Eclaircissements

Pag. 306 - 307 - 305 - 307 -

NEDERLANDSCH MUSEUM.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE

MERKWAARDIGHEDEN,

NATUURBESCHRIJVINGEN, AARDRIJKSKUNDIGE BIJZONDERHEDEN,

Historische en Romantische Verhalen.

MET VIER UITMUNTENDE STAALGRAVUREN.

JAARGANG 1861.

SCHIEDAM,
H. A. M. ROELANTS.
1861.

Snelpersdruk van H. A. M. Roelants.

NEDERLANDSCH MUSEUM.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE

MERKWAARDIGHEDEN,

NATUURBESCHRIJVINGEN, AARDRIJKSKUNDIGE BIJZONDERHEDEN,

Historische en Romantische Verhalen.

MET VIER UITMUNTENDE STAALGRAVUREN.

ZES EN TWINTIGSTE JAARGANG.

SCHIEDAM,
H. A. M. ROELANTS.
1861.

ALPHABETISCHE INHOUD.

A.

Bladz.

Amulet en Talisman 407
Avontuur (Geen) 153

B.

Beethoven in Grätz. Naar Max Ring . . . 266
Begraafplaats (De) in Cerro de Pasco. Schets naar Fr. Gerstäcker 326
Bliksem (De) als photographist 399
Brand (De groote) te Glarus 192
Broeders (De twee). Een verhaal uit het leven. Naar Ph. Emrich 224
Buch (Herinneringen aan Leopold von) . . 229

C.

Canova's liefde. Novelle naar E. Heusinger . 77
Capello (Branco) 105
Coulissen (Achter de) Naar Fr. Friedrichs . 102

D.

Dichter en deurwaarder. (Met een plaat) . 202

F.

Franschen in Duitschland 33

G.

Gasthuismannetje (Het). Uit de geschriften van een predikant. Naar F. Lubojatzky . 270
Gastvriend (Een) aan gene zijde van den Styx. Naar E. Waldmuller 207
Gescheiden en vereenigd. Novelle naar G. vom See 294
Gevaar (Een dreigend) 333
Gezelschappen (De) bij den president der Vereenigde Staten 385
Gezondheidsleer voor het volk. (Het aanleg hebben tot ziekten). Naar Dr. Löwenstein 321
Gids (De getrouwe) der reizenden 119
Graf (Het) in het bosch 239
Grootmoeder (De). Naar A. Reinhold . . . 158

H.

Bladz.

Hamilton (Lady) 232
Herinneringen (Oude). Naar E. Herman . . 209
Hertengevecht (Een) 322
Hoedje (Het glazen). Door Cornelius 141
t' Huis. Naar Ottilie Wildermuth 351
Huis (Het) der ellende op het Alexanderplein te Berlijn 285
Huis (Het) van Castril 204
Huwelijksbrieven van mijn dommen neef aan zijn verstandige nicht. Naar Leopold Gildemeister 246

I.

Iets van Heinrich Heine. Door A. van der Hoop Jr'sZn. 240

J.

Jeugd (De vernieuwde). Naar G. vom See . 51

K.

Katakomben (De) te Rome 342
Kersgezelschap (Een) in den postwagen . . 220
Kinderen (Twee) in een luchtballon 245
Koekoek (De). Met een plaat 397
Krekelgevecht (Een Chineesch) 384

L.

Lessen (Nieuw-Yorksche) 63
Liefdesgeschiedenis. (Oom Godfried's) . . . 12
Luipaard (gevecht met een) 338
Lijfeigenen (Russische) 182
Lijfeigenen (De vrijmaking van) in Rusland 96

M.

Maria Antoinette 404
Mormonen (De hoofdstad der) en hun sultan 306
Muzikanten (Rondreizende). Naar Dr. Theoph. P...... 217

N.

Bladz.

Nacht (Een Russische). Naar Amely Boelte . 1
Nacht is nacht. (Herinnering uit het leven van een Poolschen vlugteling) 238
Napoleon in Duitschland. Door L. Mühlbach. 65
Niezen (Over het gelukwenschen bij het) . 340
Nightingale (Florence) een karakterschets. Naar A. von Lagerström 169

O.

Oliebronnen (De) in de Vereenigde Staten van Canada 383
Overheersching (Onder Fransche). Naar het Hoogduitsch 309

P.

Papieren (Uit de) van mijn grootmoeder. Novelle naar O. Otto 107
Pelgrimmaadje (De) naar Mekka 324
Pereat (Een Göttinger). Naar Fr. Friedrichs 20
Pitcairn (Het eiland) in den stillen oceaan. Naar Dr. K. Scherzer 143
Pompeji (Een bezoek in) 393

Q.

Quito. (Naar Fr. Gerstäcker) 327

R.

Reiziger (De onbekende) 150

S.

Slangen (De) 87
Snaphemweg. (Een verhaal uit het Schwarzwald). Naar v. Sanct Trutbert 187
Spiegels (Verzilverde) 407
Spohr 90
Spoorweg (De) over den Semmering 135
Stichting (De) van Wilhemstein. Naar A. Görling 121

Bladz.

Strozzi (Philippo). Naar Anna Löhn 243

T.

Tak (Een nieuwe) van nijverheid 391
Tell (Willem) in geschiedenis en verdichting. Naar A. Cohn 7
Tonijnsteken (Het) bij nacht. (Met een plaat) 305
Tijd (Over) en ruimte. Naar Dr. F. Eberti 43
Tijden (Uit de) van druk. I. (Redding eener afdeeling Lutzower jagers). Naar Heuschner 92
Tijden (Uit de) van druk. II. 137

U.

Uule-Mie. (Een verhaal uit Peelland). Door Cornelius 184

V.

Vendetta (De). Bloedwraak in Corsica. (Reisherinnering van J. von Wickede 194
Verstandig zijn. Naar F. Fern 136
Vleeschmarkt (De) te Newgate, in Londen . 132
Volksprocessen. Naar J. Rank 345
Vriendschap (Over) tusschen vrouwen . . . 281
Vrouw (De) van den generaal. Novelle naar E. Hermann 26
Vijgenboom (De) 5

W.

Wapenbroeders (De). Een militaire schets uit de vorige eeuw 313
Washington (Iets over George) 230
Waterfeesten (De) te Versailles 241
Wijnen (Portugesche) 335

Z.

Zangers (Gevangen) 337
Zeeslag bij Kaap la Hogue. (Met een plaat) . . 99
Zuid-Amerika (Uit). Naar Fr. Gerstäcker . 10

INHOUD.

Bladz.

Een Russische nacht. Naar Amely Boulte . . . 1
De vijgenboom 5
Willem Tell in geschiedenis en verdichting. Naar Adolf Cohn 7
Uit Zuid-Amerika. Naar Fr. Gerstäcker . . . 10
Oom Godfried's liefdesgeschiedenis 12
Een Göttinger „Pereat." Naar Fr. Friedrich. . 20
De vrouw van den generaal. Novelle naar E. Hermann 26
Franschen in Duitschland 33
Over tijd en ruimte 43
De vernieuwde jeugd. Naar Gustaaf vom See. 51
Nieuw-Yorksche lessen 63
Napoleon in Duitschland. Door L. Mühlbach. . 65
Canova's liefde. Novelle naar E. Heusinger. . . 77
De slangen 86
Spohr 90
Uit de tijden van druk. I. (Redding eener afdeeling Lutzower jagers). Naar Heuschner . 92
De vrijmaking van de lijfeigenen (serfs) in Rusland 96
Zeeslag bij kaap La Hogue. (Met een plaat). . . 99
Achter de coulissen. 102
Bianca Cappello 105
Uit de papieren van mijn grootmoeder. Novelle naar O. Otto 107
De getrouwe gids der reizenden 119
De stichting van Wilhelmstein. Naar A. Görling 121
De vleeschmarkt te Newgate, in Londen . . . 132
De spoorweg over den Semmering 135
Verstandig zijn. Naar Fanny Fern 136
Uit de tijden van druk. II. 137
Het glazen hoedje. Door Cornelius 141
Het eiland Pitcairn in de stillen oceaan. Een dorpsverhaal uit de verzengde luchtstreken. Naar Dr. K. Scherzer. 148

Bladz.

De onbekende reiziger 150
Geen avontuur 153
De grootmoeder. Novelle naar Albert Reinhold. 158
Florence Nightingale. Een karakterschets, naar A. von Zagerström 169
Russische lijfeigenen 182
Uule-Mie. (Een verhaal uit Peelland). Door Cornelius 184
Snaphemweg. (Een verhaal uit het Schwarzwald). Naar Waldrich v. Sanct Trutbert. . 187
De groote brand te Glarus 192
De Vendetta (bloedwraak) in Corsica. (Reisherinnering). Van J. von Wickede 194
Dichter en deurwaarder 202
Het huis van Castril 204
Een gastvriend aan gene zijde van den Styx. Naar R. Waldmuller 207
Oude herinneringen. Naar Eugene Herman. . 209
Rondreizende muzikanten. Naar Dr. Theoph. P...... 217
Een kersgezelschap in den postwagen 220
De twee broeders. (Een verhaal uit het leven). Naar Philipp Emrich 224
Herinneringen aan Leopold von Buch 229
Iets over George Washington 230
Lady Hamilton 232
Een graf in het bosch 239
Nog iets van Heinrich Heine. Door A. van der Hoop Jr'szoon 240
De waterfeesten te Versailles 241
Philippo Strozzi. Naar Anna Löhn. 243
Twee kinderen in een luchtballon 245
Huwelijksbrieven van mijn dommen neef aan zijn verstandige nicht. Naar Leopold Gildemeister 246
Beethoven in Grätz. Naar Max Ring 266
Het gasthuismannetje. (Uit de geschriften van een predikant). Naar F. Lubojatzky. 279

	Bladz.
Over vriendschap tusschen vrouwen. (Iets voor vrouwen door een vrouw)	281
Het huis der ellende op het Alexandersplein te Berlijn	285
Gescheiden en vereenigd. Novelle naar G. vom See	294
Het tonijnsteken bij nacht. (Met een plaat)	305
De hoofdstad der Mormonen en hun sultan	306
Onder Fransche overheersching. Naar het Hoogduitsch	309
De wapenbroeders. (Een militaire schets uit de vorige eeuw). Naar het Duitsch	313
Gezondheidsleer voor het volk. (Het aanleg hebben tot ziekten). Naar Dr. Lowenstein	320
Een hertengevecht	322
De pelgrimaadje naar Mekka	324
De begraafplaats in Cerro de Pasco. (Schets naar Fr. Gerstäcker)	326
Een dreigend gevaar	333
De Portugesche wijnen	335
Gevangene zangers	336
Gevecht met een luipaard	338
Over het gelukwenschen bij het niezen	340
De katakomben te Rome	342
Volksprocessen. Naar Jozeph Rank	345
t' Huis. Naar Ottillie Wildermuth	351
De oliebronnen in de Vereenigde Staten en Canada	383
Een Chineesch krekelgevecht	384
De gezelschappen bij den president der Vereenigde Staten	385
Een nieuwe tak van nijverheid	391
Een bezoek in Pompeji	393
De koekoek. (Met een plaat)	397
De bliksem als photographist	399
Maria Antoinette	403
Amulet en Talisman	406
Verzilverde spiegels	407

NEDERLANDSCH MUSEUM.

GESCHIED- EN LETTERKUNDIGE

MERKWAARDIGHEDEN, NATUURBESCHRIJVINGEN,

AARDRIJKSKUNDIGE BIJZONDERHEDEN,

HISTORISCHE EN ROMANTISCHE VERHALEN.

EEN RUSSISCHE NACHT.

NAAR

Amely Boelte.

Waar Peter de Groote vroeger zijn zomerverblijf oprigtte, om van daar het ontwikkelen eener wordende stad gade te slaan, was door zijn achterkleinzoon een prachtig paleis opgerigt, welks stevige muren, uit een moeras opgetrokken, een beeld van die bedriegelijke grootheid gaven, die het oog misleidt, terwijl zij voor de gedachten in het niet verdwijnt.

Diepe grachten omgaven het uitgestrekte muurwerk en hooge wallen sloten het in als een vesting, terwijl het inwendig een doolhof van gangen aanbood, die allen uitkwamen op een wachtkamer, waar dag en nacht onafgebroken een afdeeling der garde haar verblijf hield, en die elk uur de schildwachten in het gebouw afloste. Waar men het oog sloeg, zag men soldaten op elken trap, in elk voorvertrek, ja, tot aan de drempels der salons stiet men op uniformen en schitterende wapenen en meende men zich in een groote, prachtig ingerigte kaserne te bevinden, terwijl men werkelijk het geliefkoosde verblijf van den zoon van de groote Katharina, het prachtvolle Michaelow'sche paleis had betreden.

Nog nooit zijn sterke wallen een koning tot bescherming geweest.

Paul I had zijn winterpaleis verlaten en dit zijn tooverslot betrokken, langs welks dikke muren het water afsijpelde. Doch weinig bekommerde hij zich om het ongezonde der woning, zoo lang hij meende daarin een veilige schuilplaats te zullen vinden. Met een glans van vreugde op het gelaat toonde hij het zijnen gasten, en liet vreemden de schatten van marmer en brons bewonderen, die hij uit Rome en Parijs ontboden had, en niets vleide meer zijne ooren, dan de verzekering, dat men zoo iets nergens ter wereld meer aantrof (zie Kotzebue, „Het merkwaardigste jaar mijns levens").

Door de vleijers misleid, meende hij eindelijk een achtste wereldwonder opgerigt te hebben, en om nu hen, die niet zoo gelukkig waren in Petersburg persoonlijk deze heerlijkheid te kunnen aanschouwen, in de verbeelding ook te laten bewonderen, droeg hij den dichter Kotzebue de taak op, waarschijnlijk als loon voor de kleine reis naar Siberie, die deze gelukkig doorstaan had, om eene beschrijving van alle schoonheden van dit modern doolhof te ontwerpen.

Misschien had dit werk Kotzebue een tweede reis naar Tobolks op den hals gehaald, zoo hij gelukkigerwijze niet zoo wijdloopig met die beschrijving ware geweest, dat de voltooijing nooit plaats had. Dagelijks zag hij den keizer en dagelijks antwoordde hij op diens vraag: hoe verre het werk gevorderd was? dat zulk een groot en eenig werk niet zoo schielijk voltooid kon worden. Een vriendelijk knikje was dan zijn antwoord.

Ook op den morgen van den 11 Maart 1801 had de keizer den dichter bij zijn kunstkritiek weder op die wijze toegeknikt, toen hij hem op den paradetrap naast het standbeeld van de Capitolynsche Cleopatra ontmoette; en wel nog vriendelijker dan gewoonlijk, dewijl hij van hem vernomen had, dat het werk nu wel spoedig voltooid zou wezen.

Vergezeld van den graaf Kutossof beklom de keizer den trap, en Kotzebue bleef aan het ondereinde staan, tot de onbeperkte gezagvoerder over alle Russen in zijne vertrekken was verdwenen.

Zij hadden elkaar voor het laatst gezien.

De argwaan des keizers strekte zich sedert langen tijd tot een ieder uit; zelfs de leden van zijn familie waren hiervan niet uitgezonderd; hij at niet meer met zijn gemalin, zag haar slechts zelden en liet zich, wanneer hij, na den avond in den kring der vorstin Gagerin doorgebragt te hebben, in zijne vertrekken was gekomen, door

een oude, dikke, Duitsche keukenmeid, die hij naast zijn slaapkamer een vertrek had doen inruimen, waar hij een waakzaam oog over haar kunstverrigting kon houden, een avondmaal toedienen.

Vrolijk en met uitmuntenden eetlust tastte hij heden toe, want in zijn ziel was een besluit tot rijpheid gekomen; hij wilde een groote daad verrigten, en de gedachte daaraan verhoogde zijne levensgeesten.

— Il faut frapper un grand coup! Er moet een groote slag geslagen worden! had hij eenige malen des avonds in den kring van zijn vorstelijke vriendin gezegd, zonder te bemerken, welk een uitwerking die woorden op de aanwezigen hadden.

Hij ontkleedde zich, zette een slaapmuts op en legde zich op het kleine veldbed te ruste, dat in het midden van zijn tweede vertrek stond, waar hij door te drukken op een veer den grond kon openen, zoodat hij zich door die opening in het vertrek daaronder, dat door zijn oudsten zoon Alexander bewoond werd, kon nederlaten.

Sombere gedachten vervulden zijn ziel, terwijl de vlugge god der droomen zijne oogleden sloot; en wat men ook van voorgevoelens zeggen moge, hem fluisterde zijn genius op dat oogenblik niet toe om wakker te blijven. Dieper werd zijne ademhaling, hooger verhief zich zijn borst, en de heilige rust van het gesloten oog werd zelfs niet meer door een droombeeld gestoord.

In het paleis was het stil geworden. Wachten gingen en kwamen op de gewone wijze. Van de kerk van den H. Izaak weerklonken plegtig en dof de toonen van het middernachtelijk uur. Ook de keizerin, in een aangrenzend verblijf rustende, deed haar lamplicht uit, en beval haar engelreine ziel den Heer.

Slechts in de benedenvertrekken bij de zonen van den Czaar ontdekte men nog licht. Alexander, zijn broeder Constantin en hunne beide vrouwen waren bijeengebleven. De eerste was afgezonderd van de overigen gezeten, en was, het schoone hoofd in zijn hand doende rusten, in een diep nadenken verzonken. De meest tegenstrijdige gevoelens doorkruisten zijn borst, en te vergeefs trachtte de jonge man die stem in zich te vernemen, die tot regter over onze eigene gedachten wordt. Iedere noodzakelijkheid, welke pligt en verstand ons doen kennen, en daardoor een bepaalde rigting, een noodzakelijk handelen bij ons uitwerkt, was hem vreemd, en ongelukkig is hij, die op de zee des levens tusschen dit: zal ik, zal ik niet? moet doorvaren; doch duizendmaal meer is hij te beklagen, die met zulk een karakter het roer van staat van een veertigtal millioen zielen moet in handen nemen.

De willekeurige luimen zijns vaders hadden alles uitgeput, wat men met mogelijkheid kon verdragen; men keek om naar hulp, en vorderde van den erfgenaam des troons zijn toestemming om Paul tot het onderteekenen zijner abdicatie te noodzaken. Graaf Pahlen, de meest vertrouwde dienaar des keizers, leidde de zamenzwering, en hij bewoog Alexander om zijn toestemming te geven, onder voorbehoud het leven zijns vaders te sparen, door hem een besluit des keizers te doen zien, waardoor hem zelven en de keizerin en zijne broeders en zusters gevangenschap dreigde.

Het uur naderde, dat men den keizer die acte van afstand moest voorleggen, en eenmaal nog voor het gekomen was liet Alexander in zijne gedachten voorbijgaan, wat hij als mensch gehoopt en gewenscht had, en nu voor altijd moest ontberen. Sophia Narischkin trad voor zijn ziel. Andermaal zag hij haar in jeugdige schoonheid als hofdame zijner grootmoeder in den tuin van Zarskoe-Selo wandelen, en met een gelaat, dat van liefde schitterde, hart en hand den jongeling te pand geven, die zich bereid betoonde, voor haar bezit afstand te willen doen van den eersten troon der wereld. Doch het kunnen en het mogen? De gestrenge grootmoeder liet zoo niet met zich spelen; zij maakte zich niet boos; zij dreigde niet, doch op zekeren morgen reed zij met haar bekoorlijke hofdame naar de kerk, liet haar naar den ouden heer van Narischkin brengen, met de aanzegging op staanden voet met haar naar zijne landgoederen te vertrekken. Het vermissen van de geliefde, het zoeken met de oogen, daarna het onderzoek en de ware toedragt van zaken te moeten vernemen, de smart, de wanhoop van die uren riep hij zich thans nogmaals voor den geest, en verbond daaraan het beeld dat hij zich voorgespiegeld had: hoe hij met haar naar vreemde landen was verreisd; hoe hij onder een vreemden naam, van zijn vriend Laharpe vergezeld, aan het meer van Geneve zich een verblijf had aangekocht, en hoe hij als vergeten burger al het geluk had gesmaakt, dat een mensch op aarde kan ten deel vallen.

Het visioen verdween, en een diepe zucht ontglipte aan zijn borst. Hij streek met zijn wèl gevormde handen over het gelaat, en vroeg zich zelven waar hij zich bevond.

Daar trof hem, opziende, het oog zijner jonge gade, die hem met bekommerde blikken uit de verte had gade geslagen, niet vermoedende, hoe verre hij met zijne gedachten van haar was verwijderd geweest.

Hij stond op, en reikte haar, als verzocht hij stilzwijgend om vergiffenis, de hand. Zij zag hem teeder aan, zonder te vermoeden, dat hij bij het herdenken van het verledene op het standpunt was blijven staan, waar hun grootmoeder van hem het offer had gevorderd, Elisabeth van Baden tot zijn gemalin te nemen.

De bittere noodzakelijkheid om onvrijwillig een ander de regten te moeten inruimen, die de beminde van zijn hart alleen moest bezitten, verkropte hij nooit, en zijn vrouw ondervond dit door een koelheid, die als een worm aan haar leven knaagde; want zwaarder nog drukt elke bekommernis, die de teergevoeligheid verbiedt in woorden in te kleeden; en liefde als een regt te vor-

deren, is reeds geen liefde meer, maar de ergste van alle dwingelandij.

De groote Katharina was inmiddels gestorven. Eindelijk had de dood ook haar durven naderen. Haar zoon Paul liet haar begraven toen zij reeds tot ontbinding overging, en wraak, spot en verachting dreven hem aan de gunstelingen zijner moeder tot hare lijkdragers te verkiezen.

De kleinzoon zag toe en moest zwijgen, zoo als hij van kind af reeds op alles had moeten zwijgen, wat de personen betrof, die hij beminde. De groote kunst om te veinzen, en in zich verborgen te houden, wat hem ook nog zoo diep trof, had hij reeds vroeg moeten leeren. Het lagchen met den mond, wanneer het hart dreigt te breken, wordt eindelijk eene gewoonte, en meer dan ooit moest hij omzigtigheid betoonen, sedert zijn vader den schepter over Rusland voerde; wien Paul, als naasten erfgenaam, te vreezen had — dat leerde de geschiedenis.

Een sombere zwaarmoedigheid lag onder zulke omstandigheden over het gelaat van Alexander verspreid, en alle vrolijkheid was van hem geweken. Wie had ook vrij kunnen ademen onder den vloek van zulke drukkende omstandigheden, als in zijne naaste omgeving heerschten. Vooral echter griefde hem het lijden zijner engelachtige moeder, die zich met zachtmoedigheid aan de zwaarste grieven onderwierp. Het onverdragelijke zonder verademing te moeten verdragen, is een levenstaak, die tot misdrijf of tot waanzin kan leiden, en slechts hoopvolle, jeugdige moed gaf hem veerkracht, om voor den druk te buigen.

Doch men drong bij hem aan, om zich vrij te maken. Dagelijks nam het aantal toe van hen, die naar Siberie werden verbannen, en zelfs zijn eigen familie had de keizer hiertoe reeds bestemd. Toen eindelijk nam Alexander genoegen met de voorstellen van graaf Pahlen, om zijn vader tot het afstand doen van den troon te noodzaken.

Smartelijk deed daarbij den zoon de gedachte aan, dat de wereld hem zou beschuldigen, en om zich van dit pijnlijk denkbeeld, dat hem in dit gewigtig uur zoo zeer drukte, te ontdoen, stond hij op, naderde het venster en staarde naar den donkeren, nachtelijken hemel.

Doch de sterren boven ons antwoorden niet op de vragen van het beangstigde menschelijke hart; zij lagchen ons koel toe met haar vriendelijk schijnsel.

De schildwachten deden juist weder hun ronde. Alexander hoorde hun zwaren, eentoonigen tred en beefde. Het uur was gekomen, dat graaf Pahlen handelen zou; doch hoe zou het gaan, wanneer de keizer zich niet bereid betoonde, en men geweld moest gebruiken.

De naam van „vader" behoudt ten allen tijde zijn heiligen klank; wat ook de keizer mogt misdreven hebben, het bleef den zoon smartelijk aan hem hierover wraak te nemen, en vreeselijk was in dit uur de strijd voor hem.

Niemand sprak; zelfs de beide zusters waren stilzwijgend tegenover elkaar gezeten.

Daar naderde men met rassche schreden de deur, en Soubow, de laatste gunsteling van Katharina, stortte schier ademloos het vertrek binnen.

— Wat brengt gij ons? riep Alexander hem toe, terwijl zijn stem bijna in zijn keel bleef steken.

— Zoo op het oogenblik zijn de zaamgezworenen in het slaapvertrek des keizers doorgedrongen!

— En?

— Ik kon het niet aanzien, hoe hij, ten halve gekleed, uit het bed sprong en, naar hulp zoekende, rond zag. Ontzettend, zóó te moeten eindigen.

— Eindigen! riep Alexander uit, en zijne oogen traden ver uit hunne kassen. Gij wilt toch niet te kennen geven, dat zijn leven gevaar loopt.

— In oogenblikken van drift, na een maaltijd, waar veel gedronken is, wie kan dan koel beredeneerd handelen? Zijn tegenstand noodzaakte daarenboven de zaamgezworenen het uiterste te wagen.

— Dus zal men mij den moordenaar van mijn vader noemen! riep Alexander op een toon, die de diepste droefheid aan den dag legde. Ach, ik ben de rampzaligste mensch in dit uitgestrekte rijk, wanneer graaf Pahlen het mij verpande woord niet houdt. Spoed u, Soubow, om hem aan zijn gegeven woord te herinneren, dat hij het leven mijns vaders zou sparen. Stel hem verantwoordelijk voor de gevolgen van zijn dood.

Reeds wilde Soubow zich uit het vertrek verwijderen, toen hem iemand in den weg trad en met zich weder in de kamer trok. Het was graaf Pahlen zelf, die doodsbleek in de deur verscheen.

— Ik kom, aldus sprak hij met een stotterende stem, om uwe keizerlijke hoogheid een treurige boodschap te brengen. Zijne majesteit is zoo even door een beroerte getroffen, en zijn toestand laat weinig hoop op herstel over.

Wanhopend zonk Alexander op een stoel neder en bedekte zijn gelaat met beide handen. Zoo hebt gij hem toch vermoord, riep hij op een toon vol verwijt. Ach, welk een nacht is deze, om in Rusland's geschiedenis met een nieuw blad te worden opgeteekend.

— Sire! hernam graaf Pahlen kalm, men zal het omslaan en om de voortzetting de roode letters vergeten. Laat ons met een goed voorbeeld voorgaan Rusland is op dit oogenblik zonder beheerscher; want niet het eerstgeboorteregt, maar de wil der natie geeft u den schepter in handen. Vergeet dat niet. Iedere minuut hier is kostbaar; elk woord van klagte kan hier met het verlies van een troon worden geboet en het rijk aan burgeroorlog worden prijs gegeven. Daarom smeek ik u, aarzel niet!

Bij deze woorden sprong Alexander ontsteld op!

— Treurige grootheid! riep hij. Niet eenmaal staat zij toe, dat de zoon een traan aan de nagedachtenis zijns vaders wijdt. Geen enkele traan. Ga, graaf Pahlen! begeef u naar mijn moeder en deel haar mede wat voorgevallen is; in hoe verre

ik daaraan schuld heb, en verzoek haar in mij den nieuwen keizer te begroeten.

Graaf Pahlen ijlde weg; Soubow volgde hem en de broeders en zusters waren wederom alleen. Geen hunner waagde het, om het eerst het woord op te vatten; een iegelijk vreesde het verschrikkelijke woord uit te spreken: men heeft onzen vader boven onze hoofden vermoord en wij, zijne kinderen, hebben dit stilzwijgend toegezien. Alexander, zijn gelaat met zijne handen bedekkende, weende bittere tranen.

Zijne boden waren inmiddels bij de keizerin aangekomen, die, door de vorstin Lieven, de dame van het paleis, met het vreeselijk berigt van het voorgevalle uit den slaap gewekt, uit het bed was gesprongen en bezig was zich te kleeden, om zich onverwijld naar haar gemaal te begeven, toen graaf Pahlen aangediend werd.

— Welk berigt brengt gij? riep zij hem toe. Hoe is het met den keizer? Waar is hij en waar zijn zijne zonen? Ik smeek u, spreek.

— De grootvorst-troonopvolger zendt mij tot u om u te verzoeken, zich tot hem te begeven, om hem den eed van getrouwheid af te leggen, sprak graaf Pahlen buigende.

— Hoe! Doet hij mij dit verzoeken? riep de zachtzinnige Maria Feodorowna, en al haar bloed keerde eensklaps naar hare wangen terug. Dus leeft mijn gemaal niet meer? Den vader vermoorden en de moeder aan zijne voeten zien — is dat de wensch van mijn oudsten zoon! Neen, toch niet! Zóó was het niet gemeend, Alexander. Indien zijn drift om den troon zijn vaders te beklimmen, zoo groot is, zoo moge hij ook over mijn lijk tot dat doel heengaan; zeg hem dat! Ik ben thans keizerin, ik! Mij zal men den eed van getrouwheid afleggen, voor men mijn zoon den schepter in handen geeft!

— Ik bid uwe majesteit, kalm te wezen en de gevolgen van zulk een handeling te bedenken, hernam Pahlen verrast door dien onverwacht ontwaakten lust tot regeren, dien hij in de stille lijderes nooit vermoed, nooit gezocht had.

Zijne voorstellen, welk lot zij en hare kinderen door zulk een stap naar alle waarschijnlijkheid te gemoet gingen; welk een burgerkrijg zij in de straten van Petersburg zou in het leven roepen, misten hun uitwerking niet; zij werd door dit verschrikkelijk tooneel kalmer en begon in te zien, hoe gevaarlijk tweedragt in een gezin voor de rust van het rijk, voor haar zelve, voor hare zonen worden kon, en zij beloofde den graaf, zoodra zij zich gekleed had, hem met hare kinderen te zullen volgen, om haar zoon als keizer te huldigen.

Inmiddels had men het lijk des keizers onder de duisternis van den nacht op de vesting gebragt, en hetzelfde rijtuig, dat tot het vervoeren van den doode was gebruikt, moest dienen om den zoon naar het winterpaleis te brengen, waar de senatoren en de grooten van het rijk hem den eed van getrouwheid moesten afleggen, en hem als czaar erkennen. Snel rolde de wagen langs de donkere straten van Petersburg. Soubow en Pahlen stonden als lakeijen achterop en boden ijlden reeds naar alle hemelstreken, om de verschrikkelijke tijding te verbreiden, dat in dien nacht het Russische rijk van heerscher had verwisseld.

Welk een ontwaken voor de groote stad, toen de koele Maart-zon, eindelijk den dag verkondigende, en met haar schijnsel de huizen der burgers verlichtende, deed zien, welk een indruk de ontzettende nachtelijke moord op een ieder maakte. Het volk ijlde langs de straten, om de waarheid van het gerucht te hooren bevestigen; het verdrong zich bij het winterpaleis, om hier het verschrikkelijk berigt door het aanschouwen van den nieuwen beheerscher bewaarheid te zien.

Toen het negen ure sloeg werden eindelijk de vleugeldeuren op het balkon van de eerste verdieping van het keizerlijk slot geopend, en als een bleek marmeren beeld, de oogen rood door het weenen, en het krullende haar ordeloos rond de schoone slapen fladderende, met eene kleeding, die van een wakende doorgebragten nacht getuigde, trad Alexander naar buiten en begroette de onafzienbare menschenmassa, die hem met eenparige stemmen tot heerscher over veertig millioen zielen uitriep.

Doch in zijn hart weerklonk niet verheugd het geluid dezer tallooze stemmen; waaraan zich in zijne ooren het gerogchel des doods van zijn vader paarde, en het oog sprak van diepen rouw, terwijl de mond het gewone lachje deed zien, om dankend de huldiging aan te nemen, die men hem bragt. Oogenblikken als deze drukken op het karakter der menschen een stempel, welks indruk nooit meer verloren gaat. De tranen terugdringen en lagchen — is een kunst, waarin men zich oefenen moet.

In de zaal terugkeerende ontwaarde de kleinzoon van de groote Katharina zijn moeder, broeders en zusters aan zijne voeten. Maria Feodorowna rigtte het oog vast op haar zoon, tot deze de zijnen nedersloeg, niet uit het bewustzijn van schuld, maar onder den indruk van de stilzwijgende beschuldiging, die er in uitgedrukt lag. Gaarne ware hij aan haar borst gezonken, en had hij gezegd: troost mij, want ik lijd! doch de scheidsmuur was reeds opgetrokken, die hen voor altijd in hun vertrouwen, in hun liefde en toegenegenheid scheidde; want zij kwam om den nieuwen keizer te huldigen, hem als haar heer te erkennen. Hij was voortaan niet alleen van haar, van zijn familie, maar van de menschheid gescheiden; want dit is de vloek der heerschappij, dat haar drager alleen staat.

Alexander keerde naar zijne vertrekken terug, tot in het diepst zijner ziel aangegrepen, en kon zich zelven niet eenmaal den tijd gunnen, om die indrukken te beteugelen. Zijn tijdgenooten en de nakomelingschap stonden als regters tegenover hem, en naast hem bevond zich geen dienaar, welken hij vertrouwen kon; dit had hem die vreeselijke nacht geleerd.

Rond de baar zijns vaders stonden slechts vro-

lijke gezigten, en zelfs zij, dien hij welgedaan had, hielden zijn aandenken niet in dankbare herinnering.

Daar verrees uit de menigte van onverschilligen een figuur, die met den treurenden zoon den vader beweende, en Alexander ontdekte een getrouwen dienaar, een dankbaar mensch onder de velen, die Paul met weldaden had overladen; deze ééne was Araktschejew.

Kan het ons wel verwonderen, dat Alexander door de tranen, door dezen man om zijn vader geweend, zeer getroffen werd; dat Araktschejew zijn vertrouweling werd, en tot aan zijn dood bleef?

Boden werden naar alle hoven van Europa gezonden, om de wereld het groote drama mede te deelen, dat men in Rusland uitgespeeld had, en hoe versluijerd men het berigt ook openbaarde, de argwaan, steunende op voorafgaande voorvallen, giste hoe het zich had toegedragen, en het groote geheim bleef alras geen geheim meer, wat men ook officieel daarover zeggen mogt 1).

DE VIJGENBOOM.

De vijgenboom is oorspronkelijk uit Azië. Hij mag zich wel op de oudste bekendschap beroemen, want volgens het medegedeelde in Genesis kwam hij in het paradijs voor. Hij is zeer gevoelig voor koude, even als de olijfboom, en gelijk deze loopt hij met kracht weder uit zijne wortelen uit, die door de verlaging der temperatuur nooit bezwijken.

In de streken van Afrika, waar de vijgenboom het meest verspreid is, bestaan een groot aantal soorten, waarvan de meeste slechts den wetenschappelijken kruidkundige bekend zijn. Het zuiden van Europa, voornamelijk Griekenland, Sicilië en Spanje, brengen insgelijks eene menigte soorten voort, waarvan verscheidene ook verdienen zouden in Frankrijk te worden aangekweekt: die, welke in Provence voorkomen, kan men in twee afdeelingen scheiden: in die van witte en gekleurde vijgen. De meest geachte uit de eerste afdeeling is ontegenzeggelijk de zoogenaamde marseillaise, een kleine vijg van ronden vorm, zeer fijn en zeer suikerhoudend, die tegen het einde van Augustus rijp wordt; vervolgens komen de bourjasotte en de verdale, beide zeer gezocht om te worden gedroogd; de pécoyule van Antibes, versch, uitmuntend, en de col de segnore, bepaald eigen aan de oostelijke Pyreneen. De tweede afdeeling bevat onder anderen, de poulette, de goudenvijg of trompe-chasseur, de bernisotte, de salernevijg (monissonne) hard van schil, in den handel weinig gewild, maar van uitmuntende kwaliteit, eindelijk de grijze vijg of observantine.

De vijgenboom groeit bijna op elken grond, behalve wanneer die te vochtig is; echter tiert hij het beste in eenen vruchtbaren, niet uitgeputten bodem. Zijn ontwikkeling en zijn opbrengst staan altijd in verhouding tot de vruchtbaarheid van den grond; dit is dan ook de reden dat boomen, in het midden van bebouwde velden staande, en zoo mede genietende van de bemesting en de zorg aan de andere veldvruchten besteed, veelmeer vrucht dragen dan de vijgenboomen, die te midden van woeste gronden of in wijngaarden groeijen, die nooit gemest worden.

De vijgenboom heeft sterke en talrijke wortels, die liever kruipend den bovengrond doordringen, dan zich nederwaarts rigten; dit laatste doen zij alleen, wanneer zij digt bij de oppervlakte de vochtigheid niet vinden, waaraan zij bijzonder gehecht zijn.

De vijgenboom is evenzoo gemakkelijk voort te planten, als hij uit zijne wortels weder uitloopt. Hij wordt nooit uitgezaaid, hetgeen overigens slechts wilde stammen van zeer langzamen wasdom zou voortbrengen. Gewoonlijk kweekt men hem door afleggers; daartoe kiest men, niet eenvoudige loten op het toeval af, maar een jongen tak van 1 el lengte, die onderaan vele vertakkingen draagt. Na een kuil van 1½ el wijdte, bij 5 tot 6 palm diepte gegraven te hebben, plant men den aflegger, waarvan men de takjes, goed bevestigd, regts en links uitspreidt; vervolgens rigt men de hoofdtak op tot de hoogte van den grond, en vult den kuil met aarde aan, zorgdragende dat het oog of de knop van den aflegger bloot komt; wanneer men digt bij een muur plant, handelt men eveneens, met dat verschil, dat de hoofdtak van den aflegger op eenigen afstand van den muur niet daarmede in aanraking komt. Men kan den vijgenboom ook aankweeken door goed gewortelde stekken of door wortels, die uit den grond zijn uitgeloopen; maar volgens de Gasparin, hebben vijgenboomen gekweekt van uitloopers, het gebrek van er zelven veel voort te brengen.

Februarij en Maart is de gewone tijd voor het planten van den vijgenboom; volgens sommigen zou de herfst de voorkeur verdienen. In het eerste en tweede jaar is het noodig, den grond los en schoon van onkruid te houden; het begieten, als het jaar of de grond bijzonder droog is, bevordert zeer het vatten van de afleggers; als er wortels aan zijn gekomen, kan men den vijgenboom aan zich zelven overlaten, daar hij geen bijzondere zorg verlangt. De volwassen boom heeft slechts noodig ontlast te worden van de uitloopers, die veeltijds den wortel bedekt en den boom geheel uitputten.

De vijgenboom is bij uitstek vruchtbaar; hij draagt elk jaar twee oogsten; elk blad, dat in den herfst afvalt, laat op de plaats, die het besloeg, een of meer vijgen als vruchtbeginsels achter, die gedurende het stilstaan van de sappen werkeloos blijven, maar die bij den hervatten sapomloop de bladvorming vooruitloopen, toenemen, zich ontwikkelen en als zooogenaamde bloemvijgen in Junij of Julij rijp zijn: deze vormen den eersten oogst. De tweede vruchtzetting verschijnt op het nieuwe hout van

1) De lezer, die het hierboven medegedeelde eenigzins uitvoeriger wenscht te leeren kennen, verwijzen wij naar het „Nederlandsch Museum," jaargang 1857, bladz. 57 en volgg.

het voorjaarsschot; zij wordt niet volkomen rijp dan lang na de bloemvijgen; de vroegste soorten veeltijds in het einde van Augustus, meer gewoonlijk in den loop of tegen het einde van September, en voor de late dikwijls eerst in October. Niets dan het dalen der temperatuur schijnt een einde te maken aan de achtervolgende vruchtvoortbrenging; dientengevolge draagt de boom tegen het einde van October een aantal vijgen van allerlei ouderdom en allerlei grootte, wanneer een gedeelte slechts tot geheele rijpheid komt.

Al de zomervijgen of bloemvijgen bevatten zeer veel water en zouden dus geheel ongeschikt wezen om het droogen; daarom worden zij geplukt om versch verkocht of gegeten te worden, zonder tijdverlies, naarmate zij rijp zijn; dat tijdstip, eens bereikt, worden zij door schimmel aangetast. De vijgen van den tweeden oogst bevatten minder water, en kunnen dus beter bewaard worden; maar wanneer men ze plukt voor dagelijks gebruik, houden zij zich zeer goed. De vijg is een teedere vrucht van korten duur, die, eens ten volle rijp zijnde, geen liggen kan verdragen; wanneer zij dus bestemd is om versch te worden verkocht, plukt men haar even na de volkomene rijpheid. Wanneer men echter drooge vruchten wil verkrijgen, om te bewaren, is het geval anders, daar men de volkomene rijpte moet afwachten, om op doeltreffende wijze de vrucht te kunnen droogen.

De geheele rijpe vijg begint op den boom te verwelken alvorens uit te droogen; zij wordt eenigermate siroopachtig. Onder den afwisselenden invloed van de zonnestralen en van de koele en vochtige herfstnachten, raakt het vruchtvleesch in gisting, en zou spoedig zoo zeer ontleed raken, dat de zaadjes, tot dusverre voor die nadeelige invloeden beschermd, daaraan zouden blootgesteld zijn; de menschelijke nijverheid maakt zich van de vrucht meester, om door middel eener kunstmatige drooging zich van een langdurig genot te verzekeren.

De voor het droogen bestemde vijgen worden geplukt in September, wanneer zij slap op de steeltjes staan. Niets is eenvoudiger dan het droogen, wanneer het door goed weder wordt begunstigd; het is voldoende ze op open horden in den zonneschijn te leggen; elken avond worden ze binnengebragt, om den volgenden dag eveneens te worden behandeld, waarbij alle vochtigheid vermeden wordt.

Wanneer deze behandeling goed heeft plaats gehad, blijft de vijg vrij van alle inwendig bederf en behoudt haren zoeten en geurigen smaak, zonder de minste bitterheid; maar daarvoor moet men in de tweede helft van September over een reeks mooije dagen kunnen beschikken, die men niet altijd omstreeks dien tijd aantreft. Regen of vochtige lucht werken somwijlen zoo nadeelig op de drooging, zoodat een vierde, ja zelfs een derde van den oogst vaak verloren gaat.

Naarmate de vijgen het grootste gedeelte van hare vochtigheid door uitdamping verliezen, en den verlangden graad van droogte bereiken, worden ze in bergplaatsen opgeslagen buiten bereik der vochtigheid, tot dat de geheele oogst gedroogd is.

Als het koud weder is, of de zon geene voldoende warmte geeft, worden de vijgen zeer dun bestrooid met meel; zoo worden de laatste sporen van vocht weggenomen, die de vrucht nog bevatte. Eenige zorgvuldige kweekers laten de vijgen droogen, door ze elk afzonderlijk op doornachtige struiken te hechten; het is een uitmuntende wijze, alleen bruikbaar voor kleine eigenaars, maar geheel en al onbruikbaar in het groot.

Wanneer het droogen afgeloopen is, gaat men over tot het sorteren. De eerste kwaliteit bestaat uit vijgen, vrij van alle gebreken; ze worden laagsgewijze in kistjes gepakt, na platgedrukt te zijn; voor de vijgen van de tweede en derde kwaliteit wordt zooveel zorg niet besteed. De eerste en tweede soort wordt voor huiselijk gebruik verkocht; de minste kwaliteit is bestemd tot voedsel voor de lijsters en meerls, die elke Marseillaan houdt voor de zoo geliefde jagt met lokvogels.

Het is hoogst moeijelijk op te geven welke de hoogste opbrengst van den vijgenboom is; de winter van 1820 heeft al de oude vijgenboomen in Provence in Frankrijk doen bezwijken, zoodat hunne oudste uitloopers niet meer dan 40 jaren oud zijn. In de omstreken van Tunis en in den Levant spreekt men van boomen (geen boomstammen), die eenen omtrek van 12 ellen middellijn bedekten en jaarlijks 150 ned. ponden drooge vijgen geven; in Frankrijk geeft een boom van 40 jaren, die een vlak van 7 ellen beschaduwt, onder gewone omstandigheden, omstreeks 12 ned. ponden drooge vijgen.

De vijgenteelt is sedert veertig jaren in het zuiden van Frankrijk zoo zeer achteruit gegaan, dat bij voorbeeld in de omstreken van Aix er geene meer worden gedroogd, niettegenstaande de streken Lambesc en Salon nog eenigen naam hebben voor de vijgenteelt; hetzelfde is het geval met de kuststreken der Middellandsche zee van Perpignan tot aan de grenzen van Italië; Roquevaire en Aubagne, bij Marseille, zijn de streken waar men zich met den besten uitslag op dezen ouden tak van den Provençaalschen handel toelegt; ook Antibes, Cannes, Grasse, Salerne en de omstreken van Lorgues kweeken den vijgenboom met eenig voordeel.

De vijgenboom wordt alleen aangetast door een soort schildluis; dit insekt hecht zich overal aan de takken, zuigt de sappen uit, maakt den boom lijdend en wanstaltig, doet de vruchten afvallen, en is, wanneer het in grooten getale optreedt, voor den aangetasten boom doodelijk; het is dan ook, voor zoo ver bekend is, de eenige vijand van den vijgenboom.

De vijg is de boom des armen, groeit en tiert rondom zijn hut, beschaduwt hem met zijn loof, bezorgt hem het nageregt dagelijks versch en in ruimen overvloed van Augustus tot het einde van October; hem zoo een weelde schenkende, die menige rijke niet kent.

WILLEM TELL IN GESCHIEDENIS EN VERDICHTING,

NAAR

Adolf Cohn.

Wie onzer lezers en lezeressen heeft niet kennis gemaakt met Schiller's Tell! Velen hebben hem zeker op het tooneel bewonderd, en anderen hebben zich zeker mogen verheugen in de muzikale bearbeiding door Rossini, dat men onder de beste werken van dien meester telt. Minder algemeen echter is bekend, hoe de geschiedenis over Tell oord elt. Heeft Willem Tell werkelijk bestaan? Heeft het beroemde schot van den appel werkelijk plaats gehad? Is hij in storm over het Vierwaldstädtermeer gevaren, en heeft hij Gessler bij Küssnacht doorschoten? Met een woord: is zijn bestaan waarheid of verdichting? En in welk verband staat deze Tell-historie tot het ontstaan van het Zwitsersche eedgenootschap? Deze evenzoo moeijelijke als belangrijke vragen zullen wij hieronder trachten te beantwoorden, in zooverre de tegenwoordige graad van kennis dit veroorlooft.

Wij willen beginnen met te bekennen, dat ons standpunt voor het bestaan hebben, het ontkennende is. En dit is een vrij oud standpunt, want het heeft van de vroegste tijden niet aan personen ontbroken, die het bestaan van Tell in twijfel trokken. Dit blijkt, dat men het in het jaar 1388 in Uri noodzakelijk achtte, om getuigen voor het bestaan hebben van Tell aan te voeren. Een onmiddellijk, hoewel in het verborgen uitgesproken oordeel vinden wij eerst in de zeventiende eeuw.

De geleerde Zwitser, Frans Willemann, schrijft namelijk aan zijn vriend Goldast, dat hij in zijne helvetische oudheden over het in den mond van het volk levende verhaal van Tell wel een en ander heeft gezegd, doch dat hij het er voor houdt wanneer hij in ernst en na rijp beraad zijn oordeel moet uitspreken, dat het verhaal een fabel is. Openlijk durft hij echter dit oordeel niet uitspreken. De eerste, die zich verstoutte dit te doen, was een geestelijke, genaamd Uriel Freudenberger, in het jaar 1760. Wat was hiervan het gevolg? De bewoners van Uri kochten alle exemplaren van Freudenbergers werk op, die zij magtig konden worden, en verbrandden ze. Dit jaagde de roekelooze twijfelaars een heilzamen schrik aan; zij zwegen, en des te luider verhieven zich de zegekreten der verdedigers. Hetgeen hunne grondslagen in sterkte te kort kwam, werd vergoed door het aantal; hunne bewijzen werden beter, toen de Duitsche Tacitus Johannes von Muller het gewigt van zijn naam in de weegschaal wierp. Naderhand heeft vooral de Zwitser Hisely het zich tot taak gesteld voor Tell en zijn daad een lans te breken, terwijl de Duitschers Ideler en Häusser moedig de kritische aanvallen vernieuwden. Het gewigtigste heeft echter zekere J. C. Kopp te Lucern gedaan. Hij heeft, om ons van de woorden van een zijner landslieden te bedienen, de oude Zwitsersche geschiedenis eerst hare ware gedaante gegeven, en de staatsbetrekking der drie Waldstädte, die eeuwen lang in de vergetelheid sluimerde, als het ware op nieuw ontdekt. In welk verband dit tot Tell stond, zullen wij later zien. Van twee verschillende standpunten willen wij het historische der gebeurtenissen, waaraan de naam van Tell verbonden is, aantoonen, èn als geschiedenis, èn als verdichting.

De geschiedvorscher vraagt, wanneer hij het geloofwaardige van een overlevering wil onderzoeken, eerst: van waar komt het berigt? Wanneer leefde hij, welke het aan ons mededeelde? Kunnen wij hem honden voor iemand, die goed onderrigt was? Nu hebben wij twee Zwitsersche geschiedschrijvers uit de veertiende eeuw, die naar hunne wijze uitmuntend en geloofwaardig zijn. In het midden dier eeuw is de een geboren, de andere gestorven. Zij zijn de monnik Johann von Winterthur, en de stads secretaris Konrad Justinger. Beiden deelen zij ons den beroemden slag van Morgarten mede, 1315, en de beweging welke dien voorafging, doch van Willem Tell en zijn daad weten zij niets, en evenwel zijn zij zijne tijdgenooten. De eerste, die ons iets van Tell mededeelt is de Lucernsche Patricier, Melchior Russ, uit de tweede helft van de vijftiende eeuw. Hij schrijft namelijk de redenen, die tot dezen strijd aanleiding gaven woordelijk van Justinger af, en voegt er de geschiedenis uit zich zelven bij.

Andere geschiedschrijvers, die ons het verhaal van Tell leveren zijn Petermann Etterlin, die in het begin der zestiende eeuw leefde, Johann Stumpf, die in 1566 stierf, en Aegidius Tschudi, overleden in 1572. Dezen laatste, wiens verhaal het uitgebreidst is, zijn alle latere gevolgd, en ook Schiller heeft zich aan hem gehouden. Indien men de evengenoemde schrijvers met elkaar vergelijkt, zoo vallen twee dingen in het oog. Eerst weerspreken zij elkaar, terwijl, bij voorbeeld, om maar eenig punt aan te roeren, bij Russ de landvoogd het appelschot slechts uit moedwil vordert, terwijl bij Stumpf het plaats heeft, om Tell vrees aan te jagen en hem te bewegen een en ander betreffende het geheime bondgenootschap der boeren te openbaren. Volgens Russ wil de landvoogd Tell, toen hij hem geboeid in het scheepje heeft, naar Schwyz, op zijn kasteel in het meer, volgens Stumpf naar een vreemde gevangenis, en volgens Tschudi, naar Brunnen, en van daar te land naar Küssnacht voeren. Ook is het in het oogloopend, dat in de oudste berigten het verdichtsel nog in algemeene termen wordt behandeld, terwijl het later bepaalder, en in uitvoerige bijzonderheden optreedt, tot het in het werk van Tschudi den meest ontwikkelden vorm heeft aangenomen. Teregt zegt daarom Häusser: Tijdgenooten spreken niet van die daad, en kroniekschrijvers, die 150 jaren na hen leefde, schetsten er eenige ruwe omtrekken, doch tevens hoofdtrekken van; maar zij, die ruim twee honderd jaren later geleefd hebben, zijn naauwkeurig over

tijd en plaats en namen onderrigt; zij hebben de zaak schier tot een drama gemaakt, en weten juist elke vraag en het daarop volgende antwoord der handelende personen weer te geven — alle bijzonderheden, waarvan men tot hiertoe slechts weinig wist. En op zulke getuigen, wier vervalsching of zucht tot verdichting duidelijk in het oog springt, verklaart men die mythe tot een historische daadzaak, zonder in te zien, hetgeen de verhouding der zaken duidelijk aantoont, hoe elk geslacht het zich tot pligt rekende, de fabelachtige geschiedenis immer meer uit te breiden en op te luisteren. Hierbij komen nog andere, zeer gewigtige tegenbedenkingen. Het is bewezen, dat de bezitting te Küssnach nooit aan de familie Gessler heeft toebehoort. Tevens is het verhaal omtrent den oorsprong des Zwitserschen eedgenootschaps, zoo als dat algmeen voor waar gehouden wordt, onhistorisch. Volgens dat verhaal stonden de landschappen aan het Vierwaldstädter meer, Schwyz, Uri en Unterwalden onmiddelbaar onder het Duitsche rijk, en het in die streken zoo rijke huis van Habsburg oefende slechts in naam van het rijk een beschermend voogdijschap over hen uit. Rudolfs verheffing tot den troon, en de uitbreiding van zijn magt, bragten de Habsburgers op het denkbeeld hun gezag uit te breiden, en de Waldstädte aan de Oostenrijksche heerschappij te onderwerpen. Toen daarom Albrecht I landvoogden aanstelde en de boeren onderdrukt werden, sloten zij op den Rutli een verbond, en verjaagden de landvoogden. Nu is door het onderzoek van Kopp bepaald, dat Schwyz en Unterwalden volstrekt geene rijkslanden waren, maar onmiddelbaar tot het gebied behoorden. Uri stond onder de abdij van Zurich, welks landvoogden de Habsburgers waren, als landgraven van den Aargau. De dood van koning Rudolf, den 15 Julij 1291, deed het rijk tot in zijne grondvesten sidderen. Vorsten, heeren en steden, trachtten zoo veel van de rijksregten zich toe te eigenen, als zij hoopten, dat hun door den opvolgenden koning zouden worden gelaten. Volgens oorkonden verbonden zich den 1 Augustus 1291 de dalbewoners van Schwyz, Uri en Unterwalden om elkaar wederzijds te beschermen en bijstand te verleenen, geen regter te erkennen, welke niet hun landsman was. Den 16 October 1291 sloten zij een verbond met de stad Zurich. Toen in 1291, daar koning Adolf algemeen gehaat was, de duitsche vorsten zich rond hertog Albrecht van Oostenrijk schaarden, zochten allen, welke een steun tegen Oostenrijk behoefden, den koning te naderen. Toen lieten de bewoners van Schwyz de oorkonden van keizer Frederik II, waarbij hij hen, die zich vrijwillig bij het Rijk hadden gevoegd, met opene armen opneemt, door koning Adolf vernieuwen. Doch er bestaat geen spoor, dat er ooit een rijkslandvoogd in Schwyz geweest is, en bezwaarlijk zouden de bewoners van Schwyz den moed gehad hebben, om deze oorkonden aan de koningen Rudolf en Albrecht ter bevestiging voor te leggen, oorkonden, door welke Frederik II en Adolf aan de Habsburgers een oud regt, zonder vermelding van een voorafgaanden raad van vorsten, zonder klagten en ook zonder vergoeding, slechts door een bloote verklaring meenden te ontnemen. Even zoomin zijn Oostenrijksche landvoogden naar de Waldstädte gezonden; men kon geene verandering in het personeel der heerschappijvoerende ambtenaren uit dien tijd aanbrengen; integendeel zaten de oude heerschappelijke beambten op de verschillende plaatsen. Kon nog twijfel hieromtrent bestaan, de talrijke oorkonden van den volgenden tijd van wantrouwen en van krijg werpen niet de minste schaduw op koning Albrecht, en geven niet de minste aanleiding om te veronderstellen, dat een landvoogd in die drie gewesten aangesteld is. De oudste kroniekschrijvers zelfs beschuldigen Albrecht nergens van; en ook in het jaar 1315, voor den slag bij Morgarten, een tijd dat de knevelarijen van landvoogden het beste zouden passen, vindt men geen bewijs in de oorkonden. Toen, aldus luidt het slot van het resultaat van het onderzoek door Kopp ingesteld, toen volgde, dat aan die algemeen verspreide, en zich steeds uitbreidende verhalen van de vijftiende eeuw, die bij den bestaanden, gloeijenden haat tegen Oostenrijk gretig werden opgenomen, aan historische namen werden verbonden, en zoover mogelijk in de eedgenootschappelijke geschiedenis, met een onbepaalde opgave van tijd, teruggeschoven. — Wij verwijzen dus de knevelarijen der landvoogden tegenover de Zwitsers naar het fabelrijk, en hierdoor vervalt de geschiedkundige grond, waarop de daad van Tell zoo schoon kon worden opgetrokken.

Wordt deze dus onbarmhartig en zonder acht te slaan op het tot hiertoe ongestoorde bezit uit het gebied der geschiedenis verdreven, zoo neemt het rijk der fabelen en sprookjes het als zijn goed regt in bezit, om de verstootene een blijvende plaats aan te bieden. En hiervoor bestaat alle reden, want een aantal, omstreeks gelijkluidende verhalen van andere germaansche stammen hebben daar reeds schuilplaats gevonden. Daar treft men de Deensche sage aan, waarvan de zoo hoog geroemde Saxo Grammaticus in het begin van de dertiende eeuw in zijn groot geschiedkundig werk, dat tevens zulk een rijke mijn voor de Scandinavische mythe is, reeds melding maakt. Hij verhaalt van koning Harald Blaauwtand, gestorven in 985, het volgende:

Een zekere Toko, die een tijd lang in des konings dienst had gestaan, had zich door zijne verdiensten, welke die zijner makkers verre overtroffen, vele vijanden berokkend. Toen zij, bij zekere feestelijke gelegenheid door den wijn opgewonden, twistten wie de beste schutter was, beroemde hij zich zulk een bekwaam boogschutter te zijn, dat hij een appel, op een stok gestoken, op een zeer verren afstand wist te treffen. Deze woorden, door zijne benijders opgevangen, kwamen al spoedig ter oore van den koning, en weldra deed de verkeerdheid van den vorst de bekwaamheid van den vader ten nadeele van den zoon aanwenden, daar hij hem beval, den appel, in plaats van den stok, van het hoofd zijns

zoons te schieten; en mogt hij, die zulk een stout schot durfde ondernemen, niet met den eersten pijl den appel wegnemen, zoo zou hij die ijdele pogcherij met zijn leven boeten. Het bevel van den koning noopte den schutter nog meer te doen dan hij beloofd had, dewijl de boosaardige nijd zijn pralerij als een woord in de bedwelming des wijns gesproken deed beschouwen. Toko bragt zijn zoon op de bestemde plaats; hij maande hem aan met een onverschillig oor en onafgewend hoofd, zoo kalm mogelijk, het gefluit van den naderenden pijl af te wachten, opdat hij niet door eenige vlugtige beweging het kunstige schot te schande zou maken. Om hem alle vrees te benemen, deed hij den knaap het gelaat afwenden, opdat het zien van den pijl hem niet zou verschrikken. Hierop nam hij drie pijlen uit zijn koker; den eerste van deze legde hij op den boog, en trof het doel. — Toen nu de koning Toko vroeg, waarom hij die andere pijlen bij zich gestoken had, daar hij het geluk van zijn schot slechts eenmaal behoefde te beproeven, antwoordde hij: om u met den anderen pijl te treffen, zoo mijn schot gemist had, en ik onschuldig gestraft werd, en uw daad van geweld straffeloos zou voorbijgaan. Naderhand, toen koning Harald zich in een digt bosch bevond, en hij in de struiken verward zat, trof hem de pijl van den naar wraak dorstenden Toko. Hij werd gewond naar Julin gebragt, al waar hij spoedig den geest gaf.

Eenigzins anders luidt het verhaal van den Noordduitschen geschiedschrijver, Albert Crartz, (1517). Hij zegt namelijk aan het slot van zijn verhaal: de koning liet de regtmatige smart van den man ongestraft. Met dezen inhoud komt ook overeen de mythe, welke wij bij de IJslanders aantreffen, met dit onderscheid, dat in hun Wilkinesage de koning Nidung en de schutter Cigil heet. Toen Cigil den koning gezegd had, waartoe hij den anderen pijl bestemd had, aldus luidt het verhaal, nam de koning die woorden goed op, en een iegelijk achtte dit als een voortreffelijk antwoord.

Men zal ook in de Oud-Engelsche sage de verwantschap met de Helvetische en Scandinavische niet miskennen, hoewel zij eenigzins anders optreedt. Zij komt voor in de Oud-Engelsche ballade van de drie beroemde zangers, Adam Bell, Clym van de Clough en Willem van Cloudesley. Dit zijn drie bandieten, die na vele avonturen zich zelven ten laatste ter beschikking van den koning stellen, doch wie op verzoek van de koningin genade wordt geschonken. Dewijl een hunner, Willem van Cloudesley, zich beroemt van het hoofd zijns zevenjarigen, door hem vurig beminden zoons een appel midden door te kunnen schieten, neemt de koning hem bij zijn woord, en verklaart, dat hij alle drie de schutters zal doen ophangen, zoo Cloudesley zijne woorden niet ten uitvoer brengt. Willem schiet, en treft gelukkig. Daarop worden alle drie vrijgesproken, en aan het hof in dienst gesteld.

Doch niet slechts in Engeland maar ook in Zwitserland is die sage door de dichtkunst bezongen; de vroeger genoemde kroniekschrijvers kunnen haar daardoor uit de volksliederen hebben geput, en uit het karakter van het volkslied, dat in afwisselenden vorm wordt overgeleverd, en zich slechts mondeling voortplant en dus aan de bijzonderheden van een verhaal veel kan wijzigen en veranderen, verklaren wij de tegenstrijdigheid der geschiedschrijvers. Die volksliederen bestaan wel niet meer in hun oorspronkelijke gedaante, doch wij weten, dat zij bestaan hebben uit enkele overblijfselen, die uit den vloed der tijden nog tot ons zijn gekomen. Daartoe behoort onder anderen een lied, dat Achim van Arnim aan den gevel van een huis te Arth in Zwitserland ontdekte, en dat hij naderhand heeft in het licht gegeven. Zoo ook treffen wij nog een ander aan, dat in hernieuwden vorm het eerst in 1633 in den druk verscheen onder den titel van: Ein new lied von Wilhelm Tell, enz. Ten slotte moet ik nu nog gewag maken van een lied, getiteld: Wilhelm Tellen enz. waarin den naam van Tell voorkomt als een bijnaam, die men niet onaardig afleidde van het oude: talen (angelsaksisch: talian, Engelsch tale) = zwetsen, onnoozel zijn. Grimm geeft er een andere beteekenis aan, daar hij beweert, dat Tell afkomt van het grieksch teele, belos, telum (pijl) en hij beweert dat het dezelfde beteekenis heeft als Toko (van het grieksche tokson = pijl). Te regt heeft men deze, overigens geestige afleiding voor willekeurig verklaard, en haar de bewijskracht niet toegekend, dat er een man met name Tell geleefd zou hebben.

Het voormalig bestaan van zulk een persoon, evenwel als volbrenger der daad van willekeur, heeft men vooral trachten te staven, dewijl Johannes von Muller verzekert, dat de mannelijke linie van Tell in 1684, de vrouwelijke in 1720 uitgestorven is; dat daarenboven de verschillende Tellskapellen en de pelgrimstogten derwaarts luide genoeg spraken. Doch ook deze getuigenissen heeft de wetenschappelijke kritiek moeten bestrijden. Het is andermaal de geleerde Kopp, die voor ettelijke jaren in de zwitsersche geschiedbladen daarnaar heeft doen onderzoeken. Hij heeft uit de doopboeken der gemeente te Attinghausen bewezen, dat de familie, welker mannelijke lijn in 1684 uitstierf, Näll heette, en dat men bij vergissing Täll heeft gelezen. Van de bedevaart naar de kapel aan het Vierwaldstädtermeer, die telken jare door de overheid op Vrijdag na Pinksteren werd uitgeschreven, veronderstelt Kopp, dat zij hetzelfde doel had als die van de twee andere plaatsen, die op denzelfden dag werden uitgevoerd, namelijk tot afwering van donder en hagelslag. Overigens heeft daar voor in het midden der zestiende eeuw geene kapel gestaan. De kapel te Burgeln werd eerst in 1582, die te Küssnacht in 1600 opgebouwd; daar had echter een andere gestaan, welke tegen het einde der vijftiende eeuw nog in geen verband met Tell stond. Men kan dus niet eenmaal bewijzen, dat Tell ooit geleefd heeft.

Wij merken ten slotte op, dat de volksoverlevering thans in plaats van Willem Tell, van de „drie Tellen" spreekt, waaronder de drie oprigters van het zwitsersche verbond verstaan worden, die, even als men in de duitsche sage van Frederik Barbarossa zegt, eenmaal zullen opstaan en als redders van hun vaderland uit hun bergklove zullen te voorschijn treden, wanneer vreeselijke nood dit mogt bedreigen.

UIT ZUID-AMERIKA.

NAAR

Fr. Gerstäcker.

Aan den Peilon, Ecuador,
28 Junij 1860.

Uit het Zuiden woei een stevige bries tot ons over, en wierp de schuimende golven steeds heftiger, steeds trotscher omhoog, en joeg onze wakkere boot voor zich uit, dat het een lust was om te zien.

Wie ooit in een goede boot met zulk een stevigen wind gevaren heeft, weet hoe verheugd en hoog de borst zich verheft, weet hoe wel iemand dan te moede is, en hoe alle zenuwen en spieren tot werkzaamheid worden gespannen. Ons doel was een donkere, smalle streek woud, die zich aan stuurboord verre uitstrekte, en daar zouden wij in een der zandbanken en ondiepten van den gevaarlijken Peilon binnenloopen, waartoe wij een stuurman of practico, zooals hij zich zelven noemde, medegenomen hadden.

Wij waren met ons zessen in de boot, en deze met pakkaadje, levensmiddelen, water en een aantal kokosnoten, juist niet ligt geladen; doch wind en getij kwamen van achteren en schoven ons snel voorwaarts, en de practico, die voorop den boeg stond, verzekerde ons, dat wij voor den duister nog het moeijelijkste zouden te boven zijn gekomen. Dat was ook zeer te wenschen, want de wind begon steeds heviger te blazen, en het spelen der golven had ons en onze pakkaadje reeds doornat gemaakt, en een golf, die binnen boord sloeg, gaf ons eerlang de rest, en waarschuwde ons, de aanstuivende golven een weinig voorzigtig uit te wijken. Daarenboven ligtte de zee ons roer omhoog, en brak de bovenste haak, zoodat wij het niet meer gebruiken konden, en de riemen, die wij spoedig uitstaken, om hierin te gemoet te komen, bleken te kort te zijn, om de boot met gemak te besturen. Doch het ging, en toen de loods met uitgestrekten arm in een regtsche rigting wees, wendde de boeg zich ook weldra naar die streek, en hielden wij op het land aan. Het was ten hoogste tijd, want de zon was reeds onder en de duister begon te vallen, zoodat wij het omstreeks nog een half uur verwijderde land, slechts in donkere onduidelijke omtrekken konden onderkennen. Daar lag ook de monding, en tegen ons binnenloopen scheen zich niets aan te kanten.

Wel verflaauwde de wind eenigzins, doch het is een oude stelregel, om daar, waar men niet zeker is, een zwakke kielboot niet te snel voorwaarts te drijven; want geraakt men aan den grond, zoo rukt men haar spoedig den bodem open, en is verloren. Op omstreeks een mijl van land verwijderd, namen wij de zeilen af, om althans over de daar gelegene zandbank, volgens uitspraak van den stuurman, heen te komen. Dat kon dan ook geen zwarigheid maken, want onze boot ging naauwelijks meer dan vijftien duim diep, en wij hadden nog een geheele uitgestrektheid zee voor ons. Dat de zandbank geen ijdel woord was, getuigde de branding, welker golven met gloeijende kuiven ons onaangenaam voorlichtten. Ter naauwernood had ik echter een der riemen in het water gestoken, toen ik den grond gevoelde. Wij hadden ter naauwernood twee voet water.

— Op mijn roep „seco!" „grond" peilde de stuurman voorzigtig met zijn stang, en zeide met de grootste kalmte van gemoed: „si — seco," doch het eigenlijke diepe kanaal moest kort bij ons zijn, en daarheen moesten wij trachten heen te werken. Maar het hielp niets — „mas seco!" klonk de stem van den dokter, die zich niet op zijn gemak gevoelde, want wij naderden de branding meer en meer — „mas seco!" „steeds ondieper!" en zoo was het ook, want weinige minuten later zaten wij tusschen het taaije slijk en het zand vast. Het was nu geheel duister geworden; de golven lichtten wonder schoon, doch wij mogten onzen tijd niet met natuurbeschouwingen doorbrengen. Hier, digt bij de branding konden wij niet blijven liggen, want de afloopende ebbe dreigde er ons juist midden in te laten.

De practico steeg langzaam buiten boord, om langs de boot onderzoek naar den stand der zaken te doen. Hij kwam echter sneller binnen, dan hij uitgeklommen was; want met een ruwen kreet sprong hij onverwachts binnen boord, en in hetzelfde oogenblik schoten twee of drie lichtende strepen langs onze boot, ja een dezer raakte haar zelfs aan. Het waren drie haaijen, die in dit slijkerige water een pleiziertogtje deden; dat er drie waren was het behoud van den practico geweest. Een enkele, en eenige minuten later schoot zulk een monster langs ons heen, zou den armen duivel gewis hebben gevat; doch waar er meer bij elkaar zijn, gunnen zij elkaar niet eenmaal een lekkere bete, en dringen elkaar weg. Zoo digt was een der haaijen langs den man heengegaan, dat hij hem in het voorbijschieten met den staart tegen het been sloeg, en die slag deed hem buiten twijfel een angstkreet uiten.

Met riemen en haken werkten wij ons, zoo goed dit gaan wilde, uit het slijk terug, en kwamen dan ook weder in eenig dieper vaarwater, zoodat wij vlot bleven. Om echter de steeds meer naderende branding te ontgaan, moesten wij onzen weg op gevoel voortzetten, en plotseling zaten wij, bij

onze poging om een nieuw spoor te zoeken, wederom vast.

Volgens verzekering van den practico, zou de ebbe nog volle twee uren aanhouden, en zoo hoog op het drooge mogten wij de zwaar geladen boot niet doen blijven. Zij had kunnen beschadigd worden, en de ondervinding had ons geleerd, dat het geen zaak was, om het naburige land al wadende en zwemmende te bereiken. Noch riemen, noch haken werkten iets uit; gedurende den tijd dat wij hiermede werkzaam waren daalde het water al meer en meer, en thans bleef ons niets anders overig, dan alle buiten boord te springen, en de boot, van ons gewigt ontheven, in dieper water terug te brengen.

Dat was nu gemakkelijk genoeg te doen, doch de herinnering aan de haaijen lag ons nog te versch in het geheugen, en het is geen aangenaam gevoel onze beenen aan het element toe te vertrouwen, waar zij zich t'huis gevoelen. De tijd echter drong ons; daarenboven waren wij met ons zessen, en het bleef dus onzeker op welk paar beenen de keus van den haai het eerst zou vallen. De heer Wilson sprong het eerst buiten boord; wij echter trokken eerst voorzigtig kousen en schoenen uit, de practico uitgezonderd, wiens voeten nog nooit in dergelijke bekleedselen gekneld gezeten hadden; na ter naauwernood tien minuten gearbeid te hebben, hadden wij de boot weder vlot, en in zulk diep vaarwater, dat wij den geheelen afloop der ebbe gerust konden afwachten.

Had het vroeger reeds een eigenaardig gevoel in ons opgewekt, om met het oog op het land, in den stillen oceaan te moeten rondwaden, zoo bragt het vastleggen van onze boot het wonderlijk denkbeeld in mijne gedachten, dat de landlieden zich vormen, daar zij niet zelden van gevoelen zijn, dat de zeeman des avonds zijn schip aan palen vast legt, en aldus den morgen afwacht. Juist hetzelfde deden wij. Wij stieten onzen haak zoo diep in de slijk, als wij dit konden, bevestigden onze boot daaraan, opdat zij niet op nog hoogeren grond zou worden gedreven, en namen ieder een hoekje in, zoo goed en slecht dit zich schikte. Het was acht ure. Te negen ure zouden wij den laagsten waterstand hebben, en om elf of half twaalf ure konden wij eerst beproeven, om uit den chaos van slijk, zand en branding een uitweg te vinden. Voor dien tijd konden wij niets uitvoeren, en wij mogten ons verheugen, dat de wind althans wat bedaard was.

Zulk een ongelukkige toestand heeft ook weder zijn komieke zijde, en hoewel tot op het ligchaam doornat, verliet ons goed humeur ons niet. De nacht was warm, en wij telden de voorregten op, die wij op onze onvrijwillige rustplaats hadden: geen moskieten, geen zandvlooijen, geen stof, geen last van de hitte der zon, geen onreine bedden en vlooijen, geen regen, wacht! de hemel was langzamerhand betrokken, en het begon zachtjens te druppelen. Dit scheen er nog aan te ontbreken, om de maat vol te meeten. Misschien klaart de lucht wel weder op, meende de dokter, en in nog geen kwartier uur goot het, zooals het in de verzengde luchtstreken slechts regenen kan.

Ons gesprek werd hierdoor geheel afgebroken; ieder trachtte zich door eenig kleedingstuk, zoo goed dit gaan wilde, tegen den stortregen te beschermen, doch daar wij het toch een paar uren onder zulke buijen moesten uithouden, was er niets aan te doen.

Zoo verliep uur aan uur langzaam genoeg, en slechts met eenig welgevallen peilde ik van tijd tot tijd den grond, waar wij thans werkelijk met twaalf duimen water vast zaten, en ik bevond dat de vloed begonnen was. Vijftien duim, achttien duim, thans twintig, twee voeten, twee en een halve, drie, en ten laatste om ruim elf ure ligten wij met drie en een vierde voet water het anker, dat is, wij trokken den bootshaak uit den grond, en roeiden langzaam op den vermoedelijken ingang der rivier aan.

Met wassend water hadden wij dan ook geen gevaar weder vast te zullen geraken, en ware dit al het geval, zoo zou de vloed ons wel spoedig weder vrij maken. Weldra bereikten wij de plaats waar wij invaren moesten, en waarheen een smal, doch diep kanaal ons veilig geleidde. Eenmaal hier gekomen, haalden wij onze zeilen weder op, want de wind was gunstig en zacht; schier zonder eenig geraas gleden wij in de donkere schaduw der mangrove boomen verder, die aan beide zijden hunne takken en wortelen in de rivier dompelden.

Het is mij altijd een eigenaardig geheimzinnig gevoel geweest in een vreemd bosch in te dringen. Een vreemde stad laat mij geheel koel, doch een vreemd bosch heeft iets ontzaggelijk bekoorlijks voor mij. Wanneer ik kan, zal ik u later iets van een vreemd bosch mededeelen.

Hetgeen ons thans omringde was overigens bijzonder geschikt, om onze opmerkzaamheid te boeijen, want hier in de baai van Peilon hoorde ik voor de eerste maal, dat ik tot hiertoe voor onmogelijk hield, den zingenden visch. Als een verwijderde orgeltoon klinkt het nu eens ver van ons, dan weder nabij ons uit den vloed, nu eens in kracht toenemende, dan weder op verren afstand verdwijnende, en vaak heb ik naderhand uren lang naar dien toon geluisterd.

Men zegt, dat het een klein, zeer schuw gevlekt schichtig vischje is, dat dit geluid van zich geeft, en uiterst zeldzaam wordt het gevangen. Voor eenigen tijd ving een visscher alhier er een in zijn net, en nog in het net deed het dien orgeltoon hooren. Hij stelde het echter oogenblikkelijk weder in vrijheid, waarschijnlijk uit bijgeloovige vrees, want de lieden hier vertellen de wonderbaarste geschiedenissen van dien visch, of liever van het geluid, dat hij geeft. Doch bij ons te huis zou men het niet beter maken; en werd die visch in de Oostzee bij Usedom aangetroffen, waar de verzonkene stad gestaan heeft, zoo zou met het verhaal van de klokkentoonen zich spoedig het orgelgezang der verdronkene kerk paren.

Bij het zingen dier visschen kwam nog het ge-

ruisch der boomen, het gekabbel der rivier tegen onzen boeg, het was een eigenaardig moeijelijk te beschrijven gevoel. Doch de werkelijkheid van te landen in het slijk maakte aan dit alles een einde, en ten laatste bood zich de kleine stad St. Lorenzo aan onze blikken aan, en hier en daar brandde nog een vuur in de ligte, op posten staande bamboeshuizen. Daarop kwam de spoedig ontwaakte bevolking van de kleine plaats, in het hemd gekleed, de gewone kleedingdragt van het land, aan den oever, om ons, de vreemdelingen, die reeds zoo lang verwacht werden, te beschouwen, en een uur later lagen wij uitgestrekt op den grond in een hut, te midden van een ongelooflijk aantal vrouwen en schreeuwende kinderen, en wij bragten onzen eersten nacht aan den Peilon door.

OOM GODFRIED'S LIEFDESGESCHIEDENIS.

In het groote gezellige vertrek, dat men heden salon, doch voor twintig jaren nog visitekamer noemde, waren drie meisjes gezeten, die ijverig aan den arbeid, doch ook in een druk gesprek verdiept waren; twee gasten en de andere de dochter des huizes.

Het was een aangename arbeid, waartoe men haar als bijzondere gunst het beste vertrek had ingeruimd; de groote, ronde tafel voor haar, de stoelen, zelfs de vloer, die anders door zijn ingelegd werk de aandacht boeide, waren allen met een ligte, witte stof, stukjes lint, bloemen, kortom met alles bedekt, wat tot een vrolijk baltoilet behoort.

Een bescheiden balkleeding mogt het schijnen te zijn, in vergelijking van de eischen der latere tijden, want de stof, die toen voor drie meisjes toereikende was, zou nu niet voldoende zijn om den breeden omtrek van een enkele te omvatten; de witte en roode rozen en het takje korenbloempjes, waarvan Eugenie en Hedwig een prachtig toilet meenden te maken, zouden niet het tiende deel hebben uitgemaakt voor de bloemkransen, waarmede onze tegenwoordige dames als middelding tusschen priesteres en offerlam de balzalen bezoeken.

Zooals is gezegd, de drie meisjes, die hier aan hare balkleeding bezig waren, deden dit van ganscher harte in alle stilte, overtuigd dat zij in die kleedij, zoo al niet betooverend en onwederstaanbaar, zoo hoog reikte haar voorstellingskracht niet, er toch regt netjes en aanvallig zouden uitzien; zij waren hier evenzeer van overtuigd als onze grootmoeders in hare naauwsluitende kleederen en een spanne lange taille, onze overgrootmoeders in hare hoepelrokken en sleepjaponnen, doffen en haartoeren dit ook meenden.

Eugenie, de dochter des huizes, maakte voor zich een fraai, gewasschen mouseline kleedje in orde, waarin zij reeds eenmaal als bruidleidster was opgetreden; Hedwig naaide kant aan een vonkelnieuw kleedje van schotsch battist, dat deze keer ingewijd zou worden; Jeannette was eenigzins van de andere afgewend gezeten, woelde en zocht in oude en nieuwe linten en bloemen, en niemand mogt vragen of weten, wat zij deed, hetgeen de nieuwsgierigheid niet weinig prikkelde.

— Hoort, aldus begon de kleine Hedwig bedenkelijk, ik mag tellen zooveel ik wil, ik kan het niet verder brengen dan tot negen dansers.

— Och, loop, hervatte Jeannette uit hare schuilhoek.

— Neen, zeker, sprak de kleine ernstig, en telde op haar vingers; daar is een der griffiers, de andere heeft een vrouw, die daarenboven nog ziek is; de boekhouder, de apothekers-leerling en twee kantoorklerken....

— Slechts een hunner danst, aldus viel Eugenie haar met kennis van zaken in de rede.

— En de docter, aldus vervolgde Hedwig.

— Is getrouwd, aldus merkte Jeannette met opgetrokken lipje aan.

— Dat geneert mij volstrekt niet, verzekerde de kleine met ernst; ik praat eigenlijk veel pleizieriger met getrouwde mannen; doch het verwondert mij, dat hij nog lust in dansen heeft.

— Och, hij danst om klanten, was het gevoelen van Jeannette; zoo'n jonge docter moet alles beproeven; misschien wordt deze en gene op het bal wel onpasselijk, en dan is er gelegenheid zich verdienstelijk te maken. Maar Eugenie, wat zit gij daar peinzend en droomerig; gij moet zeker wel klaar zijn met uw werk.

Eugenie werd gloeijend rood; zij had niet geteld en gerekend, hoewel zij zich kinderlijk verheugde op het zeldzame genoegen; zij wist, dat een zou komen, dien de meisjes niet geteld hadden, en dien zij zich wel wachtte te noemen; het was de jonge landeigenaar, die op den Rauhenstein woonde, en begonnen was met allerlei menschlievende plannen ten uitvoer te leggen; — de docter, haar goede vriend des huizes, had haar medegedeeld, dat hij de uitnoodiging tot dit prachtige bal had aangenomen. Zij kende hem zelf nog wel niet, maar op een landelijk partijtje was zij toevallig naast hem komen te zitten, en zij hadden elkaar allerlei schoone denkbeelden over volksgeluk en het welzijn der menschen medegedeeld. Haar waren in dien tijd nog geheel nieuwe, uitmuntende plannen te binnen gekomen, en terwijl zij thans hare strikken en bloemen in orde bragt, stelde zij zich allerlei lange en belangrijke gesprekken voor, die zij waarschijnlijk met hem zou houden, wanneer hij, waaraan zij volstrekt niet twijfelde, het bal zou bezoeken, en haar ten dans uitnoodigen.

Voor de dartele Jeannette in de gelegenheid gesteld werd haar nog meer te plagen, en voor de kleine Hedwig haar catalogue raisonné der danserwereld kon voleindigen, kwam de moeder het vertrek binnen; de goede moeder, die bij zulke gelegenheden gewoonlijk de moeijelijkere, dagelijksche

pligten op zich nam, en het jonge volkje vrijen tijd liet, om hare eigene zaakjes in orde te brengen. Zij had echter ditmaal iets ernstigs, en haar blik stond bekommerd. Leg uwe zaakjes ter zijde, Eugenie, sprak zij; meng eenig water en aalbessensap, en breng het beneden, terwijl ik een drank voor de jonge vrouw kook, want het is maar volstrekt niet goed met haar.

Bereidwillig legde Eugenie haar tooisel ter zijde, en ging met de verkwikking naar de onderste verdieping van het huis, waar de griffier met zijn jonge vrouw, bij gebrek aan eene andere woning, tijdelijk huisde. Zij was een kraamvrouw, en het kindje, aanvankelijk met gejuich ingehaald, sluimerde thans in zijn wiegje, zonder dat iemand er acht op sloeg, terwijl de man, de geneesheer en de baker in angstige verwachting het bed der moeder omringden, die bewusteloos in een gloeijende koorts lag. Zacht en beschroomd plaatste Eugenie de verkwikking op een tafeltje; zij durfde de zieke vrouw niet naderen, en wist, hoe gaarne zij dit ook gedaan had, dat zij hier niet helpen kon; zij zag even naar het sluimerende kindje en verwijderde zich zachtjes.

— Niet waar, de vrouw is zeer ziek? vroeg haar moeder.

— Ik dacht van neen, sprak Eugenie driftig; zij had roode wangen.

— Juist de koortshitte doet mij vreezen, was de meening der moeder.

— Och kom; weet gij nog wel hoe tante Karoline ook eens duchtig ziek geweest is, en toch is zij weder gezond geworden, en zoo is het met deze vrouw ook; luister maar naar hetgeen ik gezegd heb.

Hare moeder schudde bedenkelijk het hoofd, en begaf zich zelve naar de ziekenkamer, terwijl Eugenie weder haar zelfden arbeid, doch niet met dezelfde opgeruimdheid, opnam. Trouwens de drie meisjes waren al spoedig tot het besluit gekomen, dat de ziekte van de vrouw niet gevaarlijk was, en dat zij waarschijnlijk den volgenden dag wel weder beter zou wezen. Zij kenden zelve de baatzucht van haar eigen hart niet, dat niet gaarne de schaduw van het lijden van vreemden op haar eigene vreugde ziet vallen.

Het was namiddag; het balkostuum was gereed; de drie kleedjes lagen, met al hetgeen er bij behoorde, op de sopha in de visitekamer, van verre bewonderd door de jongere broeders en zusters, die Hedwig, als wachter, telkens moest verjagen; de blaauwe korenbloempjes van Eugenie's witte kleedje gaven er wel iets ernstigs aan, doch het geheel was zeer aanvallig; zij droegen de kleur harer oogen, en moesten bekoorlijk staan bij het open, bloeijende gelaat en die donkere haren. De kleine Hedwig verstond de kunst van toilet maken niet; zij had een tamelijk breeden strik van hoog rozekleur voor aan haar kleedje en ook op de schouders bevestigd, hetgeen haar het uiterlijk gaf van een opvliegende duif; zij rekende echter welgemoed op hare roode en witte rozen, op haar zestienjarigen leeftijd en haar frisch bloeijend gelaat.

De moeder, die anders zoo minzaam deel nam aan alle vrolijkheid der jeugd, was weder beneden bij de zieke vrouw; het oudste knaapje, dat men boven gebragt had, om de rust der ziekenkamer niet te verstoren, vergenoegde zich in een hoop van speelgoed, waarmede Oskar, de jongste broeder van Eugenie, hem als overstelpte.

Daar weerklonk buiten uit den mond der twee jongere kinderen de vreugdekreet: oom Godfried! oom Godfried! en met het glimlachje van een gast, die weet dat hij welkom is, liet de oom zich de kamer binnen trekken, waar hij door de grooten met hetzelfde gejuich ontvangen werd als door de kleinen, en op zijn gewone wijze met een kalm lachje bleef staan, tot de storm van gejuich voorbij was getrokken.

Oom Godfried was de bestuurder van een heerlijkheid, omstreeks zes uren van daar gelegen, een jong gezel, die met de prijzenswaardige eerzucht vervuld was, om zoo nuttig te zijn, alsof hij vrouw en kind in de wereld had. Daar de eigenaar van de bezitting in het buitenland leefde, zoo was hij volmaakt meester van alles, en vond in het oude slot ruimte genoeg, om de vaak kostbare voorwerpen te bergen, waarmede hij zijne verschillende verzamelingen verrijkte, en die hij alle, volgens zijn denkbeeld, voor een spotprijs zich had aangeschaft.

Het kasteel, waar oom Godfried huisde, en in het stille genot zijner liefhebberijen leefde, was het Eldorado voor de kinderen der familie; de oude, groote vertrekken, de uitgestrekte tuin, de rijke bibliotheek, de vele schilderijen, dit alles gaf ruimschoots voedsel aan de verbeeldingskracht. Zij konden echter dit geluk zelden genieten, daar de oom niet altijd gasten kon ontvangen in het slot, dat zijn eigendom niet was; daarentegen was hij dikwijls en een gaarne gezien en een uiterst mild gast, die bij zijne korte bezoeken, waarmede hij zijn familie gewoonlijk verraste, schoone geschenken medebragt en vrolijke partijtjes ontwierp. Zijne kleine togten naar bloedverwanten deed hij altijd te paard, daar hij beweerde, dat het een schande was, dat deze mannelijke en schoone manier van reizen meer en meer in onbruik geraakte, en hij liet er zich wel iets op voorstaan, een uitmuntend paardrijder te zijn.

Zoo reed hij dan op zijn welgevoeden bruin zijn stevigen draf, en was een welkomen verschijning voor alle oude vrouwen en arme kinderen; want geduldig hield hij bij elk verzoek om een aalmoes stil, en hij vervolgde zijn weg nooit zonder den arme iets te hebben geschonken; het luide gejubel, waarmede arme kinderen eenige penningen deelden, het verheugde gelaat van den vermoeiden handwerker, dien hij, in plaats van koper eenig zilvergeld schonk, was hem een aangename gedachte, gedurende zijn verderen togt.

Hij kwam, zooals ik zeide, altijd onverwacht, en hij wilde niemand lastig vallen. Ik kan met-

den domsten kerel praten, sprak hij wel eens met zekeren trots, en te regt, want hij stelde belang in alles, had voor alles een hart. Dat zijn broeder, de schout, nog in zijn ambtsbezigheden verdiept en diens vrouw bij een zieke was, kon hem niets maken; hij wist, dat hij bij de kinderen even zoo welkom was als bij de ouders. Nadat de eerste storm van begroeten voorbij was getrokken, en hij aan de twee jongste gasten al schertsende eenige opmerkzaamheid had verleend, nam hij plaats in den gemakkelijken stoel aan het venster, „oom's stoel" genoemd, schonk het jonge volkje, dat, begeerig naar buit, op eenigen afstand de wacht hield, een veel beloovenden papierenzak, en nam er zonder pligtpleging genoegen mede, dat Eugenie, welke zijn smaak goed kende, hem een glas wijn, brood en vleesch voorzette.

— Zoo, zoo, dat is het ligte geschut, waarvan men op het bal op koningsverjaardag gebruik zal maken, sprak hij, welgevallig lagchende, en de tentoongespreide kleederen op de sopha bewonderende, waarbij Hedwig nog steeds den post van bewaker vervulde. Nu, wees maar gerust, gij kleine; gij zult dansers genoeg hebben, want ik heb eenige jonge heeren, die mij op weg tegenkwamen, gezegd, dat ik hun op een goed glas zou onthalen, wanneer zij ijverig met u dansten.

— Maar, foei oom! riep Hedwig, die de grappen van den man nog niet bekend waren, in ongeveinsde ontsteltenis; gelooft gij dan, dat wij ons laten verhandelen?

— Zoo, zoo! denkt gij, dat gij zelve dansers genoeg zult krijgen, omdat gij zoo mooi zijt? Ik zeg u, gij zijt nog lang zoo schoon niet als de vrouwen in mijn tijd waren. Goede hemel, daar hadt gij Geertruida Engelman moeten zien.

— Was dat geen bloedverwant van ons oom? vroeg Eugenie.

— Ja, zeker was zij, en welk een! Ja, ja, meisjes, ik heb niets tegen u, maar bij haar kunt gij alle drie bij elkaar het nog niet halen. Ja, aldus vervolgde de oom, terwijl hij een snuifje nam en zijn stem iets zachter werd, misschien is het heden wel juist zeven en dertig jaren geleden, dat ik hier uit dit huis, waar onze vader toen de betrekking van schout bekleedde, zooals mijn broeder, Eugenie's vader, thans, als een veel beloovend jong man, mijn dame voor het bal heb afgehaald.

Een andere jongen dan thans, was ik toen; slank en fier van gestalte, als een grenadier, het verscheelde weinig of onze koning had mij bij een corps ruiters opgenomen; ik was frisch en gezond en niets was op mij aan te merken. Ik bragt den vacantietijd te huis door, had den prijs voor mijn arbeid bekomen en orde gehouden met mijn geld, even als met mijn studie, ofschoon ik overal bij was. Geeft hier acht op, gij, jongens, dan komt men anders te huis, dan, wanneer men den vader wegens de vele onbetaalde rekeningen niet in het gelaat durft zien! Ik durfde mijn vader onder de oogen komen. En toen ik de eerste maal na het behalen van den prijs aan tafel was gezeten, ruimde vader een plaats in, naast zich zelven, schonk mij een glas in en sprak: luister, vrouw, Godfried drinkt voortaan met mij mede. — Gelooft mij, jongens, dat doet iemand goed.

Doch om op het bal terug te komen; op denzelfden dag werd, daar onze vorst eerst onlangs aan de regering was gekomen, een feestelijk bal gegeven, ter eere van zijn geboortedag. — Godfried, sprak mijn moeder, Godfried, gij gaat dezen middag naar den Rauhenstein, en noodigt de freules von Schleppengrill tot het bal uit. — Toen ter tijd woonde op den Rauhenstein een zekere baron von Schleppengrill met zijn gezin; de man was lam, en zijn geslacht is thans al uitgestorven; wie heeft het goed gekocht?

— Een zekere heer Oswald, meen ik, sprak Eugenie blozende en aarzelende, hoewel zij het zeer goed wist.

— Dus de freules von Schleppengrill zou ik gaan afhalen, aldus vatte oom Godfried zijn verhaal weder op. — Moeder, dat doe ik niet, sprak ik. — Dat behoeft gij mij niet na te doen, hoort, jongens, want bij mij was dit eene uitzondering. — Kom, kom, sprak mijn moeder, gij moet thans beleefd zijn; de oude heer heeft van uwe zoo gelukkig volbragte studie gehoord; hij heeft zelfs uw vader naar u gevraagd; pas op, gij moet u zeer goed voordoen. — Het is mij onverschillig, hernam ik; thans wil ik niet; waarom zijn zij niet altijd beleefd geweest? Wees maar gerust, mama, sprak ik, ik zal wel een danseres afhalen.

Ik deed mijn best, mijn vader's substituut naar den Rauhenstein te krijgen; voor hem was het een eer, en ik begreep, dat, zoo de freules dansen wilden, zij ook met hem zouden gaan. Ik echter begaf mij naar de voorstad Hagenau.

In die voorstad woonde in een klein huisje onze neef Engelman. Hoe die bloedverwantschap bestond, weet ik niet; ik geloof, dat zijn moeder een kind was, dat mijn stiefgrootmoeder uit een eerste huwelijk medebragt; genoeg, wij noemden elkaar neef. Onze neef was altijd zwak van vermogens geweest, en zijn vrouw beweerde, dat deze na een zenuwkoorts steeds verminderd waren, en nu leefden zij van een klein pensioen in Hagenau, waar het goedkoop leven was, en zij zich in het bezit van een klein tuintje mogten verheugen.

Onze nicht was een verstandige vrouw; zij hield haar man in eere, hoe dom hij ook was, en bezorgde hem, in weerwil hunner beperkte geldmiddelen een aangenamen ouden dag. Haar eenig kind, Geertruida, was als huishoudster „in dienst" geweest, zeide men toen; thans zou men dit noemen „in conditie." Hoe dit zij, Geertruida was mij en andere lieden zoo eerbiedwaardig als een koningin. Bij ons had niemand aan haar gedacht, daar onze nicht in een edelen trots, zich steeds aan hare meer vermogende bloedverwanten onttrok. Ik dacht echter aan haar, want ik had in den vacantietijd haar reeds eenige malen gezien.

Achter het huis van den neef was een zeer klein

tuintje, dat zoo goed onderhouden werd, als een paradijstuin; hier bloeiden angelieren, rozen en dahlia's. Geertruida rustte echter niet in een prieel van kampernoeille, zooals dit in romans het gebruik is; neen, zij stond aan een waschkuip, die zij, daar het huisje te klein was, naar buiten bragt, en waar zij in een bombazijnen kleedje de wasch bezorgde. Dat deed echter niets ter zake; niemand te nagesproken, meisjes, maar zoo een komt elke honderd jaren maar eenmaal op de wereld; een heerlijke gestalte als een hertogin, prachtig haar, oogen als zonnen, en God weet het, hoe zij het aanlegde, om, in weerwil van al die pracht en schoonheid, zoo zedig van blik te zijn.

Zij wendde zich om, toen zij mij hoorde komen, en zag mij aan. Niemand op de wereld verstond zoo de kunst om iemand te groeten als zij; Geertruida, sprak ik, heden avond is het bal, en gij moet mijn balkoningin zijn. — Is u dat ernst? sprak zij, en deed volstrekt geen moeite om haar levendige vreugde te verbergen. Het arme kind was eerst achttien jaren, en wist zelve nog niet, wat het beteekent jong te zijn. Met haar moeder hadden wij veel moeite, om haar over te halen, haar toestemming te geven; ik betwijfel werkelijk, sprak zij eindelijk op haar gewone voorzigtige wijze, of haar vader zijn toestemming zal geven; hij heeft zoo zijne eigene gedachten omtrent zekere zaken. — Haar vader! Lieve hemel, die was blijde, wanneer men hem met rust liet! Toen ik hem de zaak voordroeg, sprak hij: ik heb hierover reeds met haar moeder gesproken, en haar mijn gevoelen gezegd. — Nu, kort en goed, zij moest toegeven.

— Maar oom! hoe was het mogelijk, dat Geertruida nog een balkleedje kon in order brengen.

— Dat was haar zaak; ik zeg u, wanneer gij in het uwe slechts een tiende deel van haar schoonheid hebt, zoo moogt gij God danken.

De avond kwam; ik liet moeder in het denkbeeld, dat ik de freules von Schleppengrill toch zou afhalen en kleedde mij.

— Regt netjes, oom?

— Ik denk ja; anders als de knapen thans, die zich niet schamen, in een overjas te dansen; in mijn tijd zouden de meisjes te veel eergevoel gehad hebben, om met zoo iemand te dansen. Sneeuwwitte zijden kousen had ik aan, en korte Suwarowlaarzen met roode kappen en een korten broek van echt Nanking; de tegenwoordige jonge lieden, die kuiten hebben als zieke leeuwerikken, kunnen zeker zoo iets niet wagen. Daarbij droeg ik een gestikt vest en een blaauwen rok van het fijnste laken; de el had negen gulden gekost en ik had het zelf gekocht van het geld, dat ik met mijn prijs verdiend had.

— Maar Geertruida?

— Nu, een wit kleedje veroorzaakt zoo'n omslag niet en was ook zoo wijd niet als een kerktoren; maar het kleedje was fraai geborduurd door haar eigen vlijtige hand; zij had het opgelegd met groene klimopbladeren en droeg dergelijke ook in de haren, die à la grecque opgebonden waren; daartusschen was een snoer van echte paarlen gevlochten en paarlen droeg zij ook om haar hals; zulk een sieraad vond men toen in elke eerzame burgerfamilie — niets kon zoo schoon zijn als dit meisje.... Onze goede oom moest weder een snuifje nemen en kon in langen tijd niet voortgaan. Hij bemerkte ook niet, dat bij zijn lang verhaal, met zijne vele tusschenzinnen nu en dan een der jongere toehoorders was voortgeslopen; alleen Eugenie luisterde nog met ongeveinsde belangstelling naar hem.

— Mijne ouders en zusters waren reeds in de zaal, aldus begon hij eindelijk, ook de Schleppengrillen met den substituut waren er reeds in buitengewonen zwier met hoeden à la bergère en tulbanden — toen echter de deur openging en ik met mijn dame binnentrad in al haar pracht, jeugd en schoonheid, hadt gij eens moeten zien, hoe zij allen opkeken.

— Als in het sprookje van Asschepoester, oom?

— Het kan wel zijn. Is dat niet de dochter van Engelman? vroeg de een. Ja, werkelijk, zij is het! sprak de ander. En wij dansten menuet en écossaise, niets heerlijkers; en ook moeder had er niets tegen....

Eugenie bemerkte, dat Jeannette weggeslopen was om aan haar toilet te beginnen; ook trad haar moeder met een zeer bedroefd en ernstig gelaat het vertrek binnen, alles behalve zoo als dit gewoonlijk staat eenige uren voor men een bal denkt te bezoeken. Er is geen hoop meer, aldus brak zij weenende uit, nadat zij haar broeder kort doch hartelijk welkom had geheeten; het kan nog heden nacht afloopen; die arme kinderen, die arme man!

— O, is het mogelijk! riep Eugenie, wier gedachten van het bal uit oude tijden tot dat van dienzelfden avond waren teruggekeerd, en die de zieke vrouw nagenoeg geheel vergeten had.

— Het is zeker, hervatte haar moeder, ik zal dezen nacht bij haar waken. Op dit oogenblik kwamen Hedwig en Jeannette binnen, om de kleedjes met voorzigtigheid te halen; ook haar deelde de bedroefde vrouw den treurigen staat van zaken mede. Er kan, aldus sprak zij, er kan bij ons natuurlijk geen sprake zijn, om naar een bal te gaan, wanneer een onzer huisgenooten met den dood worstelt; gij zult dit met mij eens zijn. Ik heb echter mevrouw Lenz gevraagd, of zij zoo goed wilde zijn, u naar het bal te geleiden; ik geef u volle vrijheid; van u, Eugenie, verwacht ik, dat gij er zelfs niet aan denkt.

— Ik zou zeer gaarne wegblijven, tante, aldus sprak Jeannette, ik kan u verzekeren, dat alle vreugde mij benomen is — doch ik denk — dewijl ik de jufvrouw zoo weinig ken — dat — het haar misschien — nadeelig zijn zou, wanneer zij vernam, dat zij ons genoegen heeft ontnomen....

— Nu, God zij met uw aanstaanden man! bromde de oom bij zich zelven; gij zijt ook niet om uitvlugten verlegen, al zijn zij ook deze keer wat dom.

— Ik zou ook gaarne blijven, tante, aldus begon Hedwig, trachtende een reden tot verontschuldiging te vinden, wanneer ik mij niet zoo zeer op het bal verheugd had —

— Ga, ga maar, sprak de moeder, lagchende haar over het voorhoofd strijkende; Katharina brengt een grooten mand voor uwe kleederen, want gij kunt u ook bij mevrouw Lenz aankleeden.

Eugenie legde zwijgende hare strikken en koornbloemen in een mandje en bragt haar kleedje weg; zij schaamde zich te laten zien, hoe nabij haar de tranen stonden; zij schaamde zich ook, toen zij op haar kamertje in stroomen losbarstten, doch zij kon niet anders.

De vensters van de balzaal in het logement „de gouden kroon" waren schitterend verlicht, en men kon den glans van het licht uit de woning van den schout zien, de verwijderde toonen der muziek hooren. Beneden hoorde niemand dit, waar, achter gesloten blinden, het matte licht der ziekenkamer flikkerde; ook boven brandde nog een licht in de groote kamer, van waar men de zaal in het logement kon zien; daar was Eugenie gezeten, die het onmogelijk was, reeds naar bed te gaan, hoewel haar vader zich reeds ter ruste en haar oom zich naar „de kroon" had begeven, om eenige oude bekenden te spreken.

Wij kunnen het niet ontkennen, Eugenie, hoewel een verstandig meisje, had langen tijd aan het venster geleund, had naar de lichten getuurd, had naar de vlugtige toonen der muziek geluisterd, zelfs haar best gedaan, om te onderscheiden, of zij de aan het venster voorbijzwevende schaduwen ook kon herkennen. De dansmuziek liet haar jonge bloed niet geheel in rust; het was een genoegen, dat zij zoo zeldzaam kon genieten; doch nog magtiger was de vraag: zou hij er zijn? Met wie zou hij nu spreken? Zou hij haar vermissen? Eindelijk had zij het venster gesloten en was zij zelve gaan zitten; het was rondom haar stil. Zij dacht, hoe digt nabij haar een ziel misschien den laatsten strijd streed, den vreeselijken eersten stap in een donkere eeuwigheid. Het was een goede vrouw geweest, de zieke beneden haar; zij had haar pligt aan man en kind volbragt met een vroom, zedig gemoed; hoe zonderling, hoe onaangenaam schier kwam Eugenie de balzaal voor, wanneer zij die vergeleek bij het vertrek, waar zij de stervende dien morgen zoo stil, met gevouwen handen, had zien liggen.

Zij dacht aan hem, dien zij gehoopt had te zullen zien; men zeide, dat hij zijn goed verpacht had en voor een paar jaren naar Engeland zou gaan; dan zag zij hem misschien nooit weder. Zij bladerde in het gezangboek, waarin haar moeder nog dien avond gelezen had, en sloeg volgende plaats open:

Leer mij stil op paden wandlen,
Waar uw oog alleen mij ziet,
Stil verdragen, zwijgend handlen,
Al ziet mij de wereld niet.

Waarom was zij dan teleurgesteld geweest? Wanneer het Gods wil ware, dat zij hem nogmaals zien zou, verder wilde zij nog niet denken, lag het immers ook in Gods hand, hen bij elkaar te brengen? Het werd kalm in haar; het leven der jonge vrouw beneden in huis, haar eigen zijn en lot kon zij met vertrouwen in Gods hand leggen, en vrede vervulde haar ziel, een stil en innig geluk, zoo als zij nog nooit in een balzaal te midden van praal en pracht had ondervonden. — Daar werd aan de schel van de huisdeur getrokken; zij rees snel op en ijlde den trap af; zou het haar moeder zijn met het doodsberigt der vrouw? Het was haar oom, die van het logement terugkwam.

— Het is akelig, sprak hij verdrietig, verstandige lieden kunnen geen ordentelijk woord met elkaar spreken bij zulk een gedruisch; doch zoo gij geen slaap hebt en mij een glas wijn kunt geven, blijf ik nog wat bij u.

Eugenie bediende haar oom, en was gezellig naast hem op de sopha gezeten; wie op het bal zoo al waren, kon zij niet uit hem krijgen, welke moeite en listen zij ook aanwendde; de oude heer leefde in vervlogene tijden.

— Ik was zonderling te moede daar ginds, sprak hij tot het jonge meisje, het is nog dezelfde zaal.

— En hebt gij daar nog dikwijls met Geertruida gedanst? waagde Eugenie bedeesd te vragen.

— Nooit meer! sprak haar oom bijna plegtig. Luister; het is alsof ik u heden avond alles moet verhalen; het is een kort verhaal, en zoo het u al leed deed, dat gij afstand moest doen van het bal van heden avond, zoo zal het u leeren, dat men in de wereld vaak van nog veel zwaarder dingen afstand moet doen.

— Nog voor ik Geertruida naar het bal had gebragt, had mijn vader mij, hoewel niemand te huis aan haar dacht, plegtig doen beloven, dat ik met geen meisje over verlieven of verloven zou spreken, voor ik in mijn eigen behoeften kon voorzien. — Dat vroege verloven deugt nergens toe, was zijn meening; zijt gij echter zoover, dat gij op uwe eigene voeten kunt staan, voegde hij er bij, zoo doe met God een keus; mijn goeden raad kunt gij aannemen, wanneer gij wilt; maar ik beloof u, dat ik uw vrije keus zal eeren, en het meisje, dat gij mij brengt, zal mij als dochter welkom wezen. — Mijn vader had dikwijls iets plegtigs in zijn wijze van spreken.

Dus had ik met Geertruida geen ander woord gesproken, als hetgeen neef en nicht met elkander spreken mogen. De vooruitzigten op een betrekking waren ook toen schaarsch, en men dacht niet aan de mogelijkheid, dat een student zich zou kunnen verloven. Ook wij dachten zooverre niet; doch ons was het aangenaam elkaar te zien en te spreken. Toen de tijd der vacantie voorbij was, en ik weder naar de academie terugkeerde, gaf zij mij een bloemruikertje mede op mijn togt, een immergroen en een herfstroos. Toen ik in de paaschvacantie weder huiswaarts keerde, vertelde

mijn moeder mij, dat Geertruida in een groote fabriek eene betrekking als opzigtster over linnengoed had aangenomen. Dat zal wel anders worden, dacht ik bij mij zelven, en studeerde en blokte, alsof ik plan had, mij voor minister te bekwamen. Wanneer u ooit iemand zegt, meisje, dat hij u gaarne heeft, zoo geef acht, of hij ook zijn best doet, of wat zijn betrekking in de maatschappij is; doet hij niets, zoo laat hem loopen; een liefde die lui maakt, is u niet nut.

Toen ik in den herfst terug kwam, bragt ik een brief van een der professoren, een vriend van mijn vader, die mij zoo verhief, dat vader mij zijn gouden horologie ten geschenke gaf; ik was vol blijde verwachting en kon bijna het oogenblik niet afwachten, dat mij bij het huisje in de voorstad Hagenau bragt. Nog een jaar en ik was gedoctoreerd; wie weet of vader dan niet wat toe zou geven, daar mijn eigen brood dan niet ver af meer zijn kon. Ook schoot mij toen eerst te binnen, dat, zoo ik al beloofd had met geen meisje over een verloving te spreken, het geen zonde zijn zou, wanneer ik mij tegen de moeder een woordje liet ontvallen.

Onder zulke gedachten naderde ik het huisje van onzen neef. Wel duivels, wat had men dat opgeknapt; in de voorkamer stond een nieuwe leuningstoel met groen trijp en vergulde nagels; daarin was mijn neef gezeten, gehuld in een prachtigen slaaprok van gebloemd chits; daar kwam onze nicht met een kanten mutsje op en in een zijden kleedje. Wat is hier gebeurd, nicht? vroeg ik, hoewel alles op mij een onaangenamen indruk had gemaakt.

— Weet gij het dan nog niet, neef? Onze Geertruida is de bruid van den associé van den heer Feringer, in wiens huis zij woonde? Niet waar, zulk een geluk overkomt een arm meisje maar zelden. En gij ziet hoe mild haar aanstaande man is, en onze Frits kan nu studeren en onze Karel nemen zij in de zaak. Nog heden avond verwacht ik hen.

De vloed harer woorden was schier niet te stuiten. Ik maakte echter, dat ik weg kwam. Of zij iets gemerkt heeft weet ik niet; waarschijnlijk wel, want zij was een vlugge vrouw. Mijn moeder heeft het opgemerkt, dat zag ik aan haar gelaat, toen ik huiswaarts keerde; doch zij was zoo verstandig mij niets te laten merken. — Oom zweeg hier geruimen tijd.

— Hebt gij haar niet meer gezien? vroeg Eugenie bedeesd.

— Wel, waarom niet, sprak haar oom op een schier ruwen toon; zij moest immers wel een bezoek brengen bij mijne ouders, en deed dit in een kleed van groene zijde en een langen, witten shawl, die wel zestig gulden moest gekost hebben. Ook droeg zij een gouden horologie met paarlen bezet aan een gouden ketting.

— En wie was de bruidegom?

— Als of de draaijer hem uit een oud, verlegen stuk hout had gedraaid; niet jong, niet oud, niet warm en niet koud, de vervelendste kerel op Gods aardbodem.

Na eenige oogenblikken zwijgens vroeg Eugenie aarzelend en om haar oom ter neder te zetten: maar de bruidegom van Geertruida was toch regtschapen en braaf?

— Braaf en regtschapen, nu ja, bromde haar oom nog steeds zonder genade; dat was zijn pligt; maar vervelend was hij; ook heerschte er in zijne zaken geene drukte en vooruitgang; toen mijne moeder zeide, dat Geertruida zoo fraai zong, en vroeg of de aanstaande neef ook op eenig instrument speelde, antwoordde hij met eenige verlegenheid: ik trommel somtijds tot mijn uitspanning; dat is een instrument, dat zelden ontstemd is, en tegelijkertijd eenige beweging geeft. — Hebt gij ooit meer van een kerel gehoord, die voor zijn genoegen trommelt!

— Was Geertruida gelukkig?

— Dwaasheid! Hoe kan een meisje gelukkig zijn met zulk een saai man, wanneer zij een jongen, als ik ben, gekend heeft?

— Doch tevreden dan?

— Ja, ja, zij is altijd een engel geweest! riep oom, ongeduldig, dat hij zijn gemoedsaandoening niet kon onderdrukken. Zij zag mij aan met dien zachtzinnigen, schoonen blik, waarmede zij alleen iemand kon aanzien; zij reikte mij de hand en sprak: niet waar, gij wenscht mij en mijn bruidegom geluk, die zoo goed is en mijne ouders hunne laatste jaren zoo verligt? — Nu, dat had ik van mijn kant ook gedaan; en had ik den ouden Engelman al geen met fluweel gevoerden stoel kunnen aanbieden, zoo zou hij uit een met trijp bekleeden stoel ook niet zijn uitgegleden! Maar waarom mogt ik ook niet spreken!

Oom ging snel de kamer op en neder, en Eugenie moest wel denken, dat de kostelijke wijn het moest ontgelden; want geheel in gedachte verzonken schonk hij zich het eene glas voor, het andere na in.

— Is het goed afgeloopen? vroeg Eugenie eindelijk zachtjes.

Haar oom nam bedaard nevens haar plaats, en sprak langzaam en bijna plegtig: dat zal ik u zeggen, meisje, hoe het afgeloopen is. Hetgeen ik u verhaalde geschiedde in den herfst; in de lente zou de bruiloft gevierd worden; de bruidegom, de heer Hazelberger, wilde eerst nog een nieuw huis laten bouwen. Ik werkte nu als een razende, dag en nacht, om mijn examen een half jaar te bespoedigen; ik had mij verbonden, daarna den jongen baron von Holst op een reis te vergezellen — ik wenschte mij zoo ver mogelijk van huis te bewegen. Het examen had ik gelukkig doorstaan, en ik maakte mij gereed, mij naar huis te begeven, om mij tot mijn reis voor te bereiden, want in niets ter wereld had ik eenigen lust, toen op zekeren morgen aan mijn deur geklopt werd, en wie denkt gij, dat binnentrad?

— Geertruida? riep Eugenie verbaasd.

— Wel zeker! sprak haar oom brommende; het was haar bruidegom, de heer Hazelberger. Hij zag er niet zoo stijf uit als anders, had ook zijn verschrikkelijk charivari niet aan zijn horologie-

ketting hangen. Wat duivel wil hij bij mij? dacht ik. Zijn fabriek was wel niet ver van onze academiestad gelegen, maar hij had mij nog nooit bezocht, en ik hem nog minder.

— Neef, aldus begon hij, ik wend mij tot u in een treurige familieaangelegenheid, zoo dat ik bijna den moed niet heb te spreken. — Wat kon dat zijn? — Mijn associé heeft bankroet gemaakt, aldus vervolgde de man, met de kalmte der wanhoop; hij heeft mij bedrogen, even als de geheele wereld. Al hetgeen ik overgelegd heb, gedurende mijn geheele leven, is verloren; ik moet weder van voren af aan beginnen. De chef van een handelshuis in S., die weet hoe onschuldig ik in die zaak ben, heeft mij een betrekking als boekhouder aangeboden met een inkomen van ƒ 800; ik neem die aan, maar het is geen toekomst, die ik mijn verloofde mag aanbieden. Ik kan haar niet meer ontmoeten; — ik moet bekennen, dat het den armen man regt moeijelijk viel, mij dat alles mede te deelen, — doch ik vernam, dat gij u naar U. zult begeven; wilt gij nu, of uw vader, aan Geertruida zeggen, dat ik haar plegtig van haar belofte ontsla, dat ik onze vereeniging als verbroken beschouw, en mij van alle aanspraak op haar hand zal onthouden; dat ik verder — daaraan moest de koopman natuurlijk denken — haar verzoek, al die kleine kostbaarheden, die ik haar nu en dan aanbood, ter mijner herinnering te bewaren, daar ik ook zonder deze in staat ben het passief, dat ten mijnen laste komt te dekken.

God weet, dat ik groot medelijden met den armen man gevoelde; ik liet een beste flesch wijn komen en bood hem een glas, doch hij wilde niets gebruiken. Ik beloofde alles in orde te zullen brengen en had nooit te voren zoo vriendelijk en achtingvol van hem afscheid genomen als thans, nu hij bankroet gemaakt had. Aanvankelijk was ik droevig gestemd, en moest voortdurend onder het huiswaarts rijden aan den armen man denken. Doch het was heerlijk lenteweder; groene weiden en velden en zingende leeuwerikken omringden mij, en langzamerhand werd dit anders. Het was duidelijk Gods vinger, dat Geertruida weder vrij werd van den man, die zoo slecht bij haar paste; voor hem was het ook beter, dat hij alleen bleef; een huisgezin had slechts zijne zorgen vermeerderd.

En toen ik, in de stad gekomen, mijn paard door een jongen naar stal liet brengen, en mij naar het huisje in de voorstad begaf, trof ik Geertruida alleen aan; ik verzocht haar met mij naar het prieeltje te gaan, en toen zij zoo in volle schoonheid naast mij was gezeten, zoo, toen viel het mij zoo gemakkelijk, haar alles als een schikking des hemels voor te stellen, die haar hart weder vrij maakte, dat zij slechts uit pligtgevoel had weggeschonken; en ik verhaalde haar ook een en ander van mijne eigene vooruitzigten, en hoe ik haar het leven zou verligten, en hare ouders op de handen dragen. O, ik zeide zoo veel meer dan ik had willen zeggen; mijn hart was zoo vol, en zij zweeg zoo langen tijd.

Eindelijk hief zij haar hoofd omhoog, en zag mij kalm en lang met hare schoone, diepe, donkerbruine oogen aan. — Meent gij, dat ik zulk een voorstel kan aannemen? vroeg zij langzaam. — Zeker, sprak ik, daar het zijn eigen wil en begeerte is. — Gelooft gij dat werkelijk? — Ik kon hierop niets antwoorden; zij deed zulke wonderlijke vragen. — En meent gij, dat ik goed daaraan zou doen? vroeg zij verder. En, aldus vervolgde zij met haar zachte, hartelijke stem, zoudt gij naar de hand van een meisje willen dingen, dat een man haar heilig woord had gegeven, toen hij rijk en gelukkig was, dat zijne giften en geschenken heeft aangenomen, en hem, nu hij in het ongeluk is, verlaten kan?

De hemel weet het, maar ik zat daar bij haar als een schooljongen en kon niets antwoorden. Maar uwe ouders zullen niet meer willen, bragt ik eindelijk stotterende uit, en voor hem zelven zal een vrouw eer tot last zijn...! — Dan is mijn zaak, te zorgen, dat ik hem niet tot last word, sprak zij, en mijne ouders zullen zich niet verzetten tegen hetgeen billijk is. — En geld ik dan niets meer bij u? riep ik ten laatste driftig; en dat uw beeld al jaren in mijn hart stond gedrukt, voor die handelsman u kocht; acht gij dat voor niets! Toen weende zij lang en in stilte. — Dat alles, sprak zij eindelijk, heb ik moeten overwinnen, voor ik het eerste „ja" heb uitgesproken. Voor u, zooals voor mij zelve, smeek ik God om zijn zegen, die hun ten deel wordt, die doen wat zij Gode welgevallig achten.

Hoe lang wij nog bij elkaar waren, weet ik niet; haar hoofd rustte op mijn schouder; zij weende aanhoudend, en ik dacht bij mij zelven: misschien mogen wij wel zoo bij elkaar sterven. Maar zij stond op en legde den ring weder in mijn hand, dien ik haar van haar verloofde had teruggebragt en sprak: breng hem aan mijn verloofde terug, en zeg hem, dat ik zijn getrouwe vrouw wil zijn, ook in zorg en ellende; en gij, Godfried, gij wenscht mij hiertoe Gods zegen, niet waar?

Dat ik dit deed, weet de Heer, hoewel ik niet in staat was, om te spreken.

Het was zeer stil in het vertrek; niemand hoorde de verwijderde toonen der muziek; de oude man en het jonge meisje leefden bij een lang voorbijgegaan beminnen en lijden.

— Dat ik dit jonge ding zooveel moest mededeelen, sprak de oom schier gebelgd tot zich zelven; maar zoo is het, wanneer oude luî beginnen te zwetsen.

— Maar zeg mij toch nog, hoe het verder is afgeloopen? verzocht Eugenie.

— Nu, wat valt hier nog veel bij te voegen. De oude luî hadden gaarne terug getreden, doch Geertruida bleef standvastig. Zij verkocht hare sieraden en haar shawl, — ik was al buiten 's lands toen zij bruiloft vierden — en betrok met haar man een kleine bovenwoning, waar zij voor geld

arbeidde. Ik bleef volle zes jaren uit, en beloofde toen den baron, het bestuur over zijn goed op mij te nemen, daar ik geen lust meer gevoelde in een ambt. Als een schoone koningin in ballingschap kwam zij mij voor op haar zolderkamertje. Toen ik den trap opklom, had ik haar met haar heldere stem een vrolijk liedje hooren zingen; ook stonden er vele bloemen en een vogeltje in het venster en twee schoone kinderen speelden bij haar op den vloer; toen zag ik, dat zij niet ongelukkig was, nog voor ik haar in hare oogen keek, die kalm en rein mij aanschouwden, zooals altijd. Haar man kwam juist met zijn trommel van den zolder, waar hij voor zijn genoegen wat getrommeld had. Het zien van hem was mij minder aangenaam, hoewel hij zeer vergenoegd was en zijn vrouw tot aan de wolken verhief, en mij met innig welgevallen mededeelde, dat hij weder een paar zaakjes met goed gevolg had gedreven en zijne omstandigheden vooruit gingen.

Ik gunde hun hun geluk van harte, doch God vergeve het mij, zoo ik mij hiermede bezondigde, toen men de jonge vrouw een jaar later met een gevolg, zooals een koningin vaak niet heeft, grafwaarts bragt, toen ik wist, op welk groen hoekje van het kerkhof zij rustte, was mijn hart veel kalmer. Het is voorbij. Doch goede nacht, meisje, goede nacht! Ga ter ruste, anders zoudt gij welligt nog moeijer worden, dan wanneer gij op het bal waart geweest.

Een avond lang duurt het weenen en des morgens komt de vreugde. De jonge vrouw was niet gestorven; de geneesheer gaf weder hoop en door het geopende venster van het zijvertrek mogt de frissche morgenlucht in de ziekekamer binnengelaten worden en het oudste knaapje speelde in den tuin.

De moeder had zich ter ruste gelegd; de oom, die er heden tegen opzag, met het jonge meisje alleen te zijn, voor wie hij zijn hart geopend had, maakte te paard een toertje; de drie jonge meisjes echter waren in het prieël gezeten, waar het bal van gisteren naar den aard werd besproken.

— Hoe jammer, Eugenie, sprak Jeannette, die er eenigzins slaperig uitzag, alles behalve als een Flora, hoe jammer, dat de vrouw niet gestorven is, en gij dus te vergeefs te huis zijt gebleven.

— Gelukkig, dat zij beter is, sprak Eugenie lagchende, ik kan u verzekeren, dat mij dat bal niet zoo spijt.

— Och, het is niet mogelijk, sprak Hedwig ongeloovig, veel menschen hebben naar u gevraagd.

— Is het mogelijk? En wie? vroeg Eugenie, bij wie, in weerwil van alle kalmte des gemoeds, thans eenige nieuwsgierigheid ontwaakte.

Zij verschrikte toen zij, bij het geluid van mannenstappen als zigtbaar antwoord op de stille vraag haars harten, opzag, en haar vader bemerkte, vergezeld van een jongman, die de laan opwandelden. Jeannette was wanhopend, dat zij in zulke onopgemaakte haren en in zulk een bleeke gelaatskleur overvallen werd. De vreemdeling scheen haar echter niet veel opmerkzaamheid te betoonen, doch groette het eerst Eugenie.

— De heer Oswald van den Rauhenstein stelt veel belang in mijn kleine boomkweekerij, aldus sprak de vader eenigzins driftig tot Eugenie, en bemerkte niet, dat de jonge man bloosde. Oom Godfried, die van die zaken veel verstand heeft, is hier niet op dit oogenblik, en mijne ambtsbezigheden vereischen mijn tegenwoordigheid. Houd het mij dus ten goede, mijnheer Oswald, dat ik u aan de zorg mijner dochter overlaat; zij zal u naar de boomkweekerij brengen, en gezelschap houden tot ik terugkom.

De heer Oswald was van een verzoenlijken aard, en ook nu genegen, vergiffenis te schenken; het jonge paar ging in eenige verlegenheid naar de boomkweekerij, terwijl zij het ginnegappen der jonge meisjes in de verte hoorden.

— Hebt gij veel genoegen gehad op het bal? aldus begon Oswald het gesprek.

— Dit wilde ik juist u vragen, hervatte Eugenie, daar ik er niet ben geweest.

— Ook ik was er niet, zeide hij, naar het scheen eenigzins verheugd, en Eugenie bemerkte thans eerst den rouwband om zijn hoed; — voor eenige dagen is mijn broeder gestorven; dus was ik niet voor een bal gestemd; dewijl ik mij echter reeds geruimen tijd op een togtje hierheen verheugd heb, besloot ik — hier werd hij eenigzins verlegen — de boomkweekerij van mijnheer uw vader eens in oogenschouw te nemen.

Het was opmerkelijk, dat deze oeconoom, die zooveel gereisd had, niets bezienswaardiger gezien had, dan de vierentwintig stammetjes van den schout. Eugenie vertelde hem, wat de reden geweest was, dat zij ook niet het bal had bezocht, en zij verdiepten zich in een belangrijk gesprek, over de geringe waarde van zulke genoegens, en hoe gemakkelijk men ze ontberen kan, bij het genot der heerlijke natuur, en in nuttige werkzaamheid, waarbij de heer Oswald nog eenige vrolijke gasten en kleine uitstapjes ter afwisseling wenschte.

Zij verschrikten, toen de schout hen ongemerkt was genaderd, en sprak: nu, mijnheer Oswald, het is geen geringe eer voor mijn boomkweekerij, dat gij haar zulk een grondig onderzoek waardig keurt! Mijn broeder Godfried heeft hier echter meer verstand van; gij moet dezen middag bij ons blijven, dan kunt gij zelf met hem praten.

De heer Oswald maakte eenige tegenbedenkingen, doch hij stelde er werkelijk het grootste belang in, kennis met den oom te maken. De jonge meisjes hadden nu stof genoeg tot fluisteren en lagchen, terwijl Eugenie, stokdoof voor haar zinspeling, met ijver boven de tafel dekte.

Een jaar was verloopen, en weder werd des

konings verjaardag met vuurwerk, eetpartijen en feestballen gevierd. In de oude hoekkamer van den Rauhenstein was een jong paar gezeten, dat de glazen aanstiet op het welzijn van den vorst.

— Zal ik nu laten inspannen, en u naar het bal laten brengen, tot schadeloosstelling van het misgeloopene in het vorige jaar? vroeg de jonge man.

— Wij hebben geen bal noodig, sprak Eugenie, met heldere oogen; geloof mij, ik was verleden jaar beter te moede in het stille vertrek, dan op alle bals, en heden is het nog zooveel schooner. Ik heb oom Godfried als gast doen uitnoodigen, en hij zal nog heden voor de eerste maal ons hier bezoeken, en dan zal hij zien, dat het lang begraven zaad van het geluk zijner jeugd bij ons in bloeijende aren is opgeschoten.

EEN GÖTTINGER „PEREAT."

NAAR

F. Friedrich.

I.

Achttien honderd en tien!

De stad Göttingen was in rep en roer. Koning Jerôme, thans gezegender nagedachtenis, zou met gemalin en groot gevolg de stad bezoeken en éénen nacht aldaar vertoeven.

Op bevel van den koning en den prefect werden de plegtigheden tot het ontvangen van het vorstelijke paar op grooten voet ingesteld; want uit eigen beweging zouden de inwoners van Göttingen den man, dien zij geene reden hadden om te beminnen, niet met schitterende pligtplegingen ontvangen.

De koning beminde echter de bewoners van Göttingen niet. Zij woonden te digt bij Kassel, om met het doen en laten van Jerôme niet bekend te zijn, en zij waren te waarheidlievend, om dit anders als ligtzinnig en elk regt met voeten tredende te noemen, hetwelk zij dan ook gedaan hadden. Het was echter den koning overgebragt en had hem niet weinig verbitterd.

De te Göttingen wonende prefect van de Leine, had zich alle moeite gegeven, om de burgers te beduiden, dat zij van deze gelegenheid gebruik moesten maken, om door een schitterende ontvangst de liefde des konings deelachtig te worden. Der burgerij was echter even weinig aan de liefde des konings als aan zijn bezoek gelegen. Slechts met tegenzin volbragten zij de hun gestrengelijk gelaste voorbereidselen tot de plegtige ontvangst. De tijden waren er daarenboven niet naar, om ligt heen te stappen over geld, in overtollige onkosten weggeworpen. Om in de geldverkwisting van den koning te voorzien, waren zij, even als het geheele land, tot het uiterste uitgezogen. Vele hadden zelven niet genoeg, om in het onderhoud der hunnen te voorzien, en nu moesten zij nog de laatste penningen uitgeven aan eerepoorten en illuminatie. Zij moesten dit doen en nog wel zwijgen bovendien, hoewel het innerlijk bij hen kookte en bruiste.

De voorbereidselen waren door de zorg van den prefect bij tijds afgeloopen; er waren tevens uit Kassel gendarmen en politiedienaren gekomen, om gedurende het koninklijk bezoek de rust en orde te handhaven, en om bij elk verontrustend voorval onmiddellijk bij de hand te zijn. Koning Jerôme had wel bij het beklimmen van den troon, in ouderwetsch spaansch kostuum, van dien troon verkondigd, dat hij zijne onderdanen zou dwingen hem te beminnen, doch dit was hem intusschen nog niet mogen gelukken. De zwerm gendarmen, die hem op al zijne reizen omringde, moest zijne woorden ten uitvoer helpen brengen.

Het koninklijke paar verscheen op den bepaalden dag in de stad. De nieuwsgierigheid had duizenden toeschouwers uitgelokt; want men kan wel nieuwsgierig genoeg zijn om een koning te zien, zonder dat men hem nog lief heeft. Geestdrift bestond er echter niet.

Doch gendarmen en politiedienaren waren in menigte onder het volk verspreid en deze riepen: vive le roi Jerôme! vive la reine! en het volk moest mede instemmen en moest gehoorzamen aan het bevel der gendarmen: mutsen af! Op die manier kon de koning uit zijn rijtuig zich inderdaad voorstellen, dat alles vrijwillige geestdrift was.

De prefect, afgevaardigden uit den raad der stad en der hoogeschool, ontvingen het koninklijke paar, en hielden redevoeringen, die den koning verveelden. Hij keerde zich om, en maakte hierdoor juist op de schoonste plaats aan dezelve een einde. Wat bekreunde Jerôme, die slechts paarden, maitressen en feestgelagen beminde, zich om deze pralende toespraken, die alleen gedrukt eenige waarde voor hem hadden, daar hij zijn broeder vreesde, en hem wilde toonen, dat men hem beminde, en dat hij zich goed gedroeg.

De pedels en oude stadssoldaten waren aan den voet van het raadhuis den geheelen dag in de grootste bedrijvigheid, om de studenten in toom te houden, die een dreigende houding hadden aangenomen. Zij bleven evenwel rustig, en er had geen rustverstoring plaats. Men wist hoe prikkelbaar de Franschen waren, hoezeer zij den „Tugendbund" vreesden. Nog was men het fusileren van Palm niet vergeten.

Het koninklijk paar steeg af aan het huis van den prefect. Dit was aan het einde van de Prinsestraat gelegen, tegenover het oude gevangenisgebouw, nabij de Leine. Soldaten en gendarmen stonden voor het prefectuurgebouw, want de koning stelde niet bijzonder veel vertrouwen in de gedwongen liefde zijner onderdanen. In alles zag men zamenzweringen.

Des avonds zou de gedwongen illuminatie der geheele stad plaats hebben, en aan het konink-

lijk paar een gedwongen serenade met fakkellicht worden gebragt.

Wederom hadden zich duizende voor het gebouw der prefectuur vereenigd. Studenten waren er sterk vertegenwoordigd. Een deputatie begroette den koning andermaal in de prefectuur. De muziek speelde. Duizenden hielden hunne blikken op de woning gevestigd, waar de koning zich ophield. Het koninklijke paar deed zich niet zien. Een officieel „vive le roi!" „vive la reine!" werd gebragt. Gendarmen en politiedienaars droegen zorg, dat het volk mederiep, en zij zelven schreeuwden om het luidst. De muziek viel met schitterende fanfaren in.

Daar werden van het prefectuurgebouw eindelijk eenige vensters geopend, en het koninklijke paar trad voor dezelven. Trotsch, koel en hoovaardig zag de beheerscher op het volk neder.

— Stilte! stilte! riepen de geregtsdienaars, want men zou nog een korte redevoering tot den koninklijken heer houden. Een oogenblik later heerschte rondom de diepste stilte.

Het was een stilte, waarbij men pleegt te zeggen, dat een engel voorbij gaat. Zoo veel te sterker was de uitwerking, toen plotseling van den achtergrond, te midden der fakkelen en der lampions, een sterke stem drie malen luidkeels riep: Pereat! Pereat! Pereat!

Het duurde slechts een ondeelbaar oogenblik, doch de uitwerking was vreeselijk.

Niemand viel in. Het begin was roekeloos. Het koninklijke paar, dat deze akademische uitdrukking voor het fransche „à bas!" het hollandsche „weg met hem!" zeer wel verstond, verwijderde zich snel en de vensters werden gesloten. Voor het huis heerschte de grootste verwarring. Gendarmen en policiedienaars trachtten den onbeschaamden pereatroeper te grijpen; doch wie was het, wie had zich verstout zoo iets te wagen?

Met de grootste ontevredenheid wendde zich de koning tot den prefect en vroeg: waarom hebt gij geen voorzorgen genomen, dat zulke schandalen niet konden voorvallen.

— Uwe Majesteit, hernam de prefect stotterende, aan het nemen van maatregelen van voorzorg heeft het niet ontbroken — en had ik kunnen veronderstellen — dat — intusschen — — —

— Wie is de schaamtelooze? aldus viel hem Jerôme in de reden; men zal hem toch wel onmiddellijk in hechtenis hebben genomen.

— Ik weet het niet, hernam de prefect verlegen.

— Zoo laat er u eens aan gelegen leggen, vervolgde de koning. Berigt mij dadelijk wie het geweest is. Gij staat er mij voor in, dat hij niet ontkome! De onbeschaamde zal er voor boeten. Ik zal die Duitschers eerbied leeren, de studenten vooral, die mijn broeder, de keizer, haat; ja, de kogel voor den oproermaker. Hij sprak deze laatste woorden eenigzins onverstaanbaar, en meer als tot zich zelven.

Ontsteld verliet de prefect het vertrek. De commissaris van politie wachtte hem reeds.

— Wie is het? Hij is toch in hechtenis? vroeg hij buiten zich zelven. De koning wil het weten.

De commissaris haalde de schouders op: tot hiertoe is hij niet ontdekt.

— Weet gij het niet? vroeg de prefect ontsteld.

— Ik kan geen tien schreden van den persoon af gestaan hebben. Doch in de verwarring, welke door dien kreet ontstond, was niets uit te rigten.

— En geen uwer lieden, geen der gendarmen heeft hem gezien?

— Neen, maar het is zeker, dat het een student is geweest.

— Natuurlijk! Dat ongelukskind! riep de prefect. De koning is op de geheele hoogeschool verbitterd, en de keizer niet minder. De waanzinnige zal er het slagtoffer van zijn.

— Ik zal hem weten op het spoor te komen, hernam de commissaris, in het gevoel van zijn ambtspligt. Al mijn lieden heb ik tot bereiking van dat doel uitgezonden, doch in het geheim en zeer stil.

— Dat mij dit ook juist moest overkomen, sprak de prefect op klagenden toon, daar hij de ongenade des konings reeds op den achtergrond zag. Hoe houdt zich de stad er onder?

— Zeer opgewonden.

— Vreest gij geen verdere rustverstoring gedurende den nacht?

— Neen, hernam de commissaris; mijne lieden blijven den geheelen nacht op de been, en ik heb voor het geringste voorval de strengste bevelen uitgevaardigd.

Nadat de prefect den commissaris nog eenmaal had ingeprent, al het mogelijke in het werk te stellen, om den dader magtig te worden, en het hem onmiddellijk te melden, verliet hij hem, en ook de commissaris spoedde weinige oogenblikken later zich uit het prefectuurgebouw, steeg de trappen af, en begaf zich naar zijn bureau, waar hij de rapporten der politie-agenten afwachtte.

De stad bevond zich inderdaad in de hoogste spanning. Het Pereat! dat duizenden gehoord hadden, dat reeds aan iedereen bekend was, en waar schier allen mede instemden, had veel grooter indruk te weeg gebragt, dan de roeper veronderstelde. Wie had dat stoute woord geuit, waarvan de tijding zich weldra door Parijs, Weenen en Berlijn zou verbreiden? Met die vraag hield men zich in alle huisgezinnen bezig. Dat de politie en gensdarmes een buitengewone werkzaamheid ontwikkelden, ontging zelfs niet aan de burgerij, en men begreep, dat de dader er slecht zou afkomen, zoo men hem mogt ontdekken. Het was een student geweest, doch meer was ook niet bekend.

Laat in den avond verlieten verscheidene studenten in de vrolijkste stemming het bierhuis, waarheen zij zich na den plotselijk geeindigden fakkeltogt hadden begeven. Het stoutmoedige „pereat" vond bij hen volle goedkeuring, en was veelvuldig door hen besproken geworden. Zij waren verheugd, dat den satrapen van Kassel voor de eerste maal was

te kennen gegeven, wat millioenen in stilte van hen dachten. Ware het naar hun wensch gegaan, zoo zou de tiran niet zonder een kattenmuziek vertrekken.

Op de Weenderstraat, in de nabijheid van de markt, gingen zij uiteen. Terwijl de anderen fluitende en zingende hun weg vervolgden, ijlde een van hen door een naauw steegje naar de Gronerstraat.

Hij was de vrolijkste geweest. Zooveel te meer had dit een ieder, die hem had gade geslagen, in het oog moeten vallen, dat hij eensklaps stil werd, en zijn voorhoofd zich plooide. Hij ging langzamer, en als in gedachten verzonken, toen hij de Gronerstraat had bereikt. Eerst toen hij, schier aan het einde van deze, zijne woning had bereikt, en hij naar het huis, waar hij bij den pedel op de derde verdieping woonde, nog licht zag, verhelderde zijn gelaat. Andere gedachten schenen zich van zijn ziel meester te maken, want snel liep hij op het huis aan, en fluitende spoedde hij zich den trap op.

Toen hij zijn kamer bereikt had, trad een jong lief meisje van omstreeks achttien jaren, de dochter van zijn huisheer, bij hem binnen. Verrast en verheugd tevens, ijlde hij haar te gemoet.

— Ik dacht het dadelijk, dat gij nog niet ter ruste waart, sprak hij, het meisje bij de hand vattende. Ik zag licht in uw kamer. Hebt gij inderdaad op mij gewacht?

— Ja, hernam het meisje, haar hand in die des jongelings, waarmede zij heimelijk verloofd was, latende rusten. Vader was, een uur geleden, hier, en droeg mij op, u op te wachten, en mede te deelen, dat hij u heden nog moest spreken.

— Uw vader? aldus sprak de jongeling ontsteld. Wat wil hij?

— Ik weet het niet, antwoordde Marie.

— Waar is hij thans?

— Hij is weder weggegaan. Hij was onrustig en gejaagd. Misschien berokkent het voorgevallene van heden avond hem veel moeijelijkheid. Waart gij ook bij den fakkeltogt? En hebt gij gehoord, hoe een driemalen „Pereat!" heeft geroepen, toen de koning aan het venster verscheen? Het was verschrikkelijk.

— Neen — ja! hernam de jongen man ten halve verward. Ja, ja, ik meen — het gehoord te hebben.

— Wat scheelt gij, Willem? vroeg Marie, zijn afgetrokkenheid bemerkende.

— Niets, niets! — wat zeide uw vader? sprak hij er van?

— Hij is slechts eenige minuten thuis geweest. De geheele stad spreekt er van, en men zegt, dat de politie den roeper reeds op het spoor is.

— Hm! Wat zeide hij? viel de student haar in de rede, terwijl hij het meisje bij den arm greep, en haar uitvorschend aanzag. Wie zegt dat?

— Ik weet het niet meer — anderen! hernam Marie. Waarom zijt gij zoo onrustig? Weet gij, wie hij is?

Op den trap vernam men thans voetstappen. Het is vader, fluisterde Marie snel. Hij mag mij hier niet zien, en met die woorden verwijderde zij zich snel.

Met somberen blik zag Willem Kraus, student in de theologie, haar na. Zijn hart klopte gejaagd. Hij schreed eenige malen het vertrek op en neder, om tot kalmte te komen, toen zijn huisheer, de pedel, binnen trad.

Willem stond met hem op den besten voet, en evenwel trad hij hem eenigzins aarzelend te gemoet.

— Gij hebt — — sprak hij, en zijn stem bleef steken.

— Ik heb u laten verzoeken, mijnheer Kraus, op mij te wachten, sprak Lang. Ik moet u heden nog spreken.

— Nog heden? vroeg Willem, bijna zonder het zelf te weten.

— Ja, nog heden! Gij waart toch ook bij den fakkeltogt?

— Ja; hernam Willem, ongerust door den scherpen, onderzoekenden blik van den pedel.

— Gij hebt gehoord, hoe een waanzinnige driemalen „Pereat!" heeft geroepen.

— Hm! —

— En weet gij niet, wie het gedaan heeft?

Willem zweeg. De kleur was aan zijne wangen ontvloden, en onwillekeurig sloeg hij de oogen neder.

— Gij hebt het gedaan! aldus vervolgde de pedel; want Willem's ontsteltenis, zijn verbleeken was hem niet ontgaan.

— Mijnheer Lang! aldus voer Willem schier heftig uit. Wie zegt dat? Wie kan dat bewijzen?

— Ik, hernam de pedel kalm en met een vaste stem. Ik stond slechts ettelijke schreden van u verwijderd. Ik herkende uw stem en zag, hoe gij onmiddellijk onder de menigte waart verdwenen. Zeg mij openhartig: hebt gij het gedaan of niet?

Willem zweeg een oogenblik, doch hervatte daarop vastberaden: Ja, ik heb het gedaan.

— Ongelukkige, hoe kondt gij zoo vermetel en dwaas zijn! riep Lang. Weet gij, wat u te wachten staat, wanneer gij ontdekt wordt? Gij wordt gefusileerd! Weet gij dat wel?

— Het kan zijn! riep Willem. Een Duitsch jongeling zal een vivat den tiran brengen! Neen, ik heb het „pereat!" geroepen; met opzet, met een doel. Nu weet gij het; ga en klaag mij aan. Ik treed den dood welgemoed onder de oogen.

Het voorhoofd van den pedel plooide zich in diepe rimpels: ik zou het doen, wanneer een ligte straf u wachtte, die zulk een ligtzinnige streek onder gewone omstandigheden verdient. Maar ik wil u niet ongelukkig maken, en dat zoudt gij zijn. Wie weet nog meer, dat gij het hebt geroepen?

— Niemand!

— Geen uwer vrienden?

Kraus bedacht zich, wie in de nabijheid stond; slechts buitenlui —

— Gij waart na den fakkeltogt met eenige bekenden in het bierhuis — hebt gij nergens over gesproken?

— Gesproken wel —

— En niemand vermoedt, dat gij de dader zijt?

— Niemand.

— De politie weet, dat het een student is geweest; — wie stond bij u, toen gij die dwaasheid hebt begaan?

— Niemand; ik stond alleen in de schaduw van een huis; — slechts omringd door eenige boeren, vrouwen en kinderen.

— Mijn pligt gebiedt mij, u aan te geven, aldus vervolgde Lang, doch ik zal het niet doen. Uw broeder heeft jaren lang bij mij gewoond; u zelven ken ik sedert jaren; ik zal het niet doen, om u en uw familie niet in het ongeluk te storten. Tot uw geluk is de politie niet mogen slagen, om, in spijt van haar ijverig navorschen, eenig spoor te ontdekken; komt het uit, zoo zal ik ambt en brood verliezen; — goede God, zal die staat van zaken dan nooit veranderen!

— Van mij zal nooit iemand vernemen, dat gij er van geweten hebt, sprak Willem, terwijl hij den eerlijken Lang bij de hand vatte. Ik kon op dat oogenblik niet anders, toen duizenden, die hem in hun hart verachten, hem een vivat bragten.

— God! God! Hoe kondt gij u zoozeer laten wegslepen, sprak Lang. Dank den Heer, wanneer het zoo afloopt; want de politie stelt alles in het werk, om den dader op het spoor te komen.

— Ik zal de stad verlaten, hernam Willem.

— Om 's hemels wil, neen; doe dat niet! dat zou in het oog loopen. Gij moet alles vermijden, wat eenig vermoeden op u kan werpen, wees voorzigtig. Ik kom dagelijks met de politiedienaren in aanraking, en komen zij u op het spoor, zoo zal ik u bij tijds waarschuwen; en dan eerst is het tijd, om de stad te verlaten.

Willem greep getroffen zijn hand.

— Gij hebt echter niet verdiend, hernam Lang, dat gij er geheel straffeloos afkomt, doch ik mag u ook niet aan zijn vreeselijken toorn blootstellen. Wees slechts onbevreesd tegenover anderen en laat nergens de geringste schroomvalligheid bemerken.

Hij verliet het vertrek.

Willem had te voren niet bedacht of ingezien, welke de gevolgen van zijn onvoorzigtige handelwijze konden zijn. In opgewonden toestand schreed hij het vertrek op en neder, en het woord gefusileerd en de militaire heerschappij met haar korte manier van procederen kwamen hem niet uit de gedachte. Hij dacht aan het meisje, dat hij zoo hartelijk beminde, haar smart, wanneer hij als gevangene een donker lot te gemoet ging. Binnen eenige jaren had hij gehoopt, haar als zijn vrouw naar de stad zijner woning te zullen medevoeren; zijn toekomst was vernietigd, al moest hij ook slechts eenige jaren in gevangenschap doorbrengen.

In zijn radeloosheid vatte hij evenwel het besluit op om te ontvlieden. Het kwam alleen op de voorzigtige uitvoering van zijn plan aan. Zijn voorstellingskracht zag zich met een wagen spoedig aan de Pruissische grenzen. Hij kende een koetsier aan de poort, van wien hij dikwijls rijtuig gehuurd had. Het was nog geen middernacht, en nog levendig op de straten. Hij stelde zich wel voor, dat men juist op hen zou acht slaan, die trachtten te ontvlugten; maar er waren zooveel vreemdelingen in de stad — —

In de nachtelijke eenzaamheid worden dikwijls de ongelukkigste plannen ontworpen. Kraus zag alles koortsachtig en gedrogtelijk. Hij stak zijne kostbaarste zaakjes bij zich, sloop den trap af; den huissleutel had hij bij zich; wierp nog een blik tot afscheid op het slaapvertrek van Marie, en bevond zich op de straat, welke hij evenwel eenzamer vond, dan hij zich had voorgesteld.

Eerst toen hij een patrouille soldaten en den hoefslag van gendarmen, te paard hoorde, bezon hij zich, bleef staan, en keerde naar zijne woning terug; hij was van gedachte veranderd, en besloten, om maar liever te blijven.

De morgenstond brak reeds aan, toen hij eenige rust vond.

De koning had den volgenden morgen in den verbitterdsten gemoedstoestand de stad verlaten, nadat hij den prefect nog eenmaal ingescherpt had, den schuldige op te sporen.

Dagen waren inmiddels vervlogen, en men sprak schier niet meer over het voorval. Des te meer werd het in de nieuwspapieren besproken. De politie zette, zoo als Willem door Lang vernam, haar navorschingen in stilte en met ijver voort — het was hier om des konings wil te volvoeren. Eenig spoor, dat den schuldige aanduidde, was nog niet gevonden, en toen de eene dag na den andere voorbij ging, dacht Willem eindelijk niet meer aan gevaar; het was hem een aangenaam gevoel, den tiran een „pereat!” te hebben doen hooren. Ook Lang's verontrusting was verdwenen.

Daar was Willem plotselijk op zekeren dag verdwenen. Den eersten dag trok dit de aandacht niet van zijn huisheer; hij kon immers met eenige vrienden een pleiziertogtje hebben ondernomen, en langer uitblijven, dan hij aanvankelijk meende. Toen hij echter den tweeden nacht en den tweeden dag niet huiswaarts keerde; toen zijne vrienden hem ook begonnen te vermissen, en kwamen zoeken, toen niemand hunner wist, waar hij zijn kon, vervulde een bang voorgevoel de ziel van Lang; hij moest of ontvlugt of door de politie ontdekt en in hechtenis zijn genomen. En deze vrees durfde hij niet eenmaal uitspreken, wilde hij zich zelven niet wegens medepligtigheid in verdenking en in gevaar brengen.

Zelfs tegen Marie, die haar angst en smart niet langer kon verborgen houden, en haar vader bekende, dat zij in het geheim met Willem verloofd was, kon hij zijn vrees niet openbaren. Een dubbeld belang bond hem thans aan den vermiste.

Te vergeefs deed hij zijn best van de politie.

dienaren onder 's hands eenige opheldering te verkrijgen, en eindelijk gaf hij van Willems verdwijning kennis, en werd zelfs in zijn vermoeden misleid, toen hij bemerkte, dat de politie zich werkelijk moeite scheen te geven, om den verdwenen student op het spoor te komen. De geheele stad sprak van hem.

Lang had aan de ouders van Willem geschreven — misschien bevond hij zich wel bij hen. Ontsteld schreven zij terug, dat zij niet wisten, waar hij zich bevond, en weinige dagen later kwam zijn vader zelf om nasporingen in te stellen.

Aan een vlugt viel niet te denken: niets droeg hiervan blijken; hij had zelfs niet zijn geld met zich genomen. Men sprak van zelfmoord; doch ook hiertoe bestond niet de minste reden of het geringste vermoeden. In tegendeel, hij was de laatste dagen bijzonder vrolijk geweest, en den laatsten namiddag had Marie nog met hem gesproken, zonder dat haar iets bijzonders in zijn gedrag was in het oog gevallen.

Men moest dus aan een ongeluk of aan een misdrijf denken, en Lang bevreesde, iets dat overigens geen mensch anders kon bevreezen, dat de geheime politie hem in alle stilte had doen opligten.

Lang deelde den vader van Willem het voorgevallene mede, en gaf hem ook te kennen, wat hij bevreesde. Zij begaven zich te zamen naar Kassel, misschien gelukte het hun eenig spoor van den vermiste te ontdekken. Dagen van inspanning en van de zorgvuldigste navorsching bleven zonder gevolg.

Bij Lang zelf won weder het vermoeden veld aan een ongeluk of een misdaad; maar ook in dit opzigt was de politie werkzaam geweest, zonder het geringste te ontdekken; oproepingen in de nieuwsbladen bleven zonder eenig gevolg.

Dit plotselijk onverklaarbaar verdwijnen baarde groot opzien en bragt de stad weder in zekere gisting; welke toenam, hoe meer pogingen met een ongelukkigen uitslag bekroond werden.

Het bleef een raadsel. Maar ook dit voorval begon men reeds te vergeten, nadat weken en maanden verloopen waren, zonder dat men het geringste van hem mogt vernemen.

Willem Kraus bevond zich echter werkelijk in Kassel — als gevangene.

Op den avond, dat Willem had willen ontvlugten, verried hij zich. De uitgezonden wachten der geheime politie legden berigt af, betrekkelijk een ieder, welke dien nacht alleen of in eenige verdachte beweging werd gevonden. Men had gezien, dat hij voor de voorbijtrekkende patrouille was blijven staan en van rigting was veranderd. Menigeen voor hem was reeds ten strengste in verhoor genomen. In alle stilte namen echter de kenteekenen, zijn persoon betreffende, toe, en zoo stonden de zaken, toen hij voor de laatste maal met Marie gesproken had, en zorgeloos buiten de poort was gaan wandelen. In zijn gedachte, bij zijn beminde en in de toekomst levende, had hij zich verder van de stad verwijderd, dan wel zijn voornemen was. De avond begon te vallen. Daar werd hij onverwachts door drie mannen overvallen. Met de kracht en den moed der wanhoop had hij zich verzet; hij werd echter nedergeworpen, geboeid en, door het toestoppen van den mond met een doek, verhinderd om hulp te roepen.

Een der mannen, in wien hij den politiedienaar herkende, was naar de stad geijld, en weldra daarop met het rijtuig van den prefect teruggekomen. Hier werd hij ingestopt, en in allerijl naar Kassel vervoerd. Nog voor den dag aanbrak, bevond hij zich reeds in den kerker.

Na verloop van eenige dagen had een militair auditeur hem in de gevangenis verhoord. Hij had zijn daad niet ontkend; ook zou hem dit weinig hebben geholpen.

Bij dit ééne verhoor was het gebleven. Geen menschelijke stem had hij sedert dien tijd weder vernomen. Jerôme scheen het pereat! hem toegeroepen, ten strengste aan hem te willen wreken, en Willem werd dagelijks naar ziel en ligchaam meer en meer gedrukt. In een aanval van wanhoop had hij zelfs het besluit genomen, zich van het leven te berooven; hij behoefde hiertoe slechts de kruik, die zijn drinken bevatte, aan stuk te slaan, en zich met de scherven de aderen open te rijten; maar levenslust klemde zich weder aan den geringsten schijn van hoop vast, en rigtte hem weder op. Tot nog toe had hij zijn vonnis niet vernomen, — hij kon immers spoedig weder in vrijheid worden gesteld. Hierop hoopte hij, hoewel weken en maanden verloopen waren, en men hem zijn vonnis nog niet had medegedeeld. Hij verwachtte van Jerôme geen genade; hij voorzag, dat zijn toorn de gestrengste straf, welke op zijn misdrijf was gesteld, zou doen toepassen; hij had voor het ligtzinnig geuite woord reeds genoeg geboet, en iets ergers kon hem al niet meer treffen.

Aan zulke gedachten rigtte zich zijn hoop weder op.

Bijna een jaar was na het gebeurde te Göttingen verloopen, en de tijdsomstandigheden werden steeds duisterder. Napoleon rustte zich uit tot zijn grooten togt naar Rusland, en vaardigde de gestrengste bevelen uit tegen het „Tugendbund." De zaamgezworenen moesten de strengste straf verwachten, en voornamelijk zouden de studenten als hoogverraders gestraft worden voor elken aanval op de Fransche heerschappij.

Op zekeren dag wandelde de staatsraad Johannes von Müller vroegtijdig langs Kassel's straten. Hij kwam voorbij de gevangenis, waaruit men juist een jong, bleek en vermagerd mensch onder eene sterke militaire begeleiding vervoerde. Een beambte, dien de staatsraad kende, liep naast hem.

Hij scheen te vermoeden, wat met den jongen man zou plaats hebben, en onwillekeurig boezemde hij hem medelijden en deelneming in. Hij wenkte den ambtenaar en vroeg hem, wat er met den ongelukkige moest gebeuren.

— Hij zal buiten de poort gebragt en aldaar gefusileerd worden! was het antwoord.

— Wat heeft hij misdreven? vroeg von Müller met innig medelijden.

— Majesteitsschending!

— En wie is hij?

— Een student uit Göttingen.

— Een student? riep von Müller, en meende de uitwerking van de onlangs uit Parijs uitgevaardigde bevelen te zien.

— Wat heeft hij gedaan?

— Hij heeft den koning, voor omstreeks een jaar geleden, een Pereat! toegeroepen.

— Hoe, riep Müller uit, dien dit voorval zeer goed bekend was. Is dat die jonge man, en zal hij daarom doodgeschoten worden?

— Het is de wil van den koning.

— Die ongelukkige! riep Müller; en hij zag hoe de wraak gebruik maakte van de onlangs uitgevaardigde bevelen van Napoleon, om een straf toe te passen op iets, dat veel vroeger gebeurd was..... Hij werd dus toch heimelijk in hechtenis genomen en weggevoerd. Waarom is hij niet door de gezworenen veroordeeld? Maar ook die hebben hier geen regt toe; hij behoort aan den senaat der academie.

— Hij wordt op bevel des konings doodgeschoten, hernam de beambte.

Müller wist, hoezeer de koning op Göttingen gebeten was — —

— Thans niet! viel hij hem in de rede. Thans niet! breng den ongelukkige weder naar de gevangenis terug; ik ga in aller ijl naar den koning.

— Ik moet het bevel des konings doen voltrekken, voegde de andere hem toe.

— Ik neem alle verantwoording op mij, riep Müller. Deze moord mag niet plaats vinden. Breng den ongelukkige op mijn verantwoording naar de gevangenis terug; ik ga onmiddellijk naar den koning.

— Zijn vastberaden optreden, zijn hooge betrekking, deden den ambtenaar gehoorzamen. Voor de ongelukkige echter in de gevangenis werd terug gebragt, trad de staatsraad op hem toe.

— Gij heet Willem Kraus? vroeg hij, en hebt het Pereat! geroepen?

— Ja!

— Gij zoudt ter strafplaats zijn gevoerd geworden! aldus ging von Müller voort. Uw gelukkig gesternte heeft mij ter goeder ure hierheen geleid. Wees maar bedaard; het zal niet gebeuren; ik ga dadelijk naar den koning, en met alle krachten zal ik trachten, om de terugwerking van een nieuw decreet op een vroeger plaats gehad hebbende gebeurtenis te voorkomen.

De tenuitvoerbrenging van het vonnis, dat niet voltrokken, maar op de plaats der teregtstelling in een vestingstraf zou veranderd worden, werd uitgesteld. Johannes von Müller ijlde naar den koning en verkreeg gehoor. Hij verzocht voor Willem Kraus niet om genade, maar stelde den koning met kalmen, vasten wil voor, dat deze jeugdige, ligtzinnige streek een jaar oud was, en volgens den toenmaligen staat van zaken als student door den senaat der academie moest geoordeeld worden. De oude regten en privilegien der hoogeschool waren niet weg te redeneren.

De koning, die zich een daad van grootmoedigheid zag ontglippen, was ziedende van toorn.

— Sire! sprak Müller op een vrijmoedige wijze, dit vonnis mag niet voltrokken worden. Als vertegenwoordiger der hoogeschool moet ik den schuldige voor den senaat dier school opvorderen, en ik sta u borg, dat hij zijn behoorlijke straf zal ontvangen. Zou Uw Majesteit door zulk een daad de gemoederen op nieuw opzetten, en tot het uiterste drijven! Ja, er zijn nog Katt's, Dornberg'en en Schill's onder het volk, die slechts op zulk een gelegenheid wachten. Wanneer morgen in Göttingen bekend werd, dat deze jongeling wegens een jeugdige ligtzinnigheid ter dood of tot een lange vestingstraf was veroordeeld, zoo zou morgen een algemeene opstand onder de studenten ontstaan.

— Wij bezitten de magt om zulk een opstand te onderdrukken.

— Gewis, Uw Majesteit, hernam von Müller kalm, doch de keizer zal zich gebelgd toonen, wanneer hij verneemt, dat de daad van dezen ongelukkige voor een jaar —

— Zwijg stil! riep Jerôme. In mijn land ben ik meester! Ik wil dien jongeling tot een voorbeeld doen strekken. Nooit heb ik mij zoo beleedigd gevoeld. Ik ben onverbiddelijk!

— Sire, hernam von Müller, Kraus had openlijk moeten veroordeeld worden. Hij is heimelijk opgeligt en hierheen gevoerd. Bijna een jaar heeft hij in den kerker gesmacht, en nog weet niemand zijner familiebetrekkingen, waar hij gebleven is. Hij is heimelijk gevonnisd, en heimelijk zou hij heden morgen doodgeschoten worden of altha[n]s met den dood bedreigd. Een gelukkig toeval voert mij op het regte tijdstip tot u. Wanneer de keizer —

— Zwijg! herhaalde Jerôme! wat zoudt gij mij raden met den ongelukkige te beginnen?

— Als vertegenwoordiger der hoogeschool moet ik er op aandringen, dat hij voor een behoorlijk geregtshof, voor den academischen senaat worde gesteld.

Jerôme liep driftig het vertrek op en neder. De vastberadenheid van Müller maakte indruk op hem. Mogt er weder oproer ontstaan, zoo had hij de ongenade des keizers te vreezen.

— Breng hem dan voor den senaat der academie, maar ik hoop, dat de straf voorbeeldig zijn zal.

— Mag ik bevel geven, dat hij naar Göttingen vervoerd worde?

— Het is mij wel, riep Jerôme, doch gij staat mij voor hem borg, en dat de gestrengste straf hem worde opgelegd.

— Dat zal ik, hernam Johannes von Müller, die, na den koning gegroet te hebben, naar de gevangenis ijlde om Willem dit berigt over te

brengen. Hij kon zich echter niet weêrhouden te glimlagchen. De koning verstond genoeg latijn, om het woord Pereat te begrijpen, maar van de regtspraak der academie had hij geen denkbeeld.

Kraus greep von Müller's hand en bevochtigde die met zijne tranen.

— Dank God, dat Hij mij op het regte tijdstip deed toesnellen. Zonder dat toeval waart gij zoo al geen lijk, toch tot jaren lange vestingstraf veroordeeld. Gij hebt reeds genoeg voor uw daad geboet; maar de straf van den academischen senaat kunt gij niet ontgaan; ik ben bij den koning voor u borg gebleven; tracht dus niet door de vlugt u te redden; ik zelf zal mij heden naar Göttingen begeven. Hij hield woord; nog dienzelfden dag reisde hij naar Göttingen, en ook den volgenden avond kwam Willem onder behoorlijk geleide aldaar aan en werd aan het Carcerhuis (academische gevangenis) afgeleverd.

Het berigt van Willem's terugkomst van het gevaar, waaruit hij door von Müller was gered, had zich als een loopend vuurtje door de stad verspreid. Allen namen zijn partij. De jonge lieden kwamen nog dien avond bijeen, begaven zich naar het Carcerhuis en verlangden onstuimig zijn invrijheidstelling. Jonge burgers hadden zich bij hen aangesloten.

De politie en de prefect waren hierop niet voorbereid en de in de stad aanwezige gensdarmen waren niet toereikende, om de opgewonden gemoederen tot kalmte te brengen. Om den opstand geen erger aanzien te doen krijgen besloot men reeds de studenten te wille zijn en Willem in vrijheid te stellen. Daar naderde Johannes von Müller en met luid gejuich werd hij ontvangen. Hij wilde spreken; verscheidene jonge lieden tilden hem, in weerwil van zijn tegenstreven, op hunne schouders en van dit verheven standpunt moest hij zijn redevoering houden.

In eenige woorden verhaalde hij de jonge lieden, dat hij slechts den schuldige van den dood had kunnen redden, op voorwaarde, dat bij zijn straf, door den senaat der academie hem opgelegd, zou ondergaan. Hij zelf was den koning daarvoor borg gebleven, en zij mogten hem niet zijn woord doen breken. Hij kan niet vrijgelaten worden, aldus eindigde hij; hij moet de zwaarste straf ondergaan, daar de wet haar loop moet hebben. — De stad was weder kalm. Slechts in één huis in de Gronerstraat klopte een hart, dat maar geen rust kon vinden. Marie had van vreugde wel luide willen juichen, en toch kon zij haar bekommernis niet verdrijven. Hoe gaarne was zij naar Willem toegeijld; doch dit was onmogelijk.

Den daaropvolgenden dag kwam de senaat bijeen, om over de daad van Willem regt te spreken; misschien zou men die zachter beoordeeld hebben, doch de verbittering des konings verlangde eene voldoening. De koning had de zwaarste straf geëischt en verwachtte minstens een vijftal jaren gevangenisstraf. Willem Kraus werd gerelegeerd (verbannen) en moest binnen vier en twintig uren de stad verlaten.

Onmiddellijk werd hem dit vonnis medegedeeld en hij zelf in vrijheid gesteld. Gevangenschap, angst en onrust hadden zijne krachten geheel uitgeput en niet lang hield hij het gejubel der studenten uit. Hij snelde naar Marie. Een lange, sombere tusschentijd was tusschen dit oogenblik en het uur verloopen, dat hij haar voor de laatste maal had gesproken. Hij mogt er niet aan denken. Zoo snel mogelijk rende hij de welbekende trappen op. Marie ijlde hem te gemoet en viel snikkende in zijne armen. Hij zelf kon zijne tranen niet weerhouden. Hunne harten hadden elkaar zooveel toe te vertrouwen, en naauwelijks kwam een woord over hunne lippen. De liefde is het spraakzaamst wanneer zij slechts door de oogen, door een druk der handen spreekt.

Marie's vader gunde hun evenwel de vreugde des wederziens niet al te lang.

— Voort, voort! Gij zijt een verbannen student! De hoogste straf van het geregtshof der academie. Gij moet den Harz en dan de Pruissische grenzen trachten te bereiken. Ik vergezel u tot aan het naaste dorp. Daar staat een wagen voor u gereed. — Willem was niet in staat, den man zijn dank te betuigen. Nog hetzelfde uur verliet hij, na een smartelijk afscheid van Marie, in andere kleederen en onder een anderen naam, de stad. Lang wachtte hem aan de poort. Toen hij in het eerste dorp afscheid van hem nam, drukte de pedel hem bewogen de hand en sprak: vergeet mijn kind niet, en blijf haar getrouw!

Willem ontkwam gelukkig. — — De superintendent Willem Kraus, in het Hanoveraansche, heeft het verhaal van zijn Göttinger Pereat! dikwerf opgedischt. In tegenwoordigheid van zijn vrouw, zijne kinderen en vrienden werd de eerste angst, welke het verhaal bij zijne toehoorders verwekte, gewoonlijk gevolgd door een hartelijk lagchen over hetgeen koning Jerôme verstond onder de hoogste straf door een senaat der academie uitgesproken!

DE VROUW VAN DEN GENERAAL.

NOVELLE NAAR

E. Hermann.

Adele von Berwitz was op de zachte, zwellende kussens van haar sopha gezeten; haar hoofd rustte op de wèlbekleede leuning en hare beide blanke, zeer fijn gevormde handen lagen op den rood marokijnen omslag van een boek en drukten het toe, alsof er kracht toe behoorde, het van de oogen der schoone lezeres te verwijderen. Het was een fraai, kalm beeld, die jonge, schoone vrouw, achteloos op de sopha gelegen, het boek in de hand houdende en in gepeins verdiept; het was een beeld vol warmte en leven, het was een gedicht in de poëtische spraak

des levens. Het roode boekje op den schoot der jonge vrouw droeg in gouden letters den titel: „Toonen der liefde," en de verlovingsring, waarmede de schoone hand prijkte, gaf te kennen, dat zij reeds het gebied betreden had, waarvan in het boekje als ruischende beekjes en kwelende vogelen verhaald werd. Het was evenwel geen zwelgen in zoete herinneringen; geen welgevallig lachje plooide hare lippen; sombere schaduw was op haar gelaat uitgedrukt, en het scheen als had de lectuur van dat boek verlangen, in plaats van vreugde te weeg gebragt; en de adem van weemoed in die trekken, welke voor het geluk geschapen schenen, moest bij den stilzwijgenden beschouwer een zucht van deelneming uitlokken.

Hier was het echter zoo niet. De deur werd zachtjes geopend en een gebaard aangezigt zag in het vertrek rond, en toen Adele, door het gedruisch gewekt, zich omwendde, trad de bezitter van dit gebaarde gelaat zonder pligtpleging binnen.

— Ik dacht, dat gij sliept; maar in plaats van te rusten, hebt gij reeds weder een dezer verdoemde romans in de hand; gij zult uwe gezondheid geheel te gronde rigten. Des nachts op het bal en bij dag die vervl..... lezerij. — Gij ziet er nu reeds uit als melksoep.

Deze woorden, die meer in den vorm, dan in den toon ruw klonken, werden door een man van reusachtige vormen tot de jonge dame gerigt; zijn geheele houding droeg het kenmerk van den oudgediende, en even als goedhartigheid gewoonlijk met kracht gepaard gaat, zoo verried het geluid van zijn stem en de blik, die zijne woorden vergezelde, een welwillendheid, die met zijn bar optreden verzoende. Mijnheer von Berwitz, de reus, was niemand anders dan de echtgenoot van de teedere, jonge vrouw; hij telde bijna het dubbele getal van hare jaren, en terwijl deze bij haar den bloeitijd des levens hadden te weeg gebragt, hadden zij zijn leven met herfst en winter doorweven; zijn haar trok reeds naar het grijze van den killen ouderdom, en het gerimpelde voorhoofd en de diepe plooijen in het krachtvolle gelaat gaven duidelijk te kennen, dat hij de stormen des levens in hun eersten strijd reeds getrotseerd had.

Sedert twee jaren waren zij gehuwd, had zich Adele's jeugd aan den stammigen eik aangesloten en die stam met liefelijken lentebloei omringd; het was niet de liefde, welke dien band had gesloten. De vader van Adele had zijn kind aan den vriend gegeven, als een pupil aan den voogd, en zij vermoedde toen niet, dat er nog een andere liefde bestond, als die, welke op achting en toegenegenheid rust. Von Berwitz had Adele zien opgroeijen als een vader zijn kind, en toen zijn kameraad het uur van het groote appèl voelde naderen en bezorgd was over de toekomst van zijn kind, vroeg Berwitz Adele, of zij het goedvond, mevrouw von Berwitz te heeten.

Adele zeide ja, want dit ja deed haar vader gerust zijn, en de dochter van den armen, gepensionneerden kapitein werd de gemalin van den rijken, hooggeplaatsten generaal. Haar vader stierf en nadat de rouwtijd verloopen was, leerde Adele ook de genietingen der wereld kennen, welke een bevoorregte stand en rijkdom aanbieden. De jonge, schoone generaals vrouw werd in de gezelschappen met die voorkomendheid ontvangen, die aan haar stand paste, en de vrouwelijke ijdelheid genoot al die zoete zegepralen, waarmede de wereld jeugd, schoonheid en aanvalligheid weet te huldigen.

Jean Paul zegt: elk man heeft zijn vlegeljaren, vlegelmaanden en vlegeluren; in deze scherpt zich het mannelijk karakter, de ruwe kracht rondt zich af aan de beschaafde maatschappij. Wij durven beweren, dat ook elke vrouw, voor zij tot huisvrouw ontwikkeld is, voor zij weet, dat haar geluk alleen in een gelukkigen huiselijken kring is gelegen, jaren, maanden en uren doorleven moet, die wij niet vlegel- maar meisjesjaren willen noemen, waarin, even als bij den man de ruwe kracht, bij haar de lust naar ijdele vermaken der wereld gestild wordt; want ook de vrouw heeft een jeugd, en die jeugd past niet voor den echtelijken stand, past even zoo weinig voor huiselijk geluk en huiselijk stilleven, als de onstuimigheid van den man berekend is voor het geordende leven in de maatschappij.

Even zoo echter als slechts hij een gelukkig echtgenoot worden kan, wiens gevoelvol gemoed zich aan de werkelijkheid gewend heeft, en wiens wonde uitgebloed heeft, die het ideaal, waaraan hij tot nog toe gewanhoopt heeft, eindelijk in de werkelijkheid leert zoeken, en niet meer dweept, maar bemint, zoo moet ook het meisje de aangebedene zijn geweest voor zij leert beminnen. Zij moet het klatergoud hebben leeren kennen, om het echte te kunnen waarderen. Slechts het hart, dat zich in kleine minnarijen bedrogen zag, kan het geluk der ware liefde begrijpen, en naar waarde leeren schatten.

Adele trad als vrouw in de maatschappij, als vrouw vierde haar schoonheid haar eerste zegepraal. De roman van haar hart speelde in omgekeerde verhouding; haar hand was weggeschonken, toen in haar hart de begeerte ontwaakte, om de liefde te leeren kennen en de snaren van het teederste gevoel te doen trillen, onder den indruk door den omgang met personen van het andere geslacht te weeg gebragt.

Jeugd omgaf haar hart; haar ziel zag slechts lente en bonte vlinders, welke rond liefelijke bloemen dartelden. Adele smaakte de vreugde der jeugd, en juist die, naar welke haar hart het meest dorstte, was haar ontzegd.

Wij willen echter niet gezegd hebben, dat Adele haar echtgenoot niet beminde, dat zij den trouw verbrak, dien zij hem, zonder den eed te kennen, gezworen had; doch haar hart eischte meer dan de echtgenoot haar kon aanbieden, haar hart verlangde naar de vrijheid, welke hij haar ontnomen had, en hoezeer zij hem ook mogt achten en waarderen — thans ware het misschien een ander geweest, dien zij haar hand gereikt had; thans zou zij mogelijk geaarzeld hebben zich met hem te verbinden.

Het kwam haar voor, als had Berwitz haar haar

jeugd ontroofd; hij had haar hart het edelste en beste ontnomen — vrijheid van keus.

Doch hoe veel was zij hem verpligt, hoe teeder sloeg hij geen acht op hare wenschen! Hij verveelde zich op de bals, opdat zij zou kunnen dansen; hij verloochende zijne jaren, om haar jeugd te laten bloeijen.

Zij gevoelde dit en haar hart was er hem dankbaar voor; de liefde tot haar echtgenoot werd achting en eerbied; zij dacht niet met bitterheid, maar met weemoed aan haar verloren vrijheid. Adele gevoelde zich ongelukkig en schiep er vermaak in, zich haar ongeluk voor te spiegelen, want de smart is ook een genot, en door het lezen van romans en sentimentele gedichten verdiepte zij zich al meer en meer in dat weemoedig gevoel, dat zij zelve in het aanzijn had geroepen. Zoo trof Berwitz haar aan, toen hij het vertrek binnen trad, waar wij haar op de sopha liggende hebben aangetroffen; hij vermoedde niet, dat datgene, wat hij voor een luim hield, schier reeds tot een onheelbare kwaal was ontaard.

Adele schrikte en zuchte, als riep de stem van haar echtgenoot haar uit het rijk der droomen in de werkelijkheid terug.

— Waarde Karel, aldus rigtte zij zich tot hem in den lijdenden toon eener martelares: kwel ons beide niet met overdreven zorg voor mijn welzijn; ik gevoel mij volstrekt niet uitgeput, doch uw overgroote voorzorg wordt vermoeijend.

Deze laatste woorden sprak zij met een zekere ergernis, als ware zij haar gestoorden droom een kleine wraak schuldig; daarop reikte zij hem vriendelijk de hand, die hij aan zijne lippen bragt.

— Lieve Adele, ik kom met een verzoek tot u, en het zou mij aangenaam wezen, zoo ik u in een goede luim aantrof.

De generaal sprak dit op een toon, die Adele nieuwsgierig tot hem deed opzien, want het scheen veeleer, dat hij haar een verrassing voorbereidde, dan dat hij om iets kwam verzoeken.

— Ik moet zeker weder een kostbaar geschenk aannemen, sprak zij lagchende, gij zijt zoo goed.

— Dat niet; maar ik heb heden een gast aan tafel genoodigd, en ik wenschte, dat gij u over den jongen man ontfermdet; hij is mij aanbevolen geworden als een solide jongmensch, doch wiens manieren niet voor fijner gezelschap passen.

— Ah zoo, ik zal hem dan moeten beschaven. Hoe oud is hij?

— Gij vergist u, mijn kind, sprak de generaal glimlagchende; tot een opvoedster zijt gij nog te jong, en voor dien knaap zoudt gij wat te teêr zijn ook, want hij is acht en twintig jaren oud en zes voeten lang. De zaak heeft zich aldus toegedragen: de jonge man heeft in deze stad een betrekking verkregen, en zijn vader, een oud vriend van mij, schrijft mij een brief, waarin hij het jongmensch aan mij voorstelt als zijnde een zonderling, die het stof van zijn studeervertrek boven elk ander gezelschap stelt. Tot hiertoe heeft hij in het ouderlijke huis gewoond en is hij door zijn vader van tijd tot tijd onder de menschen gebragt, doch thans vreest hij, dat zijn zoon geheel voor de maatschappij zal verloren gaan, wanneer niemand zich over hem ontfermt. Hij verzoekt mij dus hem bij ons aan huis te noodigen en aan ons gezelschap voor te stellen; hij is geen fijn cavalier, en gij zult eenige toegevendheid moeten gebruiken; hij heeft overigens wel iets, waardoor hij zich aanbeveelt, hij is namelijk — dichter.

Tegen zijn verwachting maakte deze mededeeling geen indruk op Adele. Hoe is zijn naam? vroeg zij op een toon, die te kennen gaf, dat zij volstrekt geen beroemden dichternaam verwachtte.

— Ernst von Barneck.

— Ik heb nooit iets van een Ernst von Barneck gehoord!

— Hij is nog jong, hervatte de generaal met een lachje, en op het boek, dat voor haar lag wijzende, vervolgde hij: doch gij schijnt u meer aan de overzettingen der dichters te laten gelegen liggen, dan aan de personen zelven.

— Gij hebt gelijk, antwoordde Adele, want onze hedendaagsche dichters zijn dien naam niet waardig; met uitzondering van slechts weinigen zijn het flaauwe rijmelaars, en het is een hemelschreijend onregt, dat zij zich op een lijn met de grootste meesters durven plaatsen. Voor mij bestaat er niets stuitender, dan de trotsche aanmatiging van zulke alledaagsche rijmelaars, die sentimentele grappen verkoopen, en de oude poezie gispen, opdat men van hunne onsterfelijke misgeboorten zou spreken.

— God beware mij, sprak de generaal, daar heb ik mijn beschermeling al zeer slecht ingeleid; gij, vrouwen, zijt toch een wonderlijk volkje, en de lieve God moet hem nog doen geboren worden, die u kan doorgronden. Doch ik hoor hem al komen, voegde hij er zachtjes bij: gij zult mij een groot genoegen doen, wanneer gij hem vriendelijk ontvangt.

Op dit oogenblik trad de lakei binnen en diende den heer von Barneck aan. De generaal wenkte; de deuren werden geopend en op den drempel verscheen een jongman, wiens uiterlijk volkomen beantwoordde aan de niet zeer vleijende beschrijving van den generaal.

Ernst was slank, van krachtigen bouw, doch zijn houding had dat gedrukte, hetwelk men gewoonlijk bij jonge lieden van groote lengte aantreft, die veel aan den lessenaar zijn gezeten. Hij droeg een bril en lang haar; zijn aangezigt was bleek, en de fijne, regelmatige gelaatstrekken getuigden meer van nadenken, dan van sentimenteelheid, en men zou in hem eer den bureaukraat, dan den dichter begroet hebben.

Het toilet van den jongen man was eenvoudig, maar er ontbrak aan, wat het eenvoudige smaakvol maakt; men kon zeggen, dat hij aangekleed was, doch niet, dat hij toilet gemaakt had; de inwoners van groote steden noemen dit provinciaal.

Barneck boog als iemand, die nooit les in de

danskunst heeft ontvangen, nam op een verlegen en onhandige wijze plaats, en had in de eerste oogenblikken dat gedwongene, dat men zeer kenmerkend uitdrukt door te zeggen: hij weet geen raad met zijn handen en voeten; kortom, de beschrijving van den generaal was geheel en al van toepassing op hem geweest, zoo hij niet binnen weinige oogenblikken een geheel andere houding had aangenomen. De gewone voorstelling en de eerste verwelkoming hadden ter naauwernood plaats gehad, toen de generaal het ijs brak en Barneck op korte en scherpe manier het oordeel zijner vrouw over de tegenwoordige dichters mededeelde. Barneck gevoelde, dat hij hierdoor uitgenoodigd werd hun partij te nemen, en ter naauwernood was een werkelijk gesprek begonnen of hij legde alle beschroomdheid af, gevoelde zich als te huis en toonde zich zoo als hij werkelijk was, een degelijk hoofd, vol frischheid en leven, vol geestdrift voor het schoone en edele.

Niets brengt de menschen spoediger tot elkaar dan de wisseling der gedachten; magnetisch stroomt het warme gevoel van den een tot den andere over. Barneck gevoelde zich te huis, Adele was vertrouwelijk, en de generaal wreef zich verheugd de handen; hij had zijne vrouw nog nooit zoo vriendelijk gezien als heden; haar oog had een innemenden glans, en was hij al verbaasd over al de kennis, waarmede Barneck zijn gesprek kruidde, zoo was hij niet minder verwonderd, dat zijne kleine vrouw in staat was, die geleerde ontwikkeling van denkbeelden te volgen. Aan tafel sprong het gesprek van het eene onderwerp op het andere; vonkelende wijn wekte den humor op, en als champagne schuimde de geest en de ironie. Zooals heden had den generaal het eten nog nooit gesmaakt; zoo lang had hij nog nooit aan tafel gezeten; hij gevoelde zich weder jong onder de jonge lieden, en hij lachte zoo hartelijk als hij in langen tijd nog niet gedaan had.

Barneck vertelde, dat hij sedert acht weken in de stad was, en lang geaarzeld had of hij den brief zijns vaders wel overhandigen zou.

— Ik beefde, aldus sprak hij, voor de atmospheer van een voornaam huis, voor de achtbaarheid van zijn excellentie en het stijve, om u te dienen, waartoe ik mij verpligt achtte; ik zag mij zelven in mijne gedachten met mijn hoed onder mijn arm en manoeuvreren met een kopje thee.

— En in aanraking met de hoepelrokken van twee oude dames, die u over het weder onderhielden, viel hem de generaal lagchende in de rede. Daar hebt gij gelijk in; men is te midden van een kartetsvuur meer op zijn gemak, dan onder de batterij van gouden lorgnetten.

— Gij ziet, hoezeer men zich vergissen kan, aldus vatte Adele het woord, wanneer men zijne vooroordeelen niet met zorg nagaat. Gij zult juist in de voornaamste kringen den meest ongedwongen toon hooren, en in zooverre ik u heb leeren kennen, geloof ik, dat gij spoedig dien gezelschapstoon aangenamer zult vinden, dan de rookerige eenzaamheid van een studeervertrek. Niet waar, gij rookt zeker?

— Zeker, sprak Ernst, de veronderstelling der jonge vrouw bevestigende; maar wat de eenzaamheid betreft, gij stelt u het leven van een vrijgezel te donker voor; de jonggezel, die den familiekring ontwijkt, gevoelt zich weldra te huis in een gezelschap, dat zoo boeijend is, dat hij het boven elk ander de voorkeur geeft, daar het volstrekt geen aanspraak maakt en geen pligtplegingen vordert; de jonggezel is daar te huis, en leeft daar als te huis.

— Ik ben nieuwsgierig dit geheimzinnig gezelschap te leeren kennen, sprak Adele, terwijl de generaal wel raadde, wat volgen zou, want een ligte zucht gleed over zijne lippen, als wekte de herinnering van den omgang van een jonggezel ook in hem aangename herinneringen op.

— Het gezelschap; waarvan ik spreek, aldus beantwoordde Barneck de vraag van Adele, zult en kunt gij nooit leeren kennen, want hoe weinig personen zij uitsluit, voor dames blijft de deur toe; en sluipt een getrouwd man nu en dan over den drempel, zoo zal hij zijn vrouw niet vertellen, waar hij geweest is, want zij mogt eens ijverzuchtig worden; hoe gelukkig hij overigens zij aan haar zijde, hetgeen dat gezelschap hem aanbiedt, kan geen vrouw haar man bieden, daar hij op het oogenblik, dat hij onzen kring binnentreedt, weder vrijgezel wordt; hij schudt de zorgen af, en gevoelt zich zoo vrij als een koning, tot het naderende avonduur hem herinnert, dat hij slechts gedroomd heeft, dat hij naar huis moet; en treurig sluipt hij weg, terwijl het goedhartig spotten en het hem plagende medelijden zijner broeders, hem nog lang in de ooren klinkt. Zal ik u zeggen, waar hij was?

— Adele knikte toestemmend, en toen Barneck kortweg sprak: in het bierhuis! was dit antwoord zoover beneden hetgeen zij verwachtte, dat zij niet kon nalaten, hierop met een welgemeend: foei! te antwoorden.

— Foei, sprak zij, men kan zien, dat gij de betere gezelschappen nog niet kent; hoe kunt gij, die belang stelt in kunsten en wetenschappen, die niet alleen de poëzij bemint, maar zelf een dichter zijt, hoe kunt gij aan een bierhuis-conversatie smaak vinden, waar gij met voerlieden moet omgaan?

— Voerlieden! aldus hervatte Barneck, ja; maar onze wagens bevatten de kennis, de chaussee, waarlangs wij rijden is de kritiek en de blaauwe kiel die ons kenbaar maakt, is broederschap. Mannen als die en die, hier noemde hij eenige beroemde personen, maken onzen gesloten kring uit; de stand verdwijnt. Een iegelijk strijkt titel en waardigheid af, welke hem gedurende den dag slechts zorg en moeite veroorzaakten. Aan de ronde tafel, met het glas in de hand, is hij weder student, is hij weder jongeling, wiens streven geen hooger doel kent, dan het luchtkasteel, dat hij zich bouwde; geest en satyre, vernuft en sarcasmen treffen het oor, en er zijn mannen dien het leven zoo tot last is ge-

worden, dat zij gedurende den dag als slapers rondloopen, en eerst tegen den avond ontwaken. Zoo ken ik een geleerde, dien een iegelijk voor alledaagsch houdt, en toch is hij de parel van ons gezelschap, de vernuftigste, geestigste mensch; hij is de dichter der „toonen der liefde", die ook gij kent, daar ik het boek op uw tafel heb zien liggen.

De dichter van dat boek; ik meende, dat het een vertaling was.

Hij is de dichter; doch daar men niet veel van de tegenwoordige dichters houdt, heeft hij zijn werk onder een vroom bedrog de wereld binnen gesmokkeld.

— Gij moet dien heer aan ons voorstellen, vervolgde zij na een kort oogenblik van zwijgen; ik moet hem leeren kennen.

— Barneck haalde de schouders op. Ik zal het beproeven, maar of het gelukken zal betwijfel ik. Hij heeft reeds vele dergelijke uitnoodigingen afgeslagen.

— Zeg hem, dat hij in zijn overrok mag komen, en ik zal hem een glas bier voorzetten.

— Wanneer het niet anders kan, sprak de generaal lagchende, veroorlooft mijn vrouw hem ook te rooken.

— Nu, dan kan ik het beloven, riep Barneck toen Adele toestemmend knikte, want bier en tabak behooren tot zijn bestaan.

Toen Barneck nog des avonds aan Oskar T. het verzoek van de vrouw van den generaal overbragt, en niet in gebreke bleef, de bijzondere vergunningen te vermelden, vroeg de dichter kortweg:

— Is zij jong?

— Naauwelijks twintig jaren.

— Is zij mooi?

Barneck beschreef Adele aan zijn vriend met een vuur, dat bewees, dat hare schoone oogen door hem niet onopgemerkt waren gebleven.

— Ongelukkig mensch, aldus voegde T. hem zeer ondichterlijk toe: hoe komt gij er toe, mij als een barbaar af te schilderen. Naar een jonge, schoone vrouw ga ik zonder bier te begeeren, en wanneer zij zoo verstandig is, om mijne gedichten te koopen, en wat meer zegt, ook te lezen, zou ik haar tabaksrook in het gelaat blazen! God beware mij voor mijne vrienden!

Barneck was niet weinig verbaasd, den origineel zoo weinig origineel te vinden; hij had den begaafden vriend verkeerd beoordeeld, den dichter met den mensch verwisseld.

De wijze waarop T. de uitnoodiging aannam, en de ligtzinnigheid, waarmede hij Adele's bekoorlijkheid tot hoofdzaak maakte, deden hem schier berouw gevoelen, den dichter als zulk een belangrijk mensch te hebben voorgesteld. Het was echter te laat, en eenige dagen later hadden Oskar en Adele kennis gemaakt.

Het was niet alleen nieuwsgierigheid of een luim, die in Adele's borst den wensch had doen ontstaan, T. te leeren kennen, maar een verlangen, een behoefte naar den persoon, die reeds in de schoonste oogenblikken haars levens in den geest bij haar was geweest. Haar hart smachtte naar het ideaal; aan hare mijmeringen ontbrak de held, en het hield haar voorstellingskracht niet weinig bezig, dat juist hij, dien zij zoo hoog stelde, geen waarde hechtte aan dingen, die bij gewone menschen voor hoofdzaak gelden.

Adele was verrast in Oscar T. een vlug en oogenschijnlijk fijn heer te zien; slechts wanneer hij sprak schitterde het vernuft uit zijne oogen, en was zijn geheele uiterlijk innemend. Haar oog hing aan zijne lippen, haar ziel ademde gloed, en medegesleept vergat zij, dat het een vreemdeling was, waarmede zij sprak.

De generaal onderhield zich met Ernst en bemerkte het niet, hoe deze mismoedig beiden gadesloeg; hij was blijde, een gezelschaphouder voor Adele gevonden te hebben, en hij vermoedde niet, dat Barneck reeds op Oskar T. ijverzuchtig werd.

— Mevrouw, antwoordde Oskar haar op haar vraag, of hij zich in zijn toestand gelukkig gevoelde, waar de roem de ontbering vergoedde, mevrouw, de roem vervliegt even snel als de ijdele vreugde; mijn leven heeft slechts dag en dacht, geen avond-, geen morgenschemering; ik droom een korten roes en zwelg in luchtkasteelen, om onmiddellijk huiverend voor de toekomst terug te deinzen. Ik zing van liefde en voor mij klopt geen hart; ik zing van vrede, en het stormt in mijn borst; mijn tuin heeft slechts kunstmatige warmte en gemaakte bloemen; het is mij, als zage ik in het glas van een tooverlantaarn; zoodra het tooverbeeld verdwijnt, omringt mij stikdonkere nacht.

— Maar zulk een uur van heerlijken roes weegt op tegen dagen van ontbering! sprak Adele.

— Neen, zij verbittert het leven, hernam Oskar zacht. O, sprak hij fluisterende met zijn diepe, welluidende stem: hoe benijd ik een ieder, die een stillen, genoegelijken, huiselijken kring heeft, die het geluk smaakt, dat ik slechts bezing; gaarne gaf ik mijn roem voor een uur van zulk geluk.

Oskar brak af, maar de gloed zijner blikken brandde op Adele's wangen en zijn zwijgen deed haar hart sterker kloppen.

— Uw uur heeft nog niet geslagen, sprak zij met een lachje, maar haar stem beefde, zij kon dien blik niet verdragen.

— Ik meende daar de klok te hooren slaan, sprak hij, en zij bloosde; haar pols sloeg in koortsachtige drift.

Oskar wendde zich met eenige weinig beteekenende opmerkingen tot den generaal en vermeed dien avond het afgebroken thema met Adele te hervatten.

Toen hij met Barneck het huis van den generaal had verlaten, vroeg hem deze, hoe de familie hem bevallen was.

— De generaal, sprak hij, is een goede, oude houwdegen, doch te oud voor die vrouw.

— En de vrouw zelve?

— Hm! wat dweepziek; overigens als voor een roman geschapen.

— Gij waart zeer vertrouwelijk met haar!

— Vindt gij?

— Ik zag het.

— Zijt gij ijverzuchtig, waarde Ernst? en toen deze, in plaats van eenig antwoord, bloosde, sprak hij lagchende: een jonge vrouw wil, dat men haar het hof make; zijt gij bedeesd, zoo zal ik u weldra verdringen.

Ik meende daar de klok te hooren slaan! deze woorden van Oskar kon Adele niet vergeten; en toen zij haar echtgenoot een goede nachtrust wenschte, gevoelde zij een eindelooze ledigheid in haar borst. Ook haar was het, alsof zij een klok had hooren slaan, en thans was het stikdonker als in zijn nacht; ook zij huiverde van koude, en toch klopte haar hart zoo snel als ooit.

Drie weken zijn sedert den avond verloopen, dat Adele en Oskar elkaar voor de eerste maal ontmoetten; beiden zijn zeer veranderd.

Oskar T. wordt zelden meer in het bierhuis gezien; hij geeft meer acht op zijn toilet en bezoekt zelfs avondgezelschappen.

Adele bloeit als een roos; haar schoonheid is door een frissche lente bezield en uit hare oogen straalt geluk; is zij echter alleen, zoo trekken donkere schaduwen over haar gelaat; zij is in gepeins verzonken; zij gevoelt zich eindeloos gelukkig, en onuitsprekelijk ongelukkig. Zij zou wel willen juichen en weenen.

Adele bemint Oskar T. en gelooft, dat zij weder bemind wordt; zij vloekt het lot, dat haar aan een ander heeft geketend. Het gevoel van pligt is nog niet in haar borst uitgedoofd, maar haar hart strijdt er tegen.

— Gij brengt den naam der vrouw van den generaal in gevaar, verwijt Ernst zijn vriend, dien hij in stilte benijdt; deze lacht hem uit en gevoelt zich beleedigd.

Ernst besluit Adele te waarschuwen.

Bij den graaf X. zal een groote balpartij plaats hebben; reeds zijn de zalen gevuld, de muziek geeft het teeken tot den dans en de duizend kleine romannen beginnen, die, onder de toonen van de balmuziek, de harten omstrikken. Amor wet zijne pijlen, de coquetterie speelt haar spel, de liefde fluistert, de zinnen zwelgen en achter de weerklinkende toonen en de bevallige vormen verbergt zich het spel der harten.

Adele wacht nog op haar danser; haar oog zoekt Oskar te vergeefs. In zijn plaats nadert haar Barneck.

— Mevrouw, danst gij niet? vraagt hij met gehuichelde verbazing.

— Ik heb den heer T. deze wals beloofd, maar het schijnt dat hij mij en het geheele bal heeft vergeten. Ik kon en moest boos op hem zijn, zoo niet waarschijnlijk de muze hem terug hield; in zulk een gezelschap vergeet men de menschen spoedig.

— Ik zou nog wel het tegenovergestelde willen beweren, voegde Barneck haar toe, dien het niet ontging, dat zij slechts met moeite haar teleurstelling verborg; gij hebt over de muze gezegevierd, of gij gelijkt de muze van T. zoo zeer, dat hij ze beide verwisseld heeft.

Adele zag hem vragend aan, als verstond zij hem niet, doch zij bloosde.

— T. arbeidt niet meer; toen ik hem onlangs naar den voortgang van zijn jongste werk vroeg, antwoordde hij: ik heb het laten liggen.

— Het onderwerp zal hem niet bevredigen.

— Neen, hij heeft den lust tot werken verloren; en daar hij van hetgeen zijn dichtwerken hem opbrengen moet leven, zal het berouw niet lang uitblijven.

— Gij schijnt het uw vriend ten kwade te duiden, dat hij gezellig is geworden.

— Ik duid hem ten kwade, dat hij zijn karakter verloochent.

— Hoe dat?

— Oskar is een dichter, en mag als zoodanig niet zijne gevoelens tot een speeltuig van ledige uren verlagen, die hij heilig noemt; hij noemt het zelf een dwangarbeid, dat hij de gezelschappen bezoekt, en spot over de galanteriën, waarmede men elkaar lastig valt; en in weerwil hiervan maakt hij er zich zelven schuldig aan.

De kleur was aan Adele's wangen ontvloden, want hetgeen de woorden van Barneck aanduidden, was nog duidelijker in zijne blikken te lezen

Op dit oogenblik trad Oskar in de zaal.

— Ik zal het uw vriend vertellen, dat gij hem belastert! fluisterde Adele spottende, doch hare stem beefde.

— Wat, belastert Barneck mij? vroeg Oskar, die inmiddels was genaderd, en de laatste woorden had verstaan.

— Mijnheer van Barneck beweert, dat gij u den tijd verdrijft met den galanten ridder te spelen, sprak Adele, en dat is laster, want gij laat een dame wachten. De wals, die ik u beloofd had, zal zoo aanstonds zijn geeindigd.

— Het is een genot schuld te hebben, wanneer zulke schoone lippen vergiffenis schenken, antwoordde Oskar zoo zacht, dat zij alleen hem slechts kon verstaan. Schenkt gij mij vergiffenis?

Ernst had verdrietig voor den mededinger plaats gemaakt, die zich zoo behendig tusschen haar en hem wist in te dringen, dat hij haar oor geheel in beslag nam.

— Hebt gij tot nu gearbeid? vroeg Adele; alleen in dat geval kan ik u vergiffenis schenken.

— Ik arbeid in geruimen tijd al niet meer; vraag mij niet waarom; ik kan, ik mag u de oorzaak niet zeggen.

Oskar sprak dit met een blik, die Adele het oog deed nederslaan. Ik wil het toch weten, sprak zij, want ik stel groot belang in uwe gedichten.

— Mevrouw, plaats den vogel uit het woud in een kooi, en hij zal niet zingen. Wat zou ik bezingen? Vreugde, en ik ben niet vrolijk. Weemoed en klagten; mevrouw, men zingt niet, wanneer het hart wordt verscheurd.

Adele antwoordde niet; zij beefde, en durfde haar oog niet opslaan.

— Ik heb zoo lang gezongen, vervolgde Oskar, tot ik de fee zag, die het gold, en thans ben ik stom. Doch waarom zou ik u dat zeggen. Gij zijt verheugd; gij zijt gelukkig, gij kunt mij niet begrijpen; ik zal bezwijken in armoede, ellende en smart, en men zal mij vergeten. — Zullen wij niet dansen?

Het is onmogelijk, den storm te beschrijven, die in Adele's borst woedde; door duizenderlei verschillende gevoelens geslingerd zeide zij: Oskar, laat mij met rust! — Thans niet — later! stotterde zij fluisterende, en trok de hand terug, die hij gevat had.

Een zegevierend lachje vloog over des dichters lippen. De muziek zweeg; de paren gingen uiteen en Adele verdween in het gewoel der menigte.

Oskar zocht Barneck op; hij trof hem aan in een zijvertrek.

— Gij hebt gelijk, sprak hij, ik ben met Adele te ver gegaan; maar wie kon ook denken, dat haar dit alles ernst was.

— Wat is er gebeurd? vroeg Barneck, die moeite had, zijn afkeer te onderdrukken.

— Zooveel, hernam T., dat ik moet afbreken; doch ik kon geen betere heldin voor mijn stuk vinden.

Hij is ongelukkig! Hij bemint mij! aldus sprak Adele tot zich zelve, en ik ben schuld, dat hij te gronde gaat; o mijn God, waarom ben ik niet vrij. Vloek over den band, die mij bindt, den pligt, die mij weerhoudt! Maar wat is dat voor een pligt? Toen ik den eed zwoer, was ik een kind; zal ik mijn geheele leven voor ééne dwaasheid boeten?

De generaal was aan de speeltafel gezeten; Adele waagde het niet, hem te roepen. In de zalen kon zij het niet langer uithouden; het was haar te warm; het dreigde haar te verpletteren.

Het rijtuig staat beneden; wat belet haar het bal te verlaten? — Zij rijdt naar huis; — in haar kamer heerscht doodelijke stilte; die ledigheid in haar borst, die eenzaamheid van het vertrek is vreeselijk.

Na een korten strijd gaat zij naar haar schrijflessenaar, neemt een pen en schrijft twee brieven. De een is aan Oskar T., de andere aan den generaal.

Den brief aan den generaal sluit zij in den lessenaar, dien voor Oskar geeft zij aan een vertrouwde kamenier, om hem onmiddellijk in een der briefbussen te werpen.

Naauwelijks is de kamenier weg, of een onuitsprekelijke angst maakte zich van haar meester; zij wil haar naijlen en terugroepen; doch het is te laat. —

Terwijl dit in zijn huis voorvalt, staat de generaal van zijn speeltafel op, en begeeft zich naar de zaal, om zijn vrouw op te zoeken.

Hij vindt haar niet, en wendt zich tot Barneck. Beide zoeken haar, doch te vergeefs, en vernemen ten laatste, dat zij in haar rijtuig is vertrokken.

De generaal verschrikt; hij denkt dat zij onverwachts onpasselijk is geworden; want anders kan hij dit weggaan niet verklaren.

Ernst heeft Oskar ook vermist, en beider verdwijnen wekt kwaad vermoeden bij hem op. Hij vergeet, dat de generaal nevens hem staat en zegt: zij zijn ontvlugt; de schurk heeft haar ontvoerd.

De generaal staart hem aan, en hij vermoedt, wat voor de wereld reeds lang geen geheim meer is; hij rukt zich los en rent de straat op; blootshoofds, door sneeuw en wind, bereikt hij ademloos zijn huis, ijlt de trappen op, en vindt — Adele.

Zij verbleekt; ontsteld door zijn ontredderd gelaat, waant zij, dat alles verraden is, en valt in onmagt.

De generaal is gelukkig, dat zijn voorgevoel hem bedrogen heeft; hij snelt naar de secretaire, om zijn echtgenoot met reukwater in het leven terug te roepen; doch zoo als hij den lessenaar opent, valt zijn oog op den brief, dien Adele zoo even heeft geschreven en die aan hem is gerigt.

Hij rukt het zegel open, leest en het blad ontvalt zijn hand; een oogenblik staart hij stijf voor zich uit, slaat daarop achterover — een beroerte heeft hem getroffen.

Terwijl Adele tot bewustheid komt, valt haar oog op het lijk van haar echtgenoot; zijn hand houdt nog den brief vast, waarin zij hem heeft geschreven, dat zij een ander bemint; dat zij hem wil verlaten.

Thans is zij vrij; hij heeft haar verlaten.

Heeft het zware ongeluk, dat haar heeft getroffen en de misdaad op staanden voet strafte, Adele ter nedergeworpen, zij wordt verpletterd door het antwoord, dat zij ontvangt op haar schrijven aan Oskar.

De schreden die zij gedaan heeft, komen haar thans als waanzinnigheid voor; al haar doen schijnt een droom te zijn; maar het lijk van den generaal en de brief van Oskar bevestigen de vreeselijke werkelijkheid.

Zij had zich in de armen van Oskar geworpen; in de gedachte, dat hij haar ook bemint, en haar tot een verbreken van haar trouw heeft opgevorderd, heeft zij hem geschreven, dat zij bereid is met hem te ontvlieden, hem te volgen, en de zijne te worden.

— Mevrouw, aldus luidde zijn antwoord, uw bijtende spot is het beste antwoord op mijn aanmatiging van gisteren; ik verdien die straf en zal het ook niet wagen, dien roman in de werkelijkheid over te brengen.

Adele vergiste zich geen oogenblik over den zin dezer regelen; zij moest hem nog dank weten, dat hij op zulke verschoonende wijze haar behandelde, en zich zelven alleen belagchelijk maakte.

Maar haar brief was nog in zijne handen; die brief kan haar naam voor altijd in de waagschaal stellen.

Ter eere van Adele bekennen wij, dat haar die gedachte eerst na verloop van geruimen tijd inviel, toen haar smart kalmer en het lijk ter

aarde besteld was. Zij wist geen beteren raad, dan Barneck in het vertrouwen te nemen; hij was toch reeds ten halve in het geheim ingewijd.

Barneck hoorde de biecht der schoone, bleeke vrouw aan, en hij balde onwillekeurig zijne vuisten; hij had T. kunnen vermoorden.

Met een bezwaard hart begaf hij zich naar Oskar; hij had een voorgevoel, dat zijn gang een vergeefsche zou zijn, en dacht na of hij goedheid of geweld zou gebruiken; hij was bereid zijn leven in de waagschaal te stellen, om Adele's naam te redden.

Oskar kwam hem lagchende te gemoet. Hoe gaat het met de generaal's weduwe? riep hij; weet gij wel, dat er een aardige grap tusschen ons heeft plaats gehad; de kleine heks wilde met mij ontvlugten.

Ernst staarde den ongevoeligen spotter aan als iemand, die zijne ooren mistrouwt, die zulk een slechtheid niet voor mogelijk acht. Oskar hield dit stilzwijgend, getroffen rondstaren voor twijfel en verbazing.

— Lees zelf! daarmede stelde hij hem den brief van Adele ter hand.

Ernst rukte hem het papier uit de hand en stak het bij zich: Ongelukkige, meer verlangde ik niet. Kunt gij nog spotten, nadat gij een bloedschuld op u geladen hebt!

— Een bloedschuld? vroeg T., getroffen door het uiterlijk en de dreigende stem van Barneck. Wat is er gebeurd? Ik weet nergens van.

Toen Barneck Oskar de ware toedragt van zaken medegedeeld had, spotte hij niet meer, en hoewel Barneck begreep, dat T. alleen uit een onverantwoordelijke ligtzinnigheid aldus gehandeld had, was hij niet in staat, hem een goed woord toe te voegen. De vrienden scheidden koel, en wanneer het toeval hen later bijeen bragt, vermeden zij elkaar zoo veel mogelijk.

Na verloop van drie jaren werd er op zekeren dag aan Barneck's deur geklopt, en toen hij opende zag hij den dichter voor zich.

Oskar reikte hem de hand: maak haar gelukkig, sprak hij, en bid haar, mij niet te vervloeken.

De echtvereeniging van Ernst von Barneck met de weduwe von Berwitz zou dien dag plaats hebben.

Van Adele kunnen wij den lezer nog mededeelen, dat haar liefhebberij voor die soort van litteratuur geheel verdwenen is, en dat zij een uitmuntende huisvrouw is geworden.

FRANSCHEN IN DUITSCHLAND.

Het jaar 1811 was de tijd der diepste vernedering voor Duitschland onder den overmoed, de onbeschaamdheid en de onbeschoftheid van het Fransche bestuur.

Misschien is het goed de herinnering hieraan eens op te wekken, en volgend verhaal, in zijne hoofdtrekken geheel waar, moet hiertoe bijdragen.

In den herfst van het jaar 1811 was het zeer levendig in een der kleinere steden van het toenmalig koningrijk Westphalen.

In de stad had nagenoeg gedurende een half jaar een Fransch cavallerie-regement ingekwartierd geweest. Keizer Napoleon wees zijne soldaten ook in Duitschland naar welgevallen kwartieren aan. De koning van Westphalen was zijn eerste vasal.

Het regement behoorde tot het corps van den maarschalk Davoust, hertog van Auerstadt, vorst van Eckmühl, den rijksten en magtigsten van Napoleon's generalen. De maarschalk was tot gouverneur generaal van het „departement Hanseatique" van het Fransche keizerrijk benoemd; hij hield zijn verblijf te Hamburg. Het regement zou hem naar Hamburg volgen.

Het Fransche keizerrijk strekte zich tot in het hart van Duitsland uit. De soldaten zouden den volgenden morgen de stad verlaten. Zij hadden den geheelen dag voorbereidselen tot hun vertrek gemaakt. Met dienstzaken kwamen zij voor den middag gereed; het overige zou des namiddags volgen; ook hadden zij gedurende hun langdurig verblijf veel kennis aangeknoopt en overal zag men afscheid nemen.

En de meesten, waarvan de Franschen afscheid namen, waren Duitsche vrouwen en meisjes. Komt de vernedering eenmaal over een land, hoe zou het dan mogelijk zijn, dat diezelfde geest niet doordronge tot in het hart van het volk.

En toch was het aantal meisjes en vrouwen, die met een gloeijenden, edelen haat tegen de Franschen bezield waren, veel grooter, dan dat der mannen. Duitsche mannen dienden toen overal de vreemde tirannij; doch waren dit de regte vaderlanders!

Twee jonge mannen vervolgden hunnen weg langs de levendige straten der stad.

Toorn, verbittering en ook droefheid spraken uit hunne blikken. Zij gingen snel en hielden hunne oogen ter aarde geslagen; zij schenen niet te willen zien, wat zij niet behoorden te zien, en te ontvlugten, wat zij gedwongen waren te zien. Zwijgend vervolgden zij in hun verontwaardiging hun pad.

Zij hadden het einde der straat bereikt en kwamen tusschen tuinen. Het was daar stil en zij konden aan hun toorn en verdriet den vrijen teugel vieren.

— Hoe diep is dit volk ontaard! En dat zijn Duitschers!

— Neen, mijn vriend, ontaard zijn zij niet; maar gevallen en diep gezonken.

— Gevallen, verzonken!

— Neen, verzonken nog niet, maar gezonken. Nog kan het zich verheffen, en het zal zich verheffen; voor het oogenblik ligt het wel in boeijen —

— In de smaadvolste!

— Maar het zal ze verbreken.

— Hoe zal het aan die kracht komen? Zie eens

om, zoo gij den aanblik kunt verdragen, zie eens om naar de vrouwen, die schaamteloos op de openbare straat aan den arm der vreemde onderdrukkers rondwandelen; die ten aanzien van een iegelijk hunne tranen der schande ten toon dragen. En zij zijn de moeders van het nieuwe geslacht of zullen dit worden. Zie haar zelven door vreemde oneer, door eigene laagheid besmet, hoe zullen zij hare kinderen kracht, moed en eer kunnen inboezemen. O, mijn vriend, waar de vrouwen besmet en verdorven zijn, daar is men verzonken, daar is geene verheffing meer mogelijk.

— Gij ziet het te zwart in, Leonhard. Hoe vele edele vrouwen leven nog in Duitschland; en daarenboven deze zijn de slagtoffers van een voorbijgaande ligtzinnigheid en van aanhoudende verleidingskunsten.

— Is dat niet erg genoeg, Volkmar?

De aangesprokene antwoordde niet.

Zij waren een netten tuin genaderd, in welks midden een lief woonhuis was gelegen. Andere huizen waren niet in de nabijheid. Zij wandelden voort langs de dikke heg van den tuin.

Leonhard bleef staan, hij moest verder spreken en vervolgde zachter, doch ook moedeloozer en treuriger:

— O, mijn vriend, dat is juist de uitgebreidheid onzer schande, de diepte onzer vernedering, dat zelfs de hoogeren, de beschaafden der Duitsche vrouwen, zich deze vreemdelingen, deze onderdrukkers schaamteloos in de armen werpen. Het onderscheid is alleen, dat zij hen niet op de straat naloopen, zoo als die uit de heffe des volks; doch daar voor is in hare salons zoo veel te meer zonde en verdorvenheid, zoo veel te meer gemeenheid, laagheid en verraad; en dit lot is ook onzen vriend beschoren.

— Ik hoop toch, sprak Volkmar, hoewel men elkaar veel toefluistert —

— Neen, neen! zijn vrouw heeft hem trouweloos verlaten, en wij hielden haar voor de beste, de edelste? En hoezeer beminde hij haar; hoezeer bemint hij haar nog!

— Ook zij beminde hem.

— Ja, ook zij beminde hem, en hij was en is, hij is nog inderdaad de beste, de edelste der menschen; en hem kon zij verraden! Hoe ontaard, hoe diep gezonken is dit geslacht. Wilt gij het nog ontkennen, Volkmar?

— Beschuldigt gij niet zonder bewijzen?

— Ik heb bewijzen.

— Gij hebt die werkelijk?

— Ja!

Volkmar verbleekte.

— Gij moet mij meer mededeelen, Leonhard.

— Geen mensch ter wereld verneemt het van mij; ik heb het gezworen!

— Wien?

— Mijzelven en — Doch geen woord meer.

— Nog een vraag.

— Spreek!

— Weet Adalbert van de zaak?

— Neen, hij heeft tot hiertoe slechts een onbepaald vermoeden.

— En niemand behalve gij?

— Neen.

— Goddank. Morgen vertrekken zij; het vermoeden van Adalbert zal dus geen voedsel meer krijgen, en ook de eer, de uiterlijke eer van onzen vriend wordt gered.

— De hemel geve het!

— Twijfelt gij er aan?

— Ik gevoel mij gedrukt, Volkmar; vooral heden is mijn hart benaauwd.

— Gindsch tooneel heeft u aangedaan.

— Alles, alles. Hoe zal het nog met ons afloopen!

Zij hadden hun weg vervolgd, en het huis bereikt, dat in den tuin was gelegen.

Het was bekoorlijk door den fraai aangelegden tuin omringd. Met gouden vruchten beladen ooftboomen omringden het. Witte vensters en groene zonneblinden schitterden tusschen wijngaarden en kampernoelie.

De beide vrienden zagen naar de vensters op.

— Gaat gij mede Adalbert? riep Volkmar een jongen man toe, dien hij aan een der vensters had bemerkt.

In gepeins verzonken staarde de jonge man zijn tuin in, en hij verschrikte, toen hij zich onverwachts aangesproken hoorde.

Leonhard had zijn blik naar het andere gedeelte der woning geslagen, waar men aan het venster een fraai vrouwenhoofd kon bemerken, ook in diepe droomerij verzonken. Leonhard sloeg haar met een verwijtenden blik gade; de schoone vrouw zag dien blik, en ook zij stond verschrikt van haar zitplaats op.

De jonge man, die peinzende aan het venster had gestaan, trad nu het huis uit.

De drie vrienden verlieten daarop gezamenlijk den tuin. Het waren drie jonge advokaten uit die stad. Als vrienden waren zij opgegroeid en ook bij elkaar gebleven; voor de studie der regtsgeleerdheid opgeleid, hadden zij die in spijt der Fransche overheersching voortgezet. Doch van waar vaderlandsch gevoel bezield, was het hun niet mogelijk geweest den vreemde overheerscher hunne diensten aan te bieden. Zij hadden zich aan de regtsgeleerdheid gewijd, om zooveel dit mogelijk was hunne medeburgers tegen onregt, geweld en onderdrukking te beschermen. Hun groote liefde tot hun vaderland, hun haat tegen de Fransche overheersching had hun vriendschap slechts te meer bevestigd.

Volkmar en Leonhard waren ongehuwd.

Adalbert Hausman was sedert bijna twee jaren gehuwd. Zijn vrouw was de dochter van een dorpspredikant uit de nabuurschap. Hij had haar toevalligerwijze leeren kennen; zij was buitengewoon schoon; haar geest was door haar vader, een kundigen man, rijk beschaafd; haar hart was voor al het goede toegankelijk.

Adalbert was een schoon, rijk, jong man, on-

afhankelijk en gesproten uit een aanzienlijke familie; hij was levendig, geestvol, en in spijt van zijn jeugd als een uitmuntend advokaat bekend.

De beide jonge lieden hadden elkaar al spoedig opgemerkt en leeren beminnen, en niets had zich tegen hun verloving en later tegen hun huwelijk verzet.

Toe zij gehuwd waren was hun geluk volmaakt. Zij leefden als een paar kinderen, die in hun leven slechts vreugde en geluk hebben leeren kennen.

Toen was het, dat het fransche kavallerie regement in die stad werd ingekwartierd.

De tweede officier van het regement was de bevelhebber de Conaud. Hij was nog jong, ter naauwernood zes en twintig jaren oud. Doch hij was reeds tien jaren bij het leger, en sedert acht jaren telde de keizer hem tot zijne dapperste officieren van het leger. De keizer had in die acht jaren geen slag geleverd, waarin de heer de Conaud niet mede gevochten, en zich door moed, vastberadenheid en doorzigt had onderscheiden. Hij was ook met wonden bedekt, en in spijt van zijn jeugd tweede bevelhebber van het regement. Het legioen van eer sierde zijn borst.

Hij was een schoon man, groot en krachtig van ligchaamsbouw; zijn gelaat was aristokratisch fijn gesneden; in die groote, zwarte oogen schitterden moed en donker vuur, een hartstogtelijk gloeijend hart.

Zulk een man moest de vrouwen gevaarlijk zijn, waar en wanneer hij wilde. Hij had slechts één hartstogt. Moed was hem aangeboren, en onbewust, onwillekeurig bragt hij die in uitvoering; eerzucht kende hij niet. Maar om een schoone vrouw te winnen kon hij alles opofferen, was hem niets te heilig. Hij had hieraan zelfs zijn eer ten offer gebragt, indien het mogelijk ware geweest, dat een officier uit het leger van Napoleon door het van het pad der deugd brengen eener vrouw zijn eer in de waagschaal had kunnen stellen.

Zijne kameraden verhaalden menig avontuur van hem, dat hem tegenover de vrouwen als een mensch zonder zeden of tucht, zonder trouw en geloof deed kennen. Zij verhaalden er van als van zegepralen. Zij waren immers Franschen en bevonden zich als overwinnaars in het buitenland.

De kommandant Conaud sprak zelf nooit van zijne minnarijen. Hij had geen tijd tot verhalen; hij had slechts tijd tot beminnen.

Deze man had de vrouw van Adalbert Hausman toevallig op een wandeling gezien. Zijn hart was ontbrand voor die vrouw, die misschien schooner was dan eenig andere, die hij tot hiertoe had ontmoet. Zij zou de zijne worden.

Hij had in hare oogen ook de jeugd en de liefde tot haar man gezien. Reden te meer, dat zij de zijne zou worden. Hij droeg slechts zorg zooveel te omzigtiger in de keus der middelen te zijn.

En hij was voorzigtig.

En de uitslag? Zijn doel? Zijn boos doel werd bereikt; hij had zoo menig onschuldig meisjeshart bedorven, de trouw van zoo menige vrouw van het goede pad gebragt — zou hij hier zijn doel gemist hebben?

De wereld was het nog niet te weten gekomen. De echtgenoot had slechts aan een onbepaald vermoeden gehoor gegeven.

Slechts een der vrienden scheen meer te weten; hij had bewijzen. Maar geen menschelijk oor vernam een woord van hetgeen hij wist.

EEN VERLOREN VROUW.

De drie vrienden zochten elkaar iederen middag op tot het doen van een gemeenschappelijke wandeling. Zoo was het ook heden.

Zij begaven zich naar de liefelijke omstreken der stad; doch heden verwijderden zij zich nog verder, daar zij opzettelijk de schandelijke afscheidstooneelen wilden vermijden.

Zij waren stilzwijgend; vooral Adalbert. Een sombere stemming drukte hem. Zuchten ontsnapten aan zijne borst. Onwillekeurig moest hij dikwerf naar zijn huis, naar zijn tuin, naar den weg, die er heen voerde, omzien. Hij, die hem oplettend had gadegeslagen, zou ook een ongekenden angst in dat sombere oog bemerkt hebben, een angst, dien hij te vergeefs trachtte te verbergen. En zijne vrienden sloegen hem zeer naauwkeurig gade. Doch konden zij vragen, wat hem drukte? Zij wisten het; zij wisten er meer van dan hij zelf; hoe zou hij zich anders thans in hun gezelschap hebben kunnen bevinden. Zij trachtten hem op te vrolijken, afleiding te bezorgen. Konden zij dat maar? Doch ontstemd als zij zelven waren, ging dat moeijelijk.

Zij hadden hun wandeling verder uitgestrekt, dan gewoonlijk. Zij hadden het zelfs niet bemerkt, totdat zij zich onverwachts door de duisternis overvallen zagen. De avond was ongemerkt aangebroken.

Zij keerden naar de stad terug langs een anderen weg als zij gekomen waren. Deze ging voorbij de woning van Leonhard.

— Komt bij mij binnen, sprak hij; het is heden een avond van ontstemdheid, waarop men niet gaarne alleen is.

Volkmar was hiertoe bereid.

— Ik zal binnen een half uur bij u zijn. Ik heb echter in dien tijd iets te verrigten.

Adalbert was verhinderd.

— Ik moet naar huis; ik word met alle kracht daarheen getrokken; u, mijne vrienden, kan en moet ik het zeggen: door de magt van het ongeluk.

Hij verliet hen beiden.

Zoo als hij hen verlaten had, was het, als maakte een wilde onrust zich van hem meester. Hij liep snel, driftig, met ongelijke schreden. Hij moest nog vele straten der stad doorloopen, en in die thans donkere straten was het nog levendiger, nog woeliger geworden. Overal Fransche soldaten, zingende, jubelende, overmoedig geweld makende. De aanstaande marsch naar het schoone Hamburg was voor hen een zegetogt; zij gingen naar nieuwe zegepralen, nieuwe veroveringen, een nieuw veld

voor hun overmoed, hun onbeschaamdheid te gemoet.

Adalbert vervolgde zijn weg met rassche schreden. Elk oogenblik toevens vervulde hem met slechts te meer verbittering tegen de Franschen.

Eindelijk was hij buiten de stad, tusschen de tuinen. Een smal voetpad voerde van den weg naar zijn tuin. Het was een stille, eenzame weg en hij ontmoette niemand.

Aanvankelijk ging hij langzamer. Zijn onrust scheen geweken; doch slechts voor korten tijd, want eensklaps maakte zij zich weder van zijn ziel meester. Hij verhaastte zijne schreden. Zijne oogen bespiedden scherp het smalle, donkere voetpad. Het was als verwachtte hij iets ontzettends, dat hem bij elke kromming van den weg te gemoet zou komen. Zijn adem werd gejaagd, en angstzweet lag op zijn gelaat.

Wat vreesde de ongelukkige? Welk ontzettend lot, meende hij, dat hem met elke schrede zou treffen?

Eenmaal was het werkelijk, als bemerkte hij iets. Hij had reeds zijn tuinhek bereikt; hij zag de poort, die naar zijn huis geleidde; hij meende haar te hooren openen; zij ging langzaam open. Hij bleef staan. Hij meende een donkere gestalte te zien, die buiten de poort trad; het kon ook zijn, dat er twee waren, doch dan moesten zij vast tegen elkander aangedrukt voortgaan.

Hij bedwong een kreet van woede; hij wilde toeijlen, doch zag reeds niets meer, zoo hij al werkelijk iets gehoord en gezien had. Niets misleidt sterker, dan de voorstellingskracht der ijverzucht. Hij ging met rassche schreden naar de poort van den tuin. Zij stond open; gewoonlijk was zij met een klink gesloten; hij had ook gemeend te hooren, dat men de klink had bewogen.

Had men haar werkelijk opgeligt? Was iemand de poort uitgegaan, doch op het zien van een naderend persoon in den donkeren tuin teruggekeerd?

Hij snelde op zijn huis aan. Hij wilde schellen toen de deur reeds geopend werd.

Zijn dienstmaagd stond voor hem, bleek als een lijk, bevende over het geheele ligchaam en houdende een lantaarn in de hand.

Zij liet het licht op zijn doodsbleek gelaat vallen.

— Almagtige God! schreeuwde het meisje luidkeels.

— Wat is het, Frederika?

— Mevrouw is weg!

— Wat vertelt gij?

— Ik wilde haar in den tuin gaan zoeken, daar zij in het geheele huis niet te vinden is.

Een vreeselijke woede maakte zich van hem meester. Krampachtig greep hij het meisje bij den arm.

— Spreek zacht, beval hij haar op dien onderdrukten toon der hoogste woede, die in staat is het ergste te volvoeren. Sedert wanneer zoekt gij haar?

— Sedert vijf minuten.

— Waar was zij te voren?

— In haar kamer.

— Alleen?

— Ik hoorde haar met iemand praten.

— Met wien?

— Zij spraken fransch.

— Verder?

— Na een poos — ik was achter in de keuken — hoorde ik hoe zachtjes de huisdeur geopend en weder gesloten werd. Ik ging er heen om te zien wie het was. Ik zag niemand en hoorde ook niets. Ik begaf mij naar het vertrek van mevrouw. Het was ledig. Ik haalde een lantaarn om in den tuin te zoeken. Ik was zoo vreeselijk angstig; ik wist zelfs niet waarom. Toen ontmoette ik u.

— Ik had mij niet vergist; zij waren het, riep Adalebert.

Hij ijlde voort.

Het huis had twee deuren; de eigenlijke ingangspoort, waardoor hij gekomen was, en in de tegenovergestelde rigting een achterpoortje.

Hij snelde naar het achterpoortje en vond het open; het kwam uit op een straat, die naar de stad voerde. Hij ijlde op die straat naar de stad.

Hij zag twee gedaanten voor zich uitgaan, een man en een vrouw. De heer gaf de dame den arm. Zij gingen met rassche schreden. Hij volgde hen met snelle schreden.

Wat hij wilde wist hij zelf niet. Hij was in den waanzin der woede, en weet die wel wat hij wil.

Weldra had hij het paar ingehaald. Hij herkende beiden; zij waren het. Hij wilde hen tegenhouden, en riep, „ongelukkige!”

De dame rukte zich van den arm van den heer los, en vlugtte weg. Het was de vrouw van den ongelukkige; de heer trad hem te gemoet, de groote, breedgeschouderde, krachtige gestalte van den generaal Conaud. Misschien was hij de sterkste man van het geheele regement.

— Ellendeling! riep de jonge advokaat hem toe.

Twee stevige vuisten hadden hem aangegrepen; zijne krachten waren niet voldoende geweest om een dezer te weerstaan.

— Mijnheer; wat wilt gij? vroeg hem de Franschman kalm.

— Wat ik wil? Gij zult mij voldoening geven —, dadelijk —

De Franschman lachte.

— Gij zijt een dwaas!

— Ellendige schurk! riep de advokaat.

De Franschman schudde hem met zijn stevige vuisten; daarop sloeg hij hem; hij mishandelde hem, tot hij bewusteloos was, en wierp hem daarop in de heg.

Dit alles duurde nog geene minuut. Toen het afgeloopen was, volgde de Franschman bedaard den weg, dien de dame ingeslagen had.

En de dame inmiddels, wat was er van de vrouw geworden, wier man door den laagsten overmoed mishandeld was geworden. Een misdadige liefde, die zich eenmaal aan verraad en schande heeft overgegeven, kan voor geen afgrond, voor

geen smaad, voor geen misdaad meer terugschrikken. Misschien was zij niet zoo geheel en al kalm.

Adalbert Hausman ontwaakte uit zijn verdooving. Hij ontwaakte, en met zijn bewustzijn keerde zijn woeste smart terug. Hij was alleen; hij stond op en begaf zich naar zijn woning.

De dienstmaagd die hem de deur openmaakte meende een doode te zien terugkeeren; doch geen kalme doode. Zij kon zijn aanblik niet doorstaan; zooals zij naderhand bekende, begaf zij zich met wankelende knieën naar haar kamer, en bad God, dat hij haar hier voor nog grooter ongeluk wilde behoeden, dan hem nu al overkomen was.

Hij begaf zich naar zijn kamer; bleef daar vijf minuten; daarop hoorde zij hem het vertrek en het huis verlaten.

Gezien heeft zij hem niet meer.

Na zijn vertrek had zij zich naar zijn kamer begeven, en opgemerkt, dat, twee pistolen ontbraken, die anders altijd aan den muur hingen.

DE VERGELDING.

Leonhard liep onrustig in zijn kamer op en neder. De pendule op zijn schrijflessenaar toonde reeds het achtste uur aan. Hij was nog altijd alleen; hij was zeer ongeduldig.

Waar Volkmar toch blijven mag! Hij beloofde binnen een half uur hier te zijn, en het is nu reeds meer dan een uur geleden.

Volkmar kwam.

Reeds tien minuten over achten, sprak Leonhard, en wees op zijn uurwerk.

Doch hij ging niet voort zijn vriend eenig verwijt toe te voegen, toen hij hem in het gelaat zag.

Volkmar was met drift binnengetreden. Hij zag er ontsteld uit.

— Wat scheelt er aan? Wat is u overkomen?

— Gij hadt bewijzen, zeidet gij? vroeg Volkmar.

— Om Godswil, ook gij weet thans meer?

— Ik geloof; ik vrees.

— Laat hooren.

— Ik was op weg naar u, een half uur geleden. Op straat bevonden zich vele menschen; doch ik sloeg geen acht op hen. De Duitsche vrouwen aan den arm van Fransche soldaten! Op één paar echter bleven onwillekeurig mijne blikken gevestigd; die groote, militaire gedaante kwam mij bekend voor; ik zag naauwkeuriger naar hen. Het was Conaud, de kommandant. Toen ik hen aanzag, wendde de vrouw zich van mij af, en nu meende ik ook haar te herkennen. Onze arme Adalbert! Doch misschien heb ik mij bedrogen. Ik hoop het; het was ook donker op straat.

— Gij hebt u niet bedrogen, Volkmar. Maar vertel verder; zijt gij hen niet gevolgd?

— In het eerste oogenblik was ik te zeer ontdhutst. Daarop volgde ik hen in de rigting, die zij gegaan waren; maar zij waren reeds uit mijn oog verdwenen. Het was nabij het logement van Welter. Daarin moeten zij verdwenen zijn. Ik aarzelde, wat ik doen moest; ik stond voor het hôtel; zou ik binnen gaan? Naar wien kon ik echter vragen? Daar rende mij iemand voorbij; het scheen Adalbert te zijn; ik riep hem na, doch een hoop soldaten, die juichende langs de straten liepen, had hem reeds van mij gescheiden, en toen zij voorbij getrokken waren, was hij verdwenen. Een onuitsprekelijke angst maakte zich van mij meester. Zou ik mij eerst naar zijn huis of naar u begeven? Ik was reeds op weg naar hem, toen ik bedacht, dat wanneer hem ongeluk overkomt, gij er bij moet zijn, daar dan de hulp van twee vrienden nog te weinig is. Wat is thans uw raad, Leonhard?

— Laat ons een oogenblik overleggen; de kommandant logeert in het hôtel van Welter.

— Hij heeft daar zijn kwartier.

— Hij zal haar buiten twijfel daarheen gevoerd hebben; en zij, Adalbert's vrouw, is hem gevolgd.

— Zoo zij het was, Leonhard.

— Zij was het. Gij vergist u niet; zij was gevallen, reeds voor langen tijd. Ik zeg u, dat ik de bewijzen had. Deze Fransche officier is even zoo ligtzinnig als ruw; even overmoedig als eerloos. Hij zal slechts één woord, één wensch hebben te uiten gehad, en zij is hem gevolgd; zij heeft haar huis verlaten; den man, die haar aanbidt, de liefde, de trouw, de eer, alles om een vreemden boeleerder te volgen, om met schande en ellende in haar ongeluk te loopen. Wat wij doen zullen? Voor hem, voor Adalbert, is zij voor altijd verloren. Hij kan, hij mag niet meer aan haar denken. Wij zullen het; doch onze eerste gedachte moet aan hem zijn. Zonder onze hulp is hij verloren. De standvastigste man is bij zulke omstandigheden niet meester over zijne daden. Laat ons hem nagaan, hem opzoeken.

Volkmar keurde dit plan goed.

Zij wilden op weg gaan, om den vriend op te zoeken, toen die vriend zelf binnentrad.

Hij opende langzaam de deur, en trad langzaam de kamer binnen; hij was in een wijden, donkeren mantel gehuld en had zijn hoed diep in zijne oogen gedrukt. In dat gelaat was geen druppel bloeds, het droeg de vale kleur des doods. Zijne gelaatstrekken waren verwrongen en zijne oogen staarden dof voor zich uit.

De beide vrienden traden ontsteld terug; doch nu maakte angst en onrust zich van hen meester; zij behoefden hem niets te vragen; zij wisten alles.

— Arme Adalbert; gij hebt den regten weg gevonden tot uwe vrienden; rust eerst wat uit, en laat ons dan beraadslagen, wat ons te doen staat.

Hij hoorde niet, wat zij zeiden. Hij had zich moeten verwonderen, dat zij reeds wisten, wat, volgens zijn meening, hij alleen slechts weten kon.

Zonder een woord te spreken, naderde hij de sopha, die in het vertrek stond. Daarop viel hij neder en leunde, het gelaat met beide handen bedekt, tegen de opstaande kanten.

Zoo lag hij, zonder iets te spreken; zijn zuchten van tijd tot tijd verried slechts, dat hij nog leefde.

Zijne vrienden eerden die diepe, ontzettende smart en konden dit slechts door ook het stilzwijgen te

bewaren. Doch hun smart ging gepaard met vrees, met hevigen angst. De ongelukkige deed onverwachts een heftige beweging, waardoor de mantel van zijn schouders gleed. Zij zagen twee pistolen, die boven den toegeknoopten rok te voorschijn kwamen. De haan van het een stond in rust; het andere scheen afgeschoten en de haan niet weder opgetrokken te zijn.

De vrienden wisselden ontstelde blikken. Leonhard naderde hem en sprak: Adalbert, zoudt gij ons die wapenen niet ter hand stellen?

Toen was het alsof de ongelukkige eensklaps uit een droom ontwaakte. Hij staarde zijne beide vrienden aan en zag verwonderd het vertrek rond, waar hij zich bevond. Daarop sprong hij op, trok zijn mantel over zijn schouders, drukte zijn hoed vast op het hoofd en wilde zich verwijderen. Zijne vrienden trachtten hem te weerhouden; doch hij rukte zich als een woedende van hen los. Woede en wraaklust hadden zich van hem meester gemaakt.

— Arme, ongelukkige Adalbert, blijf bij uwe vrienden; gij zult een ongeluk, een misdaad begaan.

Hij lachte luidkeels en riep: een misdaad! Dit was het eenige woord, dat hij gesproken heeft. Hij sloeg als een razende rond zich, rukte de deur uit en ijlde voort.

Voor zijne vrienden was het niet raadselachtig, wat hun te doen bleef.

— Hem na, Volkmar! hij begaat anders een misdaad.

— Zoo het al niet de tweede is.

Zij ijlden hem na, doch vonden geen spoor meer van hem, toen zij op de straat waren gekomen. Doch hij kon slechts ééne rigting zijn ingeslagen, die naar het hotel van Welter. Ook hem was het bekend, dat de bevelhebber Conaud daar zijn verblijf hield.

Zij sloegen dien weg in.

Het hotel was ongeveer tien minuten van de woning van Leonhard verwijderd.

Zij waren in de nabijheid van het hotel gekomen, toen iemand hen in snelle vaart te gemoet kwam loopen.

— Adalbert! riepen zij.

Hij herkende ook hen. Voort! voort! riep hij hen toe, doch verminderde zijne schreden niet.

— Ongelukkige, wat hebt gij uitgevoerd?

— Voort! voort!

Reeds waren vervolgers achter hem. Zij renden en stormden hem achterna.

— Houdt den moordenaar! Hij heeft den kommandant Conaud vermoord.

Zij haalden hem in, en grepen hem.

DE STRAF.

In het hotel van Welter was het volgende voorgevallen:

Omstreeks zeven uren des avonds — het was reeds schemerdonker — verscheen in de algemeene zaal een vreemdeling. Het was een klein, mager man van omstreeks vijf en dertig jaren. Zijne gelaatstrekken waren scherp geteekend, en zijne zwarte oogen bewogen zich driftig. De uitdrukking van zijn gelaat was niet aangenaam; men dacht er verraad en verkropte woede in te lezen. Hij was in gewoon reizigers kostuum en droeg in zijn hand een oogenschijnlijk niet zwaren reiszak. Hij was te voet in het logement aangekomen.

In de zaal bevond zich slechts de bediende.

Hij wendde zich tot dezen in de fransche taal. Snede en uitdrukking van gelaat duidden den zuidelijken bewoner van Frankrijk aan, waaraan ook zijn fransch beantwoordde.

— Ik ben met den post hier aangekomen, sprak hij tot den bediende, en wil heden nacht met den post ook weder weg. Kunt gij mij tot dien tijd een kamer afstaan?

— O ja! was het antwoord.

— Doch op de eerste verdieping.

— Zoo als gij begeert.

— Gelieve mij den weg te wijzen!

De bediende nam een licht en een sleutel, en geleidde den vreemdeling naar het vertrek, dat hij voor hem bestemd had.

De bediende ging vooruit.

Toen zij de eerste verdieping bereikt hadden, en langs den gang, waar de verschillende kamers op uitkwamen, hun weg vervolgden, zag hij toevalligerwijze eens om. Hij bemerkte, dat de Franschman met een zonderling uitvorschenden blik de deuren gade sloeg, langs welke zij voorbij gingen.

De bediende schonk hier echter verder geen opmerkzaamheid aan, wees den vreemdeling het vertrek, vroeg hem, wat hij nog meer verlangde, om het daarop bestelde, een flesch wijn en brood, te halen.

Bij zijn terugkomst zag hij echter iets, dat hem wel zonderling moest voorkomen. De Franschman sprong plotseling voor een deur weg, waar hij scheen geluisterd te hebben, slechts moest geluisterd hebben.

De bediende sprak echter niets, doch plaatste het brood en den wijn op tafel.

De vreemdeling scheen echter een verontschuldiging noodzakelijk te achten; of misschien had hij ook een ander doel met een gesprek te beginnen.

— Gij zaagt mij aan de deur staan. Ik meende een bekende stem in de kamer te hooren.

Die kamer is voor het oogenblik onbewoond, antwoordde de bediende.

— Dan kwam het geluid uit een ander vertrek.

— Dat kan zijn.

— Logeren hier veel vreemdelingen?

— Maar weinig.

— Ook Franschen? Die stem sprak fransch.

— Alleen maar de bevelhebber Conaud.

— Ik ken hem niet.

De Franschman sprak dit op een volkomen onverschilligen toon, en op diezelfde wijze vervolgde hij ook:

— Staat die mijnheer Conaud bij het regement, dat hier ingekwartierd is?

— Zoo is het, en morgen zal hij met het regement vertrekken.

— Dus gaat het regement de stad verlaten?

— Het vertrekt naar Hamburg.

— En mijnheer de kommandant heeft in dit hôtel zijne kamers?

— Hij heeft hier al den tijd gewoond, dat het regement hier is ingekwartierd geweest.

— Dan hoorde ik zeker zijn stem, want hij zal wel op deze verdieping wonen?

— Ja, hernam de bediende.

Hij wilde hier ook het nommer van de kamer van den kommandant noemen, doch de blikken van den Franschman hadden zoo iets loerends, dat hij onwillekeurig inhield.

De Franschman vroeg niet verder. Hij had, òf bemerkt, dat de bediende eenigzins voorzigtig werd, òf het was slechts niets beteekenende nieuwsgierigheid geweest, die hem tot deze vragen had genoopt.

De bediende had echter het vreemdeboek medegebragt, en legde dit den reiziger voor, met verzoek er zijn naam in te willen schrijven.

— Ik blijf hier niet dezen nacht, sprak de Franschman, terwijl hij het boek van zich schoof.

— Het voorschrift luidt gestreng, en is van toepassing op elken vreemdeling, die een kamer neemt.

— Och, wie weet dan of ik hier een kamer heb genomen! Hier, betaal hiermede hetgeen ik schuldig ben, en behoud het overige voor u, en bekommer u verder niet over mij.

Hij wierp bij deze woorden den bediende een goudstuk van veertig franken toe.

De bediende nam het aan, bedankte hem, en wilde zich verwijderen.

In dit oogenblik deden zich buiten op den gang stemmen hooren, een mannelijke en een vrouwelijke. Deze laatste sprak zachtjes en fluisterende.

— De kommandant, zeide de bediende.

De Franschman was oplettender geworden. Zijn loerend, scherp oog scheen bliksemen te schieten.

— Heeft hij een dame bij zich? vroeg hij.

De bediende lachte veelbeteekenend.

— Dus is de kommandant gehuwd? vroeg de Franschman verder?

— Och, hij gehuwd! en met die woorden verwijderde zich de bediende.

Toen hij den gang betrad, zag hij den kommandant een gesluijerde dame naar zijn kamer geleiden.

Dit vertrek kwam in denzelfden gang uit, schuin tegenover de kamer van den Franschman.

De bediende wierp, voor hij den gang verliet en den trap afging, nog een blik in de kamer van den vreemdeling.

Hij zag hoe deze zijn deur ten halve had geopend, en hoe hij naar de deur keek, die juist achter den kommandant en de dame, die deze geleidde, gesloten werd. Hierop ging hij naar beneden; hij had zijn stuk van veertig franken, en de vreemdeling had hem gelast zich verder niet meer aan hem te laten gelegen liggen.

Het was ruim een half uur later, toen de bediende met den eigenaar van het hôtel in de eetzaal bezig was met het in gereedheid brengen van de tafel. Tegen negen ure hadden Franschen officieren en hunne vrienden uit de stad een feestmaal besteld.

De chef van het huis had juist naar de klok gezien, en zeide, het is vijf minuten over negen, wij moeten ons haasten.

Op hetzelfde oogenblik hoorden zij een pistoolschot vallen, en wel in hun huis, in het hôtel. Sterk en luid weerklonk het door het geheele gebouw. Het kwam van een der bovenverdiepingen.

Waard en bedienden zagen elkaar ontsteld aan.

— Het was op de eerste verdieping; de kommandant zal toch niet —

— De Franschman had het uiterlijk van een spitsboef, mompelde de bediende bij zichzelven.

Dien avond waren slechts zeer weinig vreemden in het logement. Behalve de kommandant en de voor anderhalf uur aangekomen Franschman, hadden slechts een paar reizigers voor handelshuizen hun intrek aldaar genomen, die echter, zooals den eigenaar bekend was, niet op hunne kamers waren. Van den Franschman was de waard niets bekend. De bediende had zijn patroon nog geen kennis van diens komst gegeven.

Zij renden de trappen op, en waren de eersten; de overige huisgenooten, die ook het schot gehoord hadden, volgden hen.

— Het was op de eerste verdieping, riep een huisknecht.

Zoo was het ook; toen zij op den gang gekomen waren, drong een schemering van licht door de deur van den kommandant Conaud. Zij ijlden er henen. De deur was wijd geopend, en een vreeselijk schouwspel bood zich aan hunne blikken aan.

Midden in het vertrek lag de groote, krachtvolle gestalte van den kommandant ter aarde. Hij kromp weg van smart. Hij kermde. Bloed stroomde uit zijn borst en uit zijn mond langs den vloer van het vertrek.

Hij was niet alleen; een vrouw was naast hem op den grond neergeknield. Zij hield den bloedende, den stervende in hare armen. Hij trachtte het hoofd aan hare borst op te heffen.

Het was een schoon vrouwenhoofd; dezelfde, die Leonhard achter kampernoelie met blikken vol verlangen naar zeker punt had zien staren. Waarschijnlijk was dit naar den man geweest, die thans stervende in hare armen rustte.

Hoe snel was de straf op de misdaad gevolgd. Schoon was zij nog in dit verschrikkelijk oogenblik, in spijt van alle ontsteltenis, in spijt van het bloed, dat haar bedekte, in spijt van allen angst, van alle ontzetting, van alle wanhoop, die haar had aangegrepen, die haar had overweldigd.

Ook had zij nog schaamte. Zij verborg haar gelaat tegen het hoofd van den stervende, toen die vreemde lieden binnen kwamen.

Tot hiertoe was zij een eerbare, algemeen geachte vrouw geweest, de vrouw van een der meest ge-

achte mannen van de stad. In volle eerloosheid werd zij nu gevonden, aan haar echtgenoot ontloopen, de beminde van een vreemdeling, in diens kamer, in diens armen, en hij zelf stervende!

Zij had gemeend, dat in den nacht niemand harer kennissen haar zou opgemerkt hebben. Den volgenden morgen zou zij, voor de dag aangebroken was, met den beminde reeds de stad hebben verlaten. Dat niemand het zou wagen haar te vervolgen en terug eischen, daarvoor was haar de stand, het karakter van haar beminde, de geheele fransche staat der zaken, die toen land en volk drukte, een waarborg.

En op het onverwachtst stond zij, te midden harer schande voor de oogen van zoo vele menschen, die haar kenden en, die gedachte moest zelfs op dit oogenblik bij haar opkomen, de misdaad, die gepleegd was, zou een onderzoek ten gevolge hebben, dat haar, als de misdadigster, de maitresse van een Fransch officier, openlijk aan de duizenden oogen harer medeburgers blootstelde, hare bekenden, hare voormalige vrienden, want wie kon thans nog haar vriend zijn. Ook hare ouders leefden nog; hare arme, oude en zoo brave ouders.

De ligtzinnigheid van de vrouw was groot.

Doch hoe zwaar moest zij er niet voor boeten.

— Wat is hier gebeurd? riep de waard.

Hij verkreeg geen antwoord.

Hij boog zich tot den officier neder, en bemerkte een geschoten wond in de linker borst. Het hart moest getroffen of ten minste strijkelings geraakt zijn.

Het was wel getroffen. Terwijl de waard nog naar de wonde zocht hield het op te slaan; de gewonde ademde niet meer; zijn oog was gebroken. De vrouw hield een doode in haar arm, en zij verborg haar gloeijend gelaat tegen een lijk, dat reeds begon te verstijven.

— Wie heeft die moord gepleegd? vroeg de waard.

De vrouw moest haar gelaat opheffen.

Inmiddels waren vele menschen het vertrek binnengedrongen. Zij zagen de vrouw en verscheidenen herkenden haar. Die haar herkenden raadden het overige.

Sommigen hunner hadden nog iemand anders gezien dan die vrouw, en meenden dus nog verder te kunnen gaan met hun veronderstelling.

— De vrouw van den advokaat Hausman! riep men.

— De advokaat Hausman is de moordenaar! riepen weer anderen. Wij zagen hem zoo even beneden op de straat.

De vrouw weersprak het niet.

— Den moordenaar na! Grijpt den moordenaar! riep de menigte. Zij stormden de kamer uit, den gang door, de trappen af en de straat op.

De bediende echter begaf zich alleen in alle stilte naar de kamer van den vreemdeling, die een paar uren geleden zoo geheimzinnig was aangekomen, en zich zoo zonderling had gedragen.

De deur was gesloten en de sleutel stak in het slot. De bediende opende de deur, en de Franschman was met zijn pakkaadje verdwenen.

De bediende keerde nog stiller terug, dan hij gekomen was; hij tastte naar zijn veertigfrankenstuk, dat hij in zijn zak droeg, en dat hem begon te drukken.

Wie was de moordenaar?

HET REGT VAN DEN MAARSCHALK DAVOUST.

Wie was de moordenaar?

De advokaat Adalbert Hansman was als moordenaar gegrepen. Hij werd wegens het vermoorden van den Franschen kommandant Conaud voor den regter geroepen.

Er werd toen in het koningrijk Westphalen volgens het Fransche voorschrift geprocedeerd. Men had een openbaar, mondeling verhoor met gezworenen, nagenoeg zooals men het thans in de meeste Duitsche landen nog aantreft. Men vond er ook toen niet meer steun, dan nog thans. Doch wij zullen het verhaal niet vooruitloopen.

Bij de daad was geen getuige geweest. Er was daaren bovenslechts een eenig persoon, die opheldering kon geven, namelijk de vrouw van de beschuldigde. Zij wist slechts het volgende:

Zij had zich met den commandant Conaud op diens kamer bevonden, toen aan de deur geklopt werd.

Geen van beiden kon vermoeden, wie daar buiten stond, en begeerde binnen gelaten te worden. De vrouw echter wilde niet door eenig persoon, wie dan ook, gezien worden. Misschien vreesde zij wel, al zeide zij dit niet, dat het haar man was. Aan het woonvertrek van den officier grensde zijn slaapkamer. Daarheen trok zij zoolang terug, de deur achter zich sluitende. Daarna wilde zij afluisteren wat er voor zou vallen, toen op hetzelfde oogenblik in de kamer van den kommandant een pistoolschot viel.

Zij had slechts het loopen van personen gehoord; en het kwam haar hieruit voor, alsof de kommandant naar de deur gegaan was, waaraan geklopt werd, om die te openen, alsof hij daarna snel was teruggetreden, doch door iemand was gevolgd geworden. Onmiddellijk daarop was het schot gevallen, nog niet ver van de deur af — waarop de bevelhebber had geroepen: maudite canaille!

Als het ware, nog onder het spreken dier woorden was hij in het midden van het vertrek nedergestort. Zij had overigens geen woord hooren spreken. Noch de kommandant, noch hij, die het vertrek was binnengekomen, had een enkel woord geuit.

De vrouw, was ten gevolge van dit schot in vreeselijke onrust en verwarring geraakt, zij had hare gedachten niet kunnen bijeenroepen, geen besluit kunnen nemen. De vrees, dat haar man door een moord zijn eer had gewroken, zal hier veel toe bijgedragen hebben. Een kreet om hulp van den officier bragt haar tot bezinning; zij vatte moed en begaf zich naar hem toe, in het andere vertrek.

De commandant lag in het midden van de kamer uitgestrekt. Hij was alleen; de deur, die op den gang uitkwam, stond open. Hij had een wond in de borst en rogchelde sterk. Toen hij haar zag, deed hij een poging om te spreken, doch een hevige bloedstroom die uit zijn mond kwam, belette hem dit.

Zij knielde bij hem neder, en hief zijn hoofd omhoog, dat op den vloer rustte. Nog eenmaal deed hij een vergeefsche poging om te spreken, hij kon slechts steunen en rogchelen; zijn oog begon reeds te breken.

Zij vroeg hem, wie de moordenaar was, doch hij kon haar geen antwoord geven. Een naam had zij niet voor hem uitgesproken; hoe zou zij dit ook hebben kunnen doen?

De waard en zijn bediende en nog andere personen schoten toe, terwijl inmiddels de gewonde in hare armen overleed. Zij had niets gezien, niets gehoord, dat slechts in de verte den dader kon aanduiden.

Adalbert Hausman ontkende de moordenaar te zijn. Hij bekende openhartig alles, wat hij wist. Niets kon hem meer nopen om de schande te verbergen, die de vreemde officier en zijn eigen vrouw hem aangedaan hadden. Een iegelijk had haar herkend; doch den moord nam hij niet op zich.

Na de ruwe mishandeling door den onbeschaamden verleider zijner vrouw ondervonden, was hij natuurlijk met de gedachte aan wraak naar zijn woning teruggekeerd, en hij had zijne pistolen bij zich gestoken, om met deze in de hand van den ellendigen roover zijner eer voldoening te vragen. Dus was hij naar de stad geijld. Doch hoe meer hij de straat naderde, waar het hôtel was gelegen, zooveel te meer kwam hij tot de overtuiging, dat hij ook thans niet die voldoening zou verkrijgen, welke hij verlangde, en dat hij zich alleen aan nieuwe mishandeling blootstelde. In doffe wanhoop had hij zich daarop naar zijne vrienden begeven, en bij hen gekomen, was de begeerte naar wraak nogmaals in hem ontwaakt, ontvlamd, ja tot razernij aangewakkerd, en had hem met onwederstaanbare kracht voortgesleept naar den roover zijner eer.

In die razernij was hij in het logement aangekomen. Een menigte menschen stonden voor het huis. Men zeide, dat in het huis een pistoolschot was gevallen. Het schot was in de nabuurschap gehoord. De menschen waren nieuwsgierig zaamgeloopen. Uit het logement riep een der personen:

De commandant Conaud is doorschoten!

Toen de ongelukkige dit vernam, week de razernij der wraak geheel van hem, doch een andere waanzin maakte zich van hem meester, die van den angst.

Men zal u voor den moordenaar houden, wanneer men u hier ziet. Om die ongelukkige verraderes zult gij nog bij de wereld als een moordenaar te boek staan, en zonder te weten waarom, had een onuitsprekelijke angst zich van hem meester gemaakt, zoozeer, dat het hem alle overleg benam. Hij ging op de vlugt. Hij wierp onderweg de beide pistolen, die hij bij zich droeg, weg. Toen ontmoette hij zijne vrienden; hij werd echter vervolgd en gegrepen.

Hij kon den moord niet op zich nemen. Verscheidene en gewigtige vermoedens rustten op hem. Hij was door den vermoorde dubbeld in zijn eer gekrenkt. Hij was hem met geladen pistolen gevolgd, en al spoedig, nadat de moord voorgevallen was, in de onmiddellijke nabijheid van het hôtel Welter gezien. Een half uur vroeger was dit ook het geval geweest. Hij had de vlugt genomen. De pistolen, die hij bij zich gedragen had, vond men niet meer bij hem. Zij bleven ook later spoorloos verdwenen, en het vermoeden rustte op hem, dat hij ze weggeworpen had, opdat niet als een bewijs tegen hem zou kunnen dienen het afgeschoten zijn van het eene. Reden, waarom hij ze had weggeworpen, kon hij niet geven. Zijn bewering, dat hij het in een onwillekeurigen angst gedaan had, zou voor een ongegronde uitvlugt gegolden hebben, zelfs zoo hij onschuldig ware geweest.

En toch was het onmogelijk, dat hij het misdrijf kon gepleegd hebben. De waard en de bediende hadden beide in de eetzaal op de klok gezien, bijna op hetzelfde tijdstip dat het schot viel. Die klok ging overeenkomstig de stadsklokken, en volgens hun zeggen moet het toen vijf minuten over half negen ure zijn geweest.

De beide vrienden van den beschuldigde herinnerden zich naauwkeurig het volgende, en zij verklaarden het vol zekerheid.

Leonhard's pendule had tien minuten over acht ure gewezen, toen de beschuldigde bij hen was binnengekomen. Ook die klok ging volgens de stadsklok. De beide vrienden hadden toen omstreeks vijf minuten beraamd, wat hun door Volkmar's ontdekking stond te doen. Toen was de beschuldigde zelf het vertrek binnengekomen, dus kwartier over acht ure.

Meer dan een kwartier had hij in een dof, wanhopend stilzwijgen bij hen doorgebragt. Dit zwijgen, die stilheid was hun pijnlijk geweest, en meermalen hadden zij de klok geraadpleegd. Toen zij de laatste maal er het oog op hadden geslagen, wees zij half negen. Spoedig daarop was Adalbert Hausman opgesprongen, doch moest zich nog wel twee minuten in het vertrek hebben opgehouden, en kon op het vroegst te vier minuten over half negen het vertrek hebben verlaten, doch waarschijnlijk is dit een of twee minuten later geweest; hoog waarschijnlijk bevond hij zich tijdens die daad voorviel bij zijne vrienden, zeker was hij twee minuten voordat de moord gepleegd werd nog bij hen, en in geen geval, had hij toen het schot viel aan het logement van Welter kunnen zijn, daar dit van Leonhard's woning tien minuten verwijderd was, en zelfs in snellen draf niet binnen vijf minuten kon bereikt worden.

Hij kon dus de moordenaar niet wezen. Hij kon het niet zijn, wanneer men zijn karakter met het plegen van zulk een daad in verband bragt;

en van dit gevoelen was wel niemand die hem kende, zelfs wanneer men daarbij den hartstogtelijken toestand in het oog houdt, waarin hij zich dien avond bevond. Hij was steeds een man van regt, van eer, van gematigdheid geweest. Men kende zoovele trekken van zijn braaf en edel hart getuigende. Niemand had hem de minste smet kunnen aanwrijven.

Hierbij kwam het volgende:

De bediende van het hôtel begon zich ongerust te gevoelen, en hij gaf kennis van de tegenwoordigheid en het verdacht verdwijnen van den zonderlingen Franschman.

Het was bekend, dat de commandant Conaud met menige vrouw, menig meisje gehandeld had, als thans met de vrouw van Hausman; dat hij het geluk van meer dan een gezin verwoest, en de beleedigden overmoedig en schaamteloos had bejegend. Ook in Frankrijk zelf was dit het geval geweest; dikwerf hadden zijne kameraden hiervan gesproken. Het zou niets vreemds geweest zijn, dat die Franschman een dier gehoonden en mishandelden was geweest, die zich of toevallig in die streken bevond, of hem opzettelijk was nagereisd, naar zijn verblijf in het logement had onderzoek gedaan, en den nacht voor het vertrekken naar een ander kwartier had uitverkoren, om aan de lang uitgestelde wraak te voldoen. Van daar zijn geheimzinnig handelen in het hotel, waar de officier woonde, en zijn onderzoek naar den commandant.

Zoo kon men ook zijn kalm aankloppen en wachten aan de deur van Conaud verklaren.

Adalbert Hausman zou, door woede en angst gedreven, niet door een bescheiden en verstandig aankloppen begeerd hebben toegelaten te worden. Hij zou onmiddellijk het vertrek zijn binnengestapt, en het aangenaamst zou hem geweest zijn, de echtbreekster met den echtbreker aan te treffen, en hem in hare armen te doorschieten, wanneer hij al moordplannen had gekoesterd.

Den Franschman met zijn kalm overlegde en goed doordachte plannen van wraak, was er veel aan gelegen, om bij het geheimzinnig en in het verborgen voorbereiden van zijn voornemen, ook den laatsten slag omzigtig ten uitvoer te leggen, zonder een ontdekking te vreezen te hebben. Daarom klopte hij opzettelijk aan de deur, ten einde de vrouw, wier tegenwoordigheid hem bekend was, in de gelegenheid te stellen zich te verwijderen, opdat zij geen getuige kon zijn. Misschien had hij wel verwacht, dat de deur zou gesloten zijn, en dat de officier haar openen zou om te zien wie er klopte; hij had hem dan onmiddellijk een kogel door de borst kunnen jagen.

Zoo kan men ook verklaren, dat de moordenaar en zijn slagtoffer vóór het schot geen woord met elkaar gewisseld hadden. Adalbert Hausman zou met een kreet van woede het vertrek zijn binnengedrongen en de commandant zou iets geantwoord hebben.

De loerende Franschman sloop stilzwijgend nader, om zich zelfs niet aan de luisterende getuige van het aangrenzend vertrek te verraden. En de commandant, den plotseling voor hem staanden wreker herkennende, had, in spijt van al zijn onbeschaamdheid, aanvankelijk niet het woord kunnen rigten tot den met moordgeweer voor hem staanden persoon.

De procureur des konings van Westphalen, de openbare aanklager, mogt evenwel de zaak niet laten loopen. Hij moest tegen Adalbert Hausman de beschuldiging uitbrengen van den bevelhebber de Conaud vermoord te hebben.

Hij behoorde wel niet tot die vele Duitsche ambtenaren der Franschen in Duitschland, die, nadat zij zich eenmaal aan de Franschen verkocht hadden met de boosheid en de vreugde van een renegaat, het van de onderdrukkers zelven in boosheid en willekeur winnen. Op hoe vele treurige voorbeelden van dien aard kan men niet wijzen! Hij was veel eer een der beteren; doch hij had zich nu eenmaal aan de Franschen verkocht en moest dus, al ware dit tegen overtuiging en karakter, de Franschen ook dienen.

Hij ontving van hoogerhand bevel, om de beschuldiging in te stellen, en van hoogerhand had men het bevel hiertoe uit het buitenland ontvangen. Een hooggeplaatst fransch officier was in Duitschland vermoord. Dat feit viel niet te ontkennen. Het moest gestraft, gewroken worden. Het strengste bevel was hiertoe onmiddellijk uit Parijs gekomen, want toen werd alles te Parijs beslist. De overste van het regement had nog den eigen nacht van den moord het vertrek van het regement verschoven, een schikking, welke door den maarschalk Davoust goedgekeurd werd, en welke zelfs bevel gaf, dat het regement zoo lang zou blijven, tot het proces ten einde was gebragt.

Een iegelijk verwachtte echter de vrijspraak van den beschuldigde. Hij kon onmogelijk de moordenaar zijn.

Men verwachtte dit, in weerwil dat het regement zijn kwartier in de stad hield. Men had niet alles overwogen, wat toen op regt en vrijheid in het duitsche land invloed uitoefende.

De zitting van de gezworenen was bepaald en deze gezworenen waren tegenwoordig.

De regters, zij waren wel Duitschers, doch fransche ambtenaren, verheugden zich, dat niet zij, maar de gezworenen over het al of niet schuldig zijn, uitspraak moesten doen.

De gezworenen konden elkaar toch niet zonder onrust gadeslaan; en zij hadden hiertoe goede reden.

Op den dag voor de zitting verscheen maarschalk Davoust in de stad.

Hij liet den procureur des konings bij zich komen.

De Fransche maarschalk had ook in het koningrijk Westphalen te bevelen.

— Mijnheer de procureur, de beschuldigde wordt morgen ter dood veroordeeld.

— Mijnheer de maarschalk, ik veroorloof mij onderdanigst te doen opmerken —

— Gij hebt niets te doen opmerken, maar slechts te gehoorzamen.

— Ik ben de vertegenwoordiger van het regt.

— Bah! gekheid!

— Het is door twee getuigen bewezen, dat de beschuldigde tijdens den moord zich op een andere plaats bevond.

— Getuigen, mijnheer! kameraden van den moordenaar; menschen, wier verraderlijke haat tegen de Franschen, ja zelfs tegen zijn majesteit den keizer bekend is; wilt gij, vertegenwoordiger van het regt, zulke menschen getuigen noemen! Doch verder.

De procureur des konings van Westphalen verstoutte zich nog verder aan te merken.

— Veel meer vermoeden dan de aangeklaagde, schijnt die Franschman op zich te laden — —

Doch de maarschalk viel hem toornig in de rede:

— Ha, mijnheer, om een Duitschen moordenaar vrij te spreken, moet een Franschman die daad bedreven hebben? Is de toestand zoo in Duitschland? Dat moet hier anders worden. Hebt gij nog meer zulke redenen, mijnheer?

De procureur des konings, zeide alleen: mijnheer de maarschalk, de gezworenen hebben het oordeel uit te spreken.

Toen werd de maarschalk niet meer toornig, doch hij hervatte met de grootste kalmte, doch ook vastberaden.

— Mijnheer, de gezworenen verklaren den aangeklaagde voor schuldig, of ik laat overmorgen uwe gezworenen met u voor een krijgsraad stellen en doorschieten. Zeg dat aan uwe lieden; gij kunt gaan.

Den volgenden dag verklaarden de gezworenen Adalbert Huisman schuldig den moord aan den bevelhebber de Conaud volvoerd te hebben.

Weinige dagen later viel het hoofd van den onschuldige onder de bijl van den scherpregter.

Van zijn vrouw weet ik niets verder. Er waren toen ter tijd zoo vele vrouwen, die door de Franschen van het goede spoor waren afgebragt!

OVER TIJD EN RUIMTE.

NAAR

Dr. F. Eberty.

Zelden is eenig tijdvak zoozeer bewust geweest van zijn eigen gebreken als het onze. Wij beschuldigen ons van een overdreven materieële rigting; wij weten, dat wij aan de ziekte lijden van spoedig en zonder moeite rijk te willen worden; dat ware vroomheid, ware trouw en onderwerping aan onze overheid steeds zeldzamer worden; zoo zelfs, dat men heeft gemeend vereenigingen te moeten oprigten, om die gevoelens aan te kweeken, en zich er op te kunnen verheffen. Wij weten, dat wij minder godvruchtig zijn en vrijzinniger denken dan onze ouders en voorouders, en wisten wij het niet, zoo zouden wij het wel vernemen uit de klaagstem der weinige goeden en vromen, die nog onder ons rondwandelen. — Wij kennen onzen ziekelijken dorst naar volksvrijheid, volksvertegenwoordiging en constitutien, onze zucht naar weelde of de uitspattende kleederpracht der onzen; wij kennen de onrust, die ons nergens meer een blijvende plaats doet vinden, maar ons door landen en over zee drijft; ons ongeduld, dat ter naauwernood meer door telegrafische correspondentie wordt bevredigd; wij weten, dat de tegenwoordige tijd niet op die dichters en muzikanten kan bogen, als in de dagen toen onze voorvaderen hier rondwandelden, en ach, wij weten nog zooveel!

Van hem, die bekend zoovele misslagen de zijnen te kunnen noemen, het moge dan een tijdvak of een afzonderlijk mensch zijn, van hem kunnen wij ook zeggen, dat hij even zoovele uitmuntende eigenschappen in petto heeft, welke hij overtuigd is te bezitten, en die volgens zijne meening tegen die gebreken ruimschoots opwegen. Zoo draagt onze tijd roem, in het bezit te zijn van talenten en kundigheden, en in het uitoefenen van een magt, als geen ander tijdvak der geschiedenis weet aan te wijzen — namelijk de geschiktheid om de wetten der natuur te doorgronden, en gesteund op deze wetenschap den aardbol te beheerschen; en over haar den schepter te zwaaijen op een uitgebreider, onbeperkter wijze, dan het voorgeslacht, met mogelijkheid, zich had kunnen voorstellen.

Dit geheele, trotsche bewustzijn vat ons tijdvak in weinige woorden zamen, wanneer het van zich zelf zegt, ruimte en tijd overwonnen te hebben. Dit is als het ware het opschrift, dat de nakomelingschap op den grafsteen van deze eeuw moet plaatsen, en het bewustzijn van deze zegepralen doet ons alle andere gebreken en tekortkoming zonder veel schaamte bekennen.

Welken vijand hebben wij overwonnen? Welke is die ruimte, welke is die tijd, die ons onderdanig zijn geworden? Dat zijn vragen met welker oplossing wij ons bezig willen houden.

Dus: wat is ruimte? — Daar de wiskunstenaars en wijsgeeren sedert de oudste tijden tot op heden elkaar nog niet verstaan in de definitie van dit woord, zoo is het vooruitzigt gering, dat ons thans de oplossing dier vraag zal gelukken. Het zijn echter juist die dingen, welke wij vooruit weten, dat voor ons onoplosbaar zijn, die ons het meest aanlokken om er over na te denken en te spreken; want met datgene, wat wij begrijpen kunnen, zijn wij weldra ten einde, en hebben wij het begrepen, zoo wordt het ons onverschillig, even als een raadsel, welks oplossing wij kennen. Van hetgeen moeijelijk of in het geheel niet te begrijpen is, heeft dat nog een groote bekoorlijkheid voor ons, wat ons eerst na veel denken als moeijelijk en onbegrijpelijk toeschijnt, terwijl wij aanvankelijk meenden, hier omtrent geheel op de hoogte te zijn. Tot deze klasse behoorden ook de woorden: ruimte en tijd. Met beide denkbeelden zijn wij gewoon van onze kindsche jaren op de gemeenzaamste wijze om te gaan; wij hebben dui-

zend en duizendmalen over ruimte en tijd gesproken; wij hebben tijd gehad en geen tijd gehad, de tijd is ons lang of kort gevallen; wij hebben goede of slechte tijden beleefd, en zouden niet weten wat tijd was? Aan ruimte heeft het ons ook niet ontbroken, en wij hebben dikwijls tijd en ruimte gemeenschappelijk, voortreffelijk weten te handhaven, wanneer ons een tijdruimte voorkwam, dat ons beter beviel dan eenig ander. Hebben beide onderwerpen bij een nadere beschouwing toch hunne moeijelijkheden, zoo zijn zij, volgens het hierboven gezegde, een goed passend thema om besproken te worden, daar dit tevens hoofdzakelijk ten doel zou hebben, die moeijelijkheden duidelijker te doen uitkomen en ons voor oogen te stellen, dan op te lossen. — Dus ter zake!

Wanneer wij van ruimte spreken zonder er iets meer bij te voegen, zoo bedoelen wij daarmede, voorbedachtelijk of niet, de ledige ruimte, of in het algemeen het ledige. Wij zeggen: het ligchaam neemt een ruimte in; dat is: ware het ligchaam niet op deze plaats, zoo zou er een ruimte zijn, dat wil zeggen: volstrekt niets. Of wanneer wij zeggen: er is veel ruimte in dat huis, zoo meenen wij daarmede, men kan er veel in bergen, dewijl er niets in is, dewijl het ledig is. Met het begrip omtrent dit ledige, is het het menschdom geheel eigendommelijk gegaan. De eerste menschen hielden natuurlijk, zooals de kinderen nog heden, elke plaats, die niets tastbaars aanbood, voor ledig. Slechts de aardbodem, de steenen, boomen, dieren en menschen, meubelen, spijzen enz., waren zoogenaamd vol, en lieten zich aanvatten. Dit alles stond onder een blaauwe hemelsklok, en rond die voorwerpen, tot aan dat gewelf, was alles ledig, in zooverre het niet door wolken, regen, donder en bliksem aangevuld werd. Later, toen men tot de kennis geraakte, dat de lucht ook iets ligchamelijks was, hield men de ruimte aan gene zijde van het blaauwe hemelgewelf voor ledig; aan de aarde en de haar omringende atmospheren schreef men een afkeer van het ledige toe, dat zich op veelvuldige wijze deed kennen. Wanneer men, bij voorbeeld, een spuit, welker pijp geheel door den zuiger gevuld is, met de opening in het water houdt, en daarna optrekt, stijgt het water in die buis en vervult de plaats, welke tot hiertoe de zuiger heeft ingenomen. Dit, zeide men, geschiedt, omdat het water een afkeer heeft van de ledige ruimte, welke in de spuitpijp ontstond, en dus snel opstijgt, om de door hem gehate ledige ruimte in te nemen. Volgens dezelfde theorie steeg ook het water in de zuigpomp in de hoogte, en stortte, uit louter afkeer voor de ledige ruimte, zijne stroomen in de voorgehouden emmers of vaten. Nu geschiedde het echter op zekeren tijd, dat men een pomp van veertig voeten hoogte wilde bouwen. Het water steeg, uit afkeer voor de ledige ruimte in de pijp. Toen het echter omstreeks dertig voeten was geklommen, wilde het niet verder rijzen, en de overige ruimte in de buis bleef ledig. Men onderzocht het machine aan alle kanten; dewijl men echter bevond, dat het goed was gebouwd, en ook de zuiger in de pijp zich luchtdigt bewegen kon, meende men, dat de afkeer der natuur voor het ledige bij een hoogte van dertig voeten ophield, en dat dus die haat geen onverzoenlijke bleek te wezen. Toen later de wet van de drukking der lucht bekend werd, en men deze verschijning in de pomp naar haar werkelijke oorzaken wist te verklaren, verkreeg men bij het uitvinden van den barometer wederom een ledige ruimte, die langen tijd in groot aanzien heeft gestaan. Wordt, namelijk de buis van den barometer met luchtvrije kwikzilver volmaakt gevuld, en daarop omgekeerd, zoo treedt, zooals bekend is het kwikzilver zooverre terug in de korte buis, tot de groote zuil van kwikzilver, de kortere omstreeks 28 duimen in lengte overtreft. De ruimte, die nu boven in de buis blijft, en waarin het kwikzilver bij een verandering van weder stijgt of daalt, is zekerlijk zoo goed als ledig, waarvan men zich kan overtuigen, door den klank, welke het kwikzilver geeft, wanneer het bij een helling der pijp boven tegen de buis aanslaat, hetgeen niet mogelijk zijn zou, wanneer de lucht of een aanzienlijke hoeveelheid gas, van welke soort ook, daarin ware, daar dit door het kwikzilver wel zamengeperst zou worden, doch altijd zou verhinderen, dat het bovengedeelte der pijp met het kwikzilver in aanraking zou komen, en er dus nooit klinkende zou tegen aan kunnen slaan. Men hield deze ruimte langen tijd voor volmaakt ledig, tot men bewees, dat ook hier ligte kwikzilverdamp ontstaat, die deze ruimte, al is het ook zeer dun, vervult. Ook de luchtpomp kan, zooals bekend is, de lucht onder de klok slechts zeer verdunnen, doch nooit geheel en al verwijderen; dus was, nadat aan het bovenstuk van den barometer ook zijn roem ontnomen was, op aarde geen volmaakt ledige ruimte te vinden, of men moest die in de hoofden van sommige menschen zoeken.

Om het ledige of het werkelijk en zuivere ruim te zoeken moest men zich dus naar den hemel opheffen. Men nam aan, dat de werelden hare banen in een volmaakt ledige ruimte aflegden, en dat verhinderde niet, dat sommigen, zooals onze aarde, door een eigene atmospheer omringd zijn. Dewijl deze atmospheren op de oppervlakte der planeten het digst zijn, en al naarmate men hooger komt dunner worden, meende men vroeger, dat deze verdunning in het oneindige voortging, en op die wijze het geheele wereldstelsel met een eindeloos verdunde dampkringslucht vervuld was. Evenwel al spoedig was men overtuigd, dat dit niet het geval was; dat de bovenste dunne luchtlaag, door het draaijen der aarde om haar as, genoodzaakt is, de wenteling der planeet te volgen, en zich dus niet in een verdere vlugt van haar kan verwijderen. De wereldruimte werd dien ten gevolge weder voor ledig verklaard. Doch ook deze meening kon men niet lang volhouden. Het is namelijk door het onderzoek van vele scherpzinnige natuurvorschers bewezen geworden, dat het

licht der sterren slechts tot ons komen kan door iets in het wereldruim, het zij dan wat het zij, in trilling te brengen. Het volstrekt ledige, of het niets, kan echter niet in trilling gebragt worden, er moet dus iets aanwezig zijn — wij noemen het aether — dat het licht tot ladder en weg dient. Behalve dat duiden zeker regelmatige veranderingen in den loop der kometen aan, namelijk in die van Enke, dat die wereldligchamen op hun weg eenigen tegenstand ondervinden, dat het volstrekt ledige niet bieden kan, dat zij dus in een zee van wereld-aether zweven, welks natuur en vastheid zich evenwel aan onze waarnemingen en onze meting onttrekt.

Dus zijn wij nu weder zonder eenige ledige ruimte, en dit is voor ons geen gevolg der ondervinding, maar van nadenken, en wij verstaan onder die ruimte eigenlijk niets anders dan de mogelijkheid voor het bestaan der ligchamen, of, hetgeen voor ons menschen hetzelfde is, voor de mogelijkheid van het in praktijk brengen van het orgaan des gevoels; — gevoel, natuurlijk in de meer uitgestrekte beteekenis van het woord genomen, omdat wij niet alleen met onze handen, maar over het algemeen met alle deelen van ons ligchaam, ook met oogen en ooren in zeker opzigt kunnen voelen, daar het trommelvlies de verschillende golvingen der lucht, die het geluid tot ons brengt, op zulk een bewonderenswaardige wijze weet op te nemen en verder te voeren. Wanneer wij later dus van ruimte spreken, zoo verstaan wij daaronder de in het heelal bestaande mogelijkheid, dat de ligchamen en zinnelijke voorwerpen naast elkander voortbestaan. Het eerste wat wij van de ruimte kunnen zeggen, is, dat zij oneindig is, dewijl ons volstrekt niets verhindert om de mogelijkheid aan te nemen, dat oneindig veel dingen naast elkaar bestaan, en dat het voorstellen van eenige grens dier ruimte niet wel denkbaar is, en slechts het kind of het menschdom in kindsche jaren op het denkbeeld kan komen zich hiervan een grens voor te stellen. Is de ruimte eindeloos, zoo volgt hieruit, dat het geschapene of de geheele wereld zaamgenomen, in vergelijking dier ruimte, oneindig klein is, en dit leidt ons tot de beschouwing van het begrip, groot en klein.

Wat is groot? Wat is klein? Wanneer wij iets groot of klein noemen, hebben wij er onwillekeurig den maatstaf reeds bij gehouden en wel een tweevondige: wij meten het òf met de uitgebreidheid van ons eigen menschelijk ligchaam, òf wij vergelijken het met voorwerpen van dezelfde soort. Wij zeggen: de muis is klein, omdat zij omstreeks veertig malen korter is dan de mensch; wij zeggen echter: dit is een groote muis, omdat zij grooter is, dan muizen gewoonlijk zijn. Groot en klein veronderstelt dus steeds een vaste maat, en het is het streven van alle menschen geweest, zich zulk een vaste maat te scheppen. Men kan hiertoe geraken, wanneer men de middellijn van den equator der aarde als eenheid aanneemt, en die in zoo vele deelen verdeelt, tot zulk een deel een gemakkelijke maat aangeeft, of wanneer men de lengte van den sekondenslinger boven de oppervlakte der zee, onder een zekere breedtegraad als zulk een eenheid stelt. Men heeft dan gewis een vaste maat, doch men kan ook met haar niet uitmeten of iets groot of klein is, maar wel hoe groot, hoe klein iets is. Zulk een oordeel over groot en klein is steeds het resultaat van een zeer zamengestelde vereeniging van vergelijkingen, zooals dit in een duidelijk sprekend voorbeeld kan aangetoond worden.

Laat ons aannemen, dat een persoon zich in een gesloten, ledig vertrek bevindt, dat echter door een afhangende lamp uit de zoldering verlicht wordt. Hier valt hij in slaap en wordt door een toovenaar tot een dwerg gemaakt. Hij is nu maar half zoo groot, terwijl het vertrek zijn oorspronkelijke uitgestrektheid heeft behouden. Hij ontwaakt. Zoo lang hij in de kamer alleen is, zal hij nooit te weten komen, of hij kleiner, dan wel het vertrek grooter geworden is. Eerst wanneer hij zich met andere menschen vergelijkt en hij met hen spreekt, zullen zij hem verzekeren, dat hij betooverd is. Hij behoeft dit overigens nog niet te gelooven; doch wil hij bij zijne meening volharden, dat hij zijne oorspronkelijke grootte heeft behouden, doch dat al het overige in grootte verdubbeld is, zoo zal het moeijelijk vallen, hem het tegendeel te bewijzen. — Zeer naauw hieraan grenst een opmerking, die wij allen gemaakt hebben, dat namelijk plaatsen en voorwerpen, waarmede wij in onze jeugd omgingen, ons zoo zeer vernaauwd en verkleind voorkomen, wanneer wij die na een lange afwezigheid terugzien. De el namelijk, waarmede wij de dingen maten, ons eigen ligchaam, is sedert dien tijd gegroeid, en het tafeltje, dat toen tot aan ons hoofd reikte, is slechts half zoo groot, als het ons toen toescheen. Wij verkrijgen nog treffender resultaten, wanneer wij de proef tweezijdig maken. De betoovering, die zich over onzen persoon uitstrekte en ons de helft van onze lengte benam, moest eens een algemeene worden en het geheele wereldstelsel de helft van zijne uitgebreidheid verloren hebben. Welke gevolgen zou dit hebben op onze voorstellingskracht? Oogenschijnlijk geene. De mogelijkheid bestond voor ons niet, om deze verandering op te merken of aan te nemen, dat zoo iets plaats gehad had, zoo men het ons wilde doen gelooven. Alle afstanden bleven voor ons dezelfden. Wij zouden met onze slechts half zoo lange beenen even zoo veel schreden moeten maken om den afstand van een halve mijl, vroeger een geheele mijl, af te leggen. Wij keken met even veel verbazing naar de thans half zoo hooge bergen op als vroeger, daar de halve tegenwoordige hoogte onze lengte even zoo veel malen overtreft als vroeger, en wij zouden van onze kleinheid even zoo weinig een denkbeeld hebben als Gulliver's liliputters. Even min als wij een verkleining der wereld om de helft zouden bemerken, even zoo weinig zouden wij een viervoudige, een duizend- een millioenvoudige verkleining gewaar worden, en wij zouden, wanneer het wereldstelsel eensklaps met alles wat het bevat tot

de grootte van een zandkorrel werd teruggebragt, ons op die kleine wereld met dezelfde ongedwongenheid en hetzelfde gemak bewegen, waarmede wij in deze ons groot toeschijnende schepping leven, bewegen en zijn. Moge dit bij een eersten blik vreemd klinken, zoo blijkt bij een nadere beschouwing, dat hiermede niets bijzonders of buitengewoons is gezegd. Laat ons namelijk eens de geheele wereld wegdenken en trachten wij ons eens die ledige ruimte voor te stellen, iets dat zekerlijk niet gemakkelijk is, dewijl wij ons eigen persoon niet wel weg kunnen denken, omdat deze het is, die zich dit ledig moet voorstellen. Nu trachten wij echter zoo goed het gaan wil, ons de ledige, eindelooze ruimte voor te stellen en in dezelve een enkelen kogel, zou het dan wel eenigen zin hebben om te vragen, of die kogel groot of klein is? Zeker niet, want wilden wij hem een zekere grootte toekennen en zeggen, dat hij drie voeten in middellijn is, zoo hebben wij ons niet alleen de ledige ruimte en den kogel, maar nog de voetmaat voorgesteld, welke dan wederom slechts kan gedacht worden, als zijnde vastgesteld door iets anders, bijv. den menschelijken voet of daardoor, dat die maat een bepaald deel van de middellijn der aarde moet voorstellen. Wij hebben dan ook niet voldaan aan de uitnoodiging, om slechts een kogel in een ledige ruimte en verder niets te denken, maar wij hadden zonder het te bemerken en te weten al spoedig nog veel dingen meer er bij gedacht. Beproeven wij het dus nog eenmaal en zien wij nu een kogel in de eindelooze ruimte zwevende, zoo staat die toch in geene verhouding tot de eindelooze ruimte, die hem omringt. Men kan niet bepalen, dat hij het zoo of zoo veelste gedeelte der ruimte beslaat, maar hij is, daar hij met het eindelooze kan vergeleken worden, ten allen tijde iets eindeloos kleins. Daar nu alles, wat wij op aarde klein noemen, slechts in verhouding tot iets grooters klein kan zijn, dit grootere echter een zekere maat heeft, zoodat men de verhouding van het kleine tot het groote kan bepalen; doch zulk een verhouding van den kogel tot de eindelooze ruimte volstrekt niet bestaat en de kogel veeleer tegenover dit eindelooze gelijk nul is, zoo volgt hieruit, dat zulk een kogel, in het eindelooze ruim zwevende, zoo er al een begrip van groot of klein aan te verbinden is, slechts oneindig klein kan genaamd worden, daar het eenige, dat buiten deze bestaat en waarmede hij vergeleken kan worden, het eindelooze is, namelijk de oneindige ruimte. Wat anders beteekent oneindig groot, dan dat hetgeen er mede vergeleken wordt oneindig klein is? Nu verder! Stellen wij ons de wereld, onze aarde, de zon, de planeten, den geheelen sterrenhemel voor als omsloten in een kogelvormig omhulsel, dan zweeft die ontzaggelijke kogel in een eindelooze ruimte en is zelfs slechts een stip in die eindeloosheid. Nu beschouwen wij de zaak van een andere zijde. Elk ligchaam, ook het kleinste, is deelbaar en men kan zich het in zoo vele deelen verdeeld voorstellen, dat het aantal derzelve veel grooter is, dan elk gegeven getal. Tegenover deze deeltjes is weder het ligchaam, dat, met de eindelooze ruimte vergeleken, oneindig klein was, met zijne deelen vergeleken, eindeloos groot, want het bevat oneindig vele zulke deeltjes; het zal nu wel voldoende duidelijk zijn, dat niets groot en niets klein is, tot dat men het met iets grooters of kleiners vergelijkt, en dat dus groot en klein geen eigenschappen zijn, welke een ding eigen zijn, doch dat die uitdrukking alleen de verhouding tusschen twee grootheden aanduidt. Hiermede staat in verband, wat men plaatsbekleeding in de wereldorde noemt, en welke ik zoo veel mogelijk zal trachten toe te lichten.

Om de inrigting van ons zonnestelsel aanschouwelijk te maken, moeten wij ons voorstellen, dat wij ons buiten de poort der stad onzer inwoning begeven, waar een regte straatweg ons verder brengt en waar wij niet behoeven te vreezen, overreden te worden. Hier bij de poort leggen wij een kogel neder van omstreeks twee voeten middellijn, die de zon moet voorstellen. Deze kogel is zoo groot, dat wij hem niet met onze armen kunnen omspannen. In verhouding tot dien kogel mag Mercurius niet grooter zijn dan een mosterdzaadje. Om nu een juist denkbeeld van ons planetenstelsel te verkrijgen, moeten wij op dien straatweg 42 schreden voortgaan en daar dit zaadkorreltje nederleggen. Dan volgt de tweede planeet Venus. Deze wordt zoo groot als een erwt, doch wij moeten ons 30 schreden verder begeven, voordat wij die mogen nederleggen. Dan volgt onze aarde, die ook niet grooter zijn mag dan een erwt, en wij moeten nog 25 schreden voortgaan, voor wij die op den weg mogen nederleggen. Om de planeet Mars naar zijn grootte voor te stellen, moeten wij een zaadkorreltje nemen, dat half zoo groot is als een erwt en dit op den grond nederleggen, nadat wij vijftig schreden verder zijn gegaan. Thans echter hebben wij 70—80 schreden af te passen en op dien afstand 30—40 zaadkorreltjes uit te strooijen, zoo klein, dat wij ze ter naauwernood met het bloote oog kunnen zien. Dit zijn de kleine planeten tusschen Mars en Jupiter. Daar Jupiter ongeveer vijf malen zoo ver van de zon verwijderd is als onze aarde, hebben wij een plaats op 500 schreden van de poort op te zoeken. Deze koning der planeten is daarentegen zoo groot, dat wij reeds een fiksche perzik voor hem mogen nemen om zijn uitgebreidheid niet te kort te doen. Tot aan Saturnus moeten wij verder 400 schreden afpassen en deze ster met hare twee dubbelde ringen wordt door een kers, met twee kersenstelen omwonden, aangeduid. Uranus, zoo groot als een hazelnoot, komt 1800 schreden ver van de poort te liggen, en voor wij aan een geschikte plaats voor Neptunus zijn geraakt, moeten wij een halve Duitsche mijl verder gaan.

Zoo wij dit kleine beeld van ons planetenstelsel verder wilden uitbreiden, en ook de plaats aanduiden, welke de vaste sterren innemen, zoo zouden wij den halven aardbol moeten omwandelen, daar die weg niet korter zou zijn dan 2000 mijlen; want in werkelijkheid is de eerste vaste ster ten minste vier billioen mijlen van de zon af, en tot ons klein tweevoetig zonnestelsel staan 2000 Duitsche mijlen voor dien afstand in een tamelijk goede verhouding.

Dat is nu werkelijk plaatsbekleeding; doch daargelaten, dat deze hare zeer wijze en goede redenen heeft, zooals om dit stelsel een onberekenbare lengte en duurzaamheid te verzekeren, hebben wij gezien, dat, met de eindelooze ruimte vergeleken, deze onmetelijke uitgestrektheid in het niet verdwijnt, en dat de almagt Gods, wie het geheele eindelooze ruim ten dienste staat voor hare schepping, zich over geen ruimte behoeft te bekommeren, die, men zou dit haast kunnen zeggen, grooter wordt, hoe meer men er afneemt.

Wij hebben te voren gezien, dat het groote en het kleine op zich zelven niet te herkennen en te beoordeelen valt, maar, dat groot en klein slechts oordeelvellingen zijn over de verhouding van verschillende grootheden-onderling. Over een zeer beroemd geworden uitspraak van Kant, volgens welke ruimte en tijd slechts vormen der menschelijke aanschouwing zijn, zullen wij spreken bij het behandelen van tijd. Hier wil ik betrekkelijk ruimte nog een voorbeeld aanhalen, dat ook in een der volksboeken van den lateren tijd voorkomt, en dat tot een aanschouwelijk voorstellen der aardsche massa's zeer dienstig is.

Wij hooren in de school zooveel van duizenden mijlen, van vierkante en kubieke mijlen; men zegt, ons dat onze aarde, die wij zoo even tot een erwt verlaagden, een ligchamelijken inhoud van 2657 kubieke mijlen heeft. Men kan niet aannemen, dat iemand zich van 2657 kubieke mijlen een voorstelling kan maken, maar van een enkele kubieke mijl zouden wij toch gaarne eenig denkbeeld geven. Wij stellen ons dus een oppervlakte voor, die een mijl lang en een mijl breed is. Die ruimte schieten wij af met een beschot van planken, die dit punt tot een vierkant vormen, en die om een kubieke mijl te verkrijgen, ook een mijl hoog moet wezen. Elke kant aan die kast is een mijl lang, dus 24000 voeten. Een mensch, en wel een zeer groot, is zes voeten lang, zijn breedte bedraagt naauwelijks twee voeten, en wanneer hij op den rug lag, zou hij in een kist van een en een halve voet hoogte gemakkelijk plaats vinden. Wanneer wij nu de menschen op een rij op den bodem van de kist naast elkaar nederleggen, zoo komen 12000 menschen op eene rij, en dewijl die rij zes voeten van de breedte van de kist wegneemt, kunnen wij 4000 rijen naast elkaar leggen voordat de bodem bedekt is. Dat zijn dus 12000 maal 4000 menschen, dus 48 millioenen. De geheele aarde wordt door omstreeks 1000 millioenen bewoond; daar een laag op den bodem van de kist 48 millioen menschen bevat, en $1^1/_2$ voet hoog is, zoo moet men twintig zulke lagen op elkaar plaatsen, om alle aardbewoners te bevatten. Daardoor wordt de kist tot op dertig voeten, zijnde het 800 deel van haar inhoud, gevuld. Nu willen wij houtvellen om de kist aan te vullen. De oppervlakte der aarde bevat 9,260,000 vierkante mijlen, waarvan 2,309,600 vasteland. Van dit vasteland is omstreeks een zesde deel met hout begroeid, dus 400,000 vierkante mijlen. Een vierkante mijl bevat 22,222 morgen. Een morgen bosch, hoog en laag hout door elkaar gerekend, levert 15 vademen hout. Een vadem bevat, wanneer het volkomen sluitend kan verpakt worden, 70 kubieke voeten hout, en dus brengt een vierkante mijl 23,333,100 kubieke voeten hout op. 400,000 vierkante mijlen over de geheele aarde geven dus een houtmassa van 9,333,240,000,000 kubieke voeten. Onze kubieke mijl bevat echter 24,000 maal 24,000 maal 24,000 kubieke voeten = 13 billioen, 824 millioen kubieke voeten. Al het hout der wereld zou dus goed verpakt, nog niet toereikend wezen om de kist voor een tweederde deel vol te maken, en er bleef nog ruimte genoeg om de grootste steden der aarde, Londen, Parijs, Peking, wanneer men de huizen goed tegen elkaar deed sluiten, ook in te pakken, om van de pyramieden van Egypte en den Keulschen Dom niet eenmaal te spreken, en voor de dieren des velds zou er nog plaats genoeg overschieten. Dewijl dit ongeloofelijk klinkt, en men hetzelve eerst met moeite moet narekenen, om zich te overtuigen, zoo ben ik echter verzekerd, dat gij mij op mijn woord zult gelooven, daar men daadzaken, die men ons mededeelt, niet bestrijden kan, voordat wij ons van het tegendeel overtuigd hebben. Ik wil nog een tweede berekening mededeelen, waartegen volstrekt niets valt in te brengen.

Wanneer een tegelfabriek in elke seconde een tegel van een kubiek voet maakt, dus een tegel die meer dan vier malen zoo groot is dan een gewone, en dezen tegel dadelijk in elke seconde in de kist pakt, zoo duurt het juist 13,824,000,000,000 seconden, tot zoovele tegels in de kist gepakt zijn, als deze bevatten kan. Deze seconden maken 438,356 jaren, 1 uur, 26 minuten en 24 seconden. Wanneer nu ten tijde van Adams voor omstreeks zes duizend jaren, zes zulke maschinen gelijktijdig waren begonnen te werken, en tot op den dag van heden voortgepakt hadden, zoo zou de kubieke mijl eerst voor een zevende gedeelte gevuld zijn. Wij hebben thans over groot en klein genoeg gehoord, om aanleiding te vinden om over ruimte verder na te denken; dus laat ons nu overgaan tot den tijd.

Even als ons ruimte wordt voorgesteld, als iets, dat het naast elkaar bestaan der dingen mogelijk maakt, zoo is de tijd, dat, waardoor de mogelijkheid bestaat veranderingen in de wereld te doen plaats vinden. De tijd is als het ware de bergplaats van hetgeen geschiedt. Al hetgeen geschied is en nog geschiedt, is een verandering, en dewijl verandering te kennen geeft, dat iets anders is dan het vroeger was, zoo is dit vroeger en thans reeds tijd. Even als ruimte de dingen omvat, zoo noemen wij ook een tijdruimte, dat, wat een zekere reeks van veranderingen of daden omvat, en het woord tijdruimte drukt in een onbepaalde verhouding zeer goed het verband uit, dat tusschen beide denkbeelden bestaat. Ook de tijd is even als de ruimte oneindig. Wij zijn niet in staat ons het begin der mogelijkheid voor te stellen, dat iets

geschiedde, even zoomin als wij het einde dier mogelijkheid kunnen begrijpen. Een geheel ledige tijd begrijpen wij nog minder, dan een geheel ledige ruimte, daar de noodzakelijkheid, om het bestaan van God ons voor te stellen, voor, gedurende en na alle tijden voor onze menschelijke natuur een onmisbare behoefte is, en dewijl onzen geest over het algemeen een begrip van eeuwigheid is, aangeboren, die was, is en zijn zal. Even als tegenover de eindelooze ruimte elke uitgebreidheid als oneindig klein verdween, zoo is voor den eindeloozen tijd elke voortduring, die wij er tegen willen stellen. Lang is de tijd, ook alleen in vergelijking van den duur der eindeloos kleine tijdgedeelten en momenten, waarin wij hem hebben believen te verdeelen.

Dat lang en kort in betrekking op tijd even zoomin bepaalde en bestaande begrippen zijn, als groot en klein met betrekking tot ruimte, kan gedeeltelijk op dezelfde wijze worden bewezen. Laten wij ons bij voorbeeld voorstellen, dat van een gegeven tijdpunt, dus van heden aan, de loop der sterren, en van onze aarde met haar, tweemalen zoo snel plaats had, en derhalve een jaar in zes maanden verliep, en dus de jaargetijden in zes weken, de dag in twaalf uren; dat dien overeenkomstig ook de duur van ons menschelijk leven tot de helft gebragt werd, zoodat de langste levenstijd eens menschen niet meer 80, maar veertig jaren was, die dan van de nieuwe dagen van twaalf uren even zooveel omvatten zouden, als de 80 jaren van een dag van 24 uren; ja, onze ademtogten, onze polsslagen zouden ook in dubbelde snelheid op elkaar volgen, en ons zou dit nieuwe levenstempo als het gewone gezonde toeschijnen.

De wijzers der klokken zouden in hunne kringen niet meer in een en in twaalf uren, maar in dertig minuten en zes uren rondloopen. De ontwikkeling van planten en dieren zou op dezelfde wijze tweevoudig bespoedigd worden; de wind en de bliksem zouden voortaan in de helft van den tegenwoordigen tijd hun weg afleggen en ook de tijd, dien een ligchaam behoeft om ter aarde te vallen, en de slingeringen van de slingers der klokken zouden voor de helft verkort worden, en de aantrekkingskracht der aarde zoo geregeld zijn, dat de kracht van het vallende ligchaam steeds in verhouding dezelfde gebleven ware. Dit alles nu verondersteld, vraag ik: hoe zouden wij ons bij deze verandering gedragen? Het antwoord is: wij zouden geen verandering gewaar worden, ja, wij zouden hem, die wilde beweren, dat zulk een verandering had plaats gehad, voor waanzinnig, voor een dweeper houden. Elk punt van rust zou ons ontbreken, om te herkennen, dat eenige verandering had plaats gegrepen. Daar wij namelijk het verloop van tijd slechts door vergelijking of meting kunnen bepalen, en daar elke tijdsverdeeling, die wij als maat wilden aannemen, ook tot op de helft zou verminderd zijn, zoo zouden wij steeds de oude verhouding terugkrijgen. Geheel denzelfden uitslag verkrijgt men, wanneer wij het verloop van tijd, in plaats op het dubbelde, op het viervoudige, ja, op het honderd-, duizend- en millioenvoudige vermeerderen; het zou alles bij het oude blijven en daarom niet bemerkt worden. Wij zouden ons op die wijze het geheele beloop der wereldgeschiedenis in een onmeetbaar kort oogenblik zaamgedrongen kunnen denken, zonder dat wij eenige verandering zouden opmerken. Want of een tijdruimte een lang of een kort is, dat is een vraag, die men dan slechts beantwoorden kan, ja, die in het algemeen genomen slechts dan een verstandigen zin heeft, wanneer wij het te bepalen tijdvak met een andere, ook beperkte tijdruimte kunnen vergelijken. Zulk een verkorting van het geheele tijdsverloop kan op volgende wijze regt duidelijk ter zinnelijke waarneming worden voorgesteld.

Het is een bekende zaak, dat een verlicht ligchaam, hetwelk op een bepaalden afstand van den beschouwer ontstaat, niet onmiddellijk op hetzelfde oogenblik dat het ontstaat en verlicht wordt, kan worden waargenomen, maar dat er eenigen tijd toe gevorderd wordt, zij het ook een zeer korte, opdat het licht den afstand tusschen het ligchaam, dat gezien moet worden, en ons oog zou kunnen afleggen. De snelheid, waarmede het licht dien afstand aflegt, is zoo groot, dat men bij de geringe verwijdering, waarin op aarde een ligchaam voor ons altijd nog zigtbaar is, niemand dit ooit heeft waargenomen, nog minder op de gedachte is gekomen, om dien afstand te meten. Door het gadeslaan der sterren, en voornamelijk door een naauwkeurige berekening van de maansverduisteringen van Jupiter, is het den sterrekundigen mogelijk geworden te bepalen, dat het licht in een seconde 42,000 mijlen doorloopt. Daar nu de maan 53,000 mijlen van ons verwijderd is, zoo volgt hieruit, dat, wanneer de eerste smalle strepen van de maansikkel boven den donkeren horizont uitkomen, het 5/4 seconden aanloopt, voor wij haar aanschouwen. De maan is dus 5/4 seconden vroeger opgegaan, dan wij haar zien, iets dat door de dampen der atmospheer eenige veranderig ondergaat, hetgeen echter van geen invloed is voor onze stelling. De zon, die 400 malen verder van ons is dan de maan, heeft reeds acht minuten noodig, om haar licht tot ons te zenden, terwijl het van Jupiter in 52 minuten, en van Uranus in twee uren tot ons komt. Achter Uranus en Neptunus liggen de oneindige sterrenlooze ruimten, die ons van de eerste vaste ster scheiden. De afstand dier sterren van ons is men eerst in den laatsten tijd begonnen te meten, en de sterrekundigen hebben voor den tijd, welke het licht behoeft, om van de vaste sterren tot ons te komen, volgende getallen vastgesteld. Het licht van een ster der eerste grootte heeft, om tot ons te komen, van 3 tot omstreeks 12 jaren noodig; van de sterren der

2de	grootte	komt	het	licht	tot	ons	in	omstreeks	20	jaren.
3de	»	»	»	»	»	»	»	»	30	»
4de	»	»	»	»	»	»	»	»	45	»
5de	»	»	»	»	»	»	»	»	66	»
6de	»	»	»	»	»	»	»	»	96	»
7de	»	»	»	»	»	»	»	»	180	»

Struve komt door de kracht van zijn kijker en door de waarneming, dat een ster der 12de grootte,

door dien kijker gezien, evenveel licht heeft als een der 6de grootte met het bloote oog beschouwd, tot het besluit dat een ster der 12de grootte 41 malen verder is verwijderd dan een der 6de, en dat bij gevolg voor deze kleinste ster op een afstand van 5000 billioen mijlen of een tijd van licht van 4000 jaren moet gerekend worden. Ja, wanneer men de stellingen van Herschel en Mädler over den melkweg nagaat, komt men tot het resultaat, aan te nemen, dat er sterren zijn, waarvan het licht eerst na millioenen jaren tot ons kan komen. Zoo ver willen wij die heeren niet volgen, maar ons tevreden stellen met de sterren der 12de grootte, waarvan het licht in 4000 jaren tot ons komt. Men heeft met het oog hierop dikwijls gezegd, dat wanneer zulk een ster voor 4000 jaren uitgedoofd ware, wij haar licht nog aan den hemel zouden aanschouwen.

Wij zien de sterren dus niet zoo als zij zijn, doch zoo als zij waren, toen het licht van haar uitging.

De maan zien wij zooals zij voor $^5/_4$ seconden was, de zon zooals zij voor 8 minuten, Jupiter zooals zij voor 52 minuten en een ster der 12de grootte zooals zij voor 4000 jaren was. Men kan deze stellingen omkeeren, en deze omkeering zal dienen ter verduidelijking van hetgeen over den tijd gezegd is. Even als wij de maan niet zien zoo als zij is, maar zooals zij voor $^5/_4$ seconden was, evenzoo ziet een maanbeschouwer onze aarde niet zooals zij is, maar zooals zij voor $^5/_4$ seconden was. Wie thans uit de zon de aarde gade slaat, ziet haar zooals zij voor 8 minuten was. Zulk een beschouwer van de ster Wega zou de aarde zien in den toestand van 1848, en een bewoner van een ster der 12de grootte, die trouwens uitmuntende oogen zou moeten hebben, zou de aarde zien zooals zij was, toen Memphis gegrondvest werd, en de aartsvader Abraham op aarde rondwandelde.

Men kan dus gemakkelijk nagaan, dat voor elk aantal jaren en dagen terug gerekend, men een afstand kan aanwijzen, tot welken het licht op dezen tijd doordringt, en waar een beschouwer met de noodige zienskracht begaafd, de aarde juist op dat oogenblik zou aanschouwen. De tooneelen der aarde in hunne geschiedkundige tijdperken zweven dus nog op dit oogenblik door de onmetelijke ruimten des heelals en spiegelen zich in deze af.

Stellen wij ons een wezen voor, dat de magt had, om elken afstand in een hem welgevallig tijdsverloop af te leggen, zoo kon zulk een wezen zich nog heden naar een oord verplaatsen, waar een tijdvak van het verledene als tegenwoordig wordt afgespiegeld, en door een in het oneindige uitgestrekte zienskracht waargenomen kan worden. Van deze beschouwingen willen wij gebruik maken om het zamenvatten van een tijdsverloop van eeuwen in een kort oogenblik voor te stellen. Laat ons aannemen, dat de beschouwer van de ster der 12de grootte een met zijn zienskracht overeenstemmende vlugheid bezit, om zich van de eene plaats naar de andere te begeven, en laat ons veronderstellen, dat zulk een wezen omstreeks in een uur tot op een afstand van 20,000,000 mijlen onze aarde nadert, waar hij haar zoo aanschouwt, als zij 8 minuten voor zijn aankomst was, zoo is het duidelijk, dat voor het oog van dien beschouwer de geheele geschiedenis der wereld van de tijden van Abraham tot op den dag van heden in het tijdverloop van een uur zou opgevoerd worden. Want toen de beweging begon, zag hij de aarde zooals zij voor 4000 jaren was; op de helft van den weg, dus na verloop van een half uur, zooals zij voor 2000 jaren, na drie kwartier uur, zooals zij voor 1000 jaren was, en na een uur zooals zij thans is. Indien wij het uur in 4000 deelen verdeelen, zoodat op elk deel omstreeks een seconde valt, zoo heeft hij in elke seconde de gebeurtenisen van een jaar aanschouwd. Zij zijn in alle bijzonderheden, in alle bewegingen en handelingen der werkende personen met de geheel afwisselende voorstellingen voorbijgegaan, en hij heeft ze geheel doorleefd, in zijn geheel en onverkort, doch in de snelste opeenvolging, en het eene uur was voor hem zoo rijk aan gebeurtenissen als een tijdsverloop van 4000 jaren op aarde. Wanneer wij dien beschouwer nog de magt verleenen, om naar willekeur op zijn baan stil te staan, zoo zal hij elk tijdpunt, waarbij hij vertoeven wil, geheel en in een willekeurige snelheid voor zijne oogen kunnen laten voorbijgaan. Het duidelijkste wordt ons dit, wanneer wij ons voorstellen, dat zulk een beschouwer het instrument kon gadeslaan, waarmede wij den tijd meten, namelijk een reuzengroot horologie, met de uren, data en getallen voorzien — en de geheele aarde is, door haar dagelijksche omwenteling, van verre gezien zulk een uurwijzer, waar de schaduw in 24 uren de rondte doet. Zulk een uurwerk nu, van een ster der 7de grootte beschouwd, waarvan het licht eerst in 180 jaren tot ons komt, zou heden den 6den Februarij 1681 wijzen. Indien zich de beschouwer in een uur van daar tot onze aarde bewoog, zoo zou hij in dat uur den loop van den wijzer het tijdvak van 6 Eebruarij 1681 tot 6 Februarij 1861 hebben zien doorloopen, zoodat niet alleen de gebeurtenissen zelven, maar ook een geëvenredigde tijdmaat voor dezelve aan hem zijn voorbijgegaan. Wij willen het beeld echter nog eens omkeeren, en zoeken een vaste ster op, waarheen het licht in een tijdsverloop van twintig jaren doordringt; veronderstellen wij, dat de beschouwer, op het oogenblik dat een bloemknop zich begint te ontwikkelen, tot die vaste ster in een tijdruimte van twintig jaren in een dag opstijgt, zoo zal hij, daar het beeld der bloem in die periode van ontwikkeling vinden, waarin zij zich een dag na haar eersten bloei bevindt. Wanneer hij nu met een eindelooze zienskracht en gave van opmerking toegerust, deze bloemontwikkeling gedurende de geheele reis nagaat, zoo heeft hij twintig jaren tijd om die verandering op te merken, welke op aarde op een enkelen dag met een bloem plaats heeft. Dit zou als het ware een mikroskoop van den tijd zijn.

Want even als het vergrootglas de ruimte, welke een voorwerp inneemt, schijnbaar duizendvoud vergroot, zoo zou degene, welke met de snelheid van den lichtstraal, de afspiegeling eener snelle ontwikkeling, bij voorbeeld, des bliksems, jaren lang mogt volgen, een ontzaggelijke menigte voorvallen ontdekken, van welker aanzijn wij volstrekt geen denkbeeld hebben.

Op deze wijze is het begrijpelijk geworden, dat tot het bestaan en het plaats hebben van gebeurtenissen en zaken een bepaalde uitgebreidheid van ruimte en tijd niet noodzakelijk is, maar dat in den kortsten tijd hetzelfde geschieden kan, wat in den langsten tijd geschiedt; en dat in de kleinste ruimte hetzelfde kan voorvallen, als in de grootste; en even als wij zeiden, dat ruimte slechts de mogelijkheid van het naast elkaar voortbestaan der dingen is, van welke men op zich zelven niet kan zeggen, dat zij groot of klein zijn, maar die slechts in betrekking tot elkaar groot of klein zijn, even zoo is ook een bepaald tijdsverloop niet voor de veranderingen en gebeurtenissen noodzakelijk, maar alleen, opdat wij er ons een begrip van zouden kunnen vormen; want het blijkt uit boven medegedeelde beschouwingen, dat in den kortsten tijd gebeuren kan, wat in den loop van eeuwen plaats heeft.

Een melodie kan in verschillende tempo's worden uitgevoerd, zonder dat het wezenlijke van dezelve hierdoor verandert. De tusschenruimte, de opvolgende reeks der toonen, de lengteverhouding van de eene noot tot de andere blijft dezelfde, slechts de indruk, dien zij op de toehoorders maakt, wordt anders, in zooverre ook hun levenstempo niet in overeenstemming met de muziektempo eenige verandering heeft ondervonden. Wij kunnen ons een uurwerk voorstellen, dat in een eindeloos kort tijdvak het langste stuk afspeelt, hoewel het oor niet in staat zou wezen de opvolging der toonen waar te nemen, evenmin als ons menschelijk oog in staat is den voortijlenden loop der beelden, eener 4000 jarige geschiedenis in één moment te ontwarren. Maar niet het plaats hebben der gebeurtenissen wordt daardoor onmogelijk, maar ons gadeslaan, niet het afspelen der melodiën, maar ons toehooren. Gebeurtenissen en toonen kunnen onafhankelijk van deze of gene tijdlengte gedacht worden, en de tijd is slechts de rhytmus der wereldgeschiedenis. Gaarne zou ik hierover nog meer uitwijden, doch ik moet aan ons aardsch uurwerk gehoorzamen, en den tijd mij te nutte maken, dien gij nog lezen wilt, en sluit dus met een beschouwing, waaraan volgend verhaal verbonden is.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw, vertrok een zendeling met zijn familie naar de koude streken van Labrador, om onder de inboorlingen het Christendom te verspreiden. De levensmiddelen moesten die lieden uit Europa worden toegevoerd, en in elk jaar werd eenmaal een schip gezonden, dat hen van alles voorzag, wat zij tot onderhoud van ziel en ligchaam behoefden. De aankomst van dit schip, welke men, zooals men kan begrijpen, met verlangen te gemoet zag, was ook de eenige gelegenheid, waardoor zij tijdingen uit het vaderland ontvingen, en men bragt hun dan ook een der nieuwspapieren van hun vaderland. Hoe begeerig zij ook waren, om te vernemen wat in het afgeloopen jaar in het vaderland had plaats gehad, zoo hadden zij het zich tot een onverbreekbare wet gemaakt, op elken dag slechts een nommer te lezen, en wel altijd het nommer van den dag, doch van het vorige jaar. Van deze zich zelven opgelegde wet hebben zij zich gedurende hun verblijf geen enkele afwijking veroorloofd. Toen nu de Fransche revolutie uitbrak, en de zoo gewigtige slotjaren van de vorige eeuw volgden, kunnen wij ons voorstellen, met welk een spanning zij den volgenden morgen verwachtten, waarop zij een nieuw blad mogten openen, hetwelk hun misschien den dood van een hunner betrekkingen zou melden, of ook wel nieuwe wetten, welke alle bestaanden veranderden. Het boek, waarin de toekomst stond aangeteekend, lag voor hen, maar een zelf gestelde wet verhinderden hun, daarin te bladeren, even zooals wij verhinderd worden door de wetten van onze natuur- en onze beperkte menschelijke kennis. Dit geeft een regt aanschouwelijk beeld van de alwetendheid Gods, wanneer wij nagaan, dat voor hem opengeslagen liggen de boeken der verledenheid van het tegenwoordige en van de toekomst, welker inhoud Hij met een blik overziet, zoodat voor Hem geen heden, geen gisteren en geen morgen bestaat, en dat duizend jaren voor Hem zijn als een dag, en een dag als duizend jaren. Wanneer wij bedenken, hoe de beelden van het verledene in de eindelooze ruimte op de lichtstralen verder zweven, en door het oog van den Almagtige worden gadegeslagen, zoo geeft ons dit een aanschouwelijke voorstelling van Gods alwetendheid, en wij vinden aanleiding, ons in bepeinzing over onderwerpen, door zulke voorstellingen opgewekt, te verdiepen. Met de grootsche indrukken, welke de verhouding van ruimte en tijd in onze ziel hebben opgewekt, zullen wij ons wel wachten, pralende te zeggen, dat wij tijd en ruimte hebben overwonnen. Wij komen sneller van de eene plaats naar de andere, dan de menschen, die voor ons leefden, en wij kunnen het menschelijk woord in een seconde rond de aardbol doen loopen, maar wat is de aardbol in de onmetelijke ruimte? en wat zijn wij in al ons streven en doen tegenover het heelal? Wanneer wij dus in de toekomst de gebreken van onzen tijd openhartig bekennen, zoo moge het niet meer zijn in het trotsche bewustzijn, hoe ver wij het in andere zaken gebragt hebben, maar in de demoedige bekentenis, dat wij niets zijn als een droppel in den stroom der eeuwigheid.

DE VERNIEUWDE JEUGD.

NAAR

Gustaaf vom See.

Het zal omstreeks honderd jaren zijn geleden, dat de linnenindustrie in het Silezische gebergte ten toppunt van bloei was. De tijd der ontwikkeling lag achter haar; zij bevond zich in den jeugdigen, krachtvollen leeftijd, dat zij de rijke vruchten harer pogingen inoogstende, zich tevens geregtigd achtte, de schoonste verwachtingen voor de toekomst te koesteren. Talrijke wagenrijen bewogen zich langs de toen nog slecht onderhouden wegen, en vervoerden het kunstvolle en glinsterende weefsel gedeeltelijk naar de grootste missen van Europa, waar het een steeds gevraagd en goed betaald artikel uitmaakte, gedeeltelijk naar de zeehavens van Noord- en Oostzee, van waar de scheepvaart het naar de verst verwijderde deelen der wereld verzond. Dat was een schoone en heerlijke tijd voor het Silezische gebergte, zooals die wel niet meer terug zal keeren.

Voor het linnen, dat men toen verzond, stroomden goud en zilver, die goden der aarde, in den toen ter naauwernood bekenden hoek van dat gebergte van Duitschland, en met dat geld ook welstand. De kooplieden der kleine steden leefden in overvloed en vreugde, bouwden fraaije huizen, legden schoone tuinen aan, en van hen uit vloeide de bron van welvaart in duizenden kleine vertakkingen verdeeld, in de woningen der wevers, die zich door slechts geringe inspanning een goed en onbekommerd bestaan, en met eenige vlijt en overleg welvaart en rijkdom konden verwerven. Menig eenvoudig wever werd toen in weinige jaren een rijk koopman, en liet den zijnen een benijdenswaardig vermogen achter. Doch even als Kronos zijne eigene kinderen verslond, zoo verwoestte de tijd ook deze zijn eigen schepping, en in de dalen waar vroeger welvaart en tevredenheid den zetel hadden opgeslagen, ja, waar weelde en verkwisting menig feest hadden doen houden, ziet men thans niets dan gebrek en ellende en vieren feesten, waarbij honger en wanhoop in al hun afschuwelijke naaktheid optreden.

Doch wij keeren in die tijden terug, dat vreugde en welvaart het gebergte tot hun geliefkoosd verblijf hebben uitverkoren, en zien in een rijke koopmanskamer, door het schitterend licht der namiddagzon van een herfstdag verlicht, zooals het gebergte eigen is, en dit tot in zijne diepste schuilhoeken verlicht. De kamer was hoog, de muren met bruine lambrizering afgezet, de meubelen volgens den smaak der toenmalige tijden, in den vorm stijf en ernstig, doch met rijk snijwerk versierd, en de vensters met gordijnen van een kostbare wollen stof behangen. Het geheel droeg het kenmerk van een degelijke welvaart, die echter vermijdt, zich door pralerij te openbaren. Zoo bevond zich dan ook weinig in dit vertrek, dat, met uitzondering van twee groote schilderijen, in zware, zwarte lijsten gevat, de moeite waardig was opgenoemd te worden.

Het waren twee portretten, met die karakteristieke uitdrukking bewerkt, zooals wij nog thans in de koperplaten van dien tijd bewonderen. Het een stelde een man voor van ongeveer 40 jaren, met geen buitengewone, maar geestige gelaatstrekken. Het andere was het portret eener vrouw van 28 of 30 jaren, met vriendelijke, innemende gelaatstrekken, die, versierd met de eerste bekoorlijkheid der jeugd, zelfs fraai kon geweest zijn.

De lijsten waren met frissche, nog niet verwelkte bloemkransen versierd; daaronder hingen nog drie andere kransjes, en in het midden van een dezer had men een ruikertje van bijzonder schoone en zeldzame bloemen bevestigd.

In dit hierboven beschreven vertrek bevonden zich twee personen, die men op het eerste gezigt als het oorspronkelijk der beide portretten herkende, hoewel er jaren verloopen waren, sedert zij voor den kunstenaar gezeten hadden. Zooals altijd, wanneer de tijd de levende menschen veranderd heeft, begint men bij portretten uit de verledenheid de kunst van den schilder in twijfel te trekken, en eindigt met te gelooven, dat men er nooit zoo uitgezien heeft, alsof de uitdrukking van een gelaat, daargelaten nog de voortijlende tijd, niet met onze gevoelens, neigingen en denkbeelden verandert.

De man, thans in het midden der vijftig, rustte welgevallig in een leunstoel met een hooge, regte leuning, en bladerde van tijd tot tijd in een portefeuille schriften en rekeningen, terwijl zijn vrouw, tegenover hem, zich met spinnen onledig hield. Het eentoonig snorren van het door haar voet gelijkmatig bewogen rad, brak alleen de stilte af, die in het vertrek heerschte. De gedachten van de spinnende schenen zich op een aangenaam onderwerp gevestigd te hebben, want zij sloeg den blik menigmaal op de kransjes tegenover haar, en dan zweefde een genoegelijk, doch tevens weemoedig glimlachje rond hare lippen. Langzamerhand werden hare bewegingen minder snel, haar voet bleef onbewegelijk rusten, en hare handen zonken werkeloos in haar schoot neder, terwijl haar blik onafgewend op de bloemkransjes gevestigd bleef; tranen kwamen in hare oogen.

— Dat lieve, lieve kind! sprak zij; als een kleine engel zag hij er uit, toen hij ons den ruiker gaf, en zijn gelukwensch stotterende opzeide; — ach, Emanuel, ik zal het nooit vergeten. Het kwam mij werkelijk voor, alsof de goede God een zijner engelen op ons feest had gezonden, opdat wij ook zijner in ons geluk zouden gedenken.

— Ja, het is een lieve, aardige jongen, de kleine Willi, hernam de man, de portefeuille weg leggende, en hij heeft zijne woorden zeer juist van pas, zeer goed gezegd; de kinderen hebben zich over het algemeen zeer veel moeite gegeven.

— Wanneer men u zoo hoort spreken, zou men denken, dat gij geen hart hadt; gij tracht

u anders te vertoonen dan gij zijt. Waarom doet gij dat; gij misleidt hiermede toch niemand, en mij wel het allerminst.

— Lieve Johanna, ik spreek werkelijk zooals ik denk; de man kan niet gevoelen, zooals de vrouw en dat is ook geheel in orde.

— Wat veinst gij nu toch, Emanuel? Waarom kondt gij dan uwe tranen niet weerhouden eergisteren? Waarom was het u dan in zoo langen tijd niet mogelijk een enkel woord te spreken, en die welbestudeerde redevoering te houden, die bij slot van rekening toch veel beter en mooijer uitviel, dewijl nu elk woord uit het hart kwam, en tot het hart ging.

— Dewijl wij, menschen, van onze zenuwen afhankelijk zijn, Johanna, dewijl wij deze zenuwen niet zelven gemaakt hebben, en elk uur het hunne bijdragen, om ze te verderven. Vandaar worden wij door dingen getroffen, waarvan wij weten, dat zij slechts op misleiding gegrond zijn en zijn zullen: bijv. van een gedicht, van een tooneelstuk, en over het algemeen van tooneelvoorstellingen, terwijl wij ongetroffen voorbij de diepste ellende, nood, dood en wanhoop gaan, wanneer haar uitwendige vertooning onze zenuwen niet aandoet.

— Wij kunnen niet anders zijn dan de lieve God ons geschapen heeft, hernam de vrouw met een zucht; Hij heeft ons ook de zenuwen gegeven, waarvan gij zooveel vertelt, en die men zelf niet kan zien, maar Hij wil zeker niet, dat wij daarom onze gevoelens zullen dwang aandoen, vooral wanneer zij goed en edel en daarenboven nog natuurlijk zijn.

— Dat heb ik ook niet beweerd, maar men kan ten laatste in louter gevoel wegsmelten, wanneer men het niet aan het verstand onderwerpt.

— Leert uw verstand u dan werkelijk, om na verloop van drie dagen ons zilverbruiloftsfeest te vergeten, waarop wij ons zoo lang verheugd, onze kinderen en kleinkinderen zich zoo lang voorbereid, alle andere vrienden en bekenden deel genomen hebben, waar wij zoo vrolijk en gelukkig waren, als menschen op onzen leeftijd dat met mogelijkheid zijn kunnen. Is u dat inderdaad ernst, Emanuel?

— Gij begrijpt mij verkeerd, Johanna, en gij behoordet dit toch het minste te doen, gij, die vijfentwintig jaren de getrouwe gezellin mijns levens zijt geweest. Neen, ik wil niet vergeten, doch deze, even als zoovele andere herinneringen, geen grooter magt toekennen, dan zij verdient.

— Noemt gij onze zilveren bruiloft, die wij eerst eergisteren vierden, een herinnering?

— Een herinnering wordt alles, zoodra het tot het verledene behoort, en hiertoe gaat alles over op het oogenblik, dat het bestaat. Het tegenwoordige is op zich zelven een ondenkbare toestand, er is slechts verledenheid en toekomst. Elk punt des tijds, hoe gering ook, dat zich van de toekomst afscheidt, vervalt tot de verledenheid, en elk tijdgedeelte der toekomst is meer waard dan duizend jaar der verledenheid, want het eerste behoort ons nog, terwijl het laatste nooit terugkeert; en daarenboven, wat zijn duizend jaren, wat is een oogenblik! Veel, zeer veel, wanneer het nog voor ons ligt; niets, en beide evenzeer niets, wanneer wij ze achter ons hebben.

— Zoo hebt gij vroeger nooit gesproken, Emanuel, hernam de deftige, oude dame, niet zonder zich ongerust te maken; en zoo ik al niet zeggen kan, waarin het verkeerde van uwe beschouwing is gelegen, zoo gevoel ik toch duidelijk, dat gij ongelijk hebt; en het bedroeft mij u zoo te hooren spreken.

— Het verkeerde ligt altijd in het gevoel, en duistere gevoelens hebben het meeste schade en nadeel te weeg gebragt.

— Wanneer gij gelijk hadt, zoo moest men met elken dag ongelukkiger worden.

— Daarvoor hebben wij de leer van het leven na den dood, en de eeuwigheid met de nooit eindigende toekomst; hier op aarde is voorwaar de jeugd het eenige, ware geluk, en de ouderdom de onherstelbaarste van alle kwalen.

— Thans kan ik u het tegendeel bewijzen, Emanuel, zeide de vrouw, terwijl zij met drift opstond, en zijn hand greep; waren wij eergisteren niet zoo gelukkig als wij ooit geweest zijn; was ons hart niet zoozeer vervuld van vreugde en liefde, dat het die overmaat naauwelijks kon omvatten? Heeft ons onze gevorderde leeftijd verhinderd, dit geluk in volle mate te genieten? Waarom moet dan de jeugd het eenige geluk zijn?

— Ons geluk, Johanna, bestond toch slechts in de herinnering aan de verledene, schoone tijden, die voorbij zijn, even als ons zilverfeest thans ook voorbij is. Het heeft zich ook in het graf nedergelegd, digt naast ons groene, toen ik u een aanvallig, bloeijend kind in den vollen glans uwer jeugd naar het altaar geleidde. Nu blijft ons slechts de gouden bruiloft, Johanna, en wanneer die dag komen zal en het licht der zon, schitterend en helder als heden, deze bergen en dit dal zal verlichten, zal het de witte, marmeren steenen beschijnen, die men over de stofatomen geplaatst heeft, die een tijd lang in den vorm van ons ligchaam vereenigd zijn geweest; en wanneer nog eens zulk een tijdsverloop van vijftig jaren is voorbijgegaan, dan zullen ook die steenen verdwenen zijn, en met hen de herinnering aan ons uit het geheugen der menschen zijn geweken, zooals dit ons gaat met onze voorouders, die evenwel slechts honderd jaren vroeger dan wij geleefd, zich verheugd en geleden hebben.

Bij die zwaarmoedige beschouwingen van haar man, waren de vrouw de tranen in de oogen gekomen, en zij had eenigen tijd noodig, om ze te weerhouden en te antwoorden.

— Gij zijt heden treurig gestemd, zeide zij, terwijl zij hem een kus op het voorhoofd drukte; kom, het is een heerlijke, zonnige herfstdag; laat ons in de bergen gaan, buiten in de vrije natuur vergeten wij het eerst zulke treurige gedachten.

— Gij hebt gelijk, Johanna, hernam hij; kom

laat ons gaan; het is dwaas van mij aan zulke grillen toe te geven.

Heldere, vrolijke zonneschijn tooide het geheele landschap in heerlijken dos, en deed elke schoonheid afzonderlijk heerlijk uitkomen. De lucht was verfrisschend en daarbij helder, zoodat men den omtrek der verste bergen duidelijk kon onderscheiden. Het was een dier wonder schoone herfstdagen, die in schakering van kleuren de lente in de schaduw stellen.

De koopman en zijn vrouw hadden de eerste hoogte bereikt, en lieten hunne blikken gaan over het aan hunne voeten rustende stadje, dat omringd door zijne witte, als het ware besneeuwde bleekerijen, met zijne punthuizen, tusschen het donkere loof der boonen aardig uitkwam.

Zie eens hoe heerlijk ons huis en onze tuin zich van hier aan ons voordoen, merkte de vrouw niet zonder stil genoegen aan; wanneer wij de plaats voor een huis nogmaals moesten uitkiezen, zou ik geen betere weten te vinden.

En toch zie ik nog altijd vol genoegen naar het kleine huisje daar ginds, geheel aan het einde der stad, waarin wij de eerste jaren van ons huwelijk zoo stil en gelukkig hebben doorgebragt.

— Welk een groot genoegen doet het mij, Emanuel, u zoo te hooren spreken, hernam zij, zijne handen drukkende; ach, ja, het was een schoone tijd, toen wij elkaar leerden kennen; hij ligt mij nog zoo versch in het geheugen, als gebeurde het eerst gisteren. Ik stond in den tuin mijner ouders en plukte aardbeijen; gij, toen een arme weversknaap, gingt voorbij, bleeft aan de heg staan, wenschtet mij goeden morgen, en wij begonnen een gesprek en praatten al voort, tot mijn moeder mij riep. Toen verwijderdet gij u, druktet mij als eerste afscheid de hand. Des avonds ging mij alles verkeerd af, zoodat mijn vader mij bebromde, en den geheelen nacht kon ik niet slapen, en moest maar altijd aan u denken.

— Ja, ja, zoo was het, Johanna, sprak hij lagchende, hoe naauwkeurig hebt gij dat alles onthouden. Ik zie u ook nog duidelijk voor mij staan, een schoon, bloeijend, slank meisje, en ook ik ging in diepe gedachten verzonken naar huis; de weverij had eerst onlangs een kleine uitbreiding ondergaan. Mijn vader was eerst kort gestorven, en zijn geheele nalatenschap bestond uit vijftig gulden; dat was mijn vermogen. Toen ik dien nacht in het gehuurde kamertje op mijn harde strooleger rustte, heb ik lang beraadslaagd, of ik, de arme wever, een liefdesbetrekking met u, de dochter van den trouwens ook onbemiddelden predikant, zou durven op touw zetten. Mijn verstand zeide mij voortdurend: het is dwaasheid, wat kan daar anders uit worden dan nood en ellende; doch dit alles baatte niet — ik moest mijn hart volgen.

— En uw verstand had ongelijk, Emanuel. Ziet gij nu wel, dat het verstand niet altijd gelijk heeft. Kommer en ellende is er niet uit voortgekomen, maar vrede en geluk. Wij waren gelukkig, toen wij moesten ontberen, want wij hadden onze liefde, en werden met dezelve dubbeld gelukkig, toen onze welvaart toenam.

— Ja, ja; het is goed uitgekomen, sprak hij peinzende en als tot zich zelven, maar — Hij zeide niets meer, en schaamde zich misschien wel over zijne gedachten, waarvan hij zich niet kon ontdoen, dat het namelijk verstandiger van hem zou geweest zijn, om wel een schoon en goed meisje ten huwelijk te vragen, doch dat er tevens eenig vermogen bij had. De vrouw had in gepeins verzonken, dit kwetsende maar! niet gehoord, en nam zijn antwoord als een bevestiging van hare woorden op.

— En weet gij nog, hoe wij na ons huwelijk dat kleine huisje betrokken? Wij hadden er maar een kamer, en nog een klein vertrekje. Tusschen de ramen stond een latafel van dennenhout, die wij nog steeds als een heiligdom bewaren, en daarboven hing een spiegel, zoo groot, dat gij hem altijd bij het venster bragt, wanneer gij er u in spiegelen wildet. De oude weefstoel en nog vier houten stoelen waren de overige meubelen, en het bed nam het overige gedeelte van het vertrek bijna geheel in, zoodat wij ons ter naauwernood konden roeren of bewegen.

— Wat hebt gij dat alles naauwkeurig onthouden, Johanna, sprak hij lagchende, — en toch, het was een schoone, schoone tijd! Hoe spaarzaam leefden wij, om een klein kapitaal bijeen te brengen; het kwam ons bijna als een verkwisting voor, om des zondags een half pond vleesch te kooken; doch gij hadt altijd iets, dat mij goed smaakte; ik geloof, dat het mij nooit in mijn leven zoo goed gesmaakt heeft als toen.

— Hierin vergist gij u echter, sprak zij spottend, en zal u dit heden avond nog helpen onthouden; wij hebben forellen en hazelhoen, het geregt waarvan gij zooveel houdt — en weet gij het nog wel, toen gij voor de eerste maal naar de mis te Leipzig gingt? Het was nog een klein pakje, dat gij toen medenaamt; maar gij wildet zelf een handel beginnen, want daarin lag onze voornaamste winst, zeidet gij.

— En daarin had ik gelijk ook, hernam hij met een zigtbaar welbehagen; ik zou nog, even als zoovele anderen, dag aan dag aan het weefgestoelte zijn gezeten, wanneer ik mij niet die winsten had weten te verschaffen, die alleen maar de koopman genieten kan. Die reis zal mij onvergetelijk blijven; ik ging te voet, met eenige voerlieden nu en dan rijdende; ik was vier weken weg, en had in het geheel twaalf gulden verteerd, minder dan ik thans in een dag uitgeef. Ik bragt vier honderd gulden baar geld mede terug; wij verkochten den weefstoel, en van dien dag af begon onze welvaart.

— En weinige weken later werd onze dochter Elize geboren. — Welk een vreugde was dat! Gij waart toen nog zeer spaarzaam, en wij moesten het onze met overleg besteden; en toch legdet gij des avonds dit kostbare kruis op het bed, dat ik van dien tijd getrouw heb gedragen, en gij weendet daarbij

als een kind, Emanuel, doch van vreugde, — en ik weende ook, dewijl ik u niet anders kon bedanken. Daarop kusten wij ons sluimerend kind, spraken af, hoe het heeten zou, op wie het geleek enz.

— Ja, ja, mijn lieve vrouw, hernam hij met een zachte, bevende stem, het is alles juist zoo als gij zegt, of liever, het was zoo! O, dat ik zeggen kon, het is zoo!

— En het doopfeest! aldus vervolgde de geheel in het verledene levende moeder, zonder acht te geven op de sombere overdenkingen van haar man, wat waren wij vrolijk en opgeruimd bij het doopfeest. Vader doopte haar; die goede vader! Zij is het eenige kleinkind, dat hij heeft mogen zien. Hoeveel gelukkiger zijn wij, want wij hebben er reeds drie, en de kleine Willi is wezenlijk een engeltje, bijna zoo schoon als onze Elise, toen zij zoo oud was. Wanneer ons toen iemand had gezegd, dat wij wederom zulk een genoegen zouden smaken bij het doopen van hare kinderen, wij zouden het niet geloofd hebben. Maar Emanuel, zoo vrolijk en tevreden, als toen wij die twee fleschen Hongaarschen wijn van het grenskantoor gedronken hebben, waren wij bij het doopen van Elise's kinderen niet, hoewel het ons daar aan niets ontbrak.

— Natuurlijk, men verhengt zich het meest over zijne eigene zaken, en dus ook over zijne eigene kinderen, dat ligt zoo in den mensch! Elise was echter inderdaad een gelukskind voor ons, en met haar nam ook onze welvaart toe, en toen zij vijftien jaren en bevestigd was, legden wij den steen tot ons nieuwe huis.

— Ja, de lieve God heeft uw vlijt gezegend; gij zijt een rijk en geacht koopman, kunt het met een ieder in het gebergte opnemen, en hebt zeker geen reden tot klagen.

— Dat doe ik ook niet, Johanna, dat zou verkeerd zijn; doch wanneer ik den tijd, die achter ons ligt, nogmaals kon doorleven, zou ik dien geheel anders gebruiken, dan ik nu heb gedaan.

— Wat zoudt gij dan nog meer kunnen verlangen, dan uw deel thans is?

— Veel, veel, dat ik u niet zeggen kan, dat gij ter naauwernood zoudt verstaan.

— Wat ik naauwelijks verstaan zou? Ik geloof, wanneer gij opregt zijn wilt, moest gij ook zeggen: wat ik, Emanuel, zelf niet versta.

— Het is niet, zooals gij dat meent — maar hier hebben wij een heerlijk uitzigt; laat ons hier wat rusten, Johanna.

Zij waren gedurende dat gesprek den berg opgeklommen, en aan een kloof genaderd, die door een met zware dennen begroeiden rotswand was begrensd. Aan beide kanten vernaauwden steil opgaande bergen het smalle dal, waarin scherp tegen den horizon afschijnende kegels hunne toppen opstaken, en bij de heldere, doorzigtige lucht zoo nabij schenen, alsof zij digt achter de dennenboomen zich verhieven.

Zij namen plaats aan den voet van het rotsblok onder een vlierstruik, en gaven zich eenigen tijd stilzwijgend over aan den indruk, die dit heerlijk uitzigt op hen uitoefende.

— Het is toch heerlijk in onze bergen, aldus begon de koopman, hoe ver ik ook gereisd heb, nergens beviel het mij zoo goed als hier.

— Dus zoudt gij, als gij uw leven op nieuw moest beginnen, niet van hier vertrekken? vroeg zij hem lagchende.

— Neen, Johanna, dat zou ik niet; maar veel, ja, ik zou bijna zeggen, schier alles zou ik geheel anders aanleggen, dan ik het nu gedaan heb.

— Zoo! was haar eenigzins geraakt antwoord.

— Ja, hierin ligt juist het beklagenswaardigste van de menschelijke natuur; wanneer men jong is, heeft men geene ondervinding; men leeft bij den dag, en geeft toe aan neigingen, hartstogten en dwaasheden; de kostelijke gave der jeugd weet men niet naar waarde te schatten, noch zich ten nutte te maken. Men moet de beste jaren verliezen, te vergeefs opofferen, alleen om de kennis op te doen, dat men dwaas geweest is; alleen om tot de kennis te geraken, hoe men eigenlijk had moeten handelen.

— Wanneer men dan deze ondervinding en die kennis heeft opgedaan —

— Dan is men oud! — Dan ontbreekt het weder aan den moed en de kracht van den jeugdigen leeftijd. Zoo heeft men steeds het een zonder het andere, zonder ooit een geheel, een volmaakt overeenstemmend geheel te bezitten.

— Ik ben het niet met u eens, doch ik geloof veeleer, dat slechts den ouderen leeftijd de ondervinding nuttig en voordeelig is en niet aan de jeugd, dat wil zeggen in den zin, dien gij bedoelt.

— Ach, hoe dwaas! Wat gaf ik er niet voor, wanneer ik nog eenmaal jong kon zijn!

— Wat zou het u baten? De dag, waarop gij zoo oud zoudt wezen, als gij thans zijt, zou toch ook weder komen en gij zoudt denzelfden wensch hebben.

— Denzelfden zeker niet. Ik wensch niet jong te zijn met alle gebreken mijner vorige jeugd, om datzelfde nog eenmaal te doorleven, neen zekerlijk, dat niet! Met de kennis, met de ondervinding, die ik thans bezit, wenschte ik een jong man te wezen — en de geheele aarde ware mijn!

— Ja, zoo gij met uw tegenwoordigen rijkdom kondt beginnen, dan zoudt gij het zeker verder brengen; doch gij zoudt mij misschien geen gouden kruis koopen, voegde zij er treurig bij.

— Wat geef ik om het geld, dat ik thans bezit! Dat verdien ik binnen een paar jaren dubbeld en dwars; neen, mijn wensch bepaalt zich tot mij zelven, zooals ik thans ben, doch jong.

— Ook de kindsche jaren?

— Neen, geen kindsche jaren; dat is een onbewust leven; ik verlang slechts naar het tijdpunt, dat de mensch een zelfstandig wezen wordt.

— Ik benijd u dien wensch niet, Emanuel, aldus nam de vrouw weder het gesprek op, nadat zij beiden eenigen tijd gezwegen hadden, en geloof ook niet, dat de vervulling van denzelven tot uw geluk zou leiden.

— En zoudt gij weder jong op nieuw willen zijn, Johanna?

— Nogmaals jong op nieuw zijn? vroeg zij nadenkend — o ja, doch alleen, om zóó te leven, als ik geleefd heb; o ja, dat zou heerlijk zijn, wanneer dat nog eenmaal kon zijn.

— Juist nog eenmaal zóó te leven? Dan zoudt gij ook geen herinnering aan uw vorig bestaan moeten hebben, want anders zou het niet juist zoo kunnen zijn.

— Neen, neen, geene herinnering; wat zou ik met die herinnering beginnen. Wanneer ik van te voren wist, dat alles weder op dezelfde wijze zou plaats hebben, zou al mijn geluk reeds verstoord zijn.

— Dat is een dwaze, kinderachtige wensch, Johanna, antwoordde hij haar met drift, zonder herinnering beteekent een tweede jeugd niets; zonder haar kan ik met die vernieuwde jeugd noch kennis, noch ondervinding hebben, iets, dat haar voor mij alleen eenige waarde geeft. Wie mij die jeugd zóó kon bezorgen, dien offerde ik gaarne mijn geheele vermogen.

Een koele togtwind kwam uit het gebergte en onwillekeurig wendden zij het hoofd om.

Boven stond, leunende tegen den hoogen den, een oud, krachtvol man; een lange, grijze baard bedekte zijn kin en in zijn hand droeg hij een staf, als die van een kolenbrander.

— Ik heb uwe woorden gehoord, sprak hij met een diepe, welluidende stem. Ik ben de geest van het gebergte, en dewijl gij brave lieden zijt en ook den armen in het gebergte gedenkt, zal ik uw wensch vervullen. Uw jeugd zal vernieuwd worden; een ieder volgens zijn begeerte; wanneer gij weder zoo oud geworden zijt, als gij thans zijt, zien wij elkaar terug.

Bij deze woorden zwaaide de geest zijn staf over hen henen en de beide menschen lagen bewegeloos en zonder bewustheid aan den voet van den rotswand onder den vlierstruik.

II.

Het was een heldere, zachte lentemorgen; boven op den kam van den berg, even als op alle overige hoogere bergtoppen, lag nog sneeuw; doch onder in het dal groeide en bloeide het alles vrolijk en onbekommerd voor de sombere bergreuzen met hunne sneeuwwitte hoofden. Aan den kant eener straat, die in schilderachtige bogten steil de hoogte opging, was een jongeling gezeten, die met een uitdrukking van verwondering en verbazing de streek, waar hij zich bevond, opnam. Daarna beschouwde hij zijn kleeding, hoewel noch in de landstreek, noch in die kleeding iets bijzonders op te merken viel. De laatste bestond in het eenvoudig gewaad van een daglooner, zooals wevers en bleekers dit al voor honderd jaren droegen.

— Zoo ik zeide, dat ik wist, hoe ik hier ben gekomen en daarenboven in deze kleeding, zoo zou ik liegen, sprak de jongeling bij zich zelven. Zekerlijk heeft iemand zich een scherts met mij veroorloofd, hoewel het mij niet duidelijk is, hoe dit mogelijk zijn zou. Zóó kan ik echter niet naar huis gaan; wat zouden de menschen van mij zeggen; ik wenschte, dat ik mijn rijtuig hier had! — Vreemd, de boomen beginnen weder uit te loopen en toch moet er van nacht veel sneeuw in het gebergte zijn gevallen, want de kruinen zijn geheel wit! Ik geloof inderdaad, dat ik een nachtegaal hoor; nooit in mijn leven heb ik in den herfst een nachtegaal hooren zingen. Daar komt de geregtsdienaar; het zal het best zijn, dat ik hem iets wijs maak, en naar mijn huis zend, om mijn rijtuig. Hola, Greip! Goeden morgen. Kom ereis hier. Je zult verwonderd zijn, mij in zulk een kleedij te zien. Wij hebben een kleine aardigheid gehad —

De geregtsdienaar zag den spreker met een alles behalve vriendelijken blik aan en hernam op dien aanmatigenden toon, welke sommige ambtenaren van minderen rang eigen is. Voor alle dingen, jonge bengel! raad ik u aan, niet op dien gemeenzamen toon met mij te spreken. Gij weet, hoe ik heet, en dus ook, dat ik koninklijk ambtenaar ben. Doch, wat wilt ge eigenlijk? Gij schijnt in den vroegen ochtendstond reeds te veel gebruikt te hebben.

— Maar Greip! riep de jongeling lagchende, ken je me dan niet meer? Ik zeg je immers, dat we ons een kleine scherts veroorloofd hebben. Ken je dan den koopman Jager niet meer?

— Ik verzoek u voor de laatste maal, zulke zotte praat voor u te houden en dien gemeenzamen toon te laten varen. Waarom zou ik mijnheer den koopman Jager niet kennen, die reeds sedert een jaar met zijn zwager de zaken van zijn vader drijft? Ieder kind kent hem.

— De zaak zijns vaders? Met zijn zwager? sprak de jongeling bij zich zelven, en drukte onwillekeurig zijne handen tegen de slapen van zijn hoofd; — ik bedoel den ouden koopman Jager, zeide hij toen.

— Den ouden koopman Jager? Of ik dien gekend heb? Welk een dwaze vraag is dat! Hij was een braaf man, door allen bemind en geacht. Ik heb nog nooit zulk een plegtigen lijkstoet gezien, en nog thans spreken de lieden met deelneming van het ongeluk, dat hem en zijn vrouw heeft getroffen.

— Een ongeluk hen getroffen? herhaalde de jongeling, den geregtsdienaar aanstarende.

— Gij moet of niet uit deze streken, of langen tijd niet hier zijn geweest, want anders zoudt gij weten, dat in den herfst van het vorige jaar de koopman Jager met zijne vrouw door een rotsblok is verpletterd geworden.

— De koopman Jager zou met zijn vrouw in het gebergte zijn omgekomen, riep de jongeling opspringende, en reeds begraven ook? Je ben gek, Greip, of dronken; dwaas, of vol zoeten wijns.

— Wat? Zoo'n kerel, die pas komt kijken, zoo'n overgewaaide vagebond vermeet zich met koninklijke ambtenaren, in het uitoefenen van hun ambt, den spot te drijven! Wacht, ik zal u den rug warm maken, voort naar 't gat. Gij zijt mijn arrestant.

— Zoo gij mij aanraakt, sla ik u dood, riep de jongeling met bevende stem. En nu, ga heen, mijnheer Greip, vervolgde hij na eenigen tijd, terwijl de geregtsdienaar besluiteloos scheen, wat hij doen zou. Neem het mij niet kwalijk; ik heb inderdaad wat sterk ontbeten; het was maar scherts; hier is een daalder; wij zullen wel nader kennis maken; het zal niet tot uw nadeel zijn.

De geregtsdienaar nam eerst den daalder, keek toen den jongen man met groote verbazing aan, vertrok daarop zijn gelaat tot een vriendelijken grijns, en hernam: men moet zoo vroeg op den dag geen sterken drank gebruiken, vooral niet op uwe jaren, jonge heer, wanneer het bloed nog te snel vliet. Het had u groote onaangenaamheid kunnen berokkenen, doch voor deze keer heeft het niets te beteekenen; goeden morgen.

Met deze woorden ging de man van de wet zijn weg, en de jongeling nam weder plaats op het gras naast den weg en verzonk in een diep nadenken, waaruit hij slechts scheen te ontwaken, om verwonderd nu eens de omstreek, dan weder zich zelven te beschouwen.

— Zou het inderdaad geen droom geweest zijn? Werkelijk geen droom? sprak hij bij zich zelven. Gisteren was het herfst, en thans is het lente! Het was avond, en thans is het morgen! Deze handen zijn niet mijne handen, deze leden niet mijne leden — ik ben een ander, een geheel ander mensch! Hoe of mijn gelaat er uitziet, of ik inderdaad weder jong ben? Het zou wonderbaar, doch heerlijk zijn! Er is geld in mijn zak, en, aldus vervolgde hij na het geteld te hebben, dit maakt met den daalder aan Greip gegeven, juist vijftig gulden, juist zoo veel, als ik bij den dood van mijn vader had, toen ik voor de eerste maal jong was. Voor alle zekerheid, een spiegel; hieraan heb ik in de eerste plaats gebrek.

Met deze woorden sprong hij op, en ijlde met snelle schreden verder, bereikte weldra het nabij gelegen dorp, en de herberg aldaar.

— Een goed ontbijt! riep hij de kasteleines toe; buiten onder de linden.

Met die woorden trad hij driftig het vertrek binnen, en beschouwde zich zelven in den kleinen, schier geheel verweerden spiegel. Een jeugdig, frisch gelaat zag hem daaruit aan, met donkere haren en heldere oogen, en rond de bovenlip de eerste kiemen van een baard. De eigenaar scheen alle reden te hebben om tevreden te zijn, doch hij stond nog altijd onbewegelijk voor den spiegel.

— Is dat inderdaad een spiegel, of een portret, sprak hij bij zich zelven; neen, het is een spiegel, het beweegt! — Dus zie ik er aldus uit! Het is geen droom, of ik moest ook op dit oogenblik nog droomen, en ik waak toch. Ik ben dus weder jong. Jong met al die kennis, ondervinding, en al de herinneringen uit mijn vorig leven! — — Ik moet eerst een weinig tot bedaren komen, en nadenken! Ja, nadenken en overleggen, hoe ik dit nieuwe leven verstandig en wijs zal aanleggen, opdat ik hen voorbij streef, die jong zijn zonder ondervinding, en hen, die bij het verkrijgen dier kennis oud geworden zijn.

Hij nam plaats op de bank onder de linden; de waardin bragt het bestelde ontbijt, doch hij achtte er niet op, en was zoo in gedachte verzonken, dat haar aanmaning om betaling hem onaangenaam wekte.

— Ja, ja, sprak hij, gij wilt geld! Heeft dat zoo'n haast? Denkt gij, dat ik mij zal uit de voeten maken?

— Dat juist niet, sprak de vrouw, het stuk geld wisselende, doch het zou juist niet voor de eerste maal zijn, dat mij zoo iets overkwam.

— Nu, het is goed, gij hebt uw geld, en laat mij nu verder met rust.

— Met veel genoegen; want ik gevoel niet den geringsten lust, om mijn tijd te verbeuzelen.

Hij luisterde ter naauwernood naar hetgeen zij zeide, hield zijn hoofd op zijne handen geleund, en zuchtte, dat het zeker het medelijden der waardin zou opgewekt hebben, wanneer zij er bij geweest ware.

— Ik kan nog maar niet goed verkroppen, sprak hij bij zich zelven, dat ook mijne goede Johanna heeft moeten omkomen. Wij hadden zoolang in vrede en geluk te zamen geleefd, en thans zou zij, even als ik, of liever als de koopman Jager, die ik vroeger was, reeds anderhalf jaar dood zijn! Bij die woorden begon hij bitter te weenen, en kon in langen tijd niet tot bedaren komen, welke moeite hij zich ook gaf. En mijne kinderen en kleinkinderen? Die kennen mij natuurlijk niet meer. Ik kan toch niet gelijktijdig vader, grootvader en jongeling van naauwelijks twintig jaren zijn; dat is niet mogelijk. Of Johanna ook weder jong is geworden? De berggeest beloofde, dat wij beiden weder jong zouden worden. Misschien vind ik haar wel weder, en dan — ja dan — dan zullen wij verder zien. Kennen doet zij mij zeker niet, en wat verlieven aangaat, boven die en dergelijke dwaasheden ben ik verheven; dat heb ik in mijn jeugd afgedaan.

Bij die overdenkingen begon hij eindelijk te ontbijten, doch maakte er al spoedig een einde aan, dewijl de spijzen hem niet wilden smaken.

— De boter is oud en ransig; de kaas afschuwelijk en het brood goed voor paarden. Hoe kan mij die vrouw zoo iets voorzetten! Hedaar! Doch ik was bijna vergeten, dat ik de rijke koopman niet meer ben, maar een arme, jonge weversknaap, en voor hem is het ontbijt misschien nog te duur. Ik moet mij weder aan eenvoudigen, gezonden kost gewennen! Wanneer men jong is, smaakt alles; water beter dan wijn, en brood beter dan gebraad of koeken. Het heeft echter alles zijne beide zijden, vooral, wanneer men het vroeger beter gekend heeft, en weet, dat wijn toch beter smaakt dan water, en dat paardebrood toch eigenlijk geen voedsel is voor menschen. Doch wat baat het, spoedig zal het beter zijn. Men zegt, alle begin is moeijelijk, mij, hoop ik, zal het ligt worden. — Dat ik bij mijn wensch, om de kindschheid uit

te sluiten zeer wel gedaan heb, aldus vervolgde hij na een panze, dat zie ik thans meer dan ooit in. Wanneer ik nogmaals met bewustzijn en een rijp verstand geboren had moeten worden, in gebakerd ware geweest, misschien zelfs wel een min gehad had — neen, dat zou toch wat al te jong zijn geweest. En dan de school, die ontzagverwekkende meesters, en al die onopgevoede, smerige, lastige knapen, mijne speelgenooten! foei! En daarbij mijne plannen tot verheffing van onze linnenindustrie, over het aangaan van nieuwe handelsbetrekkingen, vooral met Turkije en Perzië! Ja het was wijs, zeer wijs, aldus vervolgde hij in gepeins verzonken, dat ik de kindschheid heb laten varen, en ik geloof, dat ik geen kwaad zou gedaan hebben, zoo ik er nog een paar jaren van de onrijpe jongelingsjaren had bijgevoegd. Waarom juist anderhalf jaar sedert mijn dood moest verloopen! Nu, een begin moest de zaak hebben, en sterven moest ik ook eerst, daartegen valt niets in te brengen, want in twee gestalten kon ik niet wel op aarde rondwandelen, in een oude, — oud, wat men eigenlijk oud noemt, was ik nog lang niet, toen ik voor de eerste maal ophield te leven — en in een jongere. Dat ik niet dadelijk na mijn dood verjongd ben opgetreden, is mij aangenaam; het zou mij te smartelijk hebben getroffen, wanneer ik mijzelven had zien begraven, misschien aan den lijkstoet had aangesloten. Het is zoo beter. — De rouwtijd is geheel voorbij, en ik kan, zonder aan mij zelven te kort te doen, met frisschen moed en nieuwe krachten mijn herboren jeugd beginnen. Maar tot wien zal ik mij met mijn kennis en ondervinding wenden? Voorloopig heb ik behoefte aan eenig kapitaal, zonder welk het verstand niet veel beteekent. Zal ik mij tot mijne kinderen wenden. Zij kennen mij echter niet. Neen, dan kom ik ook van den beginne aan in een scheve positie. Groote voordeelen en al de winst, die ik op het oog heb, zal ik met hen moeten deelen, dit zou niet anders kunnen; dat wil ik niet. Omtrent vreemden behoef ik mij niet te ontzien. Maar wien zal ik zoo gelukkig maken en mijn hulp aanbieden? Vredenberg is een eigenwijs, ingebeeld man, met wien ik nooit op goeden voet heb gestaan; ook had hij vroeger het oog op mijn vrouw. Jakob Fischer en zonen hebben altijd gemeend, alles beter te weten, waarom zou ik hun den schat mijner ondervinding mededeelen? Philip Hess? Dien heb ik nooit vertrouwd; zijne waren zijn niet zuiver; hij kan het verwerken van katoen niet laten; dan zou ik mijn goeden naam verliezen. Dan blijft nog overig Andreas Mahlman, ook wel met zich zelven ingenomen, doch anders een braaf en regtschapen man. Veel keus heb ik niet meer; hij zij het aldus, dien, door een zonderlinge schikking van het lot, dit groot geluk ten deel zal vallen.

Nadat hij tot dit besluit was gekomen, sprong hij op en vervolgde snel zijn weg naar de stad. Hij overlegde evenwel verder, want hij deed niets zonder rijpelijk beraad, dat hij in zijn kleeding als eenvoudig daglooner bij de uitvoering van zijn plan op verscheidene hindernissen zou stuiten, en het dus voor alle dingen noodig was, zich andere kleederen aan te schaffen.

— De menschen oordeelen naar den uiterlijken schijn, dacht hij teregt, en Mahlman zal mij bezwaarlijk een plaats in zijn kantoor afstaan of mij als compagnon aannemen, wanneer ik als een weversgezel voor hem optreed. Het aanschaffen van een geschikte kleeding was echter toen, en vooral in een kleine binnenstad, volstrekt niet zoo gemakkelijk als thans. Gemaakte kleederen waren er nog niet, en de jonge man moest zich daarom tot een kleermaker wenden, het laken zelf koopen en kon, in weerwil van den spoed, waarmede hij de zaak aanvatte, toch eerst na verloop van een week in zijne nieuwe kleederen optreden.

Gedurende dien tijd leefde hij stil en tevreden in een optrekje, want zijn vermogen had een geweldigen stoot gekregen, en hij ging slechts des avonds uit, om niet in zijn tegenwoordige kleeding gezien te worden; dit waren zeer onaangename dagen, rijk aan ontbering, doch hij troostte zich, dat zij spoedig zouden voorbijgaan. Hij had den naam van Schutter aangenomen, uit gehechtheid aan zijn vroegeren naam. Smartelijk had hem het toevallig ontmoeten zijner zonen en kleinzonen aangedaan, en hoezeer hij zich ook opdrong, dat hem deze niet meer aangingen en voor hem geheel vreemde menschen moesten zijn, zoo had hij toch zijne tranen niet kunnen weerhouden, omdat de kleine Willi bang voor hem was weggeloopen, toen hij hem had willen kussen. Nog heviger smart had hem getroffen, toen hij op zekeren avond zich naar het kerkhof had begeven, om het graf zijner goede Johanna en dat van hem zelven te bezoeken. Het was een droevige nacht, welke op dien avond volgde, en nadat hij uren lang weenende had doorgebragt, nam hij zich bepaald voor, voortaan dergelijke nuttelooze opwekkingen van het gevoel te vermijden, en met een zekeren, vasten blik zijne plannen voor de toekomst door te zetten.

Eindelijk waren de kleederen gereed. Na nu nog een das en een pruik gekocht te hebben, kon de jonge Schutter zijn bezoek bij koopman Mahlman afleggen.

— Wat is er van uw dienst? vroeg de koopman, ik heb het zeer druk.

— Mijnheer, aldus hernam de aangesprokene, niet zonder een geheimen angst, waarover hij zich echter in stilte ergerde, mijnheer, ik kom u mijne diensten aanbieden, die u, wanneer gij mijne bekwaamheden en bedrevenheid in zaken hebt leeren kennen, misschien niet geheel zonder waarde zullen schijnen.

De koopman zag den naauwelijks twintigjarigen jongeling bij deze woorden verbaasd aan. En waarin zouden die diensten van waarde bestaan? vroeg hij met een spottend lachje; kunt gij schrijven?

— Schrijven! — Mijnheer, ik zal die vraag met stilzwijgen voorbij gaan, hoewel ik reeds voor vijftien jaren een boek geschreven heb over de kunst van schoonschrijven.

— Wat belieft u? sprak de koopman, den jongen man met een mengeling van spot en verbazing

beschouwende. Gij hebt voor vijftien jaren — dan moet gij wel zeer vroeg begonnen zijn! Hoe oud zijt gij dan nu, als ik u vragen mag?

Het boek over de kunst van sierlijk te schrijven was een der zwakheden van den koopman Jager geweest, reden waarom hij zich ook thans door de herinnering hieraan tot zulk een overijld antwoord liet medeslepen. De jonge Schutter haastte zich zijn misslag te herstellen.

— Ik versprak mij, zeide hij, niet geschreven, maar gelezen en met zorg bestudeerd heb ik het werk; ik meen, dat de schrijver hier woonde.

— O, gij meent het boek van den overleden Jager! Nu, dan hadt gij wel wat beters en verstandigers kunnen lezen en bestuderen! Mijn vriend Jager was een degelijk koopman en een braaf man, maar hoe zijn ijdelheid hem heeft kunnen verleiden, om zulke dwaasheden te laten drukken, is mij altijd onbegrijpelijk geweest.

— Zoo! hernam de jonge man, die bij deze veroordeelende en spottende woorden zich ten diepste gekwetst gevoelde. Zijn wangen gloeiden van toorn. Het bevreemdt mij, aldus vervolgde hij, dat gij dit den overleden Jager nooit gezegd hebt.

— Ik meen u hiervan geen rekenschap verschuldigd te wezen, sprak de koopman vertoornd. Ik vindt daarenboven, dat de manier, waarop gij u uitdrukt, zonderling is. Wat verlangt gij overigens? Mijn tijd is kostbaar; ik bid u, kom ter zake.

— Neem mij mijne woorden niet kwalijk, mijnheer Mahlman; ik sprak ze uit gehechtheid, uit — doch dat doet hier niets ter zake — ik ben gekomen, om u mijne diensten aan te bieden. Ik ben in alle koopmanszaken ervaren en heb de uitgebreidste kennis over den handel in linnen en ben in staat u relatien te openen, die uwe zaken in uitgebreidheid tweemalen zouden doen toenemen. Daarvoor verlang ik niets als de helft van de zuivere winst. Het is een aanbod, waarbij gij niets kunt verliezen, geen bijzondere geldelijke opofferingen hebt te doen en waardoor gij, wanneer ik dit zoo zeggen mag, weldra de geheele linnenindustrie aan u cijnsbaar zoudt maken.

De koopman had met klimmende verbazing toegehoord; hij wist niet, wat hij van dit alles moest denken; een vreemd jong mensch, ter naauwernood de kinderschoenen ontwassen, verklaarde een volmaakt koopman te zijn, en sprak van groote, winstaanbrengende ondernemingen, alsof hij die maar uit den mouw had te schudden. De gedachte kwam bij hem op, dat het in het hoofd van den jongeling niet in orde was, en dit alleen bewoog hem, niet onmiddellijk een einde aan het gesprek te maken.

— Gij belooft groote voordeelen, was het antwoord; hoe is uw naam?

— Schutter, Eduard Schutter.

— Van waar?

— Uit Boheme.

— En in welk handelshuis hebt gij uwe opleiding gehad?

— Ik heb verkozen, mij hier en daar door eigen aanschouwing kennis te verzamelen.

— Zoo, zoo. Door eigen aanschouwing hier en daar, — zeker geen alledaagsche manier. Maar ontwikkel uwe plannen eens wat uitvoeriger; want gij zult moeten toestemmen, dat dergelijke algemeene spreekwijzen niets bepaalds te kennen geven.

— Dat gevoel ik volkomen, mijnheer, aldus vervolgde de jonge Schutter met gevoel van eigenwaarde, luister. Turkije en alle landen van Azië, die in onmiddellijk handelsverkeer met hetzelve staan, zijn begonnen met Silezisch linnen, al is dat dan vooreerst in geringe mate, in te voeren; geen zwaar linnen, geen Creas, neen ligt, het beste is sluijerlinnen, zooals het klimaat dier streken dit vordert. Het is buiten twijfel, dat dit debouché binnen weinige jaren zeer zal toenemen en ook door alle fabrikanten zal worden aangegrepen, doch thans is het zaak, de eerste te zijn en de grootst mogelijke massa op de markten aldaar te brengen, om van de hooge prijzen, die door de concurrentie spoedig gedrukt zullen worden, voordeel te trekken.

De koopman werd steeds besluiteloozer, wat hij van het jonge mensch moest denken; en gij raadt mij dus — aldus viel hij hem in de rede.

— Ik raad u daarom, al het linnen van die soort, dat koopbaar is, op te koopen en het gedeeltelijk naar Venetië aan het huis Belzani & C°., gedeeltelijk naar Hamburg aan Boemer & zonen ter expeditie naar Constantinopel en Smyrna te zenden.

Bij deze mededeeling veranderden de trekken eensklaps en de verwondering maakte plaats voor een wantrouwende en toornige uitdrukking.

— Zijn die huizen u bekend? vroeg hij.

— Belzani & C°. is een der solideste handelshuizen uit Venetië; gij zelf zult wel met hen in betrekking staan; even zoo Boemer in Hamburg, dien ik persoonlijk ken en met wien ik deze zaak nog voor drie maanden uitvoerig besproken heb. Ik zou ook niet ongenegen zijn, het linnen zelf naar Hamburg te brengen.

— Zoo, uwe aanbiedingen zijn inderdaad een rijper overleg waardig. — Sta mij evenwel toe, een oogenblik mij te verwijderen; ik ben onmiddellijk weder tot uw dienst. Met deze woorden verliet de koopman het vertrek en liet den jongen man alleen, die zich reeds in stilte verheugde over het slagen van zijn plan. Hij had hier meer dan genoeg tijd voor, want het duurde lang, voor dat de koopman terugkeerde, en toen dit eindelijk geschiedde, was hij niet alleen, maar vergezeld van den geregtsdienaar Greip.

— Nu wil ik u mijn antwoord op het door u gedane voorstel doen kennen. Luister naauwkeurig, sprak hij, terwijl hij den jongen man met een spottenden lach beschouwde. Ik heb Belzani in Venetië tot op dit oogenblik steeds voor een eerlijk man gehouden, die slechts door ongelukkige speculatiën genoodzaakt was zijn betaling te staken. Dat hij meende, dat dit laatste hier nog niet bekend is, toont aan, dat hij ons al voor zeer onvoorzigtig en slecht onderrigt houdt; dat hij echter zulk een jong mensch, als gij zijt, hierheen zendt, om zulk een bedrog in het groot ten uitvoer te leggen, bewijst niet alleen, dat hij een schurk, maar ook zeer dom is. Of de speculatie met de groote bezending naar

Hamburg, die gij zoo goed zijt op u te nemen, ook voor rekening van Boemer of voor u zelven is, zal een geregtelijk onderzoek uitwijzen, dat ook zal uitmaken, waarom het den heer Boemer goed gedacht heeft zich van zulk een dommen agent te bedienen, die dadelijk met de deur in huis valt en zoo stout is, mij te zeggen, dat hij nog voor drie maanden met Boemer in Hamburg heeft gesproken, hoewel die voor een jaar reeds overleden is. Gij zijt nog zeer jong, voegde hij er spottend bij, en kunt het ver brengen. Voorloopig willen wij u echter onschadelijk maken! — Greip, ik heb dien heer niets meer te zeggen.

— Mijnheer Mahlman! riep de jonge man in de grootste ontsteltenis uit, gij gelooft toch niet — ik zweer u —

— Maak dat gij voortkomt! sprak de geregtsdienaar, zweeren kunt gij later zooveel gij wilt. — Ah ja, dat is dezelfde rondzwerver van vroeger, zoo, zoo, hebt gij u al laten vangen! Dat is spoedig afgeloopen.

— Kent gij dien man, Greip? vroeg de heer Mahlman nieuwsgierig.

— Zeker! Zeker! Hij was de vorige week aan den weg gezeten, doch hij had andere kleederen aan, en behandelde mij lomp. Ik wilde hem toen reeds arresteren, doch hij verzocht verschooning, gaf mij een daalder, en ik liet hem loopen.

— Zoo! — Dus verkleed en veel geld? Nu, de zaak wordt bedenkelijk. Voert hem mede, Greip!

De jonge man stelde verder geene vergeefsche pogingen in het werk, om zich te regtvaardigen, en bevond zich na verloop van korten tijd in een kleine, vochtige gevangenis, met alle vrijheid om over zijn lot rijpelijk en ongestoord na te denken.

III.

De beschouwingen van den gevangene waren van den treurigsten aard, het meest deed hem leed, dat hij zich na rijp beraad zelven de bitterste verwijten moest doen, en zich zelven van onverschoonlijke onvoorzigtigheid beschuldigen. Wat baten mij mijn veeljarige ondervinding, sprak hij, wanneer ik die zoo weinig raadpleeg, wanneer ik vergeet, dat ik voor anderhalf jaar gestorven ben, en in dien tijd de omstandigheden veranderd zijn, en ook nog andere menschen hebben kunnen sterven, wanneer ik niet bedenk, dat men een naauwelijks volwassen jongeling, zooals ik thans ben, geen geloof schenken kan, en met wantrouwen zal aanzien, wanneer hij zich voor een ervaren koopman uitgeeft, en plannen tot nieuwe buitengewone speculatien oppert. Ik ben zeer dwaas geweest, en had moeten bedenken, dat het noodzakelijk was, in overeenstemming met mijne jaren op te treden, en mij langzamerhand vertrouwen waardig te maken. Mijn kennis en bekwaamheden zouden zich van zelven wel vertoond hebben; ik zou onontbeerlijk zijn geworden, had iets kunnen besparen, en daarna eenmaal zelfs meester, spoedig het doel kunnen bereiken. — Thans is helaas alles voor langen tijd verkeken. Deze droevige overdenkingen werden nog verzwaard door de kennis, die hij had, dat dergelijke onderzoekingen jaren lang kunnen duren, en dan nog dikwijls ten nadeele van den betrokkene uitvallen. De slepende gang der regtspraak uit die tijden was hem voldoende bekend, en hij zag de toekomst niet in met den ligten, helderen blik der jeugd, die lijden en gevaren, welke ons dreigen, verkleint, maar met de rijpe ondervinding van meer gevorderden leeftijd, die ze steeds in donkere kleuren aan ons afschildert.

Zijn lot nam echter onverwachts een gunstiger wending, dan hij gedacht had. De tijding, dat het huis Belzani in Venetie op het punt stond om zijne betalingen te staken, bleek een ongegrond gerucht te zijn, en dewijl dus ook het denkbeeld van bedrog verdween, zoodat men eindelijk genoodzaakt was, den jongen man, nadat men hem gedurende zes maanden van tijd tot tijd in verhoor had genomen, weder te ontslaan; doch men hield zich voor geregtigd, den zwerveling, die geen vaste woonplaats wist op te geven, buiten het gebied der stad te brengen.

De koopman Mahlman, die in stilte den raad, welke hem op zoo zonderlinge wijze was gegeven, gevolgd had, en reeds aanzienlijke winsten daarvan had getrokken, was zoo goed, te erkennen, dat hij eenige verpligting aan den jongen man had, en hij gaf hem dus een brief van aanbeveling mede aan een vriend, die op omstreeks tien mijlen van hem woonde, nadat hij hem nog te voren diep op het hart gedrukt had, toch altijd te trachten op regte wegen vooruit te komen; ook gaf hij hem nog tien guldens als reisgeld.

Met die geringe som verliet de jonge Schutter niet zonder diepe smart een streek, waar hij door allen bemind en geëerd, zesenvijftig jaren geleefd had, waar zijne kinderen en kleinkinderen woonden, en hij zelf en zijn Johanna begraven lag. Diepe zwaarmoedigheid beving hem, en paste al zeer weinig bij de jeugdige, thans echter bleeke gelaatstrekken van den jongeling, Hij gaf zich alle moeite die gemoedsstemming meester te worden, want zijn verstand zeide hem duidelijk, dat hij thans als een jong man ook jeugdige gevoelens moest aankweeken, en dat hij zich ook aan de zoo vaak door hem benijde genoegens der jeugd moest overgeven. Waartoe was hij anders ook weder jong geworden! De mannelijke leeftijd zal even zoo zeer komen als deze eerste, en ik wil daarom ook de dagen mijner jeugd, die ik daarenboven duur genoeg gekocht heb, zoo vrolijk doorleven als ik vroeger gedaan heb, echter de toekomst ook in het oog houden, zonder nogtans het tegenwoordige te bederven. Met die voornemens, welker juistheid hij inzag, doch welker uitvoering hem geenszins ligt en slechts door volharding en vasten wil bereikbaar scheen, kwam hij aan de plaats zijner bestemming. Hij overhandigde den brief van aanbeveling van Mahlman, en werd na een vrij lang onderzoek, waarbij hij echter zoo wijs was,

zijn kennis zooveel mogelijk te verbergen, als klerk aangenomen, op voorwaarden van vrijen kost en inwoning en nog zes gulden maandelijks. Dit was trouwens wel weinig, doch hij begreep, dat het ook slechts een begin was, en dat zijn toestand spoedig zou verbeteren, wanneer men zijne bekwaamheden zou leeren kennen.

Zijn tegenwoordige principaal, met wien hij vroeger ook in handelsbetrekking had gestaan, en Althuis heette, was een man van tamelijk beperkte geestvermogens, die zijn zaak in de eenmaal aangenomen vormen gestreng doordreef, een vijand van elke verandering en van iedere slechts eenigzins gewaagde onderneming. Hij ging steeds zeker, en gaf de voorkeur aan een kleine, zekere winst, boven een onzekere grootere.

De jonge Schutter kende hem dus, en had meer dan eenmaal gelegenheid gehad met hem over zaken te spreken. Hij wachtte zich echter wel, dit thans te doen blijken, en schikte zich veel liever in elke betrekking, en won daardoor ook werkelijk langzamerhand in zooverre het vertrouwen van zijn principaal, als dit bij diens wantrouwend karakter mogelijk was.

Er was nu een jaar verloopen sedert zijn komst in dat huis; zijn salaris was tot tien gulden gebragt, en hem het houden der boeken en ook grootendeels het voeren der correspondentie opgedragen, dewijl men ondervonden had, dat hij inderdaad buitengemeene kennis bezat. Hij was zoo verstandig geweest, zich te houden alsof hij dit alles eerst in het kantoor van Althuis had opgedaan, en had het zoo verre gebragt, dat hij algemeen voor een wel onderrigten, soliden, hoewel wat eenzelvigen en eigenwijzen jongen man gehouden werd. Jonge lieden van zijne jaren vermeden hem, nadat hij een mislukte poging had aangewend, zich bij hen aan te sluiten, en aan hunne genoegens deel te nemen. Het was hem niet mogelijk geweest, in spijt der overtuiging, door nadenken verkregen, dat dit voor hem nuttig en passend zijn zou, om smaak te krijgen in het niets beteekenend gebeuzel over minnarijen en andere dwaasheden, gevoelens met zooveel verheffing van eigen schatting uitgesproken; men had den spot gedreven met zijn onderrigtende, drooge natuur, zoodat hij tot het besluit was gekomen den omgang met lieden van zijne jaren tot de uiterste noodzakelijkheid te beperken. De hierdoor beleedigde jeugd wreekte zich door spot en hoon, noemde hem „papa Schutter" en maakte hem ten allen tijde tot het wit hunner aardigheden.

Hij verdroeg dit met stoïcynsche bedaardheid. Wat was hem aan de gunst van een onrijpe jeugd gelegen, hij zocht den omgang van mannen van meer ondervinding en van meer verstand, tot wie hij zich ook door zijne neigingen meer aangetrokken gevoelde.

Hier ging het hem echter niet beter; in den beginne nam men hem wel met welwillendheid op, prees men hem, wegens zijn soliditeit en weetgierigheid, en sprak dikwijls op vaderlijken toon met hem; doch men vond zijn voortdurende tegenwoordigheid lastig, gevoelde zich in vele gesprekken belemmerd, en begon het ten laatste als een aanmatiging, als indringen te beschouwen, wanneer een jong mensch in gezelschap van oudere personen elk woord opvangt, dit misschien verder overbrengt, ja zich zelfs van tijd tot tijd verstout om mede te spreken, en zijne onrijpe gevoelens te zeggen.

Door zijn ondervinding en menschenkennis gevoelde de jonge Schutter dit al zeer spoedig, en trok zich terug. Zoo stond hij dus alleen, door jonge lieden van zijne jaren gemeden, daar hij hun te oud was, en teruggestooten door hen, die hij in kennis en ondervinding evenaarde, dewijl men hem te jong vond. Hij werd menschenschuw en eenzelvig, en peinsde dag en nacht op middelen, om zoo spoedig mogelijk zich een aangenaam en vrolijker bestaan te scheppen. Hij kwam dus tot het besluit in het huwelijk te treden, en een rijke vrouw te nemen.

Op deze wijze, sprak hij, teregt, kom ik het spoedigst aan het doel; maar op wie vestig ik mijn keus? Zal ik een jong meisje huwen? Ach, die jonge meisjes hebben voor mij niets bekoorlijks! Haar schoonheid lacht mij niet meer toe, en hare gedachten, slechts op uiterlijkheden en dwaasheden gevestigd, staan mij tegen. Daarbij komen dan slapelooze nachten, en al de kwellingen en aanspraken, die een vrouw met zich brengt. Voor een wezenlijk oud man moge het iets bekoorlijks hebben, een jong meisje te huwen, zij is als het ware de verpersoonlijking zijner herinneringen, — maar voor mij niet! Ik ben zelf jong, en heb aan mijn eigen jeugd genoeg en behoef geen tweede! Aan den anderen kant heeft het weder groote bezwaren een oude vrouw te huwen; de oude jonge jufvrouwen hebben hare eigene gewoonten en eigendommelijkheden. Een jonge vrouw is in elk geval veel beter te leiden en op te voeden, dan een oude, die reeds geheel geleid en opgevoed is. Een naauwere omgang met een van meer gevorderde jaren is dus niet te verkiezen, en ik zal dus beginnen met de dochter van den heer Althuis het hof te maken. Haar vader is zestig jaren, zij het eenige kind, zal dus zijn vermogen erven, dat menschelijkerwijze zoo lang niet meer duren zal; hoewel dit vermogen zoozeer groot niet is, zal het in mijne handen spoedig toenemen. — Zoo waren de gedachten, die den jongen Schutter bezielden, toen hij besloot naar de gunst te dingen van de dochter van zijn principaal, de zeventienjarige Rosalie.

Rosalie was geen klassieke schoonheid, doch een bloeijend lief meisje, vol aanvalligheid.

Nadat de jonge Schutter vastgesteld had, naar Rosalie's hand te staan, ging hij, zoodra mogelijk tot de uitvoering van zijn plan over. Haar achttiende geboortedag bood hiertoe een geschikte gelegenheid aan. Zij had zich na het ontvangen van het bezoek en de geschenken in den tuin afgezonderd, en hield zich met eenig handwerk bezig.

Schutter naderde haar, een sierlijken ruiker in de

hand, en hij wilde zijne goed overwogen woorden juist uitspreken, toen zij hem voorkwam.

— Ach, mijnheer Schutter, riep zij moedwillig uit, gij wilt zekerlijk ook uw compliment komen maken; het spijt mij, maar er wordt niets meer aangenomen; de plegtigheid is voorbij, de koningin van het feest heeft zich in hare vertrekken teruggetrokken.

— Waarde dame, hernam de aangesprokene, sta met mij een uitzondering toe; het is geen verzuim of onachtzaamheid, maar het heeft zijne goed overwogene redenen.

— Hoe, plegtig! — Nu, onder die omstandigheden wil ik genade voor regt laten doorgaan, — dus, ga uw gang.

— Veroorloof mij eerst, mejufvrouw, u dit ruikertje als verjaarsgeschenk te overhandigen, hoewel geene der bloemen u in schoonheid evenaart.

— Ik dank u, mijnheer.

— Gij wordt heden achttien jaren, mejufvrouw!

— Ach, helaas! ja; ik word reeds zoo oud.

— Zoo oud? Achttien jaren! Dit is de schoonste leeftijd voor een jong meisje; zij begint te gevoelen, dat zij geen kind meer is; een onbepaald verlangen vervult haar hart; zij zoekt de eenzaamheid; zij weet dat haar iets ontbreekt, doch heeft nog niet leeren inzien —

— Ha, ha, ha! viel zij hem luidkeels lagchende in de rede, wanneer men u zoo hoort spreken zou men denken in de kerk te zijn, en zoo men u niet zag, zou men zweren een oud man te hooren spreken. Het is komiek.

— Zoo! hernam de jonge Schutter geraakt; ik zou toch wel eens willen weten op welken grond gij deze woorden zoudt kunnen verdedigen?

— Verdedigen! daar heb ik niets mede te maken; doch dit zijn zeer mooije bloemen, en ik dank u zeer, mijnheer!

— Die bloemen moeten u tot zinnebeeld verstrekken van de gevoelens van mijn hart.

— Ik begrijp u niet!

— Hebt gij nooit van een spraak der bloemen gehoord?

— Neen.

— Weet gij dan wat beminnen is?

— O ja; maar wat zonderlinge vraag; men bemint, omdat men elkaar genegen is; zooals ik, bij voorbeeld, mijne ouders.

— Zoudt gij uw vader huwen?

— Ik geloof haast, dat gij niet wel bij zinnen zijt. Hebt gij ooit gehoord, dat een dochter haar vader huwde.

— Wanneer gij nu echter hoordet, dat een ander man, een jong man van geen onbevallig uiterlijk u beminde, zoudt gij dien huwen.

— Hoe kan ik dat weten; ik zou hem toch eerst moeten zien en spreken, en ook leeren kennen.

— Wanneer hij echter nu eens op mij geleek?

— Wanneer hij op u geleek? herhaalde het meisje, luide lagchende, dat zou grappig zijn!

— Waarom grappig! doch ik ga verder, wanneer ik u nu eens een verklaring deed, wat zoudt gij antwoorden? Wanneer ik u vroeg of gij kondt besluiten een man, als ik ben te huwen, wat zoudt gij zeggen?

— Och, laat mij met rust, mijnheer, sprak het meisje op verdrietigen toon; ik zou liever alleen zijn.

— Gij, zoudt noch ja, noch neen zeggen; gij zoudt u eerst bedenken.

— Ja, zoo is het, riep zij thans weder uitgelaten. Gij zijt altijd de wijsheid zelf, en wie een tijd lang u aanhoort, wordt er mede besmet; doch ga nu heen; ik wil dit; ik verlang het.

— Het doet mij genoegen, dat mijn onderhoud, al verschilt het eenigzins van personen van mijne jaren, u voldoet; doch pleeg met u zelve raad, Rosalie, en morgen wacht ik uw antwoord.

Met deze woorden verwijderde zich de jonge Schutter, innerlijk verheugd over de snelle vorderingen, die hij meende gemaakt te hebben.

Rosalie zat in gedachte verzonken, en sprak glimlagchende tot zich zelve: als ik hem wel begrepen heb, was dat een verklaring; ik mag er wel trotsch op zijn.

Een jong man, die zachtjes de takken verwijderende, haar genaderd was, omvatte onverwachts haar slanke taille, en drukte een kus op hare lippen.

— Goeden morgen, goeden morgen, lieve, beste Rosalie, en zonder haar antwoord af te wachten, sloot hij met een kus haar mond. Mijn dierbare Rosalie, vervolgde hij, laat uw geboortedag ook die onzer verloving zijn; hoe kunnen wij dien schooner vieren; laat ons naar uw vader gaan; doch hoe komt gij aan dien fraaijen ruiker.

— O, Willem, riep het meisje lagchende, dien heeft mij de jonge Schutter vereerd, en daarbij om mijn hart en hand verzocht. Morgen wil hij antwoord hebben; ik wenschte, dat gij hem gehoord hadt; zoo grappig.

— Wat, die gluiper!

— Ja, Willem, stille waters hebben diepe gronden; doch stel u gerust, vervolgde zij, ziende dat Willem de zaak ernstig opnam, zoo gij er bij geweest waart, hadt gij u schier dood gelagchen. Eerst noemde hij mij dame, toen mejufvrouw, en eindelijk Rosalie.

— Ik zal zorg dragen, dat dergelijke ongemanierdheden niet weder plaats hebben — —

Dien eigen dag was Rosalie de verloofde van Willem. In het geheele huis heerschte vreugde en gejubel, waar allen aan deelnamen, uitgenomen de jonge Schutter. Hij was reeds bij tijds de bergen ingegaan, peinzende en alleen, zoo als altijd, doch heden bijzonder nadenkende over zijn lot van den volgenden dag.

Eerst tegen den avond kwam hij terug; de eerste persoon, dien hij ontmoette, was de oude Althuis zelf.

— Wel, Schutter! waar komt gij zoo laat van daan? Gij weet toch, dat mijn dochter verloofd is.

— Verloofd! Rosalie verloofd, verloofd!

— Ja, verloofd met Mansfelt. Het schijnt snel in zijn werk te zijn gegaan, doch dit is zoo niet; zij kennen elkaar sedert jaren; ja, ja, Rosalie hield

zich altijd zoo onnoozel, alsof zij alleen iets voor papa en mama gevoelde; doch, waarde Schutter, vertrouw geen eene vrouw; het is haar allen aangeboren. Doch wat scheelt u; gij ziet zoo bleek? Misschien zijt gij vermoeid?

— Ja, mijnheer, ik ben niet regt wel, sprak de jonge man, zoo eensklaps uit zijn hemel neder gestort; ik ga naar mijn kamer en heb rust noodig.

— Doe dat, zeide de gelukkige vader, die daarenboven geen tijd had, zich heden lang met zijn commies op te houden, en zocht de zijnen weder op.

IV.

Innerlijk verbitterd en diep vernederd was de jonge Schutter op zijne kamer gezeten. Wat baat mij mijn ondervinding, sprak hij mismoedig, wanneer ik mij als een domme jongen laat misleiden. Wat baat mij mijn jeugdig uiterlijk? Het staat mij overal in den weg. Wanneer men als een oud man denkt en gevoelt, is het dwaasheid er jonger te willen uitzien. Het is dus natuurlijker, dat ik een vrouw van rijpere jaren kies, die vermogen bezit en zich in denken en gevoelen meer naar mij schikt. Hoe spoediger ik dit doe, hoe beter, en ik wreek mij daardoor gelijktijdig op dat jonge, neuswijze ding. Alexia, de zuster van den patroon, zou mij geheel passen; zij is zelfstandig, kan over het hare beschikken, en zal blijde zijn, om een jongen man te krijgen. Schoon is zij niet, doch daar hecht ik ook geen waarde aan. Zij heeft geld, ondervinding en verstand, en past mij geheel.

Met deze woorden besloot hij haar onmiddellijk een verklaring te schrijven. Na eenige vergeefsche pogingen besloot hij aldus: zie niet in mijn jeugd een reden om mijn hand af te slaan. Ik heb nooit aan zoogenaamde genoegens der jeugd genoegen gevonden. Slechts in het bezit van uw hart, van uw liefde kan ik gelukkig zijn! Schenk mij dit geluk, het grootste en eenigste, dat ik van den hemel afsmeek. Met ongeduld en bange verwachting wacht op een antwoord: uw aanbidder

EDUARD SCHUTTER.

Hij zegelde den brief, zond hem weg, ging naar bed en sliep des nachts kalmer en beter in, dan in langen tijd het geval was geweest.

Den volgenden morgen werd hem het antwoord van Alexia gebragt, en bevatte de volgende woorden: Kom tot mij! ALEXIA.

Hij trof Alexia alleen in haar kamer, en hoewel het nog vroeg in den ochtend was, vond hij haar reeds geheel gekleed; zij beminde bonte kleuren; hare kleine oogen rustten met een mengeling van wantrouwen en teederheid op hem. Stilzwijgend nam zij zijn brief van de tafel, hief hem omhoog en zeide:

— Is dat uw schrift, mijnheer Schutter.

— Ja, mejufvrouw.

— Gij hebt dus dezen brief in waarheid en met vol overleg geschreven?

— Ik waagde dit.

— En gij bemint mij.

— Onuitsprekelijk! zeide hij met onderwerping.

De uitdrukking van haar gezigt werd bij dit antwoord teederder, doch daardoor volstrekt niet aangenamer.

Gevoeldet gij misschien, sprak zij smachtend, dat ook ik u reeds langen tijd bemin.

— Gij? mij! reeds sedert langen tijd!

— Ja, onze harten hebben elkaar gevonden, lang voor wij dit elkaar konden mededeelen. Het is een schikking des hemels!

— Ja, een schikking des hemels! herhaalde hij met een diepen zucht.

— O mijn Eduard, hoe zeer dank ik u, dat gij eindelijk dit zwijgen hebt durven breken.

— Het geschiedde niet zonder strijd, maar het kon niet anders.

— Ja, ik kan mij voorstellen, hoe gij gestreden en geleden hebt; doch mijn liefde, mijn voor de eerste maal ontwaakte liefde, zal u daarvoor beloonen. Kom, kom aan mijn hart, mijn geliefde.

Zij breidde bij deze woorden hare armen uit; hij mogt niet aarzelen, en wierp zich aan haar borst, terwijl hem een gevoel bekroop, alsof hij in het water lag en op het punt was van te verdrinken.

Zoo als te voorzien was, maakte die zoo plotseling opgekomene liefde tusschen den jongen commies en de veertigjarige zuster van den patroon algemeen opzien. De broeder vooral, die het vermogen zijner zuster reeds als dat zijner dochter beschouwde, was zeer verontwaardigd, en het gaf aanleiding tot menig heftig tooneel, zoo dat hem een verder verblijf in huis van zijn patroon geweigerd werd. Zij wreekte zich door haar broeder het vrij aanzienlijk kapitaal op te zeggen, en den dag van het huwelijk zoo veel mogelijk te bespoedigen.

Vier weken later had het huwelijk ook plaats. De jonge Schutter had veel van de teederheid zijner bruid te verduren gehad. Alexia had zich echter bij contract de vrije beschikking over haar vermogen voorbehouden, en ware hij volgens zijne gedachten niet te ver gegaan om terug te treden, zoo had hij dit nog ongetwijfeld gedaan; doch hij troostte zich in het denkbeeld, dit als man later met zijn wil te kunnen doorzetten.

In die veronderstelling had hij zich bitter vergist. De ongelukkige had onder zijn vele en langdurige ondervindingen geen enkele, die hem geleerd had, dat een booze vrouw den man op aarde reeds alle kwellingen der hel doet ondervinden, en tot wanhoop of waanzin kan drijven; want steeds was hij, door de zorgen van een beminde en beminnende vrouw omringd geweest, van een vrouw, van wie hij, als door het licht der zon, onbewust verwarmd en bezield was geworden.

Reeds na verloop van twee maanden was zijn toestand onverdragelijk. Toen hij bij de bewijzen van teederheid zijner echtgenoot steeds koeler werd, waren ook hare ware gevoelens bovengekomen, en behandelde zij hem met zulk een minachting en

onverschilligheid, dat zijn geduld uitgeput geraakte. Het meest was haar toorn opgewekt geworden door zijn begeerte naar haar kapitaal, om er een zaak mede te beginnen. Zij weigerde dit bepaald in vaste bewoordingen, zoo dat hij zich in al zijne berekeningen bedrogen vond.

Op zekeren tijd, dat hij nogmaals getracht had haar tot andere gevoelens te brengen, sprak zij: mijn waarde Eduard, met twee duizend gulden inkomen kunnen wij gelukkig leven, en in veel zaken wil ik toegeven, doch zet het dwaze plan van eigen zaken uit uw hoofd. Kom, wees dezelfde van vroeger, als in de eerste dagen onzer liefde; hoe goed en zachtzinnig waart gij toen!

Bij deze woorden sloeg zij hare armen om hem henen, en drukte hem aan haar borst, terwijl deze aanraking op hem werkte als de beet eener slang.

— Weg van mij, riep hij, opspringende, raak mij niet aan; het zou mij gek kunnen maken, zoo ik dit buitendien niet reeds was.

Zij trad voor het eerst verschrikt terug en sprak: ik geloof het inderdaad ook, dat gij gek geworden zijt.

— Ja, gij hebt gelijk en ik was het reeds toen ik met u huwde, daar ik met uw geld wilde speculeren, en mijn tegenzin voor uw persoon slechts overwon, om door uw geld onafhankelijk en rijk te worden. O, toen wist ik nog niet, wat een kwaad wijf was! Thans heb ik die ondervinding, en wanneer een uwer gelijken een toegift was bij alle schatten der wereld — voort! weg! — Waarom hier op aarde reeds in de hel te leven!

— Wacht man, riep Alexia in bijna sprakelooze woede, ik zal u die speculatie op mijn persoon betaald zetten, gij overgewaaide landlooper! Van nu aan krijgt gij maandelijks slechts twee gulden; eigenlijk is dit nog te veel, en speculeer daarmede; begin daar een zaak mede; ha, ha, ha, spoedig zou het zijn: de rijke mijnheer Schutter — neen, de dwaas, de deugniet, de bedrieger! Met deze woorden verliet zij schamper lagchende het vertrek; hij lag met zijn hoofd op de tafel en snikte en weende luid en lang.

— O, hoe vernederend en onverdragelijk is die toestand! riep hij uit. Wat is er van mij geworden? Ik bezit een jeugdig ligchaam, dat ik verwensch, en een oude ziel! Alles wat mij lief en dierbaar geweest is, heb ik verlaten; zelfs mijn eer en regtschapenheid! Een duivel in vrouwelijke gedaante is mijn gezellin! — O, gij mijn beminde, dierbare Johanna! ook gij waart niet jong meer, waart met mij oud geworden, doch gij waart en bleeft een engel van mijn leven! En toch hebt gij om mijn dwazen wensch moeten sterven. Wat zou ik hier nog langer moeten doen; zulk een jeugd is verschrikkelijk! Beter een schielijke dood, dan deze lange, onverdragelijke kwelling. Ik wil weder bij u zijn, Johanna, wil weder met u vereenigd worden. Verstoot mij niet wanneer ik kom, omdat ik een zelfmoordenaar ben; ik kon niet anders.

Bij deze woorden nam hij een aan den muur hangend pistool, zag naar het slaghoedje, spande den haan en sprak: Bid voor mij, Johanna! God zij mijn arme ziel genadig.

Hij plaatste den loop van het pistool tegen zijn slapen en drukte los. Hij hoorde het schot vallen en gevoelde een snijdende pijn door de hersenen, doch ook gelijker tijd, dat hij nog leefde. Dit bewustzijn vervulde hem met ontzetting en deed hem huiveren; hij waagde het niet, de oogen te openen. Eindelijk deed hij het, en zag zijn Johanna sluimerend aan zijn zijde onder den vlierstruik tegen het gebergte. De stralen der aan den horizon dalende zon beschenen haar met gouden glans, en deden het glimlachje, dat rond haar mond speelde, zooveel te beter uitkomen.

Verbaasd staarde hij rond zich. Een droom! Dus werkelijk maar een droom! — O, mijn God! mijn God! hoe dank ik U, dat deze verschrikkelijke jeugd slechts een droom is geweest!

Hij knielde, diep ontroerd, naast zijn vrouw en drukte haar een kus op het voorhoofd met een uitdrukking van het hoogste geluk.

— Ach, mijn Emanuel! sprak zij naauwelijks hoorbaar, welk een heerlijke, wondervolle droom heb ik gehad! Ik was weder jong. Alles, alles uit mijn leven is voor mijn geest heen getrokken, alsof ik het nogmaals doorleefde. Ik was in den tuin mijner ouders; gij stond bij de heg; ik hoorde wederom voor de eerste maal de woorden van liefde en gevoelde den eersten kus uwer lippen. Al de onrust en het geluk onzer bruiloft heb ik op nieuw gesmaakt; toen woonden wij in het kleine huisje beneden in de stad; Elise werd geboren, gij stondt voor mijn bed en weendet; gij gaaft mij het gouden kruis. — En gij, Emanuel, hebt gij ook gedroomd?

— Ik had een vreeselijken, ontzettenden droom, Johanna, sprak hij, diep adem halende; ik ben er nog te veel door getroffen en zal u hem later wel eens mededeelen; doch kom thans mede, zeide hij, haar vast omvattende, kom, mijn lieve, goede vrouw, laat ons gaan naar ons vreedzaam huis, onze kinderen en kleinkinderen. Laat ons de dagen, die God ons gegeven heeft, in liefde en verdraagzaamheid doorbrengen, ver van dwaze wenschen, waaraan het menschelijk hart zoo rijk is. Onze herinneringen zullen ons steeds jong houden, zoo lang tot God ons tot eene eeuwige, onvergankelijke jeugd oproept.

Zwijgende, doch hem met hartelijke liefde aanziende, volgde zij hem; daar vernamen zij als een ruischen des winds tusschen de sombere dennen, doch omziende, bemerkten zij niets, dan de takken der boomen, die door een koelen luchtstroom werden bewogen.

NIEUW-YORKSCHE LESSEN.

Het volgende, uit een brief van een jong man, op wiens waarheidsliefde ik vertrouwen mag, verdient misschien in uitgebreider kring bekend te

worden, daar het een uitmuntende les bevat voor de duizenden, die Noord-Amerika tot een nieuw vaderland willen aannemen. Men heeft in het oog te houden, dat de schrijver iemand is van een buitengemeen gunstig voorkomen.

Ik kwam na een gelukkige vaart in de haven van Nieuw-York. Op het schip had ik menige aangename kennismaking aangeknoopt, doch sedert wij het land in het gezigt kregen, was ieder met de voorbereidselen ter ontscheping zoo geheel en al verdiept, dat aan een wederzijdsch deelnemen niet meer te denken viel, en een ieder zich geheel op zich zelven moest verlaten. Voor de eerste maal gevoelde ik mij onder zooveel menschen, zeer eenzaam, maar ik volgde het voorbeeld der anderen, liet mij mijn pakkaadje ter hand stellen, zette het naast mij neder, en bleef als wachter er bij staan.

Eindelijk waren wij aan de plaats der landing aangekomen, en de menschenstroom loosde zich langs de brug op het vasteland. Ook ik liet mij mede voortstuwen, en stond nu moederziel alleen in het vreemde land, te midden van het gewoel van alle mij vreemde menschen, die slechts onverschillige, vlugtige blikken op mij wierpen. Ik geloof zeker, dat een woestijn niet dien indruk van verlatenheid op mij zou gemaakt hebben, als deze drukte. Doch ik kon aan dat onaangenaam gevoel niet toegeven. Mijn eerste zorg moest wezen een onderkomen te zoeken. Een hôtel op Broadway, was mij wel door N. aanbevolen, doch hoe het te vinden. Ik keek naar een drager voor mijn pakkaadje om, en toevallig viel mijn oog op een man, die kalm en met eenige deelneming mij stond te beschouwen. Wilt gij mijne zaken naar hôtel X brengen? vroeg ik hem. — Met genoegen! was het antwoord. Hij tilde mijn niet zeer zwaren reiskoffer op den schouder, nam den reiszak aan de hand en ging vooruit. Onderweg vroeg hij mij uit welke streek van Duitschland ik kwam, hoe lang ik in Nieuw-York dacht te blijven, en of ik reeds een plan voor de toekomst had gemaakt? Het was mij aangenaam hierop uitvoerig te antwoorden, en ik noemde hem ook mijn naam. Ik was hem dus reeds zeer genegen, toen wij aan het hôtel waren gekomen; hij droeg mijne zaken tot op de kamer, die mij aangewezen werd, en ik drukte hem een belooning in de hand, die ik meende, dat de mij bewezen dienst ruimschoots vergoedde. Hij bezag het stuk geld, en zeide daarop met een onbeschaamdheid, waartoe ik hem voor eenige seconden nog niet in staat had geacht; mijnheer, gij zult mij vijf dollars voor mijn moeite moeten geven. Toen ik hem geheel verbluft aanstaarde, zeide hij, wij hebben te voren geen accoord over het draagloon gemaakt, nu kan ik het zoo hoog stellen als ik dit wil. Maar vijf dollars vind ik toch een onbeschaamden eisch! — Het is mij onverschillig! Vraag er den waard naar, en hij zal u zeggen, dat gij betalen moet, wat ik vraag. — Om van hem ontslagen te zijn, gaf ik hem, wat hij vorderde. Toen hij daarna zeer beleefd afscheid nam, kon ik niet nalaten zijn groet te beantwoorden. Ik beken, dat mijn eerste avontuur in de nieuwe wereld mij niet in de beste luim gebragt had; doch ik kleedde mij snel, verkwikte mij zelven met een en ander, en had door de vele nieuwe indrukken, die mij van alle kanten bestormden, de geheele onaangename geschiedenis spoedig vergeten.

Den volgenden zondag was ik lezende op mijn kamer gezeten, toen een elegant gekleed bediende mij een kaartje overhandigde, waarbij ik tot een souper werd uitgenoodigd. Mijn naam stond voluit geschreven op het kaartje, en toch zag ik den man verbaasd aan, want de naam van den uitnoodiger was mij geheel vreemd, en ik zeide dus, dat hier een dwaling bestond en zeker een naamgenoot bedoeld werd. Toen de bediende vroeg, of ik den vorigen dingsdag niet met de boot was aangekomen, of ik niet van den beginne aan op deze kamer gewoond had, kon ik wel niet meer twijfelen, of ik was de bedoelde persoon, en nam het aan, nieuwsgierig hoe dit raadsel zou opgelost worden, en ik peinsde tot het avond was wat iemand, wiens naam wel Duitsch klonk, doch met wien ik nooit in aanraking was gekomen, kon bewegen, mij ten eten uit te noodigen.

Ter bepaalder ure bevond ik mij aan het huis, dat op de kaart werd aangeduid. Reeds het uiterlijk liet aan een welvarend eigenaar denken, meer nog de elegance, die in het voorportaal heerschte. De bediende geleidde mij door een van alle gemakken voorzien vertrek naar een tweede, waar ik reeds eenige heeren aantrof; een hunner was — mijn kofferdrager. Wees welkom, mijnheer W., riep hij mij toe; ik zie, dat gij verrast zijt, mij weder te ontmoeten, doch ik moest immers den kwaden indruk wegnemen, dien mijn gedrag onlangs op u moet gemaakt hebben, en gelijktijdig trachten nuttig te worden aan een landsman, die een goeden indruk op mij had gemaakt. Daarop stelde hij mij voor aan de heeren en trok mij met zich mede naar een vensternis.

— Ik zie, aldus begon hij, dat gij naar eenige opheldering verlangt. Toen ik den vorigen dingsdag uit mijne bezigheden kwam, was ik niet zeer netjes gekleed. Ik ben nog niet geheel Amerikaansch en stel belang in mijne landslieden, daarom ging ik naar de landingsplaats, toen de boot aankwam. Gij verkeerdet niet, zooals ik vermoedde, in den aangenaamsten gemoedstoestand; ik had u reeds lang gezien, voor dat uw blik op mij viel, en toen gij mij aanzocht uw pakkaadje te dragen, nam ik mij voor, u bij uw komst op Amerikaanschen bodem een gewigtige les te geven: dat men voor alles, wat men zelf doen kan, geen vreemde hulp moet inroepen, en zich over geen arbeid moet schamen. Luister, ik kwam voor twintig jaren arm alhier aan, en ik geloof, naast Gods zegen, aan bovengenoemde spreuk te danken te hebben, dat ik thans een welgesteld man ben. — Op dit oogenblik werden wij aan tafel genoodigd. Mijnheer N. wees mij een plaats naast hem aan. Toen ik mijn servet van mijn bord nam, vond ik er een banknoot van vijf dollars op, die de gastheer mij lagchende aanbood, met verzoek, het

geld in mijn beurs te steken, hoewel hij meende te durven beweren, dat ik naderhand den prijs voor de ontvangen les niet te duur zou vinden.

Op dien avond heb ik de eerste gelukkige uren in de nieuwe wereld doorgebragt en in den heer N. een vriend gevonden, die mij niet alleen in mijne eerste uren reeds de behulpzame hand bood, maar dien ik ook moest beloven, in alle vrije uren te komen bezoeken.

NAPOLEON IN DUITSCHLAND 1).

DOOR

L. Mühlbach.

GENERAAL BONAPARTE.

De vrede zou eindelijk gesloten worden. Te Udine bevonden zich sedert eenige weken de Oostenrijksche gezanten, graaf von Meerveldt, graaf Ludwig von Cobenzl en de markies de Gallo, die beiden heeren tot raadsman door het Weener hof was toegevoegd, hoewel hij zelf geen ambtenaar des keizers, maar gezant van Napels aan het keizerlijke hof te Weenen was.

Generaal Bonaparte bevond zich te Passeriano; hij alleen was tegenover de drie gevolmagtigden van Oostenrijk door de groote Fransche republiek gevolmagtigd, vrede met Oostenrijk te sluiten of den oorlog te hervatten, naar gelang hij dat raadzaam zou oordeelen.

De oogen van Frankrijk, Duitschland, ja van geheel Europa, waren dus op dit kleine punt aan de grenzen van Duitschland en Italië gerigt, want daar zou de naaste toekomst van Europa beslist worden, daar zou de teerling worden geworpen die aan de wereld vrede of oorlog brengen moest.

Oostenrijk wenschte vrede, het moest dien wenschen, wijl het zich niet sterk genoeg voelde om oorlog te voeren en de gevaren en verliezen van verdere nederlagen vreesde. Maar het wilde den vrede niet tot *elken prijs*, het wilde voordeel uit den vrede trekken, het wilde zich vergrooten ten koste van Italië, van Pruissen; ja als 't zijn moest van Duitschland.

En wat wilde Frankrijk? Of liever, wat wilde generaal Bonaparte?

Niemand dan hem zelven was 't bekend. 't Was niemand vergund op zijn bronzen gelaat zijn gedachten te lezen, uit zijne lakonische woorden zijne toekomstige handelingen te ontcijferen. 't Was niemand gegeven te zeggen wat Bonaparte voor had, wat doel zijn eerzucht beoogde.

Sedert maanden waren de vredesonderhandelingen met Oostenrijk hangende, sinds weken hadden de Oostenrijksche gevolmagtigden dagelijks met generaal Bonaparte langdurige konferentiën, die beurtelings te Passeriano en te Udine gehouden werden, en evenwel was de vrede nog niet gesloten. Oostenrijk eischte te veel en Frankrijk wilde te weinig toestaan. Dikwerf was het in die konferentiën tot heftige woordenwisselingen gekomen en had men Bonapartes' stem zich tot donderenden toon hooren verheffen, en zijne oogen toornige bliksems zien schieten. Doch de Oostenrijksche gevolmagtigden werden daardoor niet van hun stuk gebragt; tegen hunnen onwrikbaren glimlach waren de bliksems der veldheersoogen magteloos afgegleden, voor zijne donderende stem hadden ze wel het hoofd gebogen, doch het weder opgerigt, wanneer hij zweeg.

Heden, den dertienden October, zou weder een konferentie bij den graaf Cobenzl te Udine gehouden worden, en 't was welligt om die reden dat generaal Bonaparte buitengewoon vroeg zijn legerstede had verlaten.

Zijn toilet was juist geëindigd; de vier kamerdienaars, die hem daarbij behulpzaam waren geweest, hadden hun taak volbragt. Als altijd had Bonaparte zich werktuigelijk aan hunne handen overgegeven om zich als een kind door hen te doen kleeden, wasschen en kappen 1). Nu beval hij met een zwijgenden wenk zijner hand de kamerdienaars te vertrekken en riep met luide stem: Bourrienne!

Dadelijk werd de deur geopend en een jongman van rijzige gestalte en in burgerkleeding, naar de mode van dien tijd, trad binnen. Bonaparte wees met de regtergand naar zijne schrijftafel, terwijl hij zijn jongen sekretaris met een vlugtigen hoofdknik begroette.

Bourrienne ging zachtkens naar de tafel, zette zich er aan, legde een schoon blad papier voor zich, nam een pen, en wachtte op 't geen Bonaparte hem zou dikteren.

Maar Bonaparte zweeg. Met de handen op den rug liep hij met snelle schreden het vertrek op en neer. Bourrienne, met de pen in de hand en zich gereed houdende tot schrijven, genoot dit zwijgen, deze diepe overweging van den generaal met ware verrukking, want hierdoor was 't hem vergund Bonaparte aandachtig te beschouwen, iederen gelaatstrek, iedere beweging van den overwinnaar van Italie diep in zijn hart te prenten.

Bourrienne en Bonaparte waren in hun jeugd vrienden geweest; beiden bevonden zich te gelijk op de militaire school en hadden elkander te Parijs wedergevonden, waar de jonge onbemiddelde luitenant Bonaparte vaak met heel veel genoegen van zijn rijkeren schoolmakker Bourrienne een middagmaal had aangenomen.

Er waren sinds slechts weinige jaren verloopen, en nu was de luitenant Bonaparte reeds een met lauweren gekroond veldheer geworden, terwijl Bourrienne, wien de mannen van het schrikbewind op

1) Onder de werken van L. Mühlbach bekleedt Napoleon in Duitschland voorzeker een eerste plaats Door de welwillendheid van den uitgever (A. ter Gunne, te Deventer) zijn wij in staat gesteld den lezer van het Nederlandsch Museum met dit belangrijk werk bekend te maken (*Zie verder de vierde pag. van den omslag*).

1) Als generaal, verhaalt Napoleons kamerdienaar Constant, had Bonaparte in Italië vier kamerdienaars, die hem als een kind kleedden. Hij was geboren om door kamerdienaars bediend te worden. *Memoires de Constant* V. II. p. 180.

de lijst der verdachten hadden gezet, zich gelukkig achtte de bescherming van zijn voormaligen schoolmakker te genieten en bij hem als sekretaris geplaatst te zijn.

In die hoedanigheid was Bourrienne sedert twee dagen bij Bonaparte, sedert twee dagen had hij hem ongestoord gezien, en toch beschouwde hij nog altijd met nieuwe verbazing dit zonderling gelaat, waarop hij vruchteloos de trekken van zijn voormaligen schoolvriend zocht. Het waren nog wel dezelfde omtrek en lijnen, maar de uitdrukking was geheel veranderd. De zorgeloosheid en gulle vrolijkheid van vroegere dagen waren verdwenen. Een bijna ziekelijke bleekheid lag over 't gelaat verspreid, zijn ligchaam, dat zich niet boven de middelmatige grootte verhief, was mager en knokig. Bij den eersten aanblik meende men een jong zwak man te zien, die reddeloos een vroegtijdigen dood tegenspoedde. Doch hoe langer men hem aanschouwde, des te meer schenen zijn gelaatstrekken zich te verlevendigen en te bezielen, des te meer voelde men zich van het bewustzijn doordrongen, dat men een zeldzaam, buitengewoon wezen voor zich zag. Wanneer men aan dat schijnbaar bleek, ziekelijk leelijke gewoon was, veranderde zich dit voor den toeschouwer spoedig in een boeijende schoonheid, als die men in de borstbeelden van oude romeinsche kameën en keizersmunten bewondert. Zijn schoon regelmatig profiel was als naar die antieke munten gevormd, hoog en effen was zijn voorhoofd, langs welks slapen zijn dun kastanjebruin haar in eenvoudige lokken kleefde. Zijn oogen waren een fraai blaauw, maar van de wonderbaarste uitdrukking en vuur, de trouwe spiegels zijner vurige ziel, nu eens buitengemeen zacht en teeder, dan ernstig en zelfs wreed. Zijn mond bezat een klassieke schoonheid, de edel gevormde lippen waren dun en min of meer op elkander gedrukt, vooral bij wrevel; als hij lachte kwamen twee rijen, wel niet fraai gevormde, maar parelwitte tanden te voorschijn. Iedere trek, ieder afzonderlijk deel van zijn gelaat bezat een antieke, klassieke schoonheid, en evenwel had het geheel iets onaangenaams, afschrikkends en koels, en men moest zich eerst aan dat buitengewoon voorkomen gewend hebben om het te kunnen bewonderen. Zijne voeten en kleine witte handen waren van een zeldzame, terstond in 't oog vallende schoonheid, en welligt kwam 't daardoor, dat generaal Bonaparte, die overigens aan zijne kleeding en persoon de grootste eenvoudigheid beminde, zijne vingers met kostbare diamanten ringen versierd had.

Bourrienne was nog steeds in de aanschouwing van zijn voormaligen schoolmakker verdiept, toen deze eensklaps voor hem staan bleef en hem met een vriendelijken glimlach aanzag.

— Waarom neemt ge mij zoo naauwkeurig op, Bourrienne, vroeg hij op zijne korte, haastige wijze.

— Ik beschouwde de lauweren, generaal, waarmede de overwinningen uw hoofd gesierd hebben, sedert ik u het laatst gezien heb, zei Bourrienne.

— Zoo! en gij vindt dat ik eenigzins veranderd ben, sinds ge mij het laatst gezien hebt, zei Bonaparte snel. 't Is waar, de jaren onzer scheiding hebben veel veranderd en 't is mij aangenaam dat ge dit met fijnen takt erkend en bij ons wederzien een kiesche, beleefde terughouding in acht hebt genomen. Ik dank er ū voor, en ge zijt van heden af de chef van mijn kabinet, mijn eerste geheimsekretaris 1).

Bourrienne stond op om den jongen generaal met een diepe buiging te danken. Maar Bonaparte lette niet meer op hem en ging weder haastig op en neer; de glimlach was reeds van zijn aangezigt verdwenen en dit had weder zijn bronzen, ondoordringbare uitdrukking aangenomen.

Bourrienne liet zich weder zacht op zijn stoel glijden, maar hij waagde het thans niet meer Bonaparte aan te zien, daar deze zijne blikken opgemerkt had.

Na eene lange pauze bleef Bonaparte nevens de schrijftafel staan. Hebt gij de dépêches gelezen, welke het Directoire mij gisteren, door zijn spion, den heer Botot, gezonden heeft? vroeg hij haastig.

— Om u te dienen, generaal.

— 't Zijn onverstandige gekken, riep Bonaparte toornig. Van hunne kussenstoelen in het Luxembourg willen zij den oorlog in Italië bestieren, en verbeelden zich dat de veldheersstaf even goed in hunne met inkt bemorste handen past als de pen. Uit Parijs willen zij ons een nieuwen oorlog voorschrijven, zij die niet weten of wij tot een nieuwen oorlog in staat zijn. Te willen dat Oostenrijk vrede make, zonder Venetië tot vergoeding voor België te verkrijgen! Ja, Talleyrand gaat in zijn onverstand zoo ver, van mij te vorderen, dat ik geheel Italië op nieuw in revolutie brenge, opdat de Italianen hunne vorsten wegjagen en de zon der republikeinsche vrijheid geheel Italië beschijne. Om hun de vrijheid te geven, willen zij hun eerst den oorlog en de omwenteling brengen! Die dwaze parijsche helden met den mond weten niet dat Italië ons slechts in waarheid behooren zal nadat de vrede hersteld is, en dat reeds bij den schijn van vrede het Directoire meester zal zijn van de Zwitsersche bergen af, Zwitserland er onder begrepen, tot aan het uiterste punt van Kalabrië. Eerst dan, en dan alleen kan het Directoire naar welgevallen de verschillende regeringen van Italië veranderen, en daarom moeten wij door een vredestraktaat Oostenrijk aan ons verbinden. Wanneer het dit geteekend heeft, zal het zich niet meer durven roeren, ten eerste, wijl het onze bondgenoot is, en bovenal, wijl het vreezen moet dat wij zullen terugnemen 't geen wij zoo grootmoedig gegeven hebben, om het aan ons stelsel te binden. De oorlogspartij te Weenen zal echter niet berusten, zonder de hoop op een tegenomwenteling te behouden, die nog altijd de droom is der uitgewekenen en der diplomatie van Pilnitz 2). En de dwaze heeren van het Directoire

1) Memoirres de Bourrienne, Vol I p. 33.

2) Bonapartes eigen woorden. Zie *Mémoires d'un homme d'état.* Vol IV, p. 578.

willen den oorlog, de revolutie, en wagen het, mij te verdenken! Ach! ik haak naar rust, naar terugtreding, ik voel mij afgemat, gedegouteerd, en ten derdemale zal ik mijn ontslag vragen, dat het Directoire mij twee keeren geweigerd heeft.

Dat alles had hij halfluide en snel gezegd, niet als sprak hij tot iemand, maar als tot zich zelven, als den eenige die waardig was zijne geheimste gedachten te kennen, en evenwel met trotsche minachting voor hen die hem hooren konden. Hij voelde zich alleen, hoewel Bourrienne tegenwoordig was, en sprak en raadpleegde met zich zelven, hoewel deze hem hoorde.

Wederom ontstond een lange pauze en Bonaparte ging op nieuw met haastige schreden heen en weer. Geweldige, hartstogtelijke gevoelens schenen hem inwendig te bewegen, want zijne oogen vlamden meer en meer, zijne wangen kleurden zich met een ligt rood en moeijelijk verhief de adem zich uit zijne borst; als benaauwd en naar lucht hijgende naderde hij een venster en stiet het driftig open.

Een kreet van verwondering ontsnapte zijne lippen, want het landschap, dat zich gisteren nog in den schoonen, vollen tooi van den herfst vertoonde, leverde nu een volkomen wintergezigt op. De boomen waren met glinsterend rijp overdekt, en het groen der velden en de Norische Alpen, die in een majestueuzen kring den horizont begrensden, hadden zich in dezen nacht met blinkende sneeuwgewaden en schitterende ijskroonen gesierd.

Lang en peinzend hield Bonaparte zijn blik op dat onverwacht natuurtooneel gevestigd. Welk een land! sprak hij zacht voor zich, sneeuw en ijs vóór 't midden van October! welaan, wij moeten vrede maken 1). Hij sloeg het venster weder digt en trad haastig naar de schrijftafel.

— Geef mij de lijsten van het leger, vroeg hij Bourrienne, nevens hem plaats nemende.

Bourrienne legde de papieren en registers achtereenvolgens voor hem, en Bonaparte las en onderzocht ze ernstig en opmerkzaam.

— Eindelijk, na een lange stilte, zeide hij: ja, 't is waar, ik heb daar nagenoeg tachtig duizend man; ik voed en betaal ze; maar op den dag des gevechts zal ik slechts op zestig duizend kunnen rekenen; ik zal den slag winnen, maar aan gesneuvelden, gewonden en gevangenen zal ik weder twintig duizend man minder hebben: hoe zou ik dus de vereenigde Oostenrijksche strijdkrachten, die ter hulp van Weenen zullen aanrukken, weerstand kunnen bieden? Er is meer dan een maand noodig eer de legers van den Rijn mij kunnen ondersteunen, en binnen veertien dagen zal de sneeuw al de wegen en passen onbruikbaar hebben gemaakt. 't Is bepaald, ik maak vrede. Venetie moet de oorlogskosten en de Rijngrenzen betalen. Het Directoire en de geleerde advokaten mogen zeggen wat zij willen 2). Schrijf, Bourrienne, ik zal u mijn antwoord aan het Directoire dikteren.

1) Bonapartes eigen woorden. Zie Bourrienne, Vol, I, p. 318.
2) Bonapartes eigen woorden: *Memoires d'un homme d'état.* Vol. IV. p. 558.

Bourrienne doopte de pen in den inkt, Bonaparte stond op, en de handen op zijn rug leggende begon hij weer op en neer te gaan, terwijl hij langzaam en duidelijk, zoodat ieder woord als een parel van zijn lippen viel, vóór zeide, tot allengs de loop zijner rede zich versnelde en als in een schitterenden, vurigen stroom voortrolde.

— Wij zullen, dikteerde hij met zijne veldheersstem, wij zullen heden den vrede onderteekenen of de onderhandelingen afbreken. De vrede zal ons voordeel schenken, een oorlog tegen Oostenrijk nadeel. Daarentegen opent een oorlog tegen Engeland ons een ruim veld voor degelijke en vruchtbare werkzaamheid!

Daarop begon hij met logische puntigheid en naauwkeurigheid het Directoire de voordeelen en 't gepaste van een vrede met Oostenrijk en een oorlog tegen Engeland te ontleden. Snijdend en scherp als een zwaard waren zijne woorden, en kort, hart en koud als die van een Cato.

Vervolgens zweeg hij een oogenblik, niet om zijne gedachten te verzamelen, maar om Bourrienne een moment te doen rusten van zijn snel schrijven, en zelf van 't haastig spreken in den adem te schieten.

— Verder nu, zeide hij na een korte poos, en met levendige stem en vlammende oogen dikteerde hij: Zoo ik mij in mijne berekeningen mogt vergist hebben, is toch mijn hart rein en mijne bedoeling zuiver: ik heb de belangen van mijn roem, van mijne ijdelheid en eerzucht doen zwijgen; ik heb niets anders voor oogen gehad dan het vaderland en de regering. Wanneer dit mijne daden en inzigten niet goedkeurt, dan blijft mij niets over dan tot het gewone leven terug te keeren, de klompen van Cincinnatus aan te trekken en een voorbeeld te geven van eerbied voor de overheid en afkeer voor een militaire regering, die zoo vele republieken verstoord en zoo vele staten vernietigd heeft 1).

— Hebt ge 't? vroeg Bonaparte daarop, diep ademend.

— Ja; generaal.

— Neem dan een ander blad, mijn vriend. Nu zullen wij aan dien sluwen vos schrijven, die anders elk gat opsnuffelt, waarin hij sluipen kan, en die zulk een scherpen reuk heeft, dat hij elk gevaar en elk voordeel van verre riekt. Maar ditmaal heeft hij den reuk verloren en is het spoor bijster. Ik zal hem weer op den regten weg brengen. Alzoo aan den heer Talleyrand, minister van Buitenlandsche zaken! Is 't opschrift gereed?

— Ja, generaal.

— Zoo schrijf!

En zonder een enkel maal op te houden of te haperen dikteerde Bonaparte den volgenden brief:

— In drie of vier uren, burger minister, zal alles beslist zijn — oorlog of vrede. Ik beken u, dat ik alles voor den vrede doen zal, uithoofde

1) Bonapartes eigene woorden. *Memoires d'un homme d'état.* Vol. IV. p. 588.

van het ver gevorderd jaargetijde en de geringe hoop op een belangrijk gevolg.

Gij kent de bevolkingen alhier zeer weinig; zij verdienen niet dat men om harentwil veertig duizend Franschen laat dooden. Ik merk uit uwen brief dat ge steeds door een valsche meening geleid wordt; ge verbeeldt u, dat de vrijheid op een vadzig, bijgeloovig, lafhartig en vernederd volk grooten indruk zal maken.

Wat ge van mij vordert zijn wonderen, en tot deze ben ik niet in staat! — Sinds mijne komst in Italië heb ik de liefde der bevolking voor de vrijheid en gelijkheid nimmer als bondgenooten gehad, of althans waren ze zeer zwakke bondgenooten. Al wat goed is om in proklamatiën en gedrukte redevoeringen gezegd te worden, is niets meer waard dan een roman.

In de hoop dat de onderhandelingen goed zullen gaan, treed ik niet in nadere bijzonderheden, ten einde u nopens vele zaken in te lichten, welke men verkeerd schijnt begrepen te hebben. Slechts met beleid, wijsheid en groote vastberadenheid kan men grootsche doeleinden bereiken en alle hindernissen overwinnen; bij gemis daarvan bereikt men niets. Er is vaak slechts ééne schrede van de overwinning tot den val! In de gewigtigste omstandigheden heb ik steeds door eene nietigheid de grootste gebeurtenissen zien beslissen.

't Is een karaktertrek onzer natie dat zij te driftig en te vurig in 't geluk is. Wanneer men tot bazis onzer operatiën de ware politiek neemt, die niets anders is dan de uitkomst der berekening van zamentreffingen en wisselvalligheden, dan zullen wij lang de grootste natie en het brandpunt van Europa zijn; ja, wat meer is, wij zullen de weegschaal houden, wij zullen die doen neigen werwaarts wij willen, en zelfs, mogt het de wil der Voorzienigheid zijn, dan ware het niet onmogelijk, dat men in weinige jaren tot de groote uitkomsten geraakte, welke de vurige en opgewonden verbeelding welligt vooruitziet, en die slechts een uiterst koel, vastberaden en bezadigd man kan bereiken; wanneer 1) —

Eensklaps zweeg Bonaparte, als iemand die op 't punt is een diep geheim te verraden, maar het snel weder in zich zelven besluit. 't Is genoeg, sprak hij toen, schrap het laatste woord uit, en maak het slot. Hoe ziet ge mij zoo vreemd aan, Bourrienne?

— Vergeef mij, generaal, ik had een vizioen. 't Scheen mij als of een stralenkrans uw hoofd omringde, en ik geloof, dat zoo alle volken en alle menschen u zien konden, zoo als ik u thans zie, zij weder aan de mythen der oude godenwereld zouden gelooven, en overtuigd zijn dat Zeus de donderaar de wereld waardig geacht heeft weder in menschengedaante tot haar neer te dalen.

Bonaparte glimlachte, en die glimlach verlichtte als zonneschijn zijn vroeger zoo ernstig streng gelaat. Gij zijt een vleijer en hoveling, zeide hij, terwijl hij schertsend Bourrienne zoo geducht in 't oor kneep, dat deze moeite had een kreet van pijn onder een glimlach te verbergen. Ja, waarachtig, gij zijt een echt hoveling, en de republiek heeft daarom wél gedaan u te vervolgen en weg te jagen, want vleijerij behoort uitsluitend tot de aristokratische manieren en schaadt onze republikeinsche, stijve waardigheid. En welk een denkbeeld, mij bij den op aarde nedergedaalden Zeus te vergelijken! Weet gij dan niet, geleerde schoolvos en vleijer, dat Zeus telkens wanneer hij op aarde nederdaalde een zeer aardsch en ongoddelijk avontuur in den zin had? 't Ontbreekt er nu nog maar aan, mijne Josephine te verhalen dat ik voornemens ben, ter wille van eene of andere schoone Europa mij in een os te herscheppen, of ter liefde eener Danaê als gouden regen neer te vallen.

— Generaal, het eerste zou de verstandige en scherpzinnige Josephine voor onmogelijk houden, want schoon alle mirakelen ter wereld u mogten gelukken, zoudt ge u toch nooit in een os kunnen herscheppen.

— Hoe! eerst hebt ge mij bij Zeus vergeleken, en nu twijfelt gij dat het mij mogelijk is te doen wat deze heeft gedaan? riep Bonaparte lagchend. Ziet ge, vleijer, daar heb ik u in uw eigen strikken gevangen. Maar zou mijne Josephine ooit kunnen gelooven dat ik mij voor een Danaë in gouden regen zou kunnen herscheppen, mijn slimme vogel?

— Ja, generaal, maar zij zou zorgen zelve en eeniglijk de Danaë te zijn.

— Daar hebt ge inderdaad gelijk aan, riep Bonaparte luid lagchende. Mijn Josephine bemint den gouden regen, een gansche wolkbreuk zou haar zelfs niet te veel zijn, want zoo ze er ook al tot den hals in verzonken was, zou ze binnen weinig uren toch weder op het drooge zijn.

Mevrouw Bonaparte is mild en grootmoedig als een vorstin, en dat is de rede dat ze zooveel noodig heeft. Zij strooit hare weldaden met volle handen uit.

— Ja, zij heeft een edel en groot hart, mijne Josephine, riep Napoleon, en zijne groote blaauwe oogen hadden nu een zachte, dweepende uitdrukking. Zij is eene vrouw, zoo als ik ze bemin, zacht en goed, kinderlijk en dartel, goedhartig en edelmoedig, hartstogtelijk en vrolijk. Bovendien heeft zij een edel voorkomen, en de fijnste manieren. O! ge hadt haar te Milaan moeten zien, toen zij de prinsen en *nobili* in haren salon ontving. Waarlijk, mijn vriend, de vrouw van den kleinen generaal Bonaparte scheen toen volmaakt eene koningin, die audientie verleent, en men huldigde haar ook als zoodanig. O! ge hadt het moeten zien.

— Ik heb 't gezien, generaal. Ik was immers te Milaan vóór ik hier kwam.

— Ach ja, 't is waar, ik heb het vergeten! Gij gelukkige hebt mijne vrouw later gezien dan ik. Niet waar, mijne Josephine is schoon? Geen jong meisje heeft meer frischheid, meer lieftalligheid, onschuld en bekoorlijkheid dan zij. In haar

1) Memoires d'un homme d'état. Vol. IV. p. 581.

bijzijn voel ik mij zoo tevreden, zoo gelukkig en rustig, als wanneer men op een heeten dag onder 't lommer van een schoonen myrtenboom uitrust; maar wanneer ik van haar ben, dan...

Eensklaps zweeg Bonaparte en een ligte blos verscheen op zijne wangen. De jonge minnende man van acht en twintig jaren had voor een oogenblik den ernstigen, berekenenden generaal overwonnen, en de generaal schaamde zich daarover.

— 't Is nu geen tijd aan die dingen te denken, zeide hij schier ontevreden. Verzegel de brieven en zend een koerier naar Parijs. Ach! Parijs! hoe vurig wensch ik er weder in mijn kleine woning in de straat Chantereine te zijn, alleen en gelukkig met mijne Josephine. Maar om daartoe te komen, moet ik eerst hier vrede maken, vrede met Oostenrijk, vrede met den Duitschen keizer. Ach, ik vrees dat Duitschland niet zeer gesticht zal zijn over den vrede, dien zijn keizer zal sluiten en dien het eenige der schoonste Rijnvestingen zal kosten!

— En de Venetiaansche republiek, generaal?

— Er zal spoedig geen Venetiaansche republiek meer zijn, riep Bonaparte met gefronsd voorhoofd. Venetië heeft zich den naam van republiek onwaardig gemaakt, het zal verdwijnen.

— De gezanten dier republiek, generaal, hebben gisteren den geheelen dag in uwe antichambre te vergeefs op een gehoor gewacht.

— Zij zullen ook heden wachten tot ik van de konferentie terugkom, die vrede of oorlog zal brengen. In beide gevallen, wee den Venetianen! Zeg hun, Bourrienne, dat ze wachten tot ik terug kom! En nu mijn rijtuig; ik mag de Oostenrijksche heeren niet langer op mijn ultimatum laten wachten.

DE VREDE VAN CAMPO-FORMIO.

In de groote Alberga te Udine verwachtten de Oostenrijksche gezanten generaal Bonaparte ter konferentie. Alles was voor zijn ontvangst gereed, de tafel was gedekt en de koks wachtten slechts op de komst van den Franschen generaal om het uitgezochte en prachtige ontbijt aan te rigten, waarmede de konferentie dien dag beginnen zou.

Graaf Lodewijk Cobenzl en de markies de Gallo verwachtten den generaal in de eetzaal, en zagen, bij elkander aan een venster staande, naar buiten.

— 't Is koud van daag, zei Cobenzl, bij eene pauze in 't gesprek. Ik voor mij houd van de koude, want zij herinnert mij aan de schoonste jaren mijns levens, aan mijn verblijf aan 't hof der Russische Semiramis. Maar gij, heer markies, zult door die koude waarschijnlijk nog meer heimwee gevoelen naar het schoone Napels en de gloeijende zon van 't zuiden.

— Ik ken geen heimwee, graaf, zei de markies, ik ben overal te huis waar ik mijn koning en mijn vaderland dienen kan.

— Maar heden, waarde markies, zijt ge geroepen een vreemden vorst te dienen.

— Oostenrijk is het vaderland mijner edele koningin Karoline, hernam de markies ernstig, en de keizerin is de dochter van mijn koning. Wat ik vermag en ben is dus ter beschikking van het Oostenrijksche keizershuis.

— Ik vrees dat wij heden een moeijelijken post zullen hebben, markies, zuchtte graaf Cobenzl. De Fransche generaal is vraiment een sansculotte van de ergste soort. Het ontbreekt hem geheel aan adel, bon ton en fijne manieren.

— O! heer graaf, ik houd dien Bonaparte integendeel voor iemand van zeer fijne manieren; en ik geloof dat wij uiterst op onze hoede moeten zijn om hem eenig voordeel af te winnen.

— Dunkt u dat, markies? vroeg de graaf met een ongeloovig lachje. Ge hebt dus niet gezien hoe zijn bronzen gelaat verhelderde, toen ik hem voor eenige dagen een eigenhandigen brief van Z. M. den keizer gaf? Ge hebt niet gezien hoe hij van genoegen bloosde toen hij hem las? Ik heb het gezien, en op dat oogenblik zeide ik bij mij zelven: deze republikeinsche beer is niet ongevoelig voor de gunst en hulde der grooten; vleijerij is eene spijs, die hem goed smaakt: wij zullen er hem dus mee voederen, en hij zal in onze magt zijn en onzen wil doen, zonder dat hij het merkt. De groote keizerin Katharina pleeg altijd te zeggen: Beeren worden het gemakkelijkst getemd met zoeten koek en de republikeinen met ordelinten en titels. Nu, wij zullen dezen beer zoeten koek geven. Zie nu eens, markies, welke eer ik hem bewijs! Ik zal hem heden zijn chokolaad uit mijn kostbaarst kleinood, uit dezen kop, doen drinken, dien de groote keizerin mij geschonken heeft, en waarop, zoo als ge ziet, haar portret geschilderd is. O! 't was op het laatste feest in de Hermitage, dat zij mij dezen kop met chokolaad toereikte, en, om er de eigenlijke waarde aan te geven, zette zij den rand aan hare verhevene lippen, proefde de chokolaad en veroorloofde mij toen aan dezelfde plaats te drinken, waar zij gedronken had. Die kop is daarom een mijner dierbaarste herinneringen aan Petersburg, en de kleine generaal Bonaparte mag er zeer trotsch op zijn uit Katharina's kop te mogen drinken. Ja, wij zullen den beer zoeten koek geven, maar hij moet dan ook naar onze pijpen dansen. Wij zullen niet toegeven, maar hij moet ons toegeven. Wij moeten onze eischen zoo hoog mogelijk stellen.

— Wanneer men een snaar te sterk spant, springt ze gewoonlijk, zei de Italiaan bedachtzaam. De generaal Bonaparte zal, vrees ik, tot niets te bewegen zijn wat strijdig met de eer en waardigheid van Frankrijk is. Bovendien bezit hij nog een kwade eigenschap — hij is onomkoopbaar, en zelfs de ordelinten en titels der keizerin Katharina zouden dezen republikein niet getemd hebben. Laat ons wijs en bedachtzaam zijn, heer graaf; eischen wij veel, maar geven wij te regter tijde toe en stellen wij ons met iets minder te vreden, ten einde niet alles te verliezen.

— Oostenrijk kan slechts met een vrede ge-

noegen nemen die zijne grenzen uitbreidt en zijn gebied vergroot! riep Cobenzl driftig.

— Ge hebt gelijk, hernam de markies de Gallo bedaard, maar Oostenrijk kan zich toch niet ten koste van Frankrijk willen uitbreiden? Waartoe dient dan dit zoogenaamde Duitschland? Laat Oostenrijk nemen wat het hebben wil, een stuk van Beijeren, een stuk van Pruissen; wat mij betreft moge het Frankrijk ook een stuk van Duitschland geven, de waarde Rijngrenzen bij voorbeeld! Mijn hemel! dit zoo genoemde Duitsche rijk is waarlijk vermolmd genoeg om er zonder veel moeite eenige stukken af te brokkelen.

— Ge zijt wreed tegen het arme Duitsche rijk, zei graaf Cobenzl glimlagchend; dat komt omdat gij geen Duitscher zijt, markies, en daarom zijt gij, naar 't schijnt, ook beter geschikt in deze zaak als gevolmagtigde van Oostenrijk op te treden. Maar 't is toch zonderling en grappig, dat bij deze onderhandelingen, die toch in de eerste plaats Duitschlands belang betreffen, de keizer van Duitschland door een Italiaan en de Fransche republiek door een Korsikaan worden vertegenwoordigd.

— Gij vergeet u zelven, waarde graaf, zeide de markies vriendelijk. Gij zijt de eigenlijke vertegenwoordiger van den Duitschen keizer, en ik zie dat de keizer Duitschlands belangen aan geen betere handen had kunnen toevertrouwen. Maar wijl ge mij hebt vergund u als raadsman ter zijde te staan, zou ik u willen verzoeken te bedenken dat het belang van Oostenrijk vóór dat van Duitschland moet gaan. En .... maar hoor, daar komt een rijtuig aanrollen.

— 't Is generaal Bonaparte, zei graaf Cobenzl, naar het venster ijlende. Zie eens in welk prachtig rijtuig hij komt. Zes paarden er voor, vier bedienden op den bok en een geheel eskadron lanciers tot eskorte. En ge zegt dat deze republikein niet voor vleijerij vatbaar is? Ha, ha! wij zullen den heer zoeten koek geven. Kom, gaan wij hem te gemoet.

Hij nam den arm van den markies en spoedde zich met hem om den generaal te ontvangen, wiens rijtuig juist voor het huis stil hield.

Halverwege den trap ontmoetten de Oostenrijksche diplomaten Bonaparte en geleidden hem de zaal binnen, waar het ontbijt hen wachtte.

Maar Bonaparte sloeg het ontbijt af, ondanks de dringende en herhaalde uitnoodigingen van Cobenzl.

— Neem ten minste, om u te verwarmen, een kop chokolaad, zei de graaf. Drink uit dezen kop, generaal, zij 't ook slechts om zijn waarde voor mij te verhoogen. Keizerin Katharina heeft mij dien geschonken en heeft er uit gedronken; wanneer nu ook gij dezen kop gebruikt, zal ik er op kunnen roemen een kop te bezitten, waaruit de grootste man en de grootste vrouw dezer eeuw gedronken hebben.

— Ik drink niet, graaf, zei Bonaparte barsch, ik wil niets gemeens hebben met deze keizerlijke Messalina, die door haar liederlijk leven de waardigheid der kroon en der vrouw tevens onteerd heeft. Ge ziet, ik ben een stijfkoppige republikein, die alleen van zaken weet te spreken. Laat ons hiertoe dus overgaan.

Zonder eene verder uitnoodiging af te wachten zette hij zich op den divan, die nabij de ontbijttafel stond, en beduidde beide heeren met een vlugtigen handwenk nevens hem plaats te nemen.

— Ik heb u eergisteren mijn ultimatum gegeven, sprak Bonaparte hoog, hebt gij het overwogen en wilt gij het aannemen?

— Deze barsche en haastige vraag, die zoo regtstreeks op het doel afging, bragt beide diplomaten in verwarring. Wij wenschen met u te overwegen en te beraadslagen wat te doen zou zijn, zei graaf Cobenzl verlegen. Frankrijk eischt te veel en biedt te weinig. Oostenrijk is bereid Belgie aan Frankrijk af te staan, en van Lombardye af te zien, maar het begeert daarvoor het geheele Venetiaansche gebied, Mantua daaronder begrepen.

— Mantua moet bij de nieuwe Cisalpijnsche republiek blijven, riep Bonaparte heftig. Dit is een voorwaarde van mijn ultimatum; gij schijnt dit vergeten te hebben, heer graaf. En ge zegt niets van de Rijngrenzen, van de vesting Maintz, welke ik beide voor Frankrijk beding.

— De Rijn behoort niet aan Oostenrijk, generaal, en in Maintz liggen Duitsche troepen. Wij kunnen niet geven, wat ons niet behoort.

— Geef ik u niet Venetie?” riep Bonaparte. Venetie, dat tot hiertoe nog een onafhankelijke staat is en wiens gezanten in mijn kwartier zijn en mijn antwoord wachten. De Duitsche keizer heeft wel het regt eene Duitsche rijksvesting weg te geven, als het hem belieft.

— Oostenrijk is ook volstrekt niet ongenegen de Rijngrenzen aan Frankrijk af te staan, merkte de markies de Gallo aan. In 't algemeen is Oostenrijk gaarne bereid zich naauwer met Frankrijk te verbinden, om Pruissens eerzuchtige plannen tegen te gaan.

— Oostenrijk moet de zekerheid hebben, zei graaf Cobenzl snel, dat wanneer het met toestemming van Frankrijk zich nieuwe bezittingen verwerft, men niet ook aan Pruissen het regt zal toekennen zich verder uit te breiden 1).

— Frankrijk en Oostenrijk zouden bij een geheim traktaat zich jegens elkander kunnen verbinden Pruissen geen verdere uitbreiding toe te staan, maar het eenvoudig zijn voormalige bezittingen aan den Rijn weder te geven, zei de Gallo.

— Spreken wij eerst van de hoofdzaak, riep Bonaparte ongeduldig. Van mijn ultimatum! Ik heb u in naam van Frankrijk den vrede aangeboden, op voorwaarde dat Frankrijk den linker Rijnoever, zoo als die bij de verdragen begrensd is, met inbegrip van Maintz verkrijge; dat in Italië de Etsch de grens tusschen Oostenrijk en de Cisal-

1) De eigen woorden van graaf Cobenzl. *Häusser, Deutsche Geschichte.* Th. II. p. 129.

pijnsche republiek zij, zoodat ook Mantua daarbij behoort. Gij staat België aan Frankrijk af, daarvoor laten wij het Venetiaansche vasteland aan u over, maar de eilanden in de Ionische zee en Korfu komen aan Frankrijk, en de Etsch vormt de grens van Oostenrijksch-Venetië.

— Ik heb u reeds te voren gezegd, generaal, zei graaf Cobenzl met zijn vriendelijksten glimlach, dat wij de laatste bepaling niet kunnen aannemen! Mantua moet ons ook behooren, daarvoor geven wij u Maintz; en niet de Etsch, maar de Adda moet onze grens zijn.

— Ha! ge maakt nieuwe zwarigheden, nieuwe uitvlugten, riep Bonaparte en een gloeijende blik van toorn schoot uit zijne oogen op de diplomaten.

— Maar die blik stuitte af op het vriendelijk glimlachje van den graaf. Ik had de eer u ook *ons* ultimatum te zeggen, generaal, zeide hij zacht, en ik zie mij helaas tot de verklaring genoodzaakt, dat, wanneer gij het niet aanneemt, ik gedwongen ben te vertrekken. Maar ik stel *u* dan ook verantwoordelijk voor het bloed der duizenden, dat wederom vergoten zal worden.

Bonaparte sprong op met bliksemende oogen en van woede bevende lippen.

— Gij waagt het mij te dreigen! riep hij toornig. Gij maakt uitvlugten en altijd weder uitvlugten! Gij wilt dus volstrekt oorlog? Welnu, gij zult hem hebben!

Driftig stak hij zijn arm uit, en greep den kostbaren kop, het geschenk van keizerin Katharina aan graaf Cobenzl, en wierp hem woest tegen den grond, zoodat hij kletterend aan scherven brak.

— Ziet gij! riep hij met een donderende stem, even als deze kop zal uwe Oostenrijksche monarchie verpletterd worden, eer nog drie maanden verstreken zijn. Dat beloof ik u! 1).

Zonder beiden heeren verder met een blik te verwaardigen, spoedde hij zich met snelle schreden naar de deur en vertrok.

Bleek van ontsteltenis en toorn, vestigde graaf Cobenzl zijn blik op de scherven van den kostbaren kop, die zoo lang zijn trots en vreugd was geweest. Hij vertrekt, mompelde de markies de Gallo. Zullen wij hem laten gaan, graaf?

— Hoe zouden wij dezen beer kunnen tegenhouden? zuchtte de graaf, de schouders ophalende.

Op 't zelfde oogenblik hoorde men in de voorkamer Bonaparte's forsche stem, roepende: Hela, een ordonnans-officier, terstond!

— Hij roept uit het venster, fluisterde de markies, luisteren wij wat hij zegt.

De twee diplomaten slopen op de teenen naar het venster en gluurden voorzigtig van achter de gordijnen. Zij zagen een Franschen lansier ijlings naderen, en voor het venster der belendende kamer stil houdende, salueren.

Wederom hoorden zij toen Bonaparte's donderende stem. Rijd naar het hoofdkwartier van den aartshertog Karel, riep Bonaparte, verkondig hem uit mijn naam dat de wapenstilstand is opgeheven en de oorlog van stonde aan begint. Verder niets! Voort!

Thans hoorde men hem het venster kletterend digtslaan en met luide stappen door de kamer gaan.

Met strakke ontsteltenis zagen beide diplomaten elkander aan. Graaf, fluisterde de markies, hoort ge, hij gaat en heeft Oostenrijk den ondergang gedreigd. Hij is er de man naar om zijne bedreiging te verwzeenlijken. Mijn hemel! mogen wij hem in toorn laten vertrekken? Zijt gij daartoe gemagtigd?

— Wilt gij 't beproeven den orkaan stilstand te gebieden? vroeg graaf Cobenzl.

— Ja, ik zal 't beproeven, want wij mogen met hem niet breken en den oorlog hernieuwen! Wij moeten den vreeselijke verzoenen!

Bij die woorden ijlde de Gallo naar de deur, en met gevleugelde voeten door de voorkamer en den trap af naar buiten.

Bonaparte had reeds zijn rijtuig bestegen, zijn geleide had zich in orde gesteld, de koetsier greep de leidsels en hief de zweep op om de trappelende rossen het teeken tot vertrek te geven.

Op dit oogenblik vertoonde zich voor het portier het bleek, demoedig gelaat van den markies de Gallo. Bonaparte scheen hem niet te zien; in de kussens geleund zag zijn sombere blik naar boven.

— Generaal, sprak de markies vleijend, ik bezweer u, vertrek niet.

— Markies, antwoordde Bonaparte schouderophalend, het betaamt mij niet vreedzaam bij mijne vijanden te blijven. De oorlog is verklaard, want gij hebt mijn ultimatum niet aangenomen.

— Toch, generaal! ik veroorloof mij u te berigten dat Oostenrijks gevolmagtigden besloten hebben uw ultimatum aan te nemen.

Bonapartes bronzen gelaat toonde niet den minsten zweem van verrassing of vreugde, maar zijne groote oogen vestigden zich met doorborenden blik op den markies.

— Aan te nemen zonder uitvlugten of voorbehoudsels? vroeg hij langzaam.

— Ja, generaal, geheel zoo als gij wilt! Wij zijn bereid den vrede te onderteekenen en het ultimatum aan te nemen. Wees slechts zoo goed weder uit te stijgen, om met ons de konferentie voort te zetten.

— Neen, zei Bonaparte, men moet nimmer terug treden, wanneer men een stap voorwaarts heeft gedaan. Nu ik eenmaal in mijn rijtuig ben, wil ik niet terugkeeren. Ook wachten mij de Venetiaansche gezanten te Passeriano en 't is hoog tijd hun ook mijn ultimatum te geven. Binnen drie uren verzoek ik u, heer markies, en den graaf Cobenzl, u bij mij te Passeriano te willen bevinden. Dan zullen wij gemeenschappelijk de vredesartikelen vaststellen en de openbare en geheime artikelen bepalen.

— Maar gij vergeet, generaal, dat uw ordenans-officier reeds naar het Oostenrijksche hoofdkwartier ijlt om den wapenstilstand op te zeggen.

1) Bonapartes eigen woorden: *Memoires d'un homme d'état.* Vol. IV. p. 589.

— 't Is waar, zei Bonaparte bedaard. Hela! twee ordonnancen! Rijdt den eersten ordonnans na en brengt den officier mijn bevel om terug te keeren. Ge ziet, mijnheer de markies, dat ik aan de opregtheid uwer gezindheid geloof. Binnen drie uren verwacht ik u dus te Passeriano ter vaststelling der vredesartikelen. Wij willen echter den vrede op onzijdig gebied onderteekenen. Ziet gij ginds aan den horizont dat hooge grijze gebouw?

— Ja, generaal, het is het oude vervallen kasteel van Campo-Formio!

— Welnu, in dat bouvallig kasteel zullen wij den vrede onderteekenen. Alzoo binnen drie uren. Vaartwel intusschen.

Hij groette van zijne zitplaats met een ligten hoofdknik den markies, die nederig als een vassal aan de voeten des troons, bij het rijtuig stond, den gepluimden hoed in de hand, gestadig diep buigende en met zijn hoed tot afscheid wenkende 1).

— Voorwaarts! riep Bonaparte en het rijtuig ratelde heen, gevolgd door het schitterend geleide.

Bonaparte vlijde zich achteloos in den hoek, en heimelijk lagchende zeide hij bij zich zelven: 't Was een comedie-coup, en, zoo 't schijnt, is hij mij tamelijk gelukt. Zij hebben den vrede als eene genade van mij moeten aannemen. O! hadden zij vermoed hoezeer ik hem behoefde! Maar die lieden zien noch vermoeden iets. Zij hebben geen doel, zij leven slechts bij den dag, en ontmoeten zij een afgrond op hun weg dan storten zij er in en zijn reddingloos verloren! Mijn hemel! hoe zeldzaam zijn toch degelijke mannen. In Italie alleen zijn achttien milioenen menschen, en ik heb er naauwelijks twee mannen onder gevonden 2)! Die twee mannen zal ik redden, de anderen laat ik aan hun lot over. De Venetiaansche republiek zal van den aardbodem verdwijnen; die gruwzame en bloeddorstige regering zal vernietigd worden. Wij werpen haar het hongerig Oostenrijk als een prooi toe; maar wanneer het haar verslonden heeft en zich in trage rust tot verduwing uitstrekt, dan zal het tijd wezen Oostenrijk uit zijne rust wakker te schudden! Tot zoolang — vrede met Oostenrijk! Vrede! —

Drie dagen later werd in het vervallen kasteel van Campo-Formio de vrede tusschen Oostenrijk en Frankrijk onderteekend. Frankrijk won bij dien vrede Belgie, den linker Rijnoever en de vesting Maintz. Oostenrijk verkreeg het Venetiaansche gebied.

Maar bij deze aanwinsten, die openbaar werden gemaakt, waren nog geheime artikelen gevoegd. In die artikelen beloofde Frankrijk, dat, zoo Pruissen mogt verlangen even als Oostenrijk nieuwe bezittingen te verwerven, Frankrijk dat niet zou toestaan. Daarentegen verbond de keizer van Oostenrijk zich, dat hij nog vóór het sluiten van den rijksvrede, die te Rastatt zou gesloten worden, zijne troepen uit Maintz, Ehrenbreitstein, Mannheim, Ulm, en in 't algemeen uit het Duitsche rijk zou terugtrekken, met andere woorden, dat hij het Duitsche rijk weerloos aan zijnen Franschen nabuur zou overlaten 1).

Oostenrijk had zich vergroot, maar Duitschland zou met zijn bloed en leven daarvoor boeten.

Oostenrijk had te Campo-Formio met Frankrijk vrede gesloten, en daarbij was bepaald dat ook het Duitsche rijk vrede met Frankrijk zou maken.

Te dien einde zou te Rastatt een kongres zamenkomen, waarop al de Duitsche vorsten hunne gezanten zouden zenden, om met drie vertegenwoordigers der Fransche republiek het lot van het Duitsche rijk te bepalen.

TWEEDE BOEK.

DE JONGE KONING FREDERIK WILLEM III.

HET JONGE KONINKLIJKE ECHTPAAR.

Onrustig doorwandelde de opperhofmeesteres, mevrouw von Voss, de antichambre van koningin Louise. Zij was in groot galagewaad, met langen zwarten sleep en een groote zwart krippen kap op het hoofd. In hare witte handen, met halve handschoenen bekleed, had zij een grooten waaijer, dien zij ongeduldig nu eens opende en digtsloeg, dan weder als een dirigeerstok langzaam op en neer bewoog.

Was er iemand geweest die haar had kunnen gadeslaan, dan zou de gravin opperhofmeesteres zich die blijken van ongeduld niet hebben veroorloofd; maar zij was gelukkig alleen, en in de eenzaamheid durft zelfs een opperhofmeesteres zich wel eens verstouten de etikette te overtreden, welke overigens het evangelie van mevrouw de gravin was.

Maar 't was juist de etikette, om wier wil de opperhofmeesteres in zoo heftige beweging was, en voor de etikette wilde zij juist thans, hier in de voorkamer der koningin, eene zegepraal behalen.

— Nu of nooit moet het gebeuren, mompelde zij. Wat ik tijdens het kroonprinsschap mogt dulden, mag ik thans het jonge koningspaar niet meer toestaan, en daarom moet ik terstond heden, op den eersten dag van 's konings regering 2) een ernstig en welmeenend woord met hem spreken, zoo als mijne betrekking en mijn pligt gebieden.

Juist werden de groote slagdeuren geopend, en een man van rijzige, slanke gestalte trad in schitterende uniform binnen. 't Was de jonge koning Frederik Willem de Derde, die zoo even op het binnenplein van het paleis den generaals den eed van trouw aan hun nieuwen koning had afgenomen.

Het edele, jeugdige gelaat van den zeven en

1) Napoleon herinnerde zich nog op St. Helena dat tooneel met groote verlustiging en verhaalde het aan den generaal Gourgaud. Mijnheer de Gallo, zeide hij, begeleidde mij tot aan mijn koets, en trachtte mij met vele strijkaadjen en in zulk een ootmoedige houding tegen te houden, dat ik, ondanks mijn uiterlijken toorn, inwendig hartelijk moest lagchen. Gourgaud, *Memoires de Napoleon*, Vol. I.

2) Bonapartes eigen woorden. Bourrienne. Vol. I. p. 139.

1) *Schlosser: Geschichte des achtzehnten Jahrh.* Th. V. S. 43.

2) 16 November 1797.

twintig jarigen koning was ernstig en streng, maar uit zijne groote blaauwe oogen straalde een innige zachtheid en goedheid, en op zijn schoon en vriendelijk gelaat blonk een bekoorlijke zielrust.

Met haastige zachte schreden ging hij door de kamer, groette vriendelijk en ongedwongen de opperhofmeesteres en begaf zich naar de deur aan de tegenovergestelde zijde.

Maar de opperhofmeesteres trad hem in den weg, en zich juist voor die deur plaatsende, zeide zij ernstig: Uwe majesteit, het is onmogelijk! Ik mag 't niet toegeven, dat alle etikette en vormen op die wijze geschonden worden, en ik moet uwe majesteit verzoeken mij wel te willen zeggen wat zij begeert.

— Wel, zeide de koning met een zachten glimlach, ik begeer heden te doen wat ik elken ochtend op dit uur doe, namelijk mijne vrouw een bezoek te geven.

— Uwe vrouw! riep de opperhofmeesteres met ontzetting. Maar uwe majesteit, een koning heeft geen vrouw!

— Dan zou een koning waarlijk te beklagen zijn, hernam de koning lagchend; wat mij betreft, ik zou liever van mijne kroon dan van mijne vrouw afstand doen.

— Goede hemel! Uwe majesteit moge immer eene vrouw hebben, maar ik moet u dringend bidden, hare majesteit niet in tegenwoordigheid van andere menschen dien naam te geven. Het strijdt tegen de etikette en kwetst den eerbied.

— Mijne lieve gravin, zei de jonge koning ernstig, ik geloof integendeel dat het den eerbied zal verhoogen, indien hare majesteit tevens in den edelsten en schoonsten zin vrouw blijft, en dat is mijne vrouw — vergeef mij, ik wilde zeggen — de koningin. En nu, mijne lieve gravin, vergun mij, dat ik naar mijne vrouw ga.

— Neen, riep de opperhofmeesteres vastberaden, eerst moet uwe majesteit zoo genadig zijn mij aan te hooren. Sedert een uur wachtte ik hier op de komst uwer majesteit, en nu moet zij zoo goed zijn mij te vergunnen onbewimpeld en vrij te spreken, zooals mijn pligt en betrekking dit vorderen.

— Welnu, spreek, lieve gravin, zei de koning met een ligten zucht.

— Uwe majesteit, hernam de opperhofmeesteres, ik acht mij verpligt, thans op dezen gewigtigen dag uwe majesteit te bezweren, dat mij de magt worde gegeven om mijne betrekking met meer strengheid en klem te vervullen.

— En mij zelven onder uw schepter te buigen. Niet waar, dat is uwe bedoeling, mevrouw de opperhofmeesteres? vroeg de koning glimlagchend.

— 't Is ten minste onmogelijk, sire, de waardigheid en verhevenheid van een koninklijk huis op te houden, wanneer de koning en de koningin zelven alle wetten der etikette met voeten treden.

— O! riep de koning snel, geen woord tegen de koningin, mijne waarde opperhofmeesteres. Beschuldig mij zooveel gij wilt, maar geene verwijten tegen mijne Louize, als ik verzoeken mag! En nu, spreek, waarin heb ik weer misdaan?

— Sire, zei de opperhofmeesteres met waardigheid, en zeer goed het lachje opmerkende dat om 's konings lippen zweefde; sire, ik zie wel dat uwe majesteit heimelijk met mij spot, maar ik acht het evenwel mijn pligt, mijne waarschuwende stem te doen hooren. De etikette is een gewigtige en heilige zaak, zij is de gewijde scheidsmuur, die den vorst van zijn volk scheidt. Had de rampzalige koningin Maria Antoinette dien muur niet omvergehaald, zij zou welligt een minder treurig einde gehad hebben

— O, ge gaat te ver, gravin, gij dreigt met de guillotine, riep de koning vrolijk. Ik moet dus inderdaad wel erg misdreven hebben! Zeg dus, wat gij veranderd wenscht te hebben, en ik geef u mijn woord, dat ik doen zal wat mij mogelijk is.

— Sire, bad de opperhofmeesteres zacht, maar met nadruk, wees slechts zoo genadig van in uw huis minder huisvader en meer koning te zijn, althans in tegenwoordigheid van anderen. Het gebeurt soms dat uwe majesteit in bijzijn van anderen op den gemeenzaamsten toon tot de koningin spreekt; ja, uwe majesteit heeft vaak aan vreemde en ondergeschikte personen, aan bedienden zelfs, de eer bewezen, wanneer gij van hare majesteit spraakt, haar kortweg „mijne vrouw” te noemen. Dat, sire, moge in den eenvoudigen huiselijken kring aan 't hof eens kroonprinsen te verontschuldigen zijn, maar 't is eene onbestaanbaarheid in 't paleis eens konings.

— Dit huis is alzoo sedert gisteren in een paleis veranderd? vroeg de koning lagchend.

— 't Is uwer majesteits bedoeling immers niet om als koning dit nederige huis te blijven bewonen? vroeg de opperhofmeesteres verschrikt.

— Volgens uwe opregte meening, waarde gravin, zouden wij dan niet in dit huis kunnen blijven?

— Op mijn woord, uwe majesteit, 't is niet mogelijk! Hoe zou men in deze kleine woning naar behooren en met waardigheid het hof eens konings en eener koningin kunnen houden? De hofstaat der koningin moet ten minste verdubbeld worden; wij moeten vier hofdames, vier kamervrouwen hebben en in die verhouding moeten al de mindere dienaren vermeerderd worden. In gelijke mate moet naar de voorschriften der etikette ook uwer majesteits hofstaat uitgebreid worden. Een koning moet twee generaal-adjudanten hebben, voorts vier kamerheeren, vier kamerdienaars en...

— Ho! viel de koning haar glimlagchend in de rede, mijn huis behoort gelukkig niet tot het departement eener opperhofmeesteres, en wij kunnen hierover dus zwijgen. Overigens zal ik uwe voorstellen en wenschen overwegen; want ik hoop, dat ge er nu mede ten einde zijt.

— Ik heb nog veel te zeggen, uwe majesteit, en dit moet heden gezegd worden, — mijn pligt gebiedt het mij, zei de opperhofmeesteres ernstig.

De koning sloeg een blik van verlangen naar de deur en zuchtte. Welnu, spreek, zeide hij, wijl uw pligt 't u gebiedt.

— Ik moet dan uwe majesteit bidden, dat ze mij in mijne moeijelijke betrekking bijstaat. Slechts dan alleen, wanneer het koninklijke echtpaar zich zelf

aan de strenge en billijke wetten der etikette onderwerpt, kan ik dit ook met regt en nadruk van het geheele hof eischen. Er heerscht thans echter een geest van nieuwe manieren en vormeloosheid, die mij innig bedroeft en welke ik niet mag dulden. Ook de hofdames en kamerheeren zijn er reeds door aangetast, en daar zij gehoord hebben dat uwe majesteit, in strijd met alle etikette, tot hare majesteit de koningin, in plaats van fransch te spreken, dat toch overal in Duitschland de hoftaal is, zich van de gemeene Duitsche taal bedient, meenen zij ook het regt te hebben soms Duitsch te spreken. Ja, 't is onder hen reeds mode geworden elkander aan het ontbijt met een Duitsch „goeden morgen" te begroeten 1). Dit is een nieuwigheid, die zich eigenlijk niemand mogt veroorlooven, zonder de vergunning van de opperhofmeesteres der koningin en van den opperhofmeester uwer majesteit verkregen te hebben.

— Met uw verlof, hernam de koning ernstig, in dit punt kan ik mij met uwe meening niet vereenigen. Geen etikette mag een duitschen man of eene duitsche vrouw verbieden hunne moedertaal met elkander te spreken; 't is veeleer onnatuurlijk en gemaakt, wanneer 't niet geschiedt. Opdat Duitschers het gevoel hebben Duitschers te zijn, moeten zij bovenal hun taal beminnen en zich niet verlagen de taal eens lands tot de hunne te maken, 't welk zich met het bloed van zijn koning en koningin heeft bezoedeld, en welks heilloos voorbeeld thans alle troonen doet beven. 't Is mijn vurige wensch, dat 't aan mijn hof meer en meer gebruik wordt, zich van de duitsche taal te bedienen, want als Duitscher te gevoelen, te denken en te spreken, dat betaamt den Duitscher, en 't zal de hechtste dam zijn, die men der bloedige golven van de Fransche republiek kan tegenstellen, wanneer zij ook Duitschland bedreigen mogten. Nu is u mijn bedoeling bekend, mevrouw de opperhofmeesteres, en ik verzoek u, mogt in uw Ceremonieboek voorgeschreven zijn dat de hofbeambten zich in den omgang van de fransche taal moeten bedienen, dit artikel uit te schrappen en daarvoor in plaats te zetten: „Dewijl Pruissen een Duitsch land is, zoo is 't natuurlijk aan iedereen geoorloofd duitsch te spreken; dit zal ook aan 't hof plaats hebben, zoo althans niemand zich in 't gezelschap bevindt, die de duitsche taal niet verstaat." Ik verzoek u dit niet te vergeten; en nu, mevrouw de opperhofmeesteres, wijl gij zulk een strenge bewaakster dezer deur en der etikette zijt, verzoek ik u, mij bij hare majesteit, mijne gemalin, aan te dienen en te vragen of ik de eer mag hebben hare majesteit te spreken; ik zou haar gaarne mijn compliment maken en hoop, dat zij 't genadiglijk zal vergunnen 2).

De opperhofmeesteres neeg met van blijdschap schitterend gelaat en trad daarop haastig door de deur van het belendende vertrek.

1) Häusser, Deutsche Geschichte Th. II.

2) 's Konings eigen woorden: Zie Eylert, Characterzüge u. s. w. von Friedrich Wilhelm III. Th. II. S. 91.

De koning zag haar een oogenblik glimlagchend na. Zij moet zes zalen doorgaan alvorens Louize's kamer te bereiken, zeide hij binnensmonds. Deze deur echter leidt door den kleinen gang en de voorkamer regtstreeks tot haar. Dat is de kortste weg, en dien ga ik.

Zonder nadere overweging opende de koning een kleine deur in het behang, sloop door den gang en de kleine voorkamer en klopte aan de hooge, met zware portières behangen deur.

Een heldere vrouwenstem riep: binnen! en dadelijk opende de koning de deur. Een jonge dame in zwaren rouw kwam hem tegemoet en stak hem beide handen toe.

— O, mijn hart zeide mij, dat gij 't waart, mijn geliefde vriend! riep de koningin, en hare wonderschoone blaauwe oogen vestigden zich op hem met een uitdrukking van onbeschrijfelijke liefde.

De koning zag haar aan met een zaligen glimlach, en geheel in hare aanschouwing verloren. En inderdaad, 't was een fraai, bekoorlijk, innemend gezigt, dat de jonge, twintigjarige koningin aanbood. In hare blaauwe oogen blonk het vuur van jeugd, van zielsverrukking en geluk; om haar fijn besneden mond met purperen lippen zweefde steeds een liefelijke glimlach; langs hare blozende wangen golfde in sierlijke lokken haar bruin haar; haar edel hoog gewelfd voorhoofd verhief zich boven een fraai gevormden neus; en dit schoon en jeugdig aangezigt was in volmaakte overeenstemming met hare tegelijk trotsche en bekoorlijke, weelderige en ingetogen gestalte, vol koninklijke majesteit en vrouwelijke lieftalligheid.

— Nu? vroeg de koningin glimlagchend. Gij zegt mij geen woord tot groete, mijn geliefde.

— Ik zeg u niets anders dan: God zegene u op uwen nieuwen weg en God behoude u voor mij zoo lang ik leef! riep de koning innig bewogen, de koningin met hartstogtelijke teederheid in zijne armen sluitende.

Zij sloeg hare schoone armen om zijnen hals en liet haar hoofd met een zaligen glimlach op zijn schouder rusten. Zoo rustten zij tegen elkander, sprakeloos van geluk, in plegtigen ernst en diep bewustzijn hunner eeuwige onvergankelijke liefde.

Eensklaps werden zij uit dit zalig zwijgen gewekt door een ligten kreet, en toen zij verschrikt zich snel omwendden, ontwaarden zij de opperhofmeesteres, gravin von Voss, die voor de geopende deur stond en haar somberen blik op beiden vestigden.

De koning lachte luide. Ge ziet, lieve Voss, zeide hij, mijne vrouw en ik spreken elkander zonder aangediend te zijn, zoo dikwerf wij willen en wenschen, en dit is in christelijke en volmaakte orde. Maar ge zijt eene uitmuntende opperhofmeesteres en zult voortaan *Dame d' Etiquette* heeten. Ik zal mij ook zooveel in mijn vermogen is naar uw wenschen rigten 1).

1) 's Konings eigen woorden. Zie Eylert u. s. w. II. 93.

Bij die woorden knikte hij vriendelijk en de opperhofmeesteres, dien wenk begrijpende, vertrok zachtende en deed de deur achter zich digt.

Glimlagchend zag de koningin tot haren gemaal op en vroeg: Was 't wederom een twist over de etikette?

— Ja, en een twist van de ergste soort, antwoordde de koning snel. De opperhofmeesteres begeert dat ik mij telkens vooraf bij u laat aandienen, Louize.

— O, ge zijt altijd aangediend, riep zij teeder, mijn hart verkondigt mij steeds uwe nadering en die heraut is mij voldoende; hij behaagt mij beter dan het statig voorkomen der goede opperhofmeesteres.

— Hij is de engel van mijn geluk, hernam de koning hartelijk, zacht zijn arm op de schouder zijner gemalin leggende en haar tot zich trekkende.

— Weet ge wat ik thans denk? vroeg de koningin na eenig zwijgen. Ik denk, dat de opperhofmeesteres zekerlijk allerlei nieuwe instellingen maken en nieuwe wetten geven zal, en mij oneindige lessen over de pligten eener koningin ten aanzien der etikette voorhouden.

— Ik geloof, dat ge gelijk hebt, zei de koning lagchend.

— Maar ik geloof niet, dat *zij* gelijk heeft, riep de koningin snel, en zich teederlijk tegen haar gemaal vlijende, liet zij er op volgen: Spreek, mijn heer en koning, heb ik niet het regt, thans nu gij voor het eerst als koning bij mij komt, eenige gunst van u te verzoeken en de toestemming daarvan te verwachten?

— Dat regt hebt gij, mijne dierbare koningin, zei de koning vrolijk, en ik geef u mijn woord, dat wat ge ook vragen moogt, uw wensch toegestaan zal worden.

— Nu dan, hernam de koningin blijmoedig, er zijn vier wenschen die ik gaarne vervuld had. Kom, zet u naast mij op den kleinen divan, sla uw arm om mij, opdat ik mij in uwe bescherming voele, laat mijn hoofd aan uwe borst rusten, zooals het viooltje tegen den eik, en hoor nu wat ik wensch. Vooreerst wensch ik, dat het mij geoorloofd zij, in mijn huis ongedwongen en van alle banden vrij, vrouw, moeder en huisvrouw te zijn en de heiligste pligten te kunnen vervullen, waartoe iedere vrouw van God en de natuur geroepen is, zonder eenigen dwang of etikette. Wordt mij dat toegestaan?

— Van harte en met vreugde, ondanks alle opperhofmeesteressen.

De koningin knikte glimlagchend. Ten tweede, vervolgde zij, verzoek ik u, mijn geliefde, dat ook gij u niet tegenover mij door de etikette laat hinderen of beheerschen, dat ge mij steeds, ook tegenover anderen, niet uwe gemalin, maar uwe vrouw noemt, 't geen mijn hoogste en schoonste eeretitel is, en dat verder het plegtstatige en stijve uit onze gesprekken steeds geweerd blijve. Wilt gij mij ook dat toestaan, mijn geliefde?

De koning boog zich tot haar en kuste haar krullende lokken. Louize, fluisterde hij, gij verstaat het in mijn hart te lezen, en groothartig, als altijd, kleedt gij mijne wenschen in uw verzoek! Ja, wij willen elkander steeds bij onzen hoogsten eeretitel, „man" en „vrouw" noemen, en even vertrouwelijk als tot God, zal ik ook tot mijne Louize spreken. En nu uw derde wensch?

— O! voor den derden wensch voed ik eenige vrees, zeide de koningin zuchtend, met liefelijken glimlach tot haren echtgenoot opziende. Ik vrees of ge mij dien wel zult kunnen toestaan, en of de etikette, zooals de opperhofmeesteres zegt, u dat niet volstrekt onmogelijk zal maken.

— Ha! mevrouw de opperhofmeesteres heeft u dus ook reeds een preek gehouden? vroeg de koning lagchend.

De koningin knikte toestemmend. Zij heeft mij eenige gewigtige artikelen uit het ceremonieboek medegedeeld, zuchtte zij. Doch dit zal mij evenwel niet afschrikken, u mijn wensch te zeggen. Ik verzoek u dan, mijn Frederik, beveel den koning, dat hij mijn man, mijn geliefden man, vergunne eenvoudig en bescheiden te leven, zoo als hij gewoon is. De koning moge steeds in het groote koninklijke paleis zijner voorouders feesten geven, in de schoone prachtige zalen de hulde zijner onderdanen, het bezoek van vorstelijke gasten ontvangen, en de koningin moge hem daarbij als zijne gemalin ter zijde staan, maar wanneer die pligten van het koningschap vervuld zijn, laat het ons dan vergund wezen, even als de overigen, naar huis te gaan en in den dierbaren, vertrouwelijken huiselijken kring uit te rusten van de heerlijkheid en glans der feesten. Laat ons dien zaligen huiselijken staat niet verruilen voor het groote koninklijke paleis; verg niet dat ik eene woning verlate, waarin ik de schoonste en gelukkigste dagen mijns levens heb doorgebragt. Zie, hier in deze lieve kamers herinnert alles mij aan u, en de geheele geheime geschiedenis onzer liefde en van ons geluk spreekt tot mij wanneer ik door deze vertrekken ga. Hier, mijn vriend, in deze kamer ontmoetten wij elkander voor het eerst alleen en zonder getuigen na mijne komst te Berlijn: hier gaaft gij uwe vrouw den eersten kus, en hij drong mij als een goddelijke lach diep in hart en ziel, en is er gebleven als een engel die onze liefde beschermt. Sinds dien dag is 't mij, zelfs in het volste genot des geluks, steeds vroom en heilig van zin geweest, en wanneer gij mij kust, bidt de engel in mijn hart voor u, en als ik bid kust hij u!

— O Louize, gij zijt mijn engel en mijn geluk! riep de koning in geestvervoering.

De koningin lette niet op deze stoornis; zij was geheel verloren in hare herinneringen. Hier op deze sofa, vervolgde zij, hebben wij vaak, even als nu, digt nevens elkander gezeten, en wanneer alles om ons heen zweeg, spraken onze harten te luider met elkander, en dikwerf heb ik hier van uwe lippen de schoonste, heiligste openbaringen uwer edele, reine en mannelijk sterke ziel vernomen. In mijn kabinet, digt hier nevens, stond ge eens treurig en peinzend aan 't venster, een wolk lag op uw voor-

hoofd, en ik wist dat ge dien dag in 't huis uws vaders weer veel leeds ondervonden hadt. Maar geen klagte vloeide van uwe lippen, want ge waart altijd een goede, gehoorzame zoon, en zelfs tot mij spraakt ge nimmer met ontevredenheid van de zwakheden uws vaders. Doch ik wist wat gij leedt, doch wist tevens dat ik in die oogenblikken de magt had de wolken van uw voorhoofd te verdrijven en uwe oogen van vreugd en geluk te doen stralen. Zacht naderde ik u, sloeg mijn arm om uw hals, vlijde mijn hoofd aan uwe borst en toen fluisterde ik die woorden, die slechts God en het oor van mijnen man hooren mogten. En gij hoordet ze en slaaktet een vreugdekreet, en alvorens ik wist wat mij gebeurde, zag ik u geknield voor mij, mijne voeten en den zoom mijns kleeds kussende, mij noemende met een naam, die als een heerlijke, heilige muziek in mijne ooren klonk, mijn hart met verrukking vervulde en mijn wangen met een blos overtoog. En hoe 't kwam, weet ik niet, maar ik voelde dat ik aan uwe zijde geknield lag, en, onze vier zaamgevouwene handen hemelwaarts heffend, dankten wij God luide en met zalige woorden voor ons geluk, Hem biddende ons kind te zegenen, dat wij, hoewel wij 't nog niet kenden, onuitsprekelijk lief hadden. O, en nu voor het laatst nog, mijn geliefde, herinnert ge u nog dat ander uur in mijn slaapkamer? Gij waart aan mijne sponde gezeten, biddend, met zaamgevouwen handen, en toch in uw gebed slechts mij aanschouwende, mij, die in weeën op mijn bed kromp, en mij toch in mijne smarten zoo zalig gevoelende, want ik wist dat de natuur mij in dien stond tot de hoogste en heiligste roeping wilde wijden, en God onze liefde wilde zegenen met een zigtbaar pand des geluks. De zware stonde was aangebroken, mijne oogen werden verduisterd, als door een nevel zag ik nog slechts de heilige, door engelen omgevene moeder Gods, die in eene heerlijke schilderij van Guido Reni tegenover mijne legerstede hing. Eensklaps werd de duisternis die mij omgaf als door een bliksemstraal verlicht, en door de stilte, die in de kamer heerschte, klonk een wonderbare, nooit gehoorde toon — 't was de stem mijns kinds! En bij den klank dier stem scheen het mij als of de engelen der schilderij nederdaalden en voor mijn bed traden, om mij te kussen, terwijl de moeder Gods zich tot mij boog en met een hemelschen glimlach mij toeriep: „gezegend is de vrouw die moeder is!"... mijn zinnen duizelden, ik geloof dat ik van onuitsprekelijke zaligheid in onmagt viel.

— Ja, ge waart bewusteloos geworden, mijne dierbare vrouw, zei de koning zacht knikkend, maar uwe onmagt had den glimlach niet van uwe lippen en de uitdrukking eener zalige vreugd niet van uw gelaat gewischt. Ge laagt daar vol zaligheid, slechts door de betoovering van het geluk geboeid, en ik wist, dat gij onuitsprekelijk gelukkig waart en beangstte mij dus niet om u.

— Ik ontwaakte dan ook spoedig uit mijne onmagt, zei de koningin snel, ik had geen tijd tot lange bewusteloosheid, want eene vraag brandde mij op 't hart. Ik sloeg mijne oogen naar u. Ge stondt midden in de kamer, en hield in uwe armen het kind, dat u zoo even in zijn kanten kleedje was aangeboden. Toen klopte mijn hart als een hamer in mijne borst; ik zag u aan, maar mijne lippen hadden de kracht niet tot eene vraag. Maar ge verstondt mij ook zonder vraag; ge naderdet mijn bed, knieldet er nevens, en het kind in mijne armen leggende, zeidet gij met een stem die ik nooit vergeten zal: „Louize, zegen uwen zoon!" Toen was 't alsof mijn hart van verrukking zou bersten; ik moest een luiden kreet slaken; ik zou anders van blijdschap gestorven zijn. Een zoon! riep ik, ik heb u dus een zoon geschonken! En ik sloeg mijne armen om u en het kind, en wij weenden van zalige vreugde en.... en....

Zij kon niet verder spreken van aandoening en heldere tranen vloeiden als paarlen uit hare oogen. Ach, lispte zij, ik ben eene zottin.... lach om mij!

Maar de koning lachte niet, want ook zijne oogen waren vochtig; hij schaamde zich echter over zijne tranen en drong ze in zijne oogen terug. Er ontstond eene pauze, en de koningin liet haar hoofd op den schouder van haar gemaal rusten, die zijn arm om hare edele gestalte geslagen had. Eensklaps rigtte zij het hoofd op, en met hare groote, van geluk glinsterende oogen den koning doordringend in 't bewogen aangezigt schouwende, vroeg zij: Mogen wij, mijn geliefde, het huis verlaten, waarin ons een zoon en kroonprins geboren werd? Zouden wij van onze heiligste herinneringen afstand doen, ter wille van een groot, prachtig, koninklijk paleis?

— Neen, dat willen wij niet, zei de koning, zijne gemalin vaster aan zijn hart drukkende. Neen, wij blijven in dit ons huis, en verlaten het niet. Hier is ons geluk ontkiemd en opgegroeid, hier zal het bloeijen en vruchten dragen! Het zal zijn zooals ge zegt; hier zullen wij wonen als man en en vrouw, en wanneer de koning en koningin feesten geven en vele gasten moeten ontvangen, zullen zij hierover naar het paleis gaan, om aan hun koninklijken pligt te voldoen, maar keeren 's avonds naar hun stil verblijf terug.

— O! mijn vriend, mijn geliefde vriend! hoe dank ik u! riep de koningin hem omhelzende en een gloeijenden kus op zijn lippen drukkende.

— Maar nu, mijn lieve, wat is nu uw vierde wensch? hernam de koning, haar in zijne armen houdende: ik hoop dat het wezenlijk een verzoek, en niet enkel er op aangelegd is om *mij* gelukkig te maken, maar ook *u* betreft.

— O! mijn vierde wensch geldt *mij* uitsluitend, riep de koningin met schalkschen lach. U, u alleen kan ik ze mededeelen, en ge moet mij beloven hem geheim te houden en geen woord er van aan de opperhofmeesteres te zeggen.

— Ik beloof 't u, mijn lieve Louize.

— Welnu, hernam de koningin, de hand van haar gemaal aan haar hart leggende en die zacht met haar rooskleurige vingers streelende: ik zie wel, dat wij dezen winter dikwijls koning en koningin zullen moeten zijn; men zal ons feesten

geven en wij zullen die moeten beantwoorden; het land zal zijn koning willen huldigen en de ridderschap haar eed van trouw afleggen. Het zal alzoo dezen winter veel koninklijke praal, maar weinig vermaak geven. 't Is wel, ik zal er mij in schikken en trachten mijn verheven plaats aan uwe zijde waardiglijk te vervullen; maar daarvoor moet gij, mijn geliefde heer en vriend, in den zomer, wanneer de rozen bloeijen, mij een geheelen dag schenken, en dien dag zullen wij vergeten een koninklijk paar te wezen, om ons slechts te herinneren, dat wij een gelukkig echtpaar zijn. 't Spreekt van zelf, dat wij dien dag niet te Berlijn, ook niet te Parez blijven, maar als vrolijke vogels willen wij uitvliegen, ver van huis, naar mijn Mecklenburgsch vaderland, naar het paradijs mijner kindscheid, naar het lustslot Hohenzieritz. Maar niemand moet het weten, onverwacht willen wij komen en in de stille woning en tuin zullen wij ons eene heerlijke idylle bereiden. Op dien dag moet ge mij alleen behooren, en niemand anders; op dien dag zal ik uwe huisvrouw en minnares zijn en niets anders; ik alleen zal voor uw genoegen en voeding zorgen; ik alleen uw geregten toebereiden en ze u opdisschen. O, mijn goede, beste vriend, schenk mij zulk een dag, zulk een idylle van geluk!

— Ik schenk u en mij dien met genoegen, zei de koning glimlagchend; en ik beken u, Louize, ik wenschte, dat de winter reeds voorbij was en de rozen bloeiden en de ochtend van dien schoonen dag aanbrak.

— Dank, duizendmaal dank, riep de koningin vol blijdschap; mogen nu de de stijve, plegtige dagen komen en het kruipende hofgepeupel en de wierook der vleijerijen; door dat alles heen zal ik reeds den liefelijken geur mijner toekomstige rozen ademen, en op die stijve hofdagen zal ik aan den herderlijken dag denken, die spoedig komen zal en mij schadeloos stellen voor alle verveling en allen dwang.

De koning legde zijne hand als zegenend op haar hoofd, dat aan zijne borst rustte, en rigtte het met de andere hand tot zich op. En zoudt ge waarlijk, lieve en gelukkige engel, meenen dat ik u niet begrijp? vroeg hij zacht. Meent gij, dat ik niet gevoel en weet, dat gij dien troost voor mij uitgedacht hebt, om mij na zoo vele dagen van verveling met het vooruitzigt op zulk een dag gelukkig te maken? Ach, Louize, gij behoeft zulk een troost niet, want God heeft u tot koningin geschapen, en zelfs de lasten van uwen rang zullen u slechts als bekoorlijke geniën omzweven en voor u, in uwe ware menschlievendheid, een ligte liefdedienst worden. U is ten allen tijde het regte woord en de regte handeling ten dienste, en de gratiën hebben u bij dit alles een teedere lieftalligheid en waardigheid geschonken. Maar ik ben stijf en onhandig; ik weet het, een ernstige jeugd en velerlei verdriet en zorgen hebben mijn hart stug en schroomvallig gemaakt. Mij ontbreekt welligt niet altijd het juiste denkbeeld, maar vaak het juiste woord. Gij, Louize, zult als koningin voor ons beiden de eer moeten ophouden, gij moet met uw bekoorlijken glimlach en geestige woorden de harten der menschen winnen, terwijl ik tevreden zal zijn, wanneer ik hunne hoofden win.

— Moet ik hunne harten winnen? vroeg de koningin peinzend. O, help mij, mijn geliefde vriend, zeg mij wat ik doen moet om door het volk bemind te worden?

— Blijf zoo als ge zijt, Louize, zei de koning ernstig; blijf steeds zoo, in den glans der schoonheid, der onschuld en lieftalligheid, waarin ik u op de twee belangrijkste dagen mijns levens gezien heb, en zooals ge altijd voor mijne oogen zult staan. O! ik heb ook mijne herinneringen, en hoewel ik ze niet met zulke vloeijende en schoone woorden verhalen kan als gij, zij leven echter even krachtig in mij en volgen mij overal als goede geniën, hoewel zij zwijgend zijn voor anderen, even als ik zelf.

— Verhaal mij, mijn geliefde, zei de koningin, zacht vleijende, met haar schoon hoofd op 's konings schouder rustende. Laat ons heden een bekoorlijk uur aan de herinnering wijden!

— Ja, een bekoorlijk uur der herinnering, riep de koning, want wat is bekoorlijker voor mij, dan aan u te denken, en aan het oogenblik, dat ik u het eerst zag! Zal ik 't u verhalen, Louize?

— Verhaal mij, mijn geliefde vriend. Uwe woorden zullen in mijne ooren ruischen als een liefelijke muziek, die men, hoe vaker men ze hoort, des te meer bemint en beter begrijpt. Verhaal, mijn vriend. — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

CANOVA'S LIEFDE.

NOVELLE NAAR

E. Heusinger.

Een jonge man, wiens bleeke gelaatstrekken door een geestvol oog bezield werden, had reeds eenige malen aan de deur van Volpato's werkplaats aangeklopt. Terwijl hij daar zonder schaduw voor het hooge, witte portaal stond te wachten, werden hem de stralen der zon, hoewel het December was, tot last; ook had de weg van het verst verwijderd gedeelte van Rome hem vermoeid, daar hij als vreemdeling van straat tot straat naar den weg had moeten vragen. In het denkbeeld, dat de oude meester niet te huis zou wezen, was hij reeds op het punt, zonder zijn doel bereikt te hebben, den moeijelijken weg huiswaarts weder aan te nemen, toen een klein gedruisch, een diepe ademtogt, het geluid eener stem, dat zich nu en dan deed hooren, hem tot de overtuiging deed komen, dat de werkplaats niet zonder bewoner was. Aarzelend legde hij nu zijn hand op den drukker, opende snel de deur en bleef als betooverd staan, toen zich een schouwspel aan zijne

oogen voordeed, dat hem deed gelooven, dat de dagen der Grieksche mythe teruggekeerd waren.

In het midden van het uitgestrekte vertrek, door het gouden zonlicht helder omstraald, dat door een in de hoogte aangebragt venster binnendrong en de witte, levenlooze groepen en gedaanten eigendommelijk scherp deed uitkomen, scheen een wezen te zweven, aan een jonge godin gelijk. De arm en de boezem onthuld, in de eene hand met opgeheven arm een ouderwetsche kruik en in de andere een vlakke schaal houdende, had het den schijn, als ware die goddelijke gestalte op het punt, den ouden man, die haar met verhelderden blik aanstaarde, den dronk der onsterfelijkheid aan te bieden. Ware de vreemdeling een Griek uit den ouden tijd geweest, hij zou gemeend hebben Hebe voor zich te zien, die tot een gunsteling der goden met den beker van eeuwige jeugd was afgezonden. Doch als een Venetiaan der achttiende eeuw wist hij zeer wel, dat dit bekoorlijke beeld een jong meisje was, dat den kunstenaar tot model moest dienen. En hoe schoon was zij! Hoe berispeloos de omtrekken van dat klassieke hoofd, het schoone voorhoofd, het geheele als uit marmer gebeitelde profiel, die gevulde, schoon geëvenredigde gestalte. Alles zoo volmaakt, zoo overeenstemmende, van den zacht geronden hals tot aan den sierlijk gevormden enkel, van den veerkrachtigen voet, welke haar tot aan de knien opgeschort kleedje aan het oog blootstelde.

Zij stond zonder eenige beweging, aan een marmeren beeld gelijk; doch die bewegeloosheid was ook de eenige overeenkomst, die zij met het marmer bezat; het bloed stroomde warm onder haar doorzigtige huid; het donkere oog van Italie glinsterde onder het hooge voorhoofd, frissche adem stroomde door de ten halve geopende lippen. Zij deed niet denken aan het standbeeld van Hebe, maar aan de levenslustige godin der jeugd zelve.

De vreemdeling stond ook zonder zich de minste beweging te veroorloven, even als het voorwerp, waardoor zijn blik geboeid werd. Men scheen zijn binnenkomen niet te bemerken; noch de schilder, noch het goddelijke wezen sloeg eenige acht op hem. Doch ook hij vergat, dat hij vergeten werd, en hij had noch oog, noch oplettendheid voor iets anders dan voor het beeld, dat voor hem stond. Hij stond als aan den drempel genageld, met ingehouden adem, met een hart, dat snel en met zulk een geweld klopte, dat zijn geheele ligchaam er door aangegrepen werd, tot omstreeks vijf of zes minuten later de oude man zijn penseel wegwierp en, de jonge godin toeknikkende, met een vaderlijk lachje zeide: zie zoo, voor deze keer zijt gij afgelost! Ga nu heen, trek de kleederen aan van een Christenmeisje en ga dan in den tuin zien, waar Raphael is; ik heb hem hier noodig.

Hebe sprong vlug van haar voetstuk, zette kruik en beker neder en hare armen rond den hals van den ouden man slaande, beschouwde zij haar eigen beeldtenis met van vreugde glinsterende oogen. — Maar het haar is niet af, merkte zij op. — Raphael zal het haar afmaken, hernam de oude man; ga nu, kleed u aan en roep hem hier! — Hierop verwijderde zich Hebe.

Inmiddels had de oude man den vreemdeling toch bemerkt. Hij stond op en naderde hem. Ik vraag u om verschooning, mijnheer, zeide hij, dat ik u met zoo weinig complimenten ontvang. Maar nog slechts enkele minuten en ik had het beeld voltooid; doch ik vreesde voor de gevolgen, die een stoornis in het werk mogt te weeg brengen. Mag ik vragen, wat er van uw begeeren is?

— Ik wenschte wel onderrigt in het teekenen te ontvangen, aldus sprak de vreemdeling; ik heb buiten twijfel de eer met den beroemden meester Giovanni Volpato te spreken? — De schilder maakte een buiging, en zeide: die ben ik! — Ook ik ben een kunstenaar, vervolgde de jonge man; ik heb reeds iets in het beeldhouwwerk geleverd, dat misschien meer geroemd wordt dan het waardig is. Ik hoop misschien nog eenmaal een beeldhouwer te worden, doch thans gevoel ik, dat ik eerst nog moet leeren teekenen. — Teekenen, aldus hernam Volpato, is zekerlijk een eerste noodzakelijkheid voor een beeldhouwer. — Ik kan teekenen en schilderen, aldus sprak de jonge man weder, wat voor mij is, doch zoodra ik beproef mijn eigen denkbeeld te volgen, en een schoonheid te scheppen, die boven de alledaagsche, mij omringende vormen uitsteekt, gevoel ik, dat ik nog ben, wat de zeeman is zonder kompas. Om kort te gaan, groote meester, gij ziet in mij een zwemmer, die zonder zwemgordel nog niet voort kan; ontneem mij mijn model, en ik ben nog niet meester van een enkele lijn. — Mijn onderwijs is tot uw dienst, jonge heer, zeide Volpato, doch mag ik weten hoe de naam is van mijn aanstaanden leerling? — Ik heet Antonio Canova, antwoordde de vreemdeling.

Een glans van vreugde vloog over de trekken van den ouden man, en de handen van den jongen beeldhouwer grijpende, kuste hij hem volgens Romeinsche wijze, eerst op den eenen en daarna op den anderen wang. Wel kunt gij zeggen dat gij eenmaal beeldhouwer zult worden, riep hij uit. Ik ken uwe werken, doch kan niet toegeven, hetgeen gij zoo even in te groote bescheidenheid hebt gezegd, dat men ze boven de waarde schat. Bij den lof, lieve Antonio, is de wijze en de maat een geheel verschillende zaak. Uwe werken mogen meer, maar zeker geen grooteren lof opgebragt hebben, dan ze verdienen. Uwe tijdgenooten roemen u zeer. Thans hebt gij hun te toonen, hoe zij u op de regte wijze moeten loven. Gij hebt uwe eeuw te leeren, zoo te denken over de werken, die thans door haar geprezen worden, zoo als gij dit doet, en wel daardoor, dat gij werken voortbrengt, in welker lof gij u met haar kunt vereenigen. Dat is uw taak, Antonio, en zekerlijk zult gij die eenmaal bereiken. — Ach, meester, toen ik eergisteren voor het eerst voor den zonnegod van het Vatikaan stond, twijfelde ik, of mij wel eenige taak was opgelegd. Ik had den moed niet, om te zeggen, ook ik ben beeldhouwer!

De jonge kunstenaar was sedert eenige dagen in de eeuwige stad aangekomen, en wel onder vooruitzigten, die aan zijn eerzucht de schitterendste toekomst aanboden. Reeds verbreidde de faam door Italië den roem zijner werken, waaraan door anderen op dat tijdstip grootere waarde werd toegekend, dan zij verdienden, en ook als zij door hem zelven geschat werden. Evenwel gevoelde hij eerst nadat hij met den ijver van een vromen pelgrim zich naar het vatikaan had gespoed, en behalve de onovertreffelijke voortbrengselen van den Griekschen beitel, ook de schilderijen der groote meesters aanschouwd had, die ontevredenheid met zich zelven, die hem thans zoo geheel vervulde. Op dien dag hadden zijne zintuigen kennis gemaakt met openbaringen van een schoonheid en majesteit, waarvan zijn ziel tot hiertoe geen denkbeeld had gehad. Het goddelijke had zich aan hem geopenbaard. In zijne eigene werken zag hij slechts den eenvoudigen afdruk van de meest alledaagsche vormen, zoo als elke dag zijns levens die hem aanbood. — De leden, de gelaatstrekken waren niet die van een god of half-god, neen, slechts van menschen, èn nog wel van menschen van de zoo ondichterlijke achttiende eeuw.

In het gevolg van den Venetiaanschen gezant naar Rome gekomen, opgenomen door de koninklijke republiek, die de herstelling van den ouden glans der kunst van zijne hand verwachtte, vernam hij met schrik de vraag eener inwendige stem, of hij inderdaad door de godin der kunst geroepen was, of dat zijne roeping slechts een spel der fantasie was, een aanmatiging, die hij in gloeijenden ijver voor bezieling had gehouden? En toch, neen! Hij gevoelde in het volgende oogenblik weder, dat zulk een twijfel snoode ondankbaarheid jegens de godheid was, die hem op het roemrijke veld der kunst geroepen had, die zoo magtig tot hem sprak. Een taak althans wilde hij volbrengen. Ware hij al niet in staat om het licht van Griekenland op nieuw boven zijne tijdgenooten te doen verrijzen, zoo wilde hij toch volstrekt het licht wegnemen, waarin men thans rondwandelde. Hij wilde de wereld van de valsche idealen van Bernini bevrijden; hij wilde bij de menschheid het gevoel voor het schoone, voor het verhevene, voor het liefelijke weder opwekken, even als dit voor hem zelven rein en schoon was opgegaan.

De jonge beeldhouwer had evenwel te regt ingezien, dat teekenen zijn zwakke zijde was. Zoo lang hij slaafs de vormen der alledaagschheid aanhing, modellen, die zich elken dag, op elke plaats van Italië aanboden, zoo lang bezat zijn werk slechts een zekeren graad van juistheid, en een zekere aangename netheid, die hem de hulde van een tijdvak deed verwerven, dat aan voortbrengselen van een hoogeren rang niet meer gewend was. Doch de hand eens meesters moest hij nog zich eigen maken. Hij had nog niet geleerd, zoo als Schiller dit zegt, het noodige met het mogelijke te vereenigen; en wilde hij zich tot het ideaal verheffen, zoo gevoelde hij behoefte aan de noodige voorbereidende kennis. Hij zag in, dat, wilde hij een gebouw oprigten, welks tinnen zich zouden verheffen tot in de verheven streken der eenige ware kunst, de grondslag breed en diep moest gelegd worden, volgens de eeuwig bestaande wetten der natuur; en dus vatte hij snel het besluit op, om de teekenkunst van hare eerste grondregelen af degelijk te bestuderen, en zich onder den grootsten meester van den toenmaligen tijd, den teekenaar en graveur Volpato, te bekwamen. Zelfs was hij niet vrij van het denkbeeld, dat misschien meer de schilder, dan de beeldhouwer in hem sluimerde. De hoogte van een Raphael scheen hem minder ver, diens grootheid eerder te bereiken, dan die van den schepper van den door hem zoo bewonderden „Apollo," van den „Antinous," of van „de stervende vechter."

Als leerling van Volpato, wijdde zich Canova, met een veerkrachtige vlijt, zijn karakter eigen, aan de begonnen studie, en maakte vorderingen, die den ouden meester in verbazing bragten. Het beeld echter van het heerlijke wezen, dat hij bij zijn eerste bezoek der werkplaats aanschouwd had, stond voortdurend voor zijn ziel; zijn hart klopte onstuimig, zoo dikwijls hij den weg naar het Transtevere insloeg, waar de meester woonde. Voortdurend koesterde hij de hoop, haar nogmaals te zullen aanschouwen. Maar de dochter van den graveur, want deze was zijn Hebe, verscheen niet dikwijls in de werkplaats van haar vader, en ware dit al het geval, zoo was dit gewoonlijk maar voor een kort oogenblik. Evenwel waren die oogenblikken voldoende, om den indruk, dien haar eerste verschijning op den jongen kunstenaar gemaakt had, dieper bij hem te doen wortel vatten, en zijn aan teedere gevoelens zoo rijk hart, haar geheel te wijden.

Deze liefde oefende een even zoo wondervollen als weldadigen invloed op den kunstenaar uit. Het aanschouwen van den Apollo van Belvedère had hem zekerlijk eenigen tijd doen twijfelen, of hij wel een beeldhouwer was; het had hem het hooge doel zijner roeping als zoo verwijderd, zoo onbereikbaar voorgesteld, dat hij een oogenblik aarzelde den wanhopenden wedstrijd op te geven. Even als de vermetele reiziger, die het zich ten doel gesteld heeft de met sneeuw en ijs bedekte toppen van den Montblanc te bestijgen, en die, nadat hij opgeklommen is, en de eerste hoogten achter zich heeft gelaten, welke hem de kruin verborgen, nu op verren afstand den grijzen bergtop ziet schemeren, dien hij beklimmen wil — zoo gevoelde hij hoe ver het doel, dat hij zich gesteld had, nog verwijderd was, welke steilten hij nog te overwinnen had. Doch de zoo ideale en tevens menschelijke schoonheid van Maria Volpato scheen hem eerder te bezielen, dan af te schrikken en te ontmoedigen. Zij deed hem weder vertrouwen stellen in de kunst. Thans streefde hij niet langer naar de klassieke fraaiheid van de oudheid, maar naar de levende, nog op de aarde rondwandelende schoonheid. Volpato gaf hem ook herhaalde malen

de verzekering, dat de hoogste graad van schoonheid zich meer en meer als van zelve, in zijne teekeningen ontwikkelde, en hij voegde er bij: ja, ja, mijn waarde Antonio, men kan het duidelijk zien, dat gij thans een ijverig bezoeker van het vatikaan zijt. Doch Canova gevoelde, dat het zien van de Hebe in de werkplaats van den meester meer invloed op hem had uitgeoefend, dan al de overblijfselen van den ouden griekschen kunstenaarsgeest.

Volpato werd met elken dag trotscher op zijn leerling, wiens zacht gemoed vrij was van alle ijdelheid en kunstenaarsnijd; wiens eenvoudig, openhartig karakter hem even spoedig de liefde deed verwerven van hen, die hem omringden, als dat zijn snel ontwikkeld talent hem hunne bewondering deed inoogsten. De oude meester noemde hem gewoonlijk zoon, en Canova hoorde nooit dien naam, of zijn hart klopte luider, in zoete verwachting, welke hem langzamerhand van zijn schroomvalligheid bevrijdde. Zou hij werkelijk misschien eenmaal het regt hebben, den ouden Volpato vader te noemen?

Maar onze jonge beeldhouwer was niet de eenige leerling van den graveur. Reeds toen hij voor de eerste maal de werkplaats bezocht, had hij kennis gemaakt met een jongen Napolitaan, die reeds meer dan een jaar onder Volpato's leiding arbeidde. Het was Raphael; dezelfde, aan wien de meester den last had opgedragen, het haar der Hebe te voltooijen. Morghen was zijn naam. Hij was van Vlaamsche afkomst en zoowel door uitwendige, als door eigenschappen des geestes geheel het tegenovergestelde van Canova. De Italiaan en de Nederlander waren wonderlijk in dien jongman vereenigd, die even zoo schoon van uiterlijke gedaante was als zijn medescholier, eenvoudig en weinig uitstekend. Hij bezat daarenboven zelfvertrouwen en was vrolijk en ondernemend, terwijl de laatste terughoudend was en zich zelven wantrouwde. Het schoone, blonde haar, dat zijn noordelijke afkomst verried, droeg hij op de wijze als zijn onsterfelijke naamgenoot, de schilder Rafaël, dien hij gewoon was zijn beschermheilige te noemen. In volmaakte overeenstemming met zijn blonde haren was zijn levendig blaauw oog, zijn roode wangen en zijn sterke, doch welgevormde leden; en in dit transalpijnsch uiterlijk woonde een Italiaansche ziel, vurig, talentvol, gevoelig; terwijl hij van de bewoners der Nederlanden het taaije geduld bezat, alles in den grond uit te werken, wat hij eenmaal in handen had genomen. Slechts Raphael kwam Canova in liefde van hun beider meester nabij; hij leerde de graveerkunst en reeds voorspelde de oude Canova, dat de jonge Napolitaan zijn leermeester weldra achter zich zou laten.

Canova was nog niet lang onder Volpato's opzigt geweest, toen hij een klein werk voltooid had, dat, hoe onbeduidend het ook naast zijne latere voortbrengselen moge schijnen, in zoo verre van eenig gewigt was, als het duidelijk het begin van een nieuw tijdvak in zijn ontwikkeling als kunstenaar aanduidde. Het was een Apollo, die zich een lauwerkrans op het hoofd drukt. Toen hij zijn werk aan den ouden Volpato liet zien, zeide deze meester: op zich zelven beteekent het niet veel, mijn zoon, maar het belooft meer dan alles, wat gij tot hiertoe geleverd hebt. Gij hebt u van den zwemgordel ontdaan, waarde Antonio. Het zijn niet de leden van den zonnegod, dat is zeker waar; maar even zoo weinig zijn het de vormen van een alledaagsch menschenkind. Het ideaal heeft aan uw tooverspreuk gehoorzaamd; gij hebt in het vatikaan het leeren bezweren.

— Ach, mijn vader! riep de jonge man, wiens bleeke wangen als purper gloeiden, toen hij Volpato voor de eerste maal zoo aansprak, niet aan het vatikaan, maar aan deze uw werkplaats ben ik de eerste bezieling eener hoogere kunst verschuldigd. Wel opende de wondervolle Apollo mijne oogen, maar nog iets verhevener dan deze drong tot in mijn hart; iets, waarvan het beeld tot in mijne diepste gedachte is doorgedrongen, boezemde de werken van mijne hand die schoonheid in, waarop zij misschien roem kunnen dragen. En moed scheppende, beleed hij den ouden kunstenaar, dat hij Maria beminde, dat hij haar van het eerste oogenblik had bemind, dat hij haar had gezien; dat slechts zij zijn leven eenige waarde kon geven, dat slechts zij hem tot roem had aangezet, en rijkdom en eer als iets begeerlijks aan hem voorgehouden.

De verbazing van Volpato bij die bekentenis evenaarde zijn vreugde. Den jongen beeldhouwer omhelzende, riep hij uit: en dus wilt gij inderdaad mijn zoon zijn? Nu, zoo waar ik een zondig mensch en een goed Christen ben, ik heb niets gehoord, dat mij zoo veel genoegen doet, sedert Maria's moeder zaliger mij het jawoord gaf, en dat is al lang geleden, Antonio! En gij bemindet mijn dochter van het eerste oogenblik aan! Nu, ik had u ook reeds lief op den eersten dag; en toen ik u beter leerde kennen, beminde ik u meer en meer, beminde u als een zoon, en sprak tot u als een zoon, gij weet dit. En nu, bij mijn patroon, gij zult mijn zoon zijn. Ik zou voor mijn kind geen beter echtgenoot kunnen wenschen, en ik kan ook zeggen, hoezeer ik u bemin, ik zou ook voor u geen betere vrouw weten. — Maar zal Maria haar toestemming geven? vroeg Canova bewogen. — Of zij haar toestemming zal geven, sprak de oude man lagchende; wel, daar zullen wij niet veel naar vragen, mijn jongen. Wij zullen het jonge meisje niet op het denkbeeld brengen, dat zij een wil heeft; dat zal zij wel bemerken, wanneer zij getrouwd is. Gij zult haar hebben. Ik zeg u dit, en gij zult zien, dat ik wil genoeg heb voor ons beiden, voor haar en mij. — Maar ik heb nog volstrekt geen bewijs, dat zij mij bemint, zeide de beeldhouwer. — U niet beminnen? Wel, waarom zou zij u niet beminnen? Hebt gij haar ooit leed gedaan? — Dat verhoede de hemel! riep de jonge man uit. — Wel nu, wat zou haar dan verhinderen, u te beminnen! Ik houd veel van u, Raphael houdt veel van u en waarom zou Maria niet even zoo als wij u liefhebben. En wanneer zij maar eerst uw vrouw is, jongen, zoo zal zij u spoedig meer beminnen, dan een van ons.

Volpato verzuimde niet, zijn dochter de bekentenis van den jongen beeldhouwer en ook de belofte mede te deelen, die hij hem gedaan had. Doch dit berigt werd geenszins zoo opgenomen, als hij verwacht had. Maria stond onthutst, hare wangen werden bleek en haar stem ter naauwernood hoorbaar, toen zij zeide: gij hebt uw woord gegeven, vader? Gij zegt, gij hebt het hem beloofd. — Ja, ja, mijn dochter, ik heb mijn woord verpand. Maar wat beteekent dit, mijn kind, verschrikt gij, dewijl ik u van een echtgenoot spreek? Hoor, dwaas meisje, denkt gij dan, dat trouwen zulk een verschrikkelijke zaak is? Waar anders, denkt gij, dat jonge meisjes voor op de wereld zijn, dan om te trouwen! Hoe kinderachtig is dit; te weenen, omdat mijn waarde Antonio zooveel van u houdt, dat hij wenschte, altijd bij u te zijn! Gelooft gij dan, dat het doel van het leven van een jong meisje is, om het huishouden van haar ouden vader waar te nemen? — Ja, beste vader, snikte het meisje, ik zal niet half zoo gelukkig zijn, wanneer ik iets anders doe, en, aldus vervolgde zij, terwijl zij hare armen om zijn hals sloeg en tranen haar stem afbraken, is vader zijn Maria tot last? Is zij een slechte huishoudster? Moet zij die betrekking daarom nederleggen?

— Bah, sprak haar vader, onzin! Mijn Antonio zal u veel gelukkiger maken, dan uw oude vader dit kan, en daarenboven, mijn beste Maria, gij zult toch mijn huishoudster kunnen blijven, wanneer dit de zaak is. Wat kan ons beletten, bijeen te wonen, gij en uw echtgenoot, Raphael en ik? Weet gij wel, dat gij de vrouw zult worden van den grootsten man van zijn tijd. De naam van Antonio zal eeuwen lang weerklinken; en dan, om de zaak nu nog eens van een anderen kant te bezien, hij heeft een inkomen van 300 dukaten van den Venetiaanschen staat, en dit is slechts een klein begin. Nog geen drie en twintig jaren oud en reeds een inkomen van 300 dukaten! Gij zult eenmaal zeer rijk zijn, Maria, kunt veel goed doen — aalmoezen uitgeven naar hartelust, mijn goed kind! — Ik verlang niet rijk te zijn, hernam Maria, nog altijd weenende. Waarom moet ik trouwen? Zijn wij niet allen gelukkig, zooals wij thans bijeen zijn? En ik kan nooit met signor Canova gelukkig zijn, want ik bemin hem niet. — Bemint hem niet? riep Volpato bijna eenigzins verstoord uit. Gij bemint mijn goeden Antonio niet? Mijn vlijtigen, zachten, onschuldigen jongen? Wat hebt gij tegen hem? Wat heeft hij u ooit gedaan? — Niets, sprak het meisje snikkende. Ik geloof niet, dat hij ooit iets tegen mij heeft gezegd, hetzij goed, hetzij kwaad. Maar toch houd ik niet van hem. — Goed, doch wanneer gij zijn vrouw zijt, zoo zult gij hem beminnen. Gij zult hem eerst huwen en naderhand leeren beminnen. Dus, doe mijn geen verdriet aan, meisje; zeg niets meer; gij zult met Antonio veel gelukkiger zijn, dan gij meent. — Hoe kan een meisje gelukkig zijn met een man, dien zij niet bemint? — Heb ik u niet gezegd, dat gij hem beminnen zult, wanneer hij uw man is? Elke goede vrouw bemint haar man. Kwel mij niet langer, Maria, wees een verstandig meisje, zooals gij altijd zijt geweest; ik zeg u, het is alles reeds beslist. En de oude kunstenaar keerde naar zijn werkplaats terug.

Maria begaf zich echter naar den tuin, om uit te weenen. In een afgelegen gedeelte van het welriekende plantsoen was een zonnig plaatsje, waar Raphael Morghen zijne schetsen te droogen legde. Was het opzettelijk of toeval, de dochter van Volpato rigtte hare schreden naar die plaats, zette zich op een bank neder, die door eenige cypressen werd beschaduwd en liet aan hare tranen den vrijen loop. Niet lang had zij daar gezeten, of zij vernam naderende schreden en in het volgende oogenblik stond de jonge Napolitaan voor haar. Maria, riep hij uit, zoo in tranen? Wat is er voorgevallen? en terwijl hij zich op de bank naast haar nederliet, sloeg hij zijn arm om haar heen en trok haar tot zich. Maria leunde met haar hoofd tegen zijn schouder en snikte hevig.

— Raphael, sprak zij al weenende, mijn vader heeft mijn hand signor Canova toegezegd. — Den jongen kunstenaar overviel een huivering van schrik. Aan Antonio! riep hij uit. Een dwaasheid, een scherts slechts, hoop ik! — Ach, zeide Maria, vader is vast besloten. Hij wil er niets tegen hooren inbrengen. Zijne laatste woorden waren: het is alles bepaald! Er is dus geen redding meer voor ons, mijn Raphael! — Geen redding meer, herhaalde Morghen. En gij hebt toegestemd? Doet gij zoo spoedig van mij afstand, Maria? O, misschien bemint gij Antonio wel! Een ieder bemint hem, en het is ook onmogelijk hem niet genegen te zijn. Ik zelf beminde hem tot op dit oogenblik — maar wanneer hij u aan mij heeft ontrukt — — Ach, Raphael! gij weet wel, dat dit onmogelijk is; kan ik iemand, behalve u, liefhebben! — Nu, Maria! dan is alles nog niet verloren. Ik ga dadelijk naar uw vader; hij houdt veel van Antonio, dat is waar, maar ook mij is hij zeer genegen. Hij kent mij zoo veel langer; ik ben een ouder leerling van hem dan hij. Ik zal daarenboven meer invloed op hem hebben, dan Antonio. Want Antonio zal zich een eigen weg banen, terwijl ik den weg betreed, dien de meester voor mij bewandeld heeft. Het zou dwaas zijn, Maria, van onze liefde een geheim te maken. Reeds langen tijd hadden wij uw vader er kennis van moeten geven, dan zou zulk een hindernis zich niet opgedaan hebben. Hij zou u mij even bereidwillig toegezegd hebben, als hij u aan Antonio heeft beloofd, en gij zoudt dan mijn verloofde, misschien wel mijn beminde vrouw zijn geweest. Nu, het is nog niet te laat; ik ga onmiddellijk naar uw vader.

Raphael Morghen verliet de dochter van Volpato niet meer zoo wanhopend, als hij haar had aangetroffen. Hij ijlde naar de werkplaats, waar hij den meester alleen vond. De jonge Napolitaan begon onmiddellijk, zonder melding te maken van Canova, hem zijn en wederkeerig Maria's toegenegenheid mede te deelen, en hij bad hem om zijn toestemming tot hunne verloving.

In diepe plooijen was het voorhoofd van den ouden man zaamgetrokken. Dat kan niet zijn, Raphael, hernam hij. Ik zelf heb eerst heden morgen

Maria aan Canova toegezegd. — Aan Antonio, meester? Maar Maria bemint hem niet! — Dat is zijn schuld niet, jonge vriend, sprak Volpato; zij heeft in dat opzigt niemand te gispen, dan zich zelve. — Maar zij kan niet gelukkig zijn met een man, dien zij niet bemint; en ik verzeker u, meester, gij zult het geluk van Antonio even zoo min bevorderen, als dat van Maria, wanneer gij hem een vrouw geeft, die hem niet bemint. — Diavolo! riep de oude man ongeduldig, al weder dat geleuter over liefde! Ik geloof, dat die jonge lieden allen gemeene zaak gemaakt hebben! Ik bemin Antonio niet, zegt de een. Zij houdt niet van Antonio, herhaalt de ander. Hoe kan ik gelukkig zijn met een man, dien ik niet bemin? roept de een. Hoe kan zij gelukkig worden met een man, dien zij niet lief heeft? zegt de ander. Nu vraag ik u, waarde Raphael, is dat niet voldoende, om een verstandig mensch het hoofd op hol te maken? Ik zeg u, wat ik ook tot het meisje gezegd heb: zij zal hem beminnen, wanneer hij slechts eerst haar man is.

— Maar zij bemint mij, aldus bleef de Napolitaan volharden bij zijn voornemen, en ik bemin haar, meester! Gij zult haar hart, even als het mijne, breken, wanneer gij ons van elkaar scheidt. Zie, meester Volpato, reeds langen tijd had ik mij gevleid, dat de naauwste banden ons zouden verbinden, dat wil zeggen u en mij; ik hoopte het overige van ons leven bij elkaar door te brengen. Het is steeds mijn plan geweest, mij in Rome te vestigen. Ik weet, dat ik de grootste kunstenaar van mijn vak zal zijn. Gij zelf hebt het gezegd en ik gevoel het ook. In hoog gespannen verwachting dacht ik steeds: wat kan ons verhinderen, dat wij, mijn waarde, goede, oude leermeester en ik gemeenschappelijk werken en ééne familie uitmaken; dat ik, die zijn zoon ben ten opzigte van de kunst, ook zijn schoonzoon word door de liefde tot zijn dochter. Antonio wordt een grooter man dan ik, meester, maar hij zal uw medearbeider niet worden; hij vervolgt een geheel andere loopbaan. De wereld is zijn ster. Geef hem uwe dochter, en gij verliest hem en haar; geef haar mij, en gij behoudt ons beide. — Ik kan niet, sprak Volpato, ik heb mijn woord gegeven; mijn woord is mijn woord. Hadt gij de laatste week, neen, gisteren zelfs nog om haar aangehouden, zoo had ik haar u van ganscher harte gegeven, want ik bemin u te zeer, zooals gij wel weet; maar Antonio heeft eenmaal mijn woord.

— Maar, waardste meester, wanneer gij zelf Antonio moest trouwen, zoo kondt gij hem vrij en frank uw woord geven, en niemand zou eenig regt hebben hieromtrent aanmerking te maken; maar heeft Maria zelve ook niet een stem, aan wien zij haar hand wil geven? Gij zult haar toch niet zonder haar eigen toestemming willen uithuwelijken! Dat is meer, dan waartoe God en de natuur u regt heeft gegeven. Gij zult haar hart niet willen breken, haar ontnemen aan hem die haar bemint, om haar te geven aan een ander, dien zij niet bemint? Dat zou meer dan verschrikkelijk zijn! — O, groote Jupiter, riep de oude man wanhopend uit; wat moet ik al niet over liefde hooren op dezen gezegenden dag! Kan dan de jonge wereld over niets anders spreken! Op alle voorstellingen, op alle redenen, op alles wat het gezond verstand kan voortbrengen, hebben zij geen ander antwoord dan: liefde! en dat antwoord moet alles vereffenen en in orde brengen.

— Het is niet noodig, meester, Jupiter aan te roepen, sprak Raphael glimlagchende, want Amor is even goed een god als hij, en wanneer de dichters niet liegen, zoo zijn de pijlen van den blinden knaap gevaarlijker, dan de bliksemen van den dondergod. Maar er is een tijd geweest, meester, dat liefde! liefde! ook uw antwoord zou geweest zijn op alle voorstellingen, alle betoogen, op alles, wat de wereld verstandige redenen wil noemen. Gedenk dien tijd en heb medelijden met hen, die slechts gevoelen, wat gij toen ondervondt. — En zal ik geen medelijden voor mijn armen Antonio hebben? Is zijn mond de eenige, waarin het woord liefde! liefde! een onvoldoende bewijsgrond is? Luister, ik zal u zeggen, wat ik doen wil, hoewel ik vrees, dat ik mijne belofte hierbij te kort doe. Gij beiden, Antonio en gij, gij zult een beeld van Maria maken, en wie hij ook zij, die haar het best gelijkenend voorstelt, hij zal haar hebben; en wat nog meer is, zij zelve zal hierin het oordeel vellen. Hiermede moet gij thans volmaakt genoegen nemen, Raphael. Ik houd veel van u, dat behoef ik u niet te herhalen, en het zou mij zeer aangenaam zijn, u als deelgenoot aan mijn werkplaats te hebben. Gij zijt mijn zoon in de kunst, zooals gij zeidet, en men zal zich Volpato als den leermeester van Raphael herinneren, terwijl de wereld bezwaarlijk vragen zal, of Canova ook van mij onderwijs in het teekenen heeft genoten. Meer dan ik thans gezegd heb, kan en wil ik niet doen.

— Ik ben tevreden, meester, en verlang ook niets meer, hernam Raphael Morghen, met zijn gewoon zelfvertrouwen. — Houdt u maar niet voor al te veilig, mijn jongen. Maria mag u beminnen, zooals gij zegt, doch waan niet, dat dit haar in haar oordeel zal besturen. Zij is het kind van een kunstenaar en zal geen goed schilderij een slecht, of een slecht schilderstuk een goed noemen; zelfs niet ter liefde van uwe blonde lokken en breede schouders, Vlaamsche Hercules. — Zoo ik Hercules ben, meester, is dit een reden te meer, om Hebe als gezellin te bezitten, riep Raphael uit, en hij snelde, vol zelfvertrouwen, naar Maria, om haar het besluit van haar vader mede te deelen.

Den volgenden morgen gaf Volpato den jongen beeldhouwer te kennen, dat hij in den Napolitaan een mededinger had, doch sprak niet van Maria's voorliefde voor dezen: Raphael en Antonio, sprak hij, waren hem even dierbaar; hunne gevoelens tot zijn dochter, meende hij, waren dezelfde, en hij had besloten, beide gelijke uitzigten op de vervulling van hun wensch te openen. Wat zijne eigene wenschen betrof, zoo verborg hij zich niet, dat deze geheel ten voordeele van den jongsten leerling overhelden. Daarop verklaarde hij aan Canova, op welke wijze hij thans over Maria's hand beschikt had, en

de jonge man was te zacht en te bescheiden, om tegen deze mededeeling, als zijnde in tegenspraak met het bepaalde van den vorigen dag, op te komen, doch nam onmiddellijk met die voorwaarde genoegen. Het werk zou zonder uitstel een begin nemen. Men bepaalde, dat de schoone bewerkster van den strijd beurtelings voor de beide mededingers naar haar hand zou zitten; het lot bestemde den eersten dag voor Antonio.

Met een hart, welks onstuimig kloppen volstrekt niet geschikt was, om zijn hand vastheid te geven, nam Canova voor het doek plaats, waarop hij de trekken van Maria Volpato zou afschilderen. Het penseel beefde in zijne hand. Hij had onder leiding van den graveur aanzienlijke vorderingen gemaakt, doch heden scheen het, alsof alles, wat hij sedert zijn komst in Rome geleerd had, hem had vaarwel gezegd. Zijne lijnen waren weifelend en onzeker, zijn hand had haar kunstvaardigheid verloren. Het gelaat, waar zijne oogen op staarden, wilde onder zijn penseel geen leven verkrijgen. Geen lijn, die hij trok, voldeed hem. De kracht, om eenige gelijkenis voort te brengen, scheen inderdaad van hem te zijn geweken.

Misschien kwam het wel, omdat zijn schoon model zijne gevoelens niet deelde en zijne pogingen niet ondersteunde. Het was hem duidelijk, dat geen straal van hoogere bezieling die bekoorlijke trekken verlevendigde. Zij verschenen over het algemeen wel in een onvergelijkelijke schoonheid, maar het was een schoonheid zonder ziel. Tegenzin, verdriet, ongeduld, ja zelfs wrevel waren de gevoelens, welker uitdrukking zich aan zijne onrustige, alle zelfvertrouwen verliezende blikken aanboden. In plaats van het anders zoo kalme oog, was haar blik nu onrustig en onbepaald; en de uitdrukking van voorhoofd en mond scheen elk oogenblik anders. De dochter van Volpato kon niet twee minuten in dezelfde houding blijven. Nu eens was zij in gedachten verzonken, dan rees zij eensklaps omhoog, en zij trok de pruilende lippen omhoog en zuchtte; het waren alle duidelijke kenteekenen van den tegenzin, waarmede zij voor Antonio was gezeten. Somtijds was de uitdrukking van haar gelaat minachtende, somtijds boos, en de kunstenaar huiverde, wanneer hij die trekken op het doek zag uitgedrukt. Hij wreef ze uit en beproefde zijn kunst nogmaals, en het gelaat, dat onder zijn penseel te voorschijn kwam, was dat van een verstandelooze. Was het te verwonderen, zoo de ongelukkige leerling van Volpato zich schaamde, toen hij zijne ijverigste pogingen zag schipbreuk lijden; toen elk streven, om de trekken van het voortdurend veranderende gelaat weer te geven, mislukte! Hij meende, dat het zijn eigen schuld was, dat zijn talent hem had verlaten, en wederom ontstond bij hem de oude twijfel in al hare bitterheid.

Doch het duurde niet lang, of hij bemerkte, dat het Maria's welberekend plan was, om hem in verwarring te brengen en het spoor bijster te doen worden. Zij wil niet door mij geschilderd worden, dacht hij; doch dit denkbeeld was hem nog verschrikkelijker, dan dat, hetwelk hem den vorigen dag beheerscht had. Niets had gunstiger voor haar doel kunnen zijn, dan dat hij haar doorgrondde; want het vermoeden, dat zijn mislukken de vurigste wensch van haar hart kon zijn, scheen zijn zielskracht te dooden, en in wanhoop wierp hij ten laatste zijn penseel weg en maakte aan de zitting een einde. Doch in de volgende ging het niet beter.

Welk een ander model had ter zelfder tijd Raphael Morghen, en met welk een goed gevolg vervolgde hij zijn arbeid, wanneer alles zich vereenigde, om het hem gemakkelijk te maken. Behalve zijn meerdere ervarenheid in het teekenen, had hij het onschatbaar voordeel, van in een volmaakte verstandhouding te staan met haar, wier beeld hij moest vervaardigen. Met het instinct van een kunstenaarskind voorkwam zij zijne wenschen en bezielde ze door haar lachje der liefde; hielp hem in dezelfde mate, waarmede zij zijn mededinger hinderpaal op hinderpaal in den weg legde.

Raphael's onnadenkend zelfvertrouwen, een eigenschap, waar het den Napolitaan nooit aan ontbreekt, was hem ook hier van ontzaggelijk voordeel. Met blikken der hartelijkste liefde, welke van geen minder liefde getuigende beantwoord werden, staarde hij op de gelaatstrekken van zijn geliefde, en het duurde niet lang, of zijn paneel gaf getrouw het gelaat weer van haar, van wie zoo lang reeds zijn hart de spiegel was geweest. Volpato's dochter zelve scheen op het schilderij, even als in de werkelijkheid, zijn blik vol liefde te beantwoorden en slechts voor hem, en voor niemand behalve hem, oogen te hebben. In het kort, het was niet zulk een schilderij, als het verlangen van Antonio was er een voort te brengen. Het was niet een Hebe, het was de godheid van het eiland Cyprus zelf, een bekoorlijke Venus. Het was de wensch niet van Canova, dat de geheele wereld het gelaat zijner geliefde zou aanschouwen, zooals het op hem de oogen vestigde, met blikken, die geen getuigen duldden. Zelf en alleen zulk een blik van de aangebedene op te vangen zou den jongen beeldhouwer ten toppunt van geluk gebragt hebben; maar haar zóó te schilderen, haar aan de geheele wereld bloot te stellen, neen, dat had hij voor verraad gehouden aan het heiligste gepleegd.

— Nu, mijn zoon, sprak Volpato na verloop van eenige dagen tot zijn geliefden leerling, maakt gij goede vorderingen? Zijt gij met u zelven tevreden?

— Ach, vader, zuchtte Antonio, ik ben wanhopende; ik heb niets gedaan. Zie hier! En hij liet hem den uitslag zijner nuttelooze pogingen zien. Het waren trekken, die een onmiskenbare overeenkomst met die van Maria hadden, maar zij waren onbezield, zonder eenigen geest. In hunne gedwongenheid was zoowel de onrust des geestes, als de aarzelende hand duidelijk, waarmede het ontworpen was; het deugde niets, zoo min als het overige iets deugen zou, naar zijn gevoelen, en hij verscheurde het, terwijl zij er over spraken. Bekommerd en verbaasd had Volpato het beeld aanschouwd, doch hij trachtte den jongen man moed in te spreken en raadde hem aan, in elk geval te volharden.

Dien avond ging Antonio niet naar bed; hij zat

op en riep voor zijn geest op nieuw het hemelsche beeld te voorschijn, toen hij de dochter van den graveur het eerst mogt aanschouwen en zij zulk een diepen indruk op hem had gemaakt, tot ten laatste het geheele beeld als het ware in werkelijkheid nogmaals zich aan zijne blikken aanbood. Hij vatte des morgens vroeg het penseel op en begon naar het model te teekenen, zooals dit hem krachtvol en frisch voor den geest stond. De uitslag deed hem verbaasd staan. Hij begaf zich den volgenden dag niet naar Volpato, even min als den derde. In zijn eigen kamer opgesloten, werkte hij naar een model, dat noch luimen, noch toevallige verandering van gedaante, van vorm of uitdrukking kende, naar het beeld der heilige, dat in zijn ziel afgedrukt was; zij was echter niet meer de dochter van Volpato, maar een godin; het was een Hebe in de gedaante van Maria.

Ondertusschen meenden zoowel de oude graveur als zijn dochter en de door haar begunstigde aanbidder, dat Antonio in wanhoop den strijd had opgegeven; de oude Volpato was zeer gedrukt; Raphael en Maria daarentegen wenschten zich geluk met een zegepraal, die veel ligter geweest was, dan men zich had durven voorstellen.

Eindelijk maakte de jonge Napolitaan bekend, dat zijn arbeid geëindigd was. Volpato zuchtte; doch toen hij in zijn werkplaats was gezeten, in nadenken verzonken over de geheele instorting zijner verwachtingen, en hij reeds in hooge mate ontevreden was over den lafhartigen aftogt van zijn gunsteling, trad Canova onverwachts met een blijden glimlach op het gelaat, zooals Volpato nog nooit bij hem had opgemerkt, de werkplaats binnen. Men kon zien, dat hij den prijs reeds gewonnen achtte. Nu, mijn jonge vriend, sprak de oude man, nog hartelijker dan hij gewoon was, ik geloofde reeds, dat gij den aftogt geblazen hadt. Raphael is gereed. — En ik ook, vader, hernam de jonge man. — Hoe dat? Sedert drie dagen heeft mijn dochter voor u niet gezeten. — Als ware Maria niet altijd bij mij! Waar ik ook zijn moge, zij is altijd bij mij; en zoo was het ook in de laatste dagen. — Uitmuntend, mijn zoon; ik geloof de voorteekenen van den strijd op uwe gelaatstrekken te lezen; nog nooit zag ik uw oog zoo schitteren als thans.

Den volgenden dag werd tot de tentoonstelling der schilderijen bepaald. Volpato had al zijne kunstvrienden verzameld, hoewel de uitspraak geheel ter beslissing van zijn dochter bleef. De beide schilderijen stonden naast elkaar, elk met een ligten sluijer bedekt en naast elk beeld stond de schilder, gereed om op een wenk van den ouden man het doek weg te trekken. Raphael, die een zegepraal zonder strijd had verwacht, kon een uitroep van verbazing niet onderdrukken, toen hij evenwel zijn mededinger tegenwoordig vond. Zijn gelaat teekende echter een onwrikbaar zelfvertrouwen en zijne van vreugde schitterende oogen deden de bleekheid van Canova's gelaat nog meer uitkomen. Zijn hart wanhoopte evenwel, hoe nader het uur der beslissing kwam. Volpato gaf het teeken, en de schilderijen werden voor de oogen der aanwezige personen onthuld.

Was het mogelijk, dat die beide schilderijen bestemd waren om dezelfde persoon aan te duiden? — Dat van liefde gloeijende Italiaansche meisje, wier oogen schitterden door het vuur van den hartstogt, wier geopende lippen een zucht van verlangen deden ontglippen — en dat wezen in de hemelsche bekoorlijkheid eener eeuwige jeugd, zonder iets aardsch, in haar geheel optreden in paradijsachtige reinheid! De oude kunstenaar sloeg de blikken nu naar de eene dan naar de andere schilderij. Welke der twee het best was geslaagd, kon hij niet zeggen; even zoo min durfden de aanwezige kenners beslissen, aan welk der beiden, met het oog op de kunst, de zegepalm toekwam. Wat de gelijkenis betrof, zij was van beiden volmaakt. — Beider figuren waren geheel overeenstemmend en toch geheel verschillend. Maria stond getroffen; weifelende en besluiteloos, wist zij niet, aan welke de voorkeur te geven.

— Mijn dochter, sprak de vader, gij zijt noch wat Raphael, noch wat Antonio van u gemaakt heeft. Gij zijt noch een zinnelijke, verliefde zottin, die vurig de komst van den geliefde te gemoet ziet, noch zijt gij een geest van den hemel, op de aarde nedergedaald. Wel ligt het in u, een der twee te worden, en de keus van dezen dag zal bepalen, wat gij eenmaal zijn zult. Neem Raphael, en dit zal in korten tijd uw ware beeld zijn, hier wees hij op het door den oudsten leerling geschilderde; neem Antonio, en gij zult deze, hier wees hij op het beeld van Canova, meer en meer gelijken. Het staat thans aan u, of gij u boven uw tegenwoordige natuur wilt verheffen, dan of gij beneden haar wilt afdalen.

Terwijl haar vader zoo sprak, scheen een sluijer van de oogen van het jonge meisje weg te vallen. Zij zag het onderscheid der liefde, waarmede Raphael haar beminde, en die, waarmede Canova haar huldigde. Zij zag, wie harer liefde het meest waardig was; en haar verstand wees haar op Antonia, hoewel haar hart bij Raphael bleef. — Kies! herhaalde haar vader. Oordeel! Wie heeft u het beste geschilderd? — Het is zooals gij gezegd hebt, vader, fluisterde Maria, met een zachte, bijna gebroken stem: Geen dezer beelden is het mijne, maar ik ken uw wil en — ik gehoorzaam.

Een half uur later vernam de jonge beeldhouwer, terwijl hij zich langs de galerij verwijderde, die van de werkplaats naar het woonhuis van Volpato voerde, en door digte wijngaardranken omringd, een muur vormde, die voor het oog ondoordringbaar was, achter de groene heg een zacht snikken, dat, zoo hij zich niet vergiste, nu en dan door kussen en verzekeringen van liefde werd afgebroken. — Onwillekeurig hield hij zijne schreden in, zijn bloed begon te kooken, hij beefde zigtbaar. Hij hoorde de stem van Maria Volpato, die den hemel smeekte om een einde aan haar leven te maken en haar van dit gehate huwelijk te verlossen, en aan haar gebroken hart rust in het graf te geven, — ontboezemingen, zooals de grootste wanhoop, die aan een gedrukte ziel kan ontrukken. Hij hoorde de verzekeringen harer liefde tot Raphael, en daarop vernam hij ook

de diepe, sombere stem van Raphael, waarmede hij haar verzekerde, haar verlies niet te zullen overleven; dat zij elkaar weldra in een andere wereld zouden wederzien, waar geene onverbiddelijke, hardvochtige vaders, geene mededingers waren, die voor elkaar geschapen harten scheidden. Daarna rigtte hij weder woorden van troost en aanmoediging tot de geliefde, en zeide, dat er nog wel wegen te vinden waren, om de tegenwerkers hunner liefde te misleiden, dat hij met haar naar Frankrijk, naar Engeland, onverschillig waarheen wilde ontvlugten. Zijn kunst, verzekerde haar Raphael, zou haar overal onderhouden en zij zou slechts zorg hebben te dragen, dat het huwelijk zoo lang werd uitgesteld, tot hij de noodige voorbereidende maatregelen had genomen. Antonio stond alsof hij versteend was, doch slechts voor een oogenblik. Snel herkreeg hij zijn denkvermogen. Zonder gedruisch te maken, ging hij weder naar de werkplaats van Volpato terug.

— Mijn zoon, riep de oude kunstenaar, ja thans zijt gij werkelijk mijn zoon; kom aan mijn hart. Welk een vrede schenkt het mijn ziel, te weten, dat een geest als de uwe voortaan de leidsman mijner dochter zijn zal. — Mijn vader, sprak Antonio, nadat hij de omhelzing van den ouden man beantwoord had, ik heb u iets mede te deelen. Hij was nog bleeker dan gewoonlijk, doch zijn stem getuigde van vastberadenheid. Hij sprak duidelijk en schijnbaar kalm: gij zult mij voor ondankbaar aanzien, gij zult mij voor luimig houden, doch ik ben den schat onwaardig. Misschien ben ik luimig, doch ondankbaar, waarde meester, mijn vader, ben ik niet. Wat ik u schuldig ben, zal ik mijn leven lang niet vergeten. — Wat moet dat alles beduiden? vroeg Volpato verbaasd.

— Sedert de uitspraak, die mij een hooger geluk dan dat eens stervelings scheen te beloven, heb ik voor de eerste maal een blik in mijn hart geworpen en heb mij zelven afgevraagd: kan ik dat goddelijke wezen uitsluitend die liefde bewijzen, welke zij verdient, haar onverdeeld een hart schenken, zooals zij regt heeft dit te vorderen? — Nu? vroeg de oude man, ga verder! — Vader! het antwoord, dat een stem uit de diepten mijns harte riep, was: neen! gij moogt dit niet! Gij kunt slechts ééne godheid huldigen; gij kunt uwe neigingen in haar volle kracht en vuur slechts een eenige meesteres offeren, en die meesteres, die godheid —— Welnu dan, sprak de oude man, die meesteres —? — Die meesteres, aldus sprak die stem, is de kunst! Zie zelf, vader; de schoonheid van Maria ontstak in de duisternis van mijn geest die zalige vlam, welke de diepere geheimen der kunst voor mij deed zigtbaar worden. Maria's schoonheid weerkaatste in mijn ziel en vervulde haar met geestdrift voor mijn ideaal. Van dat oogenblik heb ik de profetes met de godheid verwisseld. Mijn oogen zien thans duidelijk. Op het oogenblik, waarin uw hand de hand van een aardsche bruid in de mijne legde en ik hare wangen, ja zelfs hare lippen zag verbleeken, deed zich aan mijn geest het bewustzijn voor, dat ik op het punt was de godin voor haar dienares, het onveranderlijke, onvergankelijke ideaal voor de aan het wisselvallige onderworpene vrouw vaarwel te zeggen. Toen gevoelde ik, dat mijn geliefde, mijn aangebedene zoodanig een zijn moest, wier voorhoofd niet door de jaren geplooid, wier bloei niet door ziekte of gramstorigheid kan aangetast worden. Om kort te gaan, vader, het is Hebe, die ik bemin, en niet uw dochter!

De oude man was getroffen. Stilzwijgend zag hij Antonio aan; zijn verbazing, zijn afkeuring van zulk een handeling was te groot, om spoedig te kunnen antwoorden. Na een oogenblik, waarin zijne bleeke wangen nog bleeker waren geworden, vervolgde de jonge kunstenaar, en zijn stem, die slechts door een pijnlijke inspanning de noodige vastheid behield, klonk dof: geef — uw Maria — aan Raphael! Zij beminnen elkaar. Raphael zal haar en ook u gelukkig maken. Ik zou dit ook geen van beiden kunnen. Ik wil mij aan de kunst wijden, die ik bijna trouweloos was geworden, en zal gelukkig zijn — wanneer ik weet, dat zij — vader! riep hij uit, terwijl hem hier zijn met zooveel moeite bijeengeroepen vastberadenheid verliet en hij den ouden man omhelsde — ik bemin haar te zeer, om haar hart te breken! — Tranen verstikten zijn stem.

Thans zag Volpato, hoe de zaken stonden; hij wist, hoe het in het hart van zijn beminden leerling moest kooken, en hij stelde de zelfverloochening op een prijs, dien zij verdiende. Terwijl hij hem diep getroffen omhelsde, sprak hij met zachte stem: er is een godheid, mijn zoon, die gij nog hooger vereert, dan uw kunst, en die godheid is de deugd, de goddelijke waarheid, die elk uwer daden met licht omstraalt!

Raphael Morghen huwde Maria; Volpato's voorspelling werd echter niet vervuld. De harten der jonge lieden werden door hunne liefde en door de bewondering over Canova's bovenmenschelijke zelfverloochening gelouterd en veredeld, en zoo de Napolitaan zijn echtgenoot al niet tot een bovenaardsch wezen verhief, zoo deed hij haar ook niet tot slechts aardsche liefde afdalen. Binnen weinige jaren was Maria geen Hebe meer, maar ook geen priesteres van Papho's velden; zij was een schoone Romeinsche vrouw, een teedere moeder, gelukkig in het bezit van haar echtgenoot en geluk rondom zich verspreidende.

Wat Antonio betreft, zijn loopbaan, die eerst bij dit tijdvak begint, behoort tot de geschiedenis zijner eeuw en tot de geschiedenis der kunst tot in den laatsten tijd. Hij bepaalde zich tot zijn werkplaats en keerde tot het beeldhouwwerk terug. Het duurde niet lang, of zijn Theseus bewees, dat zijne oogen, zijn ziel zich niet te vergeefs voor het heroïsche, voor het verhevene geopend hadden. Voor hem bleef de dochter van den graveur, wat zij reeds langen tijd niet meer voor haar echtgenoot was, steeds de jonge godin uit de werkplaats in Transtevere. Geen andere kwam in haar plaats; geen andere verving de liefde, welke zij in het hart van den beeldhouwer had opgewekt, en aan den onvergankelijken invloed van dit gevoel moet men het toeschrijven, dat in latere jaren, toen Canova zich met een kalm hart aan de herin-

neringen van dien tijd kon overgeven, de beroemde Hebe ontstond, die, als het waardigste meesterstuk van zijn groot talent, aan de geheele wereld tot aan de laatste tijden verkondigde, wat zij in de dagen van haar schoonheid en in den frisschen, vrolijken tijd harer jeugd geweest was — het waardige voorwerp der liefde van den grooten kunstenaar.

DE SLANGEN.

Door de bemoeijingen van vele uitstekende mannen, die met grondige kennis een aangename voordragt wisten te verbinden, zijn in de laatste twintig jaren de natuurwetenschappen tot het volk doorgedrongen. Toch zijn nog vele vooroordeelen blijven bestaan, niet alleen bij het volk, maar ook bij meer beschaafden, en wel voornamelijk in betrekking tot het dierenrijk. Wij bedoelen niet alleen de fabeltjes en verzinsels, die sedert Plinius' tijd van den een op den ander zijn overgegaan, maar meer bepaald de geheele ongegronde vrees voor sommige dieren, die tevens ook als schadelijk worden beschouwd; een vrees, die niet uitsluitend aan dames eigen is, maar veeltijds ons sterker geslacht zeer bespottelijk maakt voor wie slechts eenige natuurkennis bezitten. Zoo worden de niemand leed berokkenende, door het verdelgen van schadelijke insecten hoogst nuttige vleermuizen nog dikwijls voor „gevaarlijk" uitgekreten, ook als zouden zij gaarne vrouwen in het haar vliegen; iets dat geheel onwaar is. Integendeel weten deze met een hoogst fijn gevoel begaafde diertjes zelfs in de diepste duisternis het aanvliegen tegen elk hun in den weg staand voorwerp op een geheel onbegrijpelijke wijze volkomen te vermijden. Ook doet hun fijne bouw hun wel iets anders verdienen, dan den afschuw, dien men gewoonlijk voor hen heeft. Ook de mol, die veeltijds ten onregte voor blind gehouden en als in ieder opzigt schadelijk wordt beschouwd, brengt werkelijk nut aan, door het vernietigen van wormen en insecten maskers, vooral van de engerlingen der meikevers. Even ongegrond is ook de vrees en afkeer voor de bij ons voorkomende spinnen, die den mensch wel nooit schadelijk, in de huishouding der natuur echter hoogst nuttig zijn. Geen dierklasse is echter meer het voorwerp eener belagchelijke vrees bij oud en jong, beschaafd en onbeschaafd, dan die der kruipende dieren. Elke padde heet natuurlijk hoogst giftig, even als de salamander: de sierlijke hagedis, met hare schoone schitterende oogen, wordt als een gevaarlijk dier gemeden en gevreesd, en van de slangen, de geheel ongewapende hazelworm niet uitgezonderd, spreekt het van zelven, dat de beet zoo niet doodelijk, dan toch hoogst gevaarlijk is. Een gezelschap heeren en dames geniet in eene boschachtige streek een heerlijken zomeravond in de vrije natuur; daar ziet een dame eensklaps een kruipend, kronkelend diertje door de struiken naderen, zij gilt uit: een slang! en valt bijna in onmagt neêr; het halve gezelschap vliegt uit elkander; de anderen komen de arme dame, die ter naauwernood zich aan den dood onsnapt acht, te hulp; een enkele is misschien roekeloos genoeg om het ondier te vervolgen, zelfs te grijpen en als in zegepraal mede te brengen. Nieuwe schrik, nieuwe angst. De moedige slangenvanger houdt het monster met vaste hand; de een na den ander (vooraan de kinderen, die gewoonlijk het minst vreesachtig zijn) komt den gevangenen rustverstoorder bekijken: het is een klein, net, bruin diertje, met vriendelijke, schitterende oogjes en een zoo kleine mondopening, dat het de sierlijk gespleten tong naauwelijks kan uitsteken, maar volstrekt niet bijten. — Nu, mijne heeren en dames, weest geheel zonder vrees, het diertje is volkomen onschadelijk, heeft volstrekt geen gift, en kan geene wond zoo groot als een speldeprik veroorzaken, want het is — een hazelworm.

De hazelworm (anguis fragilis) behoort niet tot de slangen; de wetenschap rangschikt hem onder de hagedissen; in strijd met de meening van Linnaeus, bewees dit Cuvier uit den uit- en inwendigen ligchaamsbouw, al heeft de hazelworm geene pooten. De slangen hebben geene oogleden en kunnen dus, evenmin als de visschen, de oogen sluiten — de hazelworm heeft oogleden; bij de slangen is de tong aan haar wortel in een vliezige schede bevat — bij de hagedissen en den hazelworm niet; bij de slangen zijn de beide onderkaaksbeenderen niet zamengegroeid, maar slechts door een zeer rekbaren band verbonden — bij den hazelworm zijn ze, even als bij de andere gewervelde dieren en bij den mensch, te zamengegroeid; hierdoor mist dan ook de hazelworm, met alle andere hagedissoorten, het vermogen, om, even als de slangen, den mond zijdelings te verwijden; geene slangsoort heeft schouderbeenderen of een borstbeen, slechts weinigen bezitten sporen van een bekken — de hazelworm heeft schouderbladen, borstbeen en bekken; overigens bezit hij nog twee goed ontwikkelde longen en ligt het hart ver naar voren, terwijl bij de slangen de eene longenhelft bijna geheel onontwikkeld is gebleven en het hart ver naar achteren geplaatst is. De hazelworm is in ontleedkundigen zin een ware hagedis en heeft met vele kleine soorten van dat geslacht een bijzondere broosheid van den staart gemeen, even als de eigenschap, dat afgebrokene gedeelten daarvan ligt weder worden vernieuwd. Zelden treft men hazelwormen aan, die niet ten minste eenmaal den staart geheel of gedeeltelijk hebben verloren, waarom zij dan ook door hun Latijnschen naam als broos worden aangewezen. Volwassen zijn zij gewoonlijk op den rug bruin met graauwzwarten buik; de jongen hebben een koolzwarten buik, met witachtigen, zwart gestreepten rug. Het hoofdvoedsel dezer zachtzinnig een wezenlijk nut aanbrengende diertjes, die overal op weiden, in tuinen en bosschen leven, bestaat uit vliegen en kleine rupsen. Bij het einde van den zomer brengt het wijfje tien tot veertien levende jongen ter wereld, die echter eerst na vele jaren hunne volle grootte bereiken. Met het begin

van het koudere jaargetijde verbergt zich oud en jong in een gemeenschappelijke, door de oudsten uitgegravene gangvormige woning onder den grond, waar meer dan twintig individu's te zamen slapende den winter doorbrengen, tot de warme lentezon hen tot nieuw leven in het zonnige gras of in het schaduwrijke bosch opwekt. Bij het hooijen vinden soms honderden achtereen den dood door de zeissen; maar bovendien worden zij door onverstandige menschen, die deze door de insektenverdelging zoo nuttige diertjes voor vergiftig houden, in grooten getale gedood.

In zuidoostelijk Europa komt nog een slangachtige hagedis voor, bij welke echter reeds beginsels van achterste ledematen bemerkbaar zijn.

Een wezenlijke slang is echter de in ons vaderland voorkomende ringslang (tropidonotus natrix), die overigens voor Midden-Europa de hoofdvertegenwoordiger is van het slangengeslacht. Op den rug grauw met eenige verstrooide zwarte vlakken, aan den buik half wit, half zwart gekleurde schilden dragen, bereikt zij eene lengte van 2 tot 4 voet, voedt zich met insekten, kikvorschen en muizen, en houdt zich gaarne in de nabijheid van water op. In haar rust, te midden van riet of biezen, gestoord, duikt zij snel in het water onder, en verdwijnt, met sierlijke bogten zwemmende, in de diepte. Zij verdient daarom haar volksnaam van waterslang, doch komt echter evenzeer voor op drooge plaatsen, in de nabijheid van huizen; somwijlen zelfs in kelders. Ook deze soort is geheel onschadelijk. De twee halvemaanvormige, gele of witachtige vlakken aan den kop, hebben tot het sprookje aanleiding gegeven van slangen, die een kroon op den kop dragen.

Een andere, schoone, insgelijks onschadelijke slangensoort van Midden-Europa, is de geelachachtige scopolische adder (coluber flavescens of scopolii), die wel niet zeer algemeen is, doch in enkele streken echter in zeer groot aantal voorkomt, bij voorbeeld bij Schlangenbad aan den Rijn, dat aan die bijzonderheid zijn naam te danken heeft.

Tot de schoonste en tevens grootste slangen van Europa behoort de beroemde esculapius adder (coluber aesculapii), de „slang van Epidaurus." Op den rug olijfgroen of bruin, van onderen stroogeel, komt zij veel voor in Rome's omstreken, maar wordt ook in Oostenrijk gevonden; zij zijn dikwijls meer dan 5 voet lang en niettegenstaande haar ligtgeraakten aard, zeer goed mak te maken.

De bijna voortdurende beweegelijkheid van de slangen vloeit voort uit haar eigendommelijk beender- en spierstelsel. Het ligchaam eener slang bestaat bijna uitsluitend uit ribben en spieren; alle overige organen, bijzonder de zenuw-, vertering- en ademhalingsorganen staan bij de bewegingswerktuigen in omvang en ontwikkeling zeer verre ten achteren.

Terwijl de mensch slechts vierentwintig ribben bezit, bedraagt bij de slangen het aantal soms verscheidene honderden, die dadelijk achter den kop beginnen (daar slechts een of twee halswervels aanwezig zijn) en tot den staart doorloopen. Zij zijn door een kogelgewricht met de wervels verbonden, en laten dus zeer veel beweging toe; het ligchaam zelf der wervels is niet vlak, zoo als bij den mensch, maar draagt op de eene zijde een halfbolvormige verhooging, op de andere zijde een daarmede overeenkomende uitholling; deze sluiten bij de opvolgende wervels in elkander, welke verbinding elken wervel even bewegelijk laat als bij den menschelijken bovenarm in betrekking tot het schouderblad. Daar de slangen bij het bewegen op de vrije uiteinden der ribben kunnen steunen, dienen zij in zekere mate tot pooten, op welke het dier ligt en zeker voortglijdt.

Met dat beenderstelsel staat ook het groote getal en eigendommelijke plaatsing der spieren in het naauwste verband. Bij geen dier vindt men een zoo ontwikkeld stelsel van huid- en tusschenribspieren, waardoor op allerlei wijze de ribben met elkander en met de schubben en ook deze onderling verbonden zijn. Het zamenwerken van deze talrijke spierbundels, die in de meest verschillende rigtingen zich kunnen uitzetten en zamentrekken, brengt de eigendommelijke kronkelende bewegingen voort, die wij gewoon zijn bij de slangen te zien; hoofdzakelijk zijn hare bewegingen echter maar zijdelingsche buigingen, zij kunnen zich slechts zeer weinig oprigten; het is haar bij voorbeeld onmogelijk, op den staart te steunen.

Het vreeselijkste gebruik van den beschreven rijkdom aan spieren maken de ringslangen der oude en nieuwe wereld. De natuur heeft haar tot het verkrijgen van voedsel, waartoe haar bij haar grootte slechts groote dieren strekken kunnen, de gifttanden onthouden, met welker hulp andere slangen in de heete luchtstreken zoo gemakkelijk haar voedsel bekomen; dat gemis is haar echter vergoed door een ruime mate van kracht en list. Die ondieren, welke bij een lengte van 30 voet de dikte van een mans dij hebben, liggen in schijnbare traagheid gewoonlijk bij het water; met bliksemsnelheid storten zij zich op haar prooi en drukken haar dood in hare kronkelingen: schapen, reeën, antilopen, herten, worden door haar aangevallen; de op Java en in Afrika voorkomende pythonslang tast zelfs menschen aan.

Die zuiver mechanische werking treedt meer op den achtergrond bij de giftslangen, die in haar venijn een vreeselijk wapen bezitten. Dit venijn wordt in afzonderlijke klieren aan beide zijden van den kop gevormd, wier afvoerkanalen in verbinding staan met holle, aan de punt doorboorde tanden in den bovenkaak, door welke het doodbrengend vocht in de door de tanden veroorzaakte wonden geraakt. De gifttanden (aan iedere zijde een, en andere nog als in reserve daarachter, wanneer de voorsten mogten uitbreken) zijn ook bewegelijk, en worden eerst dan opgerigt als de slang bijten wil. Behalve deze bezitten alle giftslangen nog talrijke massive tanden, zonder holte of

opening; de niet vergiftigen hebben geene anderen.

Het vergift zelf is een doorzigtige, geelachtig groene, reuk- en smakelooze, kleverige vloeistof, die eenigzins op olijfolie gelijkt. De klieren bevatten slechts een zeer geringe hoeveelheid, welke door de drukking der slaapspieren kan worden uitgeperst, en dan slechts gevaarlijk werkt, wanneer het in een opene wond komt, waar het onmiddellijk op het bloed kan werken; op de huid en in de maag is het zonder werking, waarom dan ook een slangenbeet zonder vrees kan worden uitgezogen, mits men op de lippen of in den mond geenerlei wond of ontvelde plaats hebbe. Dat uitzuigen is het beste middel om de schadelijke gevolgen van den beet af te weren, indien het terstond kan geschieden, daar het gift zeer snel zijn werking op het bloed uitoefent. Spoedig vertoonen zich duizelingen, krampen, bewusteloosheid, en soms volgt de dood reeds na eenige minuten. De beet is des te minder gevaarlijk, naarmate de slang jonger en kleiner is, en het klimaat en jaargetijde kouder zijn. Heeft een slang in geruimen tijd niet gebeten, dan heeft zich des te meer gift in de klieren verzameld, des te heftiger is de uitwerking. Hoe nader de gewonde plaats bij het hart ligt, en hoe moeijelijker het is die door afbinding buiten den bloedsomloop te brengen, des te gevaarlijker is de beet; dit is hij ook voor jonge menschen, bij wien het bloed spoediger wordt rondgevoerd, dan bij oudere.

Men heeft de giftslangen wel eens de „katten onder de kruipende dieren" genoemd, en haar gansche levenswijze, haar moordlust en listigheid in het verkrijgen van buit en het loeren daarop in een veilige hinderlaag geven tot die vergelijking wel eenig regt, dat nog versterkt wordt door den vorm hunner pupil, welke bij de vergiftige adders en ratelangen, even als bij de katten, vertikaal en spleetvormig, bij de andere slangen en kruipende dieren in 't algemeen, zooals bij de andere zoogdieren, rond is.

In Midden- en Noord-Europa komt slechts een vergiftige slangensoort voor: de gewone adder (pelias berus). Zij is ligt te kennen aan de zwartbruine zig-zagstreep, die van het achterhoofd af over den rug loopt; aan den kop heeft zij een donkere gevorkte of kruisvormige vlek. Zooals bij alle giftslangen is het achtergedeelte van haar kop opgezwollen, en toont zich daardoor van den hals scherp afgescheiden, in den vorm van een driehoek of hart. Zij bemint zonnige, steenachtige plaatsen en verbergt zich gaarne onder braamstruiken, om op muizen, haar hoofdvoedsel, te loeren.

Terwijl haar beet onder sommige omstandigheden voor den mensch doodelijk kan zijn en alle warmbloedige dieren er onder bezwijken, blijft hij, merkwaardiger wijze, bij den egel, den bunsing en den das, geheel zonder werking.

In zuidelijk en oostelijk Europa komen nog twee giftslangen voor, namelijk de zand-adder (vipera ammodytes), die zich onderscheidt door een klein, beschubt horentje vooraan op den kop; verder de redi'sche (vipera redii), die aan vier rijen kleine, zwarte dwarsvlekken op den rug, en een zwarte, wit gespikkelde onderzijde kenbaar is. Beide soorten zijn zeer gevaarlijk, maakten echter in vroeger tijden een bestanddeel uit van de beroemde Venetiaansche triakel, en zelfs nu nog worden de zoogenaamde adderkoorden (zijden koorden in het bloed dezer adders gedoopt) als behoedmiddel tegen aandoeningen van den hals aangeprezen.

Van giftslangen buiten Europa zijn onder die van de oude wereld de schild-adders van Azie en Afrika het merkwaardigste. Zij bezitten het vermogen, de onmiddellijk achter den kop liggende, zeer bewegelijke ribben naar voren te draaijen, waardoor de hals als opgeblazen voorkomt en een soort van schild vormt, dat aanmerkelijk breeder is dan de kop. Daartoe behoort de om een brilvormige figuur op den nek zoogenaamde brilslang of cobra de capello (hoedjesslang, om de als een hoed den kop bedekkende halsopzwelling (naja tripudians) die in Oost-Indië evenzeer wordt gevreesd om haar beet, als bewonderd om de haar door goochelaars aangeleerde kunsten. Op deze stompzinnige dieren schijnt de muziek een betooverenden invloed te hebben; ten minsten de Oostersche slangenbezweerders lokken haar door fluitspel uit hare schuilplaatsen en rigten ze tot dansende bewegingen af. Gewoonlijk beginnen zij met het uitbreken der gifttanden, na haar doeken of vellen te hebben voorgehouden, waarop de slangen het in hare klieren aanwezige gift door bijten verspillen. Daarop zijn ze tot giftige beten onvermogend, zoo lang de reservetanden niet zijn aangegroeid, die dan weder uitgebroken worden. Vele Oostersche goochelaars, welke den naam van slangenbezweerder indedaad schijnen te verdienen, oefenen echter op dieren, die de gifttanden nog bezitten, een wezenlijk wonderbaarlijken invloed uit. Om die betoovering te weeg te brengen, wordt vereischt moed en bedrevenheid, kennis der leefwijze en gewoonten dezer kruipende dieren, muzijk en eenige magnetische bewerking der handen, zoowel als de doordringende kracht van een vasten blik. Waarschijnlijk bestrijken zij hunne handen of hun geheele ligchaam met het sap van een of andere plant, waarvan de slangen een afkeer hebben, zooals bij voorbeeld: de guaco in Zuid-Amerika; de keerkringsgewesten bezitten ongetwijfeld ook dergelijke gewassen.

Een schildadder zonder brilvormige vlek op den nek, is de in Egypte voorkomende Naja Haje; de „Aspis" der ouden, ook wel Cleopatra's-slang genoemd, dewijl men beweert, dat die koningin van Egypte van deze slang het gift heeft gebezigd, om zich den dood te geven. Door drukking op het achterhoofd wordt deze slang in een krampachtige verstijving gebragt, waarbij zij als een stok regt en stijf is, uit welken toestand van verlamming zij door het tusschen de handen rollen van den staart weder wordt opgewekt. Deze soort vindt men op Egyptische monumenten even dikwerf afgebeeld, als de Noord-Afrikaansche Hoornslang (cerastes cornutus), die boven elk oog een spoorachtig, be-

wegelijk uitwas draagt, overigens ook zeer giftig is, en door Egyptische goochelaars, even als de vorige, tot bezweringen en kunststukjes wordt gebezigd.

Aan belangwekkende giftslangen is Amerika rijk, waarvan de ratelslangen het meest verspreid zijn, en waarvan een soort (crotalus durissus), tot aan 45 graden noorderbreedte voorkomt. Zij wordt vooral gevonden in alle gedeelten der Vereenigde Staten, hoewel in het Oosten nu reeds tamelijk zeldzaam, en zelfs tot in Canada. Eene tweede kleinere soort (crotalus miliarius) bewoont voornamelijk Florida. Beide soorten worden om haar venijn met regt gevreesd, daar reeds binnen enkele minuten de dood een gevolg van haar beet zijn kan; zij bijten echter, even als de meeste giftslangen, hoogst zelden zonder getergd te zijn. Bovendien verraden zij zich, vooral bij droog weder, door het ratelende geluid, dat zij met de in elkander passende hoornachtige ringen aan de staartpunt voortbrengen, en dat overeenkomst heeft met het afloopen van het gewigt aan een uurwerk, of met het rammelen van notenschalen. Reeds oud is het verhaal van den betooverenden blik dezer slangen, waarvan wel iets waar kan zijn; kleine dieren, die zich in haar nabijheid bevinden, en waarop zich haar onheilspellende blik vestigt, worden door een plotselingen angst zoozeer aangegrepen, dat zij niet eenmaal beproeven het dreigende verderf te ontvlugten. De sterk, misschien bedwelmende uitwaseming en de eigenaardige uitdrukking van haar blik eenerzijds, de instinktmatige vrees voor den gevreesden vijand anderzijds kunnen wel de oorzaken dezer verschijning zijn, die zich ook in den gevangen staat vertoont.

In de draadkooi eener naar Europa gezondene ratelslang bragt men een huismusch. Zoodra het ondier de oogen op den vogel had gevestigd, bleef deze in een hoek van de kooi zitten, zag zijn vijandin onbewegelijk en stijf aan, zonder zelfs met de vleugels te slaan, welke bewegeloosheid hem ook slechts weinig verliet, toen de slang haar prooi eindelijk greep. Een paar trekkingen en de vogel was dood.

De Cascavella in Zuid-Amerika (crotolus horridus) behoort ook tot de ratelslangen, en overtreft de Noord-Amerikaansche nog in gevaarlijkheid; haar lengte bedraagt veeltijds zes tot zeven voet, soms nog meer, terwijl de soort die ten noorden van de golf van Mexico tot aan de Niagara-vallen voorkomt, zelden meer dan vier voet lang is. Andere beruchte Zuid-Amerikaansche adders zijn de Jararaca en de Turucucu in Braziliё, terwijl in Centraal-Amerika voorkomen de calebra del sangre (bloedslangen, om den bloedrooden buik) in de cacaoplantaadjes van Costa Rica, en de zoo gevreesde lans-slang (Trigonocephalus lanceolatus) een landplaag op Martinique en St. Lucia, die jaarlijks een aantal negers op de suikerplantaadjes als offer doet vallen.

Tot voor honderd jaren kende men geen enkel werkzaam middel tegen slangengift; zelfs tot voor dertig jaren wist men voor hen, die door een giftige slang gebeten waren, geen doeltreffende hulp. Sedert heeft men eenige zeer belangrijke tegengiften leeren kennen, die thans in Amerika, zoo niet overal, dan toch in zeer vele streken, met het beste gevolg aangewend zijn, en, naar men hopen mag, meer en meer in gebruik zullen komen. Een daarvan is de Ammonia, welke overal in Braziliё bij slangenbeten inwendig (als oplossing van salammoniak), en uitwendig (als compressen met bijtende ammonia), meestal met gewenscht gevolg wordt gebezigd, en waarvan daarom bijna ieder huis in Braziliё eenigen voorraad bezit. Tot meerdere zekerheid wordt bij aanwending van dit middel het gift zooveel doenlijk uit de wond gezogen. Verder strekt als genees- en zelfs voorbehoedmiddel de guaco-plant (micania guaco); van deze in Columbia inheemsche slingerplant worden de bladeren als afkooksel of als pap op de wonde aangewend, terwijl het bestrijken met de versche sap de slangen zou afweren, waarschijnlijk omdat die inwrijving aan de huid een onaangenamen reuk geeft. Het derde, eerst sedert onlangs nader bekende, uitstekende middel tegen slangenbeten, is afkomstig van een in Nieuw-Granada en Centraal-Amerika wassenden boom, de cedron (simaruba cedron), die een vrucht draagt, gelijkende op een onrijpe perzik, en waarvan de pit het tegengift bevat. De rijken dragen steeds eenige pitten in den geldbuidel of sigarenkoker bij zich; de armen hebben een heele of halve pit aan een koord om den hals hangen. Bij het gebruik legt men eenig schrapsel of een aftreksel in water op de wond, terwijl men een paar grein met brandewijn of water inneemt.

Ten slotte nog een woord over de beteekenis, die aan de slangen bij dichters en als zinnebeeld wordt gehecht. In mythe en poezy verschijnt de slang nu eens als zinnebeeld van het kwade, dan weder als bezitster van verborgene wijsheid en als bewaakster van geheimzinnige schatten; ja zelfs beschikt zij over wonderdadig genezende krachten. Als zinnebeeld van het booze komt zij voor in de mythe van Zoroaster, waar Ahriman in de gedaante eener slang den stier van Ormuzd overvalt, terwijl zij met de overige amphibiёn, als padden en salamanders bij de heksen der middeneeuwen optreedt, als het booze beginsel dienende, en door tooverkracht hoofd en hart verwarrende.

Met deze beschouwing der slangen als vreeswekkend zinnebeeld der onderaardsche magten staat ook de rol in verband, die zij bij de ouden speelden, die Medusa en de Wraakgodinnen het hoofd met slangen omgeven. Echter komen zij bij de Grieken en Romeinen voor als het goede beginsel, den Agathodaemon vertegenwoordigende. Op de muurschilderingen in Pompeji vindt men meer dan eens een altaar afgebeeld met twee daarover gebogen slangen, die men meent, dat de beschermende huisgoden, de Laren, voorstellen. Bijzonder belangrijk is echter de slang als attribuut van Aesculapus, wien zij waarschijnlijk werd toegewijd, omdat men haar een lang leven toeschreef. Het beroemde

standbeeld van den halfgod, door Thrasymedes uit ivoor en goud vervaardigd en in den tempel te Epidaurus geplaatst, stelde hem voor, zittende op een troon, in de eene hand den door een slang omkronkelden staf, en de andere rustende op den kop eener tweede slang, terwijl aan zijne voeten een hond waakt.

In de Egyptische mythologie komt de slang voor als zinnebeeld der vruchtbaarheid. Ook de Germanen beschouwden haar als zinnebeeld der gezondheid, en wijdden haar aan den levenbrengenden Odin. Bij de Egyptenaren en Grieken is zij ook de voorstelling van tijd en eeuwigheid; de dierenriem werd door een slang gevormd, en Kronos voerde haar als attribuut.

In de Duitsche sagen en sprookjes uit de middeleeuwen komen de slangen voor in het licht, als het ware van een kinderlijk, gemoedelijk natuurbegrip, en stellen zij zich veeltijds tot den mensch in een betrekking, waarbij zij als dankbare vrienden voor zijn welzijn werkzaam zijn. Geheimzinnige krachten en wonderbare kennis blijven daar ook haar steeds eigen.

In de bekende sage van Karel den Groote brengt de slang, uit dankbaarheid voor zijn vonnis, dat de op de eijeren der slang zittende pad ten vure doemde, aan den keizer een edelgesteente, dat de wonderbare kracht had, van den keizer onwederstaanbare neiging in te boezemen, voor ieder die den steen droeg.

In de sprookjes van Grimm geeft het eten van het vleesch eener witte slang het vermogen om de spraak der dieren te verstaan; en het is een slang, die den jongen koning het middel aan de hand geeft, om door drie groene bladen zijn gemalin uit den dood te doen herleven, en zichzelven met behulp van een trouw dienaar van den dood te redden.

SPOHR.

Spohr, de groote tooneelspeler, de degelijke componist, de man, die de wereld zoo vele genotvolle uren heeft bereid, de groote meester, overleed in het laatste gedeelte van het jaar 1859. Wij deelen eenige bijzonderheden mede uit een onlangs verschenen autobiographie, rijk aan wenken betreffende zijn kunst.

Spohr werd den 5 April 1784 in Brunswijk geboren, waar zijn vader geneesheer was. De familie vertrok na verloop van twee jaren naar Seesen. Zijn vader en moeder waren beide muzikaal. Dewijl zij des avonds dikwijls muziek maakten, werd het gevoel en de liefde voor de toonkunst reeds vroeg in het knaapje opgewekt. Men kocht hem op een kermis een klein viooltje, en hierdoor werd zijn verdere levensloop beslist. Zijn vader had hem eigenlijk bestemd tot de studie der geneeskunde, doch gaf toe aan de neiging zijns zoons voor de muziek, en liet hem, zoo goed als dit te Seezen verkrijgbaar was, onderrigt op de viool geven, en zond hem na zijn bevestiging naar Brunswijk, waar hij betere onderwijzers vond. Hij maakte met reuzeschreden vorderingen, en daarom zond zijn vader hem in den leeftijd van veertien jaren alleen naar Hamburg, om zijn brood als virtuoos te verdienen. De vader had zich zelven reeds vroeg in de wereld moeten voorthelpen, en zijn gevoelen was, dat elk jong en krachtvol mensch hiertoe in staat was. De zaak mislukte; den knaap werd niet vergund zich te doen hooren, en dewijl zijn reisgeld te kort schoot, moest hij te voet naar zijn geboortestand terugkeeren. In Brunswijk gekomen, rigtte hij een verzoekschrift tot den hertog, om ondersteuning voor zijne verdere muzikale studien. Dit werd gunstig opgenomen; hij mogt zich aan het hof doen hooren, en werd hierop in de kapel opgenomen. In 1802 deed hij met den beroemden vioolspeler Eck, als diens leerling, een reis naar Petersburg. Zijn eerste groote kunstreis door Duitschland komt voor in het jaar 1804. Wat hij op twintigjarigen leeftijd reeds als kunstenaar én componist was, leert ons de „Allg. musik. Zeitung" bij zijn optreden te Leipzig. Het stuk luidt aldus: de heer Spohr gaf den 10 December 1804 te Leipzig een concert, en op verzoek van velen den 17 een tweede. Op beiden verschafte hij ons goddelijk genot, zoo als behalve Rode, geen violist ons, zoo ver wij terug kunnen denken, heeft geschonken. De heer Spohr behoort buiten allen twijfel tot de uitnemendsten der levende meesters, en men staat verbaasd, wat hij bij zoo jonge jaren verrigt, wanneer het heerlijke genot ons een koel verbazen veroorloven kon. Zijne concerten behooren tot de schoonste, welke bestaan, en bovenal weten wij niet aan welk stuk wij boven het zijn uit D Mol de voorkeur zouden geven, zoo wel ten opzigte van de vinding, de kracht en de bekoorlijkheid, als om de strengheid en de degelijkheid enz." Verder leest men: de heer Spohr kan alles; wat juistheid van spel in de uitgebreidste beteekenis te kennen geeft, is hier als een zeker fondament natuurlijk aanwezig; zuiverheid, zekerheid, juistheid, de grootste vlugheid, alle kunstgrepen van den strijkstok, al de verscheidenheid van toonen, de ongedwongenste gemakkelijkheid van dit alles, zelfs bij de grootste moeijelijkheden — dat alles maakt hem tot een der uitnemendste virtuozen. Maar de wijze hoe hij zijn spel bezielt, de vlugt der fantasie, het vuur, de teederheid, het fijne gevoel, de goede smaak, en zijn doordringen in den geest der meest uiteenloopende compositien, de gave, om elk dezer in haar waren geest weer te geven, dat maakt hem tot den echten kunstenaar.

Wij hebben dit kleine artikel in zijn geheel aangehaald, omdat het in treffende kortheid de uitnemendheid van Spohr als componist en muzikant schildert, en omdat deze weinige regels tevens den grootsten invloed op de geheele toekomstige loopbaan van den kunstenaar uitoefenden. Want met

dit oordeel, uitgaande van een stad, die met volle regt als een autoriteit in zaken der kunst gold, was de naam van den tot hiertoe schier geheel onbekenden jongen man plotseling alom verspreid. Van dit oogenblik was Spohr in plaats van een nederig om gehoor verzoekenden, overal een met spanning verwacht wordende, ja reeds lang vooruit aangezocht concertgever, wien het niet aan talrijke toehoorders, en goede ontvangsten ontbrak.

De gevolgen hiervan waren in alle opzigten merkbaar. Reeds in 1805 verkreeg hij de betrekking van hertogelijk concertmeester te Gotha. Zonderling is het, hoe hij daar kennis kreeg met de dame, welke naderhand zijn vrouw is geworden. Bij gelegenheid van een door hem te geven concert zaten twee jonge meisjes op de eerste rij; een harer bij het optreden van Spohr verbaasd over zijn lange en slanke gestalte, zeide, waarschijnlijk wel iets luider dan zij zelve dit begeerde: zie eens, Dorette, wat een lange boonestaak! Deze Dorette was een dochter van den hofzanger Scheidler en zelve een uitmuntende kunstenares op de harp en piano. Bij een bezoek dat de jonge concertmeester haar moeder bragt, bloosde Dorette, zich het gezegde van haar vriendin herinnerende, en dit was de inleiding van het later te sluiten verbond. Dorette werd de echtgenoot van Spohr. Hij schreef verscheidene heerlijke stukken voor harp en viool, waarmede het kunstenaarspaar op zijne reizen door Duitschland, Holland, Belgie, Frankrijk, Engeland en Italië overal luiden bijval inoogstte. Tusschen die reizen had zijn benoeming plaats tot kapelmeester te Weenen en Frankfort a/m. Daarna woonde hij een jaar lang als privaatburger in Dresden, waarop hij een levenslange aanstelling als kapelmeester te Cassel aannam.

Dit was de virtuoos Spohr. Doch even snel als de virtuositeit ontwikkelde zich in Spohr het scheppende talent, en ook, even als gene, met hetzelfde gevolg. Hij schiep een menigte duetten, quartetten, quintetten enz., die op een waardige wijze aansluiten aan die van Haydn, Mozart en Beethoven, en het geluk der vrienden van kamermuziek ten top voerde. Evenzoo vermeerderde hij het repertoire van concerten, door echt schoone, degelijke en oorspronkelijke symphoniën. Minder gelukkig was hij met zijne eerste oratoria en opera, dewijl hem voor de eerste de diepere studien van het contrapoint, tot de laatste de juiste kennis van de menschelijke stem ontbraken. Doch met ijzeren vlijt haalde hij het ontbrekende in, en weldra verschenen ook op dit gebied ware meesterstukken, onder anderen „die letzten Dinge” en de opera „Faust,” „Zemire und Azor” en „Jassonda.” Het kenmerk zijner werken is schoonheid, degelijkheid, duidelijkheid, volheid en uitdrukking van ziel en reinheid van stijl.

Als directeur was Spohr ook uitmuntend geschikt. Niet alleen dat hij vol vertrouwen voor zijn eigene kapel stond, doch hij verstond ook de kunst, om bij elk vreemd orkest, en zelfs bij zoodanig een, dat, zooals dit bij groote muziekfeesten dikwijls het geval is, uit de vreemdsoortigste bestanddeelen is zamengesteld, vertrouwen op zijn leiding in te boezemen, en daardoor een goeden uitslag te verkrijgen. Niet minder muntte hij uit als onderwijzer, zoodat hem van alle kanten leerlingen toestroomden; de aanzienlijkste virtuozen uit lateren tijd zijn uit zijn school voortgekomen. Ten laatste mogen wij hem ook als schrijver den lof die hem toekomt, niet onthouden; een bewijs daarvan leveren zijne brieven en berigten uit Parijs en Rome in de „Algem. musik. Zeitung” opgenomen, als ook zijn eigene levensbeschrijving. Zoo veelzijdig was zijn kennis; doch slechts door ijzeren vlijt was het mogelijk zulk een hoogte te bereiken; en hierin werd hij ondersteund door een sterk, steeds gezond ligchaam, dat hij door onafgebroken beweging en matigen leefregel krachtvol wist te behouden.

Bij die schoone hoedanigheden als kunstenaar komen nog zijne deugden als mensch. Spohr was in den vollen zin van het woord een edel karakter, waaraan zich strengheid van zeden paarde — geen wonder dus, dat zijn leven van tevredenheid in zich zelven getuigt. Genialiteit zonder strengheid van zeden kan wel grooten roem, doch nooit tevredenheid met zich zelven deelachtig worden.

Om echter geheel zonder leed door deze wereld te wandelen is wel geen sterveling gegeven. Ook Spohr troffen harde slagen. In 1834 werd hem zijn echtgenoot door den dood ontrukt, en toen hij later door een tweede huwelijk zijn huiselijk geluk meende bevestigd te hebben, stierf zijn negentienjarige dochter Therese. In zulke droevige tijden trachtte hij de smartelijke indrukken door verdubbelden ijver te overwinnen. Zijne politieke gevoelens schijnen hem ook veel onaangenaamheden berokkend te hebben. Even als alle groote geesten, aldus leest men in de voorrede van zijn levensbeschrijving, was hem het onredelijke, het afwijken van het wettige een gruwel. Zijn bekende overhelling tot de liberale zijde, waarvoor hem wel van hooger hand berisping ten deel viel, was hiervan een natuurlijk gevolg. Zoo haatte hij, zonder dit te verbergen, willekeur, onderdrukking en vervolging, en trachtte met inspanning van alle krachten de goede zaak voor te staan; en kon hij er niet tegen strijden, zoo zeide hij zijn gevoelen althans duidelijk, zonder vrees en met innerlijke verontwaardiging. Het kan dus niemand vreemd vallen, dat hij in 1857 in Cassel, tegen zijn verlangen, onverwachts zijn pensioen kreeg, en nog wel met toekenning van een geringere toelage, dan waarop hij aanspraak had. Het laatste jaar zijns levens bragt hij in een treurige, sombere dofheid door, zoowel naar ligchaam als naar ziel, een gevolg van zijne hooge jaren en ook van een armbreuk, die in 1857 plaats had, en waarvan hij nooit geheel herstelde. Hij verlangde dus vurig naar zijn verscheiden; en toen dit eindelijk naderde, den 23 October 1859, is hij met een uitdrukking van hooge tevredenheid op het gelaat overleden.

Spohr zal in de geschiedenis der muziek blij-

ven bestaan, als het model van een echten kunstenaar en edel mensch. Hij heeft in zijn geheele leven geen enkelen leelijken regel muziek geschreven, geen enkele leelijke daad bedreven.

UIT DE TIJDEN VAN DRUK.

(Redding eener afdeeling Lützower Jagers).

NAAR

Heuschner.

De slag bij Lützen was geleverd. Op den vreeselijken strijd, die duizenden van vijanden aan den drempel onzer huizen voerde, ook tot den mijne te Eythra, volgde voor het oogenblik eenige rust. Hoe gunstig het geluk keizer Napoleon ook op dien dag wederom geweest ware, zoo gaf hij echter toe aan de ijzeren noodzakelijkheid, en sloot een wapenstilstand, dien men, zoo als reeds zoo dikwijls het geval geweest was, als de voorlooper van een ophanden zijnde vrede meende te kunnen beschouwen. Dus waren de drukkendste zorgen verdwenen, en hoewel de blik rondom slechts op plaatsen der verwoesting rustte, herademde alles weder in ons liefelijk Elsterdal. Het was een heerlijk voorjaar. De oude moeder, de aarde, zonder zich te storen aan der menschen dwaze handelingen, deed uit den met bloed verzadigden bodem nieuw leven, nieuwe bloesem voortkomen, en menig hart, dat in de laatste dagen zwaar geleden had, schepte weder frisschen moed.

Ook ik hervatte mijne gewone togtjes, en op zulk een dag, den 17 Junij 1813 was het, dat ik uit mijn geboorteplaats, het dorp Eythra, naar het naburige Zwenkau wandelde, in gezelschap van mijn vriend, den heer Hennicke, die een betrekking bij de regtbank bekleedde, later ontvanger te Rötha werd, en nu reeds lang ontslapen is. Ons bezoek gold een derden vriend, den predikant Löhr, als sprookjesdichter later algemeen bekend, en ook nog thans door de jeugd niet vergeten. Menig gelukkig uur heb ik in zijn huis doorgebragt. Zoo was het ook heden. Een terugblik op de zware, ter naauwernood doorgestane tijden, had ons aanvankelijk wel in somberder stemming gebragt, doch weldra herleefde de hoop in onze harten. Overal zag men toen reeds blijdere dagen in de toekomst te gemoet. Op die wijze vervlogen weldra een paar uren en namen wij in de opgeruimdste stemming den terugweg aan.

De schemering was reeds aangebroken. De laatste stralen der ondergaande zon wierpen haar rozenroode kleur op het donkere groen der bosschen; op het woelige leven van den dag was die geheimzinnige, veelbeteekenende stilte gevolgd, die in onze jonge jaren ons zoo ligt dichterlijk opwekt. In een gelukkig vergeten van al het zware lijden en het drukkende lot, gaven ook wij ons aan die indrukken over, en vooral waren het Theodoor Körner's vaderlandsche krijgszangen, die wij druk bespraken, en wier vurige, wegslepende klanken wij ook als de tolken van ons gevoel erkenden. Het waren die liederen vol moed, geestdrift en kracht, waardoor in dien tijd zoo menig jongeling voor den strijd tegen den onderdrukker der vrijheid werd gewonnen, en tot moed en vastberadenheid werd opgewekt.

Hoe weinig vermoedden wij, dat de jonge, edele dichter op ditzelfde oogenblik, ter naauwernood een uur van ons, in een bosch niet verre van het dorp Kitsen, zwaar gewond en hulpeloos ter neder lag, door vijanden omringd en den dood nabij.

Een late huiswaartskeering was te dier tijde altijd nog een bedenkelijke zaak, vooral langs boschachtige wegen, die door de rondzwervende soldaten vaak onveilig werden gemaakt. Wij versnelden daarom onze schreden, om zoo spoedig mogelijk het slot te Eythra te bereiken. Doch nog waren wij niet op den grooten weg gekomen, die als door een park leidde, toen wij onverwachts naderende hoefslagen hoorden, en wel in zulk eene menigte, dat wij niet lang konden twijfelen of een sterk detachement kavallerie reed ons achterop. Hetgeen wij echter, aan dergelijke verschijningen gewend, verwachtten, geschiedde niet. Eenige oogenblikken later verschenen eenige ruiters, wier uniform ons onbekend was, en die in snellen draf langs ons heen jaagden. Nog staarden wij hen verbaasd na, toen verscheidene losse paarden uit het bosch te voorschijn kwamen, een oogenblik stil stonden, en daarop instinctmatig het spoor der ruiters volgden, en in dezelfde rigting voortgaloppeerden. Een bont paard was er onder, bij hetwelk de ruitermantel nasleepte, zoo ook een zwaargewonde, oogenschijnlijk door den hals geschoten schimmel.

Vreemd keken wij elkaar aan. Op de vraag van mijn geleider, wat wij van zulk een verschijning, te midden van den wapenstilstand hadden te denken, wist ik even zoo weinig eenig antwoord te geven, als hij zelf. Slechts zoo veel scheen ons beiden zeker, dat in de nabijheid een vijandelijk treffen had plaats gehad.

Wij zouden echter niet lang hierover in het onzekere blijven, want nadat nog eenige ook zwaar gewonde paarden ons voorbij waren getrokken, en wij ons nabij de zoogenaamde lange Elsterbrug bevonden, stormde eensklaps een geheele bende in tamelijk gesloten gelederen ons te gemoet. Het was omstreeks vijftien of zeventien man, in wier gevolg nog vier losse paarden waren.

De aanvoerder riep ons, zoodra hij ons zag, met zijn sabel zwaaijende, een donderend halt! toe, en dreigende omringden ons zijne geleiders. Hoewel verschrikt, vroegen wij echter schijnbaar kalm, wat er van hun dienst ware. Hierdoor eenigzins zachter gestemd, liet hij de sabel zakken en sprak:

— Mijne Heeren! Ik hoop vrienden in u te ontmoeten, die ons in onze groote bekommernis niet uw raad en hulp zult onthouden. Wij behooren tot Lützow's vrijkorps, die schaar, waarvan gij zeker wel hebt hooren spreken, en die den Fran

schen steeds een doorn in het oog is geweest; evenwel geloofden wij niet van de algemeene amnestie te zullen zijn uitgesloten; wij hebben ons vergist. Onbezorgd, althans geenszins een bloedigen strijd verwachtende, sloegen wij heden den weg naar Leipzig in, doch werden bij Kitzen door een fransch detachement, dat ons in kracht zeer ver overtrof, overvallen, en in spijt van den dappersten tegenstand uiteen gejaagd. Hetgeen niet gevallen is onder het staal onzer verbitterde vijanden, wordt naar alle zijden vervolgd. Wij zelven, die dapper bij elkaar zijn gebleven, worden misschien nog door veel grooter gevaren bedreigd, dan wij vermoeden, want de vijand is ons zeker op de hielen. Redt ons daarom, zoo gij dit kunt.

Zoo sprak de man, terwijl zijne makkers ernstig en zwijgend op ons nederblikten. Ons besluit was zoo spoedig genomen, als de drang van het oogenblik dit vorderde. Hier moest niet getalmd worden. De geringste draling kon de vlugtelingen in de hand van den vijand leveren; zelfs het ernstig overwegen van eigen gevaar, dat ons dreigde, zoo wij als de begunstigers van de vlugt bekend mogten worden, vond geen plaats bij ons.

De toestand van de ongelukkigen noopte ons tot snel handelen, zoo veel te meer, daar zich een zwaar gewonde onder hen bevond, die door een sabelhouw aan het hoofd getroffen, ten spoedigste geneeskundige hulp vereischte.

Terwijl zich daarom vriend H. met den bevelhebber en een onderofficier naar het heerschappelijk slot te Eythra begaf, om daar een geneesheer te halen, noodigde ik de overige uit, mij in alle stilte te volgen, daar ik voorloopig een weide rondom door bosch omringd, als de veiligste schuilplaats beschouwde.

Weldra hadden wij dit toevlugtsoord bereikt. De ruiters stegen af, doch hun wantrouwen en vrees voor verraad was groot; want toen ik mij slechts eenige schreden wilde verwijderen, om te onderzoeken of de mannen nog niet terug waren gekomen, werd ik schier met geweld teruggebragt, en men verzocht mij dringend de vervolgden niet te verlaten.

Gelukkigerwijze verscheen H. al spoedig weder met zijn geleiders, gevolgd door den geneesheer, die den gewonde met de ervarenheid verbond, welke in de laatste tijden zoo dikwijls op de proef was gesteld. De gemoederen kwamen tot bedaren en elke schijn van wantrouwen verdween, nadat ook de geneesheer het schier overtollige verzoek om stilzwijgendheid geruststellend had beantwoord.

Na zijn verwijdering werd een soort krijgsraad gehouden, om over de verder te houden maatregelen te beraadslagen.

— Houdt gij deze plaats voor veilig? Acht gij ons voor elke vervolging gevrijwaard? vroeg de aanvoerder mij.

— Neen.

— Waar heen dan? Vreest gij niet, dat eenige verwisseling van schuilplaats ons aan nieuwe gevaren zal blootstellen?

Ik was volmaakt met de omstreken bekend, kende elken schuilhoek en verborgen weg, waar een vervolgende vijand zich niet ligt in zou wagen.

— Volg mij gerust, hernam ik; ik weet een veilige schuilplaats, een weg, dien geen Franschman zal vinden.

Na een korte beraadslaging werd mijn voorstel eenparig aangenomen, doch ik moest een paard bestijgen, en mij aan het hoofd der ruiters plaatsen. Het was een lastige, dikwijls sterk slingerende weg, langs welken de lange ruitertroep nu eens door weiden en laag hout, dan weder tusschen hoog geboomte en struiken, tegen omstreeks negen uren op de weiden, die ik als schuilplaats had uitgekozen, aankwam. Dat plekje was mij al dadelijk als het eenige voor ons doel geschikte punt ingevallen. Geen rijweg geleidde daarheen, en over het algemeen betrad slechts zelden de menschelijke voet deze wildernis, die aan de eene zijde door het bosch en de molenwatering, aan de andere, door den in de laatste dagen zeer gestegen Elstervloed werd gedekt.

Hier in dit veilig bivouac ademde ons klein gezelschap vrijer, nadat een onderofficier, door mij geleid, de omstreken had verkend en onze geïmproviseerde legerplaats als veilig had verklaard. Een wachtpost werd uitgezet, de vermoeide paarden onttoomd en gekoppeld, want de weelderige groene weide bood hun een uitmuntend maal, en de nabijzijnde rivier leverde de van dorst versmachtende dieren rijkelijk water. Maar ook voor de ruiters, wier behoefte niet minder dringend was, droeg vriend H. zorg, die zich met den bevelhebber voor de tweede maal naar het slot te Eythra had begeven.

Reeds te elf ure riep onze wachtpost aan; verschrikt sprongen de meesten op, doch de persoon die naderde, was niemand dan een bediende van het kasteel, belast en beladen met spijs en drank.

— Met hartelijken groet zendt men de heeren ruiters een korf vol levensmiddelen. — Zoo luidde woordelijk de boodschap, en juichende werd de oude man ingehaald. Hetgeen hij bragt ging echter boven alles, doch de heeren zonden met hem hun hartelijken dank en groet terug; zij waren den goeden toon nog niet verleerd, te midden van het ruwe krijgsmansleven; slechts waren de pligtplegingen wat verkort, want een oogenblik later lag de geheele schaar rond den korf, en ontwikkelde een bedrijvigheid, die mij, voor mijn ook luidsprekende maag het ergste deed duchten. Doch deze vrees bleek ongegrond te zijn, want het toegezondene was zoo ruim en mild, dat ten laatste nog eenige brokken voor de paarden overschoten.

Hierop volgde grootere kalmte; de kleine schaar legerde zich in een kring, en het kwam tot belangrijke mededeelingen. Het grootste getal der jonge helden behoorde tot aanzienlijke en welvarende familiën. Eenigen waren eerst onlangs van de hoogeschool te Halle gekomen, en hadden nu den degen voor het zwaard verwisseld, opgewekt door het bekende „aan mijn volk!” een toespraak, die duizen-

den met geestdrift de wapenen ter verdediging van het bedrukte vaderland deed opvatten. Het waren geen gewone soldaten; zij ontvingen ook geene soldij, en wel was er geen onder hen, die niet diep doordrongen was van de ernstige en zware taak, die hij op zich had genomen

Menig koen waagstuk was hun reeds gelukt, en dikwijls was een beslissende slag van Lützow's schaar uitgegaan. Geen wonder dat de Fransche keizer het vrijkorps haatte, zoodat hij het van de voordeelen van een wapenstilstand uitsloot, en het aan de algemeene wraak zijner verbitterde soldaten prijs gaf. De verrassing, die zij heden bij Lützen hadden ondergaan, had hun het bedenkelijke van hun toestand duidelijk leeren inzien.

De stemming die in het kleine bivouac heerschte, was door het gezellige onderhoud levendig, en zelfs eenigzins vrolijk. De meesten gaven hun haat tegen de Franschen in de bitterste bewoordingen te kennen, en zoo zich al een zachtere stem verhief, was het in een regtmatige klagt over het groote verlies, dat hun de overval van dien dag had gekost. Zoo menige dappere was onder de kogels der vijanden gevallen, en menigen trouwen vriend werd herdacht, die in den strijd was bezweken; wat zou hun lot wel zijn geweest; zouden zij onder het staal der verbitterde vijanden bezweken zijn, of zouden zij, met hunne vervolgers op de hielen, thans rusteloos rondzwerven — wie zou het zeggen? Vooral sprak men veel over Theodoor Körner. Een der jongste strijders had hem in de laatste stadien van het gevecht in het grootste gevaar gezien, en reeds bloedende uit verscheidene wonden; anderen hadden echter te vergeefs getracht hem te redden, en hem eerst verlaten, toen de vlugt onvermijdelijk scheen.

— Wel hem, sprak een lang jong man, over wiens bruin gelaat de bittere ondervinding reeds den ernst van den man had doen zetelen — wel hem, wanneer hij op het bed van eer het schoonste loon voor zijn werkzaam leven heeft gevonden, doch wee hem, wanneer hij levend in de handen des vijands is gevallen. Ik vrees zeer, dat ook hem dan het verschrikkelijke lot te wachten staat, dat vroeger den dapperen officieren van Schill is te beurt gevallen. De hertog van Padua ligt als gouverneur in Leipzig; wordt Körner voor zijn vierschaar gebragt, zoo is geen genade te wachten 1).

Wij allen zagen ernstig en in gedachten verdiept den spreker aan, in wiens oog een traan glinsterde, toen hij deze woorden sprak. Het onderhoud begon echter spoedig al meer en meer te verflaauwen; weldra vereenigde zich de schaar tot kleine troepen, welke de rust zochten; en ook zij, die nog overbleven, en waaronder ook ik mij bevond, zetten het gesprek slechts nog korten tijd voort. Het was evenwel reeds een ure toen wij ons nedervleiden.

Even als de meesten, koos ik een zadel tot hoofdkussen, doch mijn ligt zomerkleedje bood geen bescherming tegen de nachtelijke koude, waaraan ik niet gewoon was. Allen sliepen reeds, tot zelfs de gewonde, die naast mij gelegen, dikwijls luide over hevige pijn klaagde; ik alleen was wakker. De merkwaardige gebeurtenissen van den dag zweefden nog eenmaal voorbij mijn geest, en met hen ook het groote gevaar, waarin ik mij bevond, in geval de vijand onze toevlugtsplaats te weten kwam. Zoo het hem in dat geval mogt gelukken ons te omsingelen, bleef ons niets anders overig dan de gevangenschap met al hare rampzalige gevolgen, of een gewaagde sprong in de Elster, die bij haar diepte aldaar, hem, die niet in het zwemmen ervaren was, slechts weinig uitzigt op redding aanbood. In dien staat scheen mij ons lot zeker niet benijdenswaardig toe.

De nacht verliep echter, en zoo al niet snel, toch zonder dat wij aan eenig gevaar waren blootgesteld. Weldra verguldde het heerlijkste morgenlicht de toppen der boomen; de nevelen verdwenen en de aanbrekende dag begroette de verschillende, meest nog in slaap gedompelde troepen.

Langzamerhand werd het luidruchtiger in de kleine legerplaats. De ruiters stonden op; de paarden werden naar de rivier gebragt, terwijl wederom andere ruiters den omtrek verkenden, om van de veiligheid der schuilplaats verzekerd te zijn; doch men ontdekte niets, dat verdacht voorkwam, en rondom heerschte kalmte.

Tegen acht ure zond H. een ruim ontbijt, dat wij allen reikhalzend tegemoet gezien hadden. Het werd onmiddellijk gebruikt, en nog was men hier mede bezig, toen onverwachts de wachtpost aanriep, en een verdachte verschijning alles in alarm bragt. Aan de tegenovergestelde zijde verscheen een inwoner uit L., een paardekoopman, die ter naauwernood onze paarden had gezien, of hij haastte zich, met het instinct, die menschen eigen, om bij ons te komen; doorwaadde op een lager gelegen plaats de rivier, en verscheen al spoedig in ons midden. Het is hoogstwaarschijnlijk, dat de man niet vermoedde in welk een toestand wij ons bevonden. Doch het onbeschaamde waarmede menschen van zijn slag zich indringen, en de aandrang die hij ook hier aan den dag legde, om de overtollige paarden te koopen, kwam ons eenigzins verdacht voor. Barsch wees hem de wachtmeester af, en slechts aarzelend nam hij den terugtogt aan, en verdween eerst na verloop van langen tijd met zijne magere rossen, die inmiddels aan de overzijde der rivier gegraasd hadden. Te vergeefs trachtte ik hen, die aan mijn leiding waren toevertrouwd, allen twijfel te benemen. Het gevoel van veiligheid was bij hen verdwenen, en ten dringendste zochten zij mij aan, om maatregelen te nemen voor hun verdere redding.

Aanvankelijk was ik geheel besluiteloos, wat te

1) De vrees, dat Körner gevangen zou zijn gemaakt, werd gelukkig niet bevestigd; hij werd den vijand ontrukt, en had in een boschje bij Kitzen een wijkplaats gevonden; daar werd hij door een boer gevonden, die den zwaar gewonde naar de naburige pastorij bragt, vanwaar hij later in een bootje naar Leipzig werd vervoerd.

beginnen, ofschoon ik des nachts reeds bij mij zelven bepeinsd had, hoe hen verder te helpen. Ten laatste besloot ik mij naar Eythra te begeven, om mij daar van de veiligheid, welke die plaats aanbood, te verzekeren. Herhaalde malen bood men mij een paard aan, doch ik verkoos liever den weg te voet af te leggen. Gelukkigerwijze ontmoette ik reeds na verloop van tien minuten een man, op wiens getuigenis ik staat kon maken, en die mij verzekerde, dat het dorp zonder eenige Fransche inkwartiering was. Zoo spoedig mogelijk keerde ik terug, en dewijl de ruiters inmiddels de paarden gezadeld en alles tot den togt in gereedheid hadden gebragt, zoo bevonden wij ons na verloop van een kwartieruur in gestrekten draf op den grooten weg; ik aan het hoofd, thans ook te paard, en te tien ure bereikten wij het kasteel te Eythra.

Mijn vriend H. en zijne makkers kwamen ons ontsteld te gemoet; zulk een waagstuk had geen mensch verwacht; doch wij hadden geen andere keus. Dat, in weerwil wij voor het oogenblik geheel veilig waren, ons evenwel het grootste gevaar dreigde, was allen duidelijk; daarom werd dan ook onmiddellijk besloten, de vlugtelingen verder te brengen, en wel naar Halle, waar zij vooreerst een veilig toevlugtsoord zouden vinden. Terwijl de pachter van het riddergoed, de heer Renker een voldoende hoeveelheid burgerkleederen bijeen bragt, en ook maatregelen trof, om hun een tweede, wat degelijker ontbijt voor te zetten, zocht ik in het dorp een gids, op wien wij ons konden verlaten. Die keus viel mij niet moeijelijk.

In het dorp woonde een kleermaker, die vroeger als Saksisch kavallerist in menigen sluwen streek de hand had gehad, en algemeen als een vastberaden man bekend stond. Dat deze niet in gebreke zou blijven zijn ouden roem op nieuw te handhaven, kwam mij zeker voor; ook had ik mij niet vergist. Naauwelijks had ik hem mijn voorstel medegedeeld, of hij wierp naald en garen in een hoek, en riep, bravo! mijnheer, dat is eerst iets voor mij, en bij deze woorden sloeg hij toe, in de hem aangeboden hand. Ik laat mij eerder in stukken houwen, dan dat ik de Lützowers niet naar Halle zou brengen.

Op het slot had de hervorming van onze krijgshaftige vrienden reeds plaats gehad; de paarden waren den pachter voor een zeer matigen prijs, elf gulden het stuk afgestaan, en slechts de sabels en de pistolen bleven het eigendom dier dapperen, die zij onder hunne wijde overjassen verborgen. Als teeken van erkentelijkheid vereerde men mij het vale paard, dat mij op onzen togt naar Eytra had gedragen.

Onder de hartelijkste dankbetuiging scheidden zij van ons, velen met tranen in de oogen. Ook wij konden onze aandoening niet ontveinzen, toen wij die dappere mannen, die nog eerst onlangs in hun sierlijk uniform in volle wapenrusting voor ons stonden, thans eenvoudig en van alle krijgsattributen ontbloot, zagen vertrekken.

Met het grootste verlangen zagen wij de terugkomst van den gids te gemoet, want het gevaar voor de vlugtelingen was nog steeds groot. Hij kwam spoediger terug, dan wij vermoed hadden. Reeds na verloop van twee dagen stond hij zegepralend voor ons met het berigt, dat hij de „zwarte gezellen" reeds dien dag tot Grosszschocher gebragt had, dat zij des nachts hun weg vervolgd hadden, en dat men met het aanbreken van den dag Halle had bereikt. Na rijk door hen beloond te zijn geworden, en na een schriftelijk bewijs te hebben ontvangen van de trouwe uitvoering zijner moeijelijke taak, waarin ook wij nogmaals herdacht werden, had hij, daar hij geene papieren van legitimatie bij zich had, den nacht moeten afwachten, om door het vermijden van alle plaatsen, die door de Franschen bezet waren, weder naar zijn geboorteplaats terug te keeren.

Het schoone paard, dat ik als een levend aandenken aan dien gedenkwaardigen nacht gaarne nog lang bewaard had, bezat ik slechts ettelijke uren. Gebrek aan voeder, en de vrees, het weldra weder aan de Franschen te zullen moeten uitleveren, zoo als dit bij de herhaalde requisities schier dagelijks voorkwam, deden mij besluiten, het aan den pachter Renker, voor denzelfden prijs als waarvoor de anderen verkocht waren, af te staan. Dien man gunde ik dit kleine voordeel ook zoo veel te meer, daar hem eerst onlangs door den russischen vorst Platow twaalf schoone akkerpaard en met de tuigen waren afgenomen.

Slechts een herinneringsteeken aan die gewigtige gebeurtenis is mij bijgebleven: een prachtige engelsche sabel, die mij een der ruiters schonk, er uitdrukkelijk bijvoegende, dat hij zelf dit wapen uit de hand van mevrouw von Lützow te Breslau had gekregen. Ik heb die als een dierbaar herinneringsteeken tot op dezen dag bewaard. Vreedzaam hangt zij boven mijn nachtelijke legerstede. Of zij nog bestemd is, om door menschelijk bloed gekleurd te worden — wie zal het zeggen? Maar zal het geschieden, zoo wensch ik regt hartelijk, dat zij in een krachtige vuist voor de eer en de vrijheid van mijn vaderland moge gebruikt worden.

Al de wakkere lieden, die eenmaal het hunne zoo menschlievend tot redding dier krijgslieden hebben bijgedragen, zij rusten reeds lang op verschillende kerkhoven. Slechts ik, de zeven en zeventigjarige grijsaard, heb als eenige getuige, die gebeurtenis overleefd. Bijna een halve eeuw ligt tusschen toen en nu; doch zoo dikwijls ik aan dien gevaarlijken nacht denk, geschiedt het in het aangename gevoel, in mijn stormachtig leven ook eenige weinige uren een helpend lid geweest te zijn bij „Lützows wilde jagt!"

Hoe velen dier moedige strijders, die zich eenmaal aan de zoo beroemde en veel genoemde Lützowsche vrijscharen hadden aangesloten nog in leven zijn, heb ik nooit volledig kunnen te weten komen. Slechts twee der toen geredden heb ik nog eenmaal ontmoet te Berlijn, de heeren B. en B. Beide bezocht ik gedurende mijne tegen-

woordigheid te Berlijn, en werd vriendelijk door hen ontvangen, en uitgenoodigd de reunie, die den 17 Junij plaats zou hebben, bij te wonen. Ik moest tot mijn leedwezen van die eer afzien, daar mijn verlof uit was, en men een langer verblijf aldaar uit mijn geboorteplaats niet wilde toestaaan. Met den hartelijken wensch, dat voor mijn dood het mij nog eenmaal vergund zal wezen eenige dier dappere vaderlanders de trouwe broederhand te drukken, eindig ik dit kleine, geheel naar waarheid afgelegde verhaal. Zij echter, die reeds lang van ons gescheiden zijn, die ook dezen laatsten strijd hebben volstreden, zij rusten in vrede!

DE VRIJMAKING VAN DE LIJFEIGENEN (SERFS) IN RUSLAND.

Groot moet de verandering zijn geweest, die in Rusland heeft plaats gevonden, sedert den dood van keizer Nikolaas. Het scheen alsof de natie bij die gelegenheid een langen, diepen zucht van verligting slaakte, en alsof met een nieuwe regering men een vrijer dampkring inademde, welke hem meer veerkracht schonk. Nu begint men te bemerken, dat er een Russisch volk is, dat het een wil heeft, dat het verlangens koestert en gezond verstand bezit. Nergens blijkt deze verandering sterker dan bij een bezoek van den keizerlijken schouwburg. Vroeger was het niet geoorloofd op deze plaatsen van uitspanning het geringste teeken van goed- of afkeuring te geven; zij werden door het gouvernement ondersteund, om de aandacht van het publiek van staatkunde en vooruitgang af te leiden. Thans kan men, zelfs in den grooten schouwburg luide toejuiching, gefluit, gejouw en een stampen met de voeten hooren, overeenkomende met de geesdrift, den partijgeest en het geduld der toehoorders. Een voorval, dat plaats greep gedurende de ter aarde bestelling van den beroemden komiek Martinow, bewijst afdoende, welk een verandering daar plaats heeft gehad. Het volk trok in zijn geestdrift den lijkwagen naar de begraafplaats, en onder de duizenden toeschouwers, welke met ongedekte hoofden tegenwoordig waren, verscheen de chef der politie te paard met zijn helm op het hoofd. Onmiddellijk werd hij met gejouw en gefluit ingehaald, en genoodzaakt zijn helm af te zetten. Zoo iets zou in het westelijk Europa weinig opzien baren, doch in St. Petersburg en nog veelmeer in het binnenland is zulk een feit een wonder.

Een Russisch edelman, die onder de voorgaande regering sommige vrijzinnige woorden of denkbeelden moest boeten, door als gewoon soldaat in den Caucasus dienst te nemen, vroeg op zekeren dag, hoe lang is keizer Nikolaas dood?

— Vijf jaren, geloof ik; is het zoo niet?

— Dwaasheid!, vijf honderd jaren, meent gij? en daarop toonde hij aan, dat Rusland in de laatste vijf jaren in beschaving meer was vooruitgegaan, dan gedurende de vijf honderd vorige. De vrijmakers van de lijfeigenen, hetzij dit met of zonder bloedstorting plaats grijpe, zal de grootste roem zijn van de regering van Alexander II. Hij heeft die wijze en weldadige maatregel doorgedreven tegen een magtigen en hardnekkigen wederstand, welks rijkste oogst onder de schaduw van slavernij, bederf en onwetendheid was tot rijpheid gekomen. Onder de vrijzinnige maatregelen door het bestuur aangenomen, is de afschaffing van paspoorten; doch een veel gewigtiger maatregel, zoo die tegen den krachtvollen wederstand van een groote partij kan worden doorgedreven, zal zijn een openbare regtsbedeeling, een maatregel, dien zij alleen naar waarde kunnen beoordeelen, welke iets met de wetten in Rusland te maken hebben. Voeg hierbij de vrijheid aan de drukpers verleend, die thans onderwerpen van algemeen nut kan bespreken, ja zelfs begint, hoewel nog beschroomd, om de misbruiken der ambtenaren te laken. In de weinige tijdschriften verschijnen ook fragmenten der geschiedenis en levensbeschrijvingen, die vroeger door den censor zouden doorgehaald zijn geworden, en die de bouwstoffen zullen leveren voor de aanstaande geschiedschrijvers van Rusland; want voor het tegenwoordige is de geschiedenis van Rusland in de Russische taal weinig beter dan in de jaarregisters, waar alleen feiten worden te boek gesteld, waarbij een beredenering der oorzaak en uitwerking geheel wordt nagelaten. De waarheden en geheimen der Russische geschiedenis zijn bij den buitenlander ook verreweg beter bekend, dan bij den Rus, die niet gereisd heeft.

Om den lezer, die met de Russische geschiedenis onbekend is, beter met het Russische lijfeigenschap en de afschaffing er van bekend te maken, zal ik kortelijks aanstippen, welke de toestand van het Russische volk is geweest in de verschillende tijdvakken van een geschiedenis, zoo rijk aan gebeurtenissen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat de veranderingen die nu plaats zullen hebben, niet alleen den toestand der lagere klassen zullen veranderen, doch ook bij de personen van meer aanzien, Rusland op een meer uitkomend standpunt zullen plaatsen. Rusland en zijn bevolking, de kern van het slavonische ras, zijn een meerdere bekendheid in westelijk Europa waardig, dan tot hiertoe het geval was.

Alle Russische geschied- en kronijkschrijvers komen overeen in de verzekering, dat van de vijfde eeuw, den tijd, dat men het eerst van dit rijk hoort gewagen, tot aan de tiende de Slavoniers als een natie bestaan hebben, die Novogorod en Kief als de middelpunten der bevolking beschouwde. Van den inval der barbaren in Europa, en de vernietiging van alle bestaande beschaving, tot het optreden van Karel den Groote, den heraut van een anderen en beteren maatschappelijken staat van zaken, had de Slavonische republiek, gedeeltelijk een patriarchale, gedeeltelijk een democratische regering, het overwigt, en koophandel en landbouw bloeiden. Met de komst van Rurik, den hoofdman der Noormannen, en zijne volgelingen van de kusten der

Oostzee, A. D. 862, die als vrienden waren uitgenoodigd, doch even als de Saksers in Engeland als trotsche veroveraars optraden, werd de kiem van het leenstelsel en van het lijfeigenschap gelegd. Onder de afstammelingen van Rurik, tot aan de invallen der Mongolen in de dertiende eeuw, waren oorlogsgevangenen, schuldenaren, of zij, die zich zelven vrijwillig aan een magtigere verkocht hadden, de eenige slaven in Rusland. De boeren waren vrij, zijnde de jaarlijksche pachters van de landeigenaars, die van het eene district naar het andere konden trekken, wanneer hun termijn was verstreken.

De inval en de heerschappij der Mongolen was de vloek van het Slavonische ras, en de treurige uitwerking hiervan op den zedelijken toestand van het volk is maar al te duidelijk, tot zelfs op dezen tijd. Deze willekeurige heerschappij duurde langer dan 250 jaren. De vorsten van het land werden de laag gezonken slaven van hunne overwinnaars, zamenspannende tegen elkaar; het ongelukkige volk werd onderdrukt door hunne overwinnaars en adellijken, en boog den nek in wanhoop en onderwerping, zoodat een paar geslachten later het juk van lijfeigenschap hun zonder gemor of zonder strijd werd opgelegd.

Onder de heerschappij der Tartaren was de boer eerst verbonden aan den grond, dien hij bebouwde, om het inzamelen van het hoofd-geld gemakkelijk te maken, dat toen over de geheele bevolking werd geheven. Doch van den tijd dat Rusland onder Czaar Iwan geheel het juk afwierp, tot het jaar 1625, gedurende de regering van den eersten van de Romanofs, was de boer vrij om van de eene bezitting tot de andere over te gaan, zooals zijn belang of begeerte hem hiertoe aandreef. De huisslaven werden even als vroeger ge- en verkocht. Machael Romanof bepaalde het eerst, op aandringen en aanraden van zijn vader, den listigen patriarch Philaretus, om zijn nieuwe dynastie van partijgangers te verzekeren, dat de boer verbonden was aan den grond, dien hij bebouwde; hij liet hun evenwel zekere vrijheden en regten.

Peter de Groote, de herschepper van Rusland, bevestigde en verzwaarde den toestand der boeren, door het weder invoeren van een hoofdelijke schatting, en door het uitschrijven van een algemeene volkstelling, met het oog op een recrutering. In de lijsten, die toen opgemaakt werden, werd serf of slaaf onverschillig gebruikt, en wanorde was hiervan het gevolg, totdat het geheel onmogelijk was eenig onderscheid tusschen beide standen te maken, zoodat men in onze eeuw in Europa een lijfeigenschap heeft aanschouwd van 42,000,000 zielen.

Eenig onderscheid kan evenwel nog gemaakt worden tusschen de boeren en slaven, aldus tot een gemeen lijfeigenschap veroordeeld, namelijk tusschen de lijfeigenen van den kroon, en die van bijzondere personen. De eersten, die een jaarlijksche bijdrage betaalden voor het land, dat zij bebouwden, waren betrekkelijk vrij; in elk geval waren zij niet onderworpen aan de dwingelandij van afzonderlijke personen. Maar van Peter den Eerste tot aan keizer Paul voerden keizers en keizerinnen den verkeerden maatregel in, om gelukkige generalen of ook wel hunne gunstelingen te beloonen met kroonlanden, en de lijfeigenen, die er toe behoorden. Catharina de Tweede schonk millioenen lijfeigenen aan adellijken, wier gunst zij wilde winnen, en ook aan hare talrijke minnaars. Haar zoon Paul volgde haar voorbeeld, zonder dat bij hem de redenen en noodzakelijkheid bestonden, die bij zijn moeder aanwezig waren; behalve dat, trok hij in de verschillende deelen van zijn rijk landen tot zich, die omstreeks 2,000,000 lijfeigenen bevatten, voor het gebruik en voordeel van de keizerlijke familie.

De 42,000,000 lijfeigenen of serfs kunnen in ronde cijfers aldus worden verdeeld, 20,000,000 van de kroon, 2,000,000 behoorende tot de keizerlijke domeinen, en 20,000,000 van afzonderlijke personen. De lijfeigenen van de kroon en die der keizerlijke domeinen zijn reeds vrij verklaard, en de vrijmaking der overigen is alleen uitgesteld tot het maken van eenige noodzakelijke voorbereidende beschikkingen.

Het is natuurlijk, dat de verstandhouding tusschen den eigenaar en den lijfeigene altijd naar de omstandigheden heeft verschild, zijnde zacht en patriarchaal op sommige bezittingen, en hard op anderen. Het werk, dat de wet den lijfeigene beveelt voor zijn meester te verrigten, is drie dagen per week, doch vele eigenaars noodzaken hunne lieden om des zomers zes dagen voor hen te werken; in den winter is alle landelijke arbeid onmogelijk. Zulke bezittingen herkent men spoedig aan de slordigheid en ellende der landlieden. Een zeker eigenaar uit het Zuiden naar Petersburg vertrekkende, vertelde mij, dat hij twee malen door zulk een bezitting gaande, en naar de reden van de armoede en vuilheid van het volk onderzoek doende, van beiden ten antwoord kreeg, dat de Pameschik of eigenaar zes dagen werk per week van zijne lieden vorderde, en hun voor hen zelven geen tijd overliet. Ik knoopte een gesprek aan met den postillon, die ook een lijfeigen van een dier goederen was, en verhuurd werd volgens het Obrok-stelsel; hij ontving zestig roebels per jaar, die hij echter aan zijn eigenaar moest uitbetalen. Doch dit zal weldra nu gedaan zijn, zeide de man. Vrij te zijn, of niet vrij te zijn, daar is het thans om te doen! — Mijn onderzoek voortzettende, bemerkte ik, dat de man niet het minste denkbeeld had van de zegeningen der vrijheid, doch meende, dat zij bestonden in niets te doen, of althans alleen in zooveel te werken, dat men genoeg verdiend had, om zich dronken te kunnen drinken. Het is buiten twijfel, dat vele eigenaars, zoodra er sprake was van het vrij maken der lijfeigenen, zoo veel werk mogelijk van hunne serfs hebben afgeperst, terwijl deze daarentegen, wetende dat zij in vrijheid gesteld zouden worden, besloten zoo weinig werk mogelijk te verrigten.

Verscheidene eigenaars daarentegen maakten, toen zij zagen dat de zaak een ernstig aanzien nam, of vrijwillig hunne lijfeigenen vrij of gingen af-

zonderlijke overeenkomsten met hen aan. Toen een mijner vrienden, een zeeofficier, van een lange reis huiswaarts keerde, en de boeren hem, volgens oud gebruik, kwamen begroeten, sprak hij een ernstig woord met hen over de verandering, die met hen plaats zou grijpen. Met eenparige stemmen riepen zij uit, dat zij gelukkig waren in den staat, waarin zij verkeerden, en geen vrijheid verlangden. Onder een menschlievend en zorgdragend bestuurder of eigenaar zijn lijfeigenen schier evenzeer tot last als tot voordeel. Zij hebben geen andere zorgen, dan die, welke de arbeid hen oplegt, en op den eigenaar drukt zoo menigen last ten hunnen behoeve: hij moet hun belasting aan het gouvernement betalen; brandt hun hut af, hij moet een nieuwe doen bouwen; sterft hun koe, zwijn of paard, hij moet zorgen, dat het door een ander wordt vervangen; wordt het gezin door ziekte bezocht, zoo moet hij voor geneesheer en geneesmiddelen zorgen; lijden zij gebrek, hij moet hen onderhouden; zijn zij nakend, hij moet hen kleeden, — kortom, in al hunne behoeften zien zij naar den pameschik om hulp en raad om. Het is waar, dat de boer dit alles moet terug betalen; doch daar hij lui is, en slechts weinig geld zijn eigendom noemt, is hij altijd diep onder schulden, zoo als dit het geval met de meesten der lijfeigenen uit Rusland is. Alle verlichte Russische grondeigenaars, waarmede ik ooit gesproken heb, verklaarden, dat hun gevoelen was, dat zij eerder bij de vrijmaking der lijfeigenen voordan nadeel zouden hebben; kleingeestige mannen, of zij wier bezittingen zwaar belast waren door het gouvernement zijn natuurlijk bevreesd, dat die verandering hun materieel zou benadeelen.

Daar de meesten der eigenaars gedurende het grootste gedeelte van het jaar afwezig zijn, worden hunne goederen door opzigters bestuurd; indien het goed klein is, door de opperste der boeren. Ieder mannelijk lijfeigene heeft regt op een zeker hoeveelheid land, nagenoeg vier tchetverts, = omstreeks 4 morgen, van onze maat, doch in districten waar het land duur is, dikwijls minder; daarvoor geeft hij drie dagen per week werk. Waar het communale stelsel bestaat, wordt dit land in klassen afgepaald, opgemeten, en onder de huisgezinnen, die tot de gemeente behooren, verdeeld. Dit communale stelsel is een der meest eigendommelijke der Russische instellingen. Reeds sedert meer dan duizend jaren is dit van geslacht op geslacht over gegaan, en is werkelijk een oorspronkelijke voorstelling van hetgeen in andere landen in een eigen-bestuur is overgegaan. De gemeente komt bijeen onder de leiding van hare Starsi of Oudsten, om over het gemeen welzijn te beraadslagen. Over elk district is echter een tchinofnik of opzigter, door het gouvernement aangesteld.

De Raad besloot wijselijk, dat de vrijlating der serfs niet zou geschieden zonder den vrij gemaakte eenig land te geven. Waar dit zijn zou, en hoe dit zou wezen, was een der vragen, die het moeijelijkst op te lossen was; aan den eenen kant stonden de eigenaars, ongezind om een gedeelte hunner landen zonder vergoeding af te staan, en aan den anderen, de lijfeigenen, die zich zelven als de wezenlijke eigenaars van het land beschouwen. Zij zeggen: God schonk onze voorvaderen het land ter bebouwing. Wij zijn hunne kinderen, en dus is het land het onze. De Czaar is de vertegenwoordiger Gods; hem en zijne dienaren dienen wij, doch het land, de bodem behoort aan ons. Na vele beraadslagingen, en na het overwegen van honderden plannen en voorstellen, werden de volgende schikkingen gemaakt. Elke boer zal zijn Isba of hut krijgen met een stuk land er bij, vrij van kosten, als zijn leengoed voor altijd; hij zal daarenboven regt hebben op een ander stuk land, de hoeveelheid in verhouding met de hoedanigheid, de plaatselijkheid en de uitgebreidheid van de bezitting. Daarvoor wordt hij den Staat schuldenaar, die het onmiddellijk aan den eigenaar moet vergoeden, en de boer moet jaarlijks een gedeelte dier som aflossen, zoodat het na verloop van eenige jaren zijn vrije eigendom wordt. In een land als Rusland is de grond dikwijls in het eene district honderdvoud zooveel waardig als in het andere, zoodat de hoeveelheid, die den boer ten deel valt, zal afhangen van de hoedanigheid, doch vooral van de plaatselijke gesteldheid. Indien de boer de middelen bezit om meer land te bebouwen, dan waarop hij aanspraak kan maken, zoo heeft hij vrijheid, er zooveel bij te huren, als hij wil.

Op andere kleinere bezittingen is het getal boeren buiten verhouding tot de uitgestrektheid der landen, zoodat een verdeeling van den bodem onder hen den eigenaar geheel en al zonder grond zou laten; men zal hierin voorzien door het overtollig aantal boeren naar de kroonlanden over te brengen. De bezitter van lijfeigenen, welke deze verhuurt, en waarvan hij de verdiensten ontvangt, zullen door geld voor hen door het gouvernement worden schadeloos gesteld; dit moet weder betaald worden door den vrijgemaakte. De persoonlijke huisslaven zullen eenvoudig vrij worden gemaakt, en hunr ontvangen, zooals dit in andere landen plaats heeft.

De aan den grond verbonden boer, de serf, die werkt voor eigen rekening, en een schatting aan zijn meester betaalt, en de dvoreriie of persoonlijke bedienden maken de drie klassen uit van het Russische lijfeigenschap. Doch ter eere der menschheid en van de vooruitgang zal zulk een instelling in Europa eerlang tot het verledene behooren, hoewel de vloek, die de slavernij drukt, eerst door vele vrije geslachten kan worden opgeheven. Wanneer de emancipatie heeft plaats gehad, zal het wel der moeite waardig zijn, de uitwerking hiervan op het volk gade te slaan. Door eigen beschouwing en opmerking kwam ik tot het resultaat, dat de verandering het eerst en het zwaarst door den staat zal worden gevoeld; want de Russische boer komt in veel opzigten overeen met den Iersch-Keltschen boer. Beide volken hebben te veel geleden door het afwezig zijn der eigenaren, van wie men alleen

hoorde, wanneer men geld van de ongelukkigen wilde afpersen.

Gedurende de Tartaarsche heerschappij verkreeg de Slavonier dat diep godsdienstige gevoelen, dat hem kenmerkt, en dat, hoewel werktuigelijk en bijgeloovig, toch vrij is van dweepzucht en onverdraagzaamheid. In hunne gewoonten zijn de Slavoniers achteloos en onverschillig; zij zijn scherp, hebben gezond verstand, en steeds vlug in het geven van bescheid. Zij zijn stoute drinkers, doch herbergzaam, goedhartig van aard en vaderlandslievend; weinig Russische boeren verlaten vrijwillig hun land. Hoewel de Slavonier bijgeloovig is, is hij verdraagzaam ten opzigte van andere geloofsbelijdenissen en vergevensgezind; zelden maakt hij zich schuldig aan daden van geweld, en dan nog slechts, wanneer hij door dwingelandij wordt aangedreven, en door den drank verhit is. De Slavoniers zijn een bij uitnemend herderlijk en landbouwend volk, vreedzaam door natuur en gewoonte, volstrekt niet het oorlogzuchtige volk, zooals men hen zich voorstelt. Slechts wanneer hun godsdienst of vaderland bedreigd wordt, grijpen zij naar de wapenen; werd hun vaderland aangevallen, zoo hebben zij wel getoond het te weten verdedigen; dit ondervonden de Polen in de zestiende eeuw, Karel XII aan de Pultawa en Napoleon te Moskou, en op zijn geheelen terugtogt. Gedurende de vele oorlogen met de Turken, heeft de geestdrift voor hun godsdienst dikwijls de overwinning helpen behalen. De Russische boer heeft een afkeer van het militaire leven, minder om de gestrengheid van de dienst, dan wel omdat zijn natuur er tegen strijdt; doch is hij eenmaal op de rol ingeschreven, en onder gestrenge discipline, zoo maken hem zijn onwetendheid, zijn lijdzame ondergeschiktheid en gehoorzaamheid tot een der beste soldaten van de wereld.

De Russische boer zal niet meer werken dan voldoende is, om in zijne behoeften te voorzien. Hij bouwt wat gerst voor zijn grutten, wat kool voor zijn soep, en hetgeen zijn zwijn, zijn gevogelte of zijn kalf hem opbrengt, is voldoende voor zijn sterken drank en tabak; de schapenvachten voorzien in zijn kleeding. Niet gewoon eenige schatting op te brengen, dan aan zijn eigenaar, zal hij aanvankelijk tegen de opbrengst van den staat opkomen, hoewel zulk een belasting naderhand een spoorslag tot ijver kan worden. Indien het communale stelsel behouden blijft, kan dit ook den ijver van den boer opwekken; want indien de gemeente het land in zijn geheel overneemt, en er voor betaalt, zal de ijver van een man de luiheid van anderen tot hinder en aanstoot zijn. Zoodanig zal waarschijnlijk geruimen tijd de toestand der boeren zijn na hunne in vrijheidstelling, en tenzij het geheele gezelschappelijke leven in Rusland hervormd worde, en de oneffenheden worden weggeruimd, zal het land nog langen tijd de uitwerking ondervinden, zooals de vloek der slavernij over elk land, over elke klasse van bevolking brengt, hetzij adellijke, hetzij knecht.

Een sterke trek kenmerkt evenwel nog den Rus van lagere geboorte, namelijk zijn geschiktheid tot ruilhandel en koopmanschap; hierin komen zij veel met de Chinezen overeen, wier zucht tot handeldrijven wel bekend is. Menige vrijgemaakte zal daarom, na zijn bevrijding, zich naar de steden begeven, om daar door de verschillende kanalen van den handel in zijn onderhoud te voorzien.

ZEESLAG BIJ KAAP LA HOGUE.

(MET EEN PLAAT).

Prins Willem III in 1672 tot stadhouder verheven, trad in 1677 in het huwelijk met Maria, oudste dochter van den hertog van York, broeder van koning Karel II van Engeland. Deze in 1685 overleden, werd opgevolgd door zijn broeder, die onder den naam van Jacobus II den Engelschen troon besteeg. Deze vorst, reeds vroeger in het geheim tot de Roomsche godsdienst overgegaan zijnde, kwam, ten troon gestegen, hier openlijk voor uit, en poogde die godsdienst in zijn rijk zoo veel mogelijk te herstellen, waardoor hij het Engelsche volk zeer tegen zich innam. Het misnoegen nam zoo zeer toe, dat men de oogen vestigde op prins Willem III, ten einde bij deze hulp te vinden ter bescherming van het Hervormde geloof.

De stadhouder werd dan ook door de aanzienlijkste Engelsche heeren uitgenoodigd, om met een gewapende magt de Protestantsche kerk te hulp te komen, waartoe dan ook in September van het jaar 1688 besloten werd. Met een vloot van 350 transportschepen en 14 à 15000 man, besloot Willem III in Schotland een landing te bewerkstelligen. Doch door tegenwind mislukte deze togt geheel, zoo dat men genoodzaakt was weder de Maas binnen te loopen. Ten tweeden male onder zeil gegaan zijnde, slaagde men gelukkiger, en den 15 November van het jaar 1688 stapte de prins te Torbaay aan land. Gedurende de tien dagen, dat de prins zich te Exeter ophield, voegden zich vele aanzienlijke Engelsche heeren bij hem; ook gingen vele officieren en soldaten tot zijn leger over, terwijl andere aanzienlijke bevelhebbers Jakobus weigerden tegen den prins te strijden. Zelfs George, prins van Denemarken, die met Anna, de tweede dochter van Jakobus gehuwd was, begaf zich tot den prins, en de prinses zelve verliet het hof.

Jokobus besloot hierop met den prins in onderhandeling te treden, doch op aanstoken zijner raadslieden en der koningin wilde de koning in de gestelde voorwaarden geen genoegen nemen en besloot hij, daar schier alles hem afviel, het rijk te verlaten en zich naar Frankrijk te begeven (20 December).

Naauwelijks was de vlugt van Jacobus te Lon-

den bekend geworden, of de overheden schaarden zich aan den kant van den prins. Jakobus, die zich naar Rochester had begeven, bleef aldaar tot den 2 Januarij van het volgende jaar, toen hij, vreezende dat zijn leven bedreigd werd, des nachts met nog drie personen naar het strand vlugtte, en zich aan boord van een fregat begaf, dat hem op de kust van Frankrijk aan wal zette, waarop hij zich onmiddellijk naar den Franschen koning Lodewijk XIV te St. Germain begaf.

Na langdurige beraadslaging, of Jakobus al dan niet afstand gedaan had van de regering, of men de heerschappij aan Willem III of diens gemalin zou opdragen, werd prins Willem III en zijn gemalin den 22 Februarij 1689 tot koning en koningin van Engeland uitgeroepen, en den 12 April plegtig gekroond.

De vreugde, welke het wèl gelukken van dezen togt hier te lande veroorzaakte, werd zeer getemperd door een oorlogsverklaring van Lodewijk XIV. De Franschen hadden echter niet veel voorspoed hier te lande. De Staten sloten daarenboven een verbond met den keizer van Oosterrijk, waarbij zich later nog andere mogendheden voegden.

Willem III, die zijne ambten en waardigheden hier te lande bleef bekleeden, zeide Frankrijk, ook als koning van Engeland den oorlog aan, waarop tusschen onzen Staat en Groot-Brittanje een verdrag werd geteekend, om Frankrijk met vereenigde krachten te beoorlogen.

De krijgsverrigtingen te land vielen niet gelukkig uit, doch ter zee was de oorlog ons werkelijk veelmeer noodlottig. De slag van Bezevier (18 Julij) werd met zeer ongelukkig gevolg voor onze vloot geleverd; men schreef dit toe aan het geringe deel, dat de Engelschen, onze bondgenooten, aan den strijd namen; doch hoe dit zij, ons verlies aan schepen en manschap was aanmerkelijk. Tegen dit verlies woog eenigzins een veldslag aan de rivier de Boyne in Ierland op, waar Jakobus II, die door de Franschen ondersteund, aldaar geland was, den 11 Julij geheel geslagen werd. Het jaar liep ook zonder verdere bijzondere krijgsverrigtingen ten einde. Ook het volgende verliep grootendeels in voorbereidingen; het aantal schepen werd aanmerkelijk vermeerderd, en ook het leger zeerveel uitgebreid. Koning Willem ontzette in Junij Luik, welke stad door de Franschen werd belegerd, doch moest hierop zijn leger terugtrekken. De vereenigde vloot trachtte wel de Franschen tot het leveren van een slag te noodzaken, doch de Fransche vlootvoogd, welke in last had het gevecht te vermijden, ontweek hun voortdurend. In Ierland was men gelukkiger, daar het leger van Jakobus den 17 Junij bij Agrim geheel vernield werd.

Met het begin van het volgende jaar kon men door de belangrijke krijgstoerustingen, welke men wederzijds had genomen, groote gebeurtenissen verwachten. Al spoedig dan ook werd het bekend, dat Lodewijk XIV voornemens was met een leger van 30.000 man in Ierland te landen, om nogmaals een poging aan te wenden, om Jakobus op den troon te herstellen, en had te dien einde te Brest een oorlogsvloot doen bijeenbrengen, en deze onder het bevel van den graaf de Tourville gesteld. De Engelsche en Nederlandsche eskaders ontvingen bevel zich te vereenigen en deze poging van den Franschen koning te verijdelen.

Dewijl de wind onze vloot, sterk zes en dertig schepen van oorlog, onder den luitenant-admiraal van Almonde, belet had, om zich met de Engelsche, die uit omtrent vijftig oorlogschepen, onder het bevel van den admiraal Russell, bestond, te vereenigen, had de koning van Frankrijk zijn vlootvoogd in de maand April bevel gezonden, om de Engelschen aan te tasten, eer zich de Nederlanders met hen vereenigden. Doch de wind intusschen oostwaarts keerende, werd de Tourville door denzelven vertraagd om de bevelen van zijnen meester uit te voeren, terwijl de Nederlanders hierdoor gelegenheid kregen, om naar het kanaal te stevenen en de lang gewenschte vereeniging met de Engelsche vloot gelukkig te volbrengen.

Den 25. Mei 1692 stak de vereenigde vloot, onder het bevel van den Engelschen admiraal, uit de baai van St. Helena naar zee. Men zocht terstond de vijandelijke vloot, vijf en veertig schepen sterk, op, en kreeg haar, met het aanbreken van den volgenden dag, omtrent zes mijlen van de kaap Barfleur, in het gezigt. De voortogt der Fransche vloot, of het witte eskader, aangevoerd door den wakkeren markies d'Amfreville, bestond uit veertien schepen; de middeltogt, of het witte eskader, stond onder het bevel van den graaf Tourville en was uit zestien schepen zamengesteld; de achterhoede, welke de blaauwe vlag voerde en vijftien schepen telde, werd geleid door den dapperen schout-bij-nacht Gabaret. Van de vloot der bondgenooten hadden de Nederlanders, onder den admiraal van Almonde, de voorhoede, de admiraal Russell gebood den middeltogt, die de roode vlag liet waaijen; de achterhoede, of de blaauwe vlag, stond onder den admiraal Ashby. Van weerskanten werd terstond alles tot den slag gereed gemaakt; de wind echter, die eerst uit het zuidwesten een topzeilskoelte woei, verslapte langzamerhand, en was oorzaak, dat de vloten niet voor tien of elf ure aan elkander kwamen.

Het eskader onder den vice-admiraal Gerard Kallenberg was het eerste, dat met de voorste Fransche schepen het gevecht begon. De strijd was geweldig en duurde meer dan zeven glazen, tot dat eindelijk de vijand, aan alle kanten reddeloos geschoten, en een zijner schepen hebbende zien zinken, begon af te wijken. De Nederlandsche helden zagen dit met te grooter leedwezen, dewijl de stilte hen verhinderde, hunne overwinning volkomen te maken en de vlugtenden te vervolgen.

Ondertusschen had bijkans gelijktijdig het gevecht van het vijandelijk hoofdeskader, onder de Tourville, tegen de achterste Nederlandsche schepen en het gros der Engelsche vloot, onder den

B. West pt.   W. French sc.

admiraal Russell, een aanvang genomen, en werd met zoo veel hevigheid voortgezet, dat in weinige oogenblikken de lucht zoodanig met rook bedekt was, dat men de voorwerpen op geen kabelslengte kon onderscheiden. Deze strijd duurde bijkans vier geheele uren, toen de Fransche admiraal, na de schoonste blijken van dapperheid te hebben gegeven, en nadat zijn groote ra van boven neder was geschoten, zich genoodzaakt vond, het gevecht te staken. Hij liet zich, wijl de wind flaauw en zijn schip gehavend was, door zijne sloepen wegslepen.

Zoodra de admiraal de Tourville, een man, die ieders achting om zijn heldenmoed verdiende, de vlugt nam, volgden de schepen van zijn eskader dat voorbeeld, en zetteden alles bij wat hen van het gevecht verwijderen kon; 's avonds echter omtrent zes ure, toen de wind naar het oosten geloopen was, vervielen zij in het blaauwe eskader der Engelschen, en geraakten met hetzelve andermaal in een zwaren strijd, welke tot omtrent elf uren des nachts voortduurde, tot dat zij eindelijk in de grootste verwarring dwars door de Engelsche vloot heen sloegen, om zich door de vlugt te redden. In dezen laatsten slag had hun eskader veel geleden, en kort daarna zag men drie hunner schepen in de lucht vliegen. De mist en duisternis van den nacht lieten niet toe den vijand verder te vervolgen; het bleef ook buitengewoon stil tot den ochtend van 30 Mei, toen de wind uit het oostnoordoosten wakker begon te blazen. De vereenigde vloot, zich toen omtrent de hoogte van kaap la Hogue bevindende, zag de Fransche schepen, omstreeks twee mijlen van zich, en maakte er terstond jagt op; doch een zeer schielijk opgekomene stilte was oorzaak, dat de vloten toen niet aan elkander kwamen. Men wierp derhalve het anker, ten einde niet door den stroom terug te drijven of zich van den vijand te verwijderen; doch ligtte hetzelve weder 's avonds omtrent elf ure en zeilde gedurende den nacht, zoo veel men kon, bij den wind voort.

Des anderen daags week het een gedeelte der Fransche vloot verder in het Ras van Aldernay, terwijl het andere gedeelte naar den wind zeilde, en in den westen ging ankeren. De ridder Johan Ashby, admiraal der witte vlag, en de schepen die het verst vooruit waren, alsmede die der Nederlanders, wierpen ook het anker uit, ten einde de bewegingen des vijands gade te slaan, en hen, indien de gelegenheid gunstig mogt worden, aan te tasten. Des morgens, omtrent acht ure, kreeg de admiraal Russell onder den wal wederom eenige schepen in het gezigt, liet nu terstond zijn anker kappen, en aan zijne bijhebbende schepen sein doen, om zijn voorbeeld te volgen, ten einde deze schepen, die wegens den sterken stroom genoodzaakt werden het Ras van Aldernay te verlaten, te vervolgen. Russell liet echter den ridder de la Valle, zijnen vice-admiraal, achter, om de vijandelijke schepen, die in de baai van Cherbourg geloopen waren, in het oog te houden, terwijl hij zelf onmiddellijk jagt maakte op de schepen, die hun behoud in de baai van la Hogue zochten,

Op den 1. Junij vervoegde zich de ridder Ashby wederom bij den admiraal Russell, en bragt eenen brander, welken hij den vijanden had afgenomen, met zich, zonder de vijandelijke schepen, welke hij vervolgde, te hebben kunnen achterhalen, dewijl zij de wijk genomen hadden naar de klippen van de eilanden Aldernay, Jernsey en Guernsey. Gelukkiger en met meer voordeel volvoerde de ridder de la Valle zijne onderneming. Deze zond een sloep met een witte vlag naar land, om den vijanden aan te zeggen, dat zij hunne gekwetsten, welke zich in de Engelsche schepen bevonden, zouden komen afhalen; doch dewijl zij zulks weigerden, liet hij den brand steken in drie der schoonste schepen van de geheele Fransche vloot. Dit ongelukkig lot trof onder anderen „le Soleil Royal," een zeer kostbaar schip, dat honderd tien metalen stukken kanon voerde en door Tourville zelven als admiraalschip was gevoerd.

Behalve het admiraalschip van Tourville werd nog in den brand geschoten „l'Admirable" van honderd stukken, onder den bevelhebber de Beaujeux, en „le Fort" van zestig stukken, onder bevel van de la Rougère. De Fransche vloot, die hier en daar verspreid lag, en voor een groot gedeelte deerlijk was gehavend, werd onophoudelijk door afgezondene eskaders van de vereenigde vloot vervolgd. Op den 2. Junij waren de ridders Ashby, de la Valle en verscheidene Nederlandsche kapiteins, die geen gering deel hadden in de behaalde overwinningen, wederom bij den admiraal Russell gekomen, liggende bij la Hogue ten anker, werwaarts de Franschen uit de klippen van Aldernay, welke eene niet al te veilige schuilplaats opleverden, geweken waren. De admiraal, dus zijn magt wederom versterkt ziende, gaf bevel aan den schout-bij-nacht Rooke, om met eenige schepen van den derden en vierden rang, benevens zes branders en vele barken en sloepen, naar den vijand te wenden, en deze alle mogelijke nadeel toe te brengen. Des avonds omtrent zes ure waren deze afgezondene vaartuigen bij het land gekomen, en maakten een onophoudelijk vuur op de daar liggende forten en schepen; maar dewijl zij niet digt genoeg naderen konden, besloot men branders door de sloepen te laten voortroeijen; doch weldra veranderde men van voornemen, en zond welgewapende sloepen op den vijand af. Dit geschiedde des avonds omtrent negen ure, en werd zoo gelukkig uitgevoerd, dat zij, voordat de nacht aankwam, nog zes groote schepen, waaronder vijf driedekkers, in den brand staken. Inderdaad een ijselijk gezigt; doch een schoon vreugdevuur voor zegepralende oorlogshelden! Dan het bleef hierbij niet; dezelfde sloepen, haar togt vervolgende, verbrandden den volgenden morgen nog tien vijandelijke schepen, waaronder vier van veertig of vijftig, doch de meeste van zeventig, tachtig en honderd stukken kanon. Hetzelfde verschrikkelijke lot trof daarenboven vele koopvaardijschepen en andere kleinere vaar-

tuigen; nimmer zag men zoo vele fraaije schepen te gelijk vergaan. Na deze, waarlijk wreede, doch in den tijd van oorlog voortreffelijk uitgevoerde onderneming, die in het gezigt van koning Jacobus, aan het hoofd van een leger van 20,000 man, volbragt werd, vervoegde zich de schout-bij-nacht Rooke, met al zijne schepen, wederom bij de vloot, en werd door Russell met het hoogste welgevallen ontvangen.

Zie daar het einde van dit hardnekkig gevecht, waarvan naauwelijke eenige eeuw een voorbeeld kan opleveren. Nimmer zag men grooter verlies aan den eenen, nimmer geringer aan den anderen kant; naauwelijks ontkwamen er dertig schepen van de geheele Fransche vloot; al de overige waren of verbrand of in de lucht gesprongen, of op de klippen of het strand in stukken gestooten. Het getal hunner dooden, hetwelk zeer aanzienlijk was, wordt te ongelijk aan weêrskanten opgegeven, dan dat men hieromtrent iets met zekerheid zou kunnen bepalen.

Van de Nederlandsche schepen was niet één schip gebleven of vergaan; doch de „Zeven Provinciën," gevoerd door Evert de Liefde, had veel geleden en was zoo lek geschoten, dat het naar Portsmouth moest worden opgezonden om zich te herstellen, en het schip „Amsterdam," onder bevel van Kornelis van der Zaan, was met veertien schoten doornageld. Het getal der dooden beliep op al de Nederlandsche schepen slechts negen-en-vijftig, en dat der gekwetsten vijf-en-zeventig. Ook van de Engelsche vloot werd geen één schip vermist, schoon sommige schepen zwaar beschadigd waren; hun verlies in volk was insgelijks gering; doch zij betreurden het gemis van den schout-bij-nacht der blaauwe vlag, Carter, een dapper man, die door vele herhaalde blijken van moed, de achting van het volk en de liefde zijns meesters verworven had, alsmede dat van den kapitein Hastings, die, kloekmoedig op de „Sandwich" vechtende, door een noodlottigen kogel zijn leven verloor. De overwinning was dus volkomen aan den kant der bondgenooten, en werd ook onbewimpeld door de Franschen toegestemd, dewijl zij hunne vloot op de vlugt gejaagd en aan alle kanten deerlijk gehavend zagen, zonder eenig schip van hunnen vijand genomen of vernield te hebben. Dezelve werd voornamelijk door de Franschen toegeschreven aan de overmagt der vereenigde vloot, die omtrent tachtig schepen sterk was, daar de hunne, naar de getuigenis van den admiraal Russell zelven, geene vijftig schepen bedroeg, of volgens opgave van Fransche schrijvers, uit niet meer dan vier-en-veertig bestond. Ondertusschen is het zeker, dat zij, zonder de dapperheid der bondgenooten te hoog te verheffen, of die der Franschen te veel te verkleinen, geslagen werden door een veel geringer en kleiner getal dan zij zelven waren; want door de stilte en het mistig weder hadden slechts zeer weinige schepen van de Engelsche blaauwe vlag en de Nederlanders gelegenheid, om deelgenooten te worden van het gevecht, hetwelk, indien het zich anders had toegedragen, waarschijnlijk oorzaak zou geweest zijn, dat de geheele vijandelijke vloot ware vernield geworden.

ACHTER DE COULISSEN.

(Een wandelend tooneelgezelschap).

NAAR

Fr. Friedrich.

Drie weken na kersmis en een koude van 15 graden — bah!

Een gezelschap tooneelspelers is blaauw en met de tanden klapperende van koude op weg naar het stadje Essenhofen. In de voorhoede bevinden zich twee groote wagens met coulissen, gordijn en pakkaadje. Daarachter wandelen de tooneelspelers en speelsters, doch niet in kothurnen, maar in vilten overschoenen, en in de warmste stukken gewikkeld, die hunne garderobe bevat. Het geheel is een bont, wonderlijk schouwspel! De directrice en de opzigster der garderobe, tevens haar kleermaakster en haar vertrouweling, zitten op een der wagens en hebben het goed, want zij hebben hare voeten onder het opgerolde gordijn gestoken; de overigen moeten loopen.

Te midden der voetgangers merkte men iemand van lange gedaante op, en men gevoelt koude, wanneer men er aan denkt, in een ligt geruiten zomerpantalon en zwarten rok. Dit is de held en „jeune premier" Braus, ten minste veertig jaren oud. Een der jongere tooneelspeelsters heeft hem een doek geleend, dien hij fantastisch om hoofd en hals geslagen heeft, want hij beweert, dat edele menschen steeds teedere ooren hebben, en dat hij zelf zeer gevoelig op dat punt is. Zijn van de koude roode neus komt schier vermetel tusschen den doek te voorschijn. Zijne handen hebben een toevlugt in zijn broekzakken gezocht, en rammelen met een paar sleutels. Hij wil niet bekennen, dat hij het koud heeft, doch zijne lange beenen knikken bijna van koude en zijn stem beeft.

— Kent iemand uwer Essenhofen? vraagt hij met een ruwe basstem.

— Ik ken het; aldus luidt het antwoord van den komiek, een kleine gedaante, die bijna verdwijnt in een grooten, blaauwen mantel. — Hoe groot is dat nest? — Het telt duizend tot twaalf honderd zielen. — En in zulk een gat moeten wij spelen? roept Braus tot in zijn ziel verontwaardigd. De directrice schijnt wel gek te zijn. O, dat wijf is verschrikkelijk! — Wees toch stil! aldus zegt de komiek op waarschuwenden toon, zij kijkt zoo juist uit den wagen en kan alles hooren. — Nu, zij mag het hooren, vervolgt Braus onversaagd; ik vrees haar niet. En is het geen schande, dat wij bij zulk een koude, ik heb het inderdaad heel koud, vier uren moeten loopen,

om in zulk een nest op te treden? En wat voor een tooneel zal men daar hebben! Zeker een stal! — Ik bid u, spreek toch zoo luid niet; zij zal u hooren; aldus herhaalt de komiek zijn waarschuwing. Gij weet hoe gevoelig zij is; en denk eens aan, wanneer zij ons midden in den winter afdankte! — Bedaar wat, man! roept de held. Mij zal zij niet bedanken; zij vreest mij, dewijl ik gezworen heb haar eerstdaags aan hare eigene coulissen op te hangen.

— Het tooneel, aldus vervolgde de komiek, is te Essenhoven zeer goed; het is opgeslagen bij den burgemeester, die een bierbrouwer is — — Stil maar! nu weet ik reeds alles. Het tooneel is op den vloer, waar het mout gedroogd wordt, aldus valt Braus hem in de rede. Ik ken dat, vriend; dan hebben wij ten minste een goedkoopen dronk bier, dat is heerlijk! en in 't vooruitzigt op dit genot doet hij met zijn tong een smakkend geluid hooren. — De burgemeester brouwt niet meer, aldus luidt het verslag van den komiek. — Dan hale hem de d.....! aldus laat Braus zich hooren. Hoe kan een mensch zoo'n groote ezel zijn en ophouden bier te brouwen? Die man heeft zich zeker reeds het pootje gedronken, anders zou hij waarlijk op zulk een dwazen inval niet komen! — En wat zal men heden avond geven? — Don Carlos! — Braus blijft verrast staan. Don Carlos! roept hij uit; man, don Carlos? Ga naar die vrouw, ik bedoel de directrice, en voel haar de pols! Wanneer zij niet lijdende is aan kramppijn, wil ik een tiende deel van mijn maandelijksch salaris missen! — De komiek doet snel een zijsprong, want de directrice steekt het hoofd juist weder buiten den wagen en moet hem gehoord hebben.

— Ho, ho! Don Carlos! aldus vervolgt Braus, zonder zich in het minste in te houden. En ik speel natuurlijk weder voor Posa! Ha, ha! In dat nest, ik den markies Posa, dien ik op het eerste tooneel van Duitschland heb voorgesteld! — Gij op het eerste tooneel! aldus valt hem een goed gekleede, jonge tooneelspeelster, die in de laatste herberg voor een persoon koffij met toebehooren heeft gebruikt, en dus tamelijk warm en hoogmoedig is, hem in de rede. — Ja, ik, gij klein ding, herneemt Braus. Op het eerste tooneel, en ik zeg u, zulk een Posa komt er nooit weder. Ja, dat was in een tijd toen ik deze geruite broek nog niet droeg — maar, wat drommel! zullen wij Essenhofen dan nooit bereiken!

— Waarom zijt gij niet bij dat eerste tooneel gebleven? aldus vatte het meisje het gesprek weder op. — Bedaar maar, gij groen gestreepte lokvogel, luidt het antwoord van Braus; gij zijt nog jong; over vijftien jaren zult gij zoo'n vraag niet doen. Zeg, weet gij wat het noodlot is? Ik meen een slecht, een gemeen noodlot? aldus vervolgt hij na eenigen tijd. Neen, gij weet het niet, want gij hebt nog geld en dezen morgen reeds voor de tweede maal koffij gedronken. Luister naar mij, jonge nymph, want gij kunt er uit leeren. Luister; hetgeen ik gezegd heb is waar; ik heb op het eerste tooneel gefigureerd, en ik beviel; doch dat spreekt van zelf. Ik had gulden dagen en droomen nog trotscher dan gij. Ik had een engagement aan een der eerste hoftheaters. Daar maakte ik kennis met een klein meisje, een zangeres, niet zoo groot als gij, doch mooijer — — Wel zoo! valt hem de tooneelspeelster geraakt in de rede.

— St.! kleine! Ik ben thans in een zachte stemming, ware het slechts niet zoo vervloekt koud! Ik ril van koude, maar het is dan ook koud! Doch stil. Ik kan geen vorstendienaar zijn en dus ook niet liegen. De kleine was dus mooijer dan gij zijt, ik had haar lief en trouwde haar. Daar had zij eenklaps haar stem verloren, mogelijk ook, dat zij er nooit een gehad heeft, dit is mij nooit regt duidelijk geweest; doch ook zonder stem had zij veel geld noodig. Ik geraakte in verlegenheid, doch alleen om mijne schulden. Toen mijn engagement uit was, ging ik weg; ik had kunnen blijven, om een beter te zoeken. Daar ik zulk een niet vond, nam ik een minder aan. Mijn kleine vrouw had nog altijd veel geld noodig, en ik droeg toen ook nog geen geruite broeken. Ook in die betrekking bleef ik niet lang; ik wilde weder hooger op en kwam een trap lager teregt. Mijn kleine vrouw, waarachtig, zij was mooijer dan gij, nam, behalve haar verkwisting nog een andere slechte gewoonte aan — zij kreeg elk jaar een kind. Met mijne schulden vermeerderde mijn gezin, of omgekeerd, ik weet dit waarachtig zelf niet meer, want er ging in dien tijd zoo ontzaggelijk veel door mijn hoofd, en ik werkte ongeloofelijk. Ik heb op eenen avond drie rollen in hetzelfde stuk vervuld, alleen om de wille van het geld. Het hielp alles niets. Ik zat er eenmaal in en wel ontzaggelijk diep! Ik verwisselde engagement voor engagement. Doch waartoe verhaal ik u dat alles! gij hebt nog geen ondervinding, mijn kind! en zijt nog jong; doch dat moet gij begrijpen, dat wanneer men telkens een sport afklimt, men eindelijk aan de onderste komt, en dus ben ik ten laatste in de klaauwen van dezen draak, ik bedoel onze directrice, geraakt. Ha, ha! nu is er eindelijk een einde gekomen aan het berg afklimmen.. De mensch moet met weinig tevreden zijn, en ik zeg u, ik gevoel geen koude in mijn geruite broek.

— Doch uw vrouw en uwe kinderen? vroeg de tooneelspeelster, niet zonder deelneming, want zij is nog een eersteling op het tooneel des levens. — Mijn kleine vrouw is met hare kinderen naar haar vader, die apotheker is, teruggekeerd. — Toch hield ik veel van hen, en toch heb ik hen in geen jaren gezien. De apotheker is een onmensch — dat is hij. Luister, kleine nymph: voor twee jaren was ik midden in den winter zonder engagement, en het was vinnig koud. Ik was in een toestand om medelijden met te krijgen, want ik had toen nog geen snijder gevonden, die mij deze geruite broek wilde borgen. Ik heb dien winter alle vastedagen, zeven malen per week, en wel degelijk ook gehouden — zonderlinge gedachten speelden toen door mijne hersenen. Luister,

klein nest; zoo ik toen naar den apotheker was gegaan, om van hem voor een dubbeltje rattekruid te koopen, natuurlijk op krediet, want ik bezat geen duit, de onmensch zou mij dit geweigerd hebben! Ik ken dien man met zijne graauwe oogen en spitsen neus; en kom ik ooit tot beteren staat, zoo, ik bezweer dit met een duren eed, want het gebeurt toch niet — zoo — Hier waarschuwde hem het gejuich der straatjongens, dat zij te Essenhofen waren gekomen.

Eenige uren later zit het geheele gezelschap in de rookende, algemeene gelagkamer van een kleine herberg. Wonderlijke groepen! De kagchel staat gloeijend, en lokt de door de koude verkleumden tot zich, en drijft hen door haar gloed weder van zich. — Aan de hoeken der straten leest men reeds met groote letters aangeplakt: Don Carlos, infant van Spanje. — Een gedeelte van het gezelschap ziet met halver stem nogmaals zijn rol door; Elisabeth van Valois en de prinses Eboli zijn met haar garderobe bezig; don Carlos heeft twist met zijn waard. Slechts Braus, de markies van Posa, gaat kalm met zelfverloochening en honger het vertrek op en neder, en speelt in zijn zak met de sleutels, waarvan de koffers al lang niet meer in zijn bezit zijn. De directrice heeft een kamer voor zich zelve — dat is een troost, want moest hij haar bij zich zien, zoo zou de honger niet te verdragen zijn geweest.

Het is nog eenige uren later, en kort voordat de voorstelling zal beginnen. De weinige coulissen zijn op den droogen eestzolder opgeslagen, en het roode, reeds zoo sterk verstelde gordijn hangt ook reeds neder. Het publiek is in ruime getale opgekomen. Achter het tooneel is de garderobe en de kleedkamer, uitmakende een gedeelte van den zolder, door twee lantaarnen verlicht, omdat de wind door de gebroken glasruiten binnendringende, de smeerkaarsen had doen uitgaan. Buiten heeft men nog altijd een koude van vijftien graden. Het geheele personeel, behalve de directrice, is in dit vertrek bijeen. De koningin en Eboli hebben zich in de herberg aangekleed, en zitten klappertandend in doeken gewikkeld over een pot met beglommen kolen. Philips II en don Carlos loopen in hun kostuum als dwazen op en neder, om warm te worden. Braus staat kalm, en fluit met van koude bevende lippen. Hij is nog niet gekleed, daar de directrice hem de garderobe moet leveren, zoo luidt het contract; ook heeft hij zelf geen kleederen.

De opzigster der garderobe en kleedermaakster brengt hem eindelijk zijn kostuum. Met stoïcijnsche bedaardheid neemt hij het aan. — De directrice laat u verzoeken, aldus luidt de boodschap, waarmede het vergezeld gaat, bij den voetval wat omzigtiger te wezen; — ik heb de broek geheel nieuw gemaakt. — Nieuw! Nieuw! roept Posa verbaasd uit. — Geheel nieuw, zegt de andere bevestigend; ik heb haar uit een ouden mantel van de directrice gemaakt. — Dus nieuw — nieuw! roept Braus, en houdt het onderwerpelijke kleedingstuk voor de lantaarn; het lacht hem zoo naauw en dun toe. Vrouwmensch! roept hij verontwaardigd, in die pijpen zou ik mijn beenen steken? In die broek zou ik om vrijheid van gedachten bidden? — Nu, wat zou daartegen zijn? zegt de andere geraakt. — Vrouw, geruïneerd, uit de mode geraakt sujet, aldus vervolgde hij verbitterd, aanschouw mijne beenen; hebt gij zulk een gering denkbeeld van menschenwaarde en grootheid van ziel, dat gij meent, dat gij u vleit, dat ik de beenen van Posa zal bedekken met een ouden mantel der directrice? Kan ik voor Philips staan als vrij man; kan ik hem in het oog zien en uitroepen: ik kan geen vorstendienaar zijn! wanneer ik die broek aanschouw, en aan de directrice denk? — Speel dan voor mijn part in die geruite, antwoordt hem de kleermaakster, spottende. — Beklagenswaardige ziel! Waardige vertrouweling van de directrice, breng uwe meesteres de broek terug, zeg haar, dat zij zelve die aantrekke, en voor Posa spele! — Met die woorden werpt hij haar den pantalon voor de voeten, en keert haar trotsch den rug toe.

— Wees niet gek, Braus! spreekt Don Carlos waarschuwend. De voorstelling begint zoo dadelijk; kleed u aan en maak de directrice niet woedend. — Gij spreekt een groot woord kalm uit! roept Braus met pathos. Zie, voor heden avond zijt gij mijn vriend, don Carlos. Ik had een schoon denkbeeld; ik wilde die broek over mijn geruite trekken, om minder koû te lijden; doch die schoone droom is voorbij. — Maar ik zal haar aantrekken, vriend, ik zal mij wreken; mijn hoogmoed als kunstenaar breng ik ten offer aan de wraak; op beide knien zal ik voor Philips nederknielen; dit treurig exemplaar van pantalon doen scheuren, en de directrice heeft geen tweede bij de hand! — Wees niet dwaas! sprak Carlos, nogmaals waarschuwende. — Ik ben niet dwaas, doch koud en hongerig roept Posa. Mijn besluit staat vast, ik kan u heden niet redden, Carlos! —

De voorstelling begint. Alles gaat goed tot op het tooneel in den tuin, waar Posa de koningin nadert. Koningin! roept hij vol geestdrift; het publiek is over hem verrukt: koningin! roept hij nog eenmaal uit; daarop nadert hij haar en fluistert haar toe: Eboli heeft zoo even al uw koffij uitgedronken. — Een blik vol toorn vlamt in Elizabeth's oog, met ongeduld speelt zij haar rol uit en ijlt naar de garderobe, waar tusschen de koningin en de prinses een strijd ontstaat, die zelfs de kleermaakster niet kan beslechten.

Inmiddels vervult Braus het publiek met geestdrift. In weerwil der koude speelt hij inderdaad met vuur en inderdaad uitmuntend. — Die man is voor mij onbetaalbaar, in spijt van zijn lossen mond, fluistert de directrice haar vertrouweling toe, en deze antwoordt: de broek past hem uitmuntend, wel wat naauw, doch dat is de mode. Wat of hij wel in zijn schild voert?

Het groote tooneel voor den koning nadert. Het publiek is in gespannen verwachting. Eene door niets afgebrokene stilte heerscht over den geheelen

eestvloer. Posa's vuur en geestdrift neemt elk oogenblik toe, en daar staat hij, edel en groot; een magtige geestdrift heeft hem aangegrepen, daar werpt hij zich voor den koning neder — op beide knieen — —

— Almagtige hemel! klinkt het tamelijk luid achter de coulissen; het is de stem van de directrice. Het publiek staat verbaasd; een oogenblik van ontzaggelijke stilte treedt in; daarop berst alles in een luid gelach uit. Bravo! Da capo! weerklinkt het jubelend van de laatste plaatsen. — De directrice rent wanhopig op en neder; de kleermaakster tracht haar tot kalmte te brengen. Dat was opzettelijk, spreekt zij. — Neen, het was een torn, snijderziel, aldus valt Braus haar in de rede, kalm achter de coulissen tredende. — Wát zal ik beginnen? Ik ben geblameerd! roept de directrice. Daarop keert zich haar toorn tot Posa. En gij — gij zijt er de schuld van! Gij bederft mij alle broeken; gij ruïneert mij! O, het is ongehoord, man! Wat moet ik nu beginnen, ik heb geen tweede broek! — Dat weet ik, herneemt Braus, bedaard, die met twee ontzaggelijke scheuren op zijne knieen voor haar staat.

— Het publiek wordt reeds ongeduldig, aldus vervolgt de directrice; men kan niet verder spelen; gij hebt mij voor de wereld, overal, voor altijd met schande overladen! Wat vang ik aan? — Braus zegt haar met onveranderlijke kalmte: treed voor het publiek op en zeg, dat men Schiller reeds dikwijls heeft verweten, dat Posa's dood niet noodwendig plaats moet hebben, dat ik van hetzelfde gevoelen ben en daarom naar huis was gegaan, om hier niet van koude en honger om te komen. Zeg dat, en allen zullen u gelooven. — Kalm keert hij zich om, om te vertrekken. — Gij blijft hier! gij blijft hier en zult verder spelen! roept de directrice hem toe, en wilde hem bij den arm tegenhouden. Hij keert zich met toornigen blik om en zegt: die vrouw begint mij vreeselijk te worden! — Ik blijf niet — ik heb het mijne gedaan — doe gij het uwe! Met die woorden gaat hij voort.

De directrice is wanhopend. Die man, die man! nog heden jaag ik hem weg; doch ik ben verloren, als ik dit doe; ik kan niet zonder hem en moet hem wel dulden.

De kleermaakster is inmiddels naar de herberg gegaan, om de beste muts en de sjaal van de directrice te halen; zij keert hiermede vliegende terug; nog een minuut en het gordijn wordt weder opgehaald, en de directrice treedt voor het onrustige publiek op, bidt om verschooning wegens de stoornis, en geeft haar leedwezen te kennen, dat de voorstelling, wegens een plotselinge ongesteldheid van den heer Braus, geen voortgang kan hebben. Als schadeloosstelling zal men evenwel nog het kleine stukje geven: „wie eet meê?" — doch zij verzoekt het geëerde publiek om een klein weinigje geduld. — In het kostuum van don Carlos wordt: wie eet meê? gespeeld; de directrice meent, dat men in Essenhofen daar geen verstand van heeft.

De onverwachts ongesteld geworden Posa zit kalm in de herberg achter eén stevige portie eten, en strekt zijne lange beenen met de geruite broek met een gevoel van welbehagen achter de kagchel uit. — Don Carlos treedt woedend het vertrek binnen, slaat nog woedender blik op hem. — Posa blijft kalm eten. — Eindelijk roept don Carlos voor hem staan blijvende uit: gij zijt een verloren man. De directrice kent zich zelve niet — zij komt zoo dadelijk — wat zult gij beginnen? — Ik ben op alles gevat en voorbereid, vriend, hervat Posa, terwijl hij op zijne ooren wijst, die hij vol gestopt heeft met watten. De heks moge naderen — ik wacht haar! — Zij zegt u uw engagement op! — Natuurlijk, zegt Braus, nog heden avond, doch morgen trekt zij hare woorden in. Luister, vriend, zij kan mij niet ontberen; zij houdt mij, en moet mij zelfs een paar nieuwe broeken laten maken.

BIANCA CAPPELLO.

Er zijn te Venetie twee paleizen, die voor de woning worden gehouden, waar Bianca Cappello het levenslicht aanschouwde. Het eene staat aan het kanaal de Canonica, en wordt dikwijls den vreemdeling als de voormalige woning der heldin eener huiveringwekkende episode uit de Florentijnsche geschiedenis getoond. Hoewel dit gebouw, uit een bouwkundig oogpunt beschouwd, en ook wegens zijn pracht in elk opzigt de opmerkzaamheid en bewondering van den beschouwer waardig is, is het echter nooit door Bianca bewoond geworden. De woning, waar de schoone Venetiaansche geboren werd, ligt bij de Ponte Storto, de kromme brug in St. Apollinaris, en is in vergelijking met de vele en prachtige paleizen der lagere stad een bescheiden gebouw, geheel in verhouding met de geldelijke omstandigheden der familie, voor Bianca tot het hooge standpunt geraakte, dat zij kocht met opoffering van haar eer en vrouwelijke waarde. In dit huis dan zag Bianca omstreeks het jaar 1548 het levenslicht. Haar vader was de Venetiaansche edelman Bartolomeo Capello. Zij verloor reeds vroegtijdig haar moeder, en haar opvoeding werd aan vreemde handen toevertrouwd. Nooit vielen het goede voorbeeld en de heilzame lessen eener moeder haar ten deel. Toen Bartolomeo Cappello ten tweede male in het huwelijk trad, schijnt Bianca een stiefmoeder te hebben gekregen, die geen voordeeligen invloed uitoefende op haar zedelijke vorming. Tegenover het paleis van Capello woonde een Florentijn, Pietro Bonaventuri, die als boekhouder bij de bank van Salviati was aangesteld. Deze wist het jonge, naauwelijks vijftienjarige meisje een hevigen hartstogt in te boezemen, en haar over te halen met hem naar Florence te vlugten. Hij ontvoerde haar werkelijk in den nacht van den 28 November 1563, en liet zich te Flo-

rence met haar vereenigen. Een jaar later schonk zij hem een dochtertje, dat bij den doop den naam van Pellegrina ontving. Te vergeefs trachtte Bianca haar vertoornden vader te verzoenen, die haar echtgenoot geregtelijk liet vervolgen. Het geregtshof te Venetie verklaarde hem vogelvrij, en de vader voegde bij de som, waarmede die vogelvrijverklaring gepaard ging, om Pietro Bonaventuri levend of dood in handen van het geregt over te leveren, een aanzienlijke bijdrage; en toen zijn dochter hem door haar smeeken trachtte te vermurwen, antwoordde hij haar, door ook tegen diegenen een geregtelijke vervolging in te stellen, welke hij medepligtig aan de ontvoering achtte. Door deze vervolging werden drie personen, een Bonaventari, oom van den schaker, een Citadella, en een de Longhi, in den kerker geworpen, waar zij ook aan hun lijden bezweken; drie vrouwen werden wel als onschuldig ontslagen, doch zij bleven verminkt ten gevolge der pijniging. Inmiddels trachtte Bianca voortdurend, doch te vergeefs, haar vader tot zachtere gevoelens te stemmen. Ook was haar verzoek vergeefsch, om haar moederlijk erfdeel en om een haar toekomend afzonderlijk legaat, hoewel de Medicis haar in haar bescherming namen. Haar vader sloeg een aanbod van Cosmus I af, dat hem tot zijn resident te Venetië zou benoemen. De eer ging hem boven alles, beweerde hij. De broeder der stiefmoeder, de beroemde patriarch van Aquileja, Johannes Grimani, weigerde tot een verzoening mede te werken, hoezeer de apostolische nuntius in naam der godsdienst er hem om verzocht; men moest de zonde niet in de hand werken, was zijn gevoelen. De republiek bevestigde de vogelvrijverklaring tegen de verbannene. Hare naaste bloedverwanten loochende haar te kennen of ooit gekend te hebben; zij was hun een voorwerp van afschuw. Dat was zeer natuurlijk. In de eerste plaats was zij arm, de echtgenoot van een onbekend burger, en dan nog verlangde zij geld. Doch weldra namen de zaken een andere wending. Frans van Medicis verliefde op Bianca, en het viel den erfgenaam der kroon niet moeijelijk haar voor zich te winnen. Haar man, die haar misschien reeds wilde schuiven, of op wien de voordeelen, die zulk een schitterende verstandhouding moesten aanbrengen, invloed uitoefenden, was dit onverschillig, en gaf zich aan andere minnarijen over. Dus begon het geluk haar toe te lagchen, en in de oogen harer bloedverwanten werd de schande geringer, en dien ten gevolge werden hunne gemoederen langzamerhand zachter gestemd, en ten slotte gevoelde zij hoe sterk de stem des bloeds sprak. Zij verkreeg ten laatste hunne vergiffenis en overtuigde hen van haar zijde door rijke geschenken, hoe gevoelig zij hun voor die teederheid was. Toen keerde voor Bianca alles ten goede. In denzelfden nacht werden Pietro Bonaventuri en zijn minnares Cassandra Borgianni, geboren Ricci, vermoord; hij op de openbare straat, zij op haar eigen bed. De moordenaren, wier aanvoerder ook zekere Ricci en bloedverwant van Cassandra was, vlugtte naar Frankrijk, waarbij Frans van Medicis, die de echtgenoot van Bianca wel niet zeer genegen zal geweest zijn, hun behulpzaam was. Dat hem zijn eigene gade ook niet zeer ter harte lag, bleek voldoende uit zijn minachting voor de welvoegelijkheid, daar hij zijn verstandhouding met Bianca openlijk aan het hof aan den dag legde, doch bovenal door het heerlijke Pratolino, dat het vernuft van een Buontalenti voor hem geschapen had. Een nog grootere beleediging voor zijn gade was het feest, dat hij bij gelegenheid der bruiloft van Pellegrina, de dochter van Bianca, met zekeren Ulisses Bentioglio gaf. Wie zou toen gezegd hebben, dat zij met smaad uit haar geboortestad verbannen was geworden!

Een maand later bragt een nieuw toeval de zegevierende Venetiaansche op een nog hooger standpunt van geluk. Den 18 April 1578 stierf de aartshertogin Johanna aan een gebroken hart of aan vergift, en zes weken later trad Frans van Medicis, uit smart over het verlies zijner gemalin, met Bianca in het huwelijk, en een jaar later, 10 Junij 1579, deelde hij de doge van Venetië, Nicolo da Ponte, zijn echtvereening mede, en den 16 van dezelfde maand verklaarde de bereidwillige senaat van Venetie Bianca voor de ware en bijzondere dochter der republiek, voor een edelvrouw, toegerust met alle uitmuntende eigenschappen, welke haar dit hooge geluk konden deelachtig maken. De Florentijnsche gezant, Mario Sforza, die het berigt naar Venetie overbragt, kreeg van de republiek een gouden keten ten geschenke, ter waarde van 1000 scudi. De vader van Bianca, Bartolomeo Cappello, die korten tijd te voren door teederheid overweldigd, het geliefde kind niets wist te weigeren, en zich verwaardigd had om van Bianca in kleinodien en baar geld, den prijs zijner vergevensgezindheid aan te nemen, werd wegens de voortreffelijke en uitmuntende hoedanigheden zijner dochter tot ridder der gouden Stola benoemd, even als haar broeder, Vittoria Cappello. Deze werd later te Florence tot den geheimsten Raad toegelaten, en maakte zich schuldig aan vervalsching van mandaten, waarmede hij zijn schoonbroeder bedroog, zoo dat hij door deze verbannen werd.

Den 12 October 1579 werd Bianca Cappello met buitengewone pracht, in tegenwoordigheid van den geheelen Florentijnschen adel en der vreemde gezanten, uitgezonderd die van Oostenrijk, van den patriarch van Aquileja en der overige nabestaande bloedverwanten der hertogin, die vroeger, toen zij, in armoede verzonken, hun hulp inriep, verklaarden haar nooit gekend te hebben, verder in het bijzijn van vele grooten van het rijk en van vreemdelingen, van den Venetiaanschen gezant Antonio Tiepolo en Giovanni Michiel, als de ware en bijzondere dochter der republiek gekroond. Zij had de herauten ingescherpt, dat die verklaring met luider stemme, zoo dat zij door een iegelijk kon worden verstaan, moest afgelegd worden op een oogenblik, dat hun stem niet door het geschal van trompetten en bazuinen werd overstemd. Zij

werd daarop ook gekroond als groothertogin van Toskane, en was meer dan acht jaren op dezen troon gezeten, omringd door de uitstekendste mannen en zelfs door Tasso bezongen.

Den 19 October 1587 bevond zij zich met haar gemaal en haar zwager, den kardinaal van Medicis, later den groothertog Ferdinand I, te Poggio a Cajano, en schijnt aldaar met haar gemaal aan een maaltijd vergiftigd te zijn. De groothertog van Toskane stierf nog dien eigen en Bianca den daaropvolgenden dag. De kardinaal legde het purper af om den troon te bestijgen.

Over deze duistere geschiedenis zijn vele verhalen en sprookjes in de wandeling, doch zekere oorkonden ontbreken. Uitgemaakt echter is, dat Venetie verbood, rouw aan te nemen over haar, welke de republiek voor haar bijzondere dochter had verklaard, en dat Bianca zonder uiterlijke praal, zonder opschrift, in een gemeenschappelijk graf in de kerk van den H. Laurentius werd bijgezet, dat men overal hare wapens en alle sporen van herinnering aan haar liet vernietigen.

UIT DE PAPIEREN VAN MIJN GROOTMOEDER.

NOVELLE NAAR

O. Otto.

In het huis van den generaal von Walling, op de groene paradeplaats te Stettijn, was den 2 Junij van het jaar 1739 alles in de drukste beweging, want men verwachtte de vrouw van den burgemeester uit Lubeck, de zuster van den heer von Walling; met haar man, den heer von Kühmen, en hare kinderen, had zij die verre reis ondernomen, om haar broeder, na een scheiding van vijftien jaren te ontmoeten. Deze stond nu reeds sedert eenige uren aan een hoekvenster met ongeduld de komst der lang verwachten verbeidende, ter wier eere hij heden zijn parade-uniform had aangetrokken, als gold het den koning. Zijn vrouw echter draafde ijverig werkzaam van kamer tot kamer, keek met onderzoekenden blik een en ander nog eens na, of alles wel zoo in orde gebragt was, als zij dit tot ontvangst van hare lieve gasten had bevolen. In de kamers, die hare bloedverwanten bewonen zouden, hield zij zich het langst op, sloeg de zware, blaauwe gordijnen der ledekanten nog eens open, en kreeg daarna uit haar eigen kamer nog een vaas met reukwerk, welke zij op een marmeren tafeltje onder den spiegel plaatste. Een klein kabinet, aan dit vertrek grenzende, bevatte twee kinderbedjes, en met iets droefgeestigs in haar blik legde mevrouw von Walling op elk dezer een groote, schoone pop, als een welkomstgeschenk voor de lieve nichtjes, wier komst een vrolijk kinderleven in haar huis zou brengen, iets, dat haar tot hiertoe had ontbroken, dewijl zij zelve geene kinderen had.

De toonen van een posthoorn riepen haar aan het venster, en toen zij zag, dat de zware koets op haar huis aansturde, ijlde zij den trap af, om de lang verwachte gasten aan de huisdeur te ontvangen. Met een uitroep van vreugde stortte mevrouw von Kühmen in de armen van haar broeder, terwijl de Burgervader van Lubeck, een ontzagwekkend man, in een paarsch, met zilver gestikten rok, zijn klein, driekant hoedje van zijn grooten pruik nam, onder sierlijke woorden de hand zijner zwagerin kussende. Uit het portier kwamen echter twee blozende kindergezigtjes te voorschijn, en eerst nadat zij van hun vader door een beweging zijner hand vergunning verkregen hadden uit te stijgen, verlieten zij de koets en sprongen op haar tante toe. — En ziet gij dan uw oom niet? riep de heer von Walling, terwijl hij de kleine meisjes vriendelijk toeknikte, die, tusschen liefde en eerbied aarzelende, niet regt wisten, hoe zij haar oom zouden naderen; doch weldra overwon de liefde, en met de vrijmoedigheid, hare jaren eigen, omhelsden zij den ouden heer regt hartelijk.

— Komt nu naar boven, mijne lieven; want een kop koffij zal ons uitmuntend smaken. En weldra waren zij in de receptiekamer rond de koffijtafel gezeten, en konden niet ophouden te vragen en te vertellen, wat hun al gedurende hunne lange scheiding was overkomen. — Bezie uw portret maar eens, Nanette, aldus sprak de generaal tot zijn zuster; is het niet alsof uw oudste dochter naar dat beeld gesneden is? Zij draagt uw naam en gelijkent u ook precies, terwijl de blonde haren en blaauwe oogen van Charlotte aan haar vader herinneren. Mevrouw von Kühmen naderde het portret, dat haar als een meisje van tien jaren voorstelde, en was zelve verbaasd over de sprekende gelijkenis met haar oudste dochter, die thans omstreeks van dezelfde jaren was. De heer von Walling vervolgde: en even als ik altijd veel van u heb gehouden, zoo houd ik nu ook reeds veel van uw dochter, die door haar ernstigen blik en donkere oogen reeds dadelijk mijn oplettendheid tot zich trok.

De boven ingevoerde personen leidden nu een regt schoon huiselijk leven, en vooral de kleine Nanette verstond de kunst om haar oom met die kleine opmerkzaamheden te omringen, welke hem de tegenwoordigheid van het kind schier onontbeerlijk maakten. Kwam hij van de parade te huis, zoo nam Nanette hem den degen af; bragt hem op den gewonen tijd zijn aarden pijp, legde een bloempje op zijn lessenaar, en was onuitputtelijk in bewijzen van liefde, en de oude heer was altijd vriendelijk, altijd goed geluimd, sedert de kleine zoo aanvallig in zijn huis woonde. Mevrouw Walling merkte dit op met genoegen, en tevens ook met leedwezen; want, aldus zeide zij tot zich zelve, hoe zal dat worden, wanneer onze gasten eenmaal vertrokken zijn? En bij haar kwam het verlangen

op, om Nanette als kind bij zich te behouden; doch zou de moeder zulk een groot offer brengen, zelfs wanneer hiervan de tevredenheid van haar eenigen broeder afhankelijk was? Eindelijk openbaarde zij hare gevoelens in woorden, en gaf aan haar schoonbroeder en zuster haar vrees te kennen, dat haar man door Nanette's tegenwoordigheid verwend, een scheiding van haar niet zou verdragen; dat hij thans die gedachten reeds zoover mogelijk van zich bande, en men van het vertrek zijner bloedverwanten zelfs niet spreken mogt. — Gij kondt ons Nanette wel hier laten, aldus vervolgde zij op eenigzins schertsenden toon, terwijl evenwel bittere ernst achter hare woorden schuilde; gij kunt haar uit uw vrije rijksstad hier in onze vesting overplanten, en wij zullen haar goed bewaken en verdedigen, zoodat een geheel rijksarmee haar ons niet zal ontnemen.

— De heer von Walling, die in een aangrenzend vertrek dit gesprek had toegehoord, opende thans ook de deur, trad driftig binnen, en sprak met grooten aandrang, ja, geeft ons uw dochter; staat haar ons af? Gij zult daardoor het leven van ons, oude lieden, veraangenamen en gelukkig maken, zooals ik wel gedroomd, doch nooit had durven hopen. Nanette zal ons kind, ons hartelijk geliefd kind zijn, en ik beloof u plegtig, voor haar te zullen zorg dragen, alsof ik haar vader ware? — De heer von Kühmen was getroffen en zijn vrouw snikte luid; zij verzochten voor het oogenblik een onderwerp te laten rusten, dat voor beide partijen te gewigtig was, en hun te zeer aandeed, om maar dadelijk hieromtrent een besluit te nemen; men was echter eenmaal buiten stemming geraakt, en dien avond wilde geen geregeld gesprek, dezen anders zoo vrolijken kring meer bezielen.

Op haar kamer gekomen, liet de vrouw van den burgemeester aan hare tranen den vrijen loop, want de gedachte om van Nanette te moeten scheiden, wilde in het moederlijke hart geen wortel schieten, hoewel zij moest bekennen, dat de toekomst van het meisje, als eenige erfgenaam van haar oom, schitterend was, en zij wist, dat zij in een liefderijke haven was opgenomen. Misschien geven zij het plan wel weder op, sprak zij tot haar man, en sliep, door dit vooruitzigt eenigzins gerustgesteld, ten laatste in. Doch de generaal herhaalde weldra zijn verzoek, en kwam er dagelijks op terug; ook Nanette zelve had er niets tegen, zoodat hare ouders het eindelijk als een wenk des hemels beschouwden, om hun kind aan hun broeder en zuster af te staan, waartegen deze moest beloven, dikwijls naar Lubeck te zullen komen, om de dochter aan de ouders voor te stellen, zoodat zij niet geheel vreemd zou worden aan het vaderlijke huis.

Toen het eindelijk tot een afscheid kwam, en het lang gevreesde oogenblik der scheiding naderde, en Nanette, in tranen badende, in de armen van haar moeder lag, terwijl Charlotte luidkeels weende, en riep, dat geen geweld haar van haar zuster zou scheiden, bezweek ook de moed der ouders, en de heer von Kühmen nam zijn kind in de armen, om het snel in het rijtuig te dragen. Doch het gelaat van zijn ouden zwager, die als vernietigd in een leunstoel nederzonk, en uitriep: nu ontneemt gij mij de vreugde mijns ouderdoms, die mijn arm leven nog opgeluisterd en verlengd had! — deed hem terugkeeren. Zacht legde hij Nanette in de armen van haar oom, en ernstig en stilzwijgend geleidde hij Charlotte en haar weenende moeder naar het rijtuig. —

Een groot geluk der jeugd ligt in de veerkracht der gewaarwordingen; zij gevoelt ook de smart, gevoelt haar op het oogenblik in haar geheele uitgebreidheid, doch het volgende uur heft haar met verwonderlijke veerkracht omhoog, en weldra zweven nieuwe beelden voor haar geest, die de zoo even diep gevoelde smart ver op den achtergrond terug laten.

Zoo ging het ook met Nanette. Nadat eenige dagen verloopen waren, waarin zij zich met al de onstuimigheid der jeugd aan haar smart had overgegeven, dacht zij wel met een gevoel van droefheid aan hare ver verwijderde ouders en Charlotte, doch dit verhinderde haar niet alle aangenaamheden van haar nieuwe omgeving te genieten. De fraaije tuin, welke nabij het huis van den generaal was gelegen, was haar liefste verblijf. Haar verstandhouding tegenover hare pleegouders, werd steeds hartelijker, en even als deze bedacht waren, om Nanette's geringste wenschen te voorkomen, even zoo vergold zij hunne liefde met waarlijk kinderlijke toegenegenheid.

— Nanette, aldus sprak op zekeren dag mevrouw von Walling, een groote eer en onderscheiding wacht u. De vorstin van Anhalt-Zerbst, de gemalin van onzen waardigen veldmaarschalk, heeft genadiglijk bevolen u aan haar dochter de prinses Sophie Augusta voor te stellen. Morgen namiddag rijden wij naar het kasteel. — Nanette's hart klopte van vreugde; reeds lang had zij gewenscht kennis te maken met een meisje van hare jaren, en dat dit een prinses was, vleide haar eigenliefde in geene geringe mate. Ter naauwernood kon zij den morgen afwachten, en reeds twee uren voor den tijd zat zij gepoederd en gefriseerd in haar kamer, en dacht bij zich zelve na, met welke woorden zij de prinses zeer innemend zou toespreken. Eindelijk verscheen de kamenier van haar tante, om haar af te halen, en spoedig reed de koets van den generaal met de beide dames naar het slot.

In een tamelijk groote zaal, welks hooge, doch smalle vensters een lief uitzigt over de stad op groene weilanden aanboden, tusschen welke de Oder zich als een zilveren band plooide, was op een hoogen, met leder overtrokken stoel, de prinses van Anhalt-Zerbst gezeten, ijverig bezig om pluksel te maken, dat de liefdadige dames dan naar de hospitalen zonden. Hare slanke vingeren legden zorgvuldig de fijne draadjes naast elkaar, terwijl nevens haar op een laag, rond stoeltje een meisje over een borduurraam was heengebogen,

wier donkere oogen dikwijls over haar werk door het venster staarden, en in plaats van de draadjes stramien, de blanke zeilen der schepen op de rivier scheneu te tellen.

— Mevrouw von Walling en nicht, aldus sprak een stijf oud heer, de opperhofmeester der vorstin, die vriendelijk opstond, om de binnenkomenden te begroeten; de prinses Sophie, van haar tabouret opspringende, vatte Nanette bij de hand, en fluisterde haar toe, terwijl zij haar naar een ander vertrek trok: wij zullen goede vrienden zijn, en gij moet alle pligtpleging met mij nalaten, want die haat ik. Reeds lang heb ik mij verheugd met u om te zullen gaan, en ik hoop dat wij regt dikwijls bij elkaar zullen komen. — En toen mevrouw von Walling na verloop van een uur weder opstond, waren de beide meisjes reeds zoo vertrouwelijk met elkaar, alsof zij elkaar jaren lang gekend hadden, en Nanette moest beloven dikwijls op het kasteel te zullen verschijnen.

Zoo geschiedde het ook, dat in weerwil van het groote verschil van karakter een hartelijke vriendschap tusschen de beide meisjes ontstond; de zeer levendige prinses Sophie met groote wilskracht begaafd, gevoelde zich tot den zachten voorkomenden aard van Nanette sterk aangetrokken, en deze leunde weder gaarne tegen haar sterkere vriendin, om bij haar kracht en bescherming te vinden in haar dikwijls al te zachte stemming.

Toen zij op zekeren tijd onder vriendschappelijke gesprekken in het prieël van den tuin van generaal Walling waren gezeten, zeide de prinses Sophie: Zie, Nanette, heden wordt de vurige wensch wederom sterk in mij levendig, om een blik in de toekomst te kunnen werpen. Welke zal ons beider lot eenmaal zijn? Menigmaal stel ik het mijne aldus voor: het hoogste geluk, dat mij, een arme prinses uit een klein duitsch vorstenhuis kan ten deel vallen, is, eenmaal abdis te worden van het stift te Quedlinburg, waarvan in vroegere tijden het huis Anhalt eenmaal de beschermheerschappij en erfvoogdij bezat. Stel u nu uw vrolijke Sophie eens voor als het hoofd van eenige oude dames, wie een jong en vrolijk gelaat tot ergernis is. Ik zou dan, althans als vrije rijksvorstin, zitting en stem hebben op de prelatenbank van Rijnland en in de Saksische Kreitsdagen, en ik zou mijn stem zelfs zoo luid verheffen, dat men wanen zou, dat de oude keizer Hendrik I weder uit zijn graf in de slotkapel te Quedlinburg ware opgestaan.

Glimlagchend had Nanette haar vriendin aangehoord, daarna zeide zij: en mijn lot zal wel zijn, de vrouw te worden van een der oude krijgsmakkers van mijn oom, om dan met mijn aan podagra lijdenden echtgenoot in het middagzonnetje te gaan wandelen, en des avonds met hem een partijtje rabouge te spelen. Niet waar, Sophie?

Jaren, rijk aan gebeurtenissen, waren over Pruissen heen getrokken, en de eerste Silesische oorlog was geëindigd. Het geheele land jubelde den jongen vorst te gemoet, die door de zon des geluks op zijn zegerijke loopbaan beschenen, een schoone provincie aan de pruissische kroon had toegevoegd. Overal weerklonk vreugde en gejuich, en deze nam in Stettijn toe tot geestdrift, toen men op zekeren tijd vernam, dat koning Frederik II aldaar zou komen. De 22 October van het jaar 1743 zag schier de geheele bevolking van de oude hoofdstad van Pommeren in vrolijke beweging, want ieder wilde den geliefden vorst van aangezigt tot aangezigt leeren kennen. De militairen stonden in parade, en de grijze veldmaarschalk, vorst Christiaan August von Anhalt-Zerbst, bevond zich, aan het hoofd van een geheel korps hoofdofficieren, aan de Berlijnsche poort, om zijn majesteit het eerst binnen de muren harer getrouwe stad te begroeten.

Ook in het huis van generaal Walling verkeerde men in groote spanning; de vensters van de salon waren wijd geopend, en achter de teruggeslagen gordijnen merkte men de jeugdige Nanette op, die in gespannen nieuwsgierigheid de straat op keek, terwijl haar tante met verscheidene dames op de wit verlakte sopha was gezeten, die heden van elk overtreksel ontdaan, haar vollen glans mogt ten toon spreiden. — De kanonnen op de vesting deden thans hun donderenden welkomstgroet vernemen; het gejoel in de straten steeg tot een waar allarm; de vrouw van den generaal ijlde met haar gezelschap naar de ramen, terwijl Nanette aan het venster was blijven staan. De koning had aan de poort het rijtuig verlaten, om een vurigen schimmel te bestijgen, en hield tusschen den veldmaarschalk en den generaal von Walling zijn intogt. Voor het huis van den laatste gekomen, sprak hij duidelijk hoorbaar: dus hier woont gij, mijn waarde generaal? Met die woorden gleed zijn blik langs het venster waar Nanette zich bevond, en haar vriendelijk toeknikkende, reed men langzaam op het kasteel aan.

Als versteend bleef Nanette aan het venster staan. Wat was er dan met haar voorgevallen? De koning had haar gegroet; zijn vurig oog was op haar gevestigd geweest! En die schoone, jonge man, was hij dan de koning? In diep nadenken verzonken bleef zij aan het venster; reeds lang hadden de dames het venster verlaten; de duister brak in, doch nog steeds kon Nanette niet besluiten zich van een plaats te verwijderen, waar koning Frederik den blik tot haar had opgeslagen.

Deze was intusschen te midden van het luide gejuich der bevolking reeds lang op het kasteel aangekomen. Aan den trap stond de schoone, thans veertienjarige prinses Sophie Auguste van Anhalt-Zerbst, op een wit zijden kussen, waarin een gouden kroon gestikt was, den koning een verschen lauwertak aanbiedende. Zigtbaar getroffen en verheugd, nam hij den groenen tak in de hand, en zich voor de prinses buigende, sprak hij vriendelijk: uwe liefde heeft mij een schoon geschenk bereid; en op de gouden kroon van het kussen wijzende, sprak hij: ik zal mijn best doen, zulk een kroon op deze donkere lokken te bevestigen. Hierop

bood hij de vorstin zijn arm, en steeg den trap op, om zich naar zijn vertrek te begeven.

Langzaam volgde de prinses Sophie, en in hare vertrekken gekomen, wandelde zij met groote schreden en half gesloten oogen lang op en neder. Steeds herhaalde zij er de woorden des konings: ik zal mijn best doen zulk een kroon op deze donkere lokken te bevestigen, en nog steeds gevoelde zij den doordringenden blik zijner diepliggende oogen. Den volgenden morgen kwam zij zich zelve als geheel veranderd voor; zij gevoelde, dat de kindsche jaren voorbij waren, en dat een ernstiger leven voor haar lag. Ook zij, die haar omgaven, bemerkten de verandering, welke het anders zoo dartele kind tot een ernstige jonkvrouw had gemaakt; hare anders zoo dikwerf voorkomende plagerijen hielden geheel op, en men zag haar dikwijls uren lang in diep napenken verzonken, terwijl een droefgeestige schaduw over haar gelaat lag uitgespreid. Jegens Nanette bleef zij geheel dezelfde, en gaf haar schier dagelijks bewijzen van haar onveranderlijke vriendschap. Doch wonderlijk! Nooit spraken de meisjes tegen elkaar van den dag, waarop zij den koning gezien hadden, en zij zich beiden door zijn vriendelijkheid zoo sterk gevoelden aangegrepen. Deze was weder vertrokken, en op het gedruisch der vele audientien, paraden en maaltijden, volgde de vorige stilte, en de winter verliep in het huis van von Walling zoo eentoonig mogelijk, daar de generaal ook weder door de podagra werd gekweld.

Met het nieuwe jaar vernam men weder krijgsalarm; aller oogen vestigden zich op het bedreigde Silezie, en in buitengewone spanning zag men elk berigt van het tooneel des oorlogs te gemoet.

Wederom wierp de Octoberzon hare stralen in de vertrekken van het hotel van von Walling, en bescheen de roode tapijten en de witte meubelen, op welker groenzijden kussens de prinses en Sophie waren gezeten. De laatste deelde haar vriendin mede, hoe haar vroegere voorspelling bewaarheid was geworden, daar een vriend van haar oom, den vijftigjarigen majoor, om haar hand had aangehouden. Doch, riep zij driftig uit, nooit zal ik mijn hand zonder toegenegenheid weg schenken, dat zweer ik plegtig; eer zal men mij begraven, voor dat ik mij laat verbinden aan een man, dien ik niet bemin! — Welk een drift heeft mij van mijn overigens zoo zachtzinnige Nanette meester gemaakt? sprak lagchende de prinses: wees bedaard, men heeft u tot niets willen dwingen. Uwe pleegouders waren goed genoeg, om hunne wenschen aan uwe weigering te onderwerpen. Zulk een treurig lot staat mij eerder te wachten; want een prinses wordt zelden geraadpleegt, wanneer men over haar hand beschikt. — De toonen van een posthoorn riepen de jonge meisjes aan het venster, en zij zagen hoe een estaffette op het slot aanhield. Dat zijn berigten uit Silezie van het tooneel des oorlogs, riep Sophie met geestdrift; ik moet dadelijk naar huis, om iets van die lang verwachte tijding te vernemen.

Doch niet slechts de prinses, ook de generaals en de officieren ijlden naar het kasteel, waar de koerier een zwaar paket, met het koninklijk zegel digt gelakt, den vorst overhandigde, in wiens voorkamer de heeren in angstige verwachting bijeengekomen waren, om den inhoud der depêche te vernemen. Na verloop van korten tijd trad de vorst met een geopenden brief uit zijn kabinet, ging driftig tusschen eenige officieren door, en sprak in het voorbijgaan haastig: het doet mij leed, mijne heeren, u van ons dapper leger uit Silezie niets te kunnen mededeelen; de inhoud van 's konings schrijven is slechts van huishoudelijken aard. De officieren zagen elkaar bevreemd aan en schudden het hoofd, en een ieder geloofde, dat deze keer hun waardige veldmaarschalk zich een kleine onwaarheid had veroorloofd, want zij waren van gevoelen, dat wegens een familie aangelegenheid de koning uit zijn hoofdkwartier geen estaffette naar Stettijn zou zenden.

De grijze vorst ijlde met jeugdige drift naar het vertrek zijner gemalin, en na een langdurig onderhoud werd prinses Sophie bij hare ouders ontboden. Zij was zoo even van haar vriendin gekomen, en zeer verwonderd op zulk een ongewoon uur dit bevel te ontvangen. Verschrikt en nieuwsgierig trad zij het vertrek harer moeder binnen. Haar vader trad haar zeer verheugd te gemoet en sprak: gij hebt zulk een houding van gewigt aangenomen, als of uw aanstaande bestemming u reeds bekend ware. — Haar moeder sprak echter met zachte woorden tot haar, terwijl zij haar in hare armen nam: Sophie, herinnert gij u nog de woorden, die de koning tot u sprak, toen hij het laatst hier was, dat hij zijn best zou doen een kroon op die donkere lokken te bevestigen? En zonder op den purpergloed te letten, welke bij die woorden het aangezigt van de prinses bedekte, vervolgde zij: Welnu, hij heeft woord gehouden, onze genadige vorst; heden deelt hij ons in een eigenhandig schrijven mede, dat hij met de keizerin Elizabeth van Rusland overeengekomen is, om uw hand te vragen voor haar neef en erfgenaam, den grootvorst Peter, en zoo God het wil, zal ons kind de russische keizerlijke kroon dragen.

Een doodelijke bleekheid bedekte bij deze laatste woorden het gelaat van Sophie. Stokstijf, zonder eenige beweging, stond zij voor haar moeder, tot deze haar bij den arm schudde, en sprak: mijn lieve kind, wat scheelt er aan; spreek toch tot uw moeder! — Toen kwam er weder leven in de jeugdige gestalte; een huivering overviel haar en zij sprak: ik verzoek mijne lieve ouders, dat zij mij toestaan mij een uur te verwijderen, om mij op mijn kamer eenigzins van mijn groote verrassing te herstellen?

Zij vertrok met waggelende schreden. In het zijvertrek hing het levensgroote portret van den koning in zijn volle jeugdige schoonheid; de opgeheven arm met den veldheerstaf, was op het slaggewoel op den achtergrond gerigt, welke gesloten

was door de blaauwe keten van het Silezische gebergte. Zijne groote, sprekende oogen, waren onverschrokken op den beschouwer gevestigd; zijn groote gestalte kwam door den donkerblaauwen, met zilver gestikten, fluweelen rok nog beter uit, terwijl de koninklijke mantel van rood fluweel met een gestikte gouden kroon versierd en met hermelijn gevoerd, aan zijne voeten lag. Voor dit portret stond Sophie. Nadat zij het lang beschouwd had, bedekte zij haar gelaat met hare handen, en tusschen de fijne vingeren parelden onophoudelijk tranen door. Daarop begaf zij zich met rassche schreden naar haar kamer, wierp zich in hevige gemoedsaandoening op de sopha neder, en het jonge hart streed de eerste, hevige smart des levens.

Den volgenden morgen trad de prinses Sophie ernstig en zich zelve beheerschende, voor hare ouders en sprak: ik weet de hooge eer te waarderen, die mij onze geëerde koning waardig acht, en verzoek mijne ouders de Russische keizerin te willen melden, dat ik met haar aanvrage instem. — Kind, aldus sprak haar gelukkige vader, gij spreekt, zoo als een aanstaande keizerin aller Russen betaamt, terwijl hij haar in zijne armen drukte. Gij kunt een waardigheid aannemen, die men bij uwe vijftien jaren niet zou vermoeden. — De vorstin sprak vriendelijk tot haar: de grootvorst is een Duitscher, een hertog van Holstein Gottorp, die u als een landsman door zeden en taal reeds verwant is, en dit doet mij voor uw geluk het beste hopen.

Gedurende den winter werden de regtstreeksche onderhandelingen met het Russische hof op touw gezet, en den 25 April 1745, zijnde de vijftiende verjaardag der prinses, haar verloving met den grootvorst, Peter van Rusland, plegtig verkondigd. De weinige maanden, die Sophia nog in Stettijn doorbragt, waren hare ouders en de studie der russische taal gewijd; ook hield zij zich veel bezig met geschiedenis en staatkunde, en de vriendschappelijke bijeenkomsten van Nanette bepaalden zich slechts tot korte formele bezoeken, zoodat deze dikwijls zeide: het is zeer goed op deze wijze; want aldus word ik langzamerhand aan de scheiding gewend, die eerlang plaats moet hebben. In haar innerlijk gemoed deed haar echter dit vervreemden voor den tijd zeer veel leed, en zij beschuldigde Sophia van hoogmoed, en dat deze thans reeds voortdurend aan haar aanstaande keizerskroon dacht. Daarom zeide zij ook op zekeren dag schertsende tot haar: in plaats van als abdis van Quedlinburg op den prelatenbank, en in de kreitsdagen uw stem te verheffen, kan uwe aanstaande majesteit eenmaal haar bevelen door het geheele russische rijk doen weergalmen!

In de maand Augustus van hetzelfde jaar stond Nanette in de reeds meermalen genoemden salon van het huis haars ooms, en haar aandacht werd wederom geheel naar buiten getrokken. Daar deden zich de vrolijke posthoorns hooren; drie zwaar beladen koetsen kwamen in scherpen draf aangereden; uit het portier van de middelste werd een fijne hand gestoken, die met een witten zakdoek herhaalde malen Nanette wuivende begroette, terwijl het rijtuig snel voortrolde. Het was haar speelgenoot, prinses Sophie van Anhalt-Zerbst, de later zoo beroemd geworden keizerin Katharina II van Rusland, die thans naar haar nieuw vaderland op reis was.

De vrede, welke den 15 December 1745 te Dresden was gesloten, had de provincie Silezie op nieuw aan de Pruissische kroon bevestigd; de krijgstrompet zweeg weder en alles gaf zich over aan het genot der rust en veiligheid. De generaal von Walling, bevelhebber van Stettijn, bewoonde thans, even als zijn voorganger, de vorst van Anhalt-Zerbst, het kasteel, en Nanette had op haar verlangen dezelfde vertrekken betrokken, welke vroeger aan de prinses Sophie hadden behoord. Nanette was een ernstige, statige jonkvrouw geworden, wier zachtmoedigheid en goedheid allen, die in hare nabijheid kwamen, aantrok; evenwel kenmerkte zekere terughouding hare handelingen, waardoor elke toenadering zeer bemoeijelijkt werd, zoo dat zij zonder jonge vriendinnen was, zoo als meisjes van hare jaren gewoonlijk bezitten. Steeds was het haar toeleg zich wetenschappelijk te vormen, en zij beoefende met grooten ijver muziek, waarin zij het, voor die tijden, tot een aanmerkelijke hoogte had gebragt. Haar oom liet haar uit Berlijn een fraaije piano komen, welke in haar vertrek werd geplaatst; hier kon zij zich ongestoord aan haar geliefkoosde studie overgeven, kon spelen en zingen, wanneer zij wilde, en dikwijls hoorde men haar uren achtereenvolgens aan het klavier zitten. Vooral was de toen zoo beroemd geworden meester Gluck haar lieveling, en zijn muziek scheen haar bovenal aan te trekken. In de muziek van dien komponist baadde haar zachtgestemd gemoed, en voor die welluidende toonen opende zich haar hart. Dan vergat zij de wereld, de menschen en zich zelve.

Op zekeren dag werd zij in muzikaal gepeins door een buitengewone drukte gestoord, en weldra vernam zij het groote nieuws, dat de koning onverwachts te Stettijn was aangekomen, en op het kasteel was afgestapt. De generaal von Walling en alle stafofficieren, waren door den koning ter maaltijd genoodigd, welke echter eerst te vier uren zou beginnen; de vrouw van den generaal was afwezig, om eenig bezoek af te leggen, zoo dat Nanette zich geheel alleen op hare kamers bevond.

Toen de avond begon te vallen nam zij plaats voor het klavier en sloeg weder de kalme melodien van Gluck aan, terwijl de zachte herfstlucht door het geopende venster binnenstroomde, en hare brandende wangen verkoelde. Hoe lang zij gespeeld had, wist zij niet; doch onverwachts gevoelde zij een zachte hand op haar schouder, en een welluidende stem sprak tot haar: zeer fraai gespeeld; ik zal mijn fluit laten halen en u accompagneren.

Nanette had zich omgewend, en koning Frederik stond voor het doodelijk ontstelde meisje. Hij sprak daarop eenige woorden tot een jong officier, die met den generaal op eerbiedigen afstand aan het venster stond, waarop een officier zich snel verwijderde en weldra met een kistje terugkeerde, dat de beroemde fluit van den koning bevatte. Deze sprak hierop zoo vriendelijk mogelijk tot Nanette: neem plaats aan de piano, wij willen te zamen wat muziek maken.

Nanette's bevende vingeren raakten aanvankelijk ter naauwernood de toetsen aan; doch hetzij door het heerlijke spel des konings, of door eenig ander gevoel, dat zelfvertrouwen deed ontwaken, zij speelde al vaster en zekerder. De koning scheen zeer voldaan, en toen hij de fluit weglegde, zeide hij: deze kleine muzikale verpoozing heeft mij veel genoegen gedaan, en ik ben u regt dankbaar, mijnheer von Falva, dat gij mij op onze wandeling door den tuin op deze pianospeelster opmerkzaam hebt gemaakt. Overigens ben ook ik een groot aanbidder van Gluck. — Hij verliet daarop, vriendelijk groetende, met den jongen officier het vertrek, terwijl de generaal Nanette geluk wenschte, zoo onverwachts de genegenheid des koning verworven te hebben.

Toen Nanette alleen op haar kamer was, herkreeg zij eerst ten volle hare gedachten, en een onuitsprekelijk geluk vervulde haar borst. Haar was dien dag een geluk wedervaren, zooals zij het zich in hare schoonste droomen niet had durven voorstellen. Nog klonken de zoete toonen der fluit in hare ooren, nog gevoelde zij de zachte drukking van zijn hand op haar schouder. Stil nam zij aan het geopende venster plaats, en tuurde in den schemeravond, tot diepe duisternis het aardrijk bedekte. Nanette bemerkte het niet. Hare oogen waren gesloten, en haar geest leefde voort in het zoo even voorgevallene. Daar werd boven haar een venster geopend, en door den zoelen nacht klonken de toonen eener fluit tot haar. Het was een wegslepend adagio, dat alle snaren van haar hart deed trillen; uit die melodien sprak de smart en het verlangen van een gedrukte ziel; die zulke toonen aan het instrument wist de ontlokken, moest zelfs de kwellingen en martelingen ondervonden hebben, welke in die klanken zich openbaarden. Het was de fluit, welker toonen te voren in dit vertrek hadden weerklonken. Toen zonk Nanette op hare knien, en sprak zachtjes: O, laat mij in dit oogenblik sterven, God des hemels. Laat mijn ziel op de trillingen dezer toonen naar een betere wereld overgebragt worden, opdat ik daar zoo gelukkig moge zijn, als ik dit heden hier beneden was!

Den volgenden morgen werd de generaal van Walling in het kabinet van den koning ontboden, en deze riep hem opgeruimd te gemoet: ik heb een teedere zaak met u te behandelen, mijn waarde Walling; gij hebt een beminnelijk nichtje van nobele manieren, en de wensch is bij mij opgekomen, haar met een officier van mijn staf, den overste von Falva, te vereenigen, die zooals ik gedurende onze muzikale oefeningen heb opgemerkt, de jufvrouw met blikken vol bewondering gadesloeg. Hij is een braaf man, van achtenswaardigen huize, en de jongelieden zullen te zamen zeker regt gelukkig kunnen zijn. Dewijl ik thans nog hier blijf, kunnen wij heden avond hunne verloving vieren, en ik zelf zal dan het bruidspaar aan het gezelschap voorstellen.

De generaal bedankte voor die groote genade, en nam afscheid om de zijnen op te zoeken, die hij dan ook in een vertrouwelijk gesprek in de kamer zijner vrouw aantrof. Met een bekommerd en bedrukt gelaat trad hij nader, en vertelde wat de koning hem zoo even had medegedeeld. Nanette riep heftig en luidkeels uit: dat is niet mogelijk, oom! Spreek eerlijk op; gij hebt een scherts met ons voor! — Neen, neen, mijn kind, sprak hij, door de drift van het anders zoo kalme meisje ontsteld; het is geen scherts; de koning heeft in vollen ernst gesproken, en wij mogen niet tegen zijn wil handelen. — Oom, riep Nanette driftig, de koning kan niet over mijn hand en hart gebieden als over zijne soldaten; dat zou een wreedheid zijn zonder voorbeeld, waaraan ik mij nooit zal onderwerpen!

— Nanette, aldus nam nu mevrouw van Walling het woord op, wees toch bedaard! Is het dan een ongeluk, met een jong, aangenaam man in het huwelijk te treden, die door de gunst des konings zekerlijk een schitterende loopbaan zal hebben? — Ja, tante, hernam het opgewonden meisje, het is een groot ongeluk, met een onbekend, onbemind man verbonden te worden, en ik wil dit ongeluk niet op mijne jonge schouders laden. — Het is echter het bevel des konings, hervatte haar tante, en wij kunnen ons hieraan niet onttrekken, hoe gaarne wij dit ook deden. — O, ware ik slechts bij mijne goede ouders in Lübeck gebleven! riep Nanette snikkende uit; daar heeft men geen koning, die als een dwingeland de heiligste regten des harten met voeten treedt!

De generaal, die gedurende dit gesprek in een smartelijk stilzwijgen het venster was genaderd, wendde zich thans tot zijn nicht, en zeide met een zachte stem: Uw verwijt treft ons hard, Nanette; God weet, dat wij altijd uw geluk in het oog hebben gehad. Hij zal ook dit ten beste doen keeren, ter wille der liefde en der gebeden, die wij voor u tot Hem opzenden. Tracht nu tot bedaren te komen; denk aan den dag toen uwe ouders vertrokken, en op het oogenblik der scheiding, toen zij hun smart niet konden weerhouden. Reeds wilde uw vader u in den wagen dragen, en met het oog op mij, die in een stoel als vernietigd nederzonk, keerde hij zich om, en legde u in mijne armen. Uwe ouders bragten mij toen een onuitsprekelijk offer; is dat toen voor niets geweest? Weigert gij thans u naar den wensch des konings te schikken, zoo zijn de dagen mijns levens geteld, want de ongenade van mijn vorst overleef ik niet.

De gelaatstrekken van den ouden man waren

bij die woorden zoo ingezonken, dat Nanette een uitroep van smart niet kon onderdrukken. Zij omarmde haar oom, drukte zich vast tegen hem aan, en fluisterde hem toe: ik wil alles wat gij wenscht. Daarop snelde zij naar haar kamer, en wierp zich op haar legerstede, en andermaal streed in die vertrekken een arm, jong hart de eerste bittere smart des levens.

De ruime zalen van het kasteel waren op dien dag feestelijk verlicht; de groote Venetiaansche spiegels weerkaatsten het honderdvoudige licht der kaarsen, en ook de vele onderzoekende blikken der voorbijgaande dames, die heden in den schitterendsten dos verschenen waren, en op de verschillende sopha's hadden plaats gevonden. De heeren stonden in twee rijen, elkaar fluisterende onderhoudende wat deze zoo onverwachts opgekomen partij, waarbij men ook den koning verwachtte, zou beteekenen. Nanette, in een kleed van witte zijde met blaauwe bloemen, had, tegen het gebruik dier tijden, haar zwart haar ongepoederd gelaten, zoodat haar hoog, blank voorhoofd en de bleekheid van haar gelaat nog meer in het oog vielen. Zij was ernstig en stilzwijgend naast haar tante gezeten, die voortdurend trachtte haar door bemoedigende woorden troost in te spreken.

Daar werden de vleugeldeuren geopend; de dames stonden snel van hare zitplaatsen op, en koning Frederik trad binnen, gevolgd door zijn adjudant en een schoon jongman in kapiteins uniform. In zeer minzame bewoordingen sprak de vorst met de dames, die hem door mevrouw von Walling werden voorgesteld, en rigtte zijne woorden dikwerf tot de vrouw van den generaal, daar hij haar bijzonder met onderscheiding scheen te willen behandelen. Op eenmaal vatte hij den jongen officier, die met hem binnen gekomen was, bij de hand, en zeide, dat hij den aangenamen pligt op zich genomen had, het gezelschap een bruidspaar voor te stellen. Hier, aldus vervolgde hij, de kapitein von Falva en de nicht van den waardigen generaal von Walling, mejufvrouw Nanette von Kuhmen.

Hij vatte hierop ook Nanette bij de hand; onwillekeurig trok zij die huiverend terug, en een zacht ach! uitende, zonk zij bewusteloos aan des konings voeten neder. Deze hief snel het hoofd omhoog; daarna een strengen blik op de bewustelooze werpende, zeide hij half luid: die zottin! wendde zich om en verliet de zaal, zonder het gezelschap met een enkelen groet te verwaardigen.

Weken verliepen dat Nanette, door een gloeijende koorts aangetast, buiten bewustheid was, wat er rondom haar voorviel, zoo zelfs, dat men schier dagelijks aan het behoud van haar leven wanhoopte. Doch de kracht der jeugd zegevierde; langzamerhand keerde haar bewustzijn terug en hiermede ook haar levensmoed. Zij mogt weldra het bed verlaten, en door zich in een leunstoel in den slottuin te doen brengen en de zoele septemberlucht in te ademen, versterkte zij zigtbaar elken dag. De generaal von Walling en zijn gade hadden waarlijk met ouderlijke liefde aan het ziekbed van Nanette de wacht gehouden, en deze was hun daarvoor zoo kinderlijk dankbaar, dat de hartelijkste verstandhouding tusschen deze drie personen weder evenzeer bestond als voor de komst des konings en het plaats gehad hebbende ongeluk op het bal, waarover echter niet een enkel woord meer tusschen hen werd gerept.

Toen nu Nanette geheel genezen, voor de eerste maal aan den middagdisch zou verschijnen, sprak haar oom vooraf tot haar: ik moet u ook nog zeggen, Nanette, dat gij heden mijn nieuwen adjudant, den kapitein von Falva, aan tafel zult ontmoeten. — Een hooge blos bedekte bij het hooren van dien naam Nanette's wangen, doch zij antwoordde zoo onverschillig mogelijk: dus is de heer von Falva uw adjudant, lieve oom? Dat wist ik niet; ik heb hem echter in de laatste dagen meermalen langs mijn venster zien wandelen, zoodat zijn verblijf alhier mij althans niet onbekend is.

Men begaf zich naar de eetzaal, en hier aanschouwden, in tegenwoordigheid van vele personen, het op bevel des konings verloofde paar elkaar voor de eerste maal. De kapitein groette Nanette beleefd, doch als een vreemde, vroeg niet naar haar gezondheid, en wendde zich al spoedig weder tot eenige heeren, in wier midden hij ook aan tafel plaats nam. Den volgenden dag nam hem echter de generaal, zooals hij altoos gewoon was, in zijn familiekring op, en na verloop van korten tijd ging er schier geen avond voorbij, dien Nanette niet in gezelschap van hare pleegouders en den adjudant Karel von Falva doorbragt. De gesprekken van den jongen man droegen veel bij om den huiselijken kring van den generaal gezelligheid bij te zetten. Daar hij de beide oorlogen in Silezie had bijgewoond, en langen tijd aan het hof te Berlijn had geleefd, ontbrak het hem nooit aan stof om het onderhoud belangrijkheid bij te zetten, en hij wist met zoo veel geschiktheid den toestand van die tijden en personen te schilderen, dat het dikwijls eerst middernacht was voor men scheidde.

Door den generaal naar zijne ouders en hun betrekking gevraagd zijnde, vertelde hij hun, dat zijn vader van Fransche afkomst was, en van een oud grafelijk geslacht afstamde, dat de protestantsche godsdienst beleed, en bijzonder in gunst stond bij Hendrik IV. Na opheffing van het edict van Nantes, onder Lodewijk XIV in 1685, aldus vervolgde hij op verhalenden toon, waardoor de protestanten van hunne vroegere regten ontroofd en aan wreede vervolgingen prijs gegeven werden, zoodat zij Frankrijk verlaten moesten, was ook mijn grootvader genoodzaakt, naar vreemde landen te trekken. Hij verkocht zijne groote bezittingen zoo goed mogelijk, en nam met zijn jongen zoon de wijk naar Holland, waar hij zich in 's Gravenhage met der woon vestigde. Doch hij kon de scheiding van zijn schoon Frankrijk niet verkroppen, en de Hollandsche lucht drukte hem te zwaar;

zijn geest kwijnde, zijn ligchaam verviel, en nog was geen jaar verloopen, sedert hij van de Fransche grenzen afscheid had genomen, of men zette zijn lijk in een vreemde groeve neder. Mijn vader werd onder het bijzonder toezigt van den Staat opgevoed, en trad toen hij volwassen was als officier in Hollandsche dienst. Daar zijn regement steeds in 's Gravenhage lag, woonde hij getrouw de feesten bij, welke aan het hof van Willem III en Maria, de dochter van Jakobus II van Engeland, met waarlijk koninklijke pracht werden gevierd. Weldra boeide een der hofdames der stadhouderes zijn hart. Niets verhinderde hun echtvereeniging; het jeugdige paar trad in het huwelijk, en bragt een hoogst gelukkig jaar te 's Gravenhage door. Daar echter Willem III en zijn gemalin tot koning en koningin van Engeland waren uitgeroepen, brak tusschen Engeland en Frankrijk oorlog uit, waaraan de Nederlanders, als verbonden met de Engelschen, zich niet konden onttrekken. Mijn vader was dus in de treurige noodzakelijkheid gebragt tegen zijn vaderland te moeten strijden, dat hij wel als knaap had verlaten, doch welks herinnering hij heilig in zijn hart bewaarde. Hij nam dus zijn ontslag en begaf zich met zijn gade naar Pruissen, waar hij van koning Frederik I zeer genadig werd opgenomen, en een aanstelling in het Pruissische leger verkreeg. Mijne ouders hadden nu kalm en tevreden kunnen leven, doch het verlies van vele kinderen verstoorde hun geluk, daar van vijf zonen, die hun de hemel schonk, de drie oudsten weder overleden. Slechts mijn broeder Frederik en ik bleven behouden, en mijn vader, voor zijne jaren nog zeer krachtvol, is thans kommandant der vesting Glatz.

Dus had nu Nanette dagelijks gelegenheid Karel von Falva nader te leeren kennen: haar verstand deed haar zien, dat zijn mannelijk, rondborstig karakter, zijn voortreffelijk hart en zijn huiselijke zin geheel geeigend waren, om het geluk eener vrouw te verzekeren. Zijn gedrag jegens haar was zoo kiesch en oplettend, dat zij zijn genegenheid voor haar duidelijk gewaar werd; evenwel openbaarde hij die nooit in woorden, en Nanette bemerkte duidelijk, dat zijn hoogmoed gekwetst was door de wijze, waarop het aanbod des konings was opgenomen. Toen zij op zekeren tijd wederom rond de theetafel waren gezeten, stond Nanette op, en zeide: ik ben u, mijnheer von Falva, nog steeds antwoord op de vraag schuldig, die gij een half jaar geleden bij monde van den koning tot mij rigtte, en die door de zware ziekte, welke daaruit voortvloeide, tot nu toe onbeantwoord is gebleven. Gij begeerdet toen mijn hand; heeft die nog eenige waarde voor u, zoo neem haar met de verzekering, dat ik gaarne met u het verbond des levens aanga.

Oom en tante snelden met een uitroep van vreugde op Nanette toe; de heer von Falva echter knielde voor haar neder, bragt haar hand aan zijne lippen, en riep vol geestdrift uit: het zal steeds de eenige taak mijns levens zijn, mijn vurig beminde Nanette gelukkig te maken! Of Nanette gelukkig werd!

Er bestaat een onfeilbaar middel om op aarde reeds gelukkig te zijn; het ligt binnen het bereik van elk mensch; hij kan zich reeds hier beneden hemelsche genoegens verschaffen, wanneer hij de baatzucht uit zijn hart verbant. Wanneer wij onzen eigenen wil verzaken, en de wenschen van hen, die ons omringen, vervullen, door het vaste voornemen op te vatten, het geluk te willen bevestigen van die personen, in wier nabijheid wij leven, — zullen wij zelven ook gelukkig zijn. Wanneer wij leven in hen, die wij beminnen; wanneer wij hunne gebreken en misslagen met toegevendheid beschouwen, hunne wenschen opmerkzaam gadeslaan en vervullen, verliezen wij den tijd aan ons zelven te denken, ja wij weten ten laatste niet, dat ook wij wenschen gekoesterd hebben, en dit schenkt ons zulk een innerlijke tevredenheid, dat wij daardoor werkelijk gelukkig worden.

Ook Nanette had het vaste plan, niet voor zich, maar voor haar echtgenoot te leven; zij had alle jeugdige droomen in de zee der vergetelheid verzonken, was een ernstige, eerbiedwaardige vrouw geworden, en droeg het lot, dat haar beschoren was, als een geschenk des hemels, met kalme, ja, blijgeestige onderwerping. Wij treffen haar na verloop van eenige jaren in Neisse terug, waar Karel von Falva als majoor bij het daar gelegene korps der genie was toegevoegd, dewijl de koning op zijn verlangen had acht gegeven, om hem in de nabijheid zijner bejaarde ouders te brengen, daar Glatz slechts ettelijke mijlen van Neisse verwijderd is. Welk een geluk voor hen, de beide oude lieden in hun eigen huis te kunnen ontvangen.

Terwijl Nanette op zekeren avond haar schoonvader bezig hield, was Karel naast zijn moeder gezeten, en zag haar in de liefdevolle oogen, die nog slechts weinig door de hooge jaren hadden geleden. En gij zijt dan nu werkelijk gelukkig, Karel? vroeg de oude vrouw, zijn hand vattende. Hoe zou het anders kunnen, waarde moeder? hernam hij. Nanette bezit alle voorregten, die men bij een vrouw kan verlangen. Haar verstand is beschaafd, haar hart is gevoelig; zij is daarbij een voorbeeldige huisvrouw, en ik mag haar van geen enkele nalatigheid of onordelijkheid beschuldigen.— Dat is het, mijn zoon! vervolgde de helderziende vrouw; Nanette is in haar geheele gedrag onberispelijk, al te onberispelijk, want een enkel gebrek zou over hare handelingen meer warmte verspreiden, en hoewel gij haar lof met uitgezochte woorden verkondigt, is het toch juist alsof uw hart die warmte mist. Nam het hart deel aan het verbond, dat gij hebt gesloten, of heeft alleen des konings bevel u bijeengebragt? — O, laat ons niet aan den koning of zijn bevel denken, sprak Karel, opstaande, en laten wij er ons dezen gelukkigen dag niet mede verbitteren!

De rampen van den zevenjarigen oorlog begonnen thans het arme Silezie te teisteren. Generaal Daun trok in den herfst van 1758 voor Neisse, en sloeg er het beleg voor, en de arme bewoners der bedrukte stad waren aan den grootsten angst en het grootste gevaar blootgesteld. Nog hield zich de vesting dapper; de soldaten waren met den besten geest bezield, doch reeds begon hongersnood en een nog erger vijand, typhus, de belegerden te bezoeken, die nog steeds hun hoop op den koning gevestigd hielden, en dagelijks naar ontzet uitzagen. Daar kwam het berigt van het ongelukkig verrassen bij Hochkirch, waar het Pruissische leger onder de oogen des konings 9000 man en honderd kanonnen verloor, en sloeg in het naauw ingesloten Neisse den moed der belegerden neder, want hoe zouden zij thans op ontzet hoopen. Levensmiddelen ontbraken geheel; brood en vleesch waren zeldzame lekkernijen, en de ziekte maakte aanhoudende vorderingen. Karel en Nanette waren ook tot den slechtsten voedingskost beperkt, en deelden hun voorraad met de zieken en lijdenden, wier aantal dagelijks op een verontrustende wijze toenam.

Eindelijk naderde verlossing uit die drukkende omstandigheden. Koning Frederik bragt zijn terugtogt van Hochkirch zoo meesterlijk ten uitvoer, dat hij met prins Hendrik vereenigd, door kunstvolle marschen achter den vijand omtrok, en den 6 November generaal Daun voor Neisse kon verdrijven. Men ademde weder vrij, en de heer von Falva was ook zoo gelukkig de gemeenschap met Glatz te kunnen herstellen, zoodat hij zijne geliefde ouders weder een bezoek kon brengen. De afwisselende krijgsgebeurtenissen van het volgende jaar gingen buiten hem om, en Nanette gaf menigmaal haar verwondering te kennen, dat bij zulk een jeugdig en krachtvol man, de eerzucht geheel ingesluimerd was. Wek haar niet op, Nanette, gaf Karel haar op zekeren tijd ten antwoord, want uw roepstem kon wel eens een doodskreet zijn!

In Mei van het jaar 1760 zag hij andermaal zijne ouders te Neisse; Karel was blijde, toen hij de vier paarden, door den ouden Christiaan bestuurd, zag aankomen, en daarna zijn vader en moeder uit de ouderwetsche koets zag stijgen. Ook de oude von Falva verheugde zich zeer, en was buitengewoon vrolijk gestemd; zijn ligchaam was nog zoo krachtvol, zijn geest zoo helder, dat hij vaak zeide, dat het hem in spijt van zijne tachtig jaren dikwijls voorkwam, als ware hij een twintigjarige jongeling, als ware de tweede lente voor hem aangebroken. Bij het afscheid verzocht hij, dat Karel spoedig naar Glatz zou komen, om den vrolijken tijd hunner bijeenkomst te rekken. Een droef voorgevoel drukte den zoon; het afscheid van zijn ouders viel hem buitengewoon zwaar; hij trachtte hen zoo lang mogelijk bij zich te houden, tot de oude heer eindelijk schielijk in het rijtuig stapte, en hem nog toeriep: wij zien elkaar spoedig weer! En voort ging het, terwijl Karel den wagen met natte oogen nastaarde, tot deze achter een kromming van den weg was verdwenen.

Weinige dagen later trad de majoor met ontsteld gelaat Nanette's kamer binnen, en sprak tot haar: denk eens aan; zoo even is alhier het berigt gekomen, dat generaal Harsch voor Glatz het beleg heeft geslagen, en nu moeten onze arme ouders dezelfde rampen ondervinden, die ons voor twee jaren hebben getroffen. Nanette was diep bewogen, doch hoopte dat generaal Fouqué, die te Landshut stond, Glatz weldra zou ontzetten. — Wat wil Fouqué met 8000 man, wanneer Laudon met een leger van 30000 Oostenrijkers aanrukt, sprak Karel mistroostig, terwijl hij vervolgde: O, ware ik in Glatz bij mijn vader, om hem met mijn ligchaam voor gevaar te vrijwaren! — Nanette trachtte met zachte woorden haar echtgenoot tot kalmte te brengen, doch diepe zwaarmoedigheid had zich van hem meester gemaakt, zoodat hij allen troost weigerde. Ik vrees het ergste, sprak hij, herhaalde malen diep zuchtende.

De zomer van het jaar 1760 was van een bijna Afrikaansche hitte, en na een gloeijend heeten dag waren Karel en Nanette stilzwijgend en neerslagtig aan den avondmaaltijd gezeten, toen de kamerdeur werd open gerukt, en een officier, zonder hoed en met gescheurde kleederen, het vertrek binnen stortte: mijn broeder! mijn Frederik! riep de majoor ontsteld uit, den binnentredende omhelzende; waar komt gij van daan? En wat ziet gij er uit! riep hij verschrikt. — Van Landshut kom ik; van het geslagen korps van Fouqué, hernam de gevraagde somber; mijn generaal is gevangen, mijne kameraden zijn geslagen, en ik dwaal als een vlugteling reeds vele dagen rond, heb met honger en hitte geworsteld, tot ik langs sluipwegen tot hiertoe ben doorgedrongen.

Frederik von Falva, majoor bij het korps van Fouqué, verhaalde daarop hoe zij op bevel des konings in Landshut vasten voet hadden trachten te krijgen, om de kleine bergsteden tegen den naderenden vijand te beschermen, hoewel Fouqué zelf gezegd had, wanneer wij naar Landshut terug keeren, gaan wij naar ons graf. Den 23 Junij, des morgens vroeg om twee ure, waren zij dan ook door generaal Laudon met een vier dubbelde overmagt aangegrepen geworden, en hadden tot omstreeks twaalf ure een wanhopenden strijd volgehouden. De Pruissische infanterie deed wonderen van dapperheid, doch voor de overmagt bezwijkende, werd zij neder gehouwen of afgemaakt. De ruiterij sloeg zich zoo goed mogelijk door, en reeds had een wachtmeester het paard van den bevelhebber bij den teugel gegrepen, om hem met zich mede te slepen, doch de dappere Fouqué riep: vlugten zoo lang ik mij nog kan verdedigen! neen, nooit! en hierop keerde hij zich wederom naar het digste strijdgewoel. Daar trof een kogel zijn paard; het stortte neder, en de generaal viel onder hetzelve. Vijandelijke dragonders wilden hem afmaken, doch zijn getrouwe dienaar Trautschke wierp zich over hem heen, en hem met zijn ligchaam bedekkende, riep hij: wilt gij dan den bevelvoerenden generaal ombrengen? In-

middels naderde een vijandelijk officier, die den generaal gevangen nam, en daardoor zijn leven redde.

Karel had bewogen geluisterd en sprak daarna op treurigen toon: daar zit men nu geheel werkeloos, terwijl broeder en vader met den dood worstelen en hun dierbaar bloed voor hun vaderland vergieten!

Drie weken waren sedert de komst van den ouderen broeder verloopen; deze verlangde wel, zich naar het tooneel des oorlogs te begeven, doch de onzekerheid omtrent het lot zijns vaders boeide hem aan Neisse. Nog hield Glatz zich dapper, doch de vesting werd zoo sterk beschoten, dat men elken dag haar val moest vreezen; zoo veel te meer, dewijl generaal Laudon met zijne troepen het belegeringskorps nog had versterkt. Den 26 Julij was het schieten zoo hevig, dat men vreesde, dat dien dag Glatz zou vallen. Na verloop van ettelijke uren was alles stil, en reeds overlegde men, op welke wijze men het best narigt kon inwinnen, toen men het welbekende rijtuig van den ouden heer zag naderen. De beide broeders ijlden de trappen af; het rijtuig hield voor de deur stil; doch welk een tooneel aanschouwden zij bij het openen van het portier. De oude, schier tachtigjarige vrouw was in een bebloed morgengewaad gekleed; haar hoofd was met doeken omwonden en de oogen stonden dof. Op den achterbank waren twee vijandelijke dragonders gezeten, waarvan een Karel toeriep, terwijl hij zijn moeder uit het rijtuig droeg: op bevel moeten wij met dit rijtuig weder onmiddellijk naar Glatz terugkeeren. — Het rijtuig mijns vaders! Op wiens bevel? vroeg Frederik von Falva. — Op bevel van den kommandant van Glatz, den generaal Laudon, hernam de soldaat, en naast den ouden Christiaan op den bok plaats nemende, sprak hij: keer om! en de wagen met de rossen was weldra verdwenen.

In stomme droefenis omringde de familie de geliefde moeder. Uren verliepen, waarin men slechts haar ademhaling gewaar werd; zoo zij de oogen nu en dan eens opsloeg en zij hare kinderen bij haar zag zitten, scheen het leven weder in haar te willen opflikkeren; zij bewoog de lippen, doch zonk uitgeput in de kussens terug. Zoo bleef het tot omstreeks middernacht; toen rigtte zij zich eensklaps op en zag allen helder aan, een blik vol liefde zag uit haar stervend oog en met de woorden: mijn Karel! gaf zij den geest.

Nog waren zij des morgens, in droefheid verzonken, bij de doode gezeten, toen onverwachts een diepe stem achter hen sprak: weent zoo niet, mijne heeren, want gij moet nog tranen overhouden voor hetgeen ik u ga mede deelen. Hier breng ik u het laatste aandenken aan uw zaligen vader. — Het was de oude Christiaan, die aldus sprekende een pakje loswikkelde, en een bebloed, met vele bajonetsteken doorboord hemd uitspreidde.

— Luister hoe die ongelukkige geschiedenis plaats had, aldus vervolgde nu Christiaan op zijn eenvoudige manier: gisteren morgen schoten de vijanden een zware bres bij de Zuidpoort, en drongen in massa de stad binnen. De kommandant sprak juist met zijn adjudant, toen men den kreet vernam: de vijand komt! — zonder zich den tijd te gunnen om zijn hoed op te zetten, stort hij, de bloote sabel in de hand, uit het vertrek, en riep zijn vrouw nog toe: vaarwel Elisabeth! en ijlde naar de markt, naar de hoofdwacht. Aan de spits van deze kleine schaar ging hij den in massa opdringenden vijand te gemoet, doch zonk weldra door bajonetsteken doorboord ter aarde. Evenzoo ging het met zijn manschap, die in spijt van zijn wanhopigen tegenweer voor de overmagt moest bezwijken. Wij, de bedienden, waren bij mevrouw gebleven, en hielpen haar geld en kostbaarheden bijeen pakken in twee groote lederen bundels, die zij met een sterke snoer om haar lijf bond, en hierover een kleed trok. Er was veel geld, 20,000 thaler, die de genadige heer in dukaten had bewaard. Toen drongen de plunderaars in ons huis, en riepen mevrouw toe: geef het geld over! wij weten dat gij het hebt! — Ik heb geen geld, zoekt er zelfs naar! hernam de oude vrouw. — Gij hebt het weg gestoken, oude heks, riep toen een dronken pandoer, en gaf de oude vrouw met den kolf van zijn geweer een slag op haar hoofd, dat zij ter neder stortte, en het bloed uit hare wonden stroomde. Bij dien val brak de band van de zware buidels, en de dukaten rolden langs den vloer. Met razende hebzucht wierpen zich de soldaten op den buit; mij gaf men echter last aan te spannen, en met de oude vrouw naar Neisse te rijden, doch daarna onmiddellijk terug te keeren, daar men de paarden goed kon gebruiken, en om mij hiertoe te dwingen, gaf men mij twee dragonders tot bewakers mede.

Bij mijn terugkomst nam men mij de paarden af, en zeide mij te kunnen gaan werwaarts ik wilde. Ik sloop over de markt; bij den hoek lag een hoop lijken, allen tot op het hemd uitgeschud. Hier had mijn oude meester met zijne soldaten gestreden, hier moest ook zijn lijk te vinden zijn! Het was nog licht genoeg, om hem te herkennen; doch de een was volmaakt gelijk aan den ander. Van kleederen beroofd, het gelaat door wonden misvormd, was de overste niet van den gemeene te onderscheiden. Eindelijk vond ik een lijk met een fijner hemd; ik zoek en zie dat het met v F gemerkt is; dat moest dus mijn oude meester zijn. O, hoe gaarne had ik hem mede gebragt; maar reeds riepen eenige vijandige soldaten: kerel, wat wilt gij? Maar toen zij zagen dat ik het hemd uittrok, meenden zij dat ik plunderde, om toch ook iets te hebben, en zeiden: nu ga uw gang maar! Ik pakte mijn roof te zamen, en door de duisternis begunstigd, sloop ik uit de vesting, en wandelde den geheelen nacht tot ik hier aankwam.

De koning stond met zijn leger in de dorpen bij Liegnitz, naauw bewaakt door de troepen van Daun en Laudon, die aan gene zijde van Katzbach hun legerplaats betrokken hadden, en elke

beweging der Pruissen gadesloegen, zoodat de koning steeds een overval vreezende, dikwijls des nachts van kwartieren veranderde. Een veldslag was onvermijdelijk, want reeds begon het in de legerplaats des konings aan levensmiddelen te ontbreken, en men moest trachten zoodra mogelijk naar Breslau te komen, waar men gevulde magazijnen had. Hierbij kwam nog, dat aan gene zijde van de Oder generaal Soltikoff met 60,000 man Russen stond, en men elk oogenblik een vereeniging dier troepen met het Oostenrijksche leger had te vreezen, zoo het niet mogt gelukken, hen af te snijden.

Frederik von Falva wilde zich nu naar de legerplaats des konings begeven; en den avond voor zijn vertrek trad Karel de kamer zijner vrouw binnen. De smart, welke sedert den dood zijner ouders op zijne gelaatstrekken diepe groeven had achtergelaten, was thans door een zachteren trek gewijzigd, en zijn vrouw bij de hand vattende, sprak hij: ik heb sedert eenige dagen, Nanette, met een besluit geworsteld, dat thans eerst tot vastheid is gekomen, waarom ik u er niet vroeger van heb kennis gegeven. Luister, Nanette! Mijn zwaar gedrukt hart zou bij de rust en de kalmte, die hier heerscht bezwijken, en om mij met mij zelven vrede te doen vinden, bestaat slechts een middel. Het is, mij in het gewoel des levens te storten, en mijn broeder naar het tooneel des oorlogs te vergezellen, waar thans een dappere degen den koning een welkome verschijning is. De kommandant wil mij van hier laten trekken. — Verschrikt stond Nanette van haar zitplaats op, en zeide: is dat uw vaste besluit? En hebt gij daarbij niet bedacht, hoe verlaten gij uw Nanette achterlaat?

— Wel heb ik daaraan gedacht, antwoordde Karel, doch heb ook bedacht, dat gij een sterke vrouw zijt, die gevoelen zal, dat ik in deze zaak de beste keus heb gedaan. Het kan niet anders; en nu, laat ons thans de laatste uren van ons te zamen zijn niet door een al te groote zachtheid verzwaren; ik heb nog zoo veel met u te bespreken en te overleggen. Voor alles rigt ik het innige verzoek aan u, u mijn liefde tot u steeds te herinneren, wanneer God mij tot zich mogt roepen. Vergeef het mij, dat ik onwillens heb bijgedragen, de schoone dagen uwer jeugd met leed te verduisteren, daar u uw man niet door de keus uws harten, maar door een bevel des koning werd toegevoegd. Vergeef mij dit, Nanette; vergeef mij alles! — Luid snikkende wierp zij zich in zijne armen, en riep: geef toch dat ongelukkig denkbeeld op! Welke de beweegredenen ook zijn mogen, die mij bij onze eerste kennismaking deden bezwijmen, zoo was het toch opregte liefde tot u, welke mij in het kabinet mijner pleegouders u mijn hand deed aanbieden, en die liefde heeft tot dit oogenblik nog nooit gewankeld.

In een droevige stemming vervloog de avond en de nacht, waarin de familie von Falva zich niet ter ruste begaf, maar de weinige uren van den zomernacht bij elkaar doorbragt. Bij het aanbreken van den dag bragt de oude Christiaan de paarden voor; nog eenmaal omarmde Karel zijn echtgenoot, en — daar ijlde hij met zijn broeder snel de trappen af, en binnen weinige oogenblikken waren de ruiters voor Nanette's oogen verdwenen. Deze onverwachte scheiding van haar man had haar ten sterkste aangegrepen; zij kwam zich zelven zoo geheel verlaten voor; en een onuitsprekelijke zwaarmoedigheid overweldigde de anders zoo kalme vrouw. Terwijl de beelden van haar leven voorbij hare blikken zweefden, moest zij bekennen, dat een zwarte sluijer, die steeds omhulde, en slechts in zeldzame oogenblikken een vreugdebloem haar pad vervrolijkt had. Van al diegenen, aan welke haar hart zoo zeer gehecht was geweest, waren nog maar haar man en haar zuster overig, die met een rijk koopman te Lubeck gehuwd was. Hare ouders, pleegouders, en nu onlangs hare schoonouders, allen waren in het graf nedergelaten. Nanette gevoelde zich zoo zeer verlaten sedert haar echtgenoot was vertrokken, om het bloedige oorlogstooneel te betreden, dat bijna elk uur menschenlevens kostte, en dikwijls vele duizende offers op eenen dag vorderde. O, mijn God! riep zij na al die droevige beschouwingen uit; bang voorgevoel bekruipt mijn hart, en nooit zal ik mijn Karel wederzien.

In den nacht van den 14. op den 15. Augustus had koning Frederik zijn legerplaats te Ieschkendorf in alle stilte opgebroken, en de hoogten bij Pfaffendorf betrokken. Geen wachtvuur verried den vijand zijn tegenwoordige stelling, en doodelijke stilte heerschte in de legerplaats, daar het zelfs den soldaten verboden was luide te spreken. Het geweer in den arm was de manschap op het gras nedergelegen en in slaap gedommeld. De koning in zijn mantel gewikkeld lag in hun midden, en slechts de voorzigtige schreden der patrouille waren in de stilte van den nacht hoorbaar.

De majoor Hund had met zijne husaren de voorposten bezet; daar bemerkte zijn scherp oog op eenmaal in de verte donkere gestalten. Zij bewogen zich en naderden, en met het oor op de aarde gelegen, vernam hij duidelijk het getrappel van paarden. Zijn paard de sporen gevende, ijlde hij naar de legerplaats, en riep: waar is de koning? — Wat is het? vroeg Frederik, ontwakende en schielijk opstaande. — Uwe majesteit, de vijand nadert en is reeds nabij, hernam majoor Hund. — Roep Schenkendorf, en dan mijn paard! beval de koning kalm. Elk officier, elk soldaat vloog naar zijn plaats, en binnen weinige oogenblikken stond het leger in de schoonste slagorde.

— Mijn waarde Schenkendorf, riep de koning den naderenden generaal toe, ik heb u en uwe grenadieren den eersten aanval toegedacht, hoe zal het gaan? — Ik zal het de knapen vragen, was het antwoord, en voor het front van zijn bataillon tredende, riep hij: nu grenadiers, wat denkt gij, zult gij als eerlijke kerels strijden? — Wanneer gij ons aanvoert gaan wij welgemoed den

dood tegen, luidde het antwoord uit honderd kelen. — Dan er op los, majoor von Falva, sprak de generaal tot Karel, die de dienst van adjudant bij hem deed; en in den stormpas bewoog zich de geheele kolonne voorwaarts.

Zij werden met een moorddadig kleingeweervuur ontvangen; de geheele linkervleugel des vijands rukte aan, en in de zwakke schemering van den morgen werden de geweren schier zonder doel afgeschoten. Karel von Falva hield zich digt bij den generaal, die reeds uit een wond aan de linkerhand bloedde; daar zag hij, hoe digt bij hen een vijandelijke jager zijn geweer op Schenkendorf aanlegde. Karel sprong voor den generaal, om hem met zijn ligchaam te dekken, en de kogel trof zijn getrouw hart. Nederstortende, riep hij nog eenmaal Nanette! en de grenadiers hun generaal in gevaar ziende, ijlden deze ter hulp, en gingen in den stormpas over Falva's ligchaam henen.

Een heerlijke lentemorgen was den 23. Mei van het jaar 1763 over het landhuis van den rijken koopman van Sloppen, bij Lubeck, aangebroken. In de toppen der oude lindenboomen deed nog het nachtelijk koeltje de zwakke groene bladeren bewegen. Aan de lagere ooftboomen hadden zich dien nacht duizenden bloesems geopend, en keken nu verheugd naar den zonnigen hemel, wiens helder blaauw door zachte wolkjes werd afgebroken. Beneden echter op het grasperk had de schitterende dauw zijn heerlijk tooisel uitgespreid, en aan de fijne grashalmpjes de doorschijnende droppels gehangen, welke in de schoonste schakeringen van kleuren schitterden. Een koor van kleine, gevederde zangers verhief zich in de lucht, met luider keel hun morgenzang aanheffende, welks toonen ver over het aardrijk weerklonken. — De glazen deuren der bekoorlijke villa openende, sprak de heer van Sloppen hartelijk tot zijn echtgenoot: de natuur heeft heden ter uwer eere haar feestgewaad aangetrokken, lieve Charlotte, om uw geboortedag met mij te helpen vieren.

In de villa ontwikkelde zich weldra leven en beweging. De bedienden waren in drukke bezigheid; kransen werden opgehangen en bloemen gegroepeerd, tafels geplaatst en stoelen aangedragen, want men verwachtte groot gezelschap, zoo als de heer van Sloppen elk jaar op den verjaardag zijner vrouw gewoon was op zijn buiten bijeen te zien, en dit lentefeest zagen zijne bekenden reeds langen tijd met genoegen te gemoet. Onder begunstiging van heerlijk weder kwamen de rijtuigen der gasten uit de stad aangerold, en weldra bewoog zich een sierlijk getooide menigte door de ruime vertrekken van den milden gastheer. Te midden van al die bonte kleederen, en dames, schitterende van edelgesteente, merkte men een lange vrouwengestalte in rouwkleederen op; zij paarde een waardige houding met edele gelaatstrekken, doch schonk het algemeen onderhoud slechts weinig opmerkzaamheid.

— Wie is die vreemde dame in den rouw? hoorde men deze en gene fluisterend vragen; en nadere huisvrienden antwoordden hierop: het is de zuster van de vrouw des huizes, welke in Pruissen is opgevoed en met een pruissisch officier gehuwd was, die in den slag bij Liegnitz is gevallen.

Ja, het was Nanette, die, nadat zij op de stormachtige zee des levens her- en derwaarts was geslingerd, en in hare heiligste gevoelens bedrogen was geworden, ten laatste naar de haven harer kindschheid was gestevend, om in de nabijheid harer eenige zuster hare dagen te besluiten; want voor de vreugde der wereld, was zij sedert het sneuvelen van Karel, dood. Zij ontvlood het zamenzijn met vrolijke menschen, en slechts heden had de geboortedag van haar Charlotte haar kunnen bewegen, in een gezelschap te verschijnen, welks lagchen en vrolijk gekout haar diep door de ziel ging, ja zelfs kwetste.

Doch thans nam het gesprek een wending, die de oplettendheid van Nanette boeide. Er waren namelijk twee vreemde heeren tegenwoordig, handelsvrienden van van Sloppen, waarvan de een uit Petersburg, de ander uit Berlijn was gekomen. De Rus vertelde veel van zijn jonge, schoone keizerin Katharina, die na den dood van haar gemaal als alleenheerscheres de teugels der regering met sterke hand hield, en met wijs beleid en gematigdheid de staatszaken leidde; hoe allen de bekoorlijkheid bij haar optreden huldigden, en hoe zij niet alleen als keizerin, maar ook als de schoonste en beminnelijkste vrouw, het middelpunt van hare schitterende feesten was, die zij door haar vurigen geest en haar opmerkelijk verstand eerst waarlijk bezielde. Ja, aldus besloot hij vol geestdrift zijn rede, alle brillanten der kroon zinken in het niet bij hare schitterende donkere oogen, en de roos van het oosten moet wijken voor den blos van hare wangen.

Nanette was diep bewogen. Hoe weinig paste het beeld der vriendin harer jeugd, der kleine prinses Sophie von Anhalt Zerbst bij het portret dezer keizerin. Nog meer werd echter haar oplettendheid geboeid door de mededeelingen van den Berlijnschen koopman, en dewijl men in Lubeck goed Pruissisch gezind was, luisterden allen welwillend naar hetgeen die heer verhaalde.

Deze kon geen woorden genoeg vinden, om de liefde en gehechtheid te schilderen, waarmede de onderdanen den vorst omgaven. De vreeselijke druk en de bloedige offers van een zevenjarigen, zwaren krijg schenen vergeten te zijn, sedert de beminde koning zich weder te Berlijn bevond. En hoezeer was hij ook bedacht het verarmde land op te heffen, welvaart te bevorderen, en de wonden te heelen, die vriend en vijand het ongelukkige land geslagen hadden. Dag en nacht wijdde hij zich aan zijne bezigheden, leefde zelf zeer spaarzaam en eenvoudig, en wanneer men hem hierop oplettend maakte, sprak hij altijd: het geld behoort den staat, niet mij.

Diep werden Nanette's herinneringen door deze gesprekken in hare geheele uitgebreidheid opgewekt; zij drukte haar hand op het angstig klop-

pende hart en verliet ongemerkt het gezelschap, om in den tuin een vergeten plekje op te zoeken, waar zij zich ongestoord aan hare overpeinzingen kon overgeven. — Katharina! Frederik! Bij die namen trilden al de zenuwen harer ziel, alle droomen harer jeugd ontwaakten; zij waren tot schaduwen overgegaan en bezweken in het gewoël des levens, en zij zelve stond thans eenzaam en verlaten. Zachtjes legde zij de handen voor hare oogen; twee gouden kroonen zweefden als voor hare blikken, en een jonge, krachtvolle, zwarte adelaar droeg een dezer op zijne sterke vleugelen tot aan de wolken omhoog.

Door de geopende deuren van de tuinzaal hoorde zij onder begeleiding van muziek de luide ontboezeming: leve de vrede en koning Frederik!

DE GETROUWE GIDS DER REIZENDEN.

Sedert langen tijd trok elk jaar zoodra het reissaizoen begon tot het ten einde liep toe, een man van naauwelijks middelmatige grootte, doch sterk gebouwd, met scherpe, vaste trekken en van een goedhartigen oogopslag, in een zeer eenvoudig gewaad, het hoofd met een breeden hoed gedekt, in stevige schoenen en slopkousen, het regenscherm van voren aan den bovensten knoop van zijn jas bevestigd, zonder eenig pakkaadje, dan een door veelvuldig gebruik zwart geworden reiszak, door Duitschland, Zwitserland, Italien of Nederland. En al die lange togten deed hij noch tot genoegen, noch voor zijn gezondheid; hij deed dit alleen in het belang der andere reizigers. Hij had zich zelven den pligt opgelegd, de schoonste gezigtspunten en de wegen, die daar het gemakkelijkst heen bragten, op te zoeken, en er anderen opmerkzaam op te maken. Hij onderzocht het bezienswaardige en de merkwaardigheden van elke plaats, en beproefde in welke volgorde men ze in het korts mogelijk tijdsverloop en toch het doelmatigst kon beschouwen; hij verzuimde zelfs niet aan te teekenen, hoeveel drinkgelden men hier en daar had te betalen. Hij hield gestreng toezigt in de logementen, en wee den kastelein met hooge rekeningen en slechte bedden, wee den luijen bedienden en hoogmoedigen portiers! Niets ontsnapte aan zijn scherpen blik en zijn onvermoeid onderzoeken. Overal was hij geweest, alles had hij gezien, opgemerkt, en met gestrenge onpartijdigheid beoordeeld en aangeteekend. Zoo geschiedde het dan, en men behoeft zich er ter naauwernood over te verwonderen, dat deze bovenal practische en prozaische man in onze niets minder dan poëtische eeuw van spoorwegen en telegrafen, ten laatste als het ware in sprookjes figureerde, en dat men beweerde, hem nu hier, dan weder daar, nu in deze, dan in gene gedaante, ja vaak op verschillende plaatsen gelijktijdig gezien te hebben; dat men hem als de beschermgeest van een bedrogen reiziger, als de plaaggeest der logementhouders deed optreden. De anecdoten, die hieromtrent in omloop zijn, zijn talloos. Ja, men zegt zelfs, en houdt dit in spijt van alle wederlegging staande, dat de regering van zijn land iets gedaan heeft, dat tot hiertoe ongehoord is, namelijk, dat zij hem onderscheidene passen op verschillende namen heeft gegeven, opdat hij des te zekerder incognito reizen zou, en hij zijne navorschingen ten beste der reizigers, zooveel te gemakkelijker zou kunnen ten uitvoerleggen.

Het ontbreekt daarentegen ook niet aan vertellingen, hoe gelukzoekers of spotvogels den naam van den gevreesde hebben aangenomen, om zich in een logement een goede ontvangst, vlugge bediening en goedkoope rekeningen te verzekeren; of hoe men een logementhouder, die reden had om een onderzoekend oog in zijn hotel te vreezen, per telegraaf of brief kennis gaf, dat op dien of dien dag de welbekende deze keer onder dien naam zou verschijnen; men zou zijn voordeel doen met die kennisgeving! Natuurlijk werd de vreemdeling, die nergens van wist, en wiens komst aldus van te voren was aangekondigd, als een incognito reizend vorst ontvangen, en kon niet begrijpen, waarom men hem in dat hotel met oplettendheden overlaadde, terwijl hij, die zich de scherts veroorloofd had, den logementhouder op zijn beurt uitlachte. Welk een teleurstelling zal het echter ook den kastelein berokkend hebben, die den oogenschijnlijk eenvoudigen reiziger op een hard bed liet slapen, en naderhand, echter te laat, vernam, dat hij een gast geweest was, dien hij beter en zorgvuldiger zou bediend hebben, dan eenig ander persoon, wanneer hij geweten had, wie hij onder zijn dak herbergde,

De man, die telken jare in het belang der reizenden en tot schrik der logementhouders zulke togten ondernam, was de boekhandelaar Karel Baedeker uit Coblenz, de uitgever van den naar hem genoemde, overal bekende en overal gebruikte roode reisboeken, die als trouwe metgezellen en veilige gidsen den reiziger, van alle plaatsen, welke hij bezoekt, de noodige inlichtingen geven, hem op alles opmerkzaam maken, en het hier en daar ook aan nuttige waarschuwingen niet laat ontbreken.

Men kan wel zeggen, dat bij het opwekken en vergemakkelijken van het reizen, door stoombooten en spoorwegen, de handboeken van Baedeker een regt vruchtdragend reizen mogelijk hebben gemaakt; want wie naar aanleiding dezer roode handboeken reist, kan gerust aannemen, dat iets wezenlijk opmerkenswaardig hem niet zal ontgaan, terwijl hij voor verbeuzeling van tijd en voor het nagaan van kleinigheden bewaard blijft. Men kan die boeken even zoo weinig ontberen als koffer of reiszak, en zij hebben het voordeel, dat zij bijna evenzeer gevreesd worden, als de uitgever zelf was. Verschijnt een reiziger met den rooden „Baedeker” in de hand, zoo weten dienaar en kastelein, dat hij tot de ingelichten behoort,

en even zoo weinig te bedriegen is als de inboorling. Dit is natuurlijk voor velen, die op onervaren reizigers speculeren, die hij iets kan wijs maken, zeer hinderlijk. Zoo kwam onlangs een huurkoetsier te Bazel bij de politie, en gaf zeer geërgerd te kennen, dat hij zijn betrekking vaarwel zeide. Toen de ambtenaar den welbekenden ouden man vriendelijk naar de reden hiervan vroeg, antwoordde de andere: neen, men heeft geen enkelen vrolijken dag meer, sedert die vervloekte roode boeken in de wereld zijn.

Karel Baedeker was in 1801 te Essen aan de Ruhr geboren en viel in 1815 reeds zijn vader lastig, om hem tegen den vijand zijns vaderlands te laten trekken. Dat kon natuurlijk den knaap niet veroorloofd worden, die daarentegen in 1817 naar Heidelberg kwam, om den boekhandel te leeren. In die beroemde academiestad ontwaakte ook zijn begeerte naar kennis, zoodat hij zich deed inschrijven en een jaar lang de voorlezingen over geschiedenis en philosophie bijwoonde. Nadat hij in 1822 te Wetzlar zijn vrijwilligers-dienstjaar onder de jagers had afgelegd en als luitenant bij de landweer werd ingedeeld, bragt hij voor hem twee vruchtbare jaren door bij den boekhandelaar Reimer te Berlijn. In 1827 eindelijk vestigde hij zich te Coblenz als boekhandelaar en wist zijn zaak aldaar zulk een aanzien te verschaffen.

Hij kwam het eerst op het denkbeeld om voor Duitschland een handboek voor reizigers te schrijven, toen hij in de handen der talrijke Engelschen, die het Rhijnland doorreisden, het handboek van den Engelschen boekhandelaar Murray aanschouwde. Ook nam hij dit aanvankelijk als grondslag voor het zijne aan, even als hij ook zijn voordeel deed met het toen nog gunstig bekende: de passagier op reis, van Reichardt. Doch hij zag al spoedig en wel het eerst van allen in, dat zijn boek aan vele fouten, gebreken en onnaauwkeurigheden mank ging en maakte daarom meer dan de helft der door hem gedrukte exemplaren tot misdruk en gaf een herziene, veel verbeterde, nieuwe uitgave uit, die den verdienden bijval vond. Hierop volgde zijn „Rheinreise", „Zwitserland", later zijn geliefkoosd boek, waarover hij zelf het meest tevreden was; „Belgie, Holland en Parijs", even als de overigen: „Oostenrijk en Opper-Italië", „Tyrol en Salzburg", enz., die alle de vruchten waren van zijn oplettend en zorgvuldig reizen. Daar echter steeds overal iets nieuws ontstaat, het oude verdwijnt, kortom veranderingen plaats hebben, die de juistste beschrijving onnaauwkeurig maken, zoo deed Baedeker, zooals hierboven gezegd werd, elk jaar een herzieningsreis, om, voor de steeds noodzakelijk wordende nieuwe oplagen zijner boeken, op oord en plaats zelven inlichtingen te verzamelen en deze de meest mogelijke uitbreiding en volmaking te geven.

Indien hij dan op deze wijze gedurende den zomer met een ware bijen-nijverheid onder allerlei moeijheden en bezwaren bouwstoffen bijeen verzameld had, zoo was hij des winters van den vroegen morgen tot den laten avond aan de lessenaar gezeten, om zijne duizenden en duizenden aanteekeningen met de vele honderden brieven, welke men hem ter inlichting toezond, voor de pers gereed te maken. Want zijne boeken zouden in spijt van zijn ijver, door de bemoeijingen van een enkel man niet zoo te vertrouwen en zoo uitmuntend zijn geworden, wanneer niet het groote, reizende publiek als medewerker was opgetreden, en hem met veel nuttige zaken bekend, op onnaauwkeurigheid oplettend gemaakt had. Baedeker kende bij zulk een winterarbeid zon- noch feestdag. Een zijner grootste verdiensten mag men niet over het hoofd zien: wat hij schreef, namelijk, droeg den stempel van waarheid, en zonder iemand te ontzien, laakte hij, waar hiertoe reden bestond. Veel zou hij kunnen verhalen van kisten gevuld met champagnewijn of met cigaren, die hem werden toegezonden door hen, die naar zijn aanbeveling verlangden, doch die door hem onmiddellijk aan den eigenaar werden terug gezonden, niet zelden met de aanmerking, dat zijn aanbeveling voor geen geld te koop was, maar dat vriendelijkheid ook jegens onaanzienlijke vreemdelingen een eerste vereischte van een goed kastelein was. Een dergelijk geval volgt hier:

Wij hebben gezien hoe eenvoudig het uiterlijk van Baedeker was, wanneer hij zich op reis bevond. Zoo kwam hij des avonds, vermoeid van een lange wandeling, te Bevey en wilde daar zijn intrek nemen in een der eerste hotels. Met de stoomboot was zoo even een groote menigte vreemdelingen met tallooze koffers, doozen en reiszakken aangekomen, en de bedienden sloegen niet het minste acht op den eenvoudigen man, die zich lang in het onvermijdelijke moest schikken. Toen hem de bediende eindelijk op alles behalven vriendelijken toon naar zijn verlangen vroeg, verlangde Baedeker een goede kamer met het uitzigt op het meer. De bediende bragt hem naar de derde verdieping, en wel op een kamer, die het uitzigt had op een binnenplaats. Deze wilde onze reiziger niet betrekken, en verlangde den logementhouder zelven te spreken, hoewel men hem verzekerde, dat geen ander vertrek in het logement vrij was. De eigenaar van het gebouw wist hem nog wel een andere kamer aan te wijzen, doch bij nader onderzoek bleek het bed met toebehooren slecht te voldoen; behalve dat, was de bediening nalatig en onvriendelijk, even als de spijzen veel te wenschen overig lieten. Baedeker, die geene groote eischen deed, was met regt ontevreden. Eindelijk werd hem het vreemdelingenboek voorgelegd, en naauwelijks had de waard daaruit gezien, dat de door hem zoo lomp behandelde man niemand anders was, dan den door alle logementhouders zoo zeer gevreesden gast, of hij begaf zich in allerijl tot hem, om zich onder allerlei strijkaadjes, zoo goed dit gaan wilde, te verontschuldigen. Baedeker hield hem echter zonder genade zijn zonderegister voor, en verklaarde hem ten laatste, dat hij het sterretje, waarmede de naam van het logement tot hiertoe, als een der besten, prijkte, niet langer kon laten staan. In weerwil

van alle smeekingen en bezweringen van den berouwhebbenden kastelein, voerde Baedeker uit wat hij gezegd had, en in de volgende oplaag ontbrak het sterretje. Na verloop van een nieuw reissaizoen ontving Baedeker een brief vol jammerklagten van dien logementhouder, die onder anderen schreef: het nadeel van het weglaten van het sterretje in uw handboek is zoo groot, dat ik mij wel wachten zal, mij ooit meer aan onvriendelijkheid jegens reizigers schuldig te maken; ik bid u dus mijn huis wederom in de rij der anderen op te nemen, en doe dit verzoek van bijgaande getuigenissen vergezeld gaan. — Eerst nadat de naauwgezette Baedeker zich overtuigd had door de uitspraak van personen, die hij vertrouwen kon, dat die kastelein zich inderdaad gebeterd had, vervulde hij zijn wensch, doch niet na hem nogmaals schriftelijk met allen ernst vermaand te hebben.

De goedheid zijns harten openbaarde zich ook op een wijze, die wel mededeelingwaardig is. Wij weten, dat hij luitenant bij de landweer was. Hij vervulde de pligten, die hieruit voortvloeiden, naauwgezet; het ontging hem echter niet, dat op het gelaat van menigen huisvader bij de veertiendaagsche jaarlijksche oefeningen diepe treurigheid te lezen stond, daar menig huisgezin, gedurende het vertrek van den kostwinner, met gebrek te worstelen had. Toen later dikwijls mobielmaking plaats had, bragt zijn medelijden een fonds bijeen tot ondersteuning der arme vrouwen van zijn landweermannen. Hij zette een kapitaal uit van duizend thaler, van welker intrest zulke arme vrouwen ondersteund zouden worden, en berigtte dit het ministerie van oorlog te Berlijn. Naauwelijks was zijn brief weg, of hem viel in de gedachte, dat men dit wel eens kon beschouwen als een verzoek om onderscheiding van de zijde der regering. Hij zond dien ten gevolge onmiddellijk een tweede schrijven weg, inhoudende, dat hij niet alleen elke belooning voor die handeling zou afwijzen, maar zelfs zijn kapitaal terug nemen, zoo men hem eenige onderscheiding wilde doen te beurt vallen.

De mobielmaking in 1859, die zijne zonen tot de dienst opriep, maakte het hem voor de eerste maal onmogelijk zijn gewone inspectiereis te doen; hij hoopte in den herfst nog wel iets te zullen inhalen, maar ook in die hoop werd hij teleurgesteld; want in plaats van zijn gewone reis, moest hij den togt naar het algemeene vaderland ondernemen.

Hij werd ziek; moedig en onversaagd, zoo als hij gedurende zijn geheele leven was geweest, zag hij den dood te gemoet. Met zijn gewoon doorzigt stelde hij in oogenblikken, dat zijne borstkrampen hem vrij lieten, orde op zijne zaken, en trof de noodige schikkingen, dat zijn reisboek ook nog na zijn dood een getrouwe gids zou blijven. Algemeen was de droefheid te Coblentz bij zijn overlijden. Een voorbeeld der deelneming, die hij overal ondervond, is het volgende: Toen zijn ongesteldheid al meer en meer toenam, verscheen een officier van hoogen rang, onder wien hij voor meer dan veertig jaren als vrijwillig jager gediend had, elken morgen ter zelfder tijd in den boekwinkel, en vroeg kortweg: hoe gaat het? Toen hij den 4 October ook kwam, en men hem op zijn gewone vraag antwoordde: heden morgen vroeg overleden! riep de man verschrikt uit: overleden! ijlde de trappen op naar het sterfbed, legde zijn hand op het koude voorhoofd van den ontslapene en sprak met een diepen zucht: oude schutter! brave man, vaarwel!

Een braaf man was hij; een man, wiens eenvoudig woord zoo veel gold als een eed; een man met ijzeren grondbeginselen, maar met een zacht hart en een milde hand; een waar burger, die het heil van allen hooger achtte, dan eigen gemak, en die in den weinigen tijd, die hem over bleef, veel ten algemeenen nutte uitrigtte. Hij sprak zelden over godsdienst, en was een vijand van uiterlijke vertooning: „Baedeker was een dier naturen, die, in diepen afkeer voor huichelarij en uiterlijke vertooning des geloofs, hun geloof als het gewigtigste eigendom en de beste bezitting, omzigtig in hun hart bewaren, ja met maagdelijke beschroomdheid voor vreemde oogen wegsluiten. Slechts met zijne vertrouwdste vrienden sprak hij hierover in gewijde uren."

Algemeen werd zijn dood betreurd en hoogstens dat hier of daar een logementhouder gejuicht heeft, voor wiens hôtel hij in zijn reisboek had gewaarschuwd. Onder degenen, die den 7 October 1859 het lijk naar zijn laatste rustplaats vergezelden, merkte men ook een reiziger op met het roode reisboek in de hand, zoo als men bij andere ter aarde bestellingen de orden van den overledene wel ziet dragen.

DE STICHTING VAN WILHELMSTEIN.

NAAR

A. Görling.

Een schoone zomeravond breidde zich over het landschap uit, dat het begin uitmaakt van Noord-Duitschlands vlakten, namelijk die landstreek, waar de Hannoveraansche-, Neder-Hessische- en Schaumburg-Lippesche grenzen digt bij het Steinhudermeer elkander raken; ver strekt zich de spiegel van het schoone meer van het Zuid-Westen naar het Noord-Oosten uit, hetwelk anderhalve mijl lang en op zijn grootste oppervlakte drie vierde mijl breed is; het wordt omringd door een halven kring van bergen, waar achter de zon ter ruste gaat. Aan het einde van een zich oostwaarts uitstrekkend bosch, ontdekt het oog uitgebreide heidevelden met zwarte veenstrepen doorploegd, waarop zelfs de vos, er de verraderlijke natuur van kennende, zich slechts zelden waagt.

Het Steinhudermeer, door de bewoners der stre-

ken niet anders genoemd dan het Meer, ligt gedeeltelijk verborgen achter de vruchtboomen van het kleine arme vlek Steinhude; aan den westelijken kant ligt het welvarender vlek Hagenburg. Beide plaatsen behooren tot het graafschap Schaumburg. Aan de helling der bergen vertoonen zich de witte huizen van het stadje Rehburg en een reeks dorpen tot aan het Deistergebergte, dat als een ontzaggelijke wal zuidwaarts over een lengte van twee mijlen de grenzen van het landschap uitmaakt.

Gelukkigerwijze was die streek aan de verschrikkingen van den zevenjarigen oorlog ontkomen, die zich van Westphalen tot den Rhijn en Main hadden uitgestrekt. De heer der beide vlekken aan het meer, graaf Willem van Lippe Schaumburg, had met zijn klein maar uitgelezen troepje dapper medegevochten en den Franschen het verblijf op Duitschen bodem zoo duur mogelijk doen betalen. Na den bloedigen slag bij Vellinghausen, den 16 Julij 1761, waarin de maarschalk de Broglio en de prins Soubise-Rohan, den gunsteling van mevrouw de Pompadour, geslagen waren, scheen het krijgsgevaar voor langen tijd van Duitschland afgewend te zijn.

Dat men hier niet werkeloos was geweest, om zich op de ontvangst der Over-Rhijnsche bewoners voor te bereiden, was duidelijk uit een reeks van verdedigingswerken, welke op de heide langs het meer waren opgerigt. Hier had de buitengewoon in den krijg ervarene graaf Willem zijne manschappen geoefend, en met juistheid, als ware het manoeuvres in de legerplaats, hadden de Schaumburgers, te midden van den hevigsten kogelregen, hunne kunststukken uitgevoerd.

Thans was alles stil en stom. Een enkele reiger met geweldigen krop, wiens kuifvederen slap langs den nek lagen, was op de borstwering der grootste redoute gezeten, en liet over de caponnière heen zijn blik langs het meer glijden. De kievit steeg met veel gedruisch omhoog, als wilde hij zich overtuigen, dat de zon werkelijk reeds ondergegaan was, en schoot daarna snel weder op zijn nest. Geen mensch, geen grazend dier was te zien. Slechts ver aan de noordelijke grens van het bosch, kon men aan den blinkenden herdersstaf den herder zijn weg zien vervolgen. Langs het meer bewogen zich de smakeloos gebouwde visschersbooten; deze en gene had een vierkant zeil opgehangen en dreef zonder het minste gedruisch over de vlakte.

Eensklaps verscheen er leven op het tooneel. Tusschen de digte struiken en het riet, dat den oever van het meer tusschen de vlekken Steinhude en Hagenburg bedekten, kwam een jong man te voorschijn geschoten, die met alle teekenen van angst regts en links omzag, en toen pijlsnel over de heide vloog, in de rigting naar het dennenbosch.

Geen halve minuut later verscheen een ruiter, gevolgd door drie makkers, uit het elzenhout, en rende de heide op. De aanvoerder dezer ruiters, wiens hoed en uniform aanduidden, dat hij tot de ruiterij van Schaumburg behoorde, had snel den jongen man bemerkt, die nog steeds uit alle krachten voort liep.

— Sta, of wij schieten! riep de officier met al de kracht zijner longen.

De karabiniers maakten hunne wapenen uit den zadel los.

— Het is goed, sprak de officier, dat gij uwe wapenen hebt vrijgemaakt, omdat zij uwe paarden hinderlijk zouden zijn in het ontwikkelen van al hun snelheid. Laat het echter niemand uwer invallen op dien knaap te schieten. Begrepen! En nu voorwaarts.

— Met of zonder karabijn, dien duivelsjongen, halen wij op de heide niet in, wanneer zijne longen in staat zijn nog vijftien minuten lucht te houden; een juweel van een man, en eerst vijf en twintig jaren oud!

Voort vlogen de ruiters. De paarden waren uitmuntend en de ruiters niet minder, en de vlakte meer of minder veerkrachtig door het korte heidegras, was uitstekend geschikt voor een renplaats. Evenwel was het al spoedig twijfelachtig of de ruiters den vlugteling nog zouden inhalen voor hij het bosch bereikt had. Deze vorderde natuurlijk minder snel, dan de ruiters, die in snellen galop voortstormden; doch kon de vlugteling de snelheid, die hij tot hiertoe ontwikkelde, nog volhouden, zoo zou hij het bosch bereikt hebben voor de kavalleristen, die alsdan aan een verdere vervolging niet behoefden te denken.

Zigtbaar echter verminderde de snelheid van den hardlooper. Hij bleef met alle teekenen van uitputting staan, en zag naar zijne vervolgers, die inmiddels snel naderden. Nogmaals ging de jonge man vooruit, en had juist het bosch bereikt, toen ook de ruiters op de heide hunne rossen inhielden.

— Alweder ontkomen! vloekte de officier tusschen de tanden. Die vervloekte dagdief zal mij weldra een hekel doen krijgen aan het leven. Heidaar, Steinhuder palingvanger! Hoor je niet? Gij kunt op mijn woord gerust blijven staan, zelfs al bevondt gij u niet achter de grensscheiding, op Hannoveraansch grondgebied. Waarom wilt gij naar geen verstandigen raad luisteren? Eenmaal vangen wij u toch, en dan zal het u behoorlijk worden ingepeperd, dat gij zijn doorluchtigheid, den regerenden vorst, graaf Willem, uw wettigen landsheer gehoorzaamheid hebt geweigerd.

— Majoor, sprak een onderofficier, ik zie dat de kerel zich bedaard in het gras heeft uitgestrekt. Zal ik mij er heen begeven en hem bij den kraag vatten?

— Gij wacht het bevel af, Biester! hernam de majoor, zat af, en gespte, daar hij vreemd grondgebied betreden moest, de sabel los, en gaf die ter bewaring aan den onderofficier. Hierop begaf hij zich langzaam naar de rigting, waar hij de vlugteling vermoedde.

Toen de majoor omstreeks tweehonderd schreden het bosch was ingegaan, kwam hij op een

met gras begroeide plek. Hier wachtte hem een treurig tooneel.

De vlugteling lag naar adem snakkende in het gras, en het bloed stroomde hem uit den neus. Toen de majoor naderde hief de jongeling zich een weinig op de ellebogen op, en zag hem aan met een blik, waarmede het weerlooze, aangeschoten wild den jager ziet naderen.

— Hier lig ik, sprak de vlugteling met doffe stem. Vermoord mij!

— Arme jongen! antwoordde de majoor, terwijl hij den hoed afnam en een zakdoek er uit haalde. Hier, neem dezen doek en veeg het bloed af.

— Laat mij maar dood bloeden! Ik zal den dood welkom heeten, want hij zal mij van het lot bevrijden dag en nacht gejaagd te worden als een vos, een wolf of eenig ander gevaarlijk roofdier.

— Gij zelf met uw eigenzinnigheid, zijt alleen de oorzaak van uw leelijken toestand. Waarom staat het besluit bij u zoo vast, geen soldaat te willen zijn?

— Waarom staat bij den graaf het voornemen zoo vast, mij aan mijn gebrekkige moeder te ontrukken en mij voor mijn leven tot een slaaf te maken, die voor God en de menschen een nutteloos voorwerp is? Vrijwillig heb ik de wapenen opgevat toen de verraderlijke Franschman kwam aanrukken; ik heb dapper medegevochten, doch thans nu het gevaar is afgewend, heeft niemand eenig regt te verlangen, dat ik den tijd mijns levens met regts- en linksom zal doorbrengen.

De majoor draaide aan zijn stijf ingesmeerden snorbaard.

— Gij spreekt naar het verstand dat gij hebt, jongen; sprak hij bijna barsch. Onze meester en heer heeft slechts een oude wet opgerakeld, toen hij beval, dat ieder op zijn gebied, in staat om de wapenen te dragen, van regtswezen soldaat was. Van slavernij is hier geen sprake. Gij weet dat onze vorst van u een degelijken genie-officier wil maken. Zie mij aan, ik ben nog geen dertig jaren oud en draag de majoorstressen, en ben een vriend van mijn hoogen gebieder; kan zulk een loopbaan uw eergevoel niet opwekken.

— Gij zijt mijnheer de majoor Riepen, en ik ben Rollo Busch, kortweg; maar toch ruil ik niet met u, want gij moet u laten commanderen, en ik doe wat ik wil.

— Gij zijt een vlegel! sprak de majoor. Doch vertrouw maar niet, dat gij door uw verstoktheid zult ontkomen. Ik raad u welgemeend, sta op en volg mij naar Hagenburg, naar het grafelijk slot, en alles kan nog goed afloopen. Draag den graaf met bescheidenheid uwe denkbeelden voor, en niet zoo vlegelachtig als gij die mij duidelijk hebt gemaakt, en onze heer zal waarschijnlijk, in aanmerking genomen uw ziekelijke moeder en de door u aan den dag gelegde dapperheid, van het denkbeeld afzien om u officier te maken.

— Vrijwillig ga ik niet.

— Ik kon u, in spijt van alle grenspalen, gemakkelijk met geweld medevoeren, mijn jongen.

— Ja, wanneer gij mij uw woord niet hadt gegeven, dat mij geen leed zou aangedaan worden..... en daarenboven, ginds komt de Hannoveraansche opperhoutvester von Bokeloh, die kan getuigenis der waarheid afleggen, zoo gij u veroorlooft daden van geweld uit te oefenen.

Werkelijk naderde een hertogelijk Hannoveraansch jagtbeambte te paard.

— Al wel zoo, sprak de majoor. Gij zijt onverbeterlijk, canaille. Gij zult waarschijnlijk al spoedig ondervinden, dat de ketenen van een vestinggevangene zwaarder wegen, dan de tressen van een officier. Gij zult ons gewis niet ontkomen.

In weerwil van het late avonduur hield de heer David Reimerus, utriusque juris doctor, heerschappelijk ambtman te Steinhude, het bevorderlijk voor zijn gezondheid, om een wandeling te doen. Zooals gewoonlijk was de gestrenge heer in groot kostuum. De krullen van zijn staatsiepruik golfden rond het dikke aangezigt, welks trekken oorspronkelijk innemend geweest waren, en overschaduwd werden door een ontzaggelijk grooten steek, met een gevlochten gouden snoer omwonden. De ambtman was iemand van hooge gestalte, en zijn kaarsregte houding paste goed bij den geborduurden blaauwen rok en het witte schootvest. In de linkerhand hield de ambtman een overgroote gouden tabakdoos, en zijn neusdoek van Oostindisch chits, terwijl de regter zijn meerschuimen pijp omvatte, welks roer tevens aan eene zijde in de voetmaat was afgebeeld.

Deze ontzaginboezemde man, die anders gewoonlijk naar het bosch wandelde, koos heden avond zijn weg door de beide gemeenten. De docter vervolgde deftig, te midden der koeijen en ganzen zijn weg, terwijl hij de vele en onderdanige groeten, die hem door jong en oud gebragt werden, met een genadigen hoofdknik en een trotsch gemompel beantwoordde.

Zou die heer het Meer wat van naderbij willen bezien? Of de visschersschuiten en visschers, die door den ambtman juist door en door veracht werden, omdat zij een hoofdbron waren voor het onderhoud van alle inwoners? De meesten der onderdanen, vooral de vrouwelijke van den heerschappelijken ambtman, gevoelden een onwederstaanbaren lust om den eerbiedwaardigen man te volgen, zoodat zij niet tot den volgenden morgen over het doel zijner buitengewone wandeling in het onzekere behoefden te blijven.

Dewijl echter doctor Reimerus als een ervaren krijgskundige van tijd tot tijd stil bleef staan, om te recognosceren, wat achter hem voorviel, zoo volgden hen niet alleen de nieuwsgierigen, maar ook zij bleven eerbiedig staan, wier bezigheden medebragten, dat zij denzelfden weg bewandelden als de ambtman.

Reimerus was bij de laatste huizen van de lange Meerstraat gekomen. Hij wandelde nog steeds verder, en wendde zich naar een zijdwaarts gelegen

elzenboschje. Hier stond nog slechts een enkel huis.

Indien men het goed onderhouden pad volgde, kwam men aan een opening in het bosch, welke een schoone weide vormde. Te midden van deze stond op een door menschenhand opgeworpen heuvel, een eenvoudig smaakvol landhuis. Het huis was op steedsche wijze gebouwd, en onderscheidde zich zeer in zijn voordeel van de overige boerenhuizen, die nog op dezelfde wijze waren ingerigt als de Saksen onder Wittekind hunne woningen inrigtten. Dit huisje met een veranda prijkende, en op de hoeken rustende op pilaren, en met een plat dak voorzien, om gemakkelijk het Meer en de bekoorlijke landstreek in het algemeen te kunnen overzien, was den gekuischten smaak van een vorst waardig.

De ambtman scheen deze villa geenszins met een gunstig oog te beschouwen.

Aanmatigend volk! mompelde hij bij zich zelven, toen hij langs een stevige houten brug over de thans drooge weide heenging, die echter in de lente en in den herfst in een bruisend Meer herschapen werd. De bloemtuin komt, even weinig als het huis, deze lieden toe, die niets meer of minder zijn dan handwerkslieden. Doch geduld maar; de hoogmoed kon wel te eenigertijd een geweldigen stoot krijgen, wanneer het zoo voortgaat met de ongehoorzaamheid van dezen Rollo, tegen de bepaalde bevelen van onzen genadigen heer en meester.

De ambtman ligtte, zoodra hij den titel van den regerenden graaf noemde, zijn hoed op, terwijl hij met een vertoornden blik van ter zijde den bloemtuin beschouwde, door welken hij heenging.

Zonder pligtpleging wendde zich Reimerus, aan den voet der woning gekomen, naar de nabijzijnde deur, klopte even aan en trad binnen. Een oude vrouw, welke achter het spinnewiel was gezeten, stond met een kleinen uitroep van verbazing, doch geenszins van een aangename verrassing op.

De ambtman scheen zich een oogenblik te goed te doen aan den indruk, dien zijn verschijning te weeg bragt. Hij sloeg de angstteekenende gelaatstrekken der oude matrone gade, wier groote, blaauwe oogen elk zijner bewegingen scheen na te gaan. Daarop liet Reimerus zijne blikken door het uiterst gezellige vertrekje gaan, dat prijkte met schoon gesneden eikenhouten meubelen, met een grooten koekoeksklok en een aantal schilderijen in olieverw.

— Buiten twijfel uw zoon, die deze schilderijen gemaakt heeft? sprak de ambtman op snaterenden toon.

— Ja, mijnheer! antwoordde de vrouw, met het hoofd knikkende en de handen in angstige verwachting zaamgevouwen.

— Dan had hij zijn tijd wel beter kunnen besteden, dan met deze kunsten, die geen duit opleveren; wat voordeel hebt gij bij voorbeeld, van die met bonte kleuren bekladde doeken?

— O, mijnheer de ambtman, de schilderijen zijn toch mooi om bekeken te worden. Ik heb bijna den geheelen dag geen ander gezelschap dan mijn spinnewiel, mijn psalmboek en deze schilderijen. Wanneer ik mijn morgengebed gedaan heb, en mijn arbeid aan het spinnewiel ben begonnen, gaat mijn hart van vreugde open, wanneer ik in gedachte in die schoone streken rondwandel, en mij in stilte onderhoud met de mij zoo vriendelijk aanziende menschen, welke mijn zoon op het doek heeft geschilderd.

— Ja, vreugde en genoegen en kinderwerk — dat schijnt bij uw zoon hoofdzaak te zijn, bromde de ambtman, een zeer terugstootend ambtelijk gelaat aannemende.

— Mijnheer, sprak de oude vrouw, zeer bescheiden, bijna bevreesd, doch met iets bepaalds, iets scherps in haar stem, als onder de uitwerking van een onwederstaanbaren invloed: mijnheer, mijn zoon heeft zich niet alleen met kinderwerk beziggehouden, wanneer die uitspanning nu eenmaal zoo genoemd moet worden. Toen niemand het opbouwen van den omgestorten toren wilde ondernemen, was het mijn zoon, die op een door rotsblokken bezwaard roosterwerk, dat men in de diepte liet zinken, den vasten grond voor den nieuwen toren vond. Toen de groote brand te Osterende woedde, wie zou dien toen gestuit hebben in zijn loop, zoo mijn zoon er niet geweest ware, die het schoolgebouw in de lucht deed springen, en dus de woede van het vuur bedwong, en het onmogelijk maakte, dat de brand over die wijde klove tot aan de woning van den ambtman zou doordringen?

— Daarvoor heeft Steinhude een nieuw schoolgebouw moeten oprigten; sprak de ambtman met somberen blik.

— Beter dan dat de geheele gemeente in puin en asch ware verkeerd.... Gij ziet, mijnheer, dat dus niet alles wat Rollo heeft gedaan, kunsten waren, die niets opbragten.

— Goed, goed; wij zullen uwe meening — dat is, zonder prejudice — laten gelden.

De oude vrouw was echter langzamerhand in vuur geraakt. Zij moest haar zoon verdedigen, en in dat oogenblik kende zij noch ambtmanswaardigheid, noch zelfs die van een graaf.

— Ik versta niet, wat gij met die geleerde uitdrukking wilt zeggen, vervolgde de oude vrouw, haar sneeuwwitte muts vaster op het hoofd drukkende, en het spinnewiel geheel ter zijde schuivende.

— Wij willen alle bijzaken laten rusten, vrouw Busch, merkte de ambtman op bevelenden toon aan.

— Ik spreek van geen bijzaken! riep de vrouw driftig, maar herhaal, dat Rollo verhoed heeft, dat uwe kisten en kasten, uwe koeijen en paarden een prooi van den brand zijn geworden.

De ambtman fronste de wenkbraauwen, en stiet met zijn stok op den grond, doch sprak geen woord.

— Rollo heeft meer dan twaalf honderd morgen land droog gemaakt, waar sedert menschengeheugen slechts kieviten en reigers woonden. Thans staat haver en gerst op de meesten dier landen, en wat nog niet onder den ploeg is gekomen, dient

de schapen tot weideplaats. Houdt gij zelfs niet zes honderd schapen meer dan vroeger, mijnheer, sedert die veengronden gras opleveren.

— Mijn pachtgeld is sedert men de kanalen heeft gegraven, met tachtig daalders vermeerderd — zeide de ambtman zeer onverstandig.

— Het is goed, dat ik het slechts ben, welke die woorden hoort, anders zouden ze u wel eens slecht kunnen uitgelegd worden, en nog slechter thuis gebragt; want die tachtig daalders komen de kas van den vorst toe.

— Zie mij die onbeschaamde vrouw eens aan, aldus voer de ambtman uit. Gij wilt mij dreigen, wilt mij aanklagen. Gij zult ondervinden, dat docter Reimerus te vast in den zadel zit, als dat een oud wijf hem uit den beugel zou ligten.

— Ik dreig niet; ik verdedig mijn kind, mijnheer, sprak de oude vrouw.

— Gij doet alles wat in uw vermogen is, hervatte de ambtman, om uw zoon, wegens zijn ongehoorzaam gedrag ten opzigte van den graaf te verontschuldigen. Ik zeg u, al ware uw jongen de eerste heksenmeester der wereld, hoewel hij eigenlijk niets meer is dan een timmermansknecht, zoo zal men hem toch wel gehoorzaamheid leeren. De doorluchtige graaf heeft het strikte bevel gegeven, dat Rollo Busch in het grafelijk korps voor de genie en artillerie zal opgenomen worden, en dus kan geen magt ter wereld hem van die eer bevrijden. Ik ben hier om te zien in hoeverre met u met goedheid te handelen is. Ik hoop, dat gij het zult weten te waarderen, dat ik zelf tot u kom, in plaats u mijn ondergeschikte te zenden.

De oude vrouw zuchtte, en vouwde hare handen.

— Ik ben weduwe, en Rollo is niet alleen mijn eenige zoon, maar ook mijn eenig kind. Reeds in den Bijbel staat, dat men den zoon der weduwe niet tot krijgsman zal maken. Datzelfde staat geschreven in onze landswetten. Kan het geweld spreken, zoodat het regt verstommen moet — welaan, zoo buig ik mij. God in den hemel zal de verlatene hooren, en haar vertrouwen niet beschamen!

— De ambtman wenkte met de hand, en zeide met een bijna zachte stem: moeder Busch, wees eenige minuten kalm, en zie in, dat ik hier verschenen ben met een vriendschappelijk doel.

De oude vrouw zuchtte.

— Zekerlijk zoekt gij in uw zoon een steun voor uwen ouden dag. Hoe kan Rollo u beter dienen, dan wanneer hij stafofficier van graaf Willem wordt, en ik hoop gewis, dat uw zoon zich den weg tot die eer zal banen.

— Stel geen vertrouwen op de grooten der aarde, staat er geschreven, antwoordde de oude. Rollo, hoe zachtmoedig hij ook zij, heeft geen aard om zich in de dienstbaarheid te schikken, al waren het ketenen van goud met diamanten omzet. Hij is stil, een droomer zelfs, dien een wandeling door het bosch, of een togtje op het Meer gelukkiger maakt, dan alles, wat hem zelfs onze vorst zou kunnen bieden. Het geluk is niet voor hem geschikt, dat hem met geweld als een juk op den hals gelegd wordt.

De ambtman zweeg een poos lang, keek het venster uit, draaide zich een paar malen op zijne hakken rond en greep naar de deur.

— Ik zie al, om kort te gaan, hoe het gesteld is. Rondslenteren, visschen, schilderen, en tot verandering regtgeaarde meisjes tegen haar zin nasluipen, dat is zekerlijk een aangename zaak.

— Spreek niet van Rollo's liefdesgeschiedenis, sprak de oude vrouw, haar drift bijna niet meer meester. Dat, wat ik hierover zeggen kon, zou u misschien minder aangenaam in de ooren klinken, mijnheer!

— Ik begrijp u niet, en wil ook niet eens weten, wat gij meent. Ik vraag u in mijn betrekking als ambtman: wilt gij mij zeggen, waar Rollo zich verborgen houdt?

— Wanneer ik het wist, hernam de vrouw, zoo zou ik een ravenmoeder zijn, wanneer ik den vervolgde verried. Hoe, ik zou mijn eigen vleesch en bloed aan zijne pijnigers overleveren! Durft gij dit te verlangen?

— Goed, goed! Zoo gij niet antwoorden wilt, zal men wel een middel vinden, om u tot spreken te krijgen. Gij zult kennis moeten maken met den toren, wanneer gij morgen ochtend om twaalf ure nog niet tot een ander besluit zijt gekomen.

De vrouw gaf een gil, en wrong hare handen. Maar de koele vastberadenheid, het erfdeel der Neder-Saksische vrouwen, begaf haar niet, in spijt van de bedreiging des ambtmans.

— Doe, wat gij voor uw geweten kunt verantwoorden, mijnheer! riep de vrouw; doch het onheil, dat gij over mij en mijn zoon denkt te brengen, zal op uw eigen hoofd nederkomen. Ik ben noch diefegge noch brandstichtster, maar een arme, eerlijke vrouw, wier geheele misdaad is, een zoon te bezitten, die u, mijnheer, in den weg staat.

— Mij? riep de ambtman van toorn blakende en met zijn stok dreigende.

— Mijnheer, wanneer gij met uw stok dreigt, roep ik mijn hond binnen, dan kunt gij met hem den strijd verder voeren. Hier ben ik in mijn eigen huis en op mijn eigen erf, en wee u, wanneer gij mij een haar kromt.... Ik herzeg u, mijn Rollo zit u in den weg. Gij hebt andere plannen met uw dochter Hilla, dan dat mijn zoon haar zou trouwen. Ik verzeker u echter, dat ik liever een bedelares, dan de dochter van den ambtman tot schoondochter heb. Het meisje is braaf en goed, doch haar vader is een man, die niet deugt.

De ambtman zag de spreekster met een ontzettenden blik aan. Zijn oogleden en lippen bewogen zich krampachtig, maar hij was niet in staat een enkel woord uit te brengen.

— Luister, aldus vervolgde de weduwe met verhoogde stem, terwijl de laatste trekken van vrees en ontzag uit haar houding verdwenen. Mijn zoon is u een hinderlijk persoon. De liefde van Rollo en Hilla past niet in uwe rekening. De blik, dien de graaf op uw dochter heeft geworpen....

— Belaster den graaf niet, valsche heks! viel de ambtenaar op krijschenden toon in de rede.

— Ik verdedig mij en mijn zoon! Ik zeg, dat gij met een verschrikkelijke gedachte bezwaard gaat, sedert gij bemerkt hebt, dat de graaf welgevallen in Hilla heeft gevonden. Aan u, mijnheer! heeft het niet gelegen, dat Hilla nog niet de bijzit van onzen vorst is.

— Vrouw, gij zegt dingen, die u het leven kunnen kosten, riep de ambtman.

— Slechts de liefde van Hilla voor mijn Rollo heeft het meisje tot hiertoe staande gehouden, en God moge haar behoeden, dat zij ten slotte niet voor de vereende magt harer vijanden bezwijkt, om haar vader met zijne heerschappelijke rekenboeken voor den toren te vrijwaren, waarin hij eerlijke vrouwen denkt te doen plaatsen.... En nu, mijnheer, dewijl gij nu geheel en al weet, wat er op mijn hart lag, zoo verzoek ik u naar de deur te gaan. Het is zoo tien ure, en die niet, even als mijn zoon Rollo, van huis en hof verjaagd is, gaat naar bed en slaapt, wanneer zorg en smart of het geweten hem in slaap laten komen. Goeden nacht!

De weduwe opende de deur, en de ambtman strompelde naar buiten. Wat had hij op deze tegen hem aangevoerde beschuldigingen, wel niet willen antwoorden! Maar niets schoot hem te binnen; met geen enkele syllabe kon hij de aantijging der weduwe wederleggen. De ambtman was zeker opgekomen tegen de aanklagt, dat hij zijn dochter den graaf in handen wilde spelen, doch dat zijne rekeningen niet in orde waren; dat hij zich door het opofferen van zijn eenig kind voor straf wilde vrijwaren, wie had dit doorgrond, verraden? Dit verpletterend woord kwam zoo onverwacht, dat het voor een tijd lang al zijn geestkracht verlamde. In alle opzigten geslagen, stond hij voor haar, over wie hij, als een zwakke, op zich zelve staande weduwe, gedacht had gemakkelijk te zullen zegevieren.

Reimerus was over de houten brug der weide gewandeld, en stond aan het einde van het elzenboschje, niet verre van het eerste huis van Steinhude, toen hij langzamerhand weder tot zich zelven kwam. Hij zette zijn grooten hoed af en wischte zich het zweet van het voorhoofd. Daar hij in zijne dikke hangkonen een gloed gevoelde, als zouden zij bersten, sloeg hij zijdelings af naar een beekje, om zijn gezigt wat af te koelen. Dewijl de volle maan inmiddels helder aan den hemel was verrezen, waagde hij het niet de lange straat van Steinhude in te slaan. De ambtman had in een oogenblik geheel en al het gevoel zijner waarde en van zijn onschendbaarheid verloren. Hij scheen te vreezen, dat de gezamenlijke lieden van Steinbude, die nog op den weg rondslenterden, voor de huisdeuren stonden en een buurpraatje hielden, of zich met het zingen van onderwetsche liederen van liefde vermaakten, even zoo naauwkeurig mogten zijn ingelicht als de weduwe Busch.

— Het is ook niet noodig, dat ik door het vlek ga; sprak de ambtman, zonder dat hij het wist, luide pratende. Ik ben daarenboven niet gestemd om heden al naar huis te gaan, en mij te begraven in de dompige, gloeijend heete kamer. Ik zal wat gaan wandelen, tot mijn bloed tot kalmte is gekomen.

Hij vervolgde dus zijn weg, wendde zich daarop eenigzins zijdwaarts af, en kwam weldra aan de heide, die, helder door de maan beschenen, geheel te overzien was. In pijnlijke gedachten verzonken, dacht de ambtman al spoedig niet meer aan verder gaan, doch ging, met den rug tegen een jeneverboom geleund, op een met mos begroeiden heuvel zitten, aan welks voet onmiddellijk de groote redoute grensde.

Het was een prachtvolle nacht, geschikt om gevoelens van geluk, zelfs in de borst van den gedrukte en door zorgen gekwelde op te wekken. Bij den ambtman daarentegen scheen deze alom heerschende vrede een gevoel van ontevredenheid op te wekken.

Hoe schrikkelijk verlaten, hoe moederziel alleen kwam hij zich zelven op deze heide voor, bekleed met alle teekenen zijner waardigheid, die hij, volgens zeggen der weduwe, reeds lang verbeurd had.

— Hoe komen wij aan brood in deze woestijn! sprak de trotsche man zuchtende. Hoe maak ik het mogelijk, om het ontbrekende in de kas te dekken, om voor den termijn van storting de reeds ten halve verdwenen gelden te bekomen, om van mijne eigene pachtgelden niet eenmaal te spreken.

Vreeselijke beelden van afzetting, van gevangenis en strafarbeid zweefden den ambtman voor den geest. Het kwam niet in hem op, dat hij hier reeds langer dan een uur aan zijne sombere gedachten den teugel vierde.

Daar trok de buitenwereld eensklaps zijn oplettendheid tot zich. Uit het dennenbosch zag hij een gestalte, welke donker tegen de lichte heide afstak, naar de plaats komen, waar hij zich bevond. Weldra onderscheidde de ambtman, dat het een man was, en nog geen twee minuten later ontdekten zijne scherpe blikken, dat de eenzame wandelaar niemand anders was, dan Rollo Busch.

Zou de ambtenaar van zijn tegenwoordigheid een teeken geven of niet? Had Rollo hem gezien? Kwam de jongeling hier, om van zijn vijand rekenschap te vragen? Een vlugt was nutteloos, want Rollo zou ongetwijfeld den hulpbehoevenden man al spoedig ingehaald hebben. De ambtman was dus verpligt met de grootst mogelijke bedaardheid zich te schikken in hetgeen hem te wachten stond.

Toen echter Reimerus op het punt was op te staan, en zijn vijand te gemoet te gaan, week Rollo, want deze was het, van de tot hiertoe gehouden rigting af en wendde zich ter zijde naar de redoute, wier diep ingesneden top zich dreigend boven de landstreek verhief. De ambtman ademde weder vrijer. Daarop overviel hem we-

derom angst, hoe hij zich onbemerkt uit zijn schuilplaats zou verwijderen, indien Rollo de schans tot zijn nachtverblijf mogt hebben verkozen.

Rollo klom met vlugheid over de chevaux de frise en de palissaden heen, waarmede de helling was bezet, sprong over de borstwering, en vleide zich in een der schietgaten neder, om de heide en de zandheuvels in de rigting naar Steinhude te kunnen overzien. De ambtman, die slechts zeer onvolkomen door den jeneverstruik werd verborgen, nam het oogenblik waar, dat Rollo zich uit het schietgat verwijderde, om een volgende te kiezen, en kroop naar den van Rollo afgekeerde zijde van den boom.

De avonturen van dien avond waren intusschen voor den ambtman nog niet ten einde. Hij had het zich naauwelijks op zijn nieuwe plaats wat gemakkelijk gemaakt, toen hij uit Steinhude met groote vlugheid een meisje zag naderen, dat hij voor zijn eigen dochter Hilla herkende. De slanke gestalte spoedde zich naar de redoute; Rollo verdween uit het schietgat, en eenige oogenblikken later hoorde de ambtman de verheugde kreten, de klagende stemmen, ja zelfs de kussen der minnenden.

Zonder aan gevaar te denken, stond de ambtman op, zette zijn grooten hoed op zijn hoofd en vatte zijn stok vast in de hand. Hij was voornemens aan dit rendezvous, dat zijn dochter aan den vervolgde gaf, met een donderslag een einde te maken. Hij was reeds aan de gracht gekomen, toen eensklaps een ander denkbeeld bij hem opkwam.

De ambtman kon zich op Rollo op een veel gevoeliger en duurzamerwijze wreken, dan door den jongeling eenige stokslagen toe te deelen, waarvan het nog hoogst onzeker was, of hij zich die zelfs van den edelen ambtman zou laten welgevallen. Binnen het uur kon de ambtman op Hagenburg en op het grafelijk slot zijn, en dan was het de zaak der Karabiniers, Rollo niet meer te doen ontkomen.

De ambtman wierp een blik naar de redoute. Rollo had zijn voorzigtig standpunt verlaten. Hilla scheen den voortvlugtige een gewigtige mededeeling te doen, want de ambtman vernam slechts haar stem op een verhalenden toon.

IJlings liep de gewigtige man voorbij het front der redoute, en was al spoedig op den grooten weg naar Hagenburg. Snuivende en zijne armen als roeiriemen gebruikende, liep hij zoo snel hij kon, en kwam nog voor middernacht op het grafelijk slot te Hagenburg aan.

De wacht maakte zwarigheid. Naauwelijks had echter de bevelhebbende onderofficier de manschap in het geweer geroepen, of men vernam een stem uit een der vensters van het slot:

— Wat is er onderofficier?

— Uw doorluchtigheid, om u te dienen, de ambtman van Steinhude verlangt toegelaten te worden...

— Is de ambtman van Steinhude gek geworden, dat hij des nachts om twaalf ure om audientie komt?

— Genadige graaf, riep Reimerus, ik kom met een zeer gewigtige aangelegenheid....

— Ik spreek op dit oogenblik met den onderofficier, niet met u! aldus hernam de scherpe stem van boven. Penzel, vraag wat de ambtman wil, en breng er mij rapport van.

Het venster werd hard digtgeslagen. Na eenige minuten verscheen een buitengemeen lang man op den trap van het slot. Een soldatenmantel omhulde de dorre leden, en boven den rooden kraag van den mantel verscheen een buitengemeen lang ovaal gelaat, met scherpe, geestige en onversaagde trekken, waaraan een schoon krachtvol oog, leven en uitdrukking bijzette. Het lange haar golfde langs het hoofd tot in den hals, waar het door een knoop bijeen werd gehouden. Dat was graaf Willem I van Schaumburg-Lippe, een der origineelste hoofden, die er bestonden, een krijgsman van den eersten rang, in overleg en onverschrokkenheid; een man van een even driftig als diep gevoel.

— Uw doorluchtigheid, aldus luidde het rapport van Penzel, de ambtman heeft de schuilplaats van Rollo Busch ontdekt.

— Is de voortvlugtige op mijn gebied? riep de graaf driftig.

— Hij bevindt zich in de A-redoute, aan den linkervleugel van de voormalige legerplaats.

In twee sprongen was de lange gestalte van den graaf de trappen af, en stapte als een spook zijdwaarts naar de op het slotplein gelegen paardestallen.

— Spider! (spin), riep de graaf met een ver klinkend geluid, terwijl hij de deur van den stal openrukte.

Een luid hinneken was het antwoord, en de hoefslagen van een naderend paard weerklonken in den middelgang van den goed verlichten stal, en een wit paard, met ontzaggelijk lange pooten, vandaar zijn naam, nam met den bek de trens van den haak, en bood deze den graaf aan. Voor de slaapdronken knechts, meestal Engelschen, toegeschoten waren, had de graaf zijn „spin" getoomd, en zat hij reeds op het groote dier.

— Uw doorluchtigheid, ik bid u om ééne minuut — riep de majoor Riepen, die in diep negligé kwam aangeloopen.

— Wat mij betreft, om tien, mijn beste jongen, maar ik wacht ze niet af,... adieu Riepen.

— Neem dan ten minste mijn muts, uwe doorluchtigheid, den graaf zijn zwart zijden mutsje aanbiedende.

— Dat kan ik doen, antwoordde Willem, zette de muts op, en rende in den wildsten galop het slot uit.

In twaalf minuten was de graaf bij de aangeduide redoute. Hij reed de caponniere om, bevond zich met eenige vlugge sprongen in het werk, en hield zijn paard vlak voor Rollo en Hilla stil, die juist afscheid namen.

— Eindelijk heb ik u, duivelsknaap! riep de graaf zegevierende.

Rollo ontweek echter den greep van den langen arm, sprong over de borstwering in de gracht, koos het terrein, dat door wolfskuilen was doorsneden, en kwam aan het Meer. De graaf was hem in een minuut op de hielen. Rollo sprong in het water, en begon te zwemmen.

Doch ook de graaf was niet bang voor het Meer. Hij dreef zijn paard in het water, dat weldra met Rollo in de wed zwom.

In het eerste oogenblik scheen het ter naauwernood twijfelachtig, of de graaf zou met zijn volbloed „spin" den vlugteling inhalen. Hij was den „poursuivi," zooals de onvrijwillige kandidaten voor de militaire dienst genoemd werden, tot op een twintig ellen genaderd.

— Geef u over knaap! riep de graaf. Ik heb mij volkomen overtuigd, welk een uitmuntend zwemmer gij zijt, en beloof u daarvoor als belooning de corporaals-tressen.

Rollo antwoordde niet, maar werkte met alle krachten, om zoo snel als mogelijk verder te komen. In plaats van echter de rigting naar het midden van het Meer te houden, zooals tot hiertoe, wendde zich de zwemmer ter zijde, na zich van zijn opperkleed ontdaan te hebben. Toen de rok digt langs den vrij kortzigtigen graaf voortdreef, greep hij met wezenlijke drift toe, doch deed een luid lagchen hooren, toen hij bemerkte, in plaats van den vogel de vederen te hebben gegrepen.

— Gij zijt een duivelskerel! riep de graaf, gij verdiendet waarachtig, dat gij ontkwaamt, hoewel hiertoe geen mogelijkheid bestaat; want heeft mijn paard zich moede gezwommen, dan begin ik, en ik zeg u, dat ik in die zaak niet minder bedreven ben, dan gij zelf.... Gij luistert niet? Ook goed! Wij zullen dan beiden zooveel in ons is, ons best doen.

In het eerste oogenblik dacht graaf Willem, dat zijn voorman uit angst en onbedrevenheid een mispas begaan had, door zijdelings te houden, en den graaf daardoor in de gelegenheid te stellen, hem nabij te komen. Doch graaf Willem ondervond weldra het tegendeel. Zijn paard kreeg, tegen verwachting in, grond, en verloor bij het overgaan van het zwemmen in het loopen het evenwigt, zoodat het water over de hoofden van mensch en dier zamensloeg. In een oogenblik had de graaf, een der beste ruiters van zijn tijd, het dier omhoog gerukt. „Spin" had echter door die onderduiking zijn bedaardheid verloren, en wilde zonder verlof naar land zwemmen, waartegen zijn meester met vuistslagen protesteerde. Het paard liep nog een honderd schreden, in spijt van alle toespraak en aanmoediging, de poten slechts voorzigtig nederzettende, langs de zandbank voort, waar het water slechts een hoogte van drie voeten had, en welke Rollo reeds lang achter den rug had.

Daar steigerde de hengst, deed een sprong, en stortte, evenwel thans niet zoo gelukkig als vroeger. Het kwam op de zijde te liggen, en gaf den graaf, die onder hem viel een zeer duidelijk denkbeeld van den dood door verdrinken. Half gestikt kwam Willem weder boven, en schudde zijn geliefkoosd paard heftig aan den kop. Eerst toen hij hem voort wilde drijven, bemerkte hij, wat de oorzaak was geweest, dat „spin" gestort was. De hengst was in een vischnet geraakt, door de visschers hier nedergezet. Terwijl Rollo ongedeerd over de netten was heen gezwommen, was het paard er in verward geraakt.

— En al hadden alle palingvangers der wereld hier hunne netten uitgezet, gij zult voorwaarts, stom dier — al moest ik zelf u door het geheele Meer voortsleepen.

Al springende en schoppende kwam „Spin," door zijn meester aan den teugel gevoerd, eindelijk de moeijelijkheden van de zandbank te boven, en geraakte hij weder in diep water. De graaf zag duidelijk, dat het paard, hetzij door inspanning, hetzij door een hevigen schrik, waarvan een sterk beven getuigde, niet in staat was, om met den ruiter op den rug den vlugteling in te halen.

Graaf Willem was intusschen de man niet, om zich door een hindernis te laten afschrikken; integendeel hadden halsbrekende avonturen altijd iets aanlokkends voor hem gehad. Hij ontdeed zich dus van zijn mantel, en vatte den teugel van het paard tusschen de tanden.

— Hallo, canaille! riep hij woedend zijn hengst toe. Gij zult zwemmen tot u de adem begeeft. Voorwaarts.

„Spin" verloor weldra den grond onder de voeten en zwom weder fiks nevens den graaf voort, die, zoo als de zeelieden gewoonlijk zeggen, zulke lange trekken deed, dat het scheen, dat de graaf zonder paard veel meer kans had, om den vlugteling in te halen, dan met het paard.

Rollo was inmiddels den graaf geheel uit het gezigt geraakt. Hoe hoog de graaf zijn hoofd ook boven het water mogt uitsteken, hij zag nergens het geringste spoor van zijn rekruut „in spe" en ook werd hij verhinderd om iets te hooren door het snuiven en arbeiden van zijn hengst. De vervolger hield het voor doelmatig tot een krijgslist zijn toevlugt te nemen.

— Rollo! He Rollo! riep hij met een klagende stem; help mij! help mij! Rollo, laat uw landsvader niet verdrinken, zonder hem te hulp te komen!

Na weinige oogenblikken vernam men uit de verte een stem, die antwoordde: ik kom! Houd u maar wakker boven water. Leg het langzaam en kalm aan! Binnen vijf minuten ben ik bij u!

— Goed, mompelde de graaf bij zich zelven. Gij zijt de braafste jongen, die nog ooit mij is voorgekomen; maar juist daarom kan ik u niet los laten. Het is de grootste dwaasheid, om te beweren, dat slechts ezels en bisons goed genoeg zijn, om in uniform gestoken te worden. Wat zal ik echter met dien Rollo beginnen?

— Hier ben ik, riep de snel aanzwemmende jongeling. Hebt gij een aanval gehad van kramp, genadige heer?

— Ik moet hem vasthouden, zeide Willem bij

zich zelven, en dan trachten hem een goede reden voor zijn werving wijs te maken.

— Laat het paard aan zijn lot over, riep Rollo, die niet in het minst vermoeid scheen. Ga bedaard op uw rug leggen, en ik zal u voortschuiven. Binnen een kwartier zijn wij aan de ondiepten, waar gij kunt gaan staan om uit te rusten.

Toen Rollo den graaf digt genoeg genaderd was, sprak deze: nu, mijn zoon! ik zal altijd uw hulpvaardigheid gedenken. Uw edelmoedigheid zal u niet een strik worden. Ik ben frisch en gezond, en bereid met een iegelijk om strijd te zwemmen.

Rollo uitte een kreet van verrassing.

— Geloof niet, aldus vervolgde de graaf, dat ik misbruik zal maken van het voordeel, dat ik, door u zelven, op u heb verkregen. He! wacht toch! Wat duivel! Wanneer gij tracht mij te ontkomen, zoo zal ik genoodzaakt zijn, u te vervolgen, en waarlijk, deze keer zult gij mij niet ontkomen.

Rolla verwijderde zich uit alle kracht; de graaf was digt achter hem. Het kon niet anders of Rollo moest, door het rassche zwemmen om den graaf te hulp te komen vermoeid, spoedig door hem worden ingehaald. De jongeling keerde zich om; de graaf was hem tot een arm lengte genaderd.

— Er moge van komen wat er wil! riep de vervolgde. Man tegen man ben ik tegen over u, graaf, en verzet mij met alle kracht tegen daden van geweld en onderdrukking! Neem aan, wat gij verdient!

En voor graaf Willem nog vermoedde, welk gevaar hem dreigde, ontving hij een vreeselijken slag op het hoofd, zoodat hij onmiddellijk zonk. De hand van den zinkende had den teugel van zijn paard los gelaten. De graaf bleef geruimen tijd onder water. Ontsteld dook Rollo onder, om zijn vorst voor een zekeren dood te behoeden, en was zoo gelukkig, hem al spoedig bij het haar te grijpen. Met groote moeite hielp Rollo het hoofd van den graaf zoo lang boven water, tot deze zich eenigermate hersteld had.

— Gij hebt mij met uw vuistslag bijna den nek gebroken, sprak Willem met veel moeite.

— Een onbarmhartig oordeel staat hen te wachten, die geen barmhartigheid bewijzen, antwoordde Rollo. Wat moet ik met u beginnen? Breng ik u aan land, zoo laat gij mij gevangen nemen; laat ik u aan uw lot over, zoo zijt gij verloren.

— Ik beloof u, dat niemand zich aan u zal vergrijpen.

— O, ik geloof geen woord van den man, die zich houdt, alsof hij in doodsnood verkeert, om een armen knaap in het ongeluk te storten.

— Canaille, verbeeldt gij u dat ik zou kunnen liegen?

— Gij hebt zoo even gelogen, toen gij om hulp riept.

— Goed. Ik zal maar zeggen, dat gij gelijk hebt.

— Neen, ik heb inderdaad gelijk.

— Ook goed! Maar wat denkt gij met mij uit te voeren, Rollo. Gij zult mij toch hier den geheelen nacht niet zwevende willen houden?

— Zwem, waarheen het u lust, zoodra gij kracht genoeg denkt herkregen te hebben! Ziet gij daar uw paard? Dat is reeds aan de zandbank aangekomen.

— Zonder uw hulp zal ik die plaats niet bereiken. Terwijl ik naar omlaag dook, heeft dat wanhopende dier met een zijner hoeven mijn regter bovenarm geraakt. Ik geloof, dat die gebroken is.

Rollo zweeg.

— Wanneer ik u naar die bank breng, sprak hij eindelijk, verlies ik een goed half uur; de visschers zullen in dien tijd met hunne schuiten komen om hunne netten na te zien. Zoodra die lieden er zijn, beveelt gij dat zij jagt op mij maken. Neen, graaf, ik kan mij geen oogenblik langer ophouden; help u zelven. Het moge u welgaan op uw reis!

— Blijf, Rollo! Vervloekt, mijn arm is geheel lam. Zult gij het met uw geweten kunnen overeenbrengen, wanneer gij uw heer en gebieder zoo jammerlijk laat omkomen? Nooit moge het woord van een vorst en dat van een man van eer iets meer in de wereld beteekenen, wanneer ik het mijne niet houd: gij zult nooit rekenschap behoeven te geven over het gebeurde in dit uur; gij zult geen soldaat worden, en nog een belooning ontvangen, zooals gij zelf moogt verlangen....

— Goeden nacht! sprak Rollo.

— Luister, jongen! Gij wilt hier een wakker krijgsman, een dapper soldaat, als een kat laten verdrinken? Nooit heb ik geloofd, dat er één Schaumburger bestond, die zoo wreed en zoo laf was!

Rollo keerde zich om, als op een commando.

— Kom, mijn heer en graaf, sprak hij, ik wil doen wat mogelijk is, zonder mij zelven in handen te leveren van uwe vervloekte menschenjagers. Een hand is voor u voldoende, om u boven te houden; u voort te werken zal mijn taak zijn.

Met vlugheid schoof Rollo de ontzaggelijke lange gedaante van den graaf voor zich uit.

— Gij stuurt naar het midden van het meer, riep de graaf uit, die van tijd tot tijd het hoofd had opgeligt; gij wilt mij daar op uw gemak verdrinken!

— Vrees niet!

— Heb ik gezegd, dat ik iets vreesde, knaap? Ik spreek alleen van het feit, dat ik geloof, dat gij het midden gedeelte van het meer tot mijn kerkhof hebt uitgekozen.

Rollo zweeg, en arbeidde voort met inspanning van alle krachten. Nadat zij op die wijze een geheel eind hadden afgelegd, riep Rollo:

— Wij zijn aan de goede plek gekomen. Ga nu overeind staan. Het meer is hier nog geen vijf en half voet diep.

De graaf gehoorzaamde, en Rollo stond tegenover hem. Zij bevonden zich in het midden van het meer, en waren omstreeks drie kwartier van den naasten oever verwijderd.

— Hoe gevoelt gij u, mijnheer en graaf? vroeg Rollo.

— Ik begin te rillen van koude, terwijl mijne slapen gloeijen.

— Maar gij zult wel in staat zijn hier twee uren te blijven staan.

— Vervloekt moge gij worden!

— Dan zal misschien de een of andere visscher komen, u op deze bank aantreffen en opnemen.

— Wie zal mij hier zien; ik steek ter naauwernood een voet boven het water uit.

— Ik zal u van Rehburg hulp zenden, mijnheer, hernam Rollo. Daar op Hannoveraansch grondgebied ben ik veilig.

— Van Rehburg uit? Dan kan uwe hulp niet hier zijn voor na verloop van drie uren. Veronderstel, dat gij niet langer dan een uur zwemt, om het land te bereiken. Ik gevoel nu reeds een hevige koorts. Ik bid u, mijn jongen, heb deze keer vertrouwen in mij, en boegseer mij naar land.

— Genadige heer, spreek opregt, wanneer gij in mijn plaats waart, zoudt gij dan doen, wat nu van mij verlangd wordt.

De graaf bedacht zich een oogenblik.

— Het is mij niet gemakkelijk, mij geheel in uw toestand te verplaatsen. Gij hebt gelijk, ook ik zou mij bedenken, doch eindigen met mijn wettig heer als mijn zwemkameraad te vertrouwen, hoewel hij regt had mij als een hoogverrader te doen opknoopen. Zoo ik, Willem, graaf van Schaumburg Lippe, de armste daglooner ware, zoo mogt gij mij toch niet hulpeloos hier achterlaten, want bij het geringste ongeluk ben ik een verloren man — en gij mijn moordenaar.

Rollo sprak geen woord, doch nam plaats naast den graaf.

— Ik zal de kracht niet meer hebben, vervolgde hij na eenigen tijd, om u naar land te werken. — Het eenige, dat ik doen kan is, daar gij toch verlangt, dat ik u niet verlaten zal, dat ik bij u blijf, en wacht tot redding opdaagt of tot wij beiden omkomen.

— Goed, mijn zoon! riep Willem. Gij hebt u wakker uit dit moeijelijk vraagpunt geholpen. Wij maken dus de bezetting uit van een onderzeesch eiland; ziet gij vriend, dat is iets geheel nieuws, een watervesting.....

Een geweldige kreet brak deze woorden af.

— Wat scheelt u? Misschien kramp, riep Rollo verschrikt.

— Ik heb den duivel, maar geen kramp. Het is het verrukkelijkste denkbeeld, en het beste dat mij ooit in het hoofd is opgekomen. Een watervesting, weet gij wat dat beteekent. Een klein Mantua, doch onneembaar, zooals die sterke plaats zelve. Ik heb redouten en schansen gebouwd tot digt aan den oever, en ben toch niet op het denkbeeld gekomen hier een vesting in het meer te bouwen, tot ik zelf op de plaats moet schilderen, waar mijne bastions moesten staan, tot ik moet schilderen met het water tot aan den hals! Waar is uw hand, mijn jongen? Ik ben niet meer op u vertoornd, dat gij mij in die natte val loktet. Uw naam zal door een der beste militaire werken verheerlijkt worden, dat in Europa te vinden is, hier zal een citadel bestaan, dat den naam van Rollofort, neen, Rollostein zal dragen.... Maar waarom zou ik u, knaap, verheerlijken? Ik zou vele forten moeten bouwen, zoo ik alle schelmen wilde gedenken, die mij parten gespeeld hebben. Het citadel zal Wilhelmstein heeten, dat is, wanneer Wilhelm deze plaats levend verlaat.

Het scheen, alsof de dappere graaf en zijn lotgenoot hier den dood moesten vinden. Een fluitende wind stak uit het gebergte op en woelde het meer omhoog. De golven werden al hooger en hooger, en sloegen vaak over hunne hoofden. Rollo, dien de verraderlijke aard van het meer bekend was, ontveinsde den graaf het gevaar niet, waarin zij verkeerden.

— Red u, sprak Willem, laat mij aan mijn lot over. Om mij zal niemand weenen, als hoogstens de een of andere soldaat, mijn Riepen, en de schoolmeester van Buckeburg; al de anderen, vooral de moeders van dienstpligtige jonge mannen, zullen een zegekreet uiten. Ik verdrink even als Pharao in de Roode zee.

— Denkt gij, graaf, dat gij in staat zoudt wezen, om op mijne schouders te klimmen? vroeg Rollo.

— Om een signaal te geven? Het denkbeeld is niet kwaad; maar in de eerste plaats moet ik de hulp van mijn besten arm bij het opklimmen ontberen, en dan geloof ik ook, dat gij mij moeijelijk staande zult kunnen houden. Ik ben een mager man, maar gij zoudt ondervinden, dat ik verbazend zware knokken heb. Uw denkbeeld zal echter uitgevoerd worden. Klouter tegen mij op in de hoogte, maar wanneer ik u verzoeken mag, aan mijn linkerkant.

Rollo gehoorzaamde. De graaf stond vast als een toren, terwijl Rollo eerst op zijn schouders ging zitten, en daarna staan.

— Ziet gij een vaartuig? vroeg de graaf.

— Bah! het weder wordt al somberder en ruwer.

Na eenige minuten, gedurende welken tijd de graaf onwrikbaar zijn positie had behouden, zeide hij: klim af, mijn jongen! Ik ben uitgeput! Nu zal het alleen nog maar onze toeleg zijn moeten, zoo spoedig mogelijk te sterven.

Rollo echter gaf een kreet van vreugde; hij had een vaartuig bemerkt, dat van Hagenburg met volle zeilen kwam aanstevenen.

— Hoera! Een schip komt van Hagenburg.

— Is het mijn zeilboot?

— Neen, een visscherschuit.

— En houdt zij op ons aan?

— Volmaakt!

— Geef een teeken, Rollo! Ik kan u niet langer houden, al moest ik dadelijk nadat gij afgestegen zijt sterven.

Rollo wenkte, en meende te herkennen, dat de visschers hunne riemen omhoog hielden, ten teeken dat zij het signaal bemerkt hadden.

— Wij zijn gered, jubelde Rollo, terwijl hij verheugd in het water sprong.

Binnen weinig minuten was het schip aan de plaats gekomen. Drie Hagenburger schippers bevonden zich op hetzelve, die reeds geruimen tijd langs de oevers van het meer voeren, om het lijk van den graaf op te visschen, daar men te Hagenburg in het denkbeeld verkeerde, dat de graaf verdronken was, dewijl de witte hengst, met slijk bedekt, alleen op het slot was aangekomen.

De graaf en Rollo werden in de boot getrokken, en nu hield men, in weerwil van den storm, zijdwaarts op Steinhude aan.

— Waarom werd het heerenschip niet in het meer gebragt om mij op te zoeken? vroeg de graaf zeer ontevreden.

— Niemand waagde het om bevel te geven tot uitbrenging van het schip, antwoordde een der visschers, want mijnheer de plaatskommandant was er niet.

— Dat is een aardige geschiedenis; en waar bevindt zich de majoor Riepen, wanneer ik het vragen mag.

— Hij steeg te paard zoodra gij weg waart, en deed zijn best om u in te halen. Daarop stegen ook de karabiniers op, en waarschijnlijk zoeken zij u nog in het dennenbosch.

Rollo zag met een angstig gevoel het vlek Steinhude al meer en meer naderen.

— Nu, waarom zoo neerslagtig, vriend? vroeg de graaf, toen hij met Rollo aan de landingplaats uitsteeg. Hebt gij nog steeds vrees voor mijne karabiniers?

— Daar gindsch in het water spraakt gij van hoogverraad.... mompelde Rollo.

— Ik sprak van het bouwen van een vesting, jongen. Overigens is het tijd, dat ik ergens onder dak kom, voor de lieden in Steinhude opstaan. Hoewel het mij persoonlijk zeer onverschillig is, zoo is het echter minder voegzaam, dat de onderdanen hun vorst in de onderbroek zien wandelen.

Een der visschers had reeds vroeger zijn jas aan den graaf afgestaan, wien deze veel te kort was, en met rassche schreden zette de graaf zijn weg voort, Rollo op het pad volgende, dat deze naar zijn huis insloeg.

Bijna met doodelijken schrik ontving de oude vrouw haar zoon; graaf Willem kleedde zich in de zondagsche kleederen van den overleden vader van Rollo, en nam in een grooten leuningstoel plaats, om met zijn „poursuivi" de soep te gebruiken, en het eigenlijke ontbijt met ham en gebraden eijeren er dadelijk te doen op volgen.

De oude vrouw, eenigzins stoutmoedig geworden, verhaalde hetgeen haar den vorigen avond was overkomen. De ambtman had geheel Steinhude op de been gebragt, en was ter vervolging van Rollo uitgetrokken, nadat hij zijn dochter Hilla onder mishandelingen het huis had uitgedreven.

— En wat was uit Hilla geworden? vroeg Rollo met ingehouden adem.

— Zij kwam en klopte aan mijn deur, zoon, en ik heb het meisje ingenomen, hoewel ik wist, dat de ambtman mij en u daarvoor in het ongeluk zal storten.

— Hoho! de graaf heeft hier ook nog een woordje te zeggen, merkte Willem ernstig aan. Waar is het meisje?

Na lang aarzelen voerde de moeder van Rollo de arme, bleeke Hilla in het vertrek. Naauwelijks was zij binnen gekomen, toen een verschrikkelijk geblaf der honden de aankomst van vreemdelingen op het erf verkondigde.

De ambtman, vergezeld van geregtsdienaars, stormde het huis en zonder pligtpleging het vertrek binnen.

— Waar is nu mijn ontaarde dochter? Daar is die schandelijke deugniet Rollo ook, riep de ambtman, buiten zich zelven van toorn.

— Zoo, zoo, mijn waarde ambtman, goeden morgen; reeds zoo vroeg hier om getuigen te zijn van de verloving uwer dochter.

De ambtman staarde den graaf en Rollo verbaasd aan, die zich ter bescherming van Hilla voor haar had geplaatst.

— De „poursuivi" is eindelijk gevangen, dat is zoo, sprak de graaf, en hij staat reeds in mijn dienst ook, doch niet als karabinier of als infanterist, maar als heerschappelijk bouwmeester.

De weduwe Busch, Rollo en Hilla waren door deze verklaring evenzeer verbaasd als de ambtman, en verwonderd en onthutst staarden zij den graaf aan.

— Heerschappelijk bouwmeester! sprak de ambtman, stotterende.

— Heerschappelijk bouwmeester? herhaalde de weduwe.

— Maar de rekrout is zelfs niet eenvoudig meester geweest! hervatte Reimerus, en ik ben overtuigd, dat het gilde hem afwijst.

— Rollo heeft zijn eigen gilde, antwoordde de graaf. Hij wordt mijn vestingbouwmeester. Hij zal mij midden in het meer Wilhelmstein bouwen, een vesting; en ik hoop en geloof, dat hij met eere de bewijzen zijner ervarenheid zal afleggen. Wat denkt gij Rollo?

— Wanneer gij het beveelt, bouw ik een toren, hooger dan de Deister.

— Zeer wel! Wij, mijn jongen, die uren lang met eigene voeten den grond van het meer onderzocht hebben, wij zullen onze zaak gewis wel goed doen. En nu, mijnheer, leg het er op aan, om uw werkzaamheid zoo spoedig mogelijk te beginnen, want de Franschen kunnen elken dag terug komen, en ons een streep door de rekening geven. Verschijnen zij wanneer onze watervesting gereed is, zoo kunnen zij op een zeer warme ontvangst rekenen. Het zal maar een klein eendje zijn, dat wij op het meer zetten, maar die eend zal de kunst verstaan, zich niet te laten vangen.

De ambtman verschoof zijn statiepruik, en wischte zich het zweet van het breede voorhoofd.

— Uw doorluchtigheid, ik weet niet, aldus begon hij stotterende, maar ik kom op het denk-

beeld, dat ik uw voornemen met betrekking tot dezen jongen man, zeer gebrekkig heb begrepen, en mij dien ten gevolge misschien aan een misslag heb schuldig gemaakt.....

— Volstrekt niet, geleerde heer! Gij deedt zeer wel, toen gij mij aanduiddet, waar zich de geschikste bouwkundige uit het geheele land ophield. Maar in alle gevallen hebt gij uw magt overschreden door uwe dochter te mishandelen en uit het huis te jagen. Wat zoudt gij zeggen, wanneer gij thans in plaats voor de wijfelende en zooveel geluk van de toekomst hopende, schoone Hilla te staan, het lijk moest aanschouwen van uw kind, dat zich in een aanval van wanhoop in het meer had gestort!

De hoeken van den mond des ambtmans beefden; het scheen dat hij op het punt was te weenen.

— Luister, Reimerus! sprak graaf Willem. Dat gij uw vaderlijk gezag hebt verloren over een kind, dat gij van uw deur hebt gejaagd, is duidelijk....

— Het vaderlijk gezag.....

— Is, zoover uwe regten over uw dochter betreft, ten einde, mijnheer, voegde de graaf hem toornig te gemoet, en trok Hilla naar zich toe.

— Hilla Reimerus, aldus wendde de graaf zich daarop tot het bevende meisje, zeg vrij en openhartig uw gevoelen: wilt gij Rollo Busch als uw bruidegom erkennen?

— Ja, genadige heer, sprak het meisje weenende. Wanneer mijn vader mij weder in genade aanneemt, zou dit het grootste geluk mijns levens zijn.

— Nu dokter?

— Het komt er slechts op aan of deze jonge man in staat zal zijn een vrouw te onderhouden....

— Laat daarvoor mij zorgen, ambtman, aldus viel de weduwe hem in de rede. Hier op zijn eigen erf zullen kinderen en kindskinderen een goed bestaan vinden, al ware mijn zoon zelfs niet heerschappelijk bouwmeester, zoo hij slechts vrij mag zijn, en mag arbeiden, zonder dat zijn leven of zijn vrijheid gevaar loopt.

— Wat mij betreft, moge Hilla, over wie ik, krachtens hoogere inhibitie, geen magt bezit, doen, wat zij niet laten kan.

— Ja, riep de weduwe Busch, dat kan ik getuigen, en wanneer de ambtman het volstrekt hooren wil, zoo zal ik onbeschroomd spreken, en zeggen, waarom hij, meer dan andere lieden, het geduld, de toegevendheid en de vergiffenis zijner medemenschen noodig heeft.

De ambtman stak met een afwijzende beweging zijn hand naar de oude vrouw uit, als wilde hij verhinderen, dat zij geheimen zou openbaren.

— Zoo het niet anders zijn kan, geef ik mijn dochter mijn vaderlijken zegen bij haar verloving, sprak Reimerus zuchtende.

— Victoria! riep graaf Willem. Dus hebben wij den „poursuivi” gelukkig onder dak en in veiligheid, en in het vooruitzigt ook onder goed huismoederlijk opzigt gebragt. Het is tijd, dat ik mij verwijdere om ongemerkt het kasteel te bereiken. De bouwmeester Busch zal morgen mijne voorloopige plannen tot bouwing der vesting ontvangen. Tot wederziens.

Hiermede nam de vorst, den kolossalen steek van den ouden Busch opzettende, afscheid, het geleide van Rollo ernstig afwijzende. Hij was ter naauwernood op weg naar Hagenburg, toen de majoor Riepen hem met zijne karabiniers tegen kwam. Zonder den graaf te herkennen, rende hij hem met zijne onderhebbenden voorbij.

— He! waarheen gaat dat zoo snel? riep de graaf op luiden, bevelenden toon.

Riepen hield zijn paard in, en zag verbaasd om.

— Bij den hemel! dat is de stem van den graaf. Doch waar is hij? Mijn vriend, aldus sprak hij den vermeenden boer aan, hebt gij hier in den omtrek ook een lang, mager man gezien, gekleed in een slaaprok en met een nachtmuts op.

— De persoon, dien gij bedoelt, Riepen, heeft alle reden, om zich over uwe onmilitaire onnoozelheid te bedroeven, sprak de graaf, lagchende zijn hoed afligtende.

Een vreugdekreet van den majoor, en een hoera der karabiniers was het antwoord.

Reeds na verloop van acht dagen werd door den graaf de grondslag gelegd der kleine vesting Wilhelmstein in het Steinhudermeer, en binnen korten tijd verhief zich uit het waterbekken een klein, prachtig eiland, door menschenhand gemaakt. Het citadel was een meesterstuk, dat nog heden den kenner verrukt, en nam in vervolg van tijd die beroemde hoogeschool op, waaruit degelijke officieren van den eersten rang voort zijn gekomen.

Het oprigten van deze kleine vesting moet uit een ernstiger oogpunt beschouwd worden, dan slechts het gevolg van een grafelijken luim. Graaf Willem bewees door zijn werk, dat het dikwijls slechts op een nuttig gebruik der omstandigheden aankomt, om den vijand onoverkomelijke hinderpalen in den weg te leggen.

Rollo en zijn huisvrouw vestigden zich te Hagenburg, waar het prachtige burgerhuis zich nog bevindt, waar de heerschappelijke bouwmeester tot in hoogen ouderdom woonde.

DE VLEESCHMARKT TE NEWGATE, IN LONDEN.

De markten in Londen! Levensbronnen voor drie millioenen magen, die meer voedsel vorderen dan alle andere met honger en eetlust gezegende stervelingen onder andere natien, — dat beteekent iets.

Laten wij ons naar het midden der stad begeven, op klassieken bodem, den hoogsten heuvel der honderdheuvelige stad, tot wij digt aan de noorderzijde der Pauluskerk zijn gekomen, waar het altijd trekt, en de wind steeds rond den ontzaggelijken kolossus speelt. Tegenover de kerk in het Noorden, digt langs haar heen, treft men de rij der klassieke modewinkels, waar men hoeden en mutsen, honderd en vijftig soorten van mantels en mantilles, band en kanten, stoffen voor kleederen met karrenvrachten en scheepsladingen, doch ook op zich zelven kan koopen. De groote ramen zijn steeds door twee of drie rijen kooplustige dames belegerd. Wie schoonheid, ijdelheid en beuzelarij wil leeren kennen, moet hier vertoeven, doch zorg dragen zich warm te kleeden, opdat hij bij een vurige bewondering van de schoone wereld geen koude vat. Wij van onzen kant gaan door een naauwe en korte zijstraat, en komen in een nog langere en nog naauwere, het middelpunt van den geheelen Engelschen boekhandel, in Pater Noster Row. Van dit brandpunt van geestelijk voedsel geleiden nog veel naauwere straten en steegjes naar het middelpunt van alle vleesch, digt daaraan grenzende.

Ja, de groote vleeschmarkt van Londen grenst ontzaggelijk digt aan het „Leipzig" van den Engelschen boekhandel, de naauwe Pater Noster Row.

De ossen, zwijnen en schapenbouten voor drie millioen menschen, reiken tot aan de onzaggelijke boekenmagazijnen van acht-en-twintig millioen; of wil men er de kolonien en het debiet der Engelsche literatuur buitenlandsch bij rekenen, dan dubbeld dit aantal personen.

Wij staan verbaasd, hoe men in die afschuwelijke naauwe sluiphoeken, tusschen de gevangenis Newgate, voor welke de misdadigers nog heden worden teregtgesteld, de Pauluskerk en het gedenkteeken van Robert Peel, alle vleeschwaren, die Londen dagelijks, en de literatuur, die Engeland iederen dag behoeft, kant en klaar een ieder kan aanbieden. Op de markt te Newgate loopt alles binnen enkele uren af. Tusschen drie en vier uren des morgens komt alles aan, en om negen tot tien ure is het vleesch voor de drie millioen monden in de vleeschwinkels verdwenen. Het is evenals met de visch, met bloemen, vruchten of groenten, welker aanvoer en aflevering in het groot aan de kleinhandelaars steeds in nacht en nevel plaats heeft. Zonder dat eenig politieambtenaar of staatsbeambte of eenig op- of toeziener der wet hier bestuurt of gezag uitoefent, ontvangt een iegelijk der drie millioen inwoners van Londen dagelijks vroegtijdig, wanneer of voor hij opstaat, zijn vleesch, visch, groenten of vruchten, en nog duizenden andere dingen, die hij slechts wenschen of gebruiken kan, versch uit de slagerijen, uit meeren en rivieren, uit velden of van boomen, honderden mijlen ver, bij zich aan huis. De gestrengste regtvaardigheid en wijsheid der schranderste politiebeambten zou niet in staat zijn om zulk een machinerie van orde, veiligheid en vlugheid in beweging te brengen, als hier uit zich zelven ontstaat en stand houdt. Wanneer staten, die dikwijls zooveel inwoners niet tellen als deze stad, en hetgeen van drie millioen geldt, is ook toepasselijk op dertig, drie honderd millioen enz. zoo wijs waren, zich niet te bekommeren om hetgeen buiten hen omgaat, zoo konden de onderdanen het nog veel gemakkelijker, beter en goedkooper hebben dan de drie millioen inwoners van Londen, die zoo ontzettend naauw bijeen gepakt op eene plek wonen.

Hoe is het mogelijk, dat zij uit die ellendige sluiphoeken en holen van Newgate-markt van goed versch vleesch voorzien worden.

Het gewoel begint steeds des nachts om twaalf ure, wanneer de laatste omnibus en lastwagen verdwenen is en ruim baan gemaakt heeft, en duurt zoolang tot de omnibussen, lastwagens en andere rijtuigen de straat weder in beslag nemen, dat is tot des morgens acht of negen ure. Gedurende dien tijd des nachts behooren de straten aan de vleeschkarren, de lastwagens vol vruchten, groenten en bloemen; aan de vischhandelaars en melkkoopers, zoodat de menschen, terwijl zij hun avondmaal verteeren, weder voorzien worden van ontbijt en middageten en al de lekkernijen van dessert en avondmaal voor den volgenden dag. Het vleesch komt gedeeltelijk in tallooze kudden te water en te land, te voet en per spoorwagen, geslagt en goed verpakt, zelfs ingenaaid, in Londen aan, en is tot vijf ure des morgens digt bijeen te Newgatemarkt. Tallooze wagenburgen en vleeschkarren rollen gedurende den nacht door de straten ledig naar, beladen van de markt Newgate.

Ik was met mijn leverancier van vleesch afgesproken, hem des morgens om vijf ure te zullen ontmoeten, opdat hij mij de markt eens in zijn vollen bloei zou doen zien. Onze plaats van bijeenkomst was de hoek van de vermaarde oude citygevangenis. Hier troffen wij elkaar punctueel aan, tegenover een eindelooze dubbelde rij eenspannige karren, wier zachte kussens, zitplaatsen, mantels en andere kostbaarheden de loerende dieven een goeden oogst beloofden. Ik gaf mijn bevreemding over deze zorgeloosheid te kennen, doch mijn geleider stelde mij gerust, door mij op een gedaante te wijzen, die tusschen de dikke muren der gevangenis verborgen, een waakzaam, scherp rondziend oog liet rondgaan. Een enkel man, door de gezamenlijke vleeschkoopers aangesteld, maakt hier de geheele politie uit, en elke inmenging van stedelijke politiebeambten overtollig. Ook komen deze niet te voorschijn, ten ware zij opzettelijk geroepen worden, wanneer hun hulp inderdaad noodig is.

Wij drongen tot de kleine hoofdstraat der markt door, waar een onafzienbare reeks van spoorwegwagens hunne ladingen trachtten kwijt te raken, terwijl de vischkoopers met hunne inkoopen en ladingen door de naauwe stegen poogden te breken, om dit op hunne karren te brengen. Hoe het hun mogt gelukken, groote schapen- en ossenkwartieren

hoog boven de hoofden en schouders en wagens op de verlangde plaats te brengen, is mij tot nog toe een raadsel. De markt bestaat uit wel twintig naauwe straatjes en sloppen met tallooze afzigtelijke sluiphoeken en holen. Slechts twee straten laten rijtuigen door, deze laatste zijn zeven voeten breed, terwijl de straten er niet meer dan tien tellen. Elke wagen bevat gemiddeld veertig centenaars ossen-, schapen- en varkens-achterkwartieren (waarom geen voorkwartieren? Een raadsel, dat wel niemand zal kunnen oplossen, dus zullen wij zelven dit later doen), die dikwijls aan beide zijden over den wagen uitsteken. Wat blijft er dus voor plaats overig? Niets dan dikke nevel en walm; lamplicht, dat nog somberder door een mist omringd schijnt, zigtbare adem van menschen en dieren, vuurwerk onder de hoeven der paarden, die op de gladde steenen uitglijden, en dampen van angst en gebrek aan lucht, het vloeken der marktmeesters, die twisten met de voerlieden. Doch allen blijven verwonderlijk kalm, en werken elkaar als toovenaars en titanen met reuzenkracht en bedrevenheid, met vlugheid in de hand. Het meeste vielen mij ontzaggelijke pakken, in linnen genaaid, in het oog, die voor een nog ongeopenden winkel opgehoopt werden; verder ook nog grof vlechtwerk, dat bij het nederwerpen zoo zwaar nederplofte, als ware het met lood gevuld. In deze laatste bevonden zich de meesterstukken van schapen-achterkwartieren voor de van ouds beroemde restauratien van hamels-karbonaden, die ten tijde van Shakespeare reeds even goed zijne liefhebbers vonden als heden ten dage. De klassieke lamskarbonade, hamelsbout, zooals zij in de city-restauraties met honderden ponden worden verbruikt, is slechts uit achterkwartieren te snijden; dus worden de voorste gedeelten niet naar Londen gebragt. Even zoo is het met de varkens en ossen van Aberdeen en overige ver verwijderde Schotsche landstreken, die slechts achterdeelen, in luchtdigte zakken genaaid, naar de groote Londensche vleeschmarkt verzenden. De voorste en andere gedeelten hebben geene waarde, en zijn de vracht niet waardig, en niet in staat het ideaal van alle vleesch, dat de Londensche geld- en geboorte-aristokratie alle dagen verwezenlijkt op hare tafels wil zien, de met vet en spieren gemarmerde stukken vleesch, te leveren.

Het was vroeg; het was nog nacht, maar de herbergen, zonderling naauw tusschen de eindelooze reeks van vleeschmassa ingedrongen, en gedeeltelijk verborgen, prijkten met de schitterendste gasverlichting, die als de staart van een komeet tusschen de massa vleesch in den nevel hare stralen deed vallen. In „de oude koffijkop," in „de klok," in „salutation and cat," overal was licht en leven, en ik zag groote tinnen kruiken met bier en saprijke stukken beef met een aristokratische weelde ten toon gespreid voor vuile, smerige, reusachtige kerels met blaauwe kielen en dikke lederen voorschoten. Zoo degelijk en overvloedig mogen de vrijers van Penelope bij Homerus, de oude helden in het lied der Nibelungen gesmuld hebben. Hier is alles rijkdom tot den stalknecht en lastdrager toe, die met een koele minachting, wanneer zij betalen, hunne goudstukken nedersmijten, en uit louter barmhartigheid het zilver, dat hun terug betaald wordt, schijnen tot zich te strijken. Hier is zelfs de smerige plank met zijne groote haken zoo goed als goud. Voor de vergunning van zulk een plank van twee voeten breedte en zeven voeten lengte tegen den muur te mogen spijkeren, en er vleesch aan te hangen, betaalt een slagter op de markt te Newgate *f* 480 jaarlijks; en voor den winkel er tegenover, een hol van twaalf voet breedte en zeven voet diepte, ruim 2000 gulden. En dit is op een goedkoope, weinig in het oogloopende plaats. In de nabijheid van Bonser, den eersten koopman in Newgate, (zoo noemt men hen, en niet vleeschhouwers, daar zij alleen in het groot in- en uitslaan) kost een dergelijke plaatsruimte reeds van drie tot vier duizend gulden.

Wij ontbeten in „de oude koffijkop." Weder naar buiten gaande, was de markt in volle bedrijvigheid. Winkels, muren, deuren, planken, huizen, alles was verdwenen, althans onzigtbaar geworden, achter hamels, zwijnen, kalven, ossen, wel twintig soorten van wilde eenden, waterhoenders, hazen, konijnen, en welke dieren nog al meer weet ik niet. De beide openslaande deuren der herbergen waren tot kleine openingen geworden tusschen de aan den muur opgehangen zwijnen. Menschelijke monsters met smerige slaapmutsen op het hoofd, op de schouders met vrachten vleesch, draafden en balanceerden blindelings door elkaar, roepende naar hunne meesters, opdat deze hun den weg zouden wijzen. Wandelende vleeschmassa's! Hun haar een en al vet; hun gelaat met talk besmeerd; hunne handen raauwe beefstuks; hunne kleederen zelven gemest als varkenskwartieren, duimen hoog met vet bedekt. — De vleeschhouwers, wier karren buiten in de onafzienbare reeks wachten, onderzoeken hier en daar met den duim een stuk vleesch, en sluiten in het zelfde oogenblik een koop van duizend en twee duizend gulden. De reeds wachtende dragers vallen op het gekochte aan, werpen centenaars vleesch op hunne breede ruggen, en tuimelen daarmede blindelings en zonder ergens acht op te slaan, tegen alle levend vleesch aan, terwijl de verkooper de onwillige banknoten of handen vol goud in een lade van zijn verkoophol bergt. De meeste vleeschhouwers slagten zelven niet, maar koopen hun behoefte op de markt. Deze zaken duren niet langer dan op zijn hoogst drie uren. Wat later en des avonds volgt is kinderwerk en kleinhandel, die evenwel somtijds, en vooral des Zaturdags, een ontzaggelijke vlugt neemt, zoodat men zooveel omzet als de kleine plaatselijke gesteldheid dit veroorlooft.

Nadat ik in het gewoel van den groothandel nu eens door een zwaar achterkwartier was geoorvijgd, dan eens door den scherpen, ijskouden

poot van een varken in den nek was gevat, of door de hoornen van een ram in den rug was gestoten, en ik op duizenderlei wijze met vet was besmeerd, en bruin en blaauw, ja zelfs bloedig was geslagen, want eenmaal in die ontzaggelijke drukte, kan men er slechts met veel moeite weder uitkomen, gelukte het ten laatste weder eens kalm adem te halen, en mijne wonden en builen te bezien. Nu ik toch eenmaal bezoedeld was, besloot ik, deze zonderlinge wereld nog naauwkeuriger op te nemen. Op voorspraak van mijn geleider, kreeg ik toegang tot de werkplaats van de heeren Venables en Dixon, die wekelijks gemiddeld vijf honderd hamels des zomers, en duizend des winters slagten. De werkplaats bestond, van de straat gezien, slechts uit een groote kast, uit welke een heer, van een koopmans uiterlijk, over dikke boeken was heengebogen.

— En waar is het slagthuis? vroeg ik verwonderd.

— Hier, antwoordt hij, terwijl hij op een deur achter zijn kast wijst en die open maakt. Terwijl hij uit zijn kast treedt, om er mij te laten ingaan, komt mij de damp en de slagtreuk in dikke wolken tegen. Ik zie ten laatste door een geopende deur in een donker hol, niet grooter dan een kloek vertrek, acht menschelijke gedaanten, allen met bloote armen en allen in den vollen zin van het woord van het hoofd tot aan de voetzolen druipende van bloed.

Deze acht wezens vormen twee rijen, zooals de boekhouder mij mededeelde. Ieder schaap gaat door vier paar handen vóór het geheel gereed is, om verkocht te worden. Deze beide rijen werken gewoonlijk twaalf uren daags, en slagten gedurende dien tijd honderd zestig stuks, zoodat aan elk nog geen vijf minuten besteed worden. Mijn oog was weldra aan de duisternis gewend, zoodat ik het kleine moordhol duidelijk overzag en mij zelven geweld aandeed, het er een paar minuten uit te houden, om een denkbeeld te hebben van deze schaduwzijde van menschelijke industrie. De acht mannen waren druk werkzaam te midden van levende, geheele, halve, stervende, doode, geheel of gedeeltelijk afgehakte hamels. Aan eene zijde van den muur stonden, achter een beschot, minstens vijftien levende dieren, waaruit een zweetende en van bloed druipende reus, een beeld der verschrikking in den somberen nevel van dit vertrek, hen een voor een te voorschijn haalde, op een groote, met een blad van traliewerk voorziene bank wierp en doorstak, terwijl de anderen onmiddellijk hun villers- en schoonmakersbezigheid begonnen. De levende schapen staarden dit ontzettend tooneel aan en bragten een geluid voort, zooals ik het nooit door dierenkeelen heb hooren uiten; voor mij was dit tooneel het afschuwelijkste en afzigtelijkste en werd alleen nog overtroffen door mijn afkeer voor de ossenslagers, die, behalve de twee millioen schapen, de dertig duizend kalveren en veertig duizend zwijnen, ook nog twee honderd vijftig duizend ossen ombragten, al hetwelk door de reuzenstad wordt verslonden.

Met een gedwongen verharding van gemoed zag ik op die moordindustrie neder en nam aan, dat zij noodzakelijk was en ook zonder overgevoeligheid moet worden gedreven, maar nooit was mijn hart zwaarder, dan na het bezoeken dier markt, terwijl ik de treuriger voorstelling der slagerij achter het vrolijker tooneel der verkoop in het klein, welke inmiddels begonnen was, trachtte te verdrijven. De eigenlijk aristokratische groothandelaren hadden reeds gesloten, zoodat er nu plaats was voor den vriend der armen of den meer beschaafden proletarier. De ordentelijke en meer welvarende armen koopen zich hier voor de helft van den vleeschhouwersprijs hun vijf of tien pond zware stuk vleesch. Dit wordt des zondags vrij voor het spit geroosterd, terwijl een pudding van erwtenmeel, eenige aardappelen en wat bier het middagmaal van den arbeider en meer welvarenden arme uitmaakt.

Men kan zich het gedrang, gewoel en geschreeuw bij dezen handel in het klein best voorstellen, daar de markt duizenden personen van allerlei leeftijd moet omvatten; een markt, gelegen in het brandpunt van een opeenhooping van drie millioen zielen, die allen tot den eersten rang der vleeschetenden behooren. Opmerkelijk is de snelheid, grofheid en dikwijls geestige kortheid, waarmede hier gehandeld wordt. Naauwelijks ziet een zorgvuldig huisvader of een moeder en echtgenoot, die wegens beperkte beurs zeer omzigtig te werk gaat, een stuk vleesch aan, of het is reeds van den haak in de mand. Wil of kan zij zooveel niet betalen, zoo vliegt het even snel met de een of andere aanmerking een anderen klant in handen.

Zoo komen en verdwijnen op deze markt van Londen gemiddeld dagelijks honderd kalveren, honderd vijftig zwijnen, zes duizend schapen en meer dan zeven duizend ossen, behalve het gevogelte, hazen, konijnen, enz.

DE SPOORWEG OVER DEN SEMMERING.

Tot de grootste wegen der latere tijden behooren in de eerste plaats de tunnel, door den Mont Cenis, en de spoorweg over den Semmering, een bergrug van de Stierische Alpen, om tot een aansluiting te komen met den spoorweg van Weenen, Laibach en Triest. Het eerste gevoel bij het zien van dit reuzenwerk is bewondering over de stoutheid en volharding van den menschelijken geest, die in een tijdsverloop van tien jaren duizenden zwarigheden wist te boven te komen, opdat de spoortreinen, zwaar met menschen en goederen beladen, vlug langs steile afgronden zou voortijlen. Het tweede gevoel is ontzetting. Over een lengte van vijf en een halve Duitsche mijl loopt de spoor-

weg, onder het bestuur van den kundigen ridder van Ghega gebouwd, door lange tunnels, over smalle bergruggen, en onder steil overhangende rotsen. Bij Gloggnitz, 1308 voeten boven den spiegel der zee begint de klimming. Voor den trein ziet men groene bergen en een steilen rotsmuur; het ziet er uit alsof de trein hiertegen aan moet loopen. Doch hij kronkelt tusschen de kegels van den Eichkogel en Silberberg door, sluipt door de engte bij Schottwien in het gebergte, en vervolgt zijn loop met slangenkronkelingen door het wild romantische Schwarzadal, gedeeltelijk langs vasten bodem, gedeeltelijk langs viaducten. Bij den viaduct te Beiersbuch wendt zich de trein weder naar den Eichkogel terug, nadat hij bij Beiersbuch een hoogte van 1524, bij Eichkogel die van 2080 voeten boven den zeespiegel heeft verkregen. Dan gaat het in tamelijk regte lijn naar den 2160 voet hoogen Klamm, voorbij Schottwien naar Brestenstein, 2454 voeten boven de zee. Tusschen Pittenbach en Klamm maken een reeks van tunnels, in de harde rots uitgehouwen, en viaducten met boven elkaar gebouwde bogen een langzame klimming mogelijk. Langs den kant van den Weinzettelfeld klimt de baan langs een duizelend hooge viaduct en een tunnel tot de Krauselklause, en vandaar naar de koude Rinne, waar men nogmaals een viaduct ontmoet. Hier vindt men een nieuw keerpunt, en de trein gaat in scherpe bogten door de onderste Adlitzgraben naar Passhöhe. De eene kronkeling volgt op de andere, en dikwijls komt het den reizenden voor, als ging de trein terug, en nog steeds gaat het voorwaarts, langs twee zestien vademen hooge viaducten, en door een 600 voeten langen tunnel naar de bovenste Adlitzgraben.

De tunnel, die nu volgt, heeft een lengte van 1200 voeten, en gaat door den Waberkogel, en dan een 1404 voeten lange door den Wolfsberg. De Sennering, die door een tunnel van 4380 voet wordt doorsneden, is het hoogste punt, 2778 voet boven den zeespiegel. Van hier gaat de trein dalende.

Evenzeer als de baan bij het opklimmen, is die ook bij het dalen met tunnels doorsneden, en loopt zij langs steilten, over bergruggen en langs viaducts, totdat zij in den 763 voet langen gemetselden tunnel bij Mürzzuschlag haar rustpunt vindt, en zich aansluit aan de Laibacher linie. De gezamenlijke lengte der tunnels bedraagt 2254 vademen of 13,524 voeten, die der gezamenlijke viaducten meer dan tweemalen zooveel. De krommingen, welke men aan de baan moest geven, zijn even als de langzaam achtereenvolgende stijging, volgens de ondervinding en de theorie naauwkeurig berekend, de locomotieven van een bijzondere constructie, en het water, dat van de bergen komt, wordt door pompwerken in vergaarbakken bijeengebragt, om een mogelijk gebrek aan water voor de locomotieven te voorkomen. Het eenige, dat niet te voorkomen is, zijn bij harden winter sneeuwvallen, wanneer menschen- en machinekrachten in het werk gesteld moeten worden, om de hindernissen uit den weg te ruimen. Het vergezigt dat zich dikwijls aan den reizende aanbiedt, is vaak schilderachtig, ja huiveringwekkend groot. Nu eens is het den mensch geoorloofd diep in het bloeijende dal der Schwarza een blik te werpen, dan gaat het langs gapende afgronden en ruwe steilten, dan stort zich de trein in den donkeren kolk der bergen, en men gevoelt zich als herboren bij het weder aanschouwen van het licht des dags, terwijl beneden zich de blik rust op bloemen en groen, waardoor zich als een zilveren band een rivier kronkelt.

Bij het aanschouwen van dit stoute werk leert de mensch inzien, wat vernuft en volharding vermogen, terwijl de steeds voortstrevende ontwikkeling de verbeeldingskracht een ruim veld voor de toekomst opent.

VERSTANDIG ZIJN.

NAAR

Fanny Fern.

Is er iets, dat ik haat, zoo is het een verstandig wezen. Kom, wees verstandig, Thomas, kwel mij niet en plaag mij niet met uwe vervelende vragen, zegt de loome moeder tot haar bewegelijk kind, dat zij opgesloten houdt, en welks werkzame geest te vergeefs tracht, de bij hem opkomende vraagstukken op te lossen. — Wees verstandig; ik haat die tranen, zegt de man tot zijn zieke, of door bezigheden overstelpte vrouw, wanneer zij weent van uitputting naar ziel en ligchaam. — Zijt gij wijzer dan uw vader; wees verstandig! zegt de stijfhoofdige vader tot zijn zoon, dien hij een beroep wil opdringen, waartegen zijne geheele natuur strijdt. — Kom, wees verstandig, denk eens aan hoe aangenaam het wezen moet, zulk een fraai huis te bewonen, zegt de moeder tegen haar lieve achttienjarige dochter, die zij aan een geldzak van vijf en zestig jaren wil uithuwelijken. Zoo veel als ik er van begrijp, staat verstandig zijn gelijk met te lagchen, wanneer het hart wegkrimpt; is het, vertrouwen te schenken en niet te ontvangen; getrouwelijk uwe beloften te houden, en het u niet aan te trekken, dat men ze tegenover u verbreekt; nooit met iemand van gevoelen te verschillen of dit openlijk te bekennen, en beteekent het zoo veel als voor een dwaas te moeten doorgaan, of zijn best te doen, om een huichelaar, een „verstandig" wezen te worden.

UIT DE TIJDEN VAN DRUK.

II.

MAAR EEN SCHAAPHERDER.

De voorbereidselen tot den slag, die op Jena's hoogten zulk een noodlottig gevolg voor geheel Duitschland zou hebben, werden gemaakt. Het was de 12. October. Het Pruissische korps, dat met alle versterkingen, die Rüchel had toegezonden, geen 40,000 man te boven ging, stond in digte massa op een zich noordelijk uitstrekkende rij van heuvelen, regts van den straatweg van Jena naar Weimar, tusschen den Ilm en de Saale. Zijne voorposten stonden op den Landgrafenberg, een steilen berg, tusschen zijne positie en de stad Jena, van welks toppen het Pruissische leger geheel te overzien was, en over welken de eenige weg voerde, om zijn stelling van voren aan te grijpen.

Het leger van den koning van Pruissen, onder onmiddellijke bevelen van den hertog van Brunswijk, was ruim 65,000 man sterk, en in de nabijheid van Weimar geplaatst. Dus bevond zich de geheele Pruissische armee, uit iets meer dan 100,000 man bestaande, waaronder 18,000 uitmuntende ruiters en 300 kanonnen, op een terrein, waar het zijn bekende taktiek geheel kon ontwikkelen. In spijt van de ongelukken bij het begin van den veldtogt, kon het nog altijd met het zwaard in de vuist het geluk herwinnen, en moed en geestdrift vervulden de harten der krijgers. Buitendien was hunne positie uitmuntend en goed geconcentreerd, en zoo Napoleon hen wilde aantasten, had hij met groote plaatselijke bezwaren te kampen, die de ontwikkeling zijner beste krachten, van zijn ruiterij en artillerie, bijna geheel verhinderden. Wel was het leger van den hertog van al zijne magazijnen afgesneden, en reeds ontstond er gebrek, doch een enkele dag van geluk kon ook dit bezwaar weg nemen.

In Jena stond Lannes; Ney en Angereau hadden zich te Roda en te Kahla in zijn onmiddellijke nabijheid geposteerd, en Soult naderde Jena ook met een sterk legerkorps, terwijl Davoust en Murat naar Naumburg oprukten, om zich in het bezit te stellen der magazijnen. Nog liet zich de afloop van den volgenden dag niet voorzien; oogenschijnlijk scheen zelfs het geluk naar de Pruissische zijde over te hellen; want zij waren ontegenzeggelijk in het bezit eener veel uitnemender positie, hoewel een in den krijg geoefend leger van meer dan 100,000 man, onder aanvoering van Napoleon, tegenover hen stond. Dat een vreeselijke slag op handen was, gevoelde een iegelijk. Zwaar drukte dit gevoel den geheelen omtrek. Onverschillig naar welken kant het geluk zou overslaan, de uitgestrekte legerplaats zelve, was aan een zeker verderf gewijd, en wie zou voorspellen, hoeverre zich dit zou uitstrekken! Nog was men slechts met de voorbereidselen tot den slag bezig, en toch waren de dorpen uit den omtrek zoo goed als geplunderd. Velen der inwoners hadden met hun gezin en have de wijk genomen naar de boschrijke heuvelen aan gene zijde der Saale, doch de meesten hadden moeten achterblijven. Langs wegen en velden zag men slechts wagens, wapenen en kurassen; ter naauwernood was een positie ontruimd of de Franschen namen haar in, en plunderden wat Pruis en Sakser hadden overgelaten.

Aan de helling van een berg stond des namiddags van dien dag een man, met het hoofd op een herderstaf leunende, starende in het dal, waar de straatweg van Jena naar Naumburg heenvoert. Het was daar een bont gewemel. Soldaten, paarden en wagens verdrongen elkaar. Onbewegelijk en in gepeins verzonken rustte zijn oog op dit gewoel; naast hem weidden ettelijke schapen. De kleeding van den man, een eenvoudige lange jas, een groote zwarte hoed met breeden rand en een lang vest, kortom, zijn geheel verried bij den eersten oogopslag den schaapherder. Slechts nu en dan wierp hij een blik op de vier of vijf schapen naast hem, en een weemoedig lachje speelde om zijn mond. Nog voor korten tijd had hij hier voor zijn meester een groote kudde gehoed, en deze weinige dieren waren alles, wat er van overig was gebleven. Zij waren zijn eigendom, en hij had hierheen de vlugt genomen. De helling was steil, en hij mogt hopen, dat de soldaten niet tot hier zouden doordringen. Beneden in het dal, in het dorp, bezat hij een huis. Doch de Franschen hadden het betrokken, en hem zelven er uit verdreven. De wintervoorraad voor hem en zijne dieren had men hem geweldadig ontnomen — wat zou hij dus nog in het dorp zich ophouden? Het doen en laten der vijanden van nabij aanschouwen — dat kon hij niet! Hij was alleen, doch nu en dan balde hij onwillekeurig zijne vuisten, en stiet hij zijn herderstaf in den grond. Hij dacht aan den overmoed, aan de onbeschaamdheid der vijanden, en zijn hart werd vervuld met verbittering, en wild en somber was de uitdrukking zijner oogen, terwijl hij de borstelige en reeds grijze wenkbraauwen zamentrok. Ware hij twintig jaren jonger geweest, hij zou daar niet gestaan hebben; doch zijn hoofd was te grijs voor de politiemuts.

Twee zijner zonen bevonden zich in het Pruissische leger, en ook bij hen toefden zijne gedachten. Daar kwam een man schuins langs de helling opklimmende op hem aan. Hij bemerkte hem echter niet voor de naast hem zittende hond aansloeg. Snel wendde de herder het hoofd om, en naauwelijks had hij den nader komenden herkend, of zijne wenkbraauwen trokken nog somberder te zamen.

— Welnu, Born, riep de naderende persoon, een man van tusschen vijfentwintig en dertig jaren, wiens kleine stekende oogen en scherp uitkomende jukbeenderen aan zijn gelaat een onaangename uitdrukking gaven. Welnu, gij staat hier zoo kalm alsof er niets op til ware! Dat is een

leven en beweging rondom ons, zoodat men God danken moet, wanneer men er heelhuids afkomt.

— Wat bekommert gij u daarom? voegde de herder hem toe.

— Uwe zonen staan immers ginds bij de Pruissen? aldus vervolgde de andere.

Born knikte toestemmend.

— En uw vrouw en dochter?

— Zij zijn aan den overkant, antwoordde de herder, met zijn hand op de bergen aan gindsche zijde der Saale wijzende.

— En denkt gij, dat zij daar in veiligheid zijn? Ook daarheen zal de vijand doordringen.

— Misschien is het slechts nog om een dag te doen, en moeten die vreemdelingen dan mogelijk weder het land uit, even onverwacht als zij gekomen zijn.

— Ha! ha! sprak Sielert, zoo heette de man, lagchende; gelooft gij, dat de Pruissen zullen overwinnen? Ik kom heden van Kahla en Jena, en heb gezien hoe talrijk de Franschen zijn; er zijn er veel meer dan 100,000, en die laten zich maar niet zoo gemakkelijk het land uitjagen.

Born zag hem scherp en somber aan. Gij schijnt naar de zijde van den vijand te zijn overgegaan, sprak hij langzaam.

— Neen — neen! Maar Napoleon verstaat den oorlog.

— Zijne ruiters en kanonnen zal hij langs deze bergen toch niet in de hoogte kunnen werken, hernam Born. Er is maar een weg langs welken dit mogelijk is, en dien kent hij niet, en zal hem ook niet kennen.

— En kent gij dien? vroeg Sielert bijna driftig.

— Ik ken dien, hernam Born kalm. Doch waarheen gaat uw weg.

— Ik wilde naar Naumburg, antwoordde Sielert. Langs den straatweg is echter aan geen doorkomen te denken, wegens de soldaten, paarden en wagens. Ik moet dus langs zijwegen gaan. Vaarwel!

Langen tijd zag de herder hem na, en een sombere uitdrukking lag in zijne blikken opgesloten. Langzaam dreef hij zijne dieren op een klein bosch aan, dat op eenen kleinen afstand zich langs de berghelling uitstrekte. Daar zou hij dien nacht doorbrengen, in gezelschap van zijne dieren. Wel waren de nachten reeds koud en vochtig, doch van zijne jeugd aan wind en weder blootgesteld, zag hij hier niet tegen op; ook had hij reeds menigen kouderen nacht onder den vrijen hemel doorgebragt. Hoe meer de avond begon te vallen, en hoe stiller het rondom hem werd, zooveel te luider steeg het gewoel uit het dal tot hem omhoog; het doffe, zware rollen der kanonnen en proviantwagens; de hoefslag van paarden daar tusschen, vermengd met luide stemmen, tromgeroffel en muziek. Reeds dit gedruisch schrikte hem af, om in het dal terug te keeren, en langen tijd hield het hem wakker, tot hij eindelijk, zittende met den rug tegen een boom geleund, zijn hond en zijne weinige schapen digt bij hem, insliep.

De 13. October brak aan; een der gewigtigsten uit de dagen van lateren tijd, want op dezen, en niet op de volgenden, werd het lot van den strijd beslist. De hertog van Brunswijk, bezorgd om de voor zijn leger zoo noodzakelijken proviant te Naumburg, die door Davoust, Murat en Bernadotte werd bedreigd, en hopende dat Napoleon zoo spoedig, en vooral niet op een voor hem zoo ongunstig terrein slag zou leveren, had zijn leger gedeeld, en het voornaamste gedeelte trok met den koning aan het hoofd naar Sulza, en kwam op den avond van dien dag op de hoogten van Auerstädt aan. Hohenlohe bleef als achterhoede op de berghoogten tusschen Jena en Weimar achter. Hij zelf gaf de voordeelen van zijn positie, die hem zoo sterk maakten, vrijwillig op. In plaats van zijn leger naar de scheiding van den hertog van Brunswijk nog meer zaam te trekken, om het hoofdpunt dezer stelling behoorlijk te kunnen verdedigen en bezetten, strekte hij die over een afstand van zes uren uit, zonder in deze lange, zwakke linie eenig steunpunt van aanbelang te hebben. En het gewigtigste, het hoogste punt der geheele positie, den Landgrafenberg, gaf hij geheel en al op.

Naauwelijks had Napoleon dit bemerkt, of hij besteeg zelf den berg, die daarop spoedig door het geheele corps van Lannes werd ingenomen. Te laat zag Hohenlohe zijn misslag in; hij wilde den heuvel hernemen, doch werd teruggeslagen, van dien heuvel, kon Napoleon de geheele stelling van het Pruissische leger overzien, welks uitgestrektheid hem dit grooter deed voorkomen, dan het werkelijk was. Hij had voor den volgenden dag een plan van den veldslag ontworpen. Hij had reeds het geheele korps van Lannes op de hoogten, doch nog ontbrak hem het geschut en de ruiterij, zonder welke hij geen slag durfde wagen. Te vergeefs had men alle moeite in het werk gesteld om een en ander langs de steilten van den Landgrafenberg omhoog te brengen en onmogelijk bevonden, terwijl het bleek, dat hier eenige dagen werk toe vereischt werden. De infanterie zelve had reeds moeite, om langs de steil opgaande voetpaden vooruit te komen.

De nevelen van den morgenstond waren opgetrokken, en thans eerst werd Hohenlohe gewaar, welk een aanzienlijke vijandelijke magt gedurende den nacht de hoogte had betrokken, en thans tegenover hem stond. — Om denzelfden tijd stond ook de schaapherder weder aan de helling van den berg, en weidde zijne dieren. Zijn eerste blik was naar het dal geweest, en een vreugdegloed schitterde uit zijne oogen, toen hij aan de talrijke stukken geschut, proviantwagens en de vele ruiterij, die in het dal stonden, bemerkte, dat het den vijand nog niet had mogen gelukken, deze den berg op te werken.

— Duivels, sprak hij onwillekeurig tot zich zelven, kende hij den weg, welke naar die hoogten voert. Hij vindt hem nooit, en daarenboven, weinige kennen hem zoo naauwkeurig als ik. Hij ziet

er niet uit, als ware hij berijdbaar, en t' ben ik zelf er vroeger meer dan eenmaal lang ereden.

Wederom kwam de man, die hem d vorigen dag overvallen had, van den berg t hem.

— Gij zeidet gisteren naar Naum rg te willen? vroeg Born.

— Dat was zekerlijk mijn voo emen, doch alle wegen zijn zoo versperd, dat h schier onmogelijk is, er door te komen. Ik he daarenboven gisteren nog goede zaken geda , waarvan ik geruimen tijd kan teeren. Zie ens, vervolgde hij, en hield een geldbeurs omhog, die verscheidene goudstukken bleek te bevatten. Luister; het zijn slechte tijden; handel en ar id staan stil, en het is moeijelijk geld te verdi en, en wij weten daarenboven niet, welk een l ons nog te wachten staat. Met dit geld wil ik weder een kleinen handel beginnen. Luister ens, wat ik al bij mij zelven heb bedacht.

— Ik begrijp van uw handel niets, en het gaat mij ook niet aan, aldus viel hem de andere in de rede, die met dezen man niets meer uitstaande wilde hebben.

— Nu, wat scheelt er aan? vroeg Sielert geruststellend. Ik heb uw hulp daarbij noodig; — hoor mij bedaard aan. Zie, den geheelen Landgrafenberg en al de hoogten heeft het Fransche voetvolk bezet; als katten zijn zij er tegen opgeklommen. Daar boven is niet veel te krijgen, en zooals gij weet, vertrouwt niemand de Franschen; ik echter vrees hen niet; ik wilde met een kleinen wagen wat bier en brood den berg opkruiden; ik weet, dat men het mij goed zal betalen; doch hoe kom ik boven. Zie, Born, ik geef u een dezer goudstukken, wanneer gij mij den weg toont, waarvan gij gisteren hebt gesproken. Wilt gij?

Met klimmende spanning had Born toegeluisterd, en uitvorschend rustte zijn oog op het gelaat van den andere.

— Ik zou u den weg wijzen? riep hij. Gij zoudt dien aan den vijand verraden!

— Sielert lachte geslepen. Wees geen dwaas, Born! En zoo dit nu werkelijk mijn doel ware; kom, luister, wij willen de zaak met ons beiden doen; ik zal met den Franschman onderhandelen, en ik beloof u, dat zij ons zooveel zullen geven, dat geen van beiden meer in zijn leven een hand zal behoeven uit te steken.

Een roode gloed had de wangen van den herder gekleurd; de aderen van zijn voorhoofd waren gezwollen, en in hem kookte en bruiste het, doch hij sprak geen woord.

— Nu, spreek dan toch, aldus drong Sielert bij hem aan.

— Ik — ik zou dien vervl.... Franschman den weg wijzen? riep Born, wiens toorn zich nog geen uitweg kon banen.

— Nu, waarom niet, wanneer het goed betaald wordt, en hiervoor sta ik in.

— Schoft, aldus viel de herder hem in de rede, terwijl hij hem bij de borst vatte. Schoft! Mijn eigen vaderland, het leven mijner zonen zou ik voor geld verraden! Daar, ga heen! en met een forschen stoot stiet hij hem, in spijt van zijne jaren, de berghelling af.

Eenige malen stortte de verrader kop over bol naar beneden, doch eindelijk kwam hij weder op de been, en van woede schuimbekkende, drong hij op den ouden man in. Deze had evenwel zijn herdersstaf omhoog geheven, en zag er niet uit, alsof hij aarzelen zou toe te slaan; Sielert waagde het niet hem te naderen. Gij zult er voor boeten, riep hij nog altijd woedende, en ijlde weg.

— Denk aan uw eigen leven, want dat eindigt nog aan de galg! riep hem de oude herder na.

Zijn eenvoudig, natuurlijk gemoed kon zich van zulk een schanddaad geen denkbeeld maken. Hij nam weder plaats, en ondersteunde zijn hoofd met zijne handen. Hoe was het mogelijk, dat iemand een verrader kon zijn van zijn eigen vaderland? Hij dacht aan zijne zonen, zijn dochter en zijn vrouw. Sedert langen tijd had hij hen niet gezien. Nog liepen zij geen gevaar, want aan gene zijde der Saale bemerkte zijn oog nog geen vijand, de hoogten daar waren nog onbezet. Doch wat zou er van hen worden, wanneer de Franschen werkelijk overwinnaars bleven? Het kon, het mogt niet zijn.

Meer dan een uur was hij in gepeins verzonken. Naderende schreden deden hem verschrikt het hoofd opligten. Verscheidene Fransche soldaten naderden hem, en op eenigen afstand bemerkte zijn oog Sielert. Een bang voorgevoel kwam bij hem op. Verschrikt sprong hij op de beenen. Zou hij vlugten? Zijne oude beenen zouden hem niet ver gedragen hebben. Zou hij zich verweren? Vast, krampachtig vatte hij zijn stok; ook dit zou dwaas zijn geweest. Schijnbaar kalm bleef hij dus staan. De soldaten naderden, en een hunner vorderde hem op, in gebroken Duitsch, om hen te volgen.

— Waarheen? vroeg Born, wiens kalmte en rust werkelijk grootendeels waren teruggekeerd.

— Naar den maarschalk, was het antwoord.

Born aarzelde. Wat wilde men van hem? Zou zijn vrees bewaarheid worden.

— Heeft die u hierheen gebragt? vroeg hij verder, op Sielert wijzende. Zijn vraag werd toestemmend beantwoord. Thans was het buiten twijfel — hij moest den verborgen weg verraden. Zijn hoofd duizelde. Zou hij weigeren te volgen? Zijn arm was nog krachtig. Dat ware dwaasheid! — Zwijgend en met bang voorgevoel in het hart volgde hij dus de soldaten. Snel ging het nu den berg op. Sielert wachtte hem op tot zij hem bereikt hadden, en voegde zich toen bij den troep.

— Ik heb het u beloofd, dat ik het u betaald zou zetten, sprak hij tot Born. Men zal u den mond wel weten te openen, om den weg te leeren kennen.

De oude zweeg; hij hoorde die woorden ter naauwernood. Een innerlijke stem sprak tot hem: dit is een zware gang voor u. Wijs den weg, of gij stort u en de uwen in het ongeluk! Wijs hem, voor men er u door geweld of hardheid toe

dwinge. — En hij zelf zeide dan weder: men kan u niet dwingen. Geweld kan u den mond openen, doch niet het geheim uit den boezem wringen.

Toen hij den Landgrafenberg had beklommen voerden de soldaten hem naar het hoofdkwartier van den generaal Lannes. Deze liet een oogenblik zijn oog uitvorschend op hem rusten, en vroeg hem daarop, of hij, zooals hij tot Sielert gezegd had, een weg kende tegen deze hoogten op, langs welken men geschut en paarden kon vervoeren.

— Ja, sprak Born kalm.

— Zoo wijs dien ons, en gij zult ruimer beloond worden, dan gij vermoeden kunt.

Born zweeg. In hem kookte en bruiste het. Hij kon geen verrader worden.

— Wilt gij ons den weg wijzen?

— Neen! was het bepaalde antwoord van den herder. Ik zou slecht tegenover mijne landgenooten handelen.

— Dus wilt gij niet? sprak de maarschalk. Meent gij, dat wij niet ook zonder u den weg zullen vinden? Er ligt mij slechts aan gelegen, dien nog heden te leeren kennen.

— Ik verraad hem niet.

— Gij wilt niet? aldus voegde de Franschman hem driftig toe. Gij durft mij trotseren? Denkt gij dat ik u niet dwingen kan?

— Niemand kan mij daartoe dwingen.

— Niet? Ik zal u dit toonen. Niet van uw wil zal de goede afloop van een veldslag afhangen! Gij krijgt een groote belooning, wanneer gij ons den weg wijst — weigert gij — zoo moet gij sterven. En nu, beslis!

Born zweeg.

— Het is mij geheel ernst! Gij zult sterven, wanneer gij voortgaat, mij te willen trotseren.

Het gelaat van den ouden man was merkbaar bleeker geworden. Hij beefde ligt, en een oogenblik dreigden zijne knieen te zullen knikken; — hij dacht aan zijn vrouw en kinderen; doch weldra herkreeg hij alle vastberadenheid, en zeide: ik ben geen verrader!

— Gij wilt niet? riep de maarschalk driftig.

— Neen!

— Voert hem weg! beval de maarschalk, in toorn ontstoken. Voert hem weg. Geeft hem een half uur, om zich te bedenken, en durft hij ons dan nog tarten, zoo laat hem doodschieten!

Hij keerde zich om, en Born werd weggebragt. Te vergeefs trad Sielert, wien door den dood van den herder een aardige winst ontging, nader, en trachtte hij hem te bewegen, den weg te wijzen, slechts de rigting aan te duiden. Te vergeefs trachtte ook de officier hem over te halen; Born bleef zwijgen. Met geboeide handen werd hij aan de helling van den berg gebragt. Voor zijne oogen laadden drie soldaten hunne geweren; hij wendde zich af. Een half uur was hem toegestaan, om zich te bedenken. Stilzwijgend zette hij zich neder, en rigtte zijn starenden blik naar het dal en de berghoogten in de verte; zijne wangen waren bleek. Welke gevoelens moesten ook niet in hen omgaan! — Een traan welde op in zijne oogen; hij drong dien terug.

De hem toegestane tijd was verloopen. De officier naderde hem andermaal, en vroeg, of hij den weg wilde aanwijzen. Hij antwoordde met een ontkennende beweging van het hoofd. — Zijne oogen werden met een doek bedekt; hij werd tegen een boom geplaatst, en de soldaten rigtten hunne geweren. Nogmaals herhaalde de officier zijn vraag, ja, tot voor de derde maal; doch toen ook deze keer de herder het hoofd ontkennend bewoog, weerklonk het kommando: „vuur!" De tegenoverliggende bergen weerkaatsten slechts éénen knal, en zonder een geluid te geven zonk de herder neder. Hij was goed getroffen, en geen spier van zijn gelaat had zich vertrokken. De soldaten lieten het lijk liggen; het was immers oorlog, en twee dagen later werd hij met honderden Pruissen en Franschen in een gemeenschappelijk graf gelegd. Geen geschiedboek bevat den heldendood van dezen eenvoudigen, regtschapen herder! — — slechts ettelijke landlieden in de omstreken van Jena weten er iets van te verhalen.

Napoleon verscheen zelf weder op den top van den Landgrafenberg, verbitterd over de onoverkomelijke zwarigheden, welke deze steile berghellingen zijn geschut en ruiterij in den weg legden. Daar naderde hem een officier, en berigtte, dat in een koffijhuis in Jena een geestelijke uit Wenigen-Jena verteld had, dat er nog een weg bestond, langs welken paarden en geschut den berg konden opkomen, en dat hij dien kende. Dadelijk gaf de keizer last, om den man in hechtenis te nemen, en dien tot hem te brengen; en nog was geen uur verloopen, of de ontstelde zieleherder stond voor hem. Onvoorzigtig had hij tegen een bekende de woorden gesproken, welke door den officier verstaan waren.

Hij was bleek, beefde, en kon van schrik bijna geen woord uitbrengen, toen de keizer hem opvorderde den weg aan te wijzen. Hij bezat de kracht en den moed niet, dit bevel ongehoorzaam te zijn. Door een officier geleid, en door den keizer en eenige hooge officieren vergezeld, toonde hij den weg, die door een beek doorstroomd, door rotsen vernaauwd, en met struiken begroeid, door een hollen weg leidt. Het bed van de beek is de weg, en met scherpen blik ontdekte Napoleon de mogelijkheid, om langs denzelven geschut en paarden omhoog te brengen. Wel moest hier en daar een boom geveld worden en een rots springen, doch die moeijelijkheden waren te overwinnen, en onmiddellijk gaf de keizer bevel het werk met alle kracht te beginnen, en den weg berijdbaar te maken.

De geestelijke, die zonder kwaad opzet en door onvoorzigtigheid en zwakheid den weg verraden had, werd tot den volgenden morgen op den Landgrafenberg terug gehouden. Een som gelds, hem als belooning aangeboden, sloeg hij af. Met oneindig veel moeite werd deze eenig mogelijke weg door het dal berijdbaar gemaakt. Des avonds te

acht ure was hij gereed, en met evenveel moeite werden kanonnen en paarden omhoog gebragt. Napoleon zelf hield toezigt, en legde ook zelf handen aan het werk, om zijne soldaten aan te moedigen. Gedeeltelijk getrokken, gedeeltelijk gedragen waren de meeste stukken op de hoogte gebragt. Toen eerst legde zich de keizer, in zijn mantel gewikkeld, voor een kort oogenblik op den kruin van den Landgrafenberg ter ruste neder.

De morgenstond van den 14. October was nevelig, vochtig en koud. Voor dat de nevel optrok stond het Fransche leger in slagorde geschaard, terwijl de Pruissen in den vasten waan verkeerden, dat die dag een dag der ruste zijn zou, daar zij, ook door een brief van Napoleon aan den koning van Pruissen gerigt, in het geloof aan een wapenstilstand versterkt waren. Eerst toen de zonnestralen de nevelen deden optrekken, toen hunne aangegrepen en teruggeworpen voorposten allarm sloegen, werden zij gewaar, dat Napoleon hun den veldslag aanbood. De slag van Jena was op dat oogenblik reeds beslist. — Hoe zal de man wel te moede zijn geweest, die den weg aan de Franschen toonde, toen het berigt van den verloren slag zijne ooren bereikte!

Nu, — ook hij is reeds lang ontslapen, even als de schaapherder. Of zijn sterven zoo kalm zal geweest zijn als dat van den ouden man, wie zal het zeggen? Zoo schoon zal zijn dood zekerlijk niet zijn geweest!

HET GLAZEN HOEDJE.

DOOR

Cornelius.

Mijn buurman aan tafel was een artiste. Artiste is iedereen, die zich toelegt, om anderen te vermaken en daardoor geld te verdienen. Schilder en koordedanser, dichter en kapper, toonzetter en modiste, beeldhouwer en pastijbakker, de man met een grafelijk praedikaat en de heiden, die geen hemd aan heeft, allen, die de zinnen hunner natuurgenooten trachten te streelen tot eigen profijt, zijn artisten. Artiste is een Fransch woord, het is afgeleid van art, in het Latijn ars, in het Hollandsch k u n s t. De kunst is lang en het leven is kort, zegt Hyppocrates, of een ander, die daarbij zeker geen artistes heeft op het oog gehad, maar veelmeer de dilettanti of liefhebbers — zij, die eene schoone kunst uitoefenen, alleen voor vermaak en eer. — Een artist ondervindt helaas dikwijls, dat de kunst veel te kort schiet, als zij door hare opbrengst in de behoeften van een lang leven moet voorzien.

Mijn buurman was een glasblazend artiste. Gedurende reeds eenige dagen had hij zijn atelier gevestigd in een der benedenzalen van het logement, waar ik des morgens mijn intrek had genomen. Hij was Franschman en derhalve zeer beschaafd, hij scheen des voormiddags goede zaken gemaakt te hebben, en derhalve vrolijk. Deze laatste eigenschap is toevallig ook een van mijne gebreken, en zoo kan het niet anders of wij waren weldra in gesprek. Toen we van tafel opstonden, noemde hij mij „mon ami" en „mon cher," en noodigde mij uit, als ik lust had, mijn ledigen tijd in zijn atelier door te komen brengen. Ah — zeide hij — daar kom veel jonk skoon junfvrouw, comment trouvez vous que je parle l'Hollandais? Liet hij er met zijne gewone vlugheid op volgen.

— Comme un gentleman! antwoordde ik hem lagchende, a revoir!

Zooals ik mijnen nieuwen vriend beloofd had, trad ik den volgenden ochtend tegen den middag diens atelier binnen, — altijd tegen een entree van ƒ 0,50. — Ah, vous voila! zeide hij, zoodra hij me zag; ik heb, zooals gij ziet, het vreeselijk druk, geneer u niet, gij zijt te huis. Dit begreep ik ook, en begon derhalve dadelijk met een geregelde inspectie van het atelier.

Zaal n°. 8 was een tamelijk groot vertrek; rondom de wanden was een soort van toonbank, waarop eenige duizende glazen voorwerpen van verschillende kleuren en vorm waren ten toon gesteld. Meestal waren het meer of minder gelukkige nabootsingen in het klein van zaken, die in het dagelijksche leven van andere stoffen vervaardigd, tot soms verbazende grootte voorkomen. Schepen, kasteelen, olifanten, paauwen, spinnewieltjes, herders en herderinnetjes, stonden daar met leeuwen, schapen, wolven en kippetjes als een wereld in het klein, rustig, doorschijnend, ligt en veelkleurig naast en door elkander, totdat deze of gene kooplustige bezoeker eenige dier voorwerpen medenam, om er eene étagère mede te verrijken.

Ik zoude hier zeer gepast mijne lezers kunnen onthalen op de fraaije uitweiding, die ik bij deze gelegenheid des avonds in mijn reisjournaal plaatste, over nutteloos geldverkwisten, dood kapitaal, en dergelijke, alles à propos van étagères ter neder geschreven — maar ik zie de noodzakelijkheid niet in, mijne geheimste gedachten te openbaren, en buitendien, ik heb een onderhoudend verhaal te doen, en niet te moraliseren.

Op een ander gedeelte van de toonbank lagen bepaald nuttige voorwerpen, glazen kralen, halssnoeren, bracelets, kraagjes, manchetten, alles hagelwit, ragfijn, onbegrijpelijk buigbaar, elegant van vorm, keurig van patroon, in sierlijkheid wedijverend met vlaamsche kant; — en te midden van al die heerlijke voorwerpen het pronkstuk der tentoonstelling, het chef-d'oeuvre van den artiste, een keurig glazen dameshoedje.

Terwijl de élèves van mijn vriend den kunstenaar, in het midden der zaal bezig waren met voortdurend nieuwe voorwerpen zamen te stellen, en aan de bezoekers te toonen, hoe uit verschillend gekleurde glazen staafjes al het schoone en fijne werk vervaardigd werd, dat zij rondom zich zagen, trad de heer en meester van al dat fraais met een waar air triomphateur naar zijn puikstuk, dat hij aan twee dames ter bewondering voorstelde.

Beide waren jonge vrouwtjes, en zeker de schoonste der dames, die zich op dat oogenblik in het atelier bevonden; ik volgde ze reeds, van dat zij zaal n°. 8 betreden hadden, met mijne blikken; ze waren uit den hoogeren levensstand, élegant gekleed, onberispelijk van taille, aanbiddelijk van gelaat.

De lezer begrijpt, waarom ik zoo even niet moraliseren wilde; niets zoude minder te pas komen voor iemand, die de bekentenis moet doen, dat hij min of meer jaloersch was op den echtgenoot, vooral van die levendige brunette, wier donkere oogen meer leven en licht straalden, dan ik ooit leven en licht heb opgemerkt in den schoonsten gloed der zon.

De andere was eene blondine; — zoo ik geene bijzondere voorliefde voor brunettes altijd gehad had, zoude ik haar misschien nog schooner gevonden hebben dan hare vriendin. Thans.... o, maar welke gesternten zijn te vergelijken met zon en maan? met die beide zinnebeelden van het praktische en poëtische leven! Ik was nog jong, mijne heeren! ik was van een sanguinisch gestel, vergeef mij dit oogenblik van zwakheid; en waarde dames.... wie weet of gij, die op dit oogenblik deze bladeren leest, waart ge toen in zaal n°. 8 geweest, thans niet een geheel ander iets van mij zoudt te lezen hebben, dan hetgeen ik u nu aanbied.

Doch ik ga verder.

Mijn artiste toonde, heb ik gezegd, zijn chef d'oeuvre aan de dames, die beide om het zeerst den kunstenaar over dit voortbrengsel zijner vinding en ervaring prezen, en werkelijk, het was een hondje van een hoedje. 't Was volgens den laatsten smaak uit wit melkglas vervaardigd, en versierd met linten en veeren van prachtig, hel schitterend gekleurde glazen; eene colibrie scheen te leven en te zullen zingen te midden van den sierlijksten bloemruiker, die ooit in eenigen tuin geplukt werd; het interieur — maar nu kom ik aan eene zaak van zoo groot gewigt, dat ik mijne beschrijving moet staken, met de mededeeling, dat het interieur hemelsblaauw was.

Volgens de meening van den artiste, die gaarne zijn hoedje verkoopen wilde, besliste deze omstandigheid ten voordeele der blondine; hij rigtte zich tot haar voornamelijk, iets, waarom ik heimelijk het land aan hem kreeg, en bragt het zelfs zoo ver, dat zij het glazen hoedje even oppaste. Ze keek vlugtig rond, daar was op dat oogenblik niemand in de zaal dan de artiste, de elèves en ik, misschien dacht ze wel dat ik bij het „spel” behoorde. Ze ontdeed zich van haren hoed; mijn hemel, welk een schoon hair had die vrouw! en binnen weinige oogenblikken prijkte het schoone glazen hoedje op het hoofd der blondine. Als eene prinses stond ze voor den spiegel, waarheen de Franschman haar gebragt had; fier rekte zij den schoonen hals, een gloed van welgevallen straalde uit den blaauwen en onbewolkten hemel harer oogen. Neen, nu zij dat hoedje op heeft, is zij geene gewon vrouw meer, ze is Diana, in nieuwerwetsch kostu Sedert de goden zich op den Olympus door d menschen vergeten zien, verkeeren zij, even als wone stervelingen, onder de menschen.

De brun te verschrikte toen zij hare vriendin aanzag; o da oedje, dat ongelukkige hoedje, zelfs mij verkeerde h de zinnen, niettegenstaande mijne voorliefde voor b nettes! — Was Venus zelve niet blond? Had Juno geene blaauwe oogen?

— Hoe vindt gij at dit hoedje mij staat, Emilie? vroeg de blondine in het Hollandsch aan hare vriendin, meer naar ik denk om eene lofspraak te hooren, dan wel verw htende hetgeen volgen zoude.

— O, maar het staat u n het geheel niet! antwoordde Emilie.

De Franschman bespeurde, dat le brunette zijn voordeel niet behartigde, zooveel Hollandsch verstond hij wel.

Hij was onuitputtelijk in lofspraken over zijn hoedje, en in complimenten voor de blondine.

Maar Emilie had besloten dat hare vriendin het hoedje niet koopen zou.

— Een glazen hoedje, zeide ze; wel het is wezenlijk belagchelijk, — gij kunt er u nergens mede vertoonen, niemand draagt een glazen hoedje.

— Het is, zeide de Franschman, hier te lande eenig, maar in Parijs is zulk een hoed volgens den laatsten smaak, en wordt slechts door de aanzienlijkste dames gedragen; de keizerin draagt geen andere. — O, maar het is charmant en het staat u beeldig.

Artiste en Emilie begonnen van toen elkander te haten; beiden spanden ze alle krachten in; ik begon vermaak in dezen strijd te krijgen, beide waren aan elkander gewaagd.

Eindelijk behaalde Emilie de overhand; hare vriendin zette het hoedje af, ook zij scheen overtuigd, dat het haar niet stond, triumphantelijk wierp Emilie het trotsche hoofd in den nek, mat met fiere blikken den artiste en mij, en noopte, met vriendelijken dwang, hare vriendin om het atelier te verlaten.

— O, die canaille! zuchtte de artiste, toen de dames vertrokken waren; zij heeft mij tachtig francs ontroofd; wat kan het haar schelen welk een hoed hare vriendin draagt, en buitendien, hij stond haar goddelijk, mijn arm glazen hoedje! — wanneer zal ik weder zulk eene gelegenheid hebben om het te verkoopen.

De man was geheel en al ter nedergeslagen, en ik had geen lust om zijne verdere klagten aan te hooren, maar ging heen.

Des middags kwam ik wat laat aan tafel; mijn stoel naast den artiste was opengehouden; naauwelijks was ik gezeten, of hij verwelkomde mij met een van genoegen stralend gelaat.

— Het hoedje is verkocht! zeide hij, ik heb de tachtig francs binnen.

— Is de blondine terug gekomen? vroeg ik.

— Ah, non! antwoordde hij; zij is door de brunette geëmberlificoteerd (terme d'atelier); naau-

welijks waart gij eenige minuten weg, of daar is de brunette: hebt gij het glazen hoedje nog? vroeg zij. Ik kon zien, dat zij ware zieleangsten doorstond, want ze was gejaagd in hare bewegingen, en ging regelregt naar de plaats, waar het lag.

— O, ja, mevrouw! antwoordde ik.

— Welnu, dan zal ik het nemen, zeide ze dadelijk; het stond mijne vriendin niet, ze zag er bespottelijk mede uit; maar ik twijfel niet, of mij zal het goed kleeden; drie minuten later verliet ze mijn atelier, zij had het glazen hoedje op, haar andere hoed moest ik bij haar aan huis laten bezorgen.

— Dus gij weet hoe zij heet?

— Baronesse..... fluisterde hij me zacht in het oor, eene charmante vrouw; ik ben dadelijk begonnen een nieuw hoedje te maken; nu zal ik zeer zeker er twee verkoopen; mag ik u een glas wijn aanbieden?

Ik geloof dat ik groot gelijk gehad heb, toen ik verklaarde, mij met geen moraal in te willen laten.

HET EILAND PITCAIRN IN DEN STILLEN OCEAAN.

Een dorpsverhaal uit de verzengde luchtstreken

NAAR

Dr. K. Scherzer.

Er zal wel geen plekje op de geheele bekende aarde bestaan, dat den psycholoog en den philantroop een belangrijker veld voor studie en beschouwingen aanbiedt, dan het eenzame, rotsachtige eiland Pitcairn en zijne bewoners; en zekerlijk zijn alleen de geringe, gebrekkige berigten, welke daarover tot hiertoe tot Europa doordrongen, de oorzaak, dat de aan het fabelachtige grenzende geschiedenis van dit eiland, nog niet het onderwerp is geworden van lijvige romans. Ik wil eenvoudig de annalen van Pitcairn voor de oogen mijner lezers open leggen, en enkel en alleen mededeelen, wat mij door eenige bewoners van het eiland, en door scheepkapiteins, die van tijd tot tijd het eiland bezochten, is bekend geworden; de lezer kan dan zelf beoordeelen, of de gebeurtenissen, waarvan Pitcairn sedert het einde der vorige eeuw de schouwplaats was, niet veel meer het karakter van een sprookje, dan van een ware geschiedenis dragen.

In December 1787 zond de Engelsche regering de krijgssloep „Bounty," kapitein Bligh, naar het eiland Tahiti, in den archipel der Gezelschaps-eilanden gelegen, om daar broodvruchtboomen in te nemen, en naar hare Oost-Indische bezittingen over te brengen. Het schip kwam in October 1788 in Tahiti aan, en verliet, voldoende van de bedoelde boomen voorzien, in April 1789 het eiland. Weinige weken na het vertrek brak onder de kleine bemanning een oproer uit, waarvan de aanstoker en leider de eerste luitenant der sloep was, met name Christiaan.

De wreede, willekeurige behandeling, die de bemanning van het schip van den kapitein moest ondervinden, die het matrozen en officieren zelfs aan de dringendste levensbehoeften liet ontbreken, en de geringste klagt en bezwaar met de scherpste straffen deed boeten, gaf hiertoe aanleiding. De vernederende behandeling, waaraan zij bloot stonden, had op het gemoed en het vaste karakter van den trotschen Christiaan zulk een diepen indruk gemaakt, dat hij besloot, des nachts in een kleine boot het schip te verlaten, en zich aan de golven toe te vertrouwen. Maar zijne lotgenooten verhinderden de uitvoering van dit wanhopend besluit, en een hunner deed het voorstel, om zich liever van het schip meester te maken, en den kapitein en zijne medepligtigen gevangen te nemen. Voorstel en uitvoering waren een. Christiaan en eenige zijner kameraden overvielen welgewapend den kapitein en hen van wie zij tegenstand konden verwachten, namen hen in verzekerde bewaring, lieten een boot in zee, voorzagen haar van een zeil, eenige werktuigen, een kompas, een kwadrant, eenigen leeftogt, haken, sabels, en noodzaakten daarna den kapitein, den tweeden luitenant, den dokter, den plantkundige en vijftien matrozen, om zich in de boot te begeven. Zoodra dit geschied was lieten zij het touw los, dat de boot aan het schip verbond, en terwijl zij met volle zeilen, door een gunstigen wind voortgedreven, koers naar het noorden zetten, was het kleine vaartuig met zijn ongelukkige bemanning spoedig uit het gezigt verdwenen.

Christiaan nam nu het bevel over de „Bounty" op zich. Men beraadslaagde, en kwam tot een besluit, een onbekend, weinig bezocht eiland in de nabijheid van Tahiti op te zoeken. Men veranderde den koers, wierp een groot gedeelte der eerst onlangs ingenomen lading van broodboomen over boord, en behield er slechts zoo velen, als men begreep tot aanbouw op het eiland, dat men wilde opzoeken, noodig te hebben, in geval men daar deze voor den bewoner der verzengde luchtstreken zoo nuttige plant niet mogt aantreffen.

Weinige dagen nadat dit plaats had gevonden, kwam men in het gezigt van Toeboeai, een der eilanden van den Roerutoe-archipel. Hoewel de inboorlingen hen zeer vijandig schenen, ankerden de opstandelingen evenwel in een baai ten noordwesten van het eiland. Dit scheen voor een kolonie uitmuntend geschikt. De broodvruchtboom, de banaan en taro, een soort van knol, die op de Zuidzee-eilanden de plaats van onzen aardappel inneemt, kwamen in menigte voor, en de tot bebouwing geschikten bodem beloofde den landman groote voordeelen.

Twee omstandigheden beletten echter de opstandelingen om het besluit eener duurzame kolonisatie op dat eiland ten uitvoer te brengen. De vijandelijke gezindheid der inboorlingen, waarvan

reeds in de eerste dagen de dood van eenige Indianen het gevolg was, en het gebrek aan vrouwen. Men herinnerde zich nu den vertrouwelijken omgang, welken men, gedurende het verblijf op Tahiti, met de vrouwelijke inboorlingen had gehouden, en besloot naar dit bekoorlijke eiland van den Gezelschaps-archipel terug te stevenen, om bestendiger banden te kunnen aanknoopen, en tevens eenige Tahitiers voor den landbouw der nieuwe kolonie aan te werven, die men onmiddellijk wilde opzoeken. Men zeilde naar Tahiti terug. Een verzonnen verhaal over de reden der terugkomst, waaromtrent men reeds afspraak had gemaakt, bereidde den muitelingen een goede ontvangst. Zij gaven voor, een eiland ontdekt te hebben, dat zij wilden bevolken. Kapitein Bligh was, zooals men beweerde, op hetzelve achter gebleven, en had Christiaan den eersten luitenant last gegeven met de „Bounty" naar Tahiti terug te stevenen, om daar zwijnen, hoenders, Jamswortelen en nog andere knolsoorten in te nemen. De onnoozele Tahitiers betwijfelden de waarheid van dit verhaal niet in het minste, en vervulden zonder eenig aarzelen den wensch der muitelingen. Doch van het vrouwelijk geslacht konden niet zoo velen besluiten hen te volgen, als zij wel gewenscht hadden. Slechts negen vrouwen gingen met hen scheep, en met hen acht Tahitiers en tien jongens. Men keerde hierop nogmaals naar Toeboeai terug, en bouwde zelfs een soort van fort ter verdediging tegen de inboorlingen, zoo wel als tegen vreemde schepen, ingeval de schuilplaats der muitelingen bekend mogt worden, en men uit Europa pogingen mogt in het werk stellen, om hen weder in handen te krijgen. Doch de hardnekkige vijandelijke gezindheid der inboorlingen deed ook deze tweede poging tot kolonisatie van slechts korten duur zijn; en dewijl tevens onder de medegebragten Tahitiers oneenigheid was ontstaan, zoo besloot men om nogmaals Toeboeai te verlaten, de ontevredenen naar hun land terug te brengen, en een ander geheel onbewoond eiland tot een duurzame nederlating op te zoeken.

Slechts bleven nog maar acht mannen der voormalige bemanning aan Christiaan getrouw, en deze beloofden hem te volgen, waar hij hen ook zou brengen Van de Tahitiers bleven nog maar zes mannen en twaalf vrouwen aan boord. Van deze laatsten waren negen met de Europeanen getrouwd, de anderen waren vrouwen der Tahitiers.

Een week lang dreef men op den oceaan rond, zonder regt te weten, waarheen men koers zou zetten. Eindelijk herinnerde Christiaan zich het rotsachtige eiland Pitcairn, dat hem uit vroegere reizen bekend was. Hierheen werd nu de steven gewend, en in Januarij 1790 had men het bereikt. Het eiland Pitcairn, volgens zeemans gebruik, aldus vernoemd naar den Ierschen matroos, die het in het jaar 1767 het eerste zag en ontdekte, is het zuidelijkste van de groep der onderste of Gevaarlijke-eilanden in den stillen oceaan, onder 25° Zuid. breedte, en 132° West. lengte gelegen. Het doet zich voor, als rondom van steile puntige rotsen omringd, met zwarte kloven en afgronden van elkaar gescheiden, en waartegen de golven met groot geweld breken, en het voortdurend met schuim bedekken. Daar het slechts met groote moeite en bezwaren bij zeer gunstig weder, en een geheel kalme zee voor kleine booten op een enkele plaats toegankelijk is, hadden de opstandelingen van het Engelsche oorlogschip naauwelijks een veiliger schuilplaats kunnen vinden, om zich en hun misdrijf aan de wereld en de wet voor altijd te onttrekken.

Christiaan sprong het eerst aan land; hij liet zich door het barre uiterlijk der kusten niet afschrikken, bezocht het binnengedeelte van het eiland, dat naauwelijks drie zeemijlen in omtrek was, en riep herhaalde malen uit: dit is het verblijf, zooals wij het noodig hebben! Men kome slechts om ons te zoeken en ons weg te voeren! Besloten om voor altijd op het eiland te blijven, liet men het schip te midden der branding op de rotsen loopen op een plaats, waar het onmogelijk zou geweest zijn het weder vlot te krijgen, ontscheepte de gewigtigste voorwerpen en levensbenoodigdheden, en door het schip daarna in brand te steken, was ook de laatste mogelijkheid weggenomen, om Pitcairn weder te verlaten.

Men vond het eiland geheel onbewoond, hoewel men herhaalde malen sporen eener vorige nederlating aantrof. Daar de muitelingen zeer goed wisten, welk een straf hun te wachten stond, in geval hun verblijf bekend werd, zoo hield men een geheel jaar op een der hoogste punten van het eiland, vanwaar men den oceaan van alle kanten kon overzien, de wacht, om kennis te hebben van elk schip, dat hun schuilhoek mogt naderen. Na verloop van eén jaar liet men evenwel die waakzaamheid varen; men kwam tot kalmte, en zonder uitzigt, en ook zonder verlangen om het eiland ooit weder te verlaten, leefde men in tevredenheid en overvloed. Behalve de vruchten, die de muitelingen op het eiland vonden, gedijden het van Tahiti medegebragte zaad ook uitmuntend, en met weinigen arbeid en moeite hadden de bewoners overvloed van broodvruchten, Jamswortelen, Taro, zoete aardappelen, bananen, suikerriet, kokosnoten en tabak; zwijnen, hoenders en geiten bedekten al spoedig het eiland, en daar zij van uitgehoolde boomstammen kleine vaartuigen ter vischvangst gebouwd hadden, ontbrak het weldra op hun tafel niet aan smakelijken visch.

Doch een vreedzaam huiselijk leven was bij zulke wilde karakters, als het lot hier bijeen gebragt had, wel niet denkbaar. Na verloop van drie of vier jaren verloor Quintal een der matrozen van de „Bounty," zijn vrouw, en zijne makkers, die reeds van den beginne de medegebragte Tahitiers als slaven behandeld hadden, gingen zooverre in hun onregtvaardigheid, om de vrouw vân een Tahitier te dwingen, haar man te verlaten, en met Quintal te leven.

Deze smaadvolle bejegening griefde de Tahitiers

ten ergste, en vervulde hun borst met die zucht naar wraak, welke den bewoner van den stillen oceaan zoozeer te vreezen maakt. Zij wisten zich van eenige vuurwapenen meester te maken, doodden Christiaan en een zijner makkers, terwijl zij in het veld bezig waren, en verwondden een der vier overige Europeanen.

Hoewel de Tahitiers door deze daad van geweld hun dorst naar wraak bevredigd hadden, zoo viel na zulk een voorval, aan geen verzoening, noch aan een vreedzaam zamenwonen meer te denken. Een enkele onregtvaardigheid gaf aanleiding dat binnen eenige dagen stroomen bloed op het eiland vloeiden, en dat de kleine gemeente, welke zulk een groot belang had, een goede verstandhouding onderling te bewaren, tot slechts weinige personen werd teruggebragt. De mannen uit Tahiti waren allen gedood geworden, en behalve vier der muitelingen slechts tien vrouwen en eenige kinderen in het leven gebleven. In dezen hopeloozen toestand begon een der Engelsche matrozen, die vroeger in een fijnstokerij werkzaam was geweest, uit het sap van de Ti-plant, een soort Dracaena, een sterk water te bereiden, dat nieuwe rampspoeden en onheilen te weeg bragt. Twee der mannen, Koy en Quintal waren voortdurend beschonken, zoo zelfs dat eerstgenoemde in een aanval van verstandsverbijstering met het hoofd tegen de rotsen liep, in zee stortte en verdronk. Deze gebeurtenis maakte op de overblijvenden zulk een sterken indruk, dat zij van dat oogenblik het maken van sterkwater geheel lieten varen, en voor hun geheele leven afstand deden van het gebruik van sterken drank. — Spoedig echter trof een nieuwe slag de kleine gemeente. Quintal, dezelfde wiens teugellooze hartstogt reeds eenmaal zulk een namelooze ellende had te weeg gebragt, verloor zijn tweede vrouw, en herhaalde nu zijn eersten eisch, zoo onbeschoft het leven zijner medgezellen bedreigende, dat deze tot het verschrikkelijke, door de omstandigheden echter gewettigd besluit kwamen, hun makker te dooden.

Van dat oogenblik onderging de zedelijke toestand van het eiland een geheele omwenteling. De beide overgebleven matrozen, Jonny en Adams, welke eenige opvoeding genoten hadden, wijdden zich geheel en al aan de opvoeding der kinderen; doch reeds een jaar daarna begon Jonny te sukkelen, en stierf in de armen van zijn laatsten medgezel. Zoo was dus van de opstandelingen, die voor tien jaren op dit eiland een veilige toevlugt voor den straffenden arm der geregtigheid meenden te vinden, slechts één meer in leven; al de overigen, met uitzondering van Jonny, waren een onnatuurlijken dood gestorven; — zelven moordenaren, waren zij door moordenaars-hand gevallen.

Adams, die eigenlijk Adam Smith heette, veranderde geheel en al van leefwijze, denkbeelden en gewoonten; hij trachtte, met alle hem ten dienst staande krachten naar ziel en ligchaam, het jonge volkje op te voeden en te vormen, zóó dat zij de bewondering tot zich trokken van alle zeevarenden, die later in de gelegenheid waren om hen te bezoeken.

Een bijbel en eenige stichtelijke werken, nog van het oorlogschip afkomstig, waren de eenige boeken die zich op het eiland bevonden. Zij dienden Adams om het opkomende geslacht, dat hem omringde te leeren lezen en bidden. Zelf slechts weinig onderrigt zijnde, leerde hij, door anderen te onderwijzen, de grondstellingen van het Christendom, ontbloot van alle dogmatieke fijnheden, in hare geheele natuurlijke en eenvoudige verhevenheid. Hij grondde zijn onderrigt op de zachtmoedigheid en den geest van broederschap, deugden, welker hooge beteekenis den nieuwen Apostel zooveel te meer moesten in het oog vallen, hoe meer de herinnering aan de gevolgen van twist en oneenigheid nog in zijne gedachten levendig waren.

Hij voedde de kleinen op met de zorgvuldigheid van een teeder vader, hoewel van de negentien kinderen, welke op het eiland waren, niet een zijn eigen kind was, want eerst later schonk zijn tweede vrouw hem nakomelingen. De oude matroos kon de jonge gemeente in Pitcairn ter naauwernood iets meer dan lezen en schrijven leeren; doch zoo hij al geene geleerden van hen maakte, zoo vormde hij hen toch tot menschen, en alle latere bezoekers van het eiland stonden verbaasd over het heldere, gezonde verstand, de zuivere zeden en treffende goedhartigheid, die de kweekelingen van Adams onderscheidden, en bij wie zich die innemende manieren, die uit het hart voortkomende, liefталligheid ontwikkelden, die niet aangeleerd kan worden, en toch zoo aantrekt en hoogelijk te roemen valt.

Twintig volle jaren was het lot van Christiaan en zijne makkers, sedert zij de laatste maal Tahiti verlaten hadden, in Europa geheel en al onbekend gebleven. Een enkele maal slechts werd gedurende dien tijd een schip zigtbaar, en verwekte bekommernis bij de toen nog levende opstandelingen, doch het verwijderde zich weder zonder nabij het eiland te komen. Eerst in het jaar 1808 werden de eilandbewoners verrast door een bezoek van het Amerikaansche schip „Topaz," kapitein Folger.

Adams aarzelde niet hem getrouw mede te deelen, wat betrekking had op de muiterij, aan boord van het Engelsche schip „Bounty." Deze verklaring werd uitvoerig aan Engeland berigt, doch men schijnt er geen geloof aan geslagen te hebben.

In het jaar 1814 kwam een Engelsch oorlogschip „Briton," kapitein sir Thomas Staynes, op zijn togt van de Marquezas-eilanden naar Valparaiso, toevallig in gezigt van Pitcairn. De matrozen zagen van verre de bewoners de rotsen afklimmen, hunne booten op de schouders nemen, en in die gebrekkige vaartuigen de branding doorworstelen, en op het oorlogschip aanhouden. Nog hooger klom de verbazing van de bemanning van den „Briton," toen de eilandbewoners bij het schip gekomen, hun in het Engelsch toeriepen, een touw af te laten. Een hunner klom met bewonderenswaardige vlugheid tegen het touw op; het was de zoon van Christiaan, de oudste der op het eiland geboren kinderen, die toen reeds vijf en

twintig jaren telde, en den zonderlingen naam droeg van: Dingsdag October Christiaan.

De kapitein en eenige officieren van den „Briton" bezochten hierop het eiland, en Adams, die zich gemakkelijk had kunnen verbergen, was een der eersten die hun te gemoet ging, hen in zijn woning, bij zijn schier geheel blinde vrouw bragt, en verklaarde, bereid te zijn, met hen naar Engeland terug te keeren, zoo zij dit mogten vorderen. Bij deze verklaring was de geheele gemeente diep bewogen. Adams' dochter viel hem om den hals, en riep snikkende: vader! vader! verlaat ons niet. Zijn zoon viel hem te voet, en klemde zich aan zijne knieën vast. De vrouwen weenden, en de mannen hielden hun ernstigen blik ter aarde geslagen, en wachtten bleek en stilzwijgend de beslissing af. De bevelhebber van den „Briton" beijverde zich om hen gerust te stellen. Hoewel strafbaar volgens de wet zou het toch te hard geweest zijn, om Adams aan de volkplanting, die door hem tot bloei was gekomen, te ontrukken, daar zij waarschijnlijk zonder zijn bijstand weder zou te gronde gegaan zijn.

Thans eerst kwamen de eerste officieële berigten over de nakomelingen der muitelingen van de „Bounty" tot de admiraliteit.

Tijdens het bezoek van den „Briton" bestond de kolonie uit 46 personen, waarvan 38 op het eiland zelf geboren waren. De kleine gemeente van dit van alle beschaving zoo ver verwijderd eiland, als het ware slechts een stip in den oceaan, leefde gelukkig en tevreden, als een eenig patriarchaal gezin. De leden beoefenden in de eenvoudigheid huns harten al de voornaamste deugden des Christendoms, welke Adams hun onderwezen had: dankbaarheid jegens den Schepper van alle dingen, geduld, goedheid en liefde tot den naaste.

De geheel eenige oorsprong van dit modelvolkje lokte van dien tijd herhaalde malen zeevarenden naar het tot hiertoe bijna onbekende eiland Pitcairn, en deze omstandigheid droeg niet weinig bij om op de oorspronkelijke reinheid van zeden van dit kleine volkje menigen verderfelijken invloed uit te oefenen, zooveel te meer, daar zich vele avontuurlijke personen onder deze bevonden, die de eenvoudige bewoners op alle mogelijke wijze trachtten te misleiden.

Toen in het jaar 1825 de beroemde Engelsche zeevaarder, kapitein Beechey met den „Blossom" het eiland naderde, zag hij een boot met volle zeilen op hem aansturen. Deze bevatte den ouden Adam en eenige zijner kweekelingen. Zij verzochten aan boord te mogen komen, en hadden ter naauwernood de vergunning hiertoe verkregen, of de flinke, vlugge knapen stonden reeds op dek. Alleen de oude, 65 jarige Adams bezat die vlugheid niet meer. Hij scheen zelfs een oogenblik te aarzelen. Het zien van het oorlogsschip maakte op hem, zooals men wel begrijpen kan, een diepen indruk. Het riep treurige beelden in zijne gedachten terug, en toen hij de magtige kanonnen en den geheelen krijgshaftigen toestel zag, kon hij zich niet langer bedwingen, en tranen vloten langs zijne wangen en zijn zilveren baard. Om dien tijd telde de gemeente reeds 66 leden, en Adams was bezorgd, dat de kleine plek gronds, waartoe zij beperkt waren, weldra voor de toenemende bevolking geen voldoende ruimte en voedsel zou opleveren. Adams deelde dit bezwaar den edeldenkenden Beechey mede, en gaf den wensch te kennen, dat de Engelsche regering de kolonie naar een betere plaats zou laten vervoeren, welke geschikter voor hen zou zijn bij een meerder toenemen van bevolking.

In April 1829 stierf Adams, omringd van al zijne kinderen. In de laatste dagen van zijn ziekte drukte hij, gedurende de korte tusschenruimten, dat de hevigheid der smart toegaf, en zijn bewustzijn terugkeerde, den wensch uit, dat de kleine gemeente nog gedurende zijn leven een opperhoofd zou kiezen; doch uit liefde tot den stervenden grijsaard geschiedde die keus niet op officieële wijze, en eerst na den dood van Adams nam Edward Jonny, de zoon van een der muitelingen de leiding der kleine kolonie op zich, doch hij weigerde eenigen titel aan te nemen.

Onder zijn leiding mogten zich de Anglo-Tahitische kolonisten in een zigtbaren bloei verheugen, toen een onverwachte gebeurtenis het bekoorlijke hunner vreedzame leefwijze voor altijd vernietigde, en hen onverwachts aan hun geliefkoosd eiland ontrukte. Bij zijn terugkomst in Europa had namelijk Beechey, in het denkbeeld de gelukkige volksplanting van Pitcairn, waarin hij zulk een levendig belang stelde, een dienst te bewijzen, zijn regering het verzoek van Adams overgebragt, om naar een andere plaats vervoerd te worden. Ten gevolge hiervan kwam een Engelsche oorlogsstoomboot en een transportschip in Maart 1831 van Port-Jackson naar Pitcairn, om de geheele bevolking naar het eiland Tahiti te vervoeren, welke plaats men in Europa voor hen het geschiktste had geoordeeld. — De bevolking van Pitcairn was in wanhoop; want onderrigt zijnde van het verzoek dat vader Adams wegens hun verplaatsing, door kapitein Beechey bij de Engelsche regering gedaan, was door hen reeds voor langen tijd naar Engeland geschreven, met de dringende bede, hen niet aan hun geboortegrond te ontrukken; doch hun verzoek scheen niet ter plaatse zijner bestemming te zijn gekomen, of wel men scheen er geen acht op te hebben geslagen, en thans nu beide schepen voor het eiland ten anker lagen, ten bewijze van de deelneming der Engelsche regering in hun lot, durfden zij zich niet tegen een inscheping verzetten. Zij stelden zich tevreden met de verzekering naar Pitcairn teruggebragt te zullen worden, zoo hun nieuw verblijf hun niet mogt bevallen.

Tegen het einde van Maart 1831 kwam de bevolking van Pitcairn te Tahiti aan wal. Hoewel koningin Pomaré hun den noodigen grond deed aanwijzen, en alle mogelijke deelneming bewees; ofschoon de wel ijdele, doch gastvrije bevolking van Tahiti de nieuw aangekomenen op een hartelijke wijze ontving, gevoelden zij zich bij hun reinheid van zeden, door alles wat zij in Papeete

zagen, smartelijk aangedaan, en zij verklaarden reeds den dag na hun landing, dat zij in geen geval in zulk een verdorven plaats wilden wonen, doch dat zij naar Pitcairn terug wilden. Toen men zag dat alle voorstellen tot een duurzame vestiging op Tahiti vruchteloos bleven, besloten eindelijk eenige zendelingen, in overeenstemming met eenige bemiddelde Engelschen, die op het eiland woonden, voor hunne kosten, ten bedrage van 2000 dollars of 5000 gulden een goelette te huren, die de Pitcairners weder naar hun vroegere woonplaats, het eenzame eiland, in het midden van den Stillen Oceaan terug zou voeren, daar een onwederstaanbaar verlangen naar dat oord hen bezielde. In Augustus van hetzelfde jaar aanvaarden zij den terugtogt. Veertien hunner waren in dien tijd op Tahiti uit kommer en zielesmart gestorven, als planten die men in een vreemde luchtstreek verplaatst. Hoewel zij slechts zes maanden van Pitcairn afwezig waren, was er echter niet een persoon op het eiland, die niet een vader of moeder, echtgenoot, broeder, zuster of kind te beweenen had.

In weerwil van de bittere ondervinding ontstond in de borst der Pitcairners, na een reeks van gelukkige en tevreden doorleefde jaren, op nieuw de vrees voor overbevolking, en de wensch, dat althans een gedeelte der bevolking op een ander eiland zijne woningen zou opslaan. Om dit gevoel wel te verstaan en te kunnen beoordeelen, moet men zich verplaatsen in den toestand der bewoners van een buitengemeen klein, eenzaam eiland, te midden van den oceaan, waar men dikwijls jaren lang van elk verkeer met de buitenwereld is afgesloten, en waarop elke plek gronds reeds bebouwd is; — en dan is het best te begrijpen, dat in zulke omstandigheden het hart van het bezorgde hoofd van het gezin somtijds met bange zorg is vervuld, dat hij wankelde tusschen liefde voor den geboortegrond en den wensch voor de onafhankelijkheid en het welvaren van zijn eigene familie.

Een tweede poging van volksverhuizing viel niet gelukkiger uit dan de eerste. De Engelsche regering bezield met die prijzenswaardige zorg, welke zij voor hare armste onderdanen op het verst afgelegen punt der aarde koestert, zond wederom een oorlogsbodem naar Pitcairn, welke in last had, om de bewoners van het eiland naar Norfolk-eiland, tusschen Nieuw-Zeeland en Nieuw-Caledonie in den zuidelijken oceaan over te brengen, daar over de vruchtbaarheid, de heerlijke ligging en plantengroei van dit eiland de fabelachtigste berigten bestonden. Eenige planten, die Engelsche zeelieden naar Europa overbragten, verwekten algemeen bewondering; zulk een zeldzame, heerlijke plantengroei kon, dacht men, slechts in een boven alle bedenking weelderig landschap voorkomen. En inderdaad, men moet den beroemden Norfolk-den, de prachtig schoone Araucaria-excelsa gezien hebben, om in deze verbazing in te stemmen. Zulk een eiland van een gelijkmatig klimaat, vruchtbaar en van de noodige uitgebreidheid, meende men, dat voor een idyllisch volkje als de Pitcairners geschapen was. De eenvoudige afstammelingen van Adams en zijne ongelukkige lotgenooten lieten zich door de uitlokkende berigten over de Norfolk-eilanden nogmaals tot een verplaatsing overhalen, zooveel te meer daar Pitcairn inderdaad voor de steeds toenemende bevolking een te beperkte plaats begon te worden, en het schrikbeeld van een mogelijken hongersnood zich in al zijn afgrijselijkheid aan hen voordeed.

In Mei 1856 zond de Engelsche regering op nieuw een schip van Sidney naar Pitcairn om de dringende bede der eilandbewoners en hunner beschermers te vervullen en de geheele kleine gemeente naar Norfolk-eiland over te brengen; dit kostte de regering 50,000 gulden. Er waren toen 40 mannen, 47 vrouwen, 54 jongens en 52 meisjes, te zamen 193 zielen, die hun geboorteplaats vaarwel zeiden. Maar ook deze keer schenen de ouderen van hen een voorgevoel te hebben van eene spoedige terugkomst; en voor zij vertrokken namen zij alle maatregelen van voorzorg, om hunne woonplaatsen in den toestand te houden, waarin zij die verlieten. Zij hechtten aan hunne deuren geschreven kennisgevingen, waarbij zij de bezoekers, die het eiland mogten aandoen, verzochten, hun eigendom niet te beschadigen, daar zij zich slechts voor onbepaalden tijd van het eiland verwijderd hadden en buiten twijfel zouden terugkeeren. Zij doodden alle zwijnen en honden op het eiland, uit vrees, dat de eersten de rustplaatsen der dooden zouden ontheiligen, en de laatsten onder de achterblijvende schapen en geiten te veel vernieling zouden brengen.

Nog in den herfst van hetzelfde jaar hadden zij allen de plaats hunner nieuwe woning betrokken en waren zij door de Engelsche regering van de noodige levensmiddelen voor den eersten tijd en werktuigen voor den akkerbouw voorzien, en schenen vrij wel en tevreden te zijn, zoodat hunne vrienden en beschermers in Engeland de hoop koesterden, dat zij eindelijk op Norfolk-eiland het gewenschte verblijf gevonden hadden en als vlijtige landbouwers door hun eigen welvaart ook den bloei van het eiland zouden bevorderen. Men werd in die heugelijke verwachting zoo veel te meer versterkt, daar sedert jaren geene berigten over de Pitcairners, zooals men hen voortdurend bleef noemen, tot Europa waren gekomen, en alles in de kolonie vreedzaam en welvarend scheen zijn loop te nemen.

Gedurende mijn verblijf in Sidney in Australië, in November en December 1858, kwam het gesprek herhaalde malen op de Pitcairners en den wondervollen oorsprong van dit volkje, waarin men het grootste belang scheen te stellen. In de salons van den gouverneur-generaal van Nieuw Zuid-Wallis, de heer William Denison, zag ik een photographie van een troepje Pitcainers, mannen en vrouwen, wier gelukkige gelaatstrekken den beschouwer voor zich innamen. Sedert hunne komst op Norfolk-eiland met vrouw, kind en have, had men niets bijzonders van hen vernomen. Ook op het eiland Nieuw-Zeeland, waar ik eenige weken

later in Januarij 1859 vertoefde, was niets verder omtrent hun toestand bekend. Op een zendelingschool, die ik op Nieuw-Zeeland, in de omstreken van Auckland bezocht, en waar ongeveer dertig kweekelingen, zonen der half beschaafde bewoners der Zuidzee-eilanden, op kosten van die christelijke vereeniging onderwijs genoten, vielen mij twee nog jonge, hoewel reeds opgeschoten mannen bijzonder in het oog. Men stelde hen aan mij voor als twee jonge Pitcairners, die door de zendelingen werden onderwezen. Zij hadden iets zachts, bijna iets weemoedigs in hunne gelaatstrekken; zij spraken volmaakt goed Engelsch, doch bedienden zich zelfs in de gewone dagelijksche gesprekken dikwijls van bijbelsche uitdrukkingen, hetgeen met de taal hunner makkers zonderling afstak. De lezer zal zich herinneren, dat, toen Adams de jeugdige bevolking onderwijs begon te geven, slechts de bijbel en eenige stichtelijke boekwerken op het eiland voorhanden waren. Men leerde echter daar niet alleen de lessen van het boek der boeken, maar gebruikte ook in het gewone leven bijbelsche uitdrukkingen, en deze even zoo eenvoudige als eigendommelijke gewoonte, hadden zij met de deugden en de reinheid van zeden van hunne vaderen geërfd.

Gedurende mijn later verblijf op het eiland Tahiti in de Gezelschaps-archipel, dat zelfs door Fransche zeevarenden, en dat wil veel zeggen, wegens den zedenloozen, verdorven staat der bewoners „la nouvelle cythère" wordt genoemd, hoorde ik op zekeren dag, dat de Engelsche schooner „Louisa," kapitein Stewart, van Pitcairn, was aangekomen, waarheen hij van Norfolk-eiland eenige zijner vroegere bewoners had teruggebragt. Ik verlangde zeer den kapitein te spreken, om van hem nadere bijzonderheden omtrent hen te vernemen. Het toeval wilde, dat deze zijn intrek nam bij denzelfden huisbaas, van wien ik gedurende mijn verblijf op Tahiti een kleine bevallige palmhut gehuurd had. Wij werden al spoedig met elkander vertrouwelijk en stonden op een vriendschappelijken voet. Kapitein Stewart in gedaante, openhartigheid, manieren en handelingen geheel en al een Engelschman, verhaalde mij met korte woorden, dat hij inderdaad eenige inboorlingen van Pitcairn op hunne kosten van Norfolk-eiland naar hun geboortegrond had overgebragt, en dat hij gedurende de overvaart, welke eenige weken had geduurd, een uitvoerig dagboek had gehouden. Doch, aldus voegde hij er bij, voor het oogenblik ben ik niet in staat u meer bijzonderheden mede te deelen; bezigheden noodzaken mij naar het eiland Eimo, tegenover de haven Papeete gelegen, te zeilen, en wanneer ik weder terug kom, zult gij wel reeds naar Valparaiso onder zeil zijn gegaan. — Maar ook mijn koers is naar de westkust van Zuid-Amerika, naar Valparaiso gerigt, en ik zal vermoedelijk weinige weken na u aldaar aankomen. — Ik beloof u gedurende den overtogt de gewigtigste feiten, die mij over het volkje van Pitcairn bekend zijn geworden op te teekenen en ze u bij mijn komst te Valparaiso ter hand te stellen. — Ik dankte kapitein Stewart voor zijn goedheid en zijn vriendelijke belofte, en met een krachtigen handdruk namen wij afscheid.

Omstreeks twee maanden waren na mijn ontmoeting met den Engelschen kapitein verloopen; de „Novara" lag reeds verscheidene weken in de haven van Valparaiso voor anker, en maakte zich reeds weder reisvaardig voor zijn togt naar Europa, en nog steeds was de schooner „Louisa" uit Tahiti niet aangekomen. Daar de treurige politieke berigten, welk omstreeks dien tijd uit Europa binnen kwamen, den bevelhebber van den togt deden besluiten alle verdere plannen op te geven en direct naar het vaderland terug te keeren, zoo verzocht ik om de vergunning, de terugreis naar het vaderland over Lima en Panama te mogen aannemen, in de hoop, misschien op die wijze iets ten nutte van den togt te kunnen bijdragen. Commodore v. Wüllerstorf, steeds bereidvaardig, waar het gold kennis en wetenschap te bevorderen, gaf hiertoe minzaam zijn goedkeuring, en zoo bleef ik nog eenige dagen langer dan het fregat „Novara" in Valparaiso, om met de volgende Engelsche postboot den togt naar het Noorden te aanvaarden.

Ettelijke dagen voor mijn afreis werd eindelijk de komst van den Engelschen schooner „Louisa" getelegrafeerd; doch het weder was zoo ongunstig en de zee ging zoo hoog, dat elk verkeer met de schepen op de reede uiterst gevaarlijk, zoo niet geheel en al ondoenlijk was. De morgen, dat ik mij moest inschepen, was aangebroken, en nog steeds had mij de gelegenheid ontbroken, kapitein Stewart te ontmoeten. De bevelhebber der Engelsche vloot in den Stillen Oceaan, admiraal Baines van het linieschip „de Ganges" wien ik zoovele redenen van dank verpligt ben, bewees mij de bijzondere opmerkzaamheid, mij door een krijgsboot naar boord van de mailboot te doen brengen, waar ik reeds eenige vrienden aantrof, die mij vaarwel kwamen zeggen. Reeds was het tweede sein met de bel gegeven, na hetwelk alle bezoekers zich van boord moeten verwijderen, toen nog een kleine boot aan de bakboordzijde van het schip aanlegde, en een lange, schrale gestalte het verdek besteeg. Het was kapitein Stewart, die mij, bijna buiten adem, een paket ter hand stelde, met de woorden: hier hebt gij het verlangde en het u beloofde uittreksel uit mijn dagboek over mijn laatste reis van Norfolk-eiland naar Pitcairn. De wakkere kapitein was dus zijn woord nagekomen. Weinige oogenblikken later was ik onder zeil over de West-Indien naar Europa terug. Eerst voor korten tijd had ik gelegenheid deze papieren te doorlezen, die de laatste mededeelingen der Pitcairners behelzen, en wel voor de eerste maal hier te lande zullen bekend gemaakt worden.

Kapitein Stewart kwam in November 1858 het eerst met dit zonderlinge volkje in aanraking. Toen hij namelijk op zijn handelsreis tusschen de Stille Zuidzee-eilanden ook Norfolk-eiland bezocht, onderhandelde de gemeente met hem, om eenigen van hen naar Pitcairn terug te brengen. Het meerendeel

legde dat aarzelen, die besluiteloosheid aan den dag, welke over Lots huisvrouw zulk een harde straf deed komen. Zij gaven het vurigst verlangen te kennen naar Pitcairn terug te keeren, dat zij, naar hun zeggen, alleen verlaten hadden ten gevolge van de schitterende voorstellen, welke hun van Norfolk-eiland gemaakt waren. In plaats van den beloofden overvloed konden zij hier met vijfmaal zoo veel onkosten en krachtinspanning als op Pitcairn nog slechts behoeftig in hun onderhoud voorzien. Hun voornaamste voedsel bestond uit zoete aardappelen en de geringe hoeveelheid vleesch, welke een ieder ten deel viel van het ééne stuk rund, dat men elke week met toestemming van het bestuur mogt slagten. Daarbij scheen het ruwere klimaat niet voor hun ligchaamsgestel geschikt te zijn. Over het algemeen werd, zooals wij reeds vroeger mededeelden, de natuurlijke gesteldheid van Norfolk-eiland veel te hoog geschat, en de arme Pitcairners zagen zich in de verwachtingen, die zij van dit aardsch paradijs gekoesterd hadden, zeer teleurgesteld.

Het landschap van het eiland is zekerlijk verrassend schoon en de eigendommelijkheid van zijn plantengroei, namelijk van de zee gezien, van een wonderbare werking; doch de grond, het gewigtigste voor den landbouwer, dien niet, even als den bewonderenden vriend der natuur, alleen het schoone en verhevene, maar het praktisch nuttige genoegen doet, en aan de plaats zijner woning bindt, — maar de grond is verre van vruchtbaar, en de eenige producten, die door rijken oogst de moeite van het bebouwen loonen, zijn mais en bataten of zoete aardappelen. Koorn en gerst zijn zoo aan honigdaauw en koude blootgesteld, dat van verscheidene oogsten dikwijls slechts één gelukkig en rijk uitvalt, en de eigenlijke aardappelen leveren zoo weinig vrucht op, met betrekking tot hetgeen gezaaid wordt en den arbeid, dien zij vorderen, dat de bewoners van Norfolk-eilanden hen slechts als rariteit aanbouwen. Zelfs de gewone tuinvruchten zijn schaarsch en in slechte kwaliteiten voorhanden, en het is onder zulke omstandigheden hoogst waarschijnlijk, dat de vroeger door Engelsche gedeporteerden plaats gehad hebbende bebouwing, door welke menschen men de meest verrassende uitkomsten kan verkrijgen, Norfolk-eiland in den roep van een vruchtbaar eiland gebragt heeft. — Het eiland heeft een oppervlakte van 9000 Engelsche bunders, waarvan 1500 van bosch ontdaan zijn, doch de helft hiervan is slechts voor bebouwing geschikt. Een landing op het eiland is slechts, en nog bij zeer schoon weder, aan de zuid- en noordzijde mogelijk. Aan den zuidelijken kant is een kleine kolonie gebouwd, bestaande uit ongeveer honderd grootere en kleinere houten, zoogenaamde blokhuizen. Behalve deze zijn nog een aantal steenen gebouwen op het eiland, die afkomstig zijn van het tijdvak dat dit eiland diende tot een strafkolonie der Engelschen, namelijk, een groote gevangenis voor omstreeks 2000 gevangenen, behalve de noodige kasernen tot hunne militaire bewaking; een kerk, een hospitaal, voorraadsmagazijnen en woonhuizen voor den gouverneur, de geestelijken, de opzigters, officieren, enz., die, beschouwd in verband met de vele grafheuvels en eenvoudige gedenkteekenen op het naburige kerkhof, den beschouwer een zwaarmoedig verhaal geven van de vroegere bewoners en het treurige lot van vele duizenden, die op Norfolk-eiland zonder vooruitzigten gearbeid en geleden moeten hebben.

De bewoners van Pitcairn leven tegenwoordig in de vroeger door de beambten der regering bewoonde huizen, doch hebben niet de geringste pogingen in het werk gesteld zich op de plaatsen te vestigen, welke voor bebouwing geschikt zijn. Toen de Engelsche regering hun het eiland ter kolonisatie afstond, bevonden zich op hetzelve omstreeks 2000 stuks schapen, eenige honderden stukken rundvee, twintig trekpaarden en een groot aantal zwijnen en hoenders. Bij deze natuurlijke, levende inventaris voegde de regering nog levensmiddelen voor zes maanden, akkerbouwgereedschappen en zaden voor verschillende nuttige planten en groenten. Behalve dat bevonden zich nog twee booten, elk vijftien ton metende, en een groote hoeveelheid huishoudelijke voorwerpen van allerlei aard bij het gezelschap. Dit alles was door de Engelsche regering tot vrije beschikking der Pitcainers gesteld, slechts met uitzondering van enkele steenen gebouwen, waaronder de voormalige strafgevangenis; over deze behield de regering zich voor, nader te zullen beschikken, in geval zij naderhand die inrigting tot zijn oorspronkelijk doel wilde herstellen.

Toen kapitein Stewart in November 1858 Norfolk-eiland bezocht, bestond de gezamenlijke bevolking uit 219 Pitcairners en twee Engelsche soldaten met hun gezin, die van wege het gouvernement met opmetingen belast waren. Elk bewoner zou vijftig bunders grond als eigendom ontvangen.

Daags na de aankomst van kapitein Stewart werd een openlijke bijeenkomst gehouden, waarbij het vrouwelijk personeel geen kleine rol speelde. Men besloot, dat kapitein Stewart 60 Pitcairners tegen een bepaalde som naar hun vorige woonplaats zou terugvoeren. Te dien einde werd een document opgesteld, in duplo geschreven en geteekend; tevens werd bepaald, dat, op den vierden dag na deze overeenkomst alle passagiers ter inscheping en tot den overtogt gereed zouden zijn; en dewijl zich op het geheele eiland geen enkele ook slechts maar eenige gunstige landingsplaats bevond, kwam kapitein Stewart op eenigen afstand voor anker.

In weerwil van dit alles, was op den avond van den vierden dag nog niet beslist wie mede zouden gaan. Er hadden zich zoo velen tot den overtogt aangemeld, dat het bijna onmogelijk scheen te bepalen, welke zestig personen de voorkeur zouden hebben. Een tweede bijeenkomst, deze keer onder voorzitterschap van een geestelijke, werd bijeengeroepen, doch men kwam tot geen ander besluit, dan dat men bepaalde, de inscheping en het ver-

trek nog een dag uit te stellen. Gedurende dien tijd heerschte onder de brave lieden de grootste drukte. De plaats der inscheping was overstelpt met allerlei pakken van hen, die naar Pitcairn verlangden terug te keeren; daar echter onder de geheele bevolking, ten gevolge van vroegere omstandigheden, zoo naauwe bloedverwantschap bestaat, dat zij schier aan de Clans der Schotsche Hooglanden herinnert, kon men maar niet eens worden wie gaan, wie blijven zou. Eindelijk werd, na verloop van den tweeden termijn besloten, dat zoo kapitein Stewart niet in staat mogt zijn, twee clans of familiestammen mede te nemen, dat zou zijn omstreeks 100 personen, slechts ééne clan de reis naar Pitcairn zou aanvaarden. Kapitein Stewart weigerde met zijn betrekkelijk klein schip met zoo vele menschen zulk een lange reis te ondernemen, en dus nam hij slechts 17 Pitcairners, mannen, vrouwen en kinderen aan boord, en zette hen, na een reis van 42 dagen, gelukkig aan land, terwijl zij tranen stortten van vreugde en ontroering. De verzoeken om hun eigendom te sparen, vóór hun vertrek aan de deuren bevestigd, hadden evenwel niet in allen deele aan de verwachting voldaan. Gedurende hunne afwezigheid waren onderscheidene hutten omgehaald, en onder den veestapel van het eiland was ook eenige verwoesting aangerigt. Intusschen was het niet alleen kwade wil of ruwe vernielingszucht, die aanleiding hadden gegeven tot de plaats gehad hebbende afbraak. Korten tijd voor hun aankomst had namelijk in een donkeren, den zeeman vijandigen nacht het Amerikaansche schip „Wild wave" op een der koraalriffen nabij Pitcairn schipbreuk geleden en een gedeelte van de bemanning, die zich op het naburige eiland redde, had van de voorhanden bouwmaterialen gebruik gemaakt om een boot te bouwen, om zich naar zeemanswijze hiermede weder aan wind en golven toe te vertrouwen. — De kerk en een twintigtal hutten bevonden zich nog in een volmaakt goeden toestand, terwijl nog een aanzienlijk gedeelte geiten, schapen en pluimgedierte wild op het eiland rondliep. Een groote menigte tropische vruchten was tot rijpheid gekomen en schenen de aankomst der terugkeerenden af te wachten, om hun, na hun ontscheping, onmiddellijk tot voeding en verkwikking te verstrekken.

De medegebragte goederen waren spoedig gelost en er heerschte een buitengewone bedrijvigheid, om zich zoo spoedig mogelijk huiselijk in te rigten. Men kon zien, dat de brave Pitcairners het tijdstip niet konden afwachten, om van hun eigendom bezit te nemen, waarvan zij slechts door misverstand en onkunde verwijderd waren. De eerbied, waarmede zij de verlaten hutten betraden, de bekommerde en bezorgde blikken, waarmede zij onderzochten of alles zich wel op zijn vorige plaats bevond, toonden aan met welk een liefde en eerbied zij aan den grond hunner vaderen en hunne sombere tradities waren gehecht, die voor de eenvoudige Pitcairners meer gewigt hadden, dan een in zijn verval nog majestueus vorstelijk stamslot met alle zijne wereldhistorische herinneringen dit voor menig jeugdig erfgenaam is.

Dezelfde gewigtige rol, welke de vrouwelijke bevolking gedurende de beraadslagingen bij het verlaten van Norfolk-eiland speelde, scheen haar ook thans weder te beurt te vallen bij hun vestiging op Pitcairn, en kapitein Stewart kon niet genoeg den hoogen, maatschappelijken rang roemen, welke zij in die kleine gemeente innam. De vrouwen maakten van haar zijde intusschen een bescheiden gebruik van deze regten en geheel haar streven was gerigt dezelve door nuttigheid en degelijkheid staande te houden.

Hier eindigt, wat mij over het zeldzaam volkje der Pitcairners en hun wonderbaarlijk lot bekend is. Het is niet onwaarschijnlijk, dat het grootste gedeelte der nog op Norfolk-eiland achtergebleven Pitcairners langzamerhand naar hun geboortegrond zal terugkeeren, om daar het leven te eindigen.

Bij alle warme deelneming in hun lot en hunne schoone christelijke deugden, kan het toch niet missen, of hun aarzelen, hun voortdurend wankelen in hunne besluiten, moeten op den beoordeelaar een pijnlijken indruk maken. Deze hun kenmerkende trek schijnt echter een diepen, psychologischen grond te hebben.

De muiterij op de „Bounty" had haar natuurlijke reactie. De vrees van ontdekt te zullen worden, die Christiaan en zijn medepligtigen onophoudelijk kwelde, en hun schier tot in den dood de vrede des harten, dat hoogste en duurste kleinood des hemels, ontnam, werd hun erfdeel, al ware dit ook in een gewijzigden vorm, tot in het derde en vierde geslacht, en heeft in hun borst dat verderfelijke gevoel van afhankelijkheid en bevreesdheid doen wortel vatten, dat zelfs nog de kleinkinderen der muitelingen, in spijt van hunne vele goede hoedanigheden, niet toestaat tot rust te komen, en niet alleen zedelijke en deugdzame, maar ook zelfstandige, nuttige en bruikbare burgers der maatschappij te worden. In plaats van op eigen krachten te steunen, in plaats van door persoonlijke inspanning van krachten in hunne behoeften te voorzien, rigten zij steeds hunne blikken op deelnemende menschenvrienden, op onderstand van kerk of staat. Energie en vastberadenheid schijnen voor altijd uit de borst der Pitcairners te zijn geweken, die overigens door zoo vele christelijke deugden onze sympathie tot zich trekken, waardoor tevens de stichter dezer eenvoudige gemeente, de krachtvolle, helderdenkende Adams ons de waarheid van den schoonen spreuk bevestigt, dat hij, die de kracht heeft om te willen, wonderen kan doen.

DE ONBEKENDE REIZIGER.

Het was in de maand September van het jaar 1848, toen een gewone huurkoets voor het „hôtel

du Rhin, place Vendôme" stil hield. Uit dit rijtuig steeg een persoon van ruim veertig jaren; hij was bleek van gelaat, en had zich van het station Havre naar gezegd hôtel doen brengen. Zijn kleeding was meer eenvoudig dan elegant, en zijn pakkaadje bestond uit twee reiszakken, van niet al te grooten omvang. Hij verlangde van den bediende een kamer. Deze, een Duitscher en George geheeten, bragt den gast naar de vijfde verdieping, of omdat de andere vertrekken bezet waren, of omdat hij den prijs der woning met de middelen van den persoon, zooals die oppervlakkig schenen te zijn, in overeenstemming wilde brengen.

Wanneer wij het spreekwoord: „die zwijgt, stemt toe" laten gelden, dan was de vreemdeling geheel tevreden over de wijze, waarop hij in het hôtel onder dak gebragt werd, want zonder een woord te spreken, nam hij bezit van zijn hoog, zonder eenigen pronk ingerigt vertrek.

Zooals bekend is, was Frankrijk in dien tijd een republiek, en vrije staten achten het beneden zich, met politieachtig wantrouwen ieder persoon, die hun gebied betreedt, van binnen en van buiten als een koopwaar te onderzoeken, te numeren, te boeken enz. Niemand vroeg den vreemdeling naar zijn pas, en ook werd hij niet door den waard lastig gevallen, om van zijn vorig leven, van zijn tegenwoordig doen en laten rekenschap te geven. Hij zeide den bediende evenwel „Jackson" te heeten, en brieven aan dit adres gerigt, en menschen naar een dus genaamd persoon vragende, naar hem te verwijzen.

Verscheidene dagen evenwel had het den schijn alsof het doel van den gast om zijn naam bekend te maken, geheel overtollig ware geweest, en als bestond er niet het geringste verband tusschen de wereld en hem. De heer Jackson kreeg noch brieven, noch bezoek, en hij zelf verliet het huis niet. De kellner George, die hem bediende, was zijn eenig gezelschap, en met deze onderhield hij zich dikwijls op een zachten, vriendelijken toon over de gebeurtenissen van den dag, over hetgeen zijn vak betrof enz., en daar hij aan het accent van den bediende bemerkte, dat hij een Duitscher was, sprak hij Duitsch met hem, en vertelde hem, dat hij langen tijd in Duitsche steden gewoond had, en dat hij de Duitsche natie had leeren achten en lief hebben. Ik twijfel, of de bediende groot gewigt gehecht heeft aan deze verzekering van zijn gast op de vijfde verdieping, doch het moet hem in allen gevalle goed gedaan hebben; althans naar mijn ondervinding te rekenen, is het altijd aangenaam in het buitenland iets goeds van de natie te hooren zeggen, waartoe men behoort, vooral wanneer dit zoo zelden het geval is, als met ons Duitschers (lees hier gerust Hollanders), die overal dubbeld en dwars bespot worden.

De vreemdeling bragt zijne dagen door met rooken, lezen en schrijven; hij had eenige boeken medegebragt, en liet zich politieke dagbladen van alle kleuren koopen. Hij at alleen op zijn kamer. Ten opzigte der spijzen scheen hij geen verkiezing te hebben, doch hij verlangde van den besten bordeaux, en beval den bediende steeds zonder den prijs in acht te nemen, hem de beste kwaliteit te brengen. Dikwijls trof George den vreemdeling voor het venster staande, en in diep gepeins verzonken, terwijl hij, na het gordijn ter zijde te hebben geschoven, de Vendôme-zuil prijkende met het standbeeld des keizers, en versierd met basreliefs, die de krijgsdaden van den keizer voorstelden, onafgebroken aanstaarde. Hij schijnt die zuil niet genoeg te kunnen bewonderen, zeide George bij zich zelven. Ook ik vind haar heel mooi, maar het zou toch niet in mijne hersenen opkomen, haar uren achtereen te bewonderen.

— Wat nieuws is er heden? vroeg de vreemdeling op zekeren morgen, dat de bediende hem het ontbijt bragt.

— Och, niet veel bijzonders, hernam deze. Men zegt, dat prins Louis Napoleon naar Frankrijk is terug gekomen, en dat hij in hechtenis genomen is.

— Zoo, hernam de heer Jackson kalm, als hij dit nieuws vernam, en toen de bediende zich uit het vertrek verwijderde, en een blik in den spiegel wierp, zag hij, dat de vreemdeling glimlachte. George begreep niet waarom, doch gaf zich ook geen moeite dit te ontraadselen. George, die zijn betrekking met ijver vervulde, was dit lagchen reeds lang vergeten, toen het hem door latere gebeurtenissen weder te binnen schoot.

Toen op een anderen tijd de gast den bediende naar het nieuws van den dag vroeg, vertelde deze, dat in het Théatre Français een buitengewone voorstelling, ten voordeele der armen zou plaats hebben, en dat Rachel bij die gelegenheid weder de Marseillaise zou voordragen, waardoor die kunstenares reeds vroeg de geheele wereld, jong en oud, rijk en arm, vreemde en inboorling kort na de Februarij-omwenteling in het Théatre gelokt, en in bewondering had medegesleept. In weerwil van de dure tijden worden de biljetten voor den dubbelden prijs verkocht. Een Engelschman, die bij ons een trap hoog woont, heeft in het orkest een leuningstoel gehuurd voor zestig francs; ja, wanneer men rijk is kan men zich zulke uitgaven veroorloven. Zoudt gij, mijnheer Jackson, wanneer uwe middelen het u veroorloofden, een vermakelijkheid zoo duur willen betalen?

— Misschien wel! sprak de vreemdeling glimlagchende, terwijl hij het gesprek afbrak door het boek op te nemen, dat hij bij de komst van den bediende had nedergelegd.

Naauwelijks waren veertien dagen verloopen sedert de komst van den vreemdeling in het „hôtel du Rhin," toen men daar en vooral George gewaar werd, dat de vreemdeling toch niet zoo geheel afgezonderd van de wereld leefde, als men aanvankelijk wel zou gedacht hebben. Elken dag ontving hij bezoek, meestal van mannen met grijze haren, en velen hunner waren met ordelinten versierd, en onderscheidden zich door een militaire houding. De bediende, die steeds toegang tot het vertrek van den onbekende had, en, wanneer er bezoek was, dikwijls cigaren of ververschingen moest brengen,

ontging het niet, dat al die heeren den heer Jackson met veel eerbied bejegenden, en zich ernstig en altijd op zachten toon onderhielden.

— Ik heb heden negen of tien personen bij mij aan tafel genoodigd, sprak op zekeren morgen de vreemdeling tot den bediende: heb de goedheid een ruime, welingerigte zaal, in een minder hooge verdieping, ter mijner beschikking te stellen, waar ik mijne gasten ontvangen en onthalen kan. Ik draag u vooral op, in de keuze uwer wijnen omzigtig te zijn. — George was dan ook bedacht om de wenschen van den vreemdeling te vervullen. Op het bepaalde uur werd in een groote, elegante zaal aan het gezelschap, bestaande uit tien personen, een uitgelezen maaltijd voorgezet, over welken zich het vaderland van den grooten Vatel niet behoefde te schamen; doch de gasten, die George met de zorgvuldigheid en ijver van een goeden kellner bediende, waren niet vrolijk. Beschroomd en schier aarzelend kwamen de woorden over de lippen, als vreesde men een slapende te wekken, of een gevoelig oor te kwetsen. Zelfs wederstond die ernstige stemming aan de kracht des wijns; geen uitroep van vreugde, geen gelach, geen aanstooten van glazen vernam men. Hier en daar boog zich deze en gene tot het oor van zijn buurman, terwijl hij naauwelijks hoorbaar met hem klonk. De gastheer was zoo mogelijk nog somberder dan de gasten.

— Nadat de tafel was afgeloopen en de genoodigden zich verwijderd hadden, sprak de gast tot den bediende: George, ik wenschte nu wel een grootere woning te betrekken, bestaande uit onderscheidene kamers. Morgen komen mijne bedienden met mijn pakkaadje, en zij moeten geherbergd worden. Verder geef ik u kennis, dat het mij geldt, wanneer men naar prins Louis Napoleon vraagt. George was stom van ontsteltenis, en staarde den vreemdeling met open mond aan, die slechts even glimlachte.

— Ga nu heen, om mijne kamers in gereedheid te brengen, want ik slaap heden niet meer op de vijfde verdieping. — George ging niet, maar liep zoo snel zijne beenen hem dragen wilden, om de mededeeling en lastgeving aan den eigenaar van het hôtel over te brengen, wiens verbazing zich in allerlei luide uitroepingen openbaarde, en daardoor zich geheel van de stomme verbazing van den bediende onderscheidde.

Nadat heer en knecht te rade gegaan waren, welk gedeelte van het hôtel voor den prins het geschikste was, werden de noodige maatregelen van voorzorg genomen, en den voornamen gast de verlangde woning, bestaande uit kleinere en grootere vertrekken ingeruimd, en zijn geringe pakkaadje van de vijfde verdieping naar omlaag gebragt. Den volgenden dag kwamen twee dienaars, een Franschman en een Zwitser met vele en groote koffers aan, die zekerlijk meer overeenkomstig waren met den hoogen rang van den eigenaar, dan de twee magere reiszakken.

Van toen aan werd het levendig rondom den prins, die ten derde malen, en nu onder gunstiger omstandigheden, naar Frankrijk was gekomen om een keizerskroon te winnen. De grijze dienaars, generalen en aanbidders van den veroveraar, die op St. Helena den adem uitblies, kwamen om den roemvollen naam, waaraan hun geluk en hun leven verbonden was, den vertegenwoordiger der legende van het keizerrijk, voort te helpen. Het was een klein hoopje van getrouwen, die niet achtende op den uitslag van de gewaagde onderneming tot elke daad tot elk offer bereid waren, om hun wensch en verlangen onwrikbaar ten uitvoer te brengen. In de eerste plaats kwamen de heeren Vieillard, Persigny, Vaudrey; deze laatste de ijverigste, de kundigste van allen. Dan kwamen de politieken, speculanten en afvalligen, die opgemerkt hadden, dat de boeren en de arbeiders zich nu en dan vergisten, en in plaats van „vive la république," „vive Napoleon" riepen, zooals Béranger en andere liberalen hun onder de restauratie voorgezongen en voorgegalmd hadden. Anderen, die zich de republiek voorstelden als een rooverhoofdman, en bevreesd waren voor hunne geldzakken, naderden ook het „hôtel du Rhin" om hunne schatten in veiligheid te brengen. Het sterkst waren onder de menigte, die den candidaat naar de keizerskroon omringden, de gelukzoekers vertegenwoordigd, die op elke kaart zetten, dewijl zij de overtuiging bezitten geen stuiver te kunnen verliezen. Ten laatste zag men ook eenige mannen van aanzien en invloed, die de prins bij zich ontboden had, om hen voor zich te winnen. Hiertoe rekende men de heeren Thiers, Proudhon en Emille de Girardin.

In de vertrekken van den prins heerschte een drukte en een bedrijvigheid, als men bij geen ministerie aantreft. Dag en nacht werd er geschreven, gesproken en onderhandeld. Dag en nacht wemelde het van boden, agenten, vertrouwelingen die kwamen en gingen, berigten bragten en orders ontvingen. Naar alle rigtingen van Frankrijk werden brieven verzonden; trachtte men invloed op het land en in de stad te verkrijgen; dagbladen werden opgerigt, en de december-vereeniging met hare vertakkingen gegrond; alles wat het Bonapartismus kon bevorderen en verheerlijken, hetzij in beelden of schrift, gedachten of toonen werd in omloop gebragt, en aldus bouwde men de brug, die den pretendent der kroon van de „place Vendôme," naar de „Rue du faubourg St. Honoré," dat is, uit het „hôtel du Rhin" naar het „Elysée," uit het burgerlijke leven naar het presidentschap der Fransche republiek moest brengen.

Toen de president Louis Napoleon in December het „hôtel du Rhin" verliet, bood hij George den bediende een betrekking in zijn huis aan. George hield het echter raadzaam voor dit aanbod te bedanken; misschien had hij niet veel vertrouwen in de Napoleontische gelukster. Thans echter is hij eigenaar van een zeer winstgevend logement in Parijs, en kan zich best troosten over zijn astreologische dwaling.

GEEN AVONTUUR.

De groote lamp brandde helder en verspreidde haar zacht licht door het vertrek. Mevrouw G. was met haar dochter Emma op de sopha gezeten; de eerste haakte, de laatste had eenig naaiwerk voor zich. Robert, de jonge vriend des huizes, en zooals velen beweerden, de beminde van Emma was naast haar gezeten, en speelde met de schaar, die zij bij haar werk gebruikte. Mevrouw G. was ijverig bezig; Emma zag slechts somtijds van haar werk op, om de schaar uit Roberts hand te nemen, en Robert, die de schaar opvatte, zoodra haar eigenares haar weder had nedergelegd, hield zich met niets bezig, zoo men het hem niet als een bezigheid kan toerekenen, dat hij Emma zoo opmerkzaam aanstaarde, alsof hij haar wijze van arbeiden door afzien wilde leeren. Zooals het gaat, wanneer men ijverig aan zijne bezigheden is, was er een geruime tijd verloopen, zonder dat iemand nog een woord gesproken had. Dat zou misschien nog langer geduurd hebben, en scheen noch Robert, noch Emma te hinderen, zoo het haar moeder niet verveeld had. Zij zeide namelijk plotselijk, terwijl zij haar haakwerk nederlegde: nu, Robert, vertel ons iets?

— Robert antwoordde zooals altijd: ik weet niets.

— Mijn God, gij weet ook nooit iets, voegde mevrouw G. hem toe. Gij hebt zooveel gereisd en weet niets van uw reis te vertellen; wanneer ik zoolang op reis geweest ware, zou ik een jaar lang kunnen vertellen.

— Hetgeen u van mijn reis belangrijk kan zijn, heb ik u al veel vroeger medegedeeld. Ik zou in herhalingen vallen, zoo ik er nog meer van moest zeggen.

— Hebt gij dan geen een avontuur beleefd; is u niets buitengewoons overkomen?

— Ik heb niets beleefd, dat op een avontuur geleek, en mij is niets overkomen, dat der moeite waardig is u mede te deelen.

— Misschien schijnt het u niet vertellenswaardig toe. Bezin u eens goed. Volstrekt niets te hebben beleefd! Schaam u, fatzoenlijke menschen beleven altijd iets, wanneer zij reizen. Maar gij wilt niets vertellen, dat is het.

Alle avonden datzelfde thema, dacht Robert bij zich zelven, wordt toch inderdaad wat vervelend; ik heb zekerlijk al twintig malen gezegd niets te vertellen te hebben, en altijd word ik nog met die reis gekweld.

— Nu, wat zit gij in gedachten, aldus sprak de onvermoeijelijke mevrouw G. eenige oogenblikken later: zijt gij boos?

— Maar moeder, aldus viel Emma haar hier in de rede; laat Robert dan toch met rust. Zoo hij iets wist, zou hij het immers reeds lang verteld hebben.

— Wie zal dat zeggen? sprak mevrouw G.; men moet hem slechts wat aanzetten, het hem wat lastig maken. Kijk maar, hij ziet er reeds geheel ernstig van, en schijnt zich te bezinnen.

— Het is zoo, sprak Robert langzaam en als in nadenken verzonken: ik heb eenmaal iets beleefd en kan het u wel mededeelen.

— Laat hooren! sprak de moeder nieuwsgierig.

— Dus toch iets? riep de dochter uit.

— Wij zijn geheel gehoor.

— Gij weet, aldus begon Robert, dat ik mij verscheidene weken in D. heb opgehouden. Hetgeen mij vooral in die belangrijke stad boeide, waren de kunstschatten, die ik nog nooit in zulk een overvloed en van zulk een waarde heb gezien. Vooral was het de uitstekende galerij, die mij aantrok, en uren heb ik er doorgebragt. Zoo ik mij een tijd lang in het beschouwen der schilderijen had verdiept, ontspande ik mij door de vreemdelingen, die ook de galerij bezochten, of de schilders gade slaan, die zich bezighielden met het copiëren der meesterstukken. Dit waren niet alleen kunstenaars, maar ook kunstenaressen, en men zag er evenveel dames als heeren werkzaam, het ware dat zij de kunst als middel van bestaan of als liefhebberij beoefenden. In den hoek van een der groote zalen was mij reeds meermalen een jong meisje in het oog gevallen, dat elken morgen tegenwoordig was, en den kop eener madonna copieerde, die ook mijn opmerkzaamheid zeer tot zich had getrokken. Zij was mij in het oog gevallen, dewijl ik natuurlijk zien moest, dat zij zeer mooi was, dat haar gelaat een zeldzame edele uitdrukking had, dat haar toilet even smaakvol als eenvoudig was, dat zij tot de hoogere standen scheen te behooren, en haar geheel aan een dier bevoorregte naturen herinnerden, die talent aan verstand en goedheid des harten paren.

— Hadt gij dat alles zoo dadelijk maar in die zaal gezien? vroeg mevrouw G.

— Ik weet mij niet meer te herinneren, bij de hoeveelste keer dat ik haar zag, mij al die gedachten te binnen kwamen; doch zij zijn mij te binnen gekomen, en ik heb mij niet vergist.

— Gij hebt elkaar dus nader leeren kennen?

— Heb slechts een oogenblik geduld, hernam Robert.

— Was zij blond of bruin, vroeg Emma lagchende.

— Bruin, antwoordde Robert; donkerbruin (Emma was blond), het schoonste donker bruine haar, dat ik ooit gezien heb; zij droeg het eenvoudig, glad gescheiden, en van achter in een knoop opgebonden, waaruit kleine krullen voortkwamen.

— Gij moet dat naauwkeurig hebben opgemerkt, sprak mevrouw G. Gij spraakt van haar toilet, wat droeg zij voor kleed?

— Een grijs, dat haar allerliefst stond, doch ik weet niet meer van welke stof.

— Nu, verhaal maar verder.

— Robert vervolgde: ik zeide dan, dat dit meisje mij, wegens haar schoonheid was in het oog gevallen. In die zaal hingen nog verscheidene schilderijen, die mij bijzonder bevielen, en eenige hingen zelfs in haar nabijheid. Het viel mij zelfs gemakkelijk haar gade te slaan, en het kon niet missen

of ook mijn persoon moet haar, als een geregeld bezoeker der zaal, in het oog gevallen zijn, ja, het moet haar zelfs niet twijfelachtig zijn geworden, dat ik niet zoozeer om de schilderijen, dan wel om haar het langst in die zaal vertoefde.

Wanneer men elkaar dagelijks op dezelfde plaats en bij dezelfde bezigheid ontmoet — en zoo de mijne ook al geheel en al passief was, zoo was het toch het schilderwerk, dat mijn beschouwing en mijne gedachten boeide — zoo ontstaat ten laatste een soort van bekendheid en zekere betrekking, al is het, dat men geen woord met elkaar gewisseld heeft. Aan zulk een verstandhouding met de schoone onbekende geloofde ik reeds, toen het mij op zekeren dag toescheen, aan eenige kleine teekenen, dat het haar niet onaangenaam zijn zou, zoo ik een gesprek met haar begon. Het was mij dadelijk opgevallen, dat heden een ledige stoel naast haar stond. Dat had zeker een beteekenis. Een vriendin of gezelschapsdame was niet bij haar, voor wie de ledige stoel bestemd kon wezen; nog in het onzekere wat ik doen zou, naderde ik haar al meer en meer, terwijl ik van schilderij tot schilderij ging, en haar opmerkzaam gadesloeg. Daar sloeg zij een eenigzins verlegen blik op mij, en een beweging van haar zakdoek kwam mij als een wenk voor. Zij gelooft zeker dat ik een schilder ben, en wil mij om raad vragen, dacht ik bij mij zelven. Het zij zoo het wil! Ik trad nader en plaatste mij stoutmoedig achter den ledigen stoel, en bezag haar schilderwerk. Dit moest mij natuurlijk het eerste onderwerp tot een gesprek leveren. Ik maakte een opmerking, betreffende de madonna. Zij wendde zich dadelijk, eenigzins blozende en blijkbaar verheugd tot mij, om mij te antwoorden. Na eenige woordwisseling, naar aanleiding mijner eerste opmerking, zeide zij:

— Gij zijt zeker een schilder.

— Neen, mejufvrouw, helaas niet; doch ik bemin de kunst hartstogtelijk.

— Dat heb ik bemerkt; gij zijt een vlijtig bezoeker der gallerij.

— Wanneer men zoo weinig gezien heeft als ik tot heden, en de gelegenheid zich dan eensklaps zoo ruimschoots aanbiedt, is het natuurlijk, dat men er zooveel mogelijk gebruik van maakt.

— Gij zijt dus een vreemdeling? vroeg zij.

— Ja, mejufvrouw, en ik benijd u, dat gij zoo gelukkig zijt in deze bekoorlijke stad te wonen, die zooveel kunstschatten binnen, en zooveel natuurschoonheden buiten hare muren telt.

— Dus bevalt u onze stad?

— Tot nu toe buitengewoon, hernam ik met geestdrift.

Daarop werden nog eenige opmerkingen over haar schilderwerk gemaakt, en verder eigenlijk niet veel meer gesproken. Het uur kwam, dat de galerij gesloten moest worden; ik groette haar en vertrok. Doch ik ging, als of mij een wonder groot geluk te beurt was gevallen; ik moet bekennen, dat ik in zekeren roes was, die den geheelen namiddag voortduurde, en ik had geene andere gedachten dan den volgenden dag en den tijd, dat ik haar weder kon spreken, want dat zij er den volgenden dag wel eens niet zijn kon, kwam zelfs niet in mijne gedachten op.

En zij was er ook, en de ledige stoel, waarop zij mij trouwens niet had uitgenoodigd plaats te nemen, stond weder nevens haar; ik bragt veel tijd voor de overige schilderijen door, tot ik eindelijk weder achter den ledigen stoel stond, en met haar sprak. Zij ontving mij schier als een ouden bekende, en ons gesprek ging vrij zijn loop, nu eens over haar madonna, dan weder over andere schilderijen, die in de zaal waren; nu eens over de stad, dan weder over de natuur. De juistheid van haar oordeel en opmerkingen trof mij, daarbij schilderde zij kalm voort. Ik gevoelde mij zeer gelukkig in haar nabijheid en in een gesprek met haar, en zoo scheen het met haar ook het geval te zijn. Zoo iets komt dan ook van beide zijden. Het hinderde ons volstrekt niet, wanneer somtijds lange pauzen in ons gesprek plaats vonden.

— Maar, aldus sprak zij onverwachts, wilt gij niet plaats nemen. Het lange staan en het bezien der schilderijen is vermoeijend. — —

Dat ging aldus eenige dagen voort, steeds vond ik den ledigen stoel naast haar, en wachtte dan ook niet meer tot zij mij uitnoodigde om plaats te nemen. Ik begaf mij dadelijk tot haar, als sprak dat van zelf, en ging zonder pligtpleging zitten, alsof wij jaren lang met elkaar bekend geweest waren, en ik gevoelde mij ontzaggelijk gelukkig in het bezit harer vriendschap. Onze oordeelvellingen waren zoo overeenstemmend, onze gedachten ontmoetten en begrepen elkaar zoo spoedig, de uren vervlogen zoo snel al pratende, dat ik een regt heb onze toenmalige verstandhouding aldus te noemen. Toen ik op zekeren tijd haar iets over mijn vreugde te kennen gaf in zulk een spoedige en degelijke kennismaking, was zij dit geheel met mij eens, en voegde er bij: bij gelijke oordeelvellingen en uitspraken moet men aan gelijkgezinde menschen denken. Om een werkelijk oordeel te hebben, moet men iets zijn.

Ik zag haar geheel verbaasd aan over deze bij vrouwen zoo ongewone wijze van zich uit te drukken, en was verheugd over die gedachten.

Op een der volgende dagen scheen zij onrustig te zijn. Zij was afgetrokken in hare gesprekken, zag dikwijls van haar arbeid op en de zaal rond, en hare blikken bleven vooral op een man gevestigd, dien ik reeds meermalen in de zaal had opgemerkt, schilderijen beschouwende. Zijn tegenwoordigheid scheen haar te hinderen; de uitdrukking van haar gelaat werd somber en wrevelig, wanneer hare blikken op hem vielen, en ons onderhoud werd al spoedig beperkt tot losse woorden.

— Wat scheelt er aan? vroeg ik.

— Niets, was het antwoord.

— Doch gij zijt onrustig, aldus vervolgde ik onderzoekende; is er iets dat u hindert? Zal ik mij verwijderen?

— Neen, neen, sprak zij snel, ik had u nog iets te zeggen, maar — —

Mij nog iets te zeggen! Gij kunt denken dat mijn nieuwsgierigheid ten hoogste was gespannen. Zij scheen onrustiger en nog meer verlegen te worden, en ik bemerkte, dat zij een biljet in de hand had. Juist waren echter meer personen in onze nabijheid. Ook de man, op wien hare blikken voortdurend gevestigd bleven, en die de voornaamste reden van haar onrust scheen te zijn. Eensklaps stak zij mij echter onverwachts en snel het biljet toe, als om aan de zaak een einde te maken, doch deed dit in haar verlegenheid zoo, dat het duidelijk merkbaar was, en ik bij mij zelven dacht: dat had gij ook wel geschikter kunnen doen! Daarop boog zij zich blozende over haar schilderwerk, en schilderde ijverig voort.

Na eenige minuten stond ik op, groette en vertrok. Zij knikte mij vriendelijk toe, doch paarde hieraan een ernst, die mij in het oog viel en zonderling aandeed.

Ik ging naar buiten, en trad het eerste het beste koffijhuis binnen. Zij zal u verzoeken niet met haar te spreken, was mijn eerste gedachte, en dit scheen mij zoo zeer toe de juiste te zijn, dat onwillekeurig een treurigheid mijn ziel vervulde, die bijna tot smart werd. Ik had mij zoo geheel en al overgegeven aan het bekoorlijke van mijn toestand, dat ik er zelfs niet over gedacht had, dat een onverwachte stoornis van buiten mij zoo onaangenaam uit mijn droom kon wekken. Ik zocht een afgezonderd plekje, en las het briefje:

Kom heden avond in „Marienhof" (een uitspanningsplaats op een kwartier uur van de stad) ik heb u iets te zeggen.

Gij kunt denken, hoe groot mijn verrassing en mijn vreugde was. Dus niet afgedankt! Dus niet genoodzaakt mijne geliefkoosde ochtendbezoeken in de zaal na te laten, en met haar te spreken. Onuitsprekelijke blijdschap vervulde mij. Integendeel, zij heeft mij iets te zeggen, iets mede te deelen; misschien zal ik haar een dienst moeten bewijzen. Mijn verbeeldingskracht stelde mij duizende mogelijkheden voor. Ik wist bijna niet wat ik uit ongeduld en blijdschap zou beginnen.

Nadat ik een weinig kalmer was geworden, ging ik het middagmaal gebruiken, bragt mijn tijd tot aan den avond zoo goed ik kon door, en begaf mij daarop naar „Marienhof" in een allergelukkigste stemmming en allerblijdste verwachting.

Mevrouw G. had haar haakwerk op de tafel gelegd, en Emma hare handen in haar schoot laten zinken. Beiden luisterden zij in de grootste spanning, en reeds met zekeren ernst toe.

Het was een warme, heerlijke dag, aldus vervolgde Robert, en de straatweg wemelde van voetgangers, waarvan een groot gedeelte, even als ik, naar „Marienhof" wandelde, wanneer men mijn snellen, onrustigen gang wandelen wil noemen. Eindelijk kwam ik aldaar verhit aan; betaalde mijn entréegeld, het was een concert, en trad binnen. Ik wandelde langzaam door den tuin, door alle vertrekken, doch kon mijn onbekende niet op het spoor komen; ik herhaalde mijn ontdekkingstogt nog eenige malen, doch met geen gelukkiger gevolg, en moest eindelijk wel tot het besluit komen, hier of daar te gaan zitten en iets te gebruiken. Zij was er niet, dat was zeker. Het wachten kon mij overigens niet moeijelijk vallen; het uitzigt van „Marienhof". over de rivier aan den tegenovergestelden oever is heerlijk, het gezelschap was talrijk en bont, en men speelde tevens de Es-dur Sinfonie van Mozart, zoodat de verveling geen toegang tot mij had; daarbij is het gevoel van iemand te wachten, wiens komst gewenscht en zeker is, niet onaangenaam te noemen.

Ik zat dus kalm aan mijn tafeltje, en genoot alles zoo goed ik kon. Vooral de sinfonie van Mozart was mij een waar genot.

— Die hebben wij ook gespeeld, sprak Emma.

— Dat is zoo, antwoordde Robert.

— Och, zwijg nu toch van sinfonien, viel de moeder in de reden, en vervolg liever het verhaal.

Ik hield het natuurlijk al spoedig voor mijn pligt om nogmaals een toertje door den tuin te maken, want voortdurend kwamen nieuwe gasten, en onder de menigte kon zij, die ik zocht en die om mijnentwil kwam, mij ligt ontgaan, en ik wilde mij niet te vergeefs hebben doen waarschuwen. Doch ook thans zag ik na herhaalde rondwandelingen, dat mijn onbekende nog niet was gekomen. Dit herhaalde ik nog eenige malen met hetzelfde gevolg tot het laat werd, en met den dalenden avond ging de vrees mij bekruipen, dat zij niet zou komen. Toen werd ik onrustiger; het aangename gevoel der verwachting, dat mij in den beginne vervulde, was thans een onaangenaam geworden. Voortdurend doorwandelde ik de localen der inrigting; het begon schemeravond te worden, en het gezelschap werd al dunner, en steeds werd het mij gemakkelijker, mij te overtuigen, dat zij er zich niet bevond. Eindelijk moest ik mij in die gedachten schikken, en mij met het denkbeeld troosten, haar den volgenden morgen in de galerij te zullen ontmoeten, waar ik tevens opheldering zou ontvangen. Desniettemin bleef ik tot het geheel en al donker was geworden, en alle dames zich verwijderd hadden. Toen brak ook ik op, en aanvaardde, vermoeid van het lange wachten en zoeken, den terugtogt. Gelijktijdig met mij verliet een vrij talrijk gezelschap jonge lieden den tuin, die aan een tafeltje kort bij mij gezeten hadden. Zij gingen aan de eene zijde der chaussée, ik aan de andere. Ik stapte snel door; daar echter allerlei gedachten mijn hoofd vervulden, en ik niet bijzonder veel acht sloeg op den weg, struikelde ik over menigen chausseesteen, en stiet herhaalde malen mijne toonen. Het gezelschap aan den overkant was tamelijk luid en vrolijk; men zong, praatte veel en schertste. Somtijds kwam het mij voor, ook over mij. Doch ik was nog te zeer vervuld van mijn mislukt avontuur, om hier veel acht op te geven.

Eindelijk kwamen wij aan de stad.

Bij het oversteken van de lange brug heerschte de wet, dat ieder den regterkant moest houden, hetgeen bij een druk verkeer den overtogt zeer veel gemakkelijker maakt. Het gezelschap moest dus naar mijn kant oversteken. Zoodra men over de brug is, komt men door een poort, die in het midden een groote opening voor rijtuigen, aan beide zijden een naauweren doorgang voor voetgangers heeft. Ik kwam juist met het gezelschap gelijktijdig onder den donkeren doorgang van de poort, en toen ik in het midden was gekomen gevoelde ik mij, onverwachts door den troep omringd, bij de beide armen gevat, en men zeide mij zeer duidelijk: houd u bedaard en verzet u niet; niets zal u overkomen, zoodra gij wederstand biedt moeten wij andere maatregelen gebruiken. Dit herhaalde men mij uitdrukkelijk en duidelijk, om het mij goed op het gemoed te drukken. Aan wederstand was overigens volstrekt niet te denken. Ik bevond mij te midden van een betrekkelijk groot aantal personen, die mij van digtbij omringden; men had mij aan beide armen vastgegrepen, en was met mij in denzelfden snellen tred voortgegaan, zoodat ik wel goed- of kwaadschiks moest volgen. De eenige tegenstand dien ik had kunnen bieden zou bestaan hebben in het roepen om hulp, om door mijn geschreeuw den bijstand van anderen in te roepen. Doch ook dit had met geringe moeite verijdeld kunnen worden; dat zag ik duidelijk. Ik schikte mij dus in mijn lot, half loopende, half voortgeduwd wordende, en nieuwsgierig, wat er van mij zou worden. Onzekere gedachten aan mijn onbekende kwamen in mij op, en dat dit avontuur met haar in verband stond. Dit laatste scheen meer dan waarschijnlijk. Inmiddels waren wij, zooveel de duisternis mij toeliet op te merken, voor een groot aanzienlijk huis gekomen. Wij klommen de trappen op, de huisdeur werd opengemaakt, en wij kwamen in een ruimen, hoogen, slechts spaarzaam verlichten gang; ter linkerhand maakte een mijner begeleiders de deur van een kamer open, en verzocht mij zoo goed te zijn binnen te treden, en zoodra ik binnen getreden was, hoorde ik duidelijk, dat de deur achter mij op het slot werd digt gemaakt. Ik was alleen. Het vertrek, waarin ik mij bevond, was hoog en ruim, doch het had slechts een venster; de inrigting was prachtig en élegant, en getuigde van den welvaart van den eigenaar; op een ronde tafel brandde een helder schijnende lamp. Zeer nieuwsgierig omtrent de dingen, die nu komen zouden, wachtte ik, en toen dit niet direct plaats had, ging ik zitten. Behalve mijn gespannen verwachting en nieuwsgierigheid was nog een ander gevoel in mij ontwaakt: gij zijt geschaakt, dacht ik, en moest bijna luidkeels over mijn toestand lagchen. Daar hoorde ik langzaam naderende schreden, die voor mijn deur stil hielden; zij werd opengemaakt, en een vijftigjarig man van een ernstig en voornaam uiterlijk, dat mij eerbied inboezemde, trad binnen. Ik stond op, maakte een buiging, die hij met een ligte hoofdbeweging beantwoordde. Hij trad op mij toe, en zeide:

— Ik heb u hier laten brengen, om met u voor het eerst en het laatst te spreken. Gij staat in verstandhouding met mijn dochter.

— Ik heb de eer niet, bekend te zijn met mejufvrouw uw dochter, antwoordde ik, hoewel ik overtuigd was, dat hij doelde op mijn verstandhouding met de onbekende en onze bijeenkomsten in de schilderzaal.

— Het is natuurlijk, dat gij zoo spreekt, aldus vervolgde de oude heer; opdat gij echter zien zoudt, dat ik goed onderrigt ben, en dat uw ontkennen u niet baten zal, wil ik u zeggen, dat gij de schilder Gunther zijt, dat gij sedert twee jaren mijn dochter vervolgt, en in den laatsten tijd haar schier elken morgen in de galerij der schilderzalen hebt gesproken.

— Ik verzoek u om verontschuldiging, hernam ik; hier heeft een vergissing van persoon plaats; ik ben geen schilder, en houd mij ook tijdelijk en slechts voor een korten tijd in D. op.

— Ook dat gij dit of iets dergelijks zeggen zoudt, wist ik vooruit, sprak de in zijn eenmaal opgevat denkbeeld onwrikbare man. Gij hebt steeds zoo zorgvuldig mogelijk vermeden, mij te ontmoeten. Het was een zeer wijze raad van mijn dochter, die haar thans echter niet meer baat. Of gij, of mijn dochter moet de stad verlaten. Het eerste zou mij het aangenaamst wezen; gij weet, dat ik des noods de magt en de middelen bezit, u daartoe te dwingen. Misschien ontbreken u de gelden. In dat geval zeg mij, hoeveel gij behoeft, en ik zal het u gaarne doen geworden.

— Ik kan slechts herhalen, hetgeen ik zoo even heb gezegd. Ik ben de schilder Gunther niet, en heb ook niet de eer mejufvrouw uw dochter te kennen.

— Dus wilt gij niet van uw plan afzien, sprak de heer zeer ernstig; dan houd ik het voor mijn pligt u voor de laatste maal te waarschuwen, en op alle kwade gevolgen opmerkzaam te maken, die gij u zelven op den hals haalt. Vaarwel, de deur is thans open, en gij kunt vertrekken; doch nogmaals wilt gij naar geen goeden raad hooren? Bedenk u goed! De som, die gij moogt eischen, behoeft niet klein te zijn.

Ik herhaalde hetgeen enkel en alleen mijn antwoord zijn kon. Hij wees met de hand naar de deur, keerde zich om en verwijderde zich.

Toen ik mij in de straat bevond, liep ik verbaasd en eenigzins verward, omstreeks een vijftig schreden ver, toen mij eerst in de gedachten kwam, het huis althans op te nemen, waar ik die bijzonderheden had doorleefd. Ik liep terug, doch kon het met geen zekerheid meer vinden; verscheidene straten kruisten elkaar hier, en ik had volstrekt geen acht geslagen op den weg en de omgeving, was misschien zelfs wel in de duisternis een andere straat ingegaan, en moest al thans mijn voornemen opgeven. Zoo goed het kon, trachtte ik mij

in te prenten, in welk gedeelte der stad ik mij bevond, en nam den terugweg aan. Daarbij verdwaalde ik en kwam eerst met behulp van een gedienstig inwoner der stad in mijn hôtel aan.

Ik begaf mij vermoeid naar bed, steeds het gebeurde bij mij overdenkende en zonder mij iets te kunnen verklaren, terwijl er toch een zeker verband in scheen te bestaan; ik troostte mij echter met het denkbeeld, den volgenden morgen in de zaal der tentoonstelling opheldering te zullen krijgen. Eerst tegen den morgen viel ik in slaap, en toen ik ontwaakte was het juist tijd om op te staan, het ontbijt te gebruiken, en mij naar de schilderzaal te begeven.

Met welk een hoog gespannen verwachting trad ik binnen! Hoe snel doorwandelde ik de zalen, om in het wel bekende vertrek te komen, doch de onbekende was er niet. Haar stoel stond aan het venster, haar schilderwerk was tegen den muur geplaatst. Zeer onaangenaam te moede — want ik had aan de mogelijkheid van dit geval zelfs niet gedacht — besloot ik te wachten. Zij zal nog wel komen, dacht ik; wanneer zij kan, komt zij zeker. Maar wie weet of zij kan, wie weet of haar vader, hare bloedverwanten haar niet weerhouden. In elk geval moet ik wachten. — En dat deed ik ook. Ik bleef tot de gallerij gesloten werd — doch te vergeefs. De schoone onbekende verscheen niet, en de plaats, waar ik mij anders zoo gelukkig gevoelde, zag mij thans ledig en droefgeestig aan. Treurig in het denkbeeld, dat ik haar mogelijkerwijze in het geheel niet meer zien en spreken zou, en bevreesd voor het lot, dat haar scheen boven het hoofd te hangen, ging ik heen. Omtrent dit laatste punt zou ik gaarne inlichtingen hebben ontvangen, zou ik zoo gaarne gerustgesteld zijn geweest; ik had haar zoo gaarne onbaatzuchtig en vriendschappelijk geholpen, wanneer het in mijn bereik lag; dit zou mij inderdaad gelukkig gemaakt hebben, zoo het mij had mogen gelukken; zulk een gevoel van opregte toegenegenheid had mij dit eenvoudig en buitengewoon wezen ingeboezemd. Doch ik kon toch niets anders doen, dan wachten. Ik ging des avonds weder naar „Marienhof," en den volgenden voormiddag op de galerij. Ik hoopte zelfs niet meer, haar daar aan te treffen, en deed het meer als een pligt, om van mijn zijde niets te verzuimen. Haar plaats was heden zoowls gisteren ledig. Zoo ook was het op den derden dag.

Terwijl ik in mijn neerslagtigheid de zalen op en neder wandelde, en met tamelijk veel onverschilligheid de schilderijen beschouwde, naderde mij een jong man van een innemend uiterlijk. Wij kwamen weldra in een gesprek over een schilderij, dat al spoedig zeer belangrijk werd, en mij de uren hielp doorbrengen, die ik aldaar vertoefde. Ik bemerkte al spoedig, dat de jonge man schilder was, en mijn belangstelling in de schilderijen werd door zijn gesprek nog verhoogd, zoodat wij tot aan het sluiten der deuren bij elkaar bleven. Hij beviel mij buitengewoon. Toen hij mij vaarwel zeide, reikte hij mij de hand, en tot mijn niet geringe verbazing werd ik gewaar, dat hij mij gelijktijdig een biljet toestak. Hij groette vriendelijk en minzaam, en verwijderde zich snel.

In groote opgewondenheid liep ik naar huis en las het volgende:

Zeer Geëerde Heer!

Zult gij het mij kunnen vergeven, wanneer ik u zeg, dat ik van uw vertrouwen, van uwe vriendschappelijke gevoelens voor mij gebruik heb gemaakt, om mij uit een grooten, een dringenden nood te redden. Ik wensch dit zoo zeer, en om opregt te zijn, zoo als ik u uit onze gesprekken op de schilderzaal heb leeren kennen, zoo geloof ik het ook, en geef u tevens de verzekering, dat ik er nooit mijn toevlugt tot genomen zou hebben, zoo ik u van een andere zijde had leeren kennen. Luister naar hetgeen ik u kan mededeelen. Sedert twee jaren bemin ik een schilder. Vooroordeelen van allerlei aard, hardnekkige eigenzinnigheid, hebben getracht mijn liefde te doen wankelen, doch te vergeefs. Thans had men het plan opgevat, ons met geweld te scheiden. Ik werd bij elken voetstap bewaakt en nagegaan, en alles hing er van af, elkaar een paar uren ongestoord en onopgemerkt te kunnen spreken, voor men in onze scheiding had kunnen slagen. Ik zag u op de galerij, en bij mij kwam de gedachte op, de spionnen van mijn vader door uw persoon om den tuin te leiden, en op een verkeerd spoor te brengen. Het mogt mij gelukken. De uitnoodiging naar „Marienhof" was er het gevolg van. Ik wist, dat men u volgen zou. Denzelfden namiddag en avond was ik met mijn beminde bijeen, en het zou thans moeijelijk vallen, iets van aanbelang tegen ons te ondernemen. Gij hebt medegewerkt, om ons geluk te bevestigen; zal u dit berouwen? Ik had de overtuiging en voldoende vertrouwen in u, om te veronderstellen, dat uw vriendschap — veroorloof mij dit woord — mij die dienst zeker niet zou geweigerd hebben, zoo ik er u had om verzocht.

Vaarwel, en gedenk mijner steeds. Mijn beminde zelf zal u dezen brief ter hand stellen, en opdat gij zien zoudt, dat mijn vertrouwen in u geen ijdel woord is, teeken ik vol uit

Anna v. S. . . . .

De brief bragt mij in een aangename stemming. Ik had dus toch bijgedragen, om de gevaren, die haar bedreigden, af te weren. Het verheugde mij zeer, dat zij mij haar naam had genoemd. Het was die van een der rijkste en aanzienlijkste staatsbeambten. Uit een adresboek vond ik haar woning. Ik begaf mij daarheen, en had nu in allen gevalle het genoegen, dat huis bij daglicht te aanschouwen, waar ik als schilder Gunther had gefungeerd.

Binnen ettelijke dagen vertrok ik uit D.

— En hebt gij haar nooit weder gezien? vroeg mevrouw G.

— Neen.

— Bezocht gij de schilderzalen niet meer?

— Elken dag, zoo lang ik mij in D. bevond, doch ik heb haar niet terug gezien.

Na onderscheidene uitroepingen en vragen over deze geschiedenis, kon mevrouw G. niet nalaten te zeggen: en dat verhaalt gij ons nu eerst? Waarom hebt gij dat zoo lang uitgesteld?

— Dus houdt gij de geschiedenis voor waar? vroeg Robert lagchende.

— Is ze dan niet waar? riepen mevrouw en Emma als uit één mond.

— De hemel verhoede dit!

Dat wilde men niet gelooven, en Robert had moeite, dat hij het al lagchende en zijne woorden verzekerende zoo ver gebragt had, dat zij twijfelden.

— Wanneer zij niet waar is, waarom hebt gij haar ons dan medegedeeld? vroeg mevrouw G.

— Wel mijn hemel, gij wildet nu eenmaal, dat ik iets zou verhalen, en dewijl ik niets beleefd heb, moest ik wel iets verzinnen.

— Ik zal u nooit meer verzoeken iets te vertellen, hernam mevrouw G.

Emma was natuurlijk al spoedig van de onwaarheid van het verhaal overtuigd, en schiep pleizier in Robert's scherts; haar moeder echter twijfelde lang, en weet thans zelfs nog niet, wat zij gelooven moet.

DE GROOTMOEDER.

NOVELLE NAAR

Albert Reinhold.

Aan de table d'hôte in de badplaats X ging het zeer levendig toe. De tafel was goed bezet, en het gezelschap uitgelezen. Men was aan het dessert, en sommige heeren grepen naar de nieuwsbladen en tijdschriften, die juist binnen gebragt waren. Somtijds deelde deze of gene lezer aan een kleinen kring rondom hem datgene mede, wat hem bijzondere opmerkzaamheid afvroeg, of zij lazen eenige volzinnen voor, en zoo geschiedde het ook dat het voordragen van een advertentie de opmerkzaamheid van een jonge en schoone dame tot zich trok, die zich tot hiertoe druk onderhouden had met een eenigzins bejaarden heer. Het begin was haar wel ontgaan, en zij vernam thans slechts alleen, dat de redactie van een tijdschrift een prijs uitloofde voor de beste novelle, en de schrijvers uitnoodigde hieraan deel te nemen.

— Nu, docter, wat denkt gij hiervan? vroeg de jonge dame haar buurman, die ook opmerkzaam naar die mededeeling had geluisterd.

— Wij zullen zien, wanneer de kuur is afgeloopen, hernam deze. Maar zou het niet geschikt zijn voor u, mejufvrouw? aldus vervolgde hij, en zijn groot oog rustte vriendelijk op het bloeijende gelaat van het schoone meisje. Gij zijt geestig, gij spreekt wèl, en dus zal uw pen het ook zijn, en juist gij zult geschikt zijn, door rijkdom van voorstelling en afwisseling der tooneelen, schitterend het verwijt te logenstraffen, dat uw geslacht zoo dikwijls is te laste gelegd, namelijk, gemis van de gave van opmerking.

— O, gij spot, sprak de jonge dame niet zonder eenige gevoeligheid, en toch, vervolgde zij den blik voor zich ter aarde gevestigd houdende, en toch zou men er de proef van kunnen nemen.

Zij wendde het hoofd snel om, en zag haar buurman aan, rond wiens mond een sarkastisch lachje zweefde. Dit lagchen was voor haar beslissend. Zij stond van haar zitplaats op, vestigde hare zwarte, prachtig schitterende oogen vast op den ouden heer, en zeide: docter Heinrich, ik zal een prijsnovelle schrijven, en morgen zult gij het onderwerp vernemen. Snel stond zij op, maakte een bevallige buiging, en verwijderde zich met rassche schreden.

De docter schudde langzaam het hoofd, en zijn oog volgde vriendelijk de zich verwijderende. Daarop ledigde hij zijn flesch, en verliet met het grootste gedeelte van het gezelschap de zaal.

Kort daarop vinden wij de jonge dame terug in een der wild-romantische, verwijderde partijen van de badplaats. Nu eens wandelde zij met voorovergebogen hoofd langs de slecht onderhouden paden, dan eens leunde zij, in diep gepeins verzonken, tegen een boomstam, en staarde in het heldere water van het voorbijstroomend riviertje, dan weder nam zij plaats op de mosbank, en teekende met haar parasol allerlei figuren in het zand, terwijl haar hoofd op haar linkerhand rustte; zij dacht na over een onderwerp voor de prijsnovelle, zonder het te kunnen vinden.

Bont en verward kwamen haar allerlei gestalten voor den geest, en steeds namen nieuwe beelden de plaats der vorigen in, om even snel weder voor anderen te verdwijnen. Zij was echter niet in staat, die personen in een onderling verband te brengen; zij bleven elkaar vreemd, en staarden elkaar stijf en zonder eenige deelneming aan.

Zij had nog nooit een novelle geschreven, en die taak voor gemakkelijker gehouden. Geërgerd over de niet verwachte moeijelijkheden, die zich aanboden, stampte zij met den voet op den grond, als wilde zij de geesten bezweren, en verzonk in een diep nadenken. Gewoon om alles wat haar levendige geest aangreep, zoo al niet ten uitvoer te brengen, althans op touw te zetten, was zij op zich zelve vertoornd. De jonge, kloeke jager, die door het bosch trok, moest met een der bekoorlijke meisjes, die spelevarende op het meer de citer deden weerklinken, in aanraking komen, en de bleeke dichter die in de eenzame studeerkamer bij een flaauw lamplicht over zijn werk zat gebogen, moest ook een woordje er bijvoegen, om den officier in de schitterende balzaal niet te vergeten. Maar de jager sloeg onverschillige blikken van de rots op het meer en verdween in het bosch; de liederen van de jonge meisjes stierven weg, zonder dat iemand er acht op sloeg, en de dichter schreef onbekommerd voort, terwijl de zonen

van Mars op het punt waren een nieuwen dans te beginnen. Op dezelfde wijs ging het met alle beelden, die zij zich voor den geest riep; het bleven doode marionnetten, dewijl hun het ware leven en innerlijke warmte ontbraken.

In hooge mate ontstemd en over zich zelve ontevreden, aanvaardde eindelijk de ongelukkige dichteres den terugweg, en ontmoette op een druk bezochte plaats der wandeling docter Heinrich, die zich met eenige vrienden op de wandeling verlustigde. Mogelijk kon hij wel op haar gelaat lezen, wat in haar ziel omging, want hij groette haar met een fijn glimlachje; zij dankte hem met een schijnbaar vrolijk gelaat, en riep hem het toe: tot morgen! Hij maakte een buiging zonder iets te zeggen, en zij snelde, zonder zich verder ergens op te houden, naar huis, om, op de sopha uitgestrekt, verder den heerlijken avond op haar kamer door te brengen. De gedaanten, welke dien dag haar voor den geest gezweefd hadden, omringden in koor haar legerstede, en ontnamen haar de zoete nachtrust, tot tegen den morgen een schier koortsachtige sluimering voor korten tijd hare brandende oogleden sloot.

Doctor Heinrich was het bezoek, dat de jonge dame hem zou brengen, galant voorgekomen en had zich door haar kamenier bij haar laten aandienen. Hij werd dadelijk toegelaten, en vond het schoone meisje bleek en aangegrepen; ja het scheen alsof zij geweend had.

Na de eerste begroeting bekende Laura openhartig, dat zij, in spijt van alle overpeinzing en nadenken, geen onderwerp voor een prijsnovelle had kunnen vinden, hetgeen haar geheel en al onbegrijpelijk voorkwam. Hij, de doctor, de door geheel Duitschland erkende dichter en fraai vernuft, zou haar over die zaak inlichting geven en zoo mogelijk er den troost aan verbinden, dat de dag van gisteren een bij uitstek ongelukkige was geweest.

— Mejufvrouw, sprak Heinrich, gij verlangt toch zeker de waarheid van mij te vernemen? Nu goed, ik zal u haar zeggen. Gij zult, volgens mijn overtuiging, nog vele dergelijke bij uitnemendheid ongelukkige dagen beleven, wanneer gij die met bezigheden doorbrengt, als die van gisteren. Laat mij, zou het u belieft, uitspreken, vervolgde hij met drift, toen hij bemerkte, dat Laura den mond opende, om hem te antwoorden. Mijne woorden moeten u niet kwetsen, en zoo ik u zeg: gij hebt geen roeping voor dichteres, moet u dit niet onstemmen. Ik heb hierbij niet het doel, uwe hoedanigheden des geestes te kort te doen, integendeel, ik laat haar alle regt wedervaren. Gij zijt een zeer beschaafde, geestige en beminnenswaardige dame, maar geen dichteres, dat is het.

— Dat was — hard van u, sprak het meisje ter nedergeslagen en staarde nadenkend op den grond.

— Het geneesmiddel is bitter, doch de uitwerking goed, zeide doctor Heinrich. Hij hield een oogenblik stil, stond van zijn zitplaats op, greep het meisje bij de hand, en vervolgde op innemenden toon:

— Ik heb wel geen regt op u, mejufvrouw, en onze kennismaking is wel een vlugtige, zooals die op een badplaats wordt gemaakt, en dateert eerst sedert eenige weken; in weerwil hiervan heeft mij de vrijere en lossere beweging in het gezellige leven dieper blikken in uw hart en aanleg des geestes doen slaan, dan dit het geval zou geweest zijn op een andere plaats en bij langere kennismaking. Ik stel belang in u en verzoek u om de gunst, mij eenige minuten als een welwillend vaderlijken vriend gehoor te geven. Gij bezit een buitengewoon prikkelbaar gestel en een warme voorstellingskracht, die u onophoudelijk doen grijpen naar schimmen, die u aanhoudend als idealen voorzweven. Dit leidt natuurlijk tot teleurstellingen en laat in uw gemoed een ledig achter, dat uit een onbevredigd streven zijn oorsprong neemt. Gij zijt daardoor nooit geheel gelukkig en het bezit van aardsche goederen kan u ook daarvoor niet schadeloos stellen. De groote voorregten van uw geest zouden zich eerst openbaren, wanneer gij uit de denkbeeldige wereld in de werkelijke afdaaldet. Ik wil thans slechts een enkel geval aanvoeren, dat ons het meeste belang inboezemt. Hoe ter wereld zijt gij op de gedachte gekomen, een prijsnovelle te willen schrijven, gij, die u nooit met belletrie hebt bezig gehouden! Gij zijt daardoor in een buitengewone spanning geraakt, die slechts schadelijk op u werken kan, dewijl de ontmoedigende verslapping der teleurstelling steeds op den voet volgt. Schat u daarom nooit te hoog en wacht u vooral voor de aan de mode zijnde emancipatie der vrouwen, en gij zult gelukkiger zijn.

Doctor Heinrich zweeg hier en nam weder plaats. Laura, die echter met grooten ernst had geluisterd, sprak zigtbaar aangegrepen: ik dank u, mijn lieve, vaderlijke vriend! Gij hebt, zooals ik niet kan ontkennen, een diepen blik in mijn binnenste geslagen en uwe woorden zullen niet te vergeefs gesproken zijn. Ik dank u nogmaals voor uwe even onbaatzuchtige als hartelijke vrijmoedigheid en ik behoud mij voor, u later het gevolg van een strenge zelfbeproeving mede te deelen, die ik denk te nemen. Om u evenwel het eerste bewijs mijner kinderlijke gehoorzaamheid te geven, vervolgde zij lagchende, zal het blad, dat het eerste verwarde ontwerp tot die ongelukkige prijsnovelle bevat en voor nog nauwelijks een uur door mij is opgeschreven, oogenblikkelijk aan vernietiging worden prijs gegeven.

— Doe dat niet, verzocht doctor Heinrich, toen het jonge meisje op het punt was, om het papier, dat zij uit haar schrijflessenaar had genomen, te verscheuren; veroorloof mij een blik te slaan op dit blad.

— Het zij zoo, sprak Laura, na een kort nadenken, al ware het slechts, om mijn beschaming volkomen te doen zijn.

En blozende reikte zij den dokter de fijne bladen, die hij met een stille buiging aannam, en dadelijk begon in te zien.

— Het is echter geen onderwerp, sprak het

meisje, terwijl zij voor het venster ging staan; ik heb slechts personen in zekeren toestand voorgesteld, zonder in staat te zijn hun in eenige verstandhouding onderling te brengen. Ik hoopte evenwel, voegde zij er aarzelend bij, dat gij mij de behulpzame hand zoudt bieden.

Docter Heinrich antwoordde niets, want hij was begonnen te lezen. De fijne, spotachtige trek, die rond zijne lippen zweefde, verdween intusschen weldra, en maakte voor ernst plaats. Hoe verder hij echter las, hoe duidelijker zijne gelaatstrekken spraken, zelfs veroorloofde hij zich hier en daar een onderdrukte uitroeping.

Laura, die den lezende had gadegeslagen, ontging dit natuurlijk niet, en met groote inspanning zag zij den afloop dier lektuur te gemoet.

— Mejufvrouw, sprak de docter eindelijk, terwijl hij de bladen zamenvouwde: gij ziet dat ik zeldzaam getroffen ben, en ik wil dit u ook niet ontveinzen. In deze regels is mij iets zonderlings overkomen. Gij moet mij die papieren laten, ik zal ze u ter zijner tijd in dank terug geven; doe mij thans echter geene vragen, want ik moet eerst zelf weten, wat ik wil.

Hij stak het blad in zijn borstzak, en verdween na een buiging te hebben gemaakt, en liet het verbaasde meisje op haar kamer achter.

Dienzelfden voormiddag had ook Lisette, de kamenier van Laura, een klein avontuur. Zij slenterde in den tuin van de badplaats rond, toen eensklaps een heer van middelbare jaren met een rond, goedhartig gelaat, met de woorden op haar toeijlde: bergen en dalen ontmoeten elkaar niet, doch wel menschen! Wat verheugt het mij, u, mijn oude vriendin, nogmaals te mogen zien.

De kamenier riep: zijt gij het dan inderdaad Werner, en niet uw geest! Wanneer hebben wij elkaar het laatst gezien, en waar komt gij nu van daan?

— Dat zult gij zoo aanstonds vernemen, mijn waarde, hernam deze. Het zal nu omstreeks vier jaren zijn geleden, sedert wij elkaar niet gezien hebben, en ik ga thans naar het drie uren van hier verwijderde stadje, waar mijne lieden reeds zijn aangekomen.

— Dus nog altijd tooneeldirecteur? vroeg Lisette.

— En een fiksche ook, hernam Werner. Het tooneel en ik, wij zijn aan elkaar getrouwd, en ik kan mij, ons van elkaar gescheiden, niet voorstellen; ja ik zou durven beweren, dat ik zonder tooneel niet op de wereld zou kunnen leven; het is de lucht mijns levens, de zon van mijn bestaan, het is mij zout en brood. Doch om ernstig te spreken, moet ik u zeggen, dat het mij niet naar den vleesche gaat. Menig ongeluk heeft mij in den laatsten tijd getroffen, en mijn gezelschap, voor korten tijd nog zoo talrijk, is tot een zeer klein troepje ingesmolten. Dit is echter het lot van al het schoone der aarde.

— Dat moet smartelijk zijn, zeide Lisette.

— Dat is het, hernam de directeur. Een troost is mij echter gebleven, namelijk, de crême van het gezelschap. Het ligtere schuim is weggedreven, terwijl de beteren dezer eeuw aan hun naam getrouw zijn gebleven. Zij zijn, heeren zoo wel als dames, zeer solide, en ik durf mij met dien troep zelfs op klassiek gebied wagen. Doch nu, lieve Lisette, is de beurt aan u, om mij te vertellen, hoe het u is gegaan.

— Zeer goed, aldus hernam de kamenier het woord, dat is, zoo lang ik bij mijn tegenwoordige meesteres ben, dat omstreeks drie jaren zal zijn. Mijn jufvrouw behandelt mij met uitstekende goedheid; en zoo zij al eenige eigendommelijkheden heeft, zoo hebben die toch geen betrekking op mij. Zij is namelijk, in een woord gezegd, een bedorven kind. Haar vader, een rijke grondeigenaar van ouden adel, die voor omstreeks twee jaren het aardsche met het hemelsche heeft verwisseld, droeg zijn eenig kind op de handen, en gaf haar in alles toe. Met haar moeder was en is het niet beter. Had de jonge dame niet zulk een engelachtig goed hart en een diep gevoel, en had zij, vooral mij niet, zoo zou ik niet weten, hoe zij het bij haar ongeloofelijke prikkelbaarheid van gestel, bij haar onbestendigen aard, die somtijds in ligtzinnigheid overgaat, haar overhelling tot het romantische, en hare dikwijls zonderlinge neigingen, die zij met trotsche halsstarrigheid weet te bevredigen, hier zou maken. Zoo is zij, bij voorbeeld, ik zou haast zeggen met een ziekelijke woede voor het tooneel bezield, en haar vurigste wensch is, om al ware het dan ook slechts eenmaal, de planken te betreden; om hare talenten, zoo als zij lagchende zegt, te doen schitteren. In dit opzigt, en ook in dit alleen, zijn hare ouders zoo bepaald tegen haar opgetreden, dat zij dit denkbeeld in de geboorte heeft moeten onderdrukken, en later ook alle pogingen, om dit geliefkoosde plan te bevredigen, schijnt te hebben opgegeven.

— Ei! Ei! Dat zou een aanwinst voor mij zijn! riep de tooneeldirecteur uit. Rijk, schoon, beschaafd en blakende voor de edele kunst, dan moet die jonge dame een sieraad zijn voor elk tooneel. O, hoe jammer, dat die parel, in het alledaagsche slijk der wereld, onbekend en onbewonderd moet blijven rusten, terwij zij de oogen van vele duizenden door hare talenten zou moeten verblinden. O, konden wij zulk een schat uit de diepte aan het daglicht brengen!

— De reis hierheen, aldus nam Lisette wederom het woord, is ook de uitwerking van de stijfhoofdigheid mijner meesteres, voor wie ik overigens mijn leven zou veil hebben. Zij was nu eenmaal verzot op een bezoek van een duitsche badplaats, en zette alle hefboomen in beweging, liet alle mijnen springen, om dien wensch door te drijven. Het zou gebeuren; en de plaats der toevallig ziek geworden moeder, *die haar dochter* niet vergezellen kon, moest ik innemen, zoo dat ik thans kamenier, eeredame en gouvernante in

een persoon vereenig, en met uitgebreide volmagten voorzien ben. Wij zijn dus voor drie weken hier aangekomen, waar mijn meesteres door haar geest en haar schoonheid spoedig de algemeene opmerkzaamheid tot zich trok. Tot hiertoe is alles goed gegaan, en het schrikgedrocht, dat ik zoo zeer vreesde, de liefde, heeft mij nog geen schrik aangejaagd, want geen der jonge mannen alhier heeft eenigen indruk op haar trotsch gemoed kunnen maken, iets, waarin ik mij buitengewoon verheug.

— Juich maar niet voor dat het tijd is, sprak Werner waarschuwende: men moet den dag niet voor den avond loven, want —

Hier werd hij door de stem van Laura, die Lisette riep, in de rede gevallen. Het jonge meisje, bevond zich tamelijk nabij hen; de tooneeldirecteur maakte een eerbiedige buiging en fluisterde zijn buurman toe, dat zulk een schoonheid hem nog maar zelden was voorgekomen, waarmede deze lagchende instemde, en na een vlugtigen blik met hem te hebben gewisseld, en de hoop te kennen gegeven te hebben, hem weldra weder te zullen ontmoeten, ijlde zij naar haar meesteres terug.

Werner zag haar nog een tijd lang na, haalde de schouders op, als wilde hij zeggen: wat baat het ook of ik haar al nazie, en verliet ook den tuin.

Toen Lisette den volgenden morgen bezig was het rijke haar van haar meesteres in orde te brengen, sprong deze plotselijk van haar stoel op, vatte haar kamenier bij de hand, zag haar vast in het gezigt en zeide: neen, langer kan ik het niet uithouden, en gij moet het thans weten. Ik heb namelijk een heerlijk, een hemelsch plan, Lisette, en gij moet mij bij de uitvoering daarvan de behulpzame hand bieden. Gij hebt mij gisteren van den speelgenoot uwer jeugd gesproken, den vriendelijken tooneel-directeur.

Hier hield zij stil en legde haar fraaije hand op den mond van haar kamenier, om haar het spreken te beletten. Deze zweeg dan ook en vergenoegde zich met eens onrustig te zuchten, en een bevreesden blik op haar meesteres te slaan.

— Luister bedaard toe, Lisette, en gij zult geheel mijn plan vernemen. Zij nam hierop verder plaats, en sprak met een vaste stem: gij kent mijn voorliefde voor het tooneel, en weet, dat mijn vurigste wensch, om althans eens het tooneel te betreden, tot hiertoe onvervuld is gebleven. Thans biedt zich die gelegenheid aan, en ik zal haar ook niet laten ontsnappen, voegde zij er vastberaden bij.

— Dacht ik het niet, ik onvoorzigtige! sprak de kamenier zachtjes, doch haar meesteres vervolgde, zonder zich van het spoor te laten afbrengen.

— Luister naar mijn plan, Lisette. Gij neemt morgen een rijtuig en rijdt naar uw vriend, dien gij, wat mij betreft, de zaak ronduit kunt mededeelen. Ik heb alle reden, om op de stilzwijgendheid van den man te rekenen, daar ik die niet onbeloond zal laten. Zeg hem, dat mijn doel is op zijn tooneel een gastrol te vervullen, en dat hij mij voor een dilettante en u voor mijn moeder moet doen doorgaan. Geen mensch in het stadje, zelfs niet de leden van het gezelschap, mogen vernemen, wie ik werkelijk ben; gij zelve echter zult bij de repetitien en de uitvoering van het stuk tegenwoordig zijn. Wanneer het mogelijk is, moet hij „Grillparzer's grootmoeder" opvoeren, en ik zal alsdan de rol van Bertha vervullen, die ik reeds van buiten ken. Het verdere zal ik wel in orde brengen, zoo hij zijn goedkeuring slechts geven wil. — Zie, Lisette, zoo is nagenoeg mijn plan, en het zal, het moet gelukken. Zoo gij er bedenkingen hebt tegen in te brengen, zoo moet ik u de uitspraak van de waarzegster in het geheugen terugroepen, waarbij werd gezegd, dat het tooneel het geluk mijns levens zou grondvesten. Dat zijn nu wel dwaze praatjes, doch zoo gij ze gebruiken kunt, om uw geweten tot kalmte te brengen, zijn ze altijd nog ergens dienstig voor. Overigens verantwoord ik alles voor den regterstoel der zedelijkheid, en wat de lieden hier aan de badplaats betreft, wij zullen hun wel een sprookje op de mouw spelden, wanneer wij ons kunstreisje gaan ondernemen. — Thans, Lisette, sta ik u het woord toe, zoo gij dit verlangt.

Hierop had tusschen meesteres en kamenier een lang onderhoud plaats, en het gevolg daarvan was, dat den volgenden dag Lisette in een rijtuig naar het naburig stadje vertrok, waar de tooneel-directeur zijn muziektempel had opgeslagen, om hem het geluk, dat hem wachtte mede te deelen.

Tien dagen later waren drie jonge mannen op het pad naar het stadje, dat het geluk had het tooneelgezelschap van Werner binnen zijne muren te herbergen. Zij deden zich voor als welvarende reizigers, en het was duidelijk, dat alleen de lust om te wandelen hunne beenen in beweging bragt. Zij droegen fraai gewerkte reiszakken op de schouders, en de geringe inhoud van deze deed zien, dat zij den reis- of postwagen slechts verlaten hadden, om vrijer en beter den heerlijken avond te kunnen genieten. Onder vrolijke gesprekken wandelden zij voort, en hadden bij het afklimmen van een heuvel het stadje juist voor zich liggen; men stak versche cigaren op, en na een wandeling van een kwartier waren zij aan de poorten genaderd, waar hun reeds van verre een groot gedrukt biljet in het oog viel.

— Wat? de Grootmoeder? riep Adolf, wiens scherpe blik hem al spoedig met den inhoud had doen kennis maken, en hij ijlde de andere vooruit. Ja, wezenlijk, „de grootmoeder." Men geeft heden avond „de grootmoeder!" Ik kan mijn vreugde hierover bijna niet bedwingen. Nog geen drie weken geleden heb ik in hetzelfde stuk op ons liefhebbers-tooneel de rol van Jaromir vervuld, en onwelkbare lauweren ingeoogst. Dat is heerlijk,

dat is goddelijk; wij kunnen den avond niet genoegelijker doorbrengen dan in den tempel van Thalia.

De anderen stemden met hun opgetogen vriend in, en men besloot in het logement snel eenige ververschingen te gebruiken en daarná dadelijk naar den schouwburg te gaan, want de schemerduister begon reeds te vallen.

De tooneeldirecteur Werner, die zich in de gelagkamer van het logement „de gouden leeuw" bevond, telde reeds drie plaatsen van den eersten rang meer bij zich zelven, toen hij de jonge lieden zag binnenkomen en hoorde dat zij nachtkwartier bestelden. Terwijl deze aan een tafeltje hadden plaats genomen, trippelde de vriend van Lisette het vertrek rond, terwijl hij zijne handen wreef en van tijd tot tijd een slok nam uit een glas suikerwater. Hij verkeerde blijkbaar in een buitengewone spanning; hij was purperrood, zijne oogen schitterden, groote zweetdroppels parelden langs zijn voorhoofd. De bewegelijkheid van den man deed onze wandelaars lagchen, die van den waard zijn betrekking vernomen hadden, en Adolf knoopte een gesprek met hem aan. Hij vernam daaruit, dat een kunstenares van het theater van het hof zich het genoegen had gegeven dien avond in de rol van „Bertha" op te treden, en dat van wege de directie buitengewone pogingen waren in het werk gesteld, om de voorstelling schitterend te doen zijn. Hij was juist op dreef toen een knaap binnentrad en hem iets mededeelde. Hij voer omhoog, en een doodelijke bleekheid bedekte zijne wangen, en met de woorden: niet mogelijk! niet mogelijk! stortte hij het vertrek uit. De knaap volgde hem.

De jonge man zag hem met verbazing na; de waard was echter van gevoelen, dat het niet veel te beteekenen zou hebben, daar de heeren kunstenaars zoo spoedig op hun paardje waren.

Op straat begon het inmiddels levendiger te worden. Knapen renden dooreen, en door de poort van het logement slopen kleine troepjes menschen naar binnen, die tot het gezelschap behoorden. De tijd namelijk naderde, dat het bureau zou geopend wezen, en daar het tooneel in een zaal van het logement was opgeslagen, gaf dit natuurlijk eenige drukte.

Terwijl Adolf, na de noodige ververschingen gebruikt te hebben, in het lezen van het tooneelaffiche was verdiept, waren zijne beide reismakkers de straat opgegaan, om het stadje eens op te nemen. Hij was juist op het punt, om hen te volgen, toen Werner als geheel vernietigd het vertrek binnen trad. Zijne gelaatstrekken waren verwrongen, zijne oogen schitterden, en hij beefde sterk.

— O, ik ongelukkige, te gronde gerigt man! sprak hij jammerende, terwijl hij handenwringende als een bezetene het vertrek rondliep. Dat ik juist door het lot gedoemd ben, om zulk een slag te ondervinden, nadat de ster van mijn geluk een korten tijd zoo helder en zuiver aan den hemel had geschitterd! Neen! het is ontzettend, het is ongehoord! Zoo iets is op de wereld nog niet gehoord!

In zulke en dergelijke uitboezemingen gaf de tooneeldirecteur aan zijne gevoelens lucht, tot het eindelijk den waard en eenige burgers, die inmiddels het vertrek waren binnengekomen, mogt gelukken, hem tot mededeeling der ramp, die hem getroffen had, te bewegen.

— Weet gij, mijne heeren, welke onkosten ik mij voor de voorstelling van heden avond heb getroost? Weet gij, welk een eindelooze moeite mij het instuderen van het stuk gekost heeft, dat heden avond opgevoerd zal worden? Neen, gij kunt dit zelfs niet vermoeden, doch het is u bebekend, dat de geheele stad en omstreken met de grootste spanning het opvoeren van dit treurspel aller treurspelen te gemoet zien dat — o vloek van het noodlot, — echter niet zal gegeven worden!

— Wat, geen „grootmoeder" van avond? riepen eenige stemmen vol verbazing uit.

— Neen, antwoordde de directeur met doffe stem en met de blikken ter aarde geslagen. Luister, mijne heeren, vervolgde hij met van toorn bevende stem, en gij zult bekennen, dat er geen ongelukkiger tooneeldirecteur is dan ik: boven, op zijn kamer, ligt op zijn kanapé uitgestrekt, „Jaromir," stomdronken!

Werner had de laatste woorden slechts fluisterend uitgesproken, zoo had de woede zijn keel digt gesnoerd, en de aanwezenden gaven in eenige toonen hun deelneming te kennen, terwijl de waard sprak van zwarte koffij.

De ongelukkige directeur kon in een aanval van uitputting, welke hem juist had aangegrepen, slechts met het hoofd schudden, doch een gast sprak zeer goedhartig: wel, mijnheer Werner, speel zelf voor „Jaromir."

— Hij zag den man met een verwonderden blik aan, en sprak: zoo uw raad niet zoo kinderachtig ware, zou ik haast geneigd zijn, dien voor verduiveld bitter te noemen! — Hij wendde hem hierop den rug toe, en rigtte zijne schreden naar de deur, terwijl hij niet kon nalaten nogmaals te zeggen, zoo is dan alles verloren, en de voorstelling weg: want, wáar vind ik een „Jaromir?"

— Hier! aldus deed zich een stem uit den achtergrond van het vertrek hooren.

Zoo in de gelagkamer op dat oogenblik een bom gesprongen ware, zou dit ter naauwernood een grooter indruk op de aanwezigen gemaakt hebben, dan dit enkele door Adolf gesproken woord. Hij was inmiddels opgestaan, en aller oogen waren op hem gerigt, terwijl de directeur hem met geopenden mond aanstaarde, zonder een woord te kunnen uitbrengen.

De jonge man naderde Werner; en doodelijke stilte heerschte in het vertrek, terwijl hij in theatrale houding met veel pathos een vers uit het treurspel voordroeg.

— Mijnheer — wat beteekent dit? stamelde de directeur, en tastte met de handen naar zijn hoofd, want hij wist niet of hij waakte, dan of hij droomde.

— Adolf sprak: thans scherts ter zijde, mijnheer; ik wil „Jaromir" spelen, zoo gij het mij veroorlooft, en de eer van uw tooneel zal gered worden.

Hij vatte den verbaasden man bij den arm, en trok hem met zich naar een klein zijvertrek, waarin niemand hen stoorde, en hij sprak: ik ben in regterlijke betrekking, en woon een tachtig mijlen van hier, zooals gij uit mijn pas zult zien.

Bij deze woorden hield hij Werner een papier voor de oogen, en deze knikte hem goedkeurend toe, nadat hij er een blik in geworpen had. Adolf echter vervolgde:

Voor drie weken heb ik, en ik durf zeggen niet zonder bijval op een liefhebberstooneel voor „Jaromir" gespeeld, wiens rol ik woordelijk van buiten ken. Gedeeltelijk uit liefde tot mijn naaste, om u in uw grooten nood bij te staan, gedeeltelijk aangetrokken door het hoog romantische van het geval, kwam het u bekende besluit tot rijpheid. Het kan gaan, en het zal gaan, zoo uwe lieden routine hebben. „Jaromir" heeft weinig te spelen, doch veel te declameren, zoodat volgens mijn denkbeeld de uitvoering ook zonder voorafgaande repetitie kan plaats vinden. Uw garderobe zal hoop ik het kostuum leveren, en al het overige moet gij aan het goede geluk overlaten. Ik heb slechts ééne voorwaarde te stellen, dat is het onverbrekelijke stilzwijgen over mijn waren naam en stand in acht te nemen. Zeg tegen uwe lieden, dat ik een tooneelspeler ben, die, om u onbekende redenen, zijn incognito wil bewaren, en slechts uit medelijden met uw ongeluk het tooneel betreedt. En nu ga ik met u en kunt gij over mij beschikken.

Thans kwam er weder leven in Werner. Het aanbod van den jongen, knappen man was zoo verrassend, dat hij eenigen tijd noodig had, voor hij alle zijne gedachten kon vereenigen. Toen het hem echter duidelijk werd, dat men niet den draak met hem stak, maar dat een redder in den nood in levenden lijve voor hem stond, gaf de van zijne zorgen ontheven tooneeldirecteur zich aan zijn uitbundige vreugde over. Hij danste als een kind door de kamer, noemde den jongen man herhaalde malen zijn redder, zijn goeden genius en dergelijke dingen meer, en beloofde bij alles wat hem heilig was het diepste stilzwijgen te zullen in acht nemen. Nadat Adolf zijne vrienden, die inmiddels van hun wandeling waren teruggekomen, van zijn romantisch besluit had kennis gegeven, die dit met gejuich aanhoorden, verliet hij met den overgelukkigen directeur het vertrek, om zich te kleeden, daar er geen tijd meer te verliezen was.

Door de stad verspreidde zich met bliksemssnelheid het gerucht, dat een vreemd jongman onverwachts een gastrol op zich had genomen.

Werner bragt zijn redder in den nood in een vertrek op de eerste verdieping, waar een man in een toestand, die veel overeen kwam met den dood, op een sopha lag.

— Zie hier, sprak de directeur, op den slapende wijzende, dat monster in menschelijke gedaante, dat in staat is, zich zóó te bedrinken, en dat wel op een avond dat hij voor „Jaromir" moet spelen. Morgen moet hij weg, zoo waar ik Werner heet. Doch laat ons thans gaan, om uw kostuum aan te passen.

Een fonkelnieuw kostuum, dat de directeur opzettelijk voor „Jaromir" had doen maken, lag in de volmaakste orde op tafel uitgebreid, en was zeer smaakvol.

Met behulp van Werner had de verkleeding met Adolf spoedig plaats gehad, en zooveel te gemakkelijker viel dit, daar het toeval wilde, dat beide mannen van nagenoeg dezelfde lengte waren.

Werner klapte in de handen van vreugde, toen de prachtigste „Jaromir," dien hij ooit gezien had, voor hem stond, en hij verzekerde den zoo onverwachts in tooneelspeler herschapen regter, dat hij bij zijn optreden, de harten aller dames zou winnen. Nadat dit plaats gehad had, verliet hij zijn hoog geëerden gast, zooals hij Adolf noemde, om zijn personeel van het voorgevallene kennis te geven, en ook om een waakzaam oog te houden over het bureau, dat inmiddels geopend was.

Toen Adolf zich alleen bevond, begon hem het in jeugdigen overmoed genomen besluit meer of minder te berouwen, want het scheen hem thans inderdaad meer dan gewaagd, als eerste held en minnaar in een groot treurspel op te treden, zonder de overige vertooners zelfs gezien te hebben. Hij vatte echter spoedig moed; het moest immers goed gaan, want hij kon zich op zijn geheugen verlaten, en wat hun gezamenlijk spel betrof, men moest dit op het goede geluk laten aankomen, en tegenwoordigheid van geest kon hier veel aan bijdragen. Het romantische van zijn toestand, en de gedachte aan de tachtig mijlen afstand van de plaats zijner woning droegen ook veel bij, hem van zijn vrees te ontheffen; en toen de directeur kort daarop met een van vreugde schitterend gelaat het vertrek binnen kwam, vond hij zijn „Jaromir" in de waardige houding en kalmte van een echten kunstenaar.

— Ga thans met mij mede, sprak Werner met haast, het zal wel goed gaan. Ik heb alle leden van mijn gezelschap ten strengste verboden u met vragen lastig te vallen, die uw incognito in gevaar zouden kunnen brengen, en in dit opzigt hebt gij niets te vreezen. Speel maar kalm; gij moet voldoen; doch zie mijn „Bertha" niet te diep in de oogen, voegde hij er bij, terwijl hij de wijsvinger dreigend omhoog hief, want de jonge dame is werkelijk een engel. Zij is ook incognito hier, doch met dit onderscheid, dat zij werkelijk tot het tooneel behoort.

Toen de directeur deze laatste woorden sprak, namen zijne oogen een onbeschrijfelijk fijne uitdrukking aan; en hij kon zich niet onthouden zich uit genoegen de handen te wrijven. Adolf ontging dit intusschen, en op verzoek van Werner om hem te volgen, verliet hij, met de rol van „Jaromir" voor alle voorkomende stoornissen in den zak, het vertrek, na nog een blik van diepe

verachting op den beschonken slaper op de sopha te hebben geworpen.

Terwijl beiden den gang doorwandelden, sprak Werner veel tot lof van de localiteit van het gebouw, dat dames- en heerenkamers bevatte, en daarenboven nog een afzonderlijk vertrekje voor „Bertha" had kunnen opleveren; eindelijk waren zij voor de deur genaderd.

— Wij zijn aan het doel, sprak hij, de hand op de kruk leggende, en Adolf vragende aanziende. Deze knikte toestemmend; de deur ging open en zij bevonden zich op het tooneel.

In weerwil van al zijn stoutmoedigheid overviel Adolf toch een beangstigend gevoel, toen de blikken van de reeds gekostumeerde „grootmoeder" nieuwsgierig en uitvorschend op hem gevestigd bleven. De directeur stelde den gast kortweg voor als „Jaromir," en deze nam de gelegenheid waar, nogmaals zijn zonderlingen toestand te overdenken. Men beloofde hem alle mogelijke ondersteuning, en gedurende de gesprekken, die daarop over het stuk werden aangeknoopt, bemerkte hij met genoegen, dat hij met werkelijk beschaafde lieden te doen had. Daarop maakte men hem met de localiteit van het tooneel bekend, bij welke gelegenheid „Borothin" zich zeer voorkomend voor hem gedroeg. Bij dit alles zocht Adolf's oog te vergeefs naar de persoon, die hem het meeste belang inboezemde, naar „Bertha," doch in haar plaats verscheen de directeur weder, die een tijd lang afwezig geweest was, met een flesch champagne in de hand.

— Alles gaat uitmuntend, sprak hij schier ademloos; de zaal wordt eivol, in weerwil van den hoogen prijs, door mij gesteld, en men vecht om plaatsen op de galerij. Zoo het stuk goed gaat, behoort dezen avond tot de gelukkigste van mijn leven.

Door een opening in het gordijn herkende Adolf op de voorste rijen zijne beide vrienden, die in de vrolijkste luim schenen te zijn, en in druk gesprek waren met hunne buren. Juist toen hij zich omwendde, naderde de directeur, een jonge dame aan de hand geleidende — het was „Bertha." Een oudere dame volgde haar op den voet. Haar buiging was ligt doch vol bevalligheid, toen de directeur haar aan „Jaromir" voorstelde, die bij het zien van het schoone meisje sprakeloos van verbazing was, en bijna vergat Lisette te groeten, die hem als de moeder van „Bertha" werd voorgesteld. Het gepraat echter van Werner en de komst der overige tooneellisten, die de jonge kunstenares begroetten, gaven Adolf gelegenheid, zich te herstellen, en hij was dan ook weldra in staat een gesprek met Laura aan te knoopen, dat natuurlijk het op te voeren stuk tot onderwerp had.

Het meisje was overgelukkig. Alles had zich volgens haar wensch geschikt; haar incognito was bewaard gebleven, en de opmerkzame hoogachting, die haar van de overige tooneellisten te beurt viel, was haar regt aangenaam. De repetitien hadden, zonder dat er iets bijzonders was voorgevallen, plaats gehad, en zij had door haar talent zich de bewondering van hare medespelers verzekerd.

Adolf's uiterlijk had onmiskenbaar indruk op haar gemaakt, doch haar hart gevoelde hierbij niets, daar zij in hem slechts den tooneelspeler zag; en haar hoogmoed gedoogde niet voor een kunstenaar, al ware de plaats waar hij werkzaam was ook de hofschouwburg, zelfs een voorbijgaande neiging op te vatten. Overigens twijfelde zij niet aan het goed gelukken der voorstelling, en men beijverde zich van alle kanten haar in dit denkbeeld te versterken.

Daar begon het goed bezette orkest een sinfonie, en een aangename rilling voer Laura door de leden, want nu toch was het oogenblik nabij, dat aan den lang gekoesterden wensch zou voldoen.

Werner was al vuur en leven, en geheel en al tooneeldirecteur. Hij draafde overal rond, had hier iets te zeggen, daar iets te verschikken, en was in een woord overal. Op zijn wenk daalde de souffleur in zijn kast af; de lichten waren allen ontstoken; het personeel, met uitzondering van „Borothin" en „Bertha" verlieten het tooneel, om hunne posten achter de coulissen in te nemen. De oude graaf nam met den brief in de hand aan tafel plaats, en zijn dochter stelde zich met een luid kloppend hart bij het venster; de directeur fluisterde haar nog eenige woorden toe, en zij knikte toestemmend. De muziek zweeg. Werner sloeg nog een onderzoekenden blik in het rond, en haalde diep adem. Bij het publiek heerschte een doodelijke stilte; de vergadering was in gespannen verwachting. De directeur gaf het teeken; het schelletje van den souffleur weerklonk, en het scherm werd opgetrokken.

Een stille uitroep van verbazing vloog langs de rijen der toeschouwers, toen zij het schoone meisje in haar bekoorlijk kostuum, door een zee van licht omstraald, aanschouwden, en een goedkeurend gemompel liep door de zaal.

De eerste woorden van „Borothin" gingen verloren te midden van de toejuiching, die van alle kanten losberstten, en Laura moest al haar standvastigheid te hulp roepen, om niet in de overmaat van haar gevoel te bezwijmen. Hoezeer zij ook trachtte haar stem de noodige vastheid te geven, zoo was die aanvankelijk onzeker; doch weldra herstelde zij zich. Het spel bezielde haar, haar stem was zuiver als een klok, en toen zij den sluimerenden vader verliet, om op den zolder van het huis naar den beminde uit te zien, scheen aan de toejuiching, die haar te beurt viel, geen einde te willen komen.

Adolf had achter de coulissen geen blik van het bekoorlijke meisje afgewend, en haar geheele beeld diep in zijn ziel geprent. Toen de gevierde hem voorbij zweefde, om, van haar geluk overweldigd, in de armen van haar moeder te zinken, klopte zijn hart hoorbaar in zijn borst. De directeur zou gaarne zijn „Bertha" te voet zijn ge-

vallen, wanneer dit slechts eenigzins was gegaan, en het op dit oogenblik zijn pligt niet was geweest, het acht ure te laten slaan, zooals het stuk dit voorschrijft. Nadat dit geschied was, moest hij het toezigt houden bij de noodige verduistering, en daarop het instrument hanteren, waarop hij het „zonderling geluid” moest voortbrengen, dat de verschijning van de „grootmoeder” voorafgaat. Deze geleek „Bertha” dan ook niet veel meer dan door haar kleeding, en de voorstelling ging ongestoord voort.

Eindelijk — en wel te lang voor het ongeduld, de begeleider der vrees, die den jongen man begon te bekruipen — eindelijk was het oogenblik gekomen, dat „Jaromir” met gebroken degen in de hand het tooneel moet betreden. Dit geschiedde, en de kunstenaar werd onder luid handgeklap ingehaald; dat was een geluk voor hem, want hij gevoelde hoe het bloed naar zijn hart stroomde, en een vreemde magt zijn keel als vastgesnoerd hield.

De eerste woorden, waarbij de roover te kennen geeft, dat hij niet verder kan, dat zijne knien knikken, dat zijne krachten uitgeput zijn, had hij met volle waardigheid ook op hem toepasselijk uitgesproken. Terwijl „Gunther” die hem volgde, nu aan het woord kwam, herstelde hij zich, en daar hij zijn rol van buiten kende, ging het verder goed.

Toen nu later ook „Bertha” weder op het tooneel verscheen, en het schoone paar elkaar zijne gevoelens mededeelde, liep een zacht gemompel van goedkeuring en bewondering door de vergadering. Beider spel werd vaster, hoe meer zij de overtuiging kregen, dat een gelukkig slagen ook zonder algemeene repetitie kon plaats vinden, en het genot voor het publiek nam elk oogenblik toe. Nadat echter „Jaromir” aan het einde van het bedrijf den voorgrond van het tooneel was genaderd, en met geestdrift en vol diep gevoel de uitmuntende slotregelen had voorgedragen, viel onder een daverend gejuich der toeschouwers het gordijn.

Met tranen van vreugde in de oogen snelde Werner op Adolf toe, en drukte hem krampachtig de hand; hoe zal ik u mijn dank betuigen! riep hij herhaalde malen uit.

— Het heeft niets te beteekenen, hernam deze lachende, en hij legde zijn hand op den mond van den spraakzamen man, daar juist eenige personen naderden. De directeur werd dadelijk daarop door den souffleur in beslag genomen, en Adolf wendde zich naar dat gedeelte van het tooneel, waar Laura, met een hart kloppende van vreugde aan Lisette's zijde was gezeten, en de gelukwenschen der medetooneellisten ontving. Tusschen de beide hoofdpersonen van het stuk was weldra een belangrijk gesprek ontstaan, ook moesten nog eenige afspraken genomen worden omtrent het tweede bedrijf.

Adolf's vrienden bleven inmiddels van hun kant ook niet stil zitten. Het stoute waagstuk van hun reisgenoot was ook voor hen zeer aanlokkend, en in hun opgewondenheid zouden zij gaarne hun vriend op het tooneel een bezoek hebben gebragt, zoo dit niet gestreng verboden ware geweest, ten einde de schoone „Bertha” van nabij te kunnen bewonderen. Om nu van hun zijde ook deel aan de vrolijke intrigue te hebben, lieten zij zich geheel in vertrouwen tegen hun naaste buren ontvallen, dat de voorsteller van „Jaromir” niemand anders kon zijn dan de hoftooneelspeler Emil Devrient uit Dresden, en wat „Bertha” betrof, zij geleek als twee droppelen water op de beroemde Beier-Burk, ook aldaar wonende. De goede lieden sloegen van verwondering de handen in elkaar, want beide uitstekende kunstenaars waren hun slechts bij name bekend, en zij wisten niet, hoe spoedig zij dit fabelachtige gerucht zouden verspreiden. Hoe vreemder het mogt klinken, zooveel te gewilliger hoorders vond het, want een iegelijk schiep genoegen in de gedachte, dat het gehoorde werkelijk waar was, zonder lang na te gaan of er waarschijnlijkheid bestond of niet, want hetgeen men gaarne hoopt, gelooft men ook spoedig, zooals algemeen bekend is. Toen echter het gordijn ten tweede male werd opgehaald, en het tweede bedrijf van het treurspel begon, had althans het vierde deel der vergadering er op willen zweren, dat beide hoofdpersonen inderdaad Emile Devrient en mevrouw Beier-Burk uit Dresden waren.

Het tweede bedrijf mogt zich in een even gunstigen afloop verheugen als het eerste, en zoodra zich de gelegenheid aanbood, liep Werner op Adolf toe, nam hem in een hoek, en sprak met ingehouden stem: denk eens, mijnheer, onder het publiek loopt het gerucht, dat gij, Emile Devrient uit Dresden zijt, terwijl men „Bertha” voor mevrouw Beier-Burk houdt. Men is er zelfs ernstig op bedacht, na afloop van het stuk tot eene demonstratie over te gaan, want de geestdrift der goede lieden kent geene grenzen meer. Ik hield het echter voor mijn pligt u van het wel beraamde plan uwer vereerders kennis te geven, waarmede gij mogelijk in geenen deele instemt.

Adolf moest over de ligtgeloovigheid van het publiek lagchen, en meende „dat het toch wel zoo ver niet zou komen. Hij schreef echter in potlood onmiddellijk een paar regels naar de paardenposterij, om over een uur wagen en paarden in gereedheid te hebben, en verzocht den directeur voor het goede bezorgen van die order te willen zorg dragen, dat deze op zich nam.

Laura bevond zich in een boven alle beschrijving opgewonden toestand. Zulk een uitslag van haar spel had zij niet verwacht, want het overtrof hare stoutste verwachting. Werner ontwikkelde op dien avond waarlijk onovertrefbare talenten als directeur. Niets ontging zijn oog, noch het kleine, noch het groote. Geen uitgebrand licht bleef onopgemerkt, geen vouwtje in de decoratie, en zijne tooneellisten dirigeerde hij, als aan koordjes, dewijl hij het geheele stuk van buiten kende. Hij was juist aan het bureau, toen de leden van een biljard- en bom-

berklub kwamen aanstormen, en dringend om toegangskaarten verzochten, zij boden het drievoudige van den gewonen prijs. Slechts door eenige knapen drie malen gratis voorstellen te beloven, mogt het hem gelukken, hen van de gallerij te verwijderen, en staanplaatsen aan die liefhebbers te bezorgen. Drijvende in zweet kwam de overgelukkige directeur weder op het tooneel, waar men reeds op hem wachtte, om het derde bedrijf te beginnen. Dit liep af even als de voorgaanden, en de geestdrift van het publiek bleef dezelfde. Hetzelfde geschiedde ook bij het vierde, en veler oogen baadden in tranen, toen aan het slot „Bertha" met een meesterlijke bevalligheid ter aarde zonk, nadat zij de voorafgaande alleenspraak met aangrijpend gevoel had voorgedragen. Toen echter het scherm gevallen was, moest zij zich, leunende op den arm harer moeder, van het tooneel verwijderen, om zich in haar kleedkamer eenigermate te herstellen; zoozeer had het haar aangedaan.

Adolf zag het schoone meisje peinzend na, daarop legde hij zijn hand op zijn kloppend hart, als wilde hij de slagen bedwingen, en zag verwonderd op, toen een onbekende gestalte hem met een bekende stem aansprak. Het was de directeur in het kostuum van „Boleslaw." Adolf kon niet nalaten te lagchen, want het mannetje maakte dan ook een zonderlinge vertooning. Zijn gelaat was nagenoeg geheel door een ontzaggelijken baard bedekt, en hij had zijne gelaatstrekken met verw zoo rijkelijk bestreken, dat hij geheel onkenbaar was. Hij beval zich als Pseudo-vader in de toegenegenheid zijns zoons.

Nu bleef nog slechts het laatste bedrijf over, voor Jaromir de meest loonende partij. Hij bragt het er gelukkig af, de zaal dreunde onder het luide handgeklap, en de toejuiching der menigte, en „Jaromir" en „Bertha" werden luid teruggeroepen.

Werner was buiten zich zelven, over het geluk eener voorstelling, die onder zulke twijfelachtige uitzigten begonnen was, en tot een slot was gekomen, als hij in zijn lang tooneelleven niet kon aanwijzen. Hij zelf legde op „Bertha's" wasbleek gelaat versch rood, want zij moest als een levende en niet als een doode voor het publiek optreden. Zij beefde en kon zich slechts ter naauwernood staande houden. Toen echter op een wenk van den directeur het scherm nogmaals werd opgetrokken, en „Jaromir" haar bij de hand vatte, doortintelde haar op nieuw leven, hare oogen schitterden, een bevallig lachje speelde om haar mond, en haar gestalte rigtte zich trotsch omhoog. Met vaste schreden betrad zij aan de zijden van den bloeijenden jongen man het tooneel, en maakte een buiging met de waardigheid eener koningin. In dit oogenblik viel een ware regen van kransen en bloemen aan hare voeten, en Adolf kon niet genoeg teekenen van waardering hunner talenten oprapen. Daarop riep men ook het overige personeel terug; terwijl Werner als „Boleslaw" het publiek slechts door een sluijer aanschouwde, want zijne oogen stonden vol tranen. Eindelijk gaf hij het teeken, om het gordijn te doen vallen, en toen dit had plaats gehad, bragt „Jaromir," zijne gevoelens niet kunnende bedwingen, de hand van „Bertha" met een vlugge beweging aan zijne lippen. Zij beefde, en trok haar langzaam terug.

— Zullen wij elkaar ooit wederzien in dit leven? fluisterde de jonge man Laura toe.

Deze schudde het hoofd, en een smartelijke trek speelde om haar mond.

— Het moge komen zooals het wil, riep deze met geestdrift uit, de herinnering aan dezen avond zal tot de schoonste van mijn leven behooren.

Laura zag den spreker aan, en hare oogen rustten een oogenblik met deelneming op zijn gelaat. Daarop zeide zij: vaarwel en leef gelukkig; de baan van den kunstenaar is dikwerf ruw.

Zij maakte een bevallige buiging, en verliet aan den arm van haar moeder het tooneel. De directeur volgde haar, en bragt eenige oogenblikken later het nog bijeenzijnde personeel de groeten der kunstenares over.

Een kwartier uur later rolde een rijtuig door de straten der stad, en niemand vermoedde dat deze de gevierde Bertha bevatte, die door list en het toeval gelukkig aan hare bewonderaars was ontkomen.

Met behulp van Werner had Adolf op de kamer van den nog steeds in diepen slaap gedompelden acteur zijne kleederen verwisseld; hierop schreef hij snel een brief aan zijne reismakkers, en volgde, in een mantel gewikkeld, den kweekeling van Thalia, die, voor hem uitgaande, hem langs gaanderijen en trappen naar een deur geleidde, welke in een zijstraatje uitkwam.

Terwijl dus de ingang van het logement en het gebouw zelf van geestdriftvolle bezoekers van den schouwburg wemelde, die onverdroten het oogenblik verbeidden, dat het hun vergund zou wezen, het beroemde kunstenaarspaar verder hun hulde te bewijzen, waren de beide nachtelijke wandelaars ongemerkt aan het posthuis genaderd, waar het rijtuig hen reeds wachtte. Het afscheid van Adolf van den wakkeren directeur was kort doch hartelijk, en den dank van deze opregt. De eerste besteeg het rijtuig, en rolde weg; de andere ijlde echter naar het logement terug, om de kunstlievende personen het vertrek der beide debutanten mede te deelen.

In den ochtend van den volgenden dag was Laura, in zoet gepeins verzonken, op haar kamer gezeten. Zij dacht aan de voorvallen van den voorgaanden dag, en het geluk, dat zij in volle teugen genoten had. Op den voorgrond dier herinneringen bleef het beeld van „Jaromir", en blozende trachtte zij zich zelve dit als geheel natuurlijk te verklaren, want haar spel was te veel met dat van den jongen man zaamgevlochten, dan dat hij haar niet dikwijls voor het oog moest komen.

Daar bragt Lisette een aan haar adres gerigt pakje, en verwijderde zich weder. De jonge dame brak het open, en het eerst viel haar oog op een

brief van Dr. Heinrich. Hij gaf zijn leedwezen te kennen, haar in verscheidene dagen niet gezien te hebben, dewijl onpasselijkheid hem aan zijn kamer had gebonden, en hij zond haar het onderwerp voor de prijsnovelle terug. Verder luidde dit schrijven woordelijk:

Ik ben u nog ophelderingen schuldig over mijn gedrag onlangs bij u, en zij gaan hierbij. Het toeval heeft gewild, dat eenige plaatsen in uw onderwerp aan lang begraven tijden uit schoonere dagen van mijn eigen leven herinnerden, en het besluit, dat ik reeds lang koesterde, tot rijpheid bragten, om dat gedeelte mijns levens in den vorm eener novelle te brengen, en ik veroorloof mij, u het manuscript hierbij te doen toekomen. Ik behoef u wel niet te zeggen, dat de namen van personen en plaatsen verdicht zijn, hetgeen u niet onaangenaam kan wezen.

Zoo luidde dat gedeelte van den brief, hetwelk betrekking had op het manuscript, dat er bij ging.

Laura doorbladerde met het hoofd schuddende de net geschreven bladen, zag hier en daar een regel in en legde eindelijk het boek op haar schrijflessenaar; want zij gevoelde zich op dat oogenblik volstrekt niet tot lezen opgewekt.

Zij moest zich in de vrije lucht bewegen, en wilde in de eenzame partijen der tot de badplaats behoorende tuinen aan hare overpeinzingen den vrijen teugel vieren; weldra was zij in een bekoorlijk ochtendgewaad door den afzonderlijken tuin van den eigenaar der gebouwen op weg naar haar doel, waar het digt gebladerte een onverbreekbaren phalanx vormde tegen het doordringen der zonnestralen.

Met het hoofd ter aarde gebogen, wandelde zij langzaam voort, en liet zij zich eindelijk op een mosbank neder.

Met ten halve-gesloten oogen leunde zij op het groene mos, en de jongstverloopen tijd trok voorbij het oog harer ziel. Zij bevond zich op het tooneel; het geheele spel van den vorigen dag stond weder voor haar geest. Daar trad „Jaromir” op. Hoe schoon was de jonge man, van welk een vuur getuigden zijne oogen en hoe welluidend klonk zijn stem door de zaal. Zij zelve was zeer aangedaan door zijn spel; zij gevoelde, hoe zij medegesleept werd; en hare handen beefden, toen zij den beminde de rijk gewerkte sjerp moest ombinden, en onwillekeurig ontsnapte haar nogmaals de woorden: ik zal u uwe vleugelen binden!

Nog onder den indruk van dit oogenblik vernam haar oor naderende schreden. Zonder eenigzins haar houding te veranderen, hief zij langzaam hare oogen omhoog, om den voorbijganger met onverschilligen blik gade te slaan, doch stomme verbazing bond haar tong, en zij was niet in staat, zich te bewegen — „Jaromir” stond voor haar. Doch ook deze was door zulk een verbazing aangegrepen, dat hij zijne schreden eensklaps inhield, en als aan den grond geworteld stond. Het duurde eenigen tijd voor dat de elegant gekleede jongman den hoed kon afnemen, en op den toon der grootste verbazing kon uitbrengen: gij hier, mejufvrouw!

— Dat is wel zonderling, sprak Laura stotterende, en terwijl zij opstond gevoelde zij, hoe al haar bloed met geweld naar haar hart stroomde.

— Ja, waarlijk, dat is het, hernam de andere met gedrukte stem, en een diepe zucht welde uit zijn borst op. Hij was niet in staat zijne oogen van het bekoorlijke meisje af te wenden, die in haar verwarring nog bekoorlijker was, en aarzelend vervolgde hij: zijt gij hier, aan deze badplaats?

— Sedert korten tijd, antwoordde Laura, die gevoelde, hoe deze leugen haar deed blozen.

— En gij, mijnheer? vroeg zij na eene kleine pauze, en hare oogen hingen aan zijne lippen.

— Ik denk hier eenige dagen te blijven, en hoop het genoegen te hebben u te zullen ontmoeten? sprak hij vragenderwijze tot haar.

Laura's wangen verbleekten bij die vraag; zij boog het hoofd, en het was niet moeijelijk haar aan te zien, dat haar antwoord haar veel strijd kostte.

— Mijnheer, sprak zij met eenigzins bevende stem, zonder haar blik op te slaan, ik heb een verzoek aan u, dat gij mij, naar ik hoop, ook zult toestaan, zonder verder opheldering te verlangen: gij moogt mij hier niet kennen!

— Maar, mejufvrouw, riep Adolf, die zijne verbazing niet kon onderdrukken, wat geeft u regt tot zulk een wreedheid?

Laura drukte haar kleine regterhand tegen haar voorhoofd en sprak zachtjes als tot zich zelve: neen, zoo gaat het niet!

Zij wandelde in gedachten verzonken eenige schreden voorwaarts en bleef toen staan; daarop wendde zij zich snel om en trad vastberaden op den jongen man toe. Zij was bleek; een trek van leedwezen omringde haar mond, en een traan schitterde in hare oogen.

— Mijnheer, sprak zij op vasten toon, het toeval heeft ons wonderbaar bijeen gebragt, en het schijnt de wil van het noodlot te zijn, dat onze wegen een kleinen afstand naast elkaar voortloopen, om daarop waarschijnlijk voor altijd van elkaar af te wijken. Dit noopt mij, om u deelgenoot te maken van een geheim, dat maar twee menschen met mij deelen. Ik was zoo dwaas te hopen, dat de sluijer, die het bedekt, nooit van een gereten zou worden, en thans ben ik zelve genoodzaakt dien op te ligten. Dat is zeker hard, maar ik heb het misschien verdiend, sprak zij op zachteren toon, en na een oogenblik gerust te hebben, nam zij op de bank plaats, en noodigde Adolf uit, naast haar te gaan zitten. Hij deed dit, en Laura deelde hem getrouw mede, wat aanleiding had gegeven tot haar dramatische afdwaling; toen echter Laura, als tot haar eigene regtvaardiging, van de uitspraak der waarzegster gewag maakte, gevoelde hij, hoe al zijn bloed naar zijn hoofd drong. Dit is, aldus besloot zij haar verhaal, het berigt van mijn kleine kunstreis, en het was Adolf duidelijk, toen zij hem met een oog vol uitdrukking aanstaarde, dat zij hem de geheele waarheid had medegedeeld. Ik zal

gewis geen tweede reis naar den tempel van Thalia ondernemen, om daar lauweren te plukken, sprak zij met een gullen lach, want ik zou misschien niet altijd een „Jaromir" aantreffen, op wiens stilzwijgendheid ik rekenen kan.

De jonge man maakte glimlagchende een buiging en legde als teeken zijner stilzwijgendheid de hand op het hart. Hij was een oogenblik op het punt geweest, om haar mede te deelen, wat hem genoopt had de rol van „Jaromir" op zich te nemen. Doch hij begreep, dat het oogenblik nog niet was gekomen, om het masker af te leggen.

— Vaarwel, mijnheer, sprak Laura; gij zult begrijpen, dat ik thans onmogelijk langer hier toeven kan, en hoop, dat gij het dringend verzoek van een meisje zult nakomen, dat vol vertrouwen haar goeden naam in uwe handen heeft gelegd.

Adolf gaf met zulke vurige uitdrukkingen de verzekering zijner stilzwijgendheid, dat Laura eenigzins ontstelde en snel den terugtogt aannam. De jonge man sloeg, in gedachten verzonken, het pad weder in, dat hij gekomen was.

Op den avond van den dag ging het levendiger toe in de vertrekken van Laura, dan men wel gewoon was. Een bediende pakte kisten en koffers uit en een onbekende kamenier liep bedrijvig heen en weder. De moeder der jonge dame was onverwachts aangekomen en vele handen waren in de weer, het de nieuwe gast zoo aangenaam mogelijk te maken.

Nadat de eerste onstuimige tooneelen des wederziens voorbij waren en de stemming wat kalmer was geworden, onging het moederlijk oog de onrust niet, die haar dochter aan den dag legde, en zij drong bij haar aan, haar de reden hiervan mede te deelen. De oude vrouw had zich niet vergist; het meisje werd door haar geheimzinnige kunstreis als door een berg neder gedrukt, en zij gevoelde zich aangespoord haar moeder, er mogt van komen wat er wilde, het geheim mede te deelen; en zoo geschiedde het ook. Toen zij met hare bekentenis ten einde was, en hare lippen, om vergiffenis vragende op de wangen harer moeder drukte, kon deze, hoezeer zij aanvankelijk het voorhoofd plooide, niet langer vertoornd blijven. Zij drukte de berouwhebbende zondares aan haar borst, nadat deze de belofte had afgelegd, dat zoo iets onder geenerlei voorwaarde ooit weder zou plaats grijpen.

Kort daarna begaf zich de oude dame naar bed en verlangde, volgens oude gewoonte, dat Laura haar iets zou voorlezen en deze begaf zich ten dien einde naar haar vertrek. Daar viel haar oog op het manuscript van dokter Heinrich, dat op de schrijflessenaar was blijven liggen, en zij koos dit, om haar moeder voor te lezen.

Naauwelijks had deze met het begin van het werk kennis gemaakt of zij verlangde den naam van den schrijver te vernemen, en toen Laura haar dien van dokter Heinrich noemde, was haar zulks niet voldoende, maar haar dochter moest haar de geheele toedragt der zaak mededeelen.

De oude dame hoorde haar zwijgend aan, doch deed zich daarbij onmiskenbaar geweld aan; want zij opende meermalen den mond om te spreken, zonder evenwel hiertoe te kunnen geraken.

Op haar wenk verwijderde zich haar dochter, na haar moeder hartelijk gekust te hebben, en deze begon nu de lectuur van het manuscript, dat, volgens de gebaren der lezende te oordeelen, zeer belangrijk moest wezen. Toen zij daarmede ten einde was ontvlood de slaap nog langen tijd aan haar legerstede, terwijl in het aangrenzend vertrek Laura reeds geruimen tijd in de vaste sluimering der jeugd gedompeld van de „grootmoeder", van den roover „Boleslaw" en van „Jaromir" droomde.

Op den voormiddag van den volgenden dag meldde Lisette haar meesteres met een eigenaardig gelaat de komst van dokter Heinrich, en deze begaf zich uit de kamer, waarin zich haar moeder bevond, naar het zijvertrek, waar de dokter haar wachtte. Gelijktijdig daarop werd de deur geopend en binnen trad — „Jaromir."

— Mijnheer, wat moet dit beduiden? riep het jonge meisje verwonderd en vertoornd tevens.

Adolf maakte een diepe buiging, trad eenige schreden nader en sprak met stijve houding en geheel formeel: de advocaat en philosophiae doctor, Heinrich, zoon van den voor korten tijd hier vertoevenden schrijver, dokter Heinrich.

— Zijt gij dan niet dramatisch kunstenaar? sprak Laura op den toon der grootste verbazing, terwijl hare oogen met een eigendommelijke uitdrukking op den elegant gekleeden jongen man rustten, die een glimlach niet kon onderdrukken.

— Even zoo weinig als gij zelve, mejufvrouw.

Laura bloosde, en was op het punt iets te antwoorden, toen dokter Heinrich, de vader, binnentrad, en dadelijk het woord nam: vergeef den loshoofd, mijn zoon, sprak hij, dat hij zich onder mijn naam bij u heeft ingedrongen. Hij kon trouwens niet anders; doch gij waart in allen gevalle misleid, en dacht mij te zullen zien. Om u echter allen twijfel te benemen, stel ik hem u voor als mijn zoon, en gij zult bekennen, dat ik gelukkiger ben dan graaf „Borothin."

— Gij zijt regt ondeugend, sprak de jonge dame in een bekoorlijke verwarring, welke het door die toespeling duidelijk was, dat ook hij van het voorgevallene kennis droeg. Om zich te redden, zeide zij: mijn moeder, die zooals u mogelijk bekend zal wezen, gisteren hier is aangekomen, verlangt de eer te hebben met u kennis te maken, en zoo gij het mij veroorlooft, mijnheer, zal ik u bij haar aandienen.

Zonder antwoord af te wachten verdween zij in een aangrenzend vertrek, om weldra weder te verschijnen met de woorden: het zal haar zeer aangenaam zijn.

Dokter Heinrich trad hierop het vertrek bin-

nen, dat Laura verliet, om, volgens pligt, den zoon gezelschap te houden.

Nu was het de beurt van Adolf om te verklaren, hoe hij de rol van „Jaromir" had op zich genomen. Eenmaal het gesprek aan den gang zijnde, duurde dit voort, tot dokter Heinrich, de moeder van Laura aan de hand geleidende, het vertrek binnentrad. Beider gelaatstrekken getuigden van diepe ontroering, en in de oogen der oude dame blonken tranen.

— Wonderbaar zijn de beschikkingen van het lot, sprak Adolf's vader met bewogen stem. Het voert na jaren van scheiding twee personen bij elkaar, die niet meer gedacht hadden elkaar hier beneden te zullen ontmoeten. Uw moeder, mejufvrouw, herkende in mijn manuscript het verhaal onzer ongelukkige liefde. Sedert jaren waren wij van elkaar gescheiden, en ik had daarenboven door adoptie een anderen naam aangenomen. Daar behaagde het de Voorzienigheid ons weder bij elkaar te brengen, en door een zamenloop van omstandigheden geschiedde het, dat het verloopen uur getuige werd van een wederzien, dat gij mij ten goede zult houden u niet te schilderen. Het lot wilde, dat op het graf onzer liefde, dat de spoedig gestorven rozen onzer lente bevat, de herfstbloemen der vriendschap bloeijen, en de kransen, welke deze ons vlecht, zullen eerst met ons leven verwelken.

Hier hield hij zich in, en bragt de hand der snikkende vrouw aan zijne lippen, en Adolf en Laura omhelsden, door hun gevoel weggesleept, hunne ouders met hartelijkheid.

Eenige uren later zaten de overgelukkigen in een eenzaam prieel aan het middagmaal. Het gesprek was zeer levendig, vooral tusschen de oudere personen. Bij het dessert stond dokter Heinrich, die eenige blikken van verstandhouding met de oude dame gewisseld had, op, en na haar eenige woorden te hebben toegefluisterd, zeide hij: hoe zoudt gij het vinden, mijn waarde, wanneer ik na verloop van tijd aan mijn novelle het slot, dat er tot hiertoe aan ontbreekt, aldus kon aanvullen: in de vereeniging hunner kinderen, door den band der liefde vonden de zoo lang gescheidenen in den herfst van hun leven het geluk terug, dat de lente hun ontnomen had, en nogmaals werd het lente in hun hart.

— Vader! Moeder! weerklonk het uit den mond der beide gelukkigen, en zoon en dochter lagen in de armen der ontroerde ouders. Zachtjes sloeg de jonge man zijn arm om het meisje, trok de blozende naar zich toe, en drukte een kus op hare lippen.

De gelukkige ouders staarden met tranen in de oogen op hunne geliefde kinderen, en Heinrich, de vader, sprak, terwijl hij de handen der dame aan zijne lippen bragt, hierbij een plegtig, uit het hart voortkomend: Amen.

Een jaar later zegende de kerk hun huwelijk in; de voltooide novelle, rust in een prachtband gebonden, naast een rijk versierd exemplaar van „de grootmoeder," in een opzettelijk daartoe vervaardigd kastje, tot blijvend aandenken voor kinderen en kindskinderen.

FLORENCE NIGHTINGALE,

Een karakterschets,

NAAR

A. von Lagerström.

Florence Nightingale is van alle levende vrouwen van Engeland, zelfs de hooggeëerde koningin niet uitgezonderd, diegene, wier naam door die natie met de warmste liefde en den grootsten eerbied wordt uitgesproken. De koningin wordt omgeven door een nimbus, een prestige, dat de Engelschman met alle kracht tracht staande te houden; maar men verwissele de hulde, die aan de koningin van Engeland als zoodanig gebragt wordt niet met die, welke geheel alleen aan persoonlijke verdiensten ten deel valt. Het luide hoera, dat overal zich verheft, waar zich de koningin doet zien, is hartelijk en heeft zijn waarde; maar het is iets geheel anders, als de eerbiedige onderscheiding, waarmede de naam van Florence Nightingale wordt uitgesproken.

De verdiensten van dien naam als ziekeverpleegster zijn wereldbekend; maar veel, dat wel een mededeeling waardig is, en allen menschen belang moet inboezemen, is niet in de korte biographische schets, die voor eenige jaren het licht zag, opgenomen. Het volgende bieden wij onzen lezers aan, dat zoo wel door mondelinge mededeelingen als door uittrekselen uit tijdschriften, die over het leven en werken van Miss Nightingale schreven, werd aangevuld.

De vader van Florence is een welvarend grondbezitter, William Shore Nightingale, op Leigh Hurst in Derbyshire. Leigh Hurst is om zijn romantische ligging aan alle natuurvrienden van Engeland wel bekend, ook reeds voor dat de naam der tegenwoordige bewoonster daaraan verbonden was, en het tot een pelgrimsoord van zoo vele dankbare menschen maakte. Daar, op het schoone landgoed van haar vader, heeft Miss Nightingale een gedeelte harer jeugd doorgebragt, maar haar geboorteplaats is het niet. Hare ouders schijnen, even als vele harer welvarende landlieden, langen tijd op het vasteland te hebben geleefd, en het was in het jaar 1823, dat onze heldin in Florence geboren werd, en ter eere van haar geboorteplaats Florence werd gedoopt. Haar grootvader van moederszijde is de als ijverige voorvechter der slavenemancipatie bekende William Smith.

Florence toonde als kind reeds een liefderijk hart te bezitten, en was steeds tot offers bereid, wanneer het er op aankwam, om armen en lijdenden ter hulp te komen. Zoo vertelt men onder anderen

van haar, dat zij als klein meisje reeds alle wonden en builen verpleegde, die hunne ondergeschikten mogten beloopen. Dat zijn dezelfde arme lieden, die zij in haar later leven tot op den dag van heden zulke doortastende ondersteuning doet toekomen. Zij zeggen thans, dat zij de beroemde ziekeverpleegster, de edele, door alle schrijvers zoo geprezen vrouw, eerder gekend en gewaardeerd hebben, dan iemand anders.

Dat zachte, warme oog, dat als een glinsterende ster de duistere nachten van duizenden stervende soldaten in de Krim heeft verlicht, dat zachte oog sprak reeds op kinderlijken leeftijd: ik bemin u, ik behoor u toe! Men weet niet alleen, dat hare ouders regtschapen, degelijke menschen zijn, die haar over het algemeen een goede opvoeding lieten ten deel worden, maar het is bekend, dat haar vader haar grondig in de wiskunde liet onderwijzen, dat hij de klassieke schrijvers met haar las, en haar in muziek, schilderen en nieuwe talen onderrigt deed geven; voor alles ontwikkelde hij in haar liefde tot den naaste. Men mag hier ook van de verdiensten gewag maken, die haar gouvernante bezat, daar men van deze zegt, dat alle menschen haar eerbied toedroegen, om haar waarheidsliefde en regtschapenheid.

Miss Nightingale, wier gezondheid niet van de sterkste was, legde, zoo als reeds is gezegd, een groote deelneming aan den dag voor zieken, en het is opmerkelijk, hoe zij reeds in haar eerste jeugd op hare uitgestrekte reizen de gelegenheid waarnam, om met den toestand der hospitalen bekend te worden. Volgende daadzaak bewijst dit voldingend.

Toen zij zich in het jaar 1854 had aangeboden, om als ziekeverpleegster naar de Krim te vertrekken, werd haar door de Engelsche regering de vraag gedaan, sedert hoe lang zij haar opmerkzaamheid op de hospitalen had gevestigd, en welke hospitalen zij zoo al had bezocht. Haar antwoord luidde woordelijk: sedert dertien jaren heb ik mij toegelegd, naauwkeurig met den toestand van hospitalen bekend te worden. Ik ken alle hospitalen in Londen, Dublin, Edinburg; ik ken bijna alle die uit het binnenland, zoo wel voor de land- als zeemagt. Ik heb bezocht de hospitalen van Parijs, Lyon, Turyn, Rome, Konstantinopel, Alexandria en Brussel. Te Parijs heb ik bij de „Soeurs de charité," en te Kaiserswerth bij de diakonessen praktisch het ziekeverplegen geleerd.

Wanneer men dit hoort, kan men niet twijfelen, of Miss Nightingale had op het gebied, waaraan zij hare levenskrachten had gewijd, reeds buitengewone ondervinding verkregen, voor zij haar reuzenwerk in de Krim ondernam. Voor haar liefdevol hart, zegt haar eerste biograaf, waren de bloemen en vruchten van een speculatief, aesthetisch bestaan niet voldoende, zoo als zij dit in haar schoon vaderhuis, dat met alle bekoorlijkheden van natuur en kunst was omgeven, had kunnen leiden. Zij verlangde naar iets beters. Zij had tranen gezien, die gedroogd, ondeugden, die uitgeroeid, rampen, die gelenigd moesten worden; daar wilde zij werkzaam zijn, daarnaar verlangde zij.

Maar de hospitalen zijn niet de eenige openbare inrigtingen, die een hervorming vereischen en waaraan Miss Nightingale haar opmerkzaamheid had gewijd; zij had ook de scholen en verbeterhuizen in Engeland en op het Vasteland leeren kennen; en in het jaar 1854, toen zij van haar driemaandelijksch verblijf te Kaiserswerth was teruggekeerd, offerde zij al haar tijd en een gedeelte van haar vermogen aan een ziekenhuis, dat bekend is onder den naam van „ziekenhuis voor gouvernanten in Harleystreet" te Londen.

Deze inrigting bestond reeds sedert vele jaren, maar vereischte dringend hervorming; doch de finantieele omstandigheden veroorloofden deze niet. Bij den vorigen stand van zaken beefde ieder meisje terug voor het denkbeeld, als zieke naar Harleystreet te worden vervoerd. Sara Gamb uit Chuzlewit zweefde haar voor oogen, waar Charles Dickens de Engelsche betaalde ziekeverpleegsters schildert, zoo als zij vroeger, en helaas ook nog thans, tot kwelling der ongelukkige lijders, die aan betaalde verpleegsters worden overgelaten, bestaan. Het zijn de ruwste, de onhartelijkste schepsels, die men zich kan voorstellen. De ziekekamer wordt, zoodra zij die binnentreden, door haar getaxeerd: op welke gemakken, op hoe veel winst kan ik rekenen? De zieke is haar slechts middel, om tot het doel te geraken, dat in de eerste plaats is, toegeven aan luiheid. De armstoel aan het bed wordt de gemakkelijke zetel, waarop zij haar dagelijkschen roes uitslapen, en de voorschriften der geneesheeren komen zij slechts in zoo verre na, als deze strooken met hare denkbeelden, en geen inbreuk maken op de rust en het gemak, dat zij beoogen. Sedert Miss Nightingale zich de hervorming van het ziekenhuis voor gouvernanten heeft aangetrokken, sedert zij zelve daarin gewoond, en de geldelijke aangelegenheid geregeld, de schulden betaald, en alles zoo goed mogelijk ingerigt heeft, is die inrigting vele, ook buitenlandsche gouvernanten tot zegen geweest. Mogen alle moeders bedenken, die in verre landen voor het leven harer in Londen wonende lievelingen hebben gebeefd, en eindelijk het verblijdend berigt mogten ontvangen, dat zij hersteld zijn, dat het haar gedurende haar verpleging in Harleystreet aan niets heeft ontbroken, wat de zorgvuldigste, liefderijkste verpleging kan verlangen, — mogen alle moeders bedenken, dat zij Miss Nightingale hiervoor te danken hebben. Zij is de goede engel, die aan het ziekbed van uw kind de wacht heeft gehouden.

Toen Miss Nightingale met haar werk in Harleystreet ten einde was, gevoelde zij zich zeer aangegrepen, en met het doel om uit te rusten en haar eigen gezondheid te versterken, begaf zij zich naar hare ouders op Leigh Hurst. Maar heeft werkzame menschenliefde ooit tijd tot rust. Neemt de arbeid niet toe, hoe meer men verrigt? Doch voor dat wij deze vraag met een afdeeling uit het leven onzer heldin beantwoorden, moeten wij onze lezers verzoeken zich in den geest met ons naar het verre

Oosten te verplaatsen, naar het tooneel van dien bloedigen oorlog, die gewoonlijk met den naam van Krimoorlog wordt aangeduid.

Velen onzer lezers herinneren zich zekerlijk nog de voorbeeldelooze ellende, waaraan in den winter van 1854—1855 duizenden Engelsche soldaten voor Sebastopol bezweken. De oorlog, aldus luidde het toen in de Engelsche bladen, doodt duizenden, de cholera en de koorts echter tienduizenden! — Doch op gevaar af van bekende zaken in het geheugen terug te roepen, moeten wij die schrikbeelden weder ophalen. Wij volgen daarbij naauwkeurig de berigten van den correspondent van den „Times,” den heer W. H. Russell, en waar de beperkte ruimte dit veroorlooft, zullen wij zijne berigten woordelijk wedergeven.

Den 25 November 1854. In de legerplaats voor Sebastopol. De regen valt in stroomen neder, de hemel is zwart als inkt, de storm huilt door de her- en derwaarts waggelende tenten, waarin het water soms een voet hoog staat. Onze soldaten hebben noch warme, noch waterdigte kleederen. Zij zijn dagelijks twaalf uren in de loopgraven, te midden der onvermijdelijke ellende van een winterveldtogt, en het schijnt, dat niemand zich om hen bekreunt, niemand zich aan hun leven laat gelegen liggen, of zelfs eenige deelneming aan den dag legt. Het is een bittere waarheid, doch Engeland moet het aanhooren! Engeland zal hooren, dat de rampzaligste bedelaar, die in de straten van Londen in den regen ronddwaalt, het leven van een prins heeft in vergelijking van dat onzer soldaten. Zij hebben geen dak, geen beschutting tegen de ruwe weersgesteldheid. De tenten, die zoo langen tijd door de Bulgarijnsche zon zijn uitgedroogd, laten den regen door als een zeef.

Den 27 November. De soldaten lijden zeer, omdat zij voortdurend aan koude en regen zijn blootgesteld. De heerschende ziekten zijn: koorts, cholera, typhus. De rokken der soldaten zijn kaalgesleten en gescheurd; zij beschutten niet tegen het weder. Een andere ramp is, dat zij in den slag aan de Alma, terwijl zij door dorst gekweld, op die door bloed glibberige heuvels streden, door hun randsels en overig pakkaadje gehinderd werden, en dat zij, om zich eenige verligting te verschaffen, hun kookgereedschap hebben weggeworpen. Later werd slechts weinig hiervan teruggevonden, en het gevolg daarvan is, dat hun de mogelijkheid, om zich een maaltijd gereed te maken, zeer bemoeijelijkt werd.

Terwijl de ellende aldus van dag tot dag vermeerderde, en een afgrijselijke gedaante aannam; terwijl de wegen met stervenden en dooden waren bedekt, en alleen doodelijk zieken de stervenden oppasten, werden geene doortastende maatregelen genomen, om hulp te verschaffen, en het was meer en meer duidelijk, dat in het militaire beheer de treurigste ordeloosheid heerschte. Men had geene voorzorgen genomen voor het vooruit te berekenen geval, dat ziekten mogten ontstaan, zoo als dit op zulk een voorbeeldelooze wijze in het fransche leger was geschied; de hospitalen hadden aan alles gebrek, en in dringende gevallen werden de opzigters, met een goudstuk in de hand, om thee, suiker of wijn uitgezonden, doch meestal kwamen zij met ledige handen terug; want òf datgene, wat men verlangde, was op het vier of vijf engelsche mijlen verwijderde Balaklava niet te verkrijgen, of men eischte zulk een hoogen prijs, dat slechts de rijkste officieren dien konden uitleggen. Spoedig echter ontbrak het echter niet alleen aan versterkingen en geneesmiddelen voor dezulken, maar het ontbrak aan alle voedsel voor menschen en dieren. De regen had de wegen onberijdbaar gemaakt en een vreeselijke storm de zeilschepen doen zinken, die voor twintig dagen proviand aan boord hadden.

Zij, die met de zorg voor de proviandering belast waren, hadden wel lang voor dat de storm en regen losbrak, hooren zeggen, dat de wegen in later tijden onberijdbaar waren, en dat er alsdan niet aan te denken viel dagelijks levensmiddelen van Balaklava naar de legerplaats te vervoeren, en het was allen wel duidelijk geweest, dat die streek aan winterstormen blootgesteld moest zijn — en toch waren geene maatregelen genomen, om ellende en hongersnood te voorkomen. Ontzaggelijke hoopen timmerhout, waaruit men waterdigte huizen voor het geheele leger had kunnen bouwen, en dat ook nog voldoende zou geweest zijn tot verwarming, lag te vergaan in de haven tot de storm het wegspoelde. Maar wee den armen kerel, die zich verstouten mogt een stukje hout zonder verlof weg te dragen, en dien men mogt betrappen. Niet eenmaal was den ongelukkigen soldaat de troost gebleven, zijn gedrukt gemoed per brief aan zijne bloedverwanten mede te deelen; want de tot transport bestemde paarden bleven in de moerassen steken of vielen uitgehongerd, dood op den weg neder. De weg van de legerplaats naar Balaklava was met paarderibben bedekt; zieke honden knaagden aan hunne beenderen, omringd van kraaijen en gieren, die met hun gekras de lucht vervulden, en hun het regt op dien maaltijd wilden betwisten. In een in de Krim gehouden dagboek leest men: ons graauwe paard Job stierf heden van honger, nadat zijne hongerige buren hem gedurende de veldwacht den staart tot aan het ligchaam hadden afgeknaagd.

Toen de Turken eindelijk een soort weg naar Balaklava hadden tot stand gebragt, en de uitgehongerde paarden weder vleesch en beschuit, hooi en haver konden aanbrengen, kon men slechts halve rantsoenen uitdeelen, en die moeijelijke arbeid van levensmiddelen aan te voeren, moest even als vroeger elken dag plaats hebben. — De paarden, aldus zegt de correspondent van den „Times,” die uitgeput op den weg nedervallen, worden den overlevenden opgeladen, en moeten met dien verdubbelden last voort, elke schrede met den dood worstelende. De soldaten waden door het moeras, nemen om uit te rusten plaats op een uitstekenden steen en zijn toonbeelden van onuitsprekelijke ellende. Somtijds ziet men hen stervende ineenzinken. De officieren

loopen ook rond; doch wie zou in hun tegenwoordige uitrusting onze fijne, aristokratische heeren herkennen! Hun kleeding is gescheurd en vuil; zij zijn ongeschoren en beladen met zakken met aardappelen en uijen, die zij naar hunne tenten dragen, blijde, dat zij zulke lekkernijen voor hun goudgeld hebben kunnen bemeesteren.

Toen Miss Nightingale deze en nog andere waarheidgetrouwe berigten over de ellende harer landslieden las, kwam het plan bij haar op, zelve naar de Krim te gaan, en zoo veel hulp en troost aan te brengen als hare krachten veroorloofden. Zij schreef te dien einde aan Sidney Herbert, den toenmaligen staats-secretaris van oorlog, doch nog voor haar brief aan zijn adres was aangekomen, ontving zij een schrijven van Sidney Herbert, die haar vroeg, of het niet mogelijk zijn zou, om een aantal vrijwillige ziekeverpleegsters voor de Krim bijeen te krijgen (het allereerst was deze gedachte bij zekere dame, Maria Forster, opgekomen), en of zij zelve geen lust had, zich daarheen te begeven.

Toen aarzelde zij natuurlijk geen oogenblik langer, maar maakte haar plan zoo veel mogelijk bekend, en aangevuurd door haar heldenmoed, meldden zich zoo vele vrouwen voor dien togt aan, dat Sidney Herbert in een open brief er op wees, hoe moeijelijk die taak was, en hoe veel ondervinding en welke sterke zenuwen er toe vereischt werden. Vele dames, aldus zegt hij in zijn brief, die zich met veel geestdrift aanmelden, vermoeden niet, welke gevaren haar aldaar wachten, en dat zij tooneelen zullen bijwonen, waarvoor de sterkste zenuwen zullen sidderen. Wanneer allen, die zich aanmelden aangenomen worden, zouden wij niet alleen zeer ongeoefende verpleegsters hebben, maar zenuwlijderessen, die zelve hulp vereischten, in plaats die aan anderen te kunnen verleenen.

En de uitkomst toonde, hoe juist dit was. In weerwil dat vele werden afgewezen, en andere nog ten spoedigste als kweekelingen in Londensche hospitalen werkzaam waren, alvorens zij van de regering het vereischte getuigschrift als ziekeverpleegster verkregen, schoten evenwel in den beginne veler krachten in de Krim te kort, en moesten zij naar Engeland teruggezonden worden, zoo hare krachten dit veroorloofden.

Den 23 October 1854 bragt de „Times" het officieele berigt, dat miss Nightingale door de Engelsche regering als opzigtster van acht en dertig ziekeverpleegsters was benoemd, die den 27 October naar de Krim zouden vertrekken. Dit geschiedde ook werkelijk. Miss Nightingale was onder de persoonlijke bescherming gesteld van eene bevriende familie, Bracebridge genaamd, waarmede zij voor jaren een reis naar Egypte en Griekenland gemaakt had, en voor wie ook Turkije geen onbekend land was. De „zusters," zoo als die vrouwelijke passagiers gewoonlijk genaamd werden, waren tamelijk op gelijke wijze gekleed; het bestond uit een zeer eenvoudige grijze kleeding, zoo als het best met het doel scheen overeen te komen; het haar werd door een wit mutsje bij een gehouden. Zij vertrokken per spoorweg van Londen, om eerst te Marseille scheep te gaan. Vele heilwenschen vergezelden haar. In Frankrijk viel haar op haar doorreizen herhaalde malen de sterkste bewijzen van deelneming te beurt. Men verhaalt, dat zij niet alleen in Boulogne door de autoriteiten der stad hartelijk verwelkomd werden, maar dat de „dames de la Halle" zich verdrongen om haar pakkaadje zonder vergoeding naar den spoorweg te brengen, waar zij door de ambtenaren met de teekenen der grootste achting werden ontvangen. Ja, een Parijsch dagblad ging in zijn bewondering zoo ver van te zeggen, dat het toilet van miss Nightingale bekoorlijk, bijna zoo aanvallig was als dat eener Parijsche.

Te Marseille gingen de vrouwen scheep. De kapitein van de stoomboot, zoowel als de manschap deden alles, om te toonen hoe trotsch zij waren op zulke passagiers. Reeds den 5 November kwamen de zusters te Konstantinopel aan. Een zonderlinge verblijfplaats voor zulke gasten. Men kan zich de verbazing der Muzelmannen voorstellen, toen de werkzaamheid dezer vrouwen zich voor hunne oogen begon te ontwikkelen. Het viel hem zeker moeijelijk zich te overtuigen, dat de poppen, waarvan de Muzelman zijn speeltuig maakt, en die ziekeverpleegsters tot dezelfde soort van schepselen behoorden. De acht en dertig zusters werden op den avond van haar aankomst in een toren ingekwartierd, die aan het einde van het eene hospitaal te Skutari het „Barrack-Hospitaal" geheten, was gelegen, en waarin vijf vertrekken waren, die eerst gediend hadden om de gewonde officieren op te nemen, doch die thans voor haar waren ingerigt. De Turken hadden de Engelsche troepen twee groote gebouwen ingeruimd in Skutari (nabij Konstantinopel gelegen, doch tot Asiatisch Turkye behoorende). Het een was een Turksche kaserne geweest, en daar was het dat de vrouwen haar woning opsloegen. Uit die torenvertrekken zou hulp en redding komen voor de verwaarloosden en de verlatenen, die, volgens alle berigten, over een lengte van vier Engelsche mijlen (een uur gaans) naast elkaar in de verpestende slaapzalen waren ondergebragt.

Hoe natuurlijk, dat de verschijning dezer vrouwen het warmste gevoel van dankbaarheid bij den zieke opwekte. Een hunner riep uit, met tranen in de oogen: ik kan het niet helpen, maar ik moet weenen wanneer ik haar zie; want denkt eens aan, hoe goed het van haar is, van Engeland hierheen te komen om ons op te passen!

Reeds in den eersten nacht zien wij miss Nightingale met een lampje in de hand hare nachtelijke wandelingen beginnen. De hartverscheurende ellende, die zij aanschouwde, en het vuil, waarin zij, die zich niet meer bewegen konden, letterlijk vervuilden, overtrof alles, wat men tot hiertoe had medegedeeld. Hare zenuwen werden geschokt, doch de moed ontzonk haar niet; haar hart bloedde, doch haar oog werd door geen traan verduisterd. Zij moest haar werk beginnen, en deed dit met

hare gezellinnen een taak aan te wijzen. Zij verdeelde haar, al volgens hare bekwaamheden en de bestaande behoeften, in handlangsters der geneesheeren, kooksters, wasscheressen, verbandnaaisters, kussenmaaksters en vulsters. Slechts ettelijke uren na de aankomst der vrouwen waren zes honderd mannen verzorgd, die in den slag bij Inkerman verwond, en wier wonden nog niet verbonden waren.

Miss Nightingale, altijd de ijverigste, de onvermoeibaarste liet zich door geen tegenbedenkingen of door vrees van verantwoordelijkheid weerhouden, om datgeen te doen, wat zij voor het beste hield. Wat de mannen van de tucht voor onoverkomelijk hielden, gelukte haar, door haar menschenliefde. Deze was grooter dan haar menschenvrees. Hoe vele moeijelijkheden haar ook door kleingeestigheid, pedanterie, het vasthouden aan zoogenaamde militaire tucht, door ijverzucht, door vooroordeel, dat zulk een onmilitaire inmenging in krijgszaken afkeurde, werd in den weg gelegd, zij liet zich daardoor zoo weinig afschrikken, dat zij eenmaal, in een zeer dringend geval, de deur tot een voorraadshuis liet openbreken, dewijl haar, bij gebrek van de voorgeschreven vergunning, het verlangde werd geweigerd.

Gewis had zij bij zulk een handeling een duidelijk overzigt in den staat der zaken, want miss Nightingale is een vriendin der wet en orde, zooals slechts weinigen zijn. De toestand der zaken was evenwel te dier tijde, zoo, dat W. Russell bij een dergelijke daad, door een geneesheer verrigt, kon uitroepen: 'het zou een geluk zijn, wanneer wij meer personen bezaten van zulk een prijzenswaardige onvervaardheid. Elke dag, alzoo luidt het in de reeds eenmaal aangehaalde levensbeschrijving van miss Nightingale, bragt voor de vrouw, die zulk een zware verantwoording op zich genomen had, zijn bijzondere beproeving en strijd. Dikwijls was zij, wanneer nieuwe zieken van Balaklava werden aangebragt, twintig uren achtereenvolgens op de been, vertrekken en legersteden aanwijzende, voorraad uitdeelende, anderen arbeid aangevende, en wanneer zij van eenigen troost of hulp zijn kon, de smartelijkste operatiën bijwonende. Hoe erger het ziektegeval zijn mogt, zooveel te zekerder kon men wezen, haar over het bed van den zieke heengebogen te zullen vinden; zij verliet die plaats dan niet, voor de dood haar van haar taak had afgelost. Haar hand legde zijn kussen regt, verkoelde zijn voorhoofd, maakte den drank gereed, en reikte zelve dien toe; het was haar stem, die hem de groeten van de verwijderde beminden bragt, die hem over zijn vaderland sprak. Wat de zieken gevoelden, wanneer hun onverwachts, als door een wonder, deelneming en een zorgvuldige verpleging te beurt viel, wanneer een wezen naast hun legerstede stond, dat een warm hart had voor hun lijden, dat steeds verligting wist aan te brengen, dat zegt ons een eenvoudig soldaat, wanneer wij hem, teruggekeerd en sprekende over de daden van miss Nightingale in die lange sombere ziekezalen, hooren verklaren: zij sprak tot dezen en genen, en knikte den een en den ander vriendelijk toe; tot elk onzer afzonderlijk kon zij zelfs niet komen, want wij lagen daar bij honderden, zooals gij weet, maar wij kusten haar schaduw, wanneer die voorbij ons gleed, en legden vervolgens tevreden ons hoofd op ons kussen. De dichter Longfellow heeft van dit zeggen gebruik gemaakt in een gedicht, dat hij „Sancta Philomela" noemde.

In Januarij 1855 kwamen vijftig ziekeverpleegsters in Skutari aan, en werden door miss Nightingale gedeeltelijk daar ter plaatse, gedeeltelijk in de Krim zelve ingedeeld. Inmiddels was ook nieuwe voorraad uit Engeland aangevoerd; het geheele land, diep ontroerd door de berigten, die voortdurend inkwamen, had aan het bureau van de „Times" 20000 p. st. bijeengebragt, en hiermede werd beter huis gehouden. De heer Macdonald, aan wien het bestuur over deze gelden werd opgedragen, stelde zich onmiddellijk met miss Nightingale in verbinding, en kon dikwijls in de beroemd geworden torenkamers van de kaserne te Skutari aangetroffen worden, hoe hij te midden van het bedrijvige leven, dat daar heerschte, tabellen maakte van hetgeen miss Nightingale voor de zieken verlangde. De eerwaarde Godolphin Osborne geeft in zijn werk „Skutari en de hospitalen aldaar" een levendige schildering van de rustelooze werkzaamheid dier torenkamers, waarin hij zelf zoo dikwerf was geweest, misschien om zich door het aanschouwen dier belangelooze werkzaamheid voor zijn eigen philantropischen arbeid te sterken. Waar achteloosheid moge heerschen, in den toren bij de zusters zeker niet. Vandaar vloeit een welbestuurde stroom van onverdroten welwillendheid en liefdevolle inspanning, die thans het onderwerp is van zulk een welverdienden lof. Hier is men nooit ledig, rust men nooit, wacht men op geene bevelen van huis, en babbelt men niet bij het werk, deelt men welgemoed den voorraad uit, waarover men te beschikken heeft.... In het groote vertrek, waaruit een deur naar de slaapzaal der zusters voert, ziet men mrs. C. de hoogepriesteres van dit vertrek; nooit is zij afwezig, nooit zonder bezigheden. Op de tafel voor haar neemt zij in ontvangst, wat de zusters uit de keuken en de voorraadkamers zenden, en wat de dienende zusters wederom kunnen halen, om het naar alle plaatsen van dit reuzenhospitaal over te brengen. Daar kan men leeren wat een verstandig, goed geplaatste menschenliefde vermag. Onophoudelijk komen nieuwe aanzoeken om dit of gene. De grond is met pakkaadje bedekt; alles zaken, die voor zieken bestemd zijn. Balen vol hemden, sokken, pantoffels, slaapjaponnen, flanellen jakken enz. Het is een stoute poging voor alles te zorgen, wat door zoo verschillende takken van bestuur verzuimd is geworden.... In het woonvertrek van miss Nightingale en hare vrienden, de heer en mevrouw Bracebridge, wordt elke beraadslaging gehouden, waarbij de eerst genoemde met veel talent voorzit, en die ten doel hebben, de dagelijksche veelvuldige en dringende behoefte

der hospitalen tegemoet te komen. Vandaar uit wordt de werkzaamheid van het geheele vrouwelijke korps bestuurd, en vandaar worden ook de vele brieven aan de regering, aan vrienden en weldoeners verzonden. Doch een uitgebreid verslag te geven, wat in dit vertrek omgaat, ligt boven mijne krachten. Men tracht te herstellen, wat het bestuur verzuimde, en met beperkte middelen, orde en menschlievendheid in den meest mogelijk uitgebreiden werkkring te doen herleven.

De invloed van miss Nightingale op degenen die met haar in aanraking kwamen, nam met elken dag toe, en was weldra duidelijk in het geheel en al veranderde doen en laten binnen en buiten de hospitalen, en vooral in het afnemen der ziekten, in den verbeterden toestand der zieken, en in het afnemend getal der sterfgevallen. Er verrezen nieuwe woningen, voorraadkamers en waschhuizen. Tot haar komst bestonden er slechts ellendige, rookende keukens, ter naauwernood voorzien van de noodzakelijkste Turksche kooktoestellen, en waar de soldaten zelfs niet het eenvoudigste op gebrekkige wijzen konden kooken. Hetgeen de zieken ten deel viel, was meestal niet te gebruiken, nadat zij er dagen lang op hadden gewacht. Tien dagen later was reeds een voorloopige keuken ingerigt, waar voor 800 man gezonde spijs kon bereid worden, die hun ter goeder ure op een zindelijke wijze werd gebragt; en in Maart trad een gezondheids-commité op, met miss Nightingale aan het hoofd. Ten gevolge daarvan werd de heer Soyer, de beroemde Fransche kok, belast met de verbetering van het bestuur der algemeene keuken; en in de kleine extra dieet-keukens, die hun bestaan te danken hadden aan de milddadigheid van Lady Redcliffe, de gemalin van den afgezant, waren vier vrouwen onophoudelijk bezig met het bereiden van ligte spijzen en lekkernijen voor zieken. Niet alleen dat de zieken nu gaarne in de hospitalen waren, maar de herstelden bleven ook langer dan noodzakelijk was; het was dikwijls moeijelijk hun te overtuigen, dat zij vertrekken moesten. De naam van miss Nightingale was in aller mond. In het hospitaal, op het veld en in de loopgraven was zij en haar gezegend werk het gewone onderwerp der gesprekken. En welke wonderen had zij niet uitgewerkt. De hospitalen voor de aangebragte verbeteringen geleken op de hospitalen na dezelven, volgens de eigen woorden van miss Nightingale, als de gevangenissen van de vorige eeuw, dat echte pesthuizen waren, op de gevangenissen die in 1857 naar voorschrift van overste Jebb ingerigt werden, en de gezondste gebouwen zijn, die men bedenken kan.

In welke mate de sterfte onder de soldaten na die prijzenswaardige verbeteringen afnam, blijkt uit de statistische tabellen, die miss Nightingale de regering aanbood. Volgens deze stierven gedurende de eerste zeven maanden in de Krim ten gevolge van ziekte zestig man van de honderd, hetgeen nog meer is dan er bezweken tijdens de pest te Londen woedde, terwijl in de laatste vijf maanden van den oorlog slechts twee derde gedeelte stierf van het getal, dat gewoonlijk in de garde te Londen overlijdt.

Terwijl miss Nightingale zoo gezegend werkzaam was, en door duizenden geprezen werd, verhieven zich, het is naauwelijks geloofbaar, stemmen tegen haar, niet alleen in het buitenland, waar hare verdiensten de misgrepen en het misdadig handelen van velen aan het daglicht bragt, maar ook in haar eigen vaderland. De hartelooze en onverstandige dames, die in haar dwaas vooroordeelen het werken van miss Nightingale onder soldaten, en haar omgang met hen, onpassend vinden, willen wij zelfs niet wederleggen. Deze beklagenswaardige automaten, die handen en voeten slechts naar zekere regelen bewegen, en wier hart zekerlijk ook slechts in een kalm tempo klopt, vinden haar straf reeds, want haar leven is arm aan elke menschelijke, schoone neiging. Doch miss Nightingale werd ook door mannen gelaakt en als ongodsdienstig uitgekreten, door mannen, die zich dienaren Gods en leeraars van het volk noemen. Tot bewijs hiervan diene volgend uittreksel uit een brief van mevrouw Sidney Herbert, een warme vriendin van miss Nightingale, in antwoord op zulk een aanklagt.

Aan de vrouw van den eerwaarde ***. Het is treurig, dat men in Engeland niets kan ondernemen, zonder bloot te staan aan de onbarmhartigste aanvallen van hen, die tot een andere sekte behooren. Ik zou het ter naauwernood voor mogelijk houden, dat een prediker der Engelsche kerk een werktuig des lasters zijn kon. Miss Nightingale is lid der Engelsche kerk, die men Low-Church in tegenstelling der High-Church noemt. (Eerst genoemden behooren tot de meer behoudenden, de tweede genoemde tot de meer vrijzinnigen der Episcopaalsche kerk). Doch van het oogenblik, dat zij op weg was naar Skutari, zijn hare godsdienstige gevoelens, is haar karakter van alle kanten aangegrepen. De een schrijft ons, om ons te verwijten, dat wij haar gezonden hebben, haar, die tot de Unitaristen behoort, een ander weet weder dat zij tot een andere partij behoort enz. Het is een wreed onregt jegens haar, aan wie Engeland zooveel verpligting heeft. Wat de beschuldiging betreft, dat geen protestantsche ziekeverpleegsters zijn gezonden, zoo zal bijgaande lijst van het onjuiste dier beschuldiging onderrigten. Wij hebben geen onderscheid gemaakt in geloofsbelijdenis. Al diegenen, welke bewezen geschikte ziekeverpleegsters te zijn, en kennis hadden van het oppassen van gewonden werden aangenomen, wanneer zij, zooals van zelfs spreekt, de toestemming harer bloedverwanten hadden, en onberispelijk van levenswandel waren, althans zooverre men over dit laatste kon oordeelen.

De dweepzieke protestantsche geestelijken van Engeland, en er zijn er velen, konden het maar niet vergeven, dat miss Nightingale in haar klein korps tien R. C. „Soeurs de Charité" met haar chef, gedeeltelijk uit Norwood, gedeeltelijk uit een klooster te Dublin, had opgenomen. Te vergeefs roept

men hun toe: aan hunne vruchten zal men hen kennen? Zulke woorden zijn voor dergelijke menschen ijdele klanken in den wind gesproken. Een verstandig predikant antwoordde op de vraag, tot welke sekte miss Nightingale behoort: zij behoort tot een sekte, die, helaas, steeds kleiner wordt, tot die van den barmhartigen Samaritaan!

Bijna ter zelfder tijd, dat mevrouw Herbert bovenstaanden brief schreef, schreef koningin Victoria aan den heer Herbert, secretaris van oorlog: Windsor Castle, 6 December 1854. Gelieve mevrouw Herbert te zeggen, dat ik haar verzoek mij dikwijls de berigten te laten lezen, die zij van miss Nightingale of van mevrouw Bracebridge ontvangt; want ik krijg geene kleine bijzonderheden te hooren over de gewonde soldaten, hoewel ik veel over officieren en zaken lees, die tot het slagveld behooren, en natuurlijk stel ik in eerstgenoemden het meeste belang. Zeg ook aan mevrouw Herbert, dat het mijn wensch is, dat miss Nightingale en de andere dames aan de arme, edele gewonde en zieke soldaten zeggen, dat niemand warmer deel neemt in hun lot, niemand hun lijden meer gevoelt of hun moed en opoffering meer bewondert, dan hun koningin! Zij denkt dag en nacht aan haar leger. Even zoo de prins. Verzoek mevrouw Herbert deze mijne woorden de dames mede te deelen, want ik weet, dat onze deelneming voor die arme kerels groote waarde heeft! Victoria.

Deze brief toont aan, dat de ambtelijke berigten over het lot der soldaten slechts oppervlakkig waren. Hoe gewetenloos dit ook mogt zijn, zoo kwam het het Engelsche publiek niet onverwacht voor, en op het oogenblik, dat bovenstaande brief werd openbaar gemaakt, vergat men het schier bij den indruk, dien deze hartelijke woorden der koningin te weeg bragten.

In Februarij bezweken zeven geneesheeren door de kwade koortsen aangetast, die in het zoogenaamde Barrack-Hospitaal woedden. Twee hunner drukte miss Nightingale de oogen toe. Acht andere en ook eenige zusters werden hevig aangetast. Te dier tijde schreef de heer Macdonald in een zijner brieven, die in de „Times" openbaar gemaakt werden: waar de ziekte in hare gevaarlijkste verschijnselen optreedt, en de hand des doods nabij is, daar kan men verzekerd wezen, die onvergelijkelijke vrouw te zullen aantreffen; haar liefelijke nabijheid heeft zelfs dan nog een vertroostenden invloed, wanneer de natuur den laatsten strijd strijdt. Zij is zonder overdrijving een helpende, een dienende engel (ministering angel) in deze hospitalen, en wanneer haar slanke gestalte langs de slaapzalen zweeft, en de arme kerels haar zien, nemen de gelaatstrekken een zachtere, een dankbare uitdrukking aan; zoodra de geneesheeren zich verwijderd hebben, en stilzwijgen en duisternis in die mijlen lange reeks van zieken heerscht, dan doet zij haar eenzame ronde met een kleine lantaarn in de hand. Het gevoel van het volk was het juiste, toen het haar, bij haar vertrek uit Engeland, als een heldin begroette. Ik hoop slechts dat zij niet tot een hoogere, doch ook treuriger eeretitel worde bevorderd. Niemand, die haar zwak gestel gadeslaat, kan het treurige denkbeeld van zich werpen, dat zij bezwijken zal. Met een hart begiftigd, zooals dat eener ware vrouw zijn moet, en met fijne manieren, zooals men niet dagelijks aantreft, vereenigt zij een verrassend kalm oordeel en vastberadenheid van karakter.

Wij gevoelen ons gedrongen op deze korte schildering een tweede te doen volgen, ook uit de pen van een man gevloeid, die gedurende den verschrikkelijksten tijd ooggetuige was van de werkzaamheden van miss Nightingale en die haar dikwijls hulpvaardig ter zijde stond, wanneer haar van alle kanten moeijelijkheden werden in den weg gelegd. Wij bedoelen den reeds vermelden eerwaarden Godolphin Osborne, die ook vrijwillig naar Skutari ging, daar zijn woonplaats opsloeg, en, vereenigd met een jongen vriend, gedurende twee maanden den zieken zoo veel goeds bewees. Zij hebben namelijk de laatste uren der stervenden verligt, door, aan hun legerstede gezeten, hunne laatste wenschen en bepalingen op te teekenen, brieven voor hen naar hun huis te schrijven, en voorwerpen tot gedachtenis der achtergeblevenen in ontvangst te nemen. Het zij dit slechts gold een haarlok, of dat het maar een groet was, het werd getrouw en zoo mogelijk persoonlijk aan de bloedverwanten overgemaakt, dikwijls met de uitvoerigste schildering van dat, wat den geliefden afgestorvene betrof. In zijn werk over Skutari zegt de heer Osborne van miss Nightingale:

Hare manieren en haar uiterlijk zijn innemend, zonder dat men haar fraai kan noemen; het is een gezigt, dat men niet zoo spoedig vergeet, met een liefelijken glimlach, en een oog, dat groote zelfbeheersching verraadt, en dat, wanneer zij wil, het geheele gelaat een zeldzame uitdrukking van vastberadenheid kan mededeelen. Zij heeft gewoonlijk iets zeer kalms, iets terughoudends; doch ik zou mij zeer vergissen, zoo zij van nature geen aanleg heeft voor het komieke. Over zaken spreekt zij met zulk een ernst als men niet van een vrouw zou verwachten. Het is duidelijk, dat zij geleerd heeft hare gevoelens aan de grondstellingen te onderwerpen, volgens welke zij handelt. Ik geloof, dat zij streng aan tucht houdt; zij neemt met ijver het bestuur eener zaak op zich, en zij weet zeer goed, hoeveel er tot goed gelukken der onderneming van een letterlijke uitvoering harer bevelen afhangt. Zij verstaat haar werk in den grond; doch volgens mijn denkbeeld, heeft zij dit gebrek met zoovele voorgangers en bestuurders gemeen, dat zij te veel in kleine bijzonderheden, die het misschien beter was aan anderen over te laten, zelve wil besturen. Haar zenuwen zijn verbazend sterk; ik was met haar bij de vreeselijkste operatien tegenwoordig; zij verdroeg ze; het gevaar van besmetting telt zij volstrekt niet, en zij blijft somtijds uren lang bij stervenden aan cholera of koorts.

Wat het verwijt betreft, dat men miss Nightingale deed, dat zij de officieren niet zooveel zorg wijdde als aan de soldaten, hiervan zegt de heer

Osborne, dat miss Nightingale en hare helpsters van den beginne besloten hadden, hare diensten voornamelijk aan de laatsten te wijden; want de officieren waren van een oneindig beteren koop, daar de meesten hun bediening bij zich hadden, en voldoende middelen bezaten, om zich het noodwendigste aan te schaffen. Evenwel, aldus, voegt de heer Osborne er bij, zal miss Nightingale nooit om weinig beteekenende redenen de gelegenheid laten voorbijgaan, om een evenmensch de behulpzame hand te bieden, en meer dan eenmaal heeft zij als troosteres aan het sterfbed van officieren gestaan.

In den beginne van het voorjaar werden verscheidene ziekenverpleegsters ziek, en het bleek, dat de nonnen het verschil van haar tot hiertoe zittende leefwijze met de tegenwoordige zeer bewegelijke moeijelijk konden verdragen. Eenigen van haar keerden dientengevolge huiswaarts. Miss Nightingale had ook het verdriet een beminnelijke, jonge vriendin, miss Smythe, die onder hare leiding het ziekenverplegen had geleerd, te zien sterven.

Korten tijd daarop reisde zij naar Balaklava, om de hospitalen aldaar te bezoeken, waar zij voor ettelijke maanden eenige ziekeverpleegsters had ingevoerd. Zij vond er veel te doen, en naauwelijks had zij alles in orde en op dreef gebragt, of ook zij werd op het ziekbed nedergeworpen. Men bragt haar zelve nu in het hospitaal. Daar lag zij veertien dagen in een hevige koorts. Tot de weinige personen, die haar gedurende dien tijd bezochten, behoorde ook lord Raglan. Zekerlijk zal hij, toen hij op het bleeke gelaat der lijderes staarde, voor wier leven allen beefden, en zoovele gebeden hemelwaarts gezonden werden, niet hebben vermoed, dat zij, het teedere en zwakke schepsel, spoedig weder met gewone bedrijvigheid zou rondwandelen, en hij zelf bij de dooden rusten.

Toen miss Nightingale hersteld was, verzochten haar vele personen, daar zij haar werk zoo goed gevestigd had, naar Engeland terug te keeren, om haar gezondheid te versterken. Zij wees die voorstellen bepaald van de hand, en wilde naar Skutari terug, waar zij wist, dat het ruimste veld was voor hare werkzaamheid. Dewijl zij nog te zwak was, om van de hoogte, waarop het hospitaal was gelegen, naar het schip te wandelen, werd zij door soldaten gedragen. Met welk een omzigtigheid en eerbied zullen die dankbare mannen dit gedaan hebben!

Het daaropvolgende jaar was naar verhouding niet zoo moeijelijk voor onze heldin. Met het afnemen der ziekten werden de hospitalen gesloten. Dit geschiedde zelfs met het groote „Barrack-hospitaal" te Skutari, dat weder overeenkomstig zijn oude bestemming tot een kaserne werd ingerigt. Wij hooren, dat miss Nightingale een som gelds voorschoot, om te Inkerman een koffijhuis op te rigten; dat zij den eersten veldprediker bij het inrigten van leeskamers, scholen en voorlezingen voor soldaten behulpzaam was; en wij weten, hoe naauwgezet zij de verdeeling der Duitsche boeken op zich nam, die haar tot dit doel door Duitsche vrouwen uit Londen toegezonden waren, dewijl zij gehoord hadden, dat de Duitschers in het vreemdenlegioen hiernaar zeer verlangden. Zij schreef brieven voor de soldaten, droeg zorg, dat hunne spaarpenningen naar Engeland aan de bestuurders bezorgd werden, en had het verdriet, dat het hospitaal-bewind „Hospital-Authorities" haar weigerde, de tent te doen opslaan, die het had laten maken, om de genezenden eenige bescherming te verleenen tegen de brandende zonnestralen, wanneer zij frissche lucht wilden scheppen. Die aanhoudende kleingeestige plagerijen van wege het bewind in de Krim, dat het haar niet kon vergeven, dat haar werk hun aan het oordeel der wereld had prijs gegeven, duurden voort, ook nog nadat de naam van miss Nightingale een Europesche vermaardheid had verkregen en haar van alle kanten teekenen van vereering en dankbaarheid werden toegezonden. Een zoogenaamd „Nightingale fund", een fonds, dat door hare dankbare landgenooten zou bijeengebragt worden, en waartoe Jenny Lindt-Goldschmidt met haar echtgenoot 2000 pond sterling, de opbrengst van een concert, bijdroegen, sloeg zij, zooals te voorzien was, bepaald af. Koningin Victoria zond haar met een hartelijken brief van dankbetuiging een diamanten kruis; de sultan een armband, als teeken zijner hoogachting en zijner toegenegenheid, en ten gevolge van een te Londen gehouden vereeniging werd het bijeengebragte kapitaal, dat miss Nightingale had afgeslagen, bestemd tot oprigting van een hospitaal, naar haar wensch in te rigten. Het verhandelde in deze vergadering werd genotuleerd en een copie daarvan haar in de Krim toegezonden.

Met betrekking hierop schreef zij aan mevrouw Herbert: Hoezeer ik ook op dit veld aan miskenningen en laster ben blootgesteld — zoo is het mij aan den anderen kant van duurzamen troost, dat mij, te midden der schier overstelpende werkzaamheid en moeijelijkheden, veel sympathie en erkenning ten deel valt. Ik moet er echter bijvoegen, dat ik mijn werken hier voor geen ander verlaten zal, zoo lang het mij toeschijnt, dat er nog iets te doen valt. Ik verzoek u dus, het comité mede te deelen, dat ik het voorstel, om een hospitaal te stichten, aanneem, zoo men mij althans vrijlaat, in het bepalen van den tijd, dat dit zal plaats hebben. — Hier was natuurlijk geen bezwaar tegen.

De tijdsomstandigheden bevorderden haar terugkomst meer, dan zij het toen voor waarschijnlijk had gehouden, en met het sluiten van den vrede en de genezing van den laatsten zieke, zag zij, dat haar werk aldaar was afgeloopen. Van de ellendigste hospitalen had zij modellen gemaakt, en geheel Europa getoond, hoe zieken, hetzij in tijd van oorlog of van vrede, verpleegd moeten worden. Daar het te voorzien was, dat haar aankomst in Engeland een storm van demonstratien zou uitlokken, maakte zich miss Nightingale, die van niets zoo zeer een afkeer heeft, dan van openbaarheid, in stilte tot haar vertrek gereed. Zij scheepte zich te Konstantinopel op een Fransch schip in, reisde des

nachts door Frankrijk en kwam op een Augustusdag van het jaar 1856 op haar familiewoning te Leigh Hurst aan.

Viel haar toen de rust ten deel, waaraan zij zoo grootelijks behoefte scheen te hebben? Ter naauwernood zwegen de oorlogsstormen of nieuwe moeijelijkheden verrezen in de gedaante van commissien van onderzoek. Het Engelsche volk, in hooge mate verbitterd, verlangde, dat hetgeen tot hiertoe slechts als vermoeden was uitgesproken, thans door ondubbelzinnige woorden zou bewezen worden: dat duizenden zijner medeburgers als slagtoffers van een gebrekkig, ja zelfs misdadig bestuur gevallen waren. Dat het bewezen kon worden betwijfelde niemand. Te dien einde kwam de commissie bijeen, en — vervolgde haar taak door zooveel aan het daglicht te brengen, als de magten, die in het duister werken, kon ontwrongen worden. Trouwens was dit niet voldoende voor hen, die het vurigst met alle kracht naar wraak dorstten. Maar het was meer dan genoeg, om geen twijfel meer te laten bestaan, dat van den ontzaggelijken voorraad, welks aankoopen de Engelsche regering officieel had toegestaan, en die de ellende en ziekten zoo al niet geheel voorkomen, althans in de dringendste behoeften van zieken en gekwetsten zouden voldaan hebben, weinig of niets ter regter tijd op de plaats waar het zijn moest was aangekomen. Of het kon niet bewezèn worden, dat het ooit uit Engeland afgezonden was, misschien dewijl hij, die de inkoop gedaan had, daarmede aan zijn pligt voldaan, en niets te maken meende te hebben met het inschepen, òf zij waren in de een of ander Turksche haven opgeslagen en blijven liggen, tot zij verrotten. De formaliteiten, die men in acht moest nemen, voordat de arts voor den zieke, de vriend voor den vriend dat verkreeg, wat, hem zijn levenskracht moest doen behouden, waren zoo tal- en eindeloos, dat ieder er tegen opzag, om die spitsroede te doorloopen. Het einde was er niet van te voorzien, en daarenboven vreesde een ieder zijn superieur lastig te vallen.

Voor deze laatste bewering kunnen wij de eigene woorden van miss Nightingale aanhalen. Toen namelijk de commissie van onderzoek bijeen was gekomen, werd ook zij opgevorderd om getuigenis af te leggen, en haar werden te dien einde door de commissie schriftelijk eenige vragen voorgelegd, en deze en hare antwoorden bragten de treurigste openbaringen aan den dag. Een dier vragen luidde:

Waaraan was het toe te schrijven, dat het zoo moeijelijk was, voedsel of dekking, kortom, die zaken te verkrijgen, welke noodzakelijk waren?

Antwoord: de vrees voor een „lastigen knaap" te worden uitgemaakt, hield, zoo mij persoonlijk bekend is, vele veldchirurgen terug, herhaalde malen, om die zaken aanvraag te doen, welke voor zieken en herstellenden noodzakelijk waren. Zij vreesden dat zulk een handeling hun bij hun carrière hinderlijk zou zijn. Men zal dit ontkennen, maar het blijft toch waarheid.

De getuigenis van miss Nightingale was van groote waarde; zij sprak de waarheid onbeschroomd, daarvan was iedereen overtuigd, en zij had op nieuw regt op de dankbaarheid der Engelsche natie, daar zij niet alleen meer duidelijkheid over den treurigen toestand in de Krim verspreidde, maar daar zij de opmerkzaamheid van daar op nog bestaande misbruiken en verkeerde inrigtingen te huis vestigde. Zij had een helder en duidelijk inzigt, wat de inrigting van hospitalen en kasernen betreft, en deelde aan de commissie den uitslag van hare waarnemingen mede. Deze stelde het buiten allen twijfel of de betrekkelijke groote sterfte, ook in tijd van vrede, was het gevolg van dergelijke kwalen. Tot deze laatsten telde zij de overgevulde slaapzalen der kasernen, waar de geheele lucht verpest was; de slechte ventilatien, slechte waterleiding, de kost, die van het begin tot het einde des jaars uit gekookt rundvleesch bestond, of de maag van den soldaat zich er tegen verzette of niet, en ten slotte de verveling, die van de werkzaamste menschen, wanneer zij langen tijd soldaat zijn, het eerst dronkaards en deugnieten maakt. Uit de door haar gemaakte tabellen blijkt, dat de sterfte in het leger nog eenmaal zoo sterk is als bij personen van dezelfde jaren, die geen soldaat zijn. Zij verzuimt niet hierbij nog te doen opmerken, dat slechts gezonde en sterke mannen voor het leger aangenomen worden, en dat dit daarenboven door een onophoudelijk toestroomen van frisch gezond leven, uit de overige bevolking geput, wordt versterkt, terwijl daarentegen zij, die door de dienst in hun gezondheid benadeeld werden, tot de overige bevolking terug vallen.

Hare puntige waarnemingen, met duidelijkheid en eenvoudigheid voorgedragen, en hare voorstellen tot hervormingen, die het ministerie van oorlog werden aangeboden, hebben de heilzaamste veranderingen in de Engelsche kasernen uitgewerkt.

Een zeer geacht Londensch dagblad maakte kort geleden hiervan gewag, en verhaalde, dat dezelfde hervormingen thans in Indie werden ingevoerd, en voegde er bij, dat de sterfte in het leger, die vroeger in een verhouding van 19 tot 1000 stond, thans reeds tot 8 per duizend was verminderd.

Zoo als vroeger Elisabeth Frij door de gevangenen in zegening herdacht werd, zoo zegenen thans de zieken Florence Nightingale en de tallooze menschenlevens, die zij behouden heeft.

Dit bewustzijn moet haar eigen toestand verligten, zij, die thans zelve door ligchamelijk lijden wordt gedrukt. Steeds is zij van zwakke gezondheid en aan een hartkwaal lijdende geweest, terwijl deze laatste door de moeijelijke jaren in de Krim en door de heftige gemoedsaandoeningen is toegenomen, die haar hare mededeelingen ten tijde van het commité van onderzoek te weeg bragten. Haar werkzane geest rust echter niet. Zij gaat voort, in spijt van haar eigen lijden, dat haar sedert geruimen tijd aan haar kamer bant, een levendig belang te stellen in die inrigtingen, waar-

voor zij de interesten van het zoogenaamde Nightingale-fonds besteedt (omstreeks 13000 of 15000 pond st.). Daarvoor is geen nieuw hospitaal gebouwd, maar men heeft het bestemd tot opbouw van een reeds bestaand, het St. Thomas hospitaal, waarin vrouwen, die zich aan het zieken verplegen wenschen te wijden, opgenomen worden, om van de geneesheeren en de reeds met ondervinding toegeruste zusters onderwijs te ontvangen.

Het boek van miss Nightingale: „Notes on nursing," opmerkingen over het zieken verplegen, is gedurende haar ziekte geschreven geworden. Het bevat zeer opmerkenswaardige aanwijzingen voor den zieke en den gezonde, en elk gevoelig hart moet zich aangegrepen gevoelen door het hartelijk medelijden, dat miss Nightingale voor de lijdende menschheid heeft. Niets ontgaat haar opmerkzaamheid, wat den zieke onaangenaam, schadelijk of heilzaam zijn kan; altijd weet zij naauwkeurig aan te geven hoe het eerste te vermijden, het laatste aan te brengen is. Tegen gedachtelooze of zelfs baatzuchtige ziekeverpleegsters is zij onverbiddelijk gestreng, en zij bezit die ironie en komieke opvatting, die Osborne zegt bij haar te hebben opgemerkt. En wie er aan twijfelt, dat die zeldzame vrouw, behalve hare buitengewone verdiensten en hoedanigheden van verstand en hart, ook wetenschappelijke kennis bezit, zal dit kunnen beoordeelen uit haar boek, waaruit wij, ter voltooijing van bovenstaande karakterschets, ons gedrongen gevoelen, nog iets mede te deelen; misschien dat het deze of gene tot nut kan verstrekken. —

Noodeloos geraas of wel een geruisch, dat zijn verwachting spant, is den zieke zelfs nadeelig. Zelden schijnt de luide toon van het gedruisch den zieke aan te tasten; want hoe gemakkelijk verdraagt een gewone zieke bv. niet het oprigten van een stellaadje in de nabijheid zijner woning, terwijl hij het fluisteren of praten voor zijn deur, vooral van bekende stemmen niet kan verdragen.

Buiten twijfel zijn er zieken, vooral wanneer de hersens zijn aangegrepen, voor wie elk gedruisch hinderlijk is; maar elk gedruisch dat bij afwisseling plaats heeft, of een plotselijk scherpe toon grijpt in dit geval, zooals in de meesten, veel meer aan, dan een voortdurend geraas; kraken echter het meest van alle. Dit is echter zeker, dat alles wat den zieke eensklaps uit den slaap wekt, hem onfeilbaar in een grooter spanning brengt, hem ernstiger en blijvender nadeel zal berokkenen, dan een voortdurend gedruisch, moge het zoo luid zijn als het wil.

Een hoofdregel van een goede ziekeverpleging is, nooit te veroorloven, dat de patient opzettelijk of toevallig gewekt worde. Stoort men hem in zijn eersten slaap, zoo slaapt hij nooit weder in. Het is een eigenaardig, doch goed begrijpelijk verschijnsel, dat, zoo men een zieke na verloop van eenige uren, in plaats van eenige minuten wekt, hij veel waarschijnlijker weder zal inslapen, daar de smart, even als de prikkelbaarheid der hersens door den langeren duur steeds heviger en hardnekkiger wordt; zoo men dus door den slaap voor het een of het ander tijd wint, heeft men meer gewonnen dan die oogenblikken rust. De pijnen keeren naar alle waarschijnlijkheid niet zoo spoedig of niet zoo heftig terug, terwijl zij door gebrek aan slaap oneindig toenemen.

Dikwijls heb ik mij verwonderd over de gedachteloosheid, ja over de onopzettelijke wreedheid van vrienden of geneesheeren, die in de ziekekamer of in een daar aangrenzend vertrek lange gesprekken houden, terwijl de zieke, of verwacht hen elk oogenblik te zullen zien binnentreden, of weet, dat het besprokene hem betreft. Zoo het een zachtzinnige zieke is, zal hij trachten zijn opmerkzaamheid af te leiden en niet te luisteren; daardoor wordt de zaak echter nog erger, want zijn inspanning daarvoor is zoo groot, dat men blijde zijn mag, wanneer niet eenige uren later eenige verergering plaats vinde.

Een fluisterend gesprek in hetzelfde vertrek te houden, is zeker wreed, want het is den zieke niet mogelijk, ook tegen zijn wil, er niet naar te luisteren. Op de teenen te loopen, iets zeer langzaam in het vertrek te verrigten, is om dezelfde reden nadeelig. De ziekenverpleging vordert een zekeren, ligten, snellen tred, een vaste, vlugge hand, geen langzamen slependen gang, en een beschroomde onzekere handeling. Langzaamheid en zachtheid is niet gelijkluidend, hoewel men het dikwijls verwisselt; daarentegen is vlugheid en vaardigheid volkomen met een kalme en zachte handeling vereenigbaar. Wanneer vrienden en geneesheeren slechts willen gadeslaan, hoe de gelaatstrekken van een koortslijder langer worden, hoe zijne oogen rollen, wanneer hij het binnentreden van personen verwacht, wier stemmen hij buiten vernomen heeft, zoo zullen zij nooit tot zulk een spanning, zulk een opwekking aanleiding geven. Zeker is hierdoor dikwijls het ijlen veroorzaakt, of althans verergerd. In een geval heb ik den dood er door zien volgen. Wel schreef men dien aan vrees toe, dewijl de zieke een langdurig fluisterend gesprek over de op handen zijnde operatie had moeten aanhooren. Doch wanneer men opgemerkt heeft met welk een koelbloedigheid en meer dan stoicijnsch geduld de meeste zieken, indien zij een operatie kunnen verdragen, het berigt daarvan aanhooren, wanneer men hun dit op de geschikte manier mededeelt, zoo kan men billijker wijze betwijfelen, dat het alleen vrees was, welke dit geval, zooals men beweerde, ten gevolge had. Neen, het was de onzekerheid, de gespannen verwachting, wat er besloten zou worden, welke den dood berokkende.

Zeer overwegingswaardig komt het mij voor, hoofdzakelijk in een tijd, dat alle vrouwelijke pennen in beweging zijn, om ons van de hooge roeping der vrouw te overtuigen, dat de kleeding der vrouw al meer en meer haar ongeschikt maakt tot het uitoefenen van eenig beroep. Zij is evenzeer ongeschikt voor de poetische als voor de huiselijke zijde

des levens. Een man is heden ten dage veel minder storend in de ziekekamer dan een vrouw; wegens haar kleeding moet deze thans altijd slepen of waggelen, doch een man kan zich in de kamer bewegen, zonder die in beweging te brengen. Wat is er van den ligten tred eener vrouw geworden, den vasten, ligten, vluggen tred, zooals wij dien verlangen.

De voor- of tegeningenomenheid der zieken voor zekere lieden, waaruit men allerlei lessen over geheimzinnige sym- en antipathien zou kunnen trekken, heeft gewoonlijk, zoo niet altijd haar oorsprong in de zorgvuldigheid of nalatigheid in dit punt. Een verpleegster met een ruischend kleed is de schrik van een zieke, zelfs, al weet hij niet waarom. Het gedruisch van kleederen en hoepelrokken, het rammelen van sleutels, het kraken van keurslijven en schoenen doet een zieke meer nadeel, dan alle geneesmiddelen der wereld hem kunnen baten.

Dan nog zijn er menschen, die geen deur kunnen openen zonder gedruisch te maken, of zij drentelen veel te veel heen en weder, dewijl zij niet opletten om zooveel gelijktijdig binnen te brengen als gedaan kan worden. Een goede zieke verpleegster zal zorg dragen, dat noch deur, noch raam staat te klappen, dat geen venstergordijn heen en weder slingere; zij zal hiervoor zorg dragen, alvorens den zieke voor het nacht wordt te verlaten. Een rouleau-gordijn dat afzakt, en bij elken togtwind heen en weder slingert, is voor den zieke een marteling. Wanneer gij wachten wilt tot de zieke zelf hieraan herinnere, waartoe heeft men dan een verpleegster noodig? In alle standen treft men meer beschroomde dan aanmatigende zieken aan, en menige patient brengt liever voortdurend slechte nachten door, dan dat hij zijn verpleegster aan alles herinneren moet, wat zij vergeten heeft.

Alle drift en onrust is den patient zeer pijnlijk; en heeft hij de een of andere noodzakelijke bezigheid, het behoeft niet uitsluitend tot tijdverdrijf te zijn, zoo is die onrust dubbeld nadeelig. Een bekende, die besluiteloos heen en weder draait, terwijl de patient met hem over zaken spreekt, en een ander, die bij hem plaats neemt, en allerlei vervelende dingen uitkraamt, de een omdat hij meent, den zieke niet te mogen laten spreken, de andere om hem te onderhouden, handelen even dwaas. Wil een patient over zaken spreken, men ga bij hem zitten, en laat geen drift bemerken, verleene hem alle opmerkzaamheid, wanneer hij raad wil inwinnen, en verwijdere zich, wanneer de zaak is afgeloopen.

Ook moet men altijd zoo plaats nemen, dat de patient den persoon zien kan, opdat hij niet moeijelijk zijn hoofd omwende, zoo dikwijls men spreekt, want iedereen ziet onwillekeurig den persoon aan, waarmede hij spreekt. Even zoo pijnlijk voor den zieke is het, wanneer men blijft staan, en men hem aldus noodzaakt, de oogen voortdurend omhoog te rigten. Wanneer men voor het ziekbed staat, bewege men zich zoo weinig mogelijk, en vermijde een levendig gebarenspel, wanneer men met den zieke spreekt.

Men moet een zieke nooit een opdragt of een verzoek laten herhalen, vooral wanneer er eenige tijd reeds tusschen is verloopen. Men verwijt zieken, die zich met iets kunnen bezighouden, dikwijls, dat zij zich te veel met hunne zaken bemoeijen. Dikwerf heeft men gelijk; maar hoe dikwijls ook hoort men den persoon, dien een last is opgedragen, of die een brief moet schrijven, reeds na verloop van eenige minuten tot den zieke zeggen: zeidet gij niet dat het om zoo laat moest gebeuren? of: hoe was het adres ook? en andere vragen die veel meer inspanning vereischen, waardoor de zieke genoodzaakt wordt, zijn geheugen, of nog erger, zijn wilskracht in te spannen, en wel alles ten tweede male. Het is voor hem inderdaad veel gemakkelijker zelf den brief te schrijven. Dat leert de ondervinding bij alle zieken, die zich met zaken bezighouden.

Dit leidt ons tot een andere waarschuwing. Men spreke nooit tot een zieke van achter of bij de deur staande, of op eenigen afstand van hem, of wanneer hij bezig is met een of ander.

Dit is niet slechts inbeelding. Wanneer wij willen bedenken, dat bij zieken, zoo wel als bij gezonden, elke gedachte zenuwstof ontbindt, dat oplossing en aanvoer van zenuwstof aanhoudend plaats vindt, en wel bij zieken sneller, dan bij gezonden; dat den hersenen onverwachts eene nieuwe gedachte opdringen niets anders is dan een nieuwen last opleggen, of zenuwstof door denken te ontbinden, wanneer wij dat alles nagaan, zoo zullen wij inzien, dat men den zieke werkelijk nadeel toebrengt, zoo dikwijls men hem doet schrikken of stoort. Dit zijn daadzaken en is geen verbeelding.

Is de lijder door zijn beroep gedwongen zich met dingen bezig te houden, die veel nadenken vereischen, zoo is het nadeel dubbeld groot. Wanneer men een zieke, die ijlt of die bewusteloos is, zijn voedsel te schielijk toedient, kan hij er in stikken; wanneer men echter eerst met den lepel zijne lippen zachtjes aanraakt, en zoo zijne opmerkzaamheid opwekt, zoo zal hij wel zonder het te weten, doch ook zonder gevaar, het voedsel gebruiken. Zoo is het ook met de hersenen. Wanneer men deze een gedachte, vooral zulk een, die een beslissing vordert, opdringt, zonder den patient voor te bereiden, zoo brengt men hem werkelijk nadeel toe. Men moet daarom den zieke nooit te onverwachts aanspreken, doch men moet evenzeer vermijden zijn verwachting op de pijnbank te brengen. Deze regel kan trouwens even goed op gezonden als op zieken worden toegepast. Ik heb steeds bevonden, dat menschen, die jaren achtereenvolgens aan aanhoudende stoornissen zijn blootgesteld, ten slotte dit door zwakte van verstandelijke vermogens moeten bekoopen. Bij hen moge dit zonder smart zijn loop hebben, bij den zieke openbaart zich dit door smart en schade.

Een zieke, die rondwandelt, moet men niet verrassen of naloopen, om met hem te spreken, of om hem een boodschap over te brengen, of een brief ter hand stellen. Even zoo goed kan men hem een oorveeg toebrengen.

Ik heb een patient zien instorten, omdat zijn verpleegster het vertrek binnentrad, juist toen hij stond. Dit was een toeval, dat de omzigtigste verpleegster had kunnen overkomèn, doch het eerste gebeurt dikwijls opzettelijk, en zoo men slechts een paar minuten had willen wachten, of een paar schreden verder willen gaan, zou de wandeling van den zieke waarschijnlijk afgeloopen zijn. Men weet niet, welk een inspanning het een zieke is, ook slechts eene minuut te blijven staan, om iemand aan te hooren. Zoo ik de beste verpleegsters en vriendinnen hierin niet menigmalen had zien dwalen, zoo zou deze waarschuwing mij overtollig toeschijnen.

Het is inderdaad een wezenlijk vereischte, dat een verpleegster het zich tot een onverbreekbare wet make, een zieke nooit aan te spreken, terwijl hij rondwandelt of staat, althans zoo lang men niet overtuigd is, dat hij het verdragen kan. Ik ben volkomen overtuigd, dat vele ongelukken, welke zwakken patienten overkomen, zoo als van de trappen vallen, bezwijmen, na opgestaan te zijn, alleen hun oorsprong hebben, dewijl de verpleegster den patient juist in zulke oogenblikken aanspreekt of verrast, of ook uit de vrees van den patient, dat dit zal plaats hebben. Wanneer men den zieke maar aan zich zelven overliet tot hij plaats kon nemen, zoo zouden dergelijke zaken minder plaats grijpen. Vergezelt de verpleegster echter den zieke, zoo moet zij hem niet tot spreken noodzaken. Het is ongeloofelijk, dat verpleegsters zich geen denkbeeld kunnen vormen, hoe de minste beweging bij den zwakken patient hart, longen en hersenen aandoet.

Men beschuldigt de patienten dikwijls, dat zij te veel op zich nemen, wanneer zij alleen zijn. Wanneer verpleegsters niet oplettend genoeg zijn, om op zekere zaken acht te geven, zoo als wij met eenige voorbeelden hebben aangehaald, zoo valt het een zeer zwakken patient dikwijls nog minder vermoeijend, zelf wat te doen, dan het aan anderen te verzoeken, en hiertoe zal hij instinctmatig de gelegenheid waarnemen, dat zijn oppasster afwezig is, uit vrees, dat zij hem zal verrassen of hem zal aanspreken, juist op het oogenblik, dat hij de kracht verzameld heeft, om een paar schreden te doen. Zoo op dat oogenblik iets meer van zijne opmerkzaamheid mogt gevorderd worden, zou hij geheel uit het veld zijn geslagen. Men kan verzekerd zijn, dat de patient, die in een toestand verkeert, zoo als wij dien aanduidden, niet meer dan één of twee malen per dag zulk een inspanning zijner krachten zal vorderen, en gewoonlijk omstreeks denzelfden tijd. Het is hard, wanneer verpleegster en vrienden niet in staat zijn te bemerken, dat zij hem gerust zijn gang kunnen laten gaan. Men bedenke, dat vele lijders kracht hebben om te loopen, die niet staan of zelfs regtop kunnen zitten. Het staan is een inspanning van krachten, die den zieke het ergst aangrijpt.

Alles, wat men verrigt in de kamer van den zieke, nadat het vertrek voor den nacht is in orde gemaakt, doet hem slechts zoo veel te meer gevaar loopen een slechten nacht te zullen hebben. Wanneer men hem geheel uit den slaap wakker maakt, dan is een slapelooze nacht niet slechts voor hem zeer waarschijnlijk, maar zeker.

Een wenk wil ik allen geven, die een zieke verplegen of bezoeken, allen, die hun gevoelen kunnen uiten over den toestand, waarin zij den zieke of de ziekte vinden. Zie den patient en sla hem gade, nadat hij misschien omstreeks een uur geleden een levendig gesprek met u gehad heeft. Dit is de beste toetssteen van zijn toestand. Doch beoordeel hem niet, hoe hij er gedurende het gesprek uitzag. Tracht ook zoo naauwkeurig mogelijk te worden ingelicht, hoe hij den nacht heeft doorgebragt.

De zieke wordt zelden of nooit bewusteloos gedurende een inspanning van krachten. Eerst wanneer deze voorbij is, volgt de zwakte. Al de gevolgen eener overspanning vertoonen zich nooit gedurende, maar altijd na dezelve. Menigeen is aan de gevolgen eener inspanning gestorven, die, zoo als men zeide, onmiddellijk nadat zij was afgeloopen, hem volstrekt geen nadeel had berokkend.

Als oude, ervaren verpleegster, waarschuw ik regt ernstig voor zulke onbedachtzame uitdrukkingen. Ik heb patienten gekend, die den nacht ijlende doorbragten, nadat zij bezoek hadden ontvangen van personen, die hen beter hadden bevonden, die meenden, dat zij slechts gebrek hadden aan afleiding, die terugkwamen en zeiden: ik hoop, dat mijn bezoek u geen kwaad gedaan heeft, doch die tevens het antwoord niet afwachtten, even zoo weinig als zij den zieke gadesloegen. Welke patient zal ooit zeggen: uw bezoek heeft mij zeer aangegrepen!

Men heeft overigens in deze gevallen nooit dood noch ijlen te vreezen. Veel waarschijnlijker zullen de gevolgen onmerkbaar zijn. De bezoeker gaat straffeloos heen, doch niet de patient; deze zal lijden, ofschoon noch hij zelf, noch de bewerker van het nadeel weet, waaraan men dat te wijten hebbe. Alleen een zorgvuldige verpleegster zal de zaak op spoor komen. De patient zal zelfs dikwijls niet kunnen zeggen, wat hem gehinderd heeft.

Men moet niet tegen het bed van den zieke leunen, er op gaan zitten, tegen stooten of zelfs aanraken; dit zijn gewigtige dingen bij het zieke verplegen.

In alles, wat wij hier of elders gezegd hebben, hebben wij niet gesproken van hypochondristen. Het onderscheid te leeren kennen tusschen een waren en een gewaanden zieke, maakt een gewigtig deel uit der opvoeding eener ziekeverpleegster, en de behandeling van een gewaanden zieke maakt een belangrijk punt harer pligten uit. De verpleging tusschen een werkelijken en een gewaanden zieke verschilt ontzettend, en van laatstgenoemden is hier geen sprake. Ja, vele der hier aangevoerde punten maken het onderscheid uit tusschen een wezenlijken en een gewaanden zieke.

Het is waar, dat zieken, die aan hypochondrie

lijden, dikwijls achter den rug der verpleegster iets doen, dat zij in haar tegenwoordigheid niet verrigten zouden. Ik heb vele dergelijke patienten gehad, die bij voorbeeld, bij de maaltijden, die hun geregeld werden voorgezet, niets gebruikten, maar wanneer men spijs voor hen in een kast wegzette, gebeurde het niet zelden, dat zij die des nachts in het geheim nuttigden. De beweegredenen zijn echter hier geheel verschillend. Deze doen het ter wille van deze geheimzinnigheid, terwijl de werkelijke zieke zich dikwijls tegenover zijn verpleegster of geneesheer beroemt, hoe veel hij gedaan, gegeten en zich bewogen heeft, wanneer zij hieraan schijnen te twijfelen. Doch wij keeren tot de wezenlijke zieken terug.

Kortheid en vastberadenheid zijn voor alle dingen bij zieken noodzakelijk. Deelt hun uwe gedachten kort en bondig mede. Moogt gij zelf al in het onzekere zijn, zoo laat er toch niets van bemerken, zelfs niet, ik zou veeleer zeggen, vooral niet in kleinigheden. Het onzekere behoude men voor zich en den zieke geve men een bepaald antwoord. Lieden, die hardop denken, wier gedachten zich steeds luid openbaren, die al de redenen voor en tegen opsommen, deugen niet voor ziekeverpleegsters.

Onzekerheid is iets, dat door alle patienten het meest gevreesd wordt. Liever brengen zij al hunne eigene opmerkingen bijeen, om zelf tot een beslissing te komen. Een verandering van gevoelen, hetzij in betrekking tot de operatie, of alleen ook maar bij het omschrijven van een brief, spant den zieke meer in, dan een poging om een zwaar besluit te nemen.

Bij ziekte is de verbeeldingskracht veel werkzamer, dan in gezonden toestand. Wanneer men den zieke tot verandering van lucht een plaats voorstelt, en een uur later weder een andere, zal hij zich in de gedachte eerst naar de eene en daarna naar de andere plaats begeven en beiden in alle rigtingen doorloopen, en die verandering van locaal in de verbeelding zal hem even zoo vermoeijen, alsof men hem werkelijk op beide plaatsen had gebragt.

Kortheid en vastberadenheid, zoowel in bewegingen als in woorden, is een eerste vereischte in het ziekevertrek, niet minder dan het vermijden van alle haast en drift. Slechts hij, die over zich zelven weet te heerschen, zal beide gebreken kunnen vermijden.

Wat voorlezen betreft, zoo heeft mijn ondervinding mij geleerd, dat wanneer de zieke te lijdende is, om zelf te lezen, hij ook zelden het voorlezen kan verdragen. Hiervan zijn uitgezonderd kinderen, ooglijders en onbeschaafde lieden en personen, die door mechanische moeijelijkheden verhinderd worden zelven te lezen. Lieden, die zich gaarne laten voorlezen, zijn gewoonlijk niet zeer ziek, terwijl in koortsachtigen toestand of bij groote prikkelbaarheid der hersenen de inspanning, waarmede het luisteren verbonden is, dikwijls ijlen veroorzaakt. Ik zeg dit slechts met bedeesdheid, dewijl algemeen wordt aangenomen, dat men een zieke door voorlezen ontziet. Over twee zaken bestaat namelijk geen twijfel.

Vooreerst: wanneer den zieke iets voorgelezen moet worden, zoo doe men het langzaam. Men denkt dikwijls: hoe spoediger afgeloopen, hoe minder vermoeijenis, en men brabbelt voort in woedenden galop. Nooit bestond er grooter dwaling. Houdin, de goochelaar, zeide: wil men een zaak kort doen voorkomen, men verhale haar langzaam. En zoo is het ook met het voorlezen van zieken. Dikwijls heb ik den zieke tegen zulk een ongeschikten voorlezer hooren zeggen: lees het mij niet voor, vertel het mij liever. Zieke kinderen drukken dien wensch altijd uit, wanneer zij niet te bedeesd zijn om te spreken. Het is hun allen aangenamer een zaak te hooren verhalen, dan dat men hun voorleest.

Onbewust gevoelen de zieken, dat zij daardoor het overslaan, den ongelijken gang van het voorlezen, het voordragen van een van alle gewigt ontbloot gedeelte, het brabbelen doen ophouden. Indien de lezer zijne gedachten niet op het voor te lezene gevestigd houdt, afbreekt om voor zich zelven te lezen, of bevindt dat hij een verkeerd stuk heeft gelezen, zoo is de marteling van den armen zieke eindeloos. Weinigen verstaan de kunst om een zieke voor te lezen: zelden leest iemand zoo aangenaam als hij spreekt. Bij het lezen zingt hij of stottert, stamert, maakt haast, of mompelt, allemaal dingen, die bij het spreken niet plaats hebben. Het voorlezen moet altijd afgemeten en duidelijk zijn, iets eentoonig zonder cadance, luid zonder schreeuwen en het voor te lezene niet lang. Men moet naauwkeurig weten, hoeveel de zieke kan verdragen.

Ten tweede: de zonderlinge gewoonte, om in de ziekekamer voor zich zelven te lezen en den zieke slechts nu en dan een passage voor te dragen, die hem moet bezig houden, of eigenlijk slechts ten behoeve van den lezer plaats heeft, is onverantwoordelijk gedachteloos.

Waaraan moet dan de zieke denken gedurende de pausen bij het voorlezen? Zou men denken, dat hij zich zou bezighouden met hetgeen men hem heeft voorgelezen, juist zoo lang als het den anderen lust voor zich zelven te lezen, en bereid is zijne opmerkzaamheid op iets anders te vestigen, wanneer het den anderen goeddunkt, het voorlezen voort te zetten. Of de persoon, welken men voorleest, nu gezond of ziek is, of hij iets of niets doet gedurende het lezen, het gebrek aan zelfverloochening even als de geringe opmerkzaamheid van wegens hem, die zoo leest, is onbegrijpelijk; van daar is menige zieke ook zoo vriendelijk, van te zeggen hoe zeer hem dit pijnigt.

Nu nog iets met het oog op den ligten bouw onzer tegenwoordige huizen, waar men elke schrede op de trappen en op den zolder door het geheele huis hoort, en wel zoo veel te sterker, naarmate de verdieping hoog is. Het behoeft bijna niet gezegd te worden, hoezeer een zieke er onder lijdt, wanneer iemand boven hem woont. In de stevig gebouwde, oude huizen, waartoe gelukkig de meeste hospitalen behooren, is het gedruisch en het trillen naar verhouding van geen beteekenis; doch bij de ligt gebouwde particuliere woningen is het, bij de prikkelbaarheid aan zekere ziekten eigen, een ware

ramp. Onder zulke omstandigheden is het beter den zieke op de bovenste verdieping te verplegen, in weerwil van de moeite, welke het meerdere trappenklimmen veroorzaakt; want kan men de kamer boven hem niet onbewoond houden, zoo brengt men hem in een toestand van opgewondenheid, die geen opium kan wegnemen. Men moet de woorden van den zieke niet in den wind slaan, wanneer hij zegt, dat hij elke schrede boven hem als een steek in zijn hart gevoelt. Elk gedruisch, welks oorzaak de patient niet zien kan, werkt als een verrassing op hem, zoodat zieken van een prikkelbaar gestel minder zullen lijden, wanneer andere personen zich bij hen in dezelfde kamer ophouden, dan wanneer zij boven hem wonen of slechts door een dunnen wand van hem gescheiden worden. Daar m o e t stilte zijn in elk geval, tot elken prijs, dewijl in het tegenovergestelde geval de zorgvuldigste verpleging, de zuiverste luchtverversching niets kunnen baten.

De uitwerking van muziek op zieken wordt weinig gadegeslagen. Ook maakt de kostbaarheid hiervan heden ten dage een algemeene aanwending onmogelijk. Ik wil hier alleen opmerken, dat blaasinstrumenten, de menschelijke stem en snareninstrumenten met een aanhoudenden toon een weldadigen invloed uitoefenen, terwijl de piano en andere instrumenten, zonder aanhoudenden toon, juist het tegendeel te weeg brengen. Zelfs het beste pianospel zal den zieke aangrijpen; een eenvoudige volksmelodie daarentegen, op een gewoon draaiorgel gespeeld, zal hem aamerkelijk tot kalmte brengen en wel onafhankelijk van eenig verband van gedachten. Voor den gezonde, die werkzaam zijn wil, levert de muziek een werkzaam genot zonder moeite. Den zieke, die niet werkzaam zijn kan, verschaft zij genot en bevrijdt hem tevens van de zenuwachtige prikkelbaarheid, die ongeschiktheid tot elke bezigheid te weeg brengt.

RUSSISCHE LIJFEIGENEN.

Gedurende den laatsten gestrengen winter had mijn minder gunstige gezondheidstoestand mij meer dan ooit aan mijn huis gebannen. Zooveel te aangenamer was het mij, dus een kring van vrienden in gezellig onderhoud rondom den haard vereenigd te zien.

Onder deze bevond zich ook een koopman, een reeds bejaard man, die eerst voor korten tijd uit Rusland, waar hij meer dan vijftig jaren gewoond had, en zich een vermogen had verworven, van welks interesten hij onbekommerd leven kon, in zijn vaderland was teruggekeerd.

De man had veel gezien en veel ondervonden, en het Russische rijk bijna in alle rigtingen doorreisd; vooral hadden mij zijne verhalen over de mis van Nishnij-Nowgorod geboeid. Een levendige schilderij kon hij hiervan ophangen!

De Okka scheidt Nishnij-Nowgorod van de plaats waar de mis gehouden wordt. Men moet over een brug, welke 1300 schreden lang is, die gedeeltelijk op schepen rust, gedeeltelijk op palen is gebouwd. Het eerste, dat men in het gewoel op het schiereiland aanschouwt, zijn ontzaggelijke keeten, die door koks bewoond worden. Reeds bij het binnentreden valt het oog op kolossale brandende kagchels, waar dag en nacht ontzaggelijke hoeveelheden vleeschspijzen en koeken worden bereid. Deze keeten zijn zonder vloeren en het dak bestaat uit boomschors. Met groot geschreeuw worden de voorbijgangers tot eten uitgenoodigd. Hier en daar toonen ons de uithangborden waar de eigenaars het regt hebben, om sterke dranken te verkoopen; en menschen wier gang vrij onzeker is, duiden genoegzaam aan, dat zij van dit regt ijverig gebruik gemaakt hebben. Door kozakken wordt de politie waargenomen; daar gaat het wel gestreng, doch niet altijd regtvaardig toe. Tegenover de spijskeeten staan de schoenmakerswinkels; hier werkt men dag en nacht, om zooveel mogelijk de schade te herstellen, welke een lange voetreis aan het schoeisel der vreemden heeft aangebragt. Daar naast wordt het brood gebakken. Aan den tegenovergestelden kant van het schiereiland staan de tenten der koordedansers en goochelaars, die altijd goede zaken doen. Ook treft men daar dertig kegelbanen aan, waar men aanhoudend geoefende spelers den ongeoefenden het geld ziet afwinnen. Verderop zijn de slagerswinkels, waar het nog rookende vleesch ten verkoop wordt aangeboden. Het grootste gewoel heerscht aan den linkeroever van de Okka. Hier is alles bezig, alles voortdurend in beweging. Rondwandelende kooplieden houden de voorbijgangers tegen; zij zijn van het hoofd tot de voeten met hunne artikelen behangen, die zij ten overvloede nog onder luid geschreeuw aanprijzen. Vooral onderscheiden zich de mannelijke en vrouwelijke kleerenverkoopers door lastig opdringen en bedrog. Men kan de grootste kleinigheid niet koopen, zonder door een troep nieuwsgierige aangapers omringd te worden, waar tusschen de zakkerollers behendig hun handwerk drijven. Ook zijn de verschillende kleederdragten, die men te zien krijgt opmerkenswaardig! Daar gaat een Armenier, die men aan de regelmatigheid zijner gelaatstrekken, aan zijn sterken knevel en zijn snellen gang herkent. Hij wordt gevolgd door een rijken Persiaan, die langzaam en afgemeten zijne casimieren shawls, paarlen en echte edelgesteenten te koop aanbiedt. Hij dingt om den prijs van een koek met denzelfden ernst en deftigheid als handelde het om millioenen. Daar een Tartaar, wiens witte hoed hem eenige overeenkomst geeft met de oudste personen van het Italiaansch tooneel. Hij gaat met uitgestrekte armen, waarop allerlei artikelen, ten verkoope bestemd, uitgespreid hangen. Doch hij neemt de moeite niet, om zijn waar aan te prijzen; wie van hem koopen wil moet hem aanspreken. Een paar Russische koopmansbedienden roepen hem na: kniaz (vorst!). Slechts een dwaas

kan meer eischen dan gij! — Hij stoort er zich echter niet in het minste aan, doch vervolgt met afgemeten schreden zijn weg. Deze Tartaren zijn ook de gewone lastdragers der mis. Zij zijn werkzaam en matig, doch ook stilzwijgend en onvriendelijk. De meesten van hen dragen blaauwe voermanskielen en tulbanden of groote hoeden; ook somtijds kleine mutsen. Hunne vrouwen geven de voorkeur om het hoofd met witte slaapmutsen te bedekken, waardoor zij een belagchelijk uiterlijk verkrijgen. Dan volgen nog de Zigeuners, in Rusland „Ziganen" genaamd, doch wier levenswijze met diegene overeenkomt, welke men in andere landen aantreft. Zij houden zich overal op, waar men hun vrij en onafhankelijk laat, doch zij verdwijnen, zoodra men hun vrijheid slechts eenigzins wil beperken. Evenwel gehoorzamen zij aan de wetten van het land, en geven zelden aanleiding tot klagen. In Rusland, waar burgerlijke en godsdienstige verdraagzaamheid heerscht, zijn zij ook het talrijkst. Zij hebben, even als de Zigeuners in Hongarije en Boheme, en zooals de Gitanos in Spanje, scherpe gelaatstrekken en zwart, dik haar. Zij doopen hunne kinderen wel en bezoeken ook de Russische kerken, doch hebben nog een afzonderlijke godsvereering, die geheel afgodisch moet wezen, zoover men dit heeft kunnen uitvorschen. In den zomer trekken zij van plaats tot plaats, en wonen in de bosschen of spelonken, dikwijls weken lang; in den winter gaan zij onder dak bij de boeren, die hen uit vrees en bijgeloovigheid herbergen.

— Ik wilde u, aldus verhaalde de koopman mij op zekeren dag, van een grondeigenaar verhalen, dien ik reeds voor jaren op die mis heb leeren kennen, en met wien ik den terugtogt aannam. Iwan J. was een ongemeen onderhoudend man; hij wist veel, had veel gereisd, en sprak vloeijend Fransch en Duitsch, hoewel hij twee honderd uren van Moskou woonde. Ik vertoefde nagenoeg een dag bij hem, en zocht hem naderhand telkens op, wanneer ik de mis bezocht. Deze man was echter helaas, door en door een speler; wanneer onze eerste verwelkoming had plaats gehad, riep hij al spoedig om kaarten, en eindigde het spel niet, voordat hij zich met vrouw en kinderen aan den maaltijd zette. Het spel was trouwens niet hoog, en kon alleen als gezelschapsspel beschouwd worden; doch dikwijls had ik opgemerkt, hoe zijne oogen schitterden, wanneer de wispelturige fortuin hem goede kaarten toedeelde. Toen ik de laatste maal bij Iwan inkeerde, was hij geheel veranderd, doch ik had geen tijd, om naar de reden hiervan onderzoek te doen, daar nagenoeg gelijktijdig met mij een twaalftal edellieden uit de nabuurschap binnenkwamen, en wel, zooals ik bemerkte, niet voor de eerste maal.

Wij zaten met niet minder dan twintig personen aan tafel, en hetgeen aan bier, wijn en brandewijn gebruikt werd, was voor onderscheidene familien voor langer dan een maand toereikende geweest. Men dronk om den eetlust op te wekken, men dronk om het vermalen der spijzen te gemoet te komen, men dronk om de vertering te bevorderen, men dronk alleen uit begeerte om te drinken. Een opmerking, die ik maakte, verraste mij, namelijk dat alle edellieden zich goed hielden, en niet dronken tot hun verstand in die zee van spiritualia was verdronken.

Dadelijk na het middageten, op het oogenblik dat ik meende, dat allen zich in een wandeling zouden verlustigen, sloeg een der gasten voor iets te spelen (Faro). Zonder tegenkanting werd dit voorstel aangenomen; men nam aan tafel plaats, en de punsch werd binnen gebragt. Mijn gastheer zou mij ook dien nacht herbergen, doch hij gaf mij vrijheid, wanneer ik dit mogt verkiezen, mij naar mijn kamer te verwijderen, waar op Russische wijze kussens en dekens de plaats van bed innamen.

Ik overwon mijn vermoeidheid, en verzamelde al mijn kracht, om het genoegen te hebben van de spelers gade te slaan. Terwijl de dienaars de speeltafels in orde bragten, bemerkte ik reeds dat een groote strijd ons wachtte, en ik plaatste mij zoo digt mogelijk bij den gastheer.

Ik weet niet hoe het thans is, maar in dien tijd was de Russische adel nog met hartstogt aan het spel verslaafd. Omstreeks middernacht had Iwan reeds alles, wat hij aan geld bezat, verspeeld. Men had bepaald niet op woord van eer te spelen. Om twee uren had hij de diamanten zijner vrouw, die zich natuurlijk verwijderd had, ook verloren. Te drie uren, nadat hij zijn loopend kapitaal verspeeld had, en het geluk zich aanhoudend tegen hem verklaarde, had de ongelukkige man de enorme som van 115 boeren verloren. In Rusland zet men 10, 15 of 25 boeren op een kaart, zooals wij guldens. Zoo iets ziet men bij spelers dikwijls, en Iwan was een hartstogtelijk speler. Nog thans, na verloop van twintig jaren, zie ik het zweet op zijn bleek voorhoofd parelen, en de hand op de kaart beven, die hem zijn vermogen benam.

Bij het aanbreken van den dag had Iwan alles verspeeld, wat hij op deze wereld bezat. Doch neen! Door een zonderling denkbeeld gedreven, had hij nog een menschelijk schepsel, dat zijn eigendom was, teruggehouden. Dit was een jong meisje van omstreeks zeventien jaren, dat bij zijn vrouw de diensten van kamenier verrigtte. Iwan was zeer op dit meisje gesteld, misschien wel, dat het hem in den bloede bestond, want in dit opzigt is in Rusland niets onmogelijk. Het meisje was de verloofde van een koetsier, een lijfeigen, zooals zij, en de bruiloft zou de volgende week gevierd worden.

Toen het licht-dag was hield men op met spelen, al ware het niet met drinken. Mijn gastheer, geheel afgemat en gedrukt door het gevoel van zijn ondergang, verlangde naar frissche lucht. Het gezelschap begaf zich in den tuin. Daar bevond zich reeds de kamenier; zij was bezig met een ruiker te verzamelen voor haar meesteres.

Een der gasten, die haar zeer beviel, sloeg lagchende voor, om haar te spelen.

Mijn gastheer beefde; hij streek met de hand over het voorhoofd, en zeide: het is goed.

De ongelukkige hoopte zeker zich door zulk een worp van zijn verlies te herstellen. Ongelukkig denkbeeld van een speler.

Men ging weder huiswaarts, en op nieuw werd punsch aangeboden.

Het lieve meisje werd verloren.

Mijn gastheer boezemde mij medelijden in; zonder adem te halen sloeg hij eenige glazen punsch naar binnen, en volgde zijne gasten in den tuin.

Het meisje was daar nog. Zij sprak met een soort van intendant van den grondeigenaar, wiens bezigheid bestond in het stoppen van de pijp van zijn meester en in het afranselen der boeren.

— Agraffina, — sprak Iwan met een gedwongen lachje tot het meisje, gij behoort van heden aan dien heer! Hij wees op een vleeschkolos.

— Ik — begrijp — u niet — antwoordde zij met zachte stem.

— Ja, ja, mijn kind, gij behoort aan mij! riep haar tegenwoordige meester met een stuitenden lach. Gij behoort aan mij, en ik neem u mede naar mijn goed.

— Gij? mij? En mijn — verloofde?

— Die behoort aan Alexowitsch, die hem ook regtmatig gewonnen heeft.

Agraffina begreep nu buiten twijfel, wat er gebeurd was. O, ik ongelukkige! riep zij uit, en stortte bewusteloos ter aarde.

Iwan trachtte haar staande te houden. Hij floot. Een dienaar verscheen.

— Besprenkel haar gelaat met wat water! beval hij, en vertrok.

Agraffina kwam weder tot zich zelve.

Thans volgde de intendant zijn heer, en fluisterde hem eenige woorden toe. Deze stond ontbutst. Na eenige minuten nagedacht te hebben, sprak hij: ik verneem daar, dat Agraffina binnen eenige maanden moeder zal worden. Het kind, aldus vervolgde hij, kan niet in den koop begrepen zijn.

— Dat is zoo! riepen de spelers van alle kanten.

— Ook om het kind moet gespeeld worden, riep de tegenwoordige eigenaar der moeder. Honderd zilveren roebels tegen het kind! Hij kreeg een stuk geld te voorschijn, liet zijn partij raden, wierp het in lucht, en sprak toen het ter aarde lag: de kop heeft gewonnen. Ook het kind had de ongelukkige man verspeeld.

De verliezer liet zich zijn pijp brengen, en rookte — om achter deze onverschilligheid zijn diep zieleleed te verbergen.

Eenige uren later vond men den koetsier dood bij de paarden in den stal. Men had te vergeefs getracht, hem de wetten van het farospel aan het verstand te brengen; hij had zich met een rooden wollen gordel, zooals de Russische boerinnen dragen, opgehangen.

Het verdriet doodde ook Agraffina en het kind. Hetzelfde graf nam hen alle drie op.

UULE-MIE.

(Een verhaal uit Peelland).

DOOR

Cornelius.

Mijn gids was een jonge arbeider, die, gedurende de wandeling over de heide, zeer beschaafd met mij het gesprek gaande hield, zoodat ik niet wist waarover mij het meest te verwonderen, over zijn geregelde en vloeijende wijze van verhalen, of over de juistheid zijner uitdrukkingen en aanmerkingen. Zijn voorkomen was zeer gunstig en zijn houding hoogst fatsoenlijk; hij was wezenlijk een gentleman.

En nu ben ik, der waarheid hulde doende, genoodzaakt eene verklaring af te leggen, waardoor ik voorzeker het hart van vele aristocraten zal winnen. Mijn gids namelijk, hoewel slechts een boerenarbeider, was van echt edel ras. Gedurende de regering der Hoog-mogenden is de inheemsche adel der meijerij bijna geheel te loor gegaan en verarmd, en zijn de afstammelingen in de regte lijn van tallooze barons en jonkers thans eenvoudige landbouwers en handwerkslui; maar al is de fortuin hun niet gunstig geweest, zij hebben de herinnering aan vroegere grootheid levendig gehouden; ze spreken er niet van, maar ze zijn in hun hart er trotsch op; zoo zij nog eenige regten op heiden of weigronden bezitten, en de gemeente of het domein wil deze verkorten, dan komt plotseling de een of andere vergeten landman met de noodige perkamenten en bescheiden voor den dag, om zijn goed regt, en dat zijner familie te bewijzen, en is dat bewijs geleverd, dan gaat alles weder in de oude eikenhouten kist, en niemand schijnt meer om het voorgevallene te denken, en geen der tegenwoordig in aanzien zijnde adellijken bekommert zich meer om den boer.

Maar die boeren onder elkander handhaven hunnen verstooten adel. Aan de speeltafel in de herberg, zoowel als in het aangaan van huwelijksverbindtenissen. Die oude afkomst heeft zoo mogelijk nog meerder magt dan het geld, en mijn gids, die voor ƒ 2,00 of ƒ 2,50 per week landarbeid verrigtte, was van zulk een geboorte, dat hij geregeld in de herberg plaats nam aan hetzelfde tafeltje, waaraan de burgemeester of een der wethouders gezeten was, om met hen een partijtje te „proppen" 1); even zoo wel als dat hij geen de minste vrees zoude gekoesterd hebben een afwijzend antwoord te zullen ontvangen, wanneer het in zijn hoofd opgekomen ware, om de hand van de rijkste boerin in de buurt te gaan vragen.

Wij gingen langs den geprojecteerden grindweg naar Someren, een oud en groot dorp, dat aan de Zuid-Willemsvaart, tusschen Helmond en het Limburgsche stadje Weert, ligt. Bepaald waren wij op romantischen bodem. Den Hoederboom (Hunnerbodem) hadden wij links laten liggen met al zijne potscherven, stukken van steenen strijdbijlen, tallooze sporen van verroest ijzer en nog duidelijk

1) Verkorting van „proponeren" een soort van boerenwhist.

zigtbaar gegraven bron. Toen wij de heide door waren, hadden wij ons aan de Bult een oogenblik opgehouden, om eens „aan te pijpen” en een glas bier te drinken, en van daar begaven wij ons, den grooten weg volgende en alzoo de plaats, waar vroeger „de Donk” stond, links latende liggen, naar de kom van het dorp.

— Kijk, mijnheer, zeide mijn medgezel, terwijl hij me met de oogen een huisje wees, dat ter regterzijde van den weg lag, kijk, daar woont Uule Mie.

— Wie is Uule Mie? vroeg ik nieuwsgierig, want ik begreep dadelijk, dat deze eene beroemde persoon moest zijn.

— Uule Mie is eene heks, was het antwoord. Eigenlijk heet ze Mie Jansens, maar haar bijnaam is Uule Mie. Maar ge gelooft zeker niet aan hekserij?

Ik glimlachte.

— En toch is het zeker waar, dat er heksen zijn, en even zoo zeker, dat zij eene heks is.

— En hoe weet men dat?

— O, dat kan men gemakkelijk weten. Kijk, als men iemand voorbij komt, en men denkt, dat het misschien eene heks is, dan laat men ze maar voorbij gaan, en als ze een eind-wegs voorbij is, blijft men staan, zoo, en de daad bij het woord voegende, bleef hij plotseling staan, dan kijkt men haar achterna; hij keek naar den weg, dien wij afkwamen, en zet den bal van den eenen voet tegen de teenen van den anderen. Is men eene heks voorbijgekomen, dan kijkt ze dadelijk om; ik heb het duizend maal geprobeerd, en het komt altijd prompt uit....

De jonge man verliet zijne stelling, en wij vervolgden eenige schreden zwijgend onzen weg.

— Maar, begon ik eindelijk, is dit het eenige, waarom men zegt, dat Uule Mie eene heks is?

— O neen, antwoordde de jonge man, van haar weet ik bepaald zeker, dat zij gehekst heeft. Ik zal het u vertellen, als u verkiest.

— Als je blieft, ge zult me veel pleizier doen.

— Ik heb een vriend, Dorus heet hij; hij is de zoon van een molenaar, en is thans weêr thuis en op zijns vaders molen; maar, zoo als mijnheer wel weten zal, moeten molenaars op het ambacht reizen, en zoo doende was hij ook eenige jaren uit het dorp geweest. Op den molen, dien ge daar ginds ziet staan, was hij in dien tijd ook gedurende eenige maanden als knecht, en toen heeft hij Uule Mie leeren kennen, en ondervonden, dat zij eene heks is....

Mijn medgezel zweeg een oogenblik, en juist toen ik meende dat zijn verhaal op zoude houden, begon hij op nieuw. Logisch had hij eerst zijne inleiding gegeven; het verhaal volgde onmiddellijk. Zijn zwijgen was slechts een punt, gevolgd door een alinea.

Gedurende eene week of misschien langer had het bijna niet gewaaid. De molen lag vol graan, even als de twee andere molens, want hier op het dorp zijn er drie; men moest van buiten meel laten komen; de menschen waren vreeselijk verlegen, maar daar was geen wind, en er kon niet gemalen worden. Evenwel ging Dorus iederen ochtend naar den molen, en rookte daar zijn pijpje, mooi landerig, omdat hij niets te doen had, en den tijd verdrijvende, ja, zooals hij dat het best kon.

Nu gebeurde het op zekeren morgen, dat eene vrouw of meid van diep in de twintig of even in de dertig jaren den molenberg opkwam; hij dacht: al weer een zak meer, en kwam naar beneden om een praatje te maken.

— Wilt ge mij eens even die zak nog malen? vroeg de meid.

— Jawel, antwoordde Dorus, als ik maar wind had; maar het wil niet waaijen.

— Kom, kom, zeî de meid, het zal wel waaijen, zeil maar op, en ge zult zien.

Enfin, zij drong er op aan, dat hij zoude opzeilen, en hij zeide, dat het niets helpen zoude; zoo begonnen ze elkander te plagen, en daar zij er tamelijk goed uitzag en heel aardig praatte, besloot hij haar haren zin te geven; want als men goed wil staan met het vrouw-volk, moet men ze baas laten.

Al pratende en lagchende had Dorus opgezeild, en.... ge kunt u voorstellen, hoe verwonderd hij was; waarachtig de wieken begonnen te draaijen!

Natuurlijk maalde hij het graan van de meid, die hem had aangeraden op te zeilen, het eerst.

— Wilt ge gaarne dien wind houden? vroeg ze hem, voordat ze wegging.

— Als je blieft, zei Dorus, hij kan ons nooit beter te pas komen dan thans.

— Nu, dan zult gij hem houden, zeide de heks, en ging heen. — Dorus had natuurlijk om geen maalloon gevraagd, integendeel, hij bedankte haar voor haar geschenk, want toen wist hij, dat hij eene heks op den molen gehad had.

Intusschen had de baas uit zijn huis eens naar den molen gekeken, en zag tot zijne verwondering, dat Dorus maalde, terwijl hij niet den minsten wind bespeuren konde, en de andere molens, en ge kunt zien hoe digt die andere bij de zijne staan, ’t is geen twee honderd passen, stil stonden, al had men ze ook opgezeild. Hij stopte zijn pijp en kwam bij Dorus.

— Wat is dat nu? vroeg hij, wij malen, en er is geen wind!

Toen vertelde Dorus hem zijn avontuur, en daar hij den baas uitduidde, hoe de meid er uitzag, die hem den wind bezorgd had, herkende deze haar, en zeide hem, dat hij Uule Mie bij zich gehad had. Hij wees hem waar ze woonde, en vertelde nog verscheidene stukjes van de heks. Intusschen bleef de molen den geheelen dag alleen malen, en niet voor tegen den avond, toen er wat meer wind kwam, konden de anderen beginnen.

Maar wat gebeurt er? Het liep tegen kermis, en er was weer geen wind. De menschen waren schrikkelijk verlegen, en liepen storm op de molens; maar het baatte hun niet, ze konden geen meel krijgen. Toen zei Dorus tot zijn baas, wat dunkt u, als ik eens naar Uule Mie ging, ze heeft

ons laatst zoo goed geholpen. — De baas had in het begin er wel op tegen, maar eindelijk gaf hij Dorus permissie; en Dorus ging naar Uule Mie.

Uule Mie was t'huis.

Hij begon met een of ander wissewasje, en kwam eindelijk op den wind.

— Kijk, zeide hij, als ge kunt maken, dat we wind hebben, dan zal ik kermis met u houden.

— Kom, kom, antwoordde Uule Mie, dat zult ge niet doen,

— Dat zal ik wel, zeide Dorus, zoo zeker als ik hier sta; denkt ge, dat ik er iets om geef, wat de menschen zeggen? Ik ben hier vreemd. Bij ons op het dorp zijn de menschen zoo gek niet om aan iemand het land te hebben, die hooger geleerd is dan een ander, voornamelijk als men goed doet, met wat men kan. Bij mijne ziel! Ik zal gedurende de geheele week met u kermis houden, als gij nu maar maakt, dat we wind hebben.

Uule Mie keek hem eens goed aan, en toen zij zag, dat hij meende wat hij zeide, zei ze: 't is goed, dan zal ik maken dat ge malen kunt; wacht slechts een oogenblik.

Ze liet hem alleen, en ging op haar kamer. Na eene kleine poos kwam ze terug, en gaf Dorus een zakdoek.

— Zie, zeide ze, in dezen doek liggen drie knoopen; wanneer ge er een uit doet, zal er wind komen, genoeg, naar ik denk, om te kunnen malen; doet gij er den tweeden uit, dan zal het tamelijk hard waaijen, de molen zal loopen als gesmeerd, ge zult er alles door kunnen jagen wat ge verkiest; maar pas op! voor den derden knoop, laat dien er in, of het zoude u misschien berouwen.

Dorus bedankte haar, en ging naar den molen. Hij zeilde op, deed een knoop uit den doek, en de molen draaide tamelijk wel.

Tegen den avond echter zagen hij en zijn baas, dat, hoewel de voorraad graan op den molen zeer verminderd was, er echter nog veel te malen viel, voornamelijk daar de boeren, ziende dat de andere molens niet maalden, nieuw graan gebragt hadden; we zullen wat straffer doorzetten, zeide Dorus, en deed den tweeden knoop uit den doek.

Dien nacht liep het als gesmeerd; tegen den morgenstond was bijna al het graan ingeruimd, er waren nog slechts een paar zakken over.

Gelijk u begrijpt hadden Dorus en zijn baas, gedurende den geheelen nacht over Uule Mie gesproken.

— Als wij er den derden eens uitdeden, begon eindelijk de baas.

— Ik durf niet, antwoordde Dorus; ze heeft me zoo sterk gewaarschuwd, dat ik er geen courage toe heb.

— De baas had den zakdoek in de hand; mij dunkt, zeide hij, ik zou zoo'n knoop er ook wel in kunnen leggen, als het te erg liep.

— Ja, dat lijkt zoo, meende Dorus; maar daar zoudt ge u meê vergissen. Ik voor mij deed, als het mijn molen was, het voor geen duizend gulden.

De baas lei den doek weg, en ging eens naar buiten kijken.

— De lucht ziet er niets buijig uit, begon hij weêr, toen hij zijn hoofd uit het gat terugtrok; mij dunkt, wij moeten het maar eens wagen.

— Baas, baas! doe het niet!

Maar de baas had rust nog duur, hij kon zijne nieuwsgierigheid niet langer bedwingen.

— Ik waag er den molen aan, zeide hij eindelijk; Dorus, jongen, doe er den derden ook maar uit, ik wil weten of het wezenlijk zoo hard waaijen zal, als Uule Mie u gezegd heeft.

— Dorus kon het natuurlijk niet schelen. Als gij wilt, zeide hij, 't is mij wel, en hij maakte den knoop los.

Maar daar begint het zoo allerverschrikkelijkst te waaijen, te stormen en los te barsten, dat ze niet wisten, hoe ze het hadden; ze probeerden wel om den knoop weêr te leggen, maar het ging niet; toen liep Dorus zoo hard als hij loopen kon naar Uule Mie, gedurig omkijkende of de molen nog stond en geen van zijne wieken verloren had. Uule Mie ontving hem, maar half tevreden. Ik heb het wel gezegd, zeide ze, de nieuwsgierigheid heeft u bedorven. Maar Dorus bad en smeekte zoolang, tot ze de knoopen weer in den doek deed; plotseling, even zooals de storm gekomen was, ging de wind liggen, en toen Dorus op den molen terugkwam, stonden de wieken stil, alsof ze vastgespijkerd waren.

Een paar dagen later was het kermis, en Dorus ging Uule Mie, zooals hij beloofd had, afhalen; iedereen lachte hem uit, maar hij stoorde zich daaraan niet, en bleef gedurende dien geheelen dag met haar kermis houden. Den volgenden dag ging hij haar weêr halen, 't was een knappe meid en hij stoorde zich niet, van wat men hem van haar vertelde; maar nu liep het erger; men bande hem, om Uule Mie, uit de compagnie, en geen mensch wilde in den dans tegen hem overstaan, zoodat hij al een heel treurigen dag had; tegen den avond bragt hij Uule Mie te huis, zoolang had hij het volgehouden, maar den derden dag kwam hij haar niet meer halen; hij ging met een ander meisje uit.

— En heeft hij later niets meer van Uule Mie vernomen, vroeg ik haastig.

— Met uw verlof, begon mijn medgezel weder, terwijl hij mij een lesje in wellevendheid gaf. Ik wilde u juist vertellen, dat Dorus een paar weken later des avonds voorbij het huis van Uule Mie kwam, en toen allervreeselijkst geslagen werd, zonder dat hij iemand zag, die sloeg; hij meende niet anders, of hij zou het met den dood bekocht hebben, zoo dik viel de rottingolie op zijn rug en zijne schouders; bont en blaauw en half dood van schrik kwam hij bij den molenaar aan, die hem op den koop toe nog hartelijk uitlachte. Korten tijd daarna is hij hier uit het dorp vertrokken, en thans, zooals ik u, gelijk ik meen, reeds gezegd heb, op den molen van zijn vader. — Dorus liegt nooit, mijnheer, en ik geloof hem zoo goed, alsof het mij zelven gebeurd was; doch hier zijn

we bij de gereformeerde kerk, waar u de zerken zien wildet 1).

SNAPHEMWEG.

(Een verhaal uit het Schwarzwald.)

NAAR

Waldrich v. Sanct Trutbert.

Het was in het jaar 1796. De Franschen hadden de bergengte van den Kniebis bestegen, de Zwabenschans, die den pas verdedigde, overrompeld, den Wurtembergschen majoor doodgeschoten en zijn half bataillon en drie kanonnen weggevoerd. Sedert dien tijd zwierven zij in het Schwarzwald rond en bedreven allerlei wandaden. Hulp tegen hen was nergens te krijgen; de Wurtembergers waren voor de overmagt geweken en slechts de Oostenrijkers schoven hier en daar een zwak voorpostje voorwaarts. Het onbeschaamdst hielden de Franschen huis in het Opper-Murgdal, dat aan den Kniebis grenst en uit de schans het eerst zich aan hun oog vertoonde. Zij haalden het vee uit stal en weide, hooi en koorn uit de schuur, spek uit het rookhok, meel uit het vat en de vrouwen moesten zich voor hen verbergen. Hun vuil linnengoed lieten zij [illegible] en namen daarvoor het schoone uit de kast. Laarzen en schoenen trokken zij hun van de voeten en namen somsomtijds ook de kous mede, want de groote armée kon niet langer barrevoets marcheren.

Over deze gastvriendschap ontsteld, stond op een Meiavond de oude Bastiaan onder zijn dak van sparrenhout, op een vooruitstekenden heuvel aan de rivier en trachtte zijn pijp aan te blazen, maar te vergeefs; hij blies zich slechts heete asch in het gelaat; het edele kruid was verbrand en geen nieuw in huis. Een bezoek der vreemde troepen had het laatste pakje heden morgen medegenomen en men was vloekende weggegaan, daar verder niets meer in huis was, dat der moeite waardig was, om mede te voeren. De oude hoorde voetstappen achter de hut en een zachte stem sprak: Vader, zijt gij nog op? Zijn zij weg? — Margriet, wat doet gij hier? vroeg hij driftig. Waar zijn de kinderen? — Vader, ik heb hen allen goed onder dak gebragt, waar geen Franschman hen meer zal verjagen; zij zijn, zooals gij ons geraden hebt, boven op den Renkenkopf. Voor de eerste maal ben ik boven geweest en heb ook geen vrees meer voor de geesten, die daar huizen. Daar staan in groote kringen rotsblok aan rotsblok, elk minstens twaalf voeten hoog, door bosschen beschaduwd en door heesters omslingerd en in dien burg zijn zij nu verschanst, kruipen tusschen de steenen door, koken, spinnen en praten.

— Ja, Grietje, zoo zij nog bestonden, die deze rotsblokken bijeen gebragt hebben, dan zou wel geen Franschman in het bosch zijn, sprak de oude. Dat waren de oude heidenen, die voor twee duizend jaren hun god zulk een tempel bouwden, en van daaruit hem hun offervuren deden verrijzen. Maak dat gij weder naar boven komt, naar uwe kameraden, want gij zijt nog de moedigste van den geheelen troep. — Vader, ik kan het daar boven in veiligheid niet uithouden, wanneer ik weet, dat gij hier zoo moederziel alleen t'huis zijt. Of gij gaat mede, òf ik blijf. — Hoe kan ik weg? hernam haar vader. Ik heb den vollen kelder wel goed verborgen, door er een planken vloer boven te maken, zoodat de vijand, wanneer hij zijne nasporingen inzet, een ledig huis vindt en brommende weder vertrekt, zooals hij heden heeft gedaan; doch vindt hij het geheel en al van menschen verlaten, zoo trekt hij het om en gebruikt het hout, om zijn pot mede te kooken. Laat mij getroost alleen; ik heb een trooster t'huis zonder u; want ik ben meer dan zeventig jaren oud en elken dag en elken nacht bezoekt mij de dood; die oude gezel klopt mij vertrouwelijk op den schouder en zegt: oude knaap, het is de moeite niet meer waard, dat gij u ongerust maakt en zorgen op den hals haalt; verlaat [illegible] en kom te regter tijd, om u, ouden stumper, rust te brengen. Gij hebt nu zoo vele jaren gezorgd, laat het er thans bij, en maak het u zoo gemakkelijk mogelijk.

Een verder gesprek werd door de komst van een derde afgesneden, die als een spook onverwachts op den drempel stond, en den ouden kort aansprak: ik ben een vijand der Franschen, bij gevolg een vriend van u en wil den zomer hier doorbrengen. Hier zijn vooreerst twintig dukaten als huur, en nu naar binnen, om mijn kwartier bij u op te slaan. Verwonderd staarden zij den spreker aan, doch antwoordden niets; Margriet stak de lamp aan, plaatste die op tafel, ligtte den planken vloer boven het kelderluik op, om den vreemdeling eenige verkwikking te halen. Weldra waren zij alle drie rond de tafel gezeten, en de vreemdeling was het voorwerp van opmerkzame beschouwing, terwijl hij het maal eer aandeed. Hij was een kort man van omstreeks dertig jaren met donkere knevels en baard, en gekleed in een grijzen jagtkiel met groenen kraag; een geweer met dubbelen loop en groene weitasch had hij tegen den muur geplaatst; een ruitersabel hield hij tusschen de beenen en na gegeten te hebben, nam hij, leunende op het gevest, het woord: het komt mij voor, dat ik mij bij den regten man heb ingekwartierd, en schoonere waardin had ik wel nergens kunnen vinden. Maar zeg mij, wie is de man, bij wien ik op goed geluk in huis ben gevallen, wie is hij eigenlijk; hij ziet er uit als een boer, en is het toch niet.

— Die in het woud woont, mijnheer, moet van alles kunnen doen, wil hij door de wereld komen, aldus luidde het antwoord van den oude. Ik ben dan in de eerste plaats schoolmeester in het Baiersbronner Oberthal, welke bezigheid mij evenwel niet veel tijd ontrooft, want des zomers hoeden de kinde-

1) Wij achten bovenstaande vertelling ruimschoots een mededeeling waardig, daar het ons doet zien hoe in sommige plaatsen van ons vaderland het bijgeloof, in het midden der negentiende eeuw nog diep ingeworteld is, en welk een ruim veld de verlichting nog openstaat om kennis en beschaving te verspreiden, waar zulke sprookjes niet slechts voor goede munt doorgaan, maar gretig worden aangehoord en verspreid.

DE RED.

ren het vee, en des winters weêrhoudt hen het slechte weer. Zij hebben de school alleen, opdat zij op wettige wijze niets zouden leeren, zooals dat hier van ouds het gebruik is geweest. Want van den schoolmeester tot aan den hertog is het misleiden van de overheid en het ontduiken der wet steeds de oude boerenwijsheid geweest. Voor mijn betrekking ben ik, wat de diensten betreft, die ik lever, voldoende betaald met vijftig gulden, doch heb hiermede slechts genoeg voor tabak, zout en licht. Dus ben ik genoodzaakt, om, ten tweede, de koopman te zijn uit het dal, die echter dezer dagen zijne voorhanden zijnde goederen den Franschman heeft moeten afstaan. Ten algemeene nutte ben ik ten derde tapper, doch heb mijn uithangbord ingehaald, sedert dat er gasten binnentraden, die niet betaalden. De oude lachte met een schelmengezigt, en sprak verder: dewijl mijne gasten echter van tijd tot tijd een stuk versch vleesch verlangen en wij geen slagters hebben, ben ik genoodzaakt het gedierte in het woud te dooden. —

— En het hout, om het te braden, neemt gij in het voorbijgaan ook mede, aldus vulde de vreemdeling het verhaal aan. Ik zag het al dadelijk, dat [illegible] snitsboef in u school, en dat verheugt [illegible]

— Maar wie is nu mijnheer, van waar komt hij en wat heeft hij hier in het dal te verrigten? vroeg de oude wantrouwend. — Wie ik ben en van waar ik kom, is u tamelijk onverschillig, aldus luidde het antwoord, doch wat ik wil moet gij weten. Het is een gevaarlijk geheim, dat de muren zelfs niet mogen verstaan. Ik dacht, dat de jonge jufvrouw maar naar bed moest gaan, en dat gij uw pijp maar eens uit mijn buidel stoptet en uw regteroor oplettend naar mij toekeerdet. — Hierop fluisterde hij den ouden man wat in het oor, die van schrik opsprong, met zijn vuist op tafel sloeg en listig lachte. — Zie zoo, meester, nu weet een persoon meer in de wereld wat ik wil, sprak de vreemde. Ik moet een leidsman en spion hebben, waartoe gij mij te oud zijt. — Nu, daar weet het meisje raad voor; ik hoor haar nog in de keuken bezig. Kom binnen, Grietje! riep hij, en toen zij binnen trad sprak hij snel: die heer daar wil in het woud Franschen opspeuren, en moet iemand hebben, die hem hunne holen aanwijst. Kent gij iemand? — Ja wel, morgen zal ik er voor zorgen, sprak zij vrolijk.

Zij wilden zich nu ter rust begeven, toen een geluid, komende van de rivier, en overeenkomende met het vallen van een zwaar ligchaam, gevolgd door een diep gerogchel, hen tegenhield. Laat die zich weder hooren! bromde de oude man, wanneer dat maar niet van een slecht voorteeken voor u is, mijnheer! — Vader, de hemel sta ons bij, daar is Schlozki! riep het meisje. — Wie is dat dan? vroeg de gast. Is het een mensch of een duivel? — Beide, mijnheer, wanneer hij nog iets is, hernam de oude schielijk; hij heet echter Sluiski, dat hier in het bosch omgezet wordt als Schlozki; hij was een Fransch overste in den kwaden oorlog in den Palts onder Lodewijk XIV. Daar hebben zij gemoord en gebrand van den Palts tot aan Renchdal, de stad Oberkirch in asch gelegd en het volk het bosch ingedreven. Sluiski viel met een rooversbende in ons dal, moordde en brandde tot de dalbewoners onder den schout van Baiersbron moed vatten en achter rotsen en boomen op het gespuis loerden. Midden tusschen de gedoodden lag Sluiski, maar hij was niet dood; zij sloegen met de kolven hunner geweren op zijn hoofd, doch dit schaadde hem niet; zij wierpen hem bij Gumpen in den Murg, doch hij hield het hoofd als een kikvorsch boven water en spartelde, tot zij met hefboomen een rots op hem stortten. Thans ligt hij daaronder en zucht en gorgelt somtijds des nachts, waarop echter altijd een ongeluk volgt. — Oude, ik zal hem zijne landslieden nazenden, dat zal het geheele ongeluk zijn, zeide de gast lagchende. Goeden nacht!

Bij het aanbreken van den dag stond de vreemdeling reisvaardig, en verlangde naar zijn gids. — Die ben ik, sprak het jonge meisje. Praat er niet tegen, vader; hebt gij dan geen geheugen meer voor het ongeluk, dat uw dochter heeft getroffen, en het is nog geen zes maanden geleden, dat de vijand mij dit berokkende! Luister naar mij, mijnheer, opdat gij niet wanen zoudt, dat een onbeschaamde meid u hare diensten aanbiedt. Sedert de Franschen de keizerlijke te [illegible] hebben geslagen, is geen meisje, geen vrouw meer voor hen veilig, en een hunner, van officiersrang, had het op mij gemunt. Hij rukte mij reeds eenmaal uit het huis, liet mijn vader knevelen, en mij bleef geen ander wapen overig, dan mijn stem. Mijn roepen om hulp werd door den zoon van den molenaar gehoord, die, met de bijl gewapend, ter mijner hulp toesnelde; zij schoten hem dood. Het zien van zijn bloed maakte mij woedende, want hij was mijn verloofde; ik ontworstelde aan mijn vijand, en sprong in het water. Lagchende vervolgden zij hun weg; ik echter verdronk niet, en sedert de moordenaar dit vernomen heeft, vervolgt hij mij op alle wegen. Ik vlugtte voor hem op gindschen berg; doch thans vlugt ik niet meer, want mijn beminde vindt in u zijn wreker. Neem mij met u mede, ik ken alle sluiphoeken in het gebergte, en zal u het wild opdrijven.

De schoolmeester trommelde zijn treurmarsch op het venster, van waar hij eensklaps terugsprong met de woorden: daar zijn zij al weder! — De gast en zijn gids ontvlugtten in allerijl door de achterdeur, en klauterden den met hout begroeiden berg op, de gast vooruit, als een gemsbok zoo vlug, zoodat Margriet achter bleef. Hij wenkte haar toe uit het kreupelhout, en verdween achter de struiken. Lagchende en zingende kwam een troep Franschen, door een luitenant aangevoerd, het dal uit. Deze jubelde luidkeels, toen hij de vlugtende Margriet bemerkte, en ijlde haar onder het lagchen zijner manschappen na. Krak ging het, en daar tuimelde hij dood de helling af; nog twee schoten en de korporaal en de tamboer vielen. De manschap vermoedde een hinderlaag der Oostenrijkers, nam de gevallenen op hunne schouders, en re-

tireerde het dal door naar den Kniebis. Dit ging alles in vliegenden haast. Inmiddels had Margriet den schutter ingehaald, en hem haar hand aanbiedende, zeide zij: gij troft den regte. — Hij hernam echter: thans zijt gij gewroken, ga nu naar uw vader terug. — Wilt gij dan mijn geleide niet, mijnheer? Maar Margriet, houdt gij mij dan voor zulk een ligthoofd, dat ik als een landlooper met een meisje zou rondzwerven? — Mijnheer, waarvoor ziet gij mij aan? — Voor het beste meisje uit het Opperdal. Ik ben niet sedert van daag of gisteren in uw nabijheid; sedert weken jaag ik het Fransche wild. — Waar vondt gij dan een onderkomen? vroeg zij verwonderd. — De vreemdeling trok het plan van een kaart uit zijn zak, breidde dit voor zich uit, en zeide: zie eens of ik uw woning niet juist op het papier heb gebragt. Wat is dat voor een dal, hier regts, en wat beteekent dat roode punt daar? — Dat is de Raumünz, en dat is de Leimisse in het bovengedeelte van het bosch. — Daar bij den boer, die er op woont, had ik nu en dan mijn verblijf, en wat is dat daar verder, daar boven? — Dat is Hornisgrinde en Seebach. — Daar bij den boschwachter vond ik mijn tweede schuilplaats; van hem vernam ik uw lot, en den nood van uw dal. Ik wilde mij overtuigen, daarom [illegible] — maar waartoe dat vele geld, wanneer gij ons slechts zoo nu en dan wildet bezoeken? — Dat gaf ik uw vader, omdat zij zijn winkel geplunderd hadden; het was daarenboven niet het mijne, maar ik heb het een Franschman ontnomen, dien ik had weggeblazen. — Treurig liet Margriet het hoofd hangen : dus hebt gij mijn hulp niet noodig? vroeg zij. Waarom hebt gij mij dan mede genomen? Om u voor uwe vervolgers in veiligheid te brengen, hernam hij. Ga thans, gij weet, waar gij naar mij kunt vragen. — O, mijnheer, en waarheen gaat gij thans? — Vooreerst naar den kolenbrander, in het kolenbranderswoud, wiens jongen voor mij op kondschap is uit geweest, en van hem hangt het af, wat ik verder doen zal. — Maar, mijnheer, gij zijt zoo goed en menschlievend, wat drijft u tot dit wreede moordenaarswerk aan. — De smaad, dien het vaderland lijdt, en verbittering tegen de roovers zetten mij aan, om dezen oorlog op eigen hand voort te zetten. Vraag mij niets meer, doch denk gaarne aan mij, want ik ben u een trouw vriend; spreek ook tot mij, als ik tot u, Grietje; mijn naam is Frederik. — En gij zijt een Oostenrijker, dat verraad uw tongval. — St! St! dat mag niemand weten; de boschbewoners ginds noemen mij: Snaphemweg. Wanneer gij van hem hoort, zoo weet gij, dat ik het ben, en nu vaarwel!

Margriet ging weder naar haar vader terug, terwijl hij den berg verder besteeg, tot hij ter halve hoogte gekomen, de woning van den kolenbrander had bereikt. Deze zwarte werkman, zoo dun uitgerookt, als zijne worsten in het rookhok, stookte in kalme rust zijn oven. Heeft uw jongen zich nog niet vertoond? vroeg de vreemdeling. — Neen. — Sedert wanneer is hij weg? — Weet niet. — Welken weg heeft hij ingeslagen? — Weet niet. — Wat heeft hij gisteren berigt? — Niets! — En iets voor mij medegebragt? — Daar ligt het. — Waar dan! — In de hut. — De vreemdeling trad binnen, doch kwam na eenigen tijd weder terug; het gaat niet, oude, sprak hij driftig, ik zoek en zoek en vind niets. Help mij eens zoeken. — Kan niet. — Zeg dan toch waar het ligt. — Daar ginds. — Waar gindsch? — Onder den stroozak. — Goed, sprak de vreemdeling, toen hij ten tweede male uit de hut te voorschijn trad; het is de Fransche uniform, dien ik den laatste heb uitgetrokken. Help mij eens in dat pak? — Dwaasheid, bromde de oude. — Neen, dat is geen dwaasheid, ik maak mij zelven tot een lokvogel, om mijn wild magtig te worden. Help mij toch eens in die naauwe mouwen! — 'k Zal u vuil maken. — Hij moest zich alleen kleeden. Toen hij als Franschman bij de hut stond, kwam de jongen aan, tuurde in het rond, en riep luid, o, o, oude, de Franschen! — Ezel, bromde de oude, ziet gij dan niet dat het Snaphemweg is.

De jongen naderde, en rapporteerde: langs den Seebacherweg komen twee Franschen, met twee koeijen en een stier. Het zijn echter geen dieren uit de bergen, [illegible] den Knijn. Frederik greep zijn buks, ijlde weg; de knaap slenterde hem op zijn gemak na. Bij den Ruhestein, die Seebach van Murg scheidt, stiet de jager op zijn buit, naderde de soldaten, en praatte vrolijk met de beide welgewapende schelmen. Zij naderden het smalle pad over de klove, waaruit de roode Murg ontspringt. Een stoot, en de eene Franschman buitelde kop over bol naar omlaag; een sabelhouw, en de tweede stortte met gespleten schedel den eerste na. Aai! Aai! riep de jongen, en sprong achter den boom te voorschijn, waar hij zich verborgen had. — Hier jongen, drijf het vee naar de hut, terwijl zal ik die beiden de zakken uithalen, om geld te hebben voor nieuwe honger lijdenden, sprak de schutter. — Ik heb geen zweep! hernam de jongen. De Franschen hebben den hunne medegenomen. Ik zal hem halen, drijf gij terwijl het vee achter het hek. De jongen klom naar beneden, en zag scherp naar omhoog of Snaphemweg hem ook nakeek, en daar hij niets hiervan bemerkte, trok hij den eersten den besten Franschman de laarzen uit, en deed ze zelf aan, want hij was barrevoets; voorzigtig tastte hij daarop in hunne zakken, en eigende zich hunne beurzen toe met de zilveren horologiën. Toen raapte hij den zweep op, klapte er mede en kwam weder boven. — Die zweep heeft u lang opgehouden. Wat hebt gij u toegeëigend? — De laarzen. — Wat nog meer? — Anders niet. — De jongen dreef het vee naar de hut, en Snaphemweg klauterde naar de dooden af, doch vond hunne zakken ledig. — Hij lachte en sprak bij zich zelven: die is ook slimmer, dan men hem aan zou zien, en volgde hem naar de hut van den kolenbrander.

— Nu, oude, wat zullen wij met het vee beginnen? vroeg hij daar. De waard uit „de Arend”

te Mittelthal hebben zij een stier afgenomen, en de bakkersweduwe op den Tannenfels haar eenige koe. — Jongen, heden nacht brengt gij beide wat hun is ontnomen, en de tweede koe behoudt gij zelf. — Bedankt! bromde de kolenbrander. — Oude, tot hiertoe heb ik hier negen Franschen gedood, hoe velen moet ik er nog afmaken, tot ik de negen dozijn vol heb? — Weet niet! — Wanneer er iets is, zoo moet de jongen het mij op de Leihmisse berigten. Vaarwel, oude stijfkop. — God zegene u!

Dit was een der jagtstukjes van Snaphemweg, zooals hij er velen uitvoerde. Wij willen er nog een mededeelen. Op zekeren avond klopte hij weder bij den schoolmeester aan, en vond hem in de grootste ontroering. Mijnheer, zij zijn heden teruggekomen, en hebben mijn dochter medegevoerd, om haar naar Oppenau te brengen, waar zij verhoord zal worden, wegens den dood van den luitenant. — Hoe lang zijn zij weg? vroeg de schutter driftig. — Al twee uren, maar zij kunnen er nog niet zijn. — Waarom zijt gij niet met hen medegegaan? — Ik moet op mijn huis passen. — Nu, dan zal ik de plaats van vader innemen. Geef mij spoedig uw jas, en wat er bij behoort; nu een doek om rand, mijne tweeden een hoed met een breeden rokzakken, het jagtmes tusschen den borstzak! En nu vaarwel, ik breng haar terug.

Hij snelde over de Buhlbacher glasblazerij het bosch in naar den Sandkopf; digt voorbij de schans; op een rotsplaat zat de gevangene, drie blaauwrokken omringden haar met de bajonnet in de hoogte. Hij riep haar toe, en zij antwoordde luid: mijn arme, oude vader, hij wil mijn geleiden! Sta het hem toe, hij kan vóór mij getuigenis afleggen. Twee kwamen met gevelde bajonnet op hem los, de derde zette haar de bajonnet op de borst. De schoolmeester tastte in zijn zak, deed een zijsprong, en de Franschman voor Margriet zonk ter aarde; Frederik trok terug achter een boom, legde aan, de tweede viel, den derde vatte zij zelve met alle krachten, en de jager schoot ook hem neder. — Dat hebben de Oostenrijkers weder gedaan, sprak de schutter kalm, wier pligt het ook geweest was. Ween niet langer, meisje, en kom mede.

— Zij ijlden terug, en hij gaf den schoolmeester zijn kleeding weêrom, en verlangde dat beiden met hem zullen ontvlugten. Ik weet waarheen, zeide het meisje met vertrouwen, de oude echter bromde: ik wenschte, dat dit en dat alle Snaphemweg's en alle meisjes haalde. Ik moet om hem have en goed verlaten; maar mijn geld neem ik mede, en proviand genoeg. Hij haalde een kruiwagen en beladde dien vol uit zijn kelder. Over paden langs welke men het hout vervoerde, trokken zij door het woud, latende het Murgdal aan de regterhand tot de plaats waar de rivier de beek opneemt, en een scherpe rigting ten noorden maakt. Deze wending wordt door een sterk uitstekenden berg beheerscht. Daarheen ging de weg; door wilde doornstruiken kwamen zij bij den ouden afgodstempel, welks rotsplaten zich als man aan man tegen den vijand oprigten. Daar binnen heerschte een bedrijvig leven, men had een hut gebouwd van takken en bladeren; voor deze was een soort keuken opgerigt, waar een twaalftal meisjes met koken en hout aanbrengen bezig waren. Een zestal jongelingen waren reeds daar bijeen gekomen, om hunne beminden met de wapenen in de vuist te verdedigen.

— Goeden morgen, mijnheer Snaphemweg, komt gij eens naar ons zien? aldus riep men de komenden toe. — Deze lachte en antwoordde: ik zal als een onsterfelijke Kobold in deze bergen leven; het volk kent mij reeds! Ik zou wel eens willen weten waardoor? Daar zag hij ook den jongen van den kolenbrander, en verweet hem, dat hij overgebabbeld had. — Wat zou ik vertellen, ik weet niets! luidde het antwoord. — Wees maar niet bezorgd, sprak de oude, bij het volk is men spoedig bekend, vooral wanneer men het lief heeft; geen dezer zal u verraden, en allen, zooals zij daar zijn, zijn bereid uwe bevelen op te volgen. — Nadat hij zich van de veiligheid der plaats had overtuigd, waarin alleen zijn zekerheid bestond, ging hij ter zijde, en nam den jongen van den kolenbrander met zich mede. Men vernam in dagen niets van hem. De Franschen werden in grooten [illegible]geblazen; men zond te vergeefs piketten uit, en was al spoedig overtuigd, dat de Oostenrijkers hunne voorposten terug getrokken hadden, en dat de kogels van de bewoners van het woud kwamen. Toen werd Frederik toch verraden; in het woud floten de kogels langs zijne ooren, doch alleen zijn schuilplaats op de Leihmisse scheen niet bekend te zijn. Hem zelven scheen het gejaagd worden aangenamer nog te zijn, dan het jagen, en hij troostte zijne gastvrienden met vol vertrouwen te zeggen: val ik, zoo val ik in des keizers dienst; doch ik heb in zijn dienst een militaire kaart van het Schwarzwald te maken, en ik mag dus nog niet voort, en hoop nog menigen beroofde zijn goed en eigendom terug te bezorgen.

Te middernacht klopte men bij den boer op de Leihmisse aan; een opgeschoten knaap opende de deur, en vroeg naar den gast. Het was Margriet. Frederik, zeide zij, gij zijt hier boven de aarde niet langer veilig; zij doorsnuffelen in troepen het gebergte. De Renkenkopf is door hen reeds doorsnuffeld, en den jongen van den kolenbrander hebben zij gevangen genomen, doch weder losgelaten. Zij dreigden hem op alle manieren, doch hij hield zich als ware hij dwaas. Zij namen hem mede naar het hoofdkwartier, waar hij zich nog dwazer aanstelde, zoodat men hem, na hem een pak slagen te hebben toegedeeld, weder vrij liet. Zij zoeken slechts u. Wij kunnen u niet langer verschuilen. Kom mede; ik zal u diep in de aarde verbergen, en weder in het zonlicht terugbrengen, wanneer het gevaar voorbij is. Mag ik echter niet voor u leven, zoo sterf ik met u. — Neen, Margriet, sprak hij ernstig, gij moet blijven leven, en ik ga met u mede.

Zij voerde hem over de hooge bergvlakten, en na een togt van mijlen lang, ging het berg af; zij

waren in het Murgdal, waar zich de vloed rond twee magtige bergen kronkelt, en zij kwamen niet verre van een klein gehucht, op het vlak van de Königswarter-Zilvermijn. Zij vatte zijn hand, en wandelde met hem de donkere groeve in. Een dof schijnsel gloorde hun te gemoet; een hamer klopte tegen een klinkenden steen, 'en weldra zagen zij een bergwerker naast zijn lichtje aan den arbeid. „Glück auf" 1) ik breng u een nieuwen gezel, Herr Untersteiger! 2) sprak het meisje. — Die nog niets ken, aldus vulde Frederik den volzin aan, doch die zijn brood wil verdienen zoo goed hij kan, wanneer gij u over hem erbarmt, want de Franschen zijn hem digt op de hielen. — Komt de oorlog ook onder de aarde? vroeg de bergman. Heeft men daar boven reeds geen ellende genoeg? Maar wees getroost broeder, bij mij vindt niemand u. Blijft die knaap ook hier? — Neen, ik heb niets te vreezen, wijs hem den weg slechts, hernam Margriet. O, Frederik, neem u goed in acht; geloof niemand anders dan mij, en wacht geduldig, tot ik u de vrijheid breng! — Hij omhelsde den knaap met drift, die zich weenende van hem losmaakte, en in de duisternis verdween.

De nieuweling betoonde zich zeer ijverig, ging voor het aanbreken van den dag in de mijn en kwam er eerst des avonds, wanneer het donker was, uit; een maand verliep aldus; zijn meester bleef hem getrouw verbergen, en hij wachtte vol vertrouwen op zijn verlosser. Trompetgeschal en tromgeroffel weêrklonken door het dal, bij welks toonen zijn hart van vreugde klopte, maar hij school weg tusschen de rotsen en bleef wachten. De herfst kwam met zijn bonte kleuren en heerlijke dagen en de hoop trok weder zijn hart binnen en troostte hem.

Zoo was hij met den meester op zekeren tijd diep in den berg gezeten, toen deze eensklaps ophield te kloppen en hem bedrukt aanziende vroeg: hoort gij niets, Frederik? Heeft de muur niet gekraakt; riep een stem uit de diepte niet uw naam? Dat is de berggeest, die zijne dienaars waarschuwt, wanneer gevaar dreigt en de berg schudt! Neem op uw licht. Zij beschouwden den muur en zolder, waarvan kleine steenen afvielen. Beangst en luisterende vervolgden zij hunnen weg, en ook Frederik hoorde thans met ontzetting zijn naam uitspreken. Het licht van den dag weerkaatste de rotsmuren; zij ijlden den gang in, waar zij Margriet aantroffen, die den vlugteling bij den naam had geroepen, en juichende omhelsden zij elkander. Binnen in den berg donderde en kraakte het dat de berg schudde.

— De schacht is ingestort, riep de „Steiger" ontsteld uit, en dat meisje is ons door den Almagtigen God gezonden, om ons te redden! Wat beteekent dat gekus en geween? Kniel met mij neder, en laat ons God voor ons leven danken! — Neen, sprak Grietje, wij danken hem het beste, hart aan hart! O, Frederik, de Franschen zijn weg, en alles is in het Oberthal weder in orde; vader laat u groeten en wacht ons. — Wat weet gij nog meer? O, vertel ons verder, ik heb in zoo langen tijd niet uw stem gehoord, die mij steeds zoo aangenaam heeft geklonken, van het eerste oogenblik, dat ik haar vernam. — Ja, Frederik, de vijand is teruggetrokken, en een menigte keizerlijken, ruiters en voetvolk, liggen in het dal.

— Dan moet ik er bij zijn! riep hij vrolijk uit. Meester, ik neem vacantie, vaarwel. Hij snelde naar het dorpje, trok zijn jagtkiel weder aan, en ging met het meisje op het pad. Met het hoofd schuddende zag de „Steiger" hen na. Jammer van den kerel, sprak hij bij zich zelven, hij zou een fiksche bergwerker zijn geworden, en nu heeft hem die vrouwspersoon weder in haar magt. Hij zal haar even zoo min getrouw blijven als mij, want zijn hart is dat van een soldaat.

Het paar kwam behouden in het dal aan, voor welks huizen de soldaten rondliepen, aan hun lederwerk poetsten of hunne paarden roskamden. Boven in het dal was een escadron huzaren van Blankenstein gekantonneerd; voor het huis van den schoolmeester stond de wachtmeester in donkerblaauwen dolman met witte koorden; bij de komst van Frederik stelde hij zich in postuur en sloeg lagchende met de hand aan de tzako; een twaalftal huzaren volgde zijn voorbeeld. Frederik wenkte hun toe zich te verwijderen en liet Margriet het huis van haar vader binnentreden. Daarop begaf hij zich naar de huzaren, die een kring rondom hem vormden en de wachtmeester vatte het woord: ik heb mijnheer de majoor te berigten, dat gedurende zijn verlof in het regement alles in orde is gebleven en dat zijn gelukkige terugkomst, waaraan wij allen twijfelden, allen met vreugde zal vervullen. — Nu, de militaire kaart is gereed, maar mijn negen dozijn Franschen zijn niet vol, maar zij zullen aan Snaphemweg denken en de bewoners van het Murgdal zullen hem ook niet vergeten. — De majoor neme mij mijne vraag niet kwalijk, maar zijt gij die Snaphemweg? De veldmaarschalk heeft van dien Snaphemweg hooren spreken en gezegd, dat zoo hij een Oostenrijker ware, de keizer hem in goud zou beslaan. — Wachtmeester, en ook u mannen, ik gelast u tegen niemand te zeggen, wie ik ben. Waar is de staf van het regement? — In Freudenstadt, waar ook het hoofdkwartier gevestigd is. — Waar liggen de officieren van uw escadron? — Boven in Buhlbach bij de glasblazerij. — Een uwer rijde daarheen en brenge dit den ridmeester. — Hij scheurde een blad uit zijn zakboek, schreef er met potlood iets op, en stelde het een ruiter ter hand.

Margriet ontving hem in huis. Nu, heb ik het niet geraden, gij zijt een Oostenrijker? Gij hebt bekenden genoeg onder hen, en kondt eindelijk wel zeggen, wie gij zijt. — Margriet, doe mij het genoegen, en draag zorg morgen middag met uw vader te Freudenstadt aan het logement te zijn; daar eerst zal ik u zeggen wie ik ben, hernam hij. Gij komt, niet waar? — Ja, ik kom, maar met een bang gemoed. — Wees maar gerust en kalm; thans moet ik weg, men wacht mij. Hij snelde het huis uit, want bij

1) Gewone wijze van begroeting bij de bergwerkers.
2) Obersteiger en Untersteiger is de benaming, welke men bij bergwerken aan hen geeft, die met het toezigt belast zijn.

zag den ridmeester met zijne luitenants den straatweg afkomen, die hem met luid gejuich ontvingen, een paard lieten voorbrengen en met hem het dal inreden.

Margriet en haar vader, die inmiddels genaderd was, zagen hem met verbazing na. O vader, het drukt mij zoo, wie hij toch zijn moge? sprak het meisje. — Nu, dat zullen wij zoo dadelijk te weten komen, was de gedachte van den oude. Daar komt de wachtmeester. He! he! mijnheer de wachtmeester, degene, die zoo even met de heeren is weggereden, is u zeker wel bekend, mogelijk wel van uw regement? — Hij? Dien kennen wij eerst door u als uw Snaphemweg, luidde het antwoord. — Goddank! sprak Grietje. — Maar, aldus vervolgde de schoolmeester, waarom dan dat gejubel der officieren, toen hij aankwam? — Wel, omdat hij de Snaphemweg is, die in eenen zomer 450 Franschen heeft weggeblazen, en dien zij daarom mede naar het hoofdkwartier nemen, om hem voor geld te laten zien, dat hij als belooning voor zijn meer dan menschelijke dapperheid mag behouden. — Dat klinkt verwonderlijk, hernam de oude. — Nu, wanneer gij en de jonge jufvrouw het niet gelooven willen, zoo begeeft u morgen naar Freudenstadt; hetgeen gij hier voor niet gezien hebt, kost daar een gulden.

Den volgenden dag bevonden zich Margriet en haar vader op den bepaalden dag in het logement. Zij namen te midden van veel krijgsvolk in de gelagkamer plaats, en wachtten op de dingen, die komen zouden. Niet lang behoefden zij te wachten, toen de eigenaar van het gebouw hen op hooger bevel naar de eetzaal geleidde, waar de officieren aan tafel waren gezeten. Boven aan zat de veldmaarschalk en aan zijn regterhand Snaphemweg in majoorsuniform. Hij ging Grietje te gemoet, en stelde haar aan den maarschalk voor. Haar, uwe excellentie, haar heb ik, zooals ik u reeds mededeelde, het leven te danken, bij de dolle onderneming, waartoe gij mij, op mijn aanhoudend aanzoek, verlof verleendet. Zet de kroon op uw goedheid, en verschaf mij de vergunning haar naar het altaar te mogen geleiden. Uit haar hand ontving ik ten tweede male het leven; het blijve haar eigendom. — Margriet barstte in tranen uit, toen de generaal haar vriendelijk vroeg: en wat zegt gij daarop? — Ik kan slechts gelukkig zijn, waar ik gelukkig maak, antwoordde zij eindelijk. De arme boerin kan den rijken heer niet gelukkig maken; maar zij zal hem altijd liefhebben en zijn nagedachtenis zegenen; en wanneer hij nog aan haar op verren afstand denkt, wanneer haar bescheiden beeld nog somtijds zich op zijn pad vertoont, zoo heeft zij hem althans niet te vergeefs bemind en lang genoeg geleefd. — Mijnheer de majoor, de hemel zegene u voor hetgeen gij mij zijt geworden en nog meer, voor hetgeen gij voor ons volk gedaan hebt; leef gelukkig! Zij greep zijne beide handen en kuste ze met drift. Snel wendde zij zich om, en verliet het huis en de stad.

De majoor echter begaf zich tot den schoolmeester, en bezwoer hem, haar tot andere denkbeelden te brengen; doch deze antwoordde hem: mijnheer, het meisje heeft gelijk, en gij deedt onregt met haar hart te rooven. Ik heb tot hiertoe gemeend, dat groote heeren en beschaafde lieden verstandiger waren dan een van ons volk, doch tot mijn leedwezen ben ik heden van het tegendeel overtuigd geworden. Vaarwel, mijnheer! Hij strompelde de trappen af, en had weldra zijn weenende dochter achterhaald. Reeds den volgenden morgen werd bij de keizerlijke troepen den aftogt geblazen en keerde stille vrede in het dal terug.

De oude Bastiaan zag zijn dochter echter nog naar het graf dragen, en versierde haar grafsteen nog met bloemen. Doch wat hem betreft, zijn vertrooster en zorgverdrijver, de oude dood, hield ten zijnen opzigte nog in langen tijd geen woord, maar vergeten heeft hij hem toch ook niet.

DE GROOTE BRAND TE GLARUS.

Toen voor negentien jaren de schrikmare van den brand van Hamburg door alle landen weerklonk, greep ontzetting de harten der menschen aan voor het groote, onverwachte ongeluk, dat de bloeijende, rijke, door de geheele wereld bekende handelsstad had getroffen, en van nabij en van verre stroomden de liefdegaven toe, om den nood der bezochten naar krachten te lenigen. Een betrekkelijk veel grooter ongeluk heeft evenwel voor ettelijke weken de bedrijvige, welvarende hoofdplaats van het Zwitsersche kanton Glarus bezocht, want in éénen nacht is het bijna geheel en al een prooi der vlammen geworden. Van de 4000 inwoners hebben 3000 niets dan het leven kunnen redden, terwijl het eigenlijke vlek, het grootste, schoonste en kostbaarste gedeelte, door het vreeselijk element geheel vernield is.

Het vlek Glarus is buitengewoon fraai gelegen. Door een grootsche bergpoort betreedt men, noordwaarts uit, het omstreeks een kwartieruur breede Linth- of Grossthal, waar de hoofdplaats van het kanton aan den voet van hemelhooge bergreuzen gelegen is. Aan den zuidelijken kant van het dal verheft de „Kärpf" zijne met sneeuw bedekte toppen; westelijk verrijzen de rotspyramiden van den „Glärnisch"; oostelijk de meer dan 7000 voeten hooge „Schilt" en ten noorden schijnt het dal door den magtigen „Wiggis" afgesloten. Onmiddellijk grenzende aan den voet van de sombere pyramide van den „Glärnisch", die zich meer dan 6500 voeten boven den spiegel der zee en 5000 voeten boven het dal verheft, ziet men het vlek Glarus met de aangrenzende, doch zelfstandige nevenvlekken Ennenda en Ennetbühl, die tegen den rug van den „Schilt" gebouwd zijn. De bergreuzen schijnen de vlekken van nabij te omsluiten en geen uitgang te veroorlooven. Als wilden zij de plaats, die haar ontstaan niet aan haar gunstige ligging, maar alleen aan menschlijke nijverheid heeft te danken, als

getrouwe bewakers voor elke ramp behoeden, verheffen zij trotsch den kop, zij, reeds van de vroegste tijden getuigen der aarde. Na eeuwen lang slechts bosschen aan hun voet te hebben aanschouwd, kunnen zij thans op het bedrijvige menschelijke leven nederzien. In hun schoot verbergen zij echter hunne booze nukken, en hoe getrouw en bezorgd zij ten opzigte van het dal schijnen, zoo erg evenwel bezoeken zij somtijds de dalbewoners door overstroomingen en lawinen, doch vooral door hevige stormen, waarvan men buiten het dal geen denkbeeld heeft. In oogenblikken van kwade luim laten die zuidelijke reuzen den wilden „Föhn" uit magtige longen over het bloeijende dal los, als wilden zij die plaats met éénen ademtogt van den aardbodem wegblazen. Daar ook in den nacht der verschrikking van 10 op 11 Mei j. l., waarin Glarus een prooi der vlammen werd, de „Föhn" losbrak en het daardoor menschelijke magt onmogelijk maakte, het vreeselijk woedende element te beteugelen, zoo willen wij den lezer, die niet met het geweld bekend is, dat de „Föhn" uitoefent, dien even beschrijven.

Tien tot twaalf malen in het jaar stort zich een woedende orkaan van de zuidelijke bergen, die zich reeds in de verte doet vernemen door een onaangenaam loeijen in het gebergte en door een onstuimig huilen door de bosschen. Weldra stormt hij met geweld op het dal los, werpt somtijds de daken van de huizen, ontwortelt boomen, rukt rotsblokken van de bergen los en brengt de geheele natuur in een ijzingwekkend oproer. Eensklaps zwijgt de orkaan, als ware hij over zijn eigen woeden ontsteld, om na verloop van eenige minuten weder los te bulderen. Dat is de „wilde Föhn", een der verschrikkelijkste verschijningen in het gebergte.

De woeste gast kondigt zich altoos aan door wolken, die zich op de zuidelijke bergtoppen te ruste leggen. Des avonds en des morgens is de hemel alsdan zeer rood, de hoogere wolken vertoonen een prachtig kleurenspel, terwijl de onderste graauw en somber den bergbewoner aanstaren. Bleek als waren zij verschrikt van den wilden kameraad, die slechts op het gunstig oogenblik wacht om uit te razen, verheft zich de zon. Is de „Föhn" eenmaal losgebroken, zoo woedt hij gewoonlijk twee dagen achtereenvolgend, dikwijls alleen in het achtergedeelte van het land, somtijds over den Wallensee tot aan Zurich. Niet altijd is hij verderfelijk; dikwijls is hij mak en dan in het voorjaar rijk aan zegen. Is hij echter in toorn ontstoken, zoo is hij het land tot een geesel. Door gestrenge verordeningen ter zake der brandpolitie hebben de inwoners van Glarus, tijdens den „Föhnstorm," zich voor brand trachtten te vrijwaren. Terwijl de storm woedt zijn bijzondere wachters aangesteld; al de werklieden, die vuur bij hunne bezigheden gebruiken, moeten hun arbeid staken; er mag geen brood gebakken, ja in Mollis zelfs niet gekookt worden. — Dat deze verordeningen niet overbodig zijn, heeft de nacht van den 10 Mei geleerd. Breekt gedurende den storm op een dier plaatsen brand uit, zoo is het met dat oord uit. Met razende gulzigheid, door den wilden storm voortgezweept, verslindt de brand huis voor huis en rust niet, voor dat alles in asch ligt.

Den verloopen 9 Mei was het volk van het district Glarus, in het vlek Glarus, bijeengekomen en was onder anderen ook eene gedeeltelijke herziening van de bovengemelde strenge brandverordeningen behandeld en afgewezen. Deze feestdag voor het volk uit Glarus liep op waardige wijze af. Den volgenden dag kondigde zich het bezoek van den „Föhn" aan. Niemand vreesde iets kwaads van hem. Men nam, zoo als altijd, de voorgeschreven maatregelen van voorzorg voor brand, doch reeds in langen tijd was de „Föhn" niet in verbond met het vuur opgetreden.

Doch vreeselijk zouden die van Glarus uit hun rust gewekt worden. — In het noordelijk gedeelte van de plaats van de lands-gemeenten begon des avonds om negen uren een vlammetje aan een houtmijt te lekken, dat als een vonkje uit een tabakspijp of iets dergelijks gevallen, door den wind werd aangeblazen. Terwijl de bevolking van het vlek onbezorgd bij een glas bier of wijn was gezeten, speelde het vlammetje in de houtmijt voort, en brak tusschen negen en tien uren tot een vlam uit. — Dadelijk werd alarm gemaakt; men riep om hulp; de lieden met het blusschen belast kwamen in allerijl met de ratelende bluschwerktuigen aangehold. Het zou gemakkelijk gevallen zijn, den brand te bemeesteren, zoo de „Föhn" niet met vreeselijke woede in het dal bulderde. Hij werd de magtige bondgenoot van den aanvankelijk onbeduidenden brand. Vereenigd met hem spotte deze met de pogingen ter blussching ingesteld en greep van alle kanten rond. Nog had de kreet om hulp zich niet door geheel Glarus verspreid; ter naauwernood waren de spuiten aangerukt en begonnen zij den arbeid, of reeds stonden verscheidene huizen in brand. De storm joeg de vlammen noordelijk over de daken heen, zette den gloed van het vuur aan, droeg brandende spaanders en gloeijende leijen met de snelheid des bliksems over en werkte aldus den brand van andere gebouwen op andere plaatsen in de hand.

De ruimte dezer bladen gedoogt niet het vuur schrede voor schrede te volgen; door den „Föhnstorm" aangedreven, vloog de vlam op de vleugelen van den orkaan voorwaarts, als wilde zij geen oogenblik van haar vernielingswerk verliezen.

Nog was geen uur verloopen, toen het geheele vlek van het plein, waar de landsgemeente bijeenkomt, tot voorbij den Speelhof, aan het noordelijk gedeelte, in vlam stond. Ontzettend prachtig, aldus lezen wij bij den Zwitserschen hoofdman Senn, vertoont zich aan ons oog het dal, waarin Glarus is gelegen. Wanneer de „Föhn" een oogenblik den adem inhield, zoo steeg een vuurzuil ten hemel, die met de haar omringende bergreuzen in grootte wedijverde. Als door een magtig Bengaalsch vuur verlicht verhief zich de geheele Glärnisch van zijn

voet tot zijn kruin, ruim 7000 voeten hoog, als een vurige pyramied. De „Kärpf” met zijne gletschers op den achtergrond weerkaatste de vlammen in donkerrooden gloed. Als een vurigen regen vielen de vonken en spaanders, door het geweld van den storm dwarrelend omhoog gedreven, op de omstreken neder, en bragten zelfs de naburige gemeente Netstall in gevaar. De hemel schitterde in een golvend rood, zoodat het te Zürich, ja zelfs te Schafshausen, Aarau en Frauenfeld en over de bergpassen van den Jura de opmerkzaamheid der bewoners tot zich trok, en men overal een brand in de nabijheid vermoedde.

Zoo ontzettend schoon deze verlichting was, zoo onverdragelijk was de hitte. Zij bereikte zulk een graad, dat zij de planten van de Niedrain-heuvelen, van den voet tot den top, tot aan de wortelen verteerde. Houten gebouwen geraakten van de hitte in brand, zonder dat zij met het vuur in aanraking kwamen; drie spuiten werden door het vuur verteerd. Nog des zondags na den brand was het op de puinhoopen van het vlek zoo warm, dat men slechts met moeite kon ademhalen.

Van des avonds tien ure tot des morgens zes woedden de vlammen binnen Glarus; het hevigste van elf tot vier ure. Omstreeks vijf honderd gebouwen waren het offer van dien ontzettenden brand; daarbij was de achthonderdjarige kerk, die tot hiertoe aan alle stormen des tijds weerstand had geboden en die bijna de geheele geschiedenis van het volk van Glarus heeft beleefd. De fraaije toonen harer klokken stierven langzamerhand weg; of zij haar eigen grafgezang geluid hebben, kon men door den storm niet vernemen. Behalve dat verbrandden al de huizen, die tot de parochie behoorden, een zestal logementen, twee drukkerijen, een boekhandel en alle localen waar openbare verkoopingen gehouden werden; het raadhuis, het regeringsgebouw, de bank, het casino, het schuttershuis en meer anderen. Slechts weinige gebouwen zijn verzekerd en de schade wordt op twaalf millioen francs geschat.

Te zes ure des morgens was de grootste woede van het element uitgeput. Het vond in het noorden, welke rigting het genomen had, geen voedsel meer. Hoe vele menschenlevens men te betreuren heeft, is nog niet bekend. Een vrouw, die uit de apotheek van haar zoon wilde ontvlugten, is op haar vlugt in het zoogenaamde gewelf gestikt. Denzelfden dood vond de heer Tanner van Herisau, die jaarlijks de vergaderingen komt bijwonen. Twee dagen later kwam zijn zoon het tooneel van den brand bezigtigen, en herkende het lijk zijns vaders, dien hij reeds lang te huis waande.

Op de geheele aarde zijn er slechts weinige plaatsen, waar een brand zich met zulk een snelheid kan uitbreiden, zich in zulk een hevigheid kan ontwikkelen als in Glarus. Geen pen is in staat, om zulk een nacht van verschrikking, als de hoofdplaats van dit kanton beleefde, naar krachten te schilderen. De ellende van zoo vele nijvere lieden, die in ettelijke uren have en goed vernietigd zagen, is aangrijpend. Velen der rijkste lieden bleef niets overig dan de sleutel van de bouwvallen van hun huis. De heer Blumer zag zijn geheele vermogen door den brandenden poel verslinden en had alleen tijd, om een oude ziekelijke moeder te redden.

Reeds gedurende den brand en kort daarna openbaarde zich in alle kantons van het eedgenootschap de hartelijkste broederlijke liefde. Geheel Zwitseland offerde zijne gaven, en niet alleen bleef het daarbij, ook andere landen, ook ons vaderland leverde het bewijs, dat het bij zulk een ramp niet ongevoelig bleef, en hoewel zelf zwaar geteisterd, en men reeds voor eigene landgenooten, zoowel hier als in afgelegene oorden, met milde hand heeft bijgedragen, gaf het toch nog het bewijs, iets overig te hebben voor den Zwitserschen broeder.

DE VENDETTA (BLOEDWRAAK) IN CORSICA.

(Reisherinnering)

VAN

J. von Wickede.

Het eiland Corsica is een buitengewoon eigendommelijk land, en hoe meer ik bekend werd met de bewoners, zoo veel te minder bejammerde ik onze schipbreuk, die, in plaats van mij naar Smyrna te brengen, mij op deze rotsachtige kusten had geworpen. Ik deed hier indrukken op, die ik nooit weder vergeten zal, en heeft mijn veelvuldig reizen in alle streken van Europa mij ook veel doen ondervinden en opmerken, zoo zal ik evenwel mij mijn verblijf op Corsica steeds met bijzonder genoegen in het geheugen terugroepen. Wat toonde aan de buitenzijde de woning van onzen ouden gastheer niet reeds een bepaald karakter aan, die niet verre van het wilde dal Vizzavona, ons arme schipbreukelingen zoo gastvrij opnam, en bij wien ik en mijn medgezel, de poolsche kapitein, gedurende veertien dagen zoo buitengewoon gastvrij opgenomen werden. Bijna als een klein kasteel der middeleeuwen, met hooge ringmuren omgeven, de onderste vensters van zware traliën en van een soort toren voorzien, die een vergezigt over de zee opleverde, en dit alles van harde rotssteen gebouwd, lag het geheele uitgestrekte gebouw op den top van een heuvel, onder de schaduw van reusachtige kastanje- en slanke pijnboomen van zeldzame hoogte. Het zou een beleg hebben kunnen doorstaan, en zou elken aanval, die niet door zwaar geschut ondersteund was geworden, hebben kunnen trotseren, zoo sterk was de aanleg en goed onderhouden het geheele gebouw. Alle woningen der meer welvarende grondbezitters in het dal Vizzavona, de wildste streek van het eiland, geleken meer of minder naar dezen burg van onzen gastvriend, en het was duidelijk, dat zij er op in-

gerigt waren, om een onverwachten vijandelijken aanval te kunnen weerstaan. Om de „Vendetta," de bloedwraak, dien vloek van Corsica, zijn al deze woningen zoo vast gebouwd; want elke aanzienlijke familie in die streken is of reeds in de „Vendetta" verwikkeld geweest, of heeft dagelijks te verwachten, dat dit om deze of gene reden geschieden zal. Het is een wild, opvliegend, wraakzuchtig geslacht, hetwelk op dat gedeelte van het eiland woont, dat aan Ajaccio grenst; aan den anderen kant, naar Bastia toe, zijn de zeden veel zachter, en de gemoederen minder wraakzuchtig. De afzonderlijke familien, jegens vreemdelingen, die hunne zeden niet kwetsen, en vooral die hun ijverzucht niet opwekken, gastvrij, opregt en zoo geheel vrij van die bedelachtige opdringendheid, die men in de overige streken van Italie zoo dikwerf ontmoet, leven onderling dikwijls in de woedendste vijandschap. De lange, spitse dolkmessen zitten dan zeer los in de roode wollen sjerpen; de korte karabijn, die den Corsicaanschen landman schier nooit verlaat, en in tuin, hof en veld steeds over zijn schouder hangt, wordt al spoedig afgedrukt; en bloedige daden van geweld behooren daardoor niet tot de zeldzaamheden, maar tot de gewone voorvallen. Gemiddeld hebben op dit eiland, welks bevolking 300,000 zielen telt, jaarlijks 200 moorden plaats, allen wegens de „Vendetta." Wat baat het of de fransche regering met alle kracht de verschrikkelijke bloedwraak, die dikwijls geheele familien uitroeit, tracht te onderdrukken, of de gensdarmen en de soldaten van het bataillon der „mobiles Corses" den ontvlugten moordenaar met allen ijver nazetten, op den wederstand, dien de bewoners van het oostelijk Corsica hun bieden, lijden al die pogingen schipbreuk. Geen echte Corsicaan zal ooit een moord aan de overheid berigten; geen haar bijstand inroepen, of zelfs den dienaar der wet in zijne pogingen de behulpzame hand bieden, wanneer deze den voortvlugtigen misdadiger, die gewoonlijk in de bosschen of op ontoegankelijke hoogten vlugt, wil vervolgen. Zelfs vrouwen en meisjes deelen die trotsche, woeste gevoelens, en voeden denzelfden afkeer tegen alles, wat wet heet. Onze waard Pasquale Giovannolli, zoo geheel en al een echt Corsicaansch bergbewoner, hoewel hij in 1813 en 1815 onder de vanen van zijn grooten landgenoot, Napoleon, medegevochten had, bezat, bij voorbeeld, een eenig kind, een dochter, Paolina geheeten, een nog jong, doch volwassen meisje. Zij was de ware dochter van een Corsicaan, schoon en krachtvol, wier gelaat en houding iets buitengewoon belangwekkends en karakteristieks aanbood. Het door de zon gebruinde gelaat was van edele, antieke vormen, hoewel hare zwarte, eenigzins veel tot elkaar toeloopende wenkbraauwen haar iets sombers bijzetten, zoo dat men het moeijelijk een aanvallig gelaat kon noemen. De dikke, zwarte haren werden van voren door de „mandille" een vuurrooden doek, die als een tulband om het hoofd was gewonden, bijeengehouden, terwijl een naauw sluitend kleed van bruine wollen stof, de volle, doch tevens slanke en krachtige leden omvatte. Het meisje had daarbij zulk een trotsche, ontzaginboezemende houding, dat een koningin haar die had kunnen benijden; en zelfs bij de gewone huiselijke bezigheden, waaraan zij steeds deel nam, hoewel haar vader naar Corsicaansche denkwijze zeer welgesteld was, wist zij iets deftig bij te zetten. Wanneer zij, de ouderwetsche kruik met één oor, van blaauwgroene aarde gebakken, op het hoofd dragende, des morgens van de bron kwam, om ons bij het ontbijt van versch water te voorzien, scheen zij wel een meisje uit de oud-oostersche geschiedenis, zooals de oude schilders ons die gewoonlijk voorstellen. Jegens ons, vreemdelingen, was Paolina zeer vriendelijk en dienstvaardig, doch tevens van zulk een trotsche terughouding, dat zij ons bijna onwillekeurig ontzag inboezemde. Uit zich zelve begon het schoone meisje nooit een gesprek, doch beantwoordde alle aan haar gerigte vragen in een vloeijend, aangenaam klinkend Italiaansch, duidelijk en verstandig, doch liefst zoo kort mogelijk, zonder noodelooze woorden te gebruiken. Hoe zeer verschillend is dit niet van de meeste streken van Italie, waar de dorpsmeisjes, wanneer men een weinig met haar bekend is, zich zoo gaarne met een vreemdeling in een vrolijk, onschuldig gesprek inlaten, en bovenal zoo vele nieuwsgierige vragen tot hem rigten. Ook heb ik Paolina nooit hooren lagchen en zingen, even als ik mij niet herinner in de geheele streek van Vizzavona ooit een mensch te hebben hooren zingen of fluiten. Overal, bij ouden en jongen, mannen en vrouwen, treft men ernst aan, gepaard met gevoel van eigenwaarde. Hoe sterk echter de afkeer van alles wat wet heet, ook bij Paolina zetelde, toonde zij ons eens op een regt eigendommelijke wijze. Het gesprek liep over een moord, die eenige dagen geleden, in een naburig dorp niet verre van Savignano, had plaats gevonden, waar een jongman zijn gelukkigeren mededinger kortweg den dolk had in de borst gestooten, en daarna, zoo als altijd geschiedde, in het bosch was gevlugt. Paolina, die ons op ons verzoek de nadere omstandigheden, die hierbij plaats gehad hadden, mededeelde, scheen volstrekt niet verbaasd of verontwaardigd over deze daad van geweld. Toen wij daarop vroegen, hoe het geregt in dit geval zou handelen, en of men de daad reeds aan de overheid had aangegeven, of dat de gensdarmen reeds tot opsporing van den moordenaar waren uitgezonden, keek zij ons eerst verwonderd aan, als of zij den zin onzer woorden niet verstond, tot wij haar onze vraag herhaalden. Hare van toorn gloeijende oogen vonkelden, en zij riep uit: „Ah, madonna! wat gaat die zaak de overheid aan! Zoudt gij denken, heeren, dat wij hier bij Vizzavona ooit van de „Vendetta" berigt geven? Per dio mio, dat doen die fijne heeren in Bastia, die geen moed hebben om de zaak onder henzelven te beslissen; wij, hier in de bergen, zijn voldoende aan ons zelven en hebben niet noodig, onze toevlugt te nemen tot zulk een vervloekten speler (maledetto gettatore) van beambte.

En toch moest Paolina zelve onder het bloedig gebruik der Vendetta lijden, zoo als wij eenigen tijd daarna toevallig te hooren kwamen. Het was eenige dagen later, toen ik des nachts, wegens pijn in mijn arm, die bij onze schipbreuk door het neervallen van een ra verbrijzeld was, niet goed kon slapen, en het vruchteloos rondwentelen in mijn bed moede, naar het geopende venster ging, om de heerlijke zachte maneschijn, die over de geheele streek lag uitgebreid, bewonderend te beschouwen. Ik had eerst een kort oogenblik aldaar gestaan, toen ik een jongen, slanken man, geheimzinnig rond den muur zag sluipen, die ons gebouw omringde. Plotseling bleef hij staan tegenover het venster der kamer, waar Paolina sliep, en deed zacht het geschreeuw van een uil tweemalen spoedig achter elkaar vernemen, en daarop, na verloop van eenigen tijd nog eenmaal. Het scheen een afgesproken signaal te zijn, want dadelijk daarop maakte Paolina haar venster open, en wuifde met een witten doek. De minnaar in het verborgen scheen hierop gewacht te hebben, want met groote vlugheid beklom hij den ringmuur, en stond weldra onder het venster, uit hetwelk Paolina hem een touwen ladder toewierp, waartegen hij snel opklom, en waarna hij zich met zijne handen aan de ijzeren tralien van haar venster vasthield. Beletten hem de ijzeren tralien in het vertrek der geliefde te komen, zoo was de tusschenruimte toch groot genoeg, om het hoofd door te laten, zoodat de lippen der minnenden elkaar konden naderen. Zoo veel ik door mijn kleinen, scherpen handkijker kon onderscheiden, was het een fiksche jongman, wel waardig de „amato" (beminde) van de schoone Corsicaansche te zijn. Op zijne zwarte lokken zat overmoedig de spits gevormde roode baretto, die de Corsicaansche landlieden gewoonlijk dragen, terwijl een donker buis, met ten halve opengesneden mouwen en vele glimmende knoopen, een wollen sjerp om het middel, naauwe, donkere, korte broek, sandalen en slopkousen zijn verdere kleeding voltooiden. Zoo als altijd bij de bewoners dier streken, hing de korte karabijn over zijn schouder, terwijl uit den gordel de metalen loop van een pistool en de greep van een dolk te voorschijn kwamen. In weerwil van zijn niet zeer gemakkelijke houding, daar de touwladder zoo smal was, dat hij er slechts met een voet op staan kon, bleef de jonge man zeker een half uur boven aan het venster in dien zwevenden toestand, en scheen met zijn geliefde in een ijverig minnekozen verdiept, toen eensklaps een wel zacht, doch doordringend fluiten achter de pijnboomen weerklonk. Dit was het sein van een getrouwen makker, die daar op wacht stond; want zoodra hij het signaal hoorde, liet zich de Corsicaan met bliksemssnelheid langs de ladder neder, en was in het volgende oogenblik in het bosch verdwenen. Het bleek ook dringend noodzakelijk te zijn geweest, dat hij haast maakte, want weldra verscheen een vijftal personen, met de karabijn, als tot schieten gereed, in den arm, die ijverig de omstreken van het huis doorzochten. Zij schenen echter in hun verwachting te zijn teleurgesteld, want ik kon nog zien, hoe zij de armen, als in een driftig gesprek, bewogen, waarop zij zich in twee partijen verdeelden, en weldra achter de boomen waren verdwenen. Nieuwsgierig bleef ik nog geruimen tijd aan het venster staan, achter welks gordijn ik mij verscholen had, zoo dat men mij niet wel van buiten kon onderscheiden, om den afloop van dit voorval af te wachten; doch daar er verder niets te zien of te hooren was, zocht ik weldra mijn legerstede op, om nog een paar uren slaap te genieten.

Paolina, die den volgenden morgen ons ontbijt gereed maakte, zooals zij gewoon was te doen, zag er zoo ernstig en onverschillig uit, dat men aan haar het rendezvous van den laatsten nacht niet zou bemerkt hebben. Daarbij had zij zoo iets terughoudends en trotsch, dat ik het niet waagde, haar te ondervragen naar hetgeen ik afgezien had of er zelfs op te zinspelen. Eenige dagen later vernam ik toevallig, dat zij een beminde „amato" in den woesten zoon van een landeigenaar uit het naburig dorp Vivannio had. Voor eenige dagen had deze het ongeluk gehad, zooals men dat in die streken noemt, om in toorn een jongman den dolk tusschen de ribben te steken, zoodat hij aan de gevolgen was bezweken. Om de „Vendetta" te ontgaan, was de jonge Geronimo in het bosch ontvlugt, en eenige neven van den gedoode maakten nu weder jagt op hem, om ook hem van het leven te berooven. „Bloed voor bloed" is de spreuk der bewoners uit het dal van Vizzavona. Dezen minnaar nu had ik gezien, toen hij heimelijk en met groot levensgevaar het huis was genaderd, om met zijn beminde eenige oogenblikken te minnekozen, en de personen, die later kwamen, waren zijne vijandelijke vervolgers. Overigens zeide men, wanneer zij niet spoedig den jongen man aantroffen, bestond er hoop, dat de Vendetta zonder verder bloedvergieten zou tevreden gesteld worden. Het waren slechts neven, en geen broeders, die de wraak van den vermoorde op zich hadden genomen, en deze konden eerder een vergelijk treffen, dan dit wel bij broeders het geval was, zonder hun eer in de waagschaal te stellen. Pater Antonio, die in het bosch van Vizzavona woonde, en wegens zijn vroomheid van de geheele bevolking onbegrensde achting genoot, had zich, op dringend verzoek van Paolina, die zijn biechtkind was, de zaak aangetrokken, en men hoopte, dat hij een vergelijk tot stand zou brengen. Of dit geschied is, of dat Geronimo ook als offer der „Vendetta" is gevallen, kan ik niet zeggen, daar ik het eiland weldra moest verlaten, en later ook niets meer omtrent die zaak heb vernomen. — Overigens zouden wij zelven nog voor ons vertrek uit Vizzavona getuigen zijn der „Vendetta," en zien, hoe hartstogtelijk die ten uitvoer gelegd wordt. Mijn medgezel, de Poolsche kapitein, van wien ik reeds melding heb gemaakt, en ik, hadden op zekeren morgen, kort voor ons vertrek, gebruik gemaakt van het fraaije weder

om te paard een togt te ondernemen naar het voorgebergte van den Monte Renoso, den hoogsten berg van geheel Corsica. Reeds te lang had mij de met sneeuw bedekte rotsspits, die meer dan 8000 voeten hoog ten hemel reikt, aangetrokken, om niet te wenschen, om, voor ik deze streken verliet, hem ook van nabij in zijne geheele grootheid te kunnen bewonderen. Een paar van de kleine, eenigzins lomp gefatsoeneerde, doch zeer taaije, en vooral in het gebergte zeer zeker en veilig gaande paarden, zooals onze gastheer er een twintigtal vrij op zijne weiden had rondloopen, waren voor dien togt gezadeld, en daar de oude heer door verschillende huiselijke omstandigheden verhinderd was, om zelf mede te gaan, had hij ons een zijner herders als gids mede gegeven. Het was een vrolijke, gezonde knaap van nog geen twintig jaren, volgens herders gebruik in ongelooide geitenvellen gekleed; op zijn kleinen, ongezadelden hengst, die, in plaats van een toom, slechts een strik in den bek had, reed hij zoo onbezorgd, als ware het de breedste chaussee, langs de naauwste en gevaarlijkste bergpassen, waar elke misstap onvermijdelijk in den afgrond moest storten, voor ons uit. Binnen in het eiland treft men over het algemeen slechts zeer weinig straatwegen, en wie langs dezelve wil voortgaan, moet niet onderhevig of vatbaar zijn voor duizelingen, en zich onbekommerd aan de zekere schreden van zijn paard toevertrouwen. Men kan dit ook gerustelijk doen, want zoo vlug en voorzigtig als slechts muilezels dit kunnen, verstaan die kleine Corsicaansche paarden de kunst, om in het gebergte rond te klauteren, en de veiligste plaatsen uit te kiezen, om de voeten neder te zetten. Wij reden dan ook vrij onbekommerd voort, al was de weg op sommige plaatsen zoo smal, dat een onzer beenen boven den afgrond hing. Ook moesten wij door een tamelijk diepe en snelvlietende rotsbeek, en dewijl het hier natuurlijk geheel en al aan bruggen ontbreekt, konden wij die slechts doorwaden, waarbij wij niet konden vermijden, eenigzins natte voeten te halen, hoewel wij de beenen zoo hoog mogelijk tot den zadelknop optrokken; daarbij konden wij niet nalaten elkaar, wegens het zotte figuur, dat wij in zulke oogenblikken maakten, uit te lagchen. Wie zoo verwend is, dat hij vreest voor natte voeten of dergelijke onaangenaamheden, moet vooral nooit de binnenlanden van Corsica bezoeken. Mijn reisgenoot en ik waren echter door een langdurig soldatenleven verhard genoeg, om zoo iets niet hoog te tellen. Bewonderenswaardig was echter met welk een bedrevenheid onze kleine hengsten op de gladde, los liggende steenen, in de bedding van dit sterk vlietende bergwater, vasten voet wisten te zetten, zoodat zij niet in het geringste struikelden of wankelden.

Het was overigens een heerlijke morgen, dien wij voor onzen togt hadden uitgekozen, en daar de weg dikwijls een grootsche schoonheid aan onze blikken aanbood, leverde ons deze rid veel genoegen op. Prachtig schoon was het dikke bosch, waardoor ons pad dikwijls voerde, en pijnboomen, zoo groot als ik ze nergens gezien had, stonden hier met lorken- eiken- en ahornboomen in de schoonste groepen vereenigd. Daartusschen groeiden en bloeiden weder vele myrthen, oleanders en rosmarijnstruiken, die ons zoozeer herinnerden aan de bosschen van het Atlasgebergte in Algerie; Corsica heeft over het algemeen reeds een zeer zuidelijken plantengroei. Deze bloesems en bloemen verspreidden een aangenamen geur; en als paarlen op een groenen bodem uitgestrooid, schitterden de groote, heldere daauwdroppels, nog niet door de zon of hitte des daags verteerd, op bladeren en bloemkelken. Op vele streken van den weg, waar het bosch eenigzins dunner werd, vertoonde zich onverwachts de hooge kolossus van den Monte Renoso met zijne ruwe, steile bergkloven, zoo digt aan onze oogen, dat wij de vertakkingen en kruinen duidelijk konden onderscheiden. Als uit zilver gegoten, zoo schitterend wit, verhieven zij de met sneeuw bedekte kruinen in het blaauw des hemels.

Wij konden omstreeks drie uren aldus voortgereden zijn, steeds de afwisselende tooneelen, die zich aanboden bewonderende, toen wij aan een eenzaam in het bosch gelegen woning waren genaderd. Het had in de wijze waarop het gebouwd was veel overeenkomst met het woonhuis van Pasquale Giovannelli, maar bij lange na zoo groot niet; ook scheen het uiterlijk niet zoo goed onderhouden en verzorgd, doch zelfs eenigermate verwaarloosd en vervallen. Vele menschenvoeten moesten het gebouw wel niet betreden, want gras en onkruid woekerden in weelderigen groei voor de huisdeur, en men stuitte nergens op sporen, die aanduidden, dat het bewoond werd. Het geheel maakte een somberen en onaangenamen indruk, en zag er zoo regt uit, alsof de bewoner eens een zwaar misdrijf begaan of groote ongelukken had ondervonden.

— Daar woont alleen nog maar de oude Arrighi, antwoordde de gids op onze vraag, wien het huis behoorde, en hij zag daarbij tevens zoo schuw om, als vreesde hij, dat de man zijne woorden kon vernemen. De geheele familie is door de „Vendetta" gedood; doch de oude man heeft zich ook vreeselijk gewroken, want men zegt, dat hij alleen vier der Rophelli's, met wie hij in twist leeft, heeft gedood. Nog voor slechts ettelijke maanden is de vader der Rophelli's met een kogel in het hart, dood in zijne wijnbergen gevonden, en niemand anders kan die afgeschoten hebben dan deze „maledetto gettatore" (vervloekte speler) Arrighi. Thans echter wachtten hem de beide nog overige zonen van den gedoode met ijver op, en valt hij hun in handen, corpo di bacco, dan is zijn leven ook geen scudie meer waardig; want Jose en Pasquale zijn flinke knapen, die hun karabijn goed kunnen hanteren, en ook best weten, wat zij doen moeten. Verderen uitleg gaf onze geleider ons niet; nu zijn de Corsicanen, in tegenstelling van de overige Italianen, zeer stilzwijgend en in zich zelven gekeerd, en dikwijls kost het moeite, hen tot spreken te krijgen.

Wij zullen omstreeks een kwartier van het vervallen huis verwijderd zijn geweest, toen een man, op een grijs, klein bergpaard gezeten, ons te gemoet kwam. Zooveel wij reeds in de verte konden zien, scheen hij zeer bezorgd voor een vijandelijken overval te zijn; want als onmiddellijk tot afvuren gereed lag zijn karabijn dwars over den zadel, en elk oogenblik hield hij zijn paard in, en zag hij naar alle kanten uitvorschende in het bosch rond, waarop hij weder zijn weg vervolgde. Een groote graauwe wolfshond, van het kwade en sterke ras, dat men op het eiland Corsica aantreft, volgde zijn meester. De ruiter, in wien onze geleider reeds den ouden Arrighi herkend had, zal omstreeks vijftig schreden van ons verwijderd geweest zijn, toen hij eensklaps zijn paard inhield, de karabijn ophief, als gereed om af te vuren. Nog was zijn schot echter niet gevallen, toen onverwachts achter een kastanjeboom een flikkering uitschoot, een knal ons oor bereikte, de ruiter een paar oogenblikken in den zadel heen en weder schommelde, en daarop dood ter aarde viel. Ter naauwernood was echter het eerste schot gevallen, toen met woedend geblaf de groote wolfshond op den boom toeschoot, waar achter het schot was gevallen. Doch naauwelijks had het getrouwe dier een paar sprongen gedaan, of een tweede viel, en doodelijk gewond wentelde hij in zijn bloed. Dit alles geschiedde zoo onverwachts en zoo snel, dat wij in het eerste oogenblik niet wisten, wat er voorviel, en onwillekeurig onze paarden inhielden. Natuurlijk duurde die verrassing slechts eenige oogenblikken, waarop wij snel naar de plaats renden, waar de moord had plaats gevonden, en de gedoode naast zijn paard, dat kalm was blijven staan, ter aarde lag. Voor wij nog bij hem kwamen, want tusschen hem en ons was een kleine beek gelegen, die wij evenwel langzaam en voorzigtig moesten doorwaden, was de schutter zelf achter den boom te voorschijn gekomen, en zijn bloedig slagtoffer genaderd, om zijn wonde van naderbij te onderzoeken. De hond, die doodelijk getroffen scheen, want hij kon zich niet meer bewegen, gaf hij eerst nog een fikschen slag met den kolf van zijn karabijn op den kop, waardoor hij hem geheel doodde. Deze handelwijzé scheen uit medelijden voort te komen, opdat het dier niet noodeloos nog langer zou behoeven te lijden.

Onze gids, die vooruit reed, sprong, bij het lijk gekomen, dadelijk van zijn paard, en schudde den moordenaar zeer vertrouwelijk, ja zelfs hartelijk, de hand, die zoo even het doodelijk schot had losgebrand. Het scheen inderdaad alsof hij er zich over verheugde, en den schutter eenig compliment maakte over zijn goed treffen, zoo levendig en opgeruimd was hun gesprek. Toen ook wij aan de plaats waren aangekomen, groette ons de dader op die trotsche, doch overigens beleefde wijze, welke de Corsicaan steeds tegenover vreemdelingen in acht neemt, doch scheen tevens niet in het geringste verlegen, dat wij hem bij die schanddaad verrast hadden. Het was nog een zeer jonge knaap van naauwelijks twintig jaren, geheel gekleed als de welvarende landlieden uit die streken. Zijne gelaatstrekken waren regelmatig, ja innemend, doch hadden nog in dit oogenblik zulk een onbeschrijfelijke wilde, ja zelfs bloedgierige uitdrukking, en de vreugde, over zijn zoo even gelukkig bevredigde wraakzucht, spiegelde zich zoo levendig bij hem af, dat hij er werkelijk onaangenaam uitzag. En al had zijn offer tien levens te verliezen gehad, met genoegen zou de jonge Corsicaan hem die ontnomen hebben, zoo woest stond zijn blik. Om ons bekreunde hij zich verder niet na de eerste pligtpleging, en sprak verder ook geen woord meer met ons, hetzij dat hij onze vraag aan hem, waarom hij zulk een misdaad had gepleegd, werkelijk niet verstond, of ook wel niet verstaan wilde. Hij maakte kalm zijn dubbelde karabijn schoon, laadde de beide loopen met kogels, trok daarop zijn dolkmes uit zijn gordel, en sneed het lijk, dat met het gelaat ter aarde lag en reeds begon te verstijven, een lange, grijze haarlok af, die hij als een teeken zijner zegepraal met een trotschen glimlach, die over zijn gelaat zweefde, bij zich stak; daarop schudde hij onzen gids nogmaals de hand, terwijl hij eenige woorden met hem wisselde, die ik niet verstond, ligtte, als groet aan ons, even de roode baretto van het hoofd, en schreed met vlugge stappen op het bosch aan, waar hij weldra aan onze blikken verdween. Werkelijk was een oogenblik het denkbeeld bij mij opgekomen, of het niet onze pligt was, ons van den moordenaar meester te maken, en hem aan het geregt over te leveren, en zachtjes had ik in het Duitsch deze gedachten aan mijn Poolschen medgezel medegedeeld. Deze schudde echter bepaald ontkennend het hoofd, en sprak: Laat ons dat niet doen, en laten wij ons niet mengen in de gebruiken van het land, want wij halen ons daardoor slechts veel onaangenaamheden op den hals, zonder nog den geringsten dank te ontvangen. — Hij had gelijk, zooals mij weldra geheel en al duidelijk was; want het is op Corsica een zeer gevaarlijke zaak zich met de „Vendetta" te bemoeijen, die voor een vreemdeling al spoedig leelijk kan afloopen. Daarenboven zou de dader zich zeker niet zonder hevige en bloedige worsteling doen gevangen nemen, daar hij goed gewapend was, en onze gids waarschijnlijk zijn partij zou gekozen hebben. De knaap gaf namelijk luide zijn goedkeuring te kennen over hetgeen had plaats gehad, en zeide: ziet gij wel, dat die Pasquale Rophelli een flinke kerel is, die het den ouden Arrighi toch ten laatste heeft ingepeperd, dat hij zijn vader en twee broeders heeft dood geschoten. Nu is de „Vendetta" uit, want van de Arrighi leeft nog slechts een dochter, en die is in een klooster. Ik verheug mij in die wraakneming, want ik behoor ook nog zoo wat tot de familie Rophelli, hoezeer het wel wat ver is, aldus eindigde hij zijn gesprek. Wij keerden het lijk, dat op den buik lag, om, ten einde het in het gezigt te kunnen zien.

Het waren harde, zeer sterk uitgedrukte trekken, waaraan de dood niets van hun hardheid en trotschheid had ontnomen, en de man zag er zoo uit, alsof hij gedurende zijn leven meer vijanden dan wel vrienden had gehad. Het schot was hem juist door het hart gegaan, zoodat hij oogenblikkelijk moet gestorven zijn; uit de kleine wond druppelde nog bloed op den grasrijken bodem, en kleurde dien met roode arabesken. Onze gids bragt het lijk daarop weder in zijn vorige ligging, maakte een kruis van twee boomtakken, bond die met gras aaneen, en legde het op het hoofd van den overledene, onttoomde het paard van den gedoode, dat al dien tijd bedaard was blijven staan, opdat het zooveel te gemakkelijker zou kunnen grazen, en noodigde ons uit, onzen togt voort te zetten. Hij vertelde ons, dat het gebruikelijk was, op de lijken van hen, die door de „Vendetta" omkwamen, zulk een kruis te leggen, waardoor zij door de voorbijgangers onaangeroerd, en voor uitplundering bewaard bleven, tot de bloedverwanten, of waar die ontbraken, de gemeente voor een plegtige begrafenis zorg droegen. Ieder voorbijganger werpt gewoonlijk een dergelijk kruisje op het lijk, en bidt eenige „onze vaders" voor het zieleheil van den vermoorde, en de plaats zelve van het voorval wordt door een kruis aangeduid. Men vindt zulke kruisen veel in Corsica langs de wegen opgerigt.

Dit voorval, waarvan wij in alle kleuren ooggetuige geweest waren, had ons ontstemd, hoewel mijn oude overste en ik op onze stormachtige levensbaan reeds lang over te groote sentimenteelheid voorbij waren, en wij vervolgden onzen weg niet in die opgeruimde stemming, als vroeger. Men moge nog zoovele tooneelen in het leven bijgewoond hebben, wanneer men getuigen moet zijn van een moord, zoo wekt dit bij elk, ook maar ten halve beschaafd mensch, een zeer onaangenaam gevoel op. Het scheen overigens ook alsof de natuur ontevreden was, dat haar zoo schoone morgenstond door een muichelmoord ontwijd was geworden. Al spoedig was de hemel met donkere wolken bedekt, en een hevig onweder, zooals wij dit eenige minuten zekerlijk niet verwacht hadden, naderde. Het duurde niet lang of de regen viel in stroomen neder, de donder weerklonk van rots tot rots, en de echo vermeerderde zijn geweld; wij bevonden ons midden in de bui. Gelukkigerwijze hadden wij al spoedig een ruime grot bereikt, waar wij met onze paarden konden inrijden, en voor het ergste weder althans eenige bescherming vonden. Hoewel het onweder spoedig voorbij was gedreven, wilde het weder niet regt helder worden; de hemel was met grijze wolken overdekt, en een fijne, doordringende regen hield nog geruimen tijd aan. Onder zulke omstandigheden bleef ons niets meer overig dan den verderen togt op te geven, daar wij van den Monte Renoso niets te zien zouden krijgen; wij namen dus den terugtogt aan naar het huis van Pasquale Giovannolli. Tot op den laatsten draad doornat, en juist niet in het opgeruimdste humeur, want de urenlange rid door het natte bosch was wezenlijk geen uitspanning, kwamen wij des avonds aldaar aan. Drooge kleederen hadden wij spoedig aangetrokken, en een groot vuur, waarvoor wij plaats namen, hergaf onze verkleumde leden weldra hun gewone warmte, terwijl de schoone Paolina door een uitmuntenden zwijnskop en eenige flesschen goeden landwijn spoedig onzen honger en dorst wist te verdrijven. Weldra verkeerden wij dus in een toestand zoo aangenaam, als men slechts wenschen kon, en waarin men zich steeds zal bevinden, wanneer men, na een langen togt, van kleederen heeft verwisseld en voor een helder brandend vuur bij krachtige spijs en goeden drank de leden kan verkwikken en uitstrekken. Weldra keerde onze gastheer, die boven in het gebergte zijne arbeiders bezocht had, welke aan het hooijen waren, terug, en nam hij naast ons voor het vuur plaats, terwijl hij de flesch zoo goed aansprak, dat Paolina al spoedig om nieuwen voorraad naar den kelder moest. De oude Pasquale Giovannolli was heden bijzonder in een spraakzame luim, want het was hem mogen gelukken zijn hooi voor den regen binnen te krijgen, en op den terugweg had hij een groot wild zwijn geschoten, zooals men er nog velen aantreft in het dal van Vizzavona. Ook de wijn, dien hij op dezen avond meer dan gewoonlijk gebruikte, maakte zijn tong spraakzamer. Natuurlijk was ons eerste werk hem den moord mede te deelen, waarvan wij ooggetuigen geweest waren, en hem te vragen, of wij het gebeurde ter kennis van de overheid zouden brengen. Uitdrukkelijk raadde hij ons dit af, daar wij er vele onaangenaamheden door zouden ondervinden, en voor langeren tijd in onze reis worden opgehouden, om als getuigen bij het verhoor op te treden, terwijl de geheele bevolking uit den omtrek ons vijandig gezind zou zijn, wanneer wij een moord, voortspruitende uit de „Vendetta" bij de regering aanbragten, en wij, door het bestuur als getuigen te dienen, als verdachte lieden zouden beschouwd worden. Overigens was ook de oude Pasquale volstrekt niet over het voorval verontwaardigd, ja hij scheen integendeel zich zelfs in den dood van Arrighi te verheugen. Op onze vraag of hij ook wist waardoor die „Vendetta" ontstaan was, antwoordde hij toestemmend, en dewijl hij, zooals ik reeds zeide, in bijzonder goede luim was, stemde hij er in toe, hetgeen hij daaromtrent wist, ons mede te deelen. Paolina werd nogmaals om nieuwen voorraad van wijn naar den kelder gezonden, en in zijn slecht Fransch, dat wij echter nog beter verstonden dan het Italiaansch, dat de landbewoners op Corsica onder elkaar spreken, begon hij aldus:

Arrighi, dien ik reeds van mijn jeugd aan gekend heb, want zijn moeder en de mijne behoorden tot dezelfde familie, was altijd een slecht mensch geweest, dien een ander moeijelijk kon uitstaan. Men zegt, dat hij als jongman onze doodvijanden, de Engelschen, als loods op hunne oorlogschepen heeft gediend, en dit was toch een groot onregt,

want waren zij niet de heftigste tegenstanders van onzen grooten keizer Napoleon, en zij alleen dragen schuld, dat hij op een verafgelegen eiland als een gevangen man den adem heeft uitgeblazen. Trente de dieu, wanneer ik er aan denk, zou ik wel wild kunnen worden, en elken Engelschman mijn dolk tusschen de ribben kunnen steken! Kortom, toen in het jaar 1816 de oorlog afgeloopen was, en de Engelschen weder van het eiland Sicilië naar hun koud vaderland waren teruggestevend, keerde ook Arrighi weder naar Corsica terug, terwijl hij vijf of zes jaren afwezig geweest was. Veel geld moet hij echter op de eene of andere wijze van de Engelsche honden verdiend hebben, want hoewel hij als arme jongen vertrokken was, kon hij bij zijn terugkomst wei-, bouw- en boschlanden, benevens het huis koopen, dat gij gezien hebt. Omstreeks denzelfden tijd kwam ook ik weder thuis, om bezit te nemen van mijn vaders erfdeel, nadat ik vier jaren in het elfde ligte Fransche regement gediend, en als sergeant te Mont-Saint-Jean dapper op de Engelschen had losgevuurd. Dat ik met een persoon als Arrighi, die den vijand zijne diensten verleend had, juist geen vriendschap sloot, spreekt van zelf; en wanneer het toeval ons te Ajaccio of elders in aanraking bragt, konden wij elkaar niet goed verdragen en de een ging den anderen liever uit den weg, dan dat hij hem had opgezocht, hoewel onze moeders tot denzelfden stam behoorden. Omstreeks een jaar na zijn terugkomst trad Arrighi in het huwelijk en wel met Josephina Albergi, het schoonste meisje uit de omstreken van Vizzavona. Zij had eigenlijk reeds een anderen minnaar, Luigi Constantino, een braven, doch armen jongen, die als visschersknecht in zijn onderhoud moest voorzien. Op zekeren dag, dat Luigi in zee gestoken was, vond men zijn kleine boot omgekeerd drijvende en Luigi niet meer er in, zoodat men veronderstellen moest, dat hij in het water was gevallen en verdronken. Men vermoedde, dat Arrighi, die altijd een oog op de schoone Josephina gehad had, doch door haar niet werd aangemoedigd, dewijl zij Luigi beminde, zijn medeminnaar was gevolgd, dat hij hem ingehaald, met een riem gedood en daarna zijn lijk had doen zinken. Bewijzen kon men niets, hoewel Napolitaansche zeelieden gezien moeten hebben, dat zeker persoon een anderen, in een boot gezeten, met een riem had gedood. Verwanten na in den bloede, zoodat de zaak aan de „Vendetta" had kunnen vervallen, bezat Luigi niet, en dus bleef het bij „men zegt" en verder had de zaak geen gevolg. De arme Josephina beweende haar minnaar wel zeer, en stortte nog oneindig meer tranen, toen hare ouders haar eenige maanden later dwongen om Arrighi te huwen. Doch wat zou zij beginnen? Hare ouders waren zeer arm, en aan Arrighi reeds geruimen tijd de huur van huis en hof schuldig, en dus moesten zij hun dochter wel dwingen, om hun schuldeischer te huwen, zij mogt hem beminnen of niet. Men zegt, dat het een zeer ongelukkige bruiloft is geweest, en van de knapen en meisjes is niemand er heen gegaan, hoewel dit toch anders gebruikelijk is; doch geen van ons kon den bruidegom uitstaan. Arrighi scheen zich hierover echter niet te bekommeren, doch trok met zijn jonge vrouw naar zijn afgelegen woning, deed zijne bezigheden, en had overigens met geen mensch omgang. Men zegt, dat zijn vrouw, die hem eerst een jongen en daarna een meisje schonk, zeer ongelukkig is geweest; want wanneer men haar toevalligerwijze eens te zien kreeg, scheen zij steeds bleeker te worden, en weg te kwijnen als een schaduw. Mijn overleden vrouw, die met haar als kind gespeeld had, heeft zij eens, dat zij haar toevalvallig op de markt te Ajaccio ontmoette, weenende haar nood geklaagd, dat haar man haar zoo slecht behandelde, ja dikwijls sloeg. Nu, de kerel was een groote schurk, en van zoo iemand kon men verwachten, dat hij zelfs een vrouw zou slaan. Eenige jaren na haar huwelijk stierf de arme vrouw reeds en werd daardoor van de aarde verlost, waar zij wel meer rampspoed dan geluk had moeten ondervinden. De wereld wilde wederom weten, dat Arrighi haar zoo mishandeld had, dat zij aan de gevolgen is bezweken; of dit echter waarheid of logen is, durf ik niet beslissen; men kon van dien kerel allerlei kwaads verwachten. Zijne beide kinderen groeiden inmiddels op; zijn dochter Josephina werd even zoo schoon en goed als haar overleden moeder, terwijl de zoon zoo leelijk en slecht was als de vader. Op de markt te Ajaccio ontstond op zekeren dag een hevigen strijd tusschen den jongen Napoleone Rophelli, die een brave, flinke knaap was en tevens in het geheim de minnaar van de jonge Josephina, en Geronimo Arrighi. Hoe de strijd eigenlijk ontstaan is, weet niemand, doch Geronimo Arrighi moet de aanleidende oorzaak zijn geweest en Napoleone Rophelli zoo hevig beleedigd hebben, dat deze hem wel ten laatste de deur van het vertrek moest uitwerpen. Natuurlijk is hij slechts noode tot zulk een geweld overgegaan en moet hij wel zeer vertoornd zijn geweest, voor hij den broeder van zijn beminde op die wijze bejegende. Geronimo, die zeer wraakzuchtig was, doch zijn tegenpartij in een open strijd niet kon staan, legde zich in een hinderlaag en schoot eenige dagen later den jongen Rophelli met zijn karabijn een kogel door het hoofd. Toen stond de „Vendetta" op, want de gedoodde bezat broeders, die zulk een moord niet ongestraft konden laten. Geronimo, die dit echter zeer goed wist, achtte zich in die streken niet meer veilig, maar ontvlugtte naar Bastia en nam dienst op een koopvaardijschip, dat weldra in zee stak, zoodat de broeders van den vermoorde hem niet zeer spoedig op het spoor konden komen. De „Vendetta" blijft evenwel bestaan, al wordt zij somtijds jaren uitgesteld. Omstreeks een jaar later hoorde men onverwachts, dat Geronimo tot zijn vader teruggekeerd was, en zoodra Jose Rophelli, den oudsten broeder van Napoleone, dit ter oore kwam, wachtte hij den moordenaar op, en hoewel deze zich zeer in acht wist te nemen, schoot hij hem eenige dagen later zoo in de zijde, dat hij

weldra aan de gevolgen overleed. Hij deed zijn pligt; want had hij de Vendetta niet aan den moordenaar zijns broeders uitgeoefend, zoo ware hij geen echte Corsicaan geweest. Het meeste bij dit alles leed echter de arme Josephina, de zuster van Geronimo. Toen zij vernam, dat haar eigen broeder haar beminde, Napoleone, had gedood, werd zij van droefheid en smart stompzinnig en wist niet meer wat zij deed. Dikwijls is zij stil het huis ontvlugt en naar de plaats gegaan, waar haar minnaar was doodgeschoten, heeft uren achtereenvolgens op die plek gezeten, geestelijke liederen gezongen, kransjes gevlochten, en veel wartaal gesproken, zoo dat de lieden niet wijs uit haar konden worden. Hier komt bij, dat haar vader haar dikwijls slecht behandeld en geslagen heeft, dewijl hij wilde, dat zij een ouden Napolitaanschen schurk, die in Ajaccio leefde, zou huwen, iets, waartegen zij zich met alle kracht verzette, dewijl zij Napoleone beminde. Eindelijk heeft men haar in een klooster op Romeinsch grondgebied opgesloten, en de menschen zeggen, dat zij daar onlangs gestorven is. Dit vernam men althans voor eenige weken in Ajaccio van een man uit Savignano, die voorgaf, het zeker te weten. De oude zondaar was echter woedend, toen hij vernam, dat zijn zoon, die zijn lieveling was geweest en zoo veel overeenkomst met hem had, door Jose Rophelli was doodgeschoten, en hij zwoer de geheele familie een bloedige wraak. Hij zelf reisde naar het eiland Sardinië en huurde daar twee „Banditi forti" (gewapende bandieten), kerels, die te slecht waren om gehangen te worden, en die er niets om geven, om elken vreemdeling zoo bedaard neder te schieten als een stuk wild. Deze schurken bragt hij heimelijk hier heen, en duidde hun de Rophellis uit, en een paar dagen later werd Jose, toen hij des avonds van zijn beminde huiswaarts keerde, zoo hevig met een dolk doorstooten, dat hij op het oogenblik zelf den geest moet hebben gegeven. Aan den dolk, die afgebroken was en in de wond bleef steken, zag men, dat de daders Sardiniers geweest waren. Dat zulke vreemde schoften zich in onze aangelegenheden mengden verdiende toch een teregtwijzing, en de jongelieden van het dorp vereenigden zich, en zetten hen dag en nacht na. Een der twee bandieten werd al spoedig door hen gedood, en zijn lijk in een afgrond geworpen van den Monte Renoso, daar zulke kerels geen eerlijke begrafenis verdienen. De andere, die zijn leven nu ook geen uur meer veilig achtte, vlugtte naar Sardinië terug, waar hij, naar ik hoop, wel een galg zal hebben aangetroffen, die hoog genoeg voor hem was. Verdiend had deze „figlio d'un cane" (zoon van een wijfjeshond) zulk een einde wel tienvoudig; want een mensch, die om geld een moord begaat, moet aan de galg; een eerlijke kogel is te goed voor hem.

De „Vendetta" tusschen de Rophelli's en den ouden Arrighi, ging inmiddels verder door, en na drie maanden gelukte het den laatste den ouden Rophelli, den vader der jongeren, die een reeds bejaard man was, onbemerkt op te wachten, en zoo door een kogel te verwonden, dat hij eenige weken later bezweek. Zoo waren van die familie reeds drie leden door de „Vendetta', gevallen, en bleven de beide jongste zonen overig, op wie nu de taak rustte, zich op den ouden Arrighi te wreken. Dat dit binnen korteren of langeren tijd zou plaats hebben, was te verwachten, want die beide jongere zonen waren flinke kerels, die hun pligt zeer goed kenden, en het verwondert mij, dat de oude Arrighi niet van het eiland vlugtte, daar hij toch geen uur meer van zijn leven zeker was. Nu, heden heeft hem dan ook, zoo als gij, mijne heeren, gezien hebt, zijn noodlot bereikt; en de oudste zoon, een kerel zoo flink als ooit een karabijn op dit eiland spande, schoot hem voor uwe oogen neder. Jammer slechts, dat de ziel van den ouden het ligchaam moest verlaten, alvorens vergiffenis voor zijne zonden te kunnen bekomen.

Met deze woorden eindigde de oude Pasquale Giovannolli zijn verhaal, dat hij ons zoo kalm had medegedeeld, alsof het een wolven- of wilde zwijnenjagt gold. Op onze vraag, wat nu wel het lot zou worden van den jongen Rophelli, dien wij heden als moordenaar hadden leeren kennen, zeide hij:

— Ja, nu, wat zal er met hem gebeuren; hij heeft immers zijn pligt gedaan. Indien het werkelijk ter kennis mogt komen van het bestuur te Ajaccio, hoewel ik niet weet, wie eigenlijk dit feit zou mededeelen, zoo is de zaak nog zoo gevaarlijk niet. Hij moet dan eenigen tijd in het bosch vlugten, waar de gensdarmen hem bezwaarlijk volgen zullen; doch beter nog, dat hij voor een paar jaren buiten 's lands gaat tot de zaak vergeten is. Aan den overkant in Algerie, bij de Chasseurs of bij de Zouaven, hebben zij onze Corsicaansche schutters gaarne; en wanneer een flinke knaap zich vrijwillig aanbiedt, zoo vragen de bevelhebbers niet heel streng, wat hem hiertoe moge aandrijven. Doch nu, mijne heeren wensch ik u een goeden nacht; ik zie, dat onze fleschen ledig zijn en de arbeid in de bergen heeft mij zeer vermoeid. Hebt gij lust morgen met mij ter jagt te gaan, zoo is mij een plaats bekend, waar nog ettelijke wilde zwijnen aanwezig zijn; aldus sprak onze gastheer met die vrijmoedige gastvrijheid, welke alle Corsikanen zoo bereidwillig aan vreemdelingen verleenen. Ook wij begaven ons daarop ter ruste.

In weerwil van de vermoeijenissen van dien togt, kon ik geruimen tijd niet in slaap komen, want hetgeen ik dien dag van de „Vendetta" op Corsica gezien en vroeger gehoord had, woelde nog erg in mijn hoofd rond, en in mijne droomen wemelde het van bloedige tooneelen en moorddaden, karabijnschoten en dolksteken. In spijt van dien woesten, bloedgierigen aard van de landbewoners op Corsica, kan een vreemdeling ongedeerd het geheele eiland bereizen, en straatroof komt zelden of nooit voor. Welk een tegenstelling is dit met zoo vele streken van Italie!

DICHTER EN DEURWAARDER.

(MET EENE PLAAT).

Sidonia werd voor het schoonste meisje uit de residentie gehouden. Hare oogen, van een donker bruine kleur, die zooveel te meer ons bekoort naarmate wij het zelden aantreffen, hadden een wondervolle uitdrukking, en deelde het overigens vrolijke gelaat een ernstigen trek mede. Zij lachte wel, doch er moest meer reden voor bestaan, dan alleen om hare parelwitte tanden te doen zien, en hoe gaarne zag een ieder haar lagchen! Wanneer zij haar welluidende stem deed hooren, zoo luisterden jonge en oude mannen gaarne toe.

Sidonia was gelukkig. Haar vader, de voorzitter van de regtbank, tor Meijen, die zijn vrouw reeds vroeg had verloren, beminde zijn dochter boven alles. Geen harer begeerten zou haar geweigerd worden, al ware die nog zoo dwaas geweest; maar tot ons genoegen kunnen wij zeggen, dat zij geene dwaze wenschen koesterde.... misschien nu en dan naar een beminde, doch dit durfde zij ter naauwernood voor zich zelve bekennen, en met haar vader sprak zij er geen woord over.

Dezen avond gaf de voorzitter een bal, en Sidonia nam de honneurs waar. Zij ontving de gasten, bekende en onbekende, met innemende bevalligheid, en nam zelfs, hetgeen zeer zeker moeijelijk was, de schoonen voor zich in, die met haar naar den prijs dongen. Dat was haar boven alles aangenaam, nog meer dan dat alle mannen haar met woorden en daden huldigden, want geen bevond zich onder hen, dien zij onderscheidde of had willen onderscheiden.

Haar kamenier had echter alles in het werk gesteld, om de blikken der menigte door hare bekoorlijkheden op haar te doen rusten. Zij droeg een donkerkleed van Chineesche zijde, met een gordel, die door een haak, met brillanten omzet, werd bevestigd. Een snoer echte paarlen was door hare rijke haren gevlochten. Ook rond haar hals droeg zij een snoer paarlen, die in blankheid met dezen wedijverden.

Het gezelschap was talrijk en op den bepaalden tijd bijeen; zelfs de oude generaal von Borgen, die op alle bijeenkomsten op zich deed wachten, was op de minuut af tegenwoordig, en was evenzeer met Sidonia bezig als alle jonge mannen; doch hij had hun in een ding de loef afgestoken; — zij had hem den eersten dans toegezegd.

De generaal had met de gastvrouw het bal geopend, en leidde haar naar haar plaats terug. Deze was een kleine sopha, die van alle kanten tamelijk wel te naderen was, en waar in den tegenovergestelden hoek haar tante, Euphorbia von Neuenburg, had plaats genomen.

Onder de gasten, die de kanapé omringden, ontwikkelde zich al spoedig een dier gesprekken, welke hoe minder van gehalte, zooveel te meer deelnemers tellen, en welker text onveranderlijk loopt over de mode, het weder en den goeden naam van den naaste. Sidonia sloeg er ter naauwernood acht op, en het viel haar daarom zooveel te gemakkelijker, naar een diepe, welluidende stem te luisteren, die zij achter haar zitplaats vernam.

— Zoudt gij wel willen gelooven, waarde Eugène, vroeg die eenigzins onderdrukte stem, dat van al die menschen niet een iets van kunst en wetenschap, van muziek en schilderwerk of dichtkunst verstaat? — Maar indien dat zoo is, waarom gaan wij dan niet naar huis, waar wij althans vrijer kunnen praten. Trouwens, ik zou wel voorgesteld willen worden aan de trotsche presidentsdochter; haar schoonheid lokt mij uit, te weten, of natuur in staat is, een harer heerlijkste werken door gebrek aan verstand te misvormen.

Sidonia was bij het hooren dezer woorden wonderlijk te moede. Honderden vleijende gezegden werden door haar onbeantwoord gelaten. Hoe kwam het, dat zij de woorden moest hooren van een vreemdeling, woorden, die bovendien nog kwetsende voor haar waren.

Zij deed, wat de meeste onzer schoone lezeressen wel in haar geval ook zouden hebben gedaan; zij sloeg namelijk een blik in den tegenover haar hangenden spiegel, om het gelaat van den stouten spreker te beschouwen.

Op het eerste gezigt bood dit niets belangwekkends aan. Hij scheen omstreeks vijfentwintig jaren oud te zijn, en was gekleed als al de overige balgasten. Slechts een zwakke, zwarte knevel en bakkebaard en het lange golvende haar was in tegenspraak met de mode. Hij bezat niets, dat hem boven het gewone en alledaagsche verhief als zijn welluidende stem, en zijn groot oog, dat van een levendig vuur getuigde.

Zijn buurman was een luitenant der genie, Wolf genaamd. Deze sprak met een eigendommelijke uitdrukking van gelaat: Ik zal u aan haar voorstellen, en zoo gij u dan nog wilt verwijderen, zullen wij op mijn kamer een flesch champagne drinken.

Hij wendde zich tot Sidonia, wier fijn oor zelfs het zacht uitgesproken antwoord verstond.

— Mejufvrouw, een mijner bekenden verlangt de eer te hebben aan u te worden voorgesteld.

Zij knikte.

— Mijnheer Edgar Braun! aldus vervolgde hij.

Edgar was zigtbaar getroffen door den eigendommelijken blik, dien Sidonia op hem sloeg. Op zijn salon-tournure vertrouwende, had hij er zelfs niet over gedacht, wat hij tot haar zou zeggen, hoe hij haar zou aanspreken, en nu bragt hij stotterende uit:

— Ik had beter op mijn tijd moeten passen, mejufvrouw, daar ik heden voor de eerste maal, en ik weet nog niet door welk gelukkig toeval, een uitnoodiging van u ontving. En nu ben ik te

laat gekomen. Wilt gij mij dit wel ten goede houden, en mijn ootmoedige verontschuldiging in genade aannemen?

Het schoone meisje zweeg.

— Dus duidt gij het mij ten kwade? vroeg de jonge man, toen hij geen antwoord ontving, en zijn stem werd treurig. Gij hebt gelijk, en ik bejammer slechts, dat dit mij noodzaakt te gaan, van waar ik gekomen ben.

Hij scheen geheel veranderd te zijn; en Sidonia vroeg zich zelve af of dit dezelfde persoon was, welke zoo even aan haar verstand had getwijfeld, en zag hem onderzoekend in het gelaat.

Zijn oog nam een droevige uitdrukking aan. Hij maakte, even als bij zijn komst, een buiging en wendde zich om, om te vertrekken.

— Maar, mijnheer, sprak Sidonia, gij wildet zoo even weten, of ik ook verstand bezat; daar buiten zult gij dat niet vernemen, dus blijf hier!

Tot groote verbazing van den dapperen generaal ontstond hierop tusschen haar en den jongen man een gesprek, dat geen einde scheen te zullen nemen, ja het scheen den krijgsman toe, alsof het hoe langer hoe belangrijker werd; behalve hij zelf beproefden nog twee naburen zich er in te mengen, doch te vergeefs, want beiden spraken zij, hoewel in de salon van den president der regtbank en in de onmiddellijke nabijheid harer tante, van zaken, waarvan men aldaar geen verstand had; over poezy en kunst en over den gelukkigen invloed, die beiden op het leven der menschen en der volken uitoefenen.

— Wat is dat voor een kerel? vroeg hij den luitenant Wolf.

— Die heer, welke met mejufvrouw Sidonia praat, heet Edgar Braun, was het antwoord.

Twee malen was Sidonia om te dansen afgehaald geworden, en met genoegen zag zij beide keeren, dat de jonge man op haar wachtte. Toen de muziek wederom begon zag hij haar aan en zij hem. Hij sprak geen woord; zij nam zijn arm en zij vlogen de zaal in. Ten toppunt van geluk hield hij het schoone meisje in zijne armen en ook zij gevoelde zich gelukkig met hem.

Vroeger had hij haar dikwijls gezien, en waarom had haar zeldzame schoonheid niet te voren indruk op hem gemaakt. Was het het korte gesprek, dat hij met haar had gehouden, had dit zulk een uitwerking kunnen hebben?

Sidonia vroeg zich zelve, waarom zij zich gelukkig gevoelde in de nabijheid van Edgar; waarom zij aan hem, hoewel hij slecht danste, boven elken danser de voorkeur gaf.

Toen hij echter bij het einde van het feest afscheid van haar nam, vroeg zij hem naar zijn naam.

— Edgar Braun!

Hij zag haar aan.

— Gij wildet weten, wie ik ben? Ik ben niets, sprak hij met een diepe en sombere stem; ik bezit geen anderen titel, dien de wereld erkent; ik ben een dichter, mejufvrouw.

Het getal dergenen, die de schoone dochter van den president in het openbaar of in het verborgene aanbaden, was zeer talrijk, en geen der vele, meer of minder voorname titels uit het adresboek ontbrak. Het is dus begrijpelijk, dat een kreet van verontwaardiging van de residentie uitging, toen zich op zekeren dag het gerucht verbreidde, dat de gevierde de aanstaande verloofde was van den heer Edgar Braun.

Die ontsteltenis werd zelfs een verschrikking, toen weldra daarna de afkondiging van de echtvereeniging van den heer Edgar Braun en mejufvrouw Tor Meijen plaats had.

De edele Euphorbia was reeds, toen haar schoone en lieve zuster, als geen vorstelijk minnaar zich opdeed, besloot, den president van de regtbank te huwen, die zich zelfs niet op den grafelijken titel mogt beroemen, zeer verontwaardigd geweest; doch thans, nu het vorstelijk bloed zich met het burgerlijke zou vermengen, verloor zij haar weinig verstand geheel en al.

Ook den president was de keus zijner dochter niet naar den zin. Ook hij had zich voorgesteld, dat zij in het huwelijk zou treden met een der eersten van het land, en dit zou ook wel geschied zijn, zoo het van den wil van Sidonia had afgehangen. Doch hij stelde zijn geluk in dat van zijn kind, en verheven boven het vooroordeel van stand, vond hij het even natuurlijk, dat zijn dochter een persoon uit den minderen stand huwde, als dat hij het natuurlijk had gevonden, een prinses te huwen, die hem beviel.

Het nieuwe paar bekreunde zich er overigens niet om, hoeveel tongen hun vereeniging in beweging bragt en Sidonia gevoelde geen gewetenswroeging zoo vele stille en vaste verwachtingen teleurgesteld te hebben. Al spoedig na het huwelijk volgde de president hen op een bekoorlijk landgoed, dat hij aan de frissche oevers der Oostzee had gekocht.

Jaren waren verdwenen, jaren van een ongestoord, klimmend geluk. Sidonia schonk haar echtgenoot een aanvalligen knaap; doch weldra trof hen, vooral de jonge vrouw, een harde slag. De president werd ziek en na verloop van weinige weken was hij bezweken. Hij stierf onderworpen, en tevreden van het geluk zijner dochter verzekerd te hebben.

Hij liet zijn aanzienlijk vermogen in de beste orde achter, en grootendeels in solide fondsen belegd. Edgar had echter geen denkbeeld van geld, en kon beter de voeten van een vers tellen dan geld. Zijne behoeften waren gering; zijn werk werd hem, daar hij rijk was, zeer goed betaald, en hij gaf zich volstrekt geen moeite een duidelijk overzigt van zijn vermogen te verkrijgen. Hij liet dit aan een man van zaken over, dien hij oppervlakkig kende en die zich ook niet bijzonder onderscheidde. Deze man vond al spoedig dezen en genen post niet in orde en liet Edgar nu eens een tegenbewijs, dan eene afrekening, dan weder een wissel onderteekenen, wan-

neer het, zooals hij beweerde, noodzakelijk was een obligatie te verwisselen of eenige hooge aktien te verkoopen; en Edgar, die zich wel wachtte een madrigal of triolet met zijn naam te onderteekenen, voordat hij het tien, twintig malen gelezen en onderzocht had, onderteekende wat zijn agent hem voorlegde, zonder het in te zien.

Deze agent bleek echter een schurk te zijn; niet alleen, dat hij hem van zijn geheele vermogen wist te berooven, maar hij had hem zelfs nog wissels weten te doen teekenen, en daarna de wijk genomen naar een naburig land.

Toen Edgar het verlies zijner bewijsstukken en de vlugt van den trouweloozen agent vernam, was zijn vrouw van het tweede kind bevallen en hij durfde haar de treurige tijding niet mede deelen. Zijn vrolijk gemoed en werkelijk dichterlijk karakter had hem dien harden slag ook niet zoo hard doen opnemen. Doch weldra verschenen de geprotesteerde wissels en dreigde men tot vervolging te zullen overgaan.

Sidonia was ter naauwernood voor de eerste maal van het kraambed verrezen, of zij vernam het ongeluk in zijn geheelen omvang. Stilzwijgende hoorde zij de verwarde verhalen van haar man aan, doch deed hem geen verwijt; ja zij vertroostte hem en weersprak zijn harde en bittere zelfbeschuldiging liefderijk en voorkomend. Maar in het verborgen weende zij zooveel te bitterder tranen, en treurig en neerslagtig de toekomst donker inziende, hield zij hare blikken op hare kinderen gevestigd.

Hetgeen te verwachten was gebeurde. De schuldeischers van Edgar zagen in hem niet den bedrogene, maar den bedrieger en lieten niet na tot de uiterste maatregelen hun toevlugt te nemen. Hij had al het mogelijke gedaan om het ergste van Sidonia en hem zelven af te weren, en bij vrienden, mannen, waarmede hij vroeger zaken deed, om voorschotten aangehouden; doch de een had geen geld, den ander streed dit tegen aangenomen principen, enz.

Waarom zouden wij bij de pijnlijke ontwikkeling stilstaan. Op zekeren morgen kwam de deurwaarder met zijne klerken, om de inventaris der goederen van Edgar en Sidonia te maken, en na alles opgeschreven te hebben, waartoe de wet hem vrijheid gaf, vertrok hij, met het berigt, over een uur terug te zullen komen, om die goederen naar het verkoophuis te doen overbrengen.

Wanneer de nood het hoogst is, is de hulp nabij, zegt een dier spreekwoorden, welke den armen sterveling tot op het laatste met een maar al te dikwerf ijdele hoop vervullen. Bij Edgar werd echter die spreuk vervuld.

In somber gepeins verdiept, stilzwijgend en geen hoop meer koesterende zat hij ter neder. Te vergeefs trachtte zijn beminde vrouw hem op te beuren; doch hare woorden weerklonken zonder indruk op hem te maken. Zijn zoontje, zijn lieveling en oogappel, begreep niet waarom de vader, die hem steeds ter wille was, thans geen paard met hem wilde spelen; zijn vrolijke inborst was vervlogen en had voor een sombere wanhoop plaats gemaakt.

Daar kwam hulp van een kant, van waar hij die het minst had verwacht. Hij, die zoo dikwijls beweerd had, dat de politie slechts bestond om regtschapen lieden te kwellen en het hun lastig te maken, werd nu juist door die miskende ambtenaars gered.

Juist was de gevreesde deurwaarder weder verschenen, om door zijn onderhoorigen de geïnventariseerde goederen te doen weghalen. Met doffen blik zag Edgar voor zich neder, en met verontwaardiging zag Sidonia op de onbarmhartige mannen der wet neder.

Daar hoorde men in het voorportaal een bevelende stem. Het was een politiebeambte, welke aan het dienstmeisje een verzegeld pakje ter hand stelde met de woorden: geef dat aan uw meester en zeg hem het onmiddellijk open te maken.

Werktuigelijk greep Edgar er naar. Wat zou het bevatten? Het was met een gemeente-zegel gesloten; zou het zijn ongelukkigen toestand nog verergeren? Dat was wel ter naauwernood mogelijk.

— Zoudt gij het zegel niet losmaken? vroeg Sidonia haar man eenigzins bedeesd.

Het paket bevatte een gedeelte van het vermogen, dat den president Tor Meijen had toebehoord, ja, het waren nagenoeg dezelfde stukken.

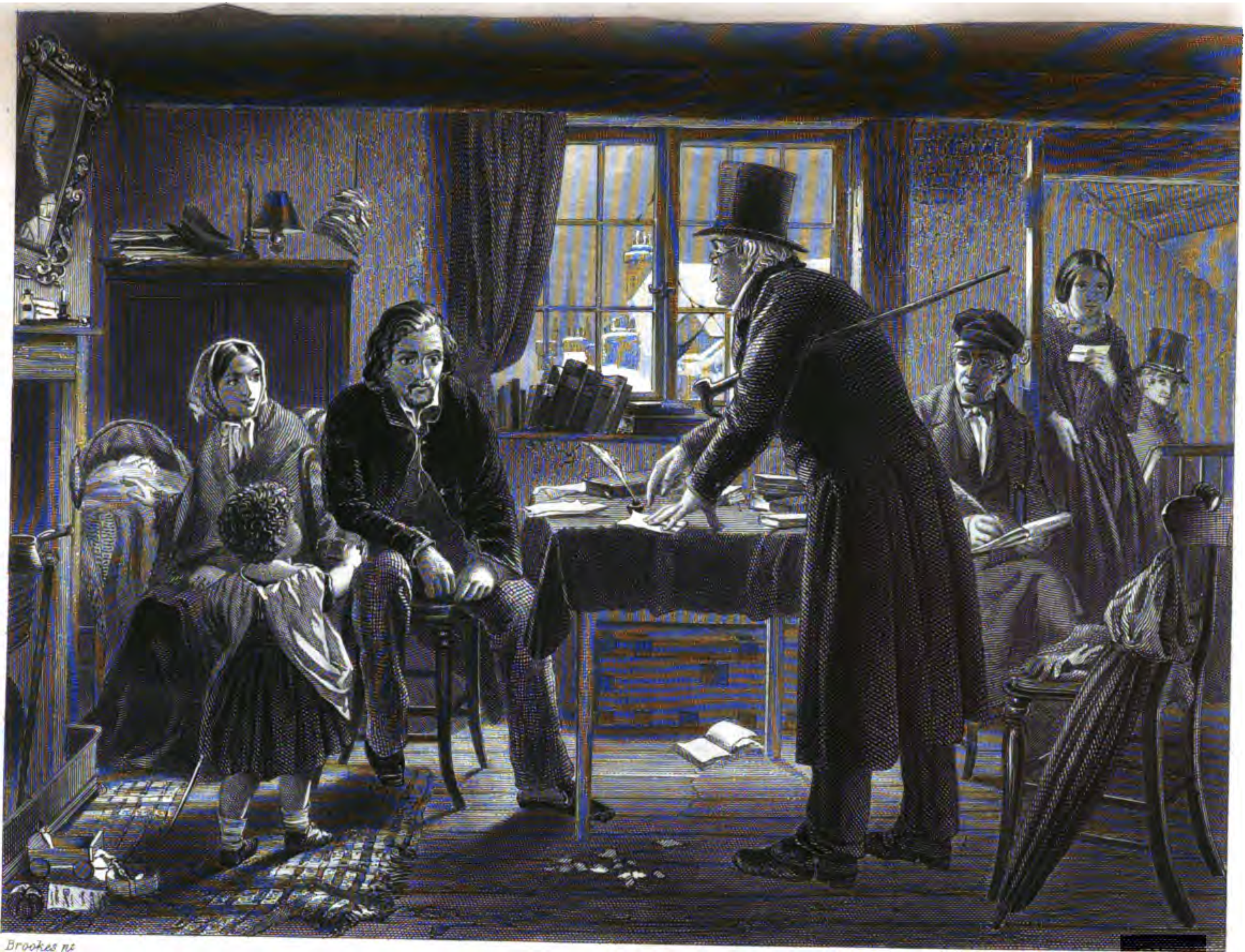
Hoe het de politie mogt gelukken in het bezit te geraken dezer gelden, die Edgar van zijne angsten en nooden verlosten, willen wij even mededeelen.

Niet zoodra had de commissaris van politie het verlies vernomen, dat zijn vriend Edgar had geleden, toen hij uit de stukken, waarin de nalatenschap van den president stond opgeteekend, kennis nam van hetgeen door den voortvlugtigen agent ontroofd was. Weldra gelukte het hem te vernemen, dat de misdadiger over Bremen naar Liverpool was gevlugt, en hier trof hij hem nog juist bij tijds aan, om te verhinderen, dat deze zijn diefstal over den oceaan in veiligheid bragt. De agent had zijne effecten aan een bankier te koop aangeboden, en was reeds op het kantoor, om de gelden in ontvangst te nemen, toen de politie beslag op die effecten deed leggen. De ontvlugte verzette zich geen oogenblik; hij was tevreden het bare geld te redden, tot welks opeisching de politiebeambte geen volmagt had; hij liet de obligatien achter en ging scheep.

Sidonia bleef onveranderlijk de teedere, getrouwe echtgenoot en Edgar herkreeg weder spoedig zijn vrolijk, onbekommerd gemoedsgestel, dat hem vroeger zoo aangenaam voor iedereen maakte; ook onderteekent hij nooit meer eenig stuk, zonder te voren kennis genomen te hebben van den inhoud.

HET HUIS VAN CASTRIL.

De vele, door hunne jaren en lotgevallen belangrijke, gebouwen van Granada, waaraan die

Brookes pt Wrankmore sc

oude, zoo gedenkwaardige stad zoo rijk is, die onder de meest verschillende heerschers, Oostersche pracht en Christelijken-heldenmoed, grootsche hartstogten en de dweepzucht van meer dan een partij binnen hare muren heeft aanschouwd, zijn meest allen vervallen, zooals het grootste gedeelte der gedenkteekenen van dé Muzelmannen, of, even als de heerschappelijke huizen der middeleeuwen, nog tamelijk wel onderhouden. Hunne oorspronkelijke eigenaars en stichters zijn reeds lang uitgestorven, hunne rijkdommen verstrooid, maar hun geest spookt hier en daar nog onder het volk, en een reeks deels vrolijke, deels treurige herinneringen zijn er aan verbonden.

Een der beroemdste, beruchtste en belangrijkste dezer gebouwen is de woning van Castril; een uitgestrekt gebouw, ja bijna een paleis, met schoone voorportalen en andere belangrijke herinneringen uit de 16de en 17de eeuw. Het werd in het begin van de 16de eeuw door een secretaris van Isabella, de katholieke, gesticht, en ligt schier onmiddellijk aan den ingang van het bekoorlijke Darro-dal, op de vroeger druk bezochte, thans verouderde Carrera de Darro, vlak tegenover de oude kerk van San Pedro, aan welken heilige dat gedeelte bijzonder is opgedragen, met het volle uitzigt op de Alhambra, welker steile, wilde, romantische, noordelijke helling, hier een eenige honderden voeten hooge, loodregte muur vormt naar den aan zijne voeten snel stroomenden Darro. — De voormalige bezitters van dit huis, de heeren van Castril, behoorden tot den rijksten en magtigsten adel van het land; in hunne handen berustte niet zelden het lot der koningen, en onder hunne heerschappij zuchtte het volk. Hunne rijkdommen waren zoo onmetelijk, dat zelfs de vernielende hand des tijds, die niet geheel kon versmelten; en de tegenwoordige nakomelingen van dat beroemde geslacht, de graven van Arrenalis, hoewel slechts een schaduw van hetgeen hunne voorvaderen eenmaal waren, toonen in die schaduw altijd nog iets van hetgeen hun geslacht oorspronkelijk was. Zij zijn niet zoo verarmd als anderen, ja genieten in Granada zelfs nog kleine voorregten.

Wanneer ik uit mijn vroegere woning, een der torens van de Alhambra, over de Carrero de Darro en het tegenover mij gelegen Albaycin heenzag, wekte dit huis met zijne ouderwetsche portalen, door zijne zuilengangen, binnenpleinen, zijne tuinen, al hetgeen men uit de hoogte van de Alhambra overzien kan, mijn levendigste belangstelling op, en ik nam mij vast voor, zoo eenige betrekking mij zou nopen deze oude muren met een woning in de stad te verwisselen, zou het geene andere mogen zijn dan deze. Die wensch werd vervuld, en even als ik vroeger van de Alhambra met het oog dit huis zocht, zoo zie ik thans, nu ik het werkelijk bewoon, in menigen stillen nacht naar de ontzaggelijke ruïnen omhoog, en wonderlijke gedachten doordringen mij.

Ik herinner mij, hoe hier juist tegenover mij, de groote onderaardsche watergewelven „los aljibes" der Alhambra zijn, die elk jaar tweemalen met drinkwater gevuld, voldoende zijn om bijna alle regenputten en bronnen der stad met het noodige water te voorzien. Dan merk ik op, hoe aan den steilen rotsmuur vochtige plekken zich vertoonen, en denk met weemoed en ontzetting wanneer dit water langzaam door de rots sijpelende, op zekeren dag de aarde zoo los gewerkt heeft, dat de trotsche, sterke muren instorten — groote Alhambra, wanneer dit uw uiteinde eens wezen moest!

San Pedro en het huis van Castril zijn oude bekenden; sedert eeuwen zien zij elkander aan, en geen kan voor de andere zijne daden verheelen; doch beiden zijn stilzwijgende naturen, en onderhouden goede nabuurschap. Dikwijls heb ik den ouden klokkentoren naar het een of ander gevraagd, doch steeds is hij mij het antwoord schuldig gebleven. Ik had namelijk gaarne opheldering gehad, waarom de bouwkunstige versiering van dit huis, welke boven het portaal zoo schoon was begonnen, onvoltooid was gebleven, en wat het toegemetselde balkon naast mij, met het opschrift: „esperandola del cielo" — haar van den hemel hopende — te beteekenen heeft. Doch geene beden, geene beloften konden den buurman tot spreken krijgen, en het volk, spraakzamer dan de grijze klokkentoren, verhaalde mij het volgende.

De derde heer van Castril had een dochter van wonderbare schoonheid, zooals alle dochters van groote heeren in de sprookjes zijn. Deze dame beminde een braven, dapperen ridder, die, zooals alle ridders uit dien tijd, de gelofte deed, niet eerder om de hand der dame te zullen vragen, voor hij een in den strijd buit gemaakt vaandel aan hare voeten kon leggen. Waarheen de ridder getrokken is om de beloofde buit op te doen, is onverschillig. Spanje was toen met de geheele wereld in oorlog, en de dappere kon overal gelegenheid vinden, om ter eere van de dame zijner keuze naar hartelust op den vijand in te houwen. Intusschen beweende de jonkvrouw zijn afwezigheid, en sidderde voor de gevaren, en zuchtte verlangend naar de terugkomst van den geliefde, ja liet zelfs, aldus zegt men, meer dan eene mis in de kerk van San Pedro lezen, opdat hij heelhuids en gelukkig uit den krijg zou huiswaarts keeren, en geen andere vrouw haar inmiddels zijn liefde zou ontfutselen.

Omstreeks dien tijd bevond zich in het huis van Castril een paadje, een dienaar zoo goed en getrouw, dat men hem waardig keurde in de bijzondere dienst der jonkvrouw te treden. Deze paadje geleek ongelukkiger wijze den ridder, zooals een jongeling van vijftien jaren op een man van een gebaard uiterlijk kan gelijken. Men verzekert, dat hij het getrouw evenbeeld van den ridder was, toen deze nog van denzelfden teederen leeftijd was, een fijn gelaat vol bevalligheid en innemendheid. De dame bemerkte die treffende gelijkenis onmiddellijk en de vriendelijke paadje werd haar elken dag dierbaarder. Wan-

neer zij dikwijls in zoete herinneringen aan haar geliefde verzonken was, schiep zij er vaak genoegen in, den paadje, die hem zoo zeer geleek, te roepen; zij deed hem dan op de tabouret plaats nemen, waar eenmaal haar beminde aan haar voeten had gezeten, bewees hem duizenderlei teederheden en gaf hem allerlei lieve namen. Doch hoe geheim de jonkvrouw deze onschuldige minnekozerij ook achtte, zoo bleef zij aan den nijd der bedienden, die den paadje zijn geluk misgunden, niet verborgen. Aanvankelijk vernam men een stil gemompel, dat zich al luider en luider in het paleis verhief, tot het ten laatste de ooren van den heer van Castril bereikte. Woorden zijn magteloos om den vaderlijken toorn te schilderen; want, zooals voor alle grooten van alle tijden, was zelfs het bloot vermoeden der onteering zijner dochter voldoende om hem ten zwaarste te grieven; verdenking was bij zijn wantrouwigen aard zekerheid, en die zekerheid werd in zulke gevallen op den voet door de wraak gevolgd. Wanneer hij, aan de woorden van een valschen knecht geloof slaande, van de schande zijner dochter overtuigd, evenwel zich eerst van haar schuld wilde verzekeren, zoo geschiedde dit meer om zijn wraak te regtvaardigen, dan om een bevestiging te erlangen van hetgeen hij als vast bepaald beschouwde.

Op zekeren stormachtigen nacht gaf hij voor, zich in de dienst van zijn koning van zijn huis te moeten verwijderen, doch bleef in stede daarvan in een gang, die aan de vertrekken zijner dochter grensde, verborgen. Deze, die noch het gebabbel der bedienden, noch het blinde geloof van haar vader vermoedde, riep, zoodra zij alleen was, den paadje tot zich en begon met hem haar gewone minnekozerij. De paadje gehoorzaamde, zoo als altijd, zonder vragen en zonder tegenspraak aan de luimen van zijn gebiedster en op den tabouret aan hare voeten gezeten, gevoelde hij hoe hare vingers door zijne lokken speelden en hare kloppende boezem hem aanraakte en zij een zachten kus op zijn voorhoofd drukte. — Op dit oogenblik trad de heer van Castril binnen en wel zoo onverwachts en met zulke vreeselijke gebaren, dat het jonge meisje, alles begrijpende, en buiten staat om den toorn en den dreigenden blik van haar vader te verdragen, een kreet van ontzetting uitstiet en bewusteloos nederzonk. Te gelijker tijd viel de paadje, zonder het minste van de zaak te begrijpen, doch iets ontzettends vermoedende, zijn heer en meester te voet. Deze lachte; doch het was een lach, die meer overeenkomst had met het rogchelen van een stervende, en zonder zijne van woede trillende lippen iets konden zeggen, gaf hij een teeken, waarop eenige knechten toeschoten en zich voor de deur plaatsten, even als honden, de stem van den meester afwachtende, om op hun buit aan te vallen. Een oogenblik later vernam men een jammerlijk geschreeuw door het huis — het was de wanhopende stem van den paadje, die om geregtigheid bad, zijn onschuld bezwoer, en God om bijstand aanriep.

Het is meer dan waarschijnlijk, dat in dien tijd nog geen nachtwachts langs de straten liepen en al ware dit het geval geweest, zoo had het geloei van den storm het gejammer van den knaap toch overschreeuwd. Terwijl de paadje jammerde, wierpen drie ruwe lakeijen hem een strik om den hals en sleepten hem naar een balkon, dat zich in een hoek der zaal bevond; zij volgden hierin alleen de bevelen van hun heer, die dit wreede tooneel bestuurde, onbekommerd om de verzekering van onschuld, door den paadje gegeven, of om den beklagenswaardigen toestand zijner dochter, die, gelijk aan een doode, den ongelukkige niet hoorde, die zich, ter zijner verdediging, op het getuigenis zijner meesteres beriep.

Het laatste oogenblik naderde. De lakeijen bevestigden het einde van het touw aan de ijzeren leuning van het balkon, en spoedig werd de ongelukkige knaap omhoog getild door ruwe handen. Voor de laatste maal smeekte hij om geregtigheid; toen vernam men voor het eerst de stem van den meester, die hem toeriep: neem aan de geregtigheid dezer aarde! Die des hemels wacht u alleen nog. Hoop daarop, wanneer gij kunt! — Een oogenblik van beweging op het balkon volgde, veroorzaakt door het wanhopig verzet van den knaap; daarop gaf het trillende ijzer van het balkon een geluid als van een verwijderde klok en alles was stil als te voren. Na verloop van eenige minuten vernam men slechts het geloei van den storm.

De dienaars droegen de jonkvrouw naar haar rustbed, waarvoor haar vader alleen de wacht hield. Niemand in het huis van Castril sliep dien nacht, en den volgenden morgen begroef men in San Pedro een lijk.

Ten tijde dat dit voorviel was men juist bezig met de bouwkunstige opsiering van dat gedeelte van het gebouw, waar het verhaalde was voorgevallen; doch toen de metselaars, zooals zij gewoon waren, den volgenden dag kwamen om het werk te hervatten, ontvingen zij bevel den arbeid te staken en op het fries van het balkon te schrijven: „haar van den hemel hopende", welke woorden de meester van het huis dien nacht gedroomd had, en die hem als een vermaning Gods toeschenen, om zijn huis en de wereld te verlaten en in een klooster te gaan leven. Even zoo werd eenige dagen later op bevel van den heer des huizes het balkon digtgemetseld, waardoor volgens zijn verlangen geen licht meer in het huis zou dringen.

Er zijn menschen, die beweren, dat de heer van Castril gewetenswroegingen heeft gevoeld en dat op zekeren nacht de duivel hem in de gedaante van een gehangene is verschenen; — iets met zekerheid weet men daaromtrent even weinig als omtrent het lot zijner dochter. Zooveel is zeker, dat de paadje dood is, het opschrift in den gevel prijkt, het balkon toegemetseld is en het huis van Castril onvoltooid bleef.

EEN GASTVRIEND AAN GENE ZIJDE VAN DEN STYX.

NAAR

R. Waldmuller.

Waar de Styx zich in den Erathis stort ligt het dorp Solas. Men bevindt zich nog zeer nabij de hoog van Khelmos afstortende bronnen van den Styx, en behoeft slechts eenige schreden te loopen, om deze en de haar zoo zeer gelijkende sneeuwmassa's in de hoogste spleten van den somberen berg te aanschouwen.

Doch het dal van Solos, geheel verschillende van het nevelachtige dal, waardoor de Styx stroomt, is een lagchende tuin. Oranje- en citroenboomen worden afgewisseld door amandel- en notenboomen, en ontzaggelijke platanen, Wijnstokken slingeren zich in het wild om hunne takken heen. Het kille van het Noorden, dat het zien van den kalen Khelmos in ons opwekt, wijkt voor de lagchende natuur van het Zuiden.

Drie kleine dorpen liggen tegenover Solos. In weerwil van hun schoone ligging zijn zij de geboorteplaats van het reislustigste volk, dat Griekenland kan aanwijzen; en hunne reizen strekken zich ver voorbij den Peloponesus uit; men ziet hen aan de oevers van den „Gouden Horen," ja zelfs in Smyrna en Cairo vallen zij ons lastig. Hun handelsartikel is namelijk een kunstig nagebootst gebrek, en het medelijden der menschen is de groeve, tot welker ontginning zij zich van den hemel geroepen denken. Men zegt, dat de bewoners dier streken, van hunne bedeltogten huiswaarts keerende, hunne krukken medebrengen, om ze als een trophee in hunne huizen bij die hunner voorvaderen op te hangen; en het is een soort van trots, op een groot aantal krukken, als zoo vele reizen te kunnen wijzen.

Ons doel was in die dorpen zelven te onderzoeken, of men de zaak ook had overdreven, toen een gastvriend, de eerste dien wij in den Peloponesus ontmoetten, ons een verblijf in zijn huis aanbood,. en ons, zonder verdere pligtpleging, aan de slechte hut ontvoerde, waar wij een schuilplaats hadden gevonden voor den nederstortenden regen.

Hierdoor werd ons de gelegenheid aangeboden een blik te slaan in het huiselijk leven eener grieksche familie, tot de zoogenaamde betere standen behoorende.

Onze vriendelijke gastheer was een jong geneesheer, Dr. Diamantopulo uit Kalabryta. Ten huize van zijn zwager in Solos, bragt zijn vrouw de zomermaanden door. Zijn bezoek gold haar. Zijn overleden schoonvader had als krijgsman in den vrijheidsoorlog een hooge betrekking bekleed, en zijn huis, ver uit den omtrek het aanzienlijkst, nam dikwerf vreemdelingen uit alle natien onder zijn gastvrij dak op.

Dus veroorzaakte onze komst geene bijzondere drukte, en wij werden, nog voor een voorstelling mogelijk ware, op de hartelijkste wijze door de bloedverwanten van onzen gastheer verwelkomd.

Reeds voor de deur ontving ons een oud, eerwaardig echtpaar, de broeder en broeders vrouw van zijn schoonvader. Men wisselde kussen op beide wangen. Wij kregen een handdruk. In de voorkamer wachtte de jonge vrouw van den dokter onze komst af. Men bragt ons daarop in een ruim vertrek, en al spoedig was de geheele familie rondom ons bijeen. Het huis zelf vereischt eenige beschrijving, daar het, voor de wijze, waarop personen ván eenigen rang hunne zomerverblijven inrigten, eenigen maatstaf aangeeft. Langs een lagen, houten trap en een houten galerij, kwam men in de voorzaal, en van daar in het even zoo ruime familievertrek. Deze beide lokalen namen de eene helft van het huis in; de andere helft bevatte drie vertrekken. In een hoek der voorzaal lagen matrassen en dekens opgehoopt; dewijl men geene slaapkamers had, sloeg men in de drie kleine zijvertrekken des nachts een legerstede op, en bragt des morgens de bedden met toebehooren in de voorzaal. Het schuine pannendak diende als dekstuk der kamers. De horizontale balken der stelling steken nog sedert den bouw van het huis, in den ongepleisterden muur, en komen buiten uit. Door geheel Griekenland bestaat het gebruik, die houten na het voltooijen van den bouw niet weg te nemen. Zij dienen dan tot het droogen van goed en allerlei bijkomende doeleinden, en geven het huis het uitzigt, als of het niet voltooid ware. In vele streken van Italie ziet men hetzelfde. Mogten die ontsieringen hier en daar al zijn weggenomen, zoo geeft men zich toch de moeite niet, om de daardoor ontstane opening digt te maken. Wij zagen dit te Turin zelfs aan paleizen, die sedert eeuwen bewoond werden.

De voorzaal had geene versieringen, en had geheel het voorkomen van een vertrek, waar de hand der bouwlieden nog volop werk kon vinden.

De zaal, waarin wij ons bevonden, de eigenlijke voorkamer van het huis, onderscheidde zich van de eerste door gepleisterde muren, en een vloer van gips. In andere Grieksche huizen vonden wij in plaats van gips, een vloer van hout, in sierlijke vakken verdeeld.

Onder twee vensters stonden houten koffers met rood leder overtrokken, waarop men met koperen nagels allerlei versieringen, als ook de eerste letters van den familienaam, had gespijkerd. Deze in Patras gemaakte kisten moesten de plaats van kasten vervullen, dat zij trouwens slechts op zeer onvolkomen wijze deden.

Op den muur waren een menigte houtgravuren en twee koperen platen geplakt, meest portretten van Fransche schrijvers en redenaars, zooals zij uit boeken en nieuwsbladen waren uitgeknipt,

goed en slecht, beroemd en niet beroemd, alles zonder eenige orde door elkaar.

Voor den spiegel lagen gebruikte kammen en borstels. Aan een spijker hing een pas gesteven witte vrouwen rok, buiten twijfel een toiletstuk der jonge dame, hetgeen haar niet in het minst scheen te verontrusten.

Behalve een houten kanapé met kussens en wit overtreksel, dat ons werd aangewezen, waren alleen nog maar aan den muur tegenover ons eenige zitplaatsen, en nog wel bestaande uit drie blaauw geverwde kisten, waarop men eenige kussens had gelegd.

Gordijnen waren niet aanwezig, doch men vermiste ze niet. De geheele inrigting kon veel te weinig aanspraak maken op hetgeen volgens Noordsche begrippen een woning gezellig en aangenaam maakt. Overal miste men een zorgende hand; een eigendommelijkheid, waarop de bewoners van het noordelijk Europa zoo zeer gesteld zijn.

In dat vertrek verscheen langzamerhand alles, wat slechts een voorwendsel had om binnen te komen. Naast ons nam de zwager van den doctor op een koffer plaats; hij was een beschaafd man, kapitein bij het Grieksche leger, hoewel niet gekleed in den tegenwoordigen blaauwen uniformrok der Grieksche soldaten, maar in nationale kleederdragt. Hij sprak even als de overigen slechts nieuw-grieksch, en gaf zijn deelneming te kennen in het gesprek, dat tusschen ons en den doctor in het Italiaansch gevoerd werd, door onophoudelijk cigarillen te maken, een bezigheid waarmede elke Griek zich onledig houdt, zoodra hij zijne handen vrij heeft.

Van tijd tot tijd mengde zich de vrouw van den geneesheer in het gesprek, zonder hieraan evenwel deel te kunnen nemen, dan door vertolking van haar echtgenoot. Haar stem was, volgens een mode, die men in Griekenland veeltijds aantreft, en welke bestaat in de poging om de vrouwelijke stem nog vrouwelijker te doen voorkomen, tot een verbazende hoogte opgeschroefd, en niet ongelijk aan een valschen diskantsleutel, waarin de gemaskerden gewoonlijk praten; leelijker mode kan er wel niet bestaan.

Volgens Grieksch gebruik werd dadelijk koffij voor ons gereed gemaakt.

Onze gastheer bleek alras iemand van meer dan gewone beschaving te zijn, die de herinneringen aan zijn verblijf in Italie, Frankrijk en Duitschland gaarne ophaalde, al ware het ook, dat hij tot zijn leedwezen door naauwe familiebetrekking genoodzaakt was, zijn verdere beschaving, zoo als die in het westelijk Europa voorwaarts streefde, te laten varen. Hij had voor rekening van den koning gestudeerd, en schafte zich nog heden alle mogelijke fransche oorspronkelijke en vertaalde werken over zijn vak aan. Niet weinig waren wij verwonderd, toen wij vernamen, dat zelfs „Strauss, Het leven van Jezus," hem bekend was. De vijandelijke afscheiding der Roomsch- en Grieksch-Katholijke Kerk doet de belijders der laatste veel meer tot het Protestantismus naderen, dan men over het algemeen vermoedt.

Toen het donker werd, noodigde men ons uit, in de aangrenzende kamer het avondeten te gebruiken. Ook hier heerschte de grootste eenvoudigheid; evenwel er was een tafel, en rond deze had men stoelen van rotting geplaatst; de vensterruiten waren ook hier, even als in de groote zaal, met strooken papier zaamgeplakt.

Op het tafellaken stond een koperen lamp met drie armen, waaraan aan een koperen ketting, een schaar, een naald en een domper hing, zoo als men ook te Rome ziet. Een nieuwspapier, onder den voet van de lamp geschoven, deed vermoeden, dat deze laatste voor de reinheid van het tafelkleed gevaarlijk kon worden.

Wij kregen soep, rijst en tweederlei vleesch, gekookt en gebraden lamsvleesch, een ter onzer eere plaats hebbende uitzondering op de grieksche matigheid. Ook waren er twee soorten van wijn, van welke de een zeer koppig was.

Een tafelgebed werd niet uitgesproken en over het algemeen alles, wat kon doen afdwalen van het eigenlijke doel der tafel zoo zeer vermeden, dat zelfs een toast van mijn medgezel ter eere van onze voorkomende gastvrouw in de geboorte als iets „wat al te formeel" onderdrukt werd.

Te negen ure werd de tafel opgeheven en men wees ons de groote zaal voor dien nacht aan.

Hier had in dien tusschentijd onze gids de bedden, die wij op onzen togt door Morea met ons voerden, op den grond uitgespreid.

Des morgens ontstond bij ons eenig bedenken, of wij, zonder ergernis te geven, door onzen geleider het gewone zwaardere ontbijt, voor een langen togt berekend, zouden durven laten toebereiden. Het bleek, dat de wetten der gastvrijheid ons op dit punt volkomen vrijheid lieten. In de zaal ontbeten wij, zooals wij dit des morgens in de openbare khans of voor onze tent onder den vrijen hemel gewoon waren. Op ons verzoek voegde zich de dokter bij ons; doch hij gebruikte slechts zijn koffij en ligt ontbijt, met de verontschuldiging, dat hij hier te veel aan gewend was.

Weldra vertrokken wij, begeleid van de hartelijkste wenschen van allen. Wij mogten ons voor het genotene erkentelijk betoonen door een fooi, welke onze geleider, in tegenwoordigheid van onzen gastheer, de dienstmaagd in de hand drukte. Niemand had zich om ons noodelooze lasten opgelegd, noch er aan gedacht, er ons mede te kwellen. In de geheele wijze, waarop ons gastvrijheid was bewezen, bestond niets ideaals; doch wij waren in goed gezelschap onder dak geweest en hadden mogen rusten, iets dat de reiziger in den Peloponesus niet als van gering belang moet beschouwen.

OUDE HERINNERINGEN.

NAAR

Eugene Herman.

Het was een koele, onaangename herfstavond, toen ik mismoedig huiswaarts keerde, mijn overrok uittrok, en geeuwende en huiverig in den stoel nederviel, die sedert langen tijd werkelijk een zorgstoel voor mij was geweest; want zoo dikwijls ik er in was gezeten verveelde ik mij, schiep mij zelven onrust, en dacht over allerhande dingen na, die ik liever aan de vergetelheid had moeten overlaten.

Ik was uitgegaan, om een vriend te bezoeken, op wiens warme kamer, goede cigaren en het hart verjongende vrolijkheid ik mij onderweg verheugd had; ik trof hem echter niet te huis, en moest terugkeeren, en het nu met mij zelven, mijn sombere, melancholische gemoedsstemming, in mijn slecht verwarmde kamer, die ik op een ligtzinnige wijze gehuurd had, voor lief nemen.

Ik trok mijn ouden slaaprok aan, doch zelfs in dit oude kleed, waaraan ik zoo zeer gewend was, kon ik maar niet warm worden; ik stak licht op, doch ook mijn lamp was in dezelfde sombere stemming, als ik, althans het kwam mij aldus voor; ik nam een boek ter hand, maar kon niet lezen. Ja, had ik kunnen lezen! — —

Onder duizend menschen zijn er misschien geen twintig, die kunnen lezen; dat is lezen, wat ik lezen noem, met honger en dorst; aan wie het lezen een genot, een behoefte is, en die zich wel te moede gevoelen, wanneer zij lezen. — Vele lieden lezen, amuseren zich met het verhaal, doch midden in het hoofdstuk denken zij aan hun avondeten, leggen het boek weg, wanneer de klok negen of tien uren slaat, en maken het onverschillig toe, wanneer een bekende het vertrek binnen komt, om bij gelegenheid in een verloren uur morgen of overmorgen hun lektuur te vervolgen! Wanneer ik lees sluit ik de deur digt, en geniet het boek, even als een Turk zijn opium, bedwelm mij, en denk mij in een andere wereld verplaatst. Voor mij is een goed boek, wat slaap is voor den zieke, hoop voor minnenden en vergetelheid voor den ongelukkige.

Ik had heden een goed boek en tijd; niemand klopte aan mijn deur of stoorde mij; doch ik kon niet lezen, een teeken, dat ik ziek was, zeer ziek, even ziek naar den geest, als een rooker dit is naar het ligchaam, wanneer de cigaar hem niet meer smaakt. Ik gevoelde mij ook niet wel, legde het boek weg, om aan hetzelve en den auteur geen onregt te plegen. Ik ging naar mijn schrijflessenaar, en doorsnuffelde oude papieren, een charrivari van bonte herinneringen, en mijn gemoedsstemming werd somberder. Ik verkeerde in een toestand, waarin men zich niet eenzaam moet afzonderen, want hij brengt kwade gedachten voort, en knaagt aan het levensmerg. —

Daar viel mij een blad papier in de hand, een concept van een gedicht, dat ik voor vijf jaren had opgeschreven, nadat het hart het had voortgebragt. Ik las het nogmaals, niet met de oogen, maar met de ziel, en dezelfde weemoed maakte zich van mij meester, als toen ik die regels nederschreef. Het was een afscheidslied aan een persoon, die ik beminde; wier koets ik na staarde tot de stofwolken haar aan mijne oogen onttrokken. Dikwijls heb ik na dien tijd bemind, of althans gemeend te beminnen; honderden verzen heb ik gezongen, maar al die ligte, vlugtige herinneringen zijn verbleekt onder den stillen traan, dien mijn hart toen weende.

Ware liefde slaat hare wortelen diep in het merg, en moge de wufte levenszon er ook onkruid over heen laten woekeren, een warme lentedag, de herinnering, drijft de stoute kiem der hoop weder naar buiten; de wortel leeft en hecht zich met zijne duizenden vertakkingen aan het hart vast en de ziel koestert zich weder in oude, zoete overdenkingen.

Vijf jaren geleden schreef ik het gedicht, vier weken, nadat ik van haar afscheid had genomen, en toen vermoedde ik niet, dat na verloop van langen tijd dit blad zou dienen, om oude herinneringen in het leven te roepen.

Maar ik zie het blad niet met dezelfde oogen aan; vreemde, bittere gevoelens dringen onwillekeurig in den heiligen tempel der jeugdige liefde en trachten haar in het stof neder te rukken.

Eerst het verhaal dier liefde.

Op zekeren dag, dat ik aan tafel in de koerzaal van de badplaats *** het middagmaal gebruikte, trad een dame de zaal binnen; een jong, elegant heer volgde haar. Beiden namen aan het boveneinde der tafel plaats. Even als een iegelijk, sloeg ook ik een blik naar den nieuw aangekomen persoon, doch ik was te kortzigtig, om hare trekken en gebaren te kunnen nagaan. Nooit heb ik mij aan tafel zoo verveeld als dien dag, en de vrolijkheid, die aan het boveneinde der tafel heerschte, ergerde mij bijna, daar men om haar zich aan het benedeneinde zoo verveelde. Er schittert nog geen ster aan den hemel van onze badplaats, en daarom gaat deze zoo schitterend op, dacht ik bij mij zelven.

Ik had met eenige vrienden voor dien namiddag partij gemaakt; toen ik na het afloopen der tafel van vertrekken sprak, voegde men mij toe: waar denkt gij aan? De barones von B. blijft maar acht dagen; zij is heden op de promenade en wij zouden in de bergen rondloopen? Welk een dwaasheid! — Zijt gij voorgesteld?

— Neen, antwoordde ik brommende, want ik haat niets meer, dan het opgeven van een vastgesteld plan.

Daar stond ik alleen, en moest aanzien, hoe allen zich rond de barones verdrongen; men lachte, schertste, maakte buigingen en de schoone partij lag in duigen.

Een mijner vrienden naderde mij, nam mij onder den arm, bragt mij bij de barones, en stelde mij aan haar voor. Ik wisselde eenige woorden met

de heldin van den dag, en liet daarop dit geluk over aan hen, die mij dit met dozijnen benijdden.

Ieder trachtte haar te naderen, en zich door haar te doen opmerken, een lachje te doen ontstaan of een blik te veroveren; zij was ook, zoo als ik zeide, de eenige schoone, de eerste vlugtige zonnestraal van het saizoen.

Men stelde mij nu aan den baron voor; wij maakten voor elkaar de gebruikelijke buigingen, wisselden de vereischte woorden, en op die wijze was ik den hemel binnen geleid, en kon ik het meteoor van nabij beschouwen, zoo ver dit over de schouders der aanbidders mogelijk was.

De barones was een zeer jonge, levendige en aanvallige vrouw; in weerwil van mijn kwade luim vond ik niets op haar af te wijzen. De man was jong, blond, mager, eenigzins afgeleefd en wat te elegant in zijn kleeding; zijn gelaat had niets bijzonders. In één woord, ik begreep niet, waarom dit jonge echtpaar zulk een opzien maakte, en ik ontweek het, dewijl het zijn schuld was, dat van mijn partij niets kwam.

Des namiddags op de promenade oefende ik mij in de nieuwe kunst, om mij welvoegelijk te vervelen, dat, hier ter loops aangemerkt, een hoofdvereischte is in de opvoeding van een man, die kleine gezelschappen wil bezoeken; want op weinige uitzonderingen, loopt het gesprek meestal over zaken, die met oordeel besproken k o n d e n. worden.

Op de promenade werd voor den volgenden dag een partijtje vastgesteld, waaraan natuurlijk ook ik deel nam, hoewel ik er mij weinig genoegen van beloofde. Ik sloeg toe, om niet te huis te blijven.

Wij reden naar een heerlijk dal. De voetweg, wij hadden den wagen aan de boerenhofstede achtergelaten, leidde tusschen naauwe rotspaden bergopwaarts van het eene schoone rustpunt naar het andere.

De barones was de eenige dame in het gezelschap, en minstens wedijverden tien personen om de gunst deelachtig te worden, van een oogenblikje, waar het voetpad dit veroorloofde, naast haar te gaan. Ik drong mij niet aan haar op; of zij dit bemerkte, of dat het alleen toeval was, zij bleef bij zeker rustpunt staan, en sprak mij aan. Wij vervolgden den weg te zamen, spraken over onverschillige zaken en na verloop van eenige minuten had ik mijn plaats aan anderen ingeruimd, doch ik deed dit met leedwezen. De barones was dezelfde als den vorigen dag; het was hetzelfde gelaat, dezelfde houding en spraak — en toch kwam zij mij thans geheel anders voor dan gisteren.

Een uur later voerde het toeval ons weder bijeen. Men sprak van de bruiloft van de vorstin M., die voor eenige weken had plaats gehad. Naauwelijks had de barones vernomen, dat ik daarbij tegenwoordig was geweest, of zij noodigde mij uit, alles haarklein te vertellen. Ongelukkigerwijze wist ik niets van al hetgeen haar belang inboezemde; ik had geen acht geslagen, welk kleedje zij had aan gehad, noch of zij de haren gefriseerd had of anders. Het eenige, dat ik wist, was dat zij er goed had uitgezien.

— Was haar kleed van atlas? vroeg zij lagchende. Ik wist het niet.

— Misschien herinnert gij u de kleur wel?

Ook deze kon ik niet met zekerheid bepalen. Een der heeren, die ons vergezelde, was hierin gelukkiger; hij had de beschrijving van het feest in een modeblad gelezen, en kon kleur, stoffaadje en fatzoen afschilderen. Men lachte mij daarenboven nog uit, omdat ik voor zulke zaken geene oogen had.

Even zoo ongelukkig ging het mij, toen men van de bruid zelve sprak; toen men haar ontleedde, even als een paardekooper het paard, dat hij wil kwijt raken; armen, voeten, tanden, alles moest de kritiek doorstaan, en eenige heeren waren daarin zeer ervaren.

Ik verklaarde kortweg, dat de vorstin mij wel was bevallen. De barones werd steeds vriendelijker jegens mij en des nacht droomde ik van haar.

Den volgenden dag praatten wij op de promenade over litteratuur. Zij had veel gelezen en kende mijne geliefkoosde auteurs bijna even zoo goed, als ik zelf. Reciteerde ik iets, dat haar nog onbekend was, zoo merkte ik op, dat verhevene gedachten haar uit de oogen schitterden. De geheele vrouw had iets kalms; zij begreep een enkel woord, elke snaar vond bij haar weerklank; na verloop van eenige minuten spraken wij met elkaar als een paar bekenden, als vrienden.

Zij was een vrouw, waarmede men kon redeneren, niet slechts praten; ik gaf haar dit te kennen, en zij nam het op, zoo als ik het haar zeide, niet als een vleijerij, maar als een overeenstemming der zielen, al worden zij ook door betrekking en grooten afstand van elkander gescheiden. Haar echtgenoot werd daarbij noch vergeten, noch aangehaald; een vrouw kan wel honderd maal zulk een soort van vriendschap sluiten, zonder daarbij echter een greintje echtelijke liefde in de waagschaal te stellen; want hetgeen zij den vriend schenkt, behoort den echtgenoot niet; het is het onsterfelijke deel, dat de wereld toebehoort; het is de geur der bloem, die duizenden willen smaken, en het is zonde de bloem, omdat zij geur verspreidt, in een vertrek op te sluiten. Zij verloor niets — maar ik!

Toen wij afscheid van elkaar hadden genomen, en zij haar echtgenoot den arm reikte, sneed het mij door het hart; ik gevoelde, dat zij een ander toebehoorde, die het regt had, mij naar zijn goedvinden, elk liefelijk uur te ontzeggen.

De dagen verliepen als schoone uren, en elk dezer bragt zoo eindeloos veel, dat ik lang daarop teren kon — toen echter de laatste avond kwam, toen haar vertrek bepaald was, drukte een gevoel mijn hart, dat mij verhinderde te sluimeren, te weenen, te bidden.

Het badgezelschap gaf haar een klein afscheidsfeest en een bitter noodlot deed op mij de keus vallen, om het gevoel der achterblijvenden in woorden in te kleeden. Ik schreef eenige verzen op. Na ze gelezen te hebben, zag zij mij aan, en die blik was haar afscheid van mij, want de hoffelijke, afgemeten groet van den volgenden morgen kan hierop wel geen aanspraak maken.

Zoodra zij vertrokken was, ijlde ik voort in de vrije natuur. Buiten het dorp bemerkte ik een eenzaam wandelaar, voor mij uitgaande. Ik zag, hoe hij den loop van een beekje volgde, nu en dan een vergeet-mij-nietje plukte en weder wegwierp, nadat zijn hand het vernietigd had. De man was ook een badgast, een dertiger, maar oud naar het hart; zijne haren waren reeds eenigzins grijs en plooijen groefden zijn voorhoofd. Zijn oog bezat den schoonen, schier bovenaardschen gloed van hen, die aan de borst lijden, en wier dood nabij is, zonder dat zij het vermoeden. Ik had den man dikwijls in de nabijheid der barones gezien; stilzwijgend hing zijn oog aan haar, en zijn geheele ziel lag in dien blik opgesloten. Hij scheen in haar nabijheid te herleven, en de toon harer stem was als balsem voor zijn gewonde borst. De jeugd scheen in zijn hart terug te keeren. Het viel mij echter eerst later in, dat ik hem zoo gezien had, toen anderen mij toefluisterden, dat den zieke het hart gebroken was; thans dacht ik slechts aan mij, en toen wij elkaar een goeden morgen hadden gewenscht, en toen wij stilzwijgend naast elkaar voortgingen, stoorde mij zijne nabijheid, tot hij onverwachts vroeg: de barones v. K. is zeker heden morgen reeds vertrokken?

Ik zag hem aan, want de toon zijner stem deed mij schrikken. De schellen vielen van mijne oogen.

Hij was wijzer geweest dan ik. Buiten in de vrije natuur had hij afscheid van haar genomen, zonder haar te moeten zien! Ik had haar en haar echtgenoot moeten aanschouwen.

Dit is de geschiedenis van het blad, dat mij heden in handen viel; de oude herinneringen ontwaakten weder in volle kracht; ik zat en droomde.

Kondt gij beminnen zoo als toen! dacht ik — maar uw hart is niet rein; gij hebt in dien tijd andere liefde leeren kennen, die het hart verderft. Zoo gaat het een iegelijk, die in zijn eerste liefde ongelukkig is geweest; voor de tweede, derde en vierde maal bemint slechts de halve mensch, een derde deel later, een vierde en zoo voort, tot het eindelijk een speculatie van het verstand wordt, of uit de neiging voortkomt, om een vrouw te hebben.

Voor twee jaren bezocht ik dezelfde badplaats weder, waar ik haar had gezien. De plaatsen, die wij te zamen bezocht hadden, ergerden mij, en kwelden mij met herinnering. — Zij behoort een ander toe, zeide ik duizend malen tot mij zelven; ruk u los, bemin een ander, en verschaf u het geluk, waarin hij zich verheugt.

Ik sloeg de schoonen van het saizoen gade, met het vaste besluit er een te vinden, die ik beminnen kon, die de mijne zijn zou.

Ik zette verscheidene kennismakingen op touw, doch aan geene nam het hart deel, klopte het luider.

Op zekeren dag sprak ik ten laatste mejufvrouw P. aan. Uiterlijk niet veel beteekenend, had ik haar nog nooit dieper in het oog gezien, en ook heden praatte ik over onverschillige zaken, terwijl mijn oog de voorbijgangers gadesloeg.

Eensklaps hield zij op mij antwoord te geven, en toen ik haar vragend aanzag, zeide zij kortweg: uw gesprek bevalt mij niet — gij kunt van andere zaken spreken dan van zulke alledaagschheden.

Een oogenblik stond ik onthutst; mijn ijdelheid was ontzettend gekwetst.

Toen ik evenwel over hare woorden nadacht, beviel mij deze naïve teregtwijzing, en het meisje begon mij belang in te boezemen.

Origineel is zij in elk geval, dacht ik, en van toen af deed ik mijn best, om de kleine republikeinsche, want dat was zij naar inborst, beter te bevallen. Het duurde niet lang of mijne blikken zwierven niet meer rond, wanneer ik op de promenade met haar sprak, doch rustten op haar; met elken dag las ik dieper in haar gemoed, en ten laatste was ik door haar gevangen.

— Ik verklaar mejufvrouw P. voor de schoonste dame van het gezelschap, zeide op zekeren dag de oude baron ***. Velen waren van zijn gevoelen, en allen wisten zij iets tot haar lof. Ik bloosde en mijn hart klopte. Tot nu toe had ik haar schoonheid niet opgemerkt; toen ik haar weer zag, kwam zij mij niet slechts interessant voor, doch ik verwonderde mij, waar ik tot nu toe mijne oogen voor gebruikt had.

— Gij gaat te ver met mejufvrouw P., aldus sprak op zekeren tijd mijn vriend tot mij; hebt gij geen ernstig doel bij haar, zoo breng haar het hoofd niet op hol.

Getroffen staarde ik mijn vriend aan; ik vermoedde niet, dat mijn plan zoo bekend was; dat anderen reeds meer zagen, dan ik zelf.

— Wanneer ik wist, dat mejufvrouw P. mij niet zou afwijzen, had ik reeds lang aan alle geruchten een einde gemaakt, was mijn antwoord.

— Nu, sprak mijn vriend, mij de hand reikende, zoo blind zijt gij toch niet, dat gij een weigerend antwoord vreest; ik wensch u voorloopig geluk.

Mijn lot was beslist. Nog nooit had ik er aan gedacht, bij die dame aanzoek te doen; toen ik evenwel vernam, dat zij niet „neen" zou zeggen, was mijn besluit genomen.

Den volgenden dag waren wij in stilte verloofd.

In stilte; want zij had slechts een jufvrouw van gezelschap bij zich, en de toestemming van haar vader ontbrak.

Haar vader leefde echter verre van daar, en had geen gedachte van hetgeen in de badplaats voorviel.

Wij waren gelukkig.

— O, leefde mijn moeder maar! sprak Agnes met tranen in de oogen; gij kwaamt en spraakt mij van liefde, juist op den dag van haar geboortefeest; dat moet ons geluk aanbrengen!

Ik bekende, dat hare woorden op onze eerste wandeling mijn opmerkzaamheid hadden gaande gemaakt, en dat ik van dat uur haar had bemind.

— Ik beminde u reeds vroeger, fluisterde zij mij blozende toe, en het kwetste mij, dat gij zoo onverschillig waart, dat gij u in een slechter licht vertoondet, dan ik u kende.

Op die wijze deelden wij elkaar mede wat ons op het hart lag, en met elken dag nam mijn liefde toe, en het gevoel, dat zij in mij opwekte, was reiner, edeler, dan ooit de dweeperij van een jeugdig hart wezen kan. Het geluk maakte een ander mensch van mij; ik had het zoo gemakkelijk, zoo spelende genomen, dat het mij als een droom voorkwam, en ik voor het ontwaken terugschrikte. Ik werd een dweeper, liet alleen het hart spreken, en verloor het hoofd.

Agnes had mij bij nadere kennismaking meer dan eenmaal van haar huis gesproken, en mij laten doorschemeren, dat zij zich in de ouderlijke woning niet gelukkig gevoelde. Haar stiefvader, de tweede echtgenoot van haar overleden moeder, was door en door koopman; zijne en hare bloedverwanten koele vrienden, met kleinsteedsche manieren en den hoogmoed van een kleine republiek; lieden van een beperkt gezigtspunt, wier goud hun eer, wier eer hun goud is. Even zoo was het gesteld met de kostschool, waar zij haar opvoeding had genoten. Zij gevoelde zich daar niet thuis, dewijl daar geen hart voor haar klopte, en zij in geen oog las, wat zij zoo vurig begeerde. Op reis en in de badplaats had Agnes andere betrekkingen, andere beschouwingen leeren kennen, die haar beter bevielen, en haar gemoed meer bevredigden; even als zij bergen en groene dalen, in plaats van de sombere muren harer woning aanschouwde, hadden ook de menschen andere gelaatstrekken, waren vrolijker en opgeruimder; zij schrikte voor het denkbeeld, weder naar de oude kooi terug te moeten.

Ik wist dit, en in de brieven, waarin ik haar vader om hare hand verzocht, gaf ik te kennen, dat zij zich op de kostschool niet gelukkig gevoelde, dat zij aan hetzelve ontwassen was, en dat wij beiden niets vuriger wenschten, dan zoo spoedig mogelijk een eigen haard te bezitten.

Ik schreef gelijktijdig aan den broeder van mijn verloofde, die op een verren afstand een der wetenschappelijke scholen bezocht. Agnes beminde hem zeer, en mijn brief was daarom hartelijk, misschien hartelijker dan een vreemdeling past.

Nog had ik geen antwoord, toen mijn ambt mij naar de residentie terugriep. Ik nam van Agnes afscheid, in de vaste overtuiging haar weldra voor altijd de mijne te zullen noemen.

Met welke gevoelens reisde ik huiswaarts; met welk een minachting zag ik op mijn jongeheeren huishouden neder; met welk een geheimzinnig gelaat begroette ik mijne vrienden! Ieder vermoedt uw geluk, dacht ik bij mij zelven; men moet het geluk op uw voorhoofd lezen. — — —

Daar kreeg ik een brief; het poststempel was dat der geboortestad mijner beminde. Haastig verbrak ik het zegel. Het waren slechts weinige regelen; het handschrift zoo stijf, de aanhef zoo formeel, dat een koude rilling mij overviel.

De inhoud van het schrijven was een beleefde afschrijving van onze verloving.

Agnes is nog jong, is ziekelijk heette het van den eenen kant; ook wist mijnheer haar stiefvader zeer goed, dat een kennismaking aan een badplaats geen duurzame was, enz.

Nog had haar broeder mij niet geantwoord; zonder daarop te wachten, schreef ik hem, wat mij was overkomen; dat de koele toon zijns vaders mij gekwetst had, en verzocht hem, in mijn belang en dat zijner zuster, zijn vader te schrijven.

Ten slotte schreef ik ook een brief aan Agnes zelve.

Eenige dagen later ontving ik twee brieven; een van Agnes en een van haar broeder.

Agnes verklaarde, dat zij met tranen in de oogen aan mij schreef, dat zij ongelukkig was; maar dat zij aan den wil van haar vader gehoorzaam was, en mij bad, haar te vergeten.

Mijnheer haar broeder schreef mij een brief vol jeugdigen overmoed, waarin hij mij voorlezingen hield, en zijn zuster gispte, dat zij mijn aanzoek gehoor had gegeven.

Om den brief des broeders moest ik lagchen; maar het ergerde mij toch, dat ik een schooljongen in mijne geheimen had getrokken; doch ik kende hem niet, dan naar de schilderij, door de hand der zusterlijke liefde geschilderd.

Welke gevoelens de brief van haar in mij opwekte, weet ik nog niet; of schaamte, ergernis dan wel smart mijn hart vervulde; het was niet het breken zelf, maar de wijze waarop zij schreef, het kalme overleg waarmede zij „zich zelve had bedwongen," dat griefde mij, en vervult mij nog heden met verbittering.

De geheele zaak kwam mij zoo overlegd, zoo stuitend voor. Het meisje, dat mij liefde had gezworen, was te wijs om haar belofte te houden; de bewijsgronden van den vader, de lompe brief des broeders, alles was zoo koel voor mijn warm gemoed.

Door mijn gevoel overstelpt, begaf ik mij in de vrije natuur; mijn bloed kookte; het liefst had ik in de nieuwspapieren doen opnemen, dat ik een blaauwtje had geloopen, om het den volgenden morgen te kunnen lezen, opdat ik zou zien dat het geen droom was, opdat de geheele wereld mij zou uitlagchen, en mijn dwaas, ijdel, waanwijs hart kon uitbloeden.

Ik begaf mij naar het park, en wanneer ik een jong paar aanschouwde, lachte de duivel der bespotting in mij; alle dames, die ik tegenkwam, elk vrouwelijk wezen ergerde mij, en hoe schooner, hoe onschuldiger, des te erger.

In dien toestand trof mij de baron Stormbach, een oud cynicus. Voor twee uren zou ik het voor heiligschennis hebben gehouden zoo de naam Agnes van zijne lippen was gekomen, wanneer ik hem had laten vermoeden, dat geluk en hoop in mijn borst een tempel hadden opgerigt; thans verzocht ik hem een zonderlinge geschiedenis te willen aanhooren, vertelde hem wat mij was wedervaren, toonde hem den koelen brief van den vader, den kinderachtigen van den broeder.

Ik hoopte dat hij zou spotten en lagchen, dat

hij zou zeggen: ziet gij, mijne gevoelens zijn de ware; alle vrouwen zijn duivels, die men moet genieten, niet aanbidden! — Doch neen; hij schudde het hoofd en klopte mij lagchende op den schouder.

— Jonge man, sprak hij, mij welwillend aanziende, deze geschiedenis zal u voor altijd bederven. Doch gij alleen zijt er schuld aan; waarom laat uw dweeperij u nu juist in den steek, nu, dat gij er het meeste behoefte aan hebt?

— Ik begrijp u niet, sprak ik getroffen.

— Gij maakt u een ideaal van de vrouwen, vervolgde de baron; gij hebt langen tijd met die Agnes gedweept, en haar waarschijnlijk voor een engel in deugd enz. gehouden; waarom speelt gij den ridder Toggenburg niet verder, waarom kwetst u die koele brief? In uw plaats zou ik mij thans voorstellen, dat de weenende beminde dien brief had geschreven op het dicteren van een vergramden vader; dat zij die koelheid slechts voorwendt, om de scheiding zoo veel te ligter te doen vallen, dat zij zich wil opofferen, en wil dat ik haar gering achte, opdat het mij minder moeite zou kosten, haar te vergeten. Ziet gij, mijn jonge vriend, zoo moet gij denken, en ik verwonder mij, dat gij, van zulk een poetisch gemoed, van zulk een sentimenteel karakter, eensklaps de zaak uit zulk een nuchter standpunt beziet en zoo prozaïsch opvat, als hadt gij uw leven lang nooit met een vrouwelijke heilige gedweept.

Zou hij gelijk hebben? dacht ik, terwijl de baron sprak; zijn zij allen als die eene, en is de dweeperij der liefde voor het ideaal slechts een holle, nuchtere zelfbegoocheling.

Het beeld der barones von K. trad voor mijn geest. Neen! riep ik, ik was slechts ongelukkig; ik was blind; ik nam glas voor diamant! — Mogen paarlen zeldzaam wezen, er zijn toch echte; mogen duizenden met geleende praal schitteren — er bestaat toch diamant en ik heb het zien glinsteren.

— Gij zijt te jong, sprak de baron lagchende, dan dat ik hierover met u wil strijden, en gij hebt een vast geloof, om met dien brief in den zak nog tegen mij te willen optreden.

— Wat is uw gedachte omtrent de vrouwen? vroeg ik, want ik wilde veel kwaad van haar hooren.

— Och, zeer weinige en zeer vele. De vrouwen hebben vele sterke zijden en de sterkste is wel die, om den man juist daar te nemen, waar zij hem het minste begrijpen. Voor alle dingen zijn zij menschen, en behooren tot hetzelfde diersoort als wij, met dat verschil, dat zij in het vertrek leven, terwijl de man daar alleen eet en slaapt, doch voor zijn denken, voor zijn geest een ruimer veld zoekt. De vrouwen beminnen in den man juist datgeen, wat haar het raadselachtigst voorkomt, de kracht, het vreemdsoortige, de eerzucht enz.; haar liefde is haar leven. Zij schijnen zich zelven echter zoo eenvoudig toe, dat zij niet begrijpen, waarom men haar bemint; en ijdelheid is dikwijls het eenige, dat haar zelfvertrouwen geeft. Treedt iemand op, die de vrouwen idealiseert, zoo trachten zij hem in dien waan te laten, die haar vleijend is en dien zij niet begrijpen, en instinctmatig blazen zij den gloed aan, en slechts zelden wordt de man voor de bruiloft helderziende.

— Afschuwelijk, als dat zoo is! riep ik uit; neen, gij drijft den spot met haar; gelooft gij dan, dat alle liefde een holklinkend woord is, dat duizende gelukkige huwelijken slechts praal en bittere misleiding zijn!

— Volstrekt niet, hernam Stormbach; maar hij, die naar goud zoekt, vindt dikwijls dit edel metaal niet, maar wel iets, dat hem het goud in rijke mate vergoedt. Wat men gedroomd heeft, blijft een droom, en zaligheid biedt deze aarde niet; doch vele mannen, die voor het huwelijk droomden gelukkig te worden, zijn gelukkig geweest; maar ook velen zijn bitter teleurgesteld geworden.

— Openhartig gesproken, aldus wendde ik mij tot den baron, verwondert het mij, van u zulke denkbeelden te hooren. Ik hield u voor een verachter der vrouwen.

— Het ging mij als u, hernam Stormbach met ernst, maar ik had geen vriend, die tot mij sprak, zoo als ik tot u spreek. Thans, nu ik grijs ben, veel gezien, veel beleefd heb, ben ik tot andere inzigten gekomen, maar te laat. — Toen het mij ging, zoo als u, wreekte ik mij op de vrouwen door minachting; ik heb toen liefde gehuicheld, om ook den kouden dolk in het warme hart te kunnen stooten — thans — heb ik er berouw over en waarschuw u daarvoor.

De woorden van den baron maakten een diepen indruk op mij, en de handdruk, waarmede ik van den ouden man afscheid nam, zeide wat ik gevoelde, en zekerlijk heeft hij dit uur niet vergeten.

Zoo verbergt zich het hart achter een dam van ijs, doch niets kan zijn gloed verstikken. Stormbach, de spotter, de koele zondaar met grijze haren, zooals de wereld hem noemt, hij, wiens hoon ik zocht om mijn hart te folteren, hij deed mij mijzelven beter kennen, hij loste het raadselachtige op, dat mij omstrikte.

Eenige maanden later vernam ik wat de reden geweest was, dat men mij bedankt had, en het was mij toen ook duidelijk, dat ik verkeerd gehandeld had met Agnes te idealiseren.

In mijn openhartigheid had ik haar vader geschreven, dat ik niet bemiddeld was. Dit was den koopman een ergernis geweest. Hij bestuurde haar vermogen, en dit was de grondslag van zijn bestaan. Wie zal het hem ten kwade duiden, dat hij moeite had hiervan te scheiden, zooveel te meer, dewijl de gezondheidstoestand van Agnes van dien aard was, dat de geneesheer had verklaard, dat aan een bruiloft in geene jaren te denken viel; ja, dat de geringste opwekking nadeelig was.

De geneesheer mogt in dit opzigt geheel in den geest van den vader spreken, doch ik zwoer nooit meer in een badplaats huwelijksplannen te ontwikkelen, zoo ik hier ooit meer toe kon overgaan.

Ten opzigte van Agnes had Stormbach gelijk; ik had haar tot een ideaal gemaakt.

Zij beviel mij zeker zeer goed, en zij had gewis als jonge vrouw geschitterd; boven alles meende zij lang genoeg jong meisje te zijn geweest, de kostschool stond haar in geene deele meer aan; daar kwam ik; wij bevielen elkaar en —

Bah, hij is arm! Papa schreef zijn bepaald neen! en moest het eenmaal zijn, dan maar ras gebroken. Zij had meer hoofd dan hart, en had toch zoo zeer de kunst verstaan met het arme hart te coquetteren! Dat deed mij leed!

Ook de geschiedenis en de woorden van den baron kwamen mij in de gedachten, toen ik het kleine gedicht las, en als een schaduw gingen die oude herinneringen somber en donker voorbij mijn geest. Bij het herdenken van de barones, maakte een weemoedig gevoel zich van mij meester, en mijn hart klopte bevende in mijn borst; ijskoude trok er in, toen ik aan het tweede geval dacht.

En wederom zocht ik de vrije natuur, en was mij mijn kamer te naauw.

In gepeins verzonken, slenterde ik langs de straten, toen mij onverwachts een bekende in het oog viel.

Het staat mij tegen altijd met den hoed in de hand bekenden te moeten groeten, nog meer om dames te moeten aanspreken; doch dit was geen der personen, die men onverschillig naar zijn gezondheid vraagt. Het was een dame, bij wier aanblik mijn bloed sneller door de aderen vloot, en tot wie ik moest naderen, om te zien of ik droomde of waakte.

De dame had een kind aan de hand, en trad een winkel binnen. Ik plaatste mij voor het venster, om bij het heldere gaslicht die trekken nog eenmaal te aanschouwen; ja, zij was het, de barones v. B. Het kind geleek haar zoo zeer, en scheen wel haar dochter te zijn.

Ja, het was de barones — maar zij was het ook niet. Zij, wier beeld ik in mijn hart droeg, had een opgeruimder, helderder lach, en over de trekken, die ik thans zag, moesten vele en wel zorgvolle uren zijn heengetrokken, om de jeugd te verdrijven, en een voornaam damesgelaat van het heldere ideaal te maken, dat in mijn geest leefde. Tusschen deze en gene, die ik voor vijf jaren gezien had, was een onderscheid als tusschen proza en poëzie, werkelijkheid en fantaisie.

O, dacht ik, had ik haar niet gezien, hoe schoon hadt gij voort kunnen droomen; ja, al had ik de liefelijke fee mijner jeugdige droomen onverwachts in huiselijke kleeding, aan den haard, met de breikous in de hand gezien, zoo zou ik niet erger verrast zijn geworden.

De barones stond inmiddels kalm in den winkel, en kocht een kleedje. Ik beschouwde haar lang, zoolang dat ik haar best in dien tijd mijn compliment had kunnen maken, en vragen naar den welstand van mijnheer en de kleinen.

Gij zult niet begeeren uws naasten vrouw; dit gebod kwam mij in de gedachten, en ik stond tevens verbaasd, hoe vaak het overtreden wordt.

Toen, toen ik haar beminde, was mij dit noo ingevallen; ik had toen ook niet die koelheid in het hart, die mij liet nadenken.

Mismoedig, ontstemd en ontevreden met mijn lot, met de wereld, vooral met mij zelven, verliet ik het venster, en slenterde de straat in.

— Goeden avond, aldus sprak iemand tot mij, en klopte mij op den schouder.

Ik wendde mij om; het was Theodoor, de vriend mijner jeugd, die mij begroette.

Ik vertelde hem wat mij was wedervaren, maar hij luisterde slechts ten halve; hij was blijkbaar nog meer ontstemd dan ik; dat bemerkte ik uit de verstrooide antwoorden, die hij mij gaf, en uit de zuchten, die hij trachtte te onderdrukken.

— Mij gaat het nog slechter, riep hij uit, toen ik geëindigd had; gij zijt ongelukkig in het verledene, ik in het tegenwoordige; uw geschiedenis is afgeloopen, en gij kunt haar met een glas wijn wegspoelen, maar ik! —

— Zijt gij verliefd? vroeg ik ongeloovig lagchende, want in spijt van zijn zuchten zag Theodoor er niet uit, alsof hij hartzeer leed of ontevreden met alles was. Verhaal op! vroeg ik hem.

— Op de straat! sprak hij verontwaardigd, alsof hij zijn liefde daardoor zou ontheiligd hebben.

Ik volgde hem in een wijnhuis.

Nadat wij de eerste flesch gedronken hadden, en Theodoor het zich bij de kagchel gemakkelijk had gemaakt, begon hij mij zijn liefdesgeschiedenis, tevens die van zijn leed, mede te deelen.

— Reeds voor de vijfde maal, aldus begon hij ben ik elken middag om 12 ure in den dierentuin. Ik verzuim mijn eten, mijn betrekking, en had ik elf moederlooze kinderen, ik geloof, dat ik hen ook zou veronachtzamen; want ik ben verliefd.

Voor vijf dagen kwam ik een dame tegen. Niemand verlange, dat ik haar beschrijve. Zij is niet mooi, niet fraai, want dat zijn slechts laffe, verouderde spreekwijzen, die een iegelijk gebruikt. Ik weet niet of zij groot of klein, lichtblond of goudblond, of zij kleine voeten, blaauwe oogen, korale lippen en paarlen tanden heeft — ik weet dat mijn hart klopt, wanneer ik aan haar denk, wanneer ik haar zie; dat zij mij aantrekt, en dat een stem in mij zegt: deze, slechts deze!

Toen ik haar het eerst zag, had ik aan andere dingen te denken, dan aan liefde, had mijn hoofd vol, en vervolgde driftig mijn weg, en had mijn beste vriend tegen het lijf geloopen — een blik, en alles is vergeten; ik sta onthutst, keer mij werktuigelijk om en volg haar, alsof ik niet wist, wat ik met mijn tijd zou beginnen.

Langzaam ging zij de poort uit, naar het park, en wandelde in de schoone lanen op en neder.

Eenmaal waagde ik het door een omweg dien ik maakte haar te ontmoeten. Ik wilde haar aanzien, maar ik schaamde mij over mijn stoutmoedigheid, vreesde haar te zullen beleedigen; mijne wangen werden schaamrood, en ik sloop zonder op te zien, zonder haar zelfs van ter zijde te be-

schouwen, voorbij, even als een schoolknaap, die op verboden wegen is.

Een uur later ging zij denzelfden weg terug, de poort door, een zijstraat in, waar haar huis was gelegen. Sedert vijf dagen ben ik haar vijf maal langs dien weg gevolgd; dagelijks op denzelfden tijd zie ik haar de poort uitkomen, en zachtjes, onbemerkt sluip ik haar na. Mijn geheele leven draait om dat uur; des voormiddags wil de tijd niet snel genoeg voort, des namiddags verheug ik mij op den komenden morgen, en des nachts droom ik van haar.

— Wat zal daar nu van worden? vroeg hij.

— Niets, hernam ik schouder ophalende, niets zal daar van worden, wanneer gij op die wijze voortgaat. Gij schijnt zelf nog niet te weten, wat gij wilt.

— Ik wil haar zien, hernam hij zuchtende.

— Niet spreken? vroeg ik.

Zijn oog schitterde. Hoe zou ik dat? vroeg hij bedeesd.

— Wel, spreek haar aan of ga naar haar woning, aldus luidde mijn raad. Gij weet immers waar zij woont.

Mijn vriend zag mij verbaasd aan.

— De hemel zal zoo hoog niet hangen, vervolgde ik; zet de ladder er tegen. Gij zijt anders zoo beschroomd niet.

— Ik vrees alles te bederven, sprak hij stotterende.

— Doch gij kunt ook alles winnen, hervatte ik; alles bederven, dat is bij een vrouw veel gezegd. De vrouwen zijn op dat punt toegevend; zij vergeven gaarne dat men haar bemint; dus voorwaarts!

— Ik zal er heengaan, mompelde hij na een oogenblik stilte. Daarop reikte hij mij de hand. Wij stonden op en verlieten het vertrek.

Theodoor was van het oogenblik, dat hij een besluit had genomen, een geheel ander mensch. Ik had hem uit zijn liefdesdroom gewekt, en op zijn voeten geplaatst. Nu kon hij met open oogen handelen.

Den volgenden dag ging hij tot haar. Hij deed dien gang niet snel, ook zou men er niet op hebben durven zweren, dat hij het doel zou bereiken; hij keerde althans drie malen terug — maar — hij ging toch.

De portier noemde hem den naam zijner onbekende, toen hij voorgaf in de diergaarde iets gevonden te hebben, dat een dame uit dit huis had verloren.

— In de diergaarde? — Dat kan niemand anders zijn dan mevrouw Steinhoff, die gaat daar elken dag wandelen.

Dus gehuwd, dacht Theodoor, en wilde reeds terugkeeren, toen hij zich bedacht, dat hij althans ten aanzien van den portier de trappen moest opgaan. Hij liep derhalve naar boven. Op een klein naambordje stond: Elize Steinhoff, geb. gravin Albani.

Gravin? Weduwe? mompelde Theodoor bij zich zelven, en stond voor het naambordje als een boer voor den sphinx — que faire?

Zijn hart klopte, doch zijn hand durfde niet.

Daar kwam hij op een gelukkig denkbeeld. Hij trok een ring van zijn vinger, een aandenken aan zijn overleden zuster. Dien kunt gij immers voorwenden gevonden te hebben, aldus dacht hij verheugd.

Met drift trok hij aan de bel.

De deur werd geopend.

— Mevrouw Steinhoff?

— Is te huis. Wien heb ik de eer? vroeg het meisje mij opnemende.

— Baron Wehlen! sprak Theodoor.

Een oogenblik later werd hij verzocht binnen te treden.

In een eenvoudig zwart kleedje, hetzelfde dat zij op de wandeling droeg, ontving mevrouw Steinhoff den vreemdeling. Hem ziende, was zij een oogenblik verrast, misschien omdat zij hem herkende; want welke vrouw zal het ontgaan, zoo iemand haar vijf dagen lang als haar schaduw volgt.

Theodoor zag op; hare gelaatstrekken waren, als altijd, ernstig en kalm. Zij zag hem scherp in het gelaat, en scheen te wachten tot hij de reden van zijn komst zou openbaren.

Eindelijk vermande hij zich.

— Mevrouw, sprak hij, en sloeg zijne oogen hierbij ter neder, hebt gij misschien dezen ring verloren, dien ik in de diergaarde vond.

Zij sloeg ter naauwernood een blik op den ring, en het even korte als koele antwoord was: ik heb niets verloren.

Theodoor gevoelde, dat zij hem doorgrond had, en hij schaamde zich zulk een voorwendsel te hebben aangegrepen. Hij gevoelde, dat hij nu vertrekken moest, en dat de deur alsdan voor altijd achter hem zou gesloten wezen — hij bleef.

— Verlangt gij misschien nog iets? vroeg zij, zoo mogelijk, nog koeler.

Hij sloeg een verzoekenden blik op haar, doch te vergeefs, en hij gevoelde dat hij onbeleefd zou worden met nog langer te blijven.

Theodoor maakte dus een buiging, en begaf zich naar de deur. Daar gekomen keerde hij terug. Mevrouw, aldus sprak hij, gij moet niet zoo gering over mij denken. Ik ben niet alleen uit nieuwsgierigheid tot u gekomen. De ring, dat is zoo, is slechts een voorwendsel; maar sedert het oogenblik dat ik u voor het eerst gezien heb, sedert dien dag heb ik geen rust, geen vrede meer; ik moest tot u komen, en u zeggen, dat ik tot u getrokken word; dat ik niet kan leven zonder u te zien, zonder u te beminnen — — zoo, thans is het er uit; nu kunt gij mij gelasten te vertrekken.

Deze ernstige woorden werden zoo onstuimig gesproken, dat zij wel tot het hart moesten doordringen, en het laatste er bij gevoegde, werd zoo schroomvallig en zachtjes gefluisterd, dat zij er door getroffen werd. Een snaar zoo hoog aangeslagen, trilt niet te vergeefs; de toon dringt door, en is gemakkelijk van elk ander geluid te onderscheiden.

Elise zag hem aan, den man, dien zij nooit gesproken, ter naauwernood gezien had, en die haar thans zijn liefde op een wijze bekende, dat zij gevoelde, dat zijn levensgeluk van dit uur afhing.

Haar blik werd zacht, en rustte bijna droevig op hem.

— Neem plaats, hernam zij zachtjes; wij willen bedaard en verstandig over een zaak spreken, die u zoo ernstig ter harte gaat.

Theodoor hoorde niets; hij zag haar in het oog, doch las daarin geen hoop — maar haar zachtheid deed hem goed.

Hij ging zitten.

— Mijnheer, sprak zij, ik weet het gevoel naar waarde te schatten, dat u zoo even zoo openhartig tot mij deed spreken; ik geloof daaraan, hoe weinig ik dit ook waardig ben, en juist daarom antwoord ik u, zoo als gij dit verdient, openhartig. Gij gelooft, mij te beminnen, vervolgde zij na eenige oogenblikken; de vlugtige indruk, dien ik op u gemaakt heb, is nu nog gemakkelijk uit te wisschen; doe dat; ik zal u daarbij behulpzaam wezen.

— Mevrouw —

— Gij moet die uitwisschen, mijnheer, of gij maakt u ongelukkig! — Ik kan de uwe nooit zijn.

Theodoor greep haar hand. Sta mij toe, sprak hij, dat ik u mag zien, dat ik u mag hooren spreken en beminnen; meer verlang ik niet.

Met een uitdrukking van medelijden en droefheid zag Elise hem aan. Om uwentwil — neen, gij moogt mij niet wederzien. Gij zijt nog jong; uw hart vordert wederliefde en is dit waardig; vergeet mij; ik kan u niet bieden, wat gij moogt verlangen.

Theodoor zag haar verwonderd aan; haar strenge toon paste zoo weinig bij haar zachten blik.

Haar hart zal toegeven, dacht hij bij zich zelven. Misschien hebt gij —

— Stil! viel zij hem in de rede. Doe geen onderzoek! Laat u voldoende zijn, wat ik gezegd heb. Vergeet mij en zie mij niet weder.

Met die woorden stond zij op, groette en verdween in een ander vertrek.

Den volgenden dag was Theodoor te vergeefs in de diergaarde. Hij zwoer, haar te zullen vergeten.

Acht dagen later, en hij was haar gevolgd.

Maar hoe zag hij er uit! Zijne wangen waren bleek, ingevallen, en zijne oogen schitterden koortsachtig. — Elise nam hem niet aan.

Zijne vrienden en ik drongen bij hem aan, dat hij een reis zou doen, om zich te verstrooijen. Hij was zoo verstandig hieraan te voldoen.

Na verloop van drie maanden kwam hij terug. Hij was ernstiger dan anders, doch gezond en frisch. Elize's naam noemde hij niet meer, en niemand roerde het oude thema aan, doch wij bleven hem gade slaan.

Hij scheen haar te hebben vergeten, althans den strijd te hebben volstreden. Na verloop van eenige jaren trad hij in het huwelijk met de dochter van den president der regtbank, waartoe hij behoorde; zij was een lief meisje. Of hij haar beminde, weet ik niet; doch hij was voor haar een goed echtgenoot.

Eenige maanden na het huwelijk van Theodoor maakte ik op een reis door Italie kennis met zekere dame, een landgenoot van mij. Het toeval bragt ons bij elkaar, en wij kwamen in een gesprek, zonder elkaars namen te kennen, zoo als dit op reis zoo dikwijls gebeurt.

De dame beviel mij wel, doch zij praatte zoo veel over litteratuur, dat ik ten laatste vermoedde, dat ook zij schreef.

Nadat wij nader kennis gemaakt hadden, toonde zij mij een verzameling kleine gedichten, waaronder een tot titel had: aan Theodoor, hetgeen mijn geheele opmerkzaamheid gaande maakte.

Mevrouw Steinhoff, zij was de vreemde dame, bezong mijn vriend in verzen, die mij duidelijk deden zien, dat thans de rollen verwisseld waren; haar hart was, nadat het zijn oude liefde vergeten had, niet bestand geweest tegen de herinnering van de zegepraal, die zij op Theodoor behaald had.

Elise Steinhoff was, toen Theodoor haar bezocht, de jonge weduwe van een man, dien zij uit liefde gehuwd had; wie weet, wat er gebeurd ware, zoo Theodoor een tweede bezoek, in plaats van acht dagen, acht maanden later gewaagd had.

Gelukkiger zou hij zeker niet zijn geweest.

Ik echter ben altijd nog een jong gezel. De droom wil mijn hart nog niet verlaten; en toch weerklinken telkens, wanneer ik een meisje ontmoet, mij de woorden van Stormbach in de ooren: gij stelt u van de vrouw een ideaal voor!

Dikwijls heb ik er over gedacht, een regt eenvoudig huwelijk naar berekening te sluiten; doch wat heb ik er aan? Weinig voor het hart; en gemak naar het ligchaam och, dat kan men voor geld koopen; mijn vrijheid ruil ik echter niet dan voor een hart; en dat is moeijelijk te vinden. Waar het op de lippen is, ontbreekt het in de borst. Waar het in de borst is, vlamt het zoo helder op in het oog, dat het benevelt, en zwelgend verdiep ik mij dan weder in bovenaardsch geluk, totdat weder dof de woorden in mijne ooren klinken: gij stelt u van de vrouw te veel een ideaal voor! en ijskoude trekt de warme borst binnen en het hart wordt gevoelloos.

Onlangs deed ik een korte reis.

Eenige mijlen van Frankfort a/M. steeg een heer in de coupé van een sterk, welvarend uiterlijk, en met een lachje op de volle, blozende wangen, dat hem beter dan alle studie in Lavater's gelaatkunde, als een gelukkig, plegmatisch man kenmerkte.

Het duurde niet lang, of de hooge prijs van de wol, het vruchtbare land en andere belangrijke zaken noopten hem nu en dan tot eenige opmerkingen, die hij hortende uitte; de dikke heer hield niet van veel woorden of van veel beweging, en deed geen schrede zonder doel, zeide geen woord zonder reden.

Behalve de zwaarte zijns ligchaams sleepte hij nog een hoededoos met zich mede, die hij zoo teeder behandelde, als een vader, die zijn pasgeboren kind voor de eerste maal in handen zal nemen.

In de doos was zeker een kostbaar geschenk voor zijn vrouw, want behalve een zware horologieket-

ting, doekspeld en andere sieraden, droeg hij ook ringen, en onder deze een zeer dikken, zeker massieven huwelijksring.

Bij hem was alles massief; zeker ook zijn liefde, en zijn echtelijke trouw niet minder dan het zinnebeeld hiervan.

Op het station van den spoorweg verloor ik den dikken heer uit het gezigt — onverwachts viel mijn oog weder op hem.

Een vrouwelijke gedaante hing aan zijn arm. Proestende drong hij door de menigte; ik bemerkte, dat eenige neuswijze knapen om den kolossus moesten lagchen.

Daar wendde zijn echtgenoot haar gelaat naar mij toe — —

Wij bloosden beiden, doch zij nog sterker dan ik.

— Wie is die dikke heer? vroeg ik een beambte, die hem vol eerbied gegroet had.

— Dat is de rijke raadsheer Erwig Bimstein. Hij heeft weder goede zaken gedaan! en de beambte volgde den dikken heer met oogen vol bewondering.

O! Agnes P., dacht ik, dan valt er ook iets af voor u; nu, ik gun u uw echtgenoot, den rijken Erwig Bimstein van harte.

Wat zou zij wel gedacht hebben, toen zij mij zoo onverwachts aanschouwde?

Schoone lezeres, beantwoord mij deze vraag; gij alleen kent de diepte van het vrouwelijke hart, zonder u een ideaal voor te stellen.

RONDREIZENDE MUZIKANTEN,

NAAR

Dr. Theoph. P......

Wie kent hen niet, die vrolijke gezellen van het Boheemsche Ertsgebergte, wie heeft nog niet naar hun viool geluisterd, wien is nog niet het harpmeisje in zijn weg gekomen! En toch, wie denkt er aan, dat achter die vrolijkheid de diepste ellende schuilt, dat aan de vrolijke toonen zich menige zucht aansluit, en menige hand, die vrolijk over de snaren glijdt, heimelijk bittere tranen afdroogt, tranen van verlangen naar het geboorteland, tranen van smart om verloren eer, jeugdige tranen uit vrees voor een rampzaligen ouderdom. Het zijn de beklagenswaardigste schepselen, stiefkinderen der natuur, die wij van dorp tot dorp, van stad tot stad zien trekken, want zij hebben geen „vaderland." De uurwerkmakers uit het Schwarzwald, de kantwerksters uit het gebergte trekken ook in den vreemde, om hun geld te verdienen, doch zij werken thuis en verkoopen slechts in den vreemde; wanneer zij terugkeeren, vinden zij thuis weder den huiselijken haard, en brengen met de verdiensten hun eer en goeden naam terug; want zij zijn niet vervreemd, hebben geene vreemde zeden en gebruiken tot de hunnen gemaakt; zij keeren terug, zooals zij uitgetrokken zijn; de Schwarzwalder blijft Schwarzwalder, de Paltser blijft Paltser. Maar de Boheemsche muzikant heeft geen vaderland, want men kan niet een vaderland noemen, het land dat hen op de wereld geplaatst heeft, maar slechts dat, waarin men kan leven, en niet van gebrek behoeft om te komen, niet dat, hetwelk ons de wijde wereld indrijft. Zulk een vaderland, dat eigenlijk geen vaderland is, noemen de Boheemsche muzikanten in de dorpen en bergsteden, welke hier en daar op den kant van het Ertsgebergte verstrooid liggen, het hunne. De opperheerschappij onder deze plaatsen voert de stad Pressnitz, de stamplaats der Boheemsche muziek.

Hier speelde Ignaz Walter, burgemeester van Pressnitz, in de jaren 1776—1792 het eerst de harp en werd om zijn heerlijk spel al spoedig in den omtrek als koning David vereerd, onder welke benaming hij nog heden in het Ertsgebergte bekend staat. Hij gaf zijn peetkind Isidor Richter, en deze zijn nicht Elisabeth Haug, onderrigt in het harpspel. Een leerling van deze, Anna Görner, was de eerste, die met de harp reisde, en in vreemde landen kwam; men zegt, dat zij voor den Russischen czaar speelde; zij keerde althans met schatten terug. Nog heden spreekt men van haar door het geheele Ertsgebergte, waar zij onder den naam van Singresannemidl bekend staat. De dure tijden en de weinige verdiensten gedurende de jaren 1770—80, ten gevolge waarvan de bevolking aan namelooze ellende was prijs gegeven, en een ontzaggelijk aantal menschen wegens gebrek aan voedsel omkwam, waren het sein van een algemeene landverhuizing naar alle wereldstreken. Het reizen met de harp ging het eerst van Pressnitz uit, en greep als een invretende kanker steeds verder en verder; het eerst tastte de reislust de naburige plaatsen aan, en verspreidde zich allengs verder in het Ertsgebergte, waar geheele muziekgezelschappen den wandelstaf aangrepen, en, in kleine orkesten vereenigd, de wereld doortrokken. Toen brak het jaar 1806 aan, dat voor de geheele industrie van het gebergte zoo noodlottig was, en alle takken van nijverheid tot in de grondvesten deed wankelen. Napoleon had, toen hij het continentale stelsel invoerde, wel niet bedacht, dat hij met die afsluiting de eenige bron van nijverheid stopte, die een toch reeds met gebrek worstelende arbeidende klasse moest onderhouden, en dat hij slechts de viool- en harpspelende menigte uitbreidde, wier vreedzame toonen slecht overeenstemden met de krijgszuchtige trompet; en andermaal trokken massa's van die muzikale rondzwervende troepen de wereld in. Toen werden de werktuigen ingevoerd, en de spinners buiten middel van bestaan; hun garen werd slechts voor ordinair weefsel bruikbaar, en andermaal sloten zich hunne scharen aan de reeds bestaande „Nomaden" aan. Toen met den val des keizers ook het continentale stelsel instortte, ledigden de Engelschen hunne voorraadschuren, en overstroomden het vasteland met goedkoopere en be-

tere waar, zooals die in het Ertsgebergte slechter en duurder gemaakt werden, en wederom waren de lieden zonder werk, en hongeriger dan ooit; en wederom namen geheele scharen hun toevlugt tot de muziek, en het groote orkest van het Ertsgebergte werd al grooter en veelstemmiger. Toen eindelijk, met het zwijgen van de krijgsmuziek, met de verzoening met de werktuigen, en vooral met het algemeen verspreid geraken van den aardappel, de hemel begon op te helderen, was het reizen met de muziek reeds zoo ver uitgebreid, en het liederlijk rondzwerven zoo ingeburgerd, dat een terugkeeren tot de oude orde van zaken niet meer denkbaar was; zooveel te meer daar de overheid met het uitdeelen van reispassen zeer vrijgevig was, uit vrees dat de lieden nogmaals, even als in de jaren van gebrek, de regering tot last konden worden; dus is het beter, dacht men, dat zij hun brood „buiten af" zoeken, niet vermoedende, dat daardoor het demoraliseren, ja de zedelijke en natuurlijke ondergang van de bevolking werd in de hand gewerkt. Later verschenen weder de jaren van gebrek, zooals 1843, 1847, en daardoor is het reizen met muziek in het buitenland over het geheele Ertsgebergte verspreid. Pressnitz is tot hiertoe de hoofdstad van de muziek-industrie; rond die stad zijn gelegen de gemeenten Sonneberg, Kupferberg, Reischdorf, Schmiedeberg, Dörnsdorf, Sorgenthal, Christofhammer, Gleischwitz, Wohlbau, Neudörfl, Anzendorf, het vaderland der harpmeisjes, terwijl in het westelijker Ertsgebergte Joachimsthal, Gottesgab, Fribus, Seifen, Platten enz. de zetels zijn der kleine orkesten, welke zich tot Petschau uitstrekken. Grasltiz levert de instrumenten. Hoe groot het getal der rondreizende muzikanten is, dat in de duizenden loopt, kan niet met ronde sommen worden opgegeven, doch men kan nagaan, hoe groot hun aantal is, wanneer men bedenkt, dat in Pressnitz jaarlijks drie honderd reispassen worden uitgereikt en dat op elke pas vijf tot zes personen reizen. Dat is hunne geschiedenis. Laat ons hen nu eenigen tijd in de wijde wereld nagaan. Het buitenland begint bij hen achter de mijlpaal van hun geboorteplaats, en wie van het Ertsgebergte tot Praag of Dresden gekomen is, is een bereisd man. Zooals reeds is aangemerkt, worden zij in twee klassen onderscheiden, de harpmeisjes en de kleine orkesten; deze laatsten blijven het langst in het land en vinden in de zomermaanden gedeeltelijk hun onderhoud aan de Boheemsche badplaatsen, welke, over het algemeen de koornkamers van het arme bergvolk zijn. Met drie, vier, vijf of meer personen vereenigd, vormen zij terzetten, kwartetten, kwintetten enz. of ook groote orkesten en trekken naar de badplaatsen, waar zij een ware belasting van de bezoekers heffen. In de Boheemsche badplaatsen heerscht namelijk nog de aardige gewoonte, om elken gast een serenade te brengen, en dat elke postwagen met muziek begroet wordt; de gast moge zich aan die hulde onttrekken of niet, betalen moet hij. De Boheemsche badmuziek heeft echter, wij zouden haast zeggen Europesche vermaardheid en de muzikanten zijn er trotsch op en pralen gaarne met die overtuiging. Men behoeft slechts hun pralend gefluister af te luisteren, of te zien hoe zij den neus ophalen, wanneer een kunstenaar van rang en naam, zooals er heden zoo velen aan de badplaatsen concerten geven, hun in de wielen rijdt. Ik wandelde op zekeren tijd in den tuin van de koerzaal. Binnen gaf de groote Bazzini een concert. Verscheidene boeren-muzikanten stonden voor de vensters en luisterden, met de ooren tegen de naden van het venster geleund, naar de toonen, die slechts spaarzaam tot hen doordrongen. Ik voegde mij bij hen. In de zaal klonk den luiden bijval van het opgetogen publiek, doch een mijner muzikanten sprak zeer karakteristiek: een landelijken dans kan de kerel toch niet spelen. In die „boeren-muziek" ligt dan ook werkelijk iets, waarop de muzikanten trotsch kunnen zijn, de uitdrukking van het ware talent. Zij draagt niet het slaperige karakter, dat de eeuwig quodlibets van onze stadsmuzikanten kenmerkt, zoodat men zich zelfs verwonderen moet, hoe het mogelijk is, dat de instrumenten op elkaar sluiten, zoo wij niet wisten, welk een magtige kapelmeester de gewoonte is. De boerenmuzikanten echter zijn natuurmenschen; zij gevoelen nog iets van hetgeen zij spelen, zoo lang zij namelijk niet door het langdurig rondzwerven bedorven zijn. Zij zijn autodidacten, die de kunst met het instrument van hunne vaderen en grootvaderen hebben overgeërfd. Zij hebben aan geen conservatoire, noch beroemde muziekscholen onderwijs ontvangen; maar wat hunne melodien bijeen houdt, is de natuurlijke maat, het muzikale oor. Wanneer Ullibischeff in zijn boek over Mozart zoo ver gaat, met te beweren, dat men op elk dorp in Boheme klassieke muziek hoort, zoo is het echter zeker, dat men althans geen valsche te hooren krijgt en dat nergens welluidendheid en overeenstemming in grooter aanzien staan, dan onder de Boheemsche muzikanten. De kern van hun klassiek repertorium is Mozart. Hun ideaal is Labitzky, de wereldberoemde kapelmeester te Karlsbad, de muziekkoning van het Ertsgebergte. Trouwens zoodra men buitenaf gaat, en dat heeft gewoonlijk plaats tegen het einde van het saisoen, bij een groot deel hunner ook nog gedurende hetzelve, dan is het ook uit met de soliditeit van de kunst en van den kunstenaar. Dan gaat men eerst naar de missen en onder deze neemt die van Leipzig een eerste plaats in; vervolgens gaat het naar Frankrijk en Midden-Duitschland, en hoe verder zij zich van hun geboorteplaats verwijderen, zoo veel te slechter wordt de muziek, die in herbergen en spelonken van den laatsten rang hare concertzalen zoekt, totdat zij in steden, waar het: „hier wordt niet gebedeld" aan alle poorten staat, tot geleibrief verstrekt en tot straatmuziek afdaalt. Daarbij gaat het laatste van hun nationaal karakter verloren; overal wordt iets aangenomen, overal iets afgelegd, en uit de gaten der bonte lappen, uit verschillende volksdragten bijeengeraapt, spreekt het door vreemde gebruiken onkenbare ka-

rakter der muzikanten. Daar zitten zij in een tuin of kroeg; de violist gekleed in een ouden rok met lange panden en naauwe mouwen; de hoboïst in een groenen jas nog uit het vaderland medegebragt, en de fluitist in het Paltserhuis. Onder de tafel staat de bierkruik van den hoboïst, het wijnglas van den fluitist en het jeneverglaasje van den violist, al naar de wijze, waarop elk op zijne lange wandelingen gewoon is zijn dorst te stillen, en op een stoel rustten geel geworden muziekbladen, partituurs, borden en bakjes om het geld op te halen, alles in een en dezelfde gedaante. Zoo ziet ons klein orkest er uit in het buitenland.

Nog erger is het met de harpmeisjes. Het Boheemsche harpmeisje uit de streken van Pressnitz is wel niet mooi te noemen, maar toch goed gevormd. Het zijn geen weelderige, volle gestalten, maar slank en krachtvol; in haar aard ligt iets plagends, dat haar het kennis maken in vreemde landen gemakkelijker maakt. Het donkere haar en de donkere oogen, waaruit een vlug verstand schittert, verleenen aan haar geheel iets kenmerkends, dat overeenstemt met haar kleeding: een naauwsluitend manchester jakje en den hoog aan den hals opgetrokken halsdoek. Daarbij bezitten zij natuurlijke vlugheid en gevatheid, welke echter, zoo zij lang gereisd hebben, een slecht karakter aanneemt, als gevoelden zij het onaangename van de minachting die in de burgerlijke zamenleving haar deel is. Zoo lang zij te huis zijn, waar zij reeds van haar vroegste jeugd voor haar zwervend leven worden gevormd, heerscht een strengere tucht, dan wij gewoonlijk in landsteden aantreffen. Die zich gebrand heeft vreest het vuur; maar het is een vlindernatuur en zij vliegen zoo lang rond de kaars, tot zij zich de vleugels branden. Ter naauwernood hebben zij de geboorteplaats achter den rug, of dadelijk wordt de huiselijke zedigheid en ingetogenheid over boord geworpen. In het Saksische heeft het harpmeisje gewoonlijk reeds een galant, in Leipzig reeds twee en zoo het goed wil nog meer, en zoo gaat het vooral in de Duitsche studentensteden, die men gaarne opzoekt, in stijgende verhouding, tot deze of gene de muziek geheel en al opgeeft en verloren gaat.

Wij willen niet verder in den poel der jammeren afdalen, waaraan die ongelukkigen alsdan zijn prijs gegeven, tot de politie zich harer aantrekt, en haar zoo goedkoop mogelijk over de grenzen brengt. De harpmeisjes trekken veel verder, dan de kleine orkesten. Men treft haar over het geheele vasteland aan. Ik zelf hoorde haar in Noord en Zuid; hoorde haar in Hollandsche kroegen, trof haar aan in Zwitserland en in Straatsburg, en meer dan eenmaal werd ik aan de Seine-stad door den toon van haar harp verrast.

DE MUZIKANTEN IN HET VADERLAND.

Laat ons de terugkeerenden weder naar het muzikale vaderland vergezellen. Zoo het reizen met muziek al het eerst in de vorige eeuw, en ten gevolge van hongersnood een begin heeft genomen, zoo is muziek en zang toch overoud, zoo oud, als de takken van nijverheid in het Ertsgebergte zelven, en onder deze de oudste de bergbouw. De mijnwerkers van het Ertsgebergte beoefenden van de oudste tijden de muziek, en wanneer zij in de diepten afdaalden, ging dit vergezeld van gezang. In een gezangboek der bergliederen te Joachimsthal vond ik fraaije mijnwerkersliederen, tekst en noten uit de veertiende eeuw, en dat zijn nog lang niet de oudsten. Zij zijn zoo fraai, dat men voorstelde ze met een kleine wijziging weder in te voeren. Daarenboven is er nog een oude, grootendeels uit manuscripten bestaande, waarschijnlijk voormalige kloosterbibliotheek, rijk aan bronnen van de cultuurgeschiedenis van het Ertsgebergte, en veel is daar te vinden, dat betrekking heeft op de boheemsche muziek. Ik was helaas tot hiertoe niet in de gelegenheid van meer dan een paar liederen te doen uitschrijven. Tegenwoordig wordt in het geheele Ertsgebergte ook door hen, die niet „reizen” muziek gemaakt, en even als in geen huis het kantkussen, zoo ontbreekt nergens een harp, viool of alt. In grootere plaatsen vindt men muziekvereenigingen. Muziek is in het Ertsgebergte het eerst, wat de mensch te hooren krijgt in zijn wieg, en muziek klinkt hem nog na in het graf. Leed en vreugde vinden hier hun uitdrukking door muziek, en zelfs het gebed gaat gepaard met muziek. De doop wordt toegediend onder muziek, en bij elke begrafenis wandelen muzikanten in het front. Is iemand zoo arm, dat hij zijn lijkkist niet kan betalen, op zijn laatsten togt heeft hij toch muziek, die door de gemeente wordt bekostigd. Het onderwijs in de muziek wordt eerst door den dorpsonderwijzer verstrekt, die op kleine plaatsen in de kerk ook het orgel bespeelt. Wanneer men bij de dorpen van het Ertsgebergte aankomt, zoo klinkt ons reeds van den Sebastiaansberg muziek en zang te gemoet. De muziek wordt eenigermate als reservefonds beschouwd. Gaat het niet met het handwerk, zoo grijpt men naar de muziek, en het instrument dient als bedelstaf door de wereld. Ieder kan minstens op twee instrumenten teregt. Op zondag wordt gewoonlijk thuis muziek gemaakt. De teruggekeerde muzikanten laten zich in hun land evenwel zelden hooren, en er is wel geen grooter onderscheid, dan tusschen deze rondzwervers op hunne togten en in hun geboorteland; tusschen hun leven en dat der achtergeblevenen, of van hen, die nog niet in de wereld zijn uitgetrokken. Zijn de muzikanten te huis, zoo zouden zij gaarne elk valsch licht willen vermijden, en hunne daden uit den vreemden gaarne met een sluijer bedekken. De muzikanten leggen, voor dat zij naar huis komen, hunne bonte kleederen af, en trekken hunne zondagskleederen aan; zij willen weder bewoners van het Ertsgebergte zijn. Even als Jacob en Ezau, zenden zij gewoonlijk geld en geschenken vooruit, en als zij thuis komen, plaatsen zij den gevulden geldzak op de tafel. Doch wat baat het? Het eenige, waardoor een volk zijn karakter kan instand houden, is vernietigd; de

familieband is verbroken, dikwijls verscheurd; de vrouwen, die gedurende de afwezigheid der muzikanten kant maakten, en niets anders deden dan kant maken, zijn den mannen, die in de wereld rondgezworven hebben, vreemd geworden; de kinderen, in de wieg verlaten, zijn tot jongens en meisjes opgegroeid, en kennen hun vader niet. De harpmeisjes hebben groote sommen met spelen verdiend, brengen althans groote sommen mede. Door harpmeisjes alleen zijn naar Pressnitz in één jaar dertig duizend gulden met den post verzonden, en men moet bedenken, dat die personen bij hun geheimzinnigheid en om de verzwagering, waarin, in zulk een klein stadje, de postmeester tot de burgers staat, slechts het kleinste gedeelte aan den post toevertrouwen. Wanneer zij te huis komen spelen de harpmeisjes wel weder de zedigen en de vromen, doch wat baat het. Toen ik naar de meisjes onderzoek deed, en bijzonderheden uit haar leven wenschte te vernemen, wierpen de oude vrouwen mij veelbeteekenende blikken toe en zeiden, dat die dames zelven het mij wel zouden verteld hebben. Wendde ik mij tot de meisjes zelven, zoo ontving ik bedeesde en spijtige antwoorden, of wel in het geheel geen. En toch vinden die meisjes geen vreijers in die streken, en de jongens, die in den vreemde trekken, om muziek te maken, hebben ook geen bijzonderen lust in den echtenstaat, die hun weinig genoegen biedt, maar wel het uitzigt van hunne vrouwen bij hun terugkomst oud geworden of in de armen van anderen terug te vinden. Geen wonder dus, zoo in de geheele streek het aantal huwelijken in dezelfde maat vermindert, als het aantal natuurlijke kinderen toeneemt, kortom, wanneer zich hier alle kenteekenen voordoen van een zinkende bevolking. Zijn de muzikanten te huis, zoo leiden zij nagenoeg hetzelfde leven als de matrozen aan den wal, tot zij weder uittrekken en zich prijs geven aan de verraderlijke golven van een twijfelachtig bestaan, terwijl zij door den wind her- en derwaarts geslingerd worden; het onderscheid alleen is dat de muzikanten zich bedaarder gedragen. Een in het oogloopend contrast bestaat tusschen de spijzen van de teruggekeerden en van de thuisgeblevenen. Terwijl deze laatsten zich nog altijd voeden met een brei van havermeel, en zoo men het iets ruimer heeft, met aardappelen en cichorei, doch vleesch nooit te zien krijgen, is het bij de teruggekeerden altijd feest, en de dorpbewoners hebben gelijk, wanneer zij beweren, dat het bij de muzikanten, zoo zij in hun land zijn teruggekomen, allen dag kermis is. Pressnitz beroemt zich zelfs op een wijnhuis, een hoogte, die in het Ertsgebergte ongehoord is, en de wijnen van die waardin zijn wijd en zijd bekend. Nog meer in het oogloopend is het onderscheid in de kleeding van de meisjes, die gereisd hebben, en van haar, die thuis zijn gebleven. Hij, die op Zondag, wanneer de harpspeelsters thuis zijn, te Pressnitz de kerk bezoekt, zal zich over de staatsie en de uit alle werelddeelen bijeengebragte „zware zijde" verwonderen, en hij zal denken zich op de zondagspromenade van deze of gene residentie te bevinden. Zoo gaat het een tijd lang; daarna trekken zij weder uit, die paria's der zamenleving, om in den vreemde te zoeken, wat het geboorteland haar niet kon aanbieden, of hetgeen zij aan den vaderlijken grond niet kunnen ontwoekeren, daar hun niets opleverende tak van nijverheid geen vooruitgang genoeg gemaakt heeft, om den grond, waar zij het levenslicht aanschouwden, te noodzaken hen te voeden. Arbeid is een gouden bodem, maar het zweet is niet voldoende als bemesting; er wordt sterker meststof gevorderd; de resultaten van overpeinzingen, van ondervinding en van ontdekkingen, en daarmede zijn de bewoners van het Ertsgebergte nog niet op de hoogte. Dus trekken zij uit, ontvlugten den vaderlijken, mageren grond, doch vervallen van Scylla in Charybdis, want zij vlugten uit de armen van het ligchamelijk in het zedelijk ongeluk, en ongelukkig is het volk, dat zulk een ruil doet; het denkt in een groeve af te dalen, die goud zal bieden, en het stort zich in een afgrond van eindelooze ellende. Mogt de staat spoedig de middelen aangrijpen, die hem ten dienste staan, om de bevolking uit haar verval en een geheele ondergang te redden.

EEN KERS-GEZELSCHAP IN DEN POSTWAGEN.

De kleine dame met helderen, vrolijken blik, die in een hoek van den postwagen was gezeten, en veel te stellen had met een grooten, zwaar gevulden reiszak, kon men aanzien, dat in spijt van hare zestig jaren, zich zeer verheugde in het kersfeest. Ook de zakken van den ouden heer, tegen over haar, getuigden van vele geschenken. De groote spitse neus, en de doordringende grijze oogen, die men uit een pels, naast de dame gezeten, zag te voorschijn komen, verraadde trouwens geen kersvreugde; maar de jonge luitenant, die de vierde plaats innam, behoefde men niet te vragen, waarom hij bij een thermometer van 12 graden zich op reis had begeven; een kind kon raden dat hij op den kersboom aanhield De kleine dame althans was er van overtuigd, en liet dan ook niet na, om telkens, wanneer zij een houten paard of een looden soldaat uit den dikken reiszak te voorschijn haalde, om te onderzoeken of alle armen en beenen er nog behoorlijk aan vast zaten, een blik van verstandhouding op den jongen zoon van Mars te werpen. De luitenant wilde wel, met het oog op zijn ontkiemenden knevel en zijn maatschappelijke betrekking, die verstandhouding niet laten gelden, doch trachtte met zijne krijgszuchtige blikken den ontzaggelijken pels en den spitsneus te doorgronden. Het op handen zijnde feest vervulde hem echter te zeer, en reeds na verloop van een half uur kende

hij den inhoud van den reiszak zoo naauwkeurig, alsof hij zelf voor het inpakken zorg had gedragen. Ook kon de heer met de gevulde rokzakken den reiszak niet weerstaan, en toen hij een goed gelukten hansworst, wiens armen en beenen met touwtjes in beweging gebragt werden, uit den dikken zak zag te voorschijn komen, was hij met een: wat een mooije springer is dat, eensklaps deelgenoot van de vreugde der dame. Een oogenblik later stond de hansworst trotsch tusschen de dikke zakken van den ouden heer en den degen van den luitenant, en sloeg met armen en beenen, dat het een lust was. De dame gevoelde zich blijkbaar zeer gevleid, en zoo de heeren al weerstand hadden kunnen bieden aan den hansworst, voor de liefdevolle blikken en de kinderlijke vreugde hunner reisgenoot zouden zij toch bezweken zijn.

— Dit is voor Frits, aldus begon de dame; Karel krijgt een doos huzaren, Lotje het kookgereedschap, Anna de poppen en de kleeren; — en op die wijze ging zij voort tot de geheele zak ledig was. De hemel weet hoe het gebeurde, doch na verloop van een kwartier was elk ledig plaatsje van den postwagen door speeltuig ingenomen; de oude heer liet een kudde schapen op de panden van zijn dikken rok weiden; de luitenant rangschikte een regement op de schede van zijn degen, dien hij over zijne knieën had gelegd; de dame kleedde een pop aan, en het was een vrolijkheid alsof de kersboom in den postwagen was ontstoken, en hij verwarmde de harten reeds lang, voordat zijn gloed in de oogen schitterde.

— Waar kleine kinderen zijn, merkte de oude heer aan, is de kersavond lief en schoon, en mag de kersboom ook niet ontbreken. Zoolang mijne zonen en dochters nog niet volwassen waren had ik er ook veel genoegen aan, doch nu is het anders; de groote kinderen willen hun boom nog wel, en ik ben ook zwak genoeg een kleinigheid daaraan bij te dragen, doch het genoegen is er af, en mij mogen zij daarenboven niets geven, dat heb ik voor eens en voor altijd verboden; ik houd er niet van iets te ontvangen. Maar het is verduiveld koud, aldus sloot hij zijn rede, en wikkelde zich nog dieper in zijn sjaal.

— Gij hebt gelijk, dat gij uw hals warm houdt, en gij kunt dit ook best doen met zulk een heerlijken sjaal, zeide de dame.

— Ja, mevrouw, voor twee jaren had ik, bij gelegenheid van een sledevaart, een kwade kou opgedaan, en toen heeft mijn jongste dochter mij met kersmis dat ding present gedaan.

— Zoo! sprak de dame lagchende, en keek daarbij te gelijkertijd zoo spotachtig, dat de oude heer verlegen werd, en op gevaar af van de schaapskudde nadeel toe te brengen in zijn zak greep, en een fraaije snuifdoos er uithaalde, waarna hij den luitenant een snuifje aanbood.

— Lekkere snuif en een fraaije doos!

— Niet waar, glimlachte de oude heer; de doos is niet leelijk, en ik ben er ook aan gehecht; mijne kinderen hebben hem mij bij het laatste kersfeest present gedaan; ziet eens met welk een mooi schilderstukje het deksel prijkt.

De luitenant sloeg echter zijn oog niet op het deksel maar op de dame, en beide konden een lachje niet onderdrukken.

De oogen van den ouden heer dwaalden eenigzins verlegen rond, en zochten toevlugt op de doos, en toen hij ze weder opsloeg, schitterden zij als een paar kerslichtjes. Zij moeten wel geschitterd hebben, want zij lokten den spitsen neus en de grijze oogen uit den warmen pels. De hoek waarin deze laatste was gezeten, was tot hiertoe voor alle kersvreugde ongevoelig gebleven, en slechts een stil gemompeld: dwaasheid, of: kinderwerk, verraadde, dat die grijze oogen uit hun schuilhoek de handelingen der drie groote kerskinderen gadesloegen.

— Nu zijt gij schaakmat! riep de oude heer in den pelsmantel, en het klonk eveneens alsof hij onverwachts bevolen had: hier het licht! en de donkere hoek was eensklaps helder verlicht.

— Ja, ja, gij zijt gevangen! riep de dame, en ik wed dat uwe zakken vol geschenken zitten, die gij nog heden avond moet afleveren.

De oude heer gaf zich op genade en ongenade over, en ledigde zijne zakken thans evenzoo ijverig als de dame vroeger haar reistasch. De kudde schapen moest plaats maken voor een mooi naaikistje, het regement voor een zijden kleedje en de hansworst voor een juridisch werk.

De pelsmantel had veel lust om de lichten in zijn hoek weder uit te blazen; zijn onbedachte uitroep had hem zelfs een gevangene van den kersavond gemaakt; en nadat de luitenant eenige lieve teekeningen voor ouders en zusters had laten zien, gaf de oude heer eenigzins wraakzuchtig te kennen, dat hij vermoedde, dat achter dien ruimen pelsmantel ook wel iets verborgen zou zijn.

— Voor wien zou ik een kersboom oprigten? klonk het brommende uit den hoek; ik heb kleine noch groote kinderen, en daarenboven heeft die verwenschte hond mij van kersgeschenken afkeerig gemaakt.

— Heeft een hond u afkeerig gemaakt van het heerlijke Kersfeest! riep de dame geheel verbaasd uit.

— Ja, de rakker, dien ik bij het laatste Kersfeest mijn ouden Johan heb gegeven. Gij zult het zeer natuurlijk vinden, en ik zal het u verhalen. Sedert ik mijn ontslag uit de dienst heb genomen, en op het land leef, heeft die dwaze kerel, die Johan, mij steeds aan de ooren gemaald, om een hond, en wel om een nijdigen. — Overste, zeide hij, wij worden beiden oud en doof, en het zou goed zijn, wanneer wij een regt waakzamen hond namen, die ons wakker maakt zoo er dieven mogten komen! — Johan, antwoordde ik op zekeren tijd, gij zult met Kersmis van mij een hond present hebben. Nu had ik op het Kersfeest eenige zaken in de stad; ik wil iemand spreken, treed het vertrek binnen, en daar vliegt me zoo'n rakker naar de beenen, en maakt een spektakel,

dat ik mijn eigen woorden niet verstaan kon. — Wacht, dacht ik bij mij zelven; gij zijt mijn man! ik betaal hem onmiddellijk met dertig gulden, laat hem in een zak stoppen en rijd naar huis; aldaar aangekomen, bind ik hem aan een poot der tafel, leg een nieuwen jas er bij, roep Johan en zeg: daar hebt gij uw kersgeschenk, doch ik denk, dat de hond u wel zal bijten. — Daar gebeurde echter niets van en zij zijn dikke vrienden. Sedert dien tijd heb ik geen rust meer in huis, want waar de rakker mij ziet, schiet hij op mij toe. Ik heb hem gesmeerd wittebrood aangeboden, vette, dikke melk voorgezet, lekker vleesch toegeworpen, het helpt echter alles niets; hij kan mij niet lijden; en wat nog het ergste is, hij doet niemand eenig kwaad dan mij; hij kijkt geen bedelaar aan en bekommert zich om geen dief; hij heeft het alleen op mij gemunt. — Reeds lang zou ik hem doodgeschoten hebben; maar ik mag niet om Johan. Doch eindelijk wil ik rust hebben, en zoo hij van avond de worst niet van mij aanneemt — hier trok hij in het vuur van zijn gesprek een in een sierlijk papier gewikkelde worst uit zijn mantel — zoo hang ik den hond aan den hoogsten beuk en den halsband niet aan den kersboom. In toorn, wierp de overste een zeer fraaijen, lederen halsband, waarop met koperen letters „pakaan”, stond geschreven, op het kussen van den wagen.

— De overste kan verzekerd zijn, sprak de luitenant, dat de hond zulk een lekkere worst niet zal kunnen weerstaan; ik wil er om wedden, dat de halsband aan den kersboom, en de hond niet aan den beuk komt.

— Zoo, gelooft gij dat? sprak de overste kort weg, terwijl hij den luitenant aanzag en daarop vervolgde:

— Denk vrij, dat ik een kinderachtige oude man ben, en lach mij maar in stilte uit, dat ik ter wille van Johan den hond houd. Ik wil u echter iets zeggen, kameraad; wanneer gij eerst veertig jaren gediend en tien veldtogten mede gemaakt hebt; wanneer in die veertig jaren een kerel u in vreugde en leed getrouw ter zijde heeft gestaan; wanneer hij dikwijls zijn laatste stuk brood en zijn laatsten drop water met u gedeeld heeft; wanneer hij u te midden van het gefluit der kogels half dood van het slagveld heeft gedragen; wanneer gij dagelijks het likteeken aanschouwt, dat hij ontving, toen hij u het leven redde, en wanneer zijne getrouwe handen u eenmaal, zoo God het wil, de oogen zullen toedrukken, zoo — alle duivels, mijnheer, — zoo laat gij u ook liever in de beenen bijten, dan dat gij den ouden makker van zijn vreugde berooft.

De luitenant zag eenigzins verlegen het venstertje uit in de dwarrelende sneeuw; de oude heer nam een prise uit de fraaije doos; de dame echter, die tot hiertoe zoo veel ruimte mogelijk tusschen haar en den pelsmantel had gelaten, was onwillekeurig digterbij geschoven, en zag zoo deelnemend in de scherpe, grijze oogen, als waren het de zachtste kinderoogjes. Mijnheer, sprak zij, menige prachtige armband, en menige schitterende halsketen zal heden avond een kersboom sieren, maar deze — zij nam den lederen halsband van het kussen op, en reikte hem den eigenaar toe — zal hen allen in de schaduw stellen.

De heer met de doos brak de invallende pauze af met de opmerking, dat hij het Kersfeest wel verschooning mogt vragen, om zijn gezegde, dat het alleen schatten voor de jeugd bevatte. Die onwaarheid, vervolgde hij, is bij mij dubbeld onvergefelijk, daar ik zelf in mijn jeugd aan weinig kersboomen zoo veel vreugde heb beleefd, als aan het verhaal van een kersboom, die voor een arme, tachtigjarige vrouw versierd werd. Een rijk, aanzienlijk man deed dit, en hoe hij hiertoe kwam, wil ik u verhalen.

Op een kouden winterdag zat in een der afgelegenste straten van Amsterdam een nog flinke vrouw in een armoedig vertrekje, en hield het droevige oog gevestigd op de eenzame, met sneeuw bedekte straat, welker bewoners voor de grimmige koude in hunne huizen en kamertjes gevlugt waren. Zij dacht aan vroegere tijden, toen zij, nog een jonge, knappe vrouw, voor het eerst het schip van haar man betrad, dat haar van de oevers der Elbe naar haar nieuwe vaderland zou overbrengen; zij dacht aan het oogenblik, toen zij haar echtgenoot, bij zijn terugkomst in het vaderland, zijn eerstgeborene aanbood — maar ook aan het vreeselijke oogenblik, toen haar berigt werd, dat echtgenoot en kind den dood in de golven hadden gevonden. Sedert dien tijd stond zij met haar smart alleen op de wereld, waarop zij niets meer had, dat zij liefde toedroeg, en slechts de kleine woning was haar overgebleven, waar zij met moeite door handenarbeid in haar onderhoud voorzag. Hare droevige gedachten werden afgeleid door een twaalf- of veertienjarigen knaap, die met moeite van den steen aan den hoek opstond, en zijn bleek gelaat naar hare ramen keerde, terwijl hij moeite deed, zich zoo verre voort te slepen. De vrouw had medelijden met het arme kind; zij deed de deur open en vroeg deelnemend: hebt gij het zoo koud, mannetje? — Ach ja, antwoordde de knaap in de duitsche taal, en ik heb zoo'n honger ook. — Had het zien van den armen jongen haar reeds getroffen, zoo werd zij nog meer ontroerd door het hooren van haar moedertaal. Spoedig stond zij op straat, vatte den kleine bij de hand, en bragt hem in haar kamer, waar hij in een zachten stoel naast de kagchel moest plaats nemen. Daarop maakte zij hem een warmen kop kofij gereed, en toen hij zich gewarmd had, en met spijs en drank gelaafd was, moest hij verhalen, hoe hij midden in den winter uit zijn vaderland in een der straten van Amsterdam verdaagd was.

Zijn naam was Seneka Leger; zijn vader was eigenaar van een kleine hofstede aan de oevers der Elbe, niet verre van Hamburg. Hij zelf had geen genoegen kunnen vinden in den landbouw, maar hij bezat een groote neiging tot reizen in de vaste overtuiging, dat hij nog eenmaal daar

buiten in de wereld zijn geluk zou maken. Het dagelijksch aanschouwen van uitzeilende en binnenkomende schepen, de verhalen der zeelieden, die zijne ouders bezochten, gaf aan die neiging voortdurend voedsel en toen een oud vriend van zijn vader hem in den herfst aanbood hem mede naar Londen te nemen, viel hij zijne ouders zoo lang lastig, dat zij hunne toestemming gaven. — Het vaartuig leed echter schipbreuk op de Hollandsche kusten en de kleine gelukzoeker werd op zekeren morgen door eenige visschers meer dood dan levend op het strand gevonden. Toen hij zich door de zorg dezer lieden eenigzins hersteld had, trok hij naar Amsterdam, in de hoop daar wel een schip te zullen aantreffen, dat hem naar zijne ouders zou willen brengen.

Dit was de korte inhoud van het gesprek, dat de oude vrouw aan den knaap ontlokte, en die haar deelneming zoo veel te meer had opgewekt, daar ook haar de zee alles ontnomen had.

De kleine Seneka moest den nacht bij haar doorbrengen, en den volgenden morgen bragt zij hem naar een ouden vriend van haar man, die zich liet overhalen haar beschermeling op zijn kantoor te nemen met belofte van hem, zoo hij gedurende den winter goed oppaste, in de lente een plaats op een schip te zullen bezorgen. Den kersavond moest echter de knaap bij zijn weldoenster doorbrengen. Wel viel dien avond menige traan op de kleederen, die zij onder den boom legde, want het waren die van haar eigen kind geweest; doch de oogen van haar pleegzoon schitterden zoo helder bij het zien van al die fraaije zaken, dat zij hare tranen al spoedig droogde.

In het voorjaar ging Seneka als scheepsjongen naar Batavia; het schip, waarmede hij vertrok, keerde nooit terug, en jaar op jaar verliep, zonder dat zijn weldoenster eenig berigt van hem ontving. Ten laatste legde zij hem bij haar man en kind, en beschouwde de zee ook als zijn graf.

Sedert dien tijd mogen misschien wel twintig eentoonige en vreugdelooze jaren over haar hoofd zijn heengegaan, en zij zat als een oud vrouwtje op zekeren dag eenzaam in haar kamertje, toen de stilte van de afgelegen straat eensklaps werd afgebroken door de schellen van een vlug voortrennend paard en slede. Zij hoorde het ter naauwernood, want hare gedachten dwaalden in de verte rond, en ook het zwijgen der bellen ontging hare oplettendheid; maar eensklaps stond zij verschrikt van haar zitplaats op, toen de deur onverwachts geopend werd en een groote denneboom, door twee bedienden gedragen, het vertrek werd binnengebragt. Onmiddellijk achter deze volgde een jong man, die hare handen greep en vrolijk uitriep: moeder, heden avond zal ik den kersboom verlichten!

Hij maakte den boom zoo fraai, dat het een lust was om te zien en de buren zich niet zat konden kijken aan al de pracht, die hun door de vensterruiten tegen blonk.

De oude vrouw wilde aanvankelijk niet gelooven, dat het de kleine Seneka was, die haar zulk een kersavond bereidde; toen zij echter begrepen en ondervonden had, dat hij in de verre Indiën zijn geluk had gemaakt en den eersten dag van zijn terugkomst zich ten nutte gemaakt had, om haar in ruime mate de weldaden te vergelden, toen was die kersmis haar een heerlijk feest en deed haar hart van een vreugde kloppen, als zij slechts zelden in hare jonge jaren had ondervonden.

— Ach, sprak de dame, het is een heerlijk feest, dat wij door een goede handeling koopen, en dat ons door erkentelijke handen wordt bereid. Ik wil u bekennen, dat ik heden avond ook zulk een feest te gemoet reis, en daarom zoo blijde ben. Ik verdien het wel niet, want het was een ligtzinnige streek, doch de goede God heeft ditmaal meer op het doel, dan wel op de middelen gezien. Daar ik nu eenmaal een oude en praatzieke dame ben, zal ik vertellen, hoe het zich heeft toegedragen en waaraan ik het heerlijke kersfeest van dezen avond te danken heb. Maar verraadt mij, wat ik u bidden mag, niet.

Voor eenige jaren, dat ik mij te Berlijn bevond, wilde ik van de gelegenheid gebruik maken, om een regtsgeleerde te bezoeken, om hem mijn dank te betuigen voor een zaak, die hij, reeds geruimen tijd geleden, had in orde gemaakt. In plaats van hem zelven trof ik zijn treurende weduwe aan, die door den plotselijken dood van haar echtgenoot met vier nog jonge kinderen aan ellende was prijs gegeven. Ik leerde de jonge vrouw hoogachten en liefhebben, trachtte naar mijn vermogen haar ongeluk te verzachten, doch kende ook al geen wegen, om haar aan den dringenden nood te ontrukken. Toen ik mij op den dag van mijn vertrek tot haar begaf om afscheid van haar te nemen, en ik met leedwezen bij mij zelven overdacht, hoe weinig ik voor die arme vriendin had kunnen uitvoeren, en van hoe weinig hulp de twee Louis d'or zouden zijn, die ik voor haar had opgedaan, kwam eensklaps een denkbeeld bij mij op, dat eigenlijk dwaas en ligtzinnig was, maar dat God evenwel zegende. Ik dacht namelijk, dat God zekerlijk mijn arme vriendin wel zou willen te hulp komen, doch daar de tijd der wonderen voorbij was en het geld toch moeijelijk voor haar van den hemel kon regenen, kwam de zondige gedachte bij mij op, hierbij te hulp te komen. Dat was zeker wel onnoozel en zondig van mij gedacht en ik hoop, dat de hemel mij vergeven zal, dat ik naar den eersten den besten collecteur der loterij liep en voor mijn geld een lot kocht, dat ik bij mijn afscheid haar in de hand drukte. Na verloop van een paar maanden ontving ik een brief met de heugelijke tijding, dat op dit lot een prijs van 15,000 gulden gevallen was. Dit bragt wel een strijd te weeg, daar mijn vriendin de som niet wilde aannemen; doch ik bleef het veld behouden en de prijs der overwinning is een heerlijk kersfeest, dat ik heden te gemoet ga.

De postwagen hield voor een eenzaam landhuis stil; een oude bediende in verschoten liverei opende de trede; de overste stak snel den halsband bij zich, maakte bij het uitstijgen een kleine verontschuldiging voor het korte oponthoud, dat

bij veroorzaakte, en had naauwelijks met zijne voeten de sneeuw aangeraakt, of hij werd door een hevig geblaf van een toeschietenden hond, half mops, half kardoes, ingehaald. Hij wierp nog een pijnlijken blik op zijne reisgenooten, als wilde hij vragen: heb ik er te veel van gezegd? en verdween in het huis, gevolgd door Pakaan, dien Johan te vergeefs van zijn meester trachtte af te houden.

— Filips! riep de oude heer met de snuifdoos aan het naaste station zijn koetsier toe, die hem met zijn rijtuig kwam halen: zijn mijne zonen reeds aangekomen, en heeft de houtvester één fikschen den bezorgd? Ik heb nu toch eenmaal verraden, dat ik een groot kerskind ben, voegde hij er glimlagchende bij, terwijl hij de dame tot afscheid de hand reikte.

Een uur later stond de oude postwagen in het posthuis, en stil en donker was het in denzelven, doch vier prachtige kersboomen schitterden de reizenden in de oogen. Bij den eene omringden vier huppelende kinderen de dame; bij de pracht van den tweede vergat de luitenant zijn knevel en zijn waarde; de derde was getuige van de hartelijke omhelzing, waarmede de oude heer de geschenken zijner kinderen beloonde, en onder den vierde zat de oude Johan op den grond neder gehurkt en tooide Pakaan met zijn nieuwen halsband.

DE TWEE BROEDERS.

(Een verhaal uit het leven).

NAAR

Philipp Emrich.

Het is nu twintig jaren geleden, dat ik op een der kleinere hoogescholen van Midden-Duitschland studeerde. O heerlijke tijd van het vrolijke studenleven, hoe spoedig zijt gij vervlogen! Maar de herinnering aan u blijft nog in het reeds verouderde hart bestaan, en gaarne pluk ik een blad uit haar onverwelkelijken krans. Hoe vele vrienden bezat ik toen, hoe weinige daarvan zijn mij gebleven! Met weemoed, doch ook met stille zelfvoldoening, overzie ik het kleine getal. Met zooveel te levendiger kleuren stel ik mij het beeld mijner jeugd en de personen, die òf overleden òf naar alle werelddeelen verstrooid zijn, voor oogen. Regt dierbaar en duidelijk komt mij het beeld van twee broeders voor den geest, die mij boven allen dierbaar waren. Leonhard, de oudste, van beroep een landhuishoudkundige, werd aangetrokken door den naam van den beroemden scheikundigen, die den eenigzins verdoofden luister van dien ouden muzenzetel weder deed opflikkeren; daarenboven leide hij zich met vlijt toe op de kennis van het finantiewezen.

De twee jaren jongere Frans was houtvester, even als zijn vader, die als grafelijk opperhoutvester in het noordwestelijk Hartzgebergte zijn woonplaats had. Beide waren regt gezonde knapen, flink bij den beker, flink in de schermzaal, vlijtig genoeg, en voldoende van geld voorzien. Toen, in den tijd dat men voor twintig gulden per half jaar een kamer met bediening kon huren, en een groot glas bier drie kreutzers kostte, kwam men met weinig veel beter rond, dan thans met veel. Dus waren ook de beide broeders bij geen pretje achterlijk; zij deden mede, waar er iets te doen viel, zonder zich op den voorgrond te stellen. Ik sloot mij bij hen aan. Wij woonden in hetzelfde huis en behoorden tot denzelfden klub; wat wonder, dat wij onafscheidbaar waren. Toen zij mij voorstelden, de herfstvakantie in hun ouderlijk huis door te brengen, nam ik dit aanbod zooveel te gretiger aan, daar ik juist bijzondere redenen had, om niet naar de ouderlijke woning te reikhalzen. De bankier Hirsch Maijer liet zich, tegen het gebruikelijke reçu, tot voorschot van het reisgeld bewegen, dat ook naar gewoonte besteed werd in cigaren en kleederen, en wij gingen, drie man sterk, vrolijk noordwaarts op, natuurlijk per pedes apostolorum.

Het was de schoonste vakantietijd, dien ik mij herinner. De houtvesterswoning, een ouderwetsch graauw gebouw, lag midden in het woud, als op een eiland; een breede gracht met helder water omringde het van alle kanten, en naar den steenen trap, welke tot de deur voerde, ging men over een met palisadenwerk afgeschoten wal. Boven elk venster was in den gevel een ontzaggelijk hertengewei aangebragt, en boven de deur prijkte de kop van een reusachtig everzwijn met glazen oogen en glinsterend witte houwtanden. De groote weg voerde voorbij de voorzijde van de woning; aan gene zijde van denzelven was het zwaar beukenbosch. Achter het huis grensde een frissche weide aan de gracht; overigens was alles bosch. De oude opperhoutvester, zijn eigenlijke titel was: rijdende houtvester, en aldaar algemeen gebruikelijk, was een eerlijk, vrolijk man, die de jeugd hare regten gunde, en zich er des noods nog wel in kon verplaatsen; zijn vrouw, een huismoedertje, zooals er heden nog maar weinigen zijn, kende geen grooter vreugde, dan dat haar kookkunst feitelijk erkend werd, hetgeen, zooals men kan nagaan, in ruime mate geschiedde, vooral door mij; want zij deed dagelijks haar best, om te weten te komen, wat ik gaarne at; toen ter tijd at ik alles gaarne. Dan was er nog een jong meisje, Rosa geheeten, de dochter van een broeder der huisvrouw; het was een slanke figuur met stoute, bruine oogen; doch, zooals men wel kan nagaan, bemoeide ik, oude knaap, mij niet of althans zeer weinig met zulk een aankomend meisje. Frans was daarentegen altijd met haar bezig, en zij wedijverden in het uitvoeren van dolle streken en in lust om ons te kwellen; het is niet te vertellen, welke valstrikken, misleidingen en verschrikkingen zij tegen mijn persoon, die bovenal hun wit was, in het werk stelden, zoodat ik er somtijds werkelijk boos om was. De meer ernstige Leonhard nam daarentegen het deel, dat hem beschoren was, kalm aan, doch zag hij altijd toe, dat de kleine geen ongelukken overkwamen; hij zorgde

overal voor haar met oog en hand, en was hij somtijds gestreng, zoo deed de wilde Rosa een oogenblikje boete; zij scheen den ouderen broeder meer te vreezen dan de liefderijke, doch zwakke ouders.

Ik woonde in een net kamertje, vooraan, met beide vensters naar het oosten. Uren lang kon ik in het golvende bosch turen, zonder mij te vervelen. Daartoe was dan ook nooit de tijd. Wel moesten de broeders van tijd tot tijd over een boek zijn heengebogen, en ook ik was met goede voornemens bezield, en meende in die gezegenden vakantietijd alle onafgewerkte stukken in orde te brengen; maar mijn hemel, hoe zou dit, de ontzaggelijke taak zelve nog daargelaten, hier mogelijk zijn geweest! Naauwelijks was men aan tafel gezeten, had men een zestal pennen versneden, en de groote pijp aangestoken — en daar begon een goudvink zijn lied. Zal hij het deze keer ten einde brengen? — iets dat nooit gebeurde — neen! dus moet het hem nog eens worden voorgefloten: „zoo leven wij, zoo leven wij!" Te vergeefs, de domme vogel kon het niet verder brengen dan het woord „eendragt." Wij gaan dus weder zitten. Daar ontstaat beneden een vreeselijk hondengeblaf; twee kleine, roodharige dashonden, die ik tot gezelschap bij mij heb genomen, stemmen met dat geblaf in; dus weder naar het venster, om eens uit te kijken, wat er eigenlijk gebeurt! Dan wordt er gevraagd om te ontbijten, en zoo ging het den eenen dag voor, den anderen na, nota bene, wanneer wij althans thuis waren; want de jagt was geopend, en mijne vrienden werden zoo dikwijls door de heeren uit de nabuurschap uitgenoodigd, dat aan kalme overpeinzingen volstrekt niet te denken viel. Ik geloof niet, dat wij daar veel over dachten, maar veel meer, dat wij al het mogelijke deden, om de drukte te vermeerderen. Wij traden zelfs in het naburig stadje op als de „entrepreneurs" van een bal; en met welk een uitslag zagen wij onze pogingen bekroond! Maar ik toef te lang bij de vrienden dier heerlijke vierwekelijksche vakantie, en toch zijn mijne woorden veel te arm, om ze naar waarheid te schilderen. Regt zwaar viel mij het afscheid van het oude houtvestershuis en zijne bewoners; slechts Frans keerde met mij naar de hoogeschool terug; Leonhard had uitgestudeerd. Met de vaste belofte en het zekere voornemen, spoedig terug te zullen komen, rukte ik mij los; als pand liet ik achter een jonge vos, een egel, twee tortelduiven, allen de vrucht van mijn eigen onderzoek en vlijt, en — een onvoltooid schrijfboek met „institutiones."

Het kwam er echter niet meer toe, waarom weet ik niet. De vrolijke studententijd ging als een droom voorbij; de vrienden trokken wijd en zijd de wereld in. Weenende omhelsden de jongelingen elkaar, zwoeren eeuwige vriendschap en onafgebroken briefwisseling; maar de jeugd bemint te snel, te vurig, om standvastig te beminnen. De maatschappelijke positie wischt de romantische waas uit van het achter ons liggende tijdperk van dweeperij; tot een geheel ander bestaan ontwaakt, wrijft men zich de oogen, schudt men het hoofd en zegt: voorbij die kinderlijke tijd! En zoo wordt ook het kleinste getal van beloften, door ons als jongelingen afgelegd, gehouden. Het zelfde lot was ook mijn deel. Frans had mij nog iets verder vergezeld dan de klub, en tranen vloeiden langs onze wangen, toen wij elkaar voor de laatste maal omarmden: dikwijls zullen wij elkaar niet schrijven, doch minstens eens per week! — Dat was dus bepaald, en met handslag bezegeld. Ik wacht echter nog, dat hij de briefwisseling, en hij, dat ik die zal openen, en op die wijze kwam van de geheele zaak niets. Mijn aanstelling riep mij naar het zuidelijk gedeelte van het vaderland, en jaren lang vernam ik geen woord van de beide broeders; ik moet bekennen, dat ik zelfs niet eenmaal veel aan hen dacht. Toen later echter het lot mij naar noordelijk Duitschland riep, kwam ik toevallig in het huis van een koopman uit het stadje, waar wij vroeger het bal hadden ontworpen. Ik deed met drift onderzoek naar de beide broeders, en vernam, dat het hun welging. Leonhard had een hofstede gepacht, die hij voornemens was over te nemen; Frans was na den dood van zijn vader, wien zijn moeder ettelijke dagen later in het graf volgde, voorloopig als houtvester aangesteld, en verwachtte elken dag zijn vaste benoeming. Ik liet de broeders hartelijk van mij groeten, schreef een paar regels op den rug van een visitekaartje, en gaf dit den koopman mede. Geen acht dagen waren verloopen, of ik ontving een oud-vriendschappelijken brief van Leonhard, waarbij hij mij zijn verloving met zijn nicht Rosa mededeelde, en mij tevens tot de bruiloft uitnoodigde, die in Januarij zou plaats hebben. Ik bedacht mij niet lang, en nam het aanbod aan.

De ontvangst, die mij van de vrienden mijner jeugd ten deel viel, was hartelijk, toen ik eenige dagen voor de bruiloft aan de oude houtvesterswoning aankwam; schijnbaar hadden wij in het lange tijdvak, dat ons scheidde, niets van de oude vriendschap verloren. En toch vond ik de opmerking bewaarheid, die ik te dikwijls gemaakt heb, om ze niet tot een leefregel te maken: wacht u, om zonder veranderde betrekkingen, een plaats voor de tweede maal te bezoeken, waar het u goed bevallen heeft. Wie dezen raad opvolgt, zal nooit genoodzaakt zijn, om een liefelijk beeld uit zijn herinnering te wisschen, en die te doen vervangen door bittere indrukken, iets, dat zoo vaak het geval is. De houtvesterswoning was mij vreemd geworden, bijna zou ik zeggen kil; ik beschouwde het oude voorkamertje, waar niet gestookt kon worden, en dat, om der wille van oude herinneringen, ieder moest betrekken, met minachting, en de zorgvuldig bewaarde „institutiones" wist ik al dadelijk op doelmatige wijze uit den weg te ruimen. Ook waren de broeders niet zoo als anders; Leonhard, een man van zaken, sprak slechts van pachtgelden, servituten, vruchtgebruik, schapen, koeijen en mest; en zoo ik de herinnering aan eene of andere vrolijke streek onzer jeugd bij hem wilde opwekken,

lachte hij verlegen, en zeide: wij waren ware kinderen. Frans was gewoonlijk somber en stilzwijgend; hij was twee malen voor zijn examen afgewezen, en wilde nu ook niets meer weten van de dolle streken onzer jeugd. Een ding was hem eigen gebleven: een neiging tot den zorgverdrijver; doch ik vrees, dat hij den beker dikwijls met minder edel vocht vulde dan druivennat. Hij was daarenboven, wanneer hij zijn flesch gedronken had, wild, twistziek en opvliegend, vooral tegen zijn broeder; vroeger had ik zoo iets nooit bij hem bemerkt. Maar ook Rosa scheen veranderd, en mijn hemel hoe! Uit het aankomende meisje, dat zoo rad was als water, was een aanvallige jonkvrouw gegroeid, met een gestalte van een Juno; zij was wat bleek, doch zoo veel te schitterender straalden hare oogen, en nooit in mijn leven heb ik zulk schoon, rijk haar gezien als het hare, dat zij niet anders scheen te kunnen in toom houden dan door het in twee lange vlechten zaam te binden. Luide, en nog meer in het verborgene, gelukkig genoemd, benijdde ik den bruidegom; deze mompelde vergenoegd bij zich zelven eenige woorden, en sprak luide: zij verstaat de huishouding door en door. Ook de gemoedsgesteldheid van het meisje scheen geheel te zijn veranderd. Zij was altijd stil en bondig; het viel moeijelijk, haar meer te doen praten, dan het hoogst noodzakelijke woord. Leonhard was bij tijden zeer teeder jegens haar, iets, dat zij zeer onverschillig opnam, bijna zou ik zeggen met ontzag; ook onttrok zij zich zoo spoedig zij kon aan zijne liefkozingen, iets, dat ik in haar prees, daar ik veronderstelde, dat zij dit deed om mijn tegenwoordigheid. Zij bewees Frans slechts geringe opmerkzaamheid; eenmaal, opgewonden door den wijn, omvatte hij haar met een ruwe scherts; als deed dit haar smartelijk aan, rukte zij zich van hem los, en ontvlugtte, het gelaat met haar schortje bedekkende, onder het spottende gelach van den aanstaanden zwager. Later trof ik haar nog eens weenende aan, doch meende toen, dat dit een noodzakelijk toevoegsel was tot het bruidschap.

— Een reebok moeten wij op de bruiloft hebben! sprak Leonhard den volgenden morgen, die een langdurige vorst scheen aan te kondigen. Frans beloofde voor het wild en de jagt te zullen zorgen, en vertrok om drijvers te bestellen, en schutters uit te noodigen. Met genoegen zag ik het lang ontbeerde vermaak van een drijfjagt te gemoet.

De volgende dag was heerlijk; de zon scheen helder aan den onbewolkten hemel, en millioenen diamanten van ijs weerkaatsten haar glans; de sneeuw kraakte onder de voeten, de adem golfde als een wolk uit den mond, en bedekte baard en muts met een grijs rijp. Het jagtgezelschap was klein; een zestal schutters en even zoo vele drijvers. Nadat het warme bier en een krachtig ontbijt gebruikt was, stapte men vrolijk het besneeuwde bosch in. Doch de jagt was zeldzaam ongelukkig; het eene veld na het andere werd afgejaagd, doch geen ree kwam onder schot. Een paar vossen en eenige hazen werden geschoten, doch hun gold het kruid niet. Frans, de verantwoordelijke jager, werd steeds toorniger, woester en opvliegender. Zij moeten er zijn, ik weet het! riep hij uit, en veegde zijn adjudant, den boschbewaarder den mantel uit, dat het een aard had. Deze verontschuldigde zich door het gering aantal drijvers op zulk een groote uitgestrektheid, en dat daardoor hier en daar een stuk wild tusschen hen door het bosch was in gevlugt; doch de houtvester wilde naar geen reden hooren. Luije rakkers zijt gij, dronken dagdieven! aldus woedde hij voort, en sprak daarbij zelf de rumflesch meer aan, dan raadzaam was; een gedrukte stemming, geenszins het gevolg van de ongunstige jagt, maakte zich van ons meester; het was, als of het spook des rampspoeds door het bosch waarde.

De avond naderde; nog slechts een gedeelte moest afgejaagd worden, doch het grootste en het beste. Zoo daar niet een groote troep in is, aldus sprak de boschwachter, is het allemaal heksenwerk. De drijvers gingen onder zijne leiding, na hun ten strengste hunne les te hebben ingescherpt, het bosch in. Frans plaatste de schutters, en nam zelfs de laatste plaats in. Alles was doodelijk stil, en in langen tijd geen drijver hoorbaar. De zon was achter de bergen verdwenen, en de sneeuw bedekte de boomen als een groot lijkdoek; niemand zag zijn buurman; een ieder kon zich te midden van de diepste wildernis alleen achten. Nog thans denk ik met een gevoel van beklemdheid aan dat uur. In angstige verwachting luisterde het oor naar elk gedruisch, doch steeds werd men misleid door het vallen van de sneeuw der takken. Van de drijvers was ook niets te vernemen, en wij luisterden naar het eerste schot, als brengende verlossing. Daar knalde een schot, en zoo als ik meende, zeer digt bij mij; ik sprong op van schrik. Het moest Frans zijn geweest, mijn buurman, ter linkerzijde. Goddank, dacht ik, nu is aan die spanning éen einde!

De houtvester had voor een breeden beuk gestaan met een vrij pad naar beide zijden. Met stijf op elkaar gedrukte tanden verbeet hij zijn ongeduld en zijn toorn over het onbegrijpelijk talmen der drijvers. Daar trekt eenig geritsel zijn aandacht; een gebroken tak hoort hij vallen, en het komt in het digt geboomte op hem aan. Met het geweer aan den wang spant hij zich in, zoo ver te zien als hij kan; daar ziet hij een rood vel tusschen twee jonge boomen, en zien en afdrukken is hetzelfde. Een zware val, zonder geluid, daarop een kort getrappel in de sneeuw, dat den geoefenden jager verkondigde, dat hij goed getroffen had. Met een diepe zucht verligtte hij zijn borst, want, van zijn zaak zeker, laadde hij eerst den afgeschoten geweerloop. Thans deden zich ook voor de eerste maal de drijvers hooren; doch ook deze keer hadden zij de geheele uitgestrektheid der linie niet op behoorlijken afstand

kunnen afdrijven, en kwamen verstrooid aan den weg uit. Nu, iets zal er toch zijn, want de houtvester heeft geschoten, aldus troostten zij zich, en men ging allen op het punt van vereeniging aan; ik bleef wat achter, om de overige jagtgasten op te wachten.

— Haalt het wild! aldus beval Frans de beide eerste drijvers, zoodra zij in zijn nabijheid kwamen. Het bevel gehoorzamende, gingen zij het bosch in, en er verliepen eenige minuten. Daar weerklonk eensklaps een vreeselijke kreet, die ons allen de haren deed te bergen rijzen, en het bloed deed stilstaan. Met bevende knieën ijlden wij naar de plaats, van waar die opging. Wat duivel scheelt er aan, mannen! riep Frans, eerder boos dan verschrikt. Daar ligt hij — de pachter — o God, hij is dood, help, Leonhard is dood! aldus luidde het vreeselijke antwoord. De houtvester was op het punt neer te vallen; hij was bleek als sneeuw. Zweetdroppels parelden op zijn voorhoofd, maar hij vermande zich, en ging het bosch in. Ach, wij waren reeds voor hem op de plaats van het ongeluk; het lijk lag daar voor ons in zijn geheele uitgestrektheid. Drie groote hagels waren door de met reeveel overtrokken jagttasch gegaan, en tot het hart doorgedrongen, zoo dat hij op de plaats zelve onmiddellijk moet zijn gestorven. Maar door broeders hand! Onvoorzigtig, doch met het goede doel, om als uiterste vleugelman de drijvers te besturen, was hij van zijn plaats afgegaan, en had zoo weinig aan de gevaarlijke weitasch gedacht, als zijn broeder aan de mogelijkheid, dat iets anders hem naderde, dan het verwachte wild. Ik was bij den doode neergeknield; hier baatte geen hulp meer. Ik stond op, en wendde mij juist bij tijds tot den ongelukkigen, onwillekeurigen moordenaar. Juist bij tijds, zeg ik, want hij greep reeds naar den trekker van den gespannen dubbelen buks, die hij onder zijn kin geplaatst had. Wij ontrukten hem het geweer. Als een wanhopende, met het schuim voor den mond en uitpuilende oogen, worstelde hij met ons, en het gelukte hem, een arm vrij te maken, en andermaal greep hij het geweer; een der drijvers sloeg hem dit echter uit de hand, en de overmagt mogt het gelukken, den woedende te beteugelen. Moordenaar, moordenaar mijns broeders! riep hij uit; laat mij sterven; gij hebt geen regt, mij hierin te verhinderen! Hij trachtte met het hoofd tegen een boom te slaan, doch wij waren op onze hoede. Langzamerhand week de waanzin der wanhoop onder het gewigt van ligchamelijke uitputting, om plaats te maken voor een rust, die zoo veel te ijzingwekkender scheen, daar het duidelijk was, dat de geheele uitgestrektheid van die noodlottige daad thans eerst aan zijn geest zich duidelijk voordeed. Na een langdurig en somber stilzwijgen, gedurende hetwelk hij zich zonder tegenstreven van het bloedig schouwtooneel had laten wegleiden, begon Frans weder te spreken, schijnbaar kalm, doch zijne lippen beefden, en zijne tanden klapperden. Gij zegt mijne vrienden te zijn? sprak hij, welnu, bewijs dit en laat mij los. Laat mij slechts voor een oogenblik vrij. — U treft geen verantwoording. Ik wil niet leven, ik kan niet leven! Laat mij de ouderlijke woning niet weder betreden, ik smeek u dit. Wilt gij dan, dat ik in handen val van den scherpregter? O, wie van u mij ooit bemind heeft, hij toone mij dit. Laat mij vrij, geeft mij mijn geweer en vertrekt. Ik wil weg, ik wil naar Amerika; o, erbarmt u over mij! — Hij weende bitter, en ach, wij allen weenden reeds lang. Te vergeefs was elk geruststellend woord; te vergeefs de schoone, treffende woorden, waarmede de jonge vicaris uit het dorp, die aan de jagt deelgenomen had, hem troost en onderwerping wilde inspreken. Voor den ongelukkige bestond er geen troost.

Den vicaris en mij viel de moeijelijke taak ten deel, vooruit naar de houtvesterswoning te gaan, en de bruid de treurmare mede te deelen. Zij zag dadelijk aan onze ontstelde gelaatstrekken, dat er iets gebeurd moest zijn, en bevende hield zij zich vast aan de leuning van haar stoel. Zoo omzigtig mogelijk, aarzelende, hortende en stootende, kweten wij ons van onze lastige taak. — Er is een ongeluk gebeurd — een noodlottig schot — Frans! riep het meisje uit; is hij dood? — Neen, niet Frans, maar Leonhard heeft een zware wonde ontvangen; wees bedaard, want van uw gedrag hangt het leven van den ongelukkigen schutter af. — — Zij zonk op een stoel neder, en verborg, leunende op een tafel, haar gelaat in hare handen.

Zij kwamen thans ook met den ongelukkige aan, dien zij met zich voortsleepten; nog aan den post van de deur verzette hij zich, rukte zich los, stortte voor Rosa op zijne knieën neder, en sprak onder een hartverscheurend snikken: dood mij, Rosa; geef mij een wapen; ik ben een broedermoorder! Voorzigtig omringden wij hem, doch zijn kracht scheen gebroken, en hij verborg zijn gelaat in de kleederen zijner nicht. Deze rigtte zich echter op, boog zich tot den ongelukkige neder, en hief met de beide handen zijn hoofd omhoog. Frans, aldus sprak zij op zachten toon, die echter op zonderlinge wijze doordrong: Frans, beloof mij te zullen leven! — Neen, neen, Rosa, verlang het niet, ik ben een moordenaar; de vloek des hemels ligt op mij; red mij voor de gevoelloozen, die mij willen dwingen, om waanzinnig te worden. — Frans, gij moet leven, hernam zij met vaster stem; gij zijt onschuldig; ik weet het, allen weten het, het lot heeft het gewild. — Ik ben een broedermoorder voor God en de menschen! riep hij uit. — Noch voor God, noch voor de menschen zijt gij dit, dat is beslist, en dat ik u dit zeg, moet u tot troost verstrekken. Wilt gij werkelijk een misdadiger worden? Denk aan uwe ouders, denk aan den Regter hierboven, die de daden weegt met regtvaardige hand. — Hij wil niets van mij, snikte hij, ik ben verworpen voor altijd; hoe zou ik vader en moeder hierboven onder de oogen durven komen? Neen, de hel heeft mij vastgegrepen, en aan haar ben ik vervallen! — Met woesten blik keek hij in het vertrek rond; wij wisten wel, dat hij een wapen zocht. Te vergeefs was elke toespraak, elke geruststelling, elk verstandig woord.

— En wat zal er van mij worden Frans, wanneer ook gij gaat? Aldus sprak zijn pleegzuster weder. — Uit u! Gij zijt jong en lief; de wereld staat voor u open, voor u behoeft geen moordenaar te zorgen. — Wilt gij mij dan dit huis zien ruimen? — Dit huis is een huis des misdrijfs; daarin is voor u geen vaste plaats, even zoo min als voor mij. — Frans, bij de liefde van uw broeder — Ik doodde wien ik beminde, viel hij haar wanhopig in de rede. In hetzelfde oogenblik was hij opgesprongen, en had, voor wij dit hadden kunnen voorkomen, een mes van de gedekte tafel gegrepen, doch voor hij zich den doodelijken stoot kon toebrengen, lag Rosa in zijne armen, en hield hem omvat. Wij trachtten hem het mes te ontnemen; doch blind en woedend stiet hij rondom zich, dreigende een iegelijk te zullen treffen, die hem in zijn opzet hinderlijk was, terwijl hij met de linkerhand het meisje trachtte te verwijderen. Het was een vreeselijk oogenblik. Eensklaps riep Rosa: Frans, beloof mij, bij het zieleheil uwer ouders, twee woorden van mij te zullen aanhooren, dan, ik zweer u, zult gij vrij zijn, en kunt gij doen, wat gij wilt. Gaat terug, aldus sprak zij verzoekende tot ons; laat mij met hem alleen. — Werktuigelijk begaven wij ons naar den achtergrond van het vertrek. Het meisje scheen een ontzettenden strijd met zich zelve te strijden; daarop bragt zij hare lippen aan de ooren van den ongelukkige, en fluisterde hem iets in. Met een ruwe kreet liet hij het mes vallen, en zonk hij bewusteloos ter aarde; maar ook haar kracht was uitgeput, en zonder bewustheid streek zij naast hem neder. Juist bragten de drijvers het lijk van Leonhard op een baar van jonge stammen in huis; en gelijktijdig met hem kwam een arts, dien men in allerijl uit het stadje gehaald had. Met zijn hulp gelukte het eerst later, de beide onmagtigen weder tot bewustheid te brengen. Rosa ontwaakte het eerst; zij vereenigde hare pogingen met de onzen, om den broeder tot bewustzijn te krijgen. Toen dit gelukt was, moest hij bezinnen, wat er voorgevallen was, en een scherpe uitdrukking van smart teekende zich op zijn gelaat; hij reikte de ongelukkige bruid de hand, en zeide op doffen toon: ik zal beproeven te leven! — Zweert gij mij dit, Frans? vroeg zij met afgewend gelaat. — Ik zweer het! Wij leidden hem daarop naar het rijtuig, en hij reed met den vicaris naar de stad.

Tot na de begrafenis van Leonhard bleef ik in de houtvesterswoning. Het waren booze dagen; het geregt kwam, en ik moest getuigenis afleggen. Den ongelukkige viel algemeen deelneming ten deel, veel meer dan de zwaar beproefde bruid. Zelfs de graaf, zijn patroon, schreef hem vriendelijke woorden van troost, en zond hem zijn benoeming tot houtvester. Het geregt sprak hem ma weinige dagen vrij. Zonder hem terug te zien, klen ik afgereisd, wel eenigermate tot kalmte gevers.'n, doch diep ontstemd en treurig.
bijt gebrt later vernam ik uit een zeer zwaarmoebosch in. 'af van mijn armen vriend, wat Rosa hem gezegd had, om hem in het leven te behouden. Zij had hem ingefluisterd: Frans, uw broeder leeft; hij leeft in mij — moet zijn kind met ellende worstelen, wanneer het het daglicht aanschouwt? — Toen was het, alsof een stem van boven hem bevolen had te leven voor het weesje van zijn broeder, en daaraan goed te maken, wat hij misdreven had. Hij hield zijn woord, doch het viel hem moeijelijk; hij haatte het leven; dat was mij duidelijk uit elken regel van zijn brief, en twijfel vervulde mijn ziel.

Het slot van de geschiedenis vernam ik uit anderen mond. Rosa, het hooghartige meisje, had reeds als kind Frans bemind, doch deze had haar nooit een andere dan broederlijke toegenegenheid getoond. Leonhard echter droeg haar hartstogtelijk op de handen, en zij had het zooveel te minder gewaagd, hem haar hand te weigeren, daar zij door dit huwelijk den laatsten en vurigsten wensch harer pleegouders vervulde. Toen het vreeselijk ongeluk haar bruidegom had weggerukt, en Frans, wiens hartstogtelijk karakter zij kende, zijn eigen doodvonnis zoo onherroepelijk had uitgesproken, toen vatte het meisje, als door hoogere ingeving bezield, het besluit op, een leugen te baat te nemen, die haar zelve in hare oogen moest vernederen, doch die zij wist, dat hem het leven zou doen behouden. Het vrome bedrog was zekerlijk niet lang vol te houden, doch zij hoopte op het lenigende vermogen van den tijd. In die veronderstelling had zij zich niet vergist; Frans leefde, zoo zijn bestaan leven was te noemen. Met geen mensch had hij omgang; den geheelen dag was hij in het digst van het bosch verborgen; het vrolijke houtvestershuis was een verblijf van jammer en droefheid geworden. Tegen Rosa was hij koel en terughoudend geworden; zij kwijnde als een lelie, waaraan een worm knaagt; de geneesheer had hare dagen reeds geteld. Eindelijk werd Frans gewaar, dat hij liefdevol misleid was geworden; aan het ziekbed van Rosa kreeg hij hiervan zekerheid, dat hij in somber stilzwijgen aanhoorde. Den volgenden morgen was hij verdwenen.

Den tweeden Paaschdag van het jaar 1848 forceerde het bataillon van den Pruisischen majoor von Zastrow, bij Missunde in Sleeswijk, den overgang aan de Schley, die hun door de Denen werd betwist. Een klein getal vrijwilligers uit het corps scherpschutters van Wasmer marscheerde met de Pruisen mede, en droeg niet weinig bij, om het getal der vijandelijke kanonniers te decimeren. Slechts een hunner, een stil, somber man, schoot niet; met de buks in den arm marscheerde hij kalm en onverschrokken vooraan, en gaf geen acht op waarschuwing of bevel, als ware hij kogelvrij. Doch hij was dit niet, en al spoedig was zijn lot beslist. Een kartets reet hem de borst open, nog voor hij het blijde, zegevierende hoera der zijnen had mogen vernemen. Het was de ongelukkige Frans; hij had de schimmen zijns broeders verzoend. Op het stille kerkhof van het dorp Brodersbye groeven zijne kameraden hem een graf,

en plaatsten er een eenvoudig kruis op met zijn naam. Weenende kinderen legden er hunne kransjes op, doch het gebed, dat er bij gesproken werd, was kort, want door het geheele land luidde de allarmklok, en klonk het verwijderde gedonder der kanonnen in de ooren. Misschien is er behalve mij, niemand meer op de wereld, die nog aan den ongelukkige denkt, die daar rust.

HERINNERING AAN LEOPOLD VON BUCH.

De grootste mededinger van Alexander von Humboldt, de beroemde geognost, bergkundige, is voor eenige jaren, ook in de tachtig jaren oud, gestorven. Lang zal zijn naam, even als zijne ijverige navorschingen, zijn eeuw overleven, want ook hij heeft de geheimen der aarde ontsluijerd en haar schoot omgewoeld, om haar natuurlijke gesteldheid te doorvorschen.

Leopold was een man van zonderlinge eigendommelijkheden. Daar hem de dorst naar kennis kwelde, zoo begon hij zijne wandelingen door de wereld. Nu eens zwierf hij door Italië, dan weder op de Canarische eilanden; nu eens in Duitschland, Frankrijk en Rusland; dan weder aan de Noordkaap rond. Een regenscherm, een barometer en een bergwerkershamer — niet veel meer — maakte zijn reistoerusting uit; daarbij was hij zoo achteloos op zijn uiterlijk, dat een gescheurde laars, een kale rok, ja, het verdwijnen aan zijn ligchaam van alle kenteekenen van beschaving niet in staat was, hem zijn kalmte te benemen. Geen wonder dus dat zijn arm uiterlijk hem dikwijls in onaangenamen toestand bragt. De wereld taxeert den mensch naar het uitwendige, en in hare oogen maken de kleêren den man. Zoo een gensdarme toevallig den heer von Buch verrastte, wanneer hij in gescheurde, armoedige kleeding met den hamer tegen de steenen aan den grooten straat klopte, zoo meende hij dikwijls, een goede vangst te zullen maken, en transporteerde hij den grooten geleerde als gevangene naar de naaste stad, zich weinig bekreunende om zijne verzekeringen, dat hij de heer von Buch was, kamerheer van zijne majesteit den koning van Pruisen. Het kostte hem somtijds veel moeite, zich als zoodanig te doen herkennen, en aan de handen der ijverige politie te ontkomen. Leopold von Buch was vol eigendommelijkheden. Op zekeren tijd heeft men hem in Zwitserland voor een logement zien zitten, kousen breidende.

Volgens het medegedeelde zou men denken, dat von Buch in zijn beschouwingen geheel en al een cynicus was, en dat hij weinig gaf om de praal en pronk der wereld, doch dit was geenszins zoo, daar dikwijls juist bij zulk een cynische natuur de persoonlijke ijdelheid een hoofdrol speelt.

Leopold von Buch achtte zijn titel van kamerheer en zijn lidmaatschap van de orde van den rooden adelaar, tweede klasse, bijna hooger dan zijne groote geleerdheid, hoewel hij als geleerde zijn natuur nooit verloochende. Alexander von Humboldt had op een zijner geologische kaarten natuurlijk ook de navorschingen van von Buch aangeteekend. Ter naauwernood had de andere kamerheer dit bemerkt, of hij ijlde, in toorn ontstoken, tot zijn edelen vriend, beschuldigde hem van plagiaat, letterkundigen diefstal, en dreigde hem openlijk te zullen aanklagen. Te vergeefs deed von Humboldt hem opmerken, dat hij op zijn kaart de navorschingen van von Buch uitdrukkelijk, als zijnde van dezen, had aangeteekend; de mededinger was niet tot rede te brengen; hij vond, dat die opgave der bron, waaruit von Humboldt geput had, te klein was gedrukt, en kon slechts na veel moeite van zijn voornemen worden teruggebragt, de zaak openbaar te maken.

Lompheid behoorde evenzeer tot een karaktertrek van dezen grooten man, als de overtuiging van zijn eigene onfeilbaarheid. In het jaar 1822 had te Weenen de eerste bijeenkomst plaats van natuurvorschers, en ook Leopold von Buch was daarbij tegenwoordig. Bij het vertrek uit Weenen had hij tegen dokter Burdach den wensch te kennen gegeven, met hem mede te rijden in een door Burdach afgehuurde extrapost. Burdach kon dit niet wel afslaan, doch vroeg eerst zijn vriend, dokter von Froriep, den vriend van Goethe en Schiller, en een der beroemdste geneesheeren en natuurkundigen, of hem het gezelschap van von Buch niet hinderlijk zou wezen. Och neen! was het antwoord, doch zich bedenkende, hoe onvriendelijk von Buch tegen hem was geweest bij een voorstelling, voegde hij er bij: hoewel von Buch eigenlijk een lompe beer is. — Leopold von Buch nam dus plaats in het door Burdach en Froriep gehuurde rijtuig. Aanvankelijk was von Buch stilzwijgend, doch na verloop van eenigen tijd begon hij zachtjes een brommend geluid te doen hooren. De beide vrienden achtten dit als een gril van den grooten geleerde, en lieten zich een tijd lang die onaangename solo welgevallen. Toen echter von Buch met zijn brommen crescendo bleef volhouden, vroeg Burdach hem eindelijk bezorgd, wat hij scheelde? Wel, was het antwoord, daar men, zoo als ik heb gehoord, heeft gezegd, dat ik een beer ben, kan mijn brommen toch geen verwondering baren.

Nog zonderlinger was het, toen men hem, in zijn logement, alleen op zijn kamer, de vreeselijkste smaadredenen hoorde uiten, en naderhand vernam, dat hij zich voorgesteld had, dat de graaf von Münster tegenover hem had gezeten, en dat hij op dien man zijn toorn had willen ontlasten.

Zoo eenvoudig en behoeftig von Buch op reis zich vertoonde, zoo elegant en tot gemak ingerigt was zijn woning in Berlijn. Reeds in het

voorvertrek zag men, dat men bij een geoloog en kamerheer was. Alles was elegant ingerigt, en kasten vol minaralien waren langs de muren geplaatst. Het kabinet, waar hij arbeidde, was zelfs met weelde ingerigt, en men bemerkte duidelijk, dat de heer von Buch een aristokratisch man was zooals anderen. Hij was ook rijk. Hij deed zijne groote reizen en zijne wetenschappelijke navorschingen op zijne eigene kosten. Hij liet zijne werken met kostbare kaarten voor eigen rekening drukken. Daar zij zelden in den boekhandel kwamen, werden zij door hem aan de bibliotheken, gezelschappen, vrienden en ambtgenooten als geschenken uitgereikt.

Karel Roback, iemand van grooten naam als staathuishoudkundige, had, als jong man, zijne eigen geologische studien betreffende Thuringerland, op een kaart geteekend, en deze, de eerste speciale kaart van dit bergland, bij zekere gelegenheid aan von Humboldt voorgelegd. Humboldt liet zich zeer vleijend voor den jongen man over dit werk uit, en raadde hem aan, de kaart den heer von Buch te laten zien. Met een aanbeveling van von Humboldt voorzien, kwam Roback bij von Buch aan.

Von Buch ontving hem uit de hoogte, kort en bar.

— Wat verlangt gij?

Roback stelde hem eenigzins onthutst zijn geologische kaart ter hand, en verzocht den grooten geoloog hem daaromtrent zijn meening te zeggen.

De geleerde sloeg de kaart een paar minuten met onderzoekenden blik gade, en zeide toen scherp: zij bevalt mij volstrekt niet.

De jonge geleerde vernam getroffen dit scherpe oordeel uit den mond van een autoriteit, en meende nu, dat een andere zaak misschien een beter onthaal zou te beurt vallen. Hij had voor den heer von Buch eenige schoone Thuringsche mineralien mede gebragt, en onder anderen ook eenige avicula costata, en overhandigde hem deze.

Von Buch zag den jongen man spottend aan, en zeide afkeurende: avicula costata? die heb ik zelfs niet.

Ten tweede male was Roback door deze behandeling getroffen; doch daar hij van zijne zaak zeker was, liet hij zich niet meer door de woorden van von Buch uit het veld slaan, doch verzekerde hem, dat de avicula costata wèl bestonden, en dat deze echt waren.

Leopold von Buch gevoelde zich door die verzekering eenigzins gekwetst. Ik zal u beschamen, jong man, voegde hij hem toe, en haalde een mineralogisch boek.

Tot zijn verbazing vond hij dat daarin wel van de avicula costata werd melding gemaakt, doch dat hij ze niet kende.

De jonge man was gewroken, en de heer von Buch sloeg nu tegen hem een vriendelijker toon aan, een toon, dien hij, wanneer hij goed geluimd was, wist aan te slaan, Trouwens, hoe zonderling hij ook was, een best hart klopte in zijn borst. Voor edele doeleinden was hij altijd op zijn wijze weldadig. Wetenschappelijke ondernemingen en reizen ondersteunde hij door aanzienlijke sommen. Menige latere natuurvorscher heeft aam hem zijn eerste reis te danken. Onder deze ook Otto Schomburgk, broeder van den meer bekenden Robert Schomburgk. Otto had aanvankelijk theologie bestudeerd, doch was tot de studie der natuurwetenschappen overgegaan, maar wegens deelname aan staatkundige vereenigingen naar de vesting Maagdenburg verbannen. De amnestie, bij troonsbeklimming van Wilhelm IV, stelde hem eerst in vrijheid. Hij bearbeidde toen de werken van zijn broeder Robert, die door zich zelven, en na avontuurlijke togten, een der uitmuntendste geographen en natuurvorschers was geworden, en door zijne naspeuringen in Britsch Guiana alle takken der natuurkunde had verrijkt, en door het ontdekken der Victoria regio, een reusachtige waterplant, tot den Engelschen adel was verheven. In het jaar 1846 gaf Otto Schomburgk met Froriep een tijdschrift uit, tot hij, na deelneming aan de revolutie in 1848, naar Australië trok. Leopold von Buch gaf hem uit zijn zak 300 dukaten reisgeld.

IETS OVER GEORGE WASHINGTON.

George Washington, die reeds als vriend van zijn land en menschenvriend, hoewel met heldenmoed bezield, den vrede en zijne werken boven alles lief had, had voor het eindigen van den oorlog in Canada, persoonlijk reden, vurig naar het einde te wenschen.

Hij was verloofd, en zag zijn echtvereeniging met billijk verlangen te gemoet. Daarom bood hij, nadat zijn pligt hem niet meer in de gelederen der verdedigers van het vaderland riep, bijna onder de muren van het fort Duquesne, dat hij had helpen veroveren, zijn ontslag aan.

Een zonnestraal der liefde had reeds voor vele jaren zijn ziel verwarmd, maar de heilige beschroomdheid, die edele menschen zoo vaak den mond sluit, wanneer het hart vol, en meer dan vol is, beheerschte ook hem. Een meisje, wier naam niet bekend is, boeide een tijd lang de gedachten van den eerst vijftienjarigen jongeling. Op zijne togtjes in bosch en berg kwam zelfs dat gevoel tot dichterlijke uitboezemingen. Doch nooit kwam een woord over zijne lippen, dat de geliefde het geheim zijns harten openbaarde. De vooruitzigten van George Washington, den jongeren zoon, op tijdelijke goederen, waren toen ook zeer gering. De gedachte, dat hij arm tegenover de dochters der rijke planters stond, die het huis zijns broeders of van lord Fairfax bezochten, droeg veel bij, om het geheim zijner liefde diep in zijn borst besloten te houden.

Een tweede maal was hij minder beschroomd, maar toch niet gelukkiger. Als bevelhebber der

dienstpligtigen uit Virginie, leerde hij op een reis naar Boston, te New-York, bij den vriend zijner jeugd, Beverly Robinson, diens schoonzuster kennen, Maria Philipse, een rijke erfdochter en zeer beroemde schoonheid. Wanneer het waar is, wat men vertelde, zoo hield hij wel aan om haar hand, doch vond hij geen gehoor. Hij was toen jong, knap, algemeen bemind, en reeds beroemd; maar een Engelsche kapitein, die meer tijd en meer geschiktheid had in de kunst, om vrouweharten te bestormen, dan Washington, droeg de zegepraal weg. Op het oogenblik, dat het ook anderen duidelijk was, dat de kapitein zou zegevieren, schreef hem een vriend, die wist, welk een indruk Maria op Washington had gemaakt, dat hij oogenblikkelijk moest overkomen, zoo hij niet te laat wilde komen. Mogelijk wist hij, dat het reeds te laat was; althans, hij kwam niet, want terzelfder tijd riep hem zijn pligt tot een nieuwen uitval uit het fort Duquesne tot een togt tegen de Indianen. Terwijl hij het land verdedigde, voerde zijn mededinger de schoone en rijke bruid weg. Mogelijk heeft zij, even als de geliefde uit de jeugd van Jean Bart, den lateren zeeheld, bij zich zelve wel eens gedacht: had ik dat geweten! De vrouwen gevoelen diep de waarde van een waren man, zoo die in haar weg komt, maar zij zijn niet altijd in staat, het echte goud van het verguld, het diepe, waarachtige gevoel van praal des geestes te onderscheiden.

Andermaal was het een reis voor zaken, die Washington in last had van zijn generaal Forbes, die hem toevallig op een damesgezelschap, ten huize van een vriend inleidde. Hier ontmoette hij de jonge weduwe Martha Cuftis, en een paar uren waren toereikend, om het verbond des levens te sluiten. Washington had de uitnoodiging van een vriend, dien hij bij het oversteken der Pamunkey, een zijtak van de Yorkrivier, ontmoette, om bij hem het middagmaal te gebruiken, aangenomen, op voorwaarde, dat hij onmiddellijk na den maaltijd verder zou mogen reizen. Na tafel stond zijn getrouwe dienaar Bishop met de paarden voor de deur, doch wachtte te vergeefs uur aan uur. Zijn meester had hem en het gegeven bevel in een gesprek met de talentvolle, beminnenswaardige dame vergeten. Eerst laat herinnerde zich Washington, zijn dienaar bevel te hebben gegeven, zich tot hun vertrek gereed te houden, en beval hem alstoen, de paarden weder weg te brengen. Toen hij den volgenden morgen vertrok, was hij de verloofde van de schoone weduwe.

Het was een dier vereenigingen, welke in den hemel worden gesloten. Martha Cuftis was zoo edel, zoo fijn gevoelig en groothartig als Washington zelf; zij werd de zielsvriendin van haar beminden echtgenoot, de bode van den stillen, huiselijken vrede, zelfs in de legerplaats. Hun huwelijk werd niet mét kinderen gezegend, doch zij bragt uit een eerste huwelijk twee kinderen aan, een jongen en een meisje, welke niet meer door Washington hadden kunnen bemind worden, al waren zij de zijnen geweest. Op later leeftijd, toen zijne beide stiefkinderen vroeg gestorven waren, en zijn stiefbroeder John Parc Cuftis, twee kinderen achter liet, nam Washington deze tot zich, die dan ook, vooral zijn beminnelijke, talentvolle en gevoelige kleindochter, miss Nelly Cuftis, het geluk van zijn ouden dag uitmaakten.

Als een proeve, hoe naauwgezet eerlijk, gelijk een ordelievend huisvader betaamt, de oplettende koopman had boek gehouden gedurende den tijd, dat hij het opperbevel over het amerikaansche leger voerde, en elke geldvergoeding door hem werd geweigerd, terwijl hij zich slechts voorbehield, om, na afloop van den krijg, zijne uitgaven in rekening te brengen, kan de verantwoording der gelden dienen, die hij bij het nederleggen van het opperbevel inleverde, — zeker wel het merkwaardigste stuk van dien aard, dat ooit heeft bestaan. Gedurende de acht jaren, dat de oorlog had geduurd, had hij gebruikt: voor zijn huishouding en die van zijn geheelen staf 69,250 dollars en 3,378 p. st. 14 shill. 4 den.; voor geheime berigten en spionloonen 6,717 doll. en 1,982 p. st. 10 sh. voor recognosceren en andere reizen 42,755 $^1/_3$ doll. en 1,874 p. st. 8 shil. 8 den.; eindelijk voor verschillende uitgaven 40,451$^1/_3$ doll. 2,952 p. st. 10 shil. 1 den., dus in het geheel 260,074 doll. en 10.197 p. st. 3 shill. 1 den. De 160,074 dollars was papieren geld, dat van jaar tot jaar in waarde verminderde, zoo dat in Mei 1781 de ronde som van 20,000 dollars in papier juist 500 dollars in specie gold, en volgens de van maand tot maand aangegeven koers van het papier, die 160,074 dollars slechts 20,393 dollars of 6,114 p. st. 14 shill. geldswaarde gehad hebben, zoo dat het geheele bedrag zijner uitgaven in die acht jaren tijds 16,311 p. st. 16 shill, 1 den beliepen.

Het maakt een zonderlingen indruk, wanneer men in die rekening, den veldheer schrede voor schrede volgende, de legerplaats van het eene slagveld naar het andere vergezelt, en men bevindt, dat hij hier 5 dollars waschgeld, daar 3 dollars voor zijn barbier heeft uitgelegd; hier 8 pd. st. 12 shill. 8 den. aan zijn kleermaker, daar 3 pd. st. 12 den. aan briefport heeft betaald; hier een generaal 200 guinea's geleend, daar een spion met 5 pd. st. gekocht heeft. Een paar zonderlinge aanmerkingen, die Washington hier en daar onder zijne rekeningen als noten bijvoegt, zijn te gewigtig, om ze niet mede te deelen. In Mei 1780 berekent hij 133 pd. st. 16 shill. als zijnde hem door den generalen betaalmeester ter hand gesteld, en voegt er de noot bij: deze som staat in mijne rekeningen, als aan de schatkist schuldig, maar ik heb ze in geen rekening van de schatkist tegen mij aangevoerd gevonden. Waar dit misverstand schuilt, kan ik niet zeggen, maar ik wenschte, dat het opgehelderd kon worden, daar ik evenzoo weinig wensch schade te berokkenen als schade te lijden.

In September 1781 rekent hij 800 pd. st. op den grooten hoop toe voor zijn huishouding en die van zijn staf, en hij zegt in een kantteekening:

deze zaak was gedurende bovenstaand tijdperk uit gebrek aan een goeden boekhouder (te vergeefs trachtten anderen en ik een beteren op te zetten) in verschillende handen, en de rekeningen werden niet alleen onregelmatig gehouden, maar velen gingen ook verloren of werden verlegd, en eenige bij het inpakken zoo beschadigd, dat zij niet meer bruikbaar waren, en het mij onmogelijk werd, ze ontcijferen; doch daar hier van een tijd sprake is, waarin de Fransche en Amerikaansche troepen bij Philadelphia slechts ééne legerplaats innamen, en onze uitgaven het hoogst waren geklommen, en dewijl deze som het meest overeenkomt met de gemiddelde uitgaven per maand, zooals blijkt uit de rekeningen van luitenant Colfar, is bovengenoemde som gesteld, als zijnde de meest waarschijnlijke, om billijk te zijn tegenover de schatkist, zonder mij schade te doen lijden.

Aan het slot zijner rekening zegt hij nog: voor ik deze rekening sluit, verlangen regt en billijkheid van mij, te berigten, dat er lieden zijn in de landstreken, die nog door de Britsche legerbenden bezet zijn, die, onder stellige verzekering van een vergoeding te zullen ontvangen, aanspraken hebben op de schatkist voor geleverde diensten, waarbij zij mij geheime berigten toezonden, en die ik mij in eere verpligt acht, om, wanneer zij mij voorgelegd worden, te betalen. Ik heb gemeend, dat het mijn stellige pligt is, die zaak hier ter sprake te brengen, opdat zij niet vergeten worden, wanneer later dergelijke eischen mogten gemaakt worden.

Ten slotte rekent Washington in een bijvoegsel tot zijne uitgavén nog 1,064 dollars voor reiskosten en verblijf in de legerplaats van zijn vrouw, en voegt bij die rekening een noot, die aldus luidt: hoewel ik van deze reisonkosten melding maak, zoo bragt ik ze niet op de openlijke rekening. De reden hiervan is: het kwam mij aanvankelijk bij het begin der uitgaven voor, alsof deze een privaat karakter hadden. Maar de bijzondere omstandigheden in mijn commando, en de ingewikkelde toestand der openbare aangelegenheden, die mij, (tot niet gering nadeel mijner particuliere zaken) dwongen, het voorgenomen bijzoek bij mijn familie tusschen den eenen veldtogt en den anderen, van jaar tot jaar uit te stellen, en daar de uitgaven een gevolg daarvan, en evenzoo een gevolg waren mijner zelfverloochening, zoo meen ik, geregtigd te zijn, deze uitgaven ten laste van de schatkist te doen komen. En ik doe dit met zooveel te minder bezwaren, daar ik ondervind, dat ik aanmerkelijk in bezittingen ben achteruit gegaan, dewijl mijne uitgaven mijne inkomsten verre zijn te boven gegaan. Want behalve de som, die ik in 1775 bij het begin van den oorlog met mij naar Cambridge nam, ontving ik later in 1777, en naderhand nogmaals mij toebehoorende gelden, die allen zijn uitgegeven ten voordeele van de schatkist, in dienst voor het land, en die ik in de haast, en zoo ik meen, in de algemeene verwarring, vergeten heb aan te teekenen, terwijl daarentegen elke penning tegen mij is geboekt.

Een gevoel van verbazing en verwondering voor den edelen mensch en grooten man maakt zich van ons meester bij het lezen van zulk een, wij zouden haast zeggen kleingeestige eerlijkheid. Maar was het niet groot van hem, in de betrekking, waarin hij tot zijn vaderland stond, zoo klein te denken en te rekenen? Onwillekeurig schieten ons de millioenen en millioenen in de gedachte, die Napoleon I nog op St. Helena meende te mogen in rekening brengen ten laste van zijn volk, en die de Franschen, na een menschen leeftijd, door het lot gedwongen, moesten betalen?

Hoeveel grooter komt Washington ons voor in het rekenen van zijne kleine vorderingen voor het groote, eindeloos groote, dat hij verrigt heeft!

LADY HAMILTON.

De romantiek zelve wordt overtroffen door de romantische geschiedenis van lady Hamilton. Haar leven schijnt ons schier een sprookje te zijn.

Zij was de dochter van een daglooner te Presston in Lancashire, Henry Lyon, of ook wel Lyons genaamd. Hij stierf, toen zij nog een kind was; haar moeder vestigde zich te Howarden in Flintshire, en trachtte zoo goed mogelijk in de behoeften van haar gezin te voorzien. Van opvoeding met het oog op haar dochtertje, kon natuurlijk geen sprake zijn; de familie behoorde tot die, welke door de gemeente ondersteund worden, en zoo lady Hamilton het door uitmuntend onderrigt, volharding en buitengewonen takt, na verloop van jaren, zoo ver bragt, dat zij met de aanzienlijkste personen van haar eeuw kon corresponderen, zoo was de moeite, die haar het briefschrijven veroorzaakte, zeker wel het gevolg harer verwaarloosde opvoeding. Het jaar 1764 wordt als haar geboortejaar aangegeven, en de eerste jaren, toen zij volwassen was, bragt zij in ondergeschikte dienstbaarheid door. Haar eerste plaats was die van kindermeisje bij Mr. Tomas, in Howarden. Weldra echter vertrok zij naar Londen, en trad in dezelfde betrekking in dienst bij zekeren Dr. Budd, die op Chatthamplace, Blackfriars, woonde en een der geneesheeren van het Bartholomeus Hospitaal was. De eerste meid, die hier gelijktijdig met haar diende, was zonderling genoeg, de latere mrs. Powell, de beroemde tooneelspeelster van het theater in Drurylane. Jaren later, toen lady Hamilton ten toppunt van grootheid was geklommen, en door schoonheid en talenten beroemd was, bezocht zij Drurylane met haar echtgenoot, toen mrs. Powell speelde. De aandacht van het geheele gezelschap werd dien avond geboeid door de volmaakte tooneelspeelster, en de nog meer beroemde toehoorster. Men zoeke in de jaarboeken der dienende klasse een tweede voorbeeld van zulk een toevallig zamenleven!

Nadat Emma Lyons de dienst van Dr. Budd had verlaten, kwam zij in het huis van een dame, en werd, daar zij veel tijd voor zich zelve had, een hartstogtelijke romanlezeres. Het gift eener slechte lectuur was niet het eenige, dat tot haar ziel doordrong. Zij was toen reeds een schoon meisje vol wilskracht en vuur, met groote talenten voor de mimiek, een uitmuntend muzikaal oor en een onvergelijkelijke stem begaafd.

Haar schoonheid trok de aandacht van sir Harry Featherstonhough en zij werd zijn beminde. De baron was een groot liefhebber van de jagt, en Emma, wie alles gelukte, wat zij ondernam, leerde paardrijden, en werd een der eerste amazonen van dien tijd. Daar echter noch zij, noch sir Harry de kunst van huishouden verstond, geraakten de geldmiddelen van den laatsten weldra in verwarring en gaf hij zijn beminde haar ontslag.

In dien tijd werden op het Adelphitheater door zekeren dokter Graham voorlezingen gehouden over gezondheid en schoonheid, en Emma liet zich door den charlatan overhalen, om als het voorbeeld te dienen, waarmede hij zijne voorlezingen ophelderde. Wat ook op de redevoeringen van den dokter aan te merken viel, over de schoonheid van het meisje, drt lichr en kleur aan het geheel gaf, was slechts ééne stem. Romney, lid der koninklijke akademie, verklaarde die voor volkomen, en koos haar tot voorbeeld bij zijne schoonste schilderijen.

Hay lay zegt van haar in zijn leven van Romney, dat Emma Lyons van de natuur met de schoonste gaven bedeeld was, en dat zij ook op het gebied der kunst bewondering afdwong. In de muziek verkreeg zij in korten tijd groote bedrevenheid, in het schilderen legde zij grooten smaak en een aangeboren kennis aan den dag, zoodat zij, ondersteund door hare mimische talenten, den kunstenaar een geestdrift inboezemend model voor de meest uiteenloopende karakters, zoo wel zacht vrouwelijke als heroïsche, kon voorstellen.

Emma Lyons vond een nieuwen beschermer in den persoon van Mr. Charles Francis Greville. Hij zag, voor welk een beschaving dit schepsel vatbaar was, en gaf haar onderwijzers in alle takken van wetenschap. In de muziek bragt zij het weldra tot volmaking; zij zong uitmuntend en verrijkte zich met veel kennis. Haar moeder nam zij bij zich, was steeds liefdevol voor haar, en zorgde voor haar tot aan haar einde. Met sir Charles Greville leefde zij verscheidene jaren en had met hem drie kinderen, die haar tante noemden. Doch ten laatste waren ook zijne middelen niet toereikend voor de kostbare huishouding en voor de verkwisting van Emma Lyons; hij moest zich van haar scheiden. Zijn oom, sir William Hamilton, geboren in 1730, afgezant te Napels, betaalde de schulden van zijn neef, en nam Emma Lyons en haar moeder met zich mede naar Napels.

Daar gevoelde zij zich gelukkig. Op dien zonnigen en ligtvaardigen bodem was zij te huis en vond zij veel bijval. Onder leiding van sir Hamilton, die zich als kunstkenner door zijn fijnen smaak onderscheidde, werden hare talenten tot volmaaktheid ontwikkeld. Men stelde haar gezang gelijk met dat der beroemdste zangeressen van dien tijd, en wanneer zij komedie speelde, werd zij noch door de groote Siddons door verhevenheid van voordragt, noch door O'Neil in uitdrukking en diep gevoel overtroffen. Met een gewoon stuk kleed, zegt men, wist zij zich zoo te hervormen, dat zij, al naar zij verlangde, hiermede een Jodin, een Romeinsche, een Helene, Penelope of Aspasia kon voorstellen. Geen karakterrol scheen haar vreemd te vallen, en de bevalligheid, die zij bij zulke gelegenheden aan den dag legde, wekte de bewondering op van diegenen, die de eer hadden zulke voorstellingen bij te wonen. De beroemde sjaaldans dankte zijn oorsprong aan haar, en het is bekend, dat zij dien met een bevalligheid uitvoerde, welke voor andere vrouwen onnavolgbaar was. Een korten tijd wijs en berekenend, wendde die avonturierster hare gaven aan, om een andere stelling in de wereld te verkrijgen. Sir W. Hamilton keerde met haar naar Engeland terug en huwde haar in het jaar 1791; hij was toen zestig, zij zeven en twintig jaren oud. Koningin Charlotte veroorloofde haar echter niet aan het hof te verschijnen; dus keerden de echtgenooten naar Napels terug.

Maria Carolina van Napels toonde zich minder lastig in het ontvangen der beroemde vronw, dan de koningin van Engeland. Maria Caroline was een veel te scherpzinnige vrouw en veel te koen in het gebruiken der middelen, die zich aan haar aanboden, om een onbeduidende zaak der etikette te laten gelden, waar het om de vriendschap handelde van een zeldzame bondgenoot. Lady Hamilton werd niet alleen aan het hof opgenomen, maar was de vertrouwde, de eerste raadgeefster der koningin, die een echtgenoot had van beperkte geestvermogens en de teugels van het bewind in haar eigene hand hield. Men zegt niet te veel, wanneer men beweert, dat de koningin en lady Hamilton jaren lang het lot van Napels naar haar wil bestuurden, en haar aandeel hadden aan de krijgsgebeurtenissen, die met den vrede van het jaar 1815 gesloten werden.

In het jaar 1793, twee jaren na het huwelijk van Emma Lyons met sir Hamilton, was Horatio Nelson in zijn vijf en dertigste jaar en kapitein van den Agamemnon. Hij was sedert 1787 gehuwd, en had tot hiertoe meestal in zijn geboorteplaats Burnham Thorpe gewoond. In het jaar 1793 zeilde hij met den Agamemnon, onder bevel van lord Hood, naar de Middellandsche zee, waar lord Hood tegenover Toulon eene positie aannam, en wegens de overgave der stad aan de Britsche zeemagt in onderhandeling trad. Nelson kwam met staatsdepeches naar Turin en later naar Napels. Zijn persoonlijke verschijning aldaar wordt door een ooggetuige op volgende wijze beschreven.

Ik was toen zeekadet aan boord van den Barfleur en had de wacht op het dek, toen kapitein Nelson van den Albemarle in zijn barkas tot ons geroeid werd. Hij kwam mij buitengewoon jong voor als kapitein; zijn kleeding was opvallend; hij droeg een rijk gestikt uniform en zijn lang, ongepoederd haar was tot een langen staart ineengedraaid; de

oudmodische rokpanden verhoogden den zonderlingen indruk, welke de geheele figuur maakte.

Ik was benieuwd te weten, wie die zonderlinge gast was, en wat hij wilde. Zoodra lord Hood hem echter aan mij had voorgesteld, veranderde het gezigtspunt, waaruit ik hem beschouwde. Er was iets onwederstaanbaars in zijn aanspraak en in zijn groeten, en zoo hij van dienstzaken en van zijn beroep sprak, openbaarde zich in zijn spreken zoo veel geestdrift, dat men hem daarom reeds voor een buitengewoon mensch moest houden.

De vaderlandsliefde der Engelschen en hun liefde tot dien held heeft Southey in zijn korte, doch uitmuntende levensbeschrijving ons geopenbaard; sir Harris Nicolas heeft in zijn uitgebreide verzameling van depeches en brieven aan de ijverige navorschingen der nakomelingen stof genoeg geleverd; maar noch de een, noch de ander geeft ons den sleutel tot de verborgen diepten in Nelson's geschiedenis, tot die geheimzinnige sluipwegen, welker opspeuring voor menigen geest meer aantrekkelijks heeft, dan de beschouwing van zijn aan aller oogen openliggend roemrijk staatsleven. Onder diegenen, die de receptiezalen op Windsor castle bezoeken, zijn er honderden, dien het veel aangenamer zijn zou, ware het ook voor een oogenblik, de eenvoudigere, doch dagelijks door de koningin bewoond wordende vertrekken, te beschouwen; want dat, wat ons het naast aan het hart ligt, treft ons het meest; en zoo is het ook meer dan gewone nieuwsgierigheid, welke ons aanspoort in het huishoudelijk leven van een groot man door te dringen. Wanneer de mensch zich tot de beschouwing van halfgoden verheft, verliest hij zich zelven uit het gezigt; hij keert tot zijn sfeer terug en voelt zich tevreden en wijzer geworden, wanneer hij het spoor van den halfgod op aarde kan volgen, en hem in oogenblikken van hartstogt kan nagaan, zooals wij allen die ondervinden.

Volgens de begrippen, die wij ons van een held vormen, was Nelson zoodanig een als ooit door menschen vergood is geworden. Zijn vroomheid was opregt; zijn gloeijende vaderlandsliefde deed hem zich zelven vergeten; zijn persoonlijke beminnenswaardigheid evenaarde zijn dapperheid en zijn energie, die misschien bij geen mensch zoo sterk was, stond in overeenstemming met het genie, dat haar in het aanzijn riep. Van zwakken ligchaamsbouw en in zijn uiterlijk voorkomen van geringe beteekenis, bezielde hij echter allen, die in zijn nabijheid kwamen, en wist hij zich aller liefde en toegenegenheid in zulk een mate te verzekeren, dat hij met die personen het onmogelijke mogelijk kon maken; in zijn nabijheid kende men geen hindernissen. En toch was Nelson geen volmaakt man. Hoe rein over het algemeen zijn zedelijk karakter ook ware, zoo had die schitterende zon toch hare haar ontsierende vlekken. Ootmoed, deze eerste vereischte op onzen pelgrimstogt, wordt ons nooit met meer nadruk gepredikt, dan wanneer wij zien, hoe de grootsten en besten zich aan beklagenswaardige afdwalingen schuldig maken.

Nelson kwam dus naar Napels. De koning en de koningin overstelpten hem en zijne landslieden met lofspraken, en noemden de Engelschen de redders van Italië. Sir Hamilton deelde zijn vrouw, na zijn eerste bijeenkomst met kapitein Nelson, mede, dat hij haar een klein man zou voorstellen, die op geen schoonheid kon bogen, doch van wien hij voorspelde, dat de wereld eenmaal met roem zou spreken. Dit was mij duidelijk, voegde de gezant er bij, uit de weinige woorden, die hij sprak. Dus werd Nelson aan lady Hamilton voorgesteld. Den eersten indruk, dien haar schoonheid op hem maakte, beschreef hij aldus aan zijn vrouw: lady Hamilton was zeer welwillend jegens Josia; (een zoon van mevrouw Nelson uit een vorig huwelijk), zij is een jonge vrouw, van beminnelijke manieren, en doet de stelling eer aan, waartoe zij verheven is.

Weinige dagen later was Nelson weder op reis naar de vloot, en zijn argloos hart vermoedde niets van het net, dat hem later zoo vast zou omstrikken, en waarvan thans de eerste draden gesponnen waren. Edel en hooghartig van aard, was het tot hiertoe alleen zijn streven geweest, den naam, dien hij droeg, als een roemrijken en onbevlekten aan zijn vaderland te vermaken.

Van nu aan doet zich lady Hamilton van een andere zijde aan ons voor. Zij was thans in Napels van politiek belang, omringd van hare landslieden, die den vijand met zoo goed gevolg ter zee bestreden; dus was haar niet langer een roem voldoende, dien zij met de danseressen der opera deelde, en zij wilde niet langer bewonderd worden om voorregten, die wel schitterend en in hoogere standen ook op hun plaats zijn mogten, doch die den invloed van raadsvrouw der koningin en een vriendin van magtige staatslieden niet kon verhoogen.

Deze vrouw was altijd voor haar positie berekend. Het was voor haar hetzelfde, wanneer de gelegenheid zich aanbood den sjaaldans uit te voeren, of tot den gelukkigen uitslag van een gevecht mede te werken. In beide gevallen speelde zij haar rol volmaakt. Hare talenten waren buitengewoon, haar zelfvertrouwen onbeperkt. De rol, die zij nu op zich nam, moest de bewondering van Nelson opwekken. Zijn vaderlandsliefde werd gevleid door de eer, die zij zijn vlag bewees; de ernst waarmede zij bij het behartigen zijner belangen bezield was, moest hem treffen. Wij zagen, dat zij slechts een lap doek noodig had, om bij voorkomende gelegenheden de meest uiteenloopende karakters voor te stellen, doch thans wilde zij opvoeren: Brittania, de heerscheres der zee.

Verstond ooit een vrouw de kunst mannen aan hare voeten te brengen, zoo was zij die. De zeelieden, waarmede zij over zaken in briefwisseling stond, schreven van haar op dezelfde wijze, waarop Romney, de schilder over haar sprak: ik zal den geheelen zomer bezig zijn om schilderijen te maken, waarbij de „goddelijke" voor mij zit; ik weet geen anderen naam voor haar, want ik stel haar ver boven haar geheele geslacht. Zoo ook getuigen de brie-

ven aan haar van admiralen en zeeofficieren, die grijs in den dienst zijn geworden, hoe onmiskenbaar hare verdiensten door hen worden geschat. Deze oude strijders, die hun leven feil hadden, opdat Engeland als koningin over de zee zou heerschen, waren hulpelooze kinderen in haar hand.

Vijf jaren verliepen tusschen de eerste en tweede bijeenkomst met lord Nelson en lady Hamilton, maar de eerste had inmiddels een geheel leven doorleefd. Toen hij in 1793 Napels verliet, was hij eenvoudig kapitein van den Agamemnon. Toen hij in 1798 terugkwam, was hij pair van Engeland, een beroemd zeevoogd, een hooghartig veroveraar, en waarheen hij zich ook wendde, overal volgden hem de toejuichingen der menigte. Het beleg van Calvi had hij bestuurd, en daarbij een oog verloren. In den slag bij St. Vincentius riep hij bij een der stoutste aanvallen, waarvan de geschiedenis gewag maakt: Westminster abdy, of een roemvolle overwinning! (In Westminster wordt, zooals bekend is, het overschot van de groote mannen van Engeland bijgezet), en hij nam, om zoo te zeggen met eigene hand de Spaansche schepen, San Joseph en San Nicholas. Twee maanden later verloor hij bij Teneriffa het gebruik van zijn regterarm, en binnen het jaar ontving hij, toen hij den schitterenden en beslissenden slag bij Aboukir won, een wonde aan het hoofd.

Met eer overladen, door zijne landgenooten vergood, met geschenken vereerd van al de vorsten, die belang hadden bij den vrede van Europa, landde hij voor de tweede maal te Napels, en zag hij zijn aanstaande beminde. Zijn komst was een zegetogt; de koning en koningin lieten hem den voorrang, en het volk ontving hem met geestdrift.

Lady Hamilton was in dien tijd niet ledig geweest. Zij had in haar sfeer, om zoo te zeggen, hand aan hand met den held gearbeid, en tot den gelukkigen afloop, en den daaruit voortspruitenden roem medegewerkt. Niet lang was zij nog in Napels geweest, of men zeide reeds, dat zij de koninklijke familie, Bourbons- en Engelschgezind had weten te maken. Zij effende den bodem voor latere ondernemingen. Wij willen een enkel voorbeeld van haar vaderlandslievende werkzaamheid aanhalen.

Lady Hamilton ontving zekeren morgen het berigt, dat een koerier van den koning van Spanje den koning Ferdinand een eigenhandig schrijven had gebragt. Dat moest iets gewigtigs zijn, en koningin Carolina besloot, het document te ontvreemden; de vrouw van den afgezant schreef het af, en daarop werd het weder in het kabinet des konings nedergelegd.

De brief was de diefstal waardig geweest. Hij hield het besluit in van den Spaanschen koning om de coalitie te verlaten, en zich met de Franschen tegen de Engelschen te verbinden. De omzigtige vrouw verloor geen oogenblik. Sir W. Hamilton lag gevaarlijk ziek, maar zij zorgde, dat een afschrift van dezen brief in handen van den Engelschen minister kwam, en betaalde uit haar eigen kas vijf duizend gulden voor een zekere bezorging.

In Junij 1798 vervolgde Nelson de Fransche vloot. Hoe hij haar den 1 Julij bij Alexandrie bereikte, en binnen twaalf uren vernielde, staat voor altijd in de geschiedenis opgeteekend. Maar met die vervolging en die zegepraal staan omstandigheden in verband, die den lezer wel niet zoo bekend zullen zijn; zij behooren eerder tot de geschiedenis van lady Hamilton.

In genoemde maand Junij werden sir Hamilton en lady Hamilton op zekeren morgen nog zeer vroeg in hun slaap gestoord. Kapitein Tonbridge was aangekomen met brieven van Nelson, waarin deze den gezant verzocht bij den koning uit te werken, dat hij hem vergunning schonk, met zijn vloot in een der Siciliaansche havens binnen te loopen, om zich van water, proviand, en wat hij meer mogt noodig hebben, te voorzien. Daar men op de schepen gebrek begon te krijgen, zou hij genoodzaakt zijn naar Gibraltar te zeilen, zoo de Siciliaansche havens voor hem gesloten bleven, zoodat hij alsdan de vervolging der Fransche vloot zou moeten opgeven.

Het was heel wat gemakkelijker voor lord Nelson om die vraag te doen, dan voor sir Hamilton, om het verzoek te doen inwilligen. Napels was in dien tijd met Frankrijk in vrede; een Fransch gezant woonde in Napels, en Ferdinand had met de Franschen een verdrag gesloten, volgens hetwelk niet meer dan twee Engelsche schepen gelijktijdig in de havens van zijn rijk mogten binnenloopen.

Wat was hier aan te doen? De raad kwam bijeen om over het verzoek van Nelson te beraadslagen, maar Napels kon het verdrag niet breken, en dus was men genoodzaakt, de Engelsche vloot zonder hulp te laten.

Lady Hamilon begaf zich echter naar de vertrekken der koningin en overlegde met deze, wat haar te doen stond. Met hartstogtelijke gebaren wierp zij zich voor de koningin neder, en smeekte haar, te helpen en uitkomst te geven. Van haar toch hing het lot van twee natiën af. De Fransche hoofdmagt moest vernietigd worden en dit was alleen mogelijk, wanneer Nelson in de havens van haar land proviand kon innemen.

De handteekening der koningin gold in hare staten zoo veel als die des konings; papier, pen en inkt waren in het vertrek. Lady Hamilton dicteerde en de koningin schreef met eigene hand het bevel, dat alle gouverneurs der beide Siciliën de Britsche vloot gastvrij zouden ontvangen, en haar van alles zouden voorzien, wat men mogt noodig hebben.

Dit bevel zond lady Hamilton in een couvert aan Nelson, en verzocht hem de koningin zoo weinig mogelijk bloot te stellen. Nelson zeide, dat, zoo hij den slag won, deze naar haar en de koningin vernoemd moest worden, want alleen aan haar had hij de zege te danken, zoo hem die ten deel mogt vallen. Hij won den beroemden slag bij Aboukir, doch aan lady Hamilton heeft men het te danken, dat de schepen zich in de haven van Syrakuse van proviand mogten voorzien, en dit had haar vaderland zich naderhand behooren te herinneren.

Ziek en gewond kwam Nelson den 20 September

in Napels aan. Het huis van den Engelschen gezant nam hem op, en met eigen hand verpleegde hem de schoone vrouw, die hem reeds zooveel deelneming had betoond, en door wier liefdevolle verpleging hij binnen kort herstelde. In een brief aan zijn vrouw schrijft hij: ik hoop u later met lady Hamilton persoonlijk bekend te maken; zij is de beste vrouw der wereld, een sieraad van haar geslacht; zij is voornemens ook u te schrijven.

Lady Hamilton schreef ook werkelijk aan lady Nelson.

De Fransche gezant verzuimde niet, tegen het schenden van het Napolitaansche vredescontract te protesteren, en het kwam met Frankrijk tot een vredebreuk. Reeds in December van hetzelfde jaar trokken de Franschen tegen de hoofdstad op, en de koning en zijn hof zochten hun heil in de vlugt. Doch hoe die vlugt te bewerkstelligen. De koning en zijn familie, hunne bezittingen, de naaste vrienden en vertrouwde personen moesten heimelijk op de hen wachtende Engelsche schepen gebragt worden, en geen twaalftal hunner onderdanen was te vertrouwen. Lady Hamilton vond ook hiertoe middelen en gelegenheid. Met niet weinig inspanning gelukte het haar, een onderaardschen gang op te speuren, die uit het koninklijk paleis naar den oever der zee bragt; en langs dien weg werden kostbaarheden en geld, de schoonste schilderijen en standbeelden en andere bezittingen van groote waarde gelukkig op de Engelsche schepen overgebragt. Lady Hamilton scheen, naar de woorden van Nelson, een engel te zijn, van den hemel gezonden, om de koninklijke familie te redden. Het verlies echter, dat sir Hamilton en zijn vrouw te dier tijde leden, was groot en werd hun nooit vergoed. Om geen vermoeden op te wekken en de ontdekking van de voorgenomen vlugt te voorkomen, mogt de Engelsche gezant van hetgeen in zijn huis was niets medenemen, en dus bleef een eigendom ter waarde van 30,000 pond sterling achter, waarvan 9000 aan lady Hamilton toebehoorden. Nelson ontving den koning, de koningin, sir en lady Hamilton aan boord van den Vanguard en bragt allen te Palermo.

Nelson had voor zijn huiselijk geluk niet het beste lot getrokken. Nergens vinden wij, dat lady Nelson levendig deel heeft genomen aan de roemrijke loopbaan van haar man; en even zoo weinig schijnt zij zorg te hebben gedragen voor zijne huiselijke aangelegenheden, hetzij hij te huis of afwezig was; dit blijkt uit zijne brieven. In een dezer leest men:

Mijn lieve Fanny, om half zes ben ik hier aangekomen en, wat u verwonderen zal, vond eerst na lang zoeken een paar zijden kousen. Ik wenschte, dat ik ook hier of daar wat hemden vond, want in mijn koffer zijn er nog maar zeer weinig.

Deze brief, in 1798 uit Spithead geschreven, is in zoo verre belangrijk, als hij aantoont, hoe weinig opmerkzaamheid de vrouw voor haar man had. Nelson was drie jaren van Engeland verwijderd geweest, had onvergankelijken roem verworven, en zijn vrouw tot de vrouw van een pair gemaakt. Bij zijn terugkomst landde hij te Yarmouth te midden van het luide gejuich zijner medeburgers; doch lady Nelson was niet onder hen, om den held met zijn behouden tehuiskomst geluk te wenschen. Zoo was de vrouw. Bij de beminde was daarentegen alles bekoorlijkheid en innemendheid, onuitputtelijke goedheid en onbegrensde toegenegenheid. Nelson was elk oogenblik bereid voor zijn vaderland te sterven. Om zijne pogingen met goed geluk te bekroonen, zou lady Hamilton met genoegen hetzelfde lot ondergaan hebben. Hetgeen de vrouw van den gezant verrigtte voor haar koning en vaderland wekte de bewondering op van geheel Engeland; doch Nelson had blind moeten wezen, om niet in te zien, dat noch ter wille van den koning of van den gezant, maar alleen om zijn hoofd met lauweren te omkransen, zoo veel geestdrift werd aan den dag gelegd, zoo vele zegepralen bevochten. — Draag zorg, aldus schrijft de graaf St. Vincent aan lady Hamilton, de bekoorlijke Napolitaansche dames ver van onzen held te houden. Deze raad was vrij overtollig, doch hij doet ons een karaktertrek kennen van den man, op wien zijn vrouw het niet der moeite waardig achtte indruk te maken.

Geen onpartijdig lezer dezer geschiedenis zal ontkennen, dat lady Hamilton de zeldzame gaven gebruikte, welke de natuur haar verleend had, om een der grootste mannen van dien tijd aan hare voeten te brengen, en de geschiedenis van hare veroveringen te besluiten, door haar leven en naam onafscheidelijk aan den man te verbinden, die niet vergeten zal worden, zoo lang de geschiedenis van Engeland bestaan zal. Even zoo min zal men ontkennen, dat Nelson voor lady Hamilton de hartstogtelijkste en blindste liefde koesterde. In zijn verbeelding hield hij deze zelfs niet voor schuldig. Zonder menschenkennis, openhartig als een kind, zacht en verre van ergdenkend, beminde hij die vrouw met een hartstogt, die hem voor het misdadige blind maakte, en die hem onverschillig deed zijn voor het oordeel zijner tijdgenooten. Zijne dagboeken en brieven leveren hiervan vele bewijzen. Nadat hij van zijn vrouw gescheiden was, leefde hij openlijk met lady Hamilton als haar beschermer, dewijl haar man nog niet was overleden. In 1801 schonk zij het leven aan een dochter, Horatie genaamd, naar haar vader, lord Nelson.

Den 21 October 1805, voor den slag bij Trafalgar, zonderde lord Nelson zich aan boord van den Victory, in het gezigt der vereenigde vloten van Spanje en Frankrijk, nog tien engelsche mijlen van zijne schepen verwijderd, in zijn kajuit af, en schreef een codicil bij zijn testament. Hij haalde alle diensten op, die lady Hamilton Engeland had bewezen, en voegde er bij:

Ware ik in staat geweest, die diensten te beloonen, zoo zou ik ze mijn vaderland niet opleggen; doch dewijl dit niet in mijn magt ligt, laat ik Emma, lady Hamilton, als een legaat aan mijn vaderland achter, op het oogenblik, dat ik op het punt ben slag te leveren.

Moge God mijn koning, mijn Engeland, en allen,

die mij dierbaar zijn, zegenen. Om van mijne bloedverwanten melding te maken, acht ik overbodig; voor hen zal voldoende gezorgd worden.

Weinige uren, nadat hij dit document had onderteekend, lag Nelson op zijn bed, slechts met een laken bedekt. Een kogel uit den marskorf van den Redoutable, had zijn werk gedaan. Toen zijne lieden den gewonden held op den rug nederlegde, zag hij rond naar Dr. Scott. Dokter, sprak hij, ik zeg het u, ik sterf, en hierop liet hij iets zachter volgen: Ik vermaak lady Hamilton en mijn aangenomen dochter, Horatie, aan mijn vaderland.

Vijf kwartier later stond kapitein Hardy aan zijn zijde. Ik hoop, sprak de dappere man, dat geen onzer schepen zich heeft overgegeven?

— Neen, mijn lord, dat hebben wij niet te vreezen, was het antwoord.

— Het gaat snel met mij achteruit, en weldra zal alles voorbij zijn, sprak Nelson weder. Kom nader. Ik verzoek u mijn haar, en alles wat mij behoort, aan mijn dierbare lady Hamilton ter hand te stellen.

Andermaal was een uur verloopen, en wederom stond Hardy aan zijn bed.

— Ik gevoel, dat ik in weinige minuten niet meer zijn zal. Laat mij niet over boord werpen, Hardy.

— O, zeker niet, hernam de kapitein.

— Nu, gij weet, wat u te doen staat. Draag zorg voor mijn beminde lady Hamelton, voor de arme lady Hamilton.

— Nog eenige minuten en Nelson sprak zijne laatste woorden: God zij gedankt, ik heb mijn pligt gedaan. Doch onmiddellijk aan deze woorden ging de oude klagt vooraf: vergeet niet, dokter Scott, dat ik lady Hamilton en mijn dochter Horatie aan mijn vaderland vermaak. Vergeet Horatie niet.

Nelson's codicil bleef een onvruchtbaar papier. Zijne laatste treffende beden gingen verloren. Lady Hamilton viel geen hulp ten deel, noch van den een, noch van den ander. Kapitein Hardy had, aan zijn vriend getrouw, na den slag van Trafalgar het document naar Engeland medegenomen, en het hier in handen gesteld van den eerwaarden heer William Nelson, broeder van den admiraal en erfgenaam der pairs waardigheid. Deze logeerde te dier tijde met zijn familie bij lady Hamilton, en had reeds maanden lang bij haar gastvrijheid genoten, en zoo ook bevond zich zijn dochter reeds sedert zes jaren in gezelschap van lady Hamilton, om van haar de beschaving te erlangen, die haar zelve zoo beminnelijk maakte. Zijn eerwaarde hield het codicil bedaard in den zak, uit vrees, dat het nadeelig zou werken op de som, die ter ondersteuning der familie Nelson, juist in het parlement was voorgedragen, totdat de dag, waarop die som op 120,000 pd. st. bepaald was, voorbij was gegaan. Op dien dag met lady Hamilton aan tafel gezeten, stelde hij met de zelfvoldoening van een man, die weet, dat ruimschoots voor hem gezorgd is, het geschrift zijn waardin ter hand, met de bittere aanmerking, dat zij met het ding doen kon, wat zij goed vond. Lady Hamilton liet het reeds den volgenden dag in het regterlijk collegie (doctors commons) opnemen; daar ligt het nog, en wordt aan een ieder, die het zien wil, tegen betaling van een schelling getoond.

Misschien ware het overbodig hierbij te vermelden, dat die voorname heeren en dames, die ten tijde van Nelson's leven zich om lady Hamilton verdrongen, eensklaps aanstoot vonden in den levenswandel van een vrouw, die geen penning meer de hare kon noemen. Want hoewel sir Hamilton voor zich en zijn vrouw vergoeding verzocht voor de schade, die zij bij hun vertrek uit Napels hadden moeten lijden, werd hun dit niet ten deel; en lady Hamilton had toen hare juweelen moeten verkoopen, om in de levensbehoefte van haar man en zich zelve te voorzien. Nog op zijn sterfbed in 1808 verzocht hij zijn neef Greville, zich tot den koning te wenden, opdat zijn pensioen na zijn dood op zijn vrouw mogt overgaan, uit aanmerking van de groote diensten, die zij aan Engeland had bewezen, en de zware verliezen, die zij daar had geleden. Deze diensten werden echter nooit herkend.

Wat den eerwaarden heer William Nelson betreft, dien de titel en het vermogen ten deel viel, dat lady Hamilton hielp verwerven, deze regtschapen man vond het thans voegzaam, zijn dochter van haar opvoedster te verwijderen. In het jaar 1801 had hij onder anderen aan lady Hamilton geschreven: nu wij in onze familie van de waardigheid van pair verzekerd zijn, blijft slechts nog een ding te wenschen over, mijn bevordering in de kerk, een plaats, die rijke vruchten afwerpt, zoo als den broeder van lord Nelson, den vermoedelijken erfgenaam der pairswaardigheid past. Laat ons echter geene arme plaatsen voor lief nemen. Mr. Addington moet beter aan dit punt herinnerd worden, daar toch ook Nelson alles voor hem doet, wat hij doen kan. Een woord van verzoek van uw goed en deelnemend hart is echter voldoende. In het jaar 1805 bleef er niets meer van lady Hamilton te verlangen over, en de heer William Nelson vergat zelfs reeds geheel en al, dat die vrouw een hart had.

Van haar moge niets meer te verlangen gebleven zijn, voor haar echter wel, en wel in de eerste plaats — brood!

Slechts ettelijke mijlen van Londen, niet verre van de Mertoner straatweg, staat het huis nog, waar eenmaal Nelson en zijn beminde woonden. Het was bezwaard met hypotheken, aan lady Hamilton gebleven. Deze waren drukkend genoeg, want in den avond van haar leven onderscheidde zij zich nog door dezelfde verkwisting, die het begin gekenmerkt had. De regering, haar tot haar einde vijandig, wilde haar geen bijstand schenken, en dus moest zij die plaats ontruimen. Zij trok daarop naar Richmond, en nam later haar verblijf in Bondstreet, Londen. Hier werd zij door ongeduldige schuldeischers verdreven, en zij verborg zich daarop een tijd lang voor de wereld. In 1813 vinden wij

haar in de King's bench, de gijzeling te Londen; doch hieruit werd zij door een medelijdenden alderman verlost. Door een koetsier op nieuw met gijzeling bedreigd, nam de ongelukkige vrouw de wijk naar Calais. Hier bezorgde haar de Engelsche tolk een arme woning, die slechts van de dringendste benoodigdheden was voorzien. Wat nu nog volgt, is een passend besluit voor een leven, zoo avontuurlijk, als dat van lady Hamilton.

Een Engelsche dame, die in Calais woonde, begaf zich elken morgen in persoon naar den slagter, om voor haar geliefkoosd hondje een stuk vleesch uit te zoeken. Op zekeren dag trof zij in dien winkel den Engelschen tolk aan. Deze, de heer von Rheims, zeide tot haar: mevrouw, ik weet, dat gij uwe landslieden genegen zijt. Ik ken hier een Engelsche vrouw, die blijde zou wezen zoo zij slechts de bete mogt ontvangen van hetgeen gij voor uw hond koopt. — De heer von Rheims verkreeg daarop de vergunning, die arme persoon van alle zaken te voorzien, welke zij mogt noodig hebben; doch haar naam mogt hij haar weldoenster niet noemen, want hij had haar geheimhouding beloofd, en zij was te trotsch om bezoek te ontvangen. Door de barmhartigheid dier dame, haar naam is Hunter, en haar woonplaats Brighton, werd de ongelukkige van het noodige voorzien, tot zij te ziek was om te eten of te drinken. Meer dan eenmaal trachtte de heer von Rheims haar te bewegen het bezoek aan te nemen van de dame, die haar zoo ondersteunde; eindelijk gaf zij toe, op voorwaarde echter, dat het geen dame van aanzien ware. Mevrouw Hunter kwam; de ongelukkige betuigde haar haren dank, zegende haar, en stierf; nog verwonderlijk schoon in den dood, zegt haar weldoenster.

Nog is het verhaal niet uit. Mevrouw Hunter wenschte het lijk naar Engelsch gebruik ter aarde te bestellen; doch men lachte haar uit, om het gewigt, dat zij in die zaak scheen te stellen. Emma Hamilton werd in een ruwe kist gelegd en haar lijkkleed bestond uit een zwart zijden onderrok, dien men op een wit gordijn had bevestigd. Een Engelsche protestantsche geestelijke was niet te vinden; een Iersch officier echter, die in Calais op halve soldij leefde, werd gehaald, en las de gebruikelijke formulieren. De grond, waar men haar begroef, is thans een timmerwerf; hij werd sedert 1816 niet meer als kerkhof gebruikt, en lady Hamilton was in 1815 de eeuwige rust ingegaan.

Men zegt, dat de graaf Nelson overkwam, om de erfenis in ontvangst te nemen, doch hij vond slechts lomberdbriefjes. Hij weigerde alle onkosten, welke men gemaakt had, terug te geven.

Horatię, de dochter van lady Hamilton, werd door een zuster van Nelson tot zich genomen; zij erfde de schoonheid harer moeder, trad in het huwelijk met een Engelsch geestelijke, en is nog in leven.

~~~~~~

NACHT IS NACHT.

(Herinnering uit het leven van een Poolschen vlugteling).

Alle nachten schijnen, wanneer zij op het aardrijk zoo zacht nederdalen, en den polsslag van het leven doen ophouden, en de van vreugde glinsterende, en de zich moede geweend hebbende oogen sluiten, in hun donker gewaad elkaar te gelijken. De natuur moge den eenen storm en regen, den anderen zachte lucht en bloemengeur schenken — nacht is echter nacht.

Doch scherp uw oog. — Terwijl de een gelukkig in den arm der liefde den nacht doorbrengt, en des morgens over de snelheid klaagt, waarmede hem de tijd ontvlood, jammert een ander ziek en verlaten in een kil vertrek, en ziet, zijn ongelukkig lot vervloekende, reikhalzend den dag te gemoet. De een brengt den nacht door in zorgeloos genot, vrij en in vrolijkheid, de andere, een gevangene, ziet met ongeduld het licht van den dag te gemoet, luistert gretig of zijn oor ook de menschelijke stem kan vernemen. De een brengt de nachtelijke uren aan rijk bezette tafel, onder Lucullisch genot door, terwijl de andere dien tijd met den honger worstelt, en met ongeduld het voortgaan van den tijd volgt, in de hoop, dat een medelijdende hand des morgens zijn honger zal stillen.

Ook ik herinner mij twee zoo geheel van elkaar verschillende nachten beleefd te hebben.

Terwijl ik den eersten doorbragt was ik jong, rijk, geacht en bemind. Even als het leven zich steeds tot in de liefelijkste kleuren aan mij aanbood, zoo waren ook de nachten. — De wijde vleugeldeuren van een balzaal gaan open, en ik betreed den gladden vloer van een aristocratisch huis; schitterende lichtkroonen verspreiden overvloed van licht door de rijk versierde, elegante vertrekken. Liefelijke geuren vervullen de lucht. De rijke uniform en de zwarte, met sterren versierde zwarte rok worden er veel vertegenwoordigd. De dames gelijken wel aan een rozentuin. Waar men ook het verraste oog wendt, overal oogen, die van vreugde schitteren, ruischende kleederen en liefelijke toonen. En te midden van al de schoone dames, die zon, die alle sterren verduisterde, die ik beminde, en wier bekoorlijk oog ook mij zocht en vond. Daar ruischen de bezielende toonen van een wals door de zaal, en weerklinken in de harten der danslustigen; het gesprek wordt gestaakt; paar op paar volgt elkaar; men omvat elkaar, en beweegt zich door de bonte rijen, een bloembed door de lentelucht bewogen. Met mijn beminde aan den arm, meende ik op de wolken den hemel te naderen; haar kleine voet raakt ter naauwernood den grond aan; met den blos op de wangen wisselen wij woorden der liefde, druk ik haar zachte hand. Na eenige dansen verliest de etikette haar kracht; hier en daar vormen zich groepen; er wordt vrolijk gelagchen, en vrolijke scherts weerklinkt overal. Zij, die
~~~~~~

zich onopgemerkt wanen, geven zich over aan zoete dweeperij; de net gekleede schaar van bedienden beweegt zich met vluggen tred en gekromden rug te midden der golvende menigte, en bieden verfrisschende dranken aan. O, wat zulk een nacht op vleugelen des winds voorbijvliegt, te midden van het schertsen en minnekozen der gelukkigen, die slechts met leede oogen het aanbrekende morgenrood den glans der kaarsen ziet verduisteren; een handdruk of ook wel een gestolen kusje maakt een einde aan het feest; men legt den beschermenden mantel over de schouders, vergezeld de beminde personen tot aan het rijtuig, en met het zich verwijderend ratelen der wielen, wordt het geheel tot een liefelijken droom, tot een aangename herinnering.

Jaren zijn verloopen, en ik bevind mij in het groote Londen, ver van al wat mij liefde of medelijden toedraagt; elke hoop is mij ontnomen, elke ster is voor mij ondergegaan; mijn ligchaam is door honger en ellende verzwakt.

Het was ook toen nacht! De tijd van rust was voor een millioen menschen gekomen. Het gewoel in Londen verstomde. De straten trilden niet meer onder het rollen der tallooze wagens, en weerklonken niet meer van het geschreeuw der verkoopers. De ontzaggelijke stad geleek op een slapenden reus, een stille zee, die diepe afgronden en plaatsen van verschrikking verbergt. Ook de enkele nachtelijke wandelaars, wie de tijd ontschoten was, waren verdwenen, en met elk oogenblik werd bij mij de hoop uitgedoofd, nog een reddende hand te zullen zien naderen. Eindelijk was ik nog maar alleen in de straten, alleen met mijn hartzeer — met mijn smart. Ik sloop eenzaam en schuw, als een vlugteling, krachteloos door het doolhof van huizen, zonder dak, zonder voedsel. Niets evenaart de gevoelens, welke in dien vreeselijken nacht mijn hart verscheurden. Ik had wel dergelijke toestanden in de wildernissen van Polen, in de woestenijen van Hongarije beleefd, doch te midden van een groote, rijke stad, onder duizenden gelukkigere menschen, eenzaam en verlaten, zonder nachtkwartier door de straten te moeten sluipen, — niet de algemeene rust te mogen smaken, welke de zachte nacht elken sterveling vertroostend en verkwikkend toedeelt, is het bitterste, dat het arme menschelijke hart kan ondervinden. Zoo als ik mij tot mijn ergernis herinnerde, waren in dergelijke nachten, althans de schitterende sterren vertroostend aan den hemel gebleven, die toch ook zonder rust hare eeuwige banen moeten bewandelen. Deze troost ontbrak mij ook in dezen nacht; wolken en nevelen omsluijerden den Londenschen hemel met een zwart lijkkleed. Een fijne regen viel koud en kil neder, en verstijfde mijne leden. De gazlantaarns, het eenige leven rondom mij, flikkerden droevig en spottend mij aan, en lieten mij slechts mijn spookachtige gestalte zien.

Mijne blikken rigtte ik dikwijls vol verlangen naar boven, en zag in de vertrekken der gelukkigeren licht na licht verdwijnen. Mijn ziekelijk opgewekte verbeeldingskracht spiegelde mij die verwarmde, gemakkelijke slaapvertrekken in den bekoorlijksten gloed; ik zag de sneeuwwitte bedden, waarin men met wellust de moede leden moest uitstrekken. Mij echter bleef alleen de hard geplaveide straat. Ik hoorde niets dan de eentoonig eenzame echo mijner schreden, gevoelde niets als de doorwekende regendroppels. De dood scheen mij aangenaam toe in dien, te midden zooveler kwellingen doorleefden nacht.

Daar zat ik, verbannen uit mijn vaderland, vervolgd om mijn overtuiging, aan den hoek eener straat op een steenblok, met doodende gedachten in de borst. De straten der stad, de een zoo graauw en eentoonig als de ander, strekten zich als ontzaggelijke spoken voor mij uit. Elk kwartieruur verkondigde mij de klokken hoe langzaam de tijd voorbij ging. Onder vurige gebeden verwachtte ik den morgen, die mij brieven zou brengen, daar ik zoo zeer naar verlangde.

Daar zag ik, hoe het in een huis tegenover mij levendig toeging. Het was een ontzaggelijk bebouw. Weldra vernam ik het rollen van wagens; groote omnibussen kwamen van den Theems; stoombooten waren aangekomen, en hier en daar hielden groote rijtuigen stil.

Een der wagens bleef staan voor een hotel; het was een fiacre; ik zag er in; men ontpakte kisten en koffers; een dame gaf in gebroken Engelsch hare bevelen; den ouden heer echter, die bij haar was, viel die taal gemakkelijker.

Ik staarde langer en langer in het rijtuig; de lantaarns lieten mij de trekken der vreemdelingen duidelijker onderscheiden; ik hoor vaderlandsche klanken, hoor hem den naam van Louïse uitspreken; Louïse, mijn verloofde; almagtige hemel, zij, thans de echtgenoot van dien rijken, doch tevens ouden man! Door mijne staatkundige gevoelens had ik voor tien jaren haar hand en hart verloren — —

De nachten waren verschillend!

Nacht is nacht!

EEN GRAF IN HET BOSCH.

Bij de koningsweide, een mijl westelijk van Kolding, ligt Brandruphovedgaard, een groote boerenhofstede, om welker bezit in den slag van 23 April 1849 zoo fel gestreden werd. Eenige dagen na dien slag maakte ik gebruik van eenige uren ledigen tijd, om dat gedeelte van het slagveld in oogenschouw te nemen. Terwijl ik door een beukenbosch drong, om op een hoogte van den nabijzijnden straatweg te komen, waar een batterij met goeden uitslag gevuurd had, bevond ik mij onverwachts op een kleine, vrije plaats, in welker midden een grooten beukenboom stond, wiens takken, met het eerste groen der lente prijkende, eene kleine ophooging van den

grond beschaduwden, die het kruis, dat men er bij opgerigt had, als een grafheuvel aanduidde. Nader bij komende, ontdekte ik aan den voet van het graf een zwart bord, waarop in de Deensche taal geschreven stond:

Op den verschrikkelijken 23 April vondt gij, onbekende strijder, hier den dood. Zacht ruste uw asch, ver van de uwen, die ik te vergeefs onder de levenden zoek. — Een krans van immortellen hing aan het kruis en de kleine grafheuvel was door een liefderijke hand met gras en bloemen bedekt.

Bij mijn teruglogt vernam ik aan die hofstede, dat men het lijk van een Deenschen jager onder dien beuk gevonden en begraven had, doch men had niets gevonden, waaruit de naam of de landstreek bleek, waar de doode te huis behoorde; de boer had het nommer uit den uniform gesneden en bewaard, om misschien hierdoor later opheldering te verkrijgen, of de belanghebbenden op het spoor te kunnen brengen.

Gedurende het beleg van Fredericia werd ik naar het westelijk gedeelte van het land gedetacheerd, om levensmiddelen en vooral slagtvee magtig te worden. Een niet zeer aangename taak, en hier wel zooveel te meer, dewijl mij juist het slechtste en onvruchtbaarste gedeelte van het overigens zoo gezegende Jutland, de zoogenaamde Aalheide, werd aangewezen. Het was inderdaad geen uitspanning door die dorre streken te trekken, waar men dikwijls lang te vergeefs naar een menschelijke woning zoeken moest, en waar het oog niets te zien krijgt dan heidekruid, en geen andere toonen dan het weemoedig suizen van den wind het oor bereiken. Zoo wij dan des avonds, na een vermoeijenden togt, door die woestijn eenige leemen hutten bereikten, die ons als een dorp waren uitgeduid, zoo leverden zij ons ter naauwernood een schuilplaats voor den in stroomen nederstortenden regen, en bij ons vertrek volgden ons de vervloekingen der arme bewoners, dien wij met hun os en hun koorn ook het eenige middel ontnamen, om hun ongelukkig leven te rekken.

Op zekeren morgen stond ik voor een dezer hutten en zag toe, hoe eenige dragonders een gedeelte van den leemen muur omhaalden, om hunne paarden een doortogt te verschaffen, toen een behoeftig gekleed man mij naderde. Zijn oog vol uitdrukking rustte smeekend op mij, terwijl zijne sneeuwwitte haren aan beide zijden van een door toorn ontsteld gelaat afvielen, en zijne handen bevende op een stok rustten, waarmede hij zich met moeite staande hield.

— Mijnheer! aldus sprak hij mij aan met een stem, die van zijn leed getuigde, uwe dragonders hebben mij gisteren mijn eenig paar ossen ontnomen, en nu ben ik gekomen, om u te verzoeken, dat gij ze mij laat teruggeven. Zie, mijnheer! ik ben een oud, zwak man; mijn vrouw is sedert drie jaren dood; mijn zoon is soldaat; ik heb nog twee kleine meisjes te huis, die honger moeten lijden, zoo ik mijne dieren moet verliezen, mijnheer! om Godswil laat ze mij teruggeven!

Het was voor mij een treurige pligt, den ouden man te moeten uiteenzetten, dat dit niet wel mogelijk was, daar zijne ossen reeds weggedreven waren. Terwijl ik sprak werd zijn blik al somberder; hij boog zijn hoofd al dieper en twee tranen vielen op zijne gevouwen handen. Toen ik zweeg, zeide hij zachtjes: vergeef het mij, mijnheer! en met langzamen, slependen tred nam hij den terugweg aan.

Eenigen tijd na den slag bij Fredericia lag ik te Brandruphovedgaard. In een sombere stemming wandelde ik op een schoonen zomeravond naar het bosch, om daar, bij het graf van den onbekenden vijand, zoo menigen waarden kameraad te gedenken, die nu ook in de koele aarde sluimerde. Toen ik het graf naderde, welks kruis, door de avondzon werd beschenen, mij reeds op een afstand in het oog viel, zag ik een ouden man met ontbloot hoofd onder den boom staan, terwijl twee kleine meisjes aan zijne zijden voor den grafheuvel, dien zij met heidebloempjes bestrooiden, geknield lagen. Naderbij gekomen, herkende ik den ouden boer, die mij verzocht had hem zijne ossen terug te geven. Wat voert gij hier uit? vroeg ik vriendelijk.

— Ach, mijnheer! hernam hij met bevende stem, en ook mij herkennende: toen reeds waande ik mij zelven diep ongelukkig, en mijn hart stond op tegen God. De ossen heeft echter de gemeente mij terug gegeven; doch wat baat het mij, want hier ligt hij, dien geen mensch mij vergoeden kan, mijn eenige troost, mijn hoop op mijn ouden dag! Een zijner kameraden heeft mij gezegd, dat hij hier aan zijn zijde gevallen is. Het was een lange en moeijelijke togt voor mij, maar de meisjes en ik, wij moesten de plaats toch zien, en ook eens bidden aan zijn graf. Hij ligt hier lief in het groene bosch; doch ik had hem liever thuis bij zijn moeder.

Hij vatte zijne weenende dochters bij de hand, en wandelde de dorre heide weder op, om aan het graf der moeder ook den gevallene te gedenken.

NOG IETS VAN HEINRICH HEINE.

DOOR

A. van der Hoop Jr'sZn.

't Groent en groeit al in de bosschen
Met een maagdelijken gloed,
En het zonlicht lacht er onder;
Jonge lente, wees gegroet!

Nachtegaal, 'k hoor u al zingen,
Toonen, weemoedvol en lang,
Lieflijk zwellend, luidkeels schallend,
Enkel liefde is uw gezang!

DE WATERFEESTEN TE VERSAILLES.

Marie Antoinette deed de reis van Parijs naar Versailles tot algemeene verwondering in drie kwartier uurs, met acht paarden in vollen draf. De geringste Parijzer burger maakt thans dezelfde reis in de helft van dien tijd, in een gemakkelijk voertuig met vuurspuwende rossen in wilden galop. Zulk een magtige renner sleept telkens twintig tot dertig rijtuigen, die het dubbele getal personen bevatten, als een ligt, ledig kinderwagentje met zich mede, en brengt duizenden passagieren naar het feest over, om slot en park te bezoeken. Op zulk een dag moet men het eenzame, verlaten Versailles zien, om het niet te herkennen. De stad wemelt van menschen. In de straten, op de pleinen, in de huizen en de tuinen, overal is leven en beweging. Anders is Versailles het geheele jaar een treurige, eenzame, sombere plaats, het somberste van al wat somber is: een prachtige woestenij. Regte, breede straten strekken zich in schier onafzienbare lengte uit, en prijken aan beide zijden met olmenlanen en breede heerenhuizen; voor de meeste deuren ziet men echter bordjes vastgespijkerd, met het uitnoodigend opschrift: „maison à vendre ou à louer", en onder de boomen ziet men slechts hier en daar een enkelen wandelaar. De geheele stad is als uitgestorven, en als treurende om vroegere heerlijkheid. De eemaal zoo schitterende residentie is thans een arme provinciestad, en hare paleizen, huizen en tuinen schijnen te verkwijnen over den smaad, die hun is aangedaan. Ook is het alsof slot, park en stad zich slechts noode tot de volksfeesten verleenen, die de authoriteiten daar van tijd tot tijd aanleggen. Zulk een feest had voor korten tijd door de aankondiging, dat de waterwerken van het park, die in jaren niet gewerkt hadden, weder springen zouden, een ontzaggelijk aantal menschen gelokt.

Deze waterwerken waren, in spijt van de aanzienlijke kosten van onderhoud, die er voortdurend aan besteed worden, in verval, en bijna geheel en al in het onklare, en het schouwspel, dat zich op hooge feestdagen aan het volk aanbood, had veel van zijn grootsche uitwerking verloren. Op vele plaatsen bleef het water geheel weg, en op andere kwam het slechts met horten en stooten te voorschijn, al naar dat de aanpersing was; hier en daar was een pijp gesprongen, en midden in den tuin een overstrooming ontstaan, terwijl hier een dolphijn, daar een meermin, ja, de beheerscher der zee zelf met zijn gevolg van zeemonsters op het drooge was blijven zitten. In den winter van 1849—50 had, na een plaats gehad hebbenden dooi, het water, dat op vele plaatsen door de gebarste vergaderbakken drong, den grond rondom Latona zoo los gemaakt, dat deze op zekeren dag onverwachts onder de voeten van een wandelaar bezweek, hem van zijn vrouw wegrukte, en, even als M. Curtius, in den afgrond stortte, zonder dit echter, zooals deze, voornemens te zijn. Van den afgrond zou ik haast niet hetzelfde kunnen zeggen, en men zou genegen zijn te gelooven, dat de zaak voorbedachtelijk was aangelegd; want het slagtoffer was met een bijzonderen sluwen takt uitverkoren, namelijk een volksvertegenwoordiger der meerderheid. De staatsman en zijn regenscherm, dat hij bij zich hield, gleden met de wegzinkende aarde zeer zachtjes in een duisteren kelder, waarin het water in stroomen nederstortte. Nadat de man zich met buitengewone bedaardheid weder, althans mondelijk, met zijn vrouw in verbinding had gesteld, die natuurlijk buiten mate ontsteld was, spande hij lijdelijk zijn regenscherm uit, en wachtte geduldig af, tot men hem uit den kuil trok, hetgeen lang genoeg duurde. Dit voorval baarde veel opzien en indruk op de nationale vergadering, en men stelde dadelijk 300,000 francs beschikbaar tot herstel der waterwerken te Versailles, en beval den minister van openbare werken allen mogelijken voortgang er mede te maken. Sedert dien tijd zijn de reservoirs van het groote slotterras, keldergewelven van omstreeks dertig voet hoogte, geheel en al hersteld; zoo ook de beide bassins van hetzelfde terras, rondom hetwelk de heerlijke groepen in brons liggen, door de gebroeders Keller gegoten. Men heeft de figuren ook verguld, zooals dit ten tijde van Lodewijk XIV was; slechts is het verguld niet zoo rijkelijk aangebragt, en zal dus ook niet zoo lang duren.

Het heeft geene geringe moeite en kosten veroorzaakt, om Versailles, van natuur arm aan water, van de eerste aller behoeften te voorzien, om de talrijke waterwerken van het park in beweging te brengen, welke de smaak dier tijden, als een onontbeerlijk sieraad voor de kolossale gebouwen en tuinen, vorderde. In een omtrek van vier mijlen wordt al het water, dat men uit bronnen, putten en vijvers heeft kunnen bijeenkrijgen, in een menigte bassins verzameld, waar het langs een aantal pijpen naar de hoofdvergaarbakken te Versailles wordt geleid. Twee dezer waterhouders zijn aangelegd op de hoogten van Montberon, twee andere in het hertekamp, en zij houden te zamen 634,000 tonnen water. Dit ontzaggelijke net van vijvers, waterleidingen, watergoten en waterhouders levert het zoogenaamde witte water, naar de witte, melkachtige kleur, die het water aanneemt door den kalkbodem, dien het moet doordringen, en hiermede worden de waterkunsten aan den gang gebragt en onderhouden. De behoefte voor de zoogenaamde groote waterwerken, dat is voor de groepen, die de bassins omringen, bedraagt 35,000 tonnen, voor den korten tijd van twee en een half uur, langer speelden zij nooit; terwijl tot onderhoud van de gewone springbron van des morgens acht ure tot des avonds acht ure 48,000 tonnen water gebruikt worden. Bij zulk een aanzienlijk verbruik moest men natuurlijk reeds van den beginne met den zoo moeijelijk ver-

kregen voorraad spaarzaam omgaan, en daarom geschiedde het, dat de groote waterwerken van het park, zelfs onder Lodewijk XIV, in den regel slechts drie of vier malen jaarlijks bij groote feesten in werking gebragt werden. Tegenwoordig spelen zij gewoonlijk even zoo dikwijls in de zomermaanden. Dit is telkens een groot feest voor de Parijzenaars, die in grooten getale toestroomen, niet om zich aan historische indrukken over te geven, maar alleen om in het groen te wandelen en de waterkunsten te zien. Met geheele troepen ziet men hen door de prachtige zalen van het slot en in de koele lanen van den tuin rondwandelen. Op het groote grasperk zitten of liggen talrijke bezoekers van beiderlei geslacht, die zich met kleine gezelschapsspelen bezighouden, of zich oefenen om geblinddoekt in een regte lijn voort te loopen. De meesten liggen rondom de bassins, en wachten vol verlangen tot het oogenblik komt, dat de onzigtbare adem van rivier- en boschnymphen van gapende dieren en grijnzende monsters in zigtbare waterstralen overgaat. Dat het hierbij niet aan koddige opmerkingen, allerlei grappen, plagerijen, oordeelvellingen enz. ontbreekt, weet een iegelijk, die slechts eenmaal in de gelegenheid is geweest, de Parijzenaars in dergelijke omstandigheden gade te slaan. Zij zijn nooit vrolijker en spraakzamer dan wanneer zij iets verwachten, al zijn het slechts waterstralen. Hunne vrije, bijna meer dan ongedwongene houding vormt met de gladgeschoren prieelen en de afgebakende grasperken een geheel eigendommelijke tegenstelling, die levendig herinnert, dat het park oorspronkelijk voor hoffeesten, en niet voor volksfeesten was aangelegd.

Onder luid gejuich meldt zich eindelijk het lang verwachte water aan. Men hoort het reeds achter de hekken ruisschen; plotseling wordt men een koelen luchtstroom gewaar, en een vochtige wind ruischt door de boomen. Overal zingt en spreekt het water, zonder dat men weet van waar die toonen komen; het is alsof in elken boom een hamadryade fluistert, in elk boschje een weenende najade snikt, en in elke springbron een liefde ademende undine lispelt. Het geweldig suizen en bruisen van het groote bassin overstemt al dat gefluister en gesnik; dikke waterstralen schieten omhoog, en verstuiven nedervallende, door de zon beschenen, in millioenen schitterende diamanten. Weldra wordt het waterfeest algemeen. Het geheele park verkrijgt daardoor een fee- en fabelachtig voorkomen. De koude, marmeren beelden beginnen zich te bewegen; sater en nymph schijnen als uit diepe droomen te ontwaken, en de oude fauns, die anders geheel alleen in het stille bosch lachte, is verwonderd over het luide en vrolijke leven, dat onder alle boomen, in alle boschjes heerscht. Triton, die zich weder in zijn element gevoelt, blaast vol vreugde in den horen, en de zeemonsters, die zoo lang naar verfrissching verlangden, snuiven met wijd opengesperde neusgaten; in een woord, de geheele doode goden- en dierenwereld verkrijgt leven, en de menigte geopende kaken en grijnzende gezigten verkrijgen beteekenis. Honderdvoudig worden springbronnen en waterstralen in de zeldzaamste groepen en voorstellingen afgewisseld. Een wedstrijd der goden; dierenjagten; de bewoners van den hoogen olympus in waterstralen zich badende, door waterglorie omstraald. De geheele schepping van Aesopus, van de gedrochten des wouds, de dieren des velds, de vogelen der lucht, tot kikvorschen, rotten en muizen met het water in verband gebragt, onder elkaar, en met de goden zelven in een strijd, die nooit beslist, en die met waterstralen gevoerd wordt. Daarbij de onoverzienbare menigte, het gewemel van de steeds in beweging zijnde menschenmassa. Alles rept zich, dringt, loopt hier- en daarheen, dewijl men gaarne alles zien wil, en slechts een uur heeft, om al die waterwerken te beschouwen; een paar vlugtige oogenblikken voor de springbron van Flora, een paar anderen voor het bassin van Bacchus, voor den muzentempel, voor den reus Enkelados, die met een brullende stem een vreeselijken vloek, in den vorm van een armdikken, huizenhoogen waterstraal, tegen Athene uitspreekt, welke hem op zijn vlugt met een hoekig rotsblok ter aarde werpt.

Nu snel naar de groote waterwerken; eerst naar Latona, die door de Parijzenaars bijgenaamd wordt „la déesse aux crapauds” (godin der padden); zij wordt met hare beide kinderen, Diana en Apollo, voorgesteld, op het oogenblik, dat zij Jupiter's wraak inroept tegen de Lycische boeren. Ovidius heeft deze lummels wel in kikvorschen veranderd, maar er niet aan gedacht, hunne grove redenen, waarmede zij de vlugtende moeder het drinken uit het meer verboden, in waterstralen om te zetten, die in sierlijke krommingen tot de godin opstijgen, en, alleronderdanigst om vergiffenis smeekende, aan hare voeten nederstorten. — Dan gaat het naar Apollo op zijn zonnewagen, door vier rossen getrokken, en door allerlei tritons, dolphijnen en zeemonsters omstuwd. De Parijzenaars, die dezen wagen gewoonlijk in moeras aanschouwen, noemen hem „le char embourbé (de modderkar); doch heden heeft zich de wagen uit het slijk gewerkt, en hervat zijn loop; hij slingert drie krachtige waterstralen ter hoogte van zestig voeten in de lucht, en in doorschijnende stofwolk prijkt de god in vollen glans, een waardig beeld der zon, die hare stralen nederschiet, en in elken waterdruppel alle kleuren der regenboog doet prijken. Vermoeid van zijn togt begeeft zich de zonnegod ter rust in de bains d'Appollon, waar hij zijne hinnekende rossen aan de met ambrozijn gevulde kribben bindt, om zelven daarop, volgens Oostersch gebruik, een bad te gebruiken, en zich door de nymphen te laten zalven en dienen. — Eindelijk komt men aan het bassin van Neptunus, aan het noordelijk gedeelte van het terras, waarop men zich nederzet, om dit grootste en schoonste gedeelte van het park op zijn gemak te beschouwen. De draak Python, Neptunus, Amphitrite, zeepaarden, zeehonden, nereïden, najaden en andere dienstbare geesten van

den beheerscher des oceaans vermengen hunne waterstralen en waternevelen, en vormen in de lucht allerlei kringen, ringen en stroomen, niet ongelijk aan de als uit de wolken nederstroomende wateren van een stuifbeek, terwijl de menigte waterstralen, welke uit vazen te voorschijn komen, zich tot een schuimenden waterval vereenigen, en zich in het groote bassin uitstorten, dat brult aan een woedende zee gelijk.

Plotseling zwijgt het gedruisch; de monsters verstommen, het water en de stem blijven hun in de keel steken; de waterstralen breken, en vallen neder. Het bekoorlijke schouwspel is geëindigd, en de toeschouwers, die den glans met opene oogen aanstaarden, staan thans met geopenden mond voor de kolossale bronzen en marmeren groepen, die hun spel hebben gestaakt. Het stuk is uitgespeeld, en ter naauwernood hebben de zeemonsters hun koude hartebloed uitgestort, of het geheele volk springt op, en dringt vol leven en beweging naar den spoorweg. Wij echter willen nog even het heerlijke park bezoeken, dat men door de groote waterwerken wel zou vergeten, en van het groote slotterras zien, hoe de dalende zon haar gloeijend licht in de breede lanen, de diepe bosschen en langs den waterspiegel van het groote kanaal doet stralen. Het is een waar genot, alsdan in de eenzame boschjes rond te wandelen, den laatsten gloed van den dag te volgen, en het gekir der tortelduiven aan te hooren. Lodewijk XIV heeft te vergeefs millioenen en geheele regementen opgeofferd om zijn tuinen van Versailles te verheerlijken; het tegenwoordige park, hoewel hier en daar verwilderd, is oneindig veel schooner dan dat van den grooten koning; mogen de bloembedden armer, de standbeelden zwarter zijn geworden, zoo zijn de boomen grooter, is hun schaduw digter geworden, en de beelden, die zich aanvankelijk naar den dwang der kunst hebben moeten schikken, hebben thans van den tuinier een zekere vrijheid afgedwongen, en in de lanen en boschjes staan, als levenlooze wakers der geestenwereld, de beelden der landelijke goden: Ceres, Pomona en Flora en nymphen en saters; in de toppen der boomen zingt echter het gevogelte. De natuur is thans met Lodewijk XIV en zijn grooten bouwmeester in verbond getreden, en heden zou de hertog de Saint Simon niet meer kunnen zeggen, dat men de natuur door geld en kunst in boeijen heeft geslagen. De natuur heeft zich met haar overheerscher verzoend; zij is schooner geworden, dan de kunst en haar geheel ontwassen.

PHILIPPO STROZZI.

NAAR

Anna Löhn.

Ik had mij te veel met de geschiedenis van het huis van Medicis, en vooral met Alexander van Medicis bezig gehouden, om ook niet veel belang te stellen in de plaats, waar zijne beroemde tegenpartijders eenmaal woonden. Een der hardnekkigste was Philippo Strozzi, uit Florence, een trotsch en edel man, die den republikeinschen regeringsvorm in zijn vaderland wenschte te herstellen. Of zijn republikeinsche ijver wel zoo geheel zuiver en vrij van alle baatzucht was, als sommige italiaansche schrijvers van dien tijd ons willen doen gelooven, zullen wij niet beslissen. In allen gevalle moeten wij in hem den goeden vaderlander erkennen, die met diepe smart het lijden en de onderdrukking zijns lands zag, welke de dwingelandij, de willekeur en de misdaden van hertog Alexander het oplegden. Wij mogen het hem dan ook vergeven, wanneer hij in stilte hoopte en wenschte Florence in zijn eigen persoon of in zijn eerstgeborene Piero Strozzi een beteren en zachtzinnigeren gezagvoerder te geven, dan de willekeurige bastaard van Clemens VII was.

Hoewel ik niet gaarne wijdloopig zou zijn, wil ik toch, om de vijandelijke gezindheid tusschen Alexander en Philippo in een helder licht te plaatsen, een weinig hooger op beginnen, en wel bij de troonsbeklimming van den eerste. Deze volgde na de beroemde belegering van Florence, en de overgave dier plaats aan de keizerlijke troepen onder Gonzaga in 1530. De bekende verdediging der stad onder Michel Angelo Buonarotti, was hardnekkig geweest, en dewijl hieruit de geest sprak, dien de Florentijners bezielde, zoo kon men ook nagaan, met welke gevoelens zij den hertog Alexander, welke hun door den overwinnaar werd opgedrongen, ontvingen. In den beginne scheen alles echter goed te zullen gaan. De bruine hertog, wegens zijne donkere gelaatskleur de Moor genaamd, — men zegt, dat zijn moeder een Afrikaansche vrouw geweest is — beijverde zich om de bevelen en raadgevingen van zijn verheven vader, die op den apostolischen stoel was gezeten, en die van zijn keizerlijken beschermheer, zoo veel mogelijk op te volgen. De edele Philippo Strozzi gevoelde zich daardoor dan ook genoopt naar de vriendschap van den nieuwen hertog te staan. Alexander was regtvaardig en zachtzinnig, en aarzelde nog, om zijne wilde, toomelooze hartstogten den vrijen teugel te vieren. De vriendschap van Philippo voor hem ging dan ook zoo verre, dat hij, bevreesd voor het leven en de veiligheid van een goed en wijs beheerscher, waaraan zijn vaderland, door partijschap en allerlei oneenigheden verdeeld, zoozeer behoefte had, den hertog aanraadde, een citadel te bouwen, dat Florence kon bedwingen, hetgeen deze dan ook deed. Philippo vermoedde wel niet, dat hij zelf eenmaal in de kerkers van deze vesting den dood zou vinden.

De veinzerij van Alexander duurde echter niet lang, en met schrik en bekommernis werd Florence maar al te spoedig met de wilde, toomelooze geaardheid van zijn overheerscher bekend. Geen vrouwendeugd van hooge of lage geboorte, geen klooster was voor zijn losbandigheid veilig. In slemp-

gelagen verkwistte hij den schat van den staat, en knevelarijen, verbeurdverklaringen van goederen, onder allerlei voorwaarden, moesten dienen, om de uitgeputte geldbronnen van den staat wederom te doen vloeijen. Geen eer, geen eigendom was ergens voor hem veilig, en velen der edelste en rijkste familien namen vrijwillig of gedrongen de wijk. De kerkers wemelden van verdachte personen; want met de dwingelandij nam natuurlijk ook Alexanders wantrouwen toe, en de meer dan willekeurig gehandhaafde regtsbedeeling berustte in handen der nietswaardigste creaturen des overheerschers, wier persoonlijke haat dikwijls nog meer te vreezen was, dan de woede van den dwingeland zelven.

Somber en teleurgesteld wendden zich de beterdenkenden van hem af, en zoo ook Philippo Strozzi. Nog bleef een zwakke hoop over, welker vervulling den invloed van den laatstgenoemde op de regering van blijvenden aard kon doen zijn. Alexander beminde namelijk de schoone en deugdzame Louise, de dochter van Philippo, en hoezeer zulk een schoonzoon op zich zelven niet te wenschen ware, was de gedachte en de hoop, om door zulk een naauwe verwantschap met den beheerscher magt in den staat te verkrijgen, Philippo aangenaam. Het kwam den edelen en magtigen Florentijn, wiens gemalin de edele Clarice de Medicis geweest was, niet in de gedachte, dat de wellustige hertog een andere betrekking tot zijn dochter wenschte, dan een wettige. De teleurstelling was zoo veel te ontzettender, en de verbittering der familie Strozzi tegen den tyran werd steeds sterker, steeds duidelijker. Met verontwaardiging had Louise Alexander's aanzoeken afgewezen, hare broeders hadden luide gedreigd, zulk een vernederende aanmatiging te zullen wreken, en Philippo zelf was, na zijn dochter door een huwelijk onder de bescherming gesteld te hebben van een edelen en zeer aanzienlijken Florentijn, Capponi genaamd, naar Rome vertrokken. Alexander zag met diepen haat op de in zijne oogen oproerige familie neder, en zijn geheime bedoeling was haar te verdelgen.

In Rome had intusschen een groote verandering plaats gevonden. Clemens VII was gestorven en Paul III uit het huis Farnèse, had den pauselijken zetel beklommen. Paul was een vijand van Alexander, en bijgevolg een vriend van Strozzi. Philippo leefde aan zijn hof en smeedde aldaar plannen tegen den dwingeland van Florence. Met de overige uitgewekenen vereenigd, had hij het eindelijk zoo ver gebragt, dat Alexander door Karel V, die juist van zijn togt in Afrika teruggekeerd was, naar Napels werd gedagvaard, om zich daar voor den keizer, zijn beschermheer, tegen de beschuldigingen, die door de uitgewekenen tegen hem werden aangevoerd, te verdedigen. Karel was in geldverlegenheid en Philippo had van deze gelegenheid gebruik gemaakt, om met de overige uitgewekenen ontzaggelijke sommen bijeen te brengen, en deze aan een persoon van Karels gevolg ter hand gesteld, welke bij dien vorst hoog aangeschreven stond, en dien hij meer dan gewoonlijk vertrouwde. Men had tevens bepaald, dat de kardinaal Hippolytus de Medicis, een vriend van den paus, en een der schranderste koppen en welsprekendste redenaren van zijn tijd, de gewigtige bezwaren van het vaderland, den keizer in een schitterende redevoering zou voorstellen.

Alexander echter was listiger dan zij allen. Hij liet zijn neef, den kardinaal, nog voor hij zijn pleitrede kon houden, door vergift ombrengen. Hij betaalde den keizer nog grootere sommen, dan de uitgewekenen hadden opgebragt, en liet zich door den regtsgeleerde en geschiedkundige Guicciardini zoo schitterend voor den keizer verdedigen, dat hij zegevierend naar Florence kon terugkeeren en zelfs de genadige belofte van den keizer ontving, diens natuurlijke dochter, Margaretha van Oostenrijk, eerlang ten huwelijk te zullen bekomen. Dit geschiedde ook weldra, en de keizer zelf bragt het jonge paar een bezoek te Florence. Zijn tegenwoordigheid aldaar werd met luisterrijke feesten gevierd, en de magt van Alexander was meer dan ooit bevestigd, en de hoop der uitgewekenen geheel en al den bodem ingeslagen. Philippo Strozzi mogt Florence niet meer betreden, en de dwingelandij van Alexander kende geene palen meer. Hij liet op zekeren dag Pierro Strozzi in hechtenis nemen, en na hem, misschien wel door pijniging, de noodige bekentenissen, als had hij deelgenomen aan een zamenzweering, te hebben afgeperst, wilde hij hem ter dood laten brengen. Doch de geheele stad kwam in opstand, toen men vernam, wat men met Piero Strozzi, den zoon van een der meest geachte en edelste burgers van Florence voornemens was, en het geregt weigerde hem zelfs tot de geringste pijniging te veroordeelen; in zulk een aanzien en achting stond in Florence de naam van Strozzi. De hertog was gedwongen, zijn prooi te laten varen, en Piero vlugtte naar zijn vader te Rome, want in zijn vaderstad was hij voor de sluipmoordenaren van Alexander niet meer veilig.

Louise was echter nog steeds het voorwerp van de wellustige vervolgingen van Alexander; zij, een vrouw, over wier deugd alle schrijvers van dien tijd overeenkomen en onuitputtelijk zijn in lof, wederstond alle zijne kunstgrepen en wekte daardoor Alexanders wraak tegen haar op. Bij een feest, dat zij buiten haar woning bijwoonde, liet hij haar door vergift dooden. De schoone, jonge vrouw, de edele telg van den stam Strozzi, de dochter van de trotsche Clarice de Medicis, die in bang voorgevoel den nieuwen hertog in het diepst harer ziel haatte en verachtte en al spoedig na zijn eersten intogt in Florence was gestorven, de deugdzame dochter der hooghartige moeder stierf een ontzettenden en onnatuurlijken dood.

Een geschiedschrijver alleen weerspreekt de algemeen aangenomen bewering, dat Alexander Louise heeft laten vermoorden en uit het vermoeden, dat hare bloedverwanten zelven haar zulk een vreeselijk uiteinde bereid hebben, om haar voor altijd aan de vervolging van den hertog te onttrekken en om hunne familie en vlekkeloozen naam voor een mogelijke bezoedeling te bewaren.

Het stemt zeer wel overeen met Strozzi's republikeinsche deugd, dat hij zijn kind liever het uiteinde eener Virginia bereidde, dan dat hij zich en zijn huis aanhoudend door onteering zag bedreigen door iemand, dien hij in den vollen gloed zijner republikeinsche beginselen meer dan de zonde haatte. Ons gevoel deinst echter veel meer terug voor zulk een moord, dan voor dien van den tyran, van wien men niet anders dan muichelmoord en elke andere schanddaad kon verwachten. Met den dood van Louise begon het groote treurspel in de familie Strozzi. De zonen van Philippo verlieten allen Florence en dienden den Franschen troon ter zee en te land. Waar wij hen ook vlugtig in de geschiedenis aantreffen is hun verschijning steeds een treurige en onze deelneming opwekkende; want dapper waren zij en zij verhieven hun naam door onversaagdheid. Vooral deed dit Luigi, admiraal der Fransche vloot. Katharina de Medicis beschermde hare bloedverwanten zeer en achtte hen hoog om hunne dapperheid. Toen Alexander zijn loon ontving uit de hand van zijn neef en gunsteling, Lorenzino de Medicis (in de geschiedenis onder den naam van den verrader bekend), en door hem op den 6 Januarij 1537 door sluipmoord gedood werd, trachtten ook de verbannen dappere zonen van Strozzi weder in hun vaderstad terug te keeren. De nieuw verkozen, jonge beheerscher, Cosmus I, had echter de verpligting op zich genomen, Alexander's dood te wreken, en Philippo Strozzi was onnadenkend genoeg geweest, om den moordenaar van Alexander, na zijn vlugt uit Florence, een schuilplaats te verleenen. Philippo woonde toen in Venetië, en ontving Lorenzino gastvrij; ja, twee dochters van laatstgenoemde traden met zonen van Philippo in het huwelijk. Men zeide daarop algemeen, dat Lorenzino aldus gehandeld had op last van Philippo, om den dood van Louise op Alexander te wreken, waardoor trouwens de vergiftiging van Louisa door haar familie vervalt. Zelfs tegenover de onwrikbare standvastigheid en de wijze regering van Cosmus, waagde Philippo Strozzi het, om in vereeniging met andere uitgewekenen, in zijn vaderland den republikeinschen regeringsvorm te herstellen, en Cosmus van den troon te stooten. Maar onder de wijze en regtvaardige regering van Cosmus verlangde het vaderland niet naar die hooggeprezen vrijheid, en dankte God, eindelijk een rust te mogen genieten, die door het streven naar vrijheid slechts op nieuw in gevaar werd gebragt.

In den slag bij Montemalo werd Philippo door Cosmus op het hoofd een slag toegebragt, ten gevolge waarvan hij gevangen genomen werd. Zijn zoon Piero ontkwam. Cosmus maakte op een onedele wijze gebruik van zijn overwinning, daar hij den edelen Strozzi geboeid, en ten aanschouwe van al het volk, door de straten liet vervoeren naar de vesting, tot welker aanbouw hij zelf Alexander had aangespoord. Cosmus wendde zich tot keizer Karel, om van hem toestemming te erlangen tot het ombrengen van Philippo. Karel aarzelde echter, want de kroon van Frankrijk stelde zich met ijver voor den edelen gevangene in de bres. Steeds was Katharina de Strozzi's zeer genegen geweest, en ook thans trachtte zij op alle wijze de in vrijheidstelling van Philippo te bewerken. Een list van Cosmus, of de wanhoop van den gevangene, verijdelde hare popingen. Na een gevangenschap van vele jaren, vond men hem op zekeren dag dood in den kerker, en een zwaard nevens hem. De geheele stad nam deel aan zijn dood, en slechts weinigen geloofden aan zelfmoord.

Zoo was het einde van Philippo Strozzi, de republikein; zijne zonen vielen ver van hun vaderland op het slagveld en zijn paleis stond ledig en verlaten. Eerst later, onder de regering van de Medicis, mogten de nakomelingen der zonen van Philippo in hun vaderland terug keeren, en nog heden wordt het paleis door een graaf Strozzi bewoond.

TWEE KINDEREN IN EEN LUCHTBALLON.

Den 17 September van het vorige jaar werden de bewoners der stad Centralia, staat Ilinois, door een wonderlijk voorval in opschudding gebragt. Op den avond van dien dag werd tot slot van een landbouwkundige tentoonstelling een luchtreis van den Aëronaut Brooks aangekondigd. Een jong man, Wilson geheeten, drong bij den eigenaar van den ballon aan, hem den togt te laten maken, daar hij zich tot luchtreiziger wilde vormen. Zijn wensch werd toegestemd. Wilson steeg bij volmaakt kalm weder tot een aanmerkelijke hoogte; in plaats echter van zich neder te laten, liet hij zich tot groote ergernis van den eigenaar door een luchtstroom, waarin hij geraakt was, in Zuid-oostelijke rigting medesleepen, en weldra was zijn ballon uit het gezigt verdwenen. Eerst den 18 September keerde de jonge man naar Centralia terug, en verhaalde wat hem wedervaren was.

Hij had zich eerst een twintigtal mijlen door den stroom laten medevoeren, en daarop was hij met behulp der ankers aan een boerenwoning ongedeerd uitgestegen. Na den ballon aan hekwerk te hebben bevestigd, begon hij met den landbouwer en zijn vrouw een gesprek, en deze gaven vol nieuwsgierige bewondering den wensch te kennen, om hiervan ook eenmaal de proef te nemen. Eerst steeg de man eenige honderd voeten op, waarna Wilson hem met gemak weder door de ankertouwen naar omlaag trok. De vrouw deed denzelfden, weinig gevaar opleverenden togt. Toen zij uitsteeg, kwamen hare beide kinderen aangeloopen, een meisje van acht en een jongentje van drie jaren, en lieten niet af met dwingen tot men de voorbarige kleinen hun zin gaf, en ook liet inklimmen; doch wie beschrijft de ontsteltenis der lieden, als Wilson, toen de ballon reeds vrij hoog was, uit achteloos-

heid, of omdat de kracht hem ontbrak, het touw losliet. Voor de kinderen beseffen konden wat gebeurd was, steeg de ballon tot een onmetelijke hoogte, en na verloop van een paar minuten was er niets meer van te zien. De ontsteltenis, de aan waanzin grenzende wanhoop der ouders kan men zich beter voorstellen dan beschrijven; zoo beide kinderen voor hunne oogen door den bliksem getroffen waren, zouden zij misschien kalmer te moede zijn geweest, dan thans, nu zij moesten aanzien, hoe hunne hulpelooze kinderen, ver boven de wolken een schier onvermijdelijken dood te gemoet gingen. Wilson, ook buiten zich zelven van ontzetting, besloot naar Centralia te ijlen, en den heer Brooks om raad te vragen. Deze was kort en bondig van meening dat de ballon zich waarschijnlijk gedurende een uur op zijn grootste hoogte zou hebben staande gehouden, en daarna langzaam zou gedaald zijn, doch dat de kinderen waarschijnlijk reeds lang voor dien tijd, door de vinnige koude bevroren zouden zijn, zoo zij in hun angst niet reeds vroeger uit de ballon gestort waren. Overigens ging de luchtreiziger onmiddellijk op het pad, in de rigting welke de ballon had genomen, om althans het spoor van de verlorenen terug te vinden.

Doch de engel, die over kinderen waakt, had wonderdadig alles ten beste geschikt. Omstreeks denzelfden tijd dat Wilson te Centralia was aangekomen, had een landbouwer te Nieuw-Carthago, 43 Engelsche mijlen van de plaats verwijderd, waar de kinderen opgestegen waren, den ballon boven zijn hoeve zien zweven, waar hij met een anker aan een boom was blijven haken. Dadelijk daarop had hij den ballon naar omlaag getrokken, zonder te vermoeden, dat zich er iemand in bevond — en wat zag hij? In het schortje van het meisje gewikkeld, sliep de knaap kalm en vast in de gondel, terwijl zijn zuster met liefderijke zorg over hem waakte.

Toen zij, bijna door koude verstijfd, geheel hersteld was, vertelde zij, hoe zij bij hun onverwacht opstijgen lang om hulp geroepen hadden; hoe zij later over een stad waren heen gezweefd, waar zij vele menschen gezien hadden; hoe haar broertje over koude had geklaagd, en zij hem in hare kleederen had gewikkeld en in slaap gewiegd. Terwijl zij daarop in den angst van haar hart alle touwen en strikken had aangevat, had zij er ook aan een getrokken, waarop de ballon was gaan dalen; toen zij dit bemerkte, had zij zoolang getrokken, tot zij de aarde bereikt hadden.

De kinderen hadden inmiddels volle dertien uren in den ballon doorgebragt.

Men bragt hen zoodra mogelijk naar hunne gelukkige ouders terug, waar men hen, die men reeds als dood beweende, met uitbundige vreugde ontving.

HUWELIJKSBRIEVEN VAN MIJN DOMMEN NEEF AAN ZIJN VERSTANDIGE NICHT

NAAR

Leopold Gildemeister.

Ik bezat of bezit, — want tot mijn spijt weet ik dat zoo naauwkeurig niet meer, — een neef, wien van zijn prilste jeugd het lot te beurt viel, bij zijn familie voor een domoor te worden gehouden en behandeld, zonder dat hij toch ooit, zooals ik hem mij nu herinner, en zooals ik thans de zaken heb leeren beschouwen, in woorden of daden, aanleiding had gegeven tot die liefdelooze gedachten. Hij beging niet alleen niet zoovele dwaasheden als honderden andere kinderen en jonge lieden, die men naar den geest als goed bedeeld beschouwt, maar inderdaad veel minder. Hij legde zelfs een meer dan gewonen aanleg aan den dag, maakte goede vorderingen, en was in zijn tijd het model van een vlijtigen leerling, van een naauwgezet student. Doch hij was wat langzaam, bedeesd en spoedig afgeschrikt, hetgeen gedeeltelijk aan zijn zwakken ligchaamsbouw, gedeeltelijk ook aan de verkeerde behandeling was toe te schrijven, die men hem deed ondervinden. Hij was daarenboven veel jonger dan vier oudere broeders en zusters, en weder heel wat ouder dan twee jongeren, zoodat hem noch de liefde en vertroeteling van genen, noch de eerbied van dezen ten deel viel, en hij, noch tot dezen, noch tot genen behoorende, vrij vervelend op zich zelven stond.

Hij heette daarenboven, de hemel weet naar welke luim zijner moeder — vrouwen kunnen zulke zonderlinge en hardnekkige luimen en invallen hebben — Amandus. Het was een naam, die door zijn vader werd verafschuwd, en die den armen knaap als ten spot gegeven scheen, want hij mogt zoo beminnelijk zijn als hij wilde of kon, bemind, zooals dit had moeten zijn, was hij door niemand, nadat zijne moeder overleden was. De jongere kinderen lachten hem uit, en zijne oudere broeders en zusters stieten hem onvriendelijk van zich; door zijn vader werd hij verwaarloosd, door zijne bloedverwanten over het hoofd gezien, door zijne kameraden geplaagd en beet genomen — waarschijnlijk om zijn zonderlingen naam in de eerste plaats, en door allen als een asschepoetster en pakezel overheerscht, wiens goedaardigheid en geduld men alles oplegt, met wiens doen en laten men nooit tevreden is, aan wiens gedrag altijd wat te gispen valt, en dien men op die wijze niet alleen alle zelfvertrouwen ontneemt, doch elke, ook de geringste zelfstandigheid ontzegt.

Zoo groeide hij op, bezocht de scholen en de academie, en nog altijd lag hij aan dezelfde banden, iedereen besliste over hem, elk schoof hem achter zich. Men bestemde hem voor een carrière, die geheel in strijd was met zijne neigingen; men trok minachtend de lippen op, toen hij, even als alle

anderen, een geruimen tijd op de onderste trappen bleef staan; bij hem was dit een nieuw bewijs zijner domheid, en zijne broeders en zusters haalden verdrietig de schouders op, en waren van gevoelen, dat het met hem niet zou gaan, dat hij de gevorderde examens niet zou kunnen doorstaan, en dat hij bij het eerste slechts door een gelukkig toeval was doorgeslopen. Zij zeiden, dat hij toch oud genoeg was, om voor zich zelven te zorgen; dat zij eindelijk dat voorthelpen moede werden, en dat de familie niet altijd alles voor hem kon doen. Zij bedachten daarbij echter niet, dat niemand dat voorthelpen van hen verlangde, maar dat zij er zich langzamerhand aan gewend hadden, en er een genoegen in namen, om den armen man voor een domoor te houden, en, natuurlijk op hunne wijze, voort te helpen en te verzorgen.

Slechts tweemalen, en wel spoedig na elkaar, verhief mijn neef zich tot zelfstandigheid. Hij had namelijk over een toenmalige regterlijke strijdvraag een artikel geschreven, dat hij, van bedeesdheid bevende, aan de redactie van een nieuwsblad toezond. Het artikel werd opgenomen, verwekte opzien, en de redactie verlangde een vervolg, hetwelk den nameloozen schrijver op nieuw in achting deed stijgen, en een ieder nieuwsgierig maakte, om zijn eigelijken naam te leeren kennen. Toen men dien eindelijk te weten was gekomen, werd den bescheiden man de redactie van een der aanzienlijkste organen van de pers op de aannemelijkste en eervolste voorwaarden aangeboden. Doch zijn gebrek aan zelfvertrouwen en zijn subordinatie waren zoo groot, dat hij, tegen den raad van den president der regtbank, zijn eenigsten vriend, besloot over deze zaak met zijn familie te raadplegen; en dewijl in dien tijd zijn vader overleden was, en hij wegens de erfenis naar zijn geboorteplaats moest, hoopte hij bij die gelegenheid met zijn verzamelde bloedverwanten den door hem te volgen levensweg te kunnen bespreken.

Bij het regelen der erfenis kwam de minachting en de liefdeloosheid der zijnen zoo sterk uit, dat dit zelfs hem voor de eerste maal uit zijn bedeesdheid en goedhartigheid opwekte. Men gaf namelijk niet onduidelijk den lust te kennen, hem de uitkeering van zijn erfdeel te weigeren, daar men, zooals men zeide, inderdaad niet wist, wat hij daarmede zou uitvoeren, en vermoedelijk ongeschikt was, om het te besturen. Toen men eindelijk zijn onverwacht, ernstig en bepaald optreden toegaf, geschiedde dit met het onverholen leedwezen over het weggeworpen schoone kapitaal, en met de liefdelooze toevoeging, dat hij nu ook kon bedenken, dat men onder zulke omstandigheden zich verder niet om hem zou bekommeren, en dat hij zich niet moest verbeelden, dat de zijnen, wanneer hij, zooals natuurlijk te wachten stond, tot armoede was vervallen, zich over hem als een der hunnen zouden ontfermen, en tot zich nemen. — Toen verwijderde hij zich, en nam ten gevolge daarvan de aangeboden betrekking aan, waarin hij zich in korten tijd de meeste achting verwierf en zijn naam beroemd maakte.

Zoo was de domoor der familie eensklaps het aanzienlijkste lid geworden, en de eenige van zijn naam, dien men in uitgebreider kring kende en achtte. Voor de zijnen was dit niet aangenaam. Het schouderophalen en in twijfel trekken hielp niet, daar bevoegde regters de talenten van den domoor erkenden; het verloochenen ging ook niet, daar hun wegens den beroemden broeder dikwijls komplimenten gemaakt werden; en dewijl hooggeplaatste menschen zich op de eervolste wijze over hem en zijn werk uitlieten, zoo durfde men natuurlijk niet langer met den armen letterkundige spotten, en zijn minachting over zulk een onzekere betrekking openbaren. Men wist ook, dat hij in zijn vermogen een goeden steun vond.

De zaak werd met elken dag onaangenamer, en wel zoo veel te meer, daar men zelf de hand van hem had afgetrokken, hem zelfs zoo dwaas en onnadenkend van zich gestooten had. Men moest de kennis met hem weder aanknoopen, de vorige heerschappij weder over hem uitoefenen, en bij de grenzelooze goedhartigheid van den armen dwaas, die reeds lang een stil verlangen had gekoesterd naar zijn oude slavernij, slaagde men hierin maar al te spoedig. Ten einde hem geheel en al in bedwang te hebben, besloot men hem uit te huwelijken. Die taak werd aan een tante opgedragen, welke voor het orakel der familie werd gehouden, van jongs aan den grootsten invloed op mijn neef had uitgeoefend, en zelfs ten tijde der ontstane vervreemding niet geheel de heerschappij over hem had opgegeven, doch in briefwisseling met hem was gebleven. Zij was een knappe vrouw, tevens met den grootsten hoogmoed voor de familie, de diepste minachting voor den armen neef, en de meest mogelijke nieuwsgierigheid vervuld, welke dwaze streken hij in zijn onafhankelijken toestand wel zou uitvoeren.

Zij nam die taak met de grootste bereidwilligheid op zich, en bragt haar na eenigen onwillekeurigen, instinktmatigen tegenstand van den ongelukkige, zegevierend, en tot groot genoegen der anderen, ten einde. Hij kreeg een vrouw, een bloedverwant, welke op die wijze te gelijkertijd verzorgd was, waarmede „hij” tevreden zijn moest. Men wist, dat zij haar man voor een domoor hield, en dat zij tevens geschikt was, hem onder het noodige opzigt te houden.

Van dien kant had men zich dan ook niet in zijne berekeningen vergist. Philippine, zooals zij heette, werd een vrouw, en Amandus een gehoorzaam echtgenoot. In den beginne was zijn tegenstand in het juk, dat hem werd opgelegd, een die spoedig te overwinnen was, en zich slechts nu en dan openbaarde, en even als gedurende zijn geheele leven, bestond sedert jaren zijn kracht en moed alleen daarin, om zijn tot berstens toe vol gemoed somtijds achter den rug zijner pijnigers voor een derde te ontlasten.

Dit huwelijk van mijn neef deed de volgende

brieven van beklag ontstaan, die mij uit het erfdeel van mijn onlangs overleden tante ten deel vielen; ten laatste riep het ook dien werkelijken moed in het aanzijn, die hem krachtig tegen het opgelegde juk deed opstaan, en leverde hij daardoor het onwedersprekelijk bewijs, dat men hem miskend had. Hij deed het wijsste wat onder dergelijke omstandigheden een man in het algemeen en hij in het bijzonder doen kon, — hij liet vrouw en huisgezin, huis en hof in den steek, en zeide, eerst uit Engeland den zijnen per telegraaf een blijmoedig vaarwel. Verder heb ik niets van hem gehoord; doch ik zie niet in waarom het hem niet goed zou gaan. Voor het huiselijk en maatschappelijk leven, dat men hem oplegde, was hij niet geschikt. Waar het echter op hoofd en kennis aankomt, en hij tegenover een verstandig man staat, zal hij altijd een plaats vinden, en die met eere weten te bekleeden.

I.

Den zeventienden Augustus, dus juist voor vijf weken, zijn wij hier aangekomen, lieve nicht, troffen een paar bekenden aan bij den spoorweg, die ons bereidvaardig van alle lasten en zorgen, waarmede zulk een aankomen vergezeld gaat, onthieven, ons in een rijtuig deden plaats nemen, en naar huis rijden. Wij zaten dan ook te vier ure voor de eerste maal in onze eigene woning aan onzen eigen disch, en gebruikten de spijzen, die ook al door gedienstige vrienden voor ons gereed gemaakt waren. Philippine was een weinig ontstemd. Wanneer ik aan de vermoeijenis der reis, en vooral aan de laatste uren denk, die wij in een gloeijend heeten spoorwagen, al heen en weder schommelende, doorbragten, vind ik dat niet alleen gemakkelijk te verklaren, maar zelfs zeer natuurlijk. Doch, dunkt mij althans, hoe meer vermoeid zij was, zooveel te hartelijker had zij de bemoeijingen onzer vrienden moeten erkennen, en hun daarvoor door een verpligtend woord haar dank moeten betuigen. Haar werd daardoor een menigte vervelende zorgen en nog grootere vermoeidheid bespaard. Later zag zij dit dan ook van zelve in, en heeft mij door de belofte van te zullen trachten het onregt weder goed te maken, veel genoegen gedaan. Als het maar gebeurt ook!

Zooals u bekend is, lieve nicht, heb ik tot hiertoe weinig omgang met dames gehad; maar dit toegeven en dit inzien van Philippine is mij als iets werkelijk verhevens voorgekomen, en vervult mij met de blijdste verwachting voor de positie, die wij hier innemen, terwijl ik, ik wil het niet ontkennen, op de reis en thans ook hier bij den zeer bepaalden wil mijner vrouw, nu en dan wel eenigzins bezorgd was en ben. Philippientje bezit zooveel geest en beschaving, dat zij natuurlijker wijze regt en bevoegdheid heeft, hare eigen denkbeelden te volgen, en van hare gewoonten en gebruiken niet zonder noodzakelijkheid te wijken, en niet dadelijk voor waarheid aan te nemen, wat anderen vertellen, die zij in verstand dikwijls zoo verre overtreft. Maar 's lands wijze, 's lands eer! lieve nicht. Wij leven niet meer in onze geboorteplaats, maar hier; het is een ander land, met andere gebruiken; het zijn, om zoo te zeggen, andere menschen als bij ons t'huis; en wanneer Philippientje niet een weinig zeemanschap wil gebruiken, zich niet een weinig wil schikken en trachten aan te sluiten, zoo vrees ik, dat zij geen aangenaam leven zal hebben, en zich zelve op een moeijelijk standpunt plaatst.

Philippine, mijn lieve nicht, is een door en door uitmuntende vrouw, daarvan ben ik overtuigd, maar ik heb haar vroeger zoo weinig gekend, en haar zoo spoedig na slechts korten tijd verloofd te zijn geweest gehuwd, dat het mij dikwijls nog niet mogelijk is, een duidelijken blik in haar karakter te werpen, waardoor mij natuurlijk de mogelijkheid ontnomen wordt met vrucht op haar te werken, op de juiste plaats toe te geven, of haar oplettend te maken op hetgeen noodzakelijk gebeuren moet. Ik zou u wel verzoeken, lieve nicht, in uwe brieven mijn vrouw een weinig staatkunde aan te bevelen! — Het gaat anders niet, zeg ik u. — Maar vergeef mij de bede, die ik op de eerste laat volgen: wees voorzigtig! Philippientje is zoo zeer zelfstandig en vastberaden, en — wil zich van niemand laten raden. Denk eens na, deze regelen aan u schrijf ik in het geheim; want toen ik voor omstreeks acht dagen mij aan een brief aan u nederzette, en op de vraag mijner vrouw aan wien ik schreef, uw naam noemde, antwoordde zij met een scherpheid, die mij vreemd verraste, en op een verdrietigen toon: daar komt niets van in. Ik duld geen babbelen, noch dat een vreemde zich in onze huiselijke aangelegenheden mengt. Aan nicht zal ik zelve wel schrijven, wanneer dit noodig mogt wezen!

Begrijpt gij dat, lieve nicht? — Zij achtte u toch zoo zeer, en stelde zooveel prijs op uw oordeel, en wij hebben het toch voornamelijk aan u te danken, dat wij zoo snel aan elkaar verbonden werden! Van daar heeft mij die bepaalde tegenstand in een hartelijken omgang met u zeer tegen gewerkt. Maar wat kan ik er aan doen. Schrijven moet ik u, niet alleen overeenkomstig ons, maar ook volgens mijn verlangen, al moet ik daarbij dan ook ter wille van den huiselijken vrede, een weinig geheimzinnig te werk gaan.

Hoe noodzakelijk een kleine vriendschappelijke teregtwijzing voor Philippientje is, zal u uit het volgende blijken.

Wij wonen bij een bierbrouwer, dus bij een fatsoenlijk, welgezeten man, wiens bedrijf in dit land in groot aanzien staat, en den bezitter een zeer fatsoenlijke, maatschappelijke positie bezorgd. Onze huisheer is bovendien zeer beschaafd, wellevend en gezellig, heeft een vrouw, die zeer vriendelijk en voorkomend is, en tegen de hier heerschende gewoonte, het vreemde niet haat, maar verdraagt, en zich met raad en hulp steeds bereid toont. Ik wil u niet verbergen, dat ik

hierop voor Philippine gerekend had, dat ik voor mijn vertrek tot de bruiloft met die menschen gesproken heb, en hun om inschikkelijkheid en des gevorderd om teregtwijzing, met een woord om hùn vriendschap voor mijn jonge, vreemde vrouw heb aangezocht. Deze lieden zijn ook eerst drie jaren gehuwd, en dus is alles aanwezig, wat volgens mijne denkbeelden den omgang met hen wenschenswaardig, een vriendschappelijk verkeer mogelijk, en voor beide partijen aangenaam maken kan. Doch hiervan zal wel niets komen.

Te vergeefs heb ik Philippine trachten over te halen, de strenge vormen ter zijde te stellen, en daags na onze aankomst hun reeds een bezoek te brengen; dit ware hartelijk en verstandig geweest, lieve nicht, daar die menschen genegen waren, ons zoo vriendelijk mogelijk te ontvangen, en een goede verstandhouding met den huisheer, bij het tegenwoordig bestaande gebrek aan woningen en de stijgende huur, voor den huurder geen kleinigheid is. Doch Philippientje was er niet toe te bewegen. Zij lachte en plaagde mij, en verzocht om het eene uitstel na het andere. Eerst moest, de hemel weet waarvoor niet gezorgd worden; er moest genaaid, gestreken worden — want juist voor „zulke lieden" moest men van den beginne aan, overeenkomstig zijn stand optreden, aldus heette het; met vriendelijkheid jegens medebewoners van een huis te betoonen, moest men voorzigtig omgaan, om zich voor latere, misschien onwelkome aanspraken te vrijwaren. Mijne toespelingen op een vriendschappelijken omgang schenen niet verstaan of niet gehoord te worden. Kortom, wij kwamen eerst den vierden dag in vol toilet naar beneden, en toen wij terugkwamen, zeide mijn vrouw: ziet gij wel, mijn vriend, hoe goed het was, dat wij een weinig gewacht hebben; wij hebben nu al aanstonds alle aanspraken den toegang afgesneden, die wij naderhand toch niet konden vervullen. Wat zouden wij met die menschen beginnen, die naar hun stand zeer lief en beschaafd zijn, maar toch altijd blijven, wie zij zijn. Volgens hetgeen gij mij van hen verteldet, was ik al dadelijk eenigzins wantrouwend. Gij steldet hen aan mij voor als engelen — en ik vind slechts beschaafde ambachtslieden, die van hun welvaren een aardig, doch volstrekt niet overdreven gebruik maken. Hoe zouden wij die menschen in den kring, waartoe wij behooren, opnemen? Neen, het is beter zoo; ik zal altijd vriendelijk jegens hen zijn — dat is natuurlijk en ook geheel voldoende.

Maar in 's hemels naam, Philippientje, zeide ik op die woorden, zij zijn van denzelfden stand als wij, en hoewel niet in onzen kring, zoo hebben zij een omgang, zooals wij voor ons niet beter kunnen wenschen of verwachten. — Dat geloof ik niet, antwoordde zij, tamelijk geraakt. Geboren en opgevoed als wij zijn, ben ik slechts gewoon met personen van den eersten rang om te gaan, en hiertoe behooren lieden, die van een handwerk leven, al waren het dan ook bierbrouwers, volstrekt niet. In mijn salon althans zullen dergelijke menschen zich niet thuis gevoelen, of wij moesten tweederlei soort van omgang aanleggen, waarvan de een uit „dat soort" bestond. Onze kas zou hier echter evenzeer tegen opkomen, als ik zelf. — Daarbij bleef het.

Toen nu, lieve nicht, die goede lieden na verloop van eenige dagen ons een tegenbezoek bragten, was mijn vrouw, wel is waar, zeer beleefd, maar tot een terugkomen, tot een vriendschappelijken omgang lokte haar wijze van ontvangst niet uit. Het was alsof zij zelve al dien tijd op het uiterste puntje van haar stoel zat, en dus ook onze gasten dwong, dit voorbeeld te volgen. Toen de vrouw haar vriendelijk hulp aanbood, en zich bereid verklaarde, haar omtrent alle mogelijke, aldaar bestaande gebruiken en toestanden inlichting te geven, sloeg Philippine dit koel af, met de woorden: ik zal dat wel weten te schikken, en hoop bij mijne eigene manieren te blijven. — De gevolgen hiervan vernam ik reeds dien eigen namiddag, toen de huisheer mij aan de deur tegenkwam, mij de hand reikte, en lagchende zeide: nu, mijnheer, dat moet ik zeggen, gij hebt een kleine vastberadene vrouw! Wel duivels, de mijne is geheel en al in haar schulp gedreven! Maar ik wist ook niet, dat gij van plan waart zoo eenzaam te leven als uw vrouw doet, voegde hij er onmiddellijk, juist niet zeer fijn, achter. — En ik, lieve nicht? zeg mij in 's hemels naam, wat kon ik anders doen dan rood worden tot achter de ooren.

Zoo staan nu de zaken, en dat dit goed zou zijn, kan ik mij niet voorstellen; ik vrees integendeel dat Philippine door menige bittere ondervinding zal teleurgesteld worden, vooral wat haar „kring" betreft. Zij heeft niet bedacht dat de verhouding der zaken veranderd is. In haar vaderstad behoorde haar familie zeker tot de notabelen, en dus tot de aanzienlijkste, wat omgang betrof, en hoe exclusief het daar toegaat, is ons allen bekend. Hier echter, in een veel grootere stad, staat die klasse, welke daar de eerste was, veel lager. De kleine hofhouding van den vorstelijken prins, de talrijke adel, het aanzienlijk garnisoen, dat alles staat op zichzelf boven aan. De groote bankiers en fabrikanten vormen wederom een kring, die zich misschien naar boven openen zou, zoo dit mogelijk ware, en dit slechts van onderen doet, wanneer men lust gevoelt iemand te protegeren, of met een vrouw te coquetteren. Of Philippine lust gevoelt zich daarin te schikken? — Dan volgen, de hemel weet hoeveel kringen en standen, en ik kan het niet bepalen tot welken men hier mijn schoonvader, burgemeester eener kleine stad zou rangschikken.

In mijn betrekking heb ik het voorregt aan geen kring gebonden te zijn; wij sluiten ons aan bij hen, die ons passen, waar wij hen ook vinden. Er zijn echter grenzen, die wij niet kunnen overschrijden, zonder, of slechts geduld, of zelfs ruw afgewezen te worden; en zoo wij ons evenwel toch wilden indringen, zoo zou het gevolg hiervan zijn, dat de werkelijk verstandigen en beschaafden zich

met een medelijdend schouderophalen van ons zouden afwenden; ik wil nu nog niet eenmaal beweren, dat hoogmoed, dien men mij of mijn familie zou kunnen ten laste leggen, met mijn maatschappelijke betrekking vooral niet zou overeenkomen.

Ik herhaal het, lieve nicht, Philippine kan een omgang hebben, zooals men zich niet aangenamer kan voorstellen, naar maatschappelijken stand misschien gemengd, doch door en door geestig, daar sta ik borg voor; maar zij moet niet exclusief zijn, zooals in haar kleine geboortestad. Men heeft daarvoor hier een anderen maatstaf, en die zich daarnaar niet schikt, zondert zich van zelven af.

Daar heb ik nu een geheel vel met aanmerkingen op mijn vrouw vol gemaakt. Geloof echter in Godsnaam niet, lieve nicht, dat ons huwelijk al verdriet oplevert. Daarvan is geen sprake. Integendeel, wij beiden zijn zelfs zeer gelukkig, bijna altijd vrolijk en opgeruimd. Dat Philippientje nu en dan ontstemd is, en dan somtijds wat opvliegend is, vind ik begrijpelijk. Het is haar alles hier zoo vreemd en ongewoon, en dikwijls gaat het ook niet, zooals zij dit wenscht en verlangt. Zij moest echter wat meer acht geven op mijn verzoek, en niet dadelijk zoo opvliegend zijn, maar op beterschap rekenen; een ieder moet leeren, en niemand wordt als meester geboren.

Wij zijn schier één hart en ééne ziel; bij kleine verschillen van opinie geef ik haar gewoonlijk gaarne toe, dewijl ik van haar fiks verstand overtuigd ben; of ik verwijder mij ook wel lagchende, want zij laat zich niet van iets overtuigen, dat tegen hare gevoelens stuit. Twisten en kijven met haar kan ik niet; zij is zoo goed, zoo beminnelijk en zoo teeder en liefdevol voor mij als een duifje; en zelfs al stoort zij mij twintig malen in mijne bezigheden, om de hemel weet naar welke dingen te vragen, zoo kan ik toch niet boos op haar zijn. Gedeeltelijk weet zij mij door hare manieren in te nemen, en gedeeltelijk moet ik bekennen, dat zij het regt heeft tot sommige vragen. Wij hebben zooveel gemeenschappelijk in orde te brengen. Dat is zelfs zeer aangenaam, lieve nicht, en wilde zij zich slechts een klein weinig naar de bestaande orde van zaken schikken, zoo zag ik niets als geluk in het verschiet. Kon ik slechts zoo tot haar spreken, als ik tot u schrijf, dat zou goed zijn, dit gevoel ik. Maar zoover breng ik het helaas niet!

Vaarwel, lieve nicht! In een volgenden brief hoop ik u iets beters te kunnen berigten. Ik teeken thans gaarne met mijn naam, want Philippine kan hem zoo teeder uitspreken!

AMANDUS.

II.

Wees niet boos op mij, nicht, dat ik zoo lang wachtte uw brief te beantwoorden. Het is geen spijt over uwe vermaningen en strafpredikatiën, welke mij weerhield — gij weet wel dat ik niet zoo ben, om mij zelven voor volmaakt te houden, en kan berisping zeer goed verdragen, zelfs al meen ik die niet te hebben verdiend. Ik zie in en beken dat ik van vele dingen en toestanden al zeer weinig verstand heb, en mij dus er niet in mag mengen, ja, mij zelven niet eenmaal voorstellingen daarvan mag maken. Maar, lieve nicht, wat kan men tegen den geest van wederstreving doen, die bij sommige gevallen in elk mensch schuilt, vooral wanneer omstandigheden buiten af dien inwendigen geest van oppositie schijnen te billijken! —

Gij zegt: het spreekt van zelf, dat Philippine slechts met nobele menschen kan omgaan; zij is daaraan gewoon, en gij hebt te zorgen, dat dit zoo zij. Het is het minste, dat men van u verwachten kan, voor de eer, die zij u aandeed, van uw vrouw te worden. Kondt gij haar die positie niet bezorgen, zoo hadt gij ook niet moeten wagen uwe gedachten tot haar op te heffen! Zij moet niet met bankiers en fabrikanten omgaan! — Wie houdt omgang met parvenus! Waarom zou zij geen omgang kunnen hebben met adellijken? Haar moeder was van adel, haar vader burgemeester en lid van den raad van justitie, de eerste man in de stad zijner woning, die stoutweg met de hoogsten kon verkeeren, en bij menig vorstelijk persoon de honneurs zijner stad moest ophouden, hen aan tafel moest ontvangen en onthalen. Dus heeft Philippine gelijk in hare eischen, en het is uw zaak, die uit te voeren; uw positie was althans volgens uw zeggen een zeer bijzondere en eervolle. Is dit mogelijk niet zoo, neef? —

Alzoo schrijft gij, lieve nicht, en ik haal de plaats woordelijk aan, omdat ik er misschien later op terug kom. In de eerste plaats wil ik u echter zeggen, dat mijn antwoord aan u niet alleen vertraagd werd door ambts-, maar ook door huiselijke bezigheden. Wat gaan die laatsten u aan? hoor ik u vragen, dat is de zaak van Philippine, en gij behoeft u daar niet in te mengen. — Volkomen waar, nicht; ik gevoel hiertoe ook volstrekt geen lust, en kan met een gerust geweten zeggen: ik meng er mij niet in, maar word er in getrokken, tot leedwezen van mij zelven en tot grooten schrik van mijn beurs.

De inrigting van ons huishouden heeft met groote moeite en in alle opzigten behoorlijk plaats gehad. Doch nu krijgt Philippine het in haar gedachte al het hier gebruikelijke onbruikbaar te vinden, en ten tweede, om alles te hebben wat zij vroeger gewoon was rondom zich te zien; zegge te zien, lieve nicht, niet te gebruiken, want dat heeft zij wel nooit gedaan; hier althans zie ik haar slechts rondloopen en in den weg staan, schikkingen maken en bevelen geven, die onze dienstmeisjes maar verlegen maken, dewijl zij die, of niet verstaan, of omdat zij niet ten uitvoer zijn te brengen. Philippine, ik geloof dit reeds gezegd te hebben, wil zich niet naar de bestaande gebruiken schikken, maar verlangt, dat deze zich regelen naar haar.

Nu verder: men gaat naar den ambachtsman, men bestelt en beschrijft de noodzakelijke gereedschappen; men keurt af, laat veranderingen maken,

maakt de van nature reeds niet beleefde en voorkomende menschen zelfs nog verdrietig en tegenstribbelend; verkrijgt ten laatste iets, dat men toch ter naauwernood kan gebruiken, of dat men niet gebruikt, omdat de meiden natuurlijk liever die zaken gebruiken, waaraan zij gewoon zijn, en die ook volmaakt even zoo goed en deugdelijk zijn; en dan, omdat Philippine persoonlijk niets in de hand neemt, moest het haar eigenlijk geheel onverschillig zijn. Dat kost veel geld, nicht, en nog wel voor niets.

Dat is één ding. In spijt van mijn verzoek bestelde zij meubel op meubel, en toen zij zelve eerst hier was, begon pas het eigenlijk inkoopen. Verlang niet van mij, dat ik u al die dingen bij name opnoem: divan, chaise longue, causeuse, fauteuil, chiffonniere zijn allen reeds gebruikelijke woorden, en maken eerst de voorhoede uit van een menigte voorwerpen, die ik noch weet te noemen, noch te gebruiken. De kleine en groote sopha's, de kleine en groote stoelen, kasten en kastjes, tafels en tafeltjes, enz. enz. maken een ondenkbaar aantal uit, en hebben, de hemel weet welke vreemde namen, iets dat ik, het zij ter loops gezegd, bespottelijk vind. Het is alsof onze eigen taal te arm is, om een ding bij zijn naam te noemen, en wij daarom bij vreemden moeten bedelen. — Doch daarvan wil ik nu niet spreken, maar van de overtollige kostbare stukken, die wij zelfs niet kunnen plaatsen, hoeveel minder dus behoorlijk gebruiken.

Philippientje, aldus zeg ik somtijds waarschuwende, Philippientje, waar moet dit heen? Het is reeds meer dan wel, en bij al die meubelen is voor menschen in onze kamers geen plaats. — Dat doet er niet toe, krijg ik scherp ten antwoord, hebben moet men ze — dat past nu eenmaal zoo! — De woning is echter natuurlijk veel te klein, en wij moeten een andere hebben. En toch, lieve nicht, is het een lieve woning, en mij dunkt, twee menschen kunnen met één slaap-, twee woonkamers en één „salon," benevens de overige vertrekken voor het huishouden, zeer wel tevreden zijn. Maar neen! Men moet een „suite" hebben, zonder deze gaat het niet! Men krijgt anders de meubelen niet geborgen, waarnaar zich thans de woning moet schikken. Dat beiden geregeld moeten worden naar het inkomen van de bewoners, wordt volstrekt niet in overweging genomen.

En ware het daarmede nog maar gedaan! Maar nu komt nog de verdere inrigting, die toch in overeenstemming moet wezen: lampen, kroonen, bloemen, vazen, spiegels, gordijnen, platen, schilderijen — en God weet wat nog al!

Dat is al een zonderling iets met die schilderijen, lieve nicht! Philippine is om alles ter wereld niet tevreden zonder schilderijen. Een paar stukken in olieverw moet zij hebben, beweert zij, want, dat past zoo! — Ik heb haar al wat mogelijk is voorgesteld; ik heb haar gezegd, dat wij een werkelijk goed stuk, dat men voortdurend met genoegen beschouwde, ons niet konden aanschaffen, en dat wij ons met een paar slechte stukken maar belagchelijk maakten in de oogen van hen, die kennis van zaken hebben. Het hielp alles niets; zij heeft voor een paar louis d'or een schilderij gekocht, een kladwerk van bonte kleuren, en zij was zeer boos, toen ik haar zeide en toonde hoe leelijk het prul was. Ik heb geen spijt over het geld, hoewel het mij zwaar valt; maar wij maken ons belagchelijk, en vooral over haar, die blijft beweren dat het stuk goed is, zal men spottend de schouders ophalen. Want het is een kwade zaak, tante, dat zij, die van vele dingen verstand heeft, van alles verstand wil hebben, en met haar bewering zoo ontzaggelijk bepaald en — dwaas te werk gaat. Zij heeft van schilderijen niets gezien, dan eenige portretten te huis, eenige schilderijen, waarover geen mensch een oordeel zal vellen. Hier heeft zij gelegenheid om veel goeds te zien, en langzamerhand kennis van zaken en een goed oordeel te verkrijgen. Zij kon na verloop van jaar en dag als kenner optreden, — maar zij wil dit dadelijk doen, maakt zich belagchelijk, en koopt slechte schilderijen, die niet tot sieraad verstrekken, maar van wansmaak getuigen.

Ik ben geen vereerder of aanhanger van den ouden tijd, want eigenlijk is dat een woord zonder beteekenis. Reeds Adam en Eva konden buiten het paradijs van een ouden tijd binnen hetzelve spreken, en sedert dat tijdpunt bestaat hij voor alle menschen, daar allen een verleden achter zich hebben. Wij menschen echter leven in het tegenwoordige, en moeten dit met al zijne eischen regt doen wedervaren. Willen wij leven en ons in den gezelligen kring bewegen, waarin onze maatschappelijke betrekking ons plaatst, zoo moeten wij met dien tijd medegaan, dat is er ons in schikken en aansluiten.

Dat zie ik in; doch in weerwil daarvan beklaag ik het, dat wij steeds meer en meer een dwaas stijgende weelde te gemoet gaan en ons niet meer met die eenvoudigheid vergenoegen, welke ten tijde onzer voorvaderen weelde was, doch, bij de tegenwoordige vergeleken, werkelijk eenvoudig is, en evenwel ook ons volkomen zou voldoen. Mij dunkt, het ware thans even zoo goed te doen als toen met een matig aantal sopha's, stoelen, tafels, kasten enz. en wij zouden ons leven even aangenaam, ja nog aangenamer slijten; want de bespaarde uitgaven zouden ons genietingen veroorlooven, die wij ons thans te midden van onze prachtige vertrekken moeten ontzeggen. In de meeste huwelijken, waar de echtgenooten slechts weinig vermogen bezitten en tot het bestrijden der uitgaven tot het inkomen van den man beperkt zijn, ware het zeker verstandiger, wanneer de vrouw niet al het geld aan een dwaas en duur meublement besteedde, maar na zich welvoegelijk te hebben ingerigt, een klein kapitaal trachtte over te leggen, dat, hoe gering ook, altijd beter ware, dan schoone meubelen en geen eigendom.

Ik weet zeer wel, lieve nicht, dat zoo Philippine deze mijne denkbeelden kende, zij verontwaardigd zou wezen, en ik gevoel mij volstrekt niet verzekerd, of zij ook mij niet deswegens voor een „man

van onedele principen" zou verklaren. Doch in dit geval moet ik mij zulks laten welgevallen, zonder daarom mijne gevoelens te veranderen. Want op het punt van geld houdt zelfs bij groote kapitalisten de hartelijkheid op; hoe veel meer dan bij een man, die tot een tamelijk gering inkomen beperkt is, en met den besten wil niet in staat en in de gelegenheid is, dit boven den bepaalden som eenigzins te verhoogen.

Nu kom ik op uw vraag terug, of mijn betrekking en wat die mij opbrengt niet overeenkomstig vroegere opgaven is, omdat ik mij hier en daar tegen de eischen van Philippine durf verzetten. Dat heeft mij gespeten, lieve nicht, en ik zeg daarom bepaalder dan dit anders mijn gewoonte is: wat men van mijn inkomen gezegd, gedacht en zich voorgesteld heeft, gaat mij niet aan. Ik heb gezegd, dat het alles bij elkaar genomen jaarlijks omstreeks 2200 gulden bedraagt, en dat zeg ik ook nog heden.

Nu, aldus hoor ik u zeggen, dat is voor iemand, wiens wenschen zich niet al te ver uitstrekken, ook zeer voldoende! Dat dacht ik ook, lieve nicht, want uw vader had, zooals gij mij dikwijls zelve hebt gezegd, maar negen honderd gulden inkomen, en leefde toch fatsoenlijk, gaf zijne dochters een huwelijksgift mede, zond zijne zonen naar de hoogeschool en liet nog eenig vermogen na. Laat ons nu aannemen, dat wij thans anderhalf maal duurder leven dan toen, en dat mijn inkomen aldus gelijk staat met dat van uw vader. Wij zijn maar met ons beiden, hebben geene dochters uit te huwelijken en geene zonen naar de hoogeschool te zenden; verzamelen ons niet alleen geen vermogen, maar komen zelfs niet toe met onze inkomsten. En dat alles, waarde nicht, komt voort uit gebrek aan tevredenheid met het noodige.

Wat ik heb en verdien heb ik ter kennis gebragt van allen, die regt hadden dit te weten, en dit was volgens uwe begrippen voldoende, om een huishouden op te zetten en Philippine eene aangename en passende positie te verzekeren, zoodat gij volgaarne in onze vereeniging toestemdet. Is dat gevoelen nu plotseling anders geworden, dewijl mijn inkomen voor de uitgaven, die zich werkelijk voordoen, niet toereikende is, zoo kom ik tot de lastige vraag, lieve nicht: moeten wij onze eischen naar ons inkomen, of moet zich ons inkomen naar onze eischen schikken?

Het antwoord is nog veel lastiger, lieve nicht. Want, hoe ongeloofelijk het ook moge klinken, in onzen tijd wordt de laatste vraag steeds meer en meer toestemmend beantwoord. Gij weet wel, dat daden veel sterker spreken dan woorden, en het is hiermede, zooals ik boven reeds zeide, dat onze woningen zich noodzakelijk naar onze meubelen moeten regelen. — Voorwaar een fraaije leer!

Toen ik Philippine dit onlangs niet zeide — de hemel behoede mij hiervoor! — maar er bij haar op zinspeelde, werd zij zeer driftig en maakte mij uit voor een mensch, die over de natuurlijkste dingen zooveel beweging maakt, en nog wel over die, welke mij niets aangingen, want alles, wat zij zich tot ons huishouden aanschafte, kwam van haar geld. Zulke gezegden zijn leelijk, lieve nicht! en vooral wanneer zij leiden, waartoe deze dit deed, namelijk tot het afleggen en opmaken van een rekening, wat ik van haar aan geld had ontvangen en hoe dit besteed was. De som was in mijne oogen fatsoenlijk en voldoende, maar zooals Philippine bij de heerschende mode het rondom, bij en voor zich verlangt, was die slechts voor de helft toereikende geweest en had ik er het ontbrekende bij gelegd, gaarne, dat verzeker ik u, want ik houd veel van mijn kleine vrouw en wil haar gaarne alles toestaan, wat mijne krachten mij veroorloven.

Zij zag mij bij het resultaat, dat wij verkregen, eerst ontsteld aan en was daarop geheel buiten zich zelve; en waarover, denkt gij wel? Over mij, lieve nicht, dat ik haar dit niet bij tijds had medegedeeld! Alsof ik dat niet dikwerf had gedaan! Maar ik moet het nu eenmaal gedaan hebben, en niemand anders. — Zij heeft niet zoo naauwgezet leeren cijferen, zeide zij mij; en ziet gij, dat is het juist. Onze jonge dames leeren in het geheel niet rekenen; zij begrijpen niet, dat men honderd niet wel van vijftig kan aftrekken. De meesten verstaan dan ook de huishouding niet, doch kunnen slechts geld verkwisten of schrapen. Gelukkig diegenen, die er zich in het geheel niet mede bemoeijen, maar de geheele geschiedenis aan de dienstboden overlaten en zich zelven slechts bezig houden met hetgeen, waartoe zij door zwakke vaders en moeders werden opgebragt — met dansen, zingen, muziek maken, uit het venster zien, romans lezen, verzen in het dagboek en recepten in het kookboek schrijven, borduren, zich aan- en uitkleeden en hoe die verschillende vrije kunsten nog meer heeten.

Zij hebben veel te doen, onze jonge dames, en leeren zeer veel — voor zich zelven en de gezelschappen, terwijl onze moeders gedeeltelijk nog voor hare latere echtgenooten en de kinderen leerden, die zij hoopten de haren te zullen noemen. Maar hieraan te denken, zou men thans reeds onkiesch noemen, even als een bruid thans zeker ten spoedigste in onmagt zou vallen, wanneer men haar aanraadde, bij den uitzet ook een wieg te voegen. Vroeger was dit meubelstuk even zoo natuurlijk als elk ander, dat men later hoopte te gebruiken. Maar daargelaten de onkieschheid, welke in de gedachte ligt eenmaal kinderen de zijnen te zullen noemen, heeft men thans ook zooveel met zich zelven te doen en is men zoo zelden met zich zelven in het gereede, dat men inderdaad angst gevoelt bij het denkbeeld, zijn moeite te zullen zien vermeerderen, zooals door kinderen natuurlijk plaats heeft.

Vergeef het mij, lieve nicht, wanneer ik in dezen brief, tegen mijn natuur, hier en daar wat bitter ben geworden en een weinig van den tekst ben afgedwaald. Een wonder zou het evenwel niet zijn, daar Philippientje mij, hoewel zij weet, dat ik op dit uur gewoonlijk aan den arbeid ben en gaarne ongemoeid blijf, herhaalde malen gestoord heeft, zoodat ik eindelijk kalm mijn werk ter zijde heb gelegd en dezen brief heb geschreven. Doch zoo iets heeft nog later zijn uitwerking.

Thans is zij vol vuur aan hare huishoudelijke bezigheden in de keuken gegaan en toont de dienstboden, hoe zij het hebben wil. Ik lachte haar echter uit en zeide haar, dit gerust aan de keukemeid over te laten. Deze spert echter bij hare bevelen den mond wijd open en zegt: zoo kan het niet! Zoo gaat het niet! — Maar ik wil het, aldus beveelt Philippientje, en zoo gaat het over en weder; men zou er zich bij doodlagchen, zoo men tevens niet eenigen angst koesterde omtrent het middagmaal; want ik vrees, ik vrees, lieve nicht! Zij heeft mij wel gevraagd, of ik van een ragout houd, van ik weet zelf niet waarvan, en hoe ik het toebereid wilde hebben, iets, dat ik haar even zoo min wist te zeggen, als het haar zelve duidelijk was. Dus zal ik zeker laat aan tafel gaan — dat is voornaam; maar hongerig — dat is gemeen — en tot troost een middageten, dat ten gevolge van den gehouden strijd uit eenige heerlijk geplaatste schotels zal bestaan; want een tafel arrangeren verstaat Philippientje meesterlijk en dat is al wel. Liefde verzoet alles, zegt zij dan, en stilt ook den honger.

Ach, lieve nicht, wij eten dat maar al te dikwijls! Een weinig afwisseling zou, naar mijne gedachten, niet kwaad zijn. Doch ik ben uw gehoorzame dienaar, zooals ook de hare.

III.

Gij schrijft mij: wanneer gij met uw inkomen, thans, nu gij nog alleen zijt, en u niets behoeft aan te schaffen, niet kunt leven, zoo verstaat gij de huishouding niet, en ik doe u opmerken, dat zulk een slecht begin wel eens een slecht uiteinde kon hebben.

Wat ziet gij de zaken toch goed in, lieve nicht. Dat is niet alleen hetgeen ik zelf reeds dikwijls gedacht en gezegd heb, maar ook onlangs aan Philippine heb doen opmerken. Waart gij er maar bij geweest, dan hadt gij het haar kunnen zeggen, gij, die zoo veel ondervinding hebt, en zoo vastberaden zijt; want ik kan u verzekeren, dat voor een mensch van mijn goedhartigheid, en zoo als Philippine zegt, van mijn gering doorzigt, zijn dergelijke mededeelingen alles behalve aangenaam, en zij werken gewoonlijk alleen uit, dat ik mij verwijder, met de woorden: maak u toch niet al te driftig, Philippientje. Het was maar een meening, en ik onderwerp mij reeds aan uw beter doorzigt! — Maar, lieve nicht, dit zijn trouwens slechts woorden, gesproken, om de huwelijksvrede te bewaren; inwendig ziet het er helaas anders uit.

Niet dat ik, zooals gij veronderstelt, „geen goed geweten heb," daar ik „zooals alle mannen, mij kwade en dure gewoonten" zou hebben eigen gemaakt; hierin ken ik mij van alle schuld vrij. Ik rook niet, ik drink niet; ik speel slechts nu en dan een domino, dat mij, wanneer ik zeer ongelukkig ben, slechts een paar stuivers in de week kosten kan; ik ga daarenboven zelden uit. Mijn garderobe vereischt ook al geen groote uitgaven; alle twee jaren een jas voor den winter en een voor den zomer, ook een hoed, en de overige kleedingstukken naar evenredigheid; ik geloof, dat zelfs de gestrengste rekenmeester hierop geen aanmerking kan hebben.

Ga nu echter het toilet eens na van een dame, die, zooals zij zuchtende beweert, gedwongen is, de mode te volgen. Een hoed voor den zomer, den reishoed uitgezonderd, een voor den herfst, een voor den winter, een voor de lente. Nota bene, den laatsten wil Philippine zich niet aanschaffen, omdat zij denkt, haar reishoed hiertoe te kunnen inrigten. Minder kan een dame toch niet hebben! Verder: een manteltje, een mantille, een sjaal; dezelfde drie stukken iets zwaarder voor den herfst; des winters herhaalt zich dit, doch in kostbaarder en warmer stoffaadje, en in de lente is het dezelfde geschiedenis. Dat is nu slechts om uit te gaan, lieve nicht. Nu komen er echter nog andere gelegenheden om toilet te maken; bezoek, gezelschappen, bals, theaters enz., en hiertoe behooren zoovele dingen, dat het werkelijk mij doet beven; dingen, welker namen te kennen en te onderscheiden veel moeijelijker is, dan de geheele reeks van romeinsche keizers uit het hoofd te leeren.

Ik ben een redelijk mensch, lieve nicht, en zie in, dat een vrouw, zonder zich belagchelijk te maken of in het oog te loopen, zich niet geheel aan de heerschende mode kan onttrekken, of er zich tegen verzetten. Maar ik zie toch honderd andere vrouwen hierin een voegzame maat houden, en kalm voor anderen de vlag strijken, in hetgeen naar haar smaak of ook naar haar geldbeurs overdrijving te noemen is. Zij weten daarenboven, dat de eigenlijke helden en heldinnen der mode, met kleine uitzondering, of speculative kleermakers en modisten zijn, of ook wel vrouwen, die zich vervelen, en omdat zij noch innerlijk, noch uiterlijk iets aantrekkelijks hebben, de opmerkzaamheid der menschen door haar kleeding tot zich willen trekken, of ook wel aan de blikken iets willen verbergen, waardoor haar ijdelheid zich gekwetst zou gevoelen.

Mijn vrouw wil zich echter hiervan nog niet laten overtuigen; wat zij ziet, wil zij hebben of navolgen, het moge opvallend zijn zooveel het wil, zonder daarbij te bedenken, dat haar speldengeld daartoe niet toereikend is, en daarenboven elke overdrijving van een slechten of van geheel geen smaak getuigt, iets waarvoor een vrouw zich boven alles moet in acht nemen. Dus is uw troost van geen kracht, lieve nicht, dat de toiletten nu in orde zijn, en wij thans tot rust komen, en kunnen overleggen. Ik kan u hiervan een aardig voorbeeld mededeelen, waar zich een ander, als een niet minder aardig vervolg, aansluit.

Wij gingen dan voor ongeveer drie weken langs de Hoogstraat achter een dame, die, hoewel zonder juist toilet gemaakt te hebben, zich meer of min opgekleed had. Zooals hier gebruikelijk is, ligtte zij, om haar fraai geborduurden bovenrok te la-

ten zien, haar japon zoo hoog op, alsof er een vreeselijke stortbui nederviel, en de straten zoo vuil mogelijk waren. Lagchende maakte ik Philippine hierop opmerkzaam, doch zij vond mijn opmerking liefdeloos. Die dame dacht daar niet bij, was haar gevoelen; zij wandelde zoo, omdat het nu eenmaal gebruikelijk was, en om het kleedje te sparen, hoewel zij zelve, trouwens het niet goedkeurde, en alleen bij ongunstig weder deed. Zij voegde er ook bij, dat ik liever den mooijen rok zou bewonderen, welks borduurwerk zoo fraai was. Toen wist ik al hoe laat het was, en na ettelijke dagen reeds toonde Philippine mij een rok, die, zooals zij zegevierende zeide, veel fraaijer was, dan die, welke wij onlangs gezien hadden. Zij verzocht mij tevens om geld, want schulden, aldus heeft zij mij uit vrije beweging gezegd, wil zij onder geen voorwaarde maken.

De som was inderdaad groot, en daar ik in den laatsten tijd zeer veel had uitgegeven, en ik daarenboven wist, dat Philippine van dergelijke rokken meer dan voldoende voorzien was, zoo veroorloofde ik mij te zuchten en te vragen, waarom men eigenlijk zooveel waarde hechtte aan het opsieren van kleedingstukken, die niet voor beschouwing of slechts voor ons eigen oog alleen bestemd zijn, en, zooals zij zelve mij toestemde, althans niet voor vreemde blikken? — Gelooft gij, vroeg zij mij geraakt, dat ik mij slechts ter wille van anderen netjes en zindelijk kleed, en dat ik zelve geen welgevallen daarin heb? Wat ik draag, draag ik slechts voor mij zelve en ook voor u, mijn vriend, voegde de sluwe heks er bij; want gij hebt toch gaarne dat uw vrouw netjes is, en niet alleen in haar kleeding, maar als een ordentelijke huisvrouw in al het overige netjes en zindelijk is? — Gij legt mijn vraag verkeerd uit, mijn hartje, gaf ik ten antwoord: netheid en zindelijkheid spreekt van zelf, daarvan is geen sprake. Ik vraag maar: waartoe dient de opsmuk, de rijkdom, de kostbaarheid bij deze dingen, die niet te zien komen? — Het is nu eenmaal mode, hernam mijn vrouw verdrietig, en ik houd er ook niet van, om voor het oog der wereld met een schoon bovenkleed slecht ondergoed te bedekken. Bemerkt men dit op één punt, zoo wordt al het overige naar dien maatstaf beoordeeld. Men moet voor zich zelven zoo leven, als ware het voor de geheele wereld.

Ja, lieve nicht; het opperkleed, het opperkleed! Dat is eigenlijk het ergste, dat zij verlangt, dat dit zich niet alleen naar haar eigen smaak, maar ook naar een iegelijk schikke, die zij zich tot voorbeeld en navolging gesteld heeft.

Doch genoeg; ik zweeg en betaalde; dit is het voorbeeld, nu het vervolg.

Reeds sedert eenige weken was mij in het oog geloopen, en dit nam van dag tot dag meer toe, dat ons eten, zoowel in hoeveelheid als hoedanigheid, steeds minder werd, en hoewel ik geen lekkerbek, ja zelfs niet kieskeurig ben, Philippine bekent dit zelve, zoo kon ik niet nalaten mij eindelijk een paar dagen na die bovenroks-geschiedenis, daarover eenige aanmerkingen te veroorloven. Wel, dat is toch zeer duidelijk, mijn waarde, sprak zij, den neus eenigzins ophalende: ik kan uwe eeuwigdurende klagten over ons veel uitgeven niet langer aanhooren, en wil doen wat ik kan om te sparen. Ik zie zelve in dat de gezelligheid ons dezen winter nog veel zal kosten, zooveel te meer, daar ik nog een loge in den schouwburg moet hebben, want dat overal rondloopen past ons niet; doch ik vind geen andere zaak, waarop ik bezuinigen kan dan onze tafel; en wat maakt het uit? Geen mensch ziet het of verneemt het.

Ik was niet weinig verbluft, lieve nicht, en kon in de eerste oogenblikken niets antwoorden. Eindelijk zeide ik: maar, Philippientje, wat beteekent dat nu? Onlangs zeidet gij mij, dat gij met een prachtig bovenkleed uw armoede niet voor de wereld wildet bedekken, daar zij dan spoedig verdere gevolgtrekkingen zou maken? — Wat vertelt gij nu? vroeg zij verdrietig. Wanneer heb ik dat gezegd? — Wel, mijn hemel, onlangs bij dien geborduurden bovenrok, dien ook geen mensch te zien krijgt; herinner het u maar! Gij waart nog van gevoelen, dat men ook voor zich zelven zoo voegzaam moest leven, als ware dit voor de geheele wereld. Hoe brengt gij dat nu overeen met onze tafel? — Nu, ik denk toch, dat dit een geheel andere zaak is, antwoordde zij, en voegde er nog driftig bij: nu, kort en goed — spaar gij, waar gij kunt; ik kan het niet anders, en wil het althans bij mijn toilet niet; dat moet fatsoenlijk blijven! — Goed! sprak ik scherp, want de gal begon nu ook bij mij over te loopen, en ik wil het niet aan onzen disch; hij behoeft niet rijk, maar moet voldoende zijn in hoeveelheid en hoedanigheid van spijzen; daarnaar hebt gij u te rigten. Bij die woorden stond ik op, zonder acht te geven, dat zij half bewusteloos in den rug van haar stoel lag, en mij met stervenden blik volgde.

Naderhand had ik spijt van mijn drift, en heb ik het bevel in een verzoek veranderd, waarmede ik op haar oordeel en overleg meende te werken. Doch dat had ik kunnen laten, lieve nicht; want het hielp mij niets. Zij pruilde een tijd lang, en daarna trad haar wil nog veel bepaalder op dan vroeger.

Ook zijn wij nog niet in orde met onze huishoudelijke inrigting, lieve nicht, en schijnen dit ook niet te zullen worden, hoewel wij nu zes maanden gehuwd zijn. Schilderijen hebben wij thans wel genoeg, maar tot mijn niet geringen schrik liggen thans andere dingen aan de beurt. Vazen van malachiet, aldus meen ik, dat zij die lastige stukken noemt, ook Rococco-vazen van Sêvre of Meissen, op zijn zachtst uitgedrukt, onwelvoegelijke herdersidyllen en amors. Dan heeft Philippientje ergens in wol gewerkte overtrekselen van meubelen gezien, en zit rondom in patronen, naalden, wol en zijde, om de meubelen van haar salon op die wijze aan te kleeden. In twee armstoelen komen de wapenen van haar „adellijke” moeder, en op twee anderen die van haar eigen vinding. Kortom, het wordt prachtig, want zij kan met de naald omgaan! Jammer, dat

men er niet op mag gaan zitten, of dat die borduurwerken weder onder andere overtrekselen moeten treuren, die men dan, wanneer de gelegenheid zich aanbiedt, snel en vlug er van af moet trekken.

Het gekste daarbij is, naar mijn gevoelen, dat in die zaal geene gasten komen, die haar pracht naar waarde weten te schatten. Met die voorname kennismaking wil het, tot mijn blijdschap, niet gelukken; en een paar malen is Philippientje, toen zij zoodanig een conversatie wilde dwingen, door eenige, wel is waar dwaze lieden, alles behalve vriendelijk ontvangen. Ik ben, God weet het, volstrekt geen verachter van den adel, wanneer die is, zooals hij moet zijn — degelijk en eerbiedwaardig; maar het komt mij voor, dat een fatsoenlijke burgerafkomst, waarop Philippine kan bogen, niet minder waard is. Een iegelijk blijve in zijn stand, verheuge zich in zijne voorouders, wanneer zij dit waardig zijn, en trachte hun tot eer te leven. Dat verstonden onze voorouders ook beter dan wij. Zij praalden niet met iets, dat hun niet toekwam. Maar het is kwaad prediken voor dooven.

Dewijl ik in mijn vorigen brief van een wieg sprak, vraagt gij, of wij misschien een vooruitzigt hadden. — Ach neen, lieve nicht, en ik voeg er bij: helaas! — Philippine zegt echter: Goddank! Zij vindt het „niet nobel", reeds een jaar na de bruiloft een kind te hebben, en verklaarde mij onlangs, toen ik mij met vreugde in die tijden verdiepte, dat wij misschien kinderen zouden bezitten, op zeer bepaalden toon, dat zij er meer dan een volstrekt niet wilde hebben, en vooreerst kwam dit haar ook nog niet gelegen; zij wilde thans haar leven genieten, doch geene kinderen wiegen. Dezen winter zou men dansen en den volgenden zomer reizen.

Ik zeg u dit slechts in diep vertrouwen, want die woorden hebben mij niet alleen bedroefd, maar mij zelfs, dat ik nooit voor mogelijk had gehouden, over haar doen blozen van schaamte. Zij is niet de eenige, die aldus denkt, integendeel, ik zie en weet dergelijke dingen ook van anderen. Zij gaan wel in de kerk, maar heeft het hart hier ook deel aan!

Laat mij hierbij besluiten, lieve nicht; ik ben uw bedroefde Amandus.

IV.

De groote strafpredikatie, lieve nicht, die gij mij in uw laatsten brief houdt, heeft mij zeer veel leed gedaan, dewijl mijne zonden en zwakheden daarbij in zulk een scherp licht geplaatst worden; en gij beweert, dat ik werkelijk een mensch ben, die nergens toe deugt, die behalve zijn gering doorzigt in huishoudelijke en maatschappelijke betrekkingen, ook nog in groote mate eigenwaan, stijfhoofdigheid, en de hemel weet wat nog niet meer bezit. Ja, lieve nicht, gij moet wel gelijk hebben; ik zal niet veel deugen, althans in hetgeen mijn huishoudelijk leven betreft, daar, zooals ik bemerk, Philippine aan mijn zijde alles behalve gelukkig en tevreden is. Beschouw ik dan nog nevens ons huwelijk dat van anderen, en zie ik hoe gelukkig, kalm en ordelijk, hoe eendragtig en verstandig daar alles toegaat, hoe de vrouw vol vertrouwen het oog op den man, de man op de vrouw vestigt, en de een zich naar den andere rigt, ieder op zijn tijd heerscht of gehoorzaamt, en beiden aan hun geluk en vrede zamenwerken, en wanneer ik daarbij overweeg, dat Philippientje, volgens het oordeel van al de haren, een voortreffelijk wezen is, welks bezit meer is, dan ik verdien, dan lieve nicht, kon ik wel op de gedachten komen, dat de grootste schuld bij mij ligt en ik een regt nietswaardig mensch ben. Philippine ook laat mij dikwijls bemerken, dat ik voor haar veel te onbeduidend, zwak, vervelend — en de hemel weet, wat nog al niet meer ben.

Dat bedroeft mij zeer, lieve nicht! Doch tegen één ding protesteer ik bepaald — aan mijn wil ligt het niet, doch aan mijn geheele begaafdheid. Gij kunt verzekerd zijn, dat ik niets hartelijker verlang, dan mij zoo te veranderen, dat ik voor mijn vrouw en de geheele wereld alles ben; dat ik mij zelven gaarne tot den bekwaamsten mensch zou maken, en steeds op een wenk wacht, hoe ik het hiertoe moet aanleggen, en elke hulp, die mij eenigzins vriendschappelijk wordt geboden, dankbaar aanneem. Ik zou overgelukkig zijn, wanneer ik Philippine vrolijk en tevreden aan mijn zijde mogt zien, want mijn hart is eerlijk en bemint haar opregt en getrouw; het verlangt haar gelukkig te maken en door haar gelukkig te worden. Dat is zeker moeijelijk, of misschien zelfs wel onmogelijk, wanneer het blijft gaan, zoo als dit tot hiertoe het geval is, en ik zulk een armzalig mensch ben, als men zegt.

Het is echter zeer vreemd, lieve nicht, dat ik dit alleen tegenover Philippine en binnen mijne eigene vier muren zijn moet; want waar ik overigens kome en met wien ik ook moge verkeeren, het gaat altijd goed. Men mag mij niet alleen gaarne lijden, maar hetgeen ik geruimen tijd zelfs niet heb willen gelooven, men zoekt mijn omgang. Ik zie trouwens wel in, dat zich dit voornamelijk op den naam grondt, welken mijn arbeid aan de journalistiek mij verschaft heeft, of op de kennis, die ik door eerlijke studie heb verworven. Doch dit zal men bij anderen nog in hoogere mate aantreffen, en ten slotte zou hieruit alleen de toegenegenheid en achting te verklaren zijn, die m a n n e n mij toedragen.

Zeg mij nu eens, lieve nicht, gij die zooveel ondervinding, zooveel doorzigt hebt en zoo wijs zijt, hoe komt het nu, dat men mij, ik herhaal het, gaarne mag lijden, dat men mij aanhaalt; gaarne in mijn gezelschap is, mij om raad vraagt, in één woord, mijn persoonlijkheid laat gelden, die, daarin vergis ik mij niet, overal welkom is? En dit is niet alleen het geval bij mannen, maar ook de vrouwen, die tot onzen kring behooren, schijnen mij met haar vriendschap en achting te vereeren, gaarne met mij te praten, hoewel Philippine beweert, dat ik dit volstrekt niet kan.

Een moeijelijk geval, niet waar, lieve nicht, voor een mensch, die zoo in het onzekere, zoo zonder ondervinding is als ik, en die toch zoo gaarne wist, waaraan hij zich te houden hebbe en het toch nooit

weten zal! Zal ik nu hoogmoedig zijn, en mijne goede, toegevende vrienden gelooven, of demoedig de mijnen, die gestreng oordeelen, en vooral mijn uitmuntende vrouw.

Daarbij komt mij in de gedachten, beste nicht! waarnaar ik u reeds lang voornemens was te vragen, — houd het overigens niet voor enkel nieuwsgierigheid, maar voor werkelijke deelneming, — daar ik nu toch eenmaal ben zooals ik ben, en dewijl ik den mijnen als zoodanig bekend was, hoe en waardoor is het mij mogen gelukken, de toegenegenheid van Philippine te verwerven en haar tot vrouw te krijgen? En hoe en waardoor kwam het, dat ik Philippientje nog vrij vond, hoewel zij van goede familie, in het bezit van een goed uitzet, van een kloeke houding en toegerust was met zulk een wijsheid en verstand, geest en voortreffelijken aard. Zeg mij, hoe was het mogelijk, dat zij dertig jaren oud werd, zonder onder hen, die naar haar hand dongen, een waardig persoon aan te treffen. Want het is toch buiten twijfel, dat velen en wel de besten, naar zulk een parel gestaan hebben.

Zie, lieve nicht, dat alles is mij niet zeer duidelijk, en gaarne zou ik iets meer bijzonder haar geschiedenis voor m ij n e liefde leeren kennen. Onlangs trof mij een bekende uit mijn jeugd aan, Richard W. Hij gaf mij de hand en zeide lagchende: gij zijt een brave kerel, Amandus, dat gij die oude heks, die Philippine, verlost hebt. Ik had u dien moed niet toegekend, en ken ook geen ander, welke dien daartoe zou hebben bezeten. Nu is zij u zeker regt dankbaar, zij heeft er althans reden toe. — Wat moet dat eigenlijk beduiden? vroeg ik tamelijk barsch, want deze onverstandige toespelingen ergerden mij. Philippine heeft mij door haar hand gelukkig gemaakt en bemint mij. — Dat is te hopen! hernam die ligtzinnige man lagchende. Zij zal zeker wel dengenen beminnen, die haar van een oude vrijster tot een vrouw maakte en in de gelegenheid stelde, om te heerschen! — Ik wendde dien ruwen mensch den rug toe en ging mijn weg. Zoo iets laat mij geheel koel. Doch ik ben toch nieuwsgierig, hoe dat alles zich eigenlijk heeft toegedragen en hoe ik er toe kwam, om dezen schat te durven ligten.

Bij het doorlezen van de laatste zijde van dezen brief, zie ik, dat ik van Philippine's dertig jaren gewag heb gemaakt. Ja, denk eens aan, lieve nicht, zij is werkelijk dertig, of liever thans een en dertig jaren, drie jaren ouder dan ik, en niet, zooals gij allen en zij zelve ook zegt, eerst vijf en twintig jaren. Dit moet zeker een abuis zijn en een verwisseling met nicht Agnes, die ook op den 3 Januarij jarig is. Ik ben de jaren van Philippientje uit de trouwacte te weten gekomen; daar staat, dat zij in 1825 geboren is. Zij zelve beweert echter, dat dit niet zoo is. Maar grond tot ergernis zie ik hierin niet. Integendeel moest zij trotsch wezen, er zoo goed uit te zien, dat zij voor vijf en twintig kan doorgaan. Mij is dat onverschillig, hoezeer het mij aanvankelijk verraste en deed lagchen, dewijl zij, zooals de vrouwen zoo gaarne doen, zich voor jonger wilde uitgeven, dan zij werkelijk was, en hierin zelfs haar man wilde misleiden.

Gij vraagt mij, lieve nicht, of ik mij met mijn zorgen, bedillen en vitten, zooals gij het noemt, niet voor mij zelven schaam. Of ik niet veel meer al mijne gevoelens en gedachten moest bepalen tot een regte waardering mijner vrouw en der eer, die mij met haar hand is ten deel gevallen. Of ik er niet met alle krachten naar moest streven, elken wensch van zulk een vrouw te vervullen en haar het leven aangenaam te maken? En gij zegt mij ten laatste, dat ik mij maar bedaard in Philippine's doen en laten moet schikken; daar zij den spijker op den kop treft en veel beter weet dan ik, wat zich voor ons, en wat in het algemeen het voegzaamste is.

Dat is, gedeeltelijk, zeer juist. Ik doe echter ook wat ik kan; doch boven mijn kunnen kan ik niet. Het is een wel wat alledaagsch spreekwoord, maar bij onze verstandhouding past het zeer goed: die een hond wil slaan, kan gemakkelijk een knuppel vinden. Mijne inkomsten zijn met geen mogelijkheid met iets te vermeerderen en moeten daarom toereikende zijn, willen wij niet eenmaal als bedelaars de poort uit. Het is zeer zonderling, lieve nicht, wanneer Philippine voor hare persoonlijke uitgaven de grondstelling volgen wil, geen schulden te maken, en ik die grondstelling door onze vele uitgaven moet logenstraffen. Doch helaas, zij houdt zich daaraan volstrekt niet meer, en noodzaakt ook mij, er van af te wijken. Hare wenschen, of liever hare invallen nemen niet af, maar toe, en ik ben nieuwsgierig, waar dit eindelijk op uit zal loopen. Ik kan alleen zeggen: Philippientje had niet eens burgemeesters dochter, maar een prinses moeten zijn; — dat bemerk ik toch goed, hoe weinig ondervinding ik overigens hebbe.

Gij zegt, dat ik het geluk en de eer moet waarderen. Houd mij den ernst te goed, nicht, waarmede ik u antwoord: om dat te kunnen, moet ik het geluk en de eer ook zien, moet ik mij zelven gelukkig en vereerd gevoelen. Dat heb ik reeds lang beproefd, doch kan het van dag tot dag steeds minder. Philippine maakt mij niet gelukkig en zij doet haar huis althans ook geen eer aan, maar maakt zich zelve en dus natuurlijk ook mij belagchelijk; zich zelve door hare dwaasheden, mij dewijl ik ze duld.

Ik ben hier niet in tegenspraak met hetgeen ik boven gezegd heb. Ik houd nog heden mijn vrouw voor uitmuntend en mij zelven voor onbeduidend. Ik geloof, dat ik te zwak ben, waar ik sterk en vastberaden moest optreden; ik zie in, dat ik van honderden zaken te weinig verstand heb, waar mijn wil moest gelden, aan mij de beslissing stond. Dat alles is waar en het bedroeft mij. Ik wil mij verbeteren. Maar ik zie toch, dat Philippine van haar kant niet slechts de zaken, die uitsluitend haar betreffen, maar ook die, welke ons huiselijk leven in het algemeen aanbelangen, nog veel minder verstaat — ja, volstrekt niet, nicht. Zij verstaat de vrije kunsten, waarvan ik in een vorigen brief sprak;

zij kan overigens op een penning zien en dan weder verkwistend zijn, vleijen of kijven en grollen, en hiermede houdt haar kennis op. Haar grootste gebrek is, dat zij nooit in haar doen iets verkeerds ziet, maar altijd gelijk heeft; zoodat zij ook nooit tracht zich te verbeteren, dewijl zij meent volmaakt te zijn. Ik moge, zooals men mij bij u noemt, een „dom" mensch zijn, maar zoo ver gaat mijn doorzigt toch, dat men met zulke hoedanigheden, zulk een kennis, en zulke gebreken als Philippine heeft, geen huishouden op den goeden voet houden, geen man gelukkig kan maken. Zij heeft geweten, hoe ik was; zij heeft geweten, welke maatschappelijke positie zij aan mijn zijde zou innemen; zij heeft geweten, dat zij volstrekt niet de handen in den schoot mogt leggen; zij heeft geweten, dat er voor hare wenschen in deze wereld en in haar bijzonderen levenskring grenzen bestaan — dat alles heeft zij geweten, en toch heeft zij mij gekozen; en zij weet zich niet in dit levenslot, dat haar te voren bekend was, te schikken! Wie is hier de dwaas, wie de verstandige? God beware mij voor zulk een wijsheid!

Ik kan mij best voorstellen, mijn lieve nicht, dat mijn brief, die in zulk een mij geheel vreemde gemoedsstemming geschreven is, u zal opvallen; en toch bestaat er, zooals ik reeds zeide, geen tegenspraak in het begin en het einde. Ik ben een eenvoudig, goedhartig mensch, en niet blind voor mijne eigene gebreken, doch bereid mij er van te ontdoen, en anderen regt te laten wedervaren, vooral haar, die mij als echtgenoot zoo na ligt en in mijne oogen in vele opzigten zoo hoog staat aangeschreven. Maar alles heeft zijne grenzen, ook mijn geduld, mijn toegevendheid. God weet het, dat ik niet verlangd heb kennis te maken met al die huiselijke en echtelijke onaangenaamheden. Doch men dwingt er mij toe. Wij zijn ter naauwernood acht maanden gehuwd en toch zie ik reeds, dat, in weerwil van mijn opregt verlangen, in spijt van mijn onophoudelijk streven, ons huiselijk geluk meer en meer afneemt. Dit, mijn goede nicht, kan ook in het oog des mans een traan van toorn en van smart verontschuldigen en zijn hand kracht geven, om door te tasten, men moge al of niet over gebrek aan toegevendheid en over „onedele gevoelens" wraak roepen.

Ik heb met Philippine een ernstig woordje moeten spreken. Met duisteren blik wierp zij mij een rekening toe en voegde er scherp bij: betaal het eindelijk! Ik houd er niet van mij te laten manen! Het was voor mij een geheel onbekende en onverwachte rekening van bijna twee honderd gulden voor — voorwerpen van opschik. Het is een twaalfde gedeelte van mijn inkomen en sedert vier maanden, trouwens maanden dat men gezelschap ontvangt, aldus opgeloopen. Denkt gij, dat zij het verkeerde hiervan inziet? Dat zij een verontschuldigend, een nederzettend woordje er bijvoegt? — Neen, nicht! nu is het daarmede hier in huis reeds lang uit. Buiten af in gezelschap kan zij vrolijk zijn, zoo zij het niet beter acht trotsch te wezen. Ik bemerk dat ter naauwernood, dewijl mijn betrekking mij dikwijls eerst in de eerste uren van den nacht toestaat uit te gaan; maar nu en dan zie ik dit in mijn eigen huis, wanneer Philippine gezelschap heeft en hiertoe een mijner vrije avonden heeft verkozen. Te huis echter, in den omgang met mij, is zij, eenige oogenblikken van vleijerij er af gerekend, die echter altijd hun doel schijnen te hebben, zelden anders dan trotsch of scherp, mokkende of verdrietig en zich vervelende. Wat is dat alles veranderd! Vroeger heeft zij mij menig uur opgevrolijkt, mij menige ernstige zaak ligter doen opnemen, mij menige onaangenaamheid en menig onregt vrolijk en moedig doen verdragen door een vriendelijk, vrolijk en liefelijk zamenzijn. Zij was vrolijk en gelukkig en maakte dit ook mij. Mijn hand en hart zijn nog open zooals toen, en komen haar nog dikwijls te gemoet, maar het zijn — tempi passati! En hoe spoedig reeds!

Neen, neen, nicht! ik lig op geene rozen, zooals gij mij wilt doen gelooven. Mijn vrouw kon mijn pad zoo bloemrijk maken, maar zij wil of kan niet. Onze dames naar de mode dragen alleen nog maar de bloemen in het haar; in haar hart kweeken zij die echter niet meer aan, en dus kunnen zij ze ook niet rondom zich verspreiden.

Adieu, mijn goede nicht!

V.

Deze keer, mijn goede nicht, heeft mij de brief, dien ik voor veertien dagen van u ontving, geheel en al koel gelaten. Ik ken u alle mogelijke kunde toe, maar dat gij, zoo vele mijlen van ons verwijderd, onze verhouding voor oogen hebt, en in kleine strijdvragen als scheidsregter wilt optreden, in vragen, daar gij slechts een flaauw denkbeeld van kunt hebben, en niets met zekerheid kunt weten — dat is wat al te veel verlangd, en ik kan mij, helaas, naar zulke vorderingen en vermaningen niet schikken.

In één punt echter loopen onze denkbeelden niet verre uiteen, al hebben wij daartoe ook verschillende gronden en al zijn wij langs verschillende wegen tot dezelve gekomen. Gij zegt: ik zou mij maar naar het oordeel van Philippine rigten, daar zij mij het beste kent, en niet die personen gelooven, aan wie mijn gezelschap aangenaam is. Ik zou het er voor houden, dat dit maar schijn en huichelarij is, dat zij mij voor den gek hielden en zij zich met mij wilden vermaken. — Ik, mijn goede nicht, vrees dat ook; maar ik denk, dat zij slechts den spot steken met de door de geheele stad bekende zwakheden mijner vrouw en hare even eens alom bekende excentriciteit en dwaasheid. Haal de lip maar niet op, tante; het is zoo en niet anders.

Onlangs had de minister R. mij des avonds bij zich genoodigd. De wakkere oude heer verteert hier zijn pensioen, dewijl hij zelf en zijn vrouw in deze

stad geboren zijn, en zij ook een dochter hier getrouwd hebben. Het huis is een der eerste en ook der aangenaamste, en Philippine werd, toen ik haar aldaar den vorigen herfst inleidde, met dezelfde goedhartigheid ontvangen, welke men mij van den eersten dag van mijn komst alhier heeft bewezen. Dewijl gij van uw nicht weet hoezeer zij dweept met „gelijken rang en stand," zoo kunt gij nagaan, dat zij zeer met die conversatie ingenomen was, en mij grooten dank wist toe te brengen, dat ik haar daar ingeleid had. Wij zijn er dan eenmaal geweest; doch Philippine speelde een slechte figuur. Zij trad met trotsche houding binnen, — misschien hield zij dat wel voor voornaam — en zondigde aldus dadelijk tegen den zoo geheel vrolijken, ongegeneerden, aangenamen toon, die daar heerscht. De oude heer, die algemeen om zijn openhartigheid gevreesd is, heeft het haar ook laten bemerken, tot haar niet geringe ergernis; want tegen een minister en baron kon men zich wel niet verzetten, en zijn oordeel kon men niet in den wind slaan. Daarop kwam de winter met zijne feesten, toiletten en geheelen nasleep, iets dat de aandacht der wereld op geen aangename wijze op Philippine en ons huis vestigde, en toen werd ik op een soirée genoodigd zonder haar; zij heeft geweend van toorn en smart, lieve nicht, en plan op plan gesmeed; nu eens wilde zij toch komen, dan weder zich wreken. Ik mogt er niet heen, en mogt het ook niet laten afzeggen, — dat ik natuurlijk reeds dadelijk gedaan had.

Na verloop van een paar dagen kwam mij de oude heer op de straat tegen, en ging onder vrolijken kout met mij verder. Apropos, sprak hij na eenigen tijd, uw afzegging heeft ons onlangs veel leed gedaan; doch daar wij u zonder uw vrouw moesten vragen, hadden wij het wel half en half gedacht. Er was niets aan te doen. Ik ben een oud man, en meen het goed met u. Zie, gij zijt ons altijd welkom, maar uw vrouw past ons niet, voor dat zij zich veranderd heeft. Duivels, kerel, wat doet die vrouw over zich praten! Gij moet er over nadenken, en met vaste hand toetasten, dat zeg ik u! En aldus ging het nog een geruimen tijd door, en ik ging naast hem voort als — een ongelukkig man, wilde ik zeggen. Ik had tegenover den ouden heer den moed niet eenige tegenbedenkingen te maken aan welker waarheid en juistheid, ik zelf wel het minste geloof kon hechten. Hij had maar al te zeer gelijk.

Waarop hij in het bijzonder doelde is mij volstrekt geen geheim. Ook wil ik er u geen geheim van maken; ik zal er evenwel toekomen, wanneer de schildering van mijn huiselijk leven mij er brengt. Want gij zegt in uw brief, — ter beantwoording van den mijnen, waarin ik mij beklaagde, dat alle huiselijkheid bij ons verdween, — dat men niet eeuwig bij elkaar kan hokken. Ik kan dit niet beter beantwoorden, dan door u een onzer dagen af te schilderen, aan wien alle anderen in meer of mindere mate gelijken.

Ik sta des winters en zomers, om een paar uren kalm te kunnen werken, en om later tegen acht uren met Philippine op mijn gemak te kunnen ontbijten, zeer vroeg op. Vroeger heb ik mijn koffij altijd zelf gereed gemaakt, — want ik kan vooral in den winter niet zoolang nuchter en in de koude blijven, — en die was altijd goed, en eigenlijk de eenige weelde, die ik mij veroorloofde. Toen ik dan ook nog ongetrouwd was, kwam het meisje om zes ure mijn kagchel aanmaken, doch het spreekt, dat op deze orde van zaken vele onaangename uitzonderingen bestonden, en ik verheugde mij niet weinig in het vooruitzigt van in een eigen woning met een eigen dienstmaagd, dit precies op zijn tijd te kunnen hebben. Dit is echter anders uitgeloopen dan ik dacht. De meid heeft thans nooit tijd, en laat zich nooit zien voor zeven ure of half acht, omdat zij zoo laat naar bed gaat. Daar ik echter geen koû wil lijden, zoo maak ik zelf mijn kagchel aan, dat wil zeggen, wanneer ik hout kan bekomen, want in mijn kamer krijg ik dat nooit, in spijt van mijn herhaald verzoek; Philippine verklaart dergelijke begeerten voor onuitstaanbare pretensiën, en zij zou alsdan wel drie meiden noodig hebben. Koffij heb ik dan in de eerste maanden van ons huwelijk, op haar vleijend verzoek, met haar gedronken. Maar ten eerste moest ik dan tot acht ure nuchter blijven, ten gevolge waarvan ik mij zeer onpleizierig gevoelde, en ten tweede werd de koffij al spoedig zoo slecht, dat ik die niet lustte. Dus ben ik dan weder tot mijn vorige gewoonte, zoo als toen ik nog niet getrouwd was, teruggekeerd, en, dit is een der weinige dingen, die ik doorgezet heb, spoel mijn koffijgereedschap af, en ben om acht ure met Philippine vrij.

Doch dikwijls staat zij eerst om negen ure of ook nog wel later op, op een tijd, dat ik reeds weder aan den arbeid zijn moet, want om dien tijd komen de posten aan en drukproeven, kortom, zaken, die geen uitstel kunnen lijden. Elke stoornis is dan hinderlijk; in weerwil hiervan stoort mijn vrouw mij nooit meer dan juist in dien tijd, — niet om mij eens een goed en hartelijk woord te komen brengen, om mij haar liefde te betoonen, maar om mij dit en gene te brengen of te vragen, dat zij op elk oogenblik van den dag even zoo goed kon doen. Ik ben dan ook sedert eenige weken naar het bureau der redactie verhuisd. Mijn dagelijksch werk voedt ons en duldt geen uitstel; doch Philippine laat mij geen rust.

Zoo wordt het twaalf ure. Zij heeft tot een ure of half twee bezoek, of gaat ten dien einde uit. Wanneer zij vrij of weder thuis is, eten wij; zoo wat tusschen eenen en drieën, zooals dit uitkomt. Het eten is slecht en boeit ons niet aan tafel, — zij zelve is verdrietig of verstrooid, in allen gevalle met mijn onderhoud niet tevreden, daar dit al te laf is bij het geestige, dat zij dien morgen aangehoord heeft, en nog minder gevoelt zij zelve zich genoopt een gesprek op touw te zetten. Zij is loom en interessant, noemt men dat zoo niet?

Dan slaapt zij, en ik moet van drie tot zes ure naar mijn bureau; of ik er lust toe heb of niet,

ik moet. Wanneer ik terug kom, heb ik tijd, doch zij is aan haar toilet, is uit of heeft gasten bij zich. Wil ik eten, zoo moet ik naar een restauratie, of mij, op een der met borduurwerk beladen stoelen met een kop thee en een stukje brood tevreden stellen. Vier malen in de week komt de post des avonds om negen ure aan, en ik moet alsdan tot twaalf ure arbeiden. De overige dagen heb ik vrij, maar zij is het zeker niet, en op die wijze wordt het middernacht, en wij gaan naar bed, zonder een uur te zamen geweest te zijn.

Nu, lieve nicht, noemt gij dit te zamen zijn een huiselijk leven? Moet de man zijn betrekking laten varen, om voor zijn vrouw een vrij uurtje te hebben, wanneer het haar belieft? Of moet de vrouw haar tijd, die door niets beperkt wordt, regelen naar de bezigheden van haar man? — Ik kan niet en zij wil niet, dus blijven wij elkaar vreemd, ofschoon ik de treurige gevolgen van zulk een rampzalig leven in geen opzigt uit het oog verlies, maar die, helaas, reeds al te veel in ons leven zie doordringen.

En voor wien offert mijn vrouw het geluk van den huiselijken vrede op? — Niet voor een werkelijk aangenaam, beschaafd gezelschap, maar voor den omgang met een paar vrouwen van oude familie en dubbelzinnige renommée; met eenige mannen, die, de hemel weet, op welke wijze, zich in zulke kringen toegang hebben weten te verschaffen. Iedere verstandige vrouw vermijdt hen, dewijl men weet dat die knapen gewetenloos genoeg zijn, om aan alles eerder te denken, dan aan den naam eener achtenswaardige vrouw, en dat zij, ook door een slechts oppervlakkigen omgang met hen bezwaarlijk voordeel of eer, doch vrij zeker het medelijdend schouderophalen en de minachting der verstandigen zal op zich laden. Dat hier ook eenige uniformen en een persoon met een poolschen naam en een kleinen zwarten baard bij is, spreekt van zelf.

Mijn vrouw heeft kennis aan hen gekregen door die vrouwen, die haar als surrogaat voor de voorname wereld moeten dienen, daar zij bij de personen van naam geen toegang heeft. Thans echter schijnen zij hunne tenten bij ons te hebben opgeslagen, en spreken met elkaar over het „klein burgerlijke," althans hierover wil ik een weddingschap aangaan, — en brengen haar, door haar belagchelijk overdreven het hof te maken, het hoofd op hol.

IJverzuchtig ben ik niet, lieve nicht, hoewel Philippine dit zegt, wanneer ik haar nu en dan opmerkzaam maak op hetgeen de wereld zegt, welke deze personen nu eens afzonderlijk, dan weder gezamenlijk meer dan eenmaal daags bij ons ziet aanschellen. De goede, aangename huizen, zooals ook dat des ministers, worden haar, zoo al niet geheel afgesloten, dan toch niet dan ongaarne geopend.

Ik ben niet ijverzuchtig, herhaal ik. Ik heb te goeden dunk van Philippine's karakter en verstand, — niet echter van haar liefde tot mij, lieve nicht. Doch aangenaam is het mij natuurlijk niet, wanneer ik ten allen tijde zulk een heer bij mijn vrouw ontmoet, wanneer ik hoor, hoe bij mijn binnenkomen het gesprek stokt, en de heeren alsdan weldra het huis verlaten. Is dat zich wachten voor den schijn. Is dat bedacht zijn op een smetteloozen naam, een naam, die fijn en teeder is als een spinneweb, en zoo besmetbaar als sneeuw? — En, kunt gij het gelooven, evenwel beklaagt Philippine zich, niet tegen mij, maar tegen anderen, dat ik haar met die heeren alleen laat, en haar niet te hulp kom! Doch ik heb haar gezegd, en verklaar dit ook hier: wee de vrouw, die in zulke gevallen de hulp van anderen behoeft, die niet zelve haar vrijheid en rust weet te handhaven! Weet gij wat men van zulk een vrouw denkt? Zij wil zich niet helpen! Zij wil te gronde gaan. Want een ieder weet dat het, volgens onze zeden en gebruiken, niemand gemakkelijker valt dan een vrouw, om haar omgang geheel naar haar eigen verkiezing in te rigten.

Ik wil u om het zonderlinge van de zaak nog mededeelen, welk een vreemden inval Philippine onlangs had. Toen wij voor eenige dagen een onderhoud hadden over die bezoeken, en de gevolgen daarvan, en zij mij met tranen, — dit is iets nieuws, doch zeer natuurlijk, want ik maak haar zenuwachtig, — van de ergste ijverzucht beschuldigde, voegde zij er bij: en toch heb ik nog meer regt om dat te zijn. Gij zijt mij niet getrouw. Denkt gij, dat ik uw omgang met die en gene niet opgemerkt heb, dat gij altijd bij elkaar zijt, en elkaar altijd zooveel beteekenend aankijkt, en als toevallig elkaar aanspreekt, — zij, dat onnoozele schaap, en gij, die anders den mond niet kunt opendoen! Oh! ik bemerk het zeer goed, ik arme vrouw! En gij wilt mij nu alleen om mijn blik af te leiden nog den oorlog aandoen op mijn eigen gebied met uwe beschuldigingen en advokatenstreken. Maar ik ben zoo dom niet!

Ja, ja, lieve nicht; zoo brengt men den krijg over op vreemd gebied. Doch nu, vaarwel, en verwonder u niet zoo ik langen tijd stilzwijg. Mijn bezigheden zijn door den oosterschen oorlog zeer vermeerderd. Uw getrouwe neef.

VI.

Wat zult gij wel voor gezigt zetten, waarde nicht, wanneer gij des woensdags dezen brief ontvangen hebt, en aan het handschrift hebt erkend van wien hij komt. Maakt het u zeer verdrietig en van mij afkeerig? Werpt gij het ding mogelijk ook in een hoek, om het in een oogenblik van ledigen tijd weder op te nemen, om ontstemd en met minachting te lezen, wat die „hoogmoedige persoon daar ginds" u weder de ooren vol blaast met klagten over aangelegenheden, die hij zelf niet in staat is te regelen. Want ik kan mij best voorstellen, waarde nicht, en half en half is het mij ook bekend geworden door mededeelingen van anderen, dat gij mij verdenkt van mijn briefwisseling gestaakt te hebben, omdat ik mij schaam al de ellende mede te deelen, die ik door mijn eigen

toedoen en onvergefelijk gedrag in mijn jonge huishouding heb uitgelokt; omdat ik mij schaam van al de domme streken te spreken, die ik begaan heb, en in elken volzin het bewijs te leveren, dat ik ongeschikt ben, om het hoofd van een gezin te zijn, en dat ik het daarom met een onvergefelijke lichtzinnigheid heb gewaagd een eigen huishouden op te zetten. En omdat ik mij dus schaamde, meent gij ook, dat ik dom genoeg geweest ben om over uwe, maar al te regtmatige verwijten vertoornd te zijn, welke gij mij over mijn gedrag hebt doen toekomen, en dat ik mij verzet tegen de beraadslagingen, vermaningen enz., waarmede gij getracht hebt mij op den regten weg terug te brengen.

Och, lieve nicht, wat dicht gij mij al niet toe. Als ik voor eenigen tijd uit een tamelijk scherpen brief van mijn zuster Louise vernam, hoe men, en voornamelijk gij, over mij dacht, gevoelde ik mij aanvankelijk ook zoo getroffen, dat ik mij dadelijk nederzette, om u te schrijven. Ik werd hierin echter verhinderd door arbeid, die niet was uit te stellen, en naderhand begreep ik, dat stilzwijgen beter was dan schrijven. Er bestaan bij mij werkelijk nog gronden, om aan het eerste de voorkeur te geven. Ik bedacht, dat ik mij sedert langen tijd voorgenomen had, niet meer op hetgeen mijn zuster zeide acht te slaan. Gij weet toch en hebt het zelve beaamd, dat mijne broeders en zusters, en onder hen voornamelijk Louise, weinig aanspraak hebben op mijne vriendschappelijke gevoelens, zoodat zij geen regt heeft te vorderen, dat ik mij aan haar raad of lofspraak iets laat gelegen liggen, of dat ik werkelijk aan haar deelneming geloof sla. Gij weet, waarde nicht, dat ik geen onverzoenlijk mensch ben, doch dat ik de woorden, die toen in mijns vaders studeerkamer gesproken werden, nog heden niet vergeten ben en ook nimmer vergeten zal, is mijn schuld niet. Waarom heeft men aldus tot mij gesproken! — Doch genoeg hiervan.

De wezenlijke grond van mijn lang stilzwijgen ligt niet in mijn gevoeligheid of ligtgeraaktheid, ik heb nooit zoo iets in mij bespeurd, noch in een gevoel van schaamte. Ook hiervan was in de beteekenis, waarvan gij spraakt, geen denken. Zooveel ik mij herinner, meldde ik u in mijn vorigen, dat ik u, wegens mijne vele bezigheden, wel vooreerst niet zou kunnen schrijven. Bij deze reden, die inderdaad niet uit de lucht is gegrepen, lieve nicht, want ik heb in vele weken geen vrij uurtje gehad, kwam als tweede omstandigheid, dat er werkelijk niets was, dat ik der moeite waardig achtte, u te berigten. Bij ons viel niets nieuws voor, en alles, wat er gebeurde, waren — helaas of Goddank? — nieuwe variatiën op het oude thema. In één woord, ik had slechts mijne vorige brieven kunnen herhalen en u aantoonen, dat onze echt niet tot de aangenamen, veel minder tot de gelukkigen behoort.

Erger, dan in mijn laatsten brief, dien ik u nu acht maanden geleden heb geschreven, is het intusschen niet geworden; integendeel is er voor korten tijd eenige verandering gekomen, die mij zeer verheugde, hoeveel leed mij de aanleidende oorzaak ook voor Philippine deed. Een dier dames, waarmede mijn vrouw, zooals ik u heb geschreven, voornamelijk omgang had, heeft zich zoo beneden alle beschrijving gedragen, dat dit vat onverwacht den bodem is ingeslagen. Deze onaangename persoon verdween dus uit het gezelschap, en Philippine brak in de eerste opwelling van drift allen omgang met dien klub af, en is er thans evenzeer tegen als zij vroeger er voor ijverde.

Hetgeen die dame jegens Philippine misdreef is eigenlijk niet erger, dan hetgeen men honderd malen in de maatschappij kan beleven. Men treft overal personen aan, die het zeer natuurlijk vinden, andere goedhartige of dwaze menschen daar te willen kennen en tot hun eigen voordeel te gebruiken, waar het slechts in hun belang is, en om hen daar stoutweg den rug te keeren, waar zij niets van hen kunnen trekken. Philippine stond overigens met die dames op een geheel eigendommelijken voet. Men kwam bij ons; men kwam in dit huis bijeen en een paar malen kwam het mij bij zekere gelegenheid voor, als gebruikte men ons huis tot een rendez-vous. Daarentegen is mijn vrouw geen drie malen bij haar genoodigd en dan nog, wanneer zij in haar hartelijke toegenegenheid die dierbare vriendinnen bezocht, werd zij zelfs niet hartelijk door haar ontvangen.

Nu kwam zij op zekeren avond bij de bovenvermelde dame en vond deze op het punt, om met twee of drie vriendinnen uit te gaan, ik meen naar iemand, die ook tot het kransje behoorde. Philippine zeide later, al dadelijk bespeurd te hebben, dat haar verschijning een einde maakte aan een druk gesprek en dat zij niet welkom was. Genoeg; zij gaat onder verzekering van het leedwezen der dames, dat zij niet vroeger verschenen is, met haar mede, doch neemt bij een zijstraatje van haar afscheid, en nu moet zij van een „vriendin" vernemen, dat deze dames, zoodra mijn vrouw vertrokken was, weder naar de woning, van waar zij kwamen, zijn teruggekeerd en dat zij een zeer vrolijken avond gehad hebben, dat men kaart gespeeld heeft enz. dat men die komedie alleen heeft aangelegd, om van Philippine af te komen, over wie men zich daarenboven op een wijze heeft geuit, die vermoedelijk niet hoffelijk en zeker niet voorzigtig is geweest. Dit zijn echter mysteries, waarin ik niet ben ingewijd geworden. Philippine was van oordeel, dat het mij niet aanging; zij weet helaas, dat zij bij mij geen steun vindt; daarenboven ben ik een goede sukkel, en zij zal wel voldoende voor zich zelve gesproken hebben. — Daaraan kan ik niets doen, lieve nicht, want Philippine toonde ook hier, zooals in alle dingen, haar eigene halstarrigheid, die ik niet vermag te buigen.

Zij zag in die zaak alleen datgeen, wat wel is waar kwetsend en onwellevend, doch ook slechts dwaas was; dat, wat haar daarin tot eer verstrekt, kan of wil zij niet begrijpen; en toen ik, om haar te troosten, haar daarop wees, werd zij bitter en

zelfs zeer toornig. En toch, lieve nicht, meen ik, dat dit eervolle zoo duidelijk is, dat men inderdaad moet willen blind zijn, om dit te miskennen. Hoe die vrouwen over haar dachten of denken, hoe zij zich ook over haar mogen uitgelaten en van haar partij getrokken hebben, aan hare afzonderlijke bijeenkomsten en genoegens lieten zij haar geen deel nemen, omdat zij, zij mogen zich uitdrukken zooals zij willen in haar altijd de welvoegelijke vrouw erkenden en achtten, lieve nicht, die met zulke zaken niets gemeens wilde hebben; want juist op zulk een avond is datgeen voorgevallen, wat die dames voor altijd in miskrediet gebragt heeft, en ook de overige personen, die er in betrokken zijn, in een twijfelachtig licht heeft gesteld. En hiermede genoeg daarvan.

Van toen af was in ons huis de verstandhouding eenigzins verbeterd. Philippine leefde althans meer voor haar huis en voor mij; zij was dikwijls alleen. Ja, zoo zij slechts had gewild en haar voordeel met die zaak gedaan had, zoo zou die ergerlijke gebeurtenis de heilzaamste gevolgen hebben kunnen voortbrengen. Er waren personen genoeg, die haar weder vriendschappelijk gezind zouden worden, en voor haar hunne kringen zouden geopend hebben. Juist dat zij uit die avondgezelschappen werd uitgesloten, iets dat haar zelve zoo zeer hinderde, deed haar bij anderen in achting rijzen. Men zag in, dat zij aan het geheele schandaal onschuldig was; dat men in die kringen van haar vertrouwen misbruik had gemaakt. De minister R. zeide zelfs tot mij, dat hij zich over den loop dier zaak moest verheugen, dewijl dit mijn vrouw tot nadenken zou brengen. Uw vrouw, aldus zeide hij, heeft daardoor veel gewonnen; zij heeft zich wel blind betoond voor den weg, dien dat gezelschap heeft ingeslagen, doch dat hindert niet; zulk een blindheid strekt tot eer. Breng uw vrouw weder tot ons, vriend; zij zal ons welkom zijn.

Dus scheen alles goed te gaan, maar Philippine wilde van die gelegenheid geen gebruik maken. Zij trok zich geheel en al terug, en in plaats van in hare aanspraken op haar omgang bescheidener te worden, werd zij nog terughoudender, nog ongenaakbaarder. Zij verkeert eigenlijk met niemand meer, en zit altijd thuis, en nadat zij het mij in den eersten tijd eenigzins euvel geduid had, dat ik haar niet voor het éclat, dat de zaak maakte, had behoed, sloot zij zich weder aan mij aan, en gaf zij zich weder meer, al was dit aanvankelijk ook met een bitter-zoet gelaat, aan een zachtere stemming over, ja toonde mij een toegenegenheid, die ik sedert de eerste maanden van ons huwelijk zoo smartelijk heb moeten missen, en die mij toch zoo gelukkig maakte. Wanneer Philippine den omgang met de wereld kan ontberen, is mij dit aangenaam; ik ben met het gezelschap mijner vrouw geheel tevreden.

Dit hield eenigen tijd aan, tot voorviel, hetgeen *gij* weet. Philippine is thans het ergste te boven, volgens het gevoelen van den geneesheer, en ik hoop dit van harte, daar zij zeer geleden heeft. Dat haar gemoedsstemming daarbij niet bijzonder opgeruimd, ja dikwijls zelfs zeer gedrukt was, kunt gij wel denken. Ik klaag daar ook niet over, en wil gaarne alles verdragen, en zooveel mogelijk uit den weg ruimen. Het moet een onuitstaanbare toestand zijn. Elke onaangenaamheid van het tegenwoordige wordt mij door het vooruitzigt verzoet, dat ik vader zal worden; en ik hoop ook, dat Philippine, nu zij op den weg van beterschap is, opgeruimd en tevreden de toekomst zal inzien, en ons geluk als zoodanig zal erkennen. Haar gezondheid is vrij wel, en haar toestand over het algemeen normaal; zij gevoelt zich van tijd tot tijd zeer moede, en ook eenzaam, en dus vind ik het natuurlijk, dat zij iemand zoekt, die haar gezelschap houdt, en die haar in de huishouding behulpzaam zal wezen. Dat zij daartoe tante Dorothea verkoos, is te begrijpen, daar deze haar schier tot een moeder is geweest. Ik ken haar trouwens het minste van al onze bloedverwanten, en had aan u de voorkeur gegeven, lieve nicht; doch hierin gaat de wil van de vrouw voor. Zij komt, denk ik, binnen drie weken, doch gij zelve zult dit wel het beste weten.

Sprekende over onze tante, de weduwe van onzen oom, lid van de militaire regtbank, wordt mij echter het hart wel wat gedrukt. Ik bid u, nicht, zeg haar in des hemels naam niets van den inhoud mijner vorige brieven. Dat waren tijden van klagten, die zich, naar ik hoop, niet zullen herhalen. Gij zult het zeker niet vergeten zijn, dat in den beginne van ons huwelijk Philippine zich tegen onze correspondentie heeft verzet, en dat zij die voor zich zelve voorbehield. Ik heb haar evenwel voortgezet, daar ik u van mijn prilste jeugd van al onze bloedverwanten het beste ken, en bij u steeds deelneming in mijn lot en toegevendheid voor mijne zwakheden heb gevonden. Maar ik heb dit om des vredes wille in het geheim gedaan, en mogt dit nu uitlekken, zoo zou Philippine zich hierop gronden en mij den oorlog aan doen. Ja, lieve nicht, ik zou mij zelven ook wegens die geheimzinnigheid in het ongelijk moeten stellen. Hierbij komt nog, dat Philippine, die bij dergelijke oneenigheden al niet zeer zacht te werk ging, thans nog op de hulp van een tante kan rekenen, en daarenboven door haar toestand in zulk een prikkelbare stemming gebragt is, dat ik de onaangenaamste tooneelen voorzie, en zelfs voor haar gezondheid bevreesd ben.

Nogmaals bid ik u, lieve nicht, spreek er toch niet over.

Uw getrouwe neef

AMANDUS.

(Op de onbeschreven weerzijde van het laatste blad van dezen brief is met groote, eenigzins bevende letters door de hand mijner tante geschreven en driemalen onderschrapt: „onvergetelijk!" en daaronder staan de woorden: „wacht, gij huichelaar!!!!!").

VII.

Maar, mijn lieve, beste nicht, ik smeek u in 's hemels naam! Wat schrijft gij mij! Is het inderdaad waar? Is het mogelijk? Weet gij niets van onze vooruitzigten? Weet gij niet, dat tante bij ons komt inwonen en tot na het doopfeest blijft? Hoe is dat mogelijk? Ik heb Philippine toch reeds voor maanden gevraagd, of zij het niet aan onze naaste bloedverwanten zou melden, en zij antwoordde, dat dit wel geschieden zou in zooverre dit noodig mogt zijn. Ik zelf kon het niet melden; in de eerste plaats, daar ik niet geschreven heb, en ten andere dewijl Philippine mij het stilzwijgen had opgelegd. Zij is zoo omzigtig en schroomvallig met haar toestand, dat geen mensch er van mag weten. De uitzonderingen en de wijze waarop zij het zal mededeelen, heeft zij zich voorbehouden. Ik mogt echter natuurlijker wijze veronderstellen, dat gij en tante Dorothea tot die uitzondering behoordet. En lieve nicht, — hoe is het mogelijk!

Gij bemerkt wel uit mijne woorden, hoezeer ik ontsteld ben, en gij ziet uit den datum, dat ik mij onmiddellijk na ontvangst van uw brief beijver dien te beantwoorden. Ik heb er zelfs nog niet met Philippine over gesproken; zij is uitgegaan, doch ik mogt en wilde niet op haar terugkomst wachten, daar hare woorden in mijn antwoord en in mijne gevoelens geen verandering zouden kunnen uitwerken. Ik gevoel diep, lieve nicht, welk een onregt men u, die ons zoo na in den bloede verwant zijt, u, onze getrouwe raadsvrouw, met deze geheimhouding heeft gedaan. Ik gevoel te gelijker tijd zeer diep, hoezeer men daardoor tevens mij gekwetst heeft. Philippine weet zeer goed, hoe mijn verstandhouding tot u van kind af is geweest en dat ik voor u geene geheimen heb. Een uitlegging voor het gebeurde kan ik wel vinden, doch geen verontschuldiging; alles heeft zijne grenzen, en gij kunt overtuigd zijn, lieve nicht, dat ik met mijn vrouw over deze weinig vriendschappelijke handelwijze zal spreken.

Hetgeen gij van tante Dorothea schrijft, heeft mij ook in zeer treurige stemming gebragt. Ik kon in de verte niet vermoeden, dat gij beide niet in goede verstandhouding waart. Gij weet, dat toen ik nog te huis was, niet in dergelijke familiegeheimen inwijdde, en sedert ik weg ben heb ik natuurlijk niets vernomen, en zoo gij waant, dat Philippine mij dergelijke zaken mededeelt, vergist gij u. Philippine spreekt alleen van onze bloedverwanten, wanneer zij hen in vergelijking van andere personen alhier kan verheffen, en hoogstens maakt zij daarbij van haar tante Dorothea en haar vorig verblijf bij deze met iets meer gewag, zooals zij dan ook met haar in briefwisseling bleef. — Gij doet mij dus werkelijk onregt, lieve nicht, wanneer gij meent, dat ik aan deze tekortkoming jegens u deel heb. Ik ben niet alleen onschuldig, maar zelfs zeer verontwaardigd en begrijp van Philippine's handelwijze steeds minder en minder.

Slechts in Philippine's toestand zoek en vind ik een opheldering van deze handelwijze en geheimzinnigheid, hoewel ik niet inzie, waarom en op welke wijze zulk een uitwerking in het aanzijn geroepen wordt. Philippine was, zooals ik u berigtte, zeer beschroomd en geheimhoudend bij elk woord, dat betrekking had op ons toekomstig geluk. Het liefste had zij het, ik geloof zelfs voor mij verborgen gehouden. Daar dit echter alleen in romans en in de hersenen van zulke schrijvers mogelijk is, die nooit het leven hebben leeren kennen, zoo nam zij het besluit, mij op mijne vragen naar haar bevinden niet te antwoorden, of mij het stilzwijgen op te leggen door woorden als: dat gaat u niet aan! Daar behoeft een man niets van te weten. Ik vind u zeer onkiesch! Van zulk een toestand mag men met zulke ruwe woorden niet spreken, dat beneemt alle poezie! en wat dies meer zij.

Ik geef toe, lieve nicht, dat de bekende en effect te weegbrengende romanscène, waar de „dierbare" gade den echtgenoot nadert, of hem bij zijn te huis komst opwacht en met een fluisterende stem mededeelt, dat zij hem iets heeft toe te vertrouwen, waarna zij het „dierbare" gelaat aan zijn borst of tegen zijn schouder doet rusten en met een „aanvallig" blozen of een „aanvalligen" schaamteblos hem een zoet geheim lispelend mededeelt — ik geef toe, lieve nicht, dat zulk een tooneel buitengewoon veel aanlokkelijks, dichterlijks en bekoorlijks moge hebben voor vele personen, en dat het het boek den getroffen lezer dierbaar kan maken. Ik moet zelfs bekennen, dat het mij onaangenaam aandeed, toen ik naderhand bedacht, hoe de zekerheid dezer zaak zich zoo eenvoudig, zoo natuurlijk aan ons had voorgedaan, zonder dat hierbij woordrijke volzinnen of tooneelen, — ik was natuurlijk zeer verheugd, Philippine echter beschroomd en ontevreden — hadden plaats gehad. Ik moest lagchen over het onderscheid tusschen de voorstellingskracht der dichters en het werkelijke leven, vooral wanneer ik, uit zoo menig ter loops uitgesproken woord van met ons bekende mannen en vrouwen, tot het besluit moet komen, dat het overal al vrij eveneens toegaat als bij ons.

Deze lust tot lagchen verging mij al spoedig, toen Philippine's lijden, waarvan ik u reeds iets meldde, begon, en zoo zeer toenam, dat reeds hiervoor al het poetische der zaak moest verdwijnen. Bovenal was en is het mij niet regt duidelijk, hoe Philippine tegenover mij van zulk een opvatting der zaak kon spreken, en zelve haar slechts uit dat oogpunt kon beschouwen. Evenwel deed zij dit; gave de hemel, dat zij de zaak van een ernstiger zijde opvatte. Volgens mijn denkbeeld bestaat het poëtische, dat er in ligt, daarin, dat de echtgenooten elkaar voortaan als ouders leeren beschouwen, dat zij zich in hun kind door een vaster en schooner band vereenigd zien, dan dien, waarmede kerk of staat hen kan binden. Ik vind dit juist in het kleine schepsel zelf, dat aan ons zijn leven verschuldigd is, dat ons

zijn liefde zal toewijden, terwijl wij het zoo geheel de onze brengen. Ik zie de komst van dit wezentje, als een goddelijk geschenk, met een diep gevoel van dankbaarheid en geluk, met godsdienstig gevoel te gemoet.

Bij Philippine bemerk ik hiervan niets. Zij schijnt slechts het onaangename te gevoelen, dat haar toestand haar reeds veroorzaakt heeft en nog veroorzaakt, doch met opgeruimden blik ziet zij zijn komst, althans zigtbaar, niet te gemoet. Zoo zij gevoel voor poëzie en geluk heeft, moet het wel zeer diep zitten; of verbergt zij het, zooals zij het ook geheim houdt, of tracht geheim te houden, dat zij moeder moet worden? Hoe dit mogelijk is, en waarom zij dit begeert, begrijp ik niet; wel, hoezeer ik het ook zou kunnen verschoonen, dat men het de geheele wereld zou willen toeroepen. Ik gevoel mij althans somtijds zoo gelukkig, dat het geluk mij trotsch maakt en ik moeite heb om te zwijgen. Doch vrienden en bekenden, die waarlijk belang stellen in ons lot, kon men het althans mededeelen, om niet van u te spreken, die ons steeds zoo getrouw en liefderijk hebt bejegend. Doch ik herhaal het, Philippine denkt niet alzoo en somtijds komt het mij voor, als beschouwde zij hetgeen ons te wachten staat niet als een geluk, maar als een last, en zij verbergt het niet, opdat zij er zich niet op zou behoeven te beroemen, maar omdat zij zich — schaamt!

Ik ben een dom mensch en zeer onervaren in zulke diepten van het vrouwelijk gevoel. Ik kan mij dus vergissen, en mogelijk mij niet verheffen tot de hoogte van zulke aanschouwingen. Ik heb u vroeger reeds eenmaal over dit punt geschreven en wil hier alleen maar zeggen: ik begrijp het gevoel van schaamte eener vrouw niet, dat zich openbaart bij elk woord, elke gedachte, die haar herinnert, dat zij ook moeder worden kan of worden zal. Ik ken geen hoop, geen zekerheid, die meer overeenkomende is met haar natuur, en haar dus meer welkom moet wezen en vrolijker en gelukkiger maken kan. Ik noem het terugdeinzen hiervoor of zoo onnatuurlijk laf, of even zoo onnatuurlijk smaadvol voor de vrouw zelve als voor den man, en in de pruderie van het verbergen en geheimhouden vind ik geen fijn, doch een valsch, een krankzinnig gevoel. — Maar trouwens, wie ben ik!

Ik hoop van ganscher harte, eenmaal nog eens beter van mijn vrouw te kunnen denken. Sedert zij zich beter gevoelt, ziet zij de zaken ook ligter in. Zij toont mij althans weder een opgeruimd gelaat; zij is niet altijd kwaad geluimd en laat mij nu en dan iets zien, dat zij voor het kleine schepsel maakt, en zinspeelt somtijds op dat oogenblik. Beangst is zij trouwens nog zeer, doch ik hoop, dat ook dit zal verdwijnen. Wanneer zij zich in acht neemt en ontziet, wanneer wij de voorschriften van den arts volgen, vrees ik geen ongeluk. Philippine is immers gezond, en God zal ons genadig zijn. Ik zorg voor haar, doch ben niet bezorgd. Mijn vreugde is groot en wordt met iederen dag, dat wij zeker van ons geluk zijn, nog grooter. — Ik hoor Philippine komen, en eindig, omdat ik iets dadelijk met haar te bespreken heb. Wees toegevend, lieve nicht. Zij zal haar onregt tegen u goed maken; hiervan ben ik overtuigd.

Amandus.

VIII.

Mijn lieve nicht! onze tante Dorothea is den vorigen woensdag bij ons aangekomen, nadat zij eerst nog een bezoek had gebragt bij neef Willden, en heeft zich sedert dien tijd reeds zoodanig bij ons gewend, alsof zij altijd bij ons had ingewoond. Gij kunt wel denken, dat die manier over het algemeen mij wel beviel, daar mij alle complimenten hinderlijk zijn, en omdat ik, ten gevolge mijner onoverwinnelijke bedeesdheid, tante aanvankelijk slechts met hartkloppįng te gemoet ging, hetgeen ik thans al zoo tamelijk heb overwonnen. Gij moet daarom niet boos op mij zijn, lieve nicht. Gekend heb ik de dame eigenlijk nooit; zij was voor mij steeds het ongenaakbaarste, en gezien heb ik haar, sedert ik naar N. kwam, slechts op die beide dagen, welke ik sedert mijn huwelijk in mijn geboorteplaats doorbragt. Daar kwamen mij nu plotselijk zoo uiteenloopende oordeelvellingen over haar ter oore. Gij noemt haar in uw vorigen brief valsch, heerschzuchtig en despotisch; uit hetgeen Philippine nu en dan omtrent haar deed blijken, kwam zij mij voor als het model eener deftige dame, vol gestrengheid en eerbiedwaardigheid, van de personificatie van hetgeen betamend is, met één woord als een persoon, dien men den grootst mogelijken eerbied verschuldigd is, en gij kunt wel denken, dat deze beide voorstellingen, die eigenlijk in den grond weinig verschillen, mij een weinig beangstigden. Want de persoon, dien gij willekeurig noemt, lieve nicht, en dien Philippine ontziet als verdienende den meest mogelijken eerbied, moet geen persoon zijn, die met zich den gek laat scheeren, en is zeker boven anderen geschikt om nadenken en bekommernis op te wekken bij den man, wiens huis zij voor een geruimen tijd met een bezoek zal vereeren.

Zij is dan nu sedert zes dagen hier en veinst naar mijne gedachten volstrekt niet. Zij is wel wat partijdig voor mijn vrouw en vrij vastberaden in haar optreden; maar lieve nicht, het eerste is bij den toestand van Philippine en bij de betrekking, waarin beide vrouwen tot elkander staan eigenlijk zeer natuurlijk; en wat haar vastberadenheid in geheel haar gedrag, in haar regelen en bevelen betreft, zoo moet ik bekennen, dat ik daarmede volstrekt niet ontevreden ben; want dagelijks zie ik, dat zij begrijpt, wat zij regelt en beveelt, dat zij een degelijke, fiksche huisvrouw is, die onze huishouding in die enkele dagen reeds verwonderlijk geregeld heeft, en die de teugels der heerschappij met vaste hand houdt. Daarvoor kan men zich dan ligt dit en gene laten welgevallen, vooral, wanneer men reeds zoo veel als ik gele-

den heeft door onbedrevenheid. Alles heeft nu althans zin; en de dienstboden mogen het bevel verstaan of niet, het moge haar al of niet bevallen — uitvoeren moeten zij het.

Nu drie weken geleden, toen ik den brief aan u had verzonden, heb ik met Philippine gesproken over de nalatigheid, waaraan zij zich tegenover u had schuldig gemaakt. Gij moogt het al of niet gelooven, lieve nicht, maar het was een moeijelijke taak, en ik moet, de hemel is er getuigen van, voor de zooveelste maal herhalen: zachtmoedig, toegevend en omzigtig is Philippine thans nog minder dan ooit, en zoo zij het al, zooals gij allen thuis beweert, ooit is geweest, zoo heeft het huwelijk die verandering te weeg gebragt, of zij slaat alleen tegenover mij een anderen toon aan, dan tegenover de anderen. Dat bedroeft mij, doch wat kan ik er aan doen. Van een vastberaden optreden, van een bepaalden wil aan den dag leggen, zooals men dit bij andere mannen ziet, kan hier geen sprake zijn. Ten eerste ben ik te goedhartig, en ten andere vertrouw ik te weinig op mijn doorzigt en mijne bekwaamheden. Ik laat over mij beschikken, en laat mij door het verstand van anderen leiden. Ook is haar toestand thans zoodanig, dat zij alle omzigtigheid vereischt, en zelfs tante Dorothea heeft mij reeds vermaand, regt voorzigtig te zijn, hoewel haar zekerlijk de bewijzen ontbreken, dat ik het ooit niet was.

Wat Philippine mij geantwoord heeft, toen ik haar over u sprak, kan ik u niet zoo haarklein berigten. Het zou te veel zijn voor dezen brief, die heden korter moet wezen dan anders. Het kwam over het algemeen genomen hierop neder, dat zij niet begreep waarom gij voor tante Dorothea, haar tweede moeder, hadt moeten uitgenoodigd worden. En hieraan hield zij vast, hoe dikwijls ik ook mogt herhalen, dat hiervan geen sprake was, maar alleen dat gij u, en teregt, gekwetst gevoeldet over de geheimzinnigheid, waarmede de zaak tegenover u was behandeld. Zooals ik zeide, mijne woorden waren vruchteloos, en zij bleef bij haar opvatting, zonder zich ergens anders over uit te laten, wat uwe of mijne gevoelens omtrent die zaak betreft. Slechts eenmaal liet zij zich met een spottenden glimlach de aanmerking ontvallen, dat zij de onbaatzuchtigheid bewonderde, waarmede ik altijd de zaak van anderen verdedigde, en mij liet welgevallen, dat men over mijn doen en laten beschikte. Trouwens, voegde zij er bij, hebt gij het nooit anders en beter gemaakt, en mogelijk gevoelt gij u wel op die wijze gelukkig. Zij echter wenschte hiervan verschoond te blijven, daar zij wel voor haar zelve kon zorgen.

Begrijpt gij dit, lieve nicht? Mij is het in dit geval en tegenover u geheel en al duister wat Philippine kan bedoelen. Moet die toespeling op u duiden, zoo weet ik mij echter geen geval te herinneren, waarbij gij over mijn doen en laten hebt beschikt, — of het moest zijn, toen ik besloot naar Philippine's hand te dingen. En hierbij bestuurdet gij alleen mijne blikken.

Philippine is u niet genegen, lieve nicht, en dat bedroeft mij, en baart mij ook veel verwondering. Vroeger toch waart gij één hart en ééne ziel, — moeder en dochter — — en toch hebt gij met elkaar geen briefwisseling gehouden, noch elkaar gezien; — wanneer en waarom zijt gij dan toch de zaak zoo oneenig geworden?

IX.

Ik weet zeer wel, lieve nicht, dat oneenigheden tusschen dames een man gewoonlijk niet veel belang inboezemen, en ook gewoonlijk niet aangaan. Wanneer intusschen een dezer dames de vrouw van den man, en de andere de tante of nicht van beiden is, die hun van hun jeugd af bekend was, en met hen een hart en eene ziel uitmaakt, hen zelfs aan elkaar uithuwelijkte, dan verandert het geval naar mijn gevoelen, zoowel wat betreft het aangaan als het belang hebben, vooral wanneer de strijd voor den man in zijn huiselijk leven gevolgen heeft. Want hij had gevolgen, lieve nicht! Mijn goede Philippine heeft mijn vraag aan haar betrekkelijk de geheimzinnigheid tegenover u, nog niet vergeten, maar haar steeds op nieuw op het tapijt gebragt, en wel voornamelijk thans, nu tante Dorothea hier is. Ik moet steeds toespelingen aanhooren over mijn verkeer met u, en ook, om het maar ronduit te zeggen, over u zelve. Het zou dus, naar mijn eenvoudige meening allerverschoonbaarst zijn, wanneer ik mogt wenschen die mysteriën opgehelderd te zien. Er bestaan mysteriën, en zij schijnen niemand meer aan te gaan, dan mij zelven. Wat is er voorgevallen voor en bij mijn huwelijk met Philippine, en wat is er sedert gebeurd? Had men iets bijzonders met mij of met ons voor, en heeft Philippine's toestand een streep door die rekening gebragt? Ik zou dat gaarne weten, want in zekere zaken versta ik geen scherts.

Ik zie uw gelaat, lieve nicht, wanneer gij den aanhef van dezen brief leest; ik zie uwe strenge, sombere gelaatstrekken, uwe groote, doordringende oogen, en hoor u vragen: wat voor gedachten spelen dien dwaas nu door het hoofd! — Gij hebt gelijk; ik ben van mijn jeugd af een dwaas, een goedhartige dwaas geweest, die bij alle gelegenheden voor alle personen den nederigen dienaar speelde, en zich nooit durfde verdedigen. Ik zie dit in; ik zie in, dat mij de kracht ontbreekt, om door te tasten en vastberaden op te treden; ik zie in dat ik ongelukkig word, eigenlijk ben ik het reeds, en ik word daarom steeds bitterder. Het kan en mag zoo niet blijven, en toch, hoe zal het anders worden? Zal het mij iets baten, zoo ik mijn hart voor u uitstort? Vind ik bij u troost en hulp? — Doch dit is mij onverschillig. Tegen iemand moet ik mijn gemoed lucht geven, en hoe het overigens zijn moge, hier zijt gij in zeker opzigt een deelgenoot in mijn lijden, en misschien vindt gij het wel raadzaam met mij gemeene zaak te maken, en den vijand vereenigd het hoofd te bieden.

Tante Dorothea, — die naam beteekent: gave

Gods, en zulk een naam draagt zij te onregt, — gij ziet hieruit hoe omzigtig ouders zijn moeten met de namen hunner kinderen, opdat deze de wereld niet als een spotnaam zou in de ooren klinken — tante Polemocratia, zoo willen wij haar noemen; die naam past haar beter, want zij is sterk in het krijg voeren. Zij kon een orde van verdienste ontvangen, en zou hem met eere dragen.

Gij zoudt denken, lieve nicht, dat de zaak toch niet zoo erg ware, wanneer ik nog kan schertsen. Het is mij echter altijd eigen, dat in de droevigste uren de zonderlingste en vreemdsoortigste invallen bij mij oprijzen.

Toen ik u laatst schreef, voor de eerste week was verloopen, dat wij onze logé hadden, kon ik u niets anders als goeds berigten; ik kan die woorden echter niet herhalen. Er verliepen nog een paar dagen, en al zag ik het een paar malen bliksemen, zoo kon ik van den naderenden donder niets vernemen. Het verontrustte mij eenigzins, dat ik, nadat zij Philippine of liever de dienstboden het bestuur over het huishouden uit de hand genomen had, en zelve met vasten teugel hield, dat ik sedert dien tijd dezelfde verschijnselen moest opmerken en betreuren, welke ik vroeger in mijn vrouw met leedwezen had waargenomen. Ook zij wilde zich niet aan de alhier bestaande gebruiken onderwerpen, maar die volgen, welke zij gewoon was. Nu herhaal ik, zij weet, wat zij beveelt, en wat zij wil, doch daardoor wordt de zaak niet beter, maar zij rent, even zoo goed als Philippine vroeger, met het hoofd tegen den muur, dien zij toch niet kan omwerpen. Ja, nog erger, want ten eerste verstaat zij de volkstaal alhier niet, en wordt ook niet door de lieden verstaan, en ten tweede volhardt zij als oude en volmaakte huisvrouw nog veel bepaalder bij haar voornemen, dan mijn kleine, stijfhoofdige echtgenoot dit deed.

Philippine had den strijd, hetzij uit verveling of uit gemak, reeds lang opgegeven, en de meiden haar eigen zin laten volgen, waarbij wij, zooveel wij althans zien konden, niet slechter stonden. Want beiden zijn niet van de ergsten, en hebben, waarop hier in het algemeen niet te roemen valt, althans eenig denkbeeld van zindelijkheid, zijn niet altijd koppig en eigenzinnig, en dat zij ons direkt bedriegen, geloof ik niet. Zij hebben het althans in mindere mate gedaan, sedert mijn vrouw haar de handen vrijliet. Nu heette het weder op eenmaal oppassen, gehoorzamen en zich naar den wil van vreemden schikken. Tante Polemocratia deed haar en ons geheele huishouden den oorlog aan, en gij kunt denken, lieve tante, dat sedert dien tijd de duivel los was; vergeef mij die meer of min lompe spreekwijze, doch zij treft den spijker zoo juist op den kop. Er was geen vreedzaam hoekje, geen kalm oogenblik meer in huis; niemand wist waar zich te bergen, hoe zich te vrijwaren. De dienstmeisjes trokken herhaalde malen de stoute schoenen aan, dreigden weg te gaan, en vertrokken ten laatste werkelijk. Daar het buiten den tijd is, en elk ordentelijk meisje een dienst heeft, is het natuurlijk, dat de nieuwen niet deugen, en binnen ettelijke dagen weder vertrekken.

Dit hindert niet, zegt tante; oude dienstboden matigen zich slechts het eene voor, het andere na aan. De nieuwen kan men beter naar zijn hand stellen, en Philippine zegt, dat tante gelijk heeft, en voegt er bij: reeds lang had ik het zoo gedaan, zoo mijn lieve Amandus bij de geringste zinspeling hierop, niet zulk een heidensch geweld gemaakt had.

Wat zegt gij hierop, lieve nicht? Gij kent mij toch ook, en weet, dat ik mij gaarne zooveel mogelijk buiten zaken houd, die mij niet aangaan, en ik zweer u, dat ik slechts een enkele maal, toen Philippine over een kleinigheid buiten zich zelve was, getracht heb haar tot bedaren te brengen; van wegsturen is nog volstrekt geen sprake geweest, en Philippine zou mij daarbij ook niet om raad gevraagd hebben.

— Mannen gaat zoo iets niet aan, zegt tante, zoo deftig, dat haar dubbelde kin een drievoudige wordt: of men moet op denkbeelden komen, die ten hoogste te verwerpen, ja vloekwaardig zijn, neef. — O God, ja, zuchtte Philippine, (ja, nicht, zij zuchtte, iets dat ik nog nooit gehoord had), en daarom is het mij ook zeer aangenaam, dat Josephe weg gaat. Ik moet zeker zeer verwonderd gekeken hebben, want zij vervolgde onmiddellijk: O, houd u maar niet zoo onnoozel. Ik heb helaas, de zekere bewijzen, dat gij u meer met haar hebt afgegeven, dan gij kunt verantwoorden. En hoe verre gij gegaan zijt, dat weet ik, arme vrouw, het minste! In dit opzigt zijn alle mannen uiterst gewetenloos. En ik, die hier ver van mijn geboorteland en de mijnen, aan mij zelve overgelaten, tusschen vreemde en onhartelijke menschen, alleen op u moest kunnen steunen — —

— Maar Philippine, aldus breek ik verbaasd den vloed harer woorden af, wat praat, wat beuzelt gij toch? Waar gaf ik u in mijn geheele leven de geringste reden tot zulke gedachten en verwijten? — O, gij weet het nog wel, tante, aldus roept zij uit, wat ik, toen ter tijde van die — die vrouw heb geschreven, daar Amandus zoo — zoo op gesteld was! — Bij die woorden lachte zij wanhopende, en ik werd eindelijk ook boos, en riep uit: zijt gij dol geworden, Philippine! —

Daar ontwikkelt tante een vierde kin; zij rigt een paar groote oogen op mij, en zegt: gij schijnt zelf wel gek te zijn, neef, zulke uitdrukkingen te gebruiken, tegen een vrouw in zulk een toestand! — Maar in 's hemels naam, wat moet ik dan zeggen, roep ik in wanhoop uit, wanneer men zulken onzin uit de lucht grijpt, wanneer — — Zwijgen zult gij, en denken aan den toestand van uw vrouw, en u zelven onderzoeken. Er is geen man, neef, tegen wien men in dit opzigt niet iets, tegen den eenen meer en den anderen minder, kan in het midden brengen! —

Wat zegt gij wel van dit tooneel, lieve nicht? Ik heb het u medegedeeld zoo als het is voorge-

vallen. Zeg mij eerst eens, of het dikwijls voorkomt, dat vrouwen in zulk een toestand voor eenigen tijd het verstand verliezen, of dat het bij Philippine een juist niet zeer gering te achten toegift is? — Een gelukkig verschijnsel is het, dat zulk een toegift slechts van korten duur schijnt te wezen, daar zij na dien tijd zulke denkbeelden en verwijten niet meer te berde heeft gebragt, en mijn vrouw naderhand zelfs weder opgeruimder en vriendelijk jegens mij is geweest dan vroeger.

Met tante ging het ook een paar dagen beter; daarna was het mooije weder eensklaps voorbij, doch ik wil u ook deze scène geven, zoo als zij gespeeld werd.

Wij zijn aan tafel gezeten. Tante Dorothea (Polemocratia) verklaart, dat het ook met deze beide dienstboden niet gaan zal; de dames bespreken deze zaak, en ik, ongelukkig mensch, — ik beken, tante, dat het dom van mij was — waag het, hierbij een nederige opmerking te maken, en zeg: dit komt mij toch zeer verdrietig en voor ons ook niet zeer voordeelig voor. — Ziet gij kans, neef, om het beter te doen? vraagt tante scherp. — Neen, ik niet, tante, zeide ik, of het moest zijn, dat men zich zoo goed dit gaan wilde, tot het volgende kwartaal weet te behelpen, en één oog sluit. Men heeft dan een grootere en betere keuze! — Ach, wat weet gij daarvan! Dat heeft men ook thans; men moet het maar beproeven, en de zaak niet opgeven, tot dat men gevonden heeft, en dan vergoedt de uitkomst alle vroegere onaangenaamheid. — Alle, tante? — Ja, alle, neef, of men heeft niet goed uit zijne oogen gekeken. Ik wil u dit door een voorbeeld ophelderen. Ik heb wel eens hooren zeggen, dat men voor een matige som een dozijn scheermessen kan koopen (misschien heeft zij het wel bij ondervinding, want zij draagt inderdaad geen onaardig baardje), waarbij men echter gewoonlijk slechts één goed treft. Dan kan men de anderen wegdoen, en is toch niet bekocht. — — Dat is een heerlijk voorbeeld, roept Philippine uit. Dat overwint u, mijn vriend, op uw eigen terrein. — Dat weet ik nog niet, hernam ik, ongelukkige, het hoofd schuddende. Wanneer ik nu de geheele som in eens voor één scheermes uitleg, (ter loops zij hier aangemerkt, tante, dat ik in uw voorbeeld ook het tertium comparatium mis), zoo had ik dadelijk een goed, en liep geen gevaar, dat ik, zoo als gij, mij misschien elf malen vilde, zonder den baard kwijt te raken.

— Dus zijt gij van oordeel, dat ik u vil, (om dit ongepolijste woord, waarvan gij u bedient, te herhalen) wanneer ik de ontuchtige schepsels wegjaag, neef, roept zij uit, en staat met veel geweld op, en verlaat het vertrek, terwijl zij zegt: o, had ik dat geweten, gij arm kind, dat gij zulk een — — kom, Philippine, ga met mij mede! — En zoo verwijderen zich beiden.

Sedert dien tijd hoor ik geen goed woord meer, lieve nicht, men doet mij in mijn eigen huis den oorlog aan. Philippine is — in haar toestand; tante Theodora ontwikkelt de eene kin na de andere, en viert bot aan de heerschzuchtigste luimen, en ik — ik weet alleen, dat ik een mensch ben, die het niet beter verdient, dan zich dit alles te laten welgevallen. O! Had ik maar niet het uitzigt op mijn kind!

Amandus.

Hier eindigen de brieven van Amandus. Zoo als in den beginne gezegd is, maakte men hem het leven al te bitter, zoodat hij zich gedrongen zag de wijk te nemen naar Engeland, waar zoo als wij hopen, het geluk hem gunstiger moge zijn geweest. Mogt hij later weder iets van zich doen hooren, zoo hopen wij in de gelegenheid gesteld te worden ook den lezer mede te deelen, hoe het hem aldaar is gegaan.

BEETHOVEN IN GRÄTZ

NAAR

Max Ring.

Op een ruwen Decemberdag van het jaar 1805, kort na den slag bij Austerlitz, hield een open rijtuig, door twee moede boerenpaarden getrokken, voor het kasteel van vorst Lichnowsky, in Grätz, stil. Een kort en dik man in een donkeren mantel gehuld, en den hoed diep in het interessante gelaat gedrukt, steeg uit. Met driftige schreden snelde hij door de poort van het reeds ontbladerde park, in de rigting van het prachtige heerenhuis, dat in oude tijden door de tempelridders bewoond werd. Hij vroeg aan een voorbijgaanden dienaar, die hem met wantrouwende blikken opnam, of de vorst op het kasteel was.

— Meld mij aan bij zijn doorluchtigheid, sprak de vreemdeling, toen hij een gewenscht antwoord had bekomen.

— Zijne hoogheid, hernam de aanmatigende lakei is slechts voor personen van rang te spreken.

— Dien mij terstond aan, riep de trouwens zeer slordig gekleede reiziger op een driftigen en gebiedenden toon, die geen tegenspraak duldde.

In het gedrag van den onbekende, lag in spijt van zijn onaanzienlijke kleeding zulk een gevoel van waarde en hoogmoed, dat de bediende onwillekeurig achting voor hem opvatte.

— En wien heb ik de eer, vroeg hij nederig, bij den vorst te moeten aandienen?

— Ik heet van Beethoven.

Dien naam heb ik nog nooit gehoord, mompelde de lakei bij zich zelven; zeker loopt dit weder op een bedelpartij uit. Wij kennen die knapen.

Evenwel gehoorzaamde hij, hoewel brommende en morrende, dewijl het oog van den zonderlingen

reiziger hem scheen te doorboren. Op den voet door deze gevolgd begaf hij zich naar het slot, om zich van zijn last te kwijten. Ter naauwernood had de vorst den waarden naam vernomen, of hij sprong, tot niet geringe verbazing van den bediende, van zijn stoel op, en snelde den gewaanden bedelaar te gemoet.

— Hartelijk welkom! riep hij hem reeds van verre toe. Welk een gelukkig toeval, mijn waarde Beethoven, voert u tot ons?

— De aanleiding tot mijn, u reeds lang toegedacht bezoek is helaas geen aangename. De oorlog heeft mij uit Weenen verdreven, waar de muziek voor het gedonder der kanonnen moet wijken. De hoogste nood dwingt mij, de residentie te verlaten, om een veilig toevlugtsoord op te zoeken. Tot wien echter zou en kon ik mij beter wenden dan tot mijn hoogen beschermer en vaderlijken vriend, wien ik reeds zooveel verpligt ben.

— Gij bewijst mij door de voorkeur, die gij mij geeft, een groot voorregt. Ik verheug mij u eindelijk bij mij te zien, en laat u zoo spoedig niet meer voortgaan. Gij kunt hier in mijn kasteel ongestoord componeren en fantaseren. Ik ben voldoende beloond, wanneer gij mij elken dag een uurtje wilt schenken, dat ik naar uw pianospel mag luisteren. Meer verlang ik niet van u, en voor het overige zult gij naar welgevallen over uw tijd kunnen beschikken, daar ik weet, dat gij geen vriend van etikette of dwang zijt. Wanneer gij dit goed vindt, zoo sla toe, en blijf zoolang het u bij ons bevalt.

— Getroffen drukte Beethoven de hand van den vorst, terwijl hij onder dankbetuiging het gastvrije aanbod aannam. Weldra gevoelde de beroemde toonkunstenaar zich op het slot geheel te huis; de gezamenlijke bewoners bejegenden hem niet alleen met de grootste achting, maar zij verdroegen ook met geduld en vriendelijkheid zijne luimen en ligtgeraaktheid. Het grootste gedeelte van den dag bragt hij op zijn kamer door, waar hij geheel aan zijn fantasie den teugel kon vieren, en aan zijne onsterfelijke compositiën arbeiden. Zoodra echter het ruwe winterweder het veroorloofde, en een vriendelijke zonnestraal het in sneeuw gehulde landschap bescheen, dwaalde hij met zijne verhevene gedachten eenzaam in het park rond. Dikwijls strekte hij zijne wandelingen ver in den omtrek uit, en keerde hij eerst laat in den avond huiswaarts, om aan het klavier zijne denkbeelden den vrijen loop te geven, terwijl hij geen andere luisteraars had dan de maan en de sterren. De vorst had het gegeven woord getrouw gehouden, en hij beperkte in geen opzigt de vrijheid van den genialen kunstenaar, die geheel naar welgevallen kon doen en laten, wat hem goeddacht. Aan de groote feesten, die van tijd tot tijd op het kasteel gegeven werden, nam Beethoven zelden of nooit deel; hij beminde de eenzaamheid, en vermeed zooveel als mogelijk was het bonte gewoel en het luide geruisch der wereld. Slechts in den naauwsten familiekring, en voor de zeer fijn beschaafde familie van den vorst ontwikkelde hij somtijds zijn wonderbaar talent, en wist hij de toehoorders door zijn verrukkelijk spel mede te slepen. Dit waren oogenblikken van het hoogste kunstgenot, waarin de meester zijn geheele ziel in toonen uitstortte, en de diepste gevoelens, de geheimste gedachten aan zijne opgetogen toehoorders openbaarde; zulke oogenblikken verzoenden een ieder met zijne eigendommelijkheden en luimen, deed elk hart voor hem kloppen, en oefende vooral op de aanwezige vrouwen een onwederstaanbaren invloed uit.

Onder deze bevond zich een vriendin van het vorstelijk huis, de gravin Julia Guicciardi, uitmuntende door schoonheid naar ziel en ligchaam. Zij was een dier geestdriftvolle vrouwen, die als geschapen zijn om kunstenaars te verstaan en te beminnen. Zonder acht te geven op het vooroordeel der wereld, vierde zij vrij en edeldenkend aan haar liefde voor den genialen kunstenaar den teugel. Beiden vonden en erkenden elkaar te midden van de gezelschappen, als door een onwederstaanbare magnetische magt aangetrokken. Hoe geheimzinniger en hopeloozer hun liefde was, zooveel te sterker en heviger wakkerde zij aan. Voor haar schreef Beethoven zijn „Mondschein Sonate,” welke de liefde zelve hem ingeboezemd had, zooals de liefde Shakespeare den Romeo en Julia had doen dichten. In liefelijke toonen en bedwelmende melodiën waagde hij het de geliefde onder het oog van den vorst en het vergaderde gezelschap zijne gevoelens te openbaren. Bevende nam hij plaats aan het instrument; tegenover hem, in den kring der hooge, aristokratische dames, bemerkte hij de gravin, de donkere oogen op hem gevestigd houdende. Zacht dwaalden zijne vingeren langs de toetsen, beschroomd, als vreesden zij het gevoel van het hart te openbaren. Het klonk als een zacht smeeken, dat steeds luider en dringender wordt. Het was de taal der liefde, die uit het binnenste der ziel onstuimig optreedt, nu eens fluisterende en schuw als het avondkoeltje spelende door prieel en boschjes, dan weder bulderende als een ontzettende storm door het krakende woud; smart en genoegen, wanhoop en blijdschap, zalige vreugde en doffe wanhoop wisselden, als voorbijtrekkende wolken en gouden zonnelicht aan den hemel, af, tot eindelijk de strijd des levens en der liefde zich in volmaakte overeenstemming oploste, en met een jubelend slotakkoord besloot.

Terwijl de vorst en het geheele gezelschap den componist met toejuichingen overlaadden, bleef zijn oog op de gravin gevestigd, als verwachtte hij van haar uitspraak leven of dood. Doch het liefelijk rood harer wangen, het zacht jagen van haar boezem, en de tranen die in hare heldere oogen parelden, deden hem zijn geluk begrijpen, en waren hem tot bewijs, dat zij niet vertoornd was over zulk een stoutheid. Zij behoefden geene woorden verder te wisselen, zij wisten, dat zij van dien tijd elkaar toebehoorden, hoewel de magt der omstandigheden een onoverkomelijken hinderpaal tusschen hen opwierp. De kunstenaar gevoelde het diep,

dat beminnen en lijden het deel is der bevoorregte geesten.

— Mijn engel, mijn alles, mijn ik! schreef hij in dien tijd aan zijn beminde; waarom zulk een diepe gramstorigheid waar de noodzakelijkheid spreekt. Kan onze liefde anders bestaan als door opofferingen? Kunt gij het veranderen, dat gij niet geheel de mijne, ik niet geheel de uwe zijn kan? — Ach God! werp een blik in de schoone natuur en onderwerp u aan het noodzakelijke. — De liefde vordert alles en teregt; zoo gaat het u met mij, mij met u; — gij vergeet slechts te spoedig, dat ik voor mij en voor u leven moet.

In weerwil van den inwendigen strijd en het lijden was die liefde voor Beethoven een bron van geluk en van bezieling. Zij genas hem van de zwaarmoedigheid, welke hem zijn geheele leven door vergezeld had, en die door zijn steeds toenemende hardhoorendheid in den laatsten tijd in de diepste melancholie was overgegaan. In de nabijheid der gravin vergat hij zijn gebrek, zijn wantrouwen in de menschen en gaf zich geheel en al aan de bekoring over, welke de aanvallige, gevoelige vrouw op hem uitoefende. Alleen haar ten gevalle deed hij thans meer dan ooit afstand van zijne kluizenaarsgewoonten, gaf hij niet zoo zeer toe aan zijne luimen, voor den dwang, welken hij zich oplegde, door een lachje van hare lippen ruim beloond. Zoo de vorst en die hem omringden de geheime reden dier verandering al mogten bevroeden, zoo eerden zij toch met kiesche verschooning het geheim der minnenden, wier edele gevoelens hun borg waren voor de reinheid dier verstandhouding.

Het waren heerlijke dagen, welke Beethoven op het kasteel te Grätz doorbragt, waar hij een geheel ongenaakbare schuilplaats en een beminde te gelijker tijd mogt vinden. Doch het lot scheen hem dit geluk niet lang meer te gunnen. De zegevierende Franschen hadden na den slag bij Austerlitz een gedeelte van den Oostenrijkschen staat bezet. Een vijandelijk leger was ook naar het naburige Troppau voortgerukt, waar het gedurende den tijd, welke tusschen den stilstand van wapenen en den vrede verliep, zou verblijven. Vorst Lichnowsky moest om natuurlijke redenen den Franschen generaal ontzien, en dewijl deze hem een bezoek bragt in Grätz, bleef hem niets anders overig, dan hem bij zich uit te noodigen, zoo hij den overmoedigen overwinnaar niet wilde verbitteren.

Tot de eigendommelijkheden van Beethoven behoorde zijn bepaalden afkeer van alles wat fransch was. Even als zoovele groote geesten in Duitschland, had ook hij de revolutie van 1789 met luid gejubel begroet, daar zijne politieke denkbeelden hem de vrijheid boven alles deden stellen. Als kunstenaar dweepte hij met Plato's republiek, die hij voor het ideaal eener volmaakte staatsregeling hield. In de gebeurtenissen te Parijs zag hij de verwezenlijking zijner wenschen en droomen. Hoe grooter verwachting hij echter in dit opzigt van de Fransche natie had gekoesterd, zooveel te sterker was zijn teleurstelling, die spoedig in gloeijenden haat en afschuw overging. Vooral was het Napoleon, dien hij evenzeer verachtte als hij hem vroeger bemind had. Generaal Bonaparte, de eerste consul, was vroeger het voorwerp zijner vurigste vereering, zijner hoogste ingenomenheid; hij verkeerde toen nog in de overtuiging, dat Napoleon geen andere eerzucht kende, als de republiek in Frankrijk te vestigen, en even als Washington, aan haar alleen zijn zwaard te wijden. Met deze denkbeelden vervuld had Beethoven zijn „Sinphonia eroica" geschreven, met het doel door zijn onsterfelijk werk den held der eeuw op een waardige wijze te vereeuwigen, en zijn compositie hem op te dragen. Hij had te dien einde de partituur zorgvuldig laten afschrijven, en zich reeds tot het Fransche gezantschap te Weenen gewend, om door deze zijn arbeid en de daaraan verbonden opdragt den eersten consul te doen toekomen, toen hem als een donderslag het onverwachte berigt in de ooren klonk, dat Napoleon zelf de republiek afgeschaft, en zich de keizerskroon op het hoofd had gezet. Op het eerste berigt hiervan verscheurde van Beethoven het titelblad met de opdragt aan Napoleon, en wierp onder de heftigste verwenschingen tegen den afvalligen Franschen keizer en nieuwen tiran, die hem zoozeer had teleurgesteld, de simphonie ter aarde. Bijna had hij in zijn toorn de partituur zelve in het vuur geworpen. Eerst langen tijd daarna besloot hij dit meesterstuk onder den bekenden titel van „Sinphonia eroica" en het devies: Per festigiare il sovenire d'un gran uomo (om het aandenken van een groot man te vieren) uit te geven. Door het treurig einde van den keizer en zijn dood op St. Helena werd de dweepende kunstenaar weder met Napoleon verzoend, hoewel hij bij die gelegenheid sarkastisch opmerkte, dat hij reeds voor zeventien jaren de toepasselijke muziek voor dit treurig einde had geschreven, waarmede hij vermoedelijk den beroemden treurmarsch der symphonie bedoelde.

De haat, welke Beethoven tegen de Franschen koesterde, nam, door de volgende gebeurtenissen, van dag tot dag toe. Hij had Oostenrijk als zijn tweede vaderland leeren liefhebben, hij had in Weenen onder den hoogsten adel de talrijkste vrienden, waaronder hij in de eerste plaats zijn voormaligen leerling, aartshertog Rudolph, mogt tellen. Het ongeluk van den keizerlijken staat, de overmoed van den overwinnaar, de treurige gevolgen van den oorlog, welke hem van nabij genoeg troffen, stuitten hem tegen de borst. Hij gevoelde den smaad, dien het Duitsche volk leed, met al de bitterheid van een gevoelig kunstenaar; en zooveel te onverdragelijker was hem de nabijheid der gehate gasten, die schier elken dag aan het vorstelijk kasteel verschenen, en door den eigenaar, met het oog op de treurige omstandigheden, vriendelijk onvangen werden.

De Fransche generaal, welke in Troppau in bezettig lag, was een fijn beschaafd man uit een oud-adellijke familie, beminnenswaardig en beleefd; hij paarde aan de fijne manieren van den volmaakten

hoveling de vrijmoedigheid van den krijgsman. Op het slot was hij al spoedig gaarne gezien, en wist vooral de dames door zijne vleijende manieren voor zich in te nemen. Met den vorst had hij die liefde voor de muziek gemeen, waardoor hij diens sympathie wist te verwerven. Hoezeer Beethoven elke toenadering vermeed, kon zijn verblijf op Grätz den generaal niet verborgen blijven. De naam van den kunstenaar was hem niet onbekend gebleven, en meer dan eenmaal had hij reeds den wensch geuit, zijn geniaal spel te mogen aanhooren. De vriendelijke gastheer moest zijn gast de belofte geven, hem zoodra mogelijk hiertoe in de gelegenheid te zullen stellen.

Ten dien einde had de vorst den generaal en de hoogere officieren tot een maaltijd uitgenoodigd, waarbij zich ook de huiskapel zou doen hooren. Alle voorbereidende maatregelen waren genomen, talrijke gasten uit de nabuurschap uitgenoodigd en de noodige voorafgaande repetitien gehouden. Alleen bleef nog overig Beethoven te bewegen aan het feest deel te nemen, en het door zijn komst op te luisteren. De vorst, dien de eigendommelijkheden van zijn gast bekend waren, aarzelde hem zijn wensch voor te dragen, tot eindelijk de dag van het feest genaderd was.

— Gij kunt mij, mijn waarde Beethoven, aldus begon de vorst met veel omzigtigheid, een groot genoegen doen.

— Ik verheug mij daarin zeer, wanneer uwe hooghied slechts gelieve te zeggen waarmede, aldus luidde het antwoord.

— Ik heb eenige gasten uitgenoodigd, die uw talent zoo gaarne wilden bewonderen en uw uitmuntend spel aanhooren.

— Uwe genade weet, dat ik alleen voor mijne vrienden speel. Die vreemde gezigten staan mij tegen, en ik gevoel mij in hun nabijheid niet vrij.

— De meesten dezer heeren zijn inderdaad kunstkenners, en daardoor waardig u te hooren.

— En mag ik vragen, wie die kunstkenners zijn?

— De generaal de M. en zijn suite; hij heeft reeds lang den wensch geuit, u te leeren kennen.

— En gij gelooft, dat ik voor Franschen zal spelen? Eer zou ik zelf mijn regterhand afhouwen.

— Dat kan u toch geen ernst zijn?

— Volkomen ernst. Nooit zal ik mij verleenen, om mijn kunst voor de vijanden van mijn vaderland te laten ontheiligen.

— Gij overdrijft de zaak. De generaal is een beminnelijk, beschaafd man, dien ik om vele redenen wenschte te ontzien.

— O, o, die redenen en dat ontzien. Daaraan alleen hebben wij onze tegenwoordige ellende te danken.

— Ik heb den generaal mijn woord gegeven, dat hij u zou hooren.

— En ik geef u mijn woord, hernam de ligtgeraakte kunstenaar, dat hij mij niet hooren zal.

— Ik zal niet verder hierover met u strijden, sprak de vorst bemiddelende, daar ik uw weigering voor een uwer gewone en spoedig voorbijtrekkende luimen beschouw. Bij kalm overleg zult gij gewis uw onregt inzien en mij niet langer ergernis veroorzaken. Gij zelf weet het beste, hoezeer ik uw overtuiging eer en van harte elke vrijheid gun; maar er zijn omstandigheden, waarin zich de hoogstgeplaatste personen, al ware het de keizer zelf, moet schikken.

Met deze woorden verwijderde zich de vorst, om den bedienden nog eenige bevelen voor het feest op te dragen. Beethoven bleef alleen in sombere gedachten verzonken; in zijn binnenste streed hij den zwaren strijd tusschen liefde en dankbaarheid tegen pligt en overtuiging. Hij verheelde zich zelven niet, hoeveel hij zijn beschermer en diens familie verpligt was; reeds jaren lang had hij bij hem bescherming en hulp, ja de onbaatzuchtigste vriendschap ondervonden. Mogt hij hem nu zulk een schijnbaar weinigbeteekenend verzoek weigeren, de eerste en misschien eenige gelegenheid, om hem zijn dankbaarheid te betoonen? Hij moest bekennen, dat de vorst zelfs in deze oogenblikken hem met de meest mogelijke verschooning had behandeld, en slechts aarzelend een verlangen had te kennen gegeven, waar hij vorderen kon. Zooveel te smartelijker moest het dan den kunstenaar vallen, bij de eenmaal uitgesproken weigering te volharden; en evenwel gevoelde hij, dat hij niet anders handelen kon of mogt, wilde hij niet ontrouw worden aan zich zelven.

Beethoven was niet alleen een groot kunstenaar, maar ook iemand van een groot karakter; hij kende geene aardsche belangen, die men in het oog moest houden, en steeds was hij bereid, aan zijn overtuiging alles ten offer te brengen. Bij al zijn gevoeligheid bezat hij den onwrikbaren moed eener heldhaftige ziel; hij verheelde zich volstrekt niet de gevolgen, welke zijn handeling kon na zich slepen, die hem van den met hem bevrienden vorst kon vervreemden, van de geliefde scheiden en van de veilige verblijfplaats berooven. Het was geen eigenzinnigheid en nationaal veroordeel, dat hem drong zulk een besluit te nemen, maar de trotsch van den vrijen man, de liefde voor het vaderland, de ontzaggelijke geestdrift, die eerst later bij het geheele volk ontwaakte en zoo krachtig ter bevrijding van het hatelijke juk medewerkte. Het gevoel, dat toen Beethoven noopte aldus te handelen, zou eerst na jaren van smaad het deel worden der geheele natie.

Terwijl de kunstenaar zich in zijn voornemen trachtte te versterken, naderde hem de gravin, die den vorst zoo even ontmoet was en van hem Beethoven's weigering had vernomen.

— Hoe dat? vroeg de beminde vrouw, wilt gij het diner niet bijwonen en niet deelnemen aan het concert?

— Ik kan niet tegen mijn overtuiging handelen.

— Ook niet, wanneer ik er u om verzoek? vroeg de gravin op vleijenden toon.

— Gij zult zekerlijk niets van mij vorderen, waartegen mijn innerlijk gevoel zich verzet, dat mij in mijne eigene oogen verlaagt. Ik zou mij zelven verachten, zoo ik moest bijdragen, om de zegepraal des vijands te helpen vieren. Niet zijn kracht, maar onze

zwakheid, het rampzalige van ons tegenwoordig geslacht, de slaafsche gevoelens der mannen, de coquetterie der vrouwen, waarmede zij de overwinnaars inhalen, zijn de oorzaak van onze vernedering.

— Al moet ik u in dit opzigt gelijk geven, zoo moogt gij echter ook niet vergeten, wat gij aan de grootmoedigheid van den vorst verschuldigd zijt. Uw weigering brengt hem in de grootste verlegenheid; de Fransche generaal moet de reden hiervan te weten komen en zal zich in hooge mate beleedigd gevoelen. Bedenk wel al de gevolgen, die uw daad kan na zich slepen en geef toe om de wille van uw weldoener, om de wille van mij.

Hoezeer de gravin bij Beethoven met verzoeken en vleijen aanhield, hij bleef standvastig en liet zich niet van het eenmaal opgevatte voornemen afbrengen, zoodat zij schier wrevelig van hem wegging, hoewel zij edel genoeg dacht, om zijn besluit te eerbiedigen. — De generaal was inmiddels met zijne gasten aangekomen; de vorst ontving hen zoo vriendelijk mogelijk en trachtte hen gedurende den maaltijd zoo veel hij vermogt te onderhouden. Terwijl het gezelschap echter aan den vrolijken, rijkbezetten disch was gezeten, had onze kunstenaar zich op zijn kamer opgesloten. Toen het concert een aanvang nemen zou, zond de vorst bode na bode, om Beethoven te laten weten, dat hij vurig verwacht werd. In plaats van te antwoorden, pakte hij zijne goederen bijeen, welke slechts een klein bundeltje uitmaakten.

Heimelijk als een dief sloop hij langs de achtertrappen het kasteel uit, besloten om door een overhaaste vlugt zijn zelfstandigheid te redden. Hij wierp nog een blik op de schitterend verlichte vensters van het kasteel; een traan blonk in zijne oogen, toen hij de heerlijke uren herdacht, welke hij onder dit gastvrije dak had doorgebragt.

— Giulietta! sprak hij zachtjes en diep ontroerd, vaarwel beminde mijner ziel.

Met snelle schreden ijlde hij door het park den duisteren nacht en een onzekere toekomst te gemoet, aan zijn overtuiging alles opofferende, liefde, vriendschap en een gastvrij dak. Een koude wind speelde door zijne verwarde haren en joeg hem de sneeuwvlokken in het gelaat; kil en eenzaam lag het winterlandschap voor hem, en aan een bedelaar gelijk zwierf hij zonder dak, zonder geld rond; doch in hem leefde het bewustzijn regt gehandeld te hebben.

Eerst later verzoende hij zich weder met den vorst, welke voor hem tot aan zijn dood een getrouw vriend bleef.

De gravin had hem reeds lang vergiffenis geschonken; zij was waardig de beminde te zijn van een man, die met alle voorregten van het genie ook alle deugden van een mannelijk vast karakter vereenigde.

HET GASTHUISMANNETJE.

Uit de geschriften van een predikant.

NAAR

F. Lubojatzky.

I.

Het gasthuis is het wezenlijke winterverblijf voor oude, op zich zelven staande menschen. Velen gaan zonder nadenken voorbij een gast- of oude mannen- en vrouwenhuis; zij weten alleen, dat de bewoners verarmde personen zijn, die door de openbare weldadigheid verzorgd worden, en die buiten de muren van het gebouw niets meer te hopen, niets te verliezen hebben. Wie denkt er echter aan, dat zware slagen, de treurigste teleurstellingen moeten voorafgaan, voor men zooverre afdaalt, zoo arm aan geluk dit toevlugtsoord betreedt! — Waarom zou men ook lieden, wier verleden zoo verre van het tegenwoordige af is, die geene andere hoop meer hebben dan het graf, eenige opmerkzaamheid verleenen? Het snel voortijlende leven laat bij slechts weinige zulke deelnemende gedachten opkomen. Ieder heeft voor zich zelven te denken, te zorgen, en geen tijd of lust, om zich aan het verleden dezer der maatschappij afgestorvene personen te laten gelegen liggen, voor wier onderhoud toch de overheid voldoende zorg draagt.

De mij opgedragen betrekking van zielverzorger der Annakerk, legde mij ook onder anderen de verpligting op, voor de geestelijke behoeften der bewoners van het oude mannenhuis te zorgen. Met genoegen nam ik dien last op mij, want ik ging van het denkbeeld uit, dat vereenzelvigde menschen het meest den troost van een vriend behoeven, en dat wilde ik hun zijn: een regt hartelijke vriend. — Ik liet mij door den bestuurder bij de lieden rondgeleiden. Bij de meesten kon men, zonder hun vorigen levensweg te kennen, op het eerste gezigt zien, dat zij door eigen schuld zoozeer achteruit gegaan waren. Verscheidenen droegen op hun gelaat duidelijk het kenmerk van liederlijkheid. Het laatste traden wij binnen bij den ouden Seiffert, die in zijn vertrek arbeidde.

Deze huisbewoner bood een in het oog loopende tegenstelling aan met zijne mij bekend gewordene lotgenooten. Zijn middelmatige gestalte toonde niet die gebreken des ouderdoms, zooals men anders bij bejaarde lieden aantreft. Zijne gelaatstrekken waren zacht, vriendelijk, in spijt van de plooijen door de jaren te weeg gebragt, en vooral maakten de enkele grijze lokken hem eerwaardig, die zijn overigens kalen schedel omgaven. Zooals hij daar voor mij stond met het mutsje in de hand, dat hij in mijn tegenwoordigheid volstrekt niet wilde opzetten, kwam hij mij voor als een verschijning uit vroegere tijden; zijn kleeding was van voorvaderlijke snede. Hij droeg een korten broek, lange kousen en schoenen met gespen, een groot vest, ouderwetsch geplooid overhemd en witte das; beide

laatste kleedingstukken waren zindelijk wit, hetgeen getuigde voor een gevoel van zelfwaardering. Op den langen, tot aan de kuiten reikenden rok was, hoe oud hij ook ware, geen stofje te bekennen.

De kamer was niet groot, en bevatte alleen hetgeen den mensch noodzakelijk is om te wonen; namelijk een bed, een tafel, een taboeret en een kast, waarin de bewoner van dat vertrekje zijn geringen eigendom wegbergde. Boven het bed hing een waldhoorn. Wij stoorden hem in het overschrijven van muziek. Bij ons binnentreden had hij zijn bril op den naast hem geopenden bijbel gelegd.

— Mijnheer Seiffert, deze heer is onze nieuwe predikant, die met mij een toertje door het huis heeft gemaakt, om de personen te leeren kennen, wier geestelijke zorg aan hem opgedragen is. Daartoe behoort ook gij. — Ja wel, ja wel; dank u zeer, mijnheer, dat gij mij die eer bezorgd hebt; ik hoop, dat zijn eerwaarde in de uren voor de godsdienst bestemd in mij een oplettend toehoorder zal hebben, antwoordde de oude man, een buiging voor mij makende. — Het zal mij zeer aangenaam zijn, mijnheer Seiffert, zoo ik tot uw stichting kan bijdragen, zeide ik. Een hoofdvereischte bij het geestelijke ambt is, dat het woord uit het hart tot het hart gaat, en daar ik met den besten wil bezield ben, om te troosten waar te troosten valt, en mij daardoor het vertrouwen te verwerven van hen, wien dit leven menig bitter uur bereid heeft, meen ik geregtigd te zijn een gezegenden werkkring te mogen verwachten. — Zeker, zeker. — De grijsaard scheen onrustig te worden, en zijn vriendelijkheid met eenigen angst gepaard te gaan. Daar mij dit in het oog viel, gaf ik aan het gesprek een andere wending.

— Gij houdt u dus bezig met het schrijven van muziek, naar ik zie. Vereischt dat voor uwe jaren niet te veel inspanning? vroeg ik. — Och neen, het gaat wel langzaam, maar ik verdien er nog iets mede, tot het aanschaffen van kleinigheden. — Gij zijt een vriend van den bijbel? Dat verheugt mij. Het is en blijft het boek der boeken; — en een blik in het opengeslagen blad werpende, vervolgde ik: eerste boek van Mozes, hoofdstuk 4 en 5, bevattende de geschiedenis van Kain en Abel. — Een zeer leerrijk verhaal!

Deze laatste woorden, door Seiffert gesproken, getuigden door hun toon weder van een onverklaarbare onrust. Om mij in zijne oogen niet tot een voorwerp van verschrikking te maken, hield ik het voor raadzaam, mijn bezoek bij hem af te te breken. Zoo gij misschien te eeniger tijd behoefte aan toespraak hebt, of opheldering van het een of ander begeert, zoo laat gij mij roepen, gij zult mij ten allen tijde tot uw dienst bereid vinden, sprak ik. — Uw eerwaarde is wel zeer goed voor een oud man, was zijn antwoord.

Hierop verlieten wij hem. Op onzen terugweg zeide ik tot den bestuurder: die Seiffert beviel mij zeer goed; hij schijnt echter wat erg angstig te zijn? — Dat is zoo eenmaal zijn aard; doch dat zal wel verdwijnen, wanneer hij u heeft leeren kennen. — Wat was de goede oude man vroeger? — Koopman, zoo veel ik weet; hij heeft bankroet gemaakt, is daarop naar Amerika vertrokken, doch doodarm teruggekomen. Toen ik voor drie jaren tot directeur werd benoemd, was hij reeds hier, en genoot hij reeds het voorregt een kamer voor zich alleen te hebben. Of dat zoo van wegens de directie is, of dat mijn voorganger dit op eigen gezag gedaan heeft, weet ik niet, doch ik heb het gelaten, zoo als ik het gevonden heb.

Zonderling genoeg, de oude Seiffert ging mij maar niet uit de gedachten. Ik was van oordeel, dat een man, die op zijn ouden dag nog zoo werkzaam was, en in zijn uiterlijk zulk een reinheid in acht nam, slechts door bijzondere omstandigheden zoo tot verval kon zijn gekomen, dat hij de openbare milddadigheid had moeten inroepen. Mijn hoop zijn vertrouwen zoo verre te zullen verwerven, dat hij mij een blik in zijn vorig leven vergunde te slaan, werd geheel verijdeld, hoewel ik duidelijk bemerkte, dat hij mij zeer achtte. Bij de geringste toespeling van mij op zware smartelijke herinneringen, die zoo menigeen uit de wereld in dit huis met zich brengt, werd hij steeds somber en stilzwijgend, hetgeen natuurlijk ook mij noodzaakte, dat onderwerp te laten varen.

Herfst en winter waren voorbijgegaan, en zachtere lentelucht en verwarmende zonneschijn bragten weder frisch groen op de weiden, toen ik toevallig met den organist der hoofdkerk bekend werd. In den loop van ons gesprek maakte ik ook gewag van de verpligting die op mij lag, om voor het zieleheil der bewoners van het oude mannenhuis te zorgen. — De oude Seiffert is tegen zijn gewoonte de geheele week niet bij mij geweest; er ligt een geheele stapel muziek voor hem om over te schrijven, sprak de organist. Ik zal eens naar het huis heen gaan, om te hooren of de oude man ook ziek is.

Daar werd ik op eenmaal in de gelegenheid gesteld mijn nieuwsgierigheid te bevredigen met betrekking tot den levensloop van den ouden Seiffert, al ware het ook dat de organist het verhaal slechts in brokstukken kon leveren. Werkelijk was de oude Seiffert ziek, aldus vernam ik den volgenden dag, en ik besloot onmiddellijk hem een bezoek te brengen.

Dit bewijs van deelneming maakte een goeden indruk op hem, en hetgeen mij tot hiertoe niet had mogen gelukken, zijn vertrouwen in zoo verre te verwerven, dat hij zijn stilzwijgen over zijne vroegere lotgevallen tegenover mij verbrak, geschiedde nu als van zelven, niet alleen, omdat hij bemerkte, dat zijne rampspoeden mij bekend waren, maar omdat het hem zelven een behoefte was, zijn hart voor iemand uit te storten; ik laat hier volgen, wat de grijze man mij mededeelde.

II.

De firma Seiffert bestond reeds voor honderd ja-

ren in die stad en was als een zeer solide koopmanskantoor bekend. Die soliditeit was van vader op zoon overgegaan als een hoog in eere gehouden traditie; de goede naam der firma was in hunne oogen het kostbaarste kleinood. Wenzel zag zich door den dood zijns vaders in de noodzakelijkheid, om als jongman van drie-en-twintig jaren de leiding der zaken op zich te nemen; dat was een zware taak voor hem, daar van dien tijd een berg van zorgen op hem drukte, welke op zijn geheele bestaan den grootsten invloed uitoefenden, want zijn ijver, om in de onstuimige oorlogsjaren, waarin zoo menige geachte firma bezweek, de oude firma staande te houden, zonderde hem af van allen levensgenot, waarop hij door zijne jaren aanspraak kon maken. Hij werd een eenzelvig mensch. In al zijne handelingen openbaarde zich een bedeesdheid, die hij nooit kon overwinnen, en deze grondtrek van zijn bestaan nam zoozeer met de jaren toe, dat hij hem alle zelfvertrouwen benam. Dit gebrek had alleen door het maatschappelijk leven kunnen verminderd of weggenomen worden, doch de zorg voor de zaak nam zijn tijd zoo zeer in beslag, dat aan het aanknopen van kennis niet te denken viel, vooral ook daar zijn zwakke gezondheid hem noodzaakte zich zeer in acht te nemen. Het vooruitzigt, dat deze zoon, wiens ziekelijk ligchaam op zijn zeventiende jaar slechts ter naauwernood aan een kwade zenuwkoorts ontkwam, vroeg of later toch bezwijken moest, had zijn vader genoopt, om een tweede huwelijk aan te gaan, in de hoop meer erfgenamen te verkrijgen. Deze verwachting was dan ook vervuld geworden; wat hij echter niet gehoopt of gewenscht had geschiedde ook, namelijk, hij zelf verwisselde het tijdelijke met het eeuwige, toen zijn jongste zoon eerst zijn derde jaar had bereikt. Van Wenzel's zijde werd het vaderlijk erfdeel naauwgezet verdeeld; zijn broeder Richard echter ontving zijn opvoeding bij de bloedverwanten zijner moeder, tot wie zij na den dood van haar echtgenoot teruggekeerd was De deeling der goederen had op de firma Seiffert, die, behalve dat, reeds moeijelijke tijden had gehad, grooten invloed, en er werd allen ijver toe vereischt, zoo als Wenzel dien ook aan den dag legde, om de firma voor gevaar te behoeden.

Behalve het onaangename bewustzijn van ligchamelijke zwakte, werd hij nog tot eenzelvigheid genoopt, door het bewustzijn, dat zijn opvoeding onmiskenbaar de sporen droeg van een ouderwetschheid, waarbij hem elk vrij en open optreden, als iets onbetamelijks, was ontzegd geworden, terwijl hem daarentegen een pedante beleefdheid en terughoudendheid was ingeboezemd. En toch sloeg zijn hart vol en levendig voor al wat schoon en edel was. Aan de hem aangeboren voortdurende vrees van aanstoot te zullen geven, en het denkbeeld, een voorwerp van bespotting te zullen worden, leden alle koene pogingen schipbreuk, om zich van die banden te bevrijden. Zich te vertoonen zooals hij was, door de hem aangeboren hartelijkheid en innemendheid harten te winnen, die hem lief hadden, scheen hem een aanmatiging, en aldus trok hij zich schuw van allen terug, hoewel hij behoefte gevoelde aan een vriendschap, in wier armen hij zich kon werpen. De pogingen van de vrienden des huizes, hem een eigen huishouden te doen opzetten, leden gedeeltelijk om bovengenoemde redenen schipbreuk, gedeeltelijk dewijl hij aan de meisjes uit goede burgerhuizen niets vond, dat hem aantrok. Hij zag slechts hare schoone kleederen en sieraden, maar van het hart zag hij niets. Hij veroordeelde haar daarom niet, maar gaf zich zelven veeleer de schuld, daar hij niets innemends voor haar bezat. Een huwelijk zonder liefde had voor hem dezelfde waarde als een goed uitgewerkt rekenvoorbeeld, en hij dacht te regtschapen, om een wezen aan zich te verbinden, dat niets voor hem, aan wien zoovele uiterlijke bekoorlijkheid ontbraken, gevoelen kon. Daarenboven werd hij oud, en de eenzaamheid, waartoe hij zich veroordeelde, trok de afscheiding tusschen de wereld en hem steeds scherper.

Men lachte om den zonderling, die zich geheel alleen gelukkig scheen te gevoelen, en zijn huishouding door een dienstmaagd liet waarnemen, die boven de jaren stond, dat vrouwen gevaarlijk zijn voor onbewaakte mannenharten. Trouwens, niemand wist, dat hij dikwijls zeer treurige uren met zich zelven moest doorbrengen. Het ledige rondom hem deed hem vaak verschrikken, en hij geraakte met zich zelven in tweestrijd. Hij gevoelde, dat hij door zijn goed hart in staat was, een vrouw gelukkig te maken, maar hiertoe werd in de eerste plaats een ziel vereischt, die hem beminde, en waar was die te vinden?

In dien tijd was zijn broeder tot een jongeling opgegroeid. Sedert des vaders dood waren twintig jaren verloopen en thans bezocht Richard hem voor de eerste maal op zijn reis naar Hamburg, waar hij aan een der eerste kantoren een plaats bekomen had. De jonge man was zoo levenslustig, zoo opgewekt van geest, deed zich zoo aangenaam voor en nam zoo voor zich in, dat hij gedurende de veertien dagen, dat hij bij Wenzel vertoefde, reeds vele kennissen had gemaakt. — Hoe gelukkig is hij! Hem valt het ligt bekend te worden, hij weet zich aangenaam voor te doen, sprak Wenzel treurig bij zich zelven. Waarom is mij die gave onthouden? — Richard's vrolijke aard was hem dan ook zoo aangenaam geweest, dat hij zich na zijn vertrek eenzamer dan ooit gevoelde. De heldere, verwarmende zonneschijn der opgeruimdheid, welke Richard ongezocht rondom zich verspreidde, ontbrak hem.

Een half jaar later bescheen weder een zonnestraal zijn pad, die hem nog veel meer verkwikte. Een gepensionneerd commies van een der bureaux betrok met zijn dochter de dakkamers in het huis van Wenzel. De man was ziekelijk en aan een been lam, en kwam dus weinig uit. Alleen des middags geleidde zijn dochter hem naar buiten, opdat hij de frissche lucht zou kunnen inademen. Op zekeren dag ontmoette Wenzel hen beiden, op het oogenblik, dat zij het huis zouden verlaten. — Wat zijt gij gelukkig, mijnheer Seiffert, dat gij zoo kunt wandelen, sprak de oude heer; voor vijf jaren kon

ik dat ook, doch thans ben ik een ellendig menschenkind. Wanneer mijn Marie, mijn stut en mijn staf, mij niet voert, gaat het niet meer; het schijnt alsof alle kracht uit mijne beenderen is weggeblazen. — Wat Wenzel hierop geantwoord had, wist hij zelf niet meer; zekerlijk is het een beleefd woord geweest van deelneming. Het schoone, bloeijende meisje naast dien ouden, ziekelijken man had hem getroffen. Hij wist zelf niet, hoe hij het met zich had; het drukte hem, zulk een vreemd beeld in zijn gedachtenreeks te moeten opnemen, en toch was hij niet in staat, die herinnering zoo maar uit zijn hoofd te bannen. Dat was zeker zonderling, zooveel te meer, daar Marie zelfs geen enkel woord had gesproken. Na verloop van een paar dagen dacht hij er echter niet meer aan.

— De heer Basler, aldus heette de gepensionneerde commies, is gisteren van de trappen gevallen en heeft zich bezeerd, aldus sprak de huishoudster eenige weken later tot Wenzel. — Zijn dochter geleidt hem toch altijd, meen ik? — Och, zoo'n zwak schepseltje kan zulk een zwaren man, wanneer die eenmaal aan het vallen is, niet tegenhouden. — Gij hebt gelijk, Dorothea.

De zoo onverwacht weder opgewekte herinnering aan het zwakke schepseltje wilde Wenzel niet meer uit de gedachten gaan, en hij werd er bijna wrevelig over. Gedachten laten zich echter niet zoo gemakkelijk verdrijven, en aldus geschiedde het, dat hij geheel tegen zijn wil aan dezelve onderdanig bleef. De oude Basler kwam hem in spijt van de armoede en het ongeluk, dat hem getroffen had, toch regt gelukkig voor, daar een liefdevol hart hem ter zijde stond. Ja waarlijk, de onbemiddelde huurder was gelukkiger, dan de rijke huisheer. Deze gedachte stortte droefheid in Wenzel's gemoed. Voor hem was de overtuiging nederdrukkend, dat hij zoo afgezonderd op zich zelven zijn leven moest slijten; dat geen innige band hem aan het groote familieleven verbond, een boom gelijk zonder vrucht, die treurig voortleeft en eens omstort zonder dat iemand hem beklaagt.

Hoe alles dikwijls wonderlijk geschikt wordt! De kleinste dingen brengen vaak de grootste gevolgen voort, zijn dikwerf aanleiding tot gebeurtenissen, die een geheel menschenleven een andere gedaante geven.

De winterstormen hadden zoo gewoed, dat het dak van Seiffert's huis noodzakelijk eenige herstelling eischte. De arbeiders konden alleen uit de woning van den ouden heer Basler op het dak komen. Wenzel vergezelde hen. Op zijn schellen maakte Marie de deur open. Zij ontstelde zeer, toen zij vernam wat er geschieden moest, en tranen blonken in hare oogen. Zou het dan niet mogelijk zijn, mijnheer, dat dit uitgesteld werd? vroeg zij. Denk eens aan, hoe ongelukkig wij zijn. Vader kan zijn kamer niet verlaten; voor eenige dagen heeft hij door een val van de trappen een been gebroken; wanneer hij nu nog in zijn rust gestoord moest worden, mijn hemel, wat zou er dan van hem worden? — Marie! aldus weerklonk thans de stem van haar vader. — Vader roept; och, kom met mij mede in het vertrek en gij kunt u zelf van de zaak overtuigen. Bij die woorden maakte Marie de deur van de kamer open, en het zou dwaas van Wenzel geweest zijn, dit verzoek af te slaan. Het bed van haar vader was in dit vertrek overgebragt en op hetzelve uitgestrekt verwelkomde de heer Basler den binnenkomende met de woorden: komt gij den armen Lazarus ook eens bezoeken, mijnheer Seiffert; dat is mij zeer aangenaam.

Wenzel gevoelde zich zeer beschaamd, dat de man bij hem een deelneming veronderstelde, die met het doel van zijn komst in zulke scherpe tegenstelling stond. Toevallig sloeg hij een blik op het gelaat van het jonge meisje, in wier oogen nog een paar tranen schitterden. Hij verschrikte, en gedeeltelijk om dien schrik, gedeeltelijk om zijn goede hart gevoelde hij zich gedrongen, Marie van haar angst te bevrijden, door haar vader mede te deelen, dat hij, onbekend met de ramp, die hem getroffen had, plan had het dak eenige herstelling te doen ondergaan, maar zooals bij zulke omstandigheden van zelf sprak, moest die arbeid tot zijn herstelling uitgesteld worden.

Marie gevoelde zich door die woorden zoo gelukkig, dat zij, voor hij dit kon verhoeden, zijn hand kuste. Mijn hemel! wat doet gij, mejufvrouw! riep hij ontsteld. — Och wees niet vertoornd op mij, sprak het jonge meisje; ik wist op dit oogenblik niet, hoe ik u mijn dank zou betuigen, dat gij ons in onzen treurigen toestand van dien last ontheft. Gij zijt zeker een goed man, zooals men niet alle dagen ontmoet. — Ja, het kind heeft gelijk, aldus voegde de vader er bij, gij zijt een braaf man; want zoo vriendelijk als gij, behandelen niet alle huisheeren hunne huurders, vooral diegenen, welke de kleinste huur betalen. — Wenzel geraakte in verlegenheid. Daarvan was Marie alleen de schuld. Het meisje had iets over zich, dat hem innam. Smart en vreugde openbaarden zich in haar zoo natuurlijk en ongekunsteld, elke poging om zich beter te vertoonen, dan zij werkelijk was, was zoo verre van haar, dat het wel een zuivere afspiegeling van haar gemoed zijn moest, dat zich door geene berekeningen liet verduisteren.

De buiten wachtende arbeiders deden zich hooren. Dit greep Wenzel als een redmiddel aan, om zich aan den ongewonen toestand, waarin hij zich bevond, te onttrekken. Ach ja, sprak hij, die menschen staan nog daar buiten op mij te wachten; ik wil hen wegzenden en verzoeken, later terug te komen. Tot wederziens, mijnheer; ik zal bij gelegenheid nog eens komen hooren, hoe het u gaat. Adieu, mejufvrouw. De bedeesde, eenzelvige man liet bij deze woorden zijn blik op het jonge meisje vallen, en bemerkte hoe zij hem met hare heldere, opregte, blaauwe oogen verheugd aanzag, zoodat die blik als een zonnestraal tot zijn ziel doordrong. Dit bragt hem geheel in de war, en hij was blijde, toen hij zich bij zijne arbeiders bevond.

Het geheele bezoek had ter naauwernood tien minuten geduurd, doch de ontvangen indruk bleef in zijn ziel geprent. Voortdurend was Wenzel in zijne gedachten op het kleine dakkamertje. Hij wilde aanvankelijk over zich zelven lagchen, want het kwam

hem toch al te dwaas voor, zoo eensklaps zijne gedachten door een zaak te zien innemen, die toch niets bijzonders in zich had. Een oude, zieke man en een jong meisje, dat ter naauwernood de kinderschoenen had uitgetrokken konden toch zulk een indruk niet op hem maken, aldus trachtte hij zich zelven op te dringen, en hiervoor moest dus een andere grond bestaan. Maar welk een moeite hij zich ook gaf, om dien grond te vinden, het mogt hem niet gelukken. Het maakte hem verdrietig, zich zelven te moeten bekennen, dat Marie hem was bevallen; zij had noch met schoone kleederen, noch met rijke sieraden gepronkt, doch hem slechts onwillekeurig een blik in haar goed hart laten slaan, maar juist dit was het tegendeel van hetgeen hij ondervonden had bij die jonge meisjes, die hem als uitmuntende huisvrouwen waren aangeprezen.

Eindelijk was het hem gelukt, die zaak, welke hem op zulk een zeldzame wijze bezig hield, te verklaren. Dat zij ongerust was, dat het uit- en inloopen der werklieden haar aan het ziekbed gekluisterden vader nadeel zou berokkenen, dat het openstaan van het venster nadeeligen invloed op hem zou uitoefenen, was iets zeer natuurlijks, en hiertoe werd zelfs niet eenmaal zulk een groote kinderlijke liefde gevraagd, slechts een vrees voor het ergste. Welk mensch, dat men van zulk een angst bevrijdde, zou niet op de een of andere wijze zijn dankbaarheid uitdrukken. Was het dan te verwonderen, dat zij zijn hand had gekust. Misschien had haar vader haar wel van kinds aan geleerd, op die wijze haar dank te betuigen. — Door deze, met veel moeite verkregen redenering, gevoelde Wenzel zich zeer gelukkig. Hij wilde echter zijn bezoek bij den zieke herhalen; hij had het hem immers beloofd, en zijn woord te houden was hem boven alles dierbaar.

Na verloop van een paar dagen had dit plaats. Het was hem zeer aangenaam, dat hij op het oogenblik kwam, dat Marie juist voornemens was naar de apotheek te gaan. Hij zou dan zoo lang bij haar vader blijven tot zij terug kwam, aldus zeide hij tot haar. Aan stof tot redeneren ontbrak het niet; Basler was een beschaafd man, die over vele dingen wist te praten, en in zijn betrekking met vele zaken had kennis leeren maken, die anderen vreemd blijven.

Het kleine dakkamertje getuigde van buitengewone netheid en zindelijkheid; overal was orde, niets lag op een plaats, waar het niet behoorde. Een gevoel van gezelligheid en huiselijkheid maakte op Wenzel's hart een weldadigen invloed. Op de tafel tusschen de beide vensters lag de arbeid, waaraan Marie bezig was geweest.

— Het voorregt van een dakkamer is het daglicht, dat door niets opgevangen wordt, en dus ook langer des avonds duurt, somtijds komt hier nog het uitzigt bij, sprak Wenzel, het venster naderende, als wilde hij een blik naar buiten slaan. Naast hem deed zich onverwachts een kanarievogel hooren, en zich omkeerende, sleepte hij eenige stukken zijde van de tafel. — Het is goed, dat mejufvrouw Marie mijn onhandigheid niet ziet, sprak hij, het rondfladderende goed weder oprapende; zij maakt zeker een hoed voor zich? — Neen, mijnheer, zij werkt voor de modemaakster. Huber, en hetgeen zij hiermede verdient komt zeer te pas bij mijn gering pensioen. Marie is zeer vlijtig en verdient, wat zij voor haar kleeding en verdere kleine uitgaven noodig heeft. Het doet mij dikwijls in de ziel leed, wanneer ik het kind zoo ijverig aan den arbeid zie; maar hoe kan ik het veranderen! En toch heb ik alle reden Gode te danken, dat hij haar zulk een bescheiden gemoed, zulk een uitmuntend hart heeft gegeven. Hoewel Marie zich in vele dingen ontbering moet opleggen, is zij nooit ontevreden.

Wenzel was blijde, met het gelaat naar het venster gekeerd te staan, want zoo kon de oude man niet bemerken, dat een blos zijn gelaat bedekte. Hoe verkeerd had hij Maria beoordeeld.

Op dat oogenblik kwam zij te huis, buiten adem van het snelle loopen, opdat de heer Seiffert niet te lang zou opgehouden worden; doch zonderling genoeg, het scheen den rijken man bij den armen commies goed te bevallen, en zijn groote bedeesdheid verminderde merkbaar, alleen dewijl hij thans wist, dat Maria de aanspraken van andere jonge meisjes op luidruchtige genoegens niet kende. Hij was tegenover haar aan het venster gezeten en luisterde naar hare vriendelijke, doelloos uitgesprokene woorden. Zooals het gaat met zulke gesprekken, de onderwerpen volgden elkaar zoo snel en verschillend op, als het kleurenspel in een kaleidoskoop. Maria sprak kinderlijk opgeruimd over hare kleine genoegens en over hare vriendinnen. Slechts twee malen in haar leven had zij het genoegen gehad, het theater te bezoeken, maar hetgeen zij daar gezien en gehoord had, wist zij zoo levendig mede te deelen, als ware dit eerst gisteren geweest. Wenzel gaf hierover zijn verwondering te kennen. — Ja, dat is een eigendommelijkheid van mij, sprak Maria, en ik weet niet of ik het geluk of ongeluk moet noemen. Tot hiertoe, dat mijn vader voor alles, wat mij betreft, zorg draagt, is mij niets ergs overkomen, en het goede, de vreugde heb ik als het ware dubbeld genoten, daar ik zulk een levendige voorstellingskracht heb. Maar denk eens na, zoo mij iets kwaad overkwam; mijn hemel, wat zou er dan van mij worden, wanneer ook dat zoo vasten grond vond in mijn geheugen, dat ik het volstrekt niet meer kon vergeten!

Van dien dag kwam Wenzel herhaalde malen, en na verloop van eenige weken was hij reeds zoo zeer bij den ouden heer te huis, dat hij hem elken avond bezocht. Wat hem vooral genoegen deed, was dat noch Basler, noch Marie ooit een wensch uitte, dien hij hun had moeten inwilligen, zoo hij zich niet bloot wilde stellen. Het was een gevoel van eigenwaarde, dat zij tegenover hem in acht namen, zoo als men niet altijd bij onbemiddelde lieden aantreft.

Op die wijze waren de lente, de zomer en de herfst verloopen; het dak was reeds lang hersteld, de oude man kon weder loopen, al ware het dan ook langzaam, en ook de winter bragt in de goede verstandhouding, welke tusschen hen en Wenzel be-

stond, geen verandering; integendeel werden de bijeenkomsten er slechts gezelliger om. Wanneer hij des avonds te acht ure zijn kantoor had gesloten, ging hij bij hen naar boven. Hij las voor, de oude man rookte zijn pijp, Marie arbeidde aan het een of ander, en in de kagchel brandde een vrolijk vuurtje; niet zelden gebeurde het, dat zij nog bijeen waren wanneer de nachtwaker het elfde uur verkondigde. Slechts in de week voor kersmis ondervond het avondbezoek van Wenzel eenige stoornis, daar het kantoor in dien tijd tot tien ure geopend bleef; doch op kersmis zelf werd het naar ouder gewoonte om acht ure gesloten. Hij had beloofd, na dien tijd boven te zullen komen.

Marie stak, toen zij hem des avonds de trappen hoorde opkomen, zoo snel mogelijk de lichten van haar kersboompje op. Haar vader was van oordeel, dat dit geheel overbodig was, daar de heer Wenzel in die kinderlijke vreugde geen genoegen meer zou vinden. O zeg dat niet, vader; ik ken hem beter. Hij is in zijn hart nog een kind, en het zal hem gewis genoegen doen, sprak zij. Daar werd aan de deur geklopt. — Die daar buiten staat kome binnen, hij is welkom, riep hem de oude man toe. Op den drempel bleef hij, door het schijnsel van het licht verblind, verbaasd staan. Doch ook de heer Basler en zijn dochter hadden reden, om verbaasd op te zien. De heer Wenzel verscheen heden voor het eerst in hun tegenwoordigheid deftig in het zwart gekleed; hij hield zijn hoed in de hand. — Wat drommel, mijnheer Wenzel, gij hebt u zoo feestelijk aangekleed, alsof het hier een groote partij ware, sprak de vader.

Wenzel was eenigzins verlegen. Hebt gij voor mij dien boom ontstoken, lieve Marie? bragt hij in zigtbare verlegenheid uit. — Voor u en voor mij, sprak het jonge meisje. — Geef mij de hand, Marie! Houdt gij dan werkelijk zoo veel van mij, dat gij de vreugde van het kersfeest met mij deelen wilt? — De toon, waarop hij die vraag tot haar rigtte, klonk zoo vreemd en getuigde van zoo veel ontroering, zijn gewone kalmte had voor zulk een in het oog loopende onzekerheid en tevens voor gejaagdheid plaats gemaakt, als men nog nooit bij hem had opgemerkt. — Kunt gij dat nog vragen, mijnheer? Ik verzeker u; dat Marie met ongeduld het oogenblik verbeid heeft, dat gij komen zoudt, aldus vatte de oude heer het woord. Nu, het is dan ook niet te verwonderen; wij zijn wederkeerig zoo aan elkaar gewoon geworden, dat de avonden, op welke gij ons niet bezocht hebt, ons regt lang gevallen zijn.

Hier volgde een pauze. Wenzel scheen met een gedachte te worstelen, die hij niet durfde uitspreken, dat was duidelijk; hij tuurde met onzekeren blik op den kersboom; Marie gevoelde, hoe de hand, waarmede hij haar nog altijd vasthield, beefde. Plotselijk rukte hij zich los uit die onzekerheid en hij rigtte zijne blikken op het meisje, wier oogen deelnemend op hem rustten. Marie, sprak hij, Marie, maak gij mijn eentoonig leven tot een voortdurende kersvreugde! En toen hij dit woord gesproken had, dat hem zoo veel moeite had gekost om het voort te brengen, gevoelde hij zijn moed herleven; toen vloeiden de woorden als bij een geoefenden redenaar van zijne lippen. Hij zeide alles, wat hij dacht en gevoelde. Zijn eerlijkheid gedoogde niet, dat hij verzweeg of bemantelde, dat hij reeds vier en veertig jaren telde; wanneer zij echter zijn regtschapen, edeldenkend hart daartegen in de schaal wilde leggen en zij de overtuiging had, dat zij hem beminnen kon, zou zij zijn aanzoek niet afslaan; kon zij dat niet, zoo had zij slechts neen te zeggen, en alles, wat hij thans tot haar gesproken had, zou vergeten worden als een afdwaling, die niemand zich gaarne weder in de gedachten terug roept.

Marie wist in het eerste oogenblik van verrassing niet, wat zij antwoorden zou; dat was dan ook natuurlijk. Als een afdwaling! sprak zij als het ware tot zich zelve; maar hoe zou de liefde van een edeldenkend man een afdwaling kunnen zijn; dat is een zegen, welke God over mij beschoren heeft; en langs hare wangen parelden tranen. Het arme meisje kan u niets brengen als een getrouw hart; hebt gij daaraan gedacht, mijnheer Seiffert? vroeg zij bedeesd.

Het kleine dakkamertje had zeker nog nooit zulk een feestelijken kersavond beleefd. Wenzel was dronken van zijn geluk en van een hart gevonden te hebben, dat hem beminde. Hij scheen een geheel ander mensch te zijn geworden. Even als de kapel, na het haar weerhoudende omhulsel verbroken te hebben, vrolijk in de zonneschijn rondfladdert, zoo gevoelde ook bij hem de tot hiertoe in boeijen gekluisterde inwendige mensch zich vrij en verhief zich zwijmeldronken in de lucht. Het was een werkelijk verlovingsfeest.

Den ouden man rolden de tranen langs de wangen, daar hij thans de toekomst van zijn kind voor verzekerd hield. Het scheen zoo snel te zijn opgekomen, dat hij niet begreep hoe; maar een groote zegen, een groot geluk bleef het. En zoo rond den kersboom staande, hief hij met luider stemme een danklied aan, waarmede Wenzel en Marie al spoedig met alle kracht instemden. Deze drie menschen vierden een inderdaad plegtig kersfeest.

III.

Wenzel's huwelijk baarde veel opzien en lokte vele hatelijke oordeelvellingen uit; hoewel niemand iets ten nadeele van Marie wist te zeggen, beschouwde de wereld haar als een listige speculante, die de kunst goed verstaan had, om den reeds ouden, v.reenzelvigden jonggezel aan zijn zwakke zijde aan te tasten, en de lagchers verwonderden zich, dat de zonderling zich had kunnen verlieven in zulk een aardig vlindertje! Van dit alles vernamen Wenzel en zijn vrouw echter niets. Zij leidden een stil en opgeruimd leven. De snelle overgang tot geluk had in de gevoelens van Marie geen verandering gebragt; zij bezat geen praal of pracht; haar huis was haar woning, haar wereld; en toen na een tijdsverloop van twee jaren een dochtertje die wereld leven en beweging bijzette, was haar geluk en dat van Wenzel ten top gestegen. Die zonneschijn werd echter ook door een donkere wolk onderschept; haar vader

stierf. Kort voor zijn dood had hij in tegenwoordigheid van Wenzel nog tegen zijn dochter gezegd: ik ga van hier als een gelukkig mensch, zonder vrees voor uw toekomst. O mijn kind, laat nooit een slang het paradijs van uw huwelijk binnensluipen! De mensch vindt dit maar eenmaal gedurende zijn leven; een tweede bloeit nooit voor hem!

Het vrolijke spel der kleine Beate verdreef langzamerhand de smart, welke het verlies van den geliefden vader haar veroorzaakt had; de kleine vereischte al haar zorg, en er was bijna geen oogenblik, dat zij niet aan het kind wijdde. Het geluk eener moeder is onwaardeerbaar, doch gelijk aan een roos, die door vele doornen is omringd. Hij, welke die roos wil plukken, moet zich niet door de doornen laten afschrikken. De roos zonder doornen, zooals die voor vrouwen uit den hoogeren stand bloeit, mist maar al te dikwijls den liefelijken geur.

Wenzel ontwikkelde in zijn zaak een ongekenden ijver; hij had thans een doel, waarvoor hij werkzaam was. Ook was de hoop in zijn ziel ontstaan, zich eenmaal in het bezit van een mannelijken erfgenaam te verheugen. — Zijn broeder Richard schreef hem op zekeren dag, dat hem de betrekking, die hij nu vier jaren aan een kantoor had waargenomen, te drukkend viel, en dat hij besloten had Hamburg te verlaten. Hij moet bij ons komen inwonen! riep Wenzel verheugd uit, nadat hij Marie den inhoud van den brief had medegedeeld. O, gij zult Richard als een waarlijk beminnenswaardig jongman leeren kennen. Ik verheug er mij op, hem te zullen zien.

Na verloop van vier maanden nam Richard zijn intrek bij hen. Hij scheen inderdaad eenige ontspanning noodig te hebben, want de rozen waren op zijne wangen verbleekt; evenwel bleef hij, in weerwil van zijn bleekheid, iemand van een schoon uiterlijk. Zijne manieren waren nog innemender dan vroeger, zijn geheele voorkomen getuigde van een welgemanierdheid, welke met zijn hooge gestalte uitmuntend overeenstemde.

De beide broeders verschilden niet alleen veel in jaren, maar ook in uiterlijk. Uit Wenzel sprak een zekere onhandigheid; het onbrak hem schijnbaar aan een vlug oordeel, terwijl hem eigenlijk toch alleen de vrije manieren ontbraken, en zijn aangeboren schuwheid en stijve pedanterie hem verhinderden, vastberaden op te treden. Hij was gewoon over zich zelven gestrenger oordeel te vellen, dan men dit gewoonlijk in het dagelijksch leven aantreft. Zoo zijn vroeger leven als jongman hem hierin versterkt had, zoo was hij door zijn gelukkig huiselijk leven, door zijn eenvoudige echtgenoot nog meer van de wereld vervreemd geworden. Richard, die daarentegen door zijne innemende manieren uitmuntte, ontbrak het nooit aan kennissen en omgang. Hij bezat die buigzaamheid van geest, die zich op het juiste oogenblik weet aan te sluiten, en waardoor men meester van het terrein blijft.

Het deed Wenzel leed, toen hij na eenige weken bemerkte, dat zijn vrouw minder met Richard was ingenomen, dan hij. Hij zou zoo gaarne gezien hebben, dat tusschen hen beide een hartelijke verstandhouding was ontstaan; doch de opmerking, dat Marie niet alleen in de tegenwoordigheid van Richard zeer stilzwijgend was, maar hem zelfs, waar dit kon, vermeed, deed hem opregt leed. Toen hij met zijn vrouw sprak, gaf zij haar tegenzin in een naauwere kennismaking bepaald te kennen. Ik heb nu eenmaal geen vertrouwen in hem, sprak zij, en bid u dringend, mij niet tot huichelarij te noodzaken. Ik acht hem als uw broeder, doch tusschen hem en mij wil ik een grens getrokken zien en een onoverkomelijke klove houden. Gij moet ook op mijne wenschen eenig acht slaan, Wenzel; tot hiertoe heb ik u daarmede nog nooit lastig gevallen. Is het u dan zoo moeijelijk, mijn verzoek te vervullen en mij het bewustzijn te laten, dat ik uw echtgenoot en de moeder van uw kind ben. — Maar Marie, welk verband bestaat er dan tusschen ons echtelijk geluk en mijn wensch, dat gij u vriendelijker jegens Richard betoont, dat gij hem de regten inruimt, die hem, als broeder van uw echtgenoot, toekomen? Ik zie dit niet in. Marie scheen met haar verdediging ten einde; hare oogen rustten eenigen tijd op hem, daarna verborg zij haar gelaat in een zakdoek, om hem hare tranen niet te doen opmerken.

Tot hiertoe had hij haar slechts tranen van vreugde zien weenen; dat zij op dit oogenblik weenen kon, was duidelijk, dat uit verdriet voortkwam van haar wensch niet toegestaan te zien; doch het deed hem hard aan. Bedaar maar, mijn kind; bedaar maar! sprak hij; gij zult uw zin hebben. Het doet mij wel leed, dat gij u juist in een zaak verzet, die ik meende, dat zoo schoon met uwe gevoelens zou overeenstemmen; maar mogelijk zal dit na verloop van tijd wel komen. Zoo een kleine zwakheid van u, doch naderhand zal het mij zoo veel te meer genoegen doen, wanneer gij van zelfs uw onregt aan Richard goed maakt, en zooveel vertrouwen heb ik in u, dat dit wel zal teregt komen.

Meer of minder had dit verschil van meening onaangename gevolgen tusschen hen. Het deed hem leed, bij zijn echtgenoot zulk een hardnekkigheid te ondervinden, bij een onverdienden afkeer voor iemand, dien hij zoo opregt beminde, en deze gedachte verdoofde den luister, die Marie nog altijd in zijne oogen omgaf. Zij kon dus ook haten; dat had hij van haar niet gedacht. Wat hem echter veel genoegen deed, was, dat hij na verloop van tijd kon opmerken, dat Marie haar onregt scheen te hebben ingezien; want somtijds verried zij zich, en rustte haar blik vriendelijker dan gewoonlijk op Richard, als wilde zij hem heimelijk om verschooning smeeken voor het onregt hem aangedaan. Bemerkte zij daarop dat Wenzel die geheime neiging van haar hart bemerkt had, zoo sloeg zij verschrikt hare blikken neder, en een diep rood kleurde haar schoon gelaat, als schaamde zij zich openlijk te bekennen, dat zij tot beter inzigt was gekomen. Dit was voor hem een groot genoegen, en hij legde door geen enkele opmerking deze verandering van gevoelens eenige hindernis in den weg. Langzamerhand zou zij van zelve naderen, en voor hem was dat immers

een zegepraal. Sedert Richard in de zaak was, was die zeer veel uitgebreid; hij knoopte met de aanzienlijkste firma's van Engeland en Amerika handelsbetrekkingen aan, zoodat zij weldra voor eigen rekening aanzienlijke ondernemingen op touw zetten. Het ontbrak Wenzel niet alleen aan die kennis, welke Richard op zijne handelskantoren in Hamburg had opgedaan, maar ook de geschiktheid om zonder aarzelen zulke wijd uitgestrekte speculatiën te leiden; hij had zich tot hiertoe alleen tot dien kleinen werkkring bepaald, welke van vader op zoon was overgegaan; doch hij liet Richard gaarne hierin vrij, en verheugde zich in zijn werkzaamheid, welke de firma Seiffert een ongekenden bloei verleende.

Een zaak echter berokkende hem veel kommer. Marie verviel namelijk van tijd tot tijd in een zenuwachtigen toestand, waarin zij of een buitengewone onrust openbaarde, of in een uitgelaten vrolijkheid of diepe neerslagtigheid verviel. Wanneer hij haar alsdan trachtte tot bedaren te brengen, riep zij dikwijls wanhopend uit: veroordeel mij niet. Breek den staf niet over uw vrouw, wier ongeluk gij niet kent. O, ik bezwijk onder den last, welke mijn hart verplettert. Wie zal mij redden, wie? — En wanneer de onbekende magt, die haar anders zoo vrolijke kalmte geheel verwoest had, zich in al haar kracht verhief, viel zij hem te voet, kuste zijne handen, en riep als door de grootste smart overweldigd: ik ben uwer niet waard; Wenzel, stoot mij van u als een slang, die uw hart vergiftigt.

De geneesheer raadde aan, de landlucht te genieten, om de verandering, die dit in haar gewonen levensloop zou te weeg brengen. Wenzel huurde op een half uur afstands van de stad een huis en tuin. Haar verblijf aldaar scheen gunstig op Marie te werken, en de landelijke rust de stoornis te herstellen, welke, zooals de geneesheer zeide, ontstaan was door een verkeerden bloedsomloop. Wenzel gevoelde een last van het hart afgewenteld, toen het hem duidelijk was, dat Marie in beterschap toenam. Met verlangen zag hij des avonds het uur te gemoet, dat het kantoor gesloten werd, en hij naar vrouw en kind kon ijlen, om bij hen den avond door te brengen. Ook voor hem hadden de wandelingen in de vrije natuur en de heerlijke zomeravonden een weldadigen, versterkenden invloed.

Hij wilde niet dat Marie door iets aan haar vorigen toestand herinnerd werd, en hij vermeed elk woord, dat hierop kon zinspelen, blijde dat zij zelve hiertoe geen aanleiding gaf, ja er in het geheel niet meer aan scheen te denken. Zij verzocht hem, dat hij ook de nachten buiten zou doorbrengen, hij kon dan des morgens naar de stad terugkeeren; doch hiertoe dacht Wenzel te ouderwets. Hij was van oordeel, dat hij te huis moest zijn; men kon niet weten, wat er mogt voorvallen, en hij meende, niemand in zijn dienst te hebben, op wien hij zich geheel kon verlaten; want hoezeer men op zijn broeder kon staat maken, in dit opzigt helaas, niet. Deze behandelde de zaken op zijn Hamburgsch, dat is, hij maakte den nacht tot dag, en verkeerde tot diep in den nacht met goede bekenden; en om hem in dit opzigt te beperken, had hij geen regt. — Marie hield er dan ook niet verder op aan.

De maand Augustus was gekomen; voor Wenzel scheen het geluk echter het toppunt achter den rug te hebben. De vroegere vlagen van neerslagtigheid openbaarden zich weder bij Marie; met moeite verborg zij den angst, dien zijn tegenwoordigheid haar scheen in te boezemen, en zij schrikte als uit een diep nadenken op, wanneer hij het woord tot haar rigtte. Dit veroorzaakte hem veel leed. Om dien tijd moest ook Richard voor het kantoor een reis naar Londen doen, en zag Wenzel zich meer dan ooit aan zijne zaken gekluisterd.

Deze was reeds een dag en nacht vertrokken, toen het dienstmeisje van Marie den volgenden middag zich aan het huis van den heer Seiffert vervoegde, en hem berigtte, dat haar meesteres met het kind des nachts verdwenen was, en dat niemand kon gissen waarheen. Dewijl aan hare kleederen en die van haar kind geen enkel stuk ontbrak, zoo hield men het niet voor onmogelijk, dat zij in een aanval van neerslagtigheid, zooals die in den laatsten tijd zigtbaar was toegenomen, zich in de naburige rivier gestort had. — Met dezen eenen slag was het huiselijk geluk van Wenzel vernietigd. Te vergeefs waren alle navorschingen, en een ieder had de overtuiging, dat moeder en kind den dood in de rivier gevonden hadden.

Met geen enkelen traan kon Wenzel zijn ongeluk betreuren. Zijne oogen brandden hem in het hoofd; doch hij was niet gewoon te weenen; en de eene traan die met moeite uit zijne oogen welde, was smartelijker dan zoo hij er duizenden had kunnen storten. Zijn leven was weder ten eenenmale van alle vreugde beroofd. Voor hetgeen hem overkomen was had hij geene woorden; met wien zou hij er over hebben kunnen spreken; hij zweeg dus als een man.

Na verloop van veertien dagen ontving hij een brief uit Plymouth. Van den heer Richard, sprak de boekhouder; breng hem den principaal. De klerk nam den brief, legde dien voor zijn patroon neder met de woorden: van den heer Richard! en vertrok. Wenzel gevoelde niet veel lust voor zijne bezigheden; eindelijk nam hij den brief op en opende hem. Het waren twee brieven; een van Richard, en de andere van — Marie; deze laatste ter naauwernood leesbaar, zoo zeer was de inkt door tranen ineen gevloeid. Of hij hem geheel uit gelezen heeft, of het slechts tot een gedeelte kon brengen, wie zal dit bepalen! Zeker is het echter, dat toen de boekhouder eenigen tijd later het vertrek binnen trad, om over zaken te spreken, hij Wenzel bewusteloos naast de sopha vond liggen met den brief van Marie krampachtig in zijn vuist gesloten. — Nu was het geheim van haar verdwijnen opgelost. Door een hartstogt gedreven, dien zij niet in staat was te beteugelen, en toch met een hart, dat in den strijd met haar pligt gebroken was, had zij hem gevolgd, en een schip bragt hen beiden naar Amerika over. Het kind, aldus stond in den brief, had zij medegenomen, opdat de vader door hetzelve nog niet meer aan de trouweloosheid der moeder zou herinnerd worden.

Deze alle licht uit zijn leven verdrijvende ramp scheen den helderen geest van den zwaar beleedigden man verpletterd te hebben. Hij genas wel weder van een kwaadaardige koorts, maar gedurende een geheel jaar werd hij door een onoverkomelijke zwaarmoedigheid gedrukt, tot het den arts in zooverre mogt gelukken hem weder te genezen, dat hij althans zijne bezigheden kon hervatten. Kil en somber was echter het leven, dat hij nu leidde; geen sterren verlichtten den nacht, die hem omgaf. Wanneer des avonds de bezigheden afgeloopen waren, hoorde men hem uren lang op den waldhoorn blazen. In de lang aangehouden, zwaarmoedige toonen van dit instrument, waarvoor hij in zijn jeugd steeds veel lust getoond had, en waarop hij dan ook zekere vaardigheid had verkregen, scheen zich de smart zijner ziel te openbaren.

Zoo verliepen drie jaren. In zijn woning heerschte een kalmte als in het graf, en hij leefde afgezonderd van alles, wat hem slechts eenigzins had kunnen opvrolijken. Daar trof hem een tweede slag; het faillissement van verscheidene buitenlandsche huizen, hetgeen ook zijn bankroet ten gevolge had; en van een rijken koopman werd hij iemand, die van al zijn have beroofd was; want alles wat hij bezat, had hij zijnen schuldeischers in handen gegeven, om hunne vorderingen te dekken. Niemand bemerkte echter, dat deze gebeurtenis, die alle moeite van zijn werkzaam leven ten eenenmale vernietigde, hem in het geringste smartelijk aandeed; hij bleef geheel onverschillig. Hij, wiens geest slagen had verdragen zoo als hem getroffen hadden, kan niet ter neder gedrukt worden door het verlies van stoffelijke welvaart.

Hij verdween uit de stad zijner geboorte, waar zijn naam het eenige was dat van hem overig bleef; doch allen die vroeger met den zonderling den spot gedreven hadden, schonken nu den ongelukkigen, vrijwilligen banneling hun ongeveinsde hoogachting. Hij was gevallen met den roem van eerlijk man te zijn gebleven ten einde toe, en niemand kwam aan hem te kort.

Zoo verre was ik bekend geworden met den levensloop van Wenzel, niet alleen uit hetgeen de organist mij had verhaald, maar ook door hetgeen ik bij monde van den ongelukkige zelven had vernomen. Van het verblijf van den ouden gasthuisbewoner in Amerika, wist echter de organist mij niets mede te deelen, en ook Wenzel sprak hiervan met geen enkel woord. Van den eersten had ik alleen vernomen, dat na verloop van verscheidene jaren, waarin niemand iets van hem had gehoord, Wenzel onverwachts weder in zijn geboortestad was verschenen, zoo arm als hij die had verlaten, want zijn geheele eigendom bestond in zijn waldhoorn. Daar hij niet tot een bedelaar kon afdalen, bleef hem alleen over, zich als muzikant bij een troep te voegen, die in den omtrek op bals en kermissen zich deed hooren. De stilzwijgende hoornist met grijze haren speelde onder de levenslustige muzikanten een droevige rol, tot hem eindelijk, door tusschenkomst van eenige aanzienlijke medeburgers, een plaats in het gasthuis ten deel viel. Aalmoezen wees hij steeds bepaald van de hand, en van niemand nam hij geschenken aan; hij wilde verdienen, wat hij voor zijne kleine behoeften noodig had, en om die reden had men hem het copiëren van muziek opgedragen.

Om hem over zijn verblijf in Amerika tot spreken te krijgen, had ik van tijd tot tijd het gesprek op dat werelddeel gebragt, doch zoo dikwijls ik dat gedaan had, volhardde hij bij een hardnekkig stilzwijgen, zoo dat ik begreep, dat aan gene zijde van den Oceaan iets moest geschied zijn, dat als een geheim in zijn borst lag opgesloten. Het viel mij echter in, dat hij mij meer dan eenmaal had gevraagd: gelooft uw eerwaarde, dat Kaïn, voor de misdaad aan zijn broeder gepleegd, voor eeuwig door God veroordeeld is geworden? — Onder Kaïn verstond hij zijn broeder Richard, dat wist ik, en ik kon dus hieruit opmaken, dat de beelden van het verledene nog levendig voor zijn geest moesten staan.

Op zekeren dag, dat hij weder die vraag tot mij gerigt had, nam ik de gelegenheid waar, hem te zeggen, dat wij ons van den Schepper en zijn boven alle menschelijke gedachten verheven grootheid al een zeer onwaardig denkbeeld vormden, wanneer wij meenden, dat Hij den zondaar voor eeuwig kon veroordeelen. Dat het onzen tijd voorbehouden was over God edelere beschouwingen, die zijner meer waardig waren, te verkrijgen, waarom men dan ook van de onhartelijke en ongevoelige gewoonte was teruggekomen, welke in vorige eeuwen heerschte, om namelijk zelfmoordenaars, als dieren, buiten de algemeene begraafplaatsen, of zelfs wel onder de galg te begraven; want het ware voor zeker aan te nemen, dat elke zelfmoord door een vreeselijken zielestrijd werd voorafgegaan, die den ongelukkige, welke de hand aan zich zelven sloeg, met geweld over de grenzen rukte, welke ieder levend wezen met ontzetting en vrees beschouwde.

— Ja, wel een vreeselijke strijd, sprak Wenzel toestemmend, en met de oogen ter aarde geslagen. Na verloop van eenigen tijd rigtte hij den blik weder omhoog, en staarde op de door de zon beschenen, schitterende sneeuw. Daarop sprak hij zacht, als schrikte hij terug voor de herinnering, die hem nog zoo sterk in het geheugen lag: ook ik heb zulk een strijd met den dood doorleefd. — Hij was zeer aangedaan, en ik zag hoe hij beefde onder den last zijner herinneringen. Het gelukte mij zijn hart voor mij te openen, en ik vernam het volgende, dat ik zoo veel mogelijk zal trachten met zijne eigene woorden weder te geven.

Arm aan alles, wat het leven slechts eenige waarde kan geven, wandelde ik op zekeren morgen, terwijl het nachtelijk duister voor den aanbrekenden dag week, zonder eenig doel, langs den zoom van een woud, slechts met mijn waldhoorn op den rug en een staf in de hand, en volgde eenige der weinige en slechte wegen, zoo als men die toen nog in Louisanna vond, en die naar de dikwijls een half uur van elkaar verwijderde blokhuizen der planters geleidden, die in deze onbetredene wildernissen een plekje gronds als voldoende achten, voor hun geluk. Ik zocht geen fortuin; slechts een persoon wilde ik nog

maar zien, die voor mij was verloren gegaan, en wier verlies zwaarder schaduw over mijn ziel had uitgespreid, dan de voor het daglicht vliedende wolken over de aarde hadden geworpen. Wat is de mensch toch afhankelijk van licht en duisternis. Was alles rondom mij duister, zoo ademde ik zwaar onder den last, die mij drukte; kwam de dag weder, zoo gevoelde ik mij verligt; het gewonde hart ontsloot zich als in een nieuw licht, en mijne ziel werd weder kalm.

Ach, de morgen waarvan ik spreek, was als een afspiegeling van hemelsche heerlijkheid voor mijn gemoed. Langzamerhand werd de geheele onafzienbare uitgestrektheid met licht en glans vervuld; en langs den geheelen zoom van het bosch, dat zich aan mijne regterhand uitbreidde, stegen de ligte nevelen hemelwaarts. Daarna verhief zich het lichtende oog Gods boven de vlakte, en omhulde alles met zijn pracht, bezielde alles met zijn adem. Millioenen dauwdroppen parelden aan bladen en grashalmen. Ik stond voor het altaar eener geheele schepping, en de kalme vrede, die in dezen feestvierenden tempel heerschte, vervulde mijn ziel met een heiligen eerbied. Ik knielde neder en aanbad den Onzigtbare, die zoo duidelijk in zijn majesteit tot mij sprak.

Zóó in aanbidding nederzinken als ik toen deed, kan de mensch slechts eenmaal. De heilige, diepe stilte rondom mij, stortte een kalmte in mijn ziel, die mij, met mijn lot verzoenende, boven alle beproevingen des levens verhief. Ik weet nog, dat ik in het zalig gevoel, dat mijn borst vervulde op dien morgen, met luider stemme sprak: Marie, ik vergeef u al de smart, die gij mij veroorzaakt hebt! Tusschen ons heersche vrede, hier en hier namaals! Amen. Daarop trok ik met een ongekende vlugheid verder, het zaligend gevoel van verzoening, als een onwaardeerbaren schat, met mij voerende.

Na verloop van twee uren bereikte ik een blokhuis. Aan de deur zette ik mij op een steen neder en blies een Duitsch lied. Daar meende ik een luiden gil in het huis te vernemen, doch niemand verscheen aan de geopende deur, dien ik om een stuk brood had kunnen vragen; dus moesten de lieden reeds buiten op het veld aan den arbeid zijn. Ik beproefde het nogmaals en mij viel geen ander lied in, dan een kerkgezang. Ik blies dit, en een nog luider gil, die mij door merg en been drong, klonk mij in de ooren. Verschrikt hield ik op met blazen, en was in het onzekere, wat ik verder doen zou. Daar ik echter zeer veel behoefte had aan eenige lafenis, en ik misschien tot den avond moest loopen voor ik weder een woning bereikte, en ook in het denkbeeld, dat ik een zieke misschien de behulpzame hand kon bieden, trad ik het wel ingerigte huis en het woonvertrek binnen.

Van een legerstede rigtte zich een doodelijk bleeke vrouwengedaante omhoog. Ik sprak haar aan, doch zij gaf geen antwoord; haar blik bleef dof en stijf op mij rusten, daarop zakte zij luid steunende weder ineen. Ik schoot toe, om haar te ondersteunen, hief haar op — regtvaardige hemel, mij zelven ontschoten schier alle krachten; ik herkende Marie, mijn vrouw! — Vermagerd, met bleeke, ingevallen wangen en gesloten oogen, lag zij in mijne armen. Ik sprak haar aan, noemde haar naam en den mijne. Dit wekte haar op uit haar bewusteloozen toestand; zij rigtte zich met een kracht op, die mij verbaasde. Uit haar dof en stijf op mij gevestigden blik sprak de waanzin. Eensklaps deed zij den mond open, en riep luidkeels: mijn paradijs, — waar vind ik mijn paradijs weder! En met de snelheid van den wind, schoot zij voorbij mij heen, de kamer, het huis uit, en hield zij op het nabijzijnde bosch aan.

Marie! riep ik herhaalde malen, haar naijlende; doch de waanzin verleent wonderbare kracht. Als een gejaagd wild schoot zij telkens voor mij heen, tusschen het klimop en de andere struiken door, die van boom tot boom zich slingerende, een muur van bladeren vormden. Haar kracht scheen haar te begeven, en de afstand, welken zij op mij vooruit had, verminderde merkbaar; ik verdubbelde mijne pogingen, en was haar zeer nabij gekomen, toen zij een opening in het bosch was genaderd, welke een vijver bevatte, die met tallooze waterlelien en met andere planten was bedekt. Marie! riep ik, en was haar zoo nabij gekomen, dat mijn hand haar kleedje, hetwelk door de struiken en de scherpe doornen der klimopgewassen vaneen gereten was, bijna kon aangrijpen; daar weerklonk een tweede stem: Marie! Deze keer werd zij aangeroepen door een man, welke met een geweer op den schouder aan den anderen kant van den vijver haar te gemoet ijlde.

Door dezen onverwachten bijstand verrast, hield ik een oogenblik mijn vaart in. Daar stortte de waanzinnige, naauwelijks zes schreden van mij af, zich in het natte graf; nog eenmaal kwam zij aan de oppervlakte, en daarop sloten zich het hooge bies en gras over haar heen. Even als ik, door ontzetting aangegrepen, staarde de gewapende man haar na, en wij konden onze oogen niet van de plek afwenden, waar zij verdwenen was. Daarop kwam hij, ter dood toe verschrikt, op mij aan.

— Hoe! — riep hij uit, en de adem bleef hem in de borst steken. — Het was Richard, mijn broeder; hij herkende mij, en ik hem. — Kaïn! riep ik hem toe. Kaïn! weerklonk het tusschen de boomen. Kaïn! herhaalde hij, en als door de furien aangegrepen rende hij het bosch in.

Slechts zelden beleeft de mensch zulk een oogenblik, dat de laatste band tusschen zijn ziel en de aarde verbreekt, waar hij niets meer is dan een ademhalend zonnestofje, dat geen eigen wil kent, in het groote heelal; een wolkje, van de hoofdmassa afgescheurd, nu een spel van alle winden.

IV.

Zigtbaar namen Wenzel's krachten af, en weldra kon hij zich niet langer met het muziekcopieren bezighouden. Hij was niet ziek, doch zwak, levensmoede, en elken dag werd het hem en mij duidelijker, dat zijn aardsche reis ten einde spoedde. Dit bedroefde hem niet; hij had vrede met zich zelven, ja, was zelfs opgeruimd. Daar ik zijn lot kende, beschouwde hij mij als een vriend, tegen wien hij open kon spreken. Hij sprak gaarne over Marie, in het vaste geloof aan

een hereeniging hier namaals. De woorden, in de vlagen harer krankzinnigheid uitgeroepen: waar vind ik mijn paradijs weder! beschouwde hij als een naklank van de vermaning, haar door haar stervenden vader gegeven. De verblinding van een hartstogt, welken zij te zwak was om te bestrijden, was eerst toen van haar geweken, toen zij ver van hem was, wiens hart zij door haar vlugt gebroken had. Reeds haar brief uit Plymouth droeg de sporen van dien rampzaligen gemoedstoestand, en de tranen, die op vele plaatsen het schrift verduisterden, dat de bekentenis van haar schuld droeg, getuigden hoe ongelukkig zij zich toen reeds gevoelde. Zeker was het, dat Wenzel nog met innige liefde aan haar dacht.

Wat van zijn kind was geworden, wist hij niet; hij meende, dat het reeds voor haar was gestorven, en dit verlies zou, naar hij meende, veel hebben bijgedragen, om haar reeds verzwakte geestvermogens dien graad van waanzin te doen bereiken, waarin hij haar aangetroffen had. Op een pachthoeve, welke ettelijke Engelsche mijlen van die zijns broeders was gelegen, en waar hij naar hen onderzoek deed, wist men niets van een kind, hoewel de heer Seiffert daar reeds gedurende drie jaren met zijn krankzinnige vrouw woorde, een bewijs dus, dat het kind niet meer in leven was. — Van Richard sprak Wenzel nooit.

Zoo was de herfst gekomen met zijn bonte kleurenpracht en gele bladeren. Deze neemt mij mede, sprak Wenzel; doch hij zeide dit met de vreugde, waarmede men van een aangename gebeurtenis spreekt; en dit werkte alleen zijn hoop uit, weder met Marie vereenigd te worden. Hoewel zijne gedachten voornamelijk daarop gerigt waren, zoo hield hij ook den kersavond in zegenend aandenken, dat zij de zijne was geworden. Hoe zwak hij ook was, van tijd tot tijd blies hij den lofzang. Toen zijne krachten zigtbaar afnamen en het ademhalen hem moeijelijk viel, moest hij wel het blazen opgeven, doch de herinnering aan de twee oogenblikken zijns levens, dat hij hetzelfde loflied had geblazen, den eersten kersavond met Marie en het zamentreffen met haar in Amerika, vergat hij nooit. Wanneer in ons gesprek een stilstand intrad, hoorde ik hem de melodie dikwijls bij zich zelven neurien.

Op zekeren morgen werd ik zeer verrast door het bezoek van een mij geheel onbekend persoon met zijn dochter. Beider kleeding duidde aan dat zij tot diegenen behoorden, welke door het geluk begunstigd zijn. De jonge dame droeg een zwaar zijden kleed en een kostbaar halssieraad van edelgesteente. Haar schoone, frissche jeugd, waaraan zij een edele houding paarde, zou in den edelsten dameskring opzien gebaard hebben.

— Mijnheer, aldus begon de vreemdeling, wij komen u om een christelijke liefdesdienst verzoeken. — Mijn betrekking staat u reeds borg voor de vervulling, antwoordde ik; met wien heb ik de eer te spreken? — De eer? hernam de vreemdeling met een zonderlingen lach; hij vervolgde echter, op de jonge dame wijzende: wanneer hier al van eer mogt sprake zijn, komt die alleen deze jonge dame toe, en niet mij. Ik ben hier ter stede verbannen, want een ieder weet, dat Richard Seiffert zijn broeder Wenzel tot een Kaïn was.

Ik was zoo onthutst door deze onverwachte bekentenis, dat het mij niet mogelijk was, hierop iets aan te voeren. De jonge dame was echter de aanleidende oorzaak, dat de vreemdeling de uitwerking, welke het noemen van zijn naam op mij had, minder gewaar werd. Zij omhelsde hem, en met haar gelaat tegen hem geleund, en hem zoo vriendelijk aanziende, dat wel een zonnestraal van vergiffenis tot zijn hart moest doordringen, zeide zij: O, mijn dierbare oom, spreek zoo niet; het bedroeft mij zoo! En staat er niet geschreven, dat over een boetvaardigen zondaar meer vreugde is in den hemel, dan over negen en negentig regtvaardigen? Zie, oom Richard, dat ik u, die over mij zoo vaderlijk gewaakt heb, zoo lief heb, is immers reeds een teeken dier hemelvreugde. Een goed mensch kan geen kwaad mensch beminnen; en ontspringt de liefde niet daar, waar sedert eeuwige tijden zachtheid en verzoening wonen? — Beate, gij zijt de engel, die mij vergiffenis aankondigt! riep Richard, en drukte het meisje aan zijn hart. Waar een zondaar nog door een reine ziel zoo bemind wordt, als ik door u, kan hij ook nog op Gods genade hoopen.

Ik vernam nu alles wat nog ontbrak, om het sombere tooneel der zware afdwaling, welke reeds afgeschilderd werd, aan te vullen. Het diepste berouw over het onregt aan haar echtgenoot gepleegd, folterde Marie zoo vreeselijk, dat de gevolgen hiervan weldra in het afnemen van hare verstandelijke vermogens duidelijk was; zij werd zeer zwaarmoedig, en hoezeer Richard, die haar werkelijk met geheel zijn hart beminde, niets onbeproefd liet, om dien verschrikkelijken toestand af te leiden, waren alle pogingen vergeefsch. Het geluk begunstigde hem, en de zaak, die hij te Nieuw-Orleans oprigtte, had hem al spoedig tot een rijk man gemaakt. De zwakke toestand van Marie noodzaakte hem haar driejarig dochtertje, Beate, aan vreemde hulp en verzorging toe te vertrouwen, daar van de zijde der moeder hierop niet te rekenen viel. Op raad van den geneesheer bragt hij Marie op een landgoed, dat hij in het binnenland van Louisiana aangekocht had; men dacht, dat de landlucht een weldadigen invloed op haar zou uitoefenen; men bedroog zich hierin echter, en haar toestand verergerde integendeel meer en meer. Somtijds ontaardde haar zwaarmoedigheid in aanvallen van krankzinnigheid, en in zulke oogenblikken zocht zij haar „verloren paradijs." Een toenemende onrust, welke zich eenige dagen vooraf openbaarde, was het onbedriegelijk kenteeken, dat zulke aanvallen ophanden waren; men verloor haar dan niet uit het oog, want men kende haar begeerte, om het bosch in te loopen.

Op den dag dat Wenzel aan de landhoeve verscheen, hadden zich geene kenteekenen van bijzondere onrust opgedaan, en daar men haar in haar zwaarmoedigen toestand nooit bewaakte, waren ook thans al de bewoners door het gunstige weder naar buiten gelokt. De nog uit de dagen van haar geluk,

wel bekende toonen van den waldhoorn waren diep in haar ziel gedrongen; het loflied, dat daarna door hem werd aangeheven, ontlokte haar een luiden kreet van smart, en het zien van haar echtgenoot, dien zij in het heldere oogenblik, door het loflied te weeg gebragt, moet herkend hebben, bragt haar tot den hoogsten graad van krankzinnigheid. Welke de gevolgen hiervan waren is ons bekend.

Richard had dien morgen een bezoek gebragt bij een nabuur; het ontmoeten van zijn broeder Wenzel aan het groene en natte graf van Marie, miste niet op hem groote uitwerking te hebben. De uitroep van Wenzel: Kaïn! weerklonk steeds in zijn ziel. Het werd het onzigtbare teeken van het op hem rustende oordeel der vervloeking. Zijne zaken stonden in het toppunt van zijn geluk; doch hij zelf had nergens vreugde of vrede; slechts in de teedere kinderlijke liefde, welke Beate hem bewees, vond hij eenige verzachting voor zijn smart. Het kind van Marie, dat zich zoo schoon ontwikkelde, beschouwde hij als het zijne, hem door de ongelukkige als een kleinood vermaakt, dat hij niet genoeg kon bewaken.

Eerst toen Beate haar twintigste levensjaar bereikt had, vernam zij uit zijn mond al hetgeen voorgevallen was. Voor haar geknield, riep hij uit: keer u niet van mij, Beate, en vervreemd uw hart niet van mij. Uw liefde is het eenige rustpunt nog voor mijn geloof aan een genadigen God. — Hoe Beate werkelijk een bode van Gods vergiffenis voor hem was geworden, had ik gezien; zij had alleen van hem verlangd, dat hij haar naar haar vader zou geleiden, zoo deze nog in leven was, opdat zij het misdrijf harer moeder aan hem zou kunnen goed maken; en dit voerde beiden tot mij.

Nu begon mijn christelijk liefdewerk, de schoonste taak van mijn heilig ambt — het te weeg brengen eener verzoening; en het gelukte mij.

Wenzel, die zijn dood voelde naderen, gaf aan mijn verzoek toe, en schonk den broeder, die hem een Kaïn was geweest, vergiffenis. Toen eerst bragt ik dien en Beate bij hem. Marie, mijn Marie! riep de grijsaard, toen Beate, die, zooals haar oom mij zeide, zoo volkomen op haar moeder geleek, in een eenvoudig kleedje, van dezelfde stof en kleur als de ongelukkige had gedragen, het vertrek binnen trad. Het beeld van de geliefde was dus nog niet uit zijn ziel verdwenen.

— Vergiffenis, Wenzel! riep Richard, voor zijn bed nederzinkende, en de handen naar hem uitstrekkende. Vergiffenis! Neem het Kaïn's teeken van mijn ziel. — En Beate vouwde hare handen, en bad luid: vergeef ons onze schulden, zooals wij vergeven onzen schuldenaren! — Toen reikte de grijsaard, wien dit uur zoo rijk van harte maakte, als hij slechts eenmaal in de dagen van zijn geluk was geweest, den knielenden broeder de hand, en sprak zacht: gij hebt haar bemind, zooals ik haar bemind heb! — Vrede en verzoening zij tusschen ons!

Een diep stilzwijgen volgde. Wenzel leunde weder met het bleeke gelaat in zijn kussen. De groote vreugde had hem buitengewoon uitgeput; zijne oogen vielen toe. Marie, mijne Marie! hoorden wij hem zachtjes zeggen. En Beate, Richard en ik stemden zacht het door hem zoo geliefkoosde loflied aan.

Op het gelaat van den oogenschijnlijk sluimerende was een straal van goddelijke vreugde zigtbaar, en nog voor wij het loflied ten einde gebragt hadden, was zijn ziel van alle banden bevrijd. In hemelsche vreugde waren zijne laatste oogenblikken voorbijgegaan.

Een gasthuis is een geschiedenisboek vol levende bladen, welker geheimzinnige inhoud slechts aan weinigen bekend is.

OVER VRIENDSCHAP TUSSCHEN VROUWEN.

(Iets voor vrouwen door een vrouw).

Onze vriendschap moge onbestendig, zwak, overdreven en gevoelig zijn, doch slechts zelden is zij valsch, diplomatisch of parasitisch (staatkundig of klaploopend). De tallooze bijoogmerken, die vele mannen hebben en zich niet schamen te bekennen, zijn ons zoo goed als onmogelijk; onmogelijk door de gebreken zelven aan onze vrouwelijke natuur eigen; als: onze kleinmoedigheid, ons minder doorzigt en onze ongeschiktheid om meer dan eene gedachte gelijktijdig te omvatten. Een treurig groot aantal van ons geslacht is te hol en ledig om dubbelzinnig, te oppervlakkig, om valsch te zijn. Ja, de ergste in dit opzigt onder ons bezit meer eenvoudigheid en opregtheid dan de mannen, en dus is zelfs onze oppervlakkige vriendschap, zoo lang zij duurt, opregter dan het meerendeel der zoogenaamde vriendschap tusschen mannen.

Maar — en dit maar zal zijn als een brandstof geworpen in een wespennest — maar de vriendschap van ons geslacht is ten gevolge van de eigendommelijkheden van ons temperament, zelden of nooit zoo vast, zoo waardig, zoo duurzaam, als die der mannen: Damon en Pythias, Orestes en Pylades, Brutus en Cassius, David en Jonathan, zijn voor ons geslacht onbereikbare voorbeelden van vriendschap. Zulk een verbond tusschen twee mannen, hoe zelden men het aantreffe — want niet alleen heeft het het gewone, den mannen eigene gevoel, maar ook het bij mannen zoo zeer ingenomen zijn met het eigen ik te overwinnen — is door kracht en diepte, door het geheel afleggen van alle ligtgeraaktheid en alle uiterlijke vertooning, iets veel hoogers dan de vriendschap tusschen twee vrouwen; ja, de wereld kent misschien niets schooners dan zulk een vast verbond tusschen twee mannen, dat alle stormen des levens het hoofd biedt. Evenzoo is een werkelijk goed man, als zijnde door zijn natuurlijken aanleg in staat, in deugd en ondeugd zoo veel verder te gaan, in zeker opzigt beter dan de beste vrouw. Deze strijdvraag mogen echter zij uitmaken, die er van houden, om zich het

hoofd te breken met vragen, die gewoonlijk niet waardig zijn opgeworpen te worden.

Doch, hoewel ik niet ingenomen ben met al de romantische woorden over vriendschap tusschen vrouwen, dewijl ik meen, dat twee derde gedeelte voortvloeit uit verveling of uit die behoefte om te beminnen, welke bij gebrek van andere, natuurlijker banden, in deze een schadeloosstelling zoeken, — zoo verhoede de hemel, dat ik mijn geslacht het groote onregt zou willen aandoen, om te beweren, dat het onvatbaar ware voor dat gevoel, hetwelk, in zijn ware gedaante en op de regte plaats, zoo menig leven kracht, hulp en bekoorlijkheid verleent; en dit zoo veel te meer, daar het het eerste liefelijke gevoel is, dat wij leeren kennen. Er zijn wel weinige vrouwen, die zich niet zulk een eerste vriendschap — bijna zoo gelukkig en hartstogtelijk als een eerste liefde — herinneren. Misschien hield zij niet lang stand, dit is zelden het geval; maar te dier tijde was het een zoo rein, zoo onbaatzuchtig, zoo zelfverloochenend gevoel, als waarvoor het menschelijk gemoed vatbaar is; bij velen nader verwant aan die liefde — liefde in de hoogste beteekenis van het woord, vrij van alle baatzucht en zinnelijkheid — als ëenig gevoel van haar latere leven. Laten wij dan ons wachten, om deze meisjesachtige vriendschap, zoo vlugtig en vergankelijk in haar bestaan, zoo romantisch en vaak zoo dwaas in de wijze, waarop zij zich openbaart, belagchelijk te maken, opdat onze spot niet een gevoel treffe, dat heiliger is dan wij vermoeden. En toch is het niet het ware, is het geen vriendschap, maar eerder het schemeren der liefde, evenzoo ijverzuchtig, zoo aanmatigend en onverstandig, zoo gelukkig en rampzalig als deze zelve is. Den koelen opmerker moge dit belagchelijk schijnen, doch bij hen, die er in betrokken zijn, zijn die gevoelens evenzoo levendig, zoo opregt, als eenige hartstogt, waaraan naderhand het onbewaakte meisjeshart zich moge overgeven; en in haar afspiegeling zien zij de geheele wereld, niet voor het oogenblik, maar misschien nog langen tijd naderhand. En toch is zulk een vriendschap slechts een droom, die zich in niets oplost, wanneer de liefde in het jonge hart ontwaakt; of wil zij in het verdere leven blijven standhouden, zoo moet zij van natuur veranderen, zich alle aanspraak ontzeggen, van hare regten afstand doen, kortom, zij moet begraven worden, en in geheel andere gedaante opstaan. Wanneer Johanna en Maria nu aan het hoofd staan eener huishouding, eenen man toebehooren, en hunne kinderen in plaats van hunne vriendinnen te kussen hebben, een geheel jaar voorbij kunnen laten gaan, zonder elkaar te bezoeken, of een maand zonder elkaar te schrijven, en toch nog de wederzijdsche toegenegenheid in wezen blijft, dan heeft haar vriendschap de proef doorstaan, en verdient dien naam; want zij heeft bewezen, te bezitten, wat haar moet kenmerken: onbaatzuchtige, teedere liefde — en beiden, jong of oud, zullen elkaar tot aan het graf getrouw blijven.

Is het bovengenoemde kenmerk als de proefsteen voor de vriendschap erkend, zoo vinden wij misschien het antwoord op de vraag: waarom wij zoo zelden de vriendschap in haar ware hoogte bereiken, in de daadzaak, dat wij in onze gevoelens van natuur zoo geheel persoonlijk zijn. Wij hebben instincten, neigingen, hartstogten; doch de vriendschap is, strikt genomen, geen dezer drie. Zij is een verwantschap van keuze op overeenstemming des geestes gegrond, die geheel onafhankelijk is van alle banden van het bloed of van instinct, hoewel zij dikwijls hiermede bestaanbaar is. Noch de heiligheid, noch de zwakheden van het bloed of het instinct, komen haar dus regtens toe. Hare pligten en voorregten, hare genoegens en smarten, behooren aan een bijzondere spheer toe, welker levenselement volmaakte vrijheid is. Als een verbond, niet door de natuur, maar uit vrije keuze gesloten, kalm, vrij en helder, zonder regten en zonder ijverzucht, is zij de vaste en tevens onafhankelijkste van alle menschelijke banden.

Zoo wij de vriendschap in haar zuiverst licht beschouwen, zoo zouden wij welhaast geneigd zijn, te gelooven, dat op deze onvolmaakte aarde wel geen man, zeker geene vrouw, ware vriendschap kan geven of ontvangen, en toch noemen wij allen zeker een twaalftal personen onze vrienden. En wie anders dan een volslagen menschenhater zou die vriendelijke benaming aan die bekenden willen onthouden, die er dagelijks aanspraak op maken.

Zoet is de liefde, gegeven of ontvangen — en evenzoo is het met de vriendschap, wanneer zij, zoo als in den regel het geval is tusschen vrouwen, uit die zuivere, onvolmaakte, doch eenzijdige aandrift voorkomt, die dikwijls verkeerd, maar nooit slecht gemeend, ons te gelijker tijd zoo beminnelijk en zoo lastig maakt, en die wij, zoo als ik vrees, nooit zullen ophouden te verloochenen, dan wanneer wij ophouden vrouwen te zijn, en worden, wat de mannen ons somtijds noemen — en zij weten wel dat zij ons maar al te veel aanleiding geven het te zijn — engelen.

Ja, in spijt van al onze dwaasheid, valsch zijn wij niet; zelfs niet wanneer Elise Smith, de zoo minzame Celestine Jones, met al de kracht van haar onschuldig gemoed aanbidt, hoewel zij zich, wanneer zij elkaar na verloop van twintig jaren als mevrouw Brown en mevrouw Green ontmoeten, ter naauwernood elkaars namen herinneren; en ook niet wanneer Betty Thomson, die met zeer beminnenswaardige broeders bedeeld is, drie malen drie „beste" vriendinnen heeft, die haar en zich zelven verzekeren, dat zij alleen om harent wille komen.

De mannen mogen ons uitlagchen, wij verdienen het, want wij zijn dikwijls echte zottinnen — doch wij zijn eerlijke zottinnen, en onze dwaasheid eindigt, althans in deze zaak, daar, waar de hunne begint: met de middelbare jaren of met het huwelijk.

Wat de ongehuwden, de op zich zelven staanden

beteekent, zoo zijn deze het meest tot die sentimenteele vriendschap met personen van haar eigen of van het andere geslacht geneigd, die hoewel dikwijls edel, onbaatzuchtig en opregt, in menige gevallen belagchelijk, in andere gevaarlijk wordt. Twee vrouwen of meisjes bij voorbeeld, welke de jaren der eerste jeugd te boven zijn, en slechts voor elkaar oogen hebben, en met haar tederheid door liefkozingen, kleine plagerijen enz., ten aanzien van een iegelijk te koop loopen, leveren zulk een stootend schouwspel op voor het gewone menschenverstand, dat haar dwaasheid ons bijna onregtvaardig zou maken. Wanneer wij echter twee vrouwen, die de Voorzienigheid naauwere banden ontzegd heeft, de zaak van de beste zijde zien beschouwen, en zij elkaar wederkeerig vergoeding trachten te schenken, door elkaar hartelijker te beminnen en te troosten, dan zusters gewoonlijk doen, dewijl haar de vrijheid der keuze gebleven is, zoo is dit achtenswaardig, en biedt een aangenamen aanblik op.

En niet minder geldt dit van een vriendschap die, zelden, dat beken ik, maar die toch bestaan kan tusschen een man en een vrouw, die ten gevolge van uiterlijke omstandigheden, geen gevaar loopen in elkaar te verlieven. Dat zulk een vriendschap bestaat, dat zij dikwijls een leven lang getrouw en volmaakt zuiver kan stand houden, zonder in andere regten in te grijpen of eenige zedelijke of gezelschappelijke wetten te kwetsen, dat zal de ondervinding den meesten menschen wel geleerd hebben, en wie de bewering durft staande houden, dat zulk een verstandhouding, door de spotters een „platonische" genaamd, niet mogelijk is, moet wel een zeer laag denkbeeld hebben der menschelijke natuur. Maar het gewone menschenverstand moet te gelijkertijd toegeven, dat zulke vriendschap zeldzaam is, en zoo men die al vindt, niet altijd van de gelukkigste, dewijl zij in zeker opzigt tegen de natuur strijdt. Want ontwijfelbaar is het een natuurwet, dat zij, aan wie wij door banden des bloeds verbonden zijn, ons het naaste staan moeten — vader of moeder, broeder of zuster — tot het huwelijk ons met nog vastere banden omsluit; en het is steeds, zoo al niet onregt, toch in hooge mate beklagenswaardig, wanneer een ander gevoel reeds te voren het hart van den jongen man of der jonge vrouw heeft ingenomen, en men elkander dien ten gevolge niet die volle, niets achterhoudende liefde kan schenken, welke de eene echtgenoot den andere behoort te brengen. Ik zeg behoort — de hemel weet of het ooit geschiedt. Maar hoeveel schuld omstandigheden, dwaasheid of slechtheid hieraan mogen hebben, zoo blijft het toch niet minder waar en boven allen twijfel verheven, dat die echtvereenigingen de gelukkigste zijn, waar de man nooit betere vriendin dan de vrouw, de vrouw nooit beteren vriend dan den man heeft gehad.

Wanneer echter na het huwelijk een der beide partijen een derde die liefde schenkt of schenken wil, waarop beiden wederkeerig alleen regt hebben, zoo is dit zulk een bedroevende staat van zaken — en hoe grooter afdwaling hoe treuriger — dat men hierover zelfs niet spreken kan.

Wanneer wij dan toegeven, dat een verbond van vriendschap rein en zuiver tusschen een man en een vrouw — onder bijzondere omstandigheden zelfs tusschen een jongman en een meisje — bestaan kan, zoo mogen wij ook niet ontveinzen, dat het een moeijelijke zaak blijft, en dikwijls zoo gevaarlijk, dat de koel redenerende helft van de menschheid zelfs niet aan de mogelijkheid van onze bewering geloof slaat. Ouders en voogden zouden natuurlijker wijze bedenkingen inbrengen, zoo een jongman hun huis als het zijne wilde beschouwen, of met schoone dochters of pupillen sentimenteele maneschijn-wandelingen wilde houden. Zij verlangen, en met regt, dat hij met een goed doel of in het geheel niet komt; dat is, eenvoudig als een bekende, een vriend der familie, dien men gaarne ziet, of als dingende naar de hand van een der schoonen. En hoewel dit den jongen man tamelijk lastig moge vallen, daar hij met een gering inkomen en alle vatbaarheid voor een minnarij, een onoverkomelijken schrik voor het huwelijk heeft, zoo is het toch zeker het beste en het verstandigste. Beide partijen worden daarbij misschien verhoed, de liefde, welke maar eenmaal geschonken kan worden in een reeks sentimenteele neigingen te verbeuzelen, of voor het nog grootere gevaar, dat, hetgeen op een onschuldige wijze begon, in een onherstelbaar onregt eindige.

In het algemeen komt het dus meer hun toe, die eenigzins in jaren gevorderd zijn, en voor wie de tijd der liefde òf voorbij is òf nooit bestaan heeft, om gebruik te maken van het regt, waarop ontegenzeggelijk elk rein en onafhankelijk hart aanspraak heeft, van het regt om te zeggen: ik kies dezen man of die vrouw; zij zullen mij tot een vriend zijn, nooit meer, nooit minder, en zullen dit blijven tot aan het einde mijner dagen. En zoo al diegenen, welke inderdaad weten wat zulk een vriendschap is, den moed hadden, om de waarde van dezelve tegenover de maatschappij, die zoo moeijelijk aan iets reiners en edelers geloof slaat, dan zij zelve is, in stand te houden, zoo ben ik overtuigd, dat de wereld er beter bij staan zou.

Vriendschap tusschen vrouwen is natuurlijk vrij van al die gevaren, ofschoon ook zij hare klippen heeft.

Bij de meeste vriendinnen, wier toegenegenheid duurzaam is, zullen wij in den regel een verschil van karakter opmerken — de een zal sterk, de andere zwak, de een ernstig, de andere vrolijk zijn, — hetwelk in zeker opzigt overeenkomt met het verschil tusschen de beide geslachten. Anders zou ook een hartelijke, uitsluitende vriendschap tusschen twee vrouwen zelden van langen duur zijn; of ware zij dit toch, beider karakter, zoo al niet nadeelig zijn, ook niet veredelen, daar de invloed aan de vrouwelijke zwakheden aan beide partijen de eenzijdigste rigting zou geven.

Hierin bestaat het onderscheid tusschen vriend-

schap en liefde. De laatste behoeft slechts één persoon, waarin zij zich verdiept, dien zij zich toeëigent, tot de beide verschillende, dikwijls geheel tegenovergestelde karakters in één zamensmelten. De vriendschap moet, wil zij de ware zijn, onafhankelijk van anderen kunnen bestaan, en vatbaar zijn voor toeneming en uitbreiding. Want hoewel wij slechts één „besten vriend" bezitten, zou het een bewijs zijn, dat wij ongeschikt waren den mensch naar waarde te schatten, zoo wij niet meer dan een „vriend" konden hebben.

Wanneer in latere jaren de zelfzucht, de dwaasheden en hartstogten der jeugd voorbij zijn, erkennen vooral wij, vrouwen, misschien eerst den onschatbaren zegen, de even ernstige, als aangename verantwoordelijkheid, welke het ons oplegt, een vriend of vriendin te hebben of te wezen. En ofschoon wij overeenkomstig de beleefde zeden dezer wereld, dien heiligen naam misschien aan velen geven, welken hem juist niet zoozeer verdienen, en hoewel de kring, van hen dien hij werkelijk toekomt, door sterfgeval, bijzondere betrekkingen of veranderingen van jaar tot jaar kleiner wordt, zoo moet die vrouw wel ongelukkig zijn, die terugziende op de dertig, veertig of vijftig jaren, welke zij doorleefd heeft, niet zeggen kon: ik dank God voor de vrienden, welke Hij mij gegeven heeft.

Men blijft zelden lang in het bezit van een goed, dat men niet waardig is. Wanneer wij menschen ontmoeten, die bij toenemende jaren weinig oude bekenden hebben, en zich die weinigen maar met moeite herinneren, doch in plaats daarvan een lange lijst hebben van vrienden, die het niet meer zijn, de hen slecht behandeld hebben, of met wie zij op eenigzins gespannen voet staan, wanneer zij ons de geheime dier vrienden mededeelen, en verwachten dat wij hun, die onzer vrienden, en van ons zelven zullen vertellen, — wachten wij ons voor dezulken, zij mogen vele goede hoedanigheden bezitten, mogelijk is hun bezoek ons welkom en zijn zij aangenaam in den omgang, maar om het hart voor hen uit te storten, zijn zij niet waardig.

Vinden wij daarentegen menschen, die bij alle wisselvalligheden des levens een of meer vrienden behouden hebben, wanneer zij zich noch over die vrienden, noch over de wereld beklagen, welke goede menschen toch wel nooit het geheele leven door zal miskennen; wanneer zij ons geen overdreven toegenegenheid betoonen, en ook niet meer van ons verwachten, dan wij vrijwillig geven; wanneer zij nooit tot ons, al zij dit ook nog zoo vleijend voor ons zelven, over een derde spreken, zooals wij niet gaarne hadden, dat over ons gesproken werd, dan mogen wij tevreden zijn! — Gelukkig, zoo wij zulke vrienden gevonden hebben; nooit laten wij hen los, en wij zullen oppassen, dat geen wisseling van het lot hen van onze zijde rukke, geen latere vriendschap hen te verdringen trachte. Wij willen zeer geduldig met hen zijn, en hunne kleine gebreken verdragen, zooals zij de onzen dulden; toegevendheid gebruiken bij de vele onopzettelijke beleedigingen, de veronachtzaming, de terugzetting, welke wij allen in den stroom des levens moeten verwachten, daar het element, waarin ware vriendschap slechts leven kan, volkomen vrijheid is.

De eenmaal gesloten vriendschap moest, even als de liefde, in zeker opzigt nooit ophouden. Dat dit niet altijd het geval is, dat opregte toegenegenheid in den bitteren strijd des levens langzamerhand verflaauwt, en dat beide partijen er zich van ontdoen, even als de slang van haar huid, wordt helaas dagelijks bewezen. Even zoo gebeurt het maar al te dikwijls, dat namelijk met den vriend ook de vriendschap verloren gaat. Den vriend mogen wij verliezen, de vriendschap moeten wij bewaren. Feitelijk moge zij niet meer bestaan, doch zijn wij nog even zoo vast verbonden, als toen wij haar elkaar, zooals wij meenden, voor altijd beloofden. De pligten en de genoegens, die zij ons oplegde en ten deel deed worden, mogen een doode letter zijn geworden, doch nooit hebben wij het regt, zelfs een enkele harer regten te ontkennen, of het in ons geplaatste vertrouwen te misbruiken.

Hier moet ik tegen ons, vrouwen, de beschuldiging uitspreken, dat wij ons aan dit onregt veel meer schuldig maken, dan de mannen. Wij kunnen een geheim bewaren, — ja, in spijt van allen spot en tegenspraak beweer ik, dat wij dit kunnen, — zoolang hij of zij, die het ons toevertrouwde, onze vriend of vriendin blijft; zijn die banden echter opgelost, hoe spoedig is het er uit, en in de heftigheid der beschuldiging, in de smart van het gekwetste gevoel, of later ook wel uit onachtzaamheid worden duizenden dingen gezegd en gedaan, die nooit meer goed te maken zijn. Wanneer de verlorene vriendschap werkelijk niet weder in het leven kan geroepen worden, zoo moet men haar even plegtig en stilzwijgend ten grave dragen als een verloren liefde; in plaats hiervan wordt zij maar al te dikwijls op de publieke straat geworpen, om door de honden te worden afgeknaagd. — Dit is alsdan het lot van uwe verhevene idealen!

Gij goede vrouwen, mijne lieve zusters, onze vriendschap moge waar of geveinsd, dwaas of verstandig, levend of dood zijn — wij willen haar heilig leeren achten. Hierin zijn de mannen beter dan wij. Zelden zal een man de geheimen van een vroegeren of lateren vriend verraden, hetzij voorbedachtelijk of uit onachtzaamheid. Hij zal zelfs tot zijn echtgenoot zeggen: ik kan u dit niet mededeelen; ik heb geen regt hierover te spreken; — en wanneer zij het geringste gezond verstand bezit, zal zij den man hierom slechts te meer achten en liefhebben. Nog minder zal men, wat men van ons vrouwen dagelijks hooren kan, een man van een voormaligen vriend, die, zoolang de vriendschap duurde, de volmaaktheid zelve was, iets ten nadeele hooren zeggen. Wat gezegd moet worden zal hij zeggen, doch geen woord meer; al het overige zal hij met stilzwijgen voorbijgaan.

Ja, wat de vrouwen vooral bij haar vriendschap moeten in acht nemen, is: een heilig stilzwijgen; stilzwijgen ten opzigte van uiterlijke omstandig-

heden, stilzwijgen wanneer haar onregt wordt aangedaan, stilzwijgen tegenover de wereld, en dikwijls een liefdevol stilzwijgen onder elkaar. Misschien is wel de grootste deugd, welke een vriendin kan bezitten, dat zij haar tong in bedwang houde; en hoewel ook dit, even als alle andere deugden, bij overdrijving een gebrek wordt, zoo zullen hieruit niet die erger gevolgen voortspruiten, welke voortvloeijen uit een onnadenkend en ligtzinnig gebeuzel, waaruit zeker de helft der onaangenaamheden zijn voortgekomen, die de wereld oplevert.

En moge elke vrouw, zij zij dan jong of oud, wanneer zij vriendschap aangaat, zich zelve goed onderzoeken of het gevoel, dat in haar opgewekt wordt, werkelijk dien naam toekomt; zij bedenke dit zoo ernstig en grondig, alsof zij een verpligting voor haar geheele leven aanging, dat zij dan ook werkelijk doet; want het verbond, dat zij sluit moge van langeren of korteren duur zijn, de invloed, dien het op haar uitoefent, is groot. Zij moge zich voorbereiden, niet alleen de licht-, maar ook de schaduwzijde der vriendschap te leeren kennen, vast besloten om, welke ook de handelingen der andere partij zijn, haar post ten einde toe te zullen bewaren, en de pligten, die het haar oplegt naauwgezet te zullen vervullen. Want zeer zeker is het de grootste aller zegeningen aan een getrouw, beproefd hart te kunnen rusten, en zich dankbaar te kunnen beroemen een „vriendin" te hebben gevonden.

~~~~~~~~

HET HUIS DER ELLENDE OP HET ALEXANDERSPLEIN TE BERLIJN.

Te Berlijn op het Alexanderplein staat een groot, graauw gebouw, dat officieel in de dokumenten van het bestuur, „het werkhuis" genoemd wordt. De Berlijner geestigheid heeft dien naam veranderd in „de ossenkop." — „Huis der ellende" moest men met groote letters in den grijzen gevel schrijven, dit zou passender en juister beteekenis hebben; of ook wel „stad der ellende," want het gebouw bestaat uit zes tot acht verschillende groote vleugels en bijgebouwen, die met groote pleinen van elkaar gescheiden zijn, en binnen welker muren dikwijls duizend menschen, dus de bevolking eener kleine gemeente bijeen wonen. En welke menschen? Geen hunner rekent zich tot de gelukkigen, de bezittenden, tot de bevoorregten in de menschelijke zamenleving; geen hunner lagchen het vriendelijke groen der lente, de gouden stralen der morgenzon toe; geen hunner op wiens hoofdkussen des avond niet de drukkende zorg en last legert, en den verkwikkenden slaap verjaagt. Hier woont de diepste armoede, in hare gescheurde en vuile lompen; hier huist de waanzin in zijn somber zwijgende gedaante; hier zetelen de zorgen voor het dagelijksche, drooge brood, om het jammerlijke bestaan te rekken; hier ziet de bejaarde den dood als een verlosser te gemoet; hier wonen zedeloosheid en schande in de schaamteloosste vormen; hier zijn het uitvaagsel, de lompen en het jammer der geheele groote en schitterende stad op een hoop bijeengebragt. „Werkhuis" is de minst passende benaming voor dit ziekehuis des menschelijken levens. Gearbeid wordt hier alleen, dewijl de hier bijeengebragte menschenmassa toch niet van den morgen tot den avond in de lucht kunnen kijken, en opdat zij zooveel mogelijk in de kosten van hun eigen onderhoud zouden voorzien. Met het doel om zijn toestand te verbeteren, of om zich een bestaan te verzekeren werkt hier niemand. Wie hier is, is slechts hier omdat hij nergens anders zijn kan, dewijl de maatschappij hem uitgestooten heeft, en hij anders op de straten van honger zou moeten omkomen. Hij leeft hier niet, hij sterft hier, dewijl het ziekehuis niet gedoogen wil, dat hij daar sterft. De teringzieke ademt hier den laatsten ademtogt uit; de ziel droomt hier den laatsten droom des waanzins, dewijl de droom in het gekkenhuis te lang duren zou, en de geneeskunst niet in staat is, de sombere schaduwen des geestes met een enkelen lichtstraal te verlichten.

— Hoeveel inwoners heeft deze stad der ellende? vroeg ik den opzigter, die mij rondleidde.

— Voor het oogenblik 758, was het antwoord; doch het getal verandert dagelijks, en klimt dikwijls tot over de duizend.

— En de sterfte?

— Is gewoonlijk tien dooden per maand, die op het armenkerkhof begraven worden.

Door een sombere binnenplaats, waar een afdeeling soldaten de wacht hield, opdat niemand zonder pas of vergunning de stad der ellende zou verlaten, en de gevangenisdeur zou passeren, kwamen wij in de bureaux en de vertrekken der beambten, waar de namen en de geschiedenis der inwoners op papier gebragt worden. De menschelijke ellende van Berlijn is hier sedert honderd jaren in registers ingedeeld. Iedere acte is een stuk van een rampzalig menschenleven, vol tranen en smart. De letters, boven de verschillende vakken, beteekenen zooveel als geheele kategoriën van zedeloosheid, schande en ziekte. Elk jaartal omvat een som van driehonderd vijf en zestig dagen van lijden van honderden menschen. Wie de geschiedenis van een familie van proletariën, gedurende een tiental jaren schrijven wil, kan hier stof tot honderd banden en duizend verschillende onderwerpen vinden. Met het stof der akten vermengt zich hier de reuk uit de kamers der armoede, en vervult den dampkring met een eigenaardig parfuum, dat men alleen verkrijgen kan door gevangenislicht, actenstof en datgeen te vermengen, dat men aanduidt door de woorden: het riekt hier, als bij arme menschen. In een graauw linnenbuis en graauw linnen broek gekleed, met graauwe wollen kousen en muilen, stond een bewoner van de stad der ellende aan een vak, dat zulke acten bevatte, en reikte den beambte een register aan, misschien wel den band,
~~~~~~~~

die het verhaal van zijn eigen ellende bevatte. Ieder nieuwe bewoner van het huis, wordt in deze boeken, zoodra hij vrijwillig of niet vrijwillig binnen gebragt is, zooals men zegt, opgenomen. Bevindt hij zich voor de eerste maal hier, zoo wordt een schoon blad opgeslagen, en zijn naam en ouderdom, zijn misdrijf of hetgeen aanleiding tot zijn komst in het huis heeft gegeven, opgeteekend; heeft de maatschappij hem reeds meermalen uitgestooten, bewoont hij deze localen misschien reeds voor de tiende, de twintigste of vijftigste maal, zoo wordt het tiende, twintigste of vijftigste verhaal zijns levens aangevangen. Zijn gewone kleeding, waarin hij rondwandelde, toen de maatschappij hem nog tot een harer leden telde, laat hij hier; de meisjes die de straten of de gevangenissen hier „ter harer verbetering" heenzenden, worden de zijden kleederen uitgetrokken en de spelden, gouden ketenen en armbanden afgenomen; de met lompen bedekte laat hier zijne lompen, en allen worden in de graauwe liverei van het huis gekleed, welke van zulk een leelijke graauwe kleur en zulke grove stof is, dat men het moeijelijk leelijker en grover denken kan. Gewasschen en gereinigd, en door den geneesheer goedgekeurd, begint de nieuwe graauwe burger zijn eersten dag. Doch hij laat alleen het uiterlijke vuil en de uiterlijke lompen achter; zijn ellende en het vuil zijner ziel neemt hij met zich mede, — en ook na verloop van weken en maanden weder mede naar buiten. Deze waren alleen te verbannen door een verandering van zijn toestand en zijn bestaan in de menschelijke maatschappij zelve, doch hierom bekommert zich niemand. Hij betreedt de stad der ellende alleen, omdat hem daar buiten geen plaats vergund wordt, waar hij slapen kan, of omdat men niet weet wat, met hem in de gevangenis of het hospitaal te beginnen.

Het werkhuis, aldus wil ik het hier dezen keer noemen, dewijl ik van zijn officiëele bestemming spreek, en het in de akten en in de taal der bureaukratie dien naam draagt, omvat menschen-kategoriën, welke hoogst zonderling bijeen gekoppeld zijn, en zoo zij niet zoo graauw gekleed waren, de bontste mengeling zouden vormen, welke men zich kan voorstellen. Het ligtzinnige meisje, jong en schoon, met de rozen op de wangen, komt, wanneer haar zedeloosheid niet door de politie gepriviligeerd, of wanneer zij de regten van dat privilegium overschrijdt, in het werkhuis. Terzelfder tijd opent het huis zijne poorten voor een oude, zieke vrouw, die hier haar langzaam naderend uiteinde moet afwachten, daar zij toch niet wel op de straat sterven kan. In het ziekenhuis is voor haar ook geen plaats meer, want in het ziekenhuis te Berlijn worden, krachtens eenig artikel uit het reglement, slechts die zieken opgenomen, die nog voor eenige genezing vatbaar zijn, voor wie althans nog het uitzigt bestaat gezond te worden. Een geheele familie treedt gelijk met haar de poort binnen, een handwerker, met vrouw en zes kinderen. Behalve de lompen, waarmede zij bedekt zijn, draagt de man nog een bondeltje lompen aan een stok over den schouder, — het bevat de geheele bezitting der familie. De man, de vrouw en de kinderen zijn zonder huisvesting, want het is de eerste dag van het nieuwe kwartaal; voor het oude hebben zij de huur niet kunnen betalen, en de eigenaar der woning heeft hen dus door den deurwaarder op straat laten zetten. De Berlijnsche huizen bevatten slechts woonsteden voor rijke, stille huurders, zonder handwerk en zonder kinderen, niet voor arme lieden; zij zijn dus zonder dak, en melden zich voor eenige dagen bij het werkhuis aan. De man is een vlijtige, geschikte handwerker, en beziet vol verwondering den grooten gelen wagen, die juist voor de deur stilhoudt, en onder de bescherming van een constabel zijn vracht lost. Deze bestaat uit bedelaars en vagebonden, die uit de stadsgevangenis hier gebragt worden, om de correctionnele straf van drie tot negen maanden te ondergaan, waartoe zij veroordeeld zijn, dewijl zij meermalen op bedelarij betrapt zijn, en geen privilegie tot bedelen hebben, zooals de draaiorgelman enz. De bedelaars, vagebonden, de handwerker zonder woning, en nog eenige sujetten van een verdacht uiterlijk, die uit het binnenste gedeelte van den wagen te voorschijn komen, logeren nu in gezellig te zamen zijn bij elkaar. De onzigtbare band, die hen allen sedert hun geboorte gemeenschappelijk omvat hield, en waaraan de handwerker zich, door een arbeid van veertien uren daags, een tijd lang wist te onttrekken, heeft hen allen weder vereenigd. De stad der ellende is het middelpunt waar de kinderen der armoede van tijd tot tijd elkaar ontmoeten, wanneer een straal van geluk en eigene wilskracht hen niet nu en dan van den last, die hen drukte, heeft ontheven. De gele wagen vertrekt, nadat de ontvangst bekrachtigd is; een tweede volgt. Deze komt van het ziekenhuis. Een oud man wordt er uitgetild; zijne trekken zijn dor, zijn haar sneeuwwit; zijne oogen staren zonder eenige uitdrukking in het rond; de man is waanzinnig. Hij lijdt aan den stillen, somberen onheelbaren waanzin, en komt hier sterven, daar het reglement „de la charité" niet toestaat, dat hij daar den adem uitblaze. Wie is die jonge man, zoo elegant gekleed, met zulk een denkend oog; men kan hem duidelijk aanzien, dat hij geen bedelaar of vagebond, en ook geen van huisvesting ontblootte proletarier is, en die snel van een politiedienaar vergezeld, het bureau betreedt? Wat wil hij in dit huis der ellende? Hij is geen misdadiger, van geen huisvesting ontbloot, geen waanzinnige; hij is — schrijver, auteur; hij schreef voor een buitenlandsch blad artikelen, die zeer misvielen, en men gelastte hem de stad te verlaten. In spijt van de bedreiging, dat, zoo hij niet vertrok, men hem naar het werkhuis zou vervoeren, is hij gebleven. Hij is gevangen genomen en wordt in het werkhuis gebragt, om daar eenige weken, in gezelschap van bedelaars en vagebonden, door te brengen, indien de beambten met hem niet eenig medelijden gevoelen, en hem met verschooning behandelen, of hem ontslaan, on-

der voorwaarde, dat hij onmiddellijk aan den last der politie voldoe. Hij ziet vol deelneming eenige kinderen van 12 tot 14 jaren aan, die het vertrek worden binnengeleid, en hoorende dat men deze kinderen tot hunne bevestiging in de godsdienst in het werkhuis houdt, dewijl zij bij hunne ouders geen opvoeding ontvangen en niet ter school gestuurd worden, vraagt hij den beambte, die zijn naam, leeftijd en signalement in de akten zal boeken, of hij, zoolang hij in het huis moet verblijven niet als onderwijzer dier kinderen kan fungeren. De beambte antwoordt met een ironiek lachje, dat zijne staatkundige en godsdienstige gevoelens niet wel veroorloven, dat hij de betrekking van onderwijzer daar te lande uitoefene, doch dat men werkelijk verlegen staat, wat men in het huis met hem zal beginnen.

Uit de bureaux voert de weg naar de afzonderlijke pleinen, gebouwen en zalen, langs de kerk van het huis, en daarom slaan wij er een blik in. Men weet niet regt, wat men van die kerk maken zal. Zoo niet een klein eenvoudig altaar aanwezig was, zou men het even goed voor de zaal kunnen houden van een herberg ten platten lande. De lange galerij langs de kale muren, het gemis van alle kerkelijke sieraad en beeldhouwkunst geven volkomen regt tot zulk een veronderstelling. Slechts vier oude schilderijen hangen aan den muur. De figuren zijn in de kostumen der vorige eeuw gekleed, en niets minder dan meesterstukken van schilderkunst. Dewijl alle onderschrift ontbreekt, en mijn geleider mij geen opheldering geven kan, weet ik ook niet, wie zij moeten voorstellen. Een lange gang voert naar onderscheidene groote lage localen, waarin in lange rijen bedden zijn geplaatst. Mijn geleider noemt ze de slaapzalen van de bewoners van dezen vleugel. Men kan trouwens een groot lokaal een zaal noemen, even als men de stof, waarmede de persoon, die ons bij het binnenkomen tegenkwam, bekleed was, kleedij kan noemen. In dit opzigt had de man gelijk, wanneer hij van slaapzalen sprak; hoewel deze lage, onherbergzame vertrekken met een zaal niets gemeens hadden dan de uitgebreidheid. Hij noemde de legerplaatsen ook bedden, hoewel elk „bed" slechts bestond uit een stroozak, uit een met stroo gevuld hoofdkussen en een wollen deken. Kussen, matras en deken waren zeer grof en hard; men zegt dat er uit oude tijden nog eenige kussens zijn, welke met vederen gevuld zijn. In allen gevalle is de legerstede van vele der ongelukkigen, die op deze stroomatrassen slapen, zoo dikwijls de naakte vloer of eenig los stroo geweest, dat het stroobed in het werkhuis nog altijd als een verbetering van hun toestand moet beschouwd worden, daar het althans nog met een laken bedekt is, al moge dit dan ook grof wezen. Het met zorgen gevulde hoofd van den ongelukkige rust even zoo weinig op het met stroo, als op een met eiderdons gevuld kussen.

Aan de slaapkamers grenzen een reeks andere vertrekken, groot, ongezellig en veel overeenkomende met gevangenissen. Hier verblijven de bewoners van het huis der ellende, des daags van des morgens vijf tot des avonds zeven of acht ure, wanneer zij naar de slaapzalen geleid worden. In de graauwe, grove kleeding van het huis zitten zij in lange rijen door een opzigter bewaakt, en werken aan de hen opgelegde taak, opdat zij zooveel mogelijk zouden te gemoet komen in de kosten van hun verpleging. Overeenkomstig hunne bekwaamheden en vermogens zijn zij in troepen verdeeld; zij vlechten stroomatten, spinnen, en kammen wol; in allen gevallen werken zij van des morgens vijf tot des avonds zeven ure, met uitzondering van een half uur des morgens, een uur des middags en een kwartier uur des avonds, wanneer zij eten en op de binnenpleinen kunnen rondloopen. Ontbijt en middageten is geheel en al van dezelfde kwaliteit, als het eten voor de gevangenen: gruttensoep, boonensoep, erwtensoep met een groot stuk droog brood. Op vleesch worden de bewoners der stad der ellende niet onthaald. Voor hun ligchamelijke welvaart, voor hunne door honger en ellende verzwakte magen zou vleesch een uitmuntende spijs en geneesmiddel zijn; maar de groote kosten, die dit vordert, veroorlooven zulk een weelde niet. Het onderhoud moet zoo goedkoop mogelijk zijn; de menschen zijn hier ook niet om dik en vet te worden, maar omdat zij toch ergens dienen te blijven. Dit is echter zeker: men wordt in dit huis niet wel gevoed; de beide groentensoepen gedurende den geheelen dag, waarbij nog drie stukken brood komen, zijn niet voldoende voor een goed werkende, gezonde maag. De menschelijke maag verteert, zoo als bekend is, de genoten spijs in vier of vijf uren. Van vijf uren des morgens tot twaalf uren des middags zijn zeven uren. Een magere soep met een overigens goed doorbakken stuk brood, moet voor zeven uren voldoende zijn, en om twaalf ure volgt de tweede maaltijd. De kwaliteit is zoo tamelijk dezelfde; de kwantiteit is een grootere, en men geeft er twee stukken brood bij, een om dadelijk te worden verbruikt, het andere om des avonds gegeten te worden, want avondeten deelt de keuken van het werkhuis niet uit. De meesten eten de beide stukken brood bij het middageten of liever bij de gruttensoep onmiddellijk op. Mijn geleider deelde mij dit mede met zekere verontwaardiging over de onmatigheid der gevangenen. Ik vroeg hem, of hij wel eens in zeven uren niets gegeten had. Hij geloofde dit niet; waarop ik hem aanraadde hiervan de proef eens te nemen, daar hij dan gewis na het derde stuk brood nog honger zou hebben. Een gevolg dezer instelling is, dat de bewoners van het armenhuis zich des avonds met honger ter rust begeven. De verdeeling van den tijd, waarop gegeten wordt, is buiten kijf een onpractische. Van des middags twaalf tot den anderen ochtend vijf uren niets te gebruiken is van een gezonden maag te veel gevergd. Het is een tijdsverloop van zeventien uren. Waarom geeft het bestuur de menschen geen avondeten? Dat men

de noodzakelijkheid van het avondeten erkent, blijkt, daar men des middags twee stukken brood uitdeelt, met het doel om het tweede des avonds te doen gebruiken. Indien dit tweede stuk brood echter werkelijk voldoende is om den honger te stillen, hoe kan men dan verlangen van de hier wonende personen, van wie men naar hun stand, beschaving des geestes en karaktervorming niet kan verwachten, dat zij met hun hoofd over hun maag heerschen, dat zij niet eten zullen, wanneer zij weten dat zij een stuk brood in den zak hebben? Dit zou te veel gevorderd zijn van de wilskracht dezer lieden. Dat men het in de Pruissische gevangenissen even zoo doet is volstrekt geen verontschuldiging; de inrigting der gevangenissen is alles behalve voorbeeldig. Men zou dan ook de groentensoep kunnen verdedigen, en zeggen, dat zij volkomen voldoende is tot voeding van het menschelijke ligchaam, terwijl toch alle verstandige en humane opzigters van tuchthuizen en straf-inrigtingen moeten bekennen, dat vleesch, althans op eenige dagen in de week, zeer dienstig is, en dat het te bejammeren is, dat men om der spaarzaamheids wille hiertoe niet kan overgaan. Indien men een scheikundige om inlichting vroeg, hoeveel voedingstof vleesch en hoeveel een gortesoep bevat, zou men nog andere zaken vernemen. De beantwoording dier vraag behoort echter niet hier te huis; zij kan slechts dienen om de bewering te staven, dat twee soepen en twee stukken brood tot voeding der bewoners van het werkhuis niet voldoende zijn, en dat de inrigting, om des middags twee stukken en des avonds niets geen brood te geven, geheel en al verkeerd is, zooveel te verkeerder, dewijl het werkhuis maar gedeeltelijk de plaats van gevangenis moet innemen.

De zoogenaamde orde onder de bewoners van het werkhuis houdt het huishoudelijke reglement in stand, of eigenlijk gezegd, doet dit veel meer de vrees voor de straf, welke het voorschrijft. Op het papier doet zich dit reglement, dat in alle vertrekken ophangt, vrij wel voor. Het gelast in het algemeen onvoorwaardelijke gehoorzaamheid en vlijt, en gebiedt het onderdrukken van alle neiging tot het andere geslacht. De straf wordt daarin slechts in het algemeen vermeld. Zij bestaat echter behalve die, welke gewoonlijk in gevangenissen voorkomen, in het toepassen van stok en zweep. Het is hier de gelegenheid niet, te redetwisten over het toepassen van slagen in gevangenissen. Men heeft hierover in de laatste jaren genoeg gesproken, zonder dat zij nog zijn afgeschaft. Slagen zijn en blijven voor den mensch onteerend; hij moge vrij zijn of zich in de gevangenis bevinden. De theorie der afschrikking heeft in de theorie van het strafregt haar plaats verloren; zij heeft moeten wijken voor de beginselen der humaniteit van de negentiende eeuw. Een werkelijk humaan mensch slaat zelfs niet zijne dieren zoo het niet volstrekt noodzakelijk is; hoeveel te minder een verstandig mensch, wiens ziel een deel der Godheid uitmaakt. In een inrigting, welke slechts voor eenige personen tot een gevangenis is, en voor het grootste gedeelte alleen tot een toevlugt moet dienen, behooren slagen volstrekt niet te huis. Mij dunkt, dat hieromtrent geen twijfel kan bestaan, en dat het moeijelijk zou vallen, de noodzakelijkheid hiervan aan te toonen, wanneer men bij het beantwoorden dier vraag uitging van verstandige en humane principen. Menschen in een toevlugts- en verbeteringhuis te willen slaan, is onteerend en onverstandig. En wie bepaalt die straf? De regter over vergrijpen aan de huishoudelijke orde, en voor het toepassen van straf is een eenig mensch: de directeur van het huis. Aan hem is de beslissing der vraag in de eerste en laatste uitspraak. Het haar waaraan het damokles-zwaard van den stok en de zweep hangt, is het goeddunken van een enkel persoon. Men zou dien persoon onfeilbaarheid moeten toekennen, om die magt te verdedigen. Onze directeur is een humaan en verstandig man, zeide mijn geleider, toen ik hem hierover sprak; slechts een ondergeschikt beambte kan zulk een grond tot regtvaardiging vinden. De werkelijke humaniteit van den man, ik wil die niet tegenspreken, daar ik hem niet ken, kan hier echter niet de maatstaf zijn; hier hangt zulk een onbeperkte magt te veel van de gemoedsgesteldheid van den bestuurder af. De man kan nu eens niet in zijn humeur zijn; hij kan kies- of buikpijnen hebben, hij kan tegen een der bewoners zijn vooringenomen, misschien met regt, waar blijft dan de humaniteit en het verstand? Het gevaar is in allen gevalle veel geringer, wanneer men de magt om duizend menschen te laten ranselen, niet in de hand van een enkel man legt, maar afhankelijk stelt van het oordeel van het geheele bestuur. Doch dat alles daar gelaten: slagen behooren niet thuis in een huis van verbetering en toevlugt; zij passen niet in een inrigting, waar ook andere personen als gevangenen worden bewaard. De schrijver, de vreemdeling, dien de politie gelast de stad te verlaten, komt ook in het werkhuis, wanneer hij aan dit bevel geen gevolg geeft. Zoodra hij de deur is binnengetreden, staat hij onder de tucht van het reglement. De van huisvesting beroofde staat ook onder het reglement. Prins Leo van Armenië werd ook in het werkhuis opgenomen. Zij kunnen dus geslagen worden, en het hangt af van den wil van den directeur, of hij hen wil laten slaan.

Over het machine, waarop de slagen worden toegediend, later nog iets, wanneer wij de stad der ellende verlaten; het staat bij de poort, die men uitgaat. Thans gaan wij verder en doorwandelen verscheidene gebouwen en pleinen, waarin de bewoners in klassen zijn verdeeld. De vertrekken waar gearbeid wordt leveren weinig op, dat opmerkenswaardig is. De bewoners zijn in rijen langs de muren gezeten, en werken aan hun taak. Zij zijn allen in het graauw gekleed, en zoo zij hier maanden en jaren blijven, neemt zelfs hun gelaat ook die graauwe kleur aan, die men in gevangenissen bij elken gevangene kan opmerken—

In elk vertrek bevinden zich een of meer opzigters. Wanneer een bezoeker het vertrek binnentreedt, rigten zich alle bewoners in militaire houding op. Belangrijk zou een langer verblijf hier zijn, wanneer men op de bureaux de levensgeschiedenis van velen dezer lieden mogt lezen en door hen zelven de commentariën er op hooren. Men zou alsdan de beweegredenen hunner handelingen en misdrijven, hun zielstoestand en hun innerlijk leven leeren kennen, en men zou ten slotte steeds bevinden, dat armoede en ellende de drijfveeren hunner daden en van hun gevangeschap zijn. Armoede, zegt men, is geen ondeugd, maar zij is, dunkt mij, het grootste ongeluk, dat de mensch bij zijn geboorte kan ten deel worden. De ellende van het geheele leven is er het gevolg van, wanneer niet toevallige omstandigheden of een zeldzame zielskracht of de arm van de magtige godin der aarde, van de fortuin, den arme aan zijn armoede ontrukt, hem een verstandige opvoeding en beschaving des geestes geeft, en hem de middelen verschaft, zich een bestaan te scheppen. Bij de ongelukkigen, die hier wonen, zou men dit van de tien keeren negen malen bevestigd vinden. Is ruwheid en gemeenheid ook niet alleen het gevolg van een gebrekkige opvoeding? En zijn de ruwe en gemeene daden, waarom zich honderden hier bevinden, niet in de armoede en ellende te zoeken? Er zijn hier menschen, die zich voor de twintigste, veertigste, ja voor de zeventigste maal in dit huis bevinden. Bewijst dit niet voldoende, dat het huis der ellende niet dat is, wat het zijn moest, een verbeterhuis, maar dat het een plaats is, waar het schuim van de maatschappij voor eenigen tijd wordt afgezonderd, dewijl men niet weet, waar met hen te blijven. Het bewijst, dat de staat zich niet in het minst bekommert, om de ongelukkigen, die in zijn schoot terugkeeren; zich niet het minst om hen bekommert na hun verlaten van het werkhuis, even zoo weinig als dit gedaan werd voor zij er inkwamen. Niets ontvangt hen dan de oude nood, dan de vroegere ellende, dan de vorige armoede, en drijft hen door gebrek en honger weder naar de gortsoep, de laatste toevlugt. Wanneer iemand beweert, dat een bedelaar bedelt, omdat hij in het bedelen genoegen vindt, zoo is dat het onzinnigste denkbeeld, dat ooit door menschelijke zelfzucht is uitgedacht. Even zoo verkeerd is het denkbeeld van afschuw van het werken, hetgeen het strafregt als een misdrijf beschouwt en derhalve de menschen naar het werkhuis zendt. Geen mensch heeft een afschuw van werken, en mogt al een uitzondering hierop bestaan, zoo moet men de reden hiervan zoeken in de stompzinnigheid, waarin armoede en ellende den geest gedompeld hebben. Men make van het werkhuis een verbeterhuis in den eigelijken en waren zin van het woord, en geve den gevangene, den verstotene uit de menschelijke maatschappij, wanneer hij het huis verlaat, de middelen aan de hand, om een geschikt en menschelijk bestaan te verwerven, om menschelijk te wonen, om menschelijk te leven, en het getal der bewoners van het werkhuis zal al spoedig van duizend op honderd zijn gedaald.

In alle vertrekken zien wij dezelfde graauwe gedaanten aan denzelfden arbeid. Laat ons het verblijf betreden van hen, die geen huisvesting hadden. Het zijn de ongelukkigen, welke de plaats niet meer kunnen betalen, waar zij, hunne vrouwen en kinderen het hoofd ter ruste kunnen nederleggen. Er zijn slechts eenige vrouwen en kinderen in het vertrek en eenige bundels lompen liggen bij hen. Hun uiterlijk is bleek, arm en verhongerd. Kommer, zorg en verdriet is op hun gelaat geteekend. De mannen zijn niet tegenwoordig; zij loopen in de stad rond, om voor zich en hun gezin een onderkomen te zoeken en keeren eerst des avond moede en teleurgesteld naar het werkhuis terug. In de eerste dagen van het kwartaal is de kategorie van hen, die geen huisvesting hebben, het sterkst vertegenwoordigd. Zij zijn dan met honderden hier. De bezitters van groote en prachtige huizen hebben geene woningen voor arme lieden, die weinig huur kunnen betalen en vele kinderen hebben; zij speculeren in de laatste twintig jaren alleen op rijke huurders, die drie honderd tot twee duizend gulden voor een reeks van zalen en gemeubeleerde vertrekken betalen; op hen, die van hunne inkomsten leven en noch handwerk noch zaken hebben. De handwerksman vindt voor zich en de zijnen op zijn hoogst een ellendige keuken, en heeft hij vele kinderen of maakt zijn ambacht veel gedruisch, zoo vindt hij in het geheel geen woning. Het niet betalen der huur op de eerste dagen van elk kwartaal is van gevolg, dat binnen drie dagen de bewoner geëxmitteerd wordt, met andere woorden gezegd: de eigenaar van het huis behoudt de meubelen en verderen eigendom voor de achterstallige huur en laat die door den bevoegden ambtenaar verkoopen, en de huurder wordt met zijn vrouw en kinderen op straat gezet, het moge mooi weder zijn, of storm en hagel mogen langs de straten gieren. Onder die omstandigheden verhuurt een ander bezitter hem zeker geen woning. Hij heeft dus geen andere toevlugt dan het werkhuis, zoo lang men althans hem daar behoudt of behouden wil.

Een lange gang brengt ons trap op trap af naar een anderen vleugel van het gebouw, naar „de dames," zooals mijn geleider zegt. Hij bedoelt hiermede die ongelukkige schepsels, welke met hare ligchamelijke bekoorlijkheden handel drijven en hier voor korteren tijd opgesloten worden, wanneer zij van de politie tot dien handel niet geregtigd zijn geworden, of de haar gestelde grenzen hebben overschreden. In allen gevallen voeren die meisjes een ongelukkig leven; zij zijn de beklagenswaardigste schepselen uit den staat. Om materieel te kunnen bestaan, zijn zij gedwongen tot den ongelukkigsten handel, dien een mensch drijven kan, den handel met zijn ligchaam, met zijn eer en schaamte; zij zijn geheel en al zonder bescherming en buiten de wet. Haar handel wordt

slechts geduld, en overschrijden zij de grenzen, welke de politie haar heeft gesteld, zoo worden zij naar het werkhuis overgebragt. Het bevel der politie zendt haar daarheen, een bevel, waartegen geen protest valt in te brengen; het is het Damocles-zwaard van haar bestaan, dat elk oogenblik kan nedervallen en haar treffen. In de plaats der champagne en der oesters komt nu de boonen- en erwtensoep uit de keuken van het werkhuis, en in de plaats van de koeken en taarten van den banketbakker het grove roggenbrood. De zijden kleederen worden uitgetrokken; de gouden armbanden en ringen, die zij droegen toen de politie haar greep, worden afgenomen en in de plaats hiervan wordt haar de graauwe uniform van het huis der ellende aangetrokken, de leelijkste en hatelijkste dragt, welke een vrouw ter wereld ooit gedragen heeft; hare witte kousen en atlasschoenen worden door grove graauwe sokken en zware muilen vervangen. In plaats van om tien ure, zooals vroeger, moeten zij nu om vijf ure opstaan, en gedurende den dag moeten zij een arbeid verrigten, waaraan zij zich ter naauwernood herinneren uit den tijd harer kinderjaren, toen zij nog in het huis haars vaders, een armen proletarier, leefden.

Wanneer zij dan dagen, weken of maanden hier doorgebragt hebben, geeft men haar hare kleederen terug, — van de sieraden alleen wordt zooveel afgehouden, als voldoende wordt beschouwd, om de kosten van haar verblijf in het werkhuis goed te maken, — en zij beginnen haar erbarmelijk bestaan weder op de oude wijze, om later weder in de handen der politie te vallen en te worden gearresteerd. Haar verblijf alhier baat noch de meisjes zelven, noch de zamenleving, die haar een tijd lang verstoot, doch later weder opneemt; het verbetert haar niet, boezemt haar geene betere grondbeginselen van zedekunde in, en geeft haar ook niet de middelen aan de hand, om een anderen en beteren levensloop te beginnen. Het heeft volstrekt geen nut, wanneer men althans niet als nut wil beschouwen, dat zij uit vrees voor het werkhuis met zoo veel te meer omzigtigheid te werk gaan. Wilde men de inrigting maken tot dat, wat zij behoorde te zijn, tot een wezenlijk verbeterhuis, zoo zou een verblijf aldaar goede vruchten kunnen afwerpen. Op die wijze is het geheel doelloos.

Ik kon op de aangezigten der meisjes hare gegedachten lezen, toen ik door de verschillende vertrekken wandelde, waarin zij, door vrouwelijke opzigters bewaakt en gadegeslagen, aan lange tafels waren gezeten. De bekwaamsten naaiden aan wit linnengoed; de minder ervarenen en zij, die niet naaijen konden, breiden of haspelden garen. Hoe weinig haar die ongewone bezigheid ter harte ging kon men haar duidelijk aanzien. Het werken stuit die meisjes tegen de borst, daar zij er geheel en al aan ontwend zijn. Velen ging het dan ook vrij onhandig af; velen lachten, anderen zagen mij nieuwsgierig aan, staken de hoofden bij elkander en braken in luid gelach uit. Bij geen een op al de lange rijen was eenig gevoel van schaamte te ontdekken; op zijn hoogst zag men een volledige ontevredenheid met haar tegenwoordigen toestand op het gelaat uitgedrukt. De dikwijls mooije figuren en aangezigten maakten bij de leelijke, graauwe kleeding een scherpe tegenstelling. De oudere vrouwen, die men haar als opzigters heeft toegevoegd en die de werkzaamheden onder haar verdeelen, schenen overigens zeer geschikte personen te zijn en het standpunt, dat zij tegenover de meisjes innemen, is vaak zeer lastig. Zij slaan ook acht, op welken trap van zedelijkheid de meisjes staan en geven haar bij het werk vele voorregten, wanneer zij zien, dat alle eergevoel bij haar nog niet is uitgedoofd. Vele meisjes droegen een geel nommer op de mouwen der graauwe jakken, een teeken, dat zij tot diegenen behooren, die hier meermalen ondergebragt waren, overigens een geheel nutteloos kenmerk. Het eenige doel, dat hierbij bestaan kon, is dat de opzigters deze meisjes bijzonder in het oog hielden; dit kon echter plaats hebben zonder zulk een in het oog loopend teeken, daar het alleen dienen kan, om het meisje nog meer te drukken, zoo zij nog eenig gevoel van schaamte heeft behouden. In elk geval behooren zij tot die bewoners van het huis, aan wie de groentesoepen het minste smaken, en voor wie het verblijf geheel en al nutteloos is. Niemand laat er zich aan gelegen liggen, bij haar de moraliteit op te wekken. Zij vertrekken uit het huis even zoo zedeloos, als zij er ingekomen zijn, om er vroeger of later weder in opgenomen te worden.

Door de eetzalen komen wij bij een geheel andere klasse van gedetineerden. De eetzalen hebben niets, dat haar onderscheidt, dan lange houten banken en tafels en de tinnen schotels, waaruit de erwten- en boonensoepen genuttigd worden. In het midden staat een klein zwart altaar, dat den koster dient, om bij het ontbijt en avondeten een gezang aan te heffen, dat door een gebed gevolgd wordt. De klasse van bewoners, waar wij nu komen, bevat de kinderen, meisjes en knapen. Zij zijn de eenige bewoners van het huis, voor wie het verblijf aldaar een doel heeft, voor wie het huis inderdaad een verbeterhuis is. De kinderen zijn die, welke door hunne ouders verwaarloosd worden, of om wier opvoeding de ouders zich volstrekt niet bekommeren; zij ontvangen hier onderwijs en blijven in het gesticht, tot zij als ledematen der kerk zijn aangenomen. Dat een weeshuis of een andere inrigting ten dien einde geschikter zou zijn, dan een werkhuis, behoeft geen betoog; doch Berlijn heeft geen inrigting voor verwaarloosde kinderen; Berlijn heeft geen vondelingshuis, en dus blijft er niets anders overig, dan hen naar het werkhuis te zenden, waar zij met bedelaars, ligtvaardige deernen, vagebonden en doodelijk zieken onder hetzelfde dak wonen. Het zijn arme kinderen, die door hun ongelukkige geboorte gedwongen worden, reeds van hun prilste jeugd met

de ellende in al hare schakeringen kennis te maken, die een jeugd doorbrengen, zoo arm aan vreugde, als bij eenig ander kind het geval kan zijn.

En evenwel heeft voor hen het verblijf aldaar eenig nut. Zij verkrijgen hier toch nog onderigt en staan onder eenig toezigt, terwijl zij daar buiten in de wereld geheel en al verwaarloosd worden. Ik trof de kinderen met een eigenaardig werk bezig. Zij maakten cigarenkistjes; zij lijmden en plakten de verschillende plankjes tot een geheel te zamen. Ik was hierover verwonderd; mijn geleider maakte echter de overigens juiste aanmerking, dat men de kinderen buiten hunne school- en leeruren toch met iets moest bezig houden. Hij had hierin gelijk, en had er alleen maar bij te voegen: dewijl zij nu eenmaal in een werkhuis zijn opgenomen. Zoo de gemeente echter een inrigting had voor verwaarloosde kinderen, zooals men met regt kon verwachten, zou men, naar ik meen, voor hen wel een geschikter middel hebben kunnen uitdenken, om hen in de uren van uitspanning bezig te houden. De kinderen schenen overigens wel gevoed, gezond en zindelijk gehouden te worden. Dat men hun echter ook de graauwe kleeding aantrekt en hen daardoor uiterlijk op ééne lijn stelt met bedelaars en landloopers, is een misbruik, dat niet te verontschuldigen valt. Onder hen stond een groot, volwassen mensch, misschien van achttien of negentien jaren, krachtig en gezond van uiterlijk, die ook met het plakken van cigarenkistjes bezig was. Ik meende eerst, dat hij daar als oppasser over de kinderen aanwezig was, doch was verwonderd, te moeten hooren, dat dit volstrekt niet het geval was, maar dat hij wel degelijk tot de knapen behoorde, die hier tot verbetering hunner verwaarloosde opvoeding geplaatst waren. Het komt niet zelden voor, dat te Berlijn de politie opmerkzaam wordt gemaakt, op een grooten, volwassen knaap, die nooit ter school heeft gegaan, die nooit onderrigt in de godsdienst heeft ontvangen, en achttien of twintig jaren oud wordt, als in een wildernis opgegroeid, ofschoon hij in een stad woont, die vijfmaal honderd duizend inwoners telt.

De mogelijkheid is moeijelijk te begrijpen, en toch is het zoo. Hij komt dan in het werkhuis, wordt bij de tien- en twaalfjarige kinderen ingelijfd, en neemt deel aan hun onderrigt en hun spel, tot hij belijdenis des geloofs afgelegd heeft en ontslagen wordt; het is zeker een wonderlijk bestaan, dat hem zelven vreemd genoeg moet voorkomen, en dan ook geheel en al onzinnig kan genoemd worden, daar hij naar het ligchaam en ook naar den geest, in zooverre dit geene schoolkennis betreft, met een volwassen mensch moet gelijk gesteld worden. Eerst onlangs verliet zulk een drie en twintig jarig kind, na een verblijf van zes maanden, zijne jeugdige speelgenooten; hij was een grenadier, die jaar en dag als rekruut bij een regement grenadiers had behoord. Toevalligerwijze bemerkte zijn superieur, een jaar nadat de jongeman in dienst getreden was, dat hij lezen, noch schrijven kon, dat hij geen onderrigt in de godsdienst had genoten, en tot geene der bestaande godsdienstbekentenissen behoorde. Daar Berlijn zijn domicilium was, maakte de officier van dezen zonderlingen vondeling bij de politie rapport, en men wist niets anders met hem te beginnen, dan hem in het werkhuis te stoppen, en in de rubriek van verwaarloosde kinderen in te deelen, waar hij bijna zes maanden bleef. Hoe zonderling de grenadier aan de kinderen moest voorkomen, en wederkeerig hunne kinderlijke spelen en denkbeelden hem, den volwassen man, behoeft wel niet vermeld te worden. Tot zulke vreemdsoortige vereenigingen komt men, wanneer in een inrigting zulk een mengelmoes van personen opgehoopt wordt, tusschen wie geen ander vereenigingsband bestaat, dan dat men nergens met hen raad weet, en zij toch van de straat moeten gehouden worden. Het spreekt van zelf, dat het niet wel mogelijk is in het werkhuis, behalve in de uren van school- en godsdienst-onderwijs, zorgvuldig acht te geven op de veredeling en vorming van het hart der kinderen. De onderwijzer geeft hun in de bepaalde uren onderrigt, dan houdt zijn ambt op, en heeft hij geen tijd zich verder met zijne leerlingen in te laten. Dan komen zij onder opzigters, ondergeschikte dienaars van het huis. Na verloop van eenigen tijd wordt hij afgelost, en een ander neemt zijn plaats in. De pligt dezer lieden bestaat in het zorgdragen, dat de kinderen geen dwaasheden doen, elkaar niet afranselen, maar cigarenkistjes plakken. Hij staat zijne twee of drie uren in een hoek en ziet toe. Op den geest en het hart der kinderen te werken, verstaat de man niet, die vroeger korporaal of onderofficier was; dat zou te veel van hem gevergd zijn, en behoort ook niet tot zijn instructie. Het is een grootbrenging van kinderen, zooals zij daar niet anders zijn kan, ingevolge de bestaande orde van zaken.

Laat ons nu naar een der pleinen gaan, die de vleugels en bijgebouwen van het hoofdgebouw scheiden, om frissche lucht te scheppen. Wij hebben nu ellende en onreinheid genoeg gezien: verwaarloosde kinderen, gevallene meisjes, en armen en ongelukkigen door de maatschappij uitgestooten; hetgeen nu nog volgen moet is evenwel het ergste. Laat ons dus eerst wat frissche lucht scheppen. Op deze pleinen is echter weinig ontspanning te vinden; zij zijn kaal en ledig; slechts een enkele groene boom staat daar in den hoek, en beschaduwt den geplaveiden bodem, waarop geen grasscheutje, geen bloempje groeit. De pleinen zijn overeenkomstig met de gebouwen en vertrekken: somber, gevangenisachtig en zonder eenig groen. Lente, zomer, herfst en winter gaan over deze pleinen heen, zonder zich aan de bezoekers door iets anders te verkondigen, dan door den verschillenden warmtegraad. Bloeijende boomen, groene grasperken, de kleurenpracht van den herfst, vogelengezang, dit alles is den bewoner van het werkhuis vreemd. Het contrast zou ook te scherp zijn, met de dagen, die zij buiten het huis in de maatschappij doorbrengen. Op hun levenspad bloeijen toch geen rozen,

en zij wandelen nooit over bloemrijke weiden, en het gezang der vogelen dringt nooit door tot het kamertje van den proletarier, en lenteluchtjes waaijen niet door de smalle, naauwe stegen; waarom zouden zij dan met die ongekende zaken kennis maken op de pleinen van het werkhuis, waar zij alleen opgenomen worden, omdat men hen nergens anders weet te laten? Waarom? Zij zouden naar het huis terug verlangen, en van de duizend zouden het duizenden worden, en de gemeente zou twee en driemalen zooveel moeten uitgeven aan erwten- en gruttensoep.

Op dat plein werd gewasschen goed ter drooging opgehangen. Het jonge meisje, dat met dit werk bezig was, kon men aanzien, dat zij aan dit werk niet gewoon was, zoo onhandig ging het haar af. Zij behoorde tot die meisjes, welke daar binnen naaiden, breiden en garen haspelden, en was voor de eerste keer hier. Zij was nog geene achttien jaren oud, groot en schoon van gestalte, zoodat zelfs het leelijke, graauwe jak haar niet misvormen kon. Het losbandige leven, dat zij gevoerd hd, was nog niet in staat geweest de rozen van hare wangen te verdrijven, en op de lieve gelaatstrekken het onmiskenbare brandmerk te drukken. Haar vader reisde langs de jaarmarkten met hasardspel. In die kraam had het meisje een jammerlijk figuur gemaakt. Was het te verwonderen, dat in zulk een dampkring een vroegtijdige zedeloosheid moest intreden? Kon men verlangen, dat zij heden nog blozen zou, wanneer zij de zoo dikwijls aangehoorde woorden nu zelve gebruikte? Zij was slechts voor nog weinige dagen hier, en hing dan geen wasch meer op. Zij zou hare zijden kleederen dan weder aantrekken, en op nieuw de jammerlijke levenswijze volgen, die haar hier gebragt had, en die haar waarschijnlijk ook in de vertrekken zou brengen, die wij nu betreden.

Wij gingen voorbij de waschkelders. Hier wordt de verschrikkelijkste arbeid uit het geheele huis verrigt. Hier wordt de wasch gereinigd, die de ongelukkigen dragen. Voor dit werk zijn de meisjes bang, en zij trachten daarom zich bij de opzigters in te dringen, zoodat die met haar een uitzondering maken. Een verpestende lucht kwam mij uit die kelders te gemoet. Daar binnen hoorde ik een dierlijk gelach en eenige der gemeenste schimpwoorden. Zoo snel mogelijk ging ik verder en betrad een ander plein en een anderen vleugel, die meerdere, groote afdeelingen bevat.

„Lasciate ogni speranza, o voi ch' entrate!" Laat alle hoop varen, gij, die hier binnentreedt! Dit opschrift boven de poort van de hel uit Dante's „Divina commedia," zou een waardig opschrift zijn boven dit gebouw. Wij treden de laatste woning binnen van langzaam stervende menschen. De groote stad Berlijn heeft geen ziekenhuis voor ongeneeslijken, en deze vleugel van het werkhuis neemt de plaats hiervan in. De ziekenhuizen, welke men bezit, staan alleen maar open voor hen, wien nog een kans op herstel is gebleven, al is die hoop dan ook een glorend vonkje. Dikwijls flikkert dit nog eens op en vermindert daarna weder als de vlam van een stervend lampje. Dikwerf is dit opflikkeren niet waar te nemen, en is het vlammetje zoo verre uitgedoofd, zoo zenden de ziekenhuizen hunne zieken hierheen, en zij blijven hier totdat het graf zijne poorten voor hen ontsluit. Ook wanneer de nacht des waanzins met zijne sombere vleugelen de ziel drukt, mag de zieke slechts tot zekeren tijd in de zalen van het gebouw der nieuwe Charité vertoeven. Dit is het tijdpunt, dat men de hoop opgeeft, dat de geneesheer verklaart, dat de goddelijke vonk van het verstand voor altijd uitgedoofd is, en niet weder zal herleven. De krankzinnige wordt dan hier gebragt om te sterven. Zoo is de deur, welke tot deze zalen toegang verleent, de scheiding van het aardsche, de klove tusschen leven en dood. Het donkere pad van hier gaat naar het armenkerkhof. In een platte, allereenvoudigste kist, door niemand vergezeld, wordt de arme naar zijn laatste en eeuwige rustplaats gevoerd.

In verscheidene groote vertrekken wonen de ongelukkigen naast elkaar; de teringzieke en borstlijder naast hem, die aan ongeneeslijke krampen en opene wonden lijdt, en naast den zieke, wiens geest met eeuwigen nacht is omhuld. De gevangenschap heeft hier opgehouden. De zieken kunnen des daags op de tamelijk uitgestrekte pleinen rondloopen, zoolang en zoo dikwijls zij willen; zij behoeven ten voordeele van het huis niet meer te werken, doch kunnen hun tijd naar welgevallen besteden. De oppassers en opzigters zijn alleen ter hunner hulp aanwezig. Ook is hier de graauwe uniform verdwenen. Het staat een ieder in die laatste dagen zijns levens vrij, zijne eigene lompen te dragen. Wie nog bloedverwanten, vrienden of kennissen in de wereld heeft, kan hier hun bezoek afwachten en met hen verkeeren; op zon- en feestdagen mag het medelijden hun ook feestdagen buiten in de wereld verschaffen, in de lentelucht en lentezon. Zij worden dan dikwijls des morgens afgehaald en des avonds weder thuis gebragt, na den dag in den kring hunner bloedverwanten te hebben doorgebragt.

Een doodzieke lag hier op zijn bed. De verschrikkelijke ziekte, waartegen de geneeskunst nog geen middel ontdekt heeft, en ook wel niet ontdekken zal, knaagde, als de gier van Prometheus, aan zijne longen. De vale kleur des doods bedekt reeds zijn nog jeugdig gelaat. De oogen waren gesloten, ofschoon hij niet sliep, en enkele koude droppelen parelden langs zijne slapen. Slechts een zwak ademen der zieke borst verkondigde, dat het leven nog niet geheel was geweken. Naast hem zat een oud man, met scherpe gelaatstrekken, op wiens aangezigt een leven van ellende en armoede zijne onmiskenbare teekenen gedrukt had; hij was aan den rand van het bed gezeten, en zijne beenen waren met zwachtelen bedekt. Langzaam, mat en uitgeput sloop een ander tusschen de legersteden in de kamer op en neder, en niet verre vandaar vernam mijn oor het kuchen van den teringlijder.

In hevige kramp kromp een ander, omzigtig met lederen gordels gebonden, onder de hand van zijn oppasser, die trachtte hem eenig geneesmiddel in te geven. De atmospheer van het vertrek was drukkend, en scheen den dood met zich te voeren. Snel ijlden wij naar buiten. Op het plein wandelden eenige zieken, elkaar wederkeerend steunende; anderen waren onder een boom gezeten, welks takken de lente met bloesem en jonge bladeren getooid had, en zij staarden wezenloos in de blaauwe lucht. Ook op hunne oude, afgeleefde gelaatstrekken kon men lezen, dat de hoop sedert lang bij hen was afgestorven, en dat de dood hun een welkome gast zou zijn.

Een tweede plein bragt ons naar het verblijf der krankzinnigen, naar de woning dier ongelukkigen, welke aan stillen somberen waanzin lijden, die zich nooit door woeste uitbarsting kenmerkt. Het plein was doodsch en kaal. Geen boom beschaduwde de eentoonige, zandige vlakte; geen gras, geen bloembed verfraaide den graauwen vloer. Op een houten bank waren eenige oude en jonge vrouwen gezeten, die zich verkwikten in de laatste stralen der ondergaande zon. Anderen liepen op en neder, met een breikous in de vermagerde handen. Een van haar nam een blad papier op, dat de wind voor haar uitjoeg, en bragt het mij. Zij vertelde mij, dat het de lang verwachte brief van den beminde was, die haar had verlaten en in vele jaren niets van zich had doen hooren. Zij scheen zeer verheugd met dien vond, en meende dat er in stond, dat de geliefde nu wel spoedig terug zou keeren, en haar dan als vrouw naar zijn huis zou geleiden. Mijn geleider zeide mij, dat dit haar idée fixe was, en in elk blad papier, dat het toeval haar in handen speelde, meende zij dezelfde teekenen te herkennen. Daarop las zij verder tot hare woorden onverstaanbaar waren, en hare gedachten een geheel andere rigting namen. De anderen lieten ons voorbijgaan, zonder in het minste acht op ons te slaan; wij beklommen de steenen trappen en betraden de woningen. In de eerste vertrekken was het geheel en al stil, hoewel verscheidene menschen op hunne bedden lagen. Zij gaven niet het minste teeken van leven, en geen hunner ligtte het hoofd op, om te zien wie er binnentrad. Slechts een grijsaard, die zeker wel tachtig jaren oud was, zat regt op in zijn bed; zijn haar was sneeuwwit, en met zijne groote, mat blaauwe oogen zag hij ons spookachtig aan, met dien onzekeren ronddwalenden blik, die den krankzinnige eigen is. Hij bewoog den vinger heen en weder, alsof hij een hout of een pen van een punt voorzag. Ik vroeg hem wat hij deed? Zonder eenige deelneming nam hij mij met zijn onzekeren blik op, bewoog de dunne, bloedlooze lippen, doch gaf geen antwoord. In een kamer daarnaast was een zindelijk en goed gekleede vrouw gezeten. Zij verontschuldigde zich, dat het vertrek niet opgeruimd was, en dat zij ons niet overeenkomstig onzen stand kon ontvangen; zij had dien avond geen bezoek meer verwacht. Het was slechts tot drie ure bij haar tijd, dat zij bezoek ontving, dewijl zij dan van haar huis in de stad naar haar landgoed reed, om daar verder den dag en den nacht door te brengen; zij sprak in zeer goed aaneensluitende woorden, slechts in wat springende volzinnen. Daarop vroeg zij onverwachts aan den opzigter, waarom hij den bezoeker niet aan haar voorstelde, en of ik misschien de prins van D. was, dien zij binnen eenige dagen wachtende was. Daarop vertelde zij mij een reeks van minnarijen, romantische avonturen, die zij in den laatsten tijd beleefd had. De helden dezer geschiedenissen waren allen vorstelijke personen; zij lachte daarbij vrolijk en was zeer opgeruimd. Het zieke hersengestel der ongelukkige had zich een reeks schitterende en schoone beelden geschapen, waarin zij leefde, een geheele wereld van fantastische voorstellingen en begoochelingen, waarin zij in elk geval gelukkig was, of zich althans gelukkig gevoelde. Zij was een nog jonge vrouw, van in de dertig jaren, en was reeds vijf jaren hier, zonder ooit eenig teeken te hebben gegeven, dat kon doen vermoeden, dat haar verstand terugkeerde.

Ik had genoeg gezien en ijlde weg. In de voorzaal omringde mij een groot aantal krankzinnige vrouwen, die mij met haar dwaas geleuter ophielden. Zij vergezelden mij tot aan de trappen en nog op het plein; het kostte moeite om ons van haar te ontdoen. Ik verlangde naar buiten, naar de vrijheid, naar gelukkiger menschen; ik had meer dan genoeg ellende onder allerlei gedaanten gezien. Buiten herinnerde mij mijn geleider dat ik onder de inrigtingen van het huis nog iets vergeten had, namelijk, den tredmolen. Van dien tredmolen had ik dikwijls gehoord, en ook afbeeldingen er van gezien, doch aan zijn bestaan had ik steeds getwijfeld. Doch hij bestond in waarheid. Het is het groote rad van den molen, waarin het koorn van het huis gemalen wordt. Het rad is geheel en al in den omvang met hout bekleed, en deze bekleeding is van een reeks trappen voorzien. Twee kleine trappen voeren van beide zijden tot op de halve hoogte van het rad. Het zware, groote rad wordt nu in beweging gebragt door twaalf personen, die naast elkander staande, de evenwijdig verwijderde planken als een trap beklimmen. Na elke schrede, die zij voorwaarts doen, wordt de trede, waarop zij staan nedergedrukt, en schiet onder hen weg, terwijl zij alsdan op de daaraan volgende den voet zetten, die natuurlijk de beweging van de vorige volgt. Het is een aanhoudend, moeijelijk trappenklimmen, terwijl de klimmende persoon op dezelfde plaats blijft, doch slechts verwisselt hij bij elken tred van grond, die onder zijne voeten wegschiet. Bij raderen, die door een paard of ezel gedreven worden, wordt dezelfde kracht aangewend.

Deze arbeid is een zeer lastige en uitputtende, want het rad is breed, groot en zwaar, zooals blijkt, wanneer men bedenkt, dat twaalf personen naast elkaar staan, en hun vereenigd gewigt het rad moet nederdrukken. Zij zijn gedwongen om steeds in dezelfde maat te loopen, daar anders de grond onder hunne voeten hen begeeft en zij omvallen;

een stang, die boven hun hoofd aangebragt is, dient om hun een steunpunt te geven, wanneer zij den eenen voet opheffen om een nieuw rustpunt te zoeken. Het is een lastige en den mensch onteerende arbeid. De mannen in het werkhuis schuwen dien arbeid, zooals de vrouwen in het waschhuis, het wasschen der lompen. Na een half uur klimmens geeft men hun tien minuten rust; daarna begint het werk op nieuw. Men neemt hiervoor de zwaarste en sterkste der bewoners, en geeft hun dagelijks twee stukken brood meer dan de anderen. Het denkbeeld, dat alleen die personen tot dezen arbeid gebruikt worden, welke lui zijn en geheel en al weigeren te werken, is onjuist. Elke bewoner van het huis kan hiertoe last bekomen, zoo hij de vereischte krachten en een sterk gestel heeft. Onbegrijpelijk echter is het, hoe de directie zulk een inrigting kan in stand houden, die men tot de strafinrigtingen der vorige eeuw telde, en op de middeleeuwsche ridderkasteelen aantrof. In het midden der negentiende eeuw, waar het principe om afschrik in te boezemen, uit de theorie der strafaanwending geweken is, waar men zelfs in de tuchthuizen, naar het pennsylvanische stelsel ingerigt, het principe der verbetering huldigt, is de tredmolen in het werkhuis te Berlijn waarlijk geen teeken des tijds. Indien men een molen noodig heeft om het graan te malen, zoo gebruike men om dien in beweging te brengen, stoom- of dierlijke kracht.

Het dreef mij slechts te meer aan, om zoodra mogelijk de uitganspoort van de stad der ellende op te zoeken; twaalf groote, sterke mannen gingen mij voorbij, om door hun gewigt het rad in beweging te brengen. Ik had allen lust verloren om dien arbeid aan te zien. In de nabijheid der poort staat het toestel om slagen toe te deelen, en naast dit machine verscheidene dunne rietstokken; een lederen knoet, ter dikte van een duim, hing aan den muur. Mijn geleider was van gevoelen, dat het zonder die werktuigen niet ging, en wilde mij op mijn verderen togt nog eenige geschiedenissen op die straf betrekkelijk, mededeelen. Ik ontsloeg hem echter hiervan. De kleine poort ging voor mij open, en sloot zich achter mij. De stad der ellende met hare beklagenswaardige bewoners lag in sombere, zwarte muren achter mij, maar de beelden der menschelijke ellende, der menschelijke armoede en van het menschelijke diep verval, welke dit huis mij had doen zien, zullen nog lang in mijn geheugen geprent blijven.

GESCHEIDEN EN VEREENIGD.

NOVELLE NAAR

G. vom See.

Den vorigen zomer bezocht ik een oud vriend van mij, dien ik in langen tijd niet had gezien. Wij hadden op de hoogeschool te zamen gewoond, en waren vrienden geworden; daarop waren onze wegen uiteen geloopen, en slechts nog eenmaal hadden wij elkaar en dat wel voor korten tijd maar ontmoet. Thans lagen vijftien jaren tusschen ons laatst te zamen zijn, en in die vijftien jaren was zeer veel veranderd. Vele naauwe banden waren door de hevige, politieke stormen vaneen gereten; ik begaf mij dus niet zonder vrees naar mijn vriend, daar het misschien beter ware mijn bezoek na te laten, en alleen in mijn herinnering het beeld van den vriend mijner jeugd te behouden, dan hem in de werkelijkheid te verliezen.

Tot mijn genoegen was echter mijn vrees ongegrond. Hij was nog steeds de oude, nog even ontvankelijk voor en ingenomen met alles wat goed en schoon is, nog immer eenigzins dweepziek, iets, dat ik zoo zeer in hem beminde, en vrij van de vooroordeelen zijner ambtgenooten. Ik was ook maar weinig veranderd, beweerde hij, hoewel ik zelf dit niet kon toegeven; want zoo ik het beeld mijner jeugd door den kijker der herinnering beschouw, bevind ik, dat het met het tegenwoordige bijna volstrekt geen overeenkomst meer heeft. Doch daar komt het nu niet op aan; het zij genoeg, dat wij elkaar ontmoetten, en dat wij aangename dagen doorbragten op zijn aan het blaauwe water der Havel gelegen landgoed. Deze rivier vormt daar, zoo als zij op zoo vele plaatsen elders ook doet, een meer van grooten omvang, welker oevers zich langs een reeks van met hout begroeide heuvelen uitstrekken, van waar het oog een heerlijk uitzigt over het landschap verkrijgt.

Op een dier heuvelen ligt het woonhuis, een onderwetsch gebouw, doch dat door zijn ouderdom en smaakvol aangelegde parken een aangenamen indruk op den beschouwer maakt. Het landgoed was reeds sedert een lange reeks van jaren, ik geloof van wel honderd, het eigendom der familie van mijn vriend geweest, en hij behoorde dus, zoo als hij zelf lagchende zeide, tot de oude gevestigde goedbezitters, dat zijn stam, daar hij verscheidene zonen had, naar alle waarschijnlijkheid ook nog geruimen tijd zou blijven.

Wij voeren dikwijls in een fraaije, ligte zeilboot langs de Havel, legden bezoek af in de nabuurschap, en leefden zoo vrolijk en vergenoegd mogelijk. De aangenaamste uren voor ons waren echter die, welke wij des avonds, wanneer de zon ter rust ging, op het terras gezeten, met elkaar verpraatten. Twee oude vrienden, die elkaar in geen jaren gezien hebben, en werkelijk vrienden zijn gebleven, hebben elkaar zoo veel mede te deelen, dat dikwijls dan ook alleen voor hen van eenig belang is.

Daar de vatbaarheid voor kunst en poëzie in volle kracht bij mijn vriend in het leven was gebleven, zoo stelde hij ook, misschien een geheel en al onverdiend, belang in mijn schrijverij. — Ik benijd u die gave zeer, sprak hij op zekeren avond, zij moet u menig genotvol uur bereiden. — Wanneer ik daarbij alleen het oog heb op mij zelven,

kunt gij misschien gelijk hebben, hernam ik, want de mensch bemint zijne kinderen, al moet hij dikwijls bekennen, dat zij veel te wenschen overig laten.

— Ik wenschte, dat ik het ook kon, want ik heb den tijd; ik heb het dan ook dikwijls genoeg beproefd, doch het gaat niet. Neen, aldus vervolgde hij, spreek mij dit niet tegen; ik heb slechts de gaaf ontvangen, mij in het schoone van anderen te verheugen; hunne gedachten mede te denken en te gevoelen, wat zij gevoeld hebben; dit is zeker ook wel iets waard. Misschien kon ik u wel de stof tot een novelle aan de hand doen; gij zelf zult het beste weten, wat er van te maken is; het is iets uit mijn eigene familie. — Gij maakt mijn nieuwsgierigheid in groote mate gaande, antwoordde ik verheugd, want een romanschrijver laat nooit de gelegenheid ongebruikt voorbijgaan, dat hij stof voor een verhaal kan opzamelen: verhaal maar verder! — Neen, verhalen kan ik dat niet, het is er misschien ook niet geschikt voor; ik zal de papieren bijeenzamelen en ze u toezenden, dan kunt gij zelf onderzoeken, of gij ze gebruiken kunt.

Daarop nam ons gesprek weder een andere wending, en ik moest het verkrijgen van stof tot een novelle dus tot verderen tijd verschuiven.

Nadat ik mij weder eenige maanden te huis bevond, verkreeg ik van mijn vriend een brief met een paketje. Vol verlangen brak ik beiden open. Het pakje bevatte een oud, klein boek, dat in vroegere tijden fraai gebonden was geweest, en welks geel geworden bladen tot opschrift hadden: „mijn dagboek.” Daarbij bevond zich een kleine, zilveren munt, ter groote van een tiencentsstuk, dat aan lange, blonde haren was bevestigd. De penning, welks opschrift door den loop der tijden reeds eenigzins onduidelijk was geworden, stelde aan den eenen kant voor een bloempje, oogenschijnlijk een vergeet-mij-niet, en droeg aan de andere zijde tot opschrift de woorden: „J'y pense.” De haarketen was nog in goeden staat; alleen had de tijd de kleur der haren, die eenmaal zeker van een schoon goud blond geweest waren, doen verbleeken en verschieten. — Alles wat van den mensch afkomstig is, alles wat hij geschapen, bemind, vereerd heeft, moet in den steeds kalm voortstroomenden loop der tijden vergaan.

Mijn nieuwsgierigheid had mij aangedreven om deze zaken eerst te bezien, nog voor ik den brief van mijn vriend had gelezen; ik brak toen ook dit zegel los, en deel datgeen er uit mede, wat geen betrekking heeft op onze personele aangelegenheden.

Bijgaand dagboek is afkomstig van de zuster mijner overgrootmoeder, schreef hij, die, zooals gij lezen zult, Olga heette. Nadat ik deze bladen, en de beide brieven, die er bijgebonden zijn, nogmaals heb gelezen, is het mij toch twijfelachtig voorgekomen, of gij ze tot een novelle — voor een roman houd ik ze geheel en al ongeschikt — zult kunnen gebruiken. Gij zelf zult dit echter het best kunnen beoordeelen; zijn zij geschikt er voor zoo staan zij ter uwer beschikking, doch dit verzoek ik u, onzen naam niet te noemen; — ik houd daar niet van, en ik weet, dat gij schrijvers in dit opzigt een ruim geweten hebt. Van de zuster der schrijfster, mijn grootmoeder, stamt de naam Clara af, die in onze familie, in elk geslacht onder de dochters is voortgeplant, en zoo als gij weet, ook die van mijn oudste dochter is.

Hetzij gij nu al of niet gebruik maakt van deze zaken, in elk geval wacht ik ze later terug, want wij zijn met een misschien dwaze pieteit aan deze onbeduidende erfstukken onzer arme bloedverwant gehecht, van wie wij niet eenmaal een portret bezitten, daar zij steeds bepaald geweigerd heeft, zich te laten uitschilderen.

Ik maakte het dagboek open. Het papier was, zoo als ik gezegd heb, geel geworden, maar het sierlijke en naar toenmalige schrijfwijze regte en stijve schrift was duidelijk leesbaar. Wanneer het u aangenaam is, schoone lezeres, zoo wil ik u veroorloven, gelijktijdig met mij dit boek te doorbladeren.

28 September 1744.

Heden was het mijn zeventiende verjaardag. Toen ik des morgens vroeg opstond, om mijne lieve zwanen te voederen, zat ik langen tijd op het terras, en sloeg ik de zoo kalm voortijlende golven der Havel gade. Evenals de wateren van dezen stroom elkaar verdringen en opvolgen en steeds door anderen vervangen worden, zoo rezen ook in mijn hoofd onophoudelijk nieuwe gedachten op; en even zoo min ik in staat ben het water van de rivier na te te gaan, dat uit duizenden bronnen voortgebragt wordt, even zoo weinig was ik in staat, den oorsprong mijner gedachten uit te vorschen. — Dus ben ik thans zeventien jaren; thans ben ik volwassen, en mag ik dezen winter aan al die schoone feesten te Berlijn deelnemen, waarvan mijn zuster onophoudelijk spreekt en waarmede zij mijn nieuwsgierigheid foltert. — In vliegende vaart trokken een menigte bekoorlijke voorstellingen door mijn geest; en wilde mijne fantastische gedachten bij een derzelven stilstaan, zoo moest wel een kwade genius mijn anders zoo onnaauwkeurig geheugen de woorden van Clara toeroepen, dat het niet wel mogelijk was al die heerlijkheid slechts benaderend af te schilderen. — Dat was regt onaangenaam; mijne schoone luchtkasteelen vielen ten eenenmale in duigen, en voor ik tijd had, mijne gedachten weder in het oude spoor terug te brengen, kwam ma chère grootmama, sprak met haar gewone kalmte over duizend onverschillige zaken; daarna kwamen mijne ouders en Clara, en dus moest ik wel van mijne geliefkoosde droombeelden afstand doen, om te vernemen, dat ik thans had opgehouden een kind te zijn, en mij deftig en beleefd moest gedragen, zoo als een groote dame paste.

Thans ben ik weder alleen, en zit op mijn geliefkoosd plekje aan het hoekvenster, dat mijn lieve

grootmoeder heden met klimop heeft doen omkransen. O, zij houdt wel veel van mij, die grootmoeder, en daarom is de door haar zelve opgekweekte klimop mij veel meer waard dan al de fraaije dingen, waarmede men mij beschonken heeft. En misschien ben ik toch ondankbaar; Clara zegt wel altijd, dat ik mama's lieveling ben, doch mama zelve heeft dikwijls gezegd, dat ik verreweg niet zoo schoon ben als Clara, die haar geheel en al gelijkt. Neen, neen, mama heeft zich altijd met Clara bemoeid, dewijl zij ouder is dan ik, en alle gezelschappen mogt bezoeken. Dit zal nu wel anders worden; ik ben thans ook een groote dame; en al heeft papa ook gezegd, dat ik altijd een uitgelaten meisje zal blijven, zoo is hem dat geen ernst, want hij streelde mij toch langs mijne wangen, en was vriendelijker dan ooit. Hoe jammer, dat hij zoo ernstig is geworden; vroeger was hij steeds vrolijk en speelde met mij in den tuin; doch sedert hij voor drie jaren gewond huiswaarts keerde, is hij met elken dag ernstiger en somberder geworden.

Wat heb ik hem niet gesmeekt niet in den krijg te trekken; maar hij heeft aan mijne beden geen gehoor willen geven. De koning heeft het bevolen, sprak hij, terwijl hij mij met een lachje op het voorhoofd kuste, den getrouwen Balduyn besteeg, dien die hatelijke Oostenrijkers hebben doodgeschoten, en voort rende hij. — Sedert dien tijd zijn wij nooit weder regt vrolijk geweest, want papa blijft sukkelende, en onze aangename avondwandelingen zijn geheel in den steek gebleven.

Hoe het licht van de maan daarbuiten op de bloemen trilt en nieuwsgierig het donkere bosch tracht binnen te dringen; elke straal is een woord, dat de maan die vale bladeren toeroept, om hen wegens hun scheiding te troosten. Dan komt de afgunstige wind, die ze van elkander rukt en over de donkere aarde wil verspreiden. Doch daar breekt de maan op nieuw door, en roept goeden nacht! vaar wel! goeden nacht, gij schoon, donker woud! — Doch ook als groote dame, wil ik mij niet aan uwe boeijende bekoorlijkheden onttrekken, daarom zeg ik: goeden nacht! tot wederziens!

6 October.

Papa is naar Berlijn gereden; cousin Hugo is gewond geworden, en tot nu toe heeft men ons, Clara en mij, niets daarvan gezegd, dewijl de geneesheeren aan zijn herstel twijfelden. Wat ben ik door dat berigt verschrikt geworden! Die arme Hugo, met wien ik zoo dikwijls gespeeld heb! Nu, God zij geloofd! hij is op den weg van beterschap, en papa hoopt hem te kunnen medebrengen. Clara en ik zijn den geheelen dag bezig geweest met het in orde brengen van zijn kamer, en wanneer hij morgen komt, wil ik er mijne schoonste bloemen brengen, de bloemen, waarvan hij zooveel houdt. Die arme Hugo!

8 October.

Eindelijk zijn zij gekomen, nadat wij negen uren te vergeefs gewacht hebben. Papa was zeer ernstig, en jaagde ons, meisjes, voort, want hij meende, dat Hugo door den togt zoo uitgeput was, dat wij dien avond elke opwekking moesten vermijden. Wat zag hij bleek, die arme Hugo; hij heeft mij zelfs niet gezien, en ik mogt hem niet eenmaal begroeten; slechts uit mijn venster zag ik hem het huis inbrengen. Eerst voor acht dagen hebben zij den kogel uit zijn schouder getrokken, en de geneesheer, die hem vergezelde, maakte zulk een bedenkelijk gezigt. — — Ik zal voor hem bidden, hartelijk bidden; de goede God kan hem niet laten sterven!

26 October.

Heden ben ik voor het eerst weder opgestaan; ik was regt ziek, en wat er eigenlijk aan scheelde, weet ik zelve niet. Ach, ik heb een kwaden tijd doorgebragt — en toch was ik alleen er de schuld van. Heden voor acht dagen mogten wij Hugo voor de eerste maal bezoeken; hij was in een grooten leunstoel gezeten toen wij binnen kwamen. Clara maakte een buiging, zoo stijf als haar Fransche dansmeester Mr. Gérin haar ooit geleerd heeft.

Hugo lachte, stak beide handen naar ons uit, en zeide eindelijk, toen ik geruimen tijd daar gestaan had, zonder hem te begroeten: Nu, Olga! — Toen ijlde ik naar hem toe, om hem te omarmen. — O, God! wanneer ik er thans nog aan denk, duizelt mijn hoofd. Hugo uitte een zachten kreet, en zonk achterover in zijn stoel — ik had het verband aangeraakt. De wond begon weder te bloeden, en dewijl geen geneesheer tegenwoordig was, om het verband weder naar de regelen der kunst aan te leggen, verloor hij zooveel bloed, dat hij herhaalde malen bewusteloos werd.

Nooit is papa zoo boos op mij geweest; nooit heeft mama zoo gebromd als bij dit ongelukkig verwelkomingstooneel; zelfs mijn goede grootmama sprak harde woorden tot mij. Ik wist volstrekt niet hoe ik mij gedragen zou, of hoe ik helpen zou, en ik zelve gevoelde mij zoo onwel, dat ik ter naauwernood kon blijven staan. Eindelijk verscheen de geneesheer; ik kon het echter niet langer op de beenen houden; toen ik, aan de deur luisterende, Hugo een luiden gil hoorde geven, zonk ik bewusteloos ter neder. Toen ik weder tot mij zelve kwam, was het nacht; men had mij te bed gebragt; het duurde lang voor ik mijne gedachten weder kon bijeen verzamelen; toen echter mijn onvoorzigtigheid in haar geheele uitgebreidheid mij voor oogen trad, werd mijn borst krampachtig zaamgesnoerd, en dreigde te bersten. Daarop uitte zich mijn smart in een stroom van tranen, en verligtte mijn arm hart.

O, hoe ongelukkig was ik, en ben ik nog. Al mijn smeeken heeft niets geholpen; mijn smart wil niet verminderen, en zelfs de vriendelijke woorden van papa, die uren lang aan mijn bed heeft gezeten, kunnen mij geen leniging aanbrengen. Hugo gaat het beter, veel beter zelfs, zooals de arts zelf mij verzekerd heeft, maar in weerwil hiervan is het mij niet mogelijk hem weder te zien. Ik waag

het ter naauwernood, mij de gevolgen voor oogen te stellen, welke mijn gedrag had kunnen hebben. O, God, wanneer zijn toestand eens verergerd ware geworden; wanneer ik de aanleidende oorzaak van zijn dood geweest ware! Het is niet zoo; dit kon het geval niet geweest zijn, hebben allen mij duizend malen verzekerd, en toch gevoel ik mijn hart krampachtig bewogen, wanneer ik hieraan denk; mijn bloed blijft stilstaan, en eerst wanneer een vloed van tranen aan mijne oogen ontsprongen is, gevoel ik eenige verligting. Hoe verkwikkend is het, wanneer men zoo naar hartelust kan uitweenen. Dan vermindert de smart en de slaap drukt met zijn zware vleugelen onze vochtige oogen digt.

12 November.

Gij zijt een regt dwaas kind, zeide papa heden avond, toen ik hem goeden nacht wenschte, en ik geloof, dat hij gelijk heeft. Hugo was sedert eenige dagen reeds zooverre op den weg van herstel, dat hij op zijn kamer op en neder kon loopen. Clara heeft hem reeds dikwijls een bezoek gebragt; doch ik heb stellig verklaard hem niet te willen zien. Onverwachts trad hij dezen morgen, terwijl wij aan het ontbijt zaten, het vertrek binnen; hij bood mij lagchende de hand, en vroeg of ik hem dan nooit weder zien wilde? Hoe beschaamd en verlegen stond ik voor hem; het liefst had ik mij aan zijne voeten geworpen, en hem om vergiffenis gebeden, doch dat paste niet; toen ik hem de hand reikte, braken mij op nieuw de tranen uit de oogen, en ik moest het vertrek verlaten, om mij althans eenigermate te herstellen. Toen grootmama mij naderhand weder terughaalde, ging het veel beter, zooveel te meer, daar Hugo zelf met het voorval schertste en lachte. Nooit, sprak hij, zijn over een nietsbeteekenende wond zoo vele tranen geweend, en ik geloof, dat ieder officier zich zes malen liet verwonden, wanneer hij van zulk een deelneming verzekerd ware. Maar in spijt van al die geruststellende woorden was ik niet in staat hem vrij in het oog te zien of aan te spreken; ik was blijde, toen ik ongehinderd de vlugt naar mijn kamer kon nemen.

Des namiddags begaf ik mij in den tuin, en mijne schreden bragten mij al spoedig, zonder dat ik het zelve wist, verder en verder, en zoo bereikte ik mijn geliefkoosd plekje in het bosch, waar ik des zomers zoo dikwijls had gezeten en met de golfjes van de Havel mijne gedachten naar verre streken had laten trekken. Hoe somber en ledig was het woud, dat voor korten tijd nog in volle pracht bloeide; een natte, koude wind blies door de takken en geen vogel schommelde op de groene twijgen. Hoe dikwijls had ik hier gezeten en hoe dikwijls was ik met mij zelve tevreden van daar huiswaarts gekeerd; hoe dikwijls heb ik met de vogelen gewedijverd en een lied aangestemd, dat de echo spottende weerkaatste; en hoe smartelijk, hoe bang was ik te moede, wanneer ik de gebeurtenissen der laatste dagen bij mij zelve overdacht en met de zorgelooze vrolijkheid uit vroegere dagen vergeleek. Thans eerst herkende ik de waarheid van de opmerking, door grootmama medegedeeld, dat ik den ernstigen aard en het gemoed van papa geërfd had.

20 November.

Hugo is weder vertrokken. De veldtogt van dit jaar is voorbij, en hij heeft verlof verkregen, den winter te Berlijn door te brengen. Langzamerhand heb ik mij weder met hem verzoend, hetgeen ik voornamelijk aan zijne bemoeijingen te danken heb. Met een zeldzame openhartigheid en innemendheid heeft hij zich tegenover mij gedragen en op die wijze een grooten last van mijn hart gewenteld. Hij is volstrekt niet veranderd en gaat met mij om als voor vier jaren, toen wij de zwanen voederden en de bloemen begoten. Ik ben helaas niet in de gelegenheid geweest hem mijne zwanen te laten zien; wel echter heb ik hem zijne lievelingsplanten allen wel bewaard getoond, en hij heeft de zorgvuldigheid geroemd, waarmede ik ze verzorgd heb.

Wanneer wij des avonds aan den haard waren gezeten en papa en Hugo van hunne krijgsavonturen vertelden, o, dat waren schoone uren. Hoe gelukkig zijn toch de mannen, die niet altijd aan huis zijn gebonden en zoo vele landen en steden kunnen bezoeken. Hoe geheel anders had ik mij den oorlog voorgesteld; wanneer Hugo ons met welsprekendheid den moed van het leger afschilderde, wanneer hij van de geestdrift sprak, die het geheele land bezielde, dan was het zelfs mij, onervaren meisje, duidelijk, dat zulke gevechten en veldslagen, hoe verschrikkelijk zij ook mogen zijn, hunne goede gevolgen kunnen hebben.

Nu weet ik ook, waarom papa voor drie jaren geen gehoor gaf aan mijne beden, maar te velde trok, niet alleen omdat de koning het beval, maar om zijn eigen naam, zijn eigen land te beschermen.

Wanneer ik zoo stil bij mij zelve overdenk, wat ik in den laatsten tijd beleefd heb, moet ik openhartig bekennen, hoe weinig ik geleerd heb. Wat heb ik hier vele dagen al droomende doorgebragt, en gewenscht de wijde wereld in te mogen, zonder te weten wat daar voorvalt. Wat verheug ik mij thans op ons verblijf te Berlijn; niet om de vele bals en andere vermakelijkheden, maar om den koning te zien en wijzer en verstandiger te worden. Hoe beschaamd zat ik dikwijls bij Hugo's verhalen; hoe dikwijls bedekte een blos mijne wangen, wanneer ik mijn stil leven met zijne roemrijke daden vergeleek. Ik wenschte een man te zijn, om met hem te wedijveren en in de stille winteravonden aan grootmama's oogen tranen te ontlokken. Welk een heerlijk gezigt was het, toen grootmama, nadat zij Hugo bij zijn verhaal van den slag van Soor met tranen in de oogen omarmd had, hem toevoegde: o gij verkeerde man! Stelt gij u aan zulke gevaren bloot en vergeet gij zoo geheel en al de u liefhebbende personen te

huis? waarop hij lagchende antwoordde: hoe meer beminde personen wij te huis hebben, zoo veel te dapperder moeten wij zijn, en zoo veel te beter worden wij verpleegd, wanneer men, zooals ik, met eenige schrammen te huis komt.

Nu is Hugo weg, doch binnen acht dagen komt hij terug en haalt hij ons af, want wanneer de koning terugkomt wil papa in de stad zijn. Clara en ik hebben volop arbeid, want onze toiletten zijn nog niet gereed, en wij zullen zeer vlijtig moeten zijn, om dat alles in zoo'n korten tijd gereed te hebben.

Berlijn, 1 December.

Wij zijn hier gelukkig aangekomen, en dat is geen kleinigheid, met alle de kisten en kasten, die wij bij ons hadden. Hugo, die naast onzen wagen reed, verzekerde ons schertsenderwijze, dat ons rijtuig niet door de Brandenburgerpoort zou kunnen. Het ging echter, en nu is alles reeds op orde; papa heeft onze woning op nieuw in orde laten brengen, en ook mijn kamer begroette mij met een nieuw hemelsblaauw. Ik mis mijne bloemen zeer en heb nog den eigen dag naar huis geschreven, om ze den tuinman toch regt op het gemoed te drukken.

Morgen is dan eindelijk die lang gewenschte dag gekomen; morgen zal ik het eerste bal bijwonen. Hoe dikwijls heb ik mij daarin verheugd en nu, nu ik nabij het doel ben, bekruipt mij een zekere angst, dien ik niet van mij kan werpen. Tien malen heb ik heden in den loop van den dag mijn toilet in oogenschouw genomen, en naauwelijks was ik hiermede gereed, of de gedachte bekroop mij, dat ik iets had vergeten. Alles is in orde en er ontbreekt niets aan; dan denk ik weder eensklaps, dat ik het dansen heb verleerd, doch alle menuetten gingen uitmuntend en Mr. Gérin had zeker zelf niets aan mijne buigingen te verbeteren. Clara zegt, dat het haar bij haar eerste even zoo is gegaan; het is de balkoorts, die alle jonge meisjes aantast. Te vergeefs breek ik mijn hoofd; ik weet niet waaraan het ligt, maar wanneer ik mij zelve in die groote zaal, die geheel met menschen gevuld is, zie binnentreden, word ik thans al verlegen. Maar ik wil niet verlegen zijn, alleen omdat Hugo zeide, dat ik hem den geheelen avond niet zou zien, dewijl ik mijne oogen bij het heldere licht en de tegenwoordigheid van zoo vele vreemde personen niet zou durven opslaan.

3 December. 's Nachts 3 ure.

Zoo even zijn wij van het bal te huis gekomen en ik verlang naar mijn dagboek, om voor mij zelve mijn hart te kunnen uitstorten. Waarmede zal ik beginnen, om in dien chaos van gedachten teregt te komen.

Alles was veel schooner, veel heerlijker, dan het mijn levendige voorstellingskracht had voorgespiegeld; alle wenschen zijn bereikt; alle verwachtingen verre overtroffen, en wel in zulk eene mate, dat het mij onmogelijk is alles in een lijst te vatten. En toch kan ik het. Ver boven alle pracht en praal, ver boven alle andere, zelfs boven den koning, die mij zoo minzaam groette, zweeft Hugo's beeldtenis voor mijn ziel, is het in mijn hart gedrukt. Hoe oppervlakkig staat alles nevens hem; en gij, mijn klein hart, wat klopt gij geweldig, wanneer zijn naam zachtjes over mijne lippen komt. Thans worden mij mijne gedachten, mijn streven duidelijk; thans verdwijnt eerst die onverklaarbare onzekerheid, die drukkende nevel, die zoo lang op mijn ziel heeft gerust. Een droom met de bekoorlijkste beelden doorweven, met onevenaarbare voorstellingen uitgerust, speelde met mijne gedachten, met mijne gevoelens.

De wolk scheurt, de zon breekt door — o kon ik alle dauwpaarlen, die op de schoonste bloemen rusten en door de pracht der zon in het niet verzinken, opvangen en mijn Hugo als een schatting, als vreugdetranen offeren; o, mogt ik steeds in zijne oogen de gedachten zijner edele ziel lezen, dan was het geluk van mijn arm leven vervuld en de engelen zouden mij benijden.

Het geluk bedwelmt mij, en te vergeefs tracht ik mijne gedachten weder binnen de palen te brengen. O, had ik ooit kunnen vermoeden, dat mijn eerste bal zulk een dag van geluk zou wezen. Nog heden, nu alles toch zeker en bepaald is, nog thans komt mij de geheele avond als een droom voor, zoo raadselachtig snel is alles in zijn werk gegaan, en mijn hart, welks gedachten ik zelve niet doorgronden kon, ziet zich plotselijk een beeld voorgehouden, welks bestaan tot hiertoe slechts in de verbeelding bestond.

Nu wil ik slapen. Mijn vroeger leven was slechts een droom; want de beelden mijner ziel waren zonder kleur, en thans heeft mijn denken en dichten uit sombere beelden een afgod voor zijne fantasie gevonden. Het is mij niet mogelijk, ik kan niet slapen; al mijne gedachten zijn bij hem; men zegt immers, dat men om de smart te beheerschen den lijdenskelk tot aan den bodem moet ledigen; misschien is dat ook het geval bij vreugde. — Ik wil den geheelen avond nogmaals in mijne gedachten doorloopen en hem u, mijn geliefd dagboek, toevertrouwen; misschien herkrijg ik daardoor wel die gemoedsrust, welke vereischt wordt, om mijne opgewekte zenuwen te vermoeijen.

Om acht ure kwamen wij bij Schulenburg aan; mijn lieve grootmama was te huis gebleven; toch gaf zij mij nog een menigte goede lessen mede, toen zij met een onderzoekend oog mijn toilet monsterde, en mij tot belooning een kus op het voorhoofd drukte. In den beginne gevoelde ik mij in dat groote gezelschap vreemd en niet te huis; doch langzamerhand verdween dit onaangename gevoel. De dans begon; wie mijne dansers waren, weet ik bijna niet meer, maar ik danste, zooals altijd, met vuur, en de stoornis, welke de komst

des konings veroorzaakte, speet mij zeer. Mama stelde Clara en mij voor, en de koning was vriendelijk genoeg eenige woorden tot ons te rigten. Daarop begon het dansen op nieuw, tot het souper hieraan een einde maakte. Hugo had ik eigenlijk in het geheel niet gesproken; wij hadden slechts weinige woorden bij het binnentreden gewisseld; wel had ik echter bemerkt, dat hij mij bij een menuet onophoudelijk met de oogen volgde, zoodat zijn blik mij tot aan de slapen deed blozen.

Toen het souper begon, verscheen hij en geleidde mij naar tafel; met onverheelde vreugde ontving ik hem, want ik had den geheelen avond met heeren gedanst, die ik slechts oppervlakkig kende. Hij maakte eenige opmerkingen over mijn hartstogtelijk dansen en gaf den wensch te kennen, dat ik hem dezelfde opmerkzaamheid zou verleenen als ik mijn vorige dansers had gewijd. Onwillekeurig kwamen woorden over mijne lippen, die ik in minder opgewekten toestand niet zou gesproken hebben; ik zeide namelijk: gij weet wel, Hugo, dat ik reeds lang verlangd heb naar het oogenblik, dat wij te zamen zouden dansen, en dat mij dit aangenamer is, dán alle genoegens van dezen avond. — Vleijen hebt gij nog niet geleerd, Olga, en daarom mag ik hetgeen gij gesproken hebt misschien zoo uitleggen als het woordelijk gezegd is.

Inmiddels waren wij aan de voor ons bestemde plaats gekomen en zetten wij het begonnen gesprek voort. De juiste woorden zijn mij ontgaan; nooit had ik met Hugo alleen gesproken; en thans zaten wij, door honderden menschen omringd, toch alleen en ongestoord. Hoe openhartig en flink sprak hij! Hij zeide, dat hij soldaat was, een man van weinig woorden, en dat hij van de eerste jeugd aan, die wij te zamen doorbragten, de teederste sympathie voor mij had gekoesterd, doch dat hij zich door mijn gedrag afgestooten gevoelde; thans echter, nu ik hem mijn vrees wegens dien ongelukkigen stoot uiteengezet had, thans echter gevoelde hij, hoe passende en teeder mijn handelwijze geweest was; thans hoopte hij alles.

Wij stonden op; den volgenden dans had ik hem toegezegd; hij voltooide wat hij aan tafel begonnen was; en toen ik hem zachtjes ook de verzekering van mijne liefde gaf, brak hij midden in den dans af, en geleidde mij naar mijne ouders terug, wier vurigste wensch het steeds geweest was, dat hij zich of met Clara of met mij zou verloven. Wij reden naar huis. Onze waarde grootmama werd gewekt en sloot mij bevende van aandoening en vreugde in hare armen, toen zij van onze verloving hoorde. Zoo zaten wij nog een uurtje op, daarna verliet ons Hugo, nadat wij elkaar duizend malen goeden nacht gewenscht en ook gekust hadden. Zelfs papa was zoo opgeruimd, als ik hem in langen tijd niet had gezien, en herhaalde voortdurend hoezeer hij en mama zich verheugden, dat ik hun vurigsten wensch had vervuld.

Nu heb ik u alles verteld, mijn getrouw dagboek, en zoo ik u zijne lieve woorden niet toevertrouwd heb, zoo weet, dat zij diep in mijn hart ingegriffeld staan en duidelijk zullen te voorschijn treden, wanneer ik de gebeurtenissen van dezen dag nogmaals overlees.

25 December.

Hoe meer wij beminnen, hoe meer dierbare vrienden wij in den kring onzer kennissen trekken, hoe schooner en aangenamer wij de gemeenschappelijke feesten kunnen vieren. Van mijne eerste jeugd aan was deze dag een dag der vreugde, waarop ik mij weken te voren verheugde. Reeds de vlijt, welken wij, meisjes, bij de onderscheidene handwerken moeten aan den dag leggen, wekt in ons een bevredigend gevoel op; in welk een maat klimt echter de zorgvuldigheid, om onze pogingen naar waarde geschat te zien, wanneer het voorwerp van onze opmerkzaamheid en liefde elke minuut in zijne gedachten narekent, dat wij ons bevlijtigd hebben, om van onze toegenegenheid de grootst mogelijke bewijzen te geven! — Met welk een vrolijk gemoed bewonderde ik nog het vorige jaar de lichten van onzen kersboom, en toch, wanneer ik dien avond vergelijk met dien van heden, hoe gering komt mij dan dit genoegen voor.

Ik heb Hugo een sjerp gemaakt en ik kan wel zeggen, dat zij hem voortreffelijk staat; toen hij mij in zijne armen sloot en zeide, dat hij met die sjerp onoverwinnelijk was en dat hij vurig naar den strijd verlangde, om haar in te wijden, kwamen tranen in mijne oogen en toch moest ik weder lagchen, toen hij mij die wegkuste en mij met de hartelijkste woorden voor dit weinig beteekenend geschenk bedankte. Hoe rijk heeft hij mij bedacht! Het schijnt, alsof al mijne wenschen, voor ik er aan durf denken, niet alleen vervuld, maar ook overtroffen worden. Doch bij al die heerlijke geschenken is een mij boven alles dierbaar, dewijl ik weet, dat Hugo met waarlijk vroom gevoel er aan gehecht is. Het is een kleine zilveren munt. Zoo lang ik leef wil ik haar als den talisman van mijn geluk vereeren. O, gij gedenkpenning van Hugo's moeder, die misschien zegenend op haar nieuwe dochter nederziet, uwe woorden zullen mij onvergetelijk zijn. J'y pense! — Ik denk er a n! — Ja, zeker zal ik er aan denken, mijn lieve Hugo. Overeenkomstig uw verlangen zullen mijne schoonste haren tot een keten worden, waaraan wij die munt uwer ouders zullen dragen. Zij werd geslagen ter herinnering van de verloving van Hugo's ouders; met getrouwe liefde heeft de zoon ze bewaard; en nooit zal ik het oogenblik vergeten, dat hij ze mij ter hand stelde met de woorden: na u zijn mij die beide munten op aarde het dierbaarst; wij beiden willen ze dragen. Zij hebben de gelukkigste uren mijner ouders mogen aanschouwen; ik kan u niets aanbieden, dat ik hooger waardeer. Draag haar daarom ter gedachtenis aan mijne ouders en als een teeken mijner innigste liefde. — J' y pense!

15 Maart 1745.

Berlijn ligt met zijne schitterende feesten achter ons; wij zijn weder op het landgoed mijner ouders en ik heb hartelijk naar den tijd verlangd, om al mijne geliefde, bekende voorwerpen mijn geluk te kunnen mededeelen.

Toen ik voor de eerste maal aan den arm van Hugo naar buiten snelde en hem elk stil plekje mijner jeugd aanwees, hoe gelukkig maakte mij toen de band, die ons beider hart omvat. Welk een innig aandeel neemt hij aan mijne kleinste genoegens, en hoezeer beijvert hij zich, om elken karaktertrek met zijn openhartige, rondborstige natuur in overeenstemming te brengen. Hoe heerlijk en weldadig is het, een ziel gevonden te hebben, die met de onze overeenstemt, die alle onze eigendommelijkheden begrijpt, en sterk genoeg is, om onze zwakheden te verstaan en te verontschuldigen. Toen de eerste zangers van het bosch ons met duizendvoudig gejuich verwelkomden en een loflied aanhieven, om onze toetreding in hun liefelijk verbond te vieren, werd het mij eerst duidelijk, welk een zaligheid het is, de vreugde des levens met een getrouw hart te kunnen deelen.

En toch vervult bange vrees mijn hart, en de vreugde van de ontwakende lente, van het vrolijke leven, dat zich overal ontwikkelt, wordt verduisterd door het op handen zijnde vertrek van Hugo. Hoe dikwijls en lang heb ik om kalmte en om de kracht gebeden, die smart te kunnen verdragen; hoe dikwijls heb ik mij voorgehouden, dat dit niet anders zijn kon! Met welk een vast vertrouwen ziet Hugo den herfst, den tijd van ons huwelijk te gemoet — en toch, ik kan geen meester worden van mijne gevoelens. Duizende malen heb ik mij zelve voorgehouden, dat zijn pligt, zijn eer, zijn koning, zijn vaderland het vordert, dat hij reeds zoovele gevechten gelukkig heeft doorgestaan, — en toch wil dit alles mijn arm hart geen kracht geven. Hoe geheel anders is dit bij Hugo; met welk verlangen ziet hij den veldtogt te gemoet, die hem, naar zijne meening, nader tot zijne en mijne wenschen kan brengen. Hij verheugt zich op een spoedig begin, om zoo veel te spoediger terug te kunnen keeren. Alles, wat hij zegt, is waar en juist; ik zie in, dat ik altijd een zwak meisje zal blijven, dat een steun noodig heeft, wil zij niet onder den last des levens bezwijken.

Even zoo raadselachtig als de liefde mijn hart is binnengedrongen, even zoo raadselachtig en geheimzinnig is haar verdere invloed geweest. Wanneer ik mijne vorige denkbeelden met de tegenwoordige vergelijk, kom ik eerst tot het inzigt, hoe beperkt en kleingeestig de denkbeelden van het vrouwelijk geslacht zijn, zoodra zij niet door den man in de groote wereld worden binnengeleid. Wel kent mijn hart slechts één gevoel, maar hoe vele stralen gaan van die zon uit. Het is een bang, maar toch bemoedigend gevoel, in het gewoel van het dagelijksch leven, door een boven alles dierbaren persoon te worden vertegenwoordigd, deel te nemen aan de vreugde en het lijden van het algemeen en in den gezelligen, huiselijken kring dubbel genot te vinden in het stil en gezegend werk van een beminnende vrouw. O, ware het oogenblik gekomen, dat ik u, mijn Hugo, met bevende hand het zwaard mogt losgespen en mij in de gedachten mogt verkwikken, dat gij voortaan mij, mij alleen zoudt toebehooren! — Hoe dwaas zoudt gij mijne gedachten vinden, wanneer gij onverwachts achter mij stond en mij beluisterdet! Hoe schoon en bemoedigend is uw zelfvertrouwen, en hoe rijk, hoe trotsch uw moed! Gave de hemel mij slechts een klein gedeelte van uwe kracht, hoe moedig zou ik alles afwachten; zoo echter ben ik slechts een klimopplantje, dat door den wind wordt heen en weder geslingerd, en zich aan een sterken boom moet opheffen.

2 April.

Hugo is weg! Hoe veel ligt niet in deze drie woorden. De kalmte, die ik met zoo veel moeite heb verzameld, is verloren; zoodra ik alleen was, vorderde mijn zwakke natuur haar schatting. O, het doet mij zoo goed, mijn angst, mijn lijden in tranen te kunnen uitstorten. Hoe treurig en tevens hoe schoon was de dag van heden. Hoe vertrouwd mijn voorstellingskracht met de gevoelens mijner ware liefde geweest is, zoo ver is zij bij de werkelijkheid teruggebleven. O, had ik deze enkele zalige oogenblikken in duizenden atomen kunnen ontleden en over den geheelen tijd onzer scheiding kunnen verdeelen, zoo zou mijn arm hart geen beteren troost noodig gehad hebben. De spraak is te arm, om de gevoelens van minnenden uit te drukken. Uren lang hebben wij heden hand in hand op mijn geliefkoosd plekje in het bosch gezeten en elkaar in het oog gezien. In dien reinen spiegel der ziel ligt een zee van gevoelens, welker inhoud zoo kuisch, zoo verheven is, dat geen taal in staat is, die bij benadering in woorden in te kleeden.

Hoe geheel hebben wij elkaar verstaan; de uren vervlogen als een sekonde in de eeuwigheid, en in elk dezer sekonden sloegen wij met aandacht de harmonie onzer zielen gade. De zon ging onder en had ons reeds lang afgunstig beschouwd, toen Hugo de gedenkpenning zijns vaders nam en mij beval, die te kussen; daarop kuste hij ook de mijne en sprak, mij omarmende, J'y pense! — Toen was het uit met mijn gedwongen kalmte; weenende wierp ik mij aan zijn borst en wilde hem niet laten vertrekken, wilde met hem mede. Doch als hij mij zoo vast en toch zoo zacht in het oog zag, lachte ik te midden mijner tranen, en arm in arm gingen wij langzaam naar huis. Daar wachtte de rijknecht reeds met de paarden. Mijne ouders, Clara en grootmama stonden reeds voor de deur; en toen hij van hen afscheid had

genomen, naderde hij mij voor het laatst, kuste mij nogmaals op het voorhoofd, en sprak zachtjes: J'y pense! Daarna sprong hij snel in den zadel en reed weg, zoo lang hij ons zien kon nog met den hoed wuivende.

Nu ben ik alleen, en teer op genoten geluk en op de hoop van dat, wat mij te wachten staat. Vast en kalm, dat heb ik hem beloofd, wil ik de scheiding verdragen en op God bouwen, die alles ten beste zal schikken. Wanneer treurigheid en verlangen mij dreigen te overmeesteren, neem ik de gedenkpenning op en kus die. Gij zult de talisman van mijn geluk zijn, zooals gij die geweest zijt van de ouders van Hugo!

Waar mag hij thans wel zijn, wat mag hij wel denken? —. O, ik ben een zeer dwaas kind; wat zou hij denken? Kon ik hem onzigtbaar vergezellen of hem maar nu en dan eens zien! Wat helpen mij echter al die klagten; de tijd moet op iedere manier doorgebragt worden; dus moed, Olga, moed! aldus sprak hij tot mij — en dus ook moed gehouden. De sterren schijnen zoo vertrouwelijk door het venster naar binnen; zij zijn even talloos en onbereikbaar als de gedachten der minnenden; zij vervolgen kalm haar baan en hebben millioenen malen geschitterd en gefonkeld, wanneer zelfs de schoonste en dikwijls voor onbereikbaar gehouden verwachtingen vervuld werden! Daarom moed, Olga, moed!

14 Mei!

Eindelijk heeft hij geschreven; eindelijk kan ik zijn brief aan mijn hart drukken; de woorden, welke de brief bevat, maken mij gelukkig; het bewustzijn, een voorwerp in handen te hebben, dat uit zijne handen komt, doet mij het hoofd duizelen. Dat die koeriers zich ook zoo lang opgehouden hebben! Voor veertien dagen heeft hij den brief geschreven, en dien ontvang ik eerst nu. Hoe vaak heb ik aan hem gedacht en hoe dikwijls al die lieve plekjes bezocht, waar wij ons woorden van liefde hebben toegefluisterd. Hoe dwaas was al mijn angst, want hij is gezond en vrolijk, en in de gedachten heeft hij steeds bij mij vertoefd. Kom, lief briefje, laat ik u kussen en lig hier bij de diepste gedachten van mijn hart, tusschen de bladen van mijn dagboek.

Aan de Boheemsche grenzen, 28 April 1744.

Mijn lieve Olga!

Het eerste uur, dat ik aan de dienst kan ontrukken, is u gewijd, om u de innigste groeten mijns harten te zenden. Reeds lang had ik u eenig berigt van mij willen zenden, maar mijn regement, de dappere Beyreutsche dragonders, zijn bijna altijd in de voorhoede of op de voorposten geweest; zelfs thans weet ik niet, hoe ik u deze regels moet doen toekomen, want vele boden, waarop men zich kan verlaten, zijn er niet, en het is een toeval, wanneer ik een koninklijk koerier, met depechen naar Berlijn terugkeerende, te zien krijg. Doch dat alles weet gij, dierbaar meisje, en gij hebt mij beloofd u niet te zullen beangstigen, gij moedige soldatenbruid!

Ik wil u mededeelen, wat ik in dien tijd beleefd heb, want dat weet ik, dat gij zoo menig uur aan mij gedacht hebt, en bij u zelve zoo dikwijls zult hebben gezegd: wat zou hij thans wel doen? — Vrolijk en welgemoed, zooals ik u verlaten heb, heb ik, een dag voor het opbreken, mijn regement in de legerplaats bij Neumarkt, een kleine stad, eenige mijlen van Breslau gelegen, aangetroffen, en den volgenden dag zijn wij naar de Boheemsche grenzen op marsch gegaan. Dikwijls heb ik op dien kalmen togt gewenscht, dat gij bij mij waart, want het heerlijke weder stelde mij in de gelegenheid met een bekoorlijke landstreek bekend te worden. Dikwijls ben ik mijlen ver met mijne troepen gedetacheerd geworden, en had ik dus de schoonste gelegenheid, bijzonderheden te leeren kennen, die mij anders hoogst waarschijnlijk ontgaan waren.

Reeds in Silezie stieten wij op de voortroepen van den vijand, en wij hadden enkele schermutselingen, waaraan niet veel gevaar verbonden was; de Oostenrijkers trokken terug, en thans bezetten wij de uitgangen van het gebergte. Dit zijn met korte woorden onze daden, en wanneer het daarbij moet blijven, had ik zeer zeker even goed bij u kunnen blijven. — Om u geheel en al gerust te stellen, wil ik u mededeelen, dat men in het hoofdkwartier veel van vrede spreekt, en dat mijne eerst kort in dienst getreden kameraden reeds dikwijls de vrees te kennen geven, dat wij weder spoedig naar huis zullen marcheren.

In den volgenden zomer breng ik u, wanneer het vrede is, hierheen, om u al de schoonheden te laten zien; lagchende en schertsende willen wij het geheele land doortrekken, bergen beklimmen, in de dalen zingen, en regt uitgelaten zijn; dat brengt de frissche berglucht zoo met zich. Wanneer ik, zooals dikwijls plaats had, boven op een bergrug halt maakte, en een kwartieruurtje besteedde om de liefelijke dalen te beschouwen, verheugde ik mij in den goeden smaak van onzen koning, dat hij zulk een schoon land opgezocht heeft. In de Mark, waar wij geene bergen hebben, en het land zoo vlak is, zijn er, met uitzondering van eenige schoone streken aan den oever der Havel, geene romantische punten. Hadt gij een enkele maal naast mij op zulk een bergrug kunnen staan, wiens toppen door de ondergaande zon verguld worden, en aan welks voet de nevelen reeds oprijzen; en hadt gij dan een blik geslagen in de nu eens wijde, dan weder naauwe dalen, die schier allen met beken of rivieren doorsneden worden, zoo zoudt gij als de godin des vredes, kalmte en rust gebiedende, uw hand zegenend over die rijke streken hebben uitgestrekt, en ik zou die lieve zegenende hand hebben gekust.

Ik zie u staan, beminde Olga; ik zie uwe wangen door een hooger blos gekleurd, uwe oogen

schitteren, en mij vragende aanzien — in gedachte hebt gij dikwijls naast mij gestaan, uw donker oog heeft mijn voorstellingskracht ondersteund, en ik heb mij alsdan dikwijls op een ligte wolk pijlsnel laten overbrengen, om het ver verwijderde Spreewoud te begroeten. Waar ik ook toef, in mijne gedachten leeft gij steeds, en moge de afstand te groot worden, om met woorden elkaar te onderhouden, zoo weet gij toch, dat ook zonder te spreken wij elkander verstaan.

Met bekoorlijke droombeelden heb ik zoo menigen nacht bij het bivouac gelegen en aan u gedacht, en wanneer de maan met haar pracht was verdwenen, heb ik de prachtigste ster uitgezocht, en haar als getuige aangeroepen; stil heb ik, wanneer mijne makkers sliepen, de gedenkpenning beschouwd, en in zoet gepeins verloren de zon weder zien opkomen, zonder dat slaap mijne oogen gesloten had, en in plaats van het gebed, dat anders van mijne lippen vloeide, zeide ik alleen : j'y pense!

Vaarwel, bemind meisje! De pligt, de ijzeren pligt, roept mij! Zoo ik u alles wilde schrijven, wat ik gedurende onze scheiding al gedacht heb, zoo zou ik duizende jaren hiertoe noodig hebben. Denk daarom, dat elk woord een handdruk, elke letter een kus is. — Hoor, de trompetten blazen! Vaarwel, duizende malen groet u uw getrouwe Hugo.

31 Mei.

Wederom, misschien voor de honderdste maal, heb ik uwe regels gelezen, gij, afgod mijner ziel, en bij mij zelve gedacht, waar gij thans wel zijn moogt? Hoe kalm vliet uwe liefde voort, te midden van het gewoel van den strijd, kalm als een onuitputbare bron, welks bodem geen sterveling nog gepeild heeft. Welk een vrede hebben uwe woorden in mijn ziel gestort, en slechts in het diepste diep van mijn bang en toch zoo gelukkig hart, borrelt nu en dan een somber voorgevoel omhoog. Doch vol vertrouwen sla ik den blik ten hemel, het gewelf, dat de almagt Gods over ons uitgebreid heeft. Zoo veel liefde, zulk een zelfvertrouwen wordt niet teleurgesteld, wordt niet te schande gemaakt.

Wanneer ik des avonds op mijne knieën nederzink, en mijne handen hemelwaarts hef, daalt zalige troost in mijn gemoed; dan smeeken mijne lippen voor u om bescherming, en voor mij om sterkte en vertrouwen.

3 Julij.

De heer van Zastrow, die met Hugo bij hetzelfde regement staat, is met dépechen van het leger naar Berlijn gezonden, en was zoo vriendelijk, een brief van zijn vriend voor mij mede te nemen. Hugo heeft nog geen brief van mij ontvangen, en reeds zes aan mij verzonden, waarvan deze de tweede is, die gelukkig mij ter hand wordt gesteld. Ach, hoe blijde zal ik zijn, wanneer die onrustige tijd voorbij is, en de brieven weder aan hunne adressen bezorgd worden. En toch, hoe gelukkig ben ik daarentegen weder, in vergelijking van hem, want hij heeft nog geen berigt van mij ontvangen. Thans is de halve zomer reeds voorbij, en zelfs in het ongelukkigste geval, dat is, wanneer geen vrede wordt gesloten, hebben wij althans het vooruitzigt, den winter te zamen door te brengen. Dan kan hij van zijne vermoeijenissen uitrusten, en ik zal hem oppassen en verplegen. Wanneer men hem echter zoo in zijne brieven hoort spreken, laat hij van de vermoeijenissen van den oorlog niets bemerken; hij wil den vrede, maar een schoonen, eervollen vrede, dien ons leger bevochten heeft. Hij spreekt van een veldslag, die weldra plaats zal hebben, en verheugt zich daarin, zonder te weten in welk een angst hij mij brengt; — hij rept geen woord van gevaar, slechts vaste overtuiging van te zullen zegepralen en verlangen naar den strijd, gepaard met uitdrukkingen der teederste liefde voor een arm meisje.

Bivouac bij Striegau, 24 Junij 1744.

Dierbare Olga!

Zoo even verneem ik, dat een bode, op wien men zich verlaten kan, de luitenant van Zastrow, met dépeches naar Berlijn gaat, en ik schrijf u in ijlenden jagt eenige regels, opdat gij ten minsten één brief zoudt hebben, dien ik zeker weet, dat u in handen zal komen. Want daar ik tot heden zonder eenige tijding van u ben, kan ik ik mij voorstellen, dat gij nog niet al te veel van mij zult vernomen hebben. Ik hoop, en dit is mijn vurigste wensch, dat gij welvarend en gezond zijt, en niet door ziekte verhinderd mij te schrijven. Mogt dit het geval zijn, zoo verlaat ik mij op de goedheid van uw vader, dat hij mij onmiddellijk door een expresse hiervan kennis zal geven. Ik kan mij echter zeer goed voorstellen, dat de brieven, door het voortdurend heen en weder trekken of later aankomen of geheel verloren gaan, want het meerendeel mijner kameraden gaat het niet beter.

Tot hiertoe is deze veldtogt tamelijk roemloos geweest; wij hebben dikwijls tegenover den vijand gestaan, maar nooit is het tot een treffen gekomen. — Heden staan wij weder over elkaar, en in de legerplaats is men over het algemeen van gevoelen, dat morgen slag zal geleverd worden; of er iets van komen zal, dat weten de goden; een beslissing ware zeer te wenschen, en komt misschien ook spoedig; hoe eerder hoe beter; hoe degelijker wij den vijand slaan, en dat zullen wij, zoo God het wil, zoo veel te spoediger kan ik u, geliefd meisje, aan mijn borst drukken, en u voor uw lang stilzwijgen door mijne kussen bestraffen.

Gij lacht, niet waar, Olga? Ja, ja, ik weet, dat gij vele brieven hebt geschreven; *zij zijn* echter niet aangekomen; ik ben hierover niet morrende, maar wees dan ook gij sterk en beangstig

u niet, wanneer somtijds in langen tijd geen berigt van mij komt. Neem in allen gevalle de gelegenheid waar, mij door den luitenant van Zastrow eenige regels te doen toekomen. — Nu, God zij met u! Ik hoop, dat het spoedig, misschien morgen, tot een beslissing kome, dan wijd ik uw sjerp in. Vaarwel, mijn dierbaar meisje, wees niet zoo treurig, en laat dat weenen tot ik terug kom, want gij hebt niemand, die uwe tranen weg kust. Vaarwel! Vaarwel! Tot een vrolijk wederzien! Duizende kussen.

Uw steeds getrouwe Hugo.

5 Julij.

Ik verkeer in doodsangst; — Hugo's vurig verlangen is vervuld. Den 25 Junij heeft bij Striegau een groote veldslag plaats gevonden; de koning heeft gezegevierd; Hugo's regement, de Beijreutsche dragonders, hebben zich boven allen onderscheiden, doch van hem zelven is geen berigt ingekomen. Te vergeefs hebben mijne ouders en mijn grootmama getracht mij gerust te stellen; te vergeefs hebben zij mij voorgehouden, dat hier nog geen tijding zijn kon; in spijt van dat alles wordt mijn hart door vreeselijke onrust gefolterd. Zijn regement heeft zich boven anderen onderscheiden, ik weet niet, hoe vele vaandels veroverd, hoe vele gevangenen gemaakt; wat baten die lauweren, wanneer Hugo niet ongedeerd terugkeert! — O God! wat gaf ik niet voor een paar letters van zijn hand, voor een enkele groete, die hij mij toezond. Nooit ben ik zoo moedeloos geweest, nooit heb ik zoo gebeefd; mijn kalmte is weg; ik kan die onzekerheid niet langer verdragen, en toch kan niemand mij helpen, niemand mij vertroosten.

14 Julij.

Hij wordt vermist! — Morgen trekken wij naar Silezie. — Op mijne knieën heb ik papa gebeden, tot hij aan mijn verzoek gevolg heeft gegeven. O God in den hemel, geef mij kracht en sterkte, want ik kan mijn smart bijna niet verdragen. In alle kerken werd heden een danklied aangeheven, doch elke klokkentoon was mij een steek door het hart. Waar moogt gij ronddwalen, mijn arme, mijn goede Hugo! — O, ware ik bij u; alles wilde ik met u dragen! Ja, al waart gij gewond, op mijne knieën zou ik God danken, en u dag en nacht verplegen, — maar die onzekerheid drukt als lood op mijn ziel. O, ware het reeds morgen; o, waren wij reeds in Silezie, en konden wij reeds navorschingen instellen! — Maar deze folterpijnen zijn niet te verdragen!

Hohenfriedberg, 1 Augustus.

Kom hier mijn geliefd dagboek. — De dag van heden, waarop ik van alle aardsche geluk afstand gedaan heb, en met mijn werken hier beneden heb afgesloten, deze dag zal ook de laatste zijn, dat ik u mijne geheimste gedachten toevertrouw.

Wat zou ik, arm meisje, u nog verder mede te deelen hebben! De bloesem mijns levens is in den ter naauwernood zich ontwikkelenden knop gedood — een onheil brengende koude heeft haar vernietigd, en haar veel belovend, hoopvol aanzijn met ruwe voeten vertreden. De tranen, die mij anders zoo ligt in de oogen kwamen, zijn verdwenen, de bron is opgedroogd en is inwendig uitgeteerd.

Geen koning der aarde kan mij mijn geluk, mijn zaligheid hergeven; geen met lauweren gekroonde held mij een lachje van welgevallen ontlokken. — Woest, ledig en verlaten, even als de bouwvallen van dit in asch gelegde dorp, naar welks liefelijken naam de slag genaamd is, die mijn geluk verwoestte; en het arme bloed, dat vroeger zoo verraderlijk mijne wangen kleurde, staat stil in zijn snellen loop, en sluipt door mijne aderen als bij een tachtigjarigen grijsaard.

Ik schrik terug voor mijn kalmte; nu en dan vaart een huivering langs mijne leden, en krampachtig, als wilde de matte slag van mijn hart de snoode wereld voor altijd vaarwel zeggen, dringt mijn bloed weg en maakt mij aan een doode gelijk. Hoe kalm en koel heb ik mijn dagboek doorbladerd, en zonder aandoening de hartstogtelijke gevoelens van mijn hart, eenmaal zoo rijk aan liefde, doorlezen, als waren het vreemde papieren. — Een kalmte van het graf dekt al mijne gevoelens, en zonder deelneming staar ik op hetgeen mij omringt. Met hem, wien ik mijn geheel bestaan gewijd had, met zijn dood houden mijne wenschen op. Zoo vast, zoo rotsvast als onze harten aan elkaar geketend waren, zoo niets beteekenend staat mij ook mijn verder leven voor oogen.

Toen ik voor ettelijke uren buiten de hut trad, en de vreedzame streken, door de maan zoo prachtig verlicht, nog eenmaal alleen, geheel alleen, voor altijd alleen, slechts van mijn smart vergezeld, bezocht, en mij naar de plaats begaf, waar hij, volgens het zeggen zijner manschappen, gevallen is, ben ik aan het ruischende beekje nedergezonken, en heb voor de eerste maal weder gebeden. Niet voor mij; wat zou ik voor mij bidden! Voor hem, voor hem alleen! — Toen daalde weder een gedeelte mijner eenmaal kinderlijke kalmte in mijn borst. Diezelfde sterren, mijn Hugo, die u zoo dikwijls in eenzame nachten beschenen hebben, en getuigen waren van uwe liefdevolle groeten aan mij, diezelfde sterren verlichten ook thans mijn pad en zien ook mijn smart. De velden, waar de dood zijn rijken oogst heeft gehouden, en mij het ideaal mijner ziel, mijn beter ik, zoo hard en ruw heeft ontrukt, zij beginnen weder te ontluiken; zij zijn gevoelloos voor der menschen smart.

Geen geluid, hoe gering, brak die stilte af; ik was alleen met God en met u, Hugo. Misschien dat uw verklaarde blik zegenend op mij nederzag; misschien hebt gij mij troost toegeroepen; doch voor mijn menschelijk oor is die afstand te ver; troost

kan alleen mijn eigen hart mij verschaffen. Doch ik verlang niet naar dien troost; weg hiermede; heilig en dierbaar is mij mijn smart; zij vereenigt mij met onverbreekbare banden aan u, en roept mij, met het grievendst verdriet, ook de dagen van het zuiverst geluk in het geheugen terug.

Tegen een wilgenboom geleund, heb ik het spel der golven van het beekje aangezien, heb ik in zijn spiegel den brekenden glans der sterren vervolgd; zoo snel verrees ook ons geluk, zoo snel verdween het ook weder. — Zoo onmetelijk was mijn smart, dat ik dikwijls aan Gods genade heb getwijfeld; mijn kracht was te zwak, om te kunnen gelooven, dat zulk een onverbiddelijk lijden op ons kon nederdalen. Doch zulke oogenblikken waren kort; weldra zag ik vol vertrouwen omhoog, en bad met vuur, met al de kracht van mijn ziel voor uw geluk, mijn beminde! — Een windvlaagje ruischte door de takken en waaide mij de lokken, die gij zoo dikwijls gekust heb, in de oogen, welke u zoo vaak lagchende aanstaarden; ik sprong op; ik meende uw stem te hooren, uw gestalte te zien; — het was niets, een hol niets, een spel mijner opgewekte verbeeldingskracht; want zelfs is mij het geluk ontzegd, uwe verstijfde leden aan de aarde toe te vertrouwen en u de laatste liefdedienst te bewijzen! —

Hoe zou ik uw graf met uwe geliefkoosde bloemen versieren! Ik liet mij een hut er nevens bouwen, en werd de verpleegster der bloemen van uw rustplaats. Geen kruis, geen marmer zou het versieren; slechts bloemen zou ik er op planten, rozen, viooltjes en klimop, uwe lievelingsbloemen, anders niet; niemand zou ze aanraken dan mijn hand, en in den stillen nacht zouden zij mij van u vertellen. Doch koel en meêdoogenloos heeft het lot mij ook dezen troost onzegd; te groot was het geluk, dat mij eens toelachte; met mijn smart alleen moet ik mijn verder leven ellendig en eenzaam doorbrengen, om die schuld bij het geluk af te lossen; verbannen wil ik die gedachten; den spiegel mijner eigene ziel, mijn geliefd dagboek niet meer raadplegen; voor mijn smart alleen wil ik leven, en mij toch den moed en de kracht toevertrouwen om haar te dragen; en wordt zij te sterk en te magtig, zoo grijp ik naar het dierbaarste, dat ik bezit, — dat is het aandenken, dat ik van u heb; mijn Hugo, de talisman van het geluk uwer moeder, voor mij een talisman van ongeluk en smart. Met doffen weemoed beschouw ik dien kleinen penning, en diep zijn mij de woorden, die hij bevat, die voor mijn arm leven alles beteekenen en bevatten, in het hart gegriffeld. Zoo als ik u plegtig bij het afscheid beloofde, thans nu ik gaarne en kalm van het gewoel der wereld afscheid neem, vernieuw ik de gelofte: J'y pense! —

3 December, 1778.

Zoo is zij dan voleindigd, mijn aardsche loopbaan. De geneesheer geeft mij nog slechts ettelijke dagen; mijn testament is afgesloten, en vrijer ademt mijn beklemde borst; want weldra, mijn waarde Hugo, zijn wij vereenigd, vereenigd tot hetzelfde geluk, als heden voor vier en dertig jaren, toen wij ons voor de eerste maal woorden van liefde toefluisterden.

Hoe gaarne ware ik u spoediger gevolgd in het geheimzinnige rijk des doods; doch de Almagtige heeft het in zijne onnaspeurlijke raadsbesluiten niet gewild. Ik heb den lijdenskelk ten bodem geledigd, en te vergeefsch waren de zachte pogingen van mijn zuster en haar beminnelijken echtgenoot om mijn geest op te rigten. Stil en kalm zijn mijne dagen voorbijgegaan. Met uitzondering van Clara zijn zij allen, die ik lief gehad en hooggeacht heb, weggevallen, en thans slaat ook voor mij het uur der verlossing.

Ik kom, mijn Hugo, weldra zijn wij vereenigd; en opdat wij elkaar niet al te vreemd zouden zijn, heb ik heden mijn dagboek nog eens gelezen, en het in stilte met mijne tranen bevochtigd. Even geheimzinnig mijn onverbreekbare liefde voor u ontstaan is, even zoo raadselachtig is zij verdwenen; want geen spoor heeft men van u mogen ontdekken. Gij hebt mij geen ander aandenken achtergelaten, dan die kleine munt, die in alle droevige uren mijn troost is geweest. Langzamerhand, al zachtjes is mijn gevoel gestorven; de wereld boezemt mij geen belang meer in; het grootste geluk, de bitterste smart heeft zij mij opgeleverd; thans is het voorbij, en mijn vurigen dank heb ik den Almagtige gebragt! — Opgeruimd zie ik mijn dood te gemoet, want onze vereeniging, uw terugkomst, de stroohalm, waaraan mijn hoop zich zoolang heeft vastgeklemd, is nu ophanden, en kalm en vol vreugde roep ik u toe: tot wederzien! — J'y pense! —

Niet zonder aandoening legde ik de bladen uit mijn hand. Zij behelsden het verhaal van een hart, van een dier velen duizenden harten, die hun geheel geluk, hun aardsche zaligheid in de vereeniging met een ander hart gevonden hebben, doch wien het bedriegelijk lot dat geluk slechts geschonken heeft, om het hun weder te ontrukken. — Het is een oude geschiedenis — en toch wordt zij dagelijks nieuw! Hoe oneindig vele harten hebben sedert den dag, dat deze regels geschreven werden, even smartelijk, even hopeloos geklopt. Hoe dikwijls heeft sedert dien tijd de dood op het slagveld zijn bloedigen en ruimen oogst gehouden, zich niet bekreunende om het geluk of het lot van hen, welke de liefde met den gevallene met onverbreekbare banden had verbonden. Zonder stil te staan rolt de ijzeren wagen van den veroveraar over de aarde; in de veldslagen, die zijn eerzucht uitlokt, worden de geblevenen slechts met getallen berekend, met getallen, die men met zelfvoldoening noemt, wanneer zij slechts niet zoo groot zijn als die der overwonnenen. Och, wij behoeven zelfs niet eenmaal veldslagen en krijg, om de geschiedenis van zulke harten met duizenden te tellen; het dagelijksch leven der arme stervelingen is er zoo

rijk aan, dat elke dag die met honderden kan aanwijzen.

En toch zijn die harten nog altijd gelukkiger dan die, welke eenzaam en alleen gebleven zijn; die nooit, al zij het ook voor korten tijd, met een ander in liefde vereenigd zijn geweest. Van hen verneemt men niets; er is niemand, die in voor- en tegenspoed hen ter zijde staat, en zij gaan zonder liefde te geven, zonder liefde te gevoelen, eenzaam hun bestemming te gemoet, welke, zooals ook voor alle gelukkigen, is — het graf. Het graf, de donkere afschrikkende poort tot het ons beloofde betere leven, waar alle ongelijkheden, al die schijnbare onregtvaardigheden vereffend worden.

Ach, voor de arme Olga, die zoo vast aan die schoone verwachtingen zich gehecht had, is reeds lang de dag der belofte verschenen; zij is met den vriend harer ziel, den beminde van haar hart, wiens aardsche loopbaan zoo geheimzinnig eindigde, reeds lang weder vereenigd. Lang — voor ons; — voor hen, die in eeuwigheid leven, misschien kort. —

Doch wat baten zulke bespiegelingen; men kan er nog vele en veel betere aan verbinden; want zoo de ellende des levens ons, door de gewoonte verstompt, koel laat, wij gevoelen ze immer weder, en zij grijpt ons aan, wanneer wij haar in poëzie gehuld, zien, hooren of lezen, — maar wat baten die bespiegelingen? — De novelle, — wanneer wij het zoo noemen willen, — heeft daarom nog geen slot, en ik sta in twijfel of ik dit mijn vriend niet zal schrijven, en hem de zaken wil terugzenden. —

Dit bij mij zelven overdenkende, en de bladen, in gedachten verzonken, uit de hand leggende, werd mij een brief gebragt van mijn vriend en beschermer, den beroemden natuurvorscher G—rt, hoogleeraar aan de academie alhier. Hij schreef:

Breslau, den 17 December 1860.

Zeer geachte Heer!

Wij behandelden laatst het thema van vertellingen, romans enz. Het door ons van beide zijden aangevoerde kan ik wel is waar niet meer ophalen, doch ik stel u in de plaats daarvan iets anders voor, dat ontwikkeld kan worden uit volgende natuurgeschiedkundige bijzonderheid, een taak die uwe voorstellingskracht en scheppingsgaven gemakkelijk vallen zal. Het is een conglomeraat door oplossing van ijzeroxydium bewerkt, zooals dit nog dikwijls voorkomt; maar het is gevonden in het oude drooge bed van de beek, op het slagveld van Hohenfriedberg; het bevat een kleine zilveren munt en een platgedrukten looden kogel, die misschien den bezitter een oogenblikkelijk uiteinde heeft veroorzaakt. Laat de munt als familie-talisman figureren; geef er een historischen basis aan, en het kan door alle tijden heen een groote rol spelen.

Doch waartoe water in zee dragen? Met verzoek het onderwerpelijke stuk mij zoo spoedig mogelijk terug te zenden, blijf ik met achting:

G—RT.

Het drooge bed van een beek, op het slagveld van Hohenfriedberg, — een kleine zilveren munt! — riep ik verrast, en in een zeer begrijpelijke spanning opende ik het doosje, dat den brief begeleidde en dat tot opschrift droeg: conglomeraat van ijzersteen, met een zilveren munt en platgedrukten looden kogel. Gevonden in 1831 in het drooge bed van de beek, op het slagveld Hohenfriedberg.

Het was een leelijk stukje steen, van een roodachtig graauw, bestaande uit verscheidene kleine steentjes van de beek, misschien ter grootte van een walnoot, doch scherp en hoekig gevormd. Op de eene zijde zag men een stuk lood, in den vorm van een platgedrukten kogel, aan den anderen kant een kleine zilveren munt, beiden door steenen vast te zamen verbonden. Met een enkelen blik was dit laatste te herkennen, en het toeval had daarenboven dien kant boven gelaten, waarop te lezen stond: J'y pense.

Hoewel ik dit, zooals ik zeide met een enkelen oogopslag herkende, kreeg ik toch de andere munt weder, en vergeleek beiden naauwkeurig. Zij waren geheel gelijk, van dezelfde grootte en vorm, en waren in niets onderscheiden, dan dat de munt van Hugo iets zwarter en een meer verweerden stempel had.

Welk een zonderling toeval, dat deze beide liefdepanden, welke eenmaal twee harten als het symbool hunner trouw uitwisselden, na een scheiding van meer dan honderd jaren, weder op mijn schrijflessenaar vereenigde.

Ik kon niet nalaten, hoewel het zeer kinderachtig van mij was, beide munten op elkaar te leggen; ik wikkelde het snoer van vergraauwde haren om den steen en het noodlottig stukje lood, dat die lente der liefde verdreven had; daarna bleef mijn blik vol weemoed en treurigheid er op gevestigd. — Ik dacht, dat zij het zouden zien, en er zich over verheugen. .

Hoe dwaas is de mensch, en vooral de romanschrijver. Zijt toegevend jegens hem, lezeres, en wees niet vertoornd, dat hij niets meer heeft gegeven dan deze kleine, eenvoudige en treurige geschiedenis!

HET TONIJNSTEKEN BIJ NACHT.

(MET EEN PLAAT).

Terwijl in ons vaderland hengel, net en fuik de gewone wapenen des visschers zijn, worden in andere streken andere hulpmiddelen gebruikt om den visch, zoowel uit genoegen als beroepshalve, te vervolgen en aan zijn element te ontrukken. Wij meenen, dat onzen lezers niet ongevallig wezen zal, een voorstelling van een vischvangst bij nacht, die, zoowel in het Zuiden als in het Noorden van ons werelddeel op groote schaal wordt in praktijk gebragt, en in de eene zoowel als de andere streek een eigendommelijke bekoorlijkheid bezit, en zoowel in de schoone nachten aan de Middellandsche zee als onder den Noordschen hemel een zoo bij uitstek schilderachtig tafereel oplevert.

Is in Noordelijk-Europa even als in Amerika

de zalm de gewenschte buit der visschers, in Italië is het de tonijn, tot wiens vervolging visschers en liefhebbers, gedurende een gedeelte des jaars, bij niet te kalme zee hun vaartuig bestijgen. Reeds het uiterlijk van den tonijn doet ons begrijpen, dat hij aan zooveel vervolging ten doel staat: hij behoort toch tot de zeer fraaije visschen, van boven staalblaauw, met witte onderzijde; is sierlijk van vorm als de makreelen, heeft zeer groote, schoone oogen en een sterken bek, die hem als roofvisch kenbaar maakt.

Jaarlijks verschijnt hij in groote scholen in de Middellandsche zee, en nog heerscht daar het oude geloof, dat deze visch uit den Atlantischen oceaan door de straat van Gibraltar komende, langs de kusten der Middellandsche zee een togt maakt, om dat waterbekken langs denzelfden weg te verlaten, en in den oceaan terug te keeren. Zijn trekken hangt meer waarschijnlijk af van den weg, dien de sardynen volgen en die zijn hoofdvoedsel uitmaken. Op de kusten van Sardinië vertoont hij zich in April, terwijl hij gewoonlijk in Mei kuit schiet en de vangst tot in Junij voortduurt en aan alle klassen der kustbewoners een zeer geliefde spijs oplevert. Somwijlen heeft men visschen gevangen van 900 ponden zwaar; de voorkeur wordt echter gegeven aan die van 5 tot 20 Ned. ponden, die men als jonge visschen beschouwt. Den naam tonijn geeft men eerst aan die, welke een gewigt van 150 Ned. ponden te boven gaan: tusschen 50 en 150 pond noemt men halve tonijnen. Het vleesch van den tonijn is donkerrood; de gevangen visschen worden in mooten gesneden van eenige duimen dikte, en deze even als rundvleesch bij het pond verkocht; door het braden met olie wordt het wit schilferig en zeer welsmakend. De visch moet versch worden verbruikt; zoodra zich slechts eenige neiging tot bederf openbaart, kan het gebruik schadelijke gevolgen na zich slepen.

Tot het op groote schaal drijven der visscherij bezigt men behalve den hoek en het sleepnet bij Nice, Elba, Ischia, Sardinië en Noordelijk-Italië, ook een fuikachtige inrigting, waarbij eene groote uitgestrektheid in zee wordt afgezet met netten, die verscheidene in elkander loopende kamers vormen, waarheen de visschen worden gelokt, die geen uitweg vindende, zich in de laatst afgesloten ruimte, de doodkamer, opeendringen, waar zij met harpoenen en haakstokken worden gedood en uitgeligt.

Een voor liefhebbers meer uitvoerbare wijze van vangen is het steken bij nacht; bij een onrustige zee, daar anders de tonijn te stil ligt, begeven zich de kustbewoners naar de plaatsen, waar zij vele tonijnen bijeen verwachten, en plaatsen op den voorsteven hunner vaartuigen een helvlammend pikvuur. De tonijn daardoor aangelokt, zwemt om de boot, waar hij door den visscher met een harpoen wordt getroffen en in het vaartuig geworpen. Van deze vangst, die vele vrienden telt, geeft onze plaat eene aanschouwelijke voorstelling.

Als een bewijs hoe op zeer verwijderde plaatsen gelijke behoeften en omstandigheden tot gelijke hulpmiddelen leiden, moge nog een korte beschrijving volgen van de zalmvangst der Chetker-Indianen in het Oregongebied, in Noord-Amerika. Daartoe begeven zij zich bij nacht in kanoe's op de vangst; elk vaartuigje bevat twee personen; een vrouw bestuurt het met kracht en behendigheid, terwijl de man, met een verbazingwekkende zekerheid, den visch aan een lans rijgt. In elk vaartuig brandt een helder vuur, zoodat het geheele tooneel eigendommelijk verlicht wordt. De vrouwen weten de lans met ongeloofelijke snelheid van den gevangen visch te bevrijden. Op deze wijze worden dikwijls verscheidene honderden visschen gevangen, zoodat de opbrengst wel in verhouding staat tot de groote schaal, waarop de Indianen alles voor deze visscherij inrigten.

De Duitsche reiziger, wiens mededeeling wij volgen, woonde eens die vischvangst bij, waarbij eene oude Indiaansche zijn vaartuig bestuurde. Hoewel het zoo koud was, dat de handen hem geheel stijf werden, toonde de oude, zeer dun gekleede vrouw niet de minste gevoeligheid voor de lage temperatuur. Toen hij ook beproefde een visch te harpoeneren, kon hij er geen enkele treffen, terwijl den Indianen geen stoot mislukte. Ook de Indianen gebruiken netten ter vischvangst, en zoowel op de een als andere wijze maken zij grooten buit.

DE HOOFDSTAD DER MORMONEN EN HUN SULTAN.

Ongeveer in het midden van het nog onbewoonde, ontzaggelijke vasteland van Noord-Amerika, omgrensd door wildernissen en woestijnen, is in de laatste tien jaren dezer eeuw een nieuwe staat, een nieuwe godsdienst, een gemeente verrezen, die, uit alle volken der aarde bijeengeraapt, een bevolking uitmaakt van omstreeks honderd duizend zielen. Zendelingen, over alle deelen der aarde verspreid, China en Japan niet uitgezonderd, en de door godsdienst geheiligde polygamie verrijken dit vreemdsoortigste van alle latere rijken jaarlijks met eenige duizenden nieuwe leden.

Het is de godsdienstige Mormonenstaat, in Utah, aan het groote Zoute Meer, westelijk van het rotsgebergte en aan deze zijde van de Sierra Nevada, van welke men op Californië en den Stillen Oceaan nederziet; noordelijk ligt het Wahsatsch gebergte. De hoofdstad der Mormonen is binnen tien jaren als een paradijs met paleizen en tuinen en de uitgebreidste industrie uit de wildernissen verrezen. Ten hevigste vervolgd in hun ontstaan, door verdelgingsoorlogen geteisterd, en tweemalen in massa verdreven, trokken zij ten laatste, even als de kinderen Israels, door onmetelijke woestenijen, en klommen over het rotsgebergte tot in het dal van het Zoute Meer, waar, volgens naspeuringen en onderzoek van wetenschappelijke reizigers en moedige jagers, geen mensch kon blijven leven. Hier

lieten zich de Mormonen neder, en schiepen in den kortsten tijd de merkwaardigste oase van geheel nieuwen cultuur, godsdienst, staatsvorm en maatschappelijke en zedelijke inrigting.

Oneindig veel, en het meest uiteenloopende is reeds geschreven geworden over deze „Heiligen der laatste dagen" zoo als zij zich zelven noemen. Laten wij ons thans aan een natuurvorscher toevertrouwen, die het geheele Mormonendom naar eigen onderzoek en ondervinding het uitvoerigst en het onpartijdigst heeft geschilderd 1).

Wij deelen hieruit mede, de plaats waar men in de groote stad aan het Zoute-Meer het „nieuwe Jerusalem" der Mormonen wordt binnengeleid.

Den 58sten dag na ons vertrek uit Sacramento in Californie, den 25 September 1855, des namiddags te 3¼ uur, trokken wij langs een der hoofdstraten de Mormonenstad binnen. Regts en links kwam de geur van bloemen en ooftboomen ons tegemoet; vooral waren de perzikboomen zwaar beladen. Dus waren wij in de groote stad aan het Zoute Meer, het nieuwe Jerusalem, het latere Zion of „Deseret", hetgeen land der vlijtige bijen moet beteekenen. Het ligt aan den voet van het Wahsatsch-gebergte in een vlakte en aan de rivier de Jordaan. Het bovengedeelte der stad strekt zich zacht glooijende langs een berg uit, zoodat men met een enkelen blik die geheel kan overzien. De straten loopen in regte lijnen op de Jordaan aan, en worden regthoekig door zijstraten doorsneden. Een sterke muur van leem omringt de stad ter bescherming tegen de Indianen. De inwoners hielden ons voor de postkaravaan, die eenmaal per maand uit de Vereenigde Staten aankomt, zoodat wij verder niet in het oog vielen. Wij onderzochten eerst naar den weg naar het raadhuis, waar wij van den gouverneur, paus en dictator, in één persoon, van Brigham Young, om kwartier wilden verzoeken. In plaats van zijn hoogheid, heiligheid en majesteit, troffen wij slechts beambten en klerken aan, die ons verwezen naar den heer Kinney, opperregter van het geheele Utah-land, en eigenaar van Union Hotel. Een klein, dik heer, net gekleed, en van een achtbaar uiterlijk, in gemakkelijke houding voor zijn hotel gezeten, en een cigaar rookende, werd ons als de heer Kinney aangewezen, opperregter van Utah, in naam van den president der Vereenigde Staten. Hij was zeer beleefd en hartelijk, en ruimde ons niet alleen zijne beste gastvertrekken, maar ook zijn eigen kamer in. Eerst werden wij op porter en cognac en daarna op thee met toebehooren onthaald. Het was een groot, fraai huis, een feeën-paleis, dat wij betrokken, na een verblijf van twee maanden in de wildernissen. Een aardig, jong schaap uit het gebergte, meer op een ree gelijkende dan wel op een vertegenwoordiger der domheid, sprong in de kamer rond, en speelde met een grooten vogel, oogenschijnlijk van het geslacht der struisen, doch wiens lange bek alle verwantschap met dat Afrikaansche produkt wedersprak.

Deze zeldzame, zachtaardige en volmaakt tamme huisdieren rondom ons in het vertrek, die beschaving, stilte, welvaart, stemden ons tot vreugde en tevredenheid. Des avonds genoten wij het schouwspel van een troep Mormonen, die uit Engeland kwamen, en met groote plegtigheid en het orkest der kerk ontvangen werden, des nachts op de markt bivouakkeerden, en ruimschoots van alles voorzien werden. Die legerplaats, midden in de stad, die bruine gezigten, muilezels, ossen en bevriende Indianen, welke af en toe wandelden, bragten een schilderachtig effekt te weeg.

Den volgenden dag doorwandelden en bestudeerden wij de stad. Elke straat is 130 voeten breed en regtlijnig, en wordt van beide kanten doorsneden met een kleinen, doch helderen bergstroom, daar men op kunstmatige wijze een rivier, die uit het gebergte ontspringt, zoo verdeeld en geleid heeft, dat zij in zoovele vertakkingen door elke straat dubbeld vliet. Elk dezer vertakkingen is met een dubbelde rij katoenboomen beplant. Dewijl de straten regthoekig doorsneden worden, vormen zij vierkante blokken huizen, die elk van zes- tot zeven honderd voeten lengte hebben. Elk huis staat minstens twintig voet achter de lijn van de straat, en wordt door bloemen en ooftboomen omringd, zoodat deze nieuwste en volkomenste stad gelijktijdig alle aangenaamheden van het land- en dorpleven bevat; een sociaal vraagstuk, dat wij met onzen ouden cultuur nog niet hebben kunnen oplossen, en eerst van de Mormonen zullen moeten leeren. Dit geeft de betrekkelijk kleine stad een uitgestrektheid van drie vierde uur middellijn. De meeste huizen zijn eenvoudig, allen zeer rein, dikwijls vrij elegant, en ook in sommige gevallen zelfs prachtig als paleizen, en bijna altijd ruim en gezond. Het verblijf van Brigham Young is een paleis van honderd voeten lengte en veertig voeten breedte, maar niet te groot voor zijne zeventien vrouwen en zijn talrijke nakomelingen, die, zooals ten tijde van Abraham, Izaäk en Jakob, voor een bewijs van hemelsche zegeningen, als glorie voor God en de menschen beschouwd worden, daar het bezit van vele kinderen de eerste plaats bekleedt bij godsdienstige verdiensten.

De woonplaats van het opperhoofd der Mormonen is van graniet en andere kostbare steenen gebouwd, en ziet er met de uitspringende ogiven boven de lange vensters majestueus uit; ook inwendig moet het voor de dertig sultana's, die hij zich wil aanschaffen, vorstelijk worden ingerigt. Heden (1855) woont hij nog met zijne zeventien vrouwen in een huis digt daarbij, dat een bijenkorf, als symbool van de vlijt, op het dak draagt. Daarnevens zijn de gebouwen van de regering en den staat, en een bibliotheek, waarvan een ieder het vrije gebruik heeft. Niet verre van daar is de groote gezelschapszaal, en het met muurwerk omringde terrein, waar de groote tempel met zes gothieke torens gebouwd moet worden. Deze kerk

1) A journey to the great Salt Lake city, enz. London, W. Jeffs; Berlijn, Asher und Cie.

wordt ruim honderd vijftig voeten lang en honderd negentien voeten breed, en hare muren van graniet zullen een dikte verkrijgen van negen voet en negen duim; de Mormonen zelven beweren, dat deze kerk een wonder van bouwkunst zal worden, welke zijn gelijke op de wereld niet heeft. Tot hiertoe houden zij hun godsdienst in een grooten tabernakel daarnevens, waaraan grenst de „Bowery," een uitgestrekt lokaal voor nieuw aankomelingen, welke nog geen huisvesting hebben. Naast de tabernakel is een gesticht voor de mysterien der eigenlijke heiligen, bisschoppen en hoogere kerkvorsten, hetwelk door geen Mormoön van minderen rang mag betreden worden. Hier ontvangen de heiligen nog steeds de levendige openbaringen van hun stichter en profeet Joseph Smith, door de Amerikaansche volkswoede vermoord, en die van den Heiligen Geest. Hier worden de hoogste kerkelijke betrekkingen ingezegend, en zij, die haar vervullen, met den heiligen tunika, een langen, witten gordelband bekleed, die voor alle gevaar behoedt, zoo lang men hem om het lijf draagt. In de nabijheid van deze gebouwen voor kerk en staat zijn ook de werkplaatsen en slaapvertrekken voor hen, die zonder arbeid zijn, alsmede de korenkamers der kerk.

Op onze wandeling door de stad maakten de reinheid, de bloei, de werkzaamheid, de orde, de kalmte, en de welvaart, waarvan menschen en huizen getuigden, een aangenamen indruk op ons. Het is werkelijk een „deseret", een bijenzwerm, maar zonder hommels, zonder militairen en ambtenaren, als een bijzondere stand, ten koste van het volk levende. Een ieder werkt, en schaamt zich zelfs niet over den geringsten arbeid; dit is het geheele geheim. Alle handwerkers en fabrikanten arbeiden vrolijk en welgemoed voort, en behoeven weinig of niets voor kerk en leger op te brengen, daar zij zelven, welke hierbij eenige betrekking bekleeden, wel degelijk mede arbeiden. Ledigloopers en armen zijn er niet en mogen er ook niet zijn, daar zij, die zonder middelen of zonder arbeid zijn, door de kerk hiervan voorzien worden.

Van speel-, drink- en liederlijke huizen is geen spoor te bekennen. Hunne plaatsen van uitspanning zijn kerk en school, gymnastiek- en exerceerplein (een iegelijk is verdediger van zijn vaderland, en dus is niemand soldaat), en de groote gezelschapzaal, waar gezongen en gedanst wordt, muziek gemaakt en comedie gespeeld, wanneer de wetenschappelijke voorlezingen afgeloopen zijn. Ruwheid of dronkenschap ziet men nooit op de straten, zoodat de geregtshoven zelden anders eenige uitspraak te doen hebben dan over „debet en credit." Het drinken van geestrijke dranken is niet verboden, doch men brengt zijn tijd en geld niet in herbergen weg. Des avonds komt men bij elkaar om te praten, te lezen, te prediken en te zingen. Met het vallen van den avond ziet men geen vrouw meer op straat.

De veelwijferij brengt iets Turksch met zich, een in het oogloopende gestrengheid van zeden, waardoor men buiten af het vermoeden van zedeloosheid, waarvan men zoo spoedig genegen is hen te beschuldigen, tracht te weren. Op echtbreuk volgt de doodstraf, welke echter nog nooit op iemand toegepast is geworden. Wat de vrouwen betreft, zoo is psychologisch noodwendig, en daarom een daadzaak, dat zij, het innerlijke gevoel van eer door het bezitten van collega's verloren hebbende, door een gestrengen zedelijken wandel en het in acht nemen van godsdienstige gebruiken, hierin vergoeding zoeken.

Een zeldzamen aanblik, aldus vervolgt de schrijver, levert deze maatschappij op, welke zoo werkzaam, zoo nuchter, zoo vredelievend en aan orde gewend is, wanneer men in aanmerking neemt, uit welke vreemde, uiteenloopende en uitgeworpene elementen der meest verschillende natien en hemelstreken deze bevolking bestaat, en voortdurend verrijkt wordt. Zij bestaat uit alle mogelijke Europeanen, Negers, Hindoes, Indianen, Chinezen en Australiërs. Alle natien, geslachten, kleuren, godsdiensten, spraken, zeden en gebruiken smelten hier bijeen, en vormen een vredelievende gemeente van groote kracht en energie, die eerst onlangs, in 1856—58, de geheele regering der Vereenigde Staten en hunne troepen trotseerde, zich aanvankelijk wilde verzetten, en daarna voornemens was om ten derde male van woonplaats te veranderen, in plaats van te buigen, zoodat de Amerikaansche regering zich wel genoodzaakt zag toe te geven. Deze elementen en contrasten van alle natien, leven hier in verbroedering en harmonie, en ontvangen schier dagelijks toevoer uit alle hemelstreken. Hier in het hart der Amerikaansche wildernissen is een kosmopolitische natie onafhankelijk, door eigen kracht en fanatieke energie verrezen, een proeve — waarbij het vooreerst ook wel blijven zal — der algemeene kosmopolitische zamensmelting van alle natien en godsdiensten, tot een eenige, groote gemeente; dit is dan ook het ideaal en het doel, dat hen allen voor oogen zweeft.

Dit Mormonenrijk aan de Jordaan is inderdaad een werk van Brigham Young, den president, den paus, den sultan en souverein van den door volksstemming verkozen gouverneur van Utah, den profeet, den openbaarder en ziener. Hij is een man van omstreeks 54 jaren (in het jaar 1855) blond van haar, middelmatig van grootte, gezet en dik. Zijne gelaatstrekken zijn regelmatig, zijn voorhoofd is breed en hoog, zijne oogen scherp en doordringend. Op het eerste gezigt zou men hem voor een eenvoudig landman houden, doch weldra spreekt uit zijne daden en zijne woorden de krachtige man, zoowel naar ligchaam als naar ziel.

Broeder Brigham, zoo als men hem noemt, heeft een serail met zeventien vrouwen van verschillenden leeftijd. Een, die wij toevallig in den tuin zagen, was buitengewoon fraai. Waarschijnlijk zal thans zijn paleis wel in gereedheid en het getal zijner vrouwen tot dertig zijn vermeerderd. Het getal zijner kinderen is onbekend. In de lente van

F. Seyton pt.

W. French sc.

Het Tonijn-steken bij Nacht.

het jaar 1854 werden hem in ééne week negen kinderen geboren. Een ieder is onuitputtelijk in den lof over de zorg, welke deze patriarch voor zijn nakomelingschap draagt. Aan dezen autokraat over ziel en ligchaam zijner onderdanen zouden wij in ons smerig reiskostuum worden voorgesteld. Wij troffen hem aan in zijn officieel bureau, klerken dicterende, en een stuk Verginische tabak fijnsnijdende om te kaauwen. Hij rustte in een leunstoel, had een breedgeranden, vilten hoed op het hoofd en een groenen jas aan, welke, in spijt zijner dikte, voor hem nog veel te wijd was. Hij dicteerde nog een half uur voort, zonder ons eenige opmerkzaamheid te bewijzen. Eindelijk werden wij aan hem voorgesteld. Hij gaf ons de hand, en noodigde ons uit plaats te nemen, terwijl hij zelf ook weder ging zitten, zonder ons verder met eenig woord te verwaardigen. Stilzwijgend, met het hoofd bijna op de knieën geleund, bleef hij zitten. Ik rigtte ten laatste eenige vragen tot hem, die hij ontkennend beantwoordde, zonder er iets bij te voegen. Wij verzochten hem meermalen om een afzonderlijk gehoor, om hem onze belangen voor te dragen. Hij beantwoordde dit telkens toestemmend, doch bewoog zich niet. Eindelijk zeide hij: op de straat! Wij begaven ons dus voor een afzonderlijke audientie op de straat. Hier antwoordde hij ons beleefd, doch terughoudend, totdat hij ons eensklaps liet staan, en snel wegliep, om een paar ossen, die zonder opzigt rondliepen, tegen te houden. Hij greep ze, en hield ze vast, tot de knecht of eigenaar kwam. Waarom laat gij die ossen zoo loopen? vroeg hij den man.

— O broeder Brigham! Hoe gaat het u heden? Ja, deze ossen wilden heden niet gehoorzamen, zooals met mij ook zoo dikwijls gebeurt, was het antwoord van den man.

De oppermagtige vorst wendde zich daarop weder tot ons, gaf elk onzer de hand en liet ons staan.

Wij gaven onze verwondering te kennen tegen iemand, die hem na verwant was, en die het ons aldus ophelderde. Hij is wantrouwend jegens vreemdelingen, die hem niet door beproefde vrienden worden voorgesteld, daar hij vijandschap, vergift, den dolk of den kogel der vromen uit de Vereenigde Staten vreest. Toen wij den volgenden dag behoorlijk werden voorgesteld, werden wij zooveel te vrienlijker en vertrouwelijker behandeld. Hij voerde ons in zijn slaapvertrek, waar hij als jonggezel woont, en dat geen zijner vrouwen zonder verlof mag betreden. Daar voor ons allen geene stoelen aanwezig waren, moest zich Kimbal, de persoon, die in het godsdienstige op hem volgt, en nog een ander, op het bed zetten. Hier onderhielden wij ons een uur met hem, waarbij hij zijn overtuiging duidelijk en warm uitte, dat namelijk, zijn geloof en zijn rijk weldra over de geheele aarde zou zijn uitgebreid. — Dit zijn geloof is eerlijk, vast en ijverig. Hierin bestaat zijn sterkte, en dit is de bron zijner overigens niet zeer fijne welsprekendheid. Hij was vroeger schrijnwerker, en is nooit in de gelegenheid geweest groote geleerdheid op te doen. Hij heeft echter het merkwaardigste rijk gesticht en tot hiertoe ontwikkeld; en de meest uiteenloopende natien onder een godsvereering vereenigd, die op een zonderlinge wijze uit het christendom, het heidendom, een blind geloof en cynisme is zamengesteld, het geestelijke en wereldlijke willekeurig gezag vereenigd, en over de geheele wereld is uitgestrekt, daar in geen land der aarde zijne zendelingen en agenten ontbreken, die hem jaarlijks eenige duizenden recruten toezenden.

ONDER FRANSCHE OVERHEERSCHING.

(NAAR HET HOOGDUITSCH).

Het was omstreeks het midden van November van het jaar 1809. In Kassel werden op groote schaal voorbereidselen gemaakt, om den geboortedag van koning Jerôme, die op den 15 November inviel, op luisterrijke wijze te vieren.

Het zoogenaamde Napoleonsplein werd met festoenen en guirlandes versierd; men rigtte masten op, die beklommen moesten worden, en kramen, die eetwaren en de meest uiteenloopende artikelen bevatten; want ook het volk zou deelnemen aan de viering van dien dag, en dit was het eenige middel, daar het toch niet met geweld hiertoe gedwongen kon worden.

Zulk een feest kostte vele duizenden, die de stad Kassel en het uitgezogen land moesten betalen. Daarvoor stonden dan ook in den Westphaalschen Moniteur uitvoerige berigten over den luister en de geestdrift, waarmede het volk het geboortefeest van zijn geliefden koning had gevierd. Het volk zelf wist wel niets van die liefde, maar het stond in den Moniteur, waarvan de nummers, die hierop betrekking hadden, naar den keizer werden gezonden, en dit was voldoende.

Op den avond van den tweeden dag, welke den 15 November voorafging, was het raadslid von Linden met zijn jonge, bloeijende, schoone vrouw in zijn woonvertrek gezeten. Twee kinderen, van ongeveer vijf en drie jaren, speelden rondom hen, en maakten hun grootsten schat uit. Von Linden was gewoon op zon- en feestdagen zich uren lang met zijne kinderen bezig te houden.

Hij was iemand van een kalm karakter. Zoo veel te meer moest het in het oog vallen, dat hij heden opgewonden, op zijne kinderen ter naauwernood acht gevende, het vertrek op en neder liep. Hij was des namiddags getuige geweest van een tooneel, dat hij zoo even zijn vrouw had medegedeeld, en waardoor zijn bloed op nieuw in gisting was gekomen. De koning, die gezegd had, dat hij zijn volk zou dwingen hem te beminnen, was des namiddags uitgereden. Een oude, grijze, Hessische invalide, die herhaalde malen om een klein pensioen had aangezocht, was met ontbloot hoofd den koning genaderd, om zijn genade in te roepen. De koning

had de woorden van den grijsaard niet verstaan, daar deze hem in de Duitsche taal had aangesproken; doch vertoornd, in zijn gesprek met de hem vergezellende dames gestoord en door den invalide vervolgd te worden, had hij den grijsaard met zijn rijzweep zoo hevig in het aangezigt geslagen, dat hem het bloed uit neus en mond was gesprongen. De oude invalide was schier bewusteloos achterovergeslagen. Zelfs zij, die den koning vergezelden, waren eenigzins verontwaardigd over de ruwheid des konings, doch geen hunner waagde het den ouden man te hulp te komen. De koning was doorgereden; von Linden had op eenigen afstand alles gezien. Hij was den ouden man genaderd, had hem naar huis gebragt, en een rijke ondersteuning doen toekomen; doch de smaadvolle bejegening had hij niet ongedaan kunnen maken. Die daad had hem in een spanning gebragt. Met afschuw bleef hij er aan denken.

— De ruwste mensch zal geen grijsaard slaan, sprak zijn vrouw.

— Noem hem geen mensch! viel von Linden haar nog toornig in de rede; met dien naam heeft hij niets gemeen! God moge weten, hoe lang de schanddaden van dat — — nog ongestraft zullen blijven!

— Wees bedaard von Linden! aldus sprak zijn vrouw, met angstigen blik rondziende, alsof men zijne woorden ook had kunnen afluisteren. Maak u zelven en ons niet ongelukkig, voegde zij er bij.

— Ik zal stil zijn, antwoordde von Linden met innerlijke verbittering. Ik zal zwijgen, tot de tijd gekomen is, dat ik luid spreken mag.

Hier werd hij door een bediende in zijn verder gesprek gestoord, die het vertrek binnentrad en hem een brief ter hand stelde. Onverschillig nam hij dien aan. Naauwelijks had hij er een blik in geslagen, of hij lachte schamper.

Verbaasd en uitvorschend zag zijn vrouw hem aan. Wat is er? Waarom lacht gij? vroeg zij, want in het lagchen van haar man meende zij bitteren spot op te merken.

— Niets, niets, een kleinigheid! hernam deze. Het is een uitnoodiging voor het bal, dat de koning overmorgen denkt te geven.

— Voor ons?

— Ja, voor ons! vervolgde von Linden, voor ons, en vooral voor — u.

— Voor mij? vroeg zijn vrouw verbaasd.

— Voor u! sprak von Linden, zijn verbittering slechts met moeite onderdrukkende. De koning wenschte u op het bal te zien.

Hij overhandigde zijn vrouw den brief.

Verontrust stond zij op. Ik begrijp niet, hoe wij daartoe komen? Ik ben van burgerlijke afkomst en niet aan het hof voorgesteld.

— Een groote eer — een onderscheiding! riep von Linden bitter uit; en men zal ons dit gunstbewijs benijden — ha, ha! Is de koning u laatst niet op de wandeling tegengekomen? Heeft zijn blik u niet gevolgd? Ik weet alles. Hij heeft uw naam weten te vernemen, want aan dienstvaardige zielen ontbreekt het hem niet! O, wij zullen het bal bezoeken!

— Neen, ik niet — ik kan dat niet! voegde zijn echtgenoot hem toe.

— Doe het — overwin u zelve! Gij kunt er zeker niet met grooter tegenzin heengaan, dan ik. Maar het baat ons niet! De koning wil u zien, moet u zien, en hij zou andere middelen beramen, om zijn wil door te zetten. Hij zou den volgenden keer bevelen, dat wij kwamen.

Mijn God, zoo laat ons van hier vlugten. Laten wij ons op ons buitengoed terugtrekken. Ik weet, dat gij uw betrekking sedert lang slechts met tegenzin bekleedt.

Ik kan dit niet doen. Onze kleine possessie is in dezen duren tijd niet voldoende, om ons te onderhouden, — de belastingen zuigen ons uit. Om u en onze kinderen moet ik mijn ambt behouden. De heerschappij dezer Franschen zal niet eeuwig duren.

— En is het inderdaad uw voornemen het bal te bezoeken?

— Het moet zoo zijn, — en gij vergezelt mij, gij, zulk een moedige vrouw.

De tijd van het bal was spoedig genaderd. Von Linden scheen kalm te wezen, en zelfs Maria had een gedeelte van haar angst verloren. Een aantal dames en heeren waren door den koning uitgezocht een quadrille uit te voeren, waaraan ook hij zelf deel zou nemen. De toiletten had hij voorgeschreven en zij overtroffen in pracht alles, wat men tot hiertoe in Kassel gezien had, en alle genoodigden trachtten door pracht van kleeding elkaar de loef af te steken. De heeren schitterden van goud en zilver, en de vrouwen prijkten met de zwaarste stoffen.

Om de opmerkzaamheid niet tot zich te trekken, had Maria zich zoo eenvoudig mogelijk gekleed. Maar zij had zich in haar berekening vergist, daar deze eenvoudige kleeding haar bekoorlijke gestalte en innemend gelaat dubbeld deed uitkomen.

Zij bemerkte dit, toen zij bevende aan den arm van haar gemaal de zaal binnentrad. Aller oogen vestigden zich op haar. Ook de koning bemerkte haar dadelijk, naderde haar, en sprak haar en haar echtgenoot met de vriendelijkste woorden aan.

Maria, gewoon de zaken niet te zwaar te tillen, ademde reeds vrijer, tot zij den ernstigen, bijna somberen blik van haar echtgenoot bemerkte, die haar scheen te zeggen, dat hij alle gevaar nog niet als overwonnen beschouwde.

De koning verliet hen, om zijn quadrille te dansen. Toen die geëindigd was, naderde hij haar weder, en noodigde haar tot een wals uit. Zij wilde bedanken, wilde een verontschuldiging uitspreken, doch kon geen woord voortbrengen. Voor zij zich eenigzins hersteld had, had de koning haar reeds de rijen der dansenden ingeleid.

Zij bemerkte niet, hoe aller oogen op haar gerigt waren, hoe afgunstige blikken haar vervolgden, en zij op dat oogenblik het onderwerp van het gesprek in de geheele zaal was. De koning onderscheidde haar in het oogloopend, en een ieder waren de eervolle gevolgen bekend, welke men aan zulk een onderscheiding moest verbinden! Zij waren ver-

schrikt geweest, zoo zij de aanmerkingen had kunnen hooren, die over haar gemaakt werden.

Een echter ontging dit alles niet, — haar man. Tegen een pilaar geleund, scheen hij geheel kalm, en geen beweging was in hem. Hij hield de regterhand in den toegeknoopten rok verborgen, als wilde hij zijn hevig kloppend, onstuimig hart tot rust brengen. Zijn blikken volgden zijn vrouw; en hij bleef zonder zich in het minste te bewegen.

De koning danste langer dan hij gewoon was. Zijne oogen schenen zich in fraaije vormen zijner danseres te verlustigen. Hij geleidde haar naar een sopha, en nam naast haar plaats. Van beide zijden stond men op; aldus luidde het bevel des konings, opdat hij ongestoord, zonder beluisterd te worden, zich kon onderhouden. Jerôme scheen niets te bemerken van hetgeen rondom hem voorviel. Zijn oog rustte op Maria, en hij was met haar alleen bezig.

Tegenover hen stond von Linden, nog steeds onbewegelijk tegen een pilaar geleund. Zijn gestrenge blik rustte op zijn vrouw en den koning. Hij kon geen der woorden verstaan, welke deze tot zijn vrouw rigtte, maar hij raadde die uit het afwisselend blozen en verbleeken van Maria. Hij giste die uit des konings blikken, uit de stoutmoedigheid, waarmede hij eenige malen haar hand vatte.

Linden zag, dat de toestand van zijn vrouw allerpijnlijkst was; doch die van hem zelven was nog onaangenamer, daar zijn oog de toekomst inzag. Onwillekeurig liep een zenuwtrekking langs zijne leden, en hij moest zich met geweld beheerschen, om niet op hen toe te treden, zijn vrouw de hand te reiken, en haar van de zijde des wellustelings weg te voeren.

Eenige gunstelingen des konings schenen te raden, wat in hem omging, want zij naderden hem en wilden zijn opmerkzaamheid afleiden. Hij luisterde niet naar hen, of wees hen barsch terug. Wat lag er hem aan gelegen of zij zich beleedigd gevoelden! Hem was het te doen om een geluk te behoeden en bewaken, dat hem niets op aarde kon vergoeden, — de eer zijner vrouw.

De koning scheen niet te vermoeden, hoe scherp hij gadegeslagen werd, of het was hem wel geheel en al onverschillig. Van schaamte was bij hem en bij allen, die hem omringden wel geen sprake. Hij boog zich steeds digter naar Maria heen; zijne oogen schitterden al meer en meer; hij greep haar hand, en trachtte haar met geweld vast te houden; hij fluisterde haar woorden toe — zij beefde; hare bleeke wangen verraadden, dat zij trachtte zich goed te houden; eindelijk echter riep zij al haar moed bijeen, rukte zich los, stond op, maakte bevende een buiging voor den koning, en ijlde met wankelende schreden op haar echtgenoot toe.

Linden had alles bemerkt; hij snelde haar te gemoet en ving haar bijna in zijne armen op.

— Ik gevoel mij niet wel — naar huis! fluisterde zij hem toe; meer was zij niet in staat uit te brengen.

Von Linden voerde haar naar een aangrenzend vertrek. Schier bewusteloos zonk zij op een zetel neder, en verborg haar gelaat in hare handen. Hij vroeg niets; hij wist, wat in haar omging en zag dit duidelijk genoeg aan haar beven.

— Ja, wij gaan naar huis, sprak hij eindelijk, en reikte zijn vrouw den arm.

Daar kwamen eenige kamerheeren binnen, die trachtten, hen terug te houden.

— Mijn vrouw is niet wel! riep von Linden hun barsch en vastberaden toe; langer was hij niet in staat zich te beteugelen. Bedaard geleidde hij zijn vrouw naar huis.

Hier eerst kwam zij tot kalmte. Luid snikkende wierp zij zich aan zijn borst en zwoer, dat geen magt haar weder naar zulk een bal zou krijgen. De koning had haar zaken gezegd en haar zijn liefde in woorden te kennen gegeven, die zij zelfs voor haar echtgenoot niet durfde herhalen.

Von Linden, hoewel zelf hevig aangegrepen, trachtte zijn vrouw tot kalmte te brengen. Driftig liep hij het vertrek op en neder. Sombere en woeste gedachten kwamen bij hem op; met geweld moest hij ze onderdrukken. Had het alleen zijn eer gegolden, geen oogenblik zou hij geaarzeld hebben zich te wreken; maar hij dacht aan zijn vrouw en kinderen.

Eindelijk werd hij kalmer; hij had een vast besluit genomen. Gij moet Kassel verlaten! sprak hij, gij moet! Gij vertrekt morgen vroeg met de kinderen naar ons landgoed.

— En gij wilt alleen achterblijven? vroeg Marie.

— Slechts zoo lang, tot ik verlof verkregen heb. Reeds morgen zal ik hierom aanzoek doen en u volgen.

Hoe ongaarne Marie zich ook van haar echtgenoot scheidde, zoo keurde zij het plan toch goed, dewijl zij daardoor zich uit Kassel verwijderde en uit de nabijheid des konings kwam. Jerôme had een afschuw inboezemenden indruk op haar gemaakt; in zijn onbeschaamdheid kwam hij haar zoo verfoeijelijk voor, als geen mensch haar nog was toegeschenen.

Dadelijk werden de noodige voorbereidselen tot de reis gemaakt, en voordat de morgen aanbrak, verliet mevrouw von Linden met hare kinderen de stad. Haar echtgenoot geleidde haar nog een eind weegs en keerde daarop terug.

Toen hij alleen was, toen hij wist, dat zijn vrouw in veiligheid was, werd hij kalmer. Nog dienzelfden dag hield hij persoonlijk bij den minister om verlof aan. De minister gaf hiervan half en half de verzekering, doch bepaald drukte hij zich niet uit. Het te weigeren durfde hij niet, daar het in den hofcirkel geen geheim meer was, dat de koning mevrouw von Linden met zulk een onderscheiding had behandeld.

In vrolijke verwachting keerde von Linden huiswaarts, en schreef zijn vrouw onmiddellijk, dat hij al spoedig bij haar hoopte te zijn. Hij nam reeds voorbereidende maatregelen, om zich voor geruimen tijd uit Kassel te verwijderen.

Twee dagen later kwam een kamerheer van den koning, om onderzoek te doen uit naam van zijn

majesteit naar den welstand zijner vrouw. Het heeft zijn majesteit zeer gespeten, voegde hij er bij, dat mevrouw uw gemalin het bal zoo spoedig heeft verlaten.

— De koning is zeer genadig, antwoordde von Linden, slechts met moeite zijn verbittering onderdrukkende. Mijn vrouw is nog niet hersteld, en bevindt zich thans op het land, om in kalmte herstelling te vinden.

— Op het land? In zulk een vergevorderd saizoen? viel de kamerheer hem in de rede; ik vrees, dat haar dit niet goed zal bekomen.

— Veroorloof mij, dat ik hierin den raad van den geneesheer volge —

— Zal zij langen tijd daar blijven?

— Voorloopig dezen winter, misschien ook den volgenden zomer, en mogelijk ook nog langer.

— En hebt gij u voor zulk een langen tijd van uw vrouw kunnen scheiden? sprak de kamerheer verder. Waar is haar verblijf?

— Zij bevindt zich op mijn buitengoed, wanneer gij hierin zoo veel belang stelt, was het antwoord. Ik had nooit durven denken, dat mijn vrouw bij anderen zulk een deelneming zou opwekken. Zij heeft zich tot hiertoe geheel tot ons huiselijk leven bepaald, en zal dit ook voor de toekomst blijven doen. Dit is haar verkiezing en mijn wil. Op deze laatste woorden had von Linden veel klem gelegd.

De kamerheer verwijderde zich.

Den volgenden dag ontving von Linden een weigerend antwoord van den minister op zijn verzoek om verlof. Dit viel hem tegen, en bragt hem in een onaangename stemming, daar hij vast hierop had gerekend, en zich reeds had verheugd in het spoedig terugzien van zijn vrouw. Hij wilde haar onmiddellijk schrijven, doch verschoof dit tot den volgenden dag. Zij zou dit onaangenaam berigt altoos nog tijdig genoeg vernemen.

Op den avond van dienzelfden dag had zijn vrouw, in de zekere verwachting, dat haar man dien avond zou komen, hun vier mijlen van Kassel verwijderd buitengoed verlaten, en was zij hem op den van Kassel komenden weg te gemoet gegaan. De avond begon reeds te vallen. In de verte zag zij een snel naderenden wagen. Slechts aan haar man denkende, stond het bij haar vast, dat dit rijtuig alleen hem bevatte. In dit vertrouwen ijlde zij hem met rassche schreden te gemoet.

De wagen hield stil; het portier werd opengeslagen. Verheugd wilde de schoone vrouw haar man omhelzen, doch verschrikt en onthutst bleef zij staan — de koning sprong uit den wagen.

Zij was een onmagt nabij en op het punt, om ter aarde te zinken. Jerôme naderde haar en hield haar vast. Hij zag haar angst en trachtte haar met vleijerijen gerust te stellen.

— Uw man is verhinderd heden avond te komen, sprak hij; hij verlangt naar u, wenscht dat gij naar Kassel terug zoudt keeren, en kan zelf u niet halen. Het is mij een genoegen, dit te kunnen doen; uw man draagt er kennis van en keurt het goed. Nog heden avond wilde ik u in zijne armen voeren; doch de koetsier heeft den regten weg gemist en mij eenige uren doen verliezen; voor heden is het te laat om naar Kassel terug te keeren; ik ben vermoeid, en gij moet den verdwaalde een nachtkwartier in uw huis verleenen.

Marie was nog niet in staat hierop iets te antwoorden. Het plan van den koning lag haar duidelijk voor den geest. Haar man zou goedkeuren, dat hij haar afhaalde! Hij zou er kennis van dragen! Nooit! Eer zou zij het onmogelijke geloofd hebben. Zij was radeloos en wanhopend. Zij kon het verzoek van den vorst om nachtkwartier niet afslaan, daar hij zijn kamerheer hiertoe reeds de noodige bevelen had gegeven. Jerôme noodigde haar uit, den korten afstand naar haar buitengoed met hem in het rijtuig af te leggen. Zij weigerde aanvankelijk, doch moest eindelijk toegeven, om haar angst te verbergen. Het groote gevaar verleende haar kracht en moed.

Nadat zij onder voortdurende galanterie van de zijde des konings, op het goed waren aangekomen, liet zij onmiddellijk het beste vertrek in gereedheid brengen. De koning verliet haar niet. Om geen vermoeden op te wekken hoorde zij zijne vleijerijen met ontwijkend lagchende verwijtingen aan. Eindelijk verwijderde zij zich, onder voorwendsel eenige noodzakelijke huiselijke bezigheden te moeten verrigten, doch beloofde onmiddellijk terug te zullen komen. Naauwelijks echter had de bevallige vrouw hem verlaten, of zij gaf haar bediende last dadelijk een rijtuig voor haar in gereedheid te doen brengen. Eenige minuten later stond dit gereed. Haastig klom zij met hare kinderen er in; de duisternis beschermde haar, en nu ging het op Kassel aan. Voor de morgen aanbrak, had zij de stad bereikt, en lag zij in de armen van haar beminden en verrasten echtgenoot. In korte woorden had zij hem alles verteld, nog bevende van den angst, dien zij had uitgestaan.

Von Linden trachtte haar gerust te stellen. Ik zal u beschermen, zeide hij. Huis en familie zijn nog onschendbaar. Geen geweldenaar zal ongestraft mijn huis binnendringen.

Ten zeerste verbitterd, was Jerôme naar Kassel teruggekeerd. Na verloop van twee dagen was von Linden uit zijn betrekking ontslagen en uit de stad gebannen. Tevens ontving hij nog een schrijven, waarbij hem en zijn vrouw verboden werd, zich zoo over zijn majesteit uit te laten, als hun thans reeds ten laste werd gelegd.

Met een verligt gemoed verliet von Linden met zijn vrouw Kassel, en trok hij op zijn buitengoed terug. De gunst van den koning had hem vrees aangejaagd; zijn toorn zag hij kalm te gemoet. Hij keerde eerst naar Kassel terug, toen de voorhoede van Duitschlands bevrijders, de kozakken, in aantogt was.

Dit kort verhaal is geen verdichtsel; het is waarheid tot in de bijzonderheden. Slechts dit en gene is zachter uitgedrukt, omdat de geheele waarheid het zedelijk gevoel van elken lezer zou kwetsen.

DE WAPENBROEDERS.

(Een militaire schets uit de vorige eeuw).

NAAR HET DUITSCH.

I.

Daar de magten, die Frankrijk in het jaar 1743 bestreden, hun aanval voornamelijk tegen Vlaanderen schenen te rigten, was een aanzienlijk aantal troepen in de vesting Rijssel geconcentreerd. De infanterie-regementen Auvergne en Piemont behoorden tot diegenen, waaraan de koning had opgedragen, de wallen dier gewigtige vesting te verdedigen, zoo in den loop van den krijg de vijand, zoo als dit onder de regering van Lodewijk XIV geschied was, in die provinciën mogt doordringen.

Omstreeks dien tijd waren beide bovenvermelde regementen, nooit, zelfs niet een dag, van elkaar gescheiden geweest. In het veld, zoo wel als bij grootere militaire oefeningen, vormden zij steeds een brigade; in kalmere tijden lagen zij in één en hetzelfde garnizoen, dat zij gelijktijdig betrokken, en met elkaar weder verlieten. Deze gelijkheid in lot, bij een loopbaan, die uit den aard der zaak aan zooveel wisselvalligs was onderworpen, werd ten laatste als een heilig regt beschouwd, dat op groote verdiensten was gegrond, en in het ministerie van oorlog zou niemand op de gedachten zijn gekomen, die onafscheidbaarheid te willen verbreken, zonder dat hiertoe van hooger hand opzettelijk bevel ware gegeven. Integendeel werd de goede verstandhouding in die brigade dikwijls met lof vermeld, en aan andere regementen als een navolgenswaardig voorbeeld aanbevolen. Men kon ook niets treffender zien, dan dit broederlijk te zamen leven van 4000 soldaten, die elkaar als boezemvrienden beminden en eerden.

Het gevolg dezer getrouwe kameraadschap waren dappere feiten op het slagveld, en in garnizoen bewijzen van vriendschap en toegenegenheid, die zich dagelijks herhaalden, en die men in onze egoïstische tijden ook niet zou verwachten. Auvergne en Piemont maakten elkaar zooveel mogelijk de dienst gemakkelijk, ondersteunden elkaar bij alle gelegenheid, en alsof dit van zelf sprak, was elk soldaat van beide regementen steeds bereid voor een van het andere met goed en bloed in te staan. Gemeenschappelijk trokken zij tegen den vijand op, en gemeenschappelijk vierden zij hunne militaire feesten.

Langzamerhand werd die verstandhouding in het geheele leger bekend; men sprak niet meer van Auvergne en Piemont, maar van Kastor en Pollux, en beide regementen, verre van dit euvel te duiden, smaakten een heimelijk genoegen bij het hooren van die namen. Zoo heeft ook het hart zijn ijdelheid.

Sedert een reeks van jaren duurde die verstandhouding, toen plotselijk een treurige en geheimzinnige gebeurtenis plaats had, welke de banden, die tot hiertoe onverbreekbaar schenen, van een reet, en de wederzijdsche liefde, achting en dankbaarheid in verachting en ondankbaarheid veranderde. Kastor en Pollux zijn Eteokles en Polynices geworden, zeide men schertsende in het leger, doelende op de opera van Gentil-Bernard en op het treurspel van Crebillon, beide werken, die in den laatsten tijd veel opgang hadden gemaakt.

Dit treurige voorval was het volgende: Sedert eenige maanden werd in het regement Piemont zeer grof gespeeld. Vooral speelde een jong hoofdman, een Ier van geboorte, die rijk en van aanzienlijke geboorte was, zeer hoog. Behalve zijn groote voorliefde voor het pharao, een spel dat hij zekerlijk een weinig overdreef, kon men hem niets ten laste leggen; onder zijne kameraden was hij algemeen bemind, zoodat men zelfs beweerde, dat hij geene vijanden had.

Op zekeren morgen verspreidde zich door de stad Rijssel een voor het garnizoen verschrikkelijk gerucht. Het lijk van den hoofdman O'Brien, zoo heette de Ier, werd in de nabijheid van het huis gevonden, waar hij gedurende den nacht met eenige kameraden van het regement Piemont gespeeld had. — Zij, die het lijk van den officier opgenomen en naar zijn woning gebragt hadden, overhandigden den kamerdienaar een horologie, een kostbaren ring, dien hij aan den vinger had gedragen, en een aanzienlijke somme gelds, die men in de verschillende zakken zijner kleederen had gevonden. Deze laatste bijzonderheden waren eerst na de verschrikkelijke gebeurtenis zelve bekend geworden.

Men had den hoofdman O'Brien dus niet vermoord om hem te bestelen, zoo als men aanvankelijk geloofde, en derhalve kwam men op de gedachten, dat de jonge hoofdman gestorven was als het offer der wraak van een beleedigden vader of echtgenoot. Doch alle navorschingen te dien opzigte bleven vruchteloos, en niemand kon van den kapitein beweren, dat hij één der schoonen van Rijssel met onderscheiding had behandeld. Men moest dus ook dit vermoeden laten varen.

Het geregt, dat dit voorval onmiddellijk aanging, stelde een gestreng en naauwkeurig onderzoek in. De minister van politie zond twee zijner ervarenste agenten van Parijs, om de plaatselijke overheid in hun onderzoek behulpzaam te wezen; van hun kant stelden de regementen Piemont en Auvergne alle mogelijke pogingen in het werk om den pleeger van het misdrijf te ontdekken; doch alles bleef vruchteloos.

In het huis, waar de hoofdman O' Brien den nacht had doorgebragt, verklaarde men ten stelligste, dat hij zich tegen twee uren in den morgen, vergezeld van twee kameraden van zijn regement, zijn gewone tegenpartij bij het pharao, verwijderd had. Deze beiden, die als getuigen verhoord werden, want niemand dacht er aan, hen

het misdrijf ten laste te leggen, antwoordden, dat O' Brien in de nabijheid van het huis, hetwelk zij gezamenlijk verlaten hadden, van hen was afgegaan; en zij gaven naauwkeurig de plaats aan, waar dit geschied was. Dit was omstreeks honderd schreden van de plaats verwijderd, waar de moord gepleegd was.

Juist begon de spanning, welke die treurige gebeurtenis te weeg gebragt had, een weinig te bedaren, toen plotselijk in het koffijhuis, waar de officieren van het garnizoen gewoon waren bijeen te komen, een rampzalig gerucht zich deed hooren. Men fluisterde elkaar in het oor, terwijl men goed toezag, dat geene officieren van Piemont of Auvergne in de nabijheid waren, dat verscheidene officieren van het eerste regement, en vooral de beiden, die het geregt als getuigen had opgeroepen, O' Brien groote sommen schuldig waren, door hen in het spel verloren; dat het hun onmogelijk geweest ware, die schulden van eer te betalen, en dat zij het daarom gemakkelijker gevonden hadden, zich door een moord van hun schuldeischer te ontslaan.

Het geregt, dat er nog niet afgezien had, de daders van het misdrijf te ontdekken, hoewel het schijnbaar niet meer met dien ijver te werk ging, beval op nieuw eenig onderzoek in te stellen, dat zich deze keer tot de officieren uitstrekte, welke het gerucht brandmerkte. Het korps officieren van het regement antwoordde het geregtshof trotsch, door het op te vorderen, alles bloot te leggen en te bewijzen, wat het ook zijn mogt, hetgeen hun in de verte zelfs kon ten laste geleg worden.

Te midden dezer hagchelijke gebeurtenis verloochende het regement Auvergne geen oogenblik zijn getrouwe vriendschap. Zijne officieren verkondigden luide, voor een ieder, die het wilde aanhooren, dat zij allen tot den laatsten man voor Piemont instonden; dat zij de helft der beleediging voor hun rekening namen. En opdat hun sympathie zoo veel te sneller algemeen bekend zou worden, werd voor den volgenden avond een plegtige maaltijd verordend, waar beide regementen het verbond van vriendschap, dat hen reeds zoo vele jaren vereenigde en dat zich zoo dikwijls getrouw had bewezen, op nieuw bekrachtigd werd.

Na den maaltijd begaven zich de officieren van beide korpsen, zooals zij elken avond afzonderlijk in kleine partijen gewoon waren, naar het koffijhuis van de bezetting. Toen zij de groote zaal binnentraden moest hun oor een niets minder dan vriendschappelijk gemompel vernemen, en hunne blikken ontmoetten slechts koele, afkeurende gebaren, als waren zij tot regters en niet tot kameraden gekomen. In weerwil der spanning, die op aller aangezigt te lezen was, werd geen uitdagend woord gesproken, maar langzamerhand trokken zich de officieren der overige regementen terug, en nog was geen uur verloopen, toen in het koffijhuis, behalve de officieren van Auvergne en Piemont, nog slechts vijf of zes kapiteins van het regement Austrasien tegenwoordig waren, een korps, dat eerst sedert eenige dagen in Rijssel lag, en dat in die treurige gebeurtenis, welker oorsprong hun niet zoo naauwkeurig bekend was, minder belang stelde.

De heeren van Auvergne verklaarden het eerst, dat voor die beleediging een schitterende voldoening moest gevorderd worden en bepaalden onmiddellijk door het lot vier der oudere kapiteins, om die uit naam van het korps te vorderen. Te vergeefs trachtten de officieren van Piemont hun te doen begrijpen, dat onder deze omstandigheden zij alleen tot handelen verpligt waren; die van Auvergne wezen deze bewering, door het aanvoeren van even juiste als afdoende gronden, van de hand, en toen zij bemerkten dat hunne kameraden niet genegen schenen hun dit toe te geven, stelde de markies de Courcenay, overste van het regement Auvergne, als vertegenwoordiger van zijn korps, om een einde aan dezen edelen strijd te maken, volgende vraag: wanneer gij in onzen en wij in uwen toestand verkeerden, hoe zoudt gij dan handelen, mijne heeren van Piemont? Antwoordt mij kort, zonder uitvlugten, zooals dappere soldaten past. — Een oogenblik van aarzeling ontstond; daarop riepen een vijftigtal stemmen: welnu, mijne heeren van Auvergne! wij zouden hetzelfde voor u doen, wat gij nu voor ons doet! — Hiermede was de strijd beslecht; men reikte elkaar getroffen de hand en stelde vast, dat de uitdaging gemeenschappelijk zou plaats vinden, opdat het besluit der beide korpsen, om in deze zaak gemeenschappelijk te handelen, zoo veel te duidelijker zou blijken.

Den volgenden dag na de parade duelleerden, op de esplanade van een der grootere werken der vesting, zestig officieren van het garnizoen — kapiteins, eerste en tweede luitenants — allen zooals het lot het aanwees. Vijftien hunner behoorden tot Piemont en vijftien tot Auvergne; de overige dertig waren van drie der vier regementen, die de bezetting van Rijssel uitmaakten. Wat het regement Austrasien betreft, zoo hadden de officieren verklaard, dat de uitdaging zich niet tot hen uitstrekte, daar zij, en zoo was het inderdaad, aan de beleediging geen deel genomen hadden, dewijl zij van gevoelen waren, dat in het Fransche leger, van den maarschalk van Saksen tot aan de tamboers van de schaarwacht te Parijs, wier naam niet zoo zeer gunstig was, sluipmoord onmogelijk kon bestaan.

De vijf officierkorpsen, de overste aan hun spits waren getuigen van dit ontzettend tweegevecht, hetwelk de stad even zoozeer angst aanjoeg, als ware het leven der aanzienlijkste en beste burgers in gevaar.

Toen de gouverneur der provincie en de bevelvoerende generaal, als vertegenwoordiger des konings, die voornamelijk verantwoordelijk was voor het handhaven der militaire orde, met een sterke afdeeling gensdarmes op de plaats van het gevecht verscheen, waren reeds vijf en dertig officieren

gedood of gewond. Het regement Auvergne alleen had het verlies van vier zijner uitstekendste officieren te betreuren.

De zachte regering van Lodewijk XV wilde bij zoo vele schuldigen, wier misdrijf daarenboven wegens de aanleidende oorzaak, het punt van eer, zeer wel te verontschuldigen was, niet krachtig toetasten, doch verleende een algemeene amnestie. De beide regementen echter, die aanleiding gegeven hadden tot zulk een zware overtreding van de wetten des lands, kregen bevel Rijssel te verlaten, en de vesting Grenoble, zoover van het tooneel des oorlogs verwijderd, werd hun tot garnizoensplaats aangewezen. Dit werd in de toenmalige tijden voor een gestrenge straf gehouden, waar de eer zoozeer de drijfveer van alle handelingen van den militair was, dat het aan een overste gelukte dronkenschap uit zijn regement te verbannen, door het uitvaardigen van het bevel, dat hij, die dronken onder de wapenen verscheen, bij een aanval op den vijand in reserve gesteld zou worden.

Dit smartelijk voorval te Rijssel had den vriendschapsband tusschen Auvergne en Piemont slechts nog meer bevestigd. De vriendschap der beide regementen was door den ondervonden rampspoed nog aangewakkerd. Daar kwam op zekeren dag, het was een dag van woede en smart, te Grenoble bevel, dat het regement Piemont en deze keer wel geheel alleen, binnen vier en twintig uren naar Briançon, Embrun en Montdauphin op marsch moest gaan.

Toen, zooals nog thans, was men in het leger van gevoelen, dat men deze drie kleine vestingen, zonder eenig vertier of verkeer in een ruwe onvruchtbare streek te midden der Alpen gelegen, voor die troepen als garnzioen bestemde, welke men, om welke reden dan ook, bestraffen wilde. De gramschap en smart der beide regementen was daarom verschrikkelijk; doch dewijl het bevel bepaald en de tijd te kort was om het te doen intrekken, moest men zich wel aan dit besluit van het ministerie van oorlog onderwerpen.

Auvergne deed Piemont den eersten dag tot aan de helft van de marschroute uitgeleide. Daar, aan den zoom van een woud, door welks boomen de wind zwaarmoedig ruischte, hielden de regementen halt, stelden hunne geweren in pyramiden, braken hun brood en deelden voor de laatste maal een dronk uit hunne veldfleschen. Een uur was al spoedig verloopen. Elk soldaat gevoelde diep de smart, dat een kameraadschap, die zoolang en hartelijk bestaan had, zou ophouden, en men gaf elkaar de verzekering, ook op verren afstand elkaar getrouw te zullen blijven, al moest de scheiding ook nog zoolang duren.

Eindelijk beval hun het doffe tromgeroffel aan te treden, en elk regement schaarde zich onder zijn vaan. Nog eenmaal presenteerde men, als afscheidsgroet, het geweer; daarop trok Piemont in treurige gemoedsstemming in de rigting van Briançon, terwijl Auvergne niet minder zwaarmoedig naar Grenoble terugkeerde. De ongenade van den minister van oorlog scheen te gelijkertijd ook dit regement te hebben getroffen.

II.

Weinige dagen na deze smartelijke gebeurtenis liet de overste, markies de Courcenay zijnen officieren berigten, dat zij, na de militaire oefeningen bij hem zouden bijeen komen. De onderofficieren van dienst wisten hunne officieren mede te deelen, dat het een familiezaak gold. De vorm dezer mededeeling, waarvan slechts bij zeer ernstige aangelegenheden, waar het de eer van het korps gold, werd gebruik gemaakt, verontrustte de officieren zoozeer, dat gedurende de oogenblikken van rust van niets anders gesproken werd, en allen elkaar afvroegen, wat eigenlijk dien avond in de vergadering van officieren wel zou behandeld worden. Later deelden zij, die het eerst bij den markies waren aangekomen, en hem, zoo smartelijk aangedaan aantroffen, deze hun opmerking aan hunne binnenkomende kameraden mede, zoodat men overtuigd was, dat de overste hun een hoogst pijnlijke mededeeling zou hebben te doen. Geen hunner vermoedde echter de schrikkelijke waarheid; en zoo iemand hieraan in de verte al gedacht had, zou hij dit denkbeeld toch niet hebben durven uitspreken.

Toen de vergadering voltallig was, beval de overste zijn bedienden zich in een aangrenzend vertrek te begeven, en niemand binnen te laten. Hij verzocht de tegenwoordig zijnde heeren plaats te nemen, en begon aldus met diep geroerde stem: mijne heeren, een smartelijke en tevens moeijelijk te volvoeren pligt noodzaakt mij u heden alhier bijeen te roepen. Ik zelf ben ten diepste getroffen, en bevind mij in de treurige omstandigheid, ook u, door het mededeelen van een rampzalige tijding, een diepe smart te moeten bereiden, een smart, die harten als de onzen niet zoo spoedig te boven komen.

De officieren zagen elkaar beangstigd en uitvorschend aan, als wilden zij elkaar vragen, of hetgeen zij zouden vernemen, ook een hunner betrof; doch verder gingen hunne vermoedens niet.

Nadat de markies de Courcenay een oogenblik gerust had om zijn stem, wier onzekere en smartelijke toon zijn innerlijk leed verkondigde, kracht te doen verkrijgen, om voort te gaan, sprak hij verder: het parlement van Vlaanderen, dat zijn zitting te Douai houdt, heeft zijn oordeel uitgesproken in het onderzoek van den moord van den ongelukkigen kapitein O'Brien. — Hier werd de overste door de algemeene beweging van gramschap en verbazing, welke de aanwezige officieren aan den dag legden, een oogenblik in zijn rede gestoord.

Hij begon echter op nieuw. Dit oordeel dan, mijne heeren, sprak hij, dat na een lang en naauwgezet onderzoek uitgesproken werd, is een smaad voor het regement Piemont, want het verklaart, dat, hoewel uit gebrek aan voldoende bewijzen de aanklagt, welke tegen de beide leden van dit regement was ingesteld, wederom ingetrokken is, het geregtshof de moreele overtuiging heeft, dat de beide

aangeklaagde officieren aan den moord schuldig zijn.

De markies de Courcenay werd door zijne officieren bemind en geëerd; het kwam ook niemand in de gedachte, dat hij deze bewering zou uitspreken zonder er volkomen verzekerd van te wezen; en toch was het uit de verschillende uitroepingen, welke zijn oor bereikten, duidelijk, dat eenige de geloofwaardigheid er van in twijfel trokken. In plaats van zich echter hierdoor beleedigd te gevoelen, scheen hij ze niet te hooren; want hij ook had een oogenblik aan de geloofwaardigheid van het officieele stuk zelf getwijfeld.

— Sedert dezen morgen, mijne heeren, aldus vervolgde hij, dat ik die treurige tijding ontving, heb ik nagedacht, hoe wij ons, in die omstandigheden te gedragen hebben. In de geschiedenis van ons regement komt naar mijn beste weten een dergelijk geval niet voor. Het is duidelijk dat wij de zaak niet onaangeroerd kunnen laten blijven, aan den anderen kant mogen wij ook niet de onschuldigen met de schuldigen, zoo die werkelijk bestaan, op eene lijn stellen. Wij kunnen niet eensklaps en zonder verklaring banden van vriendschap verbreken, die ons aan kameraden binden, voor wier eer wij, de wetten van het land trotserende, het zwaard getrokken en ons bloed vergoten hebben, dat gestreng genomen, alleen in de dienst des konings mag gestort worden. Ik heb u hier bijeen geroepen, opdat wij gemeenschappelijk zouden beraadslagen, welke gedragslijn wij in die hagchelijke omstandigheid moeten volgen. Spreekt uw gevoelen rondborstig uit, mijne heeren. Later zal ik de eer hebben u mijn meening open te leggen, die ik u evenwel verzoek dan eerst aan te nemen, wanneer zij u ook het beste moge toeschijnen.

De officieren verklaarden hierop eenstemmig, dat zij, onder deze even zoo lastige als treurige omstandigheid, ten volle vertrouwen stelden in de ondervinding en den bekenden fijnen takt van hun geëerden chef, en verzochten hem bij monde van hun oudsten kapitein, Brizard geheeten, hun zijn gevoelen te willen mededeelen, waarop men de zaak behandelen zou, zonder dat tevens de oude vriendschappelijke betrekking tusschen hen en hunne ongelukkige kameraden zou verbroken worden.

— Welnu dan, hervatte de markies de Courcenay, geroerd door dit schoon bewijs van vertrouwen, hem door zijne officieren gegeven, welnu dan, mijne heeren, daar gij zoo vriendelijk zijt mijn gevoelen in deze zaak het eerst te willen vernemen, zoo wil ik hieraan gaarne voldoen. Het is volgend: twee uit ons midden, ik zou daartoe voorstellen onzen oudsten kapitein Brizard en onzen jongsten luitenant, den heer Bourgoing, moeten zich onmiddellijk naar Montbrun begeven, waar de staf van het regement en het eerste bataillon van Piemont is ingedeeld, en daar met alle verschooning voor onze vrienden en kameraden de verklaring afleggen, dat de beide officieren, die te regt of te onregt van den moord van kapitein O' Brien beschuldigd worden, niet langer in hunne rijen kunnen dienen, zonder dat op het geheele regement het vermoeden terugvalt, dat op hen rust en hun eer heeft bevlekt. Opdat de vriendschappelijke betrekking van hen, die wij met die taak belast hebben, niet miskend worde, verzoeken wij hun er bij te voegen, dat, indien men dezen wensch vervult, Auvergne steeds bereid zal wezen het zwaard te trekken, waar het de eer van Piemont geldt.

Daar het moeijelijk zou zijn, zich op loyalere en meer ridderlijke wijze uit die zaak van eer te redden, vond het voorstel van den markies niet den minsten tegenstand. Kapitein Brizard en de tweede luitenant de Bourgoing reisden dan ook nog dienzelfden avond naar Embrun, waar zij den volgenden morgen vroeg aankwamen. Den eersten den besten kameraad, dien zij ontmoetten, deelden zij het doel hunner komst mede. Deze gaf zijn gevoelig leedwezen te kennen over zulk een zending en verborg ook niet, dat het korps officieren van Piemont voor de eer der beide betichten, van wier onschuld men volkomen overtuigd was, tot op den laatsten man instond, dat men hen dus nooit in den steek zoude laten, dat deze handelwijze van Auvergne tot een vriendschapsbreuk kon leiden, en dat Piemont, dewijl men een voorwaarde stelde, die men niet vervullen kon, natuurlijkerwijze moest veronderstellen, dat Auvergne een oplossing verlangde van de tot hiertoe bestaan hebbende vriendschapsbetrekkingen.

De gevolgen regtvaardigden deze beschouwing van de zending der heeren Brizard en Bourgoing maar al te zeer. Het officierencorps van Piemont, dat zich reeds door de uitspraak van het parlement van Vlaanderen, en door de zwakheid der regering, die het gevoelen van het geregtshof scheen te deelen, met regt ten diepste gekrenkt en beleedigd gevoelde, nam tegenover de beide afgevaardigden van het regement Auvergne een zeer hoogen en bijna uitdagenden toon aan.

Men verklaarde in een door alle officieren onderteekenden en waardiglijk gestelden brief, dat, zoo zelfs het regement Auvergne voor altijd met hen breken wilde, en aldus aan den laster, die Piemont vervolgde en den ouden, welverdienden, onbesmetten naam dreigde te vernietigen, op nieuw schijn van waarheid zou bijzetten, Piemont nooit zich verleenen zou tot die lafhartige daad, die men vorderde. Men moest al de officieren gezamenlijk voor onschuldig of voor schuldig houden. Zoo men aan dit laatste de voorkeur wilde geven, zou Piemont evenwel zijn vertrouwen op God, die de onschuld beschermde, niet verliezen, en het Hem, den Onnaspeurlijke, opdragen, te eeniger tijd zijne beschuldigers te beschamen.

Aan eene verzoening viel onder zulke omstandigheden niet meer te denken, en wederzijds schikte men zich in het onvermijdelijke, hoe hard het beide partijen ook mogt vallen.

Twee jaren later begon de veldtogt in Vlaanderen. De beide regementen Auvergne en Piemont ontvingen last, het leger van den maarschalk van Saksen met twee veldbataillons te versterken. Dewijl echter bekend was geworden, wat tusschen hen had plaats gehad, vereenigde men hen niet, zoo als vroeger, tot ééne brigade, maar gebruikte zelfs de voorzigtigheid hun verschillende marschroute te geven, opdat de naloopers van beide regementen elkaar niet zouden ontmoeten.

Gedurende dien marsch deed het regement Piemont de smartelijke ondervinding op, dat het nog steeds het slagtoffer dier smadelijke beschuldiging was, die hen van Rijssel tot in het tegenwoordige garnizoen vervolgd had, en die hun nog de vriendschap van hunne oude wapenbroeders van het regement Auvergne had gekost. De bewoners der steden, waardoor het ongelukkige regement moest trekken, betuigden hun niet de geringste deelneming. Terwijl aan andere korpsen, welke voor hen die plaatsen doorgetrokken waren, feesten gegeven werden, viel Piemont op een alles behalve welwillende wijze alleen die nieuwsgierigheid ten deel, welke alle doortrekkende troepen opwekken. Toen men voor de poorten van Amiens stil hield, om de hoofdstad van Picardie in behoorlijke orde binnen te trekken, moesten zij, van woede berstende, aanzien, hoe men een eereboog nederrukte, welke men een dag vroeger ter eere der doortrekkende garde had opgerigt.

Op zulke beleedigingen moest het regement nog het stilzwijgen bewaren, want had men hierop acht geslagen, zoo zou men daardoor bekend hebben, dat men het doel bereikt had. De hardste beproeving echter ondervond het korps te Doornik, waar het leger geconcentreerd werd. Daar werd hun aangekondigd, dat het om redenen, die het noodeloos was uiteen te zetten, gedurende dezen veldtogt onder de onmiddellijke bevelen van den hertog d'Agenois staan zou en alleen moest opereren.

Eenige dagen later rukte de maarschalk van Saksen tegen de bondgenooten op, die door den hertog van Cumberland werden aangevoerd. De beide legers stieten in de vlakte van Fontenay, den 10 Mei, op elkaar, en van beide zijden bereidde men zich tegen den volgenden dag op den slag voor.

Het regement Auvergne ontving van den maarschalk van Saksen den eervollen last een redoute te verdedigen, welke de groote veldheer teregt als het hoofdpunt zijner positie beschouwde. Alles deed verwachten, dat de vijand zijne grootste krachten tegen dit punt zou rigten, en dat het lot van den dag, welks uitslag geheel Frankrijk in een koortsachtige spanning te gemoet zag, daar zou beslist worden. Het regement Piemont daarentegen werd, door het bosch van Barry gedekt, als reserve gesteld, zoodat dit ongelukkige korps, zelfs niet het bescheidene lot ten deel viel, de krijgsbedrijven zijner makkers uit de verte te mogen aanzien; met sombere onderwerping gehoorzaamde men aan dit bevel.

De ruimte dezer bladen verbieden ons te ver in de bijzonderheden van dezen slag door te dringen. Even als bij Marengo en ook bij Essling was er een kritiek oogenblik, waarin men den slag als verloren kon beschouwen.

Reeds dacht men er aan, in de nabijheid van den koning maatregelen tot den terugtogt te nemen, toen een vreeselijke aanval van de troepen van het huis des konings het voortrukken des vijands perk stelde, en aan de bevelhebbende generaals gelegenheid schonk de troepen te verzamelen en op nieuw tegen den vijand te voeren. De uitslag was hierdoor echter nog geenszins beslist; en eenige troepen, die meer dan anderen blootgesteld geweest waren, verkeerden tegen den middag in een zeer gevaarlijken toestand. Hiertoe behoorde in de eerste plaats het regement Auvergne, dat, zoo als wij reeds mededeelden, den last had gekregen een der meest bedreigde punten te verdedigen.

Des morgens reeds was de redoute, die dit regement was toevertrouwd, herhaalde malen aangevallen, en dewijl het den Engelschen niet gelukt was dit met de blanke wapens stormenderhand te nemen, zoo hadden zij het omsingeld en slingerden zij er een menigte bommen en granaten in, om, voor zij weder tot den aanval overgingen, den vijand door dit waarlijk helsche vuur in verwarring te brengen en te verzwakken.

Toen de maarschalk van Saksen den stand van zaken bemerkte, wilde hij het regement, dat aan zoo veel gevaar was blootgesteld, het bevel zenden, de redoute te verlaten, en te trachten door de vijandelijke slaglinie te breken en op de fransche troepen terug te trekken; doch van de drie officieren, welke achter elkaar werden afgezonden, kon geen tot aan de redoute komen, daar een dubbelde kring van staal en vuur de redoute omgaf. Het regement Auvergne had geen andere keus, dan of de wapenen neder te leggen, of zich tot den laatsten man te verdedigen. Onze lezer zal gemakkelijk kunnen gissen, welk besluit genomen werd.

Op eenmaal kwam het de vastberaden verdedigers der verschansing, te midden van het vreeselijke slaggewoel, dat hen sedert den vroegen morgen als het ware doof maakte, voor, alsof in den rug der vijandelijke troepen een levendig geweervuur te hooren was. Het was alsof in de rigting van het bosch van Barry, over een kleine frontbreedte een afzonderlijk gevecht ontstond.

De officieren, wier geheele oplettendheid hierop gevestigd was, bemerkten weldra dat men hun een regement of een brigade ter hulp zond. In korten tijd werd het geweervuur steeds levendiger, en kwam al nader en nader; ook meende de overste de Courcenay in die vijandelijke gelederen, welke de redoute van de zuidzijde bestookten, wanorde en wankelmoedigheid te bespeuren. Dadelijk was zijn besluit genomen. Hij beval, dat het regement zich in gesloten colonnes met compagnies zou formeren, en deed gelijktijdig in diezelfde rigting een uitval, terwijl men in de redoute, die men nog eenigen tijd geleden als een gemeenschappelijk graf beschouwde, twee honderd dooden en drie honderd verwonden achterliet.

De onstuimigheid van den aanval, die met echt Fransche onverschrokkenheid werd uitgevoerd, werd door goed gevolg bekroond. Nadat het regement Auvergne de vijandelijke liniën doorgebroken had, stond het tegenover een Fransch regement, dat onmiddellijk zijn vuren eindigde. De beide korpsen hieven luide den kreet aan: leve de koning! en toen de kruiddamp, door het geweldig vuren ontstaan, eenigzins was weggetrokken, bespeurde Auvergne, dat de zoo onverschrokken ter zijner bevrijding toegesnelde troepen, geene anderen waren, dan hunne voormalige vrienden en wapenbroeders, het regement Piemont.

In de eerste opwelling van vreugde scheen het alsof officieren en soldaten hunne rijen wilden verlaten, om elkaar te omhelzen, doch in hetzelfde oogenblik sprong de hertog d'Agenois tusschen beide regementen, en zich tot het zoo even bevrijde wendende, riep hij uit: mijne heeren van Auvergne, veroorlooft ons u bij de herovering van de redoute ter zijde te staan! Toont ons den weg, wij zullen volgen. — Auvergne behoefde zich slechts om te wenden, om andermaal tegenover het werk te staan, dat het zoo even had verlaten. Piemont naderde, en tot één vaste massa vereenigd, stortten zij zich op de redoute, die na een korten, doch hevigen strijd heroverd werd.

Inmiddels waren de omstandigheden veranderd, en wel ten nadeele der Engelschen; zij waren genoodzaakt het slagveld te verlaten, en zij konden er niet meer aan denken, de aanvallen op de redoute te herhalen.

Het regement Piemont, dat door de beide gevechten, de bevrijding van Auvergne en de bestorming der redoute, bijna 400 man had verloren, bewees thans door zijn eer trotsch dan kameraadschappelijk gedrag, dat de wensch om zich op een edele wijze te wreken, hen geleid had tot deze even zoo koen begonnen als stoutmoedig uitgevoerde onderneming. Zoodra het vuren opgehouden had en het gevecht was geëindigd, verzamelde zich de manschappen van dat regement in alle bedaardheid eenigzins achter Auvergne, soodat een tusschenruimte van eenige honderde schreden tusschen beiden bleef; daarop zond het de beide officieren, wier ontslag Auvergne gevorderd had als voorwaarde tot het in stand houden hunner vriendschappelijke gezindheid, om hun gelukwensching over te brengen. Een dezer officieren droeg den linkerarm in een doek, dewijl een kogel hem den elleboog had verbrijzeld. Het regement gevoelde de les, die men het op die wijze gaf, doch was door den toestand waarin het zich bevond, genoodzaakt die stilzwijgend aan te nemen.

Daar de beleefdheid echter vorderde, dat men op dien gelukwensch iets antwoordde, sprak de heer de Courcenay eenige verpligtende, doch gelijktijdig trotsche woorden tot hen, en liet tevens niet na, te doen uitkomen, dat het regement zich den maarschalk van Saksen zeer verpligt gevoelde, dat hij hun in hun hagchelijken toestand niet vergeten, maar ter regter tijd hulp gezonden had Op die wijze was de aanval goed afgeweerd; doch het antwoord bleef niet achterwege.

— Mijnheer de markies, antwoordde de gewonde officier, terwijl hij zijn degen liet zakken, mijnheer de markies, niemand heeft ons den aanval gelast, welken wij zoo even uitgevoerd hebben. Door een toeval zijn wij uw dappere verdediging en uw hagchelijken toestand te weten gekomen, en zonder bevel zijn wij op eigen gezag toegesneld, om u te ontzetten of met u te sterven. — Mijne heeren, vervolgde hij daarop met verheffing van stem, wij zijn nu quitte, wat de zaak te Rijssel betreft. Den volgenden keer zullen wij, wanneer gij het goedkeurt, den laatsten en beslissenden slag slaan.

De beide officieren groetten trotsch met den degen, begaven zich daarop naar hun regement terug, en stelden zich aan het hoofd hunner gedecimeerde troepen, waarna het regement weder naar zijn vorige positie, achter het bosch van Barry terugmarcheerde, terwijl men onder weg de talrijke gewonden met zich nam.

III.

Sedert het hierboven vermelde zijn vijf jaren verloopen; wij schrijven 1750.

Veel is in dit tijdsbestek in Frankrijk veranderd, doch de positie van het ongelukkige regement Piemont is dezelfde gebleven. Bij het geheele leger staat het nog in minachting, hoewel niet de geringste omstandigheid de harde beschuldiging bevestigde, welke zulk een afzondering zonder voorbeeld te weeg gebragt heeft. In Vlaanderen, in Duitschland, in Kanada — overal heeft het zich met roem overladen; en toch is al het bloed, dat het op zoovele slagvelden tot roem van Frankrijk heeft vergoten, niet toereikend geweest, om den blaam weg te wasschen, die op hetzelve rustte.

De regering, welke te laat haar misslag inzag, van aan een bloot vermoeden een te groot gewigt te hebben gehecht, zag zich genoodzaakt het regement naar Guyana te zenden, om de bloedige botsingen in het moederland te verhoeden, die tusschen Piemont en elk ander regement ontstonden, waarmede het in aanraking kwam. Dit langdurig vermoeden, dat daarenboven nog een onregtvaardig was, moest eindelijk ophouden. Een pariaregement kon en mogt niet langer bestaan. Of de goede naam van het regement moest weder hersteld, of het regement opgelost worden.

Reeds sedert langen tijd had de hertog d'Agenois zijne gedachten hierop gevestigd gehad, daar hij, zoo lang hij het regement Piemont onder zijne bevelen had, evenzoo zeer zijn dapperheid bewonderde, als zijn ongeluk betreurde. Dewijl hij de eer had een vertrouweling te zijn van Lodewijk XV, sprak hij eenige malen hierover met den koning. — Spreek hierover met d'Argenson, antwoordde de koning steeds, en overleg met hem, wat hieraan te doen is. Ik bied gaarne tot alles de hand, want ik ben, even als gij, overtuigd, dat

Piemont onschuldig is. Schuldigen zijn noch zoo trotsch, noch zoo dapper. Ook de markies d'Argenson was van dat gevoelen, doch hij kende ook de vooroordeelen van het leger, en wist geen middel die te overwinnen. Hij hoopte steeds, dat de tijd, die zoo veel heelt, eerst het vermoeden, dat de eer van Piemont bevlekte, zou doen verminderen, en weldra geheel doen verdwijnen.

Op zekeren dag liet hij den hertog van Agenois verzoeken bij hem te komen, en als deze aan die uitnoodiging gevolg had gegeven, gaf hij hem te kennen, dat de koning goedgevonden had, den hertog met het gouvernement der provincie Elsas te bekleeden. Gij zult naar Straatsburg gaan, hertog, voegde hij er bij, en aldaar het regement Auvergne vinden. Doe alles wat in uwe krachten is, om hetzelve den wensch in te boezemen, zich weder met Piemont op een goeden voet te stellen. De soort van ostracismus, die dit leger in de laatste jaren moet ondergaan, en dat het volgens mijne gedachten niet verdient, moet eindelijk ophouden. Ik weet, dat mijne wenschen in dat opzigt ook de uwen zijn.

— Zeer zeker, markies, antwoordde de hertog, maar de moeijelijkheden zijn zeer groot. Auvergne heeft aanleiding gegeven tot die vriendschapsbreuk. Wanneer dat regement niet het eerst de hand tot verzoening reikt, waaraan ik twijfel, zal Piemont nergens van willen weten. — Het is uw zaak, mijnheer, dit in orde te brengen, doch de koning wenscht, dat gij dit doel zult bereiken. Wat ik doen kan om u behulpzaam te wezen, zal geschieden; ik zal nogmaals een onderzoek naar den moord van kapitein O'Brien doen instellen, en zoodra ik iets ten gunste van ons plan moge vernemen, zal ik het u doen weten. Ik zal inmiddels bevel geven, dat het regement Piemont uit Guyana terugkeere, en dat het zoodra het hier is, naar Straatsburg trekke. Neemt gij zonder verwijl hieromtrent uwe maatregelen.

De hertog d'Agenois begaf zich na verloop van weinige dagen naar zijn nieuwen post, en reeds den volgenden dag begon hij zijn werk. Bij zijn eerste poging zag hij reeds met onoverwinnelijke bezwaren te doen te hebben. Niet alleen dat Auvergne geen tegemoet komenden stap doen wilde, neen, het vorderde zelfs, dat die van Piemont zou uitgaan. Piemont had hen doodelijk beleedigd, daar het de bij Fontenay betoonde dienst den vorm van een bittere en moeijelijk te verdragen les had gegeven.

Aldus was het gevoelen van het korps officieren van Auvergne, dat den hertog door den markies de Courcenay, die nog altijd aan het hoofd stond, werd medegedeeld. — Wij waren op het punt, aldus sprak de hoofdman Brizard, die de hardnekkigste scheen te zijn, hun de hand van verzoening te reiken; doch toen wij bemerkten, dat zij die eerder trotsch van zich zouden stooten, dan vriendelijk aannemen, hebben wij het nagelaten. Zij zijn alleen ter onzer hulp toegesneld, om ons een onregt te doen gevoelen, dat wij niet erkennen, en nooit erkennen zullen.

— Dit alles heeft mij zeer onaangenaam aangedaan, hernam de hertog d'Agenois; zooveel te meer, daar ik vernomen heb, dat het regement Piemont al spoedig naar Frankrijk zal terugkeeren. Er is bepaald, dat het een gedeelte van de hier in garnizoen liggende troepen zal uitmaken. — Welnu, mijnheer, antwoordde driftig de oude Brizard, dan zullen wij van de gelegenheid gebruik maken, en vragen, wat men bedoelde met de woorden: wij zijn thans quitte, wat de zaak van Rijssel betreft, en kunnen bij de volgende gelegenheid den laatsten en beslissenden slag slaan. — Mijne heeren, antwoordde de hertog ernstig, de wil des konings is, dat deze ongelukkige gebeurtenis en dit geheele beklagenswaardig misverstand vergeten worde, en ik zal niet verzuimen, zijn majesteit hierin tevreden te stellen.

Daar dit gesprek ontstond gedurende een groot diner, dat de hertog bij het aanvaarden van het bevel den officieren van Auvergne aanbood, zoo gaf hij hieraan een andere wending, terwijl hij zich voorbehield, later nogmaals op dit onderwerp terug te komen. Hij deed dit dan ook werkelijk meer dan eenmaal, en vervolgde zijn doel met hardnekkigheid, zonder het evenwel iets nader te komen. Hoe hij de zaak ook voorstelde, de heeren van Auvergne hielden vol, dat Piemont hun den handschoen had toegeworpen, en dat Piemont dien ook weder moest opnemen. — Mogelijk dat wij elkaar nog omarmen, doch eerst zullen wij nog eens vechten, en wanneer een zaak zoo ingewikkeld is, moet men een godsoordeel laten beslissen, sprak de onverbiddelijke Brizard. — Dus waren de pogingen van den gouverneur slechts dienstig, om de zaak nog te verergeren.

Eenige maanden later hield het regement Piemont zijn intogt in Straatsburg. Aan het hoofd reed de hertog d'Agenois, die het voor zijn pligt had gehouden, het regement te gemoet te gaan, om daardoor het ongelukkige, doch dappere korps een bewijs zijner achting te geven. Toen het de voor hetzelve bestemde kaserne had betrokken, noodigde de hertog het korps officieren uit, hem op het gouvernementshuis te volgen, daar hij er op gerekend had, de eer te zullen hebben, dit was woordelijk zijn uitdrukking, hen dien middag en avond bij zich vereenigd te zien.

Nadat hij met zijne gasten te huis was aangekomen, sprak hij met den overste, den majoor en eenige kapiteins van invloed afzonderlijk. Daarop zond hij een zijner adjudanten van dienst naar den markies de Courcenay, met een uitnoodiging voor het officierenkorps voor dien avond. Omstreeks een uur later meldde zich een deputatie van dit laatste aan, welke onmiddellijk tot den hertog werd toegelaten.

— Mijnheer, aldus sprak de oude kapitein Brizard, met ernstige doch bewogen stem, wij wenschten te weten, of de woorden, die gij ons hebt doen overbrengen, het souper van dezen avond betreffende, een uitnoodiging of een bevel zijn. — Het was een uitnoodiging, mijne heeren, hernam de

hertog gestreng, maar uwe handeling maakt het tot een bevel, en ik reken er bepaald op, dat niemand het wage dit bevel ongehoorzaam te zijn. — De deputatie maakte een militairen groet, en verwijderde zich zonder verder een woord te spreken.

Om negen ure des avonds waren alle officieren van Piemont in balkostuum in de zaal vereenigd, die bij feestelijke gelegenheden den gouverneur der provincie Elsas tot receptiezaal diende. Eenige minuten later werden de vleugeldeuren der zaal geopend, en de huishofmeester des hertogs diende aan: de heeren officieren van Auvergne.

Twee aan twee, de overste aan het spits, traden zij binnen, en formeerden een dubbelden halven cirkel tegenover den schoorsteen, waar de officieren van Piemont zich bevonden. Zij waren in vollen dienstuniform; met den ringkraag op de borst, de groote linnen slopkoussen, die tot over de knieën reikten, bekleed, verschenen zij, als moesten zij tegen den vijand optrekken. Zonder aanmatigend te zijn was hun houding koel en ernstig, als van mannen, die besloten zijn bij een eenmaal genomen besluit te volharden, hoeveel dit hun ook kosten moge.

Reeds hadden zij blikken gewisseld, die alles behalve welwillend waren, en de hertog d'Agenois gevoelde, dat hij geen minuut meer te verliezen had. Hij naderde dus de beide korpsen, en sprak met diep ontroerde stem: mijne heeren, veroorlooft mij, dat ik u een depeche van den hertog de Choiseul voorleze, die, hiervan ben ik verzekerd, u allen zeer veel belang zal inboezemen. Hierop las hij als volgt:

Mijnheer de gouverneur!

Ik haast mij, u door extra koeriers mede te deelen, dat de gouverneur der stad Brest mij zoo even volgende authentieke verklaring van een galeislaaf heeft gezonden, die dezer dagen op de galeijen overleden is. Deze mensch heeft voor zijn dood met luider stem, in tegenwoordigheid van opzettelijk hiertoe uitgenoodigde overheidspersonen en in die van een priester bekend, dat hij alleen de moordenaar van kapitein O' Brien is; hij had zich op dien officier willen wreken, dewijl deze hem wegens bedrog uit zijn dienst had ontslagen.

Het origineel van dit gewigtige stuk heb ik onmiddellijk den advokaat generaal in het parlement van Douay ter hand gesteld; ik echter, als minister van oorlog, heb goedgevonden, niet te wachten tot deze ambtenaar het stuk openbaar maakt....

Hier werd de hertog d'Agenois, die bij het lezen reeds teekenen der diepste ontroering had vernomen, door een werkelijk oproer in de rede gevallen. De officieren van Auvergne waren met uitgebreide armen op hunne kameraden van Piemont toegesneld en ook deze omhelsden met drift hunne oude vrienden en wapenbroeders.

Den volgenden dag vereenigde een militair feest de beide regementen onder het voorzitterschap van den hertog van Agenois. In het midden verhief zich een prachtige trophée, bekroond met de vereenigde vanen der regementen Auvergne en Piemont. Aan die roemrijke flarden, door kogels van een gereten, had men drie opschriften bevestigd. Rijssel 1743, Fontenay 1745 en Straatsburg 1750. Dit was ter herinnering aan de ongelukkige gebeurtenis, die de scheiding te weeg gebragt had, aan de wraak van Piemont en aan het verzoeningsfeest

---

GEZONDHEIDSLEER VOOR HET VOLK.

(Het aanleg hebben tot ziekte).

NAAR

Dr. Löwenstein.

Even als het de schoonste en edelste taak der geneeskunst is voor de gezondheidstoestand der menschen te zorgen, ziekten te voorkomen, zoo is het ook zaak voor ieder afzonderlijk zich in acht te nemen, zijn ligchaam naar de eischen der natuur te verplegen en zich tegen ziekten te beschermen. Een hoofdzaak ter bereiking van dit doel is de kennis van onzen aanleg tot eenige ziekte.

Even als er een aanleg des geestes bestaat, dien wij dikwerf reeds vroeg in de jeugd kunnen opmerken, is er ook ontwijfelbaar een neiging tot ziekte. Ieder kind, dat schoone geestvermogens openbaart, wordt echter geen mensch van gewigt. Invloed van buiten treedt hierbij op; onderrigt, opvoeding, voorbeeld en vele andere gunstige omstandigheden moeten hier als zonneschijn en daauw en regen dienstbaar zijn, om de kiem van het groote en schoone te ontwikkelen en tot rijpheid te brengen. Zoo ook maakt de aanleg tot een ziekte nog niet ziek; doch die ziekte ontstaat eerst wanneer uiterlijke omstandigheden nadeelig hierop werken, en als het ware de gist uitmaken, waarin het ziektedeeg rijst, en het een bepaalden vorm doen aannemen. Aanleg en gelegenheid, geneigdheid en schadelijke invloed van buiten zijn de beide aankweekers van ziekten. De aanleg tot ziekte is in zeker opzigt de geopende deur, waardoor de dief, de ziekte, in het ligchaam binnensluipt. Zooals bekend is dringen dieven ook door in gesloten huizen, doch het is hun dan zoo gemakkelijk niet; zij moeten krachtiger middelen, zij moeten geweld gebruiken voor zij binnen kunnen. Even zoo gaat het ook met de ziekte. Waar de aanleg tot ziekte niet bestaat, moet er reeds een schadelijke invloed van aanbelang zijn om de ziekte in het aanzijn te roepen. Bij voorbeeld, twee mannen drinken een glas wijn. De wijn is goed, de wijn is zwaar en gaat in het bloed. Beiden vieren zij den vrijen teugel aan hun dorst, en geen van beiden geeft den andere iets toe. Nadat eenige fleschen geledigd zijn, wordt een hunner door een beroerte getroffen, en de andere komt met een dag van haarpijn vrij. Waarom? Dewijl de een door de natuur met een ligchaamsbouw was bedeeld, waarin aanleg tot beroerte bestond; hij was tot beroerte geneigd, terwijl bij den andere van dien aan-

leg geen spoor te bemerken was; had gene slechts twee glazen, en de andere twee fleesschen gedronken, zoo zou de uitwerking misschien tegenover gesteld zijn geweest; gene ware gezond gebleven, en deze had moeten boeten. Aanleg en schadelijke invloed moeten dus zamen werken, om ziekte te weeg te brengen; zwakke aanleg, en groote schadelijke invloed, sterke aanleg en zwakke schadelijke invloed. Stormt bij een onmiskenbaren aanleg in volle kracht nadeelige invloed op het ligchaam los, zoo zal de ontwikkeling der ziekte niet lang uitblijven.

Het is van groot belang te weten, dat aanleg tot ziekte nog geen ziekte zelve is; dat de gelegenheid zich eerst moet voordoen, om het sluimerende kwaad op te wekken, om de ziektestof te ontwikkelen en in beweging te brengen. Tallooze menschen wandelen rond met een aanleg tot tering, vervullen hunne beroepspligten, genieten met mate, en zijn, zooal niet sterk, toch gezond. Zij worden zestig, zeventig jaren en sterven aan een ziekte, die met tering in geen verband staat. Heeft een lijkopening plaats, zoo bevindt de geneesheer een, of ook wel beide longen ziekelijk aangedaan, en dikwijls wel vrij erg. Zulke gevallen komen honderd en duizend malen voor, en dienen tot bewijs, dat, even als elke plantenkiem, zij mogen ook in vruchtbaren bodem rusten, verwelkt en sterft, wanneer zij van licht en lucht wordt afgesloten, elke ziektekiem, onder voor haar ongunstige omstandigheden onontwikkeld, gedurende het geheele leven in het ligchaam kan sluimeren, zonder de gezondheid of het ligchaam in gevaar te brengen.

De aanleg tot een ziekte openbaart zich door verschillende verschijnselen, nu eens meer dan weder minder duidelijk. Er ligt iets kenmerkends in den uiterlijken vorm van zekere ligchaamsdeelen, van zekere organen, in de verhouding van enkele deelen tot elkaar, dat ons noopt zekeren aanleg aan te nemen. Door dit bepaalde, in het oogloopende kenmerk onderscheidt zich de aanleg tot ziekte van de neiging tot dezelve. Er zijn menschen, die bij de geringste verwisseling van weersgesteldheid rhumatiek gevoelen; menschen, dien een natte voet een verkoudheid berokkent. Zulke menschen zijn tot verkoudheden, tot keelontsteking, enz. geneigd; men kan echter niet zeggen, dat zij aanleg tot keelontsteking, enz. hebben. Aanleg vereischt vooreerst een bepaalden ligchaamsbouw, welke in het geheel of in gedeelten in het oog loopend optreedt. De neiging tot een ziekte verbergt zich trouwens dikwijls langen tijd, en daar zij in haar stille afzondering het ligchaam geen hinder doet, vindt noch de arts, noch de familie aanleiding, haar in haar schuilhoek op te sporen. Hoe weinig beteekenend deze opmerking ook moge schijnen, is zij echter van het grootste belang. In het gebrekkig gadeslaan van de aanleidende oorzaak van een de geheele constitutie aangrijpend lijden, ligt de voornaamste grond van den geringen invloed, welken de geneesmiddelen somtijds uitoefenen.

Het gewigt van het herkennen, en vooral van het vroegtijdig herkennen van een ziekte-aanleg spreekt van zelven. Niet alleen de arts, maar nog meer de ouders en vooral de moeder liggen onder de verpligting, den aanleg en de neiging tot een ziekte op te merken. Daarna rigt en verandert men leefwijze, onderwijs, opvoeding en bepaalt men de keuze van een beroep. Wie zal zijn zoon, wanneer hij aanleg heeft tot scheefworden, werktuigkundige laten worden; wie zal toestaan, dat zijn dochter, met een teringachtigen ligchaamsbouw toegerust, tot zangeres worde opgeleid. Hinc illae lacrimae! zegt de latinist; dat is: „van daar die tranen" van hen, die een beroep gekozen hebben, niet in overeenstemming met hun ligchaamsbouw; elke dag herinnert hen aan hun ligchamelijke zwakheid en ongeschiktheid; elke pligtvervulling gaat met opoffering van kracht en gezondheid gepaard; zedelijk leedgevoel, dat elke mislukte levenstaak vergezelt, komt hierbij en een vroegtijdig einde is meestal hun lot en het treurig gevolg van het niet acht slaan op neiging en aanleg tot deze of gene ziekte.

Wanneer men echter zulk een aanleg erkend heeft en wel bij tijds, wat moet men dan doen, om de ziekte te ontgaan? — Het antwoord kan niet twijfelachtig zijn. Men moet, om weder gebruik te maken van het boven aangehaalde beeld, men moet of de deur sluiten om den loerenden dief de gelegenheid te benemen, of men moet, wanneer de regte sleutel niet te vinden is, een portier, een trouwen wachter aan de deur stellen, die elke gelegenheid tot binnensluipen afweert, en die wachter heet — diëet. In de meeste gevallen wordt geneeskundige raad dan eerst ingeroepen, wanneer de ziekte aanwezig is. Aanleg tot zekere ziekte is helaas, slechts zeldzaam het voorwerp van geneeskundige behandeling. Men stelt zich met de gemakkelijke, alledaagsche spreekwijze gerust van: dat zal wel afloopen, dat zal wel vergroeijen, dat zal bij verdere ontwikkeling wel wijken, enz. Dit zijn dwalingen, die bepaaldelijk moeten bestreden worden. Ook de aanleg heeft haar geneeswijze. Doet men niets, om den aanvankelijk zwakken aanleg tegen te gaan, zoo ontwikkelt hij zich en gaat in hoogere stadiën, trekt steeds meer organen en ligchaamsdeelen tot zich en maakt den overgang tot de werkelijke ziekte zooveel te gemakkelijker.

Bovenstaande mededeeling zal wel duidelijk genoeg aantoonen, dat het kapittel van aanleg tot eenige ziekte volstrekt niet van zooveel gewigt wordt beschouwd, als het dit verdient. Bij het gadeslaan van den aanleg wordt aan de werkzaamheid van den geneesheer een nieuw gebied geopend en duizende ziekten zouden voorkomen worden, die, zich eenmaal gevormd hebbende, de gezondheid en de vreugde des levens vernietigen, ja het leven zelfs benemen. Mogten wij daarom later op dit onderwerp terugkomen, zoo gelooven wij regt te hebben op eenige belangstelling bij het grootere publiek.

EEN HERTENGEVECHT.

Het was October en reeds schemeravond, toen ik op mijne omzwervingen in Tyrol, naar het Beijersche hooggebergte, een eenzaam gelegen houtvesterswoning bereikte, waarin ik een nachtverblijf zocht, en gastvrij werd opgenomen. Ik had daarbij het genoegen, ooggetuige te worden van een landelijk feest. Voor het huis waren namelijk de knechten en meiden, die in dienst der houtvesterij stonden, op dezen avond bijeengekomen, om volgens oud gebruik, den dag, dat zij weder ingehuurd waren, met zang en dans te besluiten. Een der aanwezige mannen speelde de citer met meer dan gewone vlugheid. Ook de jagers, die tot de houtvesterij behoorden, konden de uitlokkende muziek en flinke meisjes niet weêrstaan; ja zelfs de oude opperhoutvester voerde zijn vergenoegde echtgenoot in de rijen. Daar heerschte geen voorname afzondering tusschen meerderen en geringen. Allen waren vrolijk te moede en eendragtig bijeen. Met ongekunstelde opgeruimdheid nam de vrouw van den opperhoutvester de uitnoodiging der jagers en van de zelfs op bloote voeten dansende houtknechten aan, terwijl de houtvester zelf met een paar knappe herderinnen ronddanste. Ik, die niet dansen kon, bepaalde mij tot aanzien, en nog meer tot aanhooren, want de toonen der citer in hunne oorspronkelijke frischheid op die plaats voorgedragen, zijn voor mij het non plus ultra van muziek, en gaarne wil ik mij, door die bekentenis, om dit mijn kinderlijk standpunt op dit gebied laten uitlagchen. Ik heb toch het regt mijn genot evenzoo hoog te stellen, als zij die in hoogere spheren zwelgen.

Toen het geïmproviseerde dansvermaak een einde had genomen, ging ik met de familie vân den houtvester, na vriendelijk door hen te zijn uitgenoodigd, naar de met hertenkoppen opgesierde voorkamer, om daar in hun gezelschap het avondmaal te gebruiken. Soep, gerookt wildbraad en ooftkoeken, daarbij een teug frisch bier, smaakten mij kostelijk na mijn lange wandeling. Daarenboven werd de maaltijd door menig belangrijk jagtverhaal gekruid, want daar men ook mij langzamerhand als behoorende tot het gild begon te beschouwen, werd zelfs ten laatste de oude door wind en weer gebruinde jager spraakzamer, dan hij wel anders was.

Voor hij zooverre kwam, had hij mij met schier toornige blikken aangezien, die echter gelijktijdig van een zekere goedhartigheid getuigden. Het was laat geworden; want de donkere notenboomenklok gaf door een schor, tienmalen herhaald koekoekroepen het vergevorderde uur aan. Helder scheen de maan door de kleine vensters, en nevelen rustten in de rotsspleten. Op eenmaal hoorde men het verwijderd geschreeuw van een hert. Ik luisterde aandachtig, en zelfs lieten deze krachtige toonen niet na om op den daaraan gewoon zijnde jager indruk te maken. Wij zwegen allen, en luisterden naar het welkome geluid. Ik opende het venster, waardoor de frissche avondlucht binnendrong, om het geschreeuw van het vurige dier duidelijker te vernemen. Het is de veertienënder, die boven op den hoek van den Geiswand staat, sprak thans Seph, zoo heette de oude knaap, die om zoo te zeggen, een wandelende kronijk geworden was in de houtvesterij, want in een tijdsverloop van veertig jaren had hij reeds drie heeren bijgewoond. Het blijft de schoonste plaats voor het vurige hert, die wij hier in den omtrek hebben; gij kunt er wat te zien krijgen, aldus vervolgde hij tot mij, wanneer gij langer blijft. Welk een schouwspel leverde het gevecht van de beide herten niet op, wier gewei boven de deur hangt. Daar mij die reeds bij het binnenkomen in het oog gevallen waren, en zij blijkbaar in den strijd onafscheidelijk in elkaar verward geraakt waren, zoo als men somtijds wel meer aantreft, waren die woorden van den ooggetuige van den strijd van groot belang, en ik stelde daarom alle mogelijke pogingen in het werk dezen veteraan der jagt tot een meer uitvoerig verhaal te krijgen. Het mogt mij gemakkelijker gelukken, dan ik vermoed had. Nadat ik het venster had gesloten, want het was gevoelig koud geworden, en het vuur in den haard was opgerakeld, namen wij aan de groote, achthoekige ahornhoute tafel plaats, en Seph begon zijn verhaal. Met gespannen aandacht hoorde ik toe, terwijl de anderen, die dit verhaal niet voor de eerste maal aanhoorden, zich aan een zachte sluimering overgaven.

Toen onze Seph voor omstreeks acht jaren van de bergen daalde, na een ouden gemsbok geruimen tijd vergeefs vervolgd te hebben, en hij aan het zoogenaamde jagershuis was gekomen, hield hij vermoeid aldaar stil, om de zon te zien ondergaan. Hij, die gezien heeft, hoe wóndervol verheven een aanbrekende nacht in de Alpen is, wanneer de scheidende zon den zilveren den en den saprijken olm, en de hoekige met sneeuw bedekte rotsen met goud overgiet, terwijl het lager gelegen gebergte reeds in schaduw is gehuld, en men de opstijgende nevelen ziet her- en derwaarts golven, die zal het ook natuurlijk vinden, dat zelfs een daar wonende jager somtijds over dergelijke tooneelen opgetogen staat. De zon was reeds achter de hoekige bergreuzen verdwenen, en reeds maakte onze jager zich gereed om verder af te dalen, toen het luide geschreeuw van een hert andermaal zijn aandacht trok. Het geluid kwam van den tegenoverliggenden zoogenaamden steilen hoek, een moerassige, vrije plaats, slechts met eenige dennenboomen begroeid. Deze wordt van drie kanten door steile rotsspleten en houtrijke kloven omringd, terwijl de vierde opene zijde als een klip over een uitgestrekt dal uitsteekt, dat diep in zijn bedding een snelvlietende beek omvat.

Het geschreeuw van het hert deed onzen Seph onmiddellijk de oogen daarheen wenden, en daar

het tamelijk ver van hem verwijderd was, den verrekijker, dien elke jager met zich voert, ter hand nemen. Hij ontdekte dan ook een twaalfënder, welke, zoo even uit de moerassige streek gekomen, het met zich voerende wild bijeendreef. Daarna als heer dezer plaats optredende, had hij zijn krachtige stem doen hooren, die de kalme rust des avonds had afgebroken. Nadat de echo uit het gebergte weder zweeg, en een diepe rust, slechts door het ruischen van een beekje of door een nederrollenden steen afgebroken, weder ingetreden was, werd deze andermaal door het geschreeuw van een hert, en wel van een ander, ook aan de overzijde van de rots, afgebroken. Als een elektrieke slag had deze schreeuw het hert, dat de plaats aldaar beheerschte, aangegrepen, en van woede snuivende, had hij den mededinger geantwoord. Thans was ook de andere op vrij terrein verschenen, en had met stoutmoedig gebogen hoofd en luide stem de tegenpartij uitgedaagd. Woedende had deze het getakte gewei ter aarde gebogen, en stiet hiermede tegen de aldaar rottende boomstammen, dat de stukken heinde en verre heenstoven. Daarop was hij snuivende en gorgelende den binnendringer tegemoet gerend, die niet minder strijdlustig ook op den anderen was losgestormd, zoodat zij op het midden der vlakte aan elkaar kwamen. Klapperend waren zij met het gewei zamen gestooten, en dewijl de wederregtelijke binnendringer daarbij op de voorpooten nederviel, ware hij bijna verloren geweest. Snel opspringende nam hij de vlugt, en wel naar de opene zijde. Daar de andere hem vervolgde, had hij om het gevaarlijke terrein aan de helling te vermijden, zich weder omgewend, zoodat de twaalfënder andermaal krakende in de horens van het andere hert rende, zonder dat dit echter thans ter aarde stortte. Evenwel was het ook thans blijkbaar de zwakste geweest, want bij het aandringen was het achteruit geweken, zonder dat hunne koppen evenwel uit elkander geraakten; zoo waren zij dan kop aan kop geketend, en zelfs al kwam deze of gene te vallen, waren de geweiën te sterk in elkander beklemd geraakt, dan dat zij los zouden gelaten hebben.

Langen tijd zwierven zij aldus over de plaats van den strijd, hoewel zij steeds meer en meer de steile berghelling naderden. Geen van beiden was geweken, geen overwinnaar gebleven. Eindelijk was het zwakkere gestruikeld, en lag ten onderste boven. Door de inspanning om weder op den voet te komen, en door het onophoudelijk aandringen van den overwinnaar, die zich thans wel gaarne van zijn vijand had losgemaakt, was het liggende hert aan het glijden geraakt, waartegen de overwinnaar te vergeefs alle pogingen in het werk stelde. Eerst langzaam en daarop steeds sneller waren de beide herten al meer en meer de steile helling genaderd, tot het liggende dier eindelijk een steunpunt had gevonden aan eenige kruipende struiken. Hier trachtte het nogmaals met inspanning van alle krachten zich op te rigten, doch de struiken begaven hem, en bij het verder glijden, dat thans op verschrikkelijke wijze in snelheid toenam, had het ook zijn overwinnaar ter aarde gerukt. Buiten staat eenigen weerstand te bieden, rolden de beide sterke dieren in dolle vaart op den afgrond aan. Als een lawine rukten zij boomstammen, steenen en rotsblokken met zich voort, die in groote sprongen ratelend in de diepte nederstortten, welke daverende het gedruisch herhaalden. Als een hagelbui, die den naderenden donder voorafgaat, was ook deze steenregen den onvermijdelijken val der aan den dood gewijde, prachtige dieren vooruitgegaan. Als een groot rad, welks as de koppen der beide dieren vormden, sloegen zij thans in de ronde, en hadden zij weldra het laatste steunpunt onder zich gevoeld, waarbij het hert, dat boven den afgrond zweefde, nog een laatste, wanhoopige poging in het werk stelde, om zich vast te houden, doch door den boven hem heenslaanden strijdgenoot in den donkeren afgrond werd geslingerd.

Aan het oog ontrukt, had men nog slechts het kraken en breken van takken gehoord, toen de beide zware ligchamen door de oude dennenboomen sloegen, en eindelijk vernam men een doffen slag, toen de prachtige dieren op de naakte rots te pletteren vielen.

Daarop was diepe kalmte gevolgd, welke, zoo als de verhaler zeide, een onaangenamen indruk op hem maakte, en hij, de onverschrokken jager, schrikte, toen na verloop van eenige minuten nog losgemaakte steenen in de diepte stortten.

Gedurende dit laatste tooneel was de maan boven het rotsgebergte opgegaan, en verlichtte het eenzame, met dennen beplante pad, dat onze Seph naar de houtvesterswoning had ingeslagen.

Den volgenden dag was de man met eenige knechten in het dal gegaan, om de verpletterde dieren op te zoeken. Geheel aan stuk gereten vond men ze ten laatste tusschen zware, rijk bemoste rotsblokken, en hoog boven hen zweefden reeds een paar gieren, aangelokt door den welkomen buit. Weldra had men hen te voorschijn gehaald, en werd het vleesch onder de arme bewoners van het dal verdeeld. Het gewei echter, een tien- en twaalfënder, had Seph ter herinnering voor zich zelven bewaard.

Zoo luidde het verhaal van den eenvoudigen jager, uit wiens mond het zeker dubbel aangenaam klonk; want waar ter wereld is er een trouwhartiger taal dan onder de eenvoudige bewoners der hooggebergten van Tyrol en Beijeren. Voor mij is zulk een flinke, stevige, door wind en weer geharde jager, wanneer hij u met het welgemeend „Groet u God" de hand reikt, een waar ideaal. En is een flink natuurmensch, zelfs in zijn onwetendheid, die dikwijls door gezond verstand en ronde manieren vergoed wordt, niet benijdenswaard?

DE PELGRIMAADJE NAAR MEKKA.

De pelgrimaadje naar Mekka, die heden ten dage nog met even veel godsvrucht en ijver verrigt wordt, als in de eerste jaren van het Islamismus, dateert van een nog veel vroegeren tijd dan Mahomed. Sedert onheugelijke tijden voor hem bezochten de heidensche Arabieren van het schiereiland Arabië in menigte den heiligen tempel van Kaba. Te vergeefs trachtte de profeet en wetgever dit gebruik af te schaffen; hij moest met de volkeren, die hij aan zijn wil wilde onderwerpen, ten opzigte dezer eeuwen-oude gewoonte onderhandelen, en hij wilde liever deze traditionnele gewoonte door de godsdienst heiligen, dan zijne grootsche plannen opgeven, en stelde zich tevreden, dien pligt, dien de Arabieren tot hiertoe tegenover hunne afgoden vervulden, over te nemen, als geschiedende ter eere van den waren God.

De overlevering der Muzelmannen schrijft de stichting van dien eersten tempel aan Adam zelven toe, die hiertoe vergunning vroeg van God. Zijn zoon Seth, aldus vervolgt de overlevering, bouwde een anderen tempel, aan dezen gelijk, van steen en kalk, welke door den zondvloed vernietigd, en langen tijd daarna op bevel van God weder door Abraham en zijn zoon Ismaël herbouwd werd. Volgens de overlevering was het op dit tijdstip, dat de beroemde zwarte steen met Adam uit den hemel gevallen, door den engel Gabriël aan Abraham gebragt werd, die hem aan een der hoeken van den heiligen tempel bevestigde. Deze steen is niets anders dan een Aerolieth, van buitengewonen omvang. Volgens het zeggen van den geschiedschrijver Aboel Feda, werd deze tempel, na herhaalde malen hersteld te zijn, weinige jaren voor de geboorte van Mahomed herbouwd, door de Khoraïschiten, een volksstam, waartoe de profeet behoorde. Eenigen tijd later liet Abdallah-Sbn-Zobeïr, kalief van Mekka er vele reparatiën aan doen, en eindelijk werd hij in het jaar 74 van de Hegira herbouwd door El-hudjadj-Sbn-Yoursef, luitenant van kalief Abdel-Maleh, die zich van Mekka had meester gemaakt; deze gaf aan het gebouw den vorm, welken het nagenoeg onveranderd tot op onze tijden heeft behouden. Sedert dien tijd is de tempel herhaalde malen hersteld geworden, en wel voornamelijk in 1621 en 1631.

Mahomed heeft in den Koran van de pelgrimaadje naar Mekka een der vier hoofdpunten gemaakt in zijn godsdienst, wat de praktijk betreft. Voor den waren geloovige maken zij ook zoovele verpligtingen uit, welke men niet kan nalaten; zij zijn: het gebed, de aalmoes, het vasten en de pelgrimaadje naar Mekka. Ieder geloovige moet dien togt, ten minste eenmaal in zijn leven doen, en slechts ziekte, gebrek aan de noodige fondsen en ellende kunnen van die taak ontslaan. De vrouwen zelfs zijn er niet van ontslagen.

Er is nog een pelgrimstogt die de Muzelman, na dien van Mekka, moet vervullen, namelijk naa Medina, waar hij het graf van den profeet moet bezoeken; doch de pelgrimaadje van Mekka is van goddelijken oorsprong, terwijl die van Medina slechts een kerkelijke instelling is. De heilige boeken, de Koran, schrijven de eerste formeel voor; het gebruik, de overlevering en de vroomheid hebben de tweede geheiligd; met andere woorden indien een pelgrim na alle plegtigheden te Mekka te hebben waargenomen, om eenige reden buiten staat was zich naar Medina te begeven, om op het graf van den profeet te bidden, hij zou zijn pelgrimaadje als naar den regel volbragt beschouwen, en hij zou gelooven, geheel en al zijn pligt vervuld te hebben, zooals zijn godsdienst dien voorschrijft.

De pelgrimaadje naar Mekka is voor den waren geloovige zulk een voorname pligt, dat volgens de uitspraak van een geleerden dokter, de scheik El-Ghazali, de profeet zou gezegd hebben: men zou even zoo goed als Jood of als Christen kunnen sterven, als willens verzuimd te hebben eenmaal in zijn leven dien gewigtigen pligt te vervullen.

Het zou te veel ophouden, de talrijke bijzonderheden te vermelden, die er aan verbonden zijn, wij willen ons derhalve alleen tot de voornaamste bepalen.

De pelgrimaadje moet geschieden in de eerste dagen van de laatste maand van het Muselmansche jaar, die van Zou-'l-Hedjah, de maand aan die plegtigheid gewijd, zooals de naam dit aanduidt.

Op den tienden van die maand worden de godsdienstige plegtigheden bekroond, door de viering van het feest der offerhanden, door de Arabieren Aïd-el-Corban of Aïd-el-Dhohïa, en door de Turken Corban-Beyram genaamd.

Zoodra een Muzelman, die den togt naar Mekka onderneemt, de grenzen der stad overschrijdt, moet hij zijn kleeding afleggen en het gewaad van den pelgrim, Ihram geheeten, aantrekken, hetwelk bestaat uit twee stukken wit linnen, waarvan hij het een om het middel vastgordt, zoodat het tot aan de kuiten reikt; terwijl hij het andere over de schouders slaat, zoodat het den regterarm vrij laat. Het hoofd moet zonder eenige bedekking zijn, en de voeten met ligte sandalen bekleed; vele pelgrims dragen geen schoeisel. Zoolang zij die kleederen dragen is het hun verboden te jagen, en dit verbod is zoo bepaald, dat zij zelfs geen insecte, geen ongedierte, dat hun lastig valt, zouden dooden. Gedurende den tijd der pelgrimaadje moeten zij zich zeer in acht nemen in hun taal, en zorgvuldig alle twist en oneenigheid, alle toornige en onkiesche woorden en den omgang met vrouwen vermijden.

Bij zijn komst te Mekka begint voor den pelgrim, geholpen door een gids, de reeks der plegtigheden, die wij kortelijks willen aanstippen.

1°. Den tempel bezoeken; zeven malen rond de Kaba gaan, dan eens loopende, dan weder wandelende, uit te gaan van den zuidoostelijken hoek, waar de zwarte steen bevestigd is. Bij elken toer moet men dien steen kussen of met de hand aanraken.

2°. Den dorst lesschen met water uit den put Zem-Zem. Volgens de overlevering der Muzelmannen ontsprong deze put op een wonderdadige wijze aan de voeten van Hagar, toen zij met haar zoon in deze woestijn rondzwierf.

3°. Stilstaan en bidden bij de station van Abraham. Deze plaats wordt aangeduid door een steen, waarop, volgens de overlevering, Abraham stond, toen hij den tempel bouwde. Men wil nog in dien steen het indruksel zien, dat de voeten van den aartsvader hebben achtergelaten.

4°. Stilstaan en bidden bij de plaats, genaamd El-Madjen, waar Abraham en Ismaël den kalk mengden, die bij het bouwen van den tempel gebruikt werd.

5°. Zeven malen heen en wederloopen tusschen de bergen Safa en Merwa, in de stad zelve gelegen. Deze plegtigheid geschiedt ter herinnering aan het wanhopend ronddolen van Hagar, toen zij naar water zocht, om haar zoon Ismaël den dorst te lesschen.

6°. Zich op den negenden dag van de maand naar den berg Arafat begeven, na het morgengebed verrigt te hebben. Deze berg is twaalf mijlen ten westen van Mekka gelegen, en wordt genaamd Djebel-el-Rahma, berg der erbarming. De overlevering zegt dat Adam en Eva uit het paradijs verjaagd, de aarde betraden, de eerste op het eiland Ceylon, en Eva op den berg Arafat; dat Adam daarop zijn gezellin over de geheele aarde gezocht heeft, en haar eindelijk aan den voet van dezen berg ontmoette, en dat hij daarom, na door den engel Gabriel hiertoe te zijn aangespoord, op die plaats een tempel oprigtte. Mahomed beklom den berg Arafat om zijne godsdienst-oefeningen te houden en te prediken. Ten tijde der pelgrimaadje spreekt de Khatib of prediker een lange redevoering uit, waarbij hij aan zijn linkerhand de plaats heeft waar het gebedenhuis van Adam stond, terwijl hij zelf een weinig voor de plaats staat, waar de profeet nederknielde om te bidden. De ontzaggelijke menigte, die aan den kant van den berg of in het dal een plaats heeft gezocht, hoort hem aanvankelijk met stillen ernst en al biddende aan; doch tegen het einde hoort men slechts onderdrukt schreeuwen en gezucht en gesnik, als wilde men God zijn spijt te kennen geven over bedreven zonden, en hem daarvoor vergiffenis vragen.

7°. Na den nacht in gebeden rond de kapel Mozdalifa, op korten afstand van den Arafat, te hebben doorgebragt, begeven zich de pelgrims even als den voorgaanden dag, en dus voor de tweede maal naar het dal Mouna, omstreeks drie duizend schreden lang, en op een uur afstands gelegen. In digte massaas leggen de pelgrims den langen weg af, die door het dal loopt, en werpen tegen de drie zuilen, die er op zekeren afstand zijn opgerigt, en de duivelszuilen genaamd worden, drie kleine steenen, die zij zorg gedragen hebben met zich mede te nemen van den bodem, die de kapel Mozdalifa omringt. Deze plegtigheid heeft tot doel de handeling van den aartsvader te gedenken, toen hij, op het oogenblik dat hij zijn zoon ging offeren, den duivel tegenkwam, en hem met steenen van zich joeg. Dadelijk daarop offeren de pelgrims in het dal de verzoenende offeranden. Is deze plegtigheid afgeloopen, zoo scheren zij zich het hoofdhaar af en korten de nagels; deze haren en nagels worden zorgvuldig begraven. Dit is de laatste plegtigheid van de pelgrimaadje. De pelgrims blijven evenwel nog twee dagen te Mouna, keeren daarop naar Mekka terug, bezoeken nogmaals den tempel, en maken zich onmiddellijk tot den terugtogt gereed.

De geloovigen, die alvorens te Mekka te komen, reeds den togt naar Medina gemaakt hebben, schepen zich gewoonlijk te Djeddah in, hetzij om naar Egypte, naar de Persische golf of naar Indië te gaan. Zij, welke dit vrome bezoek nog niet aan de tweede heilige stad gebragt hebben, gaan van Mekka daarheen. De plegtigheden, die men te Medina moet in acht nemen, bestaan in het opzeggen van gebeden in de moskee van den profeet Mesdjed-El-Nabi: 1°. op de plaats, genaamd El-Rawdza of „de tuin;” De profeet had gezegd: tusschen mijn graf en mijn predikstoel is een tuin der tuinen van het paradijs; 2°. aan den predikstoel van den profeet; 3°. op de plaats El-Hudjirah of „de kamer;” dit is de kamer die Aïscha, de bevoorregte vrouw van den profeet bewoonde, en waar hij begraven werd. Behalve zijn graf vindt men er ook dat van de kaliefen, Abou-Bekr en Omar; 4°. op de plaats Mahbat-Gabriel, waar de engel Gabriel uit den hemel daalde en Mahomed verscheen; 5°. bij het graf van Fathima, de dochter van den profeet en de vrouw van Ali.

Men weet, dat de profeet met eigen hand aan de moskee van Medina bouwde. Het huis, dat hij bewoonde grensde aan het heiligdom. Hij stierf aldaar des Maandags, 12 Rabiel-Aouel; het elfde jaar van de Hegira of vlugt (8 Junij 632).

Behalve de aangegeven plaatsen in de moskee van den profeet, moet de pelgrim nog bezoeken: 1°. de moskee van Koeba of van „de koepel,” welker fondementen door Mahomed op de plaats werden gelegd, waar de kameel stilhield, die hij besteeg op zijn vlugt van Mekka naar Medina; 2°. de berg Ohod, beroemd om het hol, waarin zich de profeet gedurende zijn vlugt verborg; verder ook beroemd om de wonderdadige bron, waaraan hij zijn dorst leschte; door een gevecht, dat hij zijne verbitterde vijanden leverde, en ten laatste om het graf van Aaron, dat volgens de overlevering hier moet zijn; 3°. het kerkhof, genaamd El-Bakia, waar de kalief Othman, de minne van den profeet, zijn zoon Ibrahim en verscheidene zijner vrouwen gebalsemd werden.

Ten slotte willen wij nog vermelden, dat bij de troonsbestijging gebruikelijk is, dat de sultan een geschenk maakt aan den tempel te Mekka, een rijk tapijt, dat te Constantinopel gemaakt wordt, Kissoua is geheeten, en bestemd om de muren van den tempel Kaba te versieren. Somtijds word deze vrome offerande na verloop van een aantal

jaren door denzelfden vorst herhaald. Zoo had ook sultan Mahmoud, de grootvader van den thans regerenden sultan, de gebruikelijke godsdienstige schatting bij zijn troonsbestijging geleverd, doch eenige maanden voor zijn dood beval hij, dat men een nieuwe, rijk gestikte kissona zou maken, om aan den heiligen tempel ten geschenke te geven; daar hem echter de dood verraste, voor hij aan zijn voornemen gevolg had kunnen geven, zond zijn zoon, de onlangs overleden sultan in het tweede jaar zijner regering, het vrome geschenk zijns vaders naar den heiligen tempel. Ten gevolge daarvan zegt men, dat de vorige sultan zich niet gekweten heeft van dit oude gebruik, dat opklimt tot den tijd der eerste kaliefen.

Volgens een ander gebruik, dat ook van vroegere tijden teekent, zendt de onderkoning van Egypte jaarlijks plegtig een rijk tapijt, van Egyptisch fabrikaat, dat bestemd is om het heiligdom van den Kaba uitwendig te versieren.

Elk pelgrim moet zich bij zijn vertrek van het voedsel voorzien, dat hij op reis behoeft; hij heeft slechts regt op een rantsoen water.

Voor een groot aantal personen is de reis naar Mekka niet alleen de vervulling van een vromen pligt, doch men beoogt er ook winst mede, door den verkoop van koopwaren, die men medevoert, en die men in de Hedjaz verkoopt, of die men tegen andere waren inruilt, welke men op den terugreize weder met zich voert.

Gewoonlijk begeeft zich de pelgrim niet alleen op weg, doch vereenigt zich met andere personen van zijn land of stam, die aldus vereenigd, groote troepen uitmaken, die met hunne zaken, tenten, gereedschappen en balen koopmansgoederen dien togt aanvaarden. Dikwijls is de bagaadje van die karavanen aanzienlijk en hinderlijk. Wat de behoeftige pelgrim betreft, hij volbrengt zijn togt al bedelende èn bij de lieden, door wier land hij trekt, èn bij zijne makkers op die reize.

Bij hun komst te Djeddah wonen de pelgrims in de caravanseraas of openlijke herbergen. Het is niet zeldzaam aldaar tien of vijftien personen met hunne goederen opeen gestopt te zien in vertrekken, die geene vijf en twintig voeten in het vierkant hebben. De Arabische pelgrims, en wel de Marokeezen, de Algerijnen en de bewoners van Tunis geven de voorkeur om te wonen in de tenten, die zij met zich voeren, en die zij op den publieken weg opslaan.

Gewoonlijk toeft de pelgrim niet langer dan achten veertig uren te Djeddah, en zijn eerste zorg aldaar aangekomen, is voor middelen van vervoer naar Mekka, namelijk kameelen.

De reis van Djeddah naar Mekka geschiedt bij karavanen in acht en twintig uren, terwijl men, om de hitte des daags te vermijden, des nachts reist.

Volgens berigten van die plaatsen zelven, bedroeg het aantal pelgrims in 1857 140,000, in 1858 160,000 en in 1859 50,000. Dit aanmerkelijk verschil in het aantal in het jaar 1859 moet men naar het oordeel der inwoners aldaar toeschrijven aan de gebeurtenissen, die het vorige jaar te Djeddah waren voorgevallen, en aan de vrees voor de cholera, die in het jaar 1858 zoo ontzettend onder de pelgrims woedde.

DE BEGRAAFPLAATS IN CERRO DE PASCO.

SCHETS NAAR

Fr. Gerstäcker.

Waar ik ook geweest ben, zoo heb ik slechts zelden verzuimd de begraafplaats te bezoeken, waar men gewoonlijk iets nieuws aantreft, iets dat onze opmerkzaamheid boeit. Ook in Cerro de Pasco verzuimde ik dit niet, en werd voor mijn moeite rijkelijk beloond.

Ik kwam juist bij tijds, om de begrafenis van een kind bij te wonen, iets dat daar drukker voorkomt dan op andere plaatsen, dewijl de fijne en koele lucht niet zeer geschikt schijnt te wezen voor den kinderlijken leeftijd. Het kerkhof zelf is voor zulk een volkrijke stad, want zij telt 15000 inwoners, buitengewoon klein, en door hooge muren omgeven. Zonder eenig versiersel liggen de dooden in hunne kille graven; want geen bloem komt op deze hoogte in het wild voor, en slechts groeit een dun en hard gras op de lagere heuvelen. Ook de gedenkteekenen, die men voor de dooden hier opgerigt heeft, laten veel te wenschen over. Men moge het hartelijk goed gemeend hebben, daaraan twijfel ik volstrekt niet, doch van cararisch marmer is het niet, ook niet van Italiaansche kunst; maar wit bepleisterde leem schijnt zoo lang bekrabbeld en behamerd te zijn geworden, tot het den een of anderen vorm van zuil of urn heeft aangenomen, en schijnt over het algemeen slechts bestemd te zijn om onder eenigen vorm, met een zwart kruis of een bal en twee dwarshouten, hetgeen doodshoofd en beenderen moet voorstellen, den naam van den doode en dag van overlijden te dragen.

Mijn geleider, die reeds lang in Cerro de Pasco leefde, verhaalde mij het een en ander van onlangs overleden personen. Een die eergisteren ter aarde besteld was, was voor korten tijd nog de rijkste mijnbezitter geweest, die zijne schatten bij millioenen telde. Natuurlijk had hij meer willen hebben, en het ongeluk vervolgde hem daarna zoozeer, dat zijne vrienden hem op hunne kosten hebben doen begraven. Digt daarbij stond een eenvoudige witte steen, dat is een vierkant monument van leem opgebouwd, en met kalk bepleisterd; de hoeken waren er reeds afgestooten, en nog ontbrak er een opschrift aan. Onder deze steen lagen twee zusters, de schoonste meisjes der stad, die slechts een paar dagen na elkaar gestorven en hier begraven waren — en geen bloem versierde haar graf!

Mijn opmerkzaamheid werd thans in aanspraak

genomen door eenige lieden, die het kerkhof betraden, en die ik ook niet zoo dadelijk zou bemerkt hebben, zoo niet een bruine knaap hen vergezelde, welke vrolijke liedjes op de viool speelde. Ik draaide mij om, om te zien, van waar deze juist hier niet passende toonen van daan kwamen, en was hierdoor in de gelegenheid, den lijkstoet te beschouwen. Vooraan ging een halve Indiaan, die een kleine tafel op het hoofd droeg, en op die tafel lag het lijk van een klein meisje, misschien een maand vier of vijf oud. De ouders waren te arm geweest om het kind een kist te koopen, maar een kleine zijden doek had er moeten zijn, en kunstbloemen om het bleeke tedere voorhoofd moesten de ontbrekende natuurlijken vervangen. Naast den persoon, die de tafel op het hoofd in evenwigt hield, ging de man met de viool, die allerlei vrolijke liedjes speelde, want het kleine in zulk een teederen leeftijd gestorven kind was volgens het geloof van de Zuid-Amerikanen onmiddellijk den hemel ingegaan, en een engel geworden, waar het thans aan Gods troon voor zijne ouders kon bidden. Achter den trein volgden zes of acht vrouwen van verschillenden ouderdom; te vergeefs trachtte ik echter onder haar de moeder te onderkennen. Treurig scheen niemand van haar te zijn, en naauwelijks waren zij de kerkdeur voorbij, of zij zetten het kleine lijkje neder, en namen zelven ook op den grond plaats, haalden de brandewijnflesch te voorschijn, en begonnen vrolijk te drinken. — In een tegenovergestelden hoek van het kerkhof waren inmiddels een paar mannen bezig een graf te graven, en daarop was het wachten nu, om het lijkje in te leggen.

Het duurde omstreeks een uur voordat de mannen het graf diep genoeg gedolven hadden, want ook zij spraken daarbij de jeneverflesch druk aan. Eindelijk waren zij zooverre gevorderd, en de trein, met den vrolijken violist aan het hoofd, begaf zich naar het graf. Digt bij dit graf, dat ter naauwernood breed genoeg was om het smalle lijkje te bevatten, zetten zij het tafeltje neder, en de doodgravers wilden de kleine daarop de kunstbloemen afnemen, die waarschijnlijk slechts gehuurd waren. De peet van het lijkje — en de peten spelen in Zuid-Amerika een groote rol — verklaarde dat hij ze betalen wilde, en de doode werd daarom slechts met een klein kussen onder het hoofd in het graf nedergelegd.

Hier merkte ik iets op, dat ik niet kon verklaren, doch dat mijn gids mij nog al spoedig ophelderde. De vrouwen namelijk besprenkelden het zijden lijkkleed van het kind met olie, waardoor het natuurlijk vele leelijke vlakken verkreeg. Waarom doet men dat? Omdat in Cerro de Pasco vele kleine kinderen sterven, en de lieden daar de zeer leelijke gewoonte hebben, de kleine kostbaarheden, die ze bij zich hebben, uit te graven en te stelen. Men kan het moeijelijk gelooven, en toch moet het zoo zijn. Het graf werd daarop met aarde aangevuld, en het gezelschap nam daarop onmiddellijk zijn toevlugt tot de brandewijnflesch, die krachtig werd aangesproken, waarop men onder muziek weder huiswaarts keerde, om daar aan een vrolijk feestgelag deel te nemen.

Op het kerkhof lagen zeer vele menschenbeenderen verspreid, waarmede men op andere plaatsen anders niet zoo ligtzinnig omgaat, maar behoorlijk bergt. Ik telde drie verschillende doodshoofden en een groote massa andere beenderen; een der doodshoofden was boven op een gedenkteeken geplaatst. Ik weet niet, of dit dezelfde kop is, zeide mijn gids, maar op allerzielen, dat ik ook dit kerkhof bezocht, had men dien kop zonderling genoeg toegetakeld. Deze of gene had er een rood zijden zakdoek omgewonden, en onder den kin bevestigd; de beenderen der wangen waren met roode verw bestreken, en tusschen de tanden had men een roode pijp gestoken. Het zag er verschrikkelijk uit, doch de voorbijgangers schenen er veel genoegen in te vinden.

Het weder dat tot hiertoe droog geweest was, werd dreigend. De wind stak op, en in het Noordoosten vertoonden zich zware, donkere wolken. Het was alsof een sneeuwstorm opzette, waarvan wij bijna elken dag een klein proefje konden waarnemen, en wij achtten het tijd, den weg huiswaarts aan te nemen. Juist toen wij voor het kerkhof waren gekomen, kwam ons een tweede trein te gemoet, ook weder een kinderlijkje. Deze troep was echter nog veel vrolijker dan de eerste; het was ook een kind van meer gegoede ouders, want het lag in een kistje, dat met rood doek en gele spijkers was beslagen. Vooraan gingen drie muzikanten, twee violen en een kleine harp, zooals die in Ecuador en Peru veel bespeeld wordt. De melodie was zoo vrolijk mogelijk, en daarenboven ging de harpspeler niet bedaard en kalm voor den trein uit, maar hij danste naar de maat, wendde zich nu eens ter regter, dan weder ter linkerzijde, ja draaide zich somtijds geheel om. Achter het kleine lijk, dat ook, gelijk het vorige, op een tafel werd gedragen, volgden omstreeks twaalf vrouwen en meisjes. De mannen kwamen iets achteraan, hunne papieren cigaren rookende.

De opzettende sneeuwbui was inmiddels losgebroken, de wind floot langs de kale hoogten, en wij begaven ons in allerijl naar de stad terug.

QUITO.

SCHETS NAAR

Fr. Gerstäcker.

—

Wanneer ooit iemand met ongeduld het oogenblik te gemoet heeft gezien, dat hij Quito, de hoogstgelegen stad der wereld zou betreden; wanneer ooit iemand van die luid geprezen stad van „eeuwige lente" de grootste en schoonste verwachtingen koesterde, zoo ben ik het, en wanneer ooit iemand uit de volheid zijns harten zijn Schepper dankte,

toen hij dit „paradijs" weder den rug kon toekeeren, zoo ben ik dit ook. — Het kan zijn, dat mijn verwachting door de gelezen beschrijving wat te hoog was gespannen, en dat is nooit goed; doch volgens mijn meening kan men met de geringste ingenomenheid naar Quito komen, en zal zich nog niet bevredigd gevoelen. Doch ik wil alleen mededeelen, hoe ik het daar heb aangetroffen, en dan kan de lezer zelf zich een denkbeeld er van maken.

Ter dood toe afgemat door inspanning en honger, kwam ik omstreeks acht ure des avonds in Quito, en was in het beste en fatsoenlijkste logement afgestegen. Daar in huis woonde ook toevallig de eenige Duitscher, die in Quito leefde, een horologiemaker uit het Marksche Zwitserland in Pruissen. Het gebouw scheen zeer ruim, had een breeden steenen trap, en een kleine jongen scheen als bediende aangesteld te zijn. Hij was zeer smerig en in lompen gekleed, maar het was zaturdag en wel des avonds, dus lag het stof eener geheele week op hem; morgen zou hij in allen gevalle in zondagskleederen optreden. Toen wij in het donker de trappen opklommen, vroeg hij mij zeer naïf: wilt gij ook een licht hebben? — Natuurlijk wil ik. — Ja, dan moet gij het koopen.

Ik kon mij niet weerhouden te lagchen, want het denkbeeld was werkelijk te zonderling. De kleine smerige bediende sprak echter in bitteren ernst, en voerde mij naar een donkere kelderkamer, die niet eenmaal een venster, maar slechts een deur had, die uitkwam op de galerij, welke op den tuin uitzag, en scheen niet ongenegen, mij aldaar aan mijn lot en verdere overpeinzing over te laten. Voor alles wilde ik echter, dat hij mij naar den Duitscher, aan de overzijde, zou geleiden, die zijn vreugde, van een landsman te ontmoeten, buitengemeen goed verborg. Toen ook deze mij verzekerde, dat, wilde ik licht hebben, ik een kaars zou moeten koopen, schafte ik er mij een aan; een kandelaar gaf het logement, en daarop ging ik naar mijn logis terug. Daar zag het zeer gezellig uit!

In den hoek stond een slaapplaats met oude katoenen gordijnen, en een vlechtwerk van bamboes, doch zonder matras, of wat anders tot een bed behoort. In den anderen stond een lange bank met twee leuningen, en een dun, hard kussen; in den derden een wankelbare tafel met twee stoelen; het eenige voorwerp van gemak was een ijzeren haak, daar in den muur geslagen, waar men een opening voor een deur gemaakt had; aan dien haak hing een sterk touw met een strik, terwijl de derde stoel juist hieronder stond. Door dien stoel viel mij dit ook eigenlijk eerst in het oog, en ik moest bij mij zelven lagchen, toen ik dien toestel bemerkte, want het zag er juist uit, als of hem, dien deze kamer tot verblijf was aangewezen, niets anders overig bleef, dan zich op te hangen.

Er was evenwel niets aan te doen; een bed was niet te krijgen, even zoo min als eten. Ik bestelde mij dus beneden in het huis wat chocolaad, waarvan ik evenwel, zoodra ik er om verzocht had, spijt had, zoo vreeselijk smerig als het daar was, en wierp mij daarop, in mijn mantel gewikkeld en doodelijk vermoeid, op de hard gevoerde bank tegen den kouden muur.

Dien nacht had ik het zeer koud, en kon maar niet tot warmte komen, hoewel ik mij in mijne beide mantels wikkelde. Den volgenden morgen werd ik met zware hoofdpijn wakker, en tegen den avond gevoelde ik, dat ik koorts had. Ik had in Quito den heer Wilson, den direkteur der Ecuador landcompagnie opgezocht en gevonden, en ook een Schot, dokter Jamison, leeren kennen. De dokter was vriendelijk genoeg, mij den volgenden dag, toen ik aan mijn bank vastgekluisterd was, te bezoeken; hij schreef mij een vomatief voor, en na het gebruik hiervan gevoelde ik mij veel beter. Na verloop van drie dagen althans had ik de koorts afgeschud, en kon ik weder uitgaan. In al dien tijd was, wat soep uitgezonderd, geen bete over mijne lippen gekomen, en ik was als over al mijne leden verlamd. In dien tijd ontdekte ik op de markt een tamelijk koffijhuis, en dit was inderdaad in geheel Quito de eenige plaats, waar men iets ordentelijks kon te eten en te drinken krijgen, en daar waren dan ook, de hemel weet op welke wijze, vijf flesschen, tamelijk goede Geisenheimer verdwaald geraakt. De flesch kostte anderhalve dollar; toen ik wegging, stonden de vijf langhalzen niet meer op hun oude plaats.

Toen ik mijn koorts geheel kwijt was, ging ik op mijn ontdekkingstogten in Quito uit; maar, mijn hemel, hoe weinig verkwikkelijk waren die! De omstreek van Quito is grootsch en het uitzigt van sommige naburige punten wondervol. Ik was echter te vermoeid, hen te bestijgen, en moest mij vergenoegen de met sneeuw bedekte kruinen der Pitchincha en anderen van de stad uit, te beschouwen. Quito heeft hier anders ook niets mede te maken, dan dat het van daar zijn sneeuw en ijs, en zijn koude temperatuur verkrijgt, door geestdriftvolle reizigers de „eeuwige lente" genoemd. Wanneer men het nog de „eeuwige Duitsche lente" heette, had ik er niets tegen, want gedurende de veertien dagen, dat ik te Quito vertoefd heb, hadden wij een meiweder, zoo als wij het in de laatste jaren thuis gehad hebben, nat en koud, en somtijds, wanneer de zon een paar uren scheen, een gloeijende hitte. Men is daar ook in laken gekleed en van dikke overrokken en gewatteerde poncho's of mantels voorzien; in langen tijd heb ik het niet zoo koud gehad als in die lente.

Tot dus verre over het klimaat; wat de stad betreft, deze is in regelmatig afgedeelde vierkanten gebouwd, en bestaat eigenlijk alleen uit kerken en kloosters, welker tusschenruimte met lage huizen van één verdieping is aangevuld. Quito heeft echter vreeselijk door de laatste aardbeving geleden, welke de geheele streek op hare grondvesten deed sidderen, en kerken en huizen door elkaar wierp. Deze aardbeving, de hevigste, welke

men zich in lange jaren herinnerde, duurde bijna een uur, terwijl het gevaarlijkste tijdpunt het laatste kwam, toen namelijk de beweging der aarde overeenkwam met die der golven. Nog heden staan verscheidene kerken en huizen zonder dak, en in vele straten ligt nog thans het puin der ingestorte huizen twaalf tot vijftien voet hoog, een bewijs van de kracht der aardbeving en de werkeloosheid der politie.

Verwonderlijk is het, dat zoo weinig menschenlevens bij dien ramp te betreuren zijn; want in spijt van de overdrevene berigten, die hiervan rondgingen, volgens welke eenige honderden menschen daarbij omkwamen, weet men aldaar slechts van negen personen, die er het leven bij inschoten. Een oude vrouw kwam daarbij op eigendommelijke wijze om. Zij ging voorbij de kerk van den H. Augustinus, die het meest geleden heeft, en nog niet is hersteld, toen weder een hevigen stoot plaats had. In plaats van echter naar een vrije plaats of naar de nabijheid van lage huizen te spoeden, viel zij op de knieën en begon te bidden; een paar oogenblikken later stortte een gedeelte der kerk in, en bedolf haar.

Ik bezocht de kerk van den H. Augustinus later, en het ziet er inwendig nog ongelukkiger uit. Het voorste gedeelte was door een groot gordijn afgescheiden, en daar werd regelmatig kerk gehouden. Achter het gordijn was het nog geheel en al een puinhoop, zooals dat op dien vreeselijken dag was dooreengeworpen. Het geheele gegewulfde dak van het schip der kerk was ingestort, en de met goud en snijwerk bedekte muren waren allen gescheurd.

Quito is echter de zetel der geleerdheid voor geheel Ecuador. Het bezit een universiteit, uitmuntende scholen en zeer vele schilders en beeldhouwers. Quito voorziet geheel Zuid- en Midden-Amerika van heilige- en andere beelden, die bijna allen van olieverw zijn. Natuurlijk is veel daarbij van onwaarde, doch men treft er ook zeer goede beelden aan, die allen voor een ongeloofelijken spotprijs zijn te verkrijgen, zoodat men zelfs niet begrijpt, hoe men er linnen en verw voor koopen kan. Ik heb geschilderde heiligenbeelden van anderhalven voet hoogte en één voet breedte te koop gezien voor drie Realen Ecuador, gelijkstaande met zestig cents.

Vele vreemdelingen maken er een bestaan van, om deze beelden op te koopen, en later naar andere gedeelten van Amerika over te brengen. Mijn kleine horologiemaker handelde ook hierin, en had reeds een aanzienlijk kapitaal in dien handel steken, waardoor ik gelegenheid had een belangrijke collectie bijeen te zien. Volgens zijn verzekering waren schilderijen der beste schilders van Quito daarbij, en indien dat het geval is, moet ik rondweg bekennen, dat die heeren niet in staat zijn iets origineels daar te stellen. Al de originele schilderijen waren hoogst middelmatig, en bijna allen aan de handen en voeten misteekend, terwijl zij daarentegen uitmuntende kopien van Fransche meesters leverden. In het copiëren bezitten zij werkelijk talent en vlugheid, en doen het voor een prijs, die inderdaad fabelachtig is. De prijs wordt meer naar den vierkanten voet, dan wel naar de kunst berekend; mijn kleine landsman kocht althans naar die maat, en de manier waarop hij mij de verschillende schilderijen aanprees, was even karakteristiek als onderrigtend. Hier is een zeer fraai meisje met brood, vijf voet bij drie, op sterk linnen, acht dollars. Dit is een Rachel, vier voet bij twee en een half, op sterk katoen, vijf dollars. Hier is een Christus en zondares (een zeer goede copie van een Fransch werk) vier en een half bij drie voet, negen dollars. Hier is een beeld uit de woestijn, (ook een uitmuntende Fransche copie) negen bij zes voet, vijf en twintig dollars. Een Fransche grisette, een allerliefst borstbeeld of kniestuk in levensgrootte, kostte vier dollars, en kleinere schilderijen twee en drie dollars, allen in olieverw en op linnen.

Een ander zeer aanzienlijk artikel van inkoop voor vreemdelingen zijn opgezette vogels, vooral colibries, die van alle kanten, gewoonlijk door Napo-Indianen, naar de stad gebragt worden. De jagers, die zich met het dooden dezer diertjes bezig houden, schieten hen door blaasroeren, en bereiden de huid met een zeep van arsenicum; de Indianen van de Amazonen-rivier daarentegen met peper. Al naar dat zij zeldzaam zijn, worden de afzonderlijke exemplaren van een reaal tot twee dollars betaald. Gewoonlijk zet men ze met dozijnen af, wanneer zij alsdan op een medio of halve reaal komen. De Indianen brengen ook de ivoornoot (een plantaardig elpenbeen) naar Quito, en inheemsche kunstenaars snijden hier kleine, doch vrij ruwe figuren uit, die beschilderd en aan de landlieden verkocht worden. Overigens zijn ook deze dingen goedkoop genoeg, daar men hen voor een medio het stuk koopt.

Quito heeft overigens, als stad eener Zuid-Amerikaansche republiek, een zeer beduidende industrie. Vooral worden hier massaas van grof laken en katoen gemaakt; evenzoo, en wel in een uitmuntende kwaliteit, India rubber cloth of een waterdigte stof, die ook vrij goedkoop is. De meeste fabrikaten worden echter van Guajaquil ingevoerd, en daar alles op pakzadels moet aangebragt worden, zoo kan men nagaan, hoe moeijelijk en tevens hoe duur en tijdroovend het vervoer is.

De stad zelve, die 15000 inwoners telt, is niet onbevallig, hoewel het puin, dat overal nog opgehoopt ligt, en de vele gebarste huizen haar een wel wat ruw aanzien geven. Geen stad der wereld kon daarbij reiner gehouden worden, dan Quito, want aan een eenigzins schuinen berg gebouwd, is het van den Pachincha komende water hierheen bestuurd, en kan door alle straten geleid worden, waar langs het als een waterval kon heen bruisen. En toch is er, meen ik, geen onreiner stad op de geheele aarde; want van de vuilheid der bewoners kan niemand, welke dit niet gezien heeft, zich een denkbeeld vormen. De haute volée van

Quito leeft natuurlijk afgezonderd voor zich zelve, en houdt zich binnen hare huizen, welker vensters allen op een binnenplaats uitzien. Deze heeft haar leefwijze ook meer op Europeschen voet ingerigt, met Europesche gemakken omgeven, en kan dus niet tot het volk gerekend worden. Het eigenlijke volk leeft echter veel erger dan het vee, in allen geval even zoo erg, en dat waarom is zelfs niet eens te beschrijven. De woningen der arbeiders en handwerkers zijn holen, waarin men bang is een voet te zetten, en overal waar men het oog wendt, wemelt het van ongedierte, dat men mij zelfs in schoon gewasschen linnengoed toezond. Met de grootste zindelijkheid kan men zich daarvoor niet wachten, wanneer men niet een volmaakt afgesloten huis heeft. Men kan dus nagaan, hoezeer ik mij daar op mijn gemak gevoelde.

Komt men in aanzienlijker huizen, zoo vergeet men overigens de onreinheid der stad, want schier elk heeft een kleinen, lieven, tuin, waarin wij een aantal Europesche bloemen aantreffen. Het zijn kleine eilanden in een zee van onreinheid en stank, die men dan ook regelmatig moet doorwaden, voor men zoo verre kan komen.

Het hoofdplein der stad is de Plaza, een groot, ruim plein, dat aan ééne zijde door de hoofdkerk, de andere zijde door regeringsgebouwen en aan de beide overige kanten door paleizen omvat wordt. In het midden staat een kleine springfontein. De kathedraal is een zeer groot, smakeloos gebouw, dat vooral aan de pleinzijde een groot aantal kleine gaten heeft, die voor venster dienen, zooals men bij ons in stalgebouwen ziet. Onder de overige gebouwen zijn portalen aangebragt, en de beide paleizen, waarvan het een den bisschop toebehoort, zijn in kleine lokalen voor winkels afgedeeld, welker eigenaars ook voor de deur hunne goederen uitstallen. Een goeden, fikschen winkel vindt men in geheel Quito niet, het zijn niets meer dan kleine kramen.

De Plaza zelve biedt op elken dag der week een tooneel van bedrijvigheid aan; want hier komen de meeste arreros met hunne lastdieren bijeen. Vele Indianen bieden daar de voortbrengselen van het land te koop aan; in de hoeken zijn kooplieden gezeten, die alle mogelijke vruchten verkoopen, en in een der zijstraten, digt bij de Plaza, is een rij van nationale restauratiën, waar de geregten van het land in de vrije lucht gebakken en gebraden worden.

Men vindt nergens grooter verscheidenheid van lastdieren dan te Ecuador; want van de arme Indiaansche vrouw, die behalve haar kind als toegift, onder den last gekromd gaat, wordt, naar het schijnt, alles tot lastdragen gebruikt, wat maar een rug bezit: paarden, muildieren, ezels, lamaas, ossen, die even zoo goed pakken moeten slepen als ezels en paarden. Ezels ziet men overigens het meest, en ik ben troepen van vijftig tot zestig stuks tegengekomen, die met alle bedenkelijke voortbrengselen van het land beladen waren, en langzaam naar Quito stapten, of ledig en zeer vrolijk op den terugweg naar hun vaderland waren. Lamaas ziet men betrekkelijk weinig, en die fraaije dieren draaijen den langen hals verwonderd naar alle zijden, wanneer zij zich te midden van vreemde menschen op de Plaza bevinden.

Het rijkste worden de vruchten in Quito vertegenwoordigd, en daar van deze bergen verschillende hellingen tot onder in het dal, in de warme luchtstreek bebouwd zijn, vindt men niet alleen de heerlijkste aard- en braambeziën, maar ook oranje, bananen, ananas, cherimojas (custard apple een zachtvleezige appel) en een ander lekker fruit. De winterkoppen van den Pitchincha leveren sneeuw, waaruit een heerlijk smakend ijs gemaakt wordt; meel en suiker is in massa voorhanden, en de inwoners van Quito houden dan ook buitengewoon veel van gebak en snoeperij, en wat eten en drinken betreft, zoo geloof ik, dat geene natie beter leeft, dan de beschaafde stand in Quito, zoo men althans welvarend genoeg is, om zich dagelijks zulk genot te verschaffen.

Men zegt, dat het klimaat gezond is; de stad ligt er hoog en koud genoeg voor, en toch zijn koortsen, zoo als ik tot mijn nadeel moest ondervinden, iets zeer alledaagsch, en waar men ook komt, overal hoort men, dat de menschen er aan lijden; aangenaam is het klimaat in geen geval, althans in dit jaargetijde, dat de winter of regentijd juist begonnen was. Ik heb daar laken kleederen en een dikken, warmen, wollen mantel gedragen en ben toch niet in staat geweest mij een enkele maal ordentelijk te verwarmen.

Aanstekende koortsen geloof ik niet, dat daar inheemsch kunnen worden; want ware dat het geval, dan had de vreeselijke, overal heerschende vuilheid, die reeds lang moeten aanbrengen; doch een zeer kwade ziekte vindt men er, en wel melaatschheid, en de lieden zijn snugger genoeg geweest om het hospitaal voor die verschrikkelijkste van alle verschrikkelijke ziekten nabij de stad te bouwen. Men zegt, dat een tachtig- of honderdtal personen in dat gebouw bijeen zijn, en toch worden zij slechts door een lagen, leemen muur van de buitenwereld afgezonderd, terwijl de luchtstroom, welk daarover heengaat, natuurlijk met de naburige woningen in aanraking komt. Men is trouwens wel voornemens het hospitaal eerstdaags ver van de stad te verleggen, doch dat het reeds zoo lang daar gestaan heeft, getuigt van een voorbeeldelooze ligtzinnigheid der regering. De bewoners van het hospitaal worden nagenoeg wel het geheele jaar opgesloten, en moeten ook niet met de wereld in eenige aanraking komen, want hun ziekte is ongeneeselijk. Op den dag van den H. Lazarus, wanneer in alle kerken voor hen gebeden wordt, komen zij buiten op den muur en laten aan touwen korven neder, waarin de voorbijgangers hunne liefdegaven, bestaande uit eten en drinken, werpen. Men zegt, dat hun ook geld gegeven wordt, en dat geld circuleert toch naderhand weder in de stad.

De kleeding der beschaafde klasse in Quito is

bijna geheel Europeesch. Men ziet maar weinig ponchoos, behalve bij ruiters; bijna allen dragen overrokken en burnoes, en velen hiervan zijn dik gewatteerd; ook heeft de zwart zijden hoed, deze meest ondoelmatige van alle hoofdbedekkingen, zich in de Cordilleras ingedrongen. De dames hebben ook hier hare crinolines, en zelfs van zeer aanmerkelijken omvang. Waarmede de menschen, en voornamelijk de vrouwen, den tijd zouden doorbrengen hier in Quito, zoo er geene kerken waren, dat weet de hemel; want alles ontbreekt hier, waaraan men den naam van vermakelijkheid zou kunnen geven. Theater en concerten kent men slechts bij naam; openlijke tuinen en wandelwegen bestaan niet; elkander voortdurend bezoeken gaat toch ook niet en wordt ten laatste vervelend; dus gaat men naar de kerk, en het is in Quito een groot kunststuk, een dame te huis te treffen. Zij zijn steeds in de kerk en vertoeven alleen te huis om te eten en te slapen.

Eenige kerken zijn inwendig zeer fraai en bijzonder rijk aan schilderijen en snijwerk en in allen is muziek; doch welke muziek! Quito moge in Ecuador en in geheel Zuid-Amerika beroemd zijn om haar schilder- en beeldhouwwerk, doch op haar muziek mag die stad niet bogen, en dikwijls heb ik aan den ingang van de kathedraal met verwondering toegeluisterd, hoe men zulke muziek in een kerk kon dulden. Bovenal kwam de trommel uit, en nog is het mij een raadsel, hoe men bij zulk een geraas bidden kan.

Ik had toen ook gelegenheid een troep Napo-Indianen te zien, die van den oorsprong der Amazonenrivier gekomen waren, om eenige hunner produkten te verkoopen. Zij hadden hennep tot draden gedraaid in kleine bondels, en een soort bast te koop, die hier gebruikt wordt bij het bouwen van huizen, en dient om de muren en vloeren zaam te houden, zoo dat zij bij de menigvuldige aardbevingen niet loslaten. Dit was een geheel ander doch veel sterker menschenras, dan de Indianen van de westelijke grenzen der Cordilleras. De mannen, van kleur een klein weinig donkerder, zijn in zindelijke, blaauwe onderkleederen en ponchoos, slank, krachtvol en vlug, en de vrouwen hebben zelfs een zachte physionomie vol uitdrukking, en wonderschoone, levendige oogen. Hun groote reinheid viel mij vooral in het oog en stak aangenaam af bij het verschrikkelijk uiterlijk hunner westelijke stamgenooten. Als kenmerk hadden zij het gelaat een weinig beschilderd met dunne, korte strepen van roode verw aan de hoeken van oog en mond, hetgeen hen zoo al niet verfraait, toch niet misvormt. De vrouwen dragen daarbij een sieraad, dat bij de kleur van haar huid goed past, namelijk kleine witte en blaauwe paarlen, die zij in lange rijen wel zes of acht malen om den hals slaan.

Het waren drie of vier familiën, die allen op de binnenverande logeerden van hetzelfde logement, waarin ik woonde. Met innerlijk genoegen telden en hertelden zij de kwart-dollarstukken, die zij voor hunne waren hadden ontvangen, en verkwistten het geld naderhand niet in dat ongelukkige agua ardiente, maar leefden matig, en schenen bijzonder veel genoegen te hebben. Zij hadden den ganschen dag pleizier, lachten met elkaar, en geen kwaad of ook wel ergerlijk woord viel in al den tijd voor, dat ik met hen zamenwoonde.

Reeds te Ibarra had ik het berigt vernomen, dat Guajaquil, waar tot hiertoe de sambo-generaal Franko geheerscht had, door Flores, den generaal van het voorloopig bestuur, veroverd was. De blijdschap en vreugde hierover was in Quito bijzonder groot, daar hiermede tevens de lange en treurige burgeroorlog geëindigd, en de gemeenschap met de thans eenige havenstad weder geopend was. Franko was, zoo als men vooruit gezien had, gevlugt, en wel op een Peruaansche oorlogsstoomboot, die in de haven lag, en den gewezen president naar Lima zou voeren. Juist toen ik in Quito aankwam zou de zegepraal der Quitaners gevierd worden en het feest, dat met klokgelui en godsdienstoefeningen begon, zou drie dagen duren.

Op den avond van den eersten dag had er een algemeene, tamelijk schitterende illuminatie plaats, en later groot vuurwerk op de Plaza, dat veel belangrijks aanbood. Nadat een massa raketten en lichtkogels waren afgestoken, liepen enkele menschen met een paar bordpapieren figuren, voorstellende een os en een wagen, die vuur spogen, onder de menigte rond, die zich op de Plaza verdrongen, en daarop kwamen anderen, die een met zorg bewerkten papieren soldaat droegen. Deze had een menigte nagebootste pistolen (klakkebosjes) in de hand en over het geheele ligchaam, welke in alle rigtingen werden afgeschoten, terwijl de moedwillige knapen, die hem droegen, wel acht gaven steeds bij de digtste menschenmassa te komen, waarop zij de voetzoekers afvuurden. Het gejoel en gejubel der jeugd kan men zich voorstellen, en het feest, tot welks viering alle straten, die op de Plaza uitkwamen, met guirlanden waren behangen, duurde tot laat in den avond.

Den volgenden dag was er groote processie en des namiddags het zonderlingste stierengevecht, dat men zich maar kan voorstellen. Hoe verstandige menschen op zulk een denkbeeld kunnen komen en hoe zij er genoegen in kunnen vinden, is mij tot op dit oogenblik een raadsel. Ik had reeds des morgens gehoord, dat des namiddags een stierengevecht zou plaats hebben, en achtte hier verder niet op. Des namiddags ging ik over de Plaza naar mijn gewoon koffijhuis, en vond daar een menigte bijeen, die plotseling op het geluid eener trompet uit elkaar stoof. In zag verbaasd om, want ik dacht volstrekt niet aan den stier, daar hier zelfs niet de geringste voorbereiding tot een dergelijk genoegen was genomen: geen afperking of beschermend getimmerte, geene banken, kortom, niets, dat tot zulk een gevecht behoort. Daar kwam onverwachts een tamelijk wilde stier in vollen galop de Plaza opgerend, waar het volk naar alle kanten uit elkaar stoof, en Indiaansche en andere vrouwen, die in alle kalmte bij hare zakken boo-

nen, maïs en aardappelen waren gezeten, sprongen op en trachtten in koortsachtigen haast hare waren in de naaste winkels te bergen.

Ik zelf sprong den digst nabijzijnden trap van een der regeringsgebouwen op (mogelijk was dit het natuurlijk gevoel, dat mij als een echte Duitscher noopte, bij de politie bescherming te zoeken), en kon van hier uit het geheele druk bezochte plein overzien. Ik bemerkte toen ook, dat de stier volstrekt niet geheel en al vrij was, maar dat hem een lang touw nasleepte, waaraan een twintigtal jongens hingen, die zich de meest mogelijke moeite gaven, hem tegen te houden. Zoodra hij zich echter tegen hen rigtte, lieten zij allen gelijktijdig los, daarop sloeg de stier onverwachts een zijstraatje in, om de niets kwaads vermoedende bewoners aldaar in angst te zetten.

Na een poos bragten zij hem jubelend terug, en nu diende hij een zestal uren den bewoners tot speelpop, die hem plaagden, sarden, uitfloten, zoodat hij ten laatste in een der gaanderijen der winkels insloeg, en alles binnen de huizen dreef; daarop beklom hij de trappen der hoofdkerk, en maakte de gallerijen aldaar ledig, tot hij ten laatste zoo vermoeid was, dat de jongens aan zijn staart hingen, en zich door hem lieten slepen. Een paar malen verraste hij ook onschuldige ezeldrijvers, die van het land kwamen, en volstrekt niet vermoedden, dat zulk een dier de Plaza beheerschte. De stier was echter het verstandigst van allen, want hij deed hun niet het geringste leed, alsof hij wist dat zij met de geheele toedragt der zaken niets te maken hadden.

Nog dienzelfden avond werd een klein, weinig beteekenend vuurwerk afgestoken, en werden de regeringsgebouwen spaarzaam verlicht, — zoo iets kan men dan ook niet met goed gevolg twee avonden achter elkaar doen, en den volgenden namiddag zette een tweede stier de feestviering voort. Ja zelfs den derden dag waren de lieden nog niet verzadigd aan dit eigendommelijk spel, en een derde stier werd in beweging gesteld, die mij onverwachts, ver van de Plaza, in een naauw straatje, tegenkwam. De stilte, die in de straat heerschte, was mij wel in het oog geloopen, zoo ook dat alle deuren gesloten waren, doch ik had andere dingen in mijn hoofd, dan dit dwaze stierengevecht, en vervolgde kalm mijn weg, toen ik onverwachts den half afgematten kerel, wiens luim juist niet van de beste was, tegenover mij zag staan. Ontwijken kon ik hem niet, en ik drukte mij, tot den sprong bereid, vast tegen den muur, het dier zooveel vrije plaats latende als ik kon; nam hij aanstoot aan mij, zoo moest ik zien, dat ik mij zoo goed mogelijk te weer stelde. Snel had ik mijn poncho van mijne schouders getrokken, om hem dien in het ergste geval over den kop te werpen. Gelukkigerwijze verwaardigde het dier zich niet eenige notitie van mij te nemen, en het ging op omstreeks vijf schreden mij voorbij. Daarop verschenen ook zijne vervolgers, om het touw weder vast te houden, en de geheele troep was in het volgende oogenblik om den hoek verdwenen.

In Quito leven slechts zeer weinig vreemdelingen, en de meesten van dezen zijn Franschen. Noord-Amerika echter, dat de Zuid-Amerikaansche republieken niet uit het oog verliest, heeft er een gezant; ook woont een Schotsch geneesheer, Jamison in Quito, welke daar gehuwd is. Hij is een uitstekend natuurvorscher en kruidkundige. De eenige Duitscher in Quito is, zooals ik reeds gezegd heb, de kleine horologiemaker. Tot hiertoe was het verkeer met vreemdelingen zeer gering, want er behoort werkelijk moed toe, om, wanneer het lot ons te Guajaquil heeft doen verzeilen, een rid van acht dagen langs ruwe bergwegen te maken, enkel om deze stad te bezoeken.

Hoe weinig men in de stad gewoon is vreemdelingen te zien, bewijst dat er geen enkel fatsoenlijk logement is, en niemand lust heeft er een op te zetten, dewijl het de kosten niet kan opbrengen. Dit alles echter zal geheel veranderen, indien de weg naar den Pailon gereed is, waardoor Quito door een gemakkelijken weg slechts eenige dagreizen van de zee wordt gebragt. De bewoners van Quito zien het gewigt van dien weg ook volkomen in, en hebben ook bewezen dat zij alles wat in hun vermogen is, doen willen, om een snellen aanleg te verzekeren en te bevorderen.

De heer Wilson, dien ik gelukkig nog in Quito aantrof, had juist het contract over het bouwen van dien weg met de regering gesloten. Het werd, terwijl ik daar was, door beide partijen onderteekend, en het bouwen van den weg zal nu eerstdaags een aanvang nemen. Het zal veel geld en vele moeite kosten, doch onoverkomelijke zwarigheden staan hierbij niet in den weg, en met eenige volharding kan het in den bepaalden tijd van vier jaren best ten einde gebragt worden. Pailon wordt dan uit den aard der zaak de voornaamste haven van het land en de vereeniging kan goede zaken hierbij maken.

De heer Wilson ging echter naar Pailon terug en ik was in zooverre ook weder hersteld, dat ik mijn reis naar Guajaquil kon vervolgen. Ik was thans veertien dagen in Quito en was in dien tijd die stad van „eeuwige lente" zoo moede geworden, dat ik het uur zegende, waarin ik haar den rug kon toekeeren. In de laatste dagen leerde ik den Amerikaanschen consul kennen, den heer Buikalew, die vriendelijk genoeg was mij een verblijf in zijn woning aan te bieden. Ik kon daar zoo lang blijven als ik verkoos, en had dan ook gelegenheid Quito van een betere zijde te leeren kennen — maar ik had er reeds over genoeg van.

Ik kan dan ook gerust zeggen, dat ik, zoo lang ik aldaar was, geen vergenoegd oogenblik heb gehad; want vermoeid van de afmattende reize; gevoelde ik mij al dien tijd geen uur gezond. Mogelijk dat de koudere lucht, na mijn langdurig verblijf te Pailon, mij niet gunstig was, doch steeds was ik koortsachtig, mijn maag was niet in orde, en de vreeselijke smerigheid en vuilheid,

die mij aan alle kanten omringde, maakte dit nog onaangenamer.

Overigens was het nog zoo gemakkelijk niet als ik gedacht had, om Quito te verlaten, want nergens waren paarden te huur. Door het innemen van Guajaquil was namelijk het gestremde verkeer met die stad verder geopend, en niet alleen, dat geheele scharen van inwoners, maar ook karavanen lastdieren waren daarheen op weg, om de voortbrengselen des lands, voornamelijk anijs, tot aan zee te vervoeren. Daarenboven had de oorlog zelf een aantal paarden en lastdieren in gebruik genomen en ik moest drie dagen wachten, voor ik twee paarden tot Guaranda, iets over de helft van den weg of vijf gewone dagreizen ver, voor dertien dollars kon huren.

Den 27 October steeg ik weder in den zadel, en hoezeer ik mij al niet bijzonder wel gevoelde, was ik toch welgemoed en blijde, mijn laatsten togt door Ecuador eindelijk te kunnen aannemen. Ook kreeg ik thans weder een fiksch gedeelte der republiek te zien, en dit kon mij mogelijk schadeloos stellen voor de moeijelijkheden, die ik zeker weder te gemoet ging.

EEN DREIGEND GEVAAR.

De heer Carl Steinman bezocht den berg Hecla in IJsland juist voor de verschrikkelijke uitbarsting in 1845 plaats had, en het ontzaggelijke gevaar, waarin hij zich bij zijn beklimmen van dien vulkaan bevond, beschrijft hij in de volgende woorden.

Na mij van een gids voorzien te hebben, vertrok ik den dag na mijn aankomst te Salsun, reeds des morgens vroeg, biddende om schoon weder, goed geluk en veilige terugkomst.

Het tooneel was van den beginne aan zoo geheel verschillend van alles, wat ik aan de buitenzijde van IJsland gezien had, dat het een veel betere beschrijving verdient, dan ik in staat ben te geven. Het is voldoende te zeggen, dat wanneer men, hoogte na hoogte beklimmende, steeds den weg vervolgt naar het ijzingwekkende middelpunt, men zal bevinden, dat het gevaar, het akelige, het woeste tot een huiveringwekkende grootheid toeneemt, en wanneer men ten laatste op het hoogste punt van dien chaos is gekomen, zendt men onwillekeurig, terwijl huivering op huivering het zwakke ligchaam doet sidderen, zijn gebed op tot God, dat hij u terugbrenge naar het leven, dat gij schijnbaar voor altijd achter u hebt gelaten.

O, hoe zal ik trachten iemand het vreeselijke tooneel van verwoesting voor oogen te stellen, dat mij omgaf, toen ik eindelijk meer dan vier duizend voeten boven den spiegel der zee, op den hoogsten top van den Hecla stond. Zes uren, waarvan drie te paard en drie te voet, had ik noodig gehad, om van de wereld beneden mij opwaarts te klimmen, en nu stond ik te midden der wolken, die langs mij voorbij zweefden, in een wereld van lava-bergen, ijs en sneeuw; de lava, zwart als de nacht, de sneeuw verblindend wit; en nergens een boom, een struik, een heester of blad, of iets dat leven had, behalve mijn gids en ik zelf. Zoo ver het oog kon zien, wanneer de scheurende wolken dit veroorloofden, was niets als een reeks van zwarte, ruwe heuvelen, met sneeuw bedekte kruinen, glinsterende ijsbergen en tot ijs bevroren stroomen; geen menschelijke voet had ooit die doodsche eenzaamheid betreden; het was een wereld zonder groeikracht, waar men niets zag dan gapende afgronden, ijzingwekkende hellingen en duistere holen, die nooit eenig ander geluid hadden weerkaatst, dan den donder des hemels of het gesteun en gerommel der aarde. Het tooneel was zoo wild en huiveringwekkend, dat het in mijn gevoel was als zou ik het verstand hier verliezen, en ik beangst werd voor mijne stompe hersenen; ik gaf eenig geluid, om de doodsche stilte af te breken, en hoorde mijn eigen stem, welke somber door honderde echoos herhaald werd, tot zij zich eindelijk in het binnenste der onvruchtbare aarde scheen te verliezen.

Een der wollen dekens om mij slaande, om mij voor de snijdende koude te vrijwaren, en voorzigtig met mijn gepunten stok elk stuk grond onderzoekende, voor ik er den voet opzette, ging het nu voorwaarts over steenhoop en rotsblok, heuvelen van lava en naauwe bergspleten, kuilen en paden van sneeuw en ijs, terwijl mijn getrouwe gids mij op de hielen volgde, en mij herhaalde malen tot voorzigtigheid aanmaande. Op die wijze besteeg ik ten laatste een bergrug van aanmerkelijke hoogte, mij een weg naar den top banende, en nu en dan een stuk lava verplaatsende, dat dreunende achter mij in den afgrond stortte. Tot hiertoe had ik geen teekenen gezien van den krater, die voot tachtig jaren zijne verschrikkelijke en vernielende stroomen van gesmolten zwart zand uitspuwde, doch den top van den bergrug bereikende, zag ik neder in een soort bekken aan den lageren kant open, en met drie of vier zoomen of spleten in het midden, waarin de gesmolten sneeuw in smalle stroomen uitliep. Een eigenaardige en niet zeer aangename geur kwam met een dunnen rookachtigen damp naar boven, en ik verbeeldde mij in de verte een gorgelend en pruttelend geluid te hooren.

— Dit is zeker de oorspronkelijke krater? vroeg ik, mij naar mijn gids wendende.

De man zag zoo bleek als een lijk, en elke trek in zijn gelaat duidde vrees en ontsteltenis aan.

— Wat is er? vroeg ik schielijk. Zijt gij nooit meer op deze plaats geweest?

— Ik heb deze plaats vroeger meer bezocht, mijnheer, was het antwoord, doch ik heb nooit iets gezien, dat hierop geleek. Toen ik de laatste maal hier was, was daar dat hol niet, doch

slechts een met ijs en sneeuw bedekte vlakte.

— Inderdaad! riep ik uit, terwijl ik mijn nieuwsgierigheid hierdoor zonderling verhoogd gevoelde. En waarvoor houdt gij dit dan? Dat er een uitbarsting op handen is?

— Ik vrees zulks, mijnheer; want wat kon anders zulk een verandering uitwerken? Gij ziet, dat er warmte beneden is, die het ijs heeft doen smelten, en er blijft aan den buitenkant slechts een dunne ijskorst over, terwijl het inwendig al verdwenen is.

— En de grond hier voelt ook meer of minder warm, sprak ik, terwijl ik mijn hand onderzoekende tegen den grond hield.

— Laat ons weggaan, mijnheer, sprak de man driftig, terwijl hij met een verontrust gelaat rond keek. Ik blijf niet gaarne langer hier, wanneer wij elk oogenblik kunnen omkomen. Laten wij ons naar beneden haasten en verhalen hoe wij den staat der dingen bevonden hebben.

— Neen, sprak ik, terwijl ik mij door het gevaar zonderling gevoelde aangetrokken, ik geloof niet, dat er voor het oogenblik gevaar is; want de sneeuw en het ijs zijn, zoo als duidelijk is te zien, slechts langzaam gesmolten, en voor ik wegga om nooit terug te komen, zou ik gaarne eens in dit bekken mij wagen, en een blik slaan in een dezer spleten.

— O neen, mijnheer, sprak de gids in zenuwachtigen angst, doe dat niet, het mogt uw leven kosten.

— Ik wil het althans wagen, zoo gij mij belooft op mij te wachten, sprak ik, vast besloten het waagstuk te ondernemen, ook zonder zijn goedkeuring.

— Ik zal wachten, mijnheer, antwoordde hij, doch weet, dat gij er ingaat tegen mijn raad.

De krater of het bekken was omstreeks een vijftig voet diep, met zacht hellende kanten voorzien, en met de grootste omzigtigheid van mijn puntigen stok gebruik makende, begon ik dadelijk af te stijgen, dikwijls stil houdende, om den warmtegraad van de lava met mijn hand te onderzoeken; ik bevond, dat de grond langzamerhand warmer werd, hoewel niet in die mate, om er zich ongerust over te maken. In korten tijd was ik op den bodem, en stond ik aan den rand van een dier zoomen of spleten, die ver tot in het hart van den berg leidden. De opening was omstreeks vier voeten wijd, en zigzag van vorm. Een sterke en eigendommelijke reuk steeg er uit op; een klein beekje, dat druppelend liep, en door het ijs en de sneeuw voortgebragt werd, welke bovenop smolt, liep er in uit; doch ik kon alleen maar zien, dat het in de duisternis omlaag verloren ging; voortdurend vernam mijn oor een gorgelend, sissend, kokend geluid, bij korte tusschenpoozen vergezeld van rommelende schokken en zachte ademtogten van warme lucht.

De plaats, het tooneel en bovenal het gevoel van gevaar, dat er aan verbonden was, hielden mij met een soort van magnetische betoovering gebonden, en ik gevoelde sterke aanvechtingen om mij zelven in dien ijzingwekkenden afgrond te storten. Bij ondervinding wetende, dat de rede niet altijd bij magte is in zulke gevallen onze daden te besturen, ging ik langzaam eenige stappen achterwaarts; doch ik bleef nog steeds bij de opening, doof voor het smeeken van mijn gids, die mij bad terug te keeren, voor het te laat mogt zijn. Daar de gevreesde vulkaan niet in werking was geweest, sedert zeker wel dertig jaren voor mijn gids geboren was, was ik van meening, dat hij niets meer van het gevaar, dat ik liep, kon weten, dan ik zelf, en gaf daarom de voorkeur om te handelen naar de ingevingen van mijn hart en niet naar zijn vrees; en daar ik voornemens was hem goed voor zijne diensten te betalen, gevoelde ik mij weinig genegen mij van een plaats te spoeden, die ik met zoo veel moeite en zoo veel inspanning van krachten had bereikt.

Dus sloeg ik verder geen acht op zijn ernstig smeeken en besloot zoo mogelijk de diepte te pijlen, en daarna de anderen eens op te nemen; ik sloeg daarom kleine brokstukken van een groot stuk lava en naderde tot aan den rand van den zoom, wierp een steen naar beneden en luisterde naar de holle weerkaatsing als hij van de eene zijde naar de andere sprong, lang reeds nadat ik hem uit het gezigt had verloren. De diepte was zoo ontzaggelijk, dat ik het langer dan een minuut hoorde; en toen nog scheen het geluid eerder weg te sterven door den grooten afstand, dan omdat de steen de plaats zijner bestemming had bereikt. Het was een ontzaggelijke diepte, en maakte op mij een ontzettenden indruk, en toen ik huiverend terugtrad, steeg een golf warme, zwavelachtige lucht zuchtende omhoog, waarop een damp als stoom en een hevig geluid volgden, alsof men een kanon in de ingewanden der aarde had afgevuurd.

Deze nieuwe uiting van de kracht der natuur wekte eensklaps in mij de begeerte op, de vlugt te nemen, en reeds had ik mij te dien einde omgewend, toen er onverwachts een rommelend gekraak ontstond en de grond, schuddende zich opheffende, achter mij in den afgrond wegrolde. Ik was ter neder geworpen; en op handen en voeten geknield God om erbarming biddende, kroop ik zoo spoedig mogelijk vooruit, om het verschrikkelijk lot te ontgaan, toen twee blokken steen, op elkaar toerollende, mijn voet en been vastklemden, en mij, zonder mij juist veel pijn te doen, als in een schroef omvat hielden. Toen onstond er weder een gekraak en gedonder, en de lava achter mij stortte weg, zoo dat ik aan den rand van den gapenden afgrond kwam te liggen, die nu een omvang had van vijftien of twintig voet; met oogen, die van schrik verstijfd waren, trachtte ik er in neder te zien, doch zag niets dan duisternis en dood voor mij; mijn adem werd beklemd door de verstikkende dampen, welke uit dien bodemloozen put opwelden.

O, welke pen, welke tong kan de verschrikkingen van dat oogenblik beschrijven! Ik, een hul-

peloos gevangene, doch die nog zeer goed wist, wat er met hem voorgevallen was, ik lag daar aan den rand van dien donkeren en warmen afgrond, waarin ik elk oogenblik door den geringsten schok kon worden nedergeslingerd.

— Help, help, help! Om Gods wille help, gilde ik uit in de wanhoop van mijn doodsangst.

Ik zag rondom mij of ik mijn gids ook hier of daar kon zien, maar hij was weg, en ik moest mij dus alleen op de genade des hemels verlaten. Ik bad tot God, zoo als ik nog nooit te voren gebeden heb, om vergiffenis mijner zonde, en dat zij mij niet mogten volgen over het graf. Het kan een' seconde, het kan een minuut, het kan een uur geweest zijn, dat ik levende den dood onderging; doch de tijd moge lang of kort geweest zijn, ik gevoelde, dat er geen ontkomen was aan een lot, dat mij nu nog doet verbleeken en beven, wanneer ik er aan denk. Boven mij was een helder blaauwe hemel, beneden mij een donkere afgrond, terwijl verstikkende dampen mij omringden, en mijne gedachten benevelden. Rommelende en sissende geluiden waarschuwden mij, dat elk oogenblik een tweede stuiptrekking kon plaats hebben, en dat die tweede voor mij de laatste zijn zou. Mijne vrienden en mijn vaderland zou ik nooit terug zien, en mijn graf zou de vulkaan van den Hecla zijn. Ik worstelde met de kracht der wanhoop, om mijne leden vrij te maken, doch ik kon even zoo goed trachten den berg te verzetten. Daar lag ik vastgeketend, met den verschrikkelijken dood, die mij wachtte, voor oogen. O, barmhartige God, welk een toestand!

Eensklaps hoorde ik een menschelijke stem, en opziende, zag ik met een gewaarwording, die ik onmogelijk kan beschrijven, mijn getrouwen gids, die langs den ruwen kant van den krater ter mijner hulp toesnelde. Bij de eerste onverwachte uitbarsting was hij vol schrik op de vlugt gegaan; doch weldra hadden edeler gevoelens in hem gezegevierd en keerde hij terug, om zoo mogelijk mij te redden, om althans zijn leven voor het mijne te wagen. Moge God hem dit vergelden, zoo als hij het verdient!

— Ik waarschuwde u nog, mijnheer, sprak hij tot mij, terwijl hij met een kloppend hart en uitpuilende oogen naderde; vrees en medelijden spraken uit zijn geheele houding.

— Dat deedt gij! Dat deedt gij! riep ik uit, doch vergeef het mij en red mij!

— Ik heb het reeds lang vergeven, mijnheer, en ik zal u redden, zoo ik kan, of met u omkomen.

Dadelijk zette hij zich aan den arbeid en begon hij met zijn met ijzer beslagen stok de lava bij mijn been weg te hakken, doch nog was hij weinig of niet hiermede gevorderd, of een tweede aardbeving had plaats; de rotsblokken weken en een hunner rolde met een dof en hol geluid in den gapenden afgrond. Ik sprong op, greep de hand van mijn gids en beiden spanden wij onze krachten in, en in het volgende oogenblik hielden wij elkander op den vasten grond omarmd. Ik was vrij, doch nog aan den rand, en elk oogenblik kon ons verderfelijk zijn.

— Schielijk, mijnheer! riep mijn gids; kom, kom, en laat ons loopen voor ons leven.

Ik waggelde op mijne voeten, en met een woesten kreet van hoop en vrees, en ondersteund door mijn getrouwen medgezel, snelden wij voorwaarts. Ter naauwernood waren wij eenige schreden ver gegaan, of een hevige uitbarsting deed den grond schudden, en omziende zag ik een donkeren, rookenden put, waar wij zoo even gestaan hadden.

Zonder echter langer te vertoeven om nog meer te zien, keerden wij ons om, en vlugtten wij langs den ruwen bodem zoo snel mijne uiteengetrokken leden dit wilden gedoogen. Wij bereikten gelukkig onze paarden, en den berg afijlende, deelden wij de dorpsbewoners het gevaar mede, dat hun dreigde, die dadelijk met ons de vlugt aannamen tot een veilige afstand tusschen ons en den krater was gelegen.

Daar gekomen, zeide ik mijn getrouwen gids vaarwel, en beloonde hem, zoo als men verwachten kan van een man, die dankbaar is, dat zijn leven gespaard is mogen worden.

Toen weinige dagen later de lang uitgedoofde Hecla het eiland weder deed beven en schokken, en hij ontzaggelijke tongen van vuur en asch, en stroomen gesmolten lava uitbraakte, was ik reeds verre van dit verheven en vreeselijke tooneel verwijderd, God dankende, dat ik nog in het land der levenden was, en dat ik mijn wonderdadig ontkomen aan dit vurige graf kon verhalen.

DE PORTUGESCHE WIJNEN.

De Portwijn. — Behalve de wijn, dien de Portugezen te Madera aanbouwen, trekken zij een uitmuntenden wijn van de verschillende eilanden, die zij in den Oceaan bezitten; van al die verschillende wijnen maakt echter die, welke Portugal zelf voortbrengt, den gewigtigsten tak van handel uit.

Een statistische lijst, nu tien jaren geleden opgemaakt, doet ons zien, dat zeventien steden in Portugal voornamelijk van den wijnhandel bestaan: Viana do Castello, Braga, Oporto, Villa réal, Bragancia, Aveiro, Coimbre, Viseu, Guarda, Castello Branco, Leira, Lisboa, Santarem, Porto Alegre, Evora, Baja en Faro, die toen nagenoeg 808,940 pijpen wijn en 4850 pijpen brandewijn leverden. Wij kunnen dus wel zeggen, dat de wijncultuur den grootsten rijkdom van Portugals landbouw uitmaakt.

De verscheidenheid der portugesche wijnen is groot en de voorwaarden hunner ontwikkeling zijn aan oorzaken onderworpen, die er onafscheidelijk van zijn, hetzij dat zij in de natuur van den grond

of in de ligging van het terrein zijn gelegen. In de provincien van Minho, Estramadura en Neder-Beira kweekt men den wijnstok in de hoogte aan. In Opper-Douro wordt hij door kleine staken ondersteund, en laat men hem niet hooger groeijen, dan honderd tot honderd dertig duim boven den grond. Wanneer de druif rijp wordt, maakt men de takken van den wijnstok aan staken vast, zoo dat de vrucht tien tot twaalf duimen boven den grond is. De kosten, die jaarlijks op zulk een wijze van bebouwing komen, zijn twintig tot vijfenzeventig franken per pijp, al naar dat het terrein is. In het binnenland van de provincie Tras-os-Montes is de wijnstok kruipende of loopende, en men laat tusschen de wijnstokken een open ruimte, voldoende om een kruiwagen door te laten. Men vindt overigens bijna het geheele land door wijnstokken tegen latwerk, als prieelen of als zomerhuisjes. Men vermeerdert den wijnstok door looten of afleggers.

De roode wijnen van Portugal zijn dikwijls zeer rijk aan alcohol en donker van kleur, en hun verscheidenheid is zoo groot, dat men alleen de betere soorten kan opnoemen; de anderen, die bijna onbekend zijn, worden op de plaats zelve verbruikt.

In Intre-Douro moet men in de eerste plaats noemen de wijnen van Lima en van Moncao, die van een uitmuntenden smaak en sterk gekleurd zijn. Deze zijn de wijnen, die het meest overeenkomen met bourgognewijn. De uitvoer, welke vroeger aanzienlijk was, is zeer verminderd door onbekende redenen. Deze wijnen blijven jaren goed op flesschen, maar wanneer men ze op fust laat moet men zorg dragen er elk jaar brandewijn bij te doen.

Het meest bevoorregte district, dat de wijn voortbrengt, die bij ons onder den naam van portwijn bekend is, is gelegen in de provincien Tras-os-Montes en Opper-Beira. Men verdeelt het in Opper- en Neder-Corgo. De wijnstok van Neder-Corgo is afkomstig uit Bourgogne; de wijn, dien deze landstreek voortbrengt, is ligter dan die van Opper-Corgo; de meest gezochte soorten zijn de Alvarilhao en de Bastardo. In Opper-Corgo heeft de wijn overeenkomst met de Hermitage, doch is zwaarder en sterker van kleur; er is veel brandewijn in. De beroemdste zijn Touriga, Tinta francesca, Tinto Cao, Tinte Laneira.

Het gewas van het bevoorregte district kan alleen over Oporto verzonden worden; geen pijp mag uitgevoerd worden, zonder vergezeld te zijn van certificaten, af te geven door de daartoe aangestelde personen te Begoa, hoofdplaats van het district, want de wijnhandel is in die provincie nog aan vele reglementen onderworpen. Het is gelukkig alles wat overblijft van de vermaarde compagnie der wijnen in Opper-Douro.

Deze vereeniging werd in 1756 gesticht door den beroemden markies de Pombal. De drijfveeren, die daartoe noopten, waren verschillend; hij wilde in de eerste plaats de kloosters en de majorats daarmede treffen en tevens het miskrediet te gemoetkomen, waarin de portwijn was geraakt, door de vervalschingen, die men hem deed ondergaan; hij schonk die vereeniging de uitgestrektste voorregten. Na den oogst begaven zich zijne agenten naar de plaats zelve, om de waarde van den wijn te bepalen, en de handel kon geen wijn bekomen, dan tegen den door hen vastgestelden prijs; de uitvoer was ook nog aan plaatselijke bepalingen onderworpen. Deze monopolie, welke ten laatste ondragelijk werd, bestaat niet meer sedert 1834; doch toen de opheffing der compagnie bekend gemaakt werd, waren hare schulden aanzienlijk. Een nieuwe vereeniging, uit eigen beweging door de actiehouders der oude opgerigt, moest, wilde zij die schulden betalen, den handel in wijn, in concurrentie met andere handelaren op zich nemen. In dit nieuwe reglement zijn eenige bepalingen van het oude overgenomen; zoo bestaat er altijd nog in Opper-Douro een bevoorregt district. Dit gewest, dat eene oppervlakte heeft van vier portugesche mijlen, telt 16,193 woningen en 64,772 bewoners; het brengt jaarlijks gemiddeld 100,000 pijpen, gelijk aan 527,000 vat voort.

Oporto is vier mijlen van de monding der Douro gelegen; het telt 5 tot 6000 huizen, en meer dan 80,000 inwoners. Na Lissabon is het de grootste handelstad van Portugal. Zij is de zetel van een bisdom en bezit vele kerken, kloosters, hospitalen, een aantal manufacturen en vele opmerkenswaardige publieke gebouwen; voornamelijk heeft zich de wijnhandel in een harer voorsteden Villa nova de Gaïa gevestigd.

De uitvoer van portwijn bedroeg in 1858 11,592 pijpen, in 1692 was dit getal 13,465 geweest; het grootste cijfer komt voor in 1798, namelijk 51,421. Men tracht de reden van dit verval op het spoor te komen.

GEVANGENE ZANGERS.

De edelste van alle zangvogelen, de nachtegaal, is helaas, het eerst aan het lot blootgesteld, gevangen te worden, dewijl hij zoo argeloos en nieuwsgierig is en zijn gezang op alle gevoelvolle zielen een eigendommelijke bekoring uitoefent.

De schrijfster dezer regelen kreeg voor eenige jaren zulk een vogel ten geschenke, welke reeds geruimen tijd in een kooi had gezeten.

Den tweeden dag dat ik den vogel had ontvangen, maakte ik de kooi open en plaatste er een bakje met water in, nadat ik eerst de voorzorg genomen had, van de venstergordijnen te laten zakken, opdat het diertje niet tegen de ruiten zou vliegen. Wij hadden ons echter vergist. In de deur van zijn kerker gezeten, zag het diertje eerst naar alle kanten om en verhief zich daarop bedeesd naar de zoldering van het vertrek, vloog

met zigtbaar welgevallen een paar keeren het vertrek rond, liet zich daarna weder neder en was al spoedig aan den rand van het schoteltje met water gezeten. Daarbij had ik gelegenheid op te merken, dat de natuur ook hare getrouwste kinderen, de dieren, een soort van badkuur voorschrijft, want vóór de nachtegaal zich aan het genot van het baden overgaf, dronk hij eenige malen, maakte daarop zijn kop nat, poetste zich de borst en sprong daarop in het water, waar hij eerst onbewegelijk in bleef zitten voor hij, zoo als andere vogelen, tot het baden overging.

Het is een vooroordeel, dat den vogel schadelijk is, te beweren, dat hij gedurende den zangtijd niet mag baden. De mijne zong na het baden het fraaist. Ook liet ik het diertje bijna den geheelen morgen vrij in het vertrek rondvliegen en van de meelwormen, die ik hier en daar nederlegde, zooveel eten als het wilde, want ook hierin had ik meer vertrouwen in de natuur, dan in de voorschriften der vogelkoopers, die bij het krachtelooze wintervoeder van gedroogde miereneijeren niet meer dan twaalf meelwormen per dag voorschrijven. Toen ik volgens dit voorschrift dagelijks het diertje maar acht tot twaalf wormpjes gaf, verloor het den staart en zijne vederen werden borstelig. Ook vernam ik van tijd tot tijd een klaagtoon, die zijn honger te kennen gaf, zooals mijn ondervinding mij geleerd had.

Na verloop van eenige dagen begon de nachtegaal allerlei fraaije toonen als proeve voort te brengen en in November werden die toonen tot een geregeld gezang. Daarbij werd het diertje door de vrijheid en een opmerkzame behandeling gedurende den winter zoo mak, dat het zong waar het zat en bijna den geheelen morgen, vrij in het vertrek rondvliegende, met allerlei zaken, als erwten, draadjes en vederen speelde. Dan at het ook gaarne kleine, roode wijnbeziën, den stengel van reseda en viooltjes, fijngehakt raauw rundvleesch en wrongel (afgekaasde zure melk), die ik met wortelen, zemelen en miereneijeren vermengde.

In het voorjaar kreeg de nachtegaal een jongen berkenboom, die in een grooten waterkan gezet werd. Uit dien boom weerklonk zijn heerlijkste en sterkste gezang. Zoodra ik echter het vertrek binnentrad, kwam hij uit het groen te voorschijn, ging op een der voorste takken zitten en was onuitputtelijk in allerlei heerlijke toonen. Of hij liet zich ook wel, wanneer ik op de sopha was gezeten, op den grond neder, vloog tegen mij op, zette zich op een zoom van mijn kleedje en zong zoo fraai en met zulk een kracht, dat het geheele ligchaam daarbij in beweging was. Met bewondering en liefde zag ik op het diertje neder, en wanneer ik het prees en hij de laatste strophe nogmaals zong, was ik overtuigd, dat de vogel mij begreep, en mijn goedkeuring trachtte te verwerven.

Muziek wekte hem altijd tot gezang op, zooals dit bij zangvogelen gewoonlijk het geval is. Op zekeren tijd, toen ik mij nog niet lang in zijn bezit mogt verheugen, kwam de vogel, terwijl ik aan de piano was gezeten, naar mij toegevlogen, beschouwde eerst het geopende instrument en nam daarop digt nevens mij op den rand plaats, bleef daar volle anderhalf uur zitten, zonder zich te bewegen, zonder behoefte aan voedsel te hebben, geheel in aanhooren verdiept.

Drie jaren lang verheugde ik mij in het bezit van dit zeldzame diertje, toen het in de vierde lente onverwachts ziek werd en wel aan verkoudheid; het hoestte en was schor. Dit was helaas, nog wel het gevolg van een onvoorzigtigheid, daar de nachtegaal in een pas geschrobde kamer was verplaatst. Ik vond hem geheel en al veranderd. Hij beproefde nog wel te zingen, doch kon slechts eenige zwakke toonen voortbrengen en de heerlijke fluittoonen mislukten geheel en al, welk een moeite hij zich ook gaf. Treurig liet het dan het kopje zakken en bleef stom en zonder beweging.

Door zijn lijden getroffen, schreef ik hierover aan de veeartsenijschool te Dresden, en kreeg ten gevolge daarvan een recept in droppelen bestaande, die in het drinkensbakje van den ongelukkigen patient moesten gedroppeld worden, en welk recept de bediende uit de apotheek met een etikette voorzag met het opschrift: voor den nachtegaal van mejufvrouw C. K. Dit was zeker wel het eerste recept, dat hij voor een vogel gereed had gemaakt.

Intusschen werd mijn vogeltje steeds zieker. Op den laatsten avond van zijn leven begon het onverwachts weder te zingen, al ware het dan ook niet zoo fraai als vroeger. Het was zijn zwanenlied. Den volgenden morgen lag het dood in zijn kooi.

Een tweede nachtegaal, dien ik een paar jaren na den dood van den eerste kocht, was van natuur geheel het tegenovergestelde van den eerste: wild, koel en ernstig, doch schoon van gestalte en de uitmuntendste zanger, dien ik ooit gehad heb. De magt zijner stem, de heerlijke fluittoonen, de lengte en afwisseling zijner volzinnen, die dikwijls in een gerekt teeder klagen wegstierven, dwongen tot bewondering en troffen het hart van den toehoorder. Zonderling genoeg, maar bij zijn liefelijkst gezang koos het meestal tot zitplaats de borstbeelden van twee klassieke dichters; waarschijnlijk lokte de verhevenheid van de plaats hem hiertoe uit. Dikwijls gaf dit diertje blijken van nadenken, vooral bij gelegenheid van een bad, dat hij niet durfde nemen, dewijl zijn schoteltje digt door viooltjes was omringd en hij deze niet durfde beschadigen. Vol verlangen tuurde hij op het bakje met water, verwijderde zich herhaalde malen weder, tot ten laatste de aandrift der natuur zegevierde. Toen ik mijn oogen weder opsloeg, zat hij midden in het water, doch voorzigtig baadde hij zich. Zonder zich te bewegen, zonder veel te spatten, scheen hij zich slechts af te koelen, en zag mij bedaard met zijne groote oogen, tusschen de viooltje door, aan. Toen hij eindelijk gereed was, vloog hij even voorzigtig weder weg en had slechts enkele viooltjes daarbij doen verloren gaan.

In de vorige lente had een jong man een nachtegaal in de nabijheid van Dresden hooren slaan,

en ook gevangen. Hij bood mij het diertje aan, en hoewel het mij leed deed om het lieve vogeltje, zoo deed de gedachte, dat het diertje het bij mij veel beter had, dan bij menigen anderen kooper mij niet lang aarzelen en ik kocht het; het kon dan ook tevens tot gezelschap dienen voor den ouderen nachtegaal.

Weldra was ook deze schuwe en wilde vogel door vrijheid, zorg en opmerkzaamheid mak geworden; ja, hij werd veel vertrouwelijker dan de andere. Wanneer hij honger had, vloog hij op mijn hand en haalde den eenen meelworm na den anderen weg; doch hij vereerde mij alleen met zulk een vertrouwelijkheid. Van mijn dienstmeisje nam hij niets aan, hoe zacht en lief zij ook met hem mogt omgaan. Zoodra ik echter het kooitje naderde, kwam hij er uit en plaatste zich op mijn hand. Hij onderscheidde ons aan onze kleeding, want toen mijn meisje op zekeren tijd mijn sjaal had omgeslagen en het gelaat afgewend hield, nam hij ook het voeder uit haar hand.

Hoezeer verwonderde het mij echter, toen de eene maand na de andere verliep, zonder dat het lieve vogeltje eenig geluid maakte en zonder dat het gezang van den ouderen vogel hem uitnoodigde, ook zijne krachten te beproeven. Ook waren beide nachtegalen aanvankelijk geheel en al vreemd aan elkander; langzamerhand ontstond tusschen hen een vriendschappelijken omgang, daar zij met elkander op de kagchel vlogen en de jonge nachtegaal bij de loktoonen van den oude zacht met de vleugelen sloeg en fluisterend zijn stem deed hooren; ik besloot hieruit, dat ik een wijfje had gekocht. Dit spel duurde langen tijd aldus voort; onverwachts nam het echter een geheel andere wending, want op eenmaal begon het vermeende wijfje heerlijk te zingen.

Hoe rijk aan geheimen zijt gij, eeuwig ondoorgrondelijke natuur!

GEVECHT MET EEN LUIPAARD.

Een gezelschap heeren was op zekeren avond aan een gezelligen disch gezeten, elkaar den tijd door verhalen en anecdotes kortende, toen een der heeren opstaande, zijn glas tegen dat van een deftig persoon aanstootende, zeide: kapitein Trueman, ik drink uw gezondheid, en voeg er het verzoek bij, ons te vergasten op een verhaal van het een of ander merkwaardige, dat u op uw Afrikaansche reis is overkomen.

— Ja, een verhaal van kapitein Trueman! was hierop het algemeen geroep, terwijl men van alle kanten zijn gezondheid uitbragt.

— Gaarne, mijne heeren, sprak kapitein Trueman, zou ik aan uw verlangen voldoen, wanneer ik maar iets wist.

— Een avontuur uit Afrika, zonder genade, riep men van alle kanten.

— Een avontuur uit Afrika zal het zijn, hernam de kapitein, terwijl hij nadenkend met de hand over zijn voorhoofd streek. Laat zien; mij dunkt, ik heb u zoo nu en dan reeds alles verteld, wat maar van eenig belang is. Doch wacht; ik geloof, dat er nog iets is overgeschoten: een vreeselijke ontmoeting met een panter. Het zou mij verwonderen, zoo mijn vriend u dit verhaal nog niet had medegedeeld, want hij moet er aan denken, zoo dikwijls hij in den spiegel ziet.

— Laat hooren het verhaal! Dat is juist iets, zoo als door ons gewenscht wordt, was het algemeene antwoord, terwijl men de glazen vulde en de cigaren op nieuw aanstak.

— Ik had veel tijd met de jagt in Zuid-Afrika doorgebragt, voor de gebeurtenis plaats vond, die ik u zal vertellen, aldus begon de kapitein, nadat de orde weder eenigermate was hersteld, en was al vrij wel bekend geworden met de wijze, waarop de verschillende wildsoorten worden gevangen en uitgeroeid. Den 1 Januarij 1847 stak ik de groote Oranje-rivier over, en kwam in Colesburg, waar ik tot Maart bleef, waarna ik het gezelschap verliet met den vriend, waarvan ik zoo even heb gesproken, den heer Charles Manley, een uitmuntend jager en een der schoonste, goedhartigste kerels der wereld. Hij ziet er thans zoo goed niet uit als toen, arme kerel, maar hiervan later.

Na Colesburg verlaten te hebben bragten wij eenige heerlijke weken te zamen door en doodden een groot aantal olifanten, rivierpaarden, neushoorns, leeuwen en nog vele andere gedierten, en wij maakten ons gereed om terug te keeren, toen ik door een rheumatische koorts werd aangetast, die mij verscheidene dagen aan mijn bed kluisterde. Ik verdroeg mijn lijden niet met het geduld van een Job, dat kan ik u verzekeren; want behalve de pijn, die ik leed, en die somtijds hevig, ja ondragelijk was, deed het denkbeeld, tot ledigheid veroordeeld te zijn, mij somtijds in woede uitbulderen, als een wild dier in zijn kooi.

Toen ik eindelijk zoo verre was, dat ik weder op kon zitten en in mijn tent kon rondhinken, overreedde ik mijn vriend Manley, die onuitputtelijk was geweest in opmerkzaamheid, mij te verlaten, en het jagtwerk weder op te nemen.

— Pas op, kapitein! sprak hij schertsende, indien gij soms een hond mogt hooren blaffen of een geweer afschieten, stel u dan maar niet voor dat gij gezond zijt.

— Wel, hernam ik, daar gij mijn liefhebberij in de jagt kent, moet gij mij ook niet al te zeer in verzoeking brengen, en gij moet dus geen hond laten blaffen of een geweer laten afgaan binnen mijn gehoor.

In gezelschap van een landgenoot, met name Maxwell en eenige inlanders, ging mijn vriend den volgenden morgen op het pad, om langs de Limpopo te jagen. Ik was te moede als een gevangene, die op een afstand de zon ziet schijnen, doch aan zijn plaats is geketend; ik keek mijn kleine verzameling boeken na, of daar niets bij was, dat mij belang in-

boezemde, en trachtte mij zelven te misleiden door mij op te dringen, dat lezen een veel edeler en aangenamer bezigheid is, dan door dik en dun te plassen, en dit of gene gevaarlijk beest na te loopen, waarbij men ten slotte misschien meer gevaar loopt, dan wel zijn dood voordeel aanbrengt.

Ik was te midden mijner philosophie en had mij zelven zoo ver gebragt, dat ik mij wel te moede gevoelde tusschen de aanvallen van pijn, die ik te doorstaan had, toen onverwachts een der inlanders mijn tent binnendrong, en mij in allen haast mededeelde, dat het gezelschap een grooten, mannelijken luipaard op spoor was, en een paar mijner honden noodig had.

Ik verwenschte den kerel, die zoo ongevoelig was voor mijne gevoelens en philosophie. Ik ligtte mijn boek reeds op, om het hem naar het hoofd te smijten, doch ik bedacht mij en zeide: neem de honden en vertrek. Doch luister! Zoo gij hen laat blaffen binnen het bereik van mijn oor, en mij door dit middel van aantrekking, dat gij, blinde heiden, niet kunt beoordeelen, noodzaakt, hen in spijt van mijn rheumatiek te volgen, zou ik u raden voor uw gezondheid op reis te gaan.

Ik geloof niet, dat hij mij begreep, want met een glimlach op zijn bruin, leelijk gelaat, maakte hij een paar dier ongeduldige dieren los, en vertrok in allerhaast. Juist had ik mij weder nedergevleid, mijn boek opgenomen en mij opgedrongen, dat mijn toestand gelukkig was, of krik! krak! daar vielen een paar schoten, gevolgd door een kort, toornig geblaf, drie of vier klagende kreten, en een luid aanhoudend gejank.

Kan de menschelijke natuur dat doorstaan? Misschien zijn er, doch dan hebben zij minder jagersbloed in hunne aderen dan ik. Ik liet dus mijn boek en mijn philosophie in den steek, greep mijn buks en ging op weg naar het tooneel der verwarring, terwijl ik bij elken stap, dien ik deed, te moede was als de ongelukkige, welke op het rad ligt, bij een extra aanzetten van de schroef.

Gelukkig had ik niet ver te gaan, want het geheele tooneel viel voor op nog geen steenworp afstand van de legerplaats, en was alleen door een kleinen heuvel aan mijn gezigt onttrokken, en toen ik den top van den heuvel had bereikt, dat in heel wat minder tijd plaats had dan ik had verwacht, verkreeg ik met éénen blik een overzigt over het geheel, en begreep ten volle het hagchelijke van den toestand.

De luipaard, een der grootste in zijn soort, lag in het midden van een open vlakte tusschen den heuvel en de rivier op den grond, en mijne beide honden lagen bloedende en dood naast hem, een ontdekking, die mij in een niet zeer aangenaam humeur bragt. Hij zelf was ligt gewond, en likte nu eens het bloed, dat uit zijn zijde drong, en brulde dan weder zijne vijanden met wantrouwen toe. Op een niet grooten afstand stond mijn vriend Manley koel en bedaard bezig met het laden van zijn buks. Maxwel, die het beest met zijn dubbelden loop in het oog hield, was bij hem en beefde als een espenblad, en de inboorlingen, neergehurkt aan den oever der rivier, verrieden door hunne bevreesde blikken, dat zij een duikeling in het water als het beste voorbehoedmiddel beschouwden bij eenige verdachte beweging van het dier.

Ik begreep al dadelijk, wat er had plaats gehad. De luipaard had zich eerst naar de rivier willen wenden, en Manley had hem, zoodra de honden verschenen, de volle laag zijner buks gegeven; de honden hem daarna aanvallende, had hij eerst aan zijn wraak opgeofferd; Maxwell, de bloodaard, was te verschrikt om te schieten; de inboorlingen hadden, met de speer in hunne verstijfde handen, dapper hunne kelen geroerd, terwijl het gejaagde dier, dat ongetwijfeld zijne krachten voelde verminderen, genoodzaakt was den aanval zijner vijanden af te wachten.

Het was blijkbaar dat, zoo het volgend schot niet doodelijk was, het dier woedend zou zijn, en daar ik van oordeel was, dat, zoo Maxwel op het dier schoot in zijn tegenwoordigen staat van ontsteltenis, hij even zoo goed op mij als op het gevaarlijke beest kon aanleggen, riep ik hem in allen haast toe:

— Wees voorzigtig met uw schot, dat beest is gevaarlijk.

— O, ik, ik — ik ben niet bevreesd; sprak hij stotterende, terwijl hij zijn bleek gelaat naar mij wendde, en op een toon sprak, die zijne woorden logenstrafte.

— O, o, hij is niet bevreesd, dat kan een iegelijk zien, sprak Manley lagchende, terwijl hij den laadstok uit den eenen loop in den anderen deed overgaan. Maar wacht een oogenblik, kapitein, tot ik dien kogel op zijn plaats heb, en dan zal ik mijnheer den luipaard doen zien, dat er een plaatsje op de wereld is, waar hij niet van af kan, het plaatsje, waar hij nu ligt.

— Mik goed, Charley, hernam ik, of gij hebt hem het volgende oogenblik op het lijf. Mijnheer Maxwell, wanneer gij niet voornemens zijt te vuren, zoudt gij dan den haan niet in rust stellen, uit vrees, dat uw geweer eens ontijdig mogt afgaan?

Ik had deze woorden nog niet geheel uitgesproken of — pang! pang! en beide schoten werden afgevuurd. Als een bom uit een mortier sprong de luipaard in de hoogte en sprong vooruit onder woest gebrul. Met bliksemsnelheid bragt Manley daarop zijn geweer aan den schouder, en schoot een kogel af; doch zoo de kogel al het doel trof, verminderde hij echter niet het minst de vlugheid van het dier, en in het volgende oogenblik was mijn vriend ter aarde geworpen, en lag hij onder het woedende dier, dat hem zijne klaauwen in het gelaat en de borst sloeg en hem vreeselijk verminkte.

Vreezende dat, zoo ik van de plaats, waar ik mij bevond, vuur gaf, ik mijn vriend mogt treffen, uitte ik een ruwen kreet, liep ik den heuvel af, terwijl elke stap, dien ik deed, mij een kreet van smart ontrukte, en ik was genoodzaakt, halverwege genaderd zijnde, stil te houden; het dier, door mijn luid geschreeuw gestoord, liet zijn bloedig werk

in den steek, en sloeg een trotschen blik rond zich, terwijl hij grijnzende brulde, zoodat zijne verschrikkelijke tanden mij in het oog vielen. Maar, zult gij vragen, waar was Maxwell en de inboorlingen al dien tijd? In het water der rivier Limpopo, vrolijk zwemmende naar den overkant. Ik ben niet van de zoetsappigsten, zoo als u allen bekend is, en had mijn vriend niet in zulk een hagchelijken toestand verkeerd, geloof ik, dat ik op gevaar van mijn eigen leven dien man hier of daar een kogel in het lijf gejaagd had. Nu wierp ik hem alleen een blik van minachting toe, en had ook geen tijd langer over hem na te denken, daar de pijnlijke kreet om hulp van mijn vriend al mijn denken tot hem en den vijand bepaalde.

— Schiet, Trueman, om Gods wil, schiet! hoorde ik hem op een toon zeggen, die mij door de ziel ging.

— Ik ben bang, dat ik u zal treffen, mijn beste Charley, want het dier bedekt u zoodanig, dat, zoo de kogel door hem heengaat, gij dien in het ligchaam krijgt.

— Schiet, sprak hij met flaauwe stem, en laat het andere aan de Voorzienigheid over.

Ik hief mijn buks omhoog, terwijl het vergramde dier al dien tijd zijn doorborenden blik op mij gevestigd hield en diep, somber en dreigend bromde; op den kop tusschen de oogen aanleggende, trok ik den trekker aan. Voor dat de rook opsteeg en ik den uitslag van mijn schot kon zien, gevoelde ik een hevigen slag tegen mijn borst en ik viel achterover met een smak ter aarde en gevoelde zulk een hevige smart, dat ik bewusteloos werd.

Toen ik weder tot mij zelven kwam, zag ik Charles Manley met een bloedend gelaat en bloedende borst naast mij op de knieen liggende, terwijl hij mijne handen en mijn ligchaam wreef.

— Gedankt zij God, mijn edele vriend, dat gij nog leeft! sprak hij, terwijl hij met zijne handen over zijne oogen streek, om ze van bloed en water te reinigen.

— En gij, Charley? hernam ik, mij op dat oogenblik weder alles herinnerende, hoe gaat het met u?

— O, ik ben er vrij wel afgekomen, alleen maar wat krabbels; het is de moeite niet waard, om over te spreken.

— Doch men zal u nooit meer een knap man noemen, zeide ik, gevoelende, dat ik weder een scherts moest uiten.

— Dat is zoo, sprak hij, de schouders ophalende, en ik zal nu genoodzaakt zijn, een mooije vrouw te trouwen, want gij weet, kapitein, dat de mooiste vrouwen gewoonlijk de leelijkste mannen trouwen.

— Maar wat is er van den luipaard geworden?

— Daar ligt hij, dat ongelukkige dier! hernam Manley, terwijl hij zachtjes mijn hoofd opligtte, opdat ik het gladde, gevlekte dier zou kunnen zien, dat een voet of zes van mij dood op den grond lag uitgestrekt. Gij schoot hem door den kop, doch voor het leven hem verliet, sprong hij met een kracht tegen u aan, die u ter nederwierp, waar gij nog ligt, en toen gij achterover tuimeldet, viel hij dood neder, waar gij hem ziet.

Dus was ons beider leven gered; doch de volgende dagen had ik veel te lijden van een aanval van jicht. Manley leed niet lang aan zijne wonden, doch, zooals ik voorspeld had, hij herkreeg nooit zijn vorige schoonheid en heeft tot den dag van heden een vreeselijk misvormd gelaat. Hij heeft echter gedaan, wat hij toen zeide: hij heeft een mooije, lieve vrouw getrouwd, die in hem de volmaaktheid van zijn geslacht meent te zien, naar ziel en ligchaam. Zoo is het; ik veronderstel, dat zoo ik leelijk geweest ware, ik ook zou getrouwd zijn geweest.

Toen Maxwell eenige uren later de legerplaats was binnengeslopen en hij over zijn gedrag wilde beginnen te spreken, gaf ik hem te kennen, dat het gedeelte der aarde, waar wij ons toen bevonden, gevaarlijk was voor alle vreemdelingen, die lafhartig waren, en ik gaf hem den raad naar gezonder klimaat te verhuizen. Ik geloof, dat hij den wenk begreep; hij verwijderde zich althans spoedig en sedert heb ik hem niet gezien.

Uw gezondheid, heeren!

OVER HET GELUKWENSCHEN BIJ HET NIEZEN.

Sommige personen willen beweren, dat het gelukwenschen bij het niezen ontstaan is in de tweede eeuw na Christus, toen zich over de helft der bekende wereld een vernielende pest verspreidde, die de menschheid decimeerde. De eerste verschijnselen van die pest waren een hevig niezen, waarop zij, die den aangetasten omringden, met een: God helpe u! ontvloden, daar menschelijke hulp niet meer bij magte was, den ongelukkige te redden. Van daar zou het gebruik afkomstig wezen, van nog heden ten dage bij het niezen te zeggen: God zegene u!

Dit gevoelen is echter, wat tijd en inhoud aangaat, geheel verkeerd en komt maar gedeeltelijk overeen met de overlevering, die wij hier aan het slot mededeelen.

Wij kunnen niet nalaten, dit punt wat dieper op te halen, daar men het niezen zelfs wel meermalen als een geneeskundig onderwerp heeft behandeld, terwijl wij het meer uit een cultuurhistorisch oogpunt willen beschouwen.

Moge de werkelijke oorsprong van het gelukwenschen bij het niezen al onbekend zijn, zoo reiken de berigten over dit gebruik toch tot den grijzen onderdom en treft men het bij bijna alle volken, zelfs bij wilde stammen aan. Reeds een plaats in de Odessea van Homerus, XVII gezang, 241 en volgende verzen duiden hierop:

Toen zij sprak niesde Telemachus luid, zoodat de woning rondom het gedruisch weerkaatste; toen lachte Penelopeia. Schielijk sprak zij daarop tot Eumaeus de gevleugelde woorden en zij begon:

ga toch, en roep mij dadelijk hier voor het aangezigt den vreemdeling. Ziet gij niet, hoe de zoon al mijne woorden beniesd heeft?

Duidelijker en meer beteekenend spreekt Aristoteles in zijne Problemen en doet zich als de oudste onderzoeker naar dit schoone gebruik kennen. — De gelukwensch bij het niezen bij de oude Grieken bestond uit de woorden: Zeus helpe u! Dat bij de Romeinen hetzelfde gebruik heerschte en dat men groot gewigt hechtte aan het ten uitvoer brengen hiervan, doet ons Plinius zien in zijne: Historia natur. lib. 28, cap. 5, waarin hij verhaalt, dat keizer Tiberius een ieder, die hem omringde, met zijn allerhoogste ongenade strafte, die dezen gelukwensch naliet, zoodra het hem allergenadigst goeddacht te niezen. Ja, hij verlangde later zelfs uitdrukkelijk, dat die gelukwensch hem door de voorbijgangers werd toegeroepen, wanneer hij, in zijn wagen gezeten, niesde. Een gebruik, dat door den keizer zoo zeer werd in eere gehouden, werd natuurlijk door de onderdanen evenzeer op prijs gesteld, en opdat men den vorm niet zou kwetsen, spraken de Romeinen nog den naam van den niezende daarenboven uit.

Ik moet hier van een kleine vertelling van Apulejus gewag maken, welke men in zijne Metamorphosen kan lezen: De vrouw van een lakenvoller had een vriend bij zich, en toen onverwachts haar man huiswaarts keerde, verschool zich de minnaar onder een grooten mand, dien zij tot het zwavelen van het goed gebruikte. De lucht van de zwavel deed den gevangene niezen op het oogenblik, dat de echtelieden zich aan tafel zetten en de hoorndragende man, die meende dat zijn vrouw niesde, voegde hij haar teeder den gebruikelijken gelukwensch toe.

Het is aan geen twijfel onderhevig, of bij de ouden lag hierbij een godsdienstig denkbeeld te grond, dat, zooals zulks dikwijls het geval is, in bijgeloof ontaardde. Hierop duiden althans een paar verhalen, die met de geschiedenis in verband staan. Toen Xenophon zijnen soldaten vroeg, of zij zich liever lafhartig wilden overgeven, dan den smaad wreken, niesde toevallig een hunner en oogenblikkelijk bogen allen voor het Godsbesluit, dat zich naar hun meening hierdoor openbaarde, het hoofd. — Zelfs de groote Socrates hield het niezen als het zinnelijk vatbaar teeken van zijn genius.

Dat echter de oude Romeinen en Grieken nog verder gingen, wordt ons duidelijk in „de vogelen van Aristophanes, V. 723 en in Cicero's Lib. de divin II. c. 40, waarin het niezen als een wigchelteeken en symbool wordt gehouden. Maar ook andere plaatsen van oude auteurs duiden op het gewigt, dat men aan het niezen hechtte. Aristoteles stelt zelfs in zijn zevende en negende problema een formeel medisch en philosophisch onderzoek in. Waarom, zegt hij aldaar, houdt men het niezen voor iets goddelijks? Omdat het misschien van het goddelijke deel van ons ligchaam uitgaat, het hoofd, den zetel van ons denkvermogen. — Waarom, aldus luidt het verder, houdt men het uitstroomen uit de andere ligchaamsdeelen niet voor eerwaardig, en wel dat van den neus, het niezen? Misschien omdat van de drie ligchaamsdeelen buik, borst en hoofd, het laatste bij uitnemendheid het goddelijke openbaart? Dewijl nu het hoofd het eerbiedwaardigste ligchaamsdeel is, heeft men misschien het uitstroomen van lucht uit hetzelve vereerd. — Uit deze beide plaatsen van Aristoteles blijkt, dat ter zijner tijd het niezen nog vereerd werd en, behalve het ziekelijke niezen, als een teeken van gezondheid werd beschouwd. Wat is natuurlijker, dan dat men iemand dan gelukwenschte? Doch wie zal zeggen, dat dit werkelijk de reden is.

Niet alleen Grieken en Romeinen huldigden dit gebruik, maar men vindt het nog bij andere oude volken. Bij de Æthiopiers werd het gelukwenschen zelfs in het groote en belagchelijke gedreven. Wanneer de koning van Monomotapa niest, werpen zijne talrijke bedienden zich voor hem neder en spreken hun gelukwensch uit, en wel zoo luid, dat allen, die in de nabijheid zijn het moeten hooren; deze doen desgelijks, en met telegraphische snelheid wordt deze groote gebeurtenis door de geheele stad bekend, tot eindelijk de laatste bewoner hem zijn alleronderdanigste groet heeft gebragt. Wij weten niet, of dit ten allen tijde een iegelijk doet, doch het verandert niets aan de daadzaak.

Nog opmerkelijker is echter, dat dit gebruik voorkomt bij volkeren, die met de genoemden nooit in eenige betrekking hebben gestaan, en waar aldus het eene volk het niet van het andere kan hebben overgenomen.

Toen de Spanjaarden voor het eerst Florida binnendrongen, zagen zij met verbazing, dat zoo dikwijls de Caziek van Guachoia niesde, de Indianen, die hem omringden, voor hem bogen, de armen uitbreidden en de zon smeekten hem te beschermen en te verlichten.

Wij gelooven door het medegedeelde de dwaling, die wij bij het begin aanhaalden, voldoende bewezen te hebben, en dat, hoewel de werkelijke oorsprong van het gebruik, om den niezende geluk te wenschen, nog in het diepe duister is gehuld, en dit wel blijven zal, het toch verre voor Christus dagteekent. Dit schoone gebruik is tot heden nog vrij algemeen behouden, al heeft de mode der koelheid en schaamte ruim het hare ter verzwakking bijgedragen.

Wij willen hier ook nog even vermelden, dat ook Sprengel, Schnurer en andere degelijke navorschers van gevoelen zijn, dat het gebruik onder paus Gregorius I ontstaan is, toen in de zestiende eeuw een vreeselijke pest in Italië woedde, waarbij velen, terwijl zij niesden of geeuwden, stierven. Nu vragen wij, waarom wenscht men dan ook elkaar niet Gods zegen toe bij het geeuwen, en verder, waarom hebben die heeren dit gebruik niet liever van de vermaarde pest in het oude Athene afgeleid, welke Thucydides ons zoo meesterlijk beschrijft.

Hoe veel nader, natuurlijk niet bij de waarheid maar bij de mogelijkheid, waren zij nog gekomen,

wanneer zij een rabbijnsche overlevering te baat genomen hadden (wanneer dit gebruik dan toch van een pest moet afgeleid worden), volgens welke reeds bij het begin der wereld een ziekte geheerscht heeft, die in het hebreeuwsch askerá heet, en waarbij alle aangetasten al niezende gestorven zijn. Men zou die menschen, en alzoo tot op den huidigen dag allen niezenden toegeroepen hebben: Rephua Jehova! Redding Jehova! Bij Samuel (2 Boek, XVII. 25) vinden wij ook, dat Absalon's raadsman, met name Ahitophel, aan dit lijden zich dood geniesd heeft. Doch, laat de dooden rusten!

Wij wenden ons hiermede tot de levenden en roepen verheugd den niezende een „gezondheid!" een „God zegene u!" een „welbekome het u!" toe, en hopen, dat dit schoone gebruik, in spijt van alle tegenkanting, zal blijven bestaan.

DE KATAKOMBEN TE ROME.

Rome is een drievoudige stad; er is een nieuw, een oud en een onderaardsch. Met dit laatste maakt echter van de vele duizenden, die elk jaar de wonderen, der eeuwige stad komen aanschouwen, het kleinste getal kennis. Men duidt door den naam Roma Sotteranea de katakomben aan, de onderaardsche begraafplaatsen der oud christelijke kerk, die in ontzaggelijke, nog niet in alle deelen bekende uitgestrektheid zich uitbreiden. De onregelmatigheid dezer uitgestrekte onderaardsche bouwvallen en de bouwvalligheid der gangen maakt een bezoek zeer gevaarlijk, indien men althans niet in het naauwkeurig onderzochte gedeelte blijft en gidsen heeft, op wie men zich kan verlaten. Niet zelden moeten aldaar treurige voorvallen hebben plaats gegrepen. Het openbaar maken van de ontdekkingen, die men in de katakomben gedaan heeft, is aan een daartoe benoemde commissie opgedragen.

Mij viel de eer te beurt door den heer Rossi, lid dier commissie geleid te worden, en dit is een gunst, die slechts voorname vreemdelingen ten deel wordt en gewoonlijk slechts aanzienlijke gezelschappen van heeren en dames, zoodat de heer de Rossi niet zelden genoodzaakt is, zijne verklaringen in de Fransche en Latijnsche taal te doen, welke talen hij zoo vloeijend spreekt als het Italiaansch. De ingang tot die katakomben is omstreeks vijf kwartier van de stad, te midden van landelijke eenzaamheid. Men stijgt een aantal trappen af, die naar dit onderaardsch verblijf voeren; naar de katakomben van den H. Nereo en Achilleo telt die trap veertig, en naar een tweede, welke daaronder ligt en niet veel minder uitgebreid is, drie en twintig treden. Ieder houdt zijn brandend lichtje in de hand en in lange rijen achter elkaar vangt de wandeling door de eindelooze gangen aan. Zij zijn niet veel hooger dan een mannenlengte en in een bruine, brokkelende dufsteen gegraven en aan beide zijden zijn de graven, die boven elkaar liggen, van het hoofd tot de voeten uitgehoold, zoodat de dooden hier rusten als de slapers in de kooijen van een schip, met dat onderscheid, dat hier meer dan twee, ja zelfs vier tot vijf verdiepingen boven elkaar zijn. De marmeren dekplaten, die de opening der graven over de lengte sluiten, zijn gedeeltelijk reeds in ouden tijd, gedeeltelijk in latere tijdperken geroofd; vele hebben moeten dienen als vloeren in de kerken van Rome. Dus gapen de bruine holen aan beide zijden van den gang ons leeg aan en alleen ligt hier en daar een doodsbeen, een schedel, een kinbak enz.; doch al deze beenderen zijn zoo murw, dat zij bij de geringste aanraking in stof overgaan. In vele gangen zijn echter de dekplaten nog bewaard gebleven en de eenvoudige opschriften geven alleen den naam aan dergenen, die hier sedert vijftien tot achttien eeuwen in vrede rusten. Uren lang kan men langs deze onderaardsche straten wandelen en steeds nieuwe wegen, steeds op nieuw ter regter- of ter linkerkant inslaan, en voorwaarts, en ter zijde nieuwe gangen zien, die met graven zijn opgevuld. En toch is elk gebied, dat men betreedt, slechts een klein gedeelte van de groote stad. Deze aanleg schijnt dan ook ontzaggelijk en schier niet met het verstand te omvatten, wanneer men nagaat, dat men drie eeuwen achtereenvolgens met het bouwen daarvan is bezig geweest. Men moet daarbij aannemen, dat men over middelen te beschikken had, welke diegenen, die men anders de oudste christelijke gemeenten toeschrijft, verre overtroffen, en de Romeinsche gemeenten moeten talrijke vermogende leden geteld hebben. Het bouwen dezer katakomben getuigt overigens van een volharding en onvermoeidheid, zoo als de piramyden van Egypte ter naauwernood kunnen aanwijzen. Hier en daar breken luchtgaten de duisternis af; deze gaten gaan loodregt naar omlaag en rond deselve bevindt zich gewoonlijk een grootere, vrije ruimte, die tot het houden der godsdienst schijnt gediend te hebben. Een gewulfde plaats ter regterzijde der opening was voor de mannen bestemd en bevatte tevens een afdeeling voor de oudsten der gemeente; ter linkerzijde is die voor de vrouwen. Men treft ook een opening aan, waar vier dergelijke ruimten zijn gebouwd, die allen hun licht van die eene opening ontvangen; afzonderlijke plaatsen schijnen voor boetenden en katechisanten bestemd geweest te zijn. Meermalen echter treft men kleinere kamers aan, die in vier of veelhoekigen vorm in den steen zijn uitgehouwen, gewoonlijk een gewulfden zolder hebben en met schilder- en architektonische werken prijken. Dit zijn kapellen, die ter vereering der heiligen bestemd waren. Hun graf is gewoonlijk tegenover den ingang, in den vorm van een sarkophaag, in den muur gehouwen, en ook bevatten de overige muurwanden graven van hen, die verlangden in de nabijheid der heiligen te rusten.

Dit in zijn soort eenig reuzenwerk van den oud christelijken geest, roept ons die eeuwen in de ge-

dachten terug, waarin de nieuwe openbaring met het verouderende heidendom worstelde, dat hare belijders, aanvankelijk een kleine, min geachte schaar, zich met verwonderenswaardige snelheid uitbreidde, en vereenigd in broederlijke liefde, tot nut der gemeente alle eigenbelang ten offer bragt; waar, na elke vervolging en onderdrukking, de strijd met de onwederstaanbare wapenen der waarheid en des geestes op nieuw begon en met vernieuwde kracht werd gevoerd, tot ten laatste op de puinhoopen der afgodsbeelden en tempelen, de christelijke godsdienst onbetwist op den troon is gezeten.

Het gebruik om de dooden in graven bij te zetten, was bij de Romeinen niet onbekend, hoewel ook ten tijde, dat het Christendom ontstond, het verbranden der dooden over het algemeen het gewone gebruik schijnt te zijn geweest, terwijl het begraven in steenen kisten, sarkophagen, eerst in de tweede eeuw algemeen werd. Den Christenen moest natuurlijk het verbranden der lijken stuitend zijn, daar die wijze van begraven het opstaan der ligchamen in den weg stond. Het aanleggen van gemeenschappelijke begraafplaatsen is daarentegen aan de heidensche oudheid vreemd, en zij zijn voortgesproten uit die godsdienstige gemeenschap, welke het Christendom eigen is. Het Heidendom kende zulk een kerkelijke gemeenschap niet, noch bij het leven, noch bij den dood. Men kocht aan beide zijden van den grooten weg buiten de poorten, waar men, naar Romeinsche gewoonte, de rustplaatsen der dooden aanlegde, een stuk grond, en bekommerde er zich weinig om, of naast dit graf een aanbidder van den Isis, van den Moloch, van den Mithras of van de Astarte het zijne aanlegde. De aanleidende oorzaak tot gemeenschappelijke begraafplaatsen schijnt in de vereering der martelaren te liggen. Die voor het geloof den dood ondergaan had, werd door de geheele gemeente ter aarde besteld, en wel zoo mogelijk op een plaats, waar men zich vereenigen kon om zijn nagedachtenis te vieren, en zich door het gebed tot navolging van zijn roemrijk voorbeeld te sterken. In een schrijven, waarbij de gemeente van Smyrna de overige gemeenten in Klein-Azië van den marteldood van hun bisschop Polykarpus kennis geeft, leest men: dus hebben wij zijn gebeente opgeheven, dat kostelijker is dan goud en edelgesteente, en hebben het nedergelegd, waar dit voegzaam is. Daar zullen wij ons, zoo veel als mogelijk is, in vreugde en blijdschap vereenigen, en de Heer zal ons veroorlooven, den dag zijner marteling te gedenken, ter herinnering van hen, die den strijd gestreden hebben, en tot sterking van hen, die na hen zullen komen. — Langzamerhand omringden de graven van andere gemeenteleden, die ook na hun dood zijn heilaanbrengende gemeenschap deelachtig hoopten te worden, het graf van den martelaar, en op deze wijze ontstonden gemeenschappelijke graven.

Ten tijde der vervolging moest de Romeinsche gemeente natuurlijk bedacht zijn, om de vergaderingen, de godsdienstoefeningen en de graven der dooden aan den blik der Heidenen te onttrekken, hetgeen haar het aanleggen van begraafplaatsen boven den grond verhinderde, en noodzaakte, dit ontzaggelijke onderaardsche doolhof te graven.

De mannen, aan wie de zorg over de graven was opgedragen, namen natuurlijk een hooger maatschappelijk standpunt in, dan onze tegenwoordige doodgravers. Zij moesten wis- en bouwkunstige kennis bezitten. Een hunner, met name Diogenes, heeft passer en cirkel als attribuut op zijn graf. Het blijkt uit opschriften, dat men van hen de graven kocht.

In weerwil dat de katakomben op eenigen afstand van Rome zijn aangelegd, en door den aard van hun aanleg meer of minder voor een ontdekking gevrijwaard waren, konden zij onmogelijk geheel onbekend blijven. Inderdaad leest men van een verbeurdverklaring, die de vervolgers der Christenen met hunne begraafplaatsen in den zin hadden, en dikwijls werd den Christenen een bezoek in de katakomben belet. Niettegenstaande dit, konden zij zeer goed in stand blijven, en zelfs als toevlugtsplaatsen gebruikt worden. De Christenen, die met de plaatselijke gesteldheid bekend waren, konden zich hierin zonder moeite schuil houden, terwijl hunne vervolgers zich, zoo zij zich in de stad der graven waagden, aan het gevaar blootstelden, om omringd van alle verschrikkingen, een vreeselijken dood te sterven. Daarentegen konden zij, zoo zij in staat waren de ingangen en luchtgaten digt te werpen, de Christenen, welke er in gevlugt waren, aan den hongerdood prijs geven. Dat de katakomben ook gebruikt werden, om godsdienstoefeningen te houden, zoo lang die niet openlijk geoorloofd waren, ligt voor de hand.

Zoo de katakomben, na het ophouden der vervolgingen al niet uitgebreid werden, zoo bleef men er echter de dooden bijzetten. Zoo zijn alle pausen, van Silvester tot Leo I, hier begraven. Ook werden de feesten der martelaren voornamelijk hier gevierd, en de kerken, die men nu boven de graven der martelaren bouwde, hadden alleen ten doel, de verzamelde gemeente op te nemen, die in de onderaardsche naauwe plaatsen geen ruimte meer vond; de godsdienst zelve, het vieren van het Avondmaal, geschiedde bij het graf der martelaren. Langzamerhand hielden de katakomben op voor de kerk zoo veel gewigt te hebben, daar men de overblijfselen der martelaren zoo veel mogelijk in Rome's kerken bijzette, hetgeen voornamelijk in de achtste of negende eeuw plaats vond, waardoor het ook van algemeen gebruik werd, de dooden in de kerken te begraven. Wel is waar geraakten de katakomben gedurende de middeleeuwen niet geheel in vergetelheid, doch hoe minder zij bezocht, en dus ook minder bekend werden, zoo veel te gevaarlijker werd het bezoek, voornamelijk, daar men niets tot hun onderhoud bijdroeg. Evenwel, men heeft den naam van onderscheidene geestelijken der vijftiende eeuw met houtskool aan den muur geschreven gevonden. Eerst met Sixtus V, den hersteller der katholieke kerk, werd voor het onderzoek en het herstellen dier eerbiedwaardige gedenkteekenen van

den oud-christelijken geest ijverig zorg gedragen. Vele der ingestorte gangen werden uitgegraven, en een gedeelte der graven geledigd. Uit de ontdekkingen, die men maakte, is het christelijk museum in het vatikaan ontstaan, welks sarkophagen, opschriften, beelden, glazen en gereedschappen, van de katakomben afkomstig zijn. Jammer, dat veel van dien rijkdom door achteloosheid is verloren gegaan, en zeker is nog veel in de aarde verborgen, dat bij de zorg, die thans aan de christelijke oudheden wordt ten koste gelegd, zekerlijk zal behouden blijven.

De opschriften der katakomben zijn buitengewoon kort en eenvoudig. Terwijl de heidensche begraafplaatsen uitvoerig den levensloop van den overledene mededeelen, de eereposten, die hij bekleedde, opsommen, het jaar van zijn ouderdom niet zelden tot op het uur aangeven, en dikwijls een aanmoedigende spreuk ten beste hebben voor den overledene, noemen de christelijken alleen den naam van den doode, zonder er meer bij te voegen dan „hij ruste in vrede!" of iets dergelijks. Dit verschil van grafschriften is ongetwijfeld gegrond op de tegenovergestelde rigtingen van Christen- en Heidendom, daar deze het aardsche leven als het doel van het menschelijk aanzijn beschouwde, en dus de herinnering aan hetzelve zoo veel mogelijk blijvende trachtte te houden, terwijl het Christendom, al het wereldsche verzakende, alleen den blik op de overzijde van het graf gevestigd hield. Ook getuigen deze opschriften van de uitwerking, die de nieuwe geest van de alomvattende broederlijke liefde in de Christelijke wereld begon uit te oefenen; tot nog toe heeft men nooit in de katakomben den naam van een slaaf vermeld gevonden. De godsdienst der algemeene menschenliefde kon het onderscheid tusschen heer en knecht niet erkennen.

Uiterlijk vindt men daarentegen dikwijls, dat heidensche gebruiken zijn bijgebleven. Op verscheidene christelijke grafsteenen begint het opschrift met het heidensche formulier D. M., dis manibus, aan de goden der onderwereld. Vroeger verklaarde men dit D. M. als Deo Maximo (Den hoogsten God), doch in het collegio Romano te Rome is een grafsteen, waarop „dis manibus" voluitgeschreven is. Ook hebben de Christenen zich heidensche steenen toegeëigend, die of vernietigd of vervallen waren; vooral voetstukken van beelden van gevallen keizers, die dikwijls na den dood van den gehaten vorst vernield werden. Deze steenen dragen dan op de buitenzijde het christelijke grafschrift, op de binnenzijde dat hunner oorspronkelijke bestemming. De dekplaat van een graf in de katakomben droeg op de binnenzijde een opschrift, dat toepasselijk was op een der veldheeren van den Drieman Marcus Antonius; de steenhouwer had er echter twee grammatische fouten in gemaakt, waardoor de steen blijkbaar afgekeurd, en in de handen der Christenen gekomen was. Ook het gebruik om den doode munten en andere voorwerpen in het graf mede te geven, is door de Christenen bijgehouden. Hiertoe behooren ijzeren werktuigen, bestaande uit een greep en eenige naar binnen gebogen punten, die het uiterlijk aanzien hebben van keukengereedschappen. Vroeger hield men ze voor foltertuigen, en de graven, waarin men ze vond, voor graven van martelaars. Sedert men echter dezelfde voorwerpen in oude Eutrurische graven heeft gevonden, heeft men dit denkbeeld laten varen.

Het opmerkelijkste en meest belangwekkende is de overhelling van den christelijken geest naar heidensche opvatting in schilder- en beeldhouwwerk. Het geheele christelijke leven was met duizenden wortelen in de heidensche wereld vastgegroeid, die eerst na een volledig afsterven der heidenwereld vervielen; de christelijke beschaving rustte op heidensche literatuur en wijsbegeerte, en de christelijke kunst kon niet anders dan haar wijze van voorstelling aan de heidensche ontleenen. Zoo herinnert menig muurbeschildering van de kapellen in de katakomben aan de kamerdecoratien van Pompeji en Herkulaneum, of de vrolijke fresco's aan de zolderbeschildering van de Titusbaden. Hier zoowel als daar is de muur door lijnen in vakken afgedeeld, die met zwevende figuren, vogelen, dieren en wijngaardbladen zijn versierd. Het is nog geheel en al de oude vlugheid van schilderwerk, de ligtheid van voorstelling, die ook deze beelden een eigendommelijke bekoorlijkheid geven. In de katakomben van den H. Calixtus is een kapel, welker zoldering een beeld van Uranus voorstelt; geniussen, die de jaargetijden voorstellen, zweven in de hoeken, en het geheel draagt een vrolijk heidensch karakter en past beter bij een helder woonvertrek, dan bij een plaats, die men tot het vieren van een vreedzame lijkdienst bestemd heeft. Personificatie der elementen, der zon, der maan, geheel overeenkomende met de oude kunst, vindt men niet zelden. Orpheus, op de lier spelende en door allerlei dieren omringd, schijnt als een heidensch profeet van den Verlosser voorgesteld te zijn. Een zonderlinge mengeling van christelijke en antieke voorstelling toont een beeld van de hemelvaart van Elias. Elias, den mantel afwerpende, is op het punt ten hemel te varen; voor hem uit zweeft, om hem den weg te wijzen — Mercurius.

De onderwerpen dezer voorstellingen, zoowel op de muren der kapellen als op de reliefs der sarkophagen, zijn natuurlijk aan het oude en nieuwe testament ontleend. De wonderen van Christus, de goede herder, de aanbidding der koningen, Mozes (steeds jeugdig voorgesteld) water uit de rotsen slaande, Jonas, door den walvisch uitgespogen wordende, treft men het meest aan. Deze werken boezemen ons niet, zooals de scheppingen van de ouden door de volkomenheid van voorstelling bewondering in, maar door den vromen zin hebben zij iets ongemeen aantrekkende en treffende, en zijn geen onwaardige sieraden van in hun aard eenige grafteekenen, door den geest van het eerste Christendom in het aanzijn geroepen.

VOLKSPROCESSEN,

NAAR

Joseph Rank.

INLEIDING.

Voor het bestuderen van den mensch, zijne eigendommelijkheden en hartstogten leveren de processen een wijd en vruchtbaar veld.

Ik bedoel hier niet die processen, welke gevoerd worden om een eenvoudig regt alleen te verdedigen, een duidelijke aanspraak op have en goed met bedaardheid te doen gelden, of een eerezaak voor het geregt te doen uitwijzen, doch de hier bedoelde processen hebben dikwijls een twijfelachtig regt tot grondslag, een voor de bittere gevolgen dikwijls nietige, ja belagchelijke beweegreden tot aanleiding. De eer, waarover gestreden wordt, is dikwerf geen eer; en een voorwerp, waarom geheele familien have en goed verspelen, heeft naauwelijks de waarde van de eerste kosten van vertering door den advokaat gemaakt; ja, er zijn processen geweest om voorwerpen, die, toen de winnende van zijn regt bezit zou nemen, bleken niet te bestaan of niet te vinden te zijn.

Zou men willen gelooven, dat een oude familierok, uit den tijd der grootouders, in spijt van zijn kaalheid, aanleiding heeft gegeven tot een proces, dat honderde guldens verslond, en dat ten slotte bepaalde, dat de rok in twee gelijke deelen zou worden verdeeld, en elk der partijen de helft zou gegeven worden.

Dit geval heeft bestaan. Ik ken den naam van personen en woonplaats.

Bij velen dier processen heeft het niemand beter dan de advokaat, die zich zijne diensten goed laat betalen, en het publiek, dat zich daarbij amuseert. Doch het genoegen duurt voor het publiek ook niet altijd ten einde toe; processen waarbij het publiek aanvankelijk lagchen moest, eindigden dikwijls in droefheid en ontzetting, toen men den afgrond zag, die de eer, de gezondheid en bezittingen van de familie had verslonden.

Voor twee jaren deelden de nieuwspapieren mede, dat aan den Libanon op zekeren dag de dienstmaagd van een Drusen aan een bron was gekomen om water te putten; het toeval wilde, dat gelijktijdig met haar een Maronniten-dienstmaagd kwam, die het eerst water wilde scheppen. Hierover ontstond strijd; de dienstmaagd van den Drusen riep hare geloofsgenooten te hulp, en die der Maronniten de haren. Van twisten geraakte men handgemeen, en later werd dit een strijd tusschen stam en stam, en deed meer bloed stroomen, dan de beide meiden water uit de bron wilden putten.

Dit voorval tusschen half-wilden is een regt symbool voor den hartstogt van het procederen, en komt geheel overeen met de hartstogtelijkheid van het spel. Een proces begint even als een lawine in het klein, en voor men er aan denkt, is het tot een ontzaggelijken klomp aangewassen, wraak en hebzucht komen er bij, en allerlei lage hartstogten hechten er zich in zijn loop aan vast, en de strijd neemt geen einde, voor het levensgeluk van beide partijen in rook verdwenen is.

Is zulk een tooneel, door onedele beweegredenen in het aanzijn geroepen, wegens zijn afloop treffend, zoo kunnen processen, uit edele beginselen ontstaan, wegens hun voortgang en einde ons waarlijk doen huiveren.

De procesvoerder heeft dikwijls slechts maar een weinig meer eergevoel dan kalmte, een weinig meer waarheidsliefde dan wijsheid, een weinig meer liefde voor zijn regt dan doorzigt en gematigdheid, en daarom zet hij een proces op touw, dat al ras zijn eigen geluk en dat zijner kinderen en verdere bloedverwanten te gronde rigt.

Dat ter wille van een geringe eer, de eer-zelf, ter wille van een gering regt, al het gevoel voor regt wordt blootgesteld — heeft dikwijls de eer zelf tot afval van de eer, den vriend van regt, tot afval van het regt, dat heeft tot verlies van geluk en vermogen, tot tranen en rampspoed, tot misdaden, tot den ondergang van goeden naam en leven gevoerd! Even als een vochtig warme zomerdag vruchtbaar is voor steekvliegen, zoo brengen lange processen een menigte wilde hartstogten in het leven.

De zucht tot procederen schijnt een erfkwaal van het menschelijk geslacht te zijn; zij bestond in de vroege oudheid zoo wel als tegenwoordig; zij bestaat bij alle natien, beschaafde en minder beschaafde, zoo als onder alle standen en jaren.

Een beambte zeide mij nooit heviger proces te hebben bijgewoond dan van twee Joodsche gemeenten, die elk vijf regtsgeleerden in het veld gebragt hadden. Ook het schoone geslacht doet in ligtgeraakte drift en onvermoeide volharding niet voor de mannelijke procesvoerders onder; de dalijksche ondervinding doet ons dit duidelijk zien.

Mogt de lieve God zigtbaar tusschen beide komen en zijn oordeel vellen, zoo als bij een proces in een naburig land voor eenige jaren plaats had, en het procederen zou weldra een einde nemen. Dit regtsgeding was als volgt.

I.

Het was naar ik meen in Opper-Oostenrijk, dat twee boeren op zekeren dag een proces begonnen over het bezit van een notenboom, die midden op het veld tusschen twee hunner akkers stond.

De een zeide, dat zijn vader hem verzekerd had, dat de boom door zijn grootvader was geplant geworden, en dat hij dus regt had op den geheelen boom; de andere beweerde, dat zijn vader hetzelfde van zijn grootvader zeide, en dat hij daarom zijn regt niet opgaf, en aanspraak op den boom bleef maken.

Dus begon men te procederen.

Men trachtte de beide partijen te doen goed-

keuren, dat ieder jaarlijks met de helft der vruchten zou tevreden zijn, doch predikte voor doove ooren. Het proces werd voortgezet; het duurde een, het duurde twee en drie jaren, en de hartstogtelijkheid, waarmede ieder zijn regt trachtte staande te houden, nam met de jaren toe, en geld en geschenken werden den advokaten voortdurend toegezonden.

Toen scheen de hemel zelf op zekeren dag verbitterd te zijn over de dwaze eigenzinnigheid van de strijders; een zwaar onweder trok over hun woonplaats heen, en een vlammende bliksemstraal viel op den notenboom neder, deelde hem naauwkeurig in twee gelijke deelen, en legde netjes elk van de procesvoerders de helft van den boom op zijn land.

Toen was het uit; ieder had het deel dat hem toekwam; jammer dat de vruchten nog niet rijp waren; en na jaren van verdriet en kosten, bleef hun niets anders overig, dan dat beide partijen het deel, dat de hemel hun toegedacht had, naar huis bragten, om in eenzame uren het huiverende geweten te verwarmen.

II.

Doch helaas, niet altijd mengt zich de hemel als scheidsregter in de aangelegenheden der menschen; het schijnt dat hij het dikwijls op het uiterste laat aankomen, om een waarschuwend voorbeeld te stellen voor allen, die kunnen hooren en zien.

Het volgende geval, dat in den Palts plaats had, moge als voorbeeld dienen.

Tusschen twee aan elkander grenzende akkers liep een moerassige gracht, die niets voortbragt dan bies en zuur gras. Beiden der buren maakten aanspraak op de geheele sloot, en hoewel de waarde zelf geen gulden beliep, werd toch een proces hierover gevoerd. Het geregt deed onderzoek op de plaats zelve; men stelde eenige pogingen in het werk om het geschil bij te leggen, en men zou tot een vergelijk komen, omdat de scheidslieden de sloot zouden koopen, en dan elk zoo veel geven, als zij meenden dat zijn aanspraak was.

Beide partijen namen hiermede genoegen.

De sloot werd gewaardeerd, en haar waarde op 48 kreutzers (80 cts) geschat. De scheidslieden leggen beide elk 48 kreutzers neder, en betalen elk der strijdenden even veel uit.

Daar op die wijze elk even veel regt werd toekend, en ieder even groote schadevergoeding ontving, zoo namen beide partijen hiermede genoegen, en alles zou geheel geschikt zijn geworden.

Nu zou het vergelijk dadelijk opgesteld en bezegeld worden, doch de vraag is: wie betaalt de kosten.

Men stelt voor om, daar beide partijen even veel regt en even veel winst hebben genoten, zij nu ook broederlijk de kosten zullen betalen. Een hunner neemt hiermede genoegen, en is bereid zijn deel aan de gemaakte onkosten te betalen; de andere echter zegt: daar beware mij God voor, dat ik zoo iets doe. Liever wil ik huis en hof verliezen, dan een penning van de onkosten dragen.

Het proces heeft dus doorgang en — de man heeft werkelijk huis en hof bij die zaak verspeeld.

Daar op dien steenen bank onder de vier lindenboomen te Moglenheim, kan de oude procesvoerder nog dagelijks wanneer het jaargetij het veroorlooft, gezien worden, hoe hij als een bedelaar, in een honderd malen gestopten jas, stilzwijgend het fraaije erf beschouwd, waar hij geboren is, waar hij als knaap gespeeld heeft, waar hij zijne jeugdige jaren zoo vrolijk heeft doorgebragt, en ook zijn echtgenoot heeft heengevoerd.

Wat bezit hij echter thans van dat alles?

Have en goed is verloren, vreemde lieden gaan in het ouderlijk huis uit en in, vrouw en kinderen zij door ellende en gebrek vroegtijdig ten grave gedaald. Weenen kan de man niet meer, maar zijn trouwe medgezel, wrevel, hoopt hem weldra voor goed tot rust te brengen.

Mogelijk wel, dat te eeniger tijd op de bank gezeten, deze of gene medoogenloos hem toevoegt: daar zit de oude procesvoerder! en dat hij van de bank valt en zijn leven geëindigd is.

Hij zou de eerste niet zijn, dien een boosaardig genoegen en liefdeloos gedrag onverwachts ten grave doen dalen.

III.

Nu zou men denken, dat in een streek, waar zulk een waarschuwend voorbeeld bestaat, zal de voorzigtigheid voor langen tijd voor overijlen of vermijdbare processen afschrikken; doch de hartstogt weet niets van verstand en waarschuwend voorbeeld, zij zet voor en na weder op een, zelfs middelmatige, kaart.

Zoo had ook in dezelfde streek volgend geval al spoedig na het vorige plaats.

Tegen de helling van een berg lagen drie akkers aan elkander grenzende en verschillende personen toebehoorende en wel zoo, dat de middelste geen eigen weg had. De bezitter was genoodzaakt, over een der aangrenzende velden te rijden, wilde hij den akker bebouwen of zijn oogst binnen halen.

Eindelijk wilden zijne buren zonder schadeloosstelling dit niet meer toelaten en een strijdvraag ontstond, die naar alle gedachten een lang en kostbaar proces na zich zou slepen.

Nadat het proces inderdaad langer dan een jaar had geduurd, wilde het toeval, dat van wege de regering langs dien berg een weg werd aangelegd, waartoe men ook het veld moest aankoopen, dat een eigen pad miste.

Het veld werd dan ook voor een goede som aan de regering afgestaan en ten gevolge daarvan in zijn geheele lengte en breedte tot straat aangelegd.

Daar nu de aanleiding tot het proces van zelven wegviel, had toch het proces zelf ook een einde moeten nemen.

Dat zou men zoo meenen; doch het eene kwaad, ook in regten, brengt het andere voort.

Wie zou thans de kosten van het lange proces betalen, daar nog niet eenmaal beslist was, aan welken kant het regt was.

Deze vraag werd vinnig behandeld; het proces begon op nieuw en wel met een bitterheid, alsof er zijn of niet zijn van afhing.

De voormalige eigenaar van het veld kostte het meer dan de geheele koopsom van zijn akker bedroeg; een zijner buren begon zeer wrak te staan in zijne geldelijke positie, en de tweede buurman, die langen tijd den strijd het hevigst had gevoerd, begon het in het hoofd te haperen; eerst werd hij zeer zwaarmoedig, daarop zeer verstrooid en later geheel en al dwaas, en zijne erven, die minder strijdzuchtig waren, trachtten tot elken prijs tot een vergelijk te komen, dat dan ook gelukte.

Zoo moest dan een dwaas zijn tegenpartij tot rede brengen.

Mogt de hemel op een anderen tijd bij het begin en niet bij het einde van een proces den een of ander der tegenpartijen met een gezonde portie van zulk een dwaasheid gelukkig maken.

IV.

Tot een lange en bonte reeks van processen geven op een zonderlinge wijze onze onschuldige huisdieren aanleiding. Om een haan, een zwijn, een koe, een ezel of een paard is dikwijls heviger gestreden, dan om een hek of een ouden tuinmuur of een slagveld.

Ik wil twee gevallen aanhalen, die den geest te kennen geven, waarmede zulke processen begonnen en ten einde gebragt zijn.

Op een kermis aan den overkant van den Rhijn kocht op zekeren tijd een rijke molenaar een paard, dat eenigzins wild en moeijelijk te berijden was. De molenaar schiep groot genoegen in het dier, en hetzij om zijn bedrevenheid ten toon te spreiden, hetzij om het fraaije dier aan de vele bezoekers van de „gouden leeuw” te doen zien, hij reed eenige malen voor de vensters van het logement op en neder.

Dier en ruiter oogstten veel bijval in en een jong grondeigenaar gaf zijn begeerte te kennen, het dier ook eens te bereiden. Doch de molenaar was eenigzins overmoedig geworden en sprak: Neen, buurman, stel dat uit het hoofd; ik geloof gaarne, dat gij een goed ruiter zijt, maar het paard heeft nu eenmaal zijn meester gevonden, en die meester ben ik.

Toen werd de grondbezitter nog meer aangezet, om zich als een goed ruiter te doen kennen en hij verzocht zelfs onstuimig, het dier te mogen bestijgen; doch de molenaar antwoordde: volstrekt niet, buurman; ik zeg, wat ik zeg; ik alleen kan het paard berijden en geen ander zal het ook bestijgen.

Met die woorden gaf hij het fraaije dier aan den huisknecht, om het in den stal te voeren, en begaf zich zelf, vol gevoel van waarde naar de herberg, waar hij weldra achter een goed glas wijn was gezeten. Het duurde echter niet lang, of men maakte hem opmerkzaam, hoe trotsch en moedig zijn paard voor het huis op en neder reed.

De jonge grondeigenaar had de verzoeking niet kunnen weerstaan, om het vurige paard te bereiden; hij had het, onder voorwendsel van des molenaars goedkeuring, uit den stal doen brengen en draafde en rende nu tot groot genoegen der gasten op het plein rond.

Wie echter thans niet met zich liet spotten, was de molenaar.

Woedende stond hij op, stak zijn hoofd buiten het venster en gloeijende van toorn riep hij uit: Buurman, ik zie, dat gij het diertje kunt berijden — dat is goed; maar nu kunt gij het ook houden en ik verzoek u om drie honderd gulden.

De grondeigenaar dacht den toorn van den molenaar niet zoo hevig te moeten opnemen, en glimlachte eens, steeg af, liet het paard weder op stal zetten en begaf zich daarop naar de gelagkamer, om zich met den molenaar te verzoenen.

Doch dan kon hij lang wachten; de molenaar vorderde zijn geld en wilde niets meer van het paard weten.

Daarbij bleef het en alle pogingen, om bij te leggen, leidden tot niets.

Daar echter de jonge man niet wilde betalen en ook het dier niet begeerde te behouden, zoo bleef niets overig dan een proces te voeren, en een regtsgeding begon.

Terwijl het arme dier bij den waard teruggelaten werd, om op kosten van den verliezer te worden onderhouden, legden de advokaten het papier, dat de aanklagt en verdediging bevatten zou, teregt en dachten: de molenaar en de grondbezitter zijn welvarende lieden, derhalve.....

Dus werden de beurzen der procesvoerders jaren lang aangesproken en zij moesten betalen, wat maar te betalen was.

Daar echter de beslissing nog op zich deed wachten, werd de waard, dien de zorg voor het paard was opgedragen, bang voor de twee honderd gulden, die hij thans reeds voor onderhoud te vorderen had. Hij wilde zich of betaald zien, of het paard niet langer bij zich te houden. Daar hem het geld niet werd ter hand gesteld, maakte hij zelf kort proces en bragt het tot een geraamte vermagerde paard bij regen en wind op de straat, waar het, daar niemand lust gevoelde, de verzorging van het dier op zich te nemen, zonder oppasser of eten onder den vrijen hemel bleef staan met ter aarde gebogen kop, overdenkende hoe arm en verlaten een dier op Gods schoone aarde zijn kan.

Op raad der advokaten werd het merkwaardige besluit genomen, het dier den viller af te staan, opdat althans voor het vervolg de kosten van onderhoud gespaard mogten worden.

En dus bestond dan ten laatste het voorwerp

niet meer, waarover de strijd werd gevoerd: het was der vernietiging prijs gegeven, opdat het proces om hetzelve zoo veel te geregelder zijn loop kon gaan.

Onwillekeurig komt den lezer Kaulbach's Hunnenslag te binnen, waar de zielen der strijdenden in de lucht den strijd voortzetten, terwijl hunne ligchamen verstijfd op het slagveld liggen.

Het voorwerp van het proces was weggevallen en men streed nog na zijn dood over het geregtelijk bezit er van.

Maar zeldzaam genoeg: toen het dier op de vilplaats lag, voorspelde de vilder uit het doffe, weemoedige oog van hetzelve, dat een der procesvoerders weldra ook het tijdelijke voor het eeuwige zou verwisselen en toevallig stierf de jonge grondbezitter eenigen tijd later; zijne erven boden een vergelijk aan, dat werd aangenomen.

V.

Het tweede dierenproces, waarvan wij spraken, een waar ezelsproces in drie afdeelingen, onstond en eindigde als volgt:

In het zuidelijk Tyrol dreef op zekeren tijd een boer, Gotter genaamd, zijn ezel met boter en kaas beladen voor zich uit, toen hem op weg een andere boer, Bossler geheeten, tegenkwam.

Gotter vroeg Bossler om een snuifje, dat deze hem echter weigerde, zeggende, dat hij voor hem geen snuifje had.

Gotter vroeg, of hij dan een snuifje voor hem had, wanneer hij hem daarvoor den ezel met al wat hij droeg aanbood.

Bossler kon zulk een uitlokkend aanbod niet wederstaan en gaf Gotter de snuif en deze hem den beladen ezel.

Zoo gingen zij eendragtig, Bossler den beladen ezel drijvende, den berg over langs de woning van Gotter, tot aan het dorp, waar Bossler woonde.

Voor zijn huis gekomen, zeide hij: daar, Gotter, hebt gij uw ezel terug, het geheel is toch maar een grap, daar een snuifje van den allerbesten tabak toch zoo veel niet waard kan zijn als een beladen ezel.

Gotter antwoordde hierop, dat ook hij natuurlijk de zaak van denzelfden kant beschouwde, maar nu ook verlangde, dat Bossler hem niet hier, maar voor *zijn* huis, waar zij vroeger voorbij gekomen waren, den ezel zou ter hand stellen.

Hierover geraakten beide in een woordwisseling, en daar geen van hen den ezel wilde aanvaarden, begaven zij zich naar het gemeentebestuur, om daar den strijd te doen beslechten.

Het gemeentebestuur trachtte het tot een vergelijk te brengen; maar daarvan was geen rede, en Gotter en Bossler verlieten het huis, met achterlating van den geladen ezel.

Het gemeentebestuur in het denkbeeld, volgens ambtspligten te handelen, liet den ezel ontladen, de boter en de kaas in een verkoophuis brengen, en den ezel gaven zij aan den waard ter verpleging.

Nu klaagde Gotter Bossler aan, en stelde den eisch: dat men hem den ezel voor zijn huis ter hand stelle, en de kosten vergoede.

Het proces begon, en duurde bijna een vol jaar, terwijl in de eerste uitspraak de aanklager in zijn regt bevestigd werd.

Bossler kwam hiertegen in beroep, en dit vonnis werd in de tweede instantie vernietigd, en in de derde, volgens de laatste zienswijze, bevestigd.

Nu wilde Gotter zijne waren afhalen, en ook zijn ezel naar huis drijven, doch men gaf hem te kennen, dat hij hiertoe geen vergunning kon bekomen, voordat hij de kosten van verpleging van den ezel had betaald.

Gotter weigerde hieraan te voldoen, zeggende dat de waard zich kon laten betalen van hem, die hem den ezel ter bewaring had gegeven.

De waard vorderde werkelijk voor het gerigt betaling van het gemeentebestuur van de verplegingskosten, en hoewel het bestuur niet als particulier persoon, maar in zijn kwaliteit hem den ezel ter verzorging had gegeven, werd het toch tot betaling veroordeeld.

Dit was de tweede afdeeling van het proces.

Nu echter vorderde het gemeentebestuur van den eigenaar van het dier vergoeding der gemaakte kosten, en Gotter werd dan ook geregtelijk veroordeeld aan het bestuur der gemeente de gemaakte onkosten van verpleging van den ezel te vergoeden.

Hiermede eindigde deze derde afdeeling van een proces, dat met regt een ezelsproces kan genoemd worden.

VI.

Een bijzonder soort van processen maken die uit, welke door een vereeniging van personen, dat is, door het eene gezelschap tegen het andere, door bestuur tegen bestuur gevoerd worden. Dikwijls zijn zij rijk aan eigendommelijke karaktertrekken, die ons bij een schildering van zeden, gebruiken en toestanden een rijke bron aanbieden. Een der zonderlingste gevallen is zeker wel het regtsgeding van een Paltsergemeente over een oud gebruik: de jaarlijksche cijns van een bok.

Wanneer men van Neustadt aan de Haardt per spoorweg in de rigting van Kaiserslautern rijdt, doet men een in een lief dal gelegen station aan, Lambrecht geheten.

Deze plaats bezit in de uitgebreide bosschen der gemeente Deidesheim verscheiden regten op weide- en heidevelden, terwijl de gemeente Lambrecht daarvoor die van Deidesheim jaarlijks een bok moet leveren; dit is een oud gebruik uit de veertiende of vijftiende eeuw afkomstig.

Deze verpligting luidt aldus: de geitenbok moet elk jaar op den derden Pinksterdag door den jongsten burger van Lambrecht aan een touw gevoerd over het gebergte, en voor zonsopgang te Deidesheim gebragt worden, en wel tot voor een bepaald huis, waar den brenger alsdan een ontbijt, uit wijn en kaas bestaande, wordt aangeboden.

Daar volgens het cijnscontract de te leveren bok welgehoornd en goed gevormd moet wezen, zoo wordt hij onmiddellijk na zijn aankomst van wege het bestuur onderzocht en beoordeeld, en na het onderzoek doorgestaan te hebben; nog dienzelfden dag tot groot genoegen van oud en jong openlijk aan den meest biedende verkocht.

Dikwijls reeds hebben klagten en processen, wegens deze verpligtingen de geregtshoven lastig gevallen, doch telkens werd de voorslag van Lambrecht om de boklevering af te koopen, van de hand gewezen, en dus bleef dit gebruik tot op den huidigen dag bestaan.

Voor eenige jaren leidde deze zaak wederom tot een proces.

In plaats van, zooals het in het contract luidt, een welgehoornden en welgevormden bok te leveren, veroorloofde zich de gemeente Lambrecht een boven alle bedenking ellendig dier van dit soort aan Deidesheim af te leveren, en wel onder de verzwarende omstandigheid, dat het dier op een kruiwagen tot op de markt voor den verzamelden raad werd gereden.

Daar die van Lambrecht op die wijze hun verpligting niet volgens voorschrift nakwamen, zoo wilden de Deidesheimers de regten van het naburige Lambrecht in hunne bosschen niet erkennen.

Het proces, dat naar aanleiding hiervan ontstond, duurde volle acht jaren, en werd eindelijk ten nadeele van de inwoners van Lambrecht uitgewezen.

Dus besloot men in 1850 weder om den vastgestelden cijns met nog zeven andere bokken van de vorige jaren, volgens voorschrift op den derden dag na Pinksteren voor zonsopgang te leveren.

De blijdschap der Deidesheimers was natuurlijk groot, daar het, na lang in het onzekere verkeerd te hebben, het regt van het spel, en, wat niet veel minder beteekende, acht welgehoornde en welgevormde bokken gold.

Geen wonder dus, dat reeds lang voor het aanbreken van den dag het grootste aantal bewoners van Deidesheim de komst van de gehoornde en stinkende schatting met ongeduld verwachtte.

Maar, wat geschiedt.

De aankomst ondergaat eenige vertraging. Nadat de dikke nevelen, die de menigte met een fijnen regen besproeiden, gebroken waren, vaagt de zon met hare stralen ook weldra de naburige bergen schoon, — doch de cijnsbokken verschijnen nog niet.

Wederom is het contract geschonden, roepen de Deidesheimers als uit eenen mond: de bokken zijn voor zonsopgang niet op oord en plaats. — Het verdrag is geschonden, en eindelijk zullen die van Lambrecht van hunne regten vervallen zijn.

Nog langen tijd wachtte de menigte, tot eindelijk de acht bokken door de jongste burgers van Lambrecht geleid, nat, moede en riekende de plaats hunner bestemming bereiken.

Zwijgend trok de schilderachtige trein naar het raadhuis, waar de bokken aan een onderzoek onderworpen, en voor welgehoornd en welgevormd verklaard werden.

— Wie is de jongste burger van Lambrecht? werd thans gevraagd.

De knaap trad voor, een bok aan een touwtje met zich voerende.

Daarop werd hem het volgende bescheid gedaan: de zeven bokken, die als schatting der zeven jongst verloopen jaren gebragt zijn, verklaren wij hiermede te zijn aangenomen, daar voor hun levering geen tijd bepaald was; daarentegen wordt het aannemen geweigerd van den achtsten bok, geleid door den jongsten burger van Lambrecht, daar hij, tegen het verdrag, voor zonsopgang niet ter bestemder plaatse was.

Onmiddellijk maakte een notaris van deze verklaring een procesverbaal op; die van Lambrecht waren echter getroffen; toen zij in hune gemeente terugkwamen, en het voorgevallene aan hunne medeburgers mededeelden, besloot men den toegeworpen handschoen weder op te nemen, en het proces op nieuw te beginnen.

Wij kunnen helaas hier niet sluiten, zooals bij sprenkjes en zeggen: „en zoo zij niet gestorven zijn, leven zij nog!" — want de gemeenten Lambrecht en Deidesheim en hare processen bloeijen en groeijen nog heden ten dage, en het proces is nog in vollen gang.

VII.

Een in het oogloopende plaats bij regtsgedingen nemen die in, welke tusschen eenige standen, tusschen meer of minder invloedrijke familiën, of ook wel tusschen vorst en onderdanen gevoerd worden. Zij doen ons dikwijls in een helder licht zien, welke zonderlinge begrippen van regt, zoowel enkele personen als zekere standen kunnen koesteren, en leveren een belangrijke bijdrage voor de heerschende humaniteit of barbaarschheid van de regtspleging dier tijden.

Wij willen het bekende proces van Frederik den Groote met den molenaar te Sans-Soucis, wegens het afstaan van een windmolen niet weder ophalen, doch willen liever een regtsgeding vermelden, dat wegens zijne ontzettende gevolgen in het midden der zestiende eeuw geheel noordelijk Duitschland bezig hield.

De held van dit proces is Michaël Kohlhaas, van natuur een eenvoudig, eerlijk man, een paardekoopman, dertig jaren oud, een voorbeeld van echten burgerzin en gehoorzaamheid, die uit gekwetst regt en regtsgevoel van misdaad tot misdaad werd aangezet, als verstoorder der rust des lands, als moordbrander, roover- en stedenverwoester, — een schrik van noordelijk Duitschland — op het schavot zijn leven eindigde.

Dit geval, dat door den monnik Haftitz uit de mark Brandenburg te boek is gesteld, en door H. von Kleist tot een beroemd verhaal werd gebruikt, komt in het kort hierop neder.

Op zekeren tijd met een koppel paarden uit de

mark Brandenburg naar het buitenland rijdende, stiet Kohlhaas op Saksisch grondgebied op een slagboom, dien een zekere jonker von Tronka had laten oprigten, om een tol te heffen van hen, die langs dien weg reisden.

Terwijl Kohlhaas met zijne paarden stilhield, en het hoofd schuddende het geld betaalde, kwam de burgtvoogt van het nabij gelegen kasteel, en vroeg naar zijn pas, daar zonder dien geen paardenkooper met paarden over de grenzen mogt.

Kohlhaas was vroeger reeds achttien maal over de grenzen geweest, en bekend met alle verordeningen die zijn ambacht betroffen, wist hij niets van die nieuwe wet. Hij liet dus zijn knecht bij de paarden, en begaf zich zelf naar den burg van den jonker om opheldering te vragen.

De jonker was met eenige vrienden aan een gastmaal gezeten. Kohlhaas droeg zijne bezwaren voor, en de jonker en zijne dischgenooten begaven zich, meer om de fraaije dieren in oogenschouw te nemen, dan wel om naar de reden van den strijd te onderzoeken, naar het slotplein.

Men beschouwde de dieren, en de een prees den zweetvos en de andere den bles; den een beviel de kastanjebruin, en de ander streelde den bonte met zwart gele vlekken, en alle meenden dat de paarden zoo vlug waren als herten, en dat er geene betere in het geheele land geteeld werden.

Kohlhaas antwoordde dat de paarden niet beter waren dan de ridders, die hen zouden berijden, en noodigde hen uit ze te koopen.

De jonker, dien den zweetvos zeer beviel, vroeg hem naar den prijs, daar de rentmeester hem verzocht had nog een paar paarden te koopen, om bij den landbouw te gebruiken; doch de ridders vonden den prijs, dien hij vroeg veel te groot, en de jonker zeide hem, dat hij met zijne paarden naar den drommel kon rijden, wanneer hij zoo duur was. De paardenkooper besloot allen verderen handel maar achterwege te laten, en vatte zijne paarden bij den teugel om verder te rijden.

— Op dit oogenblik trad de slotvoogd uit den hoop, en zeide: gij weet wel, dat gij zonder pas niet verder moogt rijden! — Kohlhaas wendde zich hierop tot den jonker, en vroeg of die zaak, welke zijn geheelen handel zoo nadeelig was, voortgang moest hebben? De jonker antwoordde: ja, Kohlhaas, den pas moet gij toonen! Kohlhaas verzocht hem deze keer te laten trekken, en beloofde bij zijn komst te Dresden den pas te zullen ligten. — Gij moet dan, sprak de slotvoogd een paard achterlaten, tot gij den pas zult ligten. Wederom wendde zich Kohlhaas tot den vertrekkenden jonker, en vroeg, welk een waarde aan geld of geldswaarde hij achter zou laten. De rentmeester sprak iets van paarden, die hij als onderpand kon achterlaten, en de slotvoogd sprak hierop luid: ja, dat is het doelmatigst, laat de paarden achter; hebt gij den pas geligt, zoo kunt gij ze ten allen tijde terug vorderen. Kohlhaas door zulk een schaamteloozen eisch uit het veld geslagen, vroeg den jonker of hij zulk een handeling kon goedkeuren, waarop de jonker, daar juist een hevige regenbui en wind kwam opzetten, kortweg antwoordde: wanneer hij de paarden niet wil achterlaten, zoo smijt hem over den tolboom terug! en vertrok. De paardekooper wel ziende, dat hij hier voor geweld moest wijken, besloot aan den eisch gevolg te geven, maakte een koppel paarden los, en voerde hen zelf naar den stal, daarna zette hij met de overigen de reis voort.

In Dresden gekomen, vernam hij al spoedig dat de geschiedenis van den pas een verzinsel was; hij liet zich op de geheimkanselarij daarvan een bewijs geven, en reed naar den burg des jonkers terug.

Men veroorloofde hem hier ook zonder verder bezwaar zijne paarden mede te voeren; doch hoezeer stond Kohlhaas verbaasd, toen hij, in plaats van zijne gladde, welgevoede dieren een paar magere rossen aanschouwde, die afgewerkt waren, en toonbeelden van ellende en gebrek; manen en staart waren uit gebrek aan oppassing vastgekleefd.

Vol toorn liet hij de paarden staan, en vertrok om zich bij het geregt regt te verschaffen.

Het regtsgeding begon, en de eisch was: herstelling der paarden en vergoeding der schade; doch Kohlhaas werd afgewezen, daar de jonker veel te veel goede vrienden en bloedverwanten aan het geregtshof had.

Toen hij voor een hoogere regtbank zijn klagt inbragt, kreeg hij tot bescheid, dat hij een onrustige geest en een dwarskop was, dat hij de paarden kon terughalen, wanneer hij wilde, dat de jonker hem dat niet belette.

Alle verdere pogingen bleven zonder gevolg; de vrouw van den paardekooper bezweek, ten gevolge van een stoot haar met den kolf van een geweer toegebragt, toen zij den landsvorst een smeekschrift ten gunste van haar man wilde ter hand stellen.

Toen verkocht Kohlhaas huis en hof, en om zich zelven regt te verschaffen, reed hij met zeven knechten, allen goed gewapend, naar den Tronkenburg.

Bij verrassing viel hij met vuur en zwaard in het kasteel, dat weldra aan alle vier de hoeken brandde, en ter naauwernood ontkwamen de bewoners met hun leven.

Toen Kohlhaas vernam, dat de jonker naar Wittenberg gevlugt was, trok hij daarheen, en vorderde elk goed christen op, om, onder beloften van handgeld en nog andere voorregten, zijn zaak tegen den jonker von Tronka, den vijand der christenheid, te omhelzen.

De hoop ruiters van den „rijks- en wereldvrije, God alleen onderworpen heer," zoo als hij zich noemde, was tot dertig koppen toegenomen; hiermede trok hij naar Wittenberg, overviel in de duisternis des nachts de stad, stak haar op verscheidene plaatsen in den brand, zoodat negentien huizen en een kerk een prooi der vlammen werden.

Een vaandel van vijftig ruiters trok hem te gemoet; hij wierp hen terug, stak de stad ander-

maal in brand, en verklaarde in een schriftelijk aangeplakte bekendmaking, dat hij, zoo men hem den jonker von Tronka niet uitleverde, de stad in asch zou leggen, zoodat hij achter geen muur naar hem zou behoeven te zoeken.

Bij het aanbreken van den derden nacht bragt hij nogmaals brand in de stad, zoodat bij den scherpen noorden wind twee kerken, eenige scholen en kloosters en 42 huizen binnen een paar uren in asch lagen, en hij wist zeer goed den landvoogd, die met 150 man hem vervolgde, te ontwijken.

De bende van den brandstichter was intusschen tot op honderd man geklommen, die allen goed gewapend waren.

Toen Kohlhaas vernam, dat prins Frederik van Meissen met een magt van 500 man tegen hem in aantogt was, overviel hij hem des nachts bij Mühlberg, sloeg hem, en noodzaakte hem naar Dresden de wijk te nemen.

Evenzoo verstrooide hij de tweede tegen hem optrekkende schaar, onder bevel van den landvoogd, bij Damerow; vijf dagen na het overhoop werpen van beide legertroepen, stond hij voor Leipzig, en stak hij de stad op drie plaatsen in brand, terwijl hij nog steeds beweerde, voor en na een goed, braaf en waarheidlievend burger te zullen zijn, wanneer hem de jonker Tronka de paarden goed onderhouden bij hem thuis op stal bezorgde! Hij verkeerde in het vaste denkbeeld, dat de wereld hem een vergoeding schuldig was voor het verlies zijner vrouw en van zijn regt.

Daar vernam hij op zekeren dag, dat Maarten Luther een waarschuwend manifest tegen hem had uitgevaardigd, waarin hij hem tegenspreekt, dat hem willens en wetens door keurvorst en geregtshof onregt is aangedaan.

Dadelijk begaf zich Kohlhaas, van een knecht vergezeld, naar Wittenberg, verscheen aldaar des avonds laat in het studeervertrek van den hervormer, had een lang en ernstig onderhoud met hem, en gaf hem de belofte, alle verdere uitspatting te zullen nalaten, en persoonlijk in Dresden te zullen verschijnen, wanneer men zijn proces op den gewonen weg en volgens geweten en regt behandelde.

Door Luthers bemoeijing wordt het proces over de paarden in Dresden naar behooren ingerigt; Kohlhaas krijgt vrij geleide in Dresden, om zelf zijn aanklagt te kunnen ondersteunen.

Doch Kohlhaas, die alleen regt verwachtte, moest op nieuw aan kabalen en onregt van wegen het geregtshof, den keurvorst en de raadsleden bloot staan, en de gewaarborgde persoonlijke vrijheid werd langzamerhand in een persoonlijke gevangenschap veranderd.

Toen ontwaakten alle gedachten naar wraak, die reeds in zijn borst tot rust gekomen waren, met vernieuwde kracht; hij wilde vrij zijn, en zich met vreeselijk geweld regt verschaffen.

Doch een brief van hem aan Johann Nagelschmidt, zijn plaatsvervanger bij de bende, die in het Thuringerwoud huisde, wordt onderschept; hij schrijft daarin, dat hij het opperbevel op zich neme, en dat men hem tot zijn vlugt uit Dresden de behulpzame hand leene, en een wagen zende.

Dientengevolge werd hij gegrepen, en zwaar geboeid in den kerker geworpen. Daarop begon men een proces tegen hem voor het hof van Saksen.

Reeds is hij ter dood veroordeeld, toen de keurvorst van Brandenburg hem als zijn onderdaan opeischt.

Hij wordt uitgeleverd, en wint zijn proces wegens de paarden, in Dresden, doch zijn vorst moet hem als brandstichter en moordenaar door beuls hand ter dood doen brengen.

Zoo als Kohlhaas echter verlangde, had hij regt verkregen, want zijne paarden worden hem goed gevoerd en onderhouden, voor hij zijn laatsten gang naar de geregtsplaats doet, voorgebragt, en hij mogt bij testament over zijn have en goed, dat hij eerlijk door zijn vlijt verworven had, beschikken.

Zoo was dan eindelijk zijn wensch vervuld, en hij was in zijn gekrenkt regt hersteld, en welgemoed en met blijdschap, dat hem regt is gedaan, legt hij zijn hoofd op het blok en sterft.

T'HUIS.

NAAR

Ottilie Wildermuth.

Het oude kerkhof, waarop de kleine kerk van het dorp Eikbron ligt, wordt reeds sedert langen tijd niet meer gebruikt; alleen de kleine verhevenheden van den grond duiden aan, dat eenmaal hier veel lief en leed, veel haat en toorn in de aarde werd nedergelaten. Een groen grasveld is gelijkelijk over alle graven uitgebreid; hier en daar staat nog een half ingezonken zwart kruis, en aan den muur van het kerkhof de bemoste grafsteen van een voormalig prediker. De jeugd van het dorp speelt haar vrolijkst spel op dezen neutralen bodem onbekommerd om de hoog ernstige beteekenis.

Het kerkje staat zoo regt vreedzaam in het midden van het groene grasperk, en door het lage venster der sakristij kan men in het geopende gezangboek van den predikant het lied nalezen, dat voorgaanden zondag werd gezongen; prachtige vruchtboomen, de eigendom van den onderwijzer, daar de vrouw van den predikant geen kerkhofooft wilde eten, gluren door de kerkvensters; het zijn echt vaderlandsche ooftboomen, en menig moede oog is reeds op hen gevestigd geweest, menige bekommerde ziel heeft bij het waaijen en suizen aan de palmen van het paradijs gedacht. Het oude kerkhof verbindt het boven- en benedendeel van het dorp aan elkaar, en heeft twee poorten. Het eene is een naauw poortje door wijngaarden begroeid, en van hier leidt een smalle weg naar den anderen uitgang, een hoog gewelfde poort, welker traliehek

reeds lang aan den tijd ten prooi is vervallen; van hier brengen breede trappen in regte lijn naar de pastorie, die, door groote acaciaboomen beschaduwd, den bezoeker vriendelijk en uitlokkend toelacht.

Naast het door wijnstokken begroeide poortje staat een klein huis, dat zich alleen door de met zorg aangekweekte fraaije bloemen voor het venster en zijne witte gordijnen van de overige boerenhuizen onderscheidt. Achter deze gordijnen woont, met haar eenig dochtertje Lina, de oude vrouw van den overleden predikant.

Deze vrouw heeft nooit een andere woonplaats gekend dan Eikbron, en ter naauwernood had zij eenig denkbeeld, hoe men op andere plaatsen leven kon. Slechts eenmaal, toen zij voor haar huwelijk haar bruidstooi moest aankoopen, had zij in de residentie overnacht; doch daar was zij door zulk een vrees en verlangen naar het dorp, dat haar had zien geboren worden, overvallen, dat zij des morgens vroeg te voet den verren terugweg naar Eikbron ondernam, zonder den bruidegom af te wachten, die haar in een gele kalesch in volle glorie zou komen afhalen.

Pauline, haar oudere zuster en de peettante van Lina had daarentegen, volgens gevoelen van de weduwe, steeds iets ligtvaardigs in haar karakter gehad, en had het zooverre weten te brengen, dat men haar in de residentie deed onderrigt geven in het kleeder- en modemaken; zij had later met een buitenlandsch-bouwkundige der nieuwe kerk te Reichenhal een „amour" op touw gezet, voor dat vader of moeder er iets van wist, en trok nu als vrouw van dien ingenieur in alle landen met haar echtgenoot rond; sedert Lina gedoopt was, had men niets meer van haar vernomen. — Marie, de tegenwoordige predikants-weduwe, had aan dien stouten stap, waarover zij zich, zoo dikwijls zij er nog aan dacht, steeds moest verbazen, een afschrikkend voorbeeld genomen, was bij vader en moeder thuis gebleven en geheel en al in het dorp ingeburgerd, met welks boomen en kinderen zij opgegroeid was; ook oog en hart had zij stil voor zich gehouden, in het volle vertrouwen, dat zij haar bestemming, naar den raad Gods, wel bereiken zou.

Zij was niet jong meer, toen haar vader genoodzaakt was een hulpprediker te nemen, die van den beginne aan niet anders wist dan dat de predikantsdochter zijn aanstaande vrouw was. Ter regter plaats en ure had hij zich verklaard, en zij hadden een stillen tijd van verloving doorgebragt. Men toonde elkaar halsbrekende plaatsen en steilweg gehakte rotsen, welker steen men tot bouwen gebruikt had, verborgen plekjes in het bosch en de romantische dalen der omstreken, waar vroeger de architect met zijn beminde had rondgewandeld. Marie en de hulpprediker vonden in het prieel of aan de tafel bij de oude lui gezeten, ruimschoots gelegenheid hunne gevoelens elkaar mede te deelen; geheimen hadden zij niet, maar zij zagen elkaar vergenoegd en hartelijk in het gelaat; en toen, na acht jaren verloofd te zijn geweest, de vader stierf, en de hulpprediker, als gunst, de opengevallen plaats verkreeg, reikten zij elkaar voor het altaar de hand, met dezelfde gevoelens, waarmede zij voor acht jaren de verlovingsringen gewisseld hadden.

De moeder betrok daarop het bovenkamertje, dat tot hiertoe door den vikaris was bewoond geworden; waar haar bruine kanapé gestaan had, stond thans de nieuwe, groene sopha der jonge lieden, en de leunstoel van den ouden heer was haar eereplaats. Marie hield de kamer in orde, beplantte den tuin juist zooals haar moeder had gedaan; de schoonzoon bewees aan de schoonmoeder alle mogelijke eer, daar hij niet alleen in haar de moeder zijner vrouw, maar ook zijn voormalige patrones vereerde, en deze zag in vrede en kalmte hare oude dagen voorbijgaan.

Zoo had het echtpaar in eendragt en genoegen tien jaren geleefd; zij hadden twee zoontjes begraven, en bijna van den zegen van kinderen afstand gedaan, toen met de kleine Lina, een zeer sterk en gezond kind, nieuwe vreugde en hoop in hun hart levend werd. Lina was zes jaren oud, toen de zonneschijn door nevelen verduisterd werd; na een lang en zwaar lijden overleed de predikant, en de oude moeder volgde hem nog voor zij genoodzaakt was de geliefde pastorie te verlaten.

Moeijelijk zou een weduwe opregter en dieper leed kunnen gevoelen dan Marie; maar de dag waarop zij van haar woning moest scheiden, dat haar eerste en eenige „thuis" was geweest, viel haar nog moeijelijker te dragen dan die, waarop het lijk van haar echtgenoot het huis werd uitgebragt. Elk stukje huisraad, dat zij voor de deur van haar kleine, nieuwe woning moest achterlaten, ging haar na aan het hart; zij geloofde niet dat zij zelfs een enkel jaar buiten haar geliefdkoosde pastorie zou kunnen leven.

De kleine Lina trok zich die verwisseling niet zoozeer aan, zij deed vrolijke ontdekkingsreizen in de ledige kamers, juichte luid over een stuk gebroken speelgoed, dat onverwachts hier of daar te voorschijn kwam, speelde bezoek met de boerenmeisjes op de stoelen, die voor de deur stonden, doch hield het voor noodig zich van tijd tot tijd te overtuigen, dat zij zelve daarom nog niet een boerendeern was geworden, al had haar moeder een kleinerh uis betrokken. Niemand geloove, dat predikantskinderen in landelijke onschuld opgevoed, niet aristokratisch zijn; integendeel, niemand is het meer dan zij, daar zij, even als de koning, hun gelijken slechts zelden zien.

De weduwe leerde zich ook in haar kleine woning schikken, en vrede daalde in haar hart. Ten tijde, dat wij een blik in haar huis werpen, had haar droefheid reeds lang haar prikkel verloren, ja zij had het moeijelijkste overwonnen: zij kon elken zondag ter kerke gaan, en met aandacht en stichting naar de rede van den nieuwen herder der gemeente luisteren, en zij kon de pastorie, waarop zij geen aanspraken meer kon doen gelden, tot een vreedzaam en vriendelijk bezoek, weder betreden.

Het is een zeer menschelijk gevoel, al is het juist

niet een zeer edel te noemen, het minachten van den opvolger, de geheime antipathie tusschen voorgangers en opvolgers in een ambt, het moge in de koninklijke waardigheid of in een der geringste betrekkingen zijn. De fijn gevoelende huisvrouw ziet met genoegen een smerig plekje door haar voorgangster overgeslagen, en den edelsten, onbaatzuchtigsten prediker valt het onaangenaam, wanneer hem een gedienstige vriend vertelt, dat de kerk geen plaats genoeg heeft, om de toehoorders van zijn opvolger te bevatten. Liefde en zelfverloochening zijn sterker wapenen tegen dezen prikkel, dan tijd en wijsbegeerte.

Voor de weduwe was in de eerste plaats de kleine Lina de brug geweest, waarover zij zonder nijd of klagt de plaats van haar vroeger geluk bezocht. Jufvrouw Christiane, de zuster van den ongehuwden predikant, had haar zoo vriendelijk gelokt, zoo gelukkig gemaakt met duizend kleinigheden, die zij nog uit haar eigene jeugd bewaard had. En toen het ijs gebroken was, won zij voor elke gewigtige huiselijke onderneming den raad der weduwe in; zij nam ook haar waschvrouw, hare daglooners, en hield bij de lieden de herinnering aan den overleden predikant in gezegend aandenken; en zij was zoo beleefd, zoo vol eerbied, geen spoor van overmoed bij haar bezit! Elken zondag zag men tot stichting der gemeente den edelen wedstrijd, om de eereplaats in de bank, de middelste, waar het geroeste traliehek open gebleven was, om den blik op den predikstoel vrij te houden. Als ik u verzoeken mag, jufvrouw Christiane; het is toch veel aangenamer, wanneer gij mijnheer uw broeder zien kunt. — Oh, neen, wat ik u bidden moge, mevrouw, ik zie hem elken dag. — Lina stond met een onderdrukt lachje daar bij, tot de dames, nadat de strijd beslecht was, inrukten, waarop zij het lied voor haar opzocht, en de aandacht werd niet verder afgeleid.

De predikant was een reeds bejaard man, ouder nog dan Lina's vader, dien het stille, afgelegene dorp had aangetrokken; een geleerde, al droeg zijn geleerdheid dan ook geen vruchten voor tijdgenoot en nakomeling, een leerling van Bengel en Hahn, die zich verdiepte in chilialistische studiën en geheimvolle berekeningen, in het uitvorschen van wonderbare en geheime natuurkrachten, dien de zigtbare wereld met hare verschijningen slechts een symbool was van de onzigtbare. De stilte was zoo zeer geëigend voor zijn studiën; en zoo hij al wel te moede en met welgevallen in een luiden en vrolijken kring kon zitten, of vriendelijk zijn spraakzame zuster kon aanhooren, was dit alleen, dewijl hij dan zoo stil mogt zijn; op die wijze deed het hem genoegen. Als theoloog was hij een kind gebleven; een Maria naar den geest, die aan de voeten van den meester mogt zitten, om zonder moeite en zorg het goede deel te erlangen. In zijne predikatiën lag een kinderlijke kracht, die wel niet met magt aangreep, doch die wèl doet door den kalmen gloed eener overtuiging, die van geen twijfelen weet; hij had weinige woorden voor zieken en stervenden, maar zijn helder oog rustte op hen als een licht des vredes uit een veilige haven.

Met de andere pligten, die op hem, als voorganger der gemeente, rustten, zijn persoonlijke zorg voor en deelneming in de aangelegenheden der gemeente ging het niet vlot van de hand. Het was hem een moeijelijke taak, wanneer hij zijn stil studeervertrek moest verlaten, om strijdende buren of echtgenooten, of een ouden, afgeleefden vader toe te spreken, die zijne pligtvergeten kinderen bij hem had aangeklaagd. Zoo iets kon hij zich niet voorstellen, en zijne argumenten wilden de lieden ook niet bevredigen. Maar waarom leeft gij dan niet in vrede te zamen, gij dwaze lieden? Dat is immers veel aangenamer. Ziet gij niet, hoe vreedzaam en eendragtig de bloemen in uw tuin naast elkaar staan, en toch allen licht en lucht genoeg van boven verkrijgen. — Wij hebben geen tuin en geene bloemen. — Nu, op uwe akkers staan toch duizenderlei planten, die niemand verzorgt, en zij staan toch in vrede naast elkaar, zoo wel als de tuinbloemen. — Wanneer zij elkaar verslinden konden, deden zij het ook. — Dat was den man nog nooit ingevallen; ook was het niet erg, al was zijn doorzigt in die zaak niet van het helderste. Jufvrouw Christiane, die beter dan hij in de geheimen van het dorpsleven was ingewijd, kon hier of daar met een juist woord of doeltreffenden raad aanvullen, waarin hij te kort schoot.

Lina was evenzeer als het kind der pastorie als van de weduwe opgegroeid; zij was het bezielende element, de kleine koningin van dezen engen kring, zonder dat de oude lieden het bemerkten. Zij had haar dorpje nooit verlaten, en een vrolijke, vrije, heldere jeugd doorgebragt. Ook in de school was zij de kleine heerscheres, ontegenzeggelijk de meest begaafde en ongestoord de eerste, de lieveling van den meester; als een vrouwelijke eerste minister had zij overal een woordje in te brengen, en werd zij door de dorpskinderen, evenzeer als de gunsteling van een magtbezitter, door woorden en gaven omgekocht. In de vrije uren leidde zij het spel, en gelukkig en benijd waren de gezellinnen, die zij zich koos. De tuinen van het dorp stonden voor haar open; en ten tijde van den oogst mogt zij nooit zonder een schoot vol kleine gaven huiswaarts keeren, en bij den wijnoogst kon zij al de uitnoodigingen niet aannemen.

De moeder verhinderde haar niet in haar vrij en vrolijk ronddoolen, hoewel zij haar dikwijls berispen moest wegens het scheuren van kleederen en het inbreuk maken op de geregelde orde van het huishouden, en dikwijls gaf haar moeder het hoofd schuddende haar leedwezen te kennen, dat het meisje zoo veel overeenkomst had met haar tante Pauline. Na hierover met den predikant geraadpleegd te hebben, kwam men tot de overtuiging, dat het kind geen bezigheden genoeg had, en tot haar verbazing en die van jufvrouw Christiane, bood zich de predikant aan, Lina in de

hoogere wetenschappen te onderwijzen. Deze leeruren waren een nieuwe bron van genoegen, want zij beminde den predikant van harte, en zou om hem vreugde te verschaffen reeds geleerd hebben, zoo het leeren zelf al voor haar niets aanlokkelijks had gehad.

Door het onderwijs in de pastorie was Lina aan hare schoolkameraden vervreemd; zij verscheen niet zoo veel op de speelplaats, sedert zij met haar leermeester wandelde; daarop volgde al spoedig de tijd, dat zij zich voorbereidde ter bevestiging in de christelijke leer, en op den dag dat de leeraar haar inzegende, scheen zij aan de poorten des hemels te zijn genaderd. Met vertrouwen ontving hij de gelofte van zijn kweekeling; hij, de bevoorregte, wien het vergund was, zonder strijd, zonder twijfel door het leven te wandelen, vermoedde geen gevaar voor dit openhartig gemoed; zij vierden het feest in de kinderlijke misleiding, qui chante la victoire sans prevoir le combat, (die overwinning roept, zonder den strijd te voorzien).

Lina's leven onderging door het verlaten der school slechts weinig verandering. Met de vroegere vriendinnen stemde zij zoo goed niet meer overeen, en alleen met de jongste dochter van den schoolmeester mogt zij gaarne een uurtje verbeuzelen. Voor het huis gezeten werd het gesprek door beide meisjes slechts fluisterend gevoerd, daar zij in hare droomen en plannen voor de toekomst wel wat vooruit liepen, en den spot der oudere zusters vreesden; ook haar moeder had het zeer zeker niet mogen vernemen, hoewel alles zeer onschuldig was; want wat zou zij gezegd hebben, zoo zij haar vijftienjarig dochtertje reeds over verlieven en verloven, niet met betrekking tot zich zelve, maar in het algemeen, had hooren spreken.

De pastorie was en bleef echter haar liefste thuis, daar werd zij nog als kind beschouwd en behandeld, en bevond zich wel daarbij. Wanneer des winters het watersoepje met aardappelen genuttigd was, werd elken avond in het huis van de weduwe de lantaarn aangestoken en het lampje uitgedoofd, en de moeder nam haar spinrok en de dochter haar breikous, en zoo wandelden beiden langs het kerkhof naar de pastorie, stijf tegen elkaar aangedrongen, want het was toch wel wat huiveringwekkend, zoo met haar beiden in de duisternis over de graven te loopen. Scheen echter de maan in vollen glans door het venster der sakristij, waar zij vroeger steeds het gezangboek van haar echtgenoot kon zien liggen, zoo vertoefde zij met hare gedachen bij den overledene, en alle angst was verdwenen.

Op de steenen trappen zagen zij reeds het uitnoodigende licht der pastorie door de vensters flikkeren, en in dat vertrek was het warm en gezellig. De sopha met het ronde tafeltje er voor, stond bij de kagchel, en in een der hoeken gezeten, wenkte de leeraar zijnen gasten steeds een hartelijk welkom toe. Nooit ontbrak het dien kleinen kring aan een gesprek, dat gewoonlijk door de beide oudste dames gevoerd, meest over de dorpbewoners, kookrecepten en tuingeheimen liep, terwijl Lina of met den predikant in één boek iets las of het gelezene besprak.

Hoewel Lina van harte in die stille genoegens deelde, zou zulk een leven haar wel wat eentoonig zijn geworden, zoo zij niet het volle gebruik had gehad van de boekerij des predikants. Daaronder vond zij ook eenige verouderde romans, die zij sluw genoeg in het verborgen wist te lezen. Vroeger had zij met haar moeder dezelfde slaapkamer bewoond, doch met ongeloofelijke inspanning had zij een dakkamertje zoo weten in te rigten, dat het geheel en al aan hare kleine behoeften beantwoordde, en hierheen bragt zij den schat, dien zij getrouw met haar vriendin deelde. Ook deze van haar kant bragt nieuwe lektuur aan; en werd het alledaagsche leven met zijne kleine vreugde al niet van zijne bekoorlijkheden beroofd door die wereld der verbeeldingskracht, zoo ging toch in zekere mate haar lust verloren voor die kleine offers en pligten, die de dag vordert, en het alleen zijn met haar eigen hart was haar niet meer aangenaam zoo als vroeger.

Het verkeer met de naburige plaatsen, dat anders in het landleven eenige afwisseling brengt, was den predikanten in Eikbron schier niet mogelijk, daar deze gemeenten katholiek waren, en de omgang tusschen de geestelijken onderling was vreedzaam en beleefd, doch ook meer niet. Indien de predikant ongesteld was, werd zijn plaats vervuld door een hulpprediker uit een tamelijk ver verwijderde gemeente. Deze was een nog jong man, van een ernstig voorkomen, die weinig sprak, doch wiens predikatien voor de toehoorders iets aangrijpends hadden.

Hoe weinig waarde hij ook aan tafelgenot scheen te hebben, liet jufvrouw Christiane zich de aangename taak niet ontnemen, van hem zoo goed mogelijk te onthalen. Het kookboek werd nageslagen en allerlei lekkernijen klaar gemaakt, waaraan zij sedert haar jeugd niet meer had gedaan. Lina bood in dergelijke gevallen de behulpzame hand, en nam dan ook deel aan den maaltijd. De diepe, donkere oogen van den jongen geestelijke, de kracht zijner woorden, die onmiskenbaar uit de volheid van zijn ernstig gemoed voortkwamen, oefenden ook op Lina den magtigen invloed uit; zij, die anders zoo levendig en opgeruimd was, gevoelde zich in zijn nabijheid beklemd en stilzwijgend, en bijna angstig luisterde zij naar zijne gesprekken met den ouden predikant, zoodat zij geen woord verloor, en zelfs jufvrouw Christiane niet meer met haar tevreden was.

Arnold zelf scheen de frissche bloem, die de ouderwetsche pastorie leven bijzette, niet op te merken; hij zag haar niet aan, zoo zij hem aan tafel iets aanbood; en waagde zij het in zijn gesprek met den ouden heer bedeesd iets in het midden te brengen, zoo scheepte hij haar met een kort en scherp gezegde af, dat haar allen moed benam. Lina was aan geringschatting het allerminst gewoon; zij, die

onbewust het middelpunt van den kring was, en zij had geen meisje moeten zijn, zoo haar zulk een bejegening van den eersten en eenigen jongen man, dien het toeval op haar pad voerde, haar niet diep krenkte.

Hoe gaarne oude jonge jufvrouwen huwelijken stichten, zoo had jufvrouw Christiane voor het kind, voor Lina dit doel niet; en zij vond het ook niet vreemd, dat de ernstige, stilzwijgende jonge man het vrolijke kind niet scheen op te merken; ook begreep zij niet waarom Lina zich dikwijls zoo scherp over hem kon uitlaten. Lina, kind, breng den hulpprediker zijn bouillon eens boven. — Stuur er Suzanne mede! was het korte antwoord van Lina. — Heeft hij weder mooi gepredikt, kind? Het speet mij dat die pudding mij belette ter kerk te gaan. — Ik mag dat wegloopen met nieuwe predikanten niet dulden, wanneer men langen tijd in het bezit van den ouden gelukkig was, was het verstandige antwoord. En de goedhartige Christiane dacht bij zich zelve: nu, het jonge, vrolijke kind bevalt die ernstige man niet, en zij is ook te blind voor haar ouden leeraar, dat is ook goed van haar. De goede jufvrouw Christiane was niet ver in de kennis der harten.

In spijt van haar mindere ingenomenheid met den nieuwen, kon Lina niet over zich verkrijgen een kerkgang bij den hulpprediker over te slaan, die in den laatsten tijd genoodzaakt was om drukker over te komen dan ooit; ook kon zij jufvrouw Christiane in de pastorie haar hulp niet weigeren, hoewel zij dikwijls meende, met den onvriendelijken man liever niet in aanraking te komen.

De namiddagkerk, of liever catechisatie der kinderen, waaraan zij, als jonge dochter beneden de achttien jaren, moest deelnemen, bezocht zij niet; zij zonderde zich alsdan liever in het prieeltje af, waar men het gezang der kinderen en ook van tijd tot tijd de stem van den leeraar kon vernemen. Op zekeren tijd, het was een schoone namiddag in de lente, was zij daar ook gezeten; het gezang was geëindigd, en alleen in de natuur, die haar omringde, was alles leven en beweging; het volle, onbewuste gevoel van haar jonge leven vervulde haar borst; zij had de maagd van Orleans met zich mede genomen, en in de lectuur verdiept, was zij alles rondom haar vergeten, zelfs de onvriendelijke hulpprediker en zijn diepe stem, toen zij onverwachts deze stem in haar onmiddellijke nabijheid hoorde vragen: wat leest gij? Te midden van den schrik, waarin zij die donkere gestalte zoo onverwachts voor zich zag staan, bemerkte toch het scherpe meisjesoog in de uitdrukking van zijn gelaat iets meer dan de gewone koele uitdrukking, die haar tot hiertoe zoozeer had beleedigd.

Zwijgend reikte zij hem het boek aan. Is d a t uw zondagslektuur? vroeg hij met een bijzondere klem in zijne woorden. — Zulke reine en heerlijke poëzie kan het zondagsgevoel slechts verhoogen, sprak Lina, die op eenmaal moed verkreeg met vuur, en aldus vervolgde zij iets bedeesder en prozaïscher, door de week heb ik ook geen tijd om te lezen. — Noemt gij dat rein en heerlijk? vervolgde Arnold scherp; zal dat uw zondagsgevoel verhoogen; voor zulk een linzengeregt verkoopt gij uw onvergankelijk erfdeel, terwijl gij de frissche, krachtige levensbron des Heeren in het stof laat liggen? — Wat, kunt gij dan zondigs in dit reine en schoone dichtwerk vinden? vroeg Lina met een gloeijend gelaat. — Wat niet uit het geloof is, is zonde; zondeloos is niets, wat ons van het smalle pad afleidt, en hier — reeds op de eerste bladzijde dezer r e i n e poezië vind ik een vrouw, die met den man, wien zij naar de verordening van God n i e t toebehoort, in zondige gemeenschap leeft, die door den dichter als een voorbeeld van schoone vrouwelijkheid wordt voorgesteld; noemt gij dat rein? Lina zweeg blozende; zij was diep gekwetst. Zij had zich onnadenkend aan den indruk der poezië overgegeven, zich verheugd in de onbaatzuchtige liefde van Agnes, zonder aan een vlek op het schoone beeld te denken; zij gevoelde, dat men haar onregt deed; zij stond op met tranen in de oogen: ik heb zonder erg gelezen, sprak zij met een moed, dien zij vroeger niet bezeten had, en gij hebt nu trouwens de verdienste mij mijn reine vreugde voor altijd ontnomen te hebben.

Arnold hield haar terug. Gij moet niet vertoornd op mij zijn, sprak hij thans op zachteren toon dan hij gewoon was, wanneer het heil uwer ziel mij ter harte gaat; onze tijd is te kort, dan dat ons tijd te verbeuzelen overig blijft, vooral op den dag des Heeren. Lina zweeg; in haar hart had zij hem reeds vergiffenis geschonken, en stilzwijgend stonden zij een oogenblik naast elkaar. Zij stonden aan het tuinpoortje, dat naar de plaats voerde; de kleine, oude kerk, door de fraaije boomen omringd, bood hier een aangename en kalme schilderij op. Een heerlijk tooneel, sprak Arnold; een voorsmaak der rust, die het volk van God beloofd is; ik wenschte dit uitzigt steeds voor mij te hebben. Een gedachte schoot plotselijk Lina te binnen; zij had het teekenen nooit geheel en al laten varen, en dikwijls had zij beproefd, al ware het dan ook gebrekkig, eenig landschap te teekenen, nu wilde zij beproeven dat kerkje uit te teekenen. Het scheen haar zoo gemakkelijk, toen zij het vreedzame tooneel met hare blikken van rondom mat; zij meende dit met eenige vlugge omtrekken te zullen klaar krijgen; jammer, dat zij op dat oogenblik geene teekengereedschappen bij zich had.

Arnold draalde nog eenigzins aan den ingang van het poortje, en Lina gevoelde, dat hij liever niet gelijktijdig met haar over den hof naar de pastorie ging. Met de woorden: ik heb nog iets vergeten, ijlde zij dus weder naar het prieeltje terug, en zag Arnold eerst later weder, toen hij gereed was om te vertrekken. Hij nam geen afscheid in het bijzonder ook van haar, doch bij het groeten zag hij ook haar aan, en dat was al iets, dat hij tot hiertoe niet gedaan had.

Lina was te moede, alsof zij een gewigtig geheim op het hart had, als had er dien namiddag iets ongehoords plaats gehad. Zij droeg het hoofd

anders toch zoo hoog; en konden nu een paar woorden, en nog wel woorden van onverdiende berisping zulk een invloed op haar maken? — O, een man heeft het nog nooit bij een meisje verkorven, bij het meest trotsche niet, wanneer hij zich als man tegenover, ja, boven haar gesteld heeft. Zelfs daar, waar zij zich gekwetst gevoelde, was het haar nog aangenaam, en een paar zachte woorden, uit een overigens ernstigen mond, oefenen een magtigen invloed uit.

Louise, des schoolmeesters dochter zat dien avond naar gewoonte op het bankje voor het huis. Lina bragt haar de maagd van Orleans terug; en toen Louise haar een ander boek wilde toereiken, wees zij dit in dank van de hand, daar zij voor de eerste maal geen tijd had om te lezen. Het was Louise alsof zij haar oneindig veel had mede te deelen; maar neen, nooit, in eeuwigheid nooit zou het over hare lippen komen. Wat dan? Ja, dat wist zij zelve niet, doch een geheim was het, en een diep en wonderbaar geheim ook. Zij wenschte Louise spoedig goeden nacht; zij ging bij haar moeder zitten en las haar een preek voor; ja zij nam geen ander boek mede naar haar kamertje dan den bijbel, en las ijverig daarin, doch kon tevens niet nalaten eenige spreuken op te slaan, om hier haar toekomst uit te leeren kennen. — Kind, dwaas kind, wat zoekt gij in die gewijde bladen? Zoekt gij den Heer en zijn licht, of uw eigen kinderlijk hart met zijne wenschen en droomen? Neem u in acht, het menschelijk hart is een bedriegelijk ding.

Zij legde zich te ruste, niet te slapen neder; wakende droomen zijn dikwijls veel aangenamer dan de kinderen van den slaap. Het moet toch schoon wezen, zijn leven lang aan de voeten te zitten van een krachtigen en edelen geest, en een ernstig diep oog met liefde op zich gerigt te zien, de wolken van dat sombere voorhoofd weg te vagen, en den gestrengen mond te doen glimlagchen! En de wakende droomen wiegden haar in slaap, en de eerste zonnestraal wekte haar, en het leven scheen haar zoo heerlijk in rozenkleuren toe; zij greep het zoo frisch en welgemoed aan; wat had zij heden niet gedaan om haar moeder genoegen te verschaffen. O, het was een kinderspel, goed en gelukkig te zijn!

— Wat voert Lina toch uit, dat zij den geheelen dag in de tuinpoort is gezeten? vroeg de predikant. Ja, Lina oefende zich in het teekenen. Het was werkelijk jammer, dat zij het teekenen zoolang verwaarloosd had, en dikwijls toch had de meester haar gezegd, dat zij aanleg had. Met de vervelende voorbeelden van den predikant wilde het haar niet goed afgaan, die stijve altaren met bloemen omkranst; neen, de natuur was zeker de beste leermeesteres, en met de natuur wilde zij dan ook beginnen, en daartoe was op het kerkje haar keus gevallen. Het was den predikant aangenaam zulk een ijver bij haar te mogen opmerken, doch jufvrouw Christiane achtte het overbodig. Lina vond echter, dat de taak, die zij zich gesteld had, niet zoo gemakkelijk was, en tallooze blaadjes werden verscheurd, tot zij er ten laatste een aan haar vaderlijken vriend voorlegde, die het zelfs wel gelukt vond. Een ander blaadje van het fijnste papier kreeg niemand te zien; dit was nog zorgvuldiger bewerkt, en bestemd voor — Arnold? — O, de hemel behoede haar, hoe zou zoo iets haar kunnen invallen, voor geen geld! Misschien dat hij het eens mogt beschouwen, omdat het uitzigt hem zoozeer beviel, maar behouden? Neen, dan zou hij er eerst eens regt lief om moeten vragen! Zelfs haar naam wilde zij er niet onder plaatsen; eindelijk geschiedde dit toch zeer klein onder een rozenstruikje, dat zij in een der hoeken had geteekend.

De predikant had dit jaar een zeer goede lente; zijn gezondheidstoestand was beter dan ooit. Lina kon er zich niet genoeg over verheugen en verwonderen; zij was nog nooit zoo bezorgd omtrent hem geweest, had nog nooit zoo dikwijls gevraagd of hij zich wèl gevoelde, en of het prediken hem niet te veel inspande. — Volstrekt niet, ik verheug mij zeer, dat ik niet zoo spoedig de diensten van Arnold behoef in te roepen.

Doch weldra verergerde hij weder, en Lina was het geheel met jufvrouw Christiane eens, dat het zeer gevaarlijk was, dat hij bij zulk een warmte in die koele kerk moest prediken. Doch hij zal niet willen, dat men Arnold's hulp inroepe, zeide zijn zuster. — Wel, schrijf gij hem dan, raadde Lina. — Weet gij wat, kind, ik kan zoo vlug niet met de pen omgaan, gij schrijft zoo fraai, doe gij het! — Lina verklaarde zich hiertoe bereid. Toen zij echter het papier regt gelegd had en de pen had ingedoopt, viel het haar toch onmogelijk; zij stond blozend op, en sprak: het gaat toch niet; onze vriend zou boos zijn, en wij moeten hem hierin raadplegen. Aldus geschiedde het; de predikant stemde aarzelend toe, en Arnold kwam.

Lina was naar gewoonte in de pastorie; haar hart stond stil, toen hij, na afloop der godsdienst, haar stilzwijgende groette. Het blaadje met de teekening had zij in haar zak; waarom zou zij het hem, zoo zich de gelegenheid aanbood, niet laten zien, daar het uitzigt hem toch zoo scheen te bevallen? Doch zij vond het gunstige oogenblik en den moed hiertoe niet; ten laatste legde zij het op de kleine kommode, natuurlijk toevallig waar ook Arnold's kerkboek lag; zoo zij het langer in den zak hield zou het immers kreuken?

Hij vertrok heden vroeger dan gewoonlijk; hij had haar niet aangesproken, doch eenmaal had hij haar op een vraag geantwoord, die zij tot den ouden heer had gerigt. Men zou inderdaad dezelfde Lina niet herkend hebben, wanneer Arnold tegenwoordig was, zoo stil, zoo bedeesd was zij, alsof zij geen tien kon tellen. Toen Arnold zijn boek opnam, stond zij aan het andere einde der kamer; men zou haar hart hebben kunnen hooren kloppen, toen zij zag, dat hij het blaadje in de hand nam, het bezag, een vlugtigen blik wierp naar de zijde, waar zij zich bevond, het daarop langzaam tusschen de bladen van zijn boek legde, en het in zijn zak stak. Zoo als gewoonlijk gaf hij bij het afscheid den predikant en Christiane de hand; dit-

maal bood hij die ook Lina; zou hij gevoeld hebben, hoe zij beefde?

Lina ging als een droomende naar huis; zij las haar moeder iets voor; zij wist zelve niet wat; zij ging naar haar kamertje, leunde met haar hoofd in hare handen, weende en lachte. Hij had haar de hand gereikt; hij had de teekening mede genomen! Maar, o, moest hij niet denken, dat zij het blaadje daar voor hem had nedergelegd, en was dat niet onkiesch en onvrouwelijk? Wat moest hij van haar denken? Al hare gedachten kwamen hierop neder; het was de eerste nacht, dien zij slapeloos doorbragt.

De dagen kwamen en gingen op de oude wijze; Lina zat meer dan gewoonlijk bij haar moeder, en liet zich door deze van haar jeugd en van haar tante Pauline verhalen; hare twijfelingen waren gestild, want had hij haar niet naderhand de hand gereikt! Elken morgen ontwaakte zij met het onbepaalde gevoel: heden moet er iets gewigtigs gebeuren, en elken avond sliep zij met de gedachten in: het kan ook morgen komen.

Op zekeren dag in de pastorie zijnde, zeide jufvrouw Christiane tot haar: weet gij al, Lina, dat Arnold een plaats heeft? Hij was een barsch heer, en had niet veel vriendelijke woorden voor zijn evenmensch overig; maar hij was toch gedienstig. Wie weet, wie er thans te Heufels komt. — Waar gaat hij dan heen? — Naar Winterzell, aan de grenzen; een vreeselijk verwaarloosde gemeente; ik geloof, dat hij die opzettelijk heeft uitgezocht. Het is even zoo goed alsof hij onder Heidenen ging. — Heeft hij zelf geschreven? — Ja, hij heeft schriftelijk van mijn broeder afscheid genomen, daar hij zoo spoedig weg moest; ik meende dat mijn broeder het u gezegd had, doch hij zal het vergeten hebben! — Schrijft hij vergenoegd? vroeg Lina, die den brief toch gaarne gezien had. — Vergenoegd? Hij, vergenoegd? sprak jufvrouw Christiane lagchende; maar wacht, de brief moet hier of daar liggen; o ja, het blaadje, waarop gij de kerk geteekend hebt, is er bij! hoe kan dat in zijn boek gekomen zijn? Men kan zien, hoe naauwgezet hij is, daar hij zulk een bagatel terug zendt. Daar ligt het, neem het maar mede; het is toch te aardig geteekend, om verloren te gaan. — Daar lag het blaadje en de brief er naast; Lina kon alleen het post scriptum lezen: bijgaand blaadje kwam bij vergissing in mijn boek; ik vermoed, dat het bij u thuis behoort. Zij las in den brief ook nog een groet aan jufvrouw Christiane, doch aan haar was niet gedacht. — Op de keerzijde van het blaadje stond in zeer kleine cijfers de bijbelplaats aangehaald, Math. 5: 29. Zij zocht in het kleine testamentje, dat altijd daar lag, die plaats na; — dat was dan zijn laatste woord!

Onafgewend hield zij de blikken op het blaadje gevestigd, en werktuigelijk streek zij het glad en stak zij het bij zich; in gedachten ruimde zij de kommode op, waar het gelegen had; zij wilde zoo gaarne vermijden, om jufvrouw Christiane in het aangezigt te zien. Eindelijk mogt het haar gelukken, onopgemerkt aan haar voorbij te gaan, en een groete uit te brengen. Ware het niet zoo lang geleden, dat de trouwelooze beminde vertrokken was, misschien had jufvrouw Christiane als dan iets meer gehoord in den toon, waarop Lina haar groette, nu zeide zij alleen: vaarwel kind; komt gij dezen avond nog? — Het was reeds herfst; de zon scheen helder, en het was buiten vol leven en beweging, toen Lina over het kerkhof tusschen de spelende kinderen naar hare woning wandelde; zij zag alles als door een nevel; dat was die oude zon niet meer!

Des avonds moest de moeder alleen naar de pastorie; Lina verzocht haar daarom; zij had hoofdpijn en wilde vroeg naar bed; haar moeder trof haar toch nog op in haar kamertje, en beknorde haar deswegens; zij had ook niet gelezen, maar den bijbel verre weg geschoven; zij bladerde in een muziekboek, en wendde haar gelaat af, toen haar moeder het vertrekje binnentrad, om haar nachtlichtje aan te steken. — En gij zoudt mij niet eens zeggen, dat de hulpprediker van Heufels een gemeente heeft gekregen, sprak haar moeder; dat zal onzen ouden predikant spijten! — Och, ik had het vergeten, sprak Lina flaauw, rust wel!

Zij had haar lampje reeds uitgebluscht, toen zij een zachten tred op haar kamertje vernam; iemand boog zich tot haar in bed neder, en zij gevoelde hoe een traan op haar aangezigt viel; „goeden nacht, mijn kind!" Lina rigtte zich op, omhelsde haar moeder, en weende eens regt hartelijk uit.

Gesproken werd nooit hierover, noch door de moeder, noch door de dochter.

Eenige weinige weken nadat Lina de teekening der kerk in haar bijbel had weggelegd, heerschte drukke beweging in het anders zoo stille huisje van de weduwe, en tusschen haar en de pastorie was veel verkeer. Lina zorgde in de kleine keuken; jufvrouw Christiane was met den schuimspaan en den schotel met eiwit op den dorpel van het huis gevlugt, terwijl in het vertrek geen ruimte overig was; de weduwe luchtte, poetste en borstelde in haar kamer, om hare oude meubelen weder wat beter te doen voorkomen; Louise, Lina's vriendin, ijlde met allerlei blikken naar den bakker; en buurman's Hans Jakob werd met ongeduld met boodschappen uit de stad terug gezien — want tante Pauline werd gewacht, de vrouw van den ingenieur Holzen.

De weduwe zelve had door drukte en zorgen geen tijd, eenige gemoedsaandoening over het aanstaande wederzien aan den dag te leggen. Welk een dwaasheid, zeide zij; dat laat in zeventien jaren niets van zich hooren, en komt dan onverwachts als uit den hemel vallen. Had zij dan niet eenige dagen te voren kunnen schrijven? — Lina kon daarentegen van blijdschap niet tot bedaren komen; de onbekende tante, haar peet, wiens beeld zij zich niet anders kon voorstellen, dan in

verband gebragt met eenige geschenken, die door haar moeder als heiligdommen bewaard werden, dat was toch een verschijning, die de eindelooze leegte in haar gemoed eenigzins zou aanvullen.

De koeken waren gelukkig bij den bakker; het gebraad stond op het vuur; de veredeling van de kamers had plaats gehad; daar kwamen de kinderen, die men als wachtposten had uitgezet, buiten adem aanrennen. Zij komen! zij komen! aldus riep men reeds uit de verte, en al spoedig achter hen kwam een elegante wagen met de geheele dorpsjeugd achter zich, zoo snel de hobbelige weg dit veroorloofde, aangereden.

Het kleine huisje had de weduwe nooit gedrukt, en thans eerst kwam het haar als een notendop voor, toen de wagen op den vereischten afstand stilhield, en een dame in een schitterend zijden kleedje uitsteeg, de huizen door haar lorgnet beschouwde, tot zij haar zuster gewaar werd. — Zijt gij het Marie? Ik had u waarachtig niet herkend! De weduwe had haar dit compliment kunnen terug geven, want fraaijer was Pauline zeker niet geworden in die zeventien jaren, in spijt van haar elegant toilet. En dat is Lina, sprak zij, toen zij op den drempel van het huis trad: nu, die mag er zijn! Hoofd in de hoogte, mijn kind! Nu, die is lief opgegroeid! En woont ge inderdaad hier, Marie? — Gij hebt dat huisje toch vroeger wel meer gezien? hernam deze eenigzins geraakt. — Dat zeker; maar ik wist niet, dat het zoo klein was; het doet echter niets ter zake; ik heb lang genoeg in groote hôtels gewoond, en dikwijls was ik liever een slak geweest, die zijn huisje overal mede droeg. Stoot uw hoofd niet, Holzen, riep zij haar echtgenoot toe, die zich angstig beijverde, om aan dit openbare tooneel een einde te maken, en de dames in het huis volgde. Inderdaad, ik vind het heel netjes bij u, verzekerde Pauline haar zuster genadig; geheel overeenkomende met uw tegenwoordigen toestand. Lina, kind, kom bij ons zitten. Het duurde evenwel lang voor dat Lina kon gaan zitten, hoewel jufvrouw Christiane zich de zorg en het bestuur over keuken en kelder niet liet ontnemen, en bescheiden in de achterhoede bleef.

De beide zusters konden het niet meer zoo eens worden; Pauline had, in den langen tijd, dat zij elkaar niet gezien hadden, zoo overal rondgezworven; wel had zij langen tijd in Zwitserland gewoond, doch ook Engeland en Frankrijk hadden zij bezocht. Het viel hem wel zeer lastig, mij mede te nemen, sprak zij lagchende; hij stelde mij treffend voor, hoe ik toch mijn geboorteplaats eens moest bezoeken, en bij mijn zuster logeren. Maar gij neemt mij dit wel niet kwalijk, Marie, doch bij u was ik van verveling gestorven, en ik zeide: het is ons beiden even na; moet gij de huizen en kerken bestuderen, zoo bestudeer ik de modes; en goed of kwaadschiks, hij moest mij mede nemen.

— Mijn beurs heeft het bemerkt, sprak de ingenieur, die na den maaltijd het vertrekje in de lengte en breedte gemeten, alle schilderijen aan den muur bekeken en alle boeken geopend had; eindelijk had hij voor het venster plaats genomen. Vandaar, zwager, kunt gij net den grooten notenboom zien, dien gij beklommen zijt, om Pauline nog eens te groeten, die op den duivenslag was gaan staan, om u met haar zakdoek nogmaals vaarwel toe te wenken. — Ja, men doet veel domme dingen, wanneer men jong is, sprak de zwager geeuwende; ik had hetzelfde doel op vlakken bodem kunnen bereiken; maar gebeurde zaken nemen geen keer! — Ja, hernam lagchende zijn vrouw, had ik geweten, wat ik thans weet, zoo zou ik den duivenslag liever laten toespijkeren, dan dat ik er mijne kleederen weder in zou scheuren.

Lina hoorde deze en dergelijke spotreden, die nu en dan van een bitter woord vergezeld gingen, verbaasd aan. Was dat die romantische tante met haar poëtische, jeudige liefde; dat het uitvloeisel van een huwelijk uit liefde? Haar tante scheen echter groote genegenheid voor haar op te vatten; zij liet haar hand niet meer los, vond hare antwoorden allerliefst, en verwonderde zich voortdurend, hoe zij in dit afgelegen dorpje zulke goede manieren geleerd had. Veel is er wel nog aan te beschaven, doch wanneer wij ons hierop met ijver toeleggen, kan zij het met een ieder opnemen.

De predikant, of liever Christiane, had het gezelschap op de thee uitgenoodigd, en men begaf zich gezamenlijk over het met welig gras begroeide kerkhof naar de pastorie. De architect lorgneerde de kerk een weinig, en Pauline liet er een onverschilligen blik opvallen. Jammer, dat het heden geen zondag is, zeide de weduwe, dan hadden wij te zamen naar de kerk kunnen gaan; het had u zeker goed gedaan, Pauline, na zulk een langen tijd niet er in te zijn geweest; en ook mijn zwager was vroeger een vlijtig toehoorder van onzen zaligen vader! — Ach ja, was het onnadenkende antwoord van deze, wat doet men al zoo niet, wanneer men jong en dom is. — Een groot compliment voor de preken van papa, sprak Pauline lagchende; ja ik zou gaarne nog eens in het kerkje zijn gegaan, dat moet ik bekennen, want ik ben, sedert ik van hier trok, den lieven God niet lastig gevallen; ik geloof, dat predikantskinderen het kerkgaan in hun jeugd tegen raken. — Ik bouw de kerken, sprak de ingenieur, en het bezoeken laat ik aan anderen over. Marie zuchtte diep; zij had hierop niets te antwoorden. Op Lina's jonge ziel vielen deze ijdele woorden als een verkoelende meeldauw; voor ettelijke weken had zij zich met weerzin van haar tante afgewend, daar haar hart toen voor den Heer gloeide, en zij zich aan den Heer onderworpen had voor — haar aardsche geluk. De vogelen des hemels hadden de edele zaadkorrels niet weg gepikt; doornen en distelen van een eerste harteleed hadden hen verstikt.

In de pastorie had jufvrouw Christiane wonderen gedaan, na al hetgeen reeds door haar ten huize van de weduwe was verrigt; de eerwaarde oude heer ontving zijne gasten boven aan de trappen, en jufvrouw Christiane in haar schoonste kleedij

wachtte hen in de kamer. De predikant, die zeer veel liefhebberij voor oude kerkbouwkunst had, en ook nog eenige zeldzame oude koperen platen met afbeeldingen van oude kerken, was al spoedig met den architect in een druk gesprek. Tante Pauline ontwikkelde hier voor het eerst haar plan, om het lieve kind, Lina, nog dienzelfden dag mede te nemen om haar opvoeding te voltooijen. Het is meer dan tijd, dat er iets voor het lieve kind gedaan worde, zeide zij; mijn man heeft nu een vaste betrekking in de residentie, en ik ben volstrekt niet gewoon lang op eene plaats te blijven, en dus zou het verstandig zijn, wanneer ik een jong, vrolijk schepsel bij mij nam.

De weduwe had na het gesprek op het kerkhof ernstige bezwaren, om haar kind, en met haar het licht harer oogen, den troost van hare oude dagen, in Pauline's handen te laten; maar zij moest nog veel leeren, en juist thans zou het arme kind eenige afleiding goed doen, want zij was in de laatste weken zoo erg stil geweest. Jufvrouw Christiane en de predikant zagen in hun argeloosheid hierin niets dan een groot geluk voor Lina, alhoewel ook hun het afscheid zwaar zou vallen. Lina zelve had in den laatsten tijd de eentoonigheid van haar leven al te drukkend gevonden; haar liefelijke omgeving scheen haar ledig toe; voor hare gewone studien had zij geen lust meer; als een wenk des hemels greep zij het uitzigt aan, dat haar tante voor haar opende, — zij zelve had er niets tegen, hoewel noch haar oom, noch haar tante aan het ideaal beantwoordde, dat zij zich voorgesteld had. Toen echter haar tante er van sprak, haar nog dienzelfden avond mede te nemen, verhieven zich van alle kanten luide bedenkingen en tegenspraak; doch het lag juist in het karakter van Pauline, om door tegenspraak in haar voornemen te worden versterkt, en zij wederlegde zegevierende alle bezwaren, die men tegen haar inbragt.

De wagen zou aan de pastorie voorkomen; de weduwe en Lina gingen naar huis om althans het noodzakelijkste in te pakken; — *zóó* kwam het toch Lina ook wel wat al te spoedig. Met bevende handen legde haar moeder de zaken bij elkaar, die Lina uit de kasten kreeg, en zag tusschenbeide eens angstig naar het kind, of zij er nog was; haar hart was tot berstens vol; zij kon de gedachte niet loslaten, dat zij voor altijd van haar kind afstand deed.

De wagen stond voor de deur, en de goederen van tante en Lina waren naar de pastorie overgebragt. — Goed, dat wij met dien hoed niet bij helderen dag behoeven te reizen, sprak tante Pauline, toen Lina zich reisvaardig had gemaakt. Lina was het afscheid niet zwaar gevallen, en zij gevoelde innerlijk een verwijt, dat zij de tranen harer moeder met drooge oogen had kunnen aanzien; ook van haar vriendin had zij luchtig afscheid genomen, en beloofd, haar te zullen schrijven. Toen Christiane haar echter nog een ruikertje met geliefkoosde bloemen bood, en te vergeefs trachtte hare goede wenschen, die in hare tranen verstikten, uit te brengen; en toen de predikant haar met bevende lippen zijn zegen gaf, en sprak: de Heer geleide u, mijn kind; Hij behoede uwe ziele en vereenige ons weder hierboven! — toen haar moeder haar in de armen sloot, en geen woord kon spreken door het hevig snikken; en toen ook de oude Susanne weenende de hand naar haar uitstrekte — toen gevoelde zij wat scheiden beteekent, en het was alsof men haar het hart uit den boezem rukte.

Oom en tante hadden, om het tooneel der scheiding te vermijden, in het rijtuig plaats genomen, en verwachtten Lina met ongeduld. — Kom maar, kind, en wees niet zoo troosteloos, het zal zich wel schikken; adieu Marie, wij zullen wel goed voor haar zorgen.

Het rijtuig kwam in beweging. Lina wischte hare betraande oogen af, om het dorp en de kerk nog eens te aanschouwen. Daar zag zij, hoe Susanne van den predikant den wagen nasnelde, en met alle mogelijke teekenen hun scheen te willen beduiden, den wagen te doen stilhouden. Wat is het, Susanne? vroeg Lina ontsteld. Jufvrouw Lina, uw moeder zendt mij, sprak Susanne hijgende; gij hebt uw bijbel vergeten, en met die woorden reikte zij haar het boek aan. — Welk een dwaasheid, mompelde de ingenieur, men had het immers kunnen nazenden. Het was de bijbel van haar vader, dien haar moeder haar op den dag van haar bevestiging had geschonken; Lina nam hem getroffen aan; daar viel er een blaadje tusschen uit, — het was haar teekening; een diep gevoel van bitterheid verdrong de droefheid der scheiding; zij legde het blaadje met den bijbel naast zich neder, en reikte Susanne de hand, zonder een woord te spreken.

Het rijtuig vervolgde zijn weg; kerk en dorp verdwenen al ras in de avondschemering; de toonen van het bidklokje klonken hun na, en Lina, vermoeid door al het gebeurde, rustte droomende in een hoekje van het rijtuig.

De winter was gekomen en het kerkhof met sneeuw bedekt; Susanne moest het pad van sneeuw schoon vegen, opdat de weduwe des avonds haar gewone bezoek in de pastorie zou kunnen voortzetten. Het was even als in andere winters, slechts was het nog stiller geworden, bovenal de oude predikant, wiens stem men dikwijls des avonds alleen vernam, wanneer hij onze vriendin goeden avond wenschte, of wanneer hij vroeg: is er niets nieuws van onze kleine? Het gesprek tusschen de weduwe en jufvrouw Christiane ging zijn gewonen gang, en de kleine zelve leverde hiertoe overvloedige stof, doch zij zelve ontbrak overal; thuis bij de weduwe was het al te stil, en Christiane had moeite haar met een vrolijk wederzien te vertroosten; zij schudde alsdan weemoedig het hoofd, en sprak: terugzien zal ik haar wel, doch terug hebben nimmermeer!

Lina's brieven waren het eenige lichtpunt, dat eenige afleiding gaf aan dit eentoonig leven, en

somtijds schreef zij zeer lieve brieven, waarin zij ten slotte nog de groeten verzocht aan de oude Susanne, en naar de katjes vroeg; in allen roemde zij de goedheid van haar tante, en zij had zeer veel genoegen op haar nieuwe woonplaats; ook sprak zij over hare lessen, en hoeveel zij haren goeden leermeester, den predikant, verpligt was, die haar zulk een degelijk onderwijs had gegeven. Deze berigten hielden langzamerhand op, en hare brieven werden al vlugtiger, bijna onder allen stond „in haast", en ook zonder die woorden zou het duidelijk zijn geweest, dat zij niet met bedaardheid geschreven waren. Voor het nieuwe jaar had haar moeder haar herinnerd, hoe zij altijd gewoon waren op dien dag het H. Avondmaal te vieren, en haar verzocht, die gewoonte niet na te laten; zij zouden dan gezamenlijk in den geest bidden. Lina schreef terug, dat haar tante het beter achtte, dat zij het tot het voorjaar uitstelde, wanneer zij haar moeder een bezoek dacht te brengen; het was in de stad daartoe ook te onrustig. Ja, dat zal zeker wel zoo zijn! sprak haar moeder zuchtende bij zich zelve. Het uitzigt Lina in het voorjaar te zullen zien, was evenwel het lichtende punt, dat haar vele zorg deed vergeten.

Ja, Lina had werkelijk niet veel vrijen tijd, en nog minder vrije gedachten om brieven te schrijven, en men moest zich verwonderen, dat zij nog zooveel geschreven had. Haar tante was iemand, die altijd rusteloos bezig was; bij wien men niet veel tijd had om kalm te zitten, en een levende pop, zoo als Lina voor haar was, had zij nog nooit bezeten. Er was eenige tijd heen gegaan om Lina te hervormen, wat haar garderobe betreft. Haar tante liet zich veel voorstaan op haar spaarzaamheid, en vond het dan ook zeer economisch, Lina's garderobe uit de hare te laten maken, en zich zelve een nieuwe aan te schaffen. Weet gij, kind, sprak zij, op die wijze kan mijn man er ook niets van zeggen, want dat weet hij al lang, dat mijn garderobe mij alleen aangaat, al moet hij die ook betalen. — Lina gevoelde zich gekwetst, dat zij aanleiding moest geven tot een misleiding; voor de eerste maal gevoelde zij, dat de armoede een druk, dat rijkdom te begeeren was.

Toen zij hervormd was, werd bezoek afgelegd. Leermeesters werden aangenomen, doch in die vakken, waarin het spoedig bleek, dat zij het niet verre zou brengen, even zoo spoedig afgedankt, want dit alles kostte veel geld, en geld was bij haar tante een zeldzaam artikel; geld was de leus van haar leven, de eenige bron van neerslagtigheid en tweedragt in haar overigens zeer verdraagzaam huwelijk, waarin ieder zonder zich om den andere te bekommeren, zijn weg ging. Op een kommode in de eetkamer stond een klein mazelhouten kistje, dat door haar tante nooit werd aangeroerd; en eerst wanneer het tot overloopens toe vol was, werd het haar oom op zijn kamer gebragt, waarop steeds een huiselijke twist volgde, waarbij Lina zich zelve afvroeg: is dat een huwelijk uit liefde!

Deze storm woei trouwens ook weder voorbij, en na eenige dagen mokkens kwam alles weder op den ouden voet. Vroeger hadden hier nog verzoeningstooneelen bij plaats, vertelde haar tante haar lagchende, doch thans doen wij het ook zonder dat. Wat zal men anders doen? Men heeft elkaar toch noodig. Dat verwenschte geld! en toch ben ik zoo spaarzaam, want ik draag nu deze mantille reeds voor het tweede jaar; en wat was die laatste partij bij ons niet allereenvoudigst. Ja, wie maar geld genoeg had!

Ja, wie maar geld genoeg heeft! sprak Lina zuchtende, zij, die er nooit over nagedacht had, of zij arm of rijk was; zoo eenvoudig waren bij haar moeder ontvangst en uitgave. Maar de spaarpenning, die deze zenden kon, was zoo heel bescheiden, en haar afhankelijkheid van haar tante bij dat gebrek aan geld zoo heel groot. Zulk een eenvoudig persoon zal er wel niet bestaan, of hij heeft tweederlei wijze waarop hij de wereld beschouwt, en terwijl Lina zich van ééne zijde nog een liefde voorstelde, waar men genoeg heeft aan een hutje en zijn liefde, schiep haar verbeeldingskracht haar een niet minder aangenaam beeld, waar geld de steeds welkome helper in allen nood was.

In Eikbron werden feestelijke toebereidselen gemaakt voor de ontvangst van het „kind" dat met Paschen komen zou. Haar moeder had haar kamertje door een verwer, die uit den vreemde kwam, doen opschilderen, rozenrood met guirlanden, prijkende met fraaije bloemen; het was de eerste geschilderde kamer in het geheele dorp, een wonder van de plaats. Vroeger had jufvrouw Christiane haar lieveling wel eens begromd, wanneer deze de fraaiste bloemen, tot welker aankweeking zij niet veel lust betoonde, zoo snel afplukte, om ze later te laten verwelken; doch thans verzorgde zij de schoonste bloemen, om er een ruiker voor Lina van te maken. De oude heer had zich de werken van Schiller aangeschaft, waarom het meisje hem vroeger zoo had aangezocht, en hij plaatste de boeken op een in het oogspringende plaats in zijn boekenkast, en wreef zich van genoegen de handen, wanneer hij aan haar verrassing dacht. Over de verschillende lijfgeregten wisselden jufvrouw Christiane en de weduwe komplimenten zonder ophouden, en men kwam overeen, allerlei pleiziertogtjes te ondernemen.

Haar moeder wenschte wel liever Lina onverdeeld voor zich te bezitten, daar zij in haar gevoel zeer veel verouderd was, en meende niet lang meer te zullen leven; ook had zij iets tegen het stadsleven, sedert haar de berooide geldstoestand van haar zuster bekend was; zij had in het geheim haar hoop gebouwd op de rijke, goedhartige zuster voor Lina's verdere verzorging, en thans drukte de toekomst van het kind zwaar op haar ziel; doch nu vervulde haar alleen blijschap in de verwachting van een spoedig wederzien.

Ettelijke dagen voor Paschen ontving zij een

brief van haar zuster, iets, dat wel als een rariteit te beschouwen was, daar zij vroeger nooit geschreven had; een klein briefje van Lina was er ingesloten. Pauline's brief luidde:

„Ditmaal, lieve Marie, is het der moeite waard, dat ik u schrijf; ik kom met iets nieuws, zoo als men niet alle dag te hooren krijgt. Lina zal, gelijk afgesproken is met Paschen overkomen, doch als — verloofde. Ja, wees vrij verwonderd, want het is iets niet-alledaagsch, dat zulk een jong meisje zonder fortuin, zonder bijzondere schoonheid en beschaving zulk een partij maakt. De bankier Dorner, een onzer aanzienlijkste kooplieden, wiens rijkdom men moeijelijk bepalen kan, een kloeke man, al is hij niet meer in zijn eerste jeugd, een zeer regtschapen mensch, die algemeen geacht wordt, een man, voor wien hier geen deur zou gesloten zijn, geen een, zelfs niet van den hoogsten adel — zulk een man dingt naar Lina's hand.

Het is inderdaad ongehoord, en hoewel ik mij zelve hierbij wel eenige verdienste mag toekennen, zoo heb ik toch moeite, het te gelooven. Het maakt mij inderdaad verlegen, wanneer ik aan de verwondering en den nijd denk, die dit nieuws zal opwekken. Men zal wel denken, dat ik er al heel veel aan toegebragt heb, en ik heb eigenlijk ter naauwernood zulk een vermetelheid voor ons kind durven koesteren. Het toeval voerde hem bij een souper aan haar zijde, en eerst toen ik bemerkte, dat de anders zoo stille man een zigtbaar welbehagen vond in het levendige meisje, droeg ik zorg, dat zij elkaar meer ontmoetten. Het is puur geluk of zoo gij wilt, een schikking des hemels, dat ons meisje zulk een lot ten deel valt.

Gij weet volstrekt niet hoe goed zij het krijgt: een landhuis, ekwipaadje, hier in de stad een waar paleis; ik kan u zoo alles zelfs niet gelijktijdig mededeelen. Wanneer dat onze moeder eens beleven kon, die zoo veel respect had voor rijke lieden! — Ik zeg u, wanneer men zich door de wereld moet slaan, zoo als ik, in een positie, die vele eischen maakt, met een man, die wel een groot inkomen heeft, doch anders niets, dan leert men den rijkdom op prijs stellen.

Het onnoozele kind wil nog tegenwerping maken, en zich niet als verloofd beschouwen, zonder uw toestemming, als of die uit zou blijven! — Misschien heeft zij wel denkbeelden omtrent overeenstemming van zielen, door dat vele romanlezen, en die vele tooneelvoorstellingen; van wat daarbij het ware is, kan ik haar voldoende opheldering geven; doch ik ben thans al tevreden; dat zal alles wel afloopen; zij krijgt alles als een vorstin.

Ik bid u, schrijf per omgaande; men kan zulk een man niet lang laten wachten. Als antwoord komen dan de verloofden; gij behoeft u ook niet met zorgen voor de keuken te kwellen; wij brengen alles mede. Van huwelijksgift is natuurlijk geen sprake. Neen, zulk een geluk is fabelachtig! Vaarwel en schrijf spoedig.

NB. Dorner is ook godsdienstig, dat zal u ook aangenaam zijn.

Lina schreef:

„Ach, lieve moeder, ik weet eigenlijk niet, hoe ik het heb; het is alles veel te spoedig in zijn werk gegaan; ik heb nooit aan de mogelijkheid hiervan gedacht, en dewijl hij reeds een ouder man is, openhartig met hem gesproken. Hij is een waardig man en zal u zeker goed bevallen, maar hij is veertig en ik achttien. Ik heb niets tegen hem, doch ik kan nog geen besluit nemen.

Gij weet, dat ik nooit waarde gehecht heb aan rijkdom, maar het moet toch aangenaam zijn zonder zorgen te leven, en zoo veel goeds te kunnen doen. Van een ander geluk, van een geluk daar geen goud tegen opweegt, heb ik reeds lang afstand gedaan; het is mij aangenamer een kalm verbond aan te gaan, dan een, dat aanspraken op de gevoelens van mijn hart maakt. Maar ik kom tot geen beslissing.

Vraag den predikant om raad, en schrijf mij uw gevoelen. Zoo ik geen ja zeide, kon ik geen uur langer bij tante blijven; zij is geheel geëlektriseerd en men zou eigenlijk denken, dat zij de verloofde is. Ik zou het ter naauwernood over mijn hart kunnen krijgen haar vreugde den bodem in te slaan.

Lieve moeder, sta mij spoedig bij met uw raad.

Uw Lina.

De moeder aan Lina.

Lieve kind!

De Heer zegene u en den man uwer keuze, en doe het u wèl gaan! De rijkdom zou mij niet omkoopen, hoewel het ook een zegen van boven is; doch ik hoor van alle kanten, dat de heer Dorner een regtschapen man is. Denk eens, hij heeft voor eenige jaren een erfenis voor den predikant bezorgd, en zich ook daarbij als een redelijk, onbaatzuchtig man doen kennen. Hoe wonderbaar, dat die hem dus kennen.

Gij schrijft, dat gij achting voor en welgevallen in hem hebt; dat is voldoende mijn kind. Mij ging het met uw vader zaliger niet anders; bij ons ging het nooit zoo driftig, en toch hebben wij zamen vergenoegd geleefd. Gij ziet zelf bij uw tante, wat er van die verliefdheid wordt, en het is daar nog beter dan in menig ander gezin. Jufvrouw Christiane zegt ook, dat, zoo zij naar den wensch harer ouders den apotheker genomen en niet gewacht had op den burgemeester, het beter zou geweest zijn, hoezeer zij ook thans weltevreden is.

Dat gij niet zoo spoedig beslissen kunt, is zeer natuurlijk; mijn moeder zaliger heeft mij dikwerf gezegd, dat in haar tijd het voor zeer onvoegzaam zou gehouden zijn geworden, wanneer een vrouw of meisje niet ten minste vier weken de zaak in bedenking had genomen. Ik heb mij trouwens niet zoo lang bedacht; maar weet toch wel, dat ook ik lang voor de deur stond, en niet besluiten kon binnen te gaan, terwijl mijn beminde met mijne ouders de zaak besprak.

Pleeg raad met God, lieve Lina; bij Hem is

wijsheid, en Hij zal u vreugde in het hart zenden. Ik beschouw dit geluk als een zegen van hem, en zoo doen onze vrienden het ook. Nogmaals, de Heer zegene u, mijn kind! Dat is het bestendige gebed van

Uw trouwe moeder.

Naschrift.

Wanneer gij komt, ben ik toch verlegen over mijn klein huisje. Doch de rijke Boas keerde ook wel bij de arme Naomi in.

Tante schrijft, dat zij het eten zal medebrengen; ik zal echter voor een lekker groentesoepje, uw geliefkoosd geregt, zorg dragen.

Het huis der weduwe was feestelijk met guirlanden behangen; men had hiertoe het jonge bosch geplunderd en alle bloemen uit de tuinen van het dorp bijeenverzameld. Met een kloppend hart zat de oude dame, in een zwart zijden kleedje en een muts met kanten, aan het venster; zij kon heden niet zoo als anders, druk heen en weder draven; zij was veel te aangedaan; zij had een boek voor zich genomen, maar kon er niet in lezen; zij kon alleen hare handen vouwen.

Eindelijk kwam het rijtuig; een geheel ander als dat waarin tante Pauline was gekomen. Op de voorbank zat, naast den ingenieur, een welgedaan, deftig heer, met verstandige en goedhartige gelaatstrekken; naast tante Pauline was Lina gezeten, in een prachtig blaauw zijden kleedje en wit zijden hoed met rozen, getooid met kettingen en gespen. Haar verloofde tilde haar behoedzaam uit het rijtuig, en hielp haar over den drempel, dien zij zoo duizend malen springende was overgegaan. Haar moeder kon slechts weenen, maar de heer Dorner had met den eersten handedruk haar geheele hart gewonnen.

Tante Pauline rende zonder te verpoozen van het huis naar het rijtuig, van het rijtuig naar het huis; ontpakte en stalde uit, geschenken voor de moeder, geschenken voor het gezin van den predikant, taarten, pasteijen, koud gevleugelte, met een gelaat dat van geluk en bewondering gloeide, als kwam dit alles uit haar eigen kelder. Zij rangschikte de tafel en maakte daarbij haar zuster opmerkzaam op Lina's prachtig toilet. En thuis heeft zij nog een grijs zijden kleedje, en dan moest gij dien kanten sluijer en die fluweelen mantille eens zien! Ja, hij verwent de kleine inderdaad. En gij hadt eens moeten zien, hoe nieuwsgierig men aan alle kanten voor de vensters stond, toen wij wegreden; ja, ik had wel eens willen afluisteren, wat men zoo al van ons zeide. — Deze onkieschheid in het gedrag van haar zuster viel haar pijnlijk. Lina was aan die manieren reeds gewoon; zij zat stil naast haar verloofde, die zich zeer op zijn gemak met haar moeder onderhield.

De moeder was hoogst gelukkig; zóó had zij zich den rijken man van haar dochter niet durven voorstellen, zoo eenvoudig, zoo niets hoogmoedig. Verhaalde hij haar niet van zijn vader, die eens een arm koopman in een kleine stad geweest was, van zijn eigen jeugd, die vol ontberingen was geweest, tot een gelukkige spekulatie met zijn eerste spaarpenningen den grond had gelegd van zijne tegenwoordige rijkdommen; hoe hij zoo langen tijd vrijgezel was gebleven, daar hij geen tijd gehad had om aan een meisje te denken, en hoe hij nooit een meisje had ontmoet, dat hem zoozeer was bevallen als Lina: eenvoudig opgevoed, natuurlijk en toch beschaafd, en hoe gelukkig het hem zijn zou Lina's jeugd en haar ouden dag zoo genoegelijk mogelijk te doen voorbijgaan; — dat alles hoorde zij in stil geluk aan, en zij kon ter naauwernood wachten, om Lina toch regt nadrukkelijk in te scherpen zich dit geluk waardig te maken, en zij begreep niet waarom zij zoo stil was, en al die heerlijkheid genoot, alsof dat zoo zijn moest. Maar het meisje had altijd een hoog hart gehad.

In de pastorie werden de verloofden met vreugde en ontroering opgenomen. Susanne kon zich niet bedwingen, maar danste al jubelend in de ronde, en beschouwde de rijk getooide Lina van alle kanten, en liet het zich niet ontnemen den heer Dorner allerlei vreemde titels te geven.

De predikant liet zich door al dien pracht niet verblinden: God zegene u, mijn kind; vergeet het edelste sieraad niet, den zachtmoedigen, stillen geest, die kostelijk is voor God. — Jufvrouw Christiane smolt weg in tranen, en zij en de weduwe konden niet nalaten, elkaar van tijd tot tijd goedkeurend toe te knikken.

Tante Pauline en haar echtgenoot deden uit verveling een sentimenteele wandeling in het bosch, dat bij hen ook in lange niet gebeurd was.

Van de verrassingen kwam niets. Waartoe haar den nieuwen Schiller te laten zien, daar men al spoedig van tante Pauline vernam, dat een fraaije boekenkast met de meeste klassische schrijvers reeds voor haar was besteld. Wat was thans voor haar het geschilderde dakkamertje en de appelkoekjes van jufvrouw Christiane.

Ook in de pastorie beviel de heer Dorner buitengemeen; en terwijl men genoegelijk zat te praten, fluisterde Lina hem in het oor, dat zij een vriendin voor een klein oogenblik een bezoek wilde brengen. Gaarne zou hij haar vergezeld hebben, doch het gevolg van de gapende dorpsjeugd vond hij lastig, en dus bleef hij in de pastorie.

Zij bleef langen tijd weg. Dorner werd onrustig, en ware haar gaarne gevolgd, doch de oude heer had juist een gesprek over Engeland met hem aangeknoopt, zoodat hij niet wel weg kon. De weduwe stond, dit bemerkende, op, en fluisterde hem goedhartig toe: ik zal ze gaan opzoeken!

Lina was niet meer bij haar vriendin; doch haar eigen huisje stond open. Het woonvertrek was ledig. De weduwe klom den trap op, naar Lina's nieuw geschilderde kamer, die zij haar niet eenmaal had durven laten zien. Daar lag Lina voor het bed geknield; zij had haar gelaat in een der kussens

verborgen, en snikte luid. — Om Gods wil, mijn kind, wat scheelt er aan? Staan de zaken zóó geschapen? Hebben wij ons te spoedig door uitwendig geluk laten verblinden. Het moet zoo niet zijn; gij zijt nog niet gebonden. Lina rigtte zich op, en droogde hare oogen. Wees bedaard, moedertje, sprak zij, terwijl zij haar de hand gaf; het kwam mij alles zoo plotseljk, zoo onverwachts voor; ik ben zeer zeker tevreden, en zal ook gelukkig worden. — Kind, hernam haar moeder, met het hoofd schuddende, zoo weent geen gelukkige bruid. Kom, Lina, vervolgde zij met diepen ernst, bedenk u nog, terwijl het tijd is; het zou wel erg zijn zoo alles weder te niet ging, doch in lang zoo erg niet, dan wanneer gij uw man geen getrouw en liefdevol hart bragt. Gij zult toch, sprak zij zachtjes en aarzelende, het heilige ja niet uitspreken, met het beeld van een ander in het hart. — Arnold? — Een gloeijend rood, meer uit ergernis, dan uit een hart voortkomende, dat zich getroffen gevoelde, vloog over Lina's wangen. — Neen, neen, moeder, riep zij bepaald uit, en al kwam hij met al zijn geest, met al zijn vroomheid en zijn trots, en knielde voor mij neder, ik zou hem van mij stooten. Zoo ver ben ik niet gezonken, dat ik mij iemand in de armen zou werpen, die mij zoo smadelijk bejegend heeft! Neen, moeder, vervolgde zij kalmer, gij behoeft niet ongerust te zijn; maar het kwam zoo snel op; men ging reeds zoo dadelijk van het denkbeeld uit, dat het niet anders kon; ik had nog geen oogenblik rust; deze tranen golden slechts mijne meisjesdagen, die een einde nemen voor zij begonnen zijn. Wees maar bedaard, moedertje, ik word zeker een gelukkige vrouw! — En een goede, en een getrouwe, getrouw met geheel het hart, niet waar? — Zeker! riep Lina vrolijk uit, en sloeg haar hand in die harer moeder, dat zal juist mijn grootste geluk zijn, den goeden Dorner, die in spijt van al zijn geld tot hiertoe een vervelend leven geleid heeft, een aangename toekomst te bereiden.

Men hoorde stemmen beneden in het huis. Tante Pauline kwam lagchende met den beminde de verlorene zoeken. Men moest betrekkelijk de bruiloft nog eens ernstig gezamenlijk raadplegen. Over den tijd waren de gevoelens verdeeld. Lina was van gevoelen over een jaar; haar moeder verkortte dien tijd tot op de helft, en Dorner wilde van niets langer hooren dan drie maanden, en met behulp van de onwederstaanbare tante Pauline zegevierde hij. Maar het uitzet, sprak de moeder bedenkelijk; ik heb twee jaren over het mijne genaaid. — Dat is mijn zaak, aldus viel Dorner haar in de rede, en met behulp van onze alvermogende tante, komt dit zeker te regt. — Gewis, daar kunt gij u op verlaten, riep deze, wier oogen van genoegen fonkelden, bij de gedachte zulk een wijd veld voor hare bemoeijingen te hebben, en zoo met beide handen in een goed gevulde beurs te kunnen tasten, zonder iets met een man te maken te hebben, die zich hiertegen verzet. Hulp kan men genoeg krijgen: meubelen, garderobe, keukengereedschappen en linnengoed zal alles zoo fraai mogelijk zijn, en gij gaat toch zeker ook op reis? De Rhijn en Zwitserland zijn niet nieuw meer; Parijs of Italië is voornamer, en voor gij van daar teruggekeerd zijt, is alles in de volmaaktste orde, wanneer mijnheer en neef mij volmagt geven wil. — Zeker, zeker! — Mijn aanstaande schoonzoon is al te goed, sprak de weduwe meer beschaamd en verlegen, dan wel blijde; maar het fijne linnen- en tafelgoed, dat ik met eigen hand voor Lina heb gesponnen, zal nu wel te gering zijn? — Dat nemen wij in dank aan, sprak de bankier; dat zal ons huis zegen aanbrengen, en wij zullen het in eere houden. Na die verklaring was de moeder weder opgeruimd.

Lina stond er op, in haar geboorteplaats door haar ouden vriend getrouwd te worden, voor hoe dwaas de tante dit ook mogt verklaren. Haar moeder verheugde zich hierover; slechts zag zij op tegen zoo vele gasten. — Wat gasten? sprak de tante, dwaasheid! hoogstens kom ik mede; zij trouwen in alle stilte, drinken een kop chocolade, en voort gaat het, de gewijde wereld in. Dat ontbrak er aan, een huwelijksfeest, zoo deftig als het mijne, toen zeven predikanten achtereenvolgens het woord voerden, en de schoolmeester en de ondermeester er ook het hunne bijdroegen! — Maar tot aan de bruiloft laat gij ons Lina toch? vroeg de moeder. Dorner durfde geen neen zeggen, maar de tante dreef zegevierende haar meening door, daar zij voorgaf, dat Lina al dadelijk een begin moest maken met kleederen te passen, bezoek af te leggen enz. Hoogstens een paar dagen voor het huwelijk werden haar toegestaan. Het uur der scheiding was inmiddels aangebroken, en zij reden weg; Lina wenkte niet zoo druk meer terug als bij haar eerste vertrek; slechts tante Pauline rigtte zich nog eenmaal op, wierp een zegevierenden blik op het dorpje, en gevoelde zich gelukkig en trotsch, alsof zij het geluk der familie bevestigd had.

Zes jaren zijn verloopen sedert Lina voor de eerste maal als vrouw de kleine dorpskerk heeft verlaten, sedert zij het schitterende kleed van atlaszijde, den prachtigen sluijer en den bloeijenden myrtekrans had afgelegd, om aan de zijde van haar overgelukkigen echtgenoot, de wijde, nieuwe wereld in te hollen.

Zij is reeds lang weder thuis; thuis ook in haar nieuwen, aangenamen staat, in de elegance en rijkdom harer omgeving. Zij hoort niet meer met verwondering hare zijden kleederen ruischen of beschouwt niet meer met welgevallen hare schitterende armbanden. Zij draagt en gebruikt dat alles met gepaste deftigheid, met gevoel en smaak, als of zij nooit anders gewoon geweest ware. Men vond vroeger, dat zij een regt aardig meisje was, doch thans gaat zij door voor een schoone vrouw; haar salon is de meest gezochte, en zij zelve met haar levendigheid, haar gemakkelijk en vlug oordeel, het sieraad van elk gezelschap.

Ook de armen heeft zij in haar geluk niet vergeten; zij geeft gaarne met volle handen, en is de beschermvrouw van een aantal weldadige inrigtingen.

Zij heeft drie lieve kinderen, de liefst gekleede uit de geheele stad; zij verheugt zich van harte in hun opgroeijen en hunne kinderlijke genoegens; zij speelt vooral des zomers buiten op hun landgoed veel met hen; des winters in de stad is het te onrustig en ontbreekt het aan tijd.

Haar man is onveranderd dezelfde gebleven in zijn goedhartigheid; het is hem een genoegen, wanneer de vruchten van zijn aanhoudenden arbeid kunnen dienen, om haar het leven te veraangenamen; hij verheugt zich, wanneer hij haar fraai gekleed, het middelpunt van de gezelschappen ziet; hij vergezelt haar daarheen, zoo dikwijls zij dit verlangt, en gaat zij liever eens alleen naar hare vriendinnen, zoo is hem een bezoek in zijn klub een welkome uitspanning. Haar moeder houdt hij zeer in eere, en daar zij niet te bewegen was, om haar geboorteplaats, Eikbron, en hare vrienden aldaar te verlaten, en zij zich in de prachtige woning in de stad niet op haar gemak gevoelt, zoo brengt zij althans jaarlijks eenige weken op Rozenau door.

Het ontbreekt Lina aan niets; elke behoefte aan beschaving des geestes, elke vreugde aan kunstgenot kan zij bevredigen; boeken en leermeesters, kunstenaars en dichters, muziek en beelden staan haar ten dienste, en toch gevoelt zij in haar binnenste een leegte, toch komt haar het leven dikwijls als een droom voor, en zij wenschte alsdan weder op nieuw te kunnen beginnen van den tijd, dat zij haar geboorteplaats verliet; en zij was te moede als had men haar in haar geluk te kort gedaan en misleid, en de vrolijke dame in geestvolle kringen, was thuis maar al te dikwijls een ligtgeraakte, ontevreden huisvrouw. Waarom was dat zoo?

Lina noemt het, doch in den diepsten grond harer ziel, een hart, dat niet begrepen wordt, en zij gelooft reeds veel te doen, wanneer zij zooveel mogelijk opgeruimd een leven doorbrengt, waarin zulk een gaping is gebleven. Haar moeder, die met haar kalmen blik, haar geringe wereldkennis, nu reeds jaren het huishouden van haar dochter heeft toegezien, denkt bij zich zelve: zoo zij zich slechts met ijver op hare pligten mogt toeleggen, zoo zou die gaping niet zoo groot zijn, — maar zij weet het zoo niet te zeggen, de moeder; zij wordt steeds stiller tegenover de bespraakte, rijke dochter.

Moeder en dochter zijn te zamen op het terras te Rozenau gezeten, waar de schoon aangelegde engelsche tuin voor hare blikken ligt uitgestrekt; bekoorlijke kleine boschjes, zachte graspleinen met bonte partijtjes bloemen daartusschen, op den achtergrond schilderachtige boomgroepen, en het prozaïsche der plantenwereld, de moestuin, verbannen in een achterhoek. De rozen waren op Rozenau uitgebloeid; slechts aan hooge hazelnotenboomen hingen nog doornlooze bloemen, maar het is niet de frissche, natuurlijke roos. De vermetele kunst des menschen, die den schepper speelt, kan de oorspronkelijke schoonheid der onmiddellijke schepping niet teruggeven. Doch maluw en dahlia bloeiden in bonte pracht, en bedden resida vervulden de lucht met welriekende geuren.

Hoe stil en aangenaam is het heden; er is nog geen een vreemd mensch geweest, sprak de moeder. — Ja, al in geen drie dagen, hernam Lina met een onderdrukt geeuwen; ik geloof, dat wij haast zullen moeten verhuizen. — Uw man zal het zeker thans eenzaam hebben; bij die korte dagen kan hij des avonds ook niet meer hierheen komen. — Nu, daar verliest hij niets bij; ik heb hem ditmaal de keukenmeid gelaten, en behelp mij met de beide andere meiden. — Heden komt hij echter zeker, Lina, daar het zaturdag is; zoudt gij op zijn kamer geen vuur doen aanmaken? — Ik weet niet; wanneer hij dit verlangt, zal hij het wel zeggen, en hij brengt Frederik mede. — En zoudt gij niet een ander avondeten bestellen! Gij weet, dat hij de laatste keer klaagde, dat hij op die thee slecht had geslapen, een goed soepje — ? — Dat kan hij immers ook al bestellen, wanneer hij thuis komt, zeide Lina lagchende; zoo vrij is hij wel, en ik ben aan de thee gewoon.

— Nu, ik dacht maar, dat een gemeenschappelijk avondeten hem aangenamer zijn zou. Ik weet wel, vervolgde zij eenigzins bedeesd, dat het u aan niets ontbreekt, wat tot gemak behoort, maar ik meen toch, dat de hand der vrouw door niets kan vervangen worden. Daarom heb ik altijd medelijden gevoeld met een koningin, dewijl zij zoo weinig liefde aan haar man kan betoonen. Uw vader zaliger zou niet geweten hebben, dat hij in zijn eigen huis was, zoo ik niet, tegen zijn thuiskomst, zijn kamerjapon en pantoffels had klaar gezet; ik had toch ook een dienstmaagd, maar hij zou niet hebben kunnen slapen, zoo ik zijn kussen niet opgeschud had, mijn lieve God! En hoe zou hij koffij hebben kunnen drinken, wanneer ik die niet had ingeschonken; en wat keek en vroeg hij altijd naar mij, zoo ik mij maar even buiten de deur begaf; en in zijn laatste ziekte, toen de dokter hem zoo lastig was gevallen met koppen en bloedzuigers, en ik op zekeren tijd aan zijn bed kwam om het verband te leggen, vatte hij mijn hand, en zeide lagchende: en de engelen kwamen, en dienden hem. Ziet gij, dat doet iemand nog goed naderhand. En hare betraande oogen schitterden in de avondzon.

Lina was een oogenblik stil. Daarop antwoordde zij: dat is nu in onze betrekking onderling anders, moeder, en daarin bestaat de liefde en trouw ook niet; mijn man heeft vroeger langen tijd alleen geleefd, en geleerd zich zelven te helpen. Ook maak ik niet die aanspraken, welke andere vrouwen doen, vervolgde zij ligt weg. Jong zijnde, stelt men zich een man voor, als verzen makende en des avonds ons voorlezende. — Dat is echter een ieder niet gegeven, sprak haar moeder; uw

vader zaliger las ook niet gaarne voor; dan wilde ik hem voorlezen uit zijne boeken, doch ik kon met die vreemde namen niet teregt, maar gij kunt zoo mooi lezen, Lina?

— Onze smaak loopt te veel uiteen; de nieuwspapieren en Walter Scott, die mijns mans geliefkoosde lektuur uitmaakt, is mij te vervelend, en ik geloof, dat hij thans Frederik geleerd heeft, hem de nieuwsbladen voor te lezen.

— Waar blijven de kleine schatjes? vroeg de grootmoeder, die dit gesprek niet verder wilde voortzetten. — Zij zijn op het pad met de bonne. — Gelooft gij niet, dat het voor hen wat al te koel wordt? — Men moet de kinderen niet vertroetelen, en Margot kent haar tijd. — Juist kwamen de kleinen den gang in met Margot, die snel een roman in den zak stak; de zwartoogige Otto, de kleine Eugenius, die nog niet goed loopen kon, en Amalia, die, tot groot verdriet harer moeder, eerder een leelijk dan een fraai kind was te noemen. De kleine werd geliefkoosd; Otto vertelde de avonturen van de wandeling en Amalia vleide zich tegen haar grootmoeder aan; haar moeder had haar ook wel lief, doch zij wist het kind zoo niet te behandelen; zij had nog nooit gepoogd in het stil gemoed van het kind door te dringen.

Daar hield voor het huis een wagen stil, een op dat tijdstip onverwachte gebeurtenis, want de vader was bij schoon weder gewoon te voet te komen.. Voor men nog aan de huisdeur kwam, vernam men reeds de luide stem van tante Pauline: Frederik neem die hoedendoos eens aan! Waar is Babette om hoed en zonnescherm aan te vatten? Jongen, neem dit hondje eens aan! Neem mij niet kwalijk, neef, maar de taartjes zitten in dien zak! — Dat is tante Pauline! riepen de kinderen. — Gegroet, Lina! Dag zuster! riep Pauline, terwijl zij ten laatste met veel gedruisch en pligtplegingen het rijtuig verliet: altijd gelukkig in uw toovertuin? Nu, eindelijk ben ik ook kunnen komen; de voet van mijn man is nu zoo ver, dat ik niet altijd bij hem behoef te blijven; hij is daarenboven zoo zonderling, en moet het nu maar eens zonder mij proberen.

Dorner groette zijn vrouw hartelijk, en stelde haar een heer voor, die thans eerst gelegenheid had tusschen de doozen en korfjes van tante Pauline te voorschijn te komen. De heer Leon — hij wendde zich om eenige nadere toelichting verlegen tot tante Pauline. — Dichter der Lentestormen, der —, aldus vulde deze aan, die ook niet zeer bedreven was in de titels der laatste litterarische producten, — Lina behoeft verder geen voorstelling. — Zeker niet, sprak deze verheugd, doch ook eenigzins verlegen, gij hebt ons menig schoon uur bezorgd, en wij hebben ons met genoegen den tijd herinnerd —, — dat ik, een bedeesd vreemdeling, in uwe kringen werd binnengeleid, sprak Leon, die zich flaauw herinnerde, die schoone vrouw hier of daar meer ontmoet te hebbeh. — En nu trekt gij als overwinnaar het veroverde land binnen, merkte Lina op. Een trotsch lachje vloog over zijn gelaat. Het blad was gekeerd; het geluk, dat gaven des geestes en wèl slagen niet minder grillig verdeelt, dan de stoffelijke goederen, had hem eensklaps de gunst van het publiek doen verwerven, dat de kritiek maar langzaam en aarzelend het regt toestond zich voor zijne werken te beijveren. De jonge dichter, die met zijne manuscripten in de kantoren der boekhandelaars had gestaan, die hem schouderophalende verzekerden, dat hun land niet de grond was, waarop epische dichtwerken konden gedijen; hoe de hagchelijke tijden elke onderneming ongeraden maakten, was nu de held van den dag; men verdrong zich, om zelfs kleine bijdragen van hem in journalen en jaarboekjes op te nemen; kunstenaren illustreerden zijne werken, en de dames van de groote wereld achtten zich gelukkig, hem in hare salons te ontvangen.

Tante Pauline, die een fijn talent bezat, om het nieuwe in elk gebied op te sporen, had zijn komst in de residentie vernomen, en alles in het werk gesteld, hem de groote wereld af te winnen. Dorner, dien zij voorstelde, hoe aangenaam het Lina zijn zou, den dichter aan haar huis te ontvangen, had zich volgaarne bereid verklaard, om hem uit te noodigen; een gelukkig toeval bragt Leon voor een zaak van geld bij den bankier; hij nam de uitnoodiging naar Rosenau aan, en in zegepraal reed de vrouw van den ingenieur met hem de poorten der stad uit. Zij vertelde lagchende, hoe andere lieden reeds een partij voor hem gearrangeerd hadden, en draafde, terwijl Dorner Leon den tuin liet zien, van het rijtuig naar het huis, om een klein collation te besturen. De weduwe was eenigzins ontzet over de vrijpostigheid harer zuster. Zij was in die zes jaren tijd nog niet zoo vrij in het huis van haar dochter, als Pauline in de eerste dagen.

Men moest al spoedig van het koele terras naar de tuinkamer verhuizen; Pauline maakte de punsch gereed, en de dichter werd zéer beminnelijk; het kwam toen ook tot opheldering over de vroegere kennismaking, hoewel het voor Lina altijd een kleine demoediging was, dat zij niet onmiddellijk door hem was herkend geworden. Eerst was het onderhoud vrij algemeen, en liep over die plaatsen, waar de dichter zich het laatst had opgehouden, en waarmede ook andere personen uit het gezelschap bekend waren; langzamerhand sprak alleen Lina nog maar met hun gast, en met stil genoegen luisterde de bankier naar de levendige, geestdriftvolle woorden zijner vrouw, hoe zij haar gevoelen zeide over dichtwerken, en den indruk dien zij maakten; over herinneringen der kindschheid; over het bekoorlijke der natuur en de geheimzinnige bekoorlijkheid van hare eenvoudigste verschijningen. — Geen mensch zou bemerken, dat zij niet in salons is opgevoed, fluisterde hij haar tante toe; maar ik heb het lieve kind ook alles zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt, wat zij slechts tot haar beschaving behoefde. — Zij kon thans zelve wel verhalen schrijven, antwoordde deze zachtjes;

doch dat is toch eigenlijk niet nobel; men vecht wel om de dichters in gezelschap te hebben, maar overigens kunnen wij hen toch niet anders dan een klasse hooger dan tooneelspelers stellen; in Engeland, ja, daar is het wat anders.

Doch luisteren alleen vermoeit; Dorner en de weduwe verwijderden zich langzamerhand; slechts tante Pauline hield als eeredame bij hen beiden uit, die zoo in het gesprek verdiept waren, dat zij aan geen einde schenen te zullen komen. Men sprak over het laatste dichtwerk van Leon. Het einde heeft mij verrast, sprak Lina, ik had mij dat geheel anders voorgesteld. — Mijn eigen voornemen was aanvankelijk ook geheel anders, hernam Leon; maar de ontwikkeling van het werk voerde mij, schier tegen mijn wil op een andere baan; dat is de eigene, levende ziel van een werk onzer handen, van onzen geest, waarvan de Morgenlanders spreken, de geheimzinnige bekooring van het worden, die ons uit onze eigen schepping te gemoet waait. — Hier meldde zich de knecht aan, en zeide dat zijn meester iets gebroken had, en mevrouw den sleutel van de kast, waar men nieuw kon vinden, moest verlegd hebben, daar men dien nergens kon vinden. — Dat is morgen nog tijd genoeg, gaf Lina eenigzins barsch ten antwoord, over deze stoornis ontevreden. De draad was echter afgebroken; men stond op en verwijderde zich.

Het landhuis is gesloten; de moeder spon des avonds weder in gezelschap van jufvrouw Christiane, welke dien winter zeer bezorgd was, om de gezondheid van haar broeder, en Lina had zich in de stad ingerigt. De gezellige kringen waren dien winter zeer schitterend, waartoe veel bijdroeg de tegenwoordigheid van Leon, en men benijdde Dorner, dat hij het liefst zich ten zijnen huize bevond. Dans- en kaartspel werd op den achtergrond geschoven door voorlezingen, declamatiën, het bespreken van hetgeen op litterarisch terrein verscheen, zoodat dit onder leiding van Leon, in de gedaante van de oude cours d'amours, een formeel geregtshof uitmaakte, slechts met dit onderscheid, dat de schuldige in contumaciam veroordeeld werd.

Hierin leefde Lina eerst; dat was de snaar die in haar bestaan tot hiertoe slechts zoo vlugtig gesproken had. Haar eenvoudige opvoeding, die haar geest volle vrijheid gelaten had, zich te ontwikkelen, gaf haar oordeel een frischheid en oorspronkelijkheid, die, vooral bij een dame, zoo spoedig het gebrek aan grondige beschaving bedekt. Zonder het hierop toe te leggen, speelde zij en Leon overal de hoofdrol, en alleen haar eigen openhartigheid en het vertrouwen, dat haar echtgenoot in haar stelde, belette het zachte gefluister zich te verheffen, en tot slechte vermoedens voedsel te geven.

Wederom was het geregtshof bijeen, en men had een nieuw werk onder handen genomen: over de bestemming der vrouw. — Nu, aldus sprak een reeds eenigzins bejaard heer, ik moet zeggen, dat het de schuld onzer schrijvers niet is, wanneer een vrouw niet weet waaraan zij zich te houden hebbe; van alle kanten roept men haar toe, welke haar roeping, haar waarde en levensdoel zij. — En de raadgevingen worden steeds praktischer, sprak Lina lagchende; een boek over de bestemming der vrouw zal voortaan zeker als aanhangsel eenige keukenrecepten hebben, en een aanwijzing, hoe men de bedden het gladst kan opmaken; de mannen zullen er ontzaggelijk goed bij staan, wanneer het aanstaande geslacht op die manier wordt opgevoed.

— Mij, aldus sprak Leon, komen al die werken en handleidingen als zeer onzinnig voor. Terwijl men in het rijk der natuur in elk afzonderlijk gebied de grootste verscheidenheid opmerkt, in verschijning en bestemming; terwijl men bij den man de volle ontwikkeling zijner eigenste individualiteit niet alleen toestaat, maar vordert, haar als een voorwaarde van zijn gezond bestaan beschouwt, wil men de vrouw dit individuaalste wezen, als ik het zoo mag uitdrukken, over eenen kam scheren. Zeker is de vrouw geschapen, om in kelder en keuken te zorgen, en als raadgeefster en opvoedster haar man ter zijde te staan, doch niet elke vrouw. Terwijl de een onovertrefbaar is in de keuken, en de andere uitmunt in het opvoeden harer kinderen, is zij, het teedere, liefelijke wezen, slechts een bloem tot sieraad van den tuin, en zij heeft aan haar zending voldaan door het bekoorlijke van haar verschijning. — Doch wanneer zij een man heeft en kinderen, en die willen eten? wierp de prozaïsche heer er tusschen.

Zonder hierop te letten, vervolgde Leon met vuur. Zeldzaam zijn wel de uitverkorenen uit het vrouwelijk geslacht, wien het vergund is, op het gebied der kunst, der litteratuur, scheppende op te treden, en een nieuwe baan zich te maken; maar ook zij behooren tot dezulken, die in zachtere toonen als liefelijken naklank de snaren doen spreken, welke de sterkere mannenhand heeft aangeslagen. En wanneer de nachtegaal met zijne liefelijke toonen een wereld in uw ziel opwekt, wanneer de naklank dezer toonen, die tot verheffing en bekoring voor het oogenblik geschapen schijnen, lang in onzen geest weerklinken, zult gij u dan beklagen, dat hij niet als een nuttig hoen geboren is. De hoogste, de schoonste zending, die het meest overeenkomstig met de natuur schijnt, is, volgens mijne gedachte, om als begaafde vrouw, als muze, die vernuften ter zijde te staan, die geroepen zijn hun geslacht als ster voor te lichten; het heilige vuur des genius, dat in de ziel des mans slaapt, te wekken, aan te wakkeren en te onderhouden, hetzij door liefelijk gezang, door het bekoorlijke der schoonheid, hetzij door den eenvoudigen invloed van haar zachter, buigzamer, spoediger vattend wezen. Waarom klaagt gij dat onze tijd arm is aan groote verschijningen? Slaat een blik op de groote dichters onzer jongste verledenheid, welk een magtigen, bezielenden invloed de vrouwen op hun ontwikkeling, op hunne scheppingen gehad hebben! Gij wilt het schoonste dat geschapen werd, de kroon der

schepping naar beneden rukken en verlagen tot iets alleen nuttigs; het is dan ook uw schuld, wanneer beiden verloren gaan.

— Maar ik moet nogmaals zeggen, begon de vasthoudende heer, niet alle mannen zijn in staat, een vrouw als muze te onderhouden, dan moest men gelijktijdig een jufvrouw voor het huishouden ook in dienst nemen. — Niet alle mannen hebben een muze noodig, vervolgde Leon driftig, door het lagchen aangezet, dat al den indruk van zijn redenering dreigde weg te nemen; gij predikanten, advokaten, sekretarissen, luitenants enz., zoekt gij maar ten allen tijde vrouwen, die hammen kunnen zouten en wollen kousen breiden, maar laten er ook de zoodanigen zijn, die de echte waarde eener ware vrouw begrijpen, die zoo gaarne een edele bloem zouden koesteren en plegen, opdat haar liefelijke geur hen verkwikke, en een geheel leven beziele; dat het hun zoo zelden gegeven is, die ziel te vinden, welke hen tot een goed geheel maakt, dat zij die bloem moeten zien verwelken in een moestuin — — ! Zijn aandoening overmeesterde hem; hij zweeg, terwijl eenige dames elkaar veelbeteekenende blikken toewierpen. — Nu, ik geloof, dat hij toch ook gaarne ham eet, en niet van lucht en rozengeur leeft! mompelde de prozaïsche.

Mevrouw van L., een reeds eenigzins bejaarde dame, geen medelid van de gewone vierschaar, die door de levendigheid van het gesprek was aangetrokken, sprak vergoelijkende: gij neemt het te tragisch op, waarde Leon. Wij allen, zoo als wij hier te zamen zijn, kunnen niet klagen, dat wij voor nuttige doeleinden misbruikt worden, en ook onze jonge meisjes kan men niet een overgroote bruikbaarheid verwijten. Ik denk, dat de oude spreuk: uw vrouw zal in uw huis zijn als een wijnstok, een schoon beeld, de bestemming van de vrouw is. De wijnstok is een sieraad van het huis, en terwijl hij diep en vast zijne wortelen in hetzelve slaat, beschaduwt hij het tevens met een frisch groen, en vervult het ten tijde van den bloei met aangenamen geur; dat hij in den herfst liefelijke vruchten en des winters den wijn levert zullen onze mannen er niet aan laken, aldus eindigde zij, zich tot Leon wendende, glimlagchende haar rede. — Lina had weinig van hare woorden gehoord; haar ziel was nog bij de woorden door Leon gesproken; zij zag hem echter slechts even en vlugtig aan, en ging naar huis, zonder hem in het bijzonder goeden nacht te wenschen.

De naklank van hetgeen den vorigen avond gesproken was, was ook den volgenden morgen nog niet bij Lina verdwenen. De woorden van Leon hadden den sluijer van de stille wenschen van haar hart eensklaps weggetrokken. Dat was altijd haar ideaal geweest van het huwelijk, een zamensmelting der zielen, een wederzijdsche opwekking van den geest, een begrijpen zonder woorden, dat de edelste vruchten van den geest aankweekt. O, wat had er van mij kunnen worden! sprak zij diep zuchtende bij zich zelve, en wat is thans mijn huwelijk!

Haar man, dien zij reeds lang naar het kantoor vertrokken geloofde, trad binnen. Het was een geheel ongewoon uur; ook scheen hij eenigzins verlegen. — Mijn lieve kind, aldus begon hij aarzelende, ik had reeds lang eens gaarne met u gesproken, maar wij zijn zoo zelden alleen. — Wat verlangdet gij dan? vroeg Lina wijfelende en beklemd. — Lieve kind, aldus begon hij op nieuw, en moed vattende vervolgde hij: ik moet u eens over onze omstandigheden spreken. Gij weet, dat ik u nooit iets moeijelijk heb gemaakt, en het verheugt mij, wanneer gij u met de middelen, die ons gegeven zijn, het leven zoo aangenaam mogelijk tracht te maken, maar onze uitgaven staan werkelijk buiten alle verhouding met de stelling, die wij innemen, wanneer ik aan de toekomst onzer kinderen denk. — Gij hebt slechts te bevelen, waar geëindigd moet worden, sprak Lina op den toon der gekrenkte onschuld: verkoop paard en wagens, ik ben zoo lang te voet gegaan, dat ik dat nog wel kan; zend van de dienstboden weg, welke gij goedt vindt; gij zijt de heer, en ik heb hier niets te bevelen.

— Ik bid u, kind, sprak hij bijna met angst, neem het niet alzoo op; dat alles komt zeer wel met onze middelen overeen. Wanneer gij echter maar nu en dan eens een oog wildet slaan op het doen en laten der dienstboden, naauwkeurig boekhouden van de uitgaven, en de rekeningen der kooplieden nagaan. Ik geloof, dat gij de geheele garderobe uwer dienstboden betaalt, en wat de levensmiddelen betreft, het loopt in het oneindige, wat de keukenmeid in rekening brengt. — In de rekenkunst heb ik het nooit ver gebragt, hernam Lina met eenigen spot; ik geloof, dat, zoo gij de rekeningen van het huishouden wildet inzien, en de keukenmeid suiker en boter wildet toewegen, het veel beter uit zou komen. — Door haar antwoord geraakt, vervolgde hij eenigzins bepaalder: en dan wilde ik u ook verzoeken, u een weinig meer met de kinderen af te geven. Mevrouw Ooster, die nabij het park woont, zeide mij, dat zij aldaar uren lang zonder opzigt zijn, terwijl de bonne een roman leest of met vrienden wandelt. En dan, sprak hij verder, ik wil u het genot uwer avonden niet bederven, wanneer gij de kleinen bij u wildet nemen tot het uur, dat gij uitgaat. — —

— Dat ontbrak er nog aan, riep Lina driftig uit, terwijl zij in tranen uitbarstte, dat gij mij een gevoellooze moeder noemt, en heb ik mij niet de grootste moeite getroost om een bruikbaar persoon te krijgen; offer ik hun niet elk vrij oogenblikje, dat ik heb? Dat ik trouwens niet veel vrijen tijd heb, is de schuld der omstandigheden, waarin mij mijn positie als uwe vrouw geplaatst heeft. Maar ik kan afbreken; ik kan van al die uitspanningen des geestes, van al dit kunstgenot afstand doen, dat ik gedeeltelijk alleen om der kinderen wille naging, ten einde hun latere ontwikkeling zoo veel te beter te kunnen leiden; gij hebt maar te bevelen. — Ik wil niet bevelen, dat weet gij

wel, sprak hij nu ook gekrenkt, en verlegen hoe hij het weder zou goed maken, vertrok hij met de woorden: doch zoo gij opzettelijk mijne woorden verkeerd wilt uitleggen, blijft mij niets meer te zeggen overig.

Hij ging, en behalve het gevoel van krenking, dat Lina zich met geweld opdringen wilde, gevoelde zij ook berouw over het gezegde; en de stem van den onomkoopbare, die haar zeide, dat haar man gelijk had, sprak luide in haar.

Maar ligt geraakte, trotsche naturen hebben tijd noodig, om tot kalmte te komen, opdat die stem zich zou kunnen doen gelden; en voor zij die kalmte bereikt had, kwam haar dienstmeisje, en bragt haar een boekje in een keurigen omslag gewikkeld, prachtig gebonden en verguld. Het bevatte de laatste gedichten van Leon, die hij haar schier alle had voorgedragen, en waaromtrent hij haar oordeel reeds vernomen had. Zij bladerde er in, en vond hier en daar haar eigen gedachten terug in de edele schoone vormen der poëzie overgebragt. Een opdragt stond op de eerste bladzijde: „aan de ongenoemde," en daaronder las men de woorden van Uhland:

In meiner Seele Tiefen,
O sähst du da hinab,
Wo alle Lieder schliefen,
Die je ein Gott mir gab!
Da würdest du erkennen,
Wenn Aechtes ich erstrebt,
Und mag's auch dich nicht nennen,
Doch ist's von dir belebt.

Zij begreep de beteekenis dezer woorden op die plaats, en zij vonden weerklank in haar ziel. — Hier deze reine, stille hulde, — daar koele berekening, berisping, ontevredenheid, een schoolmeesterachtig voorschrijven! — O, hij heeft gelijk! sprak zij zuchtende bij zich zelve: ik heb mijn doel gemist!

Het was lente; men woonde weder buiten, en de kinderen jubelden van vreugde in den tuin; en daar, waar de natuur nog in bloemenpracht te kort schoot, trachtte men dit door gewassen uit de broeikasten aan te vullen.

De grootmoeder was ziek, en had dit jaar aan de uitnoodiging op Rozenau geen gevolg kunnen geven; zij had dit aan Lina geschreven, en er nog bijgevoegd:

Pauline schrijft mij veel door elkaar over denzelfden jongen man, dien zij ons in den vorigen herfst medebragt, en ik zou u waarschuwen voor het gebabbel der wereld. Lieve kind, gij kent toch de wereld beter dan uw oude moeder, en weet hoe noodzakelijk het voor een vrouw is, zelfs allen kwaden schijn te vermijden. Gij zijt de eer van uw man en van uw huis, en die moogt gij wel in het oog houden. Het is wel iets anders, maar als verloofde heb ik mijn beminde nooit den arm gegeven ten aanzien van de wereld, zwijge, gekust, dewijl ik wist, dat de boeren hierin aanstoot zouden nemen.

Ik behoef u niet te verzoeken, uw eigen hart te bewaken; ik meen, dat met den heiligen eed voor het altaar, de lieve God ons een beschermengel in het hart stuurt, en deze heiligt de gehuwde vrouw ook in het oog der mannen, wanneer zij niet geheel en al godvergeten zijn; daarom ben ik niet bezorgd voor u.

Maar gij schrijft zoo verdrietig, lieve Lina, en dat, dunkt mij, is niet regt, daar de Heer u zoo rijk heeft gezegend. Neem het uw moeder niet kwalijk, maar mij dunkt, gij moest meer genoegen vinden in het vervullen van uw pligt, in datgene, wat God u geschonken heeft; ik spreek niet van tijdelijke goederen, maar van *zulk een* braven man en zulke lieve kinderen.

Hetgeen gij mij schrijft van uw hart en uwe behoeften des geestes versta ik niet geheel en al, maar bedenk, dat men alles niet naar wensch hebben kan. Ik geloof, dat de dichterlijke zin en de verzen, waarin gij thans zoo veel genoegen schept, ook met de jeugd voorbijgaan, en de bijbel en Paul Gerhard blijven ten slotte toch het mooist; het andere helpt niet tot een kalm sterfuur.

En zoo zal er een tijd komen, dat het u *gelukkiger* maken zal, een zegen te zijn geweest voor uw man en kinderen, dan wanneer alle dichters der wereld u in de prachtigste verzen geprezen en bezongen hadden.

Neem het mij niet kwalijk, mijn kind, ik schrijf, zoo als ik de zaken begrijp, en de Heer heeft mij langs effene wegen gevoerd, al ware het dikwijls in de duisternis. Daar, waar ik de zaken niet duidelijk doorzie, moet ik u aan zijn bescherming overlaten; maar ik wenschte wel te mogen sterven in de overtuiging, dat gij gelukkig en uw huis tot kroon en sieraad zijt.

Lina las den brief harer moeder, en liet bedroefd het hoofd zakken. — Ja, wel is zij langs effene wegen gevoerd geworden, die goede moeder; zij kan de stormen niet begrijpen, die mijn vrede bedreigen, sprak zij zuchtende, terwijl zij den brief digt vouwde. — Kan ik dan gelukkig maken, wanneer ik zelve niet gelukkig ben!

Zij gevoelde zich onbeschrijfelijk eenzaam en alleen; doch zij bleef het niet lang. Leon bezocht Rozenau dikwijls; hetzij ter loops op een wandeling, hetzij in gezelschap van een vriend of des zaturdagavonds met den heer van het huis. Alleen of in het gezelschap, de omgang hier op het land was vrijer en ongedwongener; er waren *stille* morgenuren, eenzame wandeldreven, die toevallig zamenbragten, en de heerlijke, zachte, frissche lucht, de gouden voorbode der lente, lokten ook den bloesem des geestes tot een rijker, weelderiger leven. Zij beiden hadden geene geheimen te bespreken; men had hunne gesprekken mogen drukken; het was de wereld der poëzie en haar bron, het menschelijke hart, zijne ondoorgrondelijke diepten en zijn zonderling lot, dat de onderwerpen voor hunne gesprekken leverde, welke Lina in een voortdurend aangename spanning hielden; zoodat zij insliep onder rijke en bonte droom-

beelden, en opstond met onbepaalde, aangename verwachtingen. Maar dat thema kan in zulk een zachte lentelucht, tegenover zulke donkere oogen, voor een hart gevaarlijk worden, dat niet bewaakt wordt door den heiligen engel der pligtgetrouwheid.

Dat in deze lente minder bezoek uit de stad kwam dan gewoonlijk, vond Lina aangenaam; zij miste hare vrienden niet; zaturdagavond verscheen gewoonlijk met haar echtgenoot tante Pauline, somtijds kwam ook wel een kleine kring vrienden met hen. Op het terras bij het goud der ondergaande zon kon men nog veel genoegelijker praten, dan bij de olielamp aan de theetafel. Dorner was veeltijds ontstemd; hij had met tegenspoed in zijne zaken te kampen. Wanneer Lina, die in deze lente meestal vrolijk en opgeruimd was, hem vrolijk te gemoet kwam met den goeden wil, dien ons vaak wordt ingeboezemd door het bewustzijn onregt gehandeld te hebben, zoo gevoelde zij zich door zijn mistroostig uiterlijk, zijne korte, afgetrokkene antwoorden, spoedig weder afgekoeld. Tot persoonsvoorstellingen, zooals den vorigen winter, kwam het niet, maar dikwijls gaf hij zijn ongenoegen te kennen in kort losweg gesprokene opmerkingen, die haar nog meer troffen en kwetsten, dan openlijke berisping.

Leon daarentegen, die immer waakzame oplettendheid op hare kleinste wenschen, dat kennen van elke onuitgesprokene zielsgesteldheid, die diepe vereering, die zich niet in woorden openbaarde, — zij wilde geen vergelijking maken, maar zij werd er onwillekeurig toe gedreven.

Zij kwam van een kort bezoek thuis, dat zij bij haar steeds nog sukkelende moeder gemaakt had, toen zij een brief vond van haar tante Pauline.

— Ik mag niet langer zwijgen, lieve Lina, en dewijl ik alle persoonlijke opwekking van drift vrees, geef ik de voorkeur om liever te schrijven, dat het thans de hoogste tijd is, van Leon te scheiden. Gij hebt niet bemerkt, of hebt niet willen bemerken, hoe men zich langzamerhand van u teruggetrokken heeft. Het gezelschap, dat thans nog bij u bijeenkomt, behoort tot dat, hetwelk onder de massa doorloopt, omdat die personen gezellige manieren hebben, doch welker omgang bij uitsluiting niet tot den goeden toon behoort. Ik zeg niets van Leon's hofmakerij; een dichter moet men eenige dwaze vrijheid toegeven, en het doet ook geen dame van goede familie schade, wanneer zij in haar album eenige dichterlijke huldigingen heeft, die haar alleen gelden. Maar een hartstogt met een tragisch uiteinde — in Parijs moge dat nog gaan, maar hier! en voor u staat uw geheel bestaan daarbij op het spel. God zegene het onergdenkende hart van uw echtgenoot. Hij vermoedt niets, en heeft tegenwoordig ook te veel omhanden met zijne zaken; maar bouw hier niet op; wanneer het bij zulke stille mannen tot een uitbarsting komt, is het gewoonlijk vreeselijk, dewijl zij zich dan zoo zeer ergeren over hun eigen domheid. Mijn man kwam heden woedend boos op u uit zijn klub thuis, en waneeer hij zoo iets bemerkt, is het hoog tijd. Leon komt heden nog naar buiten; maak dus, dat hij zoo spoedig mogelijk voortkome, dat hij op reis ga, en niet spoedig wederkeere. Laat het overige aan mij over. Aanvankelijk moeten wij alles in het werk stellen, om de wereld uw goede verstandhouding met uw man te doen zien; later geeft gij een schitterend kersfeest, waarbij gij de élite uitnoodigt — en men zal wel komen; aanstaanden winter is er gras over gegroeid. Volg mijn raad zonder verzuim.

Uw getrouwe tante Pauline.

PS. Het spreekt van zelf, dat gij die geheele zaak in alle kalmte afhandelt zonder scène, zonder tranen of wat dies meer zij; want bij dergelijke gelegenheden hebben de muren ooren.

Aan den avond van dien dag kwam Leon; Lina zat op het terras en bleef onbewegelijk zitten, toen het meisje hem aandiende; hij kwam met snelle en luchtige schreden; zij keek hem met matten blik aan; zijn schoone, ligte, ridderlijke gestalte, zijn schitterende blik, de geestvolle uitdrukking zijner gelaatstrekken vielen haar in het oog, en zij sloeg hare blikken met een ongekend gevoel van smart ter aarde.

— Heeft uw tante u geschreven? vroeg hij in drift. — Lina knikte met het hoofd, en een gloeijend rood bedekte haar gelaat: ik moest u verzoeken op reis te gaan, sprak zij zacht. — Ik heb haar ook gesproken, hernam hij, met snelle schreden op haar afgaande: en ik vertrek niet. — Hebt gij zoo veel niet voor mij over? vroeg Lina met bevende stem; het was voor de eerste maal, dat dergelijke woorden tusschen hen gewisseld werden. — Zou ik mij storen aan de wereld, aan die ellendige lastertongen? Neen, dat doe ik niet. Ik vertrek niet, maar ik wil u ook niet meer zien en op deze wijze spreken! Ik ben voornemens gebruik te maken van mijn heilig regt. — Verschrikt staarde Lina hem aan; voor de eerste maal werd zij bang van hem. — Verschrik niet, mijn schoone bloem, vervolgde hij, en vertoorn u niet, wanneer ik zeg, wat gij als waarheid moet gevoelen, al heb ik het nooit over uwe lippen hooren komen. Gij behoort mij toe, Lina, mij alleen en geen anderen; en de mijne zult gij worden!

— Ik ben de vrouw van een ander, hervatte Lina bevende, doch vastberaden. — Van een ander! riep Leon met een driftig lagchen, van een ander, aan wien men u als kind weg gaf, dat zijn eigen hart noch de wereld kende, die u in zijn fraai huis opnam, en kleedde als een schoon stuk huisraad, die uw waarde nooit begrepen heeft, dien een goede kindermeid en huishoudster rijkelijk vergoeden zal, wat gij hem zijt geweest. Is dat zoo niet? — Lina kon dit niet tegenspreken; zij zelve had dit in den laatsten tijd dikwijls gedacht; doch zij herstelde zich. Ik ben een vrouw, opgevoed in tucht en zedigheid; nooit zal ik zelfs het hoogste geluk met smaad en schuld koopen! — Dat zult gij ook niet, mijn schoone bloem, sprak Leon;

ik wil u niet met geweld van den stam losrukken; uitgraven wil ik u met al uwe wortelen, en koesteren en plegen in den waren bodem, waar gij eerst volkomen al de heerlijke kiemen, die in u opgesloten zijn, zult kunnen ontwikkelen. Wij ontbinden dezen echt, die zonder liefde gesloten, tot zonde wordt, vervolgde hij, terwijl zij hem nog twijfelende aanzag, tot een vergrijp aan u zelve en aan uw heerlijke bestemming. Gij wordt de mijne, geheel de mijne, wanneer gij dit wilt volgens alle wetten, die mij ook voor de wereld een heilig regt op u geven, en dan zullen wij een nieuw leven beginnen, een leven, rijk aan liefde en trouw. — — Trouw? herhaalde Lina onwillekeurig zachtjes bij zich zelve. — Ja, trouw jegens het heilig ideaal van uw hart; de echte, ware trouw, de eenige mogelijke, dewijl zij alleen ook getrouw is aan u zelve. — En mijne kinderen? — Zijn zij uwe kinderen? Vindt gij in hen uw eigen geest terug, zoo dat gij alleen in staat zijt hen te begrijpen en hun ontwikkeling te besturen? Zijn niet vreemde elementen in hen, die volstrekt niet tot u behooren, die een ontwikkeling door uw hand volstrekt niet behoeven, niet kunnen in aanspraak nemen? Wat kunt gij voor uwe kinderen zijn met een verdeeld hart, met gebroken kracht? Wat draagt tot hun ontwikkeling een echt bij, die geen echt is, geen zamensmelting van verwante zielen? Wees opregt, Lina, gelooft gij, dat gij uwe kinderen onmisbaar zijt? — Met een ligte gewetenswroeging gevoelde Lina, dat zij al gedaan had, wat mogelijk is, om zich aan hare kinderen ontbeerlijk te maken.

— En mijn echtgenoot, die alles voor mij gedaan heeft, dien ik alles verpligt ben? — Alles? sprak Leon; staat dat alles, wat hij u gegeven heeft in vergelijking met het offer, dat hij gevorderd heeft, voor gij wist, wat hij beteekende? Zijt gij, ik herhaal dit, de vrouw zijns harten; bezit gij de hoedanigheden, welke hij het hoogste schat, die hem, juist hem gelukkig maken? — Lina dacht aan hun jongst gehouden gesprek en aan de voortdurende ontstemdheid van haar echtgenoot, en zij wist niet, wat zij hem antwoorden zou. Maar mijn moeder, riep zij in angst voor zich zelve en greep naar den laatsten strohalm, om zich voor haar eigen hart te redden; het zou mijn moeder het hart breken.

Hiertegen wist Leon zelf niets in te brengen. Zoo volg dan uw moeder; dat het u wèl ga en gij een gemakkelijk leven moogt leiden! riep hij met bitterheid: en mij, stoot mij van u, de wereld in, nadat ik de eenige ziel heb leeren kennen aan wier zijde ik den hemel meende gevonden te hebben, gij, die voor mijn omneveld, somber leven een lichtende ster, een reddende engel hadt kunnen zijn. En wanneer gij hoort, dat ik in eenzaamheid en wanhoop ben bezweken, dat de bloesem is afgevallen, dien gij tot rijpheid had kunnen doen komen, zoo vlei u gemakkelijk naast uw moeder op de sopha neder en zeg tot mijnheer den bankier: niets gaat toch boven een goed leven!

— O Leon! sprak Lina weenende, gij doet mij onregt. Zoek een jong, frisch hart, dat u gelukkiger kan maken, dan ik — een meisjeshart.

— Een meisjeshart! riep hij spottend. Ach ja, zoo'n duifje, dat niet weet, wat zij wil; die de eerste hulde, welke men haar brengt, bevalt, omdat het de eerste is; die toch wel eens gaarne vrouw zou willen worden en de voorkeur geeft aan een onzekere verzorging boven geen verzorging en een dichter iets interessanter vindt dan een copiïst! Ik heb eens van een andere liefde gedroomd, vervolgde hij zachter, van een liefde zonder prijs, die alles voor het geliefde voorwerp kon opofferen, zonder te vragen: wat krijg *ik* daarvoor? Een liefde, die zich zelve bewust en sterk en toch blind is in stille opoffering — een liefde, zooals de aarde die helaas! niet biedt. — Goede nacht, mevrouw Dorner! Bij die woorden stond hij driftig op en begaf zich naar zijn kamer.

Lina zat alleen op het terras lang, lang tot in den nacht. In een bekoorlijk maanlicht was bosch en bloembed als in een toovertuin gelegen, en de snaren, die Leon met zulk een kracht had aangeslagen, weerklonken langen tijd nog in haar; zij klonken voort diep en zacht en magtig, even als de muziek de verdoolde menschenkinderen in den tooverkring van den Venusberg lokt; zij wekten alle droomen harer jonge jaren, de geheimvolle stemmen van langverloopen lentenachten, zij gaven spraak aan de toonen, die zoo gevoelvol in het zoele lentekoeltje of het ruischen van den herfststorm tot haar ziel spraken. De maan ging onder; zij ontwaakte uit hare gulden droomen, en ging naar huis, om den nacht weenende en slapeloos door te brengen.

Leon keerde den volgenden morgen vroeg naar de stad terug, zonder Lina vaarwel te zeggen. Zij was vol angst voor een wanhoopigen stap van zijn zijde en kon de gedachte niet verdragen, dat hij ontevreden over haar vertrokken was. Dus schreef zij hem een paar woorden, die hem gerust zouden stellen en verzoenen; zijn antwoord was in gloeijende bewoordingen ingekleed, en voor zij het wist en wilde, was zij in een geheime briefwisseling gewikkeld, bijna nog gevaarlijker dan mondelijke bespreking. Haar laatste, zwakke steun was: mijn moeder zal het niet overleven.

Een steun, sterker en magtiger dan deze rest van kinderliefde en kindervrees, had zij reeds lang van zich geworpen. Eenmaal was zij vroom geweest, zooals jonge harten dit zijn, die, in godsvrucht opgevoed, meenen, dat de regte weg zich van zelf aan hunne voeten aanbiedt. Het eerste, half sluimerend ontwaken van haar meisjeshart had haar tevens een schemering van den ernst des levens en van haar bestemming doen zien. Maar terwijl zij God meende te zoeken, had zij den droom haars harten gezocht. Misleid, versmaad, verworpen, zoo als zij meende, had zij zich bijna met tegenzin van alles afgewend, wat met dien droom in verband stond; als prijs voor haar geluk had zij den hemel een vroom

hart willen bieden, en nu deze de gave ontbield, nam zij ook het offer terug. De kerkklokstoonen harer geboorteplaats waren in een leven vol afwisseling en beweging verstomd. Zij had intusschen geleefd als anderen; zij had de kerken bezocht en ook de doop harer kinderen had sterk tot haar gesproken; doch zij had zoo veel te doen en te lezen; en thans was de dienst van het schoone vernuft de eenige, die haar hart nog kende.

Thans, in het pijnlijke uur van den strijd, greep zij weder eens naar haar bijbel; maar wat zou zij daarmede uitvoeren! Zij vond geen antwoord op hare vragen; geen oplossing voor den strijd; en stuitte zij in die heilige bladen op uitdrukkingen betreffende den echtelijken staat, die haar door het hart sneden, zoo wiegde zij zich in slaap met de gedachten, dat die woorden voor andere tijden en andere betrekkingen geschreven waren.

Haar echtgenoot kwam, zooals gewoonlijk des Zaturdags, onergdenkend, vriendelijk als altijd, doch ook verstrooid en afgetrokken, door zaken bemoeijelijkt, die haar verveelden, wanneer hij er over sprak en die zij daarenboven kleingeestig achtte. Hij kan mij niet verstaan; hij kan mij niet gelukkig maken, sprak zij op nieuw, maar niet meer met leedwezen. Zij trachtte zich met hare kinderen bezig te houden, maar ook de natuurlijkste, schoonste betrekking heeft een zekere oefening des harten noodig, om tot genot te worden en zij had nooit zoo met en in hare kinderen geleefd, om zich in de wereld hunner kinderlijke aanschouwingen t'huis te gevoelen. Vermoeid door hare eigene gedachte, beklemd van gemoed, zooals zij in den laatsten tijd was, was zij niet in staat, Amalia's zwijgende inborst te bezielen of de levendige knapen te onderhouden; zij werden haar lastig en vermoeijend, en wanneer zij de kinderen vrolijk van hun ontstemde moeder naar de bonne en hunne speelzaken zag huppelen, dacht zij met een bitter gevoel: ook die kunnen mij zeer wel ontberen!

Een brief riep haar bij haar moeder, wier ziekte zeer verergerd was. Zij trof haar niet meer in leven; de goede Christiane had haar opgepast en de laatste groete van de stervende aan haar kind opgevangen. De diepe stilte van dit sterfbed deed voor het eerst den strijd haars harten bedaren, en wanneer zij dezen stillen, eenvoudigen levensloop naging, zoo greep een smartelijk verlangen haar aan, weder in den stillen kring, waarin haar jeugd zoo kalm verloopen was, te kunnen wederkeeren; de lang verzonkene droomen uit dien tijd ontwaakten op nieuw en schier met bitterheid jegens de Voorzienigheid dacht zij: het had niet aldus moeten zijn!

Dorner maakte zich, in weerwil van overgroote drukten, voor eenige dagen van zaken vrij, om zijn hoogvereerde schoonmoeder de laatste eer te bewijzen. Lina hield zich weder aan hem vast, en wel wenschte zij in dat oogenblik, dat alles slechts een droom ware, wat haar in den laatsten tijd zoo hevig her- en derwaarts had geslingerd. — Doch men moest weder naar huis terug. In de pastorij had zij zich ook niet meer zoo te huis gevoeld. De oude heer was hardhoorend en daardoor nog stiller dan vroeger; hij had zijn oude Lina niet geheel teruggevonden in die prachtig gekleede dame; jufvrouw Christiane was wel dezelfde gebleven, maar Lina zelve was veranderd.

En toch scheurde zij zich slechts langzaam en met moeite van het stille graf van haar moeder los, dat, naast dat haars vaders, bij de graven harer grootouders was gedolven; zij gevoelde wel, dat deze diepe, ernstige pauze in haar leven de opgewekte hartstogten slechts ingewiegd, niet bevredigd had. Leon was op reis gegaan, maar al spoedig na haar terugkomst schreef hij haar en vorderde haar toestemming als een regt, daar de eenige hindernis, die hun vereeniging in den weg stond, was weggevallen. Hij beschouwde haar reeds als de zijne en legde zijn geheele wilde ziel, zijn toekomst, zijn roem als dichter in haar hand; hij wilde zien, of er één getrouwe vrouw op aarde was, één, die in staat was alles voor haar liefde op te offeren. — Lina duizelde; zij wist zelve niet meer aan welken kant het regt was, en de boeken, die zij tot afleiding las, het nieuwe evangelie van haar tijd, de hartstogtelijke voorstelling van een liefde, reiner en heiliger dan de echt, van een echt, die alleen de ware was, op een vurige keus des harten gegrond — dit alles bragt hare begrippen van regt en onregt in verwarring en deed haar een leven voor den pligt tegen de borst stuiten, en verleidelijker klonken de toonen uit den Venusberg, die een weerklank vinden in elk menschelijk hart, en steeds minder en minder luisterde zij naar de waarschuwende stem van den trouwen leidsman, die in elke borst huist.

Misschien zou zij langer wederstand geboden hebben, zoo zij ziekte of nood met haar echtgenoot had moeten deelen. Maar een leven van rijkdom en gemak vrijwillig weg te werpen voor een leven van beperking en ontbering, en daarvoor niets te verlangen dan liefde voor liefde — dat had iets wonderbaar aantrekkelijks voor haar gemoed, en zij had „ja" gezegd voor de strijd in haar binnenste was beslist.

Zij ontving slechts weinige vreugde ademende brieven van Leon. Wat er gebeuren zou, wist zij niet, doch zij vreesde zeer. Zij bragt inmiddels haar tijd kalm op haar buitengoed door, blijde, dat de rouwtijd haar tot voorwendsel kon dienen om alle bezoek af te wijzen. Dorner kwam; tegen zijn gewoonte ging hij naar zijn kamer en liet haar verzoeken bij zich te komen. Met bevende knieen ging zij naar boven; zij wist niet, wat het volgende uur zou brengen. Zij deinsde terug voor het ontstelde uiterlijk van haar echtgenoot; hij zat in zijn stoel en scheen niet in staat te zijn haar te gemoet te gaan; hij wenkte haar te gaan zitten en reikte haar den brief toe, dien hij in de

hand hield. — Dezen brief ontving ik heden morgen van Leon; zeg mij, of hij krankzinnig is en wat hij eigenlijk wil. Lina las, hoewel de letters voor hare oogen dansten en het papier in hare handen beefde. Leon verklaarde daarin, hoe het huwelijk van Dorner op eeñ dwaling gegrond was en beschreef met schoone woorden, hoe hij en hij alleen een heilig regt had op het bezit van Lina; hoe hunne harten hierover eenstemmig dachten en verzocht hem op de meest mogelijke verschoonende wijze, den band te willen losmaken, die allen slechts drukkend was. Lina zweeg, en liet den brief in haar schoot vallen.

— Wist gij daarvan? vroeg Dorner met een door onderdrukte aandoening gesmoorde stem. Lina knikte bevestigend; zij waagde het niet, hem aan te zien. — En denkt gij ook zoo hierover? — Ja, sprak zij zacht; ik geloof, dat het beter ware voor ons allen. — En is het dus waar! Is het dan inderdaad mogelijk, sprak de anders zoo bedaarde man met drift, terwijl hij met rassche schreden het vertrek op en neder ging: gij, mijn vrouw door een wettig huwelijk, met den zegen der kerk en uwer moeder de mijne; gij, de moeder mijner drie kinderen, die in zeven jaren tijd geen hard woord van mij hebt gehoord, gij wilt met eenen ruk zulk een heiligen band verscheuren, om u een vreemdeling, een rondloopenden dichter aan den hals te werpen, die..... De toorn gaf Lina de spraak. Ik werp mij niemand aan den hals, sprak zij heftig; ik wil een band verscheuren, die geen van ons gelukkig maakt, en wil mij aan een man geven, voor wien ik noodzakelijk ben voor zijn inwendig bestaan als licht en lucht, die mijn diepste ziel verstaat, terwijl ik u zelf niet noodzakelijk ben.

— Alzoo, dat is het! sprak Dorner kalmer, en met een diep, bitter leedwezen: ik ben u niet voldoende. Het heeft mij wel dikwijls leed gedaan, wanneer ik zag, waarin uw jeugdig gemoed genoegen vond, dat ik in een leven vol strengen arbeid en moeite mij niet die beschaving had kunnen eigen maken, zoo als die tegenover u gewenscht was. Maar ik hoopte, dat door u mijn eentoonig bestaan leven zou bijgezet worden, dat ik in u zou vinden, wat ik in mijn vreugdelooze jeugd heb moeten ontberen; ik trachtte u al die genoegens en vreugden te bezorgen, waarvoor ik zelf geen smaak had. — Ja, gij gingt uw weg, en liet mij den mijne gaan, sprak Lina, blijde, althans iets te hebben, waarop zij het gevoel van schuld gedeeltelijk kon wentelen. — God zal oordeelen of ik die uitspraak verdien. Ik zocht bij u, bij u alleen opwekking, leven, frischheid; bij u wilde ik van den arbeid des daags uitrusten. Mijn lieve kind, aldus vervolgde hij steeds zachter, ik moest alras gevoelen, dat mijn gezelschap u vervelend was; de gezellige kring, waarin ik mij het meeste bewoog, mijne vrienden, waren u dit nog meer, en in de gezelschappen, waaraan gij de voorkeur gaaft, werd ik over den schouder aangezien, en ging ik door voor den goeden huisvader, die het geld mag verdienen. Dat gevoelde ik, hoewel het mij nu eerst duidelijk wordt. U had ik lief en u wilde ik vrolijk en gelukkig zien, mij zelven was uitspanning een behoefte, en zoo liet ik u vrij in uw handelen. Het had zoo niet moeten zijn, voegde hij er op treurigen toon bij, en liet zijn hoofd op zijne handen rusten. Ook Lina zweeg, en trachtte de stem van den regter in haar binnenste tot zwijgen te brengen met al de schoone woorden en gedachten van het ideaal van haar hart.

— Lina, aldus brak Dorner het lang en droevig stilzwijgen af; ik ben niet welbespraakt genoeg u al die dingen voor te stellen, zoo als ik wel wenschte. Ik heb voor het altaar beloofd u te zullen beschermen en ondersteunen, ik mag u niet zoo ligtzinnig opgeven, al wilde of kon ik ook. Pleeg raad met uw eigen hart, met welmeenende vrienden. Wilt gij in liefde en trouw mijn vrouw blijven, en de goede moeder mijner kinderen, zoo zal ik u vertrouwen, en alles zal vergeven en vergeten zijn, en wij beiden zullen elkander getrouwelijk helpen om te herstellen, waarin wij beiden tot hiertoe te kort kwamen. Kunt en *wilt gij* dat niet, kunt gij geen hart meer voor mij vinden, zoo wil ik u niet dwingen mijn vrouw te zijn, maar de bescherming van mijn naam en dak, het volle regt als moeder uwer kinderen blijft gij behouden. Ik zal u beschermen als uw getrouwste vriend; maar van dit uur af moet gij geheel en voor altoos met dien mensch breken. Wilt en kunt gij dat alles niet, blijft gij bij uw wil — hier stond hij weder in hevige beweging op — zoo schenke God u vergiffenis, en ik wil u geen vloek medegeven op den door u zelve gekozen levensweg.

Hij verliet schielijk het vertrek, en Lina hoorde, hoe hij nog in den nacht wegreed. Zij bleef in jammerlijken tweestrijd achter, en radeloos werd zij door de stem van pligt en eigen wil her- en derwaarts geslingerd. Zoo diep had zij zich echter in de romanwereld gedacht, dat zij te midden dier folteringen genot smaakte, zelve de wereld dier wonderbare gebeurtenissen en magtige tweestrijden te zijn binnengetreden.

Niet gemakkelijk deed Dorner afstand van de regten op- en pligten jegens zijn vrouw. Hij zond haar haar tante Pauline, die haar met onstuimige welbespraaktheid de zekere gevolgen van zulk een dwazen stap voor oogen hield, en juist daarom de slechtste advokaat was, dewijl Lina de grootte van haar handeling juist in het trotseren dier gevolgen zocht. Hij zond haar een der eerste geestelijken uit de stad. Deze had zich dikwijls met Lina als dame des huizes in hare gezelschappen aangenaam onderhouden, en thans was zeker zijn taak niet ligt, om krachtens zijn betrekking met ernst en klem tot de dame te spreken, die eenigzins verwonderd over zijn komst, hem in haar boudoir ontving, hem ververschingen deed aanbieden, en met veel zekerheid het tegenstrijdige van beider karakters bewees. Zijne voorstellingen hadden niet de geringste uitwerking. Dorner schreef

haar vaderlijken vriend, den predikant van Eikbron, om haar aan de heilige belofte te herinneren, die zij voor hem had afgelegd. Maar Jufvrouw Christiane schreef hem diep bedroefd terug, dat, ten gevolge van een aanval van beroerte, haar lieve broeder in een doffe neerslagtigheid was verzonken, waardoor hij voor de buitenwereld dood was; hare eigene treffende beden aan haar geliefd kind maakten op deze slechts een voorbijgaanden indruk; die goede vrouw kon haar niet begrijpen.

En Dorner gaf zijn toestemming. Het rijke jaargeld, dat hij voor haar bestemde, wees zij, volgens bepaalde begeerte van Leon, van de hand, even zoo het landgoed, dat hij haar ten geschenke gaf. Op een punt stond de overigens zoo zachtzinnige man bepaald: voor hare kinderen moest zij dood zijn. Geen vermoeden mogt in hun ziel opkomen, dat hun moeder, als de vrouw van een ander man, nog in leven was. Wanneer na verloop van jaren, haar beeld uit hun ziel verdwenen was, wilde hij haar een wederzien mogelijk maken, maar nooit als moeder; alleen door als een doode aan haar te denken, konden zij de herinnering aan haar vlekkeloos behouden.

Het was een zware, lange, sombere nacht, toen Lina nog eens met een licht voor de bedden harer kinderen trad, van wie zij geen afscheid mogt nemen. Zij waren allen in diepen slaap gedompeld; Otto, een fraaije, flinke knaap met krullende haren, had zijn kleine sabel naast zich liggen; de kleine Eugenius had zijn dek over het hoofd getrokken, en lag ineengerold als een duifje, dat zijn kop onder de vleugelen heeft gestoken; Amalia had zelfs in haar slaap geen gezonde kleur. Nooit was zij de lieveling harer moeder geweest, doch in dit oogenblik gevoelde Lina diep medelijden met het kind, dat zoo weinig innemends had. Haar hart kromp smartelijk in een, en thans eerst gevoelde zij, wat het is, van hare kinderen te scheiden. „Voor altijd" klonk het haar als een oordeel der verdoemenis in de ooren; zij barstte in warme tranen uit, en kon zich niet losrukken. Amalia hoestte en klaagde over dorst; de bonne sliep; Lina liet haar drinken, en het kind, nog ten halve slapende, zag haar met verwondering aan, doch liet het hoofdje weder op het kussen zakken. Lina nam aan het bedje plaats, vatte het magere handje van het kind in de hare, en bleef zoo langen tijd zitten. Moede van hare eigene gedachten, leunde zij met haar hoofd op haar arm op een hoek van het bedje, en sluimerde zoo een korten tijd in, met den wensch niet weder te ontwaken.

De aanbrekende dag wekte haar; vroeg in den morgen wilde zij met den snelwagen naar een stad in het buitenland, van welks grenzen zij niet verre was, waar zij bij een vriendin van Leon, een reeds oude dame, opgenomen zou worden, tot het proces van haar scheiding voorbij, en de weg tot een vereeniging met Leon gebaand was. Dorner had een kleine reis gemaakt; zij vonden beter elkaar niet weder te ontmoeten. Met loome schreden, als ging zij naar haar grafkelder, steeg zij de trappen af; een ontbijt stond in een der vertrekken gereed; de dienstboden, ten halve vermoedende, wat die reis te beteekenen had, zonder de zaak echter te kunnen doorgronden, hielden zich bedeesd op eenigen afstand. — Mag ik u vergezellen, mevrouw? vroeg haar kamenier. Lina schudde afwijzend het hoofd, hulde zich diep in mantel en sluijer, en verliet het vertrek en huis zonder om te zien.

Buiten gekomen zijnde, bleef zij een oogenblik staan, zag nog eenmaal om naar het hooge, prachtige huis, dat zij nu zeven jaren geleden voor de eerste maal betreden had, en was het haar al niet een hemel van geluk geweest, zoo had het haar toch tot een veilig en beschermend verblijf verstrekt. Welk een toekomst ging zij nu te gemoet? Zij vond nu toch alles, wat zij ooit gedroomd had, een onstuimige, vurige liefde, die haar alles zou zijn, die haar alles zou vergoeden — en toch bekroop een bang voorgevoel haar hart, en een oogenblik was zij te moede, als trok zij een woestenij in.

Geheel alleen doorliep zij de stille straten, waarin zich ter naauwernood hier en daar een teeken van leven vertoonde. Zij was zoo rijk aan vrienden geweest, maar geen enkele zou zij willen vragen haar te vergezellen. Tante Pauline had zich verbitterd van haar losgerukt; andere bekenden, die zich gedeeltelijk reeds vroeger teruggetrokken hadden, werden geheel en al afgeschrikt, toen het gerucht van een op handen zijnde scheiding rond liep. Hoewel Dorner met de uiterste omzigtigheid te werk ging, moest men toch den uitslag der zaak afwachten, voor men zich op eenig standpunt tegenover die vrouw kon stellen.

Zij steeg in het rijtuig en dook diep weg in een hoekje; ach, de gestalten, die voor haar geest oprezen, kon zij niet ontwijken; hare kinderen, die des morgens hun moeder zouden missen, het graf harer moeder, het beeld van haar echtgenoot, zoo hartelijk en onder het leed gebukt als zij hem voor de laatste maal gezien had; — o, voort! voort! Zij wenschte, dat de wagen vleugels kreeg, en dat hij haar aan hare eigene gedachten ontvoerde.

Na een langen en ook een eindeloozen nacht, was zij aan het doel. Leon stond aan den wagen, hielp haar uitstijgen, sloeg zijne armen om haar bevende gestalte, en geleidde haar naar de lieve woning, die vooreerst haar toevlugtsoord zijn zou. Daar hielp hij haar van haar overgoed ontdoen, en bedekte haar hand met kussen, droogde de tranen van hare oogen, en was onuitputtelijk in woorden van dank voor het offer hem gebragt, en prees haar als de parel van haar geslacht, die in staat was alles te geven voor haar liefde.

En de waarschuwende stemmen in haar gemoed zwegen, en voor de eerste maal waagde Lina het zich geheel en al de toekomst in de armen te werpen, en haar oog te sluiten voor het verleden;

voor de eerste maal durfde zij aan het geluk der toekomst geloof slaan.

Mevrouw van Nolten, haar nieuwe beschermster, was eenmaal, hoewel verscheidene jaren ouder dan Leon, het voorwerp geweest zijner hartstogtelijke liefde als knaap, en zijn getrouwe vriendin gebleven. Zij was een tweede tante Pauline, doch een octaaf hooger, in een anderen toon gezet, maar, zoo als zij, altijd bezig, en steeds weinig uitvoerende. Waar echter tante Pauline bezig was in het ontwerpen van landelijke partijen, van soirées en salons, waar zij slagen wilde in het tot stand brengen van huwelijken, zonder te bedenken of er overeenstemming des harten bestond, iets, waar zij niet hoog mede weg liep, daar stelde Laura van Nolten alleen belang in tragische liefdesgeschiedenissen, gebrokene harten, misverstand tusschen minnenden, en oneenigheden, die niet bij te leggen waren. Haar eigen leven had, uiterlijk tot haar spijt, vrij geregeld zijn loop gehad, en haar schoot niet over, dan op eigen hand ongelukkig te beminnen, en zich op moeijelijke en smartelijke worstelingen voor te bereiden, waaruit zij echter uiterlijk, ook tot haar leedwezen, zeer welgedaan te voorschijn trad. Haar naam was èn door haar vrouwelijk gevoel, èn door den kalmen weg, dien zij mogt bewandelen, zonder eenige smet gebleven, en het grootste deel harer bekenden noemde haar slechts een dweepster.

Zij sprak veel over haar voorbeeldeloos tragisch lot, terwijl niemand ooit regt begreep, waarin dat tragische was gelegen. Sedert zij ouder was geworden, gaf zij de voorkeur om in andere personen de worstelingen en het lijden van haar jeugd te doorleven, dan de vlam van hare eigene smarten nieuw voedsel te verschaffen. Haar vriend Leon met zijn onstuimige inborst, met het noodlot, dat hem in zijne jonge jaren had vervolgd, het geluk, dat hem naderhand zoo onverwachts in de oogen der menschen op een schitterend standpunt plaatste, was een onuitputtelijke, onschatbare bron van gevoelens voor haar, en met de grootste belangstelling had zij deel genomen aan zijne veelvuldige aangelegenheden des harten. Maar op een voorval, zoo tragisch en stout als zijn betrekking tot Lina, en waarbij zij zelve ook een beduidende rol spelen zou, had zij niet durven hopen, en zij nam de zaak met zoo veel vuur op, dat het Leon niet mogelijk meer geweest ware terug te keeren, al had hij voor de gevolgen van zulk een stout bestaan gevreesd. Dat zij zelve nog meer belang in hem stelde, dan een moederlijke vriendin, dat de droom van haar eigen jeugd in dit paar, nu haar bloei voorbij was, verwezenlijkt werd, dat verleende die zaak iets buitengewoon aantrekkelijks voor haar. Zij overlaadde Lina met liefde en voorkomenheid; zij prees het offer, dat zij gebragt had, en het zeldzame lot, dat haar te beurt was gevallen; zij stelde haar Leon voor in het grootste en schoonste licht; doch zij deelde haar ook bereidwillig haar tweestrijd, hare twijfelingen mede; het zou ook niet tragisch zijn geweest, wanneer alles zoo kalm ware afgeloopen!

— Mevrouw Laura bewoonde sedert den dood van haar man een klein lief huis en een tuin in de voorstad. Lina vond bij haar, verpleging, liefde, hartstogtelijke deelneming, maar geen vrede. Hoe zou zulk een onrustige natuur haar die ook kunnen geven, die in het leven slechts regten, geene pligten wilde kennen, en daarom altijd teleurgesteld en met het lot in tweestrijd was. Leon bezocht haar, volgens haar wensch slechts zelden; zijn komst bragt vreugde en opgewektheid; de avonden, waarin hij al de schatten zijner poezie voor haar openlegde, zijn liefde, zijn onstuimig verlangen uitdrukte, leverde haar rijk en diep genot — maar vrede schonken zij haar niet.

Eindelijk en ten laatste waren de moeijelijkheden uit den weg geruimd; de scheiding was uitgesproken en de gescheiden vrouw had de vergunning verkregen, een nieuw huwelijk aan te gaan. Leon, ongewoon aan alle moeite en prozaïsche hindernissen van het burgerlijke leven, verdroeg dit alles met moeijelijk verkropt ongeduld, en wel duizend malen had hij de geliefde voorgesteld, met hem naar verre landen te trekken, waar mèn niet met dergelijke bezwaren te kampen had; doch al hadden hun de middelen tot zulk een togt niet ontbroken, zoo bleef Lina hierin vast bij haar voornemen; zij wilde de zijne niet worden, zonder den zegen der kerk.

Eindelijk was dan alles geschikt, met groote kosten de tijd ingekort, en Leon kwam overgelukkig zijn bruid halen. Daar hun betrekking onderling in het kleine stadje algemeen bekend was geworden, wilde Lina liever niet aldaar getrouwd worden, en viel daartoe de keus op een plaatsje van geringen naam aan de grenzen. Op een vroegen, nevelachtigen morgen in Maart, reden Leon en Lina uit, geheel alleen, zoo regt alleen, en zij onderdrukten met geweld de droevige denkbeelden, die in hen opkwamen, en gaven zich aan het bekoorlijke over, dat het tegenwoordige hun bood, aan den zoeten voorsmaak van de gelukkige dagen, die hun te wachten stonden.

Zij hielden voor de dorpsherberg stil, en begaven zich gemeenschappelijk naar den geestelijke om het huwelijk te doen plaats hebben.

Het schoone paar werd door de verbaasde dienstmaagd, die wel zelden voor zulk een bezoek de deur opende, in het vertrek van den geestelijke gelaten. Het was sedert langen tijd weder de eerste maal, dat Lina het studeervertrek van een geestelijke betrad, en verwonderlijk spraken de eenvoudige meubelen tot haar gemoed; een welbekende geest woei haar uit alles tegen, en herinnerde haar aan lang verleden tijden, en zij vergat, waarom zij daar was.

De predikant trad binnen; een lange, dorre gestalte, en het nog niet verouderde gelaat droeg de sporen van diep nadenken en zelfstrijd. Lina zag hem aan en verschrikte; een donkerrood be-

dekte haar gelaat; — zij zag hem niet voor de eerste maal. Een oogenblik rustte zijn blik op haar, doch hij scheen haar niet te herkennen, en wendde zich tot Leon, die hem in korte, doch zaakrijke woorden, op den toon van een gezaghebber, het doel hunner komst uiteen zette, en verzocht hem de plegtigheid zoo kort en eenvoudig-mogelijk te maken. Na hem de papieren te hebben voorgelegd, plaatste hij zich voor het venster, om zich aan de blikken te onttrekken, welke de predikant naar zijne gedachten, na het inzien der papieren, op hem zou werpen. Lina had plaats genomen.

De geestelijke zag de stukken in. Bij het lezen der namen rigtte hij zich eensklaps op en wierp hij een blik naar Lina; een oogenblik zagen zij elkaar in het aangezigt; daarop boog zij het hoofd ter aarde en bedekte haar gelaat met hare handen. Arnold, want deze was het, wilde spreken, maar hij zweeg weder en scheen de papieren aan een naauwkeurig onderzoek te onderwerpen. Eindelijk vouwde hij ze weder digt en sprak op kalmen toon tot Leon: het doet mij leed, maar ik kan u niet in den echt vereenigen. — Waarom niet? Zijn de papieren niet in orde? vroeg Leon met onderdrukte heftigheid. — Zij zijn dit wel, en volgens de wetten van de wereldlijke overheid kunt gij getrouwd worden; maar mijn geweten stelt mij onder het woord van een hoogeren Regter, die zegt: wie naar een gescheidene vrijt, doet echtbreuk! — Als dienaar van den staat zijt gij genoodzaakt het te doen, vervolgde Leon. — Ik weet, dat ik mijn betrekking verliezen kan, wanneer gij bij uw vordering volhardt, sprak Arnold kalm, doch ik kan niet anders. — En hoe kunt gij het met uw priestelijk geweten overeenbrengen, een verbindtenis, die den zegen der kerk zoekt, denzelven die te onthouden, aldus sprak Leon driftig; laadt gij niet daardoor den vloek op u, die volgens uw beschouwing op een kerkelijk oningezegende vereeniging rust. — Het woord Gods is levendig en krachtig en een tweesnijdend zwaard, geen riet, dat zich naar de winden schikt, sprak de predikant. Die zich daardoor laat besturen, wijst het den regten weg des levens, die het verwerpt, dien wordt het tot een dood. Ik wil u niet in een oningezegend verbond van mij stooten, vervolgde hij op zachter en doordringender toon en meer tot Lina zich wendende: terug te brengen wenschte ik u van het pad der vervloeking op den weg der zelfverloochening, die uitgaat op het licht.

Lina zat ineengedoken, als vernietigd, zonder op te zien; slechts toen Leon op nieuw het woord wilde opnemen, vatte zij zijn hand en sprak zacht: dring er niet op aan! Leon vouwde de papieren te zamen, rigtte Lina op, en ondersteunde haar met zijn arm. Wij hopen, mijnheer de predikant, bij een uwer ambtsbroeders minder priestelijke hardheid te ondervinden, zeide hij; evenwel, gij kunt u intusschen beroemen, door uw zelotischen ijver een weerlooze vrouw uit het veld te hebben geslagen; en snel trok hij Lina met zich voort, zonder den geestelijke, die nog iets scheen te willen zeggen, den tijd te laten om aan het woord te komen.

Zonder zich in het dorp op te houden, tilde hij Lina in het rijtuig en reed naar een nabijzijnd dorp, waarheen hij zich den weg deed wijzen. Zwijgend, bleek en krachteloos leunde Lina in een hoek en hoorde Leons donderende tiraden aan over dweepende geestelijken en priesterlijk zelotismus; lijdelijk liet zij zich op de plaats harer bestemming uit het rijtuig helpen en wachtte in de herberg tot Leon den geestelijke had gesproken. Deze was een jong man, dien het romantische beviel en welke de gedichten van Leon kende. De geschiedenis, welke hij uit die drooge papieren las, kwam hem veel te wonderlijk en aanlokkend voor, dan dat hij bezwaren had gemaakt het paar in te zegenen, die dan ook langs den weg van wet niet bestonden.

Leon ijlde terug, stelde Lina met zoete woorden gerust en geleidde haar naar de kerk, die, tusschen de huizen gelegen, niet dat aangename uiterlijk had van die te Eikbron.

En Lina stond naast den geliefde, aan wien de zegen der kerk haar nu zou verbinden, naast hem, die de sluimerende akkoorden van haar diepste zieleleven had opgewekt, van den man, zooals haar menschenhart zich dien in zijne stoutste droomen had gedacht. Waarom vervulde niet een gevoel van eindeloos geluk haar ziel, zooals men verwachten zou, wanneer men zijne hoogste wenschen vervuld ziet. Waarom kwam het „ja” zoo schroomvallig over hare lippen? Waarom vergat zij den geliefde aan haar zijde en hoorde zij de dichterlijke toespraak niet, waarmede de jonge geestelijke de plegtigheid opsierde? Zij zag in den geest alleen maar het kleine kerkje, door welks hooge vensters de boomen naar binnen zagen, hoe zij haar blik deed rusten op het vrome oog harer moeder en het van geluk stralende aangezigt van haar ouden vriend, en hoe zij weder de woorden vernam die hij gesproken had, niet voor een leven van aardsch geluk, maar voor een leven van getrouwe opoffering en heilige pligten. — En toen zij de kerk verlaten hadden en haar oog op den kleinen spiegel van de dorpsherberg viel en zij daarin een bleeke vrouw zag in grijze zijde gekleed, kwam haar beeld haar voor den geest in myrtekrans en sluijer, bloeijende van gezondheid, met heilige voornemens in het hart, als een engel harer betere dagen — en een traan welde in hare oogen op.

—

Leon had een aanvallig buitengoed als zetel voor zijn jong geluk uitgekozen; het was het verlaten eigendom van een fabrikant, in een der bloeijende dalen van zijn vaderland. Een zeer aanzienlijke som, die Dorner haar als het erfdeel harer moeder had toegezonden, bestreed ruim-

schoots de kosten dier inrigting, welker bevallige eenvoudigheid tamelijk kostbaar werd.

Hier voerden zij een gulden lenteleven en schooner Meimaand had in hunne oogen de aarde nog nooit begroet. De dag ging voorbij in kleine zorgen omtrent het huishouden, in wandeltogtjes en ontdekkingsreizen in den omtrek, die wel eenvoudig was, doch steeds nieuwe behoorlijkheden ontwikkelde, terwijl de stille uren aan den huiselijken haard aan lectuur en muziek gewijd waren. Leon begeleidde haar pianospel met de fluit, waarop hij een meester was; Lina echter was geen meesteres op de piano en kon geen maat houden, zoodat men gewoonlijk al lagchende te midden der variatie bleef steken.

Men had een dienstmeisje, een kind van het land, genoeg voor het tevreden paar; Leon zelf droeg onder lagchen en schertsen Lina het hout in de keuken aan; zij was zoo schilderachtig aan den keukenhaard, waar zij de lang veronachtzaamde kunst harer jeugd weder uitoefende. Als straf moest zij voor een mislukt geregt een punsch brouwen, wanneer een kus al niet voldoende was hen te verzoenen. Het kwam haar voor alsof zij weder op nieuw kind was geworden. Leon genoot dit eenvoudige leven als het ideaal, dat hij zich had voorgesteld; voor beiden had het een onbegrensde bekoorlijkheid. De tooneelen van het verledene geraakten op den achtergrond; het bestaan harer kinderen kwam haar als een droom voor; de pijnlijke scène van den morgen huns huwelijks verbleekte; zij gevoelde zich schuldeloos, dewijl zij gelukkig was.

Ook Leon was gelukkig; ook hij gevoelde zich vrij van schuld, en verzoend met alles door het tegenwoordige geluk, en wanneer Lina hem aanmaande om de pen weder op te vatten, sprak hij schertsende:

Frühling is ein hohes Fest
Lass mich ruhn und beten! —

— Gij bidt schier nooit! sprak zij gedeeltelijk in ernst, gedeeltelijk in scherts. — Geluk is gebed! was zijn antwoord, terwijl hij haar omarmde; wij bidden als de bloemen en de leeuwerikken.

Doch de zachte lente verdween; de rozen van den kleinen tuin verwelkten, en een zwoele zomer rustte met een bijna onverdragelijke hitte op het dal. Het morgenuur onder de veranda was nog altijd bekoorlijk, zoo ook de heldere sterrenachten, maar de dagen waren eindeloos lang. Leon verklaarde, dat het hem onmogelijk was iets uit te voeren. Lina was sedert langen tijd het werken voor een bepaald doel ontwend; genoegen deed het haar niet, en zonder arbeid wilde de dag niet aan een einde komen. Bij het lezen des avonds sliepen zij in, en met de muziek wilde het ook zoo niet meer. Lina's pianospel werd steeds onachtzamer, en harmonieerde steeds minder met de fluit; eindelijk werd Leon ongeduldig, en wierp hij die weg; Lina was hierover eenigzins geraakt, en het derde en vierde verzoeningstooneel had niet dat bekoorlijke van het eerste.

— Wat denkt gij van Ems? vroeg Leon op zekeren middag, de doodsche stilte afbrekende; Lina verschrikte bijna van die vraag; ook zij had in den laatsten tijd dikwijls naar eenige afwisseling verlangd, en toch zag zij op tegen haar optreden in de groote wereld. Nu? vroeg Leon eenigzins ongeduldig, of geeft gij de voorkeur aan Karlsbad, of deze of gene kleine badplaats? Ach, neen, in kleine badplaatsen wordt men veel meer bekend en opgemerkt. — Zoo, zit het daar! riep Leon driftig; gij schaamt u over mij; gij wilt niet als mijn vrouw, mijn vrouw optreden! en de gebroken harten rezen voor zijn geest omhoog, die hij gelukkig had kunnen maken, alleen met het vooruitzigt eens dien titel te mogen dragen; de dweepende jonkvrouwen, die zich gelukkig geacht zouden hebben, een blaadje van zijn hand te bezitten, die niet durfden denken aan een lok zijner zwarte haren. En zijn vrouw, die hij zijn gulden vrijheid had geofferd, om wier wil hij strijd en moeijelijkheden had doorstaan, waar andere vruchten hem zonder eenige moeite in den schoot gevallen waren, zijn vrouw zou zich over dien titel schamen!

— Ik bid u mij niet verkeerd te begrijpen, sprak Lina bijna angstig, maar wij moeten ook bedenken of onze middelen — — O, die zorgvuldige koopmansvrouw! natuurlijk of het credit in goede verhouding tegenover het debet staat. — Door die toespeling gevoelde Lina zich diep geraakt, en nu was het vergoelijken weder aan zijn zijde. Ziet gij, kind, dichters kunnen niet zoo rekenen; gij weet wel dat mijn pen onze goudmijn is. Hetgeen nu mijn levensgeesten opfrischt, mij nieuwe beelden te aanschouwen geeft, dat is gezorgd voor de toekomst; ik ben nu eenmaal geen veldrot, die in den grond graaft, en zich daar schatten vergaart, maar ik ben een leeuwerik, die de morgenlucht moet drinken en bloemengeur genieten; dan wordt hun het voedsel in den droom gebragt. Een dichtersvrouw moet het cijferen verleeren, aldus eindigde hij, terwijl hij haar op den mond kuste: zorgeloosheid is de beste zorg voor den dichter. — Lina zweeg; zij vroeg hem ook niet: dus hebt gij aan de wereld en aan afwisseling behoefte? Moet ik niet de muze zijn, de overwinning en gezangbrengende genius uwer toekomst? — Of zij het dacht, weten wij niet; zij maakte zich gereed om de reis naar een der badplaatsen te ondernemen.

Zij durfde niet bekennen, met welk een innerlijke ontroering zij zich voor de eerste maal aan Leon's arm op de promenade en in de conversatiezalen liet zien; wel waren er velen die haar benijdden, velen dien zij zeer interessant toescheen door hetgeen met haar was voorgevallen, want al spoedig werd dit elkaar van mond tot mond toegefluisterd. Zij echter gevoelde die nieuwsgierige blikken als gloeijende kolen branden, en de hulde welke haar door jonge kunstenaars, beroemde tooneelspelers en geëmancipeerde vrouwen werd gebragt, die zich al spoedig om het schoone paar verzamelden, woog niet op tegen de koele, afstootende buiging, die haar van wege oude bekenden

ten deel viel. Leon leed daaronder niet; of hij een regtschapen man de vrouw van zijn hart, de moeder aan hare kinderen ontvoerd had, — hij zelf kon door dit alles slechts zooveel te belangrijker worden; hem stond voor als na elke salon open, slechts zijn vrouw ontweek men. Ook herkreeg hij weder geheel en al zijn vrolijke, wilde, zwaarmoedige, daemonische stemming, die zich in het idyllische lenteleven opgelost had; hij vloeide over van geestrijke invallen; hij wierp des avonds vlugtige regelen op het papier, rijk en diep als zijne liederen, die hem reeds zoo menig hart hadden doen winnen. Lina zag met vreugde zijn dichterlijken geest weder ontwaken, en dikwijls gevoelde zij met trots, dat die gevierde naam de hare was; doch zij gevoelde ook met diep leedwezen, dat zij hem daartoe niet noodwendig was; zij had hem voor een tijd gelukkig mogen maken, dichter maakte zij hem niet.

Hoe meer het opgewonden gevoel van zijn eigen wederkeerend genie, en de bewondering en hulde der menigte de levensgeesten van Leon deed stijgen, zooveel te pijnlijker gevoelde hij dat Lina zich niet vrijer, niet trotscher en gelukkiger in haar nieuw element bewoog. Hij had de verloochening niet, om harentwille de gezelschappen te vermijden, waar zij niet opgenomen werd, hoewel hij zelf zich beter thuis gevoelde in die vrije kringen van kunstenaars en schoone vernuften, waarin zij tot koningin werd verheven.

Op zekeren avond was in zulk een gezelschap ook sprake van een nieuwe verschijning op litterarisch gebied, welke door de mannen bewonderd, door de vrouwen onvoorwaardelijk verworpen werd. Nu, gezegend zijn de dames, riep een jongman met de woorden van Dickens uit, zij doen niets ten halve! — Omgekeerd, jongman, viel Leon hem in de rede; zij doen alles ten halve; zij zijn alles ten halve, en daarin bestaat misschien juist hare bekoorlijkheid, doch ook haar ongeluk. Zij zijn ten halve ideaal, ten halve praktisch, ten halve sentimenteel, ten halve schalksch, ten halve edel, vroom en deugdzaam; en laten zij zich door de zonde verlokken, zoo dompelen zij zich ook maar half in den verleidelijken vloed; zij komen niet tot de diepte, waarop men de schoone koralen en grotten van schulpen aantreft, waar het liefelijke gezang der meerminnen haar in slaap wiegen, en toch verheffen zij nooit het hoofd omhoog naar het licht des hemels; dan zweven zij tusschen hemel en aarde op het punt van te verstikken, doch verstikken niet. Hij sprak deze woorden schier spottende, en zijn blik, die ook op Lina rustte, trof haar als een dolk. Had hij haar bedoeld? Hij zelf noemde zonde al wat zij had opgeofferd? Nu eerst gevoelde zij met ontzaggelijk leedwezen wat haar ontbroken had, zelfs in de uren van geluk en hier te midden der menigte, en wat niets op aarde haar kon vergoeden, zelfs de liefde niet — dat was de achting van haar echtgenoot. Zij kon dit uur nooit vergeten.

Het badsaizoen ging voorbij. Leon had, zoo als hij dit gewoon was geweest, hier op zeer ruimen voet geleefd, en sedert hij Lina haar koopmansgeest had verweten, had zij nooit meer naar de middelen onderzocht, waarmede hunne verteringen bestreden werden, hoewel zij zich niet van geheime zorgen hieromtrent kon ontdoen.

Nu deelde hij haar zijn plan mede, om gebruik te maken van de schoone Septemberdagen tot een reis in Opper-Italië. Gij vergezelt mij, mijn kind? vroeg hij, of zoudt gij misschien vooruit willen gaan naar ons klein asyl, om dit huiselijk in te rigten? — Ik kan morgen vroeg reeds daarheen vertrekken, hernam zij, diep gekwetst, dat hij zelf aan de mogelijkheid eener scheiding kon denken.

— Nu, nu, zottinnetje, wees niet zoo boos; zoo was het ook niet gemeend. Voor mij is natuurlijk een reis met u van veel meer genot; maar gij zelve hebt in de laatste dagen zoo dikwijls uw verlangen naar landelijke kalmte te kennen gegeven en dan — het reizen met een vrouw is alleraangenaamst — doch zeer kostbaar. De volgende tijd zal echter gouden vruchten brengen, en dus kunnen wij wel wat wagen, en weet gij wat? Wij reizen naar Tyrol, dat is minder kostbaar; gij ziet wel, dat ik ook kan rekenen. — Wel is waar, sprak hij bij zich zelven, ik had voor mijne nieuwe dichtwerken een zuidelijken achtergrond noodig.

Het was het eerste offer, dat hem het huwelijk oplegde, en hij vond niet aangenaam dit te moeten brengen; Lina liet zich gaarne tot het nieuwe plan overhalen, en vrolijk en welgemoed trokken zij op nieuw de wereld in.

In den naherfst keerden zij naar hun woning terug; maar in dien regentijd was het in het dal nog somberder dan in vollen zomergloed; ook wilde Leon zijne nieuwe dichterlijke werken uitgeven, en dus meende hij een woning in een stad te moeten verkiezen; Lina stemde van harte hierin toe; slechts verklaarde zij het voor haar voor onmogelijk, naar de residentie terug te keeren, waartoe Leon wel lust scheen te gevoelen. Met eenig leedwezen gaf hij toe, en zij huurden een bescheiden kwartier in een andere groote stad, de vroegere woonplaats van Leon.

De zaak van het geld, die onaangename, prozaische kwestie, moest toch ten laatste tusschen de beide echtgenooten besproken worden. In de lange, pijnlijke jaren van het proces der scheiding, en de maanden van hevige opgewondenheid, die deze voorafgingen, was Leon's Muze geheel verstomd gebleven; ook in de rozekleurige, eerste weken van hun huwelijk had hij niets uitgevoerd; de naoogst van vroegere werken was reeds vooruit ontvangen, en het overschot van zijn eigen vermogen zeer gering. De aanzienlijke som, die Lina als haar moederlijk erfdeel ontvangen had, was tot hiertoe hun eenige hulpbron geweest, en ook deze neigde ten val, zonder dat in eenig opzigt voor hun toekomst was gezorgd. Leon kwam het overschot nog als een regt aanzienlijke som voor,

toen hij dit met Lina natelde. — Nu deelen wij eerlijk, wijfje, riep hij; de helft is voor mij, daarin moet ik mij met mijne persoonlijke behoeften zoo goed schikken als dit kan; het overige staat ter uwer beschikking, daarmede moet gij gedurende den winter in de huishouding voorzien. — Den geheelen winter? vroeg Lina aarzelend, die, hoewel zelve niet sterk in de rekenkunst, zich evenwel de sommen herinnerde, die haar man vroeger in hare handen stelde. — Ja, mijn liefste, dat is juist een der verrassendste eigenschappen der huisvrouwen, om met weinig middelen veel te doen; hoe dikwijls hebben mijne vriendinnen mij niet verzekerd, wanneer ik wegens verkwisting onderhanden werd genomen: geloof mij, wanneer gij een verstandige huisvrouw hadt, zoudt gij niet de helft noodig hebben! — En wie zou nu een betere huisvrouw zijn dan mijn Lina, die als predikants dochter eenvoudig is groot gebragt, en als bankiersvrouw heeft leeren rekenen! In het voorjaar ontvang ik mijn honorarium; later rigten wij een dagblad op, en in den zomer, wanneer men voor geen brandhout behoeft te zorgen, heeft men geene behoeften; dus moeten wij dezen winter maar eens regt spaarzaam leven; ik stel mij dat zeer ligt voor.

Ach, het was zoo allerliefst niet, wanneer de eenvoudige spijzen voor zijn verwend verhemelte steeds eenvoudiger werden; wanneer Lina duur leergeld moest betalen, en met schrik haar kleinen schat steeds zag verminderen, en toch zou en moest zij gezelschappen bijwonen. Leon moest buitengewone voorschotten uit zijn reservekas afstaan, doch die gelden waren hem thans zoo zeer noodig, om zich nu en dan eens schadeloos te stellen voor den eenvoudigen, huiselijken kost. Een beraadslaging hieromtrent begon dikwijls in scherts, en eindigde van Lina's kant in tranen, van zijn kant in verbittering, dat hij zich door zulke erbarmelijke zaken moest laten drukken.

Hij was een verwend kind geweest zijn leven lang, en had zich aan elke onzachte aanraking met de wereld onttrokken. Ongeduldig, morrend als een verwend kind, nam hij nu ook den strijd met de rampen des levens op. Het was wel zijn eerste geldverlegenheid niet, doch voor den jongen man was dit een grap geweest; voor als na bleef hij aan de table d' hôte komen, en hij leende wat bij een vriend in het vooruitzigt, te eeniger tijd wel weder wat te verdienen; het geldgebrek van een huisvader is van een veel ernstiger aard.

Met de lente kwam er eenige vloed, en Lina verlangde naar het landelijk leven als naar een verloren paradijs terug. Het huis in Erlendal was weder te huur, en Lina was zeker van gevoelen, dat met de welbekende vertrekken ook weder de vroegere tevredenheid zou terugkeeren.

Het was nog dezelfde veranda met het uitzigt in het groene dal, en het met wijngaardranken omringde balkon en de gezellige kleine kamers. Leon leidde haar ook nu weder binnen en kuste haar voorhoofd, waar dien winter de eerste rimpels in gegroefd waren; met zenuwachtige aandoening sloeg zij hare armen om zijn hals, en hem omhelzende, riep zij uit: o, nu wordt alles weder goed!

En toch wilde het alles niet zóó worden als het geweest was. Lina gevoelde zich niet zoo frisch en gezond als de vorige lente; zij miste thans menig gemak, waaraan zij vroeger niet gedacht had; de kleine zorgen voor het huishouden werden haar, die nooit geleerd had zich dwang aan te doen, drukkend en lastig. Dikwijls had zij vroeger in Dorner alle denkbeeld „pour les petits besoins" gemist, en wilde hij haar eenige kleine oplettendheid bewijzen, zoo legde hij dit gewoonlijk op een onhandige of linksche manier aan; maar het was toch zijn ernstige wil, dat haar niets ontbreken zou. Bij Leon was het nog nooit in de gedachte gekomen om voor anderen te zorgen; hij was gewoon, dat opmerkzame vriendinnen zijne begeerten in zijne oogen lazen; dat hij als een waarde gast vertroeteld, en aan allerlei kleine behoeften gewend werd, die hem zelven ter naauwernood waren ingevallen, en nu vond hij het hoogst ongemakkelijk, bijzondere oplettendheden ten opzigte zijner vrouw te moeten in acht nemen.

Wel was er in Erlendal nog menige aangename avond, dat zijn fluit weder de oude bekoorlijke toonen voortbragt; dat Lina met haar hoofd tegen zijn schouder leunde, en met hem het door de maan beschenen landschap bewonderde; maar zij dacht in zulke oogenblikken niet meer aan een lang gelukkig leven aan zijn zijde — zij dacht alleen, dat het schoon moest zijn zóó te sterven.

Vlijtig was hij; vlijtiger dan hij ooit was geweest; hij had geleerd, waarde aan het geld te hechten. Lina verheugde zich hierin, doch was zij hierdoor veel alleen. Toen de zomer aankwam had hij dringend aan eenige ontspanning behoefte; de kas was weder voorzien; Lina kon niet reizen; Leon wilde mevrouw Nolten tot gezelschap uitnoodigen, maar Lina zag op tegen zulk een onrustig mensch. Leon stelde ontzaggelijke pogingen in het werk, om een eerbiedwaardige weduwe uit den burgerstand, van rijpe ondervinding, voor haar hier of daar te vinden, en hij scheen zich zelven een model van een bezorgd echtgenoot en huisvader, toen hij eerst op reis ging, nadat hij wist dat Lina goed verzorgd was.

Hij keerde in den herfst terug; met ongeduld en verlangen zag hij het oogenblik te gemoet, dat hij zijn zoon in de armen zou hebben; hij trof het kind echter niet meer in leven, en kwam slechts bij tijds om de diep bedroefde moeder te troosten; hij deelde in haar leed; hij was zoo blijde en zoo trotsch in de gedachten een zoon te hebben, een erfgenaam van zijn naam, en was ten diepste ter neder geslagen door de vernietiging dezer vreugde. Dat men echter een kindje, waarin men slechts verwachting en hoop kon betreuren, zoo lang kon beweenen, was hem onbegrijpelijk; hij vond dit zelfs niet meer poëtisch, en hij geloofde niet meer aan de waarheid van het gevoel.

En Lina meende aanspraak te hebben op een dubbelde mate liefde en teederheid van den man, waarmede zij alleen stond op de wijde wereld; en hij was ontevreden wegens die eigenzinnige smart, die hem de opmerkzaamheid en zorg zijner echtgenoot ontnam. Hij vermeed alles aan te roeren, wat op het kind betrekking had, in de vrees, het leed zijner vrouw te zullen voedsel geven. Dichter en kenner der harten als hij was, vergat hij geheel en al, dat men een wond des harten, althans bij de vrouw, moet laten uitbloeden, om ze te heelen; het eerste leed, dat het hart van man en vrouw ten sterkste moest vereenigen, werd tusschen hen een muur van afscheiding.

Sedert Lina haar kind had verloren, gevoelde zij een onuitsprekelijk verlangen om iets van hare levende kinderen te vernemen. Zij schreef aan tante Pauline, die haar, zooals het scheen, nog steeds onverzoenlijk den rug toekeerde; natuurlijk uitte zij niet de geringste klagt over haar tegenwoordigen toestand, maar demoedig, bijna bedeesd, verzocht zij om eenig antwoord. Haar tante was veel te goedhartig om onverbiddelijk te blijven; zij deed Lina geene verwijten, doch spaarde haar ook niet. Zij schilderde haar het vreugdelooze leven van haar eersten echtgenoot, hoe hij bijna van alle gezelschap zich afzonderde en eenzaam te midden van de groote stad leefde, en hoe lijdend van gezondheid was. Rosenau was verkocht; de jongens groeiden fiks op; Amalia had een gouvernante, die echter voor het kind niet geschikt was. Zij had weinig verkeer met den bankier; slechts eenmaal was hij bij haar geweest, en had haar dringend verzocht hem toch te willen berigten, wanneer zij somtijds gebrek mogt lijden. Ik wil u geene verwijten doen, aldus besloot haar tante; ik hoop alleen, dat het u nooit berouwen zal, zulk een hart van u te hebben gestooten, om niet te spreken van uw schitterende, maatschappelijke positie. Lina hield dezen brief voor Leon geheim; dus een schrede verder voor verwijdering.

De jaren kwamen en gingen; zij bragten in Erlendal geen lente meer voort als de eerste; nog twee kinderen mogt Lina aan het hart drukken, en in het graf leggen. Ook haar moeder had in jeugdige jaren kinderen verloren, en als oude vrouw kon zij nog met tranen in de oogen over hen spreken, hoe lief zij te midden der bloemen in het kistje lagen: elk dier engeltjes, zeide zij dikwijls, was een bode van den hemel, haar toegezonden, om haar hart aan de aarde los te maken. Ach, voor Lina was elk dood kind een zware, sombere herinnering aan de levenden, die zij verlaten had; zij had geene tranen meer, haar smart bestond in een doffe onderwerping.

Zij werd oogenschijnlijk kalmer, geduldiger, hoe meer zij, in elk leed dat haar trof, een regtvaardige Nemesis herkende. Het kwam niet meer tot driftige tooneelen, zoo als dit in de eerste jaren wel gebeurd was, wanneer de een den ander, al ware het dan ook niet in duidelijke woorden, de grootte der gebragte offers verweet. Maar de klove tusschen de echtgenooten werd steeds grooter, sedert Leon in haar zwaarmoedig mijmeren, in de kalmte van haar gelaat, dat geen enkelen hartstogt verried, zwaarder verwijten las, dan ooit over hare lippen gekomen waren. — Het is mijn oud, ongelukkig gesternte, sprak hij met bittere zelfvoldoening; ik, dwaas, die meende dat nog een geluk voor mij was weggelegd. Er is geen zegen in dit verbond; er kan geen zegen op rusten, zeide zij tot zich zelve, en daarbij was het uit met elke poging van beider zijde om den vloek op te heffen, om de klove aan te vullen.

De geldverlegenheid was dikwijls tot bitteren nood geworden; Lina had gelden van onbekende hand ontvangen en behouden; Leon wist dit, en vroeg niet van waar zij kwamen. Zoo het mogelijk was trachtte hij zich door reizen afleiding te bezorgen, en Lina behielp zich thuis zoo goed dit gaan wilde. Zij had omgang gevonden, doch niet gezocht, want klagen wilde zij tegen niemand. Zij wilde bidden, maar een vloek lag op haar ziel; zij dacht slechts aan den sterken, ijverigen God, die de zonde der vaderen aan de kinderen straft tot in het derde en vierde gelid.

Mevrouw von Nolten kwam eenige malen te bezoek, vol deelneming voor het innerlijke leed, dat aan dit huis knaagde. Zij had een tragisch uiteinde voorzien, sprak zij, en zij zwelgde in het ongeluk harer vrienden, zooals zij vroeger in dat van haar zelve gezwelgd had, en wist Lina haar onherstelbaar ongeluk zoo meesterlijk te ontleden, dat zij spoedig in diepe zwaarmoedigheid was verzonken. Haar bezoek had dit voordeel, dat beiden zich verligt gevoelden, toen zij eindelijk vertrokken was.

Nog kwamen nu en dan eenige oogenblikken van geluk terug, wanneer Leon vertrok of huiswaarts keerde, en hij de vroeg verouderde vrouw, naast wie hij, in spijt zijner bleekheid, bijna nog in jongelings schoonheid bloeide, weemoedig in de armen drukte, wanneer hij zijne verzen overlas, of zij naar de toonen zijner fluit luisterde, die hij echter zelden meer opvatte, — dan ontwaakte weder eens een gevoel van een zwaarmoedig geluk in haar.

Dikwijls was de liefde, die nog in haar leefde, haar tot kwelling. Wanneer zij zich Leon voorstelde in een kring van dames, gevleid, gevierd, beklaagd, beklaagd dewijl hij aan haar verbonden was, dan werd zij door wilde ijverzucht verteerd, zooveel te kwellender, dewijl zij die streng in het diepst van haar hart hield opgesloten. Zij wist niet of zij meer leed, wanneer zij hem vergezelde, of wanneer zij thuis bleef; alleen was zij toch altijd.

Op zekeren tijd was Leon weder op reis gegaan, en zijn afscheid was hartelijker en inniger geweest dan ooit. Arme bloem! had hij haar toegevoegd, terwijl hij haar op de ingezonken oogen kuste. En in haar ziel ontwaakte het denkbeeld, of zij op den akker der vervloeking te midden der doornen en distelen niet nog een bloempje kon aankweeken. Zij wilde zichzelve meer vergeten, vro-

lijker zijn, meer belangstellen in datgeen, waarin hij nog genoegen schepte, zich jeugdiger en netter kleeden — zij trad voor den spiegel, of haar vervallen gelaat nog voor eenige opheldering vatbaar was. Daar bragt men haar een brief van Leon, ook wel een zeldzaam verschijnsel. Zij brak met bevende hand het zegel los, las hem, vouwde hem weder digt, en zeide met een zachte, afgebroken stem: zoo moest het komen! het is goed zoo!

De vrouw, die als bediende des morgens bij haar kwam, vond haar nog verstijfd op de sopha liggen, met den brief in de hand. Deze brief luidde!

Mijn arme bloem!

Wij hebben elkaar gelukkig willen maken, doch slechts ons onbegrensd ongeluk was het gevolg. Een korte lente van geluk hebben wij met twaalf jaren van ongeluk gekocht en geboet. Het is mijn oud, donker lot, mijn booze geest, die mij het denkbeeld ingaf, dat ik gelukkig kon worden, en gelukkig kon maken. Mijn geluk mag ik slechts als een vlugtig schuim van den beker slurpen; ik wilde plaats nemen, en met bedaardheid drinken, doch ben maar al te spoedig aan den bitteren droessem gekomen. En ook gij, kind van het stille dorp, voor wie een landelijk geluk op een effen levensbaan was weggelegd, hebt u bedrogen, toen gij dit van u wierpt, om den wilden jager langs steile klippen en afgronden te volgen.

Wij beiden hebben zwaar voor onze dwaling geboet, en zullen elkaar niets verwijten. Ik doe wat ik reeds lang had moeten doen; ik hergeef u uw vrijheid, en volg het pad, dat mijn duister lot mij voorschrijft. Naar Amerika, het land van belofte, trek ik heen, niet om daar gelukkig te worden, maar om te vergeten!

Tracht ook gij te vergeten; mij ziet gij niet weerom, en mijn wegtrekken maakt u zoo vrij, als mijn dood dit zou gedaan hebben.

Kunt gij in de oude betrekkingen terugkeeren, zoo verzeker ik u, dat ik u dit niet euvel zal duiden.

Wij zullen nooit meer van elkaar hooren; mijn naam wil ik in de diepte van den oceaan begraven.

Denk aan mij als aan een overledene.

Vaarwel, voor eeuwig!

Aan den voet van den heuvel, waarop het dorpje Eikbron ligt, stroomde een vrolijk, waterrijk beekje. De molenaarsvrouw, een gezette vrouw, op het best harer jaren, zit op een steenen bank voor het huis; zij rust een oogenblik uit van haar verhittend keukenwerk; het is heden de dag van den oogst, en de maaijers rekenen op een stevig maal. De schuur staat wijd open, om den zegen in ontvangst te nemen, en de molen klappert vrolijk met het koorn der armen, waar de geringe oogst van de hand in den mond gaat; op den hof springt een knaapje rond onder het onrustige pluimgedierte, en de grootere kinderen bewaken de heerlijke koeken in de keuken; gevaarlijke bewakers!

Daar nadert van den weg een lange, magere, bleeke vrouw. Welvoegelijk, doch zeer eenvoudig is zij in rouwkleederen gehuld; zij schijnt zeer moede te zijn. De molenaarsvrouw staat op, en gaat de onbekende gast te gemoet.

— Veroorloof mij, aldus spreekt de vreemde, dat ik een oogenblik hier uitrust. — Zeer zeker; maar zoudt gij niet liever binnen in het vertrek gaan? vraagt de molenaarsvrouw, die niet zonder goede manieren is; en waarmede kan ik u dienen? — Ik verzoek u om een glas melk en wil, wanneer gij het veroorlooft, liever hier blijven. — Nadat de dame elk gastvrij aanbod van de vrouw heeft afgeslagen, neemt zij naast de nieuwsgierige molenaarsvrouw plaats, die haar eindelijk vraagt: en waarheen moet gij nog dezen avond, wanneer ik dat vragen mag. — Ik heb bloedverwanten in de nabijheid en wilde slechts een wandeling naar het dorp maken, dat hier zoo lief is gelegen. — Ja, dat is zoo, zegt de molenaarsvrouw niet zonder trots; jammer, dat het zoo verre van de stad is.

— Gij zijt uit deze plaats, niet waar? vroeg de dame, die het gelaat der vrouw eensklaps scheen te herkennen. — Ja, ik ben de dochter van den op pensioen gestelden schoolmeester; vroeger had ik wel verder de wereld willen bezien, maar het is zoo toch beter. — Leeft uw vader nog? — Ja wel, hier bij ons in huis; hij heeft het liefste kamertje, en een vrolijken ouden dag. Er is een tijd geweest, dat ik er anders over dacht, sprak de mededeelzame vrouw; toen ik nog jong was, las ik gaarne en veel, en de ondermeester dacht even zoo als ik, en hadden wij onzen zin gehad, zoo was ik thans geen molenaarsvrouw; vader wilde hiervan echter niets weten. Hij was arm en wij waren arm, en vader wist beter dan wij, wat het beteekent, een leven vol zorgen te lijden. En toen mijn Heinzelman, want zoo heette mijn beminde, daarop vroeg: zullen dan twee minnende harten, door uiterlijke omstandigheden van elkander gescheiden worden, antwoordde vader: die uiterlijke omstandigheden zijn de boden Gods. — Heinzelman vertrok; doch wij beloofden elkaar in alle stilte getrouw te zullen zijn, en zoo duurde dit jaren lang voort; hij kreeg geen plaats, mijn vader werd steeds meer en meer sukkelende, en het werken begon hem moeijelijk te vallen. Toen stond de molenaar van dezen molen naar mijn hand; dat was eerst een goede gelegenheid om mijn getrouwheid te toonen, en ik wilde om geen prijs den man nemen. Vader echter schreef aan Heinzelman; deze kwam hierop zelf over, en zeide mij, dat hij mij mijn woord terug wilde geven, daar hij mij toch niet gelukkig kon maken; en ik sprak: zal ik den wensch mijns harten geweld aandoen om een handvol geld en goed? Hij antwoord: neen! maar wel om den vaderlijken zegen. Daarop vertrok hij, en ik heb geweend, dat ik den vijver van den molen wel met mijne tranen had kunnen volmaken. Doch het is mij goed gegaan; ik heb een

braven man, en mijn vader heeft een goeden ouden dag, en Heinzelman gaat het thans ook goed; hij is te Estelfingen, aan den overkant, schoolmeester, en elk jaar komen zij ons eenmaal bezoeken. Maar aldus, viel zij zich zelve blozende in de reden, ik begrijp eigenlijk niet, waarom ik u zoo veel van mij zelve vertel; het komt zeker, omdat u mij zoo bekend toeschijnt.

— Ik was vroeger meermalen in dit dorp, zeide de dame eenigzins verlegen. — Zijt gij misschien een bloedverwant vàn wijlen den predikant Gunther? — Neen, maar ik ken hem toch; is hij dood? — Ja, in het vorige jaar heeft een beroerte hem getroffen, en zijn zuster is naar een neef, ook zulk een oud heer, zeer verre van hier, vertrokken. — Of zijt gij misschien — ? — Mijn naam is Ritter, sprak de onbekende haastig; ik ben slechts eenmaal en nog wel zeer kort hier geweest. — Holla, ho! De deuren open! aldus weerklonk de luide stem van den molenaar, die badende in zweet, naast een hoog beladen wagen liep; thans komt het er op aan vrouw! — Verschrikt over haar achteloosheid sprong de molenaarsvrouw op, ijlde naar de schuur, naar de keuken, was in één woord overal gelijktijdig. De onbekende verwijderde zich zonder dat iemand haar bemerkt had; zij begaf zich naar het dorpje en ging op het kleine kerkje aan. Het was overal stil; het dorp scheen als uitgestorven; slechts kleine meisjes, nog kleinere kinderen bewakende, stonden voór de deuren; ook zag men hier en daar een grootmoeder met een klein kind.

De dame ging zachtjes en langzaam tusschen de welbekende huizen door; het kleine huisje, bij den ingang van het kerkhof, scheen leeg te staan; de gordijnen waren gevallen, en voor de ruiten stonden potten met verwelkte bloemen. Zij nam een oogenblik op den drempel plaats, vreesde echter in het oog te zullen vallen, en vervolgde haar weg zachtjes en langzaam langs het groene kerkhofpad; zij scheen zich zelve toe als een rustelooze geest, die de plaatsen bezoekt, waar hij als mensch eenmaal rondwandelde; zij ging zonder doel, slechts door haar instinct geleid, dat haar aandreef, nog eenmaal de plaats te bezoeken, waar zij haar jeugd had doorgebragt.

Zij steeg de trappen bij het kerkhof af, daar lag nog de oude pastorie, lief en aanvallig als altijd; de zonneblinden waren gesloten; zij dacht eerst, dat het huis onbewoond was; het tuinpoortje stond open, en door een onwederstaanbare aandrift aangespoord, trad zij binnen.

Het waren nog dezelfde paden en bedden, waarin zij als kind zoo dikwijls had rondgesprongen, waar jufvrouw Christiane haar het eerste onderrigt had gegeven in het tuinieren. Het oude prieel stond ledig; zij nam plaats, en toen eerst ontspande zich de band, die haar hart tot hiertoe beklemd had; zij leide het hoofd op hare armen en weende, weende lang en bitter; het was als of haar moede en matte ziel zich in tranen zou oplossen.

Eindelijk hief zij het hoofd omhoog; haar blik viel op de hooge gestalte van een man, die met over elkaar geslagen armen aan den ingang van het prieel stond. Niet voor de eerste maal zag zij in dat ernstig oog, doch nooit ook waren zij met zulk een uitdrukking van diep en innig medelijden op haar gevestigd geweest.

Zij was onbekend door het dorp gegaan; oude lieden, onder welke zij opgegroeid was, hadden haar op haar knikken als een vreemde gegroet; de speelgenoot van haar kindschheid en jeugd had langen tijd met haar gesproken, zonder haar te herkennen, doch Arnold had haar bij den eersten oogopslag herkend. — Dus zijt gij hierheen terug gekomen? vroeg hij op zachten toon. — Ik moest de plaats mijner geboorte nog eenmaal bezoeken, antwoordde Lina dof; het graf mijner moeder zien, en dan — ! — En dan? — Ik zelve weet het niet, sprak zij met flaauwe stem: sterven misschien, wanneer ik er den moed toe heb. — En dan? — zij zweeg hierop.

Wij ontmoeten elkaar niet voor de eerste maal, sprak Arnold; ik geloof, dat ik een oude schuld bij u heb goed te maken. — Wel mogelijk, sprak Lina bitter: ik twijfel echter of uw zegen van meer kracht voor onze echtvereeniging zou geweest zijn. — Dat niet. Ik kan nog heden niet anders handelen als toen; maar ik geloof, aldus vervolgde hij zachter, bijna met ootmoed, dat er een tijd geweest is, dat God uw jeugdige ziel in mijn hand had gelegd. Dat ik u toen van mij wees, beschouwde ik als een groot offer, dat ik den Heer bragt, doch ik vrees, dat ik toen naar den geest beneveld was. Ik heb die dwaling door jaren van diepe eenzaamheid in bitter berouw geboet, toen ik later zag, op welk een dwaalweg gij geraakt waart. Thans is mijn ziel genezen, en mijn levenspad duidelijk; waar uw voormalige woonplaats was is mijn werkkring; wilt gij de trouwe hand van een broeder aannemen, zoo wordt zij u van ganscher harte geboden.

Geen sterveling op Gods aarde was zoo eenzaam en verlaten, zoo rade- en troosteloos als Lina in dit uur, en zij greep de hand, die haar aangeboden werd, als de drenkeling het reddende touw.

Zij legde haar geheele levensmoede ziel voor hem open, en deed hem haar geheelen levensloop, haar innerlijk en uiterlijk leven, aanschouwen; en de ernstige, kalme oogen, die voortdurend op haar gerigt bleven, oefenden een wonderbare magt uit. — Zij meende zich te verontschuldigen, en hem haar ongeluk, niet haar schuld, te doen blijken; maar terwijl zij sprak werd haar, zonder dat hij een enkel woord sprak, haar geheele schuld duidelijk: hoe zij vroeg in kinderlijk trotseren het licht van zich had gestooten, dat haar levensweg had kunnen verlichten, hoe het in haar magt had gelegen, het huis, dat wel niet door de keus haars harten het hare was geworden, toch tot een huis van zegen te maken, en hoe niet een donker noodlot, niet anderer schuld, maar een eigenzinnig, onbeteugeld hart, haar aan den afgrond had gevoerd, waarvoor zij thans huiverend

stond. Haar verhaal was een biecht, en als door zelfbeschuldiging vernietigd, verborg zij, toen zij aan het einde van haar verhaal was gekomen, haar gelaat in hare handen.

— Het zwakke riet zal Hij niet verbreken, sprak Arnold op zachten toon als eenig antwoord: doch laat alle hoop niet varen! — Mijn leven is gebroken, mijn toekomst vernietigd, welke andere hoop blijft mij overig, dan de dood. — Vooreerst hebt gij rust noodig, en die kunt gij hier vinden, wanneer gij mijn huis niet versmaadt. Ik geloof, dat God uw verderen levensweg reeds afgebakend heeft.

Een jonge, bloeijende vrouw, met zachte blaauwe oogen, kwam nader om te zien, waar haar man zoo lang bleef. Arnold stelde haar de vreemde dame, zonder haar naam te noemen, als een vroegere bewoonster der pastorie voor, en liet haar verder aan haar zorg over. De neergedrukte, levensmoede Lina had in geene betere en zachte handen kunnen vallen; versterkt en verkwikt begaf zij zich in het voormalige kamertje van juffvrouw Christiane ter ruste, en genoot voor de eerste maal na langen tijd, een diepen, verkwikkenden slaap.

Als in een droom, doch een zeer aangenamen, bezocht zij den volgenden dag de oude, welbekende vertrekken, die nog door een paar levendige kinderen werden opgevrolijkt. Een krachtiger, bezielender geest heerschte hier, dan ten dage van den ouden predikant; de ernst van den huisvader werd verzacht door de opgeruimdheid der vrouw, die alles ten beste schikte, en altijd vol moed was. Wat haar man haar van haar jeugd medegedeeld had, wist zij niet, doch zij zag zich verzorgd en geëerd als een waarde gast; slechts de kinderen waren eenigzins schuw van haar. Van de dorpbewoners, die van tijd tot tijd de pastorie bezochten, herkende niemand haar, en dat was niet te verwonderen; de blonde haren waren grijs geworden; diepe rimpels groefden haar voorhoofd, en de eens zoo ranke, krachtige gestalte was nu vermagerd en gebogen. Zij gevoelde zich in dit huis der vrede geborgen, doch zij besefte, dat voortdurend dit haar verblijf niet zijn kon.

Arnold aarzelde niet lang, om haar den afgebakenden levensweg aan te duiden. — Hebt gij ook tijdingen uit S., uw vroegere woonplaats? — Sedert langer dan een maand ben ik zonder eenig berigt, en ik leef zonder eenigen omgang met de wereld. — Dus weet gij niet, sprak hij schroomvallig, dat de bankier Dorner overleden is? — Ook dat nog, sprak Lina smartelijk, ik had zoo gaarne om zijn vergiffenis gebeden! O, ik weet wat hem gedood heeft, riep zij uit, in tranen losbarstende.

— Een ambtgenoot uit de residentie, een vriend mijner jeugd, die hem veel bezocht, schrijft mij, dat hij de laatste jaren zijns levens zeer stil en kalm heeft doorgebragt; dat weldoen en het gelukkig opgroeijen zijner zonen zijn eenig genoegen uitmaakten; dat hij met een kalm en geheel verzoend hart is gestorven, en dat men naar de plaats van uw verblijf vorscht, dewijl hij u een aanzienlijk legaat heeft vermaakt. — En zijne kinderen? vroeg Lina; mijne durfde zij niet zeggen. De knapen, naar ligchaam en ziel gezegend, zijn in een goed opvoedingsgesticht bezorgd, maar er is nog een meisje, een arm weesje, arm in haar rijkdom, dewijl niemand zich over het kind ontfermt, daar zij niet schoon en weinig begaafd is. En toch is mijn vriend van gevoelen, dat in een stille, eenvoudige omgeving, onder een zachte leiding, het kind wel voor ontwikkeling vatbaar is, dat tot hiertoe een kennis en vlugheid werd opgedrongen, waarvoor zij niet vatbaar is. Wilt gij dat weesje koesteren, en haar die liefde en zorg wijden, die zij tot hiertoe bij gouvernanten en opvoedingsgestichten niet mogt vinden? — O, gaarne, riep Lina uit met tranen in hare oogen; maar hoe zal ik, wier hart gebroken, wier ziel moede is ter dood toe, hoe zal ik een ter neder gedrukt gemoed opbeuren? — In vertrouwen op Hem, wiens kracht sterk is in den zwakke!

Slechts aarzelende en meer als een boete dan wel als een geluk, nam Lina deze nieuwe taak op zich; doch toen zij voor de eerste maal het kind weder zag, aan welks bedje zij in dien vreeselijken nacht had gerust, hoe zij bleek en met schuwen blik haar oog op de nieuwe gouvernante gevestigd hield, greep een onuitsprekelijk medelijden haar aan, en kracht, de kracht eener rijke en innige moederlijke liefde, gevoelde zij in zich.

En wederom is het huisje van de weduwe bewoond; het is verfraaid en sierlijk uitgebouwd; reseda en rosemarijn ziet men voor de vensters, en een moeder en dochter gaan kalm zorgende hierin op en neder. En wederom gaan zij des avonds langs het smalle kerkhofpad, waar zij reeds in de verte het licht der pastorie haar te gemoet zien schitteren; doch de blik der dochter dwaalt niet in onbekende streken, om daar een fabelachtig geluk te zoeken. Met geduldig en stil verlangen ziet zij op tot de sterren; op aarde zoekt zij geen andere rustplaats als die, welke zij aan het kalme moederhart heeft gevonden. Zij heeft haar lot begrepen, dat haar niet tot een sieraad van gelukkigen, maar tot een engel der lijdenden, tot een troosteres van bedroefde harten heeft bestemd, en zonder afgunst ziet zij de vrolijken en schoonen zich bewegen. Zij is niet bestemd om met volle zeilen de blaauwe wereldzee in te varen, maar zij heeft dan ook niet te vreezen, door storm en golven tegen de rotsen verbrijzeld te worden.

Voor de dochter is het sedert lang geen geheim meer, dat het het moederlijke hart is, dat haar met liefde, trouw en geduld aannam, en dat haar ziel tot het licht deed ontwaken; maar de broeders, wier vrolijke en wilde spelen nu en dan in het dorp weergalmen, mogen nog niet weten, wie

mevrouw Ritter is, die zich zoo liefderijk over hen ontfermt, die uit de bedroefde en neerslagtige Amalia zulk een lieve, vriendelijke zuster heeft gemaakt. Het legaat is nog niet door haar opgevorderd; men verkeert in de meening, dat de ongelukkige vrouw van den dichter Leon haar man in de nieuwe wereld is gevolgd.

Van hem zelven heeft men niets meer vernomen; men vermoedt, dat het schip, waarop hij naar Europa wilde terugkeeren, vergaan is; en Lina heeft gevonden, wat zij wanhoopte op aarde nogmaals te vinden: een hart, dat in een volle, opofferende liefde haar behoort; zij heeft geleerd te zwijgen over het donkere lot, dat in sombere uren voor haar geest opdoemt, en zij heeft vrede en vergiffenis gevonden.

DE OLIEBRONNEN IN DE VEREENIGDE STATEN EN CANADA.

Het is tot hiertoe niet van algemeene bekendheid, dat, en in de vereenigde staten en in Canada men natuurlijke bronnen van weelde van een geheel nieuwe en bijzondere soort heeft zien ontstaan, namelijk oliewellen. Nabij de noordelijke districten heeft men bevonden dat groote magazijnen van olie en asphalt in de diepe schuilhoeken der aarde zijn verborgen, welker inhoud men gemakkelijk door pompen tot aan de oppervlakte der aarde kan opwerken, zoo het al niet van zelf die hoogte bereikt.

Een heer, met name Denton, die in Januarij 1861 de oliebronnen van Canada bezocht, beschrijft haar aldus.

Zij zijn op acht en twintig tot dertig mijlen Zuidoostelijk van Port-Sarmia, in een vlakke, moerassige en dik met hout begroeide streek gelegen. Onder den vasten grond bevindt zich een tamelijk gelijkmatige laag van taaije, drijvende klei, welker dikte verschilt van vijftig tot honderd voet. Daarin vindt men nu en dan stukken rots en massa's kalksteen, blijkbaar van een daaronder gelegen formatie losgescheurd, en slechts op korten afstand van de plaats van zijn oorsprong vervoerd. In die klei, of daar, waar die laag ophoudt, heeft men tot hiertoe de olie ontdekt op een diepte, verschillende van dertig tot zeventig voet.

Aan de bronnen van Kelly en Adam vond ik de arbeiders pompende met de hand, terwijl elken dag vier of vijf vaten uit elke bron opgepompt werden; het was een donkere olie, gelijkende op siroop van suiker; ik twijfel echter niet of met geschikte werktuigen en stoomgemaal men gemakkelijk veertig tot vijftig vaten zou verkrijgen.

Acht of tien Engelsche mijlen zuidelijk van deze bronnen, bij die van Underhill, waar, toen de wel voor het eerst geopend werd, vijf tot zes duizend gallons = 4 Ned. kannen naar de Zwarte Rivier stroomde, troffen wij een man aan, vet als een smeerkaars, die met een gewone houten pomp olie oppompte, en dagelijks twintig vat vulde.

Bij de William's bronnen, twee mijlen van daar is de grond over een oppervlakte van twee of drie morgen lands, en op sommige plaatsen meer dan twee voeten dik, met asphalt bedekt. Het gas, dat de olie ontwikkelde, schijnt een uitbarsting te weeg gebragt te hebben, en deed het terrein aldaar rijzen, zoodat die streek over het algemeen hooger is gelegen dan de omliggende gronden; de olie is daarop overgevloeid, de vlugtigere deelen zijn uitgewasemd, en dit bed van asphalt is achter gebleven.

Het is een gewoon denkbeeld, zelfs van geologen, dat de olie voortgebragt is door lagen steenkool, doch deze olievelden zijn voldoende om aan te toonen, dat dit denkbeeld onjuist is. De kalksteen op die plaats gevonden, herkende ik als behoorende tot de Hamiltongroep van de Devonische formatie, en als zoodanig eenige duizende voeten onder de laagste kolenformatie gelegen, beneden welke men nooit ontginbare kolenlagen heeft gevonden.

De waarheid is, dat deze olie, welke men zoo overvloedig in Canada, Ohio, Pennsylvanie en vele andere streken vindt, geen kolen-olie, maar coraalolie is. Geborgen in cellen, geformeerd door de vele ontzaggelijke spleten, zooals zij uit de onreine wateren der eerste zeeën door kleine coraal polypen werd opgenomen, is zij door hitte en drukking in de vergaarbakken en spleten bijeen geperst, waar men haar nu dagelijks ontdekt. In mijn bezit berusten specimen van die fossile coralen, met de olie duidelijk zigtbaar in de cellen.

In Canada woedt de oliekoorts in volle kracht, en snel wisselt het land van eigenaar, en wordt van acht tot een duizend dollars per acre verkocht, al naar mate men veronderstelt, dat er waarschijnlijkheid bestaat dat het oliebronnen bevat. Aan de Michigan zijde van de rivier twijfel ik niet, of men zal olievelden in groote hoeveelheid, hoewel op meerder diepte ontdekken. De heer White van Port Huron, die mij op mijn uitstapje naar Canada vergezelde, bragt mij op een plaats op omstreeks drie mijlen van Port Huron, waar voortdurend gas met zulke hoeveelheden ontsnapt, dat het voldoende zijn zou om een groote stad te verlichten; een duidelijk bewijs van de olie, die zich onder den grond bevindt, en welke het gas ontwikkelt.

Geheel overeenkomende met den aard dezer buitengewone bronnen van welvaart, gebeurde er in het laatst van April een ongeluk, dat ontzettend van uitgebreidheid was. Een straal olie vatte vuur. Het geval had plaats in Tidione in Pennsylvanie, zooals het aldaar in een plaatselijk nieuwspapier wordt beschreven.

Gedurende het boren van een oliemolen had een uitbarsting van olie plaats, welke een straal uitwierp van zeventig vaten per uur; de straal steeg een en veertig voeten boven de oppervlakte van den grond. Boven die massa van olie verhief zich het gas of benzine in een wolk van vijftig of zestig voet. Al de vuren in de nabijheid waren eensklaps uitgedoofd, binnen honderd ellen in den omtrek, en

in een oogenblik stond de geheele lucht in vlammen. Zoodra het gas vlam vatte, stond de top van den oliestraal in brand, en daar het zich als water uit een fontein over een uitgebreidheid van honderd voeten in den omtrek nederstortte, vielen de brandende droppels olie rondom neder. Oogenblikkelijk stond ook de grond in brand, die door de vallende olie steeds in hevigheid toenam. Geheele troepen menschen werden nedergeworpen, en velen, vreeselijk gewond, renden gillende en schreeuwende van de plaats der verschrikking. In het midden der vlammen kon men vier personen in de ziedende olie zien ronddrijven; en een man, die bezig was aan een dijk te graven, om de olie naar een lager gedeelte te doen afvloeijen, werd al gravende gedood, en hij stortte voorover op zijne spade in het brandende vocht. De heer H. R. Rouse, die vele aandeelen in de oliebronnen in die streken had, en wiens inkomen daardoor op duizend dollars dagelijks gesteld werd, stond bij den afgrond, en werd twintig voet door de uitbarsting voortgeslingerd. Hij sprong op en rende omstreeks tien of vijftien voeten verder, waar hij door twee man ondersteund en naar een werf op eenigen afstand van de bron vervoerd werd. Geen enkel kleedingstuk dan zijne schoenen en kousen was hem gebleven. Zijn haar, zijne vingernagels, zijne ooren, zijne oogleden waren zaamgeschrompeld tot niets; in dien toestand leefde hij nog negen uren. De hitte van het vuur was zoo ontzaggelijk, dat niemand het binnen honderd vijftig voeten kon naderen zonder zijne kleederen of huid te schroeijen. Het was het verschrikkelijkst en ontzaggelijkst woeden van het vuur, dat ooit door menschen is aanschouwd. Op vrijdag morgen nog sprong de olie al brandende met dezelfde regelmatigheid en spoed uit de wel, men berekende met een kracht van honderd vaten per uur, en bedekte den grond rondom met vlammende olie, een verlies voor de eigenaars van de bron van twintig tot vijf en twintig duizend dollars dagelijks. Geen menschelijke magt kan die vlammen uitdooven, en de olie zal branden tot de mijn uitgeput is; volgende wellen met hare stoomwerktuigen verbrandden, met een verlies van olie, dat men schatte bij Wadsworth's wel op drie honderd vaten dagelijks; bij Dobb's wel op twee honderd vijftig vaten; bij van Andon's wel op honderd vaten; bij T. Morian's wel op twee honderd vijftig vaten, en bij Hawley and Merrick's wel op twee duizend vijf honderd vaten dagelijks.

EEN CHINEESCH KREKELGEVECHT.

Nadat wij door onzen geleider in een afgelegen straat door een naauwe deur een onaanzienlijk huis waren binnengetreden, bevonden wij ons in een vertrek, in welks midden een ronde tafel stond, met rijk versierde randen van gesneden ivoor, waarop een fijn porceleinen, roodgeaderde kom stond. Rond die tafel en kom bevonden zich omstreeks vijftien heeren uit den hoogeren stand, alle vol verwachting en in gespannen aandacht. Tegenover elkaar stonden de beide secondanten van den ophanden zijnde strijd. Het sein tot een begin werd gegeven, en dadelijk verschenen twee heeren, elk met een kostbaar ivoren doosje, aan de bovenzijde van gouden traliën voorzien, in de hand, welke twee groote krekels in de porceleinen kom deden springen. Zoodra zij in de gladde kom elkander aanraakten, maakten zij een scherp knetterend geluid, en trokken zij dadelijk met dreigende gebaren terug. Daar deze voorbereidingen echter te lang duurden voor het ongeduld der aanschouwers, beval men de secondanten hen aan te zetten; deze namen hierop een strooha lm, waarmede zij de dieren zoo vlug wisten te tergen, dat het duidelijk was, dat deze dachten, dat de een den ander dit te weeg bragt. Zij stonden daarop tegen elkaar op, dansten, beten en worstelden, rolden en sprongen over elkaar, gleden voor- en achterwaarts, en bloedden en schuimbekten, totdat ten laatste stukken der huid en gedeelten der poten in de kom verstrooid lagen.

De toeschouwers, tot waanzin opgewonden, wedden om „vliegenkoeken," dat zijn koeken, waarin men in plaats van krenten vliegen heeft gebakken, een lekkernij, die wij in de maanden Julij en Augustus goedkoop konden genieten, zoo wij van onze vliegen een beter gebruik wisten te maken. Hier echter waren de vliegenkoeken slechts voorwendsel om de verboden geldweddingschappen achter te verbergen.

Ook ik was dwaas genoeg, mij met weddingschappen in te laten; mijn landsman had echter de voorzigtigheid mijn inzet te dekken, door op den tegenovergestelden kant evenveel te wedden. Wij meenden de zaak wel overlegd te hebben, doch de Chinezen waren nog vlugger. Onze weddingschap was tot honderd dollars geklommen, en het deed zich alles aanzien, dat ik de mijne zou winnen, toen door een onverwachte wending in den strijd de krekel waarop ik gewed had, het onderspit moest delven, en gedood werd.

Ik moest dus mijn honderd dollars betalen, en deed dit ook met genoegen, in het vooruitzigt, dat mijn vriend de zijnen daarentegen had verdiend. Terwijl men lagchende er toe overging, hem zijn winst uit te betalen, stortte plotselijk een Chinees bleek en ademloos het vertrek binnen, uitroepende dat drie mandarijns met soldaten het huis naderden. In een oogenblik waren alle lichten uitgedoofd, de porceleinen kom ter aarde geworpen, en alle zochten door de naauwe poort een goed heenkomen. Wij volgden den grooten hoop, en geraakten ten laatste onder dringen en stooten op straat. Hier viel mijn vriend met zijn hoofd in een papieren lantaarn, en ik over hem henen; in spijt dezer vernederende en dubbelde nederlaag konden wij ons niet onthouden te lagchen. Van mandarijnen en soldaten was geen spoor te bekennen; wij waren bitter bedrogen.

DE GEZELSCHAPPEN BIJ DEN PRESIDENT DER VEREENIGDE STATEN.

Het is een aangenomen gewoonte, die reeds van het eerste bestaan der republiek van de Vereenigde Staten dagteekent, dat haar politiek hoofd, de voorzitter, weinig of geene gezelschappen buiten 's huis bezoekt. Hij neemt geene uitnoodigingen aan bij zijne ministers of bij particuliere personen, zoo als wij dat nu èn dan Europesche vorsten zien doen. Ook bij bals, diners en soirées van de door hem erkende gezanten, verschijnt hij nooit. Hij is met betrekking tot de gezelligheid, gedurende de vier jaren van zijn voorzitterschap, tot zijn eigen huis beperkt, en in zeker opzigt een van de overige gezelschapskringen afgezonderde kluizenaar. Wil hij menschen zien, zoo moet hij hen in zijne tente uitnoodigen en zelf gastheer zijn. Een gevierd gast te zijn valt hem nooit ten deel.

De democratische denkwijze der burgers der Unie heeft deze instelling tot een gewoonte gemaakt. Dewijl de een zich zoo goed acht als de ander, zou de chef van den staat, wanneer hij eenmaal de uitnoodiging van een senator aannam, ook door een rijk geworden koopman of handwerker tot diezelfde eer worden aangezocht, en op die wijze zou er aan de uitnoodigingen en connectien geen einde komen.

Bij de gezanten van vreemde mogendheden zou zeker die reden niet bestaan. Hier moge misschien wel de afschrik voor verbindtenissen, voor „entangling alliances," zoo als men dit uitdrukt, een afkeer, welke den Amerikaan van oudsher bezielt, de reden geweest zijn van dit stilzwijgend verbod. Indien de president de gezanten van deze of gene mogendheid bezocht, zou men al spoedig staatkundige bedoelingen daarmede in verband brengen. De president beantwoordt dan ook geen bezoek en maakt geen staatsbezoek, van welken aard ook, zoo als wij dit nu en dan zelfs door de turksche sultans en de russische czaren zien plaats hebben. Hoogstens gaat hij des avonds in de duisternis te voet en incognito naar dezen of genen vriend, met wien hij iets te bepraten heeft, naar wiens gezondheid hij eens vernemen wil.

Bij zich te huis kan daarentegen de president zoo veel gezelschap zien als het hem lust, en als zijne middelen veroorlooven; ja, hij ontvangt die dikwijls meer dan hem aangenaam is. Het zoogenaamde „White House," het Witte Huis, een tamelijk eenvoudig en matig elegant ingerigt gebouw in Washington, is hem tot residentie en paleis gegeven. De arme president kan echter op dit paleis de engelsche spreuk niet toepassen: „my house is my castle," mijn huis is mijn kasteel, want de deuren tot het voorhof van dit huis staan altijd open en zoo ook de deuren tot het huis zelf. Geen schildwacht mag iemand den toegang beletten. De burgers der Unie, die gewoon zijn alle openlijke inrigtingen en staatsgebouwen als hun privé-eigendom te beschouwen, overal vrij, onaangemeld binnentreden, als een souverein binnen zijne domeinen, beschouwen meer of min het „White house" uit dat gezigtspunt. Verlangt iemand het met de zijnen te bezigtigen, zoo stapt hij binnen en beziet het, zonder den bediende van het huis, die bezwaarlijk een weigerend antwoord zou durven geven, veel om inlichting te vragen. Bij zulk een bezigtiging worden dan alle vertrekken door gedraafd, en de meubelen en bedden, schilderijen en kostbaarheden aangegaapt, als ware dat alles tot een openlijke tentoonstelling aldus ingerigt. Is de president niet in staatsbetrekking, en ziet hij toevallig uit zijn kamer, zoo rekent men het hem dikwijls nog niet eemaal tot dank, zoo hij, zich aan het gezelschap aansluitende, hun tot cicerone dient, hun de portretten van George Washington en van eenige anderen zijner voorgangers doet zien, en hun verder de weinige heerlijkheden toont, tot welker vruchtgebruiker de groote natie hem voor vier jaren heeft verkozen. Mijnheer X. en zijne „Lady," mevrouw X. zien dit alles aan met een gelaat, alsof zij dit uit hunne eigene middelen aldus voor hem hebben doen inrigten.

Behalve de officiele bezoeken, die de president regelmatig op zekere groote feestdagen van het jaar ontvangt, bij voorbeeld op den eersten Januarij van het corps diplomatique en op den vierden Julij, den gedenkdag der stichting van de Unie, van verschillende deputatien, en behalve de dagelijks wederkeerende beraadslagingen en zittingen met zijne ministers, met de mannen van zijn partij, met de gezanten der vreemde mogendheden, geeft hij ook elke week een algemeene audientie, waar een iegelijk toegang heeft.

Bij deze openlijke audientien werpt zich, om het zoo uit te drukken, Jan en alleman, op het arme hoofd van den staat om, al zij het ook voor slechts weinige oogenblikken, zijn opmerkzaamheid tot zich te trekken. Het hoofdthema der onderwerpen bij zulke audientien is het bekleeden van bezoldigde posten en betrekkingen. De candidaten, of liever de plaatsbejagers, dringen den president daarbij met een ijver en een onbeschaamdheid, die schier ons medelijden voor den gekwelden man zou opwekken.

De gronden, die zij als aanspraak op deze of gene winstgevende betrekking aanvoeren, zijn gewoonlijk gelegen in den ijver, dien zij aan den dag gelegd hebben bij het verkiezen van den nieuwen president. Deze zetten zij den president klaar en duidelijk, en om zoo te zeggen, met gebalde vuist uiteen. Zij bewijzen hem, dat hij het doorzetten van zijn verkiezing in deze of gene plaats of staat alleen aan hun ijver te danken heeft, aan de dagbladartikelen door hen ten zijnen voordeele geschreven, aan hunne opruijingen, aan hunne redevoeringen, aan den ijver, waarmede zij op hunne vrienden- en partijgangers gewerkt hebben, en dat hij hem daarvoor — ik wil als voorbeeld maar eens noemen — met de betrekking van gezant naar deze of gene mogendheid beloone. De pre-

sident hoort hem geduldig aan, haalt zijn notitieboekje uit zijn zak, slaat het „conto" der genoemde stad op, en leest den supplicant voor, hoe vele candidaten voor dien post zich reeds gemeld hebben. Hij noteert natuurlijk den naam van den nieuwen candidaat onder de vorigen, is ook bereid om zijne verdiensten naar waarde te schatten, doch kan hem niet vleijen met de vervulling zijner wenschen. Daarmede is echter de candidaat volstrekt niet gesticht; hij trekt een onvergenoegd gelaat; hij spreekt nog ijveriger met den president; het schijnt zelfs dat hij dreigt. Doch ook anderen hebben den voorzitter reeds dikwijls, als het ware het pistool op de borst gezet, en hem met hun vijandschap, met hun tegenstand in het parlement gedreigd. Een zeer invloedrijke, zeer vermogende dame, aan den president door vriendschap verbonden, heeft hem zelfs reeds eenmaal eenvoudig geschreven: ik verlang van u de plaats in Brussel voor mijn man. — De president kan zelfs het best beoordeelen, wiens bedreigingen en wiens verdiensten het meeste gewigt in de schaal leggen, en zulke personen zien hunne wenschen vervuld, terwijl hij de anderen schrapt.

Daar in den loop van het jaar steeds nu en dan door sterfgevallen of andere omstandigheden betrekkingen openvallen, duurt die jagt naar betrekkingen op de audientien van den voorzitter eigenlijk gedurende de vier jaren voort, dat hij zijn betrekking van president bekleedt. Het onstuimigst is die, zoo als men wel kan begrijpen, in den eersten tijd; en eigenlijk begint zij reeds langen tijd voor dat hij aan het bestuur komt, en zelfs voor de keuze van president afgeloopen is; want wanneer een diplomaat van invloed als candidaat voor den presidentalen zetel eenige kans op welslagen heeft, zoo verdringen zijne vrienden zich reeds rond hem. Zij vragen en verlangen dan reeds, op zijn landgoed in Pennsylvanie, of waar zijn woonplaats ook zijn moge, zulke particuliere audientien, zoo als zij, die te laat komen, hem die afdwingen in „White House." Daar sluiten zij dan reeds, zooals de Amerikaan dit uitdrukt, contracten met hem ter verdeeling van den buit. Ik stel ter uwer beschikking mijn welgeslepen pen, mijne ver hoorbare longen, mijne trawanten, en zal u met mijn geheelen aanhang ondersteunen. Doch daarentegen verlang ik voor mij en de mijnen die en die betrekkingen. Zoo luiden die contracten ongeveer, die men wel niet voor den regter brengt, doch die daarom dikwijls niet minder bepaald bindend zijn. Op die wijze komt een president, reeds te voren door vele geloften gebonden, in zijn betrekking, en moet dan zien, hoe hij de later lastig wordende candidaten of met eenige andere plaatsen, of met de verontschuldiging, dat hij thans andere, hoogere pligten te vervullen heeft, kan afschepen.

Behalve bovengenoemde audientien, welke op de bepaalde dagen wederkeeren, en welke de president geeft, zijn er vele gelegenheden, waarbij de vrije burger der republiek bij buitengewone tijden zich die nemen. Somtijds valt het de militaire corporatien, het schuttersgild, de compagnien der brandweer of andere vereenigingen der stad Washington in, om in de volle pracht hunner uniformen en decoratien een groote processie door de straten der stad te houden. Bij zulke gelegenheden zijn zij steeds gewoon ook het „White-House" een bezoek te brengen. Somtijds dringen zij dit huis binnen, en verlangen in corpore den president hun opwachting te maken, en hem van aangezigt tot aangezigt te zien. Somtijds zijn zij voldaan wanneer hij op het balkon of op den perron verschijnt, waar hij dan natuurlijk een aanspraak tot hen moet houden. Dikwijls echter stellen zij zich ook tevreden om met trommels, fluiten en trompetten het voorhof van het paleis door de eene poort binnen te treden en door de andere weder uit te trekken. Dit doen onder anderen ook de scholen van Washington met de sierlijk getooide leerlingen en onderwijzers, die op zekere dagen van het jaar met tallooze vaandelen en met trompetgeschal hunne processien houden. Somtijds komen zulke processien en *deputatien* ook van verafgelegene plaatsen; ja *zelfs* de politieke partijen van geheel verschillende kleur trekken, wanneer zij bij de verkiezingen of in het congres groote zegepralen behaald hebben, op die wijze voorbij het paleis van den president, en eischen onstuimig dat hij zich vertoone, al ware het zelfs dat de overwinning, welke men viert, een nederlaag voor de partij en kleur van den president was. In zulk een geval moet dan de president een feestrede aanhooren, die hem alles behalve aangenaam is, en moet hij hierop een antwoord van stapel doen loopen, dat alles behalve uit een welgemeend hart komt, en waarbij hij zich met eenige alledaagsche volzinnen moet zien te redden. Wie zich de tooneelen herinnert, die in de stormen der jaren 1848 en 1849 in de voorportalen van sommige vorsten zijn voorgevallen, kan zich een voorstelling maken van het gewone leven voor en in het „White House." De president is nagenoeg in denzelfden lastigen en onaangenamen toestand, waarin toenmaals zoovele vorsten en hertogen tijdelijk waren.

Tot dusverre over de maatschappelijke bijeenkomsten en de onvrijwillige bezoeken van politieke beteekenis, welke de president bij zich ontvangt. De eigenlijk gezellige bijeenkomsten bij hem, die niet om zaken worden aangelegd, maar slechts de genoegens van het gezellig verkeer ten doel hebben, zijn ook vele. Ten eerste is één morgen der week tot ochtendbezoek bestemd, dat men op een bepaalden tijd voor tafel in het Witte Huis zijn opwachting maakt.

Zulke spreekuren in den morgen op bepaalde dagen der week, hebben alle aanzienlijke familien, die in Washington wonen; de ministers en hoogere beambten, de senatoren en andere rijke en invloedrijke personen, de eene des maandags, de andere des dingsdags en een ander weder op een volgenden. Hij, die zich in de gezelschappen beweegt is

met de dagen bekend, waarop hij bij deze of gene familie bezoek moet afleggen. Bij die ochtendbezoeken verschijnen evenwel alleen meer of minder de habitués van het huis en die, welke zij willen binnenleiden. Zij gelden meer der familie en den dames, dan den heer. Men treft dan ook gewoonlijk alleen de vrouw des huizes of ook wel de volwassene dochters aan, zoo die er mogten zijn. De huisvaders en heeren hebben inmiddels zitting in het congres, zijn op hunne bureaux of in hunne bezigheden, althans dit wordt verondersteld. Het zijn in een woord eigenlijke „levées'' (bezoek na het opstaan,) zooals in Parijs de voorname familien en dames die afwachten en afleggen.

De wekelijksche levée bij den president is op denzelfden voet ingerigt als die bij een particuliere familie. Hij zelf verschijnt daarrbij gewoonlijk niet; „hij is aan de bezigheden.” Zijn gemalin of zijne volwassene dochters ontvangen de gasten. Is er, zooals bij den vorigen president het geval was, geen vrouw of dochter, zoo neemt een aardig nichtje, of eenige andere dame, door den voorzitter te dien einde in zijn huis genomen, de „honneurs” waar.

Vermoedelijk dewijl de president daar niet aanwezig is, worden deze ochtendbezoeken niet overloopen. Men treft er een meer of minder uitgekozen gezelschap, leden van rijke familien, jonge secretarissen en attachés van gezantschappen, ook menig oud heer van gewigt, die misschien vroeger een rol heeft gespeeld, en thans weder in het congres of eenige andere aanzienlijke betrekking is. Men heeft dan ook bij deze levées, wanneer de vertrekken niet overvuld zijn, en men zich gemakkelijk kan bewegen, niet zelden gelegenheid tot zeer aangename kennismaking, en ik geloof, dat zij bij menschen van smaak ook wel voor de aangenaamste bijeenkomsten worden gehouden, welke men op „White House” aantreft.

Ook zijn tuin stelt de president eenmaal per week voor het publiek open. Het Witte Huis is aanvallig gelegen. Aan den voorkant heeft het een voorhof, dat met fraaije boomgroepen is bezet en grenst aan een groot, fraai plein, dat ook door andere sierlijke huizen is omringd en op de wijze der Londensche squares een regt lieven tuin vormt. Aan de achterzijde helt de bodem, waarop „White house” gebouwd is, een heuvel mag men het niet noemen, langzaam naar den Potomac, en deze helling, die vrij lang is, maakt den tuin uit van het paleis. Het terrein is geheel naar de Engelsche manier als tuin aangelegd; men vindt er kleine boomgroepen en boschjes, groote graspleinen met prachtige bloembedden, die reeds onmiddellijk achter het slot een aanvang nemen.

Eenmaal in de week, op een bepaald avonduur, komt men in dit fraaije park bijeen om naar de muziek te luisteren, welke gewoonlijk door Duitsche kunstenaars aldaar wordt uitgevoerd. Dit is een klein, gezellig genoegen, dat de president voornamelijk ten genoege der burgers van Washington doet plaats vinden, daar de burgerstand aldaar het meest verschijnt. Dewijl echter het genot van dragelijke muziek in Washington tot de zeldzaamheden behoort, zoo maken anderen dikwijls ook gaarne gebruik van de aangeboden gelegenheid, zoodat men hier en daar ook wel de groote wereld vertegenwoordigd ziet.

„White House” deelt intusschen deze muzikale avonden met het capitolium (het huis, waar het congres bijeenkomt), waar ook een avond der week aan muziek gewijd is. De „pensylvanian Avenue” een anderhalve Engelsche mijl lange straat, verbindt „White House” in een regte lijn met het Capitolium, en is zekerlijk om die reden wel de voornaamste en drukst bezochte straat van Washington. Zij bevat prachtige winkels, en in haar golft de nijvere menigte tusschen het Capitolium en „White House” haar noord- en zuidpool op en neder. Langs hare trottoirs vindt men de voornaamste en schier de eenige promenade der elegante wereld. Op genoemde concertavonden stroomt de menigte of noordwaarts om de muziek in den tuin van den president, of zuidwaarts om die in den tuin van het Capitolium aan te hooren.

Bij deze muzikale soirees, die alleen in den zomer en in de lente plaats vinden, verschijnt de president gewoonlijk niet; hij laat de menschen zich naar krachten amuseren. Dus moet er noodwendig een dag bepaald worden, waarop hij dan ook zijn volk bij zich ontvangt en hij zelf de gastheer is. Dit kan natuurlijk alleen op een avond zijn, die niet aan bezigheden is gewijd, en zij hebben gewoonlijk des dingsdags plaats en zijn de voornaamste uren van gezellige bijeenkomst, welke de president geeft. De Amerikanen noemen die avonden, hoewel het woord hier vrij ten onpas gebruikt wordt, levées. Bij die levées dan zet de president zijne deuren wijd open, en alles, wat een zwarten rok bezit, is daarbij uitgenoodigd. Een bijzonder voorschrift voor het toilet, even als aan de Europesche hoven, waar de hoffourier „witte das, wit vest” of „zwarte das” en „halve rouw” verordent, bestaat er natuurlijk niet. Want rouw of halven rouw draagt men aan het hof van den president om niemand. Ieder verschijnt zooals zijn kleedermaker hem heeft uitgedoscht; zelfs is de rok geen vereischte en verschijnen ook velen in een overjas. De meesten kleeden zich natuurlijk zoo goed mogelijk, doch veeleer om zich zelven dan om den president. Aan bedienden is natuurlijk in de huishouding van den president geen overvloed. Ieder helpt zich zelven uit het rijtuig en verstopt in het voorhuis zijn mantel, hoed en stok zoo goed mogelijk. De meesten komen echter te voet.

Men vindt een suite van tamelijk wel met smaak ingerigte, goed gemeubeleerde en helder verlichte vertrekken. Veel pracht kan de president met zijne 25000 dollars jaarlijks niet ten toon spreiden en in New-York is er menig „marchant-prince”, koopman-vorst, die door veel meer weelde en gemak is omringd, dan het hoofd van de groote repu-

bliek. Digt bij den ingang in een der eerste vertrekken staat de president, zoodat de stroom der binnenkomende gasten hem voorbij moet. De burgers treden met vrouw en dochter aan den arm binnen. Daar de president hen allen onmogelijk kennen kan en zich toch moet houden, als kende hij de familie sedert langen tijd en als schatte hij haar hoog, zoo wordt hij hierbij geholpen door een paar adjudanten, die in alle stilte en snelheid den naam van den binnenkomende hebben uitgevorscht en dien nu den president toefluisteren. „De heer James Bradford Cook uit Ohio." De plaats, van waar zij oorspronkelijk gekomen zijn, wordt er steeds bij genoemd, even als bij de Russen het gouvernement. — Hoe gaat het u, mijnheer Bradford Cook? Blijde u bij mij te zien. Hoe bevindt zich uwe „lady"? zegt de president tamelijk luide, terwijl hij gelijktijdig de uitgestrekte hand van dien heer vat en met kracht schudt. Daarop drukt hij ook de hand van al de leden der Bradford-Cooksche familie, die binnentreden.

Dit handendrukken is een hoofdzaak voor dien avond en is het toppunt van de levée. De lieden komen om hun president de hand te schudden en hij mag dit bij geen hunner nalaten. Daar bij zulk een gelegenheid dikwijls meer dan duizend personen verschijnen, en daar zich vaak onder hen boschbewoners bevinden met duchtige vuisten, bij wien het schudden der hand dikwijls zoo krachtig geschiedt, als zaagden zij hout, zoo is dit een arbeid, die nog al inspant, en dien de president ook niet langer dan twee uren kan uithouden. Meestal verwijdert hij zich met een lammen arm, ja, dikwijls moeten zij zich daarbij den arm door hunne adjudanten doen ondersteunen. Men verhaalt van een der vorige presidenten, mij is ontschoten wie het was, dat hij ten gevolge van de ceremonie van het handschudden overleden is. Hij had een kwetsuur aan den arm, welke bij zulk een handdrukkende levée zoo zeer verergerde, dat het den dood ten gevolge had. Is den president van de voorbijtrekkende familie nog iets bijzonders bekend, zoo doet hij in der haast nog een paar vragen, doch dewijl reeds een nieuw paar de zaal is binnengetreden, zoo heeft hij ook niet veel tijd en laat hij de lieden al spoedig zijdwaarts naar de reeds gevulde vertrekken afwenden.

Hier treft men dan een bont gewoel aan van heeren en dames, welke aldaar het bij den president begonnen handdrukken voortzetten. Onder hen bevinden zich wel altijd personen, die de nieuwsgierigheid van een overzeesch reiziger kunnen opwekken, en in alle gevallen zijn de levées van het „White House" zeer belangrijke bijeenkomsten. De weinige wereldberoemde personen, welke Amerika vooralsnog bezit, heeft men kans hier het best te zullen genaken; en hier kan men bekend worden met den veroveraar van Mexico, den nog krachtigen generaal Scott, of met den voormaligen president van Texas, den door zijne ridderlijke avonturen bekenden generaal Houston, of met den vroeger zoo krachtvollen, vurigen, daarbij zoo zeer beminnenswaardigen, thans reeds ouden staatsman Lewis Cass.

Dewijl Washington de hoofdstad is van den magtigsten Amerikaanschen staat, de hoofdstad van het volk, dat zich bij uitsluiting Amerikanen noemt en in het Amerikaansche concert buiten twijfel de voornaamste rol speelt, zoo kan men op zulke levées hier meer personen van gewigt aantreffen, dan op elke plaats elders van het Amerikaansche vaste land. Hier worden alle magten van Europa talrijker vertegenwoordigd, dan in eenige andere stad der nieuwe wereld. Hier vindt men afgezanten uit alle deelen der wereld, van alle republieken en vorstenstaten bijeen. Daar kan men ook Japannesche afgevaardigden, of boden van den koning der Sandwichseilanden ontmoeten.

In de twee laatste tiental jaren zijn van Washington uit vele belangrijke, gedeeltelijk staatkundige, gedeeltelijk wetenschappelijke expeditiën naar alle deelen van Noord- en Zuid-Amerika, van den Noordpool tot aan Chili uitgevoerd. De leiders zulker togten, die steeds van Washington uitgaan, trof men het meest aan op de bijeenkomsten van den president. Zoo ontmoette ik daar eenmaal te midden van het bonte gewemel den bestijger van het Montoinsgebergte en ontwerper van den landweg naar den Stillen oceaan en door de woestijnen van Californië, den nog in jeugdige kracht bloeijende Fremont, een man van een aangenaam uiterlijk en beminnelijke manieren, dien men toen reeds als een candidaat voor den presidentalen zetel beschouwde. Een paar schreden verder stond de magere, doch goed gebouwde, met ijzeren wil begaafde reiziger der Noordpool, Dr. Kent Kane, die toen reeds door de ziekte was aangegrepen, die hij niet zou te boven komen en die hem te Cuba zijn graf deed vinden. Te midden van een groepje dames hooren wij den beroemden sterrekundige Maury spreken, zoo ver de golven van den oceaan zich uitstrekken om zijn kennis geacht en algemeen bekend; hij is een klein, bewegelijk man met een levendig oog, die het ongeluk heeft een weinig te hinken, waaraan hij èn zijn ongeschiktheid voor de zeedienst èn zijn tijd te danken heeft om zich aan theoretische bezigheden te wijden, waaraan hij den roem verschuldigd is, die hem te beurt valt om zijn oceanographie en aanverwante takken. — Ook de man, die het eerst aan de oude, verroeste poort rammelde van het Japannesche rijk en dit het eerst door een gedeeltelijk afgedwongen handelstraktaat en verbond van vriendschap voor de westelijke beschaving openstelde, bewoog zich in ons midden, de admiraal Perry, toen een welgedane, levenslustige zeeman, die zich van den rang van kapitein van een passagierboot tot admiraal en vlootvoogd had verheven, die thans echter ook reeds aan de natuur den tol betaald heeft.

Ook deze Amerikaansche beroemde mannen komen den Europeaan, die in zulk een gezelschap aan ridderorden, sterren en uniformen gewoon is, zoo veel te belangrijker voor, dewijl zij zich, be-

halve een gelaat vol uitdrukking, door niets van anderen onderscheiden. Zij dragen allen, tot zelfs de ministers en den president, de eenvoudige zwarte uniform, dat elk heer van dezen tijd draagt. Zooals bekend is, schenkt de Amerikaansche republiek hun, die zich aan haar verdienstelijk gemaakt hebben, niets anders dan klinkende munt, geene medaillen, kruisen, sterren of eereteekenen van welken aard ook; en zij veroorlooft haren dienaren ook niet, eeregeschenken en gaven van dien aard van eenige Europesche mogendheid aan te nemen.

Hierop bestaan zeer zeker uitzonderingen. Een zekere klasse der medeburgers van de inwoners der unie heeft het regt, niet alleen decoratiën en eereteekenen aan te nemen, maar ook om zich in volle pracht daarmede op de levées van den president te vertoonen. Men heeft niet zelden gelegenheid, daar te midden van die eenvoudige kostumen onzer beschaafde burgers en te midden der zijden kleederen der naar de laatste Parijsche mode gekleede dames, het wilde getatouëerde, bevederde hoofd van een Chippeway, een Sioux, een Irokees of van eenigen anderen zoon van het Indiaansche Westen te aanschouwen. Wanneer deze of gene petitionnerende afgevaardigde van een ver verwijderden stam zich binnen Washington's muren bevindt — en dit is bij den dwang, dien de groote republiek op de bewoners van haar uitgestrekt gebied uitoefent, bijna ten allen tijde het geval — zoo opent de president „de groote vader" der roodhuiden, zoowel als die der blanken zijne deuren, en men ziet hen met den ruigen mantel, tomahawk en adelaarsvederen, van hunne tolken en Indiaansche agenten vergezeld, ook deze soirée bezoeken; ook zij schudden de hand van den president en van andere groote mannen en gaan op denzelfden voet als elk ander met hen in die zalen op en neder, die zich aan hunne oogen zoo schitterend en prachtig moeten voordoen, als de lichtkamer der zon, zooals zij die in hunne overleveringen en liederen bezingen.

Een klein uitverkoren troepje van het gezelschap blijft meestal in de kleinere vertrekken in de nabijheid van den president; de massa echter trekt naar een groote zaal, die men aan het einde der overige vertrekken geopend heeft. Daar doet zich muziek hooren; hetzelfde orkest dat men in den tuin aantreft, heeft hier in een zijvertrek post gevat. Gedanst wordt er niet, doch vormt zich weldra, volgens een algemeene Amerikaansche gewoonte, een soort polonaise. De heeren, die geene dames medegebragt hebben, zoeken een andere uit en beginnen met haar in de zaal rond te wandelen. Aan het eene paar sluit zich al ras het andere aan, en op die wijze ontstaat in deze vergadering een kring van onophoudelijk voortwandelende personen. Indien de zaal meer personen bevat dan zij gevoegzaam kan, zoo begeven de bonte karavanen zich ook naar de aangrenzende vertrekken, tot aan een plaats waar de weg naauwer wordt, en de processie terugkeert naar de plaats van waar zij uitging, om daar de wandeling op nieuw te hervatten.

Velen wandelen in dien kring geduldig twee uren op en neder. In het midden van den cirkel vormt zich al spoedig een kern van stilstaande heeren, welke die schoone keten langs zich heen laten trekken, en zich van tijd tot tijd aan een wandelend paar aansluiten. Ik heb deze zonderlinge gewoonte in meer gezelschappen te Washington en ook te Nieuw-York opgemerkt, doch steeds bij personen van aanzien. Ter naauwernood zijn vijftig of honderd Amerikanen in dezelfde zaal bijeen, zoo ontstaat zonder dat men hierover spreekt of denkt, deze in de zaal rondwandelende polonaise, die dikwijls niet ophoudt, voordat men uiteengaat.

Ook op de stoombooten, bij een togt over den oceaan, wandelen de Amerikaansche heeren en dames, wanneer het slechts eenigzins dragelijk weder is, onvermoeid en wel geordend achter elkaar voort. Op stoombooten waar de beschikbare ruimte zoozeer beperkt is, en men toch de beenen eens wil bewegen, zonder een ander in den weg te loopen, heeft men de zaak goed overlegd. Vermoedelijk heeft die gewoonte van daar haar oorsprong genomen, en is zij door de zeelieden in de salons op het vasteland overgebragt, zooals zooveel bij de Amerikanen er aan herinnert, dat zij over de zee gekomen zijn, en dat zij een volk zijn, dat van zeevarenden afstamt. De natuurlijke rusteloosheid en bewegelijkheid der Amerikanen mag men hieraan ook wel toeschrijven. Het is alsof zij ook hun bezoek loopende moeten afleggen. Het vormt een scherpe tegenstelling met den kalmen geest, die de gezelschappen op het Europeesch vasteland ademen, waar men zich voor een gesprek met een dame liever op een gemakkelijke sopha nedervleit, en waar men te dien einde zooveel mogelijk een afgelegen hoekje opzoekt. Doch het ontbreekt inderdaad in Amerika nog dikwijls aan een ruime keuze van meubelen om op te zitten of uit te rusten, en mogten zij al eenmaal in sommige huizen aanwezig zijn, zoo zullen zij voor groote buitengewone gelegenheden wel uit de vertrekken worden verwijderd, opdat de zalen zoovele personen mogelijk zouden kunnen bevatten, en dan is het toch altijd nog te verkiezen, om in een gedrang zich te bewegen, dan bij een verstikkende massa menschen aan zijn plaats gebonden te zijn. — Ook eenige roodhuiden zag ik in die kringen van eindelooze processien ernstig en deftig met hunne overige landslieden door de zalen wandelen.

Eén kleur der huid wordt echter op die levées in het Witte Huis niet aangetroffen, en met een zekere zeer talrijke klasse zijner kinderen heeft de „groote vader te Washington" daar nooit de hand geschud, hoewel het aan geen twijfel onderhevig is, dat een gesprek met een beschaafden, een gestudeerden neger, zooals men verscheidene onder hen aantreft, veel aangenamer onderhoud zou opleveren, dan met zulk een trotsch-dommen,

onbewegelijk voor zich uitzienden Canadischen kaziek.

Korten tijd voor negen ure begint de muziek Yankee Doodle te spelen. Het is het teeken dat men moet opbreken, en dat men de levée van den president moet verlaten, die met dit hoogst triviale Amerikaansche nationnaal lied of ook wel met het edeler „Hail Columbia" gesloten wordt, even als alle officiële en openlijke bijeenkomsten in Engeland eindigen met het „God save the queen."

Dit vertrekken biedt, wanneer het gezelschap bijzonder talrijk is, eenige moeijelijkheden, wat betreft het terugvinden van hoeden, mantels, rokken en regenschermen, die men, zooals ik zeide, bij het binnenkomen hier of daar neder legt. Alles werpt zich in het voorhuis op de aldaar opgehoopte voorwerpen, en een ieder woelt onbarmhartig en zonder eenige inachtneming in dien hoop om zijn eigendom op te delven, en is ten laatste blijde, wanneer hij ter bescherming tegen koude en regen nog iets vinden kan, dat een ander heeft achtergelaten. Zoo iets althans beleefde ik bij een overtalrijke afscheidslevée van een der laatste presidenten. — Ik weet niet of het dikwijls voorkomt.

Overigens ziet men dat het bij alle gezelschappen in en bij het witte huis zeer matig toegaat, want ververschingen zooals ijs, thee of iets anders wordt daarbij niet aangeboden. Bals en gastmalen geeft de president niet; de voorschriften der spaarzaamheid verbieden zulks. Daarom is het ook een verstandige maatregel dat genoemde levée zoo vroeg, ik bedoel om negen uren, sluit. Een iegelijk heeft dan nog tijd overig om eenig ander gezelschap te bezoeken, dat in dit opzigt milder is. Betrekkelijk slechts weinige personen kunnen zich beroemen het zout en brood van den president genoten te hebben; want diners geeft hij zelden, en meestal slechts in beperkte kringen, waartoe alleen zijne intime vrienden of vreemdelingen uitgenoodigd worden, die hem bijzonder zijn aanbevolen. Nu en dan moet hij zich echter grootere diplomatische diners laten welgevallen, doch hiervan valt niet veel bijzonders of eigendommelijks mede te deelen.

Het droevigst bij dit geheele leven in het Witte Huis is mij steeds de wijze toegeschenen, waarop de president zelf ten laatste van al die plegtigheden van zijn woning afscheid neemt. Dit geschiedt zoo republikeinsch, ik bedoel daarmede zoo eenvoudig mogelijk, zoo zonder eenige vormen, ja, zelfs prozaïsch en ongezellig. Mij dunkt, dat evenzeer men het installeren van een president en zijn betrekken van het Witte Huis met de daarbij voegzame plegtigheid en feestelijkheid doet vergezeld gaan, men ook voor zijn plegtigen exodus, nadat hij zijn moeijelijke taak voor het vaderland volbragt heeft, de noodige zorg had moeten dragen. Wij vieren toch evenzeer de komst in dit leven door den doop, als het scheiden er van door de begrafenisplegtigheid. De bevelhebber eener veroverde vesting geeft zelfs de sleutels der poorten onder het inachtnemen van zekere plegtigheden en etikette aan de gelukkige tegenpartij over. Voor zoo iets is bij een aftreden van den president bij zijn verlaten van het Witte Huis niet gezorgd.

Wanneer de nieuw verkozen voorzitter, nadat hij op het Capitolium geïnstalleerd is, in zegepraal naar zijn nieuw verblijf trekt, is zijn voorganger reeds in alle stilte verhuisd, zooals bij ons de huurders van woningen doen, nadat hun termijn is verstreken. De oude president en de zijnen, wier ster voor de nieuw opgekomen zon is verbleekt, zijn reeds lang door een ieder vergeten. Ter naauwernood heeft een enkel persoon te midden van het gewoel acht op hen geslagen. Niemand heeft hem op den laatsten dag van zijn heerlijkheid een serenade gebragt; geen lauwerkrans of eenig ander onderscheidingsteeken is hem uitgereikt geworden. Slechts de een of de ander heeft toevallig gezien, hoe de vrouw van den oud-president of zijn dochter, terwijl haar man en vader op het Capitolium ten aanzien van geheel het volk afstand deed van zijn zetel, in een eenvoudig rijtuig en met allerlei pakkaadje beladen, door niemand vergezeld, de hofpoort van het Witte Huis is uitgereden.

Dit noem ik zeer ongezellig. Het is echter geheel in overeenstemming met den hoogst ondichterlijken, republikeinschen geest in Amerika. Deze geest heeft niet gewild, dat de president van het groote rijk na zijn aftreden nog eenig voorregt, eenige eer of onderscheiding zou ten deel vallen, Volgens onze Europesche begrippen moet een persoon, wiens betrekking zoo aanzienlijk was, dat hij gedurende vier jaren met sterke hand het roer van een groot staatsschip in storm en zonneschijn in handen hield, voor altijd in zeker opzigt onderscheiden zijn, zooals dit bij voorbeeld ook het geval was met de consuls van het oude Rome, die na hun aftreden steeds nog zekere voorregten in den senaat behielden; wanneer al niet in pracht en praal, zoo moest de gewezen president toch met de noodige middelen voorzien worden, om aan zijne behoeften te voldoen. Maar een president der vereenigde staten ontvangt gedurende den tijd van vier jaren een schadeloosstelling voor zijn verlies aan tijd; en voor de verteringen, waartoe hij is verpligt, een inkomen van 25000 dollars, en daarmede is het uit. Heeft hij daarbij niets kunnen besparen, zoo mag hij zelf zien, hoe hij naderhand als advokaat, als landbouwer of als postmeester rond komt. Hij keert geheel en al tot het vergeten leven terug, waaruit hij was opgetreden. Geen eereplaats in den senaat, geen titel hoe ook genaamd, geen purperen strook aan zijn kleed blijft hem. Het komt ons, bewoners van Europa, daarbij voor, alsof de republiek zich zelve daarbij in haar eer te kort doet.

Overigens laat ook nooit iemand zich in de maatschappij er iets op voorstaan, dat hij eenmaal de president der vereenigde staten is geweest. Op mijne reizen ontmoette ik toevallig een ex-president,

den heer P., in een der grootste hotels van Boston. Hij stond met eenige tabakrookers in de groote gelagzaal en dronk zijn rumgrog. Hij zelf nam zijn reiszak onder den arm en reed met ons in de omnibus naar den spoorweg. Op de reis werd hij op alle stations, waar hij vroeger, toen hij nog aan het hoofd van den staat stond, met luid gejubel zou zijn ontvangen geworden, geheel en al als elk ander reiziger zonder de minste oplettendheid bejegend. Nergens werd hij door vrienden of oude aanhangers omringd. Overal zag ik hem eenzaam en verlaten incognito zorg dragen, dat hij zoo spoedig mogelijk verder kwam. Daar hij buiten betrekking en zonder eenige magt was, had niemand hem meer noodig en scheen hij door zijne demokratische landslieden geheel en al vergeten te worden, wier ondankbaarheid voor bewezen diensten, zwakheid van gedachte voor plaats gehad hebbende gebeurtenissen, gebrek aan historische gehechtheid, geringschatting van alle groote geesten, van alle talenten en onderscheidende hoedanigheden ware vereischten en hoofdelementen schijnen te zijn van echt republikeinschen zin en geest.

Zoo een ex-president der Vereenigde Staten een weinig op zijne laauweren wil rusten, en zoo hij de zelfvoldoening wil smaken, dat zijn naam in het boek der wereldgeschiedenis worde opgeteekend, kan hij niet beter doen, dan snel na het nederleggen van zijn betrekking naar Europa te vertrekken. Daar zullen hem althans eenige dier bewijzen van eerbied en onderscheiding gebragt worden, welke toch in meerdere of mindere mate te midden zijner medeburgers zijn deel moesten zijn.

EEN NIEUWE TAK VAN NIJVERHEID.

Een ieder, die eenigzins belezen is, kent de meer ware dan wel geestige uitspraak van Liebig, den grooten scheikundige, dat men de beschaving van een volk kan afmeten naar de hoeveelheid zeep, welke het verbruikt.

Beter dan zeep, gelooven wij, dat het verbruik van papier als een maatstaf kan dienen bij het beoordeelen der beschaving van een volk. Wij zien althans, dat die staten, welke in beschaving het snelst voorwaarts streven, naar evenredigheid het meeste papier gebruiken. Daar die beschaving echter met rassche schreden voortgaat, moeten wij ook aannemen, dat het thans reeds hoog gestegen verbruik van papier steeds met rassche schreden zal toenemen. Het verbruik van die stoffen, welke gewoonlijk het grond-materiaal voor het papier leveren, namelijk de lompen, neemt echter zooals de ondervinding ons leert, niet in diezelfde mate toe als het verbruik van papier; integendeel, het neemt in die soorten, welke de betere kwaliteit van papier leveren, de linnen lompen, bepaald af *). Een natuurlijk gevolg daarvan is gebrek aan lompen en duur papier

Om in dit ongerief te voorzien heeft men, niet eerst nu, maar reeds voor jaren, getracht de lompen door een surrogaat te vervangen, en er zijn weinig producten uit het plantenrijk, die de geest van uitvinden en van speculatie hiertoe nog niet aangewend heeft. Het bleek dat een menigte vezelachtige stoffen, zooals hout, stroo, distelen, brandnetels, slingerplanten, wilde cactus, krullen en zaagsel van hout, bies en andere moerassige planten, wijnranken en allerlei onkruid †), bij een geschikte behandeling papier kunnen leveren, maar de kosten van productie bleken meestal zoo aanzienlijk te zijn, dat van een ernstige concurrentie met het lompenpapier wel geen sprake kon zijn.

In den laatsten tijd heeft men zeer goed geslaagde proeven genomen met maïs-stroo, en het schijnt inderdaad alsof deze stof door de taaiheid harer vezelen de papierstof uit lompen verre overtreft. Daar de keizerstaat Oostenrijk maïs in overvloed teelt, omstreeks zestig millioen centenaars jaarlijks, zoo behoeft men niet bevreesd te zijn, dat er ooit gebrek aan maïs-stroo zal ontstaan, en wanneer inderdaad ontwikkeling van beschaving en verbruik van papier in onderling verband staan, zoo behoeft de vooruitgang niet halverwege te blijven staan, daar ook het papiermaken niet achterlijk blijven zal.

De boven vermelde proeven om uit maïs-stroo papier te vervaardigen, hebben reeds sedert het jaar 1857 onder toezigt van den hofraad Auer plaats, directeur der staats-drukkerij en bestuurder van de keizerlijke papierfabriek Schlögelmühle, bij Gloggnitz, in Oostenrijk. De wijze waarop dit behandeld wordt is uitgedacht door den heer Diamant, een jongen techniker, die reeds vroeger den hofraad Auer een plan tot fabriekmatige ontwikkeling van zijn denkbeeld voorlegde, nadat hij vooraf te vergeefs had beproefd particulieren voor zijn plan te winnen. Hofraad Auer, wien het groote voordeel niet ontging, dat bij eenig welslagen het vervaardigen van papier uit maïs-stroo

*) Dat de lompen niet in dezelfde verhouding toenemen als het papierverbruik, is ligt te verklaren. Bij elken tak van nijverheid rigt zich de produktie naar de vraag. Hoe meer een artikel begeerd wordt, in zooveel te grooter hoeveelheid wordt het, en dus ook de ruwstof, gefabriceerd. Lompen kunnen echter niet willekeurig gemaakt worden. Of de papierprijzen hoog of laag zijn, zal de huisvrouw niet bewegen haar linnengoed vroeger of later tot lompen te maken. Dat linnen lompen steeds moeijelijker verkrijgbaar zijn, kan men verklaren uit de vlugt, welke in den laatsten tijd het gebruik van katoen heeft genomen. Voor dertig jaren b.v. was een katoenen hemd iets zeldzaams, en thans draagt men dit tot zelfs in den gegoeden stand. Een gevolg daarvan is: vermindering van den vlasbouw, verarming der linnenwevers en duurte van linnen lompen.

†) In het jaar 1765 verscheen te Regensburg een werk van Jakob Christiaan Schäffer, dokter der godgeleerdheid en wereldwijsheid enz., proeven en voorschriften om het plantenrijk tot zijn nut bij het maken van papier te gebruiken. Wij vinden daarin veertig voorschriften om papier te maken, waarbij wij om het zonderlinge slechts willen gewagen van: papier uit daksparren, dennen appels, bladen van meibloemen, aardappelen, wespenesten en koolstronken.

aanbood, wist van den toenmaligen minister van finantien de vergunning te verkrijgen om in de keizerlijke papierfabriek, onder leiding van Diamant, eenige honderden centenaars maïs-stroo tot papier te doen bearbeiden. Men maakte onderscheidene soorten van papier, die met betrekking tot taaiheid en witheid weinig te wenschen overlieten.

Een naauwkeurige berekening echter der onkosten toonde aan, dat het maïspapier met het lompenpapier, wat den prijs betreft niet kon concurreren, ten ware dat de fabriek op een plaats werd opgerigt, waar maïsstroo in de nabijheid genoegzaam voorhanden was; want de kosten worden aanmerkelijk verhoogd door het verre transport van de ruwstof, die in vergelijking van de lompen zeer zwaar van gewigt is. Dus kwam men op het denkbeeld, nogmaals een proef te nemen, en wel in maïsbouwende streken. Doch de geheele inrigting van zulk een fabriek vorderde sommen, die men aan een ongewisse uitkomst niet durfde te koste leggen. Men besloot dien ten gevolge om in het Banaat, waar maïs in overvloed verbouwd wordt, de proef te nemen met zoogenaamde lompenstof, dat is, men besloot een fabriek op te rigten, waar het materieel slechts de eerste stadiën te doorloopen heeft, om, na van de overtollige bestanddeedeelen gezuiverd te zijn, als gedroogde papiermassa naar de keizerlijke fabriek ter verdere bereiding te worden verzonden.

Ten gevolge van een onderzoek door zaakkundige beambten van het ministerie van finantiën ingesteld, bleek het, dat het district Roman Szent Mihaly aan het Begakanaal de gunstigste gelegenheid aanbood tot het oprigten van een fabriek van lompenstof. Men rigtte in eenige beschikbare rijksgebouwen een fabriek op, en na de noodige voorbereidende werkzaamheden en na aanschaffing der onontbeerlijkste werktuigen begon de fabriek den 6 Maart 1860, onder leiding van Diamant, haar werkzaamheid.

De tijd van proefneming, door den minister op 6 maanden gesteld, was den 6 September van hetzelfde jaar verloopen.

In weerwil van de vele ongunstige omstandigheden, waarmede het bestuur te kampen had, kan men den uitslag toch als bevredigend aannemen. Want het is gebleken, dat, hoewel lompenstof uit maïsstroo met lompenstof uit lompen, wat de kosten betreft, niet kan concurreren, bij een behoorlijk gebruik maken van de ondervinding, welke men opgedaan heeft, zooals waarnemen van een geschikt tijdpunt tot inkoop der grondstof, doelmatigere inrigting van werktuigen en meer geoefende arbeiders, — de kosten der productie zoo veel zullen dalen, dat het vervaardigen van papier uit maïsstroo een tak van industrie kan worden, welke voordeel zal afwerpen. Dit resultaat is voor de Oostenrijksche en vooral voor de Hongaarsche maïsbouwers van het grootste belang, zooals men wel kan begrijpen.

Hongarije brengt voort, volgens de laatste statistiek, omstreeks 25 millioen centenaars maïs (korrels) en dus minstens tien malen dit gewigt aan stroo. Indien men nu nagaat, dat het maïsstroo tot hiertoe voor de producenten nagenoeg geen waarde had, daar men het alleen als voeder voor het vee gebruikte of ook wel verbrand tot asch als mest op de bouwlanden strooide; wanneer men nagaat, dat een centenaar uitgezocht maïsstroo ongeveer met *f* 1.20 betaald wordt, zoo kan men begrijpen, hoeveel rijker de Hongaarsche maïsbouwers geworden zijn op het oogenblik, dat men zich ernstig in het groot op het vervaardigen van papier of lompenstof uit maïsstroo gaat toeleggen.

De Oostenrijksche regering is nu voornemens een grootere proef te nemen om te onderzoeken, welke de onkosten zullen zijn, wanneer men in plaats van het geheele stroo alleen de bladen gebruikt, die de maïs-aar omringen. Volgens de verkregen ondervinding bestaat er alle grond om te veronderstellen, dat het transport dezer fijne, naar verhouding zeer ligte bladeren niet duurder te staan komt, dan dat van lompen. Daar nu een centenaar maïsbladeren, ter regter tijd, *onmiddellijk* na den oogst, gekocht en wel op een gunstige plaats, waar het stroo goedkoop is, goedkooper te krijgen zal wezen dan een centenaar lompen, zoo kunnen zich de fabrikanten, met inbegrip van het transport, een even zoo goedkoope, zoo niet goedkooper grondstof aanschaffen, als de papierfabrikant van lompen. Op grond dezer veronderstelling zal de nieuwe proeve met alle noodige werktuigen in de rijk ingerigte keizerlijke fabriek Schlögelmühle gedaan worden. Om een goed overzigt te behouden over de winst, die men verwacht, zullen deze proeven, geheel afgezonderd van de lompenfabrikatie, onder het onmiddellijk bestuur van den hofraad Auer gehouden worden.

De ondervinding, die men tot hiertoe bij het papiermaken uit maïsstroo heeft opgedaan, heeft tot onderscheidene belangrijke feiten geleid, als: ten eerste, dat men zelfs uit het slechtste gedeelte van het maïsstroo, de stengels, allerlei soort van papier kan maken; ten tweede, dat de vezelen van het maïsstroo een taaiheid bezitten, welke die der lompen, zelfs van linnen lompen, overtreft. Deze daadzaken bewijzen, dat het maïsstroo meer dan eenig ander product uit het plantenrijk, tot het maken van papier geschikt is. Wat de groote taaiheid der vezelstof van de maïsplanten betreft, zoo is dit een voordeel en een nadeel. Een voordeel, dewijl zij aan het papier een meerdere duurzaamheid verzekert; een nadeel, dewijl zij de onkosten der fabrikatie verhoogt. Want om het vermalen en kleinsen, zoo ook het bleeken der vezelen van de maïsplant te bewerkstelligen, heeft men grooter kosten aan tijd en hulpmaterialen (brandstof, kalk, zwavelzuur), dan bij het gebruik van reeds ten halve verteerde lompen. Overigens is dit een nadeel, waarin door den vooruitgang der kunst ook in dit fabrikaat wel te gemoet zal worden gekomen.

De uitslag der ondervinding, welke men tot hiertoe in het vervaardigen van papier uit maïsstroo heeft verkregen, komt hierop neder:

Van alle planten, die men aanbouwt, is maïsstroo het beste surrogaat voor lompen.

Het papier, uit maïsstroo vervaardigd, is aan dat, uit lompen gemaakt, in vele opzigten gelijk te stellen, en wat duurzaamheid betreft verdient het de voorkeur.

Er bestaat gegronde hoop, dat, gedeeltelijk door een gemakkelijker verkeer, gedeeltelijk door een verbeterde methode van bereiding, de kosten der vervaardiging zoo zeer zullen verminderen, dat het papier uit maïsstroo even goedkoop verkrijgbaar zal zijn, als dat uit lompen.

Het is dus te verwachten, dat het papier van maïsstroo het papier uit lompen zal verdringen, niet alleen in het binnenland, maar dat het ook een voorname tak van handel in Oostenrijk zal worden.

Daarbij openen zich voor de maïsbebouwers, even als voor de papierfabrikanten, in die landen, waar maïs aangebouwd wordt, de gunstigste vooruitzigten, en men kan den ijver begrijpen, waarmede het staatsbestuur in Oostenrijk, waar zooveel maïs aangebouwd wordt, dezen nieuwen tak van handel aangrijpt; want het geldt hier een niet onaanzienlijke verhooging van het nationale vermogen en een vermeerdering van belastingen. Den privaathandel zullen natuurlijk de proeven en ondernemingen, ten koste van den staat gedaan, zeer goed van pas komen.

EEN BEZOEK IN POMPEJI.

Het was in het jaar 1748, toen een landman, aan den voet van den Vesuvius, bij het graven van een bron, op de overblijfselen van een huis, en toen dit puin was weggeruimd, op een beschilderde kamer stiet, en daardoor het eerste spoor van Pompeji ontdekte. Meer dan anderhalf duizend jaar was in de aarde verborgen geweest, wat vroeger zoo onverwacht en zoo ontzettend den dood had gevonden. Toen stond zij het weder af, of liever ontrukte men het haar, om door de gedenkteekenen des doods en der verwoesting, de wetenschap en kunst nieuw leven bij te zetten. Reeds vroeger had men bij het bouwen van een koninklijk paleis te Portici, Herculanum ontdekt. Toen zat Karel III op den troon der beide Sicilien, de eenige der Italiaansche Bourbons, welke de geschiedenis onder de wijze en goede vorsten rangschikt. Hij bewees een buitengewoon belang te stellen in deze nieuwe ontdekking, en beval ten spoedigste de opdelving te beginnen. In het jaar 1755 was het amphitheater reeds aan het daglicht gebragt, en zoo duurden dan, trouwens met afwisselend geluk, al naar dat de regering met de zaak al of niet was ingenomen, de werkzaamheden tot op dezen dag voort, en men heeft in een tijdsverloop van 113 jaren, juist een kwartier der stad aan de weet- en nieuwsgierige oogen van het tegenwoordige geslacht blootgelegd.

Wij gelooven onzen lezers geen aanschouwelijker beeld van het verleden en het tegenwoordige dezer zeer belangrijke en grootsche overblijfselen van vroegeren tijd te kunnen geven, dan wanneer wij het verhaal van een ooggetuige uit die tijden, aan het onze vooraf doen gaan. Plinius, de Jonge, die zich den 24 Augustus van het jaar 79 na Christus, met zijn oom, den bekenden natuurvorscher, te Micena, de toenmalige ankerplaats der Romeinsche vloot, bevond, verhaalt ons als volgt: Reeds sedert verscheidene dagen hadden wij stooten van aardbevingen gevoeld. Wij waren hiervan niet zeer ontsteld, daar dit in Campania dikwijls plaats had. Deze keer waren deze stooten echter zoo hevig, dat zij alles, ook het sterkste, niet alleen hevig deden schudden, maar ook dreigden te vernietigen. Hoewel het ochtend was, was het licht buitengewoon zwak en ontoereikende. Alle gebouwen trilden, en hoewel wij op een open plein stonden, zoo moesten wij echter door naauwe straten, om op die wijze het gevaar en de stad te verlaten. De menigte volgde ons in de grootste ontsteltenis, en zooals dit bij door schrik bevangen gemoederen gewoonlijk plaats heeft, dat vreemde raad hooger aangeschreven staat, dan die van eigenen, zoo verdrong men zich rondom ons, en volgde ons op onzen weg. Toen wij een eind weegs gegaan waren, hielden wij te midden van een hoogst gevaarlijk en ontzettend tooneel stil. De wagen, dien wij buiten op ons hadden doen wachten, schommelde zoo heen en weder, dat wij zelfs op vlakken bodem, na groote steenen voor de wielen gelegd te hebben, dien niet tot stilstand konden doen komen. De zee scheen in zich zelve terug te stroomen, en door het beven der aarde van de oevers verdreven te worden. Het strand strekte zich veel verder uit, en verscheidene zeedieren bleven op het drooge liggen. Van de andere zijde van de golf verhief zich een ontzettend donkere wolk; zij barstte los, terwijl zij slangvormige vlammen ontwikkelde, en ontlastte een massa vuur, dat men het beste bij een verschrikkelijken, geheel buitengewonen bliksem kan vergelijken. Weldra daarop scheen de wolk te dalen en den geheelen oceaan te bedekken, en inderdaad was van het eiland Capri en het voorgebergte te Micena niets meer te zien.

Mijn moeder bezwoer mij, snel te ontvlugten, hetgeen mij, bij mijn jeugdige vlugheid, wel gelukt zou zijn. Wat haar zelve betrof, zij meende dat hare jaren en zwaarlijvigheid haar de vlugt onmogelijk maakte; zij wilde intusschen gaarne den geest geven, wanneer zij de overtuiging had, dat ik gered was. Ik weigerde echter ten sterkste haar te verlaten, nam haar bij de hand en bragt haar

verder. Slechts zeer ongaarne gaf zij haar toestemming, en bleef voortdurend klagen, dat zij mij in mijn vlugt belemmerde. Toen begon reeds asch op ons te vallen, al ware dit dan ook niet in groote hoeveelheid. Ik keerde mij om, en zag een dikken rook, die als een gezwollen beek achter ons kwam aangerold. Daar het nog licht was, stelde ik voor, de straat te verlaten, opdat mijn moeder in de duisternis, die ons dreigde, niet door de ons volgende menschenmassa zou doodgedrukt worden. Ter naauwernood hadden wij de straat verlaten, of dikke duisternis overviel ons, niet die van een bewolkten of door de maan slecht verlichten nacht, maar een volmaakte, geheele duisternis, die door geen enkel licht werd opgehelderd. Men vernam niets dan het jammeren van vrouwen, het weenen van kinderen en het geroep der mannen. De een riep om zijne kinderen, de andere om zijne ouders, en deze weder om een echtgenoot, want men kon elkaar alleen aan de stem onderscheiden. Anderen jammerden luide om hun eigen lot en dat der hunnen. Velen wenschten te sterven uit vrees voor den dood, anderen smeekten de goden om hulp. De meesten stelden zich voor, dat de laatste en eeuwige nacht gekomen was, en dat met dezen goden en wereld ten onder zouden gaan. Onder hen waren er ook, die de werkelijke ramp nog door een ingebeelde vergrootten, door anderen wijs te maken, dat Micena in brand stond.

Eindelijk brak een schemering van licht door. Wij hielden het veeleer voor den voorlooper van een nieuwe uitbarsting van vlammen, dan voor datgeen wat het werkelijk was, namelijk het wederkeeren van het daglicht. Het vuur bleef intusschen vallen. Daarop werden wij weder in de diepste duisternis gehuld. Een hevige aschregen volgde. Wilden wij ons niet laten verbranden, zoo moesten wij van tijd tot tijd de gloeijende asch, die ons bedekte, van ons schudden. Langzamerhand verdween de duisternis als een rookwolk. De dag keerde werkelijk weder terug en zelfs scheen de zon, hoewel zeer zwak, als bij een zonsverduistering. Alles wat zich aan onze sterk aangetaste oogen voordeed, scheen veranderd en met witte sneeuw bedekt. Wij keerden naar Micena terug, waar wij ons zoo goed wij konden van onzen schrik herstelden, en bragten tusschen hoop en vrees een angstigen nacht door. Het laatste gevoel was helaas, overwegend, want de aardbeving duurde voort, terwijl eenige overspannen hoofden rondliepen, om hun ongeluk en dat hunner vrienden nog door verschrikkelijke voorspellingen te verergeren.

Aan den tegenovergestelden oever van de golf van Napels, vier Duitsche mijlen in een regte lijn van de plaats verwijderd, waar zich de Romeinsche autheur bevond, heerschten op hetzelfde uur van denzelfden dag alle verschrikkingen van het vernielende element. Daar lag digt aan den oever van den wild zwoegenden berg de bloeijende hoofdstad van het zonrijke Campania, het bekoorlijke, weelderige, vrolijke Pompeji, het veelbezochte zomerverblijf van de Romeinsche patriciërs. Hetgeen eenige plaatsen, zooals Napels, Baja en Micena, alleen tot schrik verstrekte, was den bewoners van Pompeji en eenige andere naburige plaatsen tot verdelging. Slechts weinig van hunne bezittingen kunnende redden, vlugtten de inwoners, 20,000 in getal, snel naar alle rigtingen. Verscheidene hunner werden door asch overstelpt en de stad zelf werd hun tot een groot graf, waarbij de asch, die hen bedekte, de witte lijkkleed was.

Wanneer wij thans de plaats dier verwoesting opzoeken, nadat nogmaals honderd jaren sedert haar ontdekking voorbij gegaan zijn, zoo vertoont zich een onvergelijkelijk gezigt aan onze oogen.

Door de „poort der marine" betreden wij het binnengedeelte der stad. Daar buiten is alles leven en bont gewemel, een beeld uit den tegenwoordigen tijd; daar binnen heerscht ernstig stilzwijgen, diepe rust, een eeuwige werkeloosheid. In snelle vlugt heeft ons de spoorwagen van Napels hierheen gebragt. Onder de veranda van het digt aan de „station Pompeji" gelegen logement is het alles een haastig heen en weder loopen van touristen uit alle natiën, waaraan zich het geschreeuw der koetsiers, de bedrijvigheid der bedienden en de muziek van Italiaansche troubadours en Italiaansche bedelaars paart. Aan het hek van den aarden wal, welke de stad omringt, worden wij door een aantal daartoe aangestelde ciceronen aangehouden. Een langdurig dingen over en weder betrekkelijk den prijs, waarvoor men ons zal rondvoeren, stelt ons ongeduld op harde proef. Eindelijk hebben wij ook dit laatste schandaal achter den rug en wij treden de uitgestorven stad binnen, waar wij eensklaps door al den ernst van het vergankelijke worden omringd en de geest van de klassieke oudheid alle hedendaagsche beelden van het Italiaansche leven bij ons verdrijft.

Doch wij willen niet verder de vlugt onzer voorstellingskracht in deze vreemde, grootsche, verledene wereld volgen, maar met kalmen, onderzoekenden blik nagaan, wat zich aan ons oog voordoet.

Pompeji is in elliptischen vorm gebouwd en zijn omvang kan wel een Duitsche mijl bedragen. Het is rondom van muren omringd, met uitzondering van de zuidwestelijke zijde; hetzij dat die wal daar tijdens het beleg door Sulla werd vernietigd, hetzij dat de steile helling naar de zee dit als noodeloos deed voorkomen. De muren zijn uit zwaren duf- en travertijnsteen zonder cement zeer solide en van een aanmerkelijke breedte opgetrokken en grootendeels dubbeld, de buitenste vijf en twintig, de andere omstreeks veertig voeten hoog, en beiden door een vijftien voeten breeden aarden wal verbonden. Op de steenen treft men nog vele pelasgische en oscische inschriften. Eenige torens, meestal in de nabijheid der poorten, bedekken den aarden wal in zijn geheele breedte; zij hebben boogswijze gebouwde gangen om de troepen door te laten, en openingen voor de uitvallen der belegerden. Blijkbaar later ge-

bouwd dan de muren, zijn zij thans door opzettelijke vernieling nog slechts bouwvallen. — Acht poorten leiden naar Herculanum, den Vesuvius, Capua, Nola, den Sarno, Nocera, Stabia, thans Castellamare, en naar de zee.

De straten zijn meestal zeer naauw en alleen in de grootste kan het mogelijk zijn geweest, dat twee wagens, zelfs van geringe breedte, zooals de ouden die gewoon waren, voorbij elkaar konden komen. Het plaveisel bestaat uit groote, hoekige, in elkaar passende lavablokken. Aan de beide zijden ziet men omstreeks een voet hooge trottoirs; het wagenspoor is nog duidelijk te zien; ook treft men hier en daar steenen aan voor het te paard stijgen der ruiters, en gaten in de zijwegen, om de paarden vast te binden. Op de hoeken der straten zijn bronnen en in het oog vallende reliefs op het plaveisel, welke tegen kwade betoovering moeten beveiligen, geen zeldzaamheden. De straten zijn meestal regtlijnig en worden regthoekig door anderen doorsneden.

Bij de woningen van particulieren is het niet altijd mogelijk, den naam van den eigenaar te bepalen; men noemt die daarom gedeeltelijk naar de schilderijen en standbeelden, welke men er in gevonden heeft, zoodat men heeft een huis der danseressen, van den Faunus, van Narcissus, Apollo, Adonis, Meleager, Castor en Pollux, van den dramatischen dichter; gedeeltelijk naar vorstelijke of hooggeplaatste personen, in wier tegenwoordigheid zij opgedolven werden, bij voorbeeld: het huis van den hertog van Toscana, van den koning van Pruissen, van den keizer Joseph, van den generaal Championnet, van den grootvorst van Rusland; gedeeltelijk naar het vermoedelijk beroep der eigenaars, zoodat men heeft het huis van den dokter, dewijl daar medische werktuigen gevonden werden, van den hoefsmid, van den apotheker, van den beeldhouwer enz. De meeste dezer particuliere woningen zijn van *één* verdieping; slechts de meer gegoeden tellen er twee en sommige drie. De winkels zijn naauw en bekrompen en gelijken schier allen elkaar; zij hebben vooraan eenige ruimte voor de zaak en zijn naar de straat wijd open, met een groote gemetselde toonbank en een kleine fornuis, alsof het restauratiën waren; achter grenzen zij aan een of twee donkere woonvertrekken; vensters vindt men nergens. Het was dus in die tijden, zooals het nog is, en de toenmalige wijnhuizen en cantinen schijnen even zoo weinig verandering ondergaan te hebben, als de visschers en schippers, die wij op het muurschilderwerk in Pompeji met dezelfde roode zakvormige mutsen vinden afgeschilderd, als hunne Napelsche confraters nog heden ten dage dragen. Deze winkels dragen, velen boven de deur in zwarte en roode kleuren, den naam van den koopman; bij andere inrigtingen duiden figuren in „terre cuite” aan, wat daar binnen te krijgen is; zoo geeft een geit een melkwinkel, twee mannen, die een amphore of kruik met twee ooren dragen, een wijnhuis; twee vechtenden een school voor gladiatoren of zwaardvechters; een jongen, die, op den rug van een ander vastgehouden, door een man geslagen wordt, een school (?) te kennen.

Hoewel de huizen der rijkeren ruimer zijn, duidt toch hun geheele inrigting op een volk, dat gewoon was het grootste gedeelte van den dag onder den vrijen hemel door te brengen. De ingang, die op straat uitkomt, is steeds zeer bescheiden; de localiteiten ter wederzijden schijnt men gewoonlijk aan kooplieden, herbergiers enz. verhuurd te hebben, dat, te oordeelen naar de opschriften, die men hier en daar in de muren aantreft, den eigenaar een goede som gelds moet hebben opgebragt. Het overige gedeelte van het huis schijnt, even als het leven der Romeinen, in twee deelen gesplitst te kunnen worden, een openbaar en een bijzonder. In het eerste treft men een opene plaats, area, aan, welke door zuilengangen omringd is, waarin men een of meer vertrekken heeft aangebragt om te vertoeven, en de loge van den portier; daarop volgt het atrium, de voorzaal, waar de patriciër zijne clienten gewoon was te ontvangen; de muren zijn met schilderwerk en arabesken versierd; de vloer daarentegen is altijd van mozaïk; ter zijde ziet men somtijds nog kleine vertrekken en de verblijven voor vreemdelingen, de hospitia. In het tweede binnenste gedeelte is een ruime, in het midden geheel vrije plaats, peristylum, omringd door een overdekte colonnade, die het dubbelde doel heeft van naar de verschillende vertrekken te leiden en bij regenachtig weder als wandelplaats te dienen. Hier vinden wij den tuin met zijne standbeelden en een vischvijvers, de woon-, slaap- en badkamers en den salon. Geen dezer huizen bezit echter een schoorsteen, ofschoon men koolen gevonden heeft; eigenlijk gezegde woningen voor armen heeft men tot heden ook nog niet opgedolven (misschien wel, dat Pompeji geene armen had), even zoo ontbreekt het nog aan paardestallen en koetshuizen; de skeletten van paarden, die men gevonden heeft, lagen over de binnenplaats der herbergen verspreid. De chirurgische werktuigen duiden een hoogen graad van geneeskundige kennis aan, doch van een ziekenhuis is nergens een spoor te vinden. Volgende opdelvingen zullen ongetwijfeld hierover veel licht verspreiden.

De straat der graven, die in het westelijk gedeelte buiten de stad voert, heeft een geheel en al Romeinsch karakter. Dat gedeelte hetwelk voor de poort Herculanum is gelegen, vormt een soort van voorstad, zooals het schijnt, het aristocratische gedeelte; hier is ook de villa van Diomedes, een der grootste particuliere woningen, welk een rijke bron opleverde van kleinodiën, huisraad, statuetten, schilderijen en munten; twee menschelijke skeletten vond men bij de tuinpoort, en achttien andere, grootendeels met gouden hals- en armbanden in de binnenvertrekken. Het geringe aantal skeletten, dat men over het algemeen in Pompeji aantrof, doet vermoeden, dat het de meeste bewoners mogt gelukken te ontkomen. Ook doen de

vele gaten, die men in de muren gehouwen vindt, veronderstellen, dat de bewoners mogten slagen in de vlugt, zoo men die openingen althans niet op rekening moet brengen van latere, belangzuchtige gravers.

Met uitzondering van weinig fresco-schilderijen, amphoren, statuetten enz., zijn alle voorwerpen, welke men opgedolven heeft, reeds lang naar Napels in het Museo Borbonico vervoerd, waarheen ook nog thans alle nieuw ontdekte schatten der kunst, tot zelfs de muurbeschilderingen, die men zeer geschikt weet uit te breken en te vervoeren, overgebragt worden.

Tegenover de villa van Diomedes is een herberg, en verder op, even als aan gene zijde der poort ziet men de grafteekenen dér aanzienlijkste familiën. Ook de villa van Cicero, het huis der Vestaalsche maagden met zijn verwelkomend „Salve" boven de deur, welks innerlijke versieringen evenwel niet zeer van vestaalschen aard zijn, en een tolhuis vindt men in die straat. Behalve genoemde woningen zijn nog bijzonder opmerkenswaardig: het huis van Sallustius, van Pansa, van den Centaurus, de herberg in de Mercuriusstraat, en het zeer belangrijke huis van M. Lucretius. De jongste opgravingen hebben in de nabijheid van het groote theater nog verscheidene zeer belangrijke woningen, met goed onderhouden schilderwerk aan den dag gebragt.

Van de openbare gebouwen zijn de meesten aan den zuidelijken kant van Pompeji geplaatst. In de grootschheid der opvatting, den rijkdom en den kunstzin der uitvoering, herkennen wij de verheven rigting, die zich in den geest der ouden steeds aan ons openbaart.

Van de tempels noemen wij alleen dien van Jupiter, welke zoo rijk aan zuilen is; hij wordt in edele schoonheid slechts overtroffen door den tempel van Venus, 150 voeten lang, bij 75 voeten breed, die door een portique van 12 voeten breedte, met 48 dorisch-korinthische zuilen is omringd; verder den zoogenaamden griekschen, ook Neptunus- of Herkulestempel, het oudste gebouw der stad, en, helaas! schier geheel vernietigd; en den tempel van Augustus of het Pantheon, met vele standbeelden en rijke decoratiën, doch ook van een overvloed van spijzen en dranken voorzien, waarvan men de overblijfselen heeft gevonden; even zoo doen de culinarische muurbeschilderingen vermoeden, dat hier ter eere der goden somtijds dapper getafeld werd. Het Iseon of aedes Isidis, dewijl de Isis-Cultus, bij de wet verboden, alleen geduld kon worden, is vooral om zijn oudheid belangrijk; hier werden vele skeletten gevonden, onder anderen dat van een man die zich met een offerbijl door twee muren een opening had gebroken, doch bezweek voor hij bij den derden muur hierin geslaagd was. In het binnenste des heiligdoms staat een lang hol piedestal voor standbeelden, met lage zijdeuren aan de trappen, waardoor de priesters ongezien konden binnensluipen, om aldus hunne orakels, als gingen die van het beeld uit, te kunnen doen hooren. In alle priesterlijke woningen vond men aanzienlijke sommen geld.

Gebouwen van een algemeen nuttige strekking telt Pompeje velen; daar zijn: twee bakkerijen, waarin vaatwerk, vormen, koorn en meel gevonden werd; een muziek-academie; een stedelijke schatkist, een koornhuis met de algemeene maten voor olie, koorn en wijn. In een gevangenis vond men onderscheidene skeletten nog met de ketenen aan de voeten.

Verder zijn nog opmerkenswaardig: het raadshuis; het forum met zijne standbeelden en colonnaden, de grootste en fraaiste plaats der stad; het driehoekige forum; de openbare baden voor beide geslachten, waarin wij de doelmatige, gemakkelijke en weelderige inrigtingen moeten bewonderen; de basilica (openbare gaanderijen voor volksbijeenkomsten), met hare onderaardsche gewelven voor misdadigers; verder een klein theather (odeon) en het groote theater; dit laatste kon meer dan 5000 menschen bevatten; men kan duidelijk het parterre of de bevoorregte plaatsen, waar de tribuins, ridders en andere aanzienlijken hunne zitplaatsen hadden onderscheiden; het orkest met een verhoogd bisellia voor de personen van het meeste gewigt; achter het parterre de amphitheatersgewijze stijgende zitplaatsen voor de Plebejers; en ten slotte, hoog in den „engelenbak" op de manier van onze loges van elkaar gescheiden, en door een dun traliewerk voor de nieuwsgierige blikken van het publiek beveiligd, zaten de vrouwen. In het oostelijk gedeelte van de stad is het amphitheater, zooals gewoonlijk in elliptischen vorm; de grootste middellijn houdt 430 voeten, trouwens is dit kleiner en minder oud dan dat te Santa Maria di Capua, doch beter onderhouden; de inrigting is nog heden ten dage duidelijk te onderscheiden. Volgens een naauwkeurige berekening kunnen hier meer dan 10,000 personen plaats nemen. Wanneer wij dit bedenkende in aanmerking nemen, dat volgens Dio Cassius de burgers bij de uitbarsting van de Vesuvius juist in het theater waren, kunnen wij het geringe aantal menschenlevens, dat men te betreuren had, begrijpen. De asch- en vuurregen sneed hun den terugweg naar de aan het verderf gewijde stad af, en liet hun alleen een ontvlugten naar het oosten over.

Nabij het groote theater lag de kaserne, waarin men allerlei wapentuig, sieraden, arm- en halsbanden heeft gevonden. Deze laatsten behooren ontegenzeggelijk aan dames, die behalve de zonen van Mars dit huis schijnen bewoond te hebben. Van de 63 skeletten, welke men in deze kaserne heeft opgegraven, lagen er 34 aan den ingang der deur, misschien de wacht, welke op dien dag van rampspoed trouw op haar post den dood vond.

Dit zijn in algemeene trekken de vormen, waaronder de oude stad zich aan ons voordoet. Doch Pompeji ligt niet meer geheel in Pompeji. Het Napolitaansche museum bergt er een voornaam deel van; wij bedoelen de kunstschatten, de opschriften, de mozaïeken-vloeren en het huisraad. Om die Romeinsche stad volkomen te begrijpen, is het onvoorwaardelijk noodig ook hier eenige

Luister, de Koekoek!

uren, ja zoo het kan, eenige dagen te vertoeven.

In zeven zalen van het Museo Borbonico, thans Museo Nazionale, zijn de onderscheidene gereedschappen, sieraden en wapenen, en in vele vertrekken de schilderijen en standbeelden ten toon gesteld. Het zou ons te ver brengen, zoo wij met onze lezers een wandeling door al de zalen wilden doen. Wat zou het vrouwelijk gezelschap vol bewondering staan opgetogen voor de prachtvol gesneden steenen, voor de elegante sieraden in etruscischen stijl en eindelijk voor hetgeen keuken en kelder en banketbakker voor de bewonderende nakomelingschap heeft bewaard. Hier de fraai bewerkte glazen kom met ingemaakte vruchten, daar de noten en amandelen in overvloed voor het dessert opgedragen, hier de achthoekige koek met den naam des bakkers er in gedrukt, daar het koele wijnvat, met de duidelijkste sporen van rijkelijk voorzien te zijn geweest. Met al deze zaken moet men Pompeji bezielen, wanneer men het met genoegen wil bezoeken en met vrucht doorwandelen. Dewijl de regering, uit vrees voor diefstal, alles wat niet spijkervast was uit de stad deed brengen, zoo is deze daardoor verlaten en ledig, en slechts wanneer men zich penaten, standbeelden, drievoeten, drinkschalen en toiletzaken weder op hun vorige plaats terug denkt, verkrijgt het geheel frisch leven en beteekenis; ook behoort er niet veel voorstellingskracht toe, die stad met de sprekende gestalten van Bulwers „laatste dagen van Pompeji" te bevolken, en hen straat, theater, forum, bad- en toiletkamer te doen innemen. En hoe bevallig ziet Pompeji er alsdan niet uit, wanneer wij het ons zoo voorstellen, wanneer wij op den verheven drempel van den Jupiterstempel staan. Voor ons het groote uitgestrekte plein, waarop personen als Glaucus, Pansa en Diomedes in sierlijk geplooiden toga, pratende op en neder wandelen. Aan onze regterhand is de ernstige praetor op zijn curulischen stoel gezeten, terwijl de bonte menigte de regterlijke uitspraak uit zijn mond verwachtende, hem eerbiedig omringt. Links ziet men de zaal der raadsheeren, mannen vertegenwoordigende, wier gelijken de wereld eeuwen lang beheerschten; gestalten vol waardigheid en kracht. In wijd uitgestrekten kring ziet men de laatste bergen der Apenynen voor zich liggen, aan welker voet Castelamara met zijne bonte villa's en de schaduwrijke tuinen van „Quisisana" (hier wordt men gezond) zijn gelegen; op den achtergrond aanschouwt men Sorrento, de door oranjebosschen omringde geboorteplaats van Tasso, en Capri, het van sirenen stemmen weerklinkende eiland van Ulysses; links het zonnige Campania, het Campania Felix der Ouden, een rijk, vruchtbaar dal, dat zich tot La Cava en Salermo uitstrekt; — en dat alles onder den blaauwen, wolkenloozen Italiaanschen hemel, te midden eener zachte temperatuur, waar elke blik en elke ademtogt ons een gedicht in het geheugen roept; want hetgeen wij zien, wat wij inademen is poezie in ligchaam en gestalte.

De uitgravingen in Pompeji werden sedert zijn ontdekking met uiteenloopenden ijver voortgezet, en droegen altijd den stempel van den heerschenden regeringsvorm. In den laatsten tijd kwijnde het zeer, en werd gedrukt door omkooperij, traagheid en vooroordeel. Jaarlijks werden 6000 dukaten voor dien arbeid beschikbaar gesteld, doch oogenschijnlijk werd hier niet veel mede uitgerigt, en tot hiertoe werd niet veel opgegraven, hoewel het opgraven van die niet zoo vast ineengedrukte asch geen bijzonder zwaren arbeid oplevert. Ook het Museum was in jammerlijken toestand. Wij willen niet van de donkere zalén en de ondoelmatige tentoonstelling spreken, die men nergens zoozeer aantreft als hier in Napels, doch vooroordeel, gebrek aan voldoende bezoldiging en officieele bedelarij verbitterden den bezoeker elke schrede in de met kunst opgevulde zalen. Beelden van Venus, daaronder het origineel van de beroemde „Kallipygos" stonden in een donkeren hoek te midden van allerlei uitschot. Teekenen of photographeren was in de stad en in het museum verboden, en slechts de koning kon hiertoe verlof verleenen; overal waar men een voet over den drempel zette, werd een open hand den bezoeker voorgehouden. Trouwens de geringe bezoldiging der ambtenaren noodzaakte hen hiertoe. De regering van Cavour heeft echter tucht en orde hersteld. Honderden arbeiders zijn onder leiding van den geleerden Fiovelli werkzaam, om nieuwe huizen en straten aan het daglicht te brengen, zoodat wij alle hoop durven koesteren, dat kunsten en wetenschap in korten tijd weder aanzienlijk zullen verrijkt worden.

DE KOEKOEK.

(MET EEN PLAAT).

De koekoek is blaauwachtig aschkleurig, schubvormig gevederd, van zwakke gele poten voorzien, die geschikt zijn om op een tak te zitten; hij heeft de grootte van een duif, en is een trekvogel. Hij voedt zich voornamelijk met rupsen, en verschijnt dan ook zelden voor Mei, om weder in Augustus te vertrekken. Behalve den bekenden koekoekskreet doet hij ook, voornamelijk al vliegende een spottend lagchen hooren, dat echter waarschijnlijk alleen het wijfje doet hooren, zoekende naar het mannetje. Een voortdurende onrust drijft hem van den eenen boom naar den anderen, en reeds van jongs af doet hij zich als een luimige, nukkige vogel kennen. Met dat al klinkt zijn roepen als een aangenamen toon in de ooren, niet alleen dewijl hij de verkondiger is van de lente, maar men zegt ook dat het een gelukkig voorteeken is voor hem, die hem het eerst hoort roepen; vandaar ook dat beide meisjes in het bosch, zooals de plaat dit voorstelt, met ingespannen aandacht naar zijn roepen luisteren. Welk geluk zij zich

daarbij denken kunnen, is misschien onze lezeressen duidelijk; ik voor mij zou oppervlakkig zeggen, dat, zooals zij zich daar aan ons voordoen, jong, schoon, rijk, haar wel niets te wenschen overig blijft. Hoe dit dan ook zijn moge, ik hoop van harte met haar dat die wenschen vervuld worden, even als die van al mijne schoone lezeressen.

De wijze waarop deze vogel zorg draagt voor de voortplanting van zijn geslacht, is zeer merkwaardig. Hij legt zijne eijeren in de nesten van andere vogelen, en hiermede houdt al zijn zorgen op. Alle kleine vogelen, die hunne jongen met wormpjes en insekten groot brengen, tot zelfs het tuinkoningje maakt hij op onwillekeurige wijze cijnsbaar tot opvoeding van zijn gebroed. Heeft zich het ei in zijn ligchaam ontwikkeld, zoo trekt hij door bosch en moeras, en vindt hij een nest dat hem bevalt, zoo moet de aldaar broedende vogel voor hem wijken. Het zonderlingste daarbij is, dat deze hem gaarne zijn plaats schijnt af te staan, en rond den ongenoodigden gast bij zijn werkzaamheid vrolijk af- en aanvliegt. De koekoek legt zijn klein ei, hoogst selden zijn er twee in het nest, en bekommert er zich verder niet om, op zijn hoogst werpt hij de overige eijeren uit het nest; in het overige geval laat hij het den jongen koekoek overig, de kleinen, welke gelijktijdig met hem uitkomen, voort te drijven, iets dat deze al spoedig verrigt, zoodra hij slechts eenigzins opgegroeid is. De pleegouders zijn met dat alles zeer wel tevreden, en verzorgen het ondergeschoven, boosaardige stiefkind slechts zooveel te vlijtiger. De moeite, die zij daarbij hebben is niet gering, want het stiefkind is een der gulzigsten. Bij het eerste verlaten van het nest is dan ook inderdaad alle moeite der pleegouders ontoereikende om den gulzigen den mond te stoppen. Dan schreeuwt hij erbarmlijk, en op dit geschreeuw schieten van alle kanten de kleine vogels toe, en stoppen hem de maag vol, tot hij ten laatste voor zich zelven zorgen kan.

Zoo doen dan hetgeen zijn eigen moeder niet doen kan of wil, zijne kleinere gevederde broeders met genoegen, een verschijning waarvan men geen tweede in de natuur kan vinden, waarbij veeleer de algemeene natuurwetten geheel omver gestooten schijnen. Men vraag onwillekeurig waartoe en waarom? Deze vraag is het nu, die sedert onheugelijke tijden de natuurvorschers bezighoudt.

Men zegt dat de ligchaamsbouw van den koekoek niet tot broeden geschikt is; dat zijn maag te veel naar achteren, in het achterste gedeelte des ligchaams, is gelegen; dat hij de eijeren langzaam ontwikkelt, en daarom zou hij het eerste reeds lang gelegd hebben, voor het andere ter bebroeding geschikt is; verder beweert men, dat hem het orgaan der kinderliefde ontbreekt, en ook de kunstzin om een nest te bouwen. Hij zou zelf broedende ter vernieling van rupsen niet zoo vele jongen kunnen voortbrengen, als thans door vreemde hulp plaats heeft.

Zoo ver mij bekend is eindigen hiermede de denkbeelden, welke dit zeldzame problema moeten oplossen. Doch bij den sperwer ligt de maag ook ver naar achter; wanneer men hem ziet vliegen heeft hij daardoor eenige overeenkomst met den koekoek, en toch broedt hij, en toch gaat het uitbroeden ook bij hem zeer langzaam. Waar wordt een bijzondere vermeerdering van den koekoek merkbaar, die zelfs in verren omtrek binnen hun gebied geen tweede paar dulden? En waarom zou de koekoek niet zonder nest kunnen broeden, en dit even als zoovele andere vogelen in een holte in den grond verrigten.

Laat ons denkbeeld hieromtrent zich aan de overigen aansluiten, al ware het nog veel verder misgetast dan de anderen.

Zeer vele vogelen voeren krijg tegen de rupsen, doch meer om ze te dooden, dan wel om op te eten. Behaarde groote rupsen, vol bijtend vocht worden door allen behalve door den koekoek versmaad; ja zij schijnen zelfs zijn lekkerste geregt uit te maken. Dikwijls heeft men willen beweren dat de maag van den vogel inwendig met kleine haren was begroeid; bij nader onderzoek bleek echter dat de vermeende pels van genuttigde rupsen afkomstig was, wier haren aan de wanden van de maag als tot vilt geworden waren. Eerst tegen het einde van Mei zou nu de koekoek met het uitbroeden zijner jongen gereed zijn, en dit is juist de tijd dat de rupsen het meest behaard en geheel volgroeid zijn. Overal ziet men echter bij de vogels, wier voedsel hoofdzakelijk uit zaadkorrels bestaat, dat zij hunne jongen als lekkernijen wormen en insekten van allerlei soort aanbrengen. Alleen de duif voert geen dierlijk voedsel aan, maar laat de korrel eerst in haar krop weeken, om hem daarna den jongen als het ware in den bek te wringen. Rupsen, zooals de koekoek die het liefst heeft, en die hij bij het uitbroeden zijner jongen het meeste vindt, zouden hem, zoo hij zelf broedde, zeker slecht bekomen. Fijner voedsel op te zoeken zou bij de vraatzucht der jongen en de onbeholpenheid der ouden, die niet eenmaal hunne poten snel op vlakken bodem kunnen bewegen, veel minder kunnen gebruiken om tusschen takken door te klimmen, geheel en al onmogelijk zijn; de natuur had daarom tot dit doel den koekoek anders moeten vormen, die hoofdzakelijk geschapen schijnt tot verdelging van rupsen. Ook zou hij in het einde van Mei, wanneer de rupsen volgroeid zijn, zijn eigene gulzigheid bezwaarlijk in zooverre kunnen beteugelen, dat hij zijne jongen het noodige voedsel bragt.

Te dier tijde bedekt de zwerfrups de takken der eikenboomen, die hij in blinde vraatzucht in geheel massa's naar binnen werkt, zoodat hij in zijn in moordlust ontaardende gulzigheid, ongeschikt zou zijn om aan zijne jongen te denken.

Indien deze meening eenigzins aannemelijk is, dan heeft de natuur hare wijze redenen gehad, den koekoek van het broeden en opvoeden zijner jongen te ontslaan, en dien last andere vogels op te dragen, die door hun menigte den jongen koekoek zonder veel moeite het noodige voedsel kunnen reiken. Ook zou het zelf uitbroeden zij-

ne eijeren, die zich door zijn ligchaamsbouw slechts langzamerhand ontwikkelen, een veel grooteren tijd vereischen, dan welke den anderen vogelen is gesteld, en waardoor het doel van zijn bestaan, daar hij in dien tijd het nuttigst zijn kan, zeer moeijelijk bereikt zou worden. Deze zwarigheid wordt echter overwonnen, wanneer hij bij het leggen van een ei telkens een ander nest uitzoekt.

Het langzaam ontwikkelen der eijeren vindt misschien wel zijn grond in het gebrek aan kalkstof tot bereiding der eijerschalen, daar het voortdurend gebruik van scherpe, vochtige rupsen wel niet tot het afzonderen van deze stof geschikt zal wezen. De kleinheid der koekoekseijeren en de kennis, dat na verloop van eenige weinige jaren deze anders van kleur worden, schijnen dit gevoelen niet alleen te bevestigen, maar ook aan te toonen, dat hij een bepaalde soort rupsen bij voorkeur gebruikt.

Met het einde van Junij zwijgt de vogel, hetgeen wel zijn grond moge hebben in zijn ligchaamsbouw, nog voor de paartijd geheel verstreken is. Dikwerf hoort men alsdan hoe hij zijn best doet, om te midden van een eigendommelijk krassend geluid, nog een enkel „koek" voort te brengen. Terwijl zulk een vogel hiermede bezig was schoot ik hem, en vond dat zijn hals door een vingerdikke vetlaag, die zijn keel als het ware digtsnoerde, was omringd.

Met zijn stilzwijgen verandert ook zijn geheele geaardheid. Vroeger was hij de bewegelijkheid en vrolijkheid zelve, sprong lustig van boom tot boom, koos zich steeds de hoogste toppen tot zitplaats, en thans doorfladdert hij zwaarmoedig slechts dikbegroeide boomen en tracht zich in het digst der boschjes te verbergen.

Zijn vleesch is wel eetbaar, doch zekerlijk niet te verkiezen, dewijl zijn voedsel niets als rupsen was.

Volgens een algemeen verspreid volksdenkbeeld zou de koekoek in den laten herfst in een roofvogel veranderen, en dikwijls hoort men vertellen, dat hij dan een valk of sperwer wordt. Zijn ligchaamsbouw en vlugt, welke met die dezer vogelen overeenkomst hebben, is zeker hiervan de reden, waarbij nog komt, dat hij reeds in Augustus, wanneer bijna alle trekvogels nog aanwezig zijn, zijn wandeltogt reeds aanvaardt.

Het is niet goed den koekoek te vervolgen, iets dat hem ook zeer onaangenaam is; integendeel, men zou zijn afwezigheid zwaar missen, daar men met hem den grootsten vijand van het rupsendom zou uitroeijen.

DE BLIKSEM ALS PHOTOGRAPHIST.

Van alle luchtverhevelingen is de bliksem, hoewel het meest algemeen, buiten twijfel een der meest belangrijke en meest verrassende in zijne verschijnselen en uitwerkingen. Daar de bewonderenswaardige proeven van Franklin en Dalibard de identiteit, gelijksoortigheid, van den bliksemstraal met de vonk van onze elektriseermachines bewezen hebben, worden de meteorologische verschijningen van eerstgenoemde van dubbeld belang, daar de mensch hem in zijn laboratorium tracht na te volgen.

Onder de opmerkelijke uitwerkingen door den bliksem te weeg gebragt, is er een soort van verschijningen, die ons toeschijnt wel de aandacht te verdienen, en die om de zeldzaamheid waarmede hij voorkomt, of ook om het gering aantal waarnemingen, welke wij daaromtrent bezitten, nog weinig bekend is.

In deze dagen van photographie, zijn wij allen bekend met de bijzondere uitwerking van het licht op papier, dat met zouten en zilver of andere scheikundige praeparaten, welke gevoelig zijn voor zijn invloed, is verzadigd, en waardoor de beelden van de omringende voorwerpen op een duurzame en sierlijke wijze op het papier worden overgebragt; weinige personen echter weten, dat een bliksemstraal in staat is een dergelijke uitwerking op het ligchaam zijner slagtoffers uit te oefenen. Dat zulke verschijnselen voorgevallen zijn en nog wel meer voorkomen zullen, is een feit, dat in de wetenschappelijke wereld vaststaat; eenige natuurkundigen hebben aan afbeeldingen door den bliksem voortgebragt den naam gegeven van: keraunographie van het Grieksche keraunòs = bliksem en grapho = Ik schrijf; zij hebben de meest opmerkelijke waarnemingen hierop betrekkelijk bijeengebragt, en voornamelijk zijn wij aan bladen, onlangs door Orioli in Italië, dr. Boudin en baron d'Hombres Firmas van Parijs, en M. Andres Poey, directeur van de sterrewacht te Havana, uitgegeven, dat wij dat weinige, wat wij hieromtrent weten, verschuldigd zijn.

De eerste berigten, welke wij omtrent de photopraphien van den bliksem lezen, vinden wij in een werk van een der zoogenaamde vaders der kerk, St. Gregory van Nazianz, die verklaart, dat in het jaar 360 door den bliksem afbeeldingen gedrukt werden op de ligchamen en kleederen van de werklieden, die bezig waren, om den tempel te Jerusalem te herbouwen. De Joden, die onder Julianus de vergunning hadden verkregen om hun tempel te herbouwen, waren aan de fondamenten toen een aardbeving plaats had. Een dwarlwind en storm, die plotselijk opgekomen was, ging die aardbeving vooraf en dwong de werklieden schuilplaats te zoeken in de naburige kerk. Volgens St. Gregory, een tijdgenoot van Julianus, en de eenige, die ons een uitvoerig verhaal van het voorgevallene heeft geleverd, zag men gedurende den storm vurige bollen uit de aarde opkomen, en op de kleederen en de ligchamen van de werklieden, welke een schuilplaats hadden gezocht in de kerk, werden zekere kruisfiguren geheimzinnig gedrukt. Deze kruisen waren donker en onzigtbaar bij dag, doch schitterend en lichtgevend bij nacht.

Deze feiten worden herhaald door eenige oude schrijvers, die omstreeks een eeuw later leefden, en die het noodeloos is hier aan te halen. Eenige latere schrijvers evenwel, zooals Moyles in Engeland en Basnage in Frankrijk, nemen deze feiten niet aan, en schijnen van hetzelfde gevoelen te zijn als de namelooze schrijver in de Encyclopedia Perthensis, die sprekende van dezen overdruk van de kruisen, dat sommigen getracht hebben dit volgens grondbeginselen der elektriciteit te verklaren. Het. is echter een vernedering voor de philosophie, te trachten steun te vinden in philosophische stelgronden voor de fabelachtige overleveringen, die de duidelijke kenmerken dragen van tot die vrome misleidingen te behooren, welke zoo dikwijls het christelijk geloof tot oneer hebben verstrekt. Evenwel het zal uit andere alhier aangehaalde voorbeelden blijken, dat het niet onwaarschijnlijk is geweest, dat sommige werklieden gedurende den tempelbouw door den bliksem werden getroffen, en dat figuren van het kruis op hunne ligchamen overgedrukt werden. In latere tijden wordt dit afdrukken van kruisen op de ligchamen der menschen door den bliksem ook medegedeeld door den eerw. dr. John Still, bisschop van Wells, in Somersethire, welk berigt tot ons is overgebragt door Isaac Casaubon, welke die opmerking in zijn adversaria omstreeks het jaar 1610 of 1611 opnam. Hieruit blijkt, dat op een zomerdag van het jaar 1595, toen de gemeente ter bijwoning der godsdienst in de hoofdkerk van Wells bijeen was, men twee of drie donderslagen vernam, welke hen allen zoozeer verschrikten, dat zij allen zich ter aarde wierpen. De bliksem sloeg in, zonder echter een hunner te kwetsen; doch, het is vreemd om te verhalen, men vond kruisen op den rug van hen afgedrukt, die de godsdienstoefening bijwoonden, en wat meer zegt, de bisschop had een dergelijk teeken op zijn arm afgedrukt. Anderen hadden die kruisen op hun rug of borst, en vele menschen kunnen dit getuigen.

Een derde geval, dat kruisen werden overgedrukt, komt voor gedurende een uitbarsting van de Vesuvius in 1660. Dit feit werd aan vader Kircher medegedeeld, die hierover in 1661 een lange verhandeling in het licht gaf, waarvan een copij te Parijs bestaat. Hierbij wordt ons berigt, dat na een uitbarsting der vulkaan men kruisen zag afgedrukt op verscheidene linnen kleedingstukken, als hemden, vrouwenrokken en tafellakens, die gedurende den storm in de open lucht waren gebleven. Deze kruisen waren het meest over het koningrijk Napels verspreid. Een persoon telde er dertig op een linnen altaarkleed, vijftien op een hemd, en acht op de kleederen van een kind. Volgens denzelfden schrijver waren de grootte en de kleur dezer kruisen uiteenloopend. Schoon water kon hen niet wegwasschen, doch voor zeep en water verdwenen zij. Sommigen bleven een veertien dagen waarneembaar, anderen nog langer. Kircher vermeldt ons niet of men gedurende die uitbarsting ook bliksem waarnam, doch het is wel bekend dat atmospherische verstoringen, en dikwijls de hevigste stormen met de uitbarstingen van de Vesuvius vergezeld gaan, en ook is dit met alle vulkanen het geval.

In 1750 gaf William Warburton een merkwaardig boek uit, getiteld: Julianus, of een gesprek over de aardbeving en hevige uitbarsting, welke des keizers voornemen verijdelde, om den tempel te Jeruzalem te herbouwen; waarin de schrijver werkelijk van gevoelen schijnt te zijn, dat de kruisen gedrukt op de kleederen en ligchamen der werklieden, inderdaad lichtgevend des nachts en onzigtbaar bij dag waren. Rufinus en Socrates deelen ons volgens denzelfden schrijver mede, dat de indrukken onuitwischbaar waren, en voor geen der aangewende pogingen wilden verdwijnen. Warburton veronderstelt dat men de figuur des kruises aan den zigzagvorm van den bliksem moet toeschrijven, die niet helder afgedrukt al spoedig zich als een kruis voordoet. Een andere omstandigheid, evenzeer opmerkenswaardig, is de volgende: de kruisen, die men te Jerusalem waarnam, werden op de huid en de kleederen der werklieden afgedrukt; die, welke men in de hoofdkerk te Wells waarnam, stonden alleen op de huid, en die bij de Vesuvius waren slechts zigtbaar op kleederen, die in de open lucht hadden gehangen.

Robert Boyle neemt in het vierde deel van zijne werken een meening van Kircher over, en schrijft het afdrukken van het teeken des kruises toe aan eenige vlugtige uitwaseming, voortkomende uit de aarde, en dat deze overgedrukt op de draden van het linnen, welke elkaar in een regten hoek snijden, den vorm van een kruis moesten aannemen.

Een artikel, overgenomen in het Journal des Savants voor 1690, door den abt Lamy uitgegeven, deelt ons een ander merkwaardig feit mede over de afdrukselen van den bliksem. Den 18 Julij 1689 werd de toren van de kerk van St. Sauveur *te* Lanzy in Frankrijk door den bliksem getroffen, en in een oogenblik stonden op het altaarkleed eenige latijnsche woorden uit een gebedenboek overgedrukt. De woorden qui pridie quam pateretur etc., tot aan het slot toe, waren overgedrukt, met uitzondering der woorden: „hoc est corpus meum, en: hic est sanguis meus," welke in het rood gedrukt waren, terwijl de overige letters zwart waren. Het eenige verschil dat tusschen de oorspronkelijke en de overgedrukte letters bestond, was, dat de laatsten, zooals de boekdrukker dit zegt, op hun kop stonden.

Doch wij willen al die afdrukselen van kruisen en gebeden vaarwel zeggen, welker verhalen meestal door geestelijken tot ons gekomen zijn, en overgaan tot eenige belangrijker en tastbaarder feiten, welke men gerust bliksem-photographie noemen kan.

Leroy een uitstekend lid van de academie des sciences, zegt in het jaar 1786, dat Franklin hem, een veertigtal jaren geleden, herhaaldelijk had medegedeeld, dat een man staande aan zijn deur, een boom tegenover hem door den bliksem zag getroffen worden. Naderhand bemerkte men, dat het afbeeldsel

van dien boom onmiskenbaar, doch ten onderste boven op de borst van dien man was afgedrukt. Een nog merkwaardiger geval had plaats in het jaar 1812. De heer James Shaw deelde het mede aan de leden van de Meteorological Society te Londen. In genoemd jaar zag men nog nabij het dorp Combe Bay, op omstreeks een uur van de stad Bath een uitgestrekt bosch, voornamelijk uit eiken- en notenboomen bestaande. In het midden van het bosch was een open weide, van omstreeks vijftig vierkante ellen, waarop zich zes schapen bevonden, toen een donderbui over dit bosch heentrok, waarbij al de schapen door den bliksem gedood werden. Toen deze dieren de huiden werden afgetrokken zag men aan de binnenzijde van elke huid een getrouw afbeeldsel van het omringende landschap, waarvan de geringste bijzonderheid duidelijk op de huiden was overgedrukt. De heer Shaw zegt: toen de huiden van deze schapen waren afgetrokken, was een facsimilé van een gedeelte van het tooneel, dat hen omringde, duidelijk zigtbaar aan de binnenzijde der huiden....... Ik kan hier nog bijvoegen, dat wij, jongens, zoo gemeenzaam waren met de plaatselijke gesteldheid van het bosch, dat toen men ons de huiden toonde, wij dadelijk het landschap, dat ons zoo in alle kleinigheden werd voorgesteld, herkenden. Deze huiden werden eenigen tijd als een bijzonderheid ter algemeene beschouwing ten toon gesteld in de stad Bath.

M. José J. Figueroa heeft den heer Poey verscheidene belangrijke gevallen medegedeeld, waarbij de bliksem als drukker voorkomt; wij nemen daaruit de volgenden:

Een oud bewoner van Cuba, die nu zijn eenentachtigste levensjaar is ingetreden, verhaalt, dat in zijn jonge jaren hij een man gekend heeft, dien de figuur van een muntstuk door den bliksem op den arm was gedrukt. Op het oogenblik, dat de elektrische ontlading plaats had, was die persoon aan tafel gezeten, waarop een stuk geld lag, en hij leunde met den regterarm, dien de overdruk ontving, op de tafel.

De heer José Blanco, een regtsgeleerde uit de Havana, heeft dikwijls een geval hooren verhalen, dat een zijner landgenooten was overkomen, die, rijdende te paard in een bosch, door een donderbui werd overvallen, en door een bliksemstraal, die zijn paard onder hem doodde, werd de figuur van een kruis op zijn borst overgedrukt. Dit was de getrouwe afbeelding van een metalen kruis, dat op zijn borst hing, en dat men nergens terug vond, hoewel de man, na van de uitwerking van den elektrischen slag te zijn bekomen, alle mogelijke pogingen hiertoe in het werk stelde.

Uit dezelfde bron hooren wij het verhaal van een kat, die, hare jongen zogende, door een bliksemstraal getroffen werd, welke op een der publieke gebouwen van Havana nederviel. Op het ligchaam van dit dier zag men den afdruk van een cirkel, een juiste voorstelling, hoewel veel kleiner, van een grooter cirkel, welke een deel van het gebouw uitmaakt.

In de provincie Jibacoa (Cuba) zag men in 1823 den bliksem een boom treffen, op welks stam men later de afbeelding aanschouwde van een krommen spijker, welken men iets hooger er ingeslagen had.

Wij zijn nu gekomen aan een welbekend geval van photographie door bliksem, door professor Orioli aangehaald, en door den heer d'Hombres Firmas in de academie des Sciences te Parijs in 1847 voorgedragen. In September 1825 viel de bliksem op het schip „Il buon servo", voor anker liggende in de baai van Armiro (Italie). Een matroos, die aan den voet van den mast was gezeten, werd door een bliksemstraal gedood. Op zijn ligchaam ontdekte men twee flaauwe teekenen, het eene geel en het andere zwart van kleur, welke uitgingen van den nek en voortliepen tot aan de plaats der nieren, op welke plaats een duidelijke afdruk stond van een hoefijzer. Deze afdruk werd voortgebragt door een werkelijk hoefijzer, dat aan den mast was gespijkerd, aan welks voet de matroos was gezeten. Het voorwerp en de afdruk waren juist van dezelfde grootte.

Hoe verwonderlijk en zeldzaam dit feit ook moge schijnen, zoo bezitten wij een voorbeeld van een dergelijk geval van Orioli. Een matroos werd liggende in zijn hangmat door den bliksem getroffen, terwijl het schip in de haven van Zante voor anker lag, en het nommer 44 stond duidelijk op zijn borst gedrukt. De matroos werd door de electrische ontlading gedood, en zijne makkers getuigden, dat het nommer 44 nooit op 's mans borst gestaan had voor dit ongeluk plaats vond. Het was de naauwkeurige copij van een metalen plaat met het cijfer 44, tusschen den bazaanmast, die door den bliksem werd getroffen, en op de plaats, waar de matroos sliep, geplaatst.

Wij zijn den heer Poey, die zich zelven veel moeite heeft gegeven om zich van de feiten te overtuigen, welke hij mededeelt, vele andere buitengewone gevallen van bliksem-photographie verschuldigd, die wij zullen trachten in eenige weinige woorden te beschrijven.

Het eerste viel voor in de provincie Candelaria (Cuba) in 1828. Een jongman werd door den bliksem doodelijk getroffen, staande voor een huis waar aan een der vensters een hoefijzer was gespijkerd. De afbeelding van dit hoefijzer was duidelijk in den hals van den ongelukkigen jongen man, onder het regter oor afgedrukt.

Het tweede geval is van een dame op Trinidad, die gelukkiglijk niet gedood werd, doch op wier ligchaam de afdruk van een metalen gesp of broche, die zij aan een ceinture om het lijf droeg, werd overgebragt.

Het volgende geval is buitengewoon merkwaardig, en doet ons zien, dat teekeningen van den bliksem ook op onbezielde voorwerpen, zooals linnens, kunnen overgebragt worden. Het natuurverschijnsel dat wij willen aanvoeren, werd door een zeker heer Bessay aan Dr. Boudin medegedeeld, die tegenwoordig was bij het gebeurde. Den

14 November 1830 trof de bliksem het kasteel de la Benatonnière, in de Vendée. Den volgenden dag bemerkte een der bewoners in den rug van een dameskleedingstuk een bijzondere teekening, welke bleek te zijn een getrouwe copij van een van de ornamenten, welke een der stoelen van het vertrek versierden. De dame, wie het kleed toebehoorde, herinnerde zich in dien stoel te hebben gezeten, tijdens de donderbui woedde. De teekening op het kleed was zoo duidelijk, dat het scheen, alsof die zoo even met de grootste zorg en naauwkeurigheid was overgenomen.

Wij zijn nu aan een voorbeeld van teekenen door den bliksem gekomen, waarvan men niet alleen volmaakt van de waarheid overtuigd is, maar dat ook aanleiding heeft gegeven aan eenige geleerde verhandelingen, op welke wijze die afbeelding werd verkregen. De feiten zijn eenvoudig deze: Den 9 October 1836 werd een jongman nabij Zante door den bliksem gedood. Hij droeg rond het ligchaam een gordel, welke eenige goudstukken bevatte, en de afbeelding van zes dezer stukken was door de elektrische ontlading onuitwischbaar op den regter schouder gedrukt. Een verslag van dit natuurverschijnsel werd aan het Napelsche wetenschappelijk congres op den 22 September 1845 door den president van die vereeniging, professor Orioli, medegedeeld; een rapport van Dr. Pascal Dicapuolo, van Zante, met eenige wettelijke bewijsstukken betrekkelijk die zaak, gingen hiermede vergezeld; veel werd dit onderwerp besproken. Professor Orioli zeide geen oogenblik te twijfelen, of de elektrische stroom, welke den jongman doodde, was tusschen de goudstukken doorgegaan, en had den afdruk hiervan op de huid achtergelaten; de heer Gennaro Galano was van hetzelfde gevoelen; daarenboven deed professor Palmieri een elektrisch toestel aanbrengen, en staafde Orioli's meening door proeven. In een volgende zitting, den 23 September, waren eenige leden van gevoelen, dat de elektrische ontlading iets van het metaal had afgenomen, en op de huid gedrukt; doch bij nader onderzoek bleek, dat de goudstukken geheel ongeschonden waren. Op den 17 December van het volgende jaar 1848 deelde baron d'Hombres Firmas het geval mede aan de academie van wetenschappen te Parijs, waar het ook stof gaf tot veel onderhoud. Deze afbeeldingen waren geene facsimile's der goudstukken, maar drie cirkels van verschillenden omvang, in vorm en grootte naauwkeurig overeenkomende met de drie soorten van goudstukken, welke de jongen man in den gordel had. De afdrukken stonden op den regter schouder, en de goudstukken bevonden zich aan de regterzijde van zijn ligchaam. De cirkels waren niet gekleurd, doch de huid was daar, waar de overdruk zigtbaar was, van de gewone kleur, doch het aangrenzende gedeelte der huid was door den bliksem zoo zeer zwart gekleurd, dat de afdruk door tegenstelling duidelijk zigtbaar werd. Het schijnt dus, dat waarschijnlijk de zes goudstukken, goede geleiders zijnde, de elektrische ontlading op zich concentreerden, welke van daar in alle rigtingen op het ligchaam van den persoon uitstralende, een chemische verandering in de zamenstelling van het weefsel der huid te weeg bragt, die het een zwarte kleur deed aannemen.

Men heeft gemeend, dat het bloed van den persoon, door den bliksem getroffen, deel heeft aan de voortbrenging dezer afbeeldsels, en het geval dat wij zoo even aanhaalden, schijnt hiervoor te pleiten. Arago, Bossuet en Leroy zijn allen van gevoelen, dat de elektrische ontlading het bloed in de haarbuisjes aan de oppervlakte der huid dringt, waardoor het onuitwischbare indrukken achterlaat. Zij halen hierbij het geval aan van een man, wiens ligchaam getroffen door den bliksem, bedekt was met de vertakkingen van kleine bloedvaten. Ook werden in Julij 1841 een overheidspersoon en een molenaarsjongen in het departement Indre-en-Loire (Frankrijk) door den bliksem getroffen, waarbij men opmerkte, dat beider borst met vlekken bedekt was, overeenkomende met de bladen van populieren. De molenaarsjongen werd gedood, doch de overheidspersoon herstelde, en de vlekken op zijn borst verdwenen, zoodra de omloop van het bloed hersteld was.

Wij zelven twijfelen geen oogenblik, dat in de meeste gevallen, waar de bliksem als photographist optrad, waar uiterlijke voorwerpen, of in aanraking met het ligchaam, of op eenigen afstand, als door photographie waren overgedrukt, het bloed in de haarbuisjes het medium was, dat den elektrischen stroom ontving. Dit was, bij voorbeeld duidelijk het geval bij mevrouw Morosa, een Italiaansche dame van Lugano, die in 1847 gedurende een donderbui aan haar venster gezeten, een hevigen schok ontwaarde, en het afbeeldsel van een bloem, welke in den elektrischen stroom opgenomen scheen, was zoo onuitwischbaar op haar been gedrukt, dat zij dit merkteeken *tot* op den huidigen dag ronddraagt. Doch *schijn*baar doet zich eenige moeijelijkheid voor ten opzigte van eenige voorwerpen, waar geen bloed tegenwoordig was; bij voorbeeld, de indruk, welken men waarnam in de kleeding van de dame op het kasteel de la Benatonnière, boven vermeld, en die van den spijker in den boom, en de kruisen en latijnsche woorden in het linnen, alle drie de meest onvoldoende verhalen, welke wij aangehaald hebben. Een nieuwsblad te Cuba deelt in 1852 mede, dat de bliksem een palmboom trof op de plantaadje van St. Vincentius, en op de drooge bladen van dien boom de afbeelding van eenige pijnboomen overdrukte, die op een afstand van 340 ellen groeiden. De afbeelding was zoo juist, dat zij meer dan eenige andere op een teekening geleek. Deze alle en dergelijke schijnbare zwarigheden verdwijnen, wanneer wij bekend zijn met hetgeen reeds in de werkplaatsen der schei- en natuurkundigen plaats vindt; wij weten, bij voorbeeld, dat door een medaille op een plaat van hars te leggen, en door er een elektrische ontlading te doen doorgaan, wij de afbeelding van de

medaille in de hars verkrijgen, zoo zullen wij ook niets bevreemdends vinden, wanneer wij de bliksem in staat achten, dergelijke gedaanten op levenlooze voorwerpen te drukken.

Dergelijke gevallen, als dat, waarvan Franklin melding maakt, dat namelijk de gedaante van een boom op het ligchaam van eenig persoon wordt overgedrukt, is in de laatste jaren meer dan eens waargenomen. In Augustus 1853 deelde het „New-York Journal of Commerce" mede, dat een jong meisje, staande aan een venster gedurende een donderbui, door den bliksem werd getroffen. Tegenover het venster stond een notenboom, welks gedaante onuitwischbaar op het ligchaam van het meisje werd overgedrukt. De heer Raspail heeft onlangs een voorval medegedeeld van een jongen, op wien de afbeelding van een vogelnestje werd overgedrukt, terwijl hij bezig was om den boom te beklimmen, ten einde het nestje magtig te worden; en in 1857 verhaalt de „Echo de Bruxelles", een dagblad, een zeer opmerkelijk geval, dat onze aandacht het eerst op die soort van natuurverschijnselen vestigde. In September 1857 nam een meisje, dat in het departement Seine en Marne een koe hoedde, de vlugt vóór een donderbui onder een boom; de bliksem trof den boom, het meisje en de koe; deze laatste werd gedood, het meisje echter herstelde. Toen men hare kleederen losmaakte, om haar ademhaling te bevorderen, was de duidelijke afbeelding van de koe op haar borst zigtbaar.

In het laatste jaar maakte het Fransche wetenschappelijk tijdschrift „le Cosmos" melding van een vreeselijken storm, waarbij zes werklieden en een kind ernstige schuddingen ontvingen, en een vrouw van vier en veertig jaren werd duidelijk in roode kleuren de afbeelding van een boom, van stam, takken en bladeren op het ligchaam gedrukt. Het schijnt aan geen twijfel onderhevig te zijn, dat in al deze gevallen van bliksem-photographie de afbeelding, welke men op het ligchaam aantreft, het voorwerp aanduidt, waarvan de electrische ontlading uitging naar den persoon, die door den bliksem getroffen werd, met andere woorden, dat het voorwerp, welks afbeelding wordt voortgebragt een deel uitmaakt van den elektrischen kringloop. De buitengewone snelheid, waarmede de electriciteit voortgaat, maakt het van geen gewigt, of het voorwerp, dat op het ligchaam wordt overgedrukt, met hetzelve in aanraking is of op eenigen afstand is geplaatst. Dezelfde opmerking geldt voor de werking van het licht bij photographie. Wat de moleculaire verandering betreft, welke in het weefsel wordt te weeg gebragt, waarop het beeld is overgedrukt, het staat gelijk met hetgeen plaats grijpt op een photographische plaat; en wanneer wij kunnen verklaren, hoe de vormen en zelfs de kleuren van voorwerpen op eenigen afstand geplaatst, overgedrukt kunnen worden op zekere chemische praeparaten, zijn wij de oplossing van de overdrukken des bliksems een stap nader gekomen.

In de laatste jaren hebben vele merkwaardige proeven ons doen zien, dat afbeeldingen, zooals de bliksem die uitwerkt, in de werkplaats kunnen voortgebragt worden. Een der belangrijkste was die, onlangs door den heer Grove genomen. Na een teekening met de punt van een pennemes op een stuk wit papier gekrast te hebben, legde hij het tusschen twee platen gepolijst glas, welke men daarna onderwierp aan een electrische ontlading. Bij het beschouwen der platen was geen spoor der teekening op het glas zigtbaar, doch door het laatste eenige oogenblikken bloot te stellen aan de uitdampingen van acidum Hydrofluoricum werd de afdruk duidelijk merkbaar.

Bij een andere proefneming, in Duitschland genomen, werd een manuscript, door middel van een electrische ontlading, op een papier overgedrukt, dat met jodium van potassium was verzadigd.

Proeven als deze zullen buiten twijfel tot nuttige toepassing leiden op de kunst. Wij behooren eigenlijk niet tot hen, die onophoudelijk uitroepen, dat stoom, licht, warmte, of eigenlijk liever alles, door electriciteit moet vervangen worden, doch wij vertrouwen, dat wanneer de natuurverschijnselen, welke ons in deze bladen hebben bezig gehouden, aan een dieper studie worden onderworpen, dan hun tot hiertoe is ten deel gevallen, men nuttige en practische resultaten zal verkrijgen voor een land als het onze, waar zoo ontzettend veel gedrukt wordt in den ruimen zin van het woord. De katoendrukker, de steendrukker, de photographist en de graveur zullen spoedig in dit opzigt eenstemmig met ons denken.

Onlangs stelde een Belgisch schrijver voor, dat de guillotine vervangen zou worden door een electrische ontlading. Stel u voor, zeide hij, de veroordeelde, staande op het schavot, de menigte aansprekende. De hand der geregtigheid zweeft boven zijn hoofd; de electrische vonk springt over en hij is een lijk.... De dood, welke wij zoo zeer vreezen, is slechts de pijn vermenigvuldigd door den tijd; de electriciteit legt ongeveer 240,000 mijlen per seconde af, terwijl de grootste misdadiger wel niet langer zal zijn dan twee Engelsche ellen; de overgang van leven tot dood zou aldus plaats vinden in $^{1}/_{400,000}$ deel van een sekonde. De schrijver merkt echter aan, dat zulk een dood te zacht zou wezen en de menschen tot misdaden zou aanzetten; hij zou dus liever eenige pijniging zien. Had hij kennis gedragen van de bliksemafdrukken, zoo zou hij zeker voorgesteld hebben, de schuldigen door electriciteit te brandmerken.

MARIA ANTOINETTE.

Wie onzer is onbekend met de hartverscheurende lijdensgeschiedenis der schoone dochter van keizerin Maria Theresia, dat aandoenlijke treurspel, welks einde, door de bijl des scherpregters aan-

gebragt, ons hart verligt en als een geluk door ons begroet wordt. Slechts de martelaarsdood kon de smaad, de ellende in zijn naakste, kommervolste gedaante, die het Fransche koningspaar drukte, afwasschen en hen met een reine, smetteloozeglorie omringen. Wie zoo diep verguisd werd als Lodewijk XVI en zijn koningin, kan zich alleen door den dood weder verheffen. En rein en smetteloos staat Maria Antoinette in het licht der geschiedenis als de trouwe, onverschrokken gezellin van den lusteloozen koning, terwijl deze zijn reeds verloren spel met de natie begint; eerwaardig als koningin en vrouw en moeder doet zij zich aan ons in de gevangenis kennen; groot voor hare lage regters en groot op de kar, die haar naar het schavot zal brengen.

Minder algemeen dan de lijdensgeschiedenis dezer vorstin is de tijd bekend van haar geluk en van de magt, die zij om zulk een hoogen prijs zou koopen. Maria Antoinette was jaren lang de smadelijkst belasterde vrouw uit geheel Frankrijk; wij zeggen belasterd, want met grond kan men haar de harde en schaamtelooze beschuldigingen niet ten laste leggen, waarvan de vijanden van haar tijd zulk een overvloed schenen te hebben; geen enkele, wanneer men die uitzondert, dat de koningin van buitengewoon vrolijke inborst was en in vertrouwelijk gezelschap uitgelaten dartel, tot moedwilligen scherts toe, kon wezen.

Het was de beroemde Choiseul, die de vereeniging der Oostenrijksche keizersdochter met den Franschen dauphin, den vroegeren hertog van Berry, in een tijd bewerkte, dat de oude, door een voortdurend bestuur van maitressen ten laatste geheel stompzinnig geworden Lodewijk XV er over dacht, den minister met zijn hinderlijke kritiek te verwijderen. Toen heerschte de lage Dubarry als koninklijke maitres en zij deed, zoo veel mogelijk in haar was, haar best, de staatsschuld, welke reeds tot 4000 millioenen francs was geklommen, steeds op te drijven.

Bij de hovelingen werd de dauphin voor iemand van een somber, wantrouwend en zwijgend karakter gehouden. Lodewijk XV was bevreesd voor den nog niet twintigjarigen jongeling, die de erfgenaam van zijn troon zou wezen; want men had in den ouden, beklagenswaardigen wellusteling het denkbeeld weten op te wekken, dat de dauphin slechts op een gunstige gelegenheid wachtte, om zijn grootvader te onttroonen en hem in dezen of genen somberen kerker te doen versmachten. Die den dauphin van meer nabij kende, wist, dat hij niets minder was dan despoot; dat zijn schijnbare somberheid in het gevoel zijner magteloosheid naar geest en naar ligchaam haar oorsprong nam; dat hij alleen zweeg, om niet uitgelagchen te worden; dat hij niemand vertrouwde, dewijl hij meende, dat een iegelijk hem overtrof, en zijn vertrouwen zou misbruiken, daar het gemakkelijk zou vallen zich aan een toezigt te onttrekken, zooals de dauphin in staat was uit te oefenen. Men zeide, zich niet op den dauphin te kunnen verlaten, dat hij zijn woord niet hield. Hij was inderdaad slechts van oordeel ontbloot en bij gevolg besluiteloos. Hij had steeds even zoo vele redenen voor als tegen, en in den regel liep elk geval daarmede ten einde, dat hij niets deed en de zaak, zonder door te tasten, haar gang liet gaan. Dit was niet alleen besluiteloosheid, maar schijnt veeleer een ware hersenszwakte.

Deze jongeling was de echtgenoot van het keizerlijke kind Maria Antoinette. Zij was in haar vijftiende jaar, toen zij met Lodewijk vereenigd werd. Zij scheen alle hoedanigheden te bezitten, om de liefde van haar gemaal, van alle Franschen, ja zelfs van den ouden, ontaarden koning te verwerven. Hoewel hare gelaatstrekken niet geheel regelmatig waren, — dit is iets, dat mevrouw Dubarry moet ontdekt hebben, — was Antoinette een schoonheid van den eersten rang. Hare oogen waren van een innemenden vorm, meer misschien nog haar mond, en de geestige, gevoelvolle, snel bewegelijke uitdrukking harer gelaatstrekken was onvergelijkelijk. Haar kleur was van de frischste blankheid, terwijl een zacht rood hare wangen bedekte; haar houding was even zoo vol majesteit als bevalligheid. Haar teedere jeugd deed deze schoonheid tot volkomenheid stijgen. Zij betooverde allen; allen bewonderden haar ligten, vluggen gang, haar innemend, liefelijk lachje, even als de onschuldige vrolijkheid, welke uit hare oogen schitterde, terwijl haar gebiedende houding aan de dochters der Caesars herinnerde. Dichters wedijverden, hare bekoorlijkheden in verzen te bezingen; schilders moest zij schier met geweld van haar persoon verwijderd houden. Hetgeen het kunstgevoel dier tijden kenmerkend doet uitkomen is, dat onder alle portretten der dauphine datgeen het meest bewondering verwekte, dat de gevierde voorstelde als voortkomende uit een geopende roos.

Wij willen slechts even het onheil aanstippen, dat voor zulk een slecht voorteeken werd gehouden, bij het feest ter eere der gehuwden op den 30 Mei 1770 gehouden, waar, door het verbranden van den toestel eener tribune, door verplettering, door vertrapping meer dan 3000 menschen gedood en gekwetst werden. Wij willen de jonge koningin liever opzoeken bij de genoegens, die haar later met zulk een woede ten verwijte werden.

Men moet hieromtrent een der ijdelste, dartelste en geestigste „grand seigneurs" van de achttiende eeuw hooren, den prins de Ligne. De Ligne is zeker ten opzigte der koningin, die hij in het geheim vergoodde, eenigzins partijdig, doch zeker is het, dat hij nergens liegt. Deze vorst was zeer ingenomen voor een onderhoudend schandaal, en wist, dit was zijn voornaamste kracht, welk een koddige verwarring de waarheid bijna overal uitwerkt, wanneer zij ronduit wordt uitgesproken. Hij was echter te trotsch, te ridderlijk, te edeldenkend om te liegen.

Laat ons hem hooren, die Lodewijk XV, mevrouw de Pompadour, Dubarry en het jonge delphinale echtpaar, en alle Parijsche beroemdheden kende. Hij zag de feesten van Chantilly, de too-

neelspelen van Villers-Côtarets; hij kende de genoegens van Petit-Trianon, de wandelingen op het terras, de concerten in de oranjerie, de heerlijkheden van Fontainebleau, en de jagtpartijen van St. Hubert en Choisy.

— Wie kan, aldus spreekt de prins de Ligne, de koningin dagelijks zien, zonder haar te aanbidden! De jonge koningin, op haar vijftiende jaar in het ijdelste hof van Europa overgeplant, verschijnt in de kleine, natuurlijke, aanvallige verhalen van de Ligne, wel als zeer tot genoegen, zelfs tot jeugdige onbezonnenheid overhellende, doch zij omringt zich met een gezelschap van edeldenkende heeren en dames, die met haar in jeugd, bevalligheid en vrolijkheid wedijveren. Zij hebben elkaar gekozen; zij passen bij elkaar; zij allen zoeken edele, smaakvolle genoegens. Zij beminnen evenzeer als de koningin die luide jagtpartijen te midden der stille bosschen; die verre wandelingen te paard, in het hout, dat de kasteelen omgeeft; de fijne tooneelstukken, waarbij zij alleen het publiek zijn; de levendige gesprekken op de schilderachtige terrassen bij een schitterend sterrelicht, of een geïmprovieeerd feest bij een schoonen, zomer vollemaans-nacht.

Te midden van al die genoegens schittert de jonge koningin rein als een smettelooze diamant; van verschillende kanten stelde men alles in het werk, om de vorstin in een liefdesgeschiedenis te wikkelen; doch gedurende haar eerste jeugd is zij te argeloos, te kinderlijk, te uitgelaten, en komt zonder de geringste inspanning over alle valstrikken heen, dewijl zij hun bestaan niet vermoedt of althans niet begrijpt. Zij en hare vriendinnen waren veel te vrolijk, om verliefd te worden, en de moedwillige plagerijen, waarmede zij hare voorbarige minnaars gewoonlijk in den grond genazen, namen geen einde.

De verdere hofstoet der koningin had minnarijen in het oneindige, en het maakte het grootste genoegen uit der koningin en van hare naaste vriendinnen, die hofdames zooveel als mogelijk was in hare geheimen te storen. Het kan dan ook niet missen, of die dames, die in hare bijeenkomsten met den graaf de Coigny, den graaf d'Artois, met den chevalier de Lamberti, den graaf de Fersen, de prins Georg van Darmstadt enz., door de koningin verrast werden, waren van gevoelen, en verbreidden, dat zij zelve, de koningin, in geheime betrekking tot die heeren stond.

De danspartijen in het operagebouw gaven aan die geruchten een schijn van waarheid. Maria Antoinette was, wilde zij niet de rol van een gedrogt vervullen, iets dat haar natuurlijk niet in de gedachte kwam, niet in staat zich zoo te maskeren, dat haar schoone houding, haar trotsche en tevens innemende manieren, haar niet onmiddellijk zouden verraden. Die haar naauwkeuriger gadesloeg, herkende haar ook aan de wijze, waarop zij gewoon was den een of anderen dans ten uitvoer te brengen. Bij de „pas de deux" zette zij bij het einde, naar Hongaarsche wijze, de hielen op den grond, en bleef een oogenblik op de toonen staan.

Om zoo mogelijk lang onbekend te blijven, mengde zich Maria Antoinette in het gewoel, en wendde zij zich tot maskers, die zij zeker als vreemden meende te herkennen. Zij was buiten zich zelve van vreugde, wanneer zij iemand om den tuin geleid, of zelfs wel een dwaze liefdesverklaring had uitgelokt. Menigmaal echter nam deze scherts een verontrustende wending. Een Duitsch edelman, die door de koningin geplaagd werd, geraakte na een gesprek van een half uur op het schoone masker verliefd, en bood haar zijn hand aan. Om van den opgewonden man los te komen, moest zij hem in een zijkamer brengen, en haar masker afnemen, en dewijl hij, als vreemdeling, haar niet herkende, zich als koningin van Frankrijk doen kennen. Dwaas was het, dat de jongeman, die zeker als man door de natuur met eenige voorregten was begiftigd, zich vast verbeeldde, dat hij de koningin liefde had ingeboezemd, en nog dwazer was, dat hij, aan het hof voorgesteld, zich geheel in den geest dier misleiding gedroeg, tot men hem eindelijk wegzond.

In dit alles schiep de koningin en hare vriendinnen groot genoegen. Zij meende met hare geheimen alleen te zijn, en stond als op een voetstuk, prijs gegeven aan de blikken der geheele wereld. Nooit waren zij, zelfs geen oogenblik, in de stille, schaduwrijke lanen van Fontainebleau en Versailles onbeluisterd. Hetzelfde koeltje, dat de vrolijke of vrije gesprekken van hare lippen opving, droeg die woorden naar Parijs, in de dakkamers en de kelderwoningen, waar het arme, hongerlijdende volk woont, dat met verborgen verbittering verneemt, hoe de vruchten van zijn zweet en bloed aan het hof verbrast worden. Reeds toen schoolden des avonds troepen van in lompen gehulde vrouwen, waaronder zich een aantal verkleede mannen bevonden, te zamen, om brood schreeuwende, brood dat te Versailles met onbeschaamde voeten werd in het slijk getreden. Toen reeds ging volgend gezegde onder het volk rond, dat men de koningin heeft in den mond gelegd: maar wanneer de menschen geen brood hebben, kunnen zij zich dan niet eenige weken met koeken behelpen?

De invloed, welken de koningin op het ontwikkelen eener in Parijs tot hiertoe ongekende weelde uitoefende, is ontegenzeggelijk. De zoo invloedrijke kunst van de modewerkster Bertin, wierp de edele eenvoudigheid, die tot hiertoe de in volle schoonheid prijkende Maria Antoinette had onderscheiden, geheel omver. De schitterende verbeeldingskracht van Bertin, die onuitputtelijk was in het scheppen van nieuwigheden, scheen de koningin geheel te betooveren. Haar geheele privékas werd aan de weelde geofferd, en was al spoedig ontoereikend. De koning moest met staatsgelden te hulp komen, die op eenvoudige bons ter zijner beschikking stonden.

Zoodra de koningin dien weg ingeslagen had,

ontstond in Parijs, vervolgens over geheel Frankrijk en ook over de grenzen van het land eene geheele omwenteling in de kleeding der dames, die zich weldra tot aan de laagste klassen had medegedeeld. De moden wisselden elk oogenblik, en de hoofdtooisels werden ten laatste zulk een overdaad van vederen, gaas, bloemen en linten, dat de dames diep ineen gedoken moesten zitten, ja zelfs somtijds het hoofd buiten het portier moesten steken. Het belagchelijke van deze mode verzoende de Franschen maar ten halve. De jonge dames kostten ontzaggelijk veel geld, maakten schulden, knoopten liefdeshistories aan, die iets afwierpen, om niet bij anderen ten achter te blijven. De moeders, nog meer de vaders, het allermeest de echtgenooten, verwenschten de koningin, als aanleidende oorzaak van deze verderfelijke moderazernij.

Toen Maurepas, deze oude, nietige hoveling, in de plaats van Turgot en Malesherbes, minister was geworden, kwam er ook een einde aan de laatste economie ten hove. Lodewijk XVI, die voor zijn persoon op een belagchelijke wijze spaarde, en zoo zeer een herziening van zijn toilet behoefde, dat de slotenmaker, met wien hij tot zijn genoegen aan de draaibank werkte, een broek van den koning afsloeg, welken men hem wilde schenken, daar hem dien te slecht voorkwam, Lodewijk was niet in staat de koningin of hare beschermelingen, de Polignacs, de Lamballe enz., zelfs de dwaasste vorderingen af te slaan. Wanneer hij tijdens de balfeesten, die elkaar zonder ophouden opvolgden, deze zoo grootsch vond, dat hij bij de gedachten aan de kosten verbleekte, en begon te beven, redde hij zich door de vlugt, zuchtte en wreef zich in zijn kleine werkkamer, waar slechts een dun waskaarsje brandde, de maag; terwijl de koningin, blijde van den treurigen, zich altijd generenden, door angst steeds kwalijk geluimden gemaal, ontslagen te zijn, het sein gaf tot volle loslating van uitgelaten dartelheid.

Het oude hof met zijn volle zedeloosheid kostte op verre na niet zoo veel als dit hof van Maria Antoinette, met zijne verfijnde genoegens. Wie zich daar lang ophield, ruineerde minstens zijne middelen, zoo als zoovele Fransche en vreemde heeren ondervonden, die dan later op de ondersteuning der koningin rekenden. Maurepas en Clugny zorgden voor geld, vonden den angst des konings bij zulk een vrolijk huishouden belagchelijk, en lieten het hof zoolang jubelen, zingen, dansen, minnen, tafelen en drinken, tot eindelijk de afgrond zich opende, en langzaam maar zeker de edellieden en de dames van het hof, daarop de edellieden van geheel Frankrijk, en ten laatste ook den koning en zijn koningin verslond.

AMULET EN TALISMAN.

In onzen verlichten tijd kost het moeite, zijn verbazing te onderdrukken over het groote aantal wetenschappelijke namen, waarop zich het geloof aan de heel- en beschermende krachten der Amuletten en Talismannen kan beroepen. Wanneer wij echter bedenken, dat mannen als Bacon deze uit het Oosten oorspronkelijke betooveringsmiddelen niet geheel verwerpen, moet men zich ook niet verwonderen, dat ook nog thans hier en daar dit bijgeloof van kracht is.

De eerste berigten over een Amulet worden ons medegedeeld door den beroemden geneesheer Galenus. Volgens hem had de Egyptische koning Necho een uit groen jaspis gesneden draak om den hals hangen, dewijl hij meende daardoor de spijsverteering te bevorderen. Men verhaalt, dat Salomo een kruidje tegen de vallende ziekte had ontdekt; de wortelen van dit kruid werden in een ring geborgen en deze door de neusgaten van den zieke gestoken. Nog beroemder Amuletten tegen ziekten waren de St. Helena-munten, aldus genaamd naar de beeldtenis van Helena, de moeder van keizer Constantijn, welke er op afgedrukt stond. Zulk een Amulet droeg sultan Amurad en het schijnt, dat ook een christelijk koning hierin vertrouwen stelde; want in een berigt van den opzigter der „garderobe" van Hendrik III wordt ook gewag gemaakt van een zijden beurs, gevuld met „moneta Sanctae Helenae." In een zeer zeldzaam werk van Reginald Scott worden de afzonderlijke eigenschappen van Amuletten opgenoemd. Volgens hem werkt een agaat niet alleen welsprekendheid uit, maar geneest ook den beet van een schorpioen; een topaas helpt tegen waanzin; koralen verhoeden de betoovering van heksen, waarom men ze ook nog kinderen steeds om den hals bindt; carneal stuit den loop van het bloed; saphier verdrijft jicht en koude koorts en geeft daarenboven moed; de smaragd versterkt de oogen en helpt om rijk te worden. Van de planten zou, bij voorbeeld, de heliotropium het bloed stillen, de hyacinth voor den bliksem behoeden en de dinothera een wild dier op de plaats zelve temmen. Ook worden sommige steenen, onder zekere omstandigheden levende vogelen of slangen uit het ligchaam genomen, een wonderdadige kracht toegeschreven.

In Griekenland was het geloof aan de werking van Amuletten wel verbreid, doch niet algemeen; althans Theophrastus hield den grooten Perikles voor een dwaas, omdat hij in een ziekte een Amulet droeg.

In Rome vonden daarentegen de Amuletten overal ingang. Zekere planten werden ook voor buitengewoon heilzaam gehouden, en de bergen Colchis en Kaukasus waren om hunne geheimvolle kruiden beroemd. Evenwel schijnt het, dat de keizer op het denkbeeld kwam, dat hierdoor het bijgeloof der Romeinen vermeerderd werd en hun werkkracht daardoor verminderd, en dus verbood keizer Karakalla het gebruik van Amuletten.

In Babylon droegen, zooals Plutarchus ons meldt, de soldaten ringen, waarop een bij was geteekend; om den hals der regters hing het beeld der waarheid in smaragden, en nog vele Amuletten werden algemeen gebruikt.

Met de Arabische sterrekunde verbreidden zich ook de Oud-Arabische Talismannen; zij bestonden oorspronkelijk uit een hemelteeken of sterrebeeld, dat, onder bescherming van een gesternte, op een edelgesteente of een metaal was gegraveerd; men schreef hun nog grootere werkkracht toe, dan de Amuletten. De beroemdste Talismannen waren die der Samo-Thraciërs, welke uit een eigendommelijk, in ringen gevat beeld van ijzer bestonden. De Egyptenaren hadden bij hunne Talismannen voornamelijk den Abraxas; dit Grieksche woord Abraxas, welks letters het getal 365 aangeven, werd of alleen of met heilige namen op steen gegraveerd.

Zelfs eijeren, die door een speling der natuur zonderling gevormd of geteekend waren, had men zulke krachten toegeschreven, zooals bij voorbeeld een ei van Batavia, welks bovendeel naauwkeurig op een slang geleek, en ook een ei in Rome, in het jaar 1680 gevonden, op welks schaal de komeet van dat jaar te zien was.

In latere jaren werden de Talismannen der Malthezers wijd en zijd verbreid. Men voert hun oorsprong zelfs op tot den apostel Paulus, die op de kust van Maltha redding uit een schipbreuk vond.

Volgens het bijbelverhaal werd namelijk Paulus, toen hij een bos stroo wilde aansteken, door een daarin verborgen adder om de hand gevat; tot verbazing der aanschouwers schudde hij echter dit al te familiare dier van zijn hand af en spoedig daarop genas hij ook een hoofdman van dit eiland en nog andere inwoners van allerlei ziekten. Op dat eiland vindt men nog heden ten dage kleine steenen, die als tongen, oogen of andere ligchaamsdeelen van slangen gevormd en gekleurd zijn, en het bijgeloof brengt deze met het verhaal van de daden van Paulus in verbinding; zij worden als Talisman tegen de werking van een boos oog of van vergiftiging gedragen. Deze steenen vindt men vooral in de nabijheid van het St. Paulushol, midden in een zachteren steen, welke oorspronkelijk niet harder is dan leem, doch, aan de lucht blootgesteld zijnde, de hardheid van een rots verkrijgt. De slangenoogen worden zoo in ringen of armbanden gevat, dat de steen voortdurend in aanraking blijft met de huid. Heeft de steen den vorm van een tong of van een hart, zoo hangt men hem om hals of arm. Dit geloof der Malthezers is overigens heftig bestreden, dewijl die wondersteenen inderdaad niets anders zijn dan versteende tanden van een reeds voor langen tijd uitgestorven vischsoort.

Bij de Joden waren Talismannen zeer algemeen, en hoewel de Mischna het dragen van een toovermiddel eerst dan veroorloofde, wanneer het drie malen met goed gevolg tegen ziekten was aangewend, zoo waren zij toch voornamelijk de verspreiders van Amuletten en Talismannen in het christelijk Europa. In de middeneeuwen werden vooral reliquiën als Amuletten bewaard.

Het voornaamste Amulet, dat thans bij de Aziaten in gebruik is, is een stuk papier, waarop de naam der zeven slapers en van hun hond geschreven staat; dit, tegen het huis geplakt, wordt als een middel tot beveiliging voor duivels en booze geesten beschouwd. Tot hetzelfde doel dragen de Indianen een met tooverspreuken beschreven palmblad bij zich, dat zij gewoonlijk ineenrollen, en met een in saffraan gedoopten draad om den arm binden.

Een merkwaardig Amulet was dat, hetwelk lord Byron tot aan zijn dood in een doos op het ligchaam droeg, een duivelsverbond tusschen Satan en Salomo, waardoor een ieder, die dit droeg, voor de luimen van eerstgenoemde gevrijwaard was.

De Talisman van onzen tijd, die van Karel den Groote, bevindt zich in handen van den keizer der Franschen. Waaraan hij zijn oorsprong te danken heeft, is twijfelachtig; men heeft hem bij het openen van het graf van Karel den Groote aan den hals van dien vorst gevonden; de Raad der stad Aken eigende zich dien toe, en deed hem Napoleon I ten geschenke; van deze kwam hij op Hortensia, de koningin van Holland, en door haar dood werd hij het eigendom van den tegenwoordigen eigenaar. Hij is iets grooter dan een noot, en bestaat uit twee ruwe saphiersteenen, een stukje van het heilige kruis, en nog andere reliquiën uit het heilige land; dit alles is met gouddraad omvlochten. Een Fransch tijdschrift, dat onlangs dezen Talisman als „la plus belle relique de l'Europe" beschreef, schijnt te kennen te willen geven, dat het goede gesternte van Napoleon III eenigermate aan het toovermiddel van den grooten burger der stad Gent is toe te schrijven.

VERZILVERDE SPIEGELS.

De ouden kenden den glazen spiegel niet, en bedienden zich, in plaats hiervan, van blank gepolijst metalen platen. Toen men de kunst verstond om kleurloos glas te maken, duurde het niet lang of men ontdekte de weerkaatsende kracht van een glazen plaat, welke met foelie was belegd. Hiertoe bleek kwikzilver het doelmatigst, en diende tot hiertoe nog altijd bij het maken van spiegels tot verfoeliesel. Doch verschillende omstandigheden maakten het wenschelijk, dat hiervoor een plaatsvervanger werd uitgedacht. Het kwikzilver wordt, zooals bekend zal wezen, met tin geamalgameerd, op de geslepen glazen platen opgedragen; kwikzilver is echter een der gevaarlijkste vergiften, en de arbeiders die met het bekleeden des spiegels belast zijn, zijn voortdurend zoozeer aan den schadelijken invloed blootgesteld, dat zij nooit een hoogen ouder-

dom bereiken. Behalve dat is het zeer wel denkbaar, dat een groot aantal in een kamer aangebragt de lucht kunnen vergiftigen, daar het kwikzilver, zelfs bij matige warmte, al is het ook in naauwelijks merkbare gedeelten, begint te verdampen, zooals men dikwijls aan het verfoeliesel der spiegels bemerken kan, waaruit met der tijd het kwikzilver grootendeels verdwijnt, en alleen het tin achter blijft.

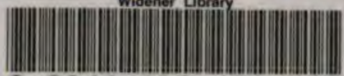
Reeds voor geruimen tijd werd het zilver, als een plaatsvervanger van het kwikzilver, bij de spiegelfoelie voorgeslagen; doch men wist niet hoe het het doelmatigst op te dragen. De scheikundige Liebig komt de eer dezer ontdekking toe. Het is hier de plaats niet over het technische van die handelwijze uit te weiden, doch het is van algemeen belang de voorregten van den met zilver bekleeden spiegel te doen uitkomen.

Hoe volmaakter, zekerder, naauwkeuriger een spiegelglas de ontvangen lichtstralen terugwerpt, zooveel te sterker is zijn reflectie (weerkaatsing)-vermogen, zooveel te beter is hij. Hier doen zich de verzilverde spiegels in hun voordeel kennen, door hun helderder glans en meerder vuur; hun reflectiekracht is twee malen zoo sterk als die van den met verfoeliesel bekleedde. Wanneer men onder denzelfden hoek lichtstralen op volmaakt gelijke platen, doch op verschillende wijze bekleed doet vallen, en men de spiegelbeelden op denzelfden afstand opvangt, zal men bevinden dat de lichtsterkte van den met zilver bedekten spiegel oneindig veel grooter is, en om tot dezelfde lichtsterkte te komen, moet men het spiegelbeeld op een tweemaal verderen afstand opvangen als het beeld van den verfoeliëden spiegel. Daarom zullen tot optische en natuurkundige doeleinden voortaan wel uitsluitend verzilverde spiegels worden gebruikt; doch ook voor huishoudelijk gebruik verdienen zij de voorkeur. Men moet evenwel bedenken, dat zij eenigzins naar het gele trekken, zooals dit volgens natuurkundige wetten niet anders mogelijk is; doch er behoort reeds een geoefend oog toe om dit te onderscheiden, en wij kunnen het schoone geslacht verzekeren, dat die geelachtige waas een bepaald levendiger beeld levert; kleur en toilet veel voordeeliger doet uitkomen, dan de blaauwachtige reflectie der kwikzilverspiegels.

De duurzaamheid van den verzilverden spiegel is veel grooter. Een langer, onmiddellijk blootstellen aan de zonnestralen, brengt bij een met zilver goed belegden spiegel geen verandering te weeg; terwijl de spiegel van kwikzilver, zooals bekend is, dof wordt. Ook in warme vertrekken vindt dit laatste reeds plaats door de uitdamping. Een verzilverde spiegel wordt bij goede bewerking nooit dof. Ook bij de verpakking valt hem de voorkeur ten deel, daar eene eenvoudige bedekking van papier voldoende is, de spiegelplaat voor beschadiging te vrijwaren; altijd in de veronderstelling, dat het overtreksel van lak, waarmede de zilverlaag voor den invloed van vochtigheid wordt beschermd, goed en volmaakt droog is. De zilverfoelie hecht zich veel sterker dan het beste amalgamabekleedsel. Terwijl men dit laatste gemakkelijk van de glazen plaat kan afkrassen, kan het zilverbekleedsel slechts door het aanwenden van kracht en door een scherp mes losgemaakt worden.

Wat den prijs betreft, zoo is die van den zilverspiegel thans nog iets hooger, doch men mag aannemen, dat bij de voorwaartsstrevende volmaking, die productiekosten tamelijk gelijk gesteld kunnen worden. Zoo het alleen op het materiaal aankwam, zoo zou de zilverspiegel zeker goedkooper zijn, in spijt van de meerdere waarde van zuiver zilver, dat men hiervoor gebruiken moet, daar men zooveel minder hiervan noodig heeft, dan van kwikzilver. Het maken van de glazen plaat voor zilverspiegels is echter oneindig veel moeijelijker, dewijl de eersten bijzonder goed geslepen glazen vorderen, terwijl bij de kwikzilverspiegels dit zoo naauwkeurig niet behoeft te vallen. Verder gaat bij het vervaardigen tot hiertoe veel zilver verloren, waartegen wederom de kosten bij kwikzilverbefoeliesel met de grootte van het glas buiten verhouding stijgen, terwijl bij den zilverspiegel de grootte van de plaat geen invloed op den prijs uitoefent, die alleen naar gelang der uitgebreidheid toeneemt.

In elk geval verdient het verzilveren der spiegels in aanmerking te komen, ten opzigte van de gezondheid der werklieden. De gevaren waaraan de werklieden in de fabrieken van zilverspiegels, met het oog op hun gezondheid zijn blootgesteld, de voortdurend nadeelige invloed der kwikzilverdampen op het menschelijke ligchaamsgestel kunnen door doelmatige voorzorgen, door koele, goed geventileerde arbeidslokalen, vermijding van eenige verwarming van het kwikzilver, en vermindering van de vrij staande oppervlakte kwikzilver, wel vermeden worden, doch zijn nooit geheel weg te nemen. Daarentegen is de arbeid in zilver in spiegelfabrieken geheel zonder eenig gevaar. Hoe meer het echter te betreuren is, dat het uitoefenen van menigen tak van industrie de gezondheid der arbeiders ondermijnt, zooveel te genoegelijker is het, wanneer men de keten dier gevaarvolle beroepen ook met een schalm verkleint.

Widener Library
3 2044 105 181 119